БРОЈ I. Београд 16. јануара 1900 год. ГОДИНА II.

У ТУЂЕМ СВЕТУ *)

— СЦИЦА ИЗ ПОСМРТНИХ ХАРТИЈА † ДР. ЛАЗЕ ЛАЗАРЕВИЋА —

1870-те године дође у Берлин један Србин именом Видак Големовић. Млад човек од 20 година. Осредња стаса а необично плећат. Несразмерно развијење шаке и мишића скоро сваку руку, иначе моје се кажати мршав. Лице му је било детињско, недовољно маркована. Само бих по очима и по кожи која је с леда обе стране очију јако набрана рекао да је добродушан и да се лако смеје, а према томе што му је на као што рекох несразмерно широким плећима седела помања глава, која се лако и слободно окреће, рекао бих да он ту главу лако носи свуда и да не зна шта је то *не моћу* или *не смем*. Он је крцкач и дошао је у Берлин да студи као крцкач код познатог дувањџије Винтера. Са собом је донео један мали путни ковчег, једно писмо на Винтера, немачке речи: *ich hoteл, хаус, желаем, бир и билиг есен*; 2 француске: *мосије и мерси* и 2 добра дувањџијска појма у једној кеси од коже.

Кад сиђе са железничких кола рекне почивашу: хотел билиг! одеде и ноћи у хотелу *Schinderhauer*. Сутра дан узме писмо на Винтера и пошаља га једном Немцу, кога сретне на улици.

Немац се зачуди.

Видак му најпре показа писмо па онда руком на једну кућу.

— Хаус где овај седи.

Швабо нешто мрцка. Видак ништа не разуме. Он опет лупи руком по писму па пружа на кућу.

— Хаус, хаус?

Аја, Швабо опет за свој рачун нешто трпа. Видак се окрене од њега и стаде псовати. Здраво је рушно псовао, ал' Швабо је било свеједно.

Од тога Швабе он се окрене једном жандару. Мислећи вајда да је то какав госп. официр. Видак скине капу и приђе. Покаже писмо и опет каже:

— Хаус?

Жандар прочита на глас целу адресу, па слеже раменима.

— Где је тај хаус?

Жандар се сети, и показа му руком једног носача ревавши немачки „тај ће вас однести".

Али Видак не разуме. Он опет жандару рукама показује писмо и све пиче „хаус, хаус!"

Жандар мрдну прстом на носача. Узе писмо од Видака па га даде носачу. Видака удари мало по плећима и показа руком да иде за носачем.

Одоше.

Кад Видак, назвавши правно српски Бога, пред Јуденфрајдиу писмо и овај прочита, отпоче погодба.

КОСТА ШУМЕНКОВИЋ.

Јуденфрајдиу је имао чак толико познанија о свету, да је знао да смо ми Словени, да не једемо људско месо, писаћком, а вајрпак кастелом. И ако се из њега неће видети какав је Лаза у пилону свог творачког духа, ипак је овај нацрт драгоцена подлога за даље познавање нашег великог приповедача. — Уредн

*) Добротом госпође пок. Др. Лазе Лазаревића доносимо ову скицу из које ће читаоци видети како је Лаза бележио идеје за приповетке. Напоменимо, да је овај нацрт рађен у дан пута: хотел је

да пијемо једну сорту коњак и да смо Хришћани. То му је било довољно да дође на врло срећну идеју да позове два Руса и једног Пољака из његове фабрике, и да се преко њих споразумева с Видаком.

Споразумљење је ишло врло тешко. Видак је се истина својим силама трудио да се споразуме с браћом Славјанима. А да би то пошло што је могућно лакше, он је говорио истина српски, али „заносећи на немачки". На пр. „Он мени платиш цеи дуката, ја гут сечиш табак".

Ђеке како било споразумеше се да Јуденфрајд плати њему 25 талира месечно, а овај да краја од јутра до мрака.

Добро!

Сад оде с Русом да тражи кварцир и нађе у Цимерштрасе једну собицу на петом кату, куда у неке одвуче свој ковчег, пожеле и своја широка плећа, која се газдарици тако јако допадоше.

Видак одмах извади своју малену записницу, и стаде цртати на свој начин план Берлина. Ту је било неколико улица, од којих се у две налазе два крста. Један је крст био његов стан, други фабрика Јуденфрајдова.

Рус се опрости. Видак оста сам.... Стварно.... Он се пресвуче, а био је кицош, и пође „да тражи Србе". Већ је давно било превалило подне, али он не осећаше да је и најмање гладан, а мисао да ће наћи какос Србина и да ће с њим заједно ручати, тако га силно оживљаваше, да га нека патра подиже у образе и очи му се свећаше као жеравица. Изађе из свога стана, стаде пред кућу и добро је промери, да је не заборави. После бележећи улице у своју записницу, и правећи по њој неке чудноватe зе његa само разумљиве знаке, пође по Берлину, завирујући у лице сваког кога сретне, и добро слушајући да л' ће чути где год српску реч. — Залуд! — Сад види једног човека с распученом јакном и без кравате. Завратио главу на ања по излозима. Ни с ким се не поздравља. На десном рукаву велика нека бела масница — то мора бити Србин! Видак му пиљи у очи, не сме да га ослови. Пође к њему, ал' се опет врати. Најзад одлучи у себи да то ипак није Србин, и управо не зна одкуд би то и могао бити Србин. После сретне другог неког у врло фином хаљинама, са великом зеленом свиленом краватом, цилиндром и правом кошуљом, завирује свакој женској у очи — ово је за цело Србин! Видак би већ да пружи руку, да каже: „молим Вас, господине, и ја сам Србин" али не сме. Сад се досети нечем другом. Пође за тим човеком и стаде зевати, покривајући руком уста и говорећи кроз зубе и зевање: „о, боже, боже!" Ахи онај се човек не окреће. Није ни то Србин, нити је наклн на Србина. Видак тумараше све даље — нигде да чује српску реч! Нешто налик на очајање текну га кроз груди. Већ хоће и пече. Умор га свладао, а под ламичицом осећа нешто празно. Види да мора запустити са сним бар за данас тражење Срба, и да мора сам вечерати. Сврати у једну ресторацију у Мауерштрасе.

Како ништа друго није знао осим „рињлајш и бифтек" он поручи бифтек, метну после напоседор на сто, и паре, које му момак врати, тури у џепар не бројећи, јер их не познаваше.

Кад вечера изађе из гостионице; на свом плану начини још један крст, и оде кући. Уђе у собу где га дочека газдарица. Она, Немица, не могући веровати да има двоношца који не разуме немачки, са сним спокојно говораше немачки, питајући Видака како му се допада Берлин, је ли видео царева кола и бранденбуршку капију, и да ли он мисли да има срећнијег и паметнијег народа од Немаца. Онда удари у плач што су јој „француски пси" убили некаког далеког зета, што је порез подигнут и што је један студент ту неки дан псовао Бизмаркову праћу. — Видак се на све то тако лепо смешио, тако паметно одговарао: „јојо" да газдарица окуражена само даље декламоваше, и бог зна кад би престала да Видак не ишчуђи допуштена јаке ципелама о столицу те их скиде, разастре обојке на отворен прозор и руком показа на постељу.

ВОЈВОДА ЛАЗАР

— 1539 —

(МОНОЛОГ)

Над врхом крста златна
Сунашца тихо свећаше;
Будућа слава то је,
То весник среће лети;
Лети крај њекаде калиш
Да плеће винце сјајне,
О славо хеја!
Како си дивно мила,
Како ти лепо краси
Словодну главу словодна круна!
И земља крви пуна
Ено се прену, дижеш...
Суза ми сузу стиже
Из волиог ока мога;
Радосни дани то су;
Нек пресе крвца моја!
Стамболе, врата твоја
Пропашће разорена;
Минаре пашће доле,
Пљуснуће Босфор-море,
Увенуће слава стара.
Данак ће доћи вољи,
Никнуће зора гузна.
О тице, крви бујна
Вољводе Лазара! —
Хај како лепо свећаш
Знамење српских дана;
Од како крвца лети
Из мојих тешких рана!
А са њом уздах многи,
Гаврана јато врано,
Грохотом гласа свога
Опело чатк тужно
Врх цароства сурванога.
И силни милиони
Дигнуће главе горе
Српско ће пљуснут' море
Ко крвца што тече моја.
Турчине горди,
Пропашће слава твоја!....

1880. годиие. † *Војислав.*

ЗИМА

СЛИКА ИЗ ПРИРОДЕ

Са извесном сетом бацамо свој поглед преко снегом завејаних поља и гора. Поља су опустела, луг је усамљен, дражe је отселило а петар се игра са голим шибљем и сувим лишћем. Ваздух је такође усамљен, јер нема веселих јата тица и не чује се људске безбројних инсеката. Хитри сури облаци сипају густе пламенове снега на замрзлу земљу; реке и потоци окивани су дебелим оковима, ако је студен достигла онај степен на коме се мрзну.

АШИКОВАЊЕ. Слика Св. Јовановић.

Истина, да је природа потпуно мртва, да је од ње одбегао сав бујни живот, да се више никад не повратак; али то изгледа само летимичном погледу, али пажљивом не може измаћи неопажено биће живота на испод ледене покривке, јер чега је као нестало, само је легло да отпочне у другом облику живота, легло је да прикупи нове свеже моћи за бујне дане пролећа. Природа зими довршује свој ток, баца са себе стару одећу да је замени новом.

У зимње доба није се живот укочио, него се је само повукао, он почива у клицама и пупољцима, у зимском спављању извесних животиња, у ларвама и чаурама. Онај се мирни органски живот превиђа зато што га наткриљује друга — анорганска природа, која се спаља у мржњењу, падању снега, стварању иња и т. д.

Органска природа око нас пала је у зимски сан, па и сам човек није могао да се ослободи испод моћи зиме. Утицаји мењања доба вреде толико исто и за нас колико и са биљке, инсекте и све остало што подлежи томе утицају; они упливишу на нашу душу и ум као и на наш физични живот. Промењивост у природи, мена супротних утицаја, извор су болештина и других појава у човечјем животу.

Човек подноси жар лети а студен зими, он живи у тропима као и у поларним пределима, а не угине као биљка и не пада у зимски сан у студено доба године. Али и сви људи нису у стању да подједнако производе толику топлоту, јер је неким хладно за време још топлих дана, а други не осећају велику хладноћу ни у зимско доба. Хладноћа може у неких људи да појача живахност органских процеса а у других да их смањи, а еличне појаве биља и у разних животиња. Неке од њих не могу да подносе зимску хладноћу и падају у зимско спављање, неке су принуђене да траже заштите од хладноће по гвездама и пећинама, а неким је довољна сопствена топлота.

Најинтересантнија појава у зимско доба безусловно је зимско спављање неких животиња. Свака животиња мора да претури зиму на који начин; многе се селе, нарочита тице, у топлије пределе, многе мењају свој облик, као инсекти, и тако проведу зиму, многе остају и преко зиме где су и лети боравиле, а само неке падају у тако звано зимско спављење. Овој колико занимљивој толико и чудној појави има два узрока: један је падање температуре ваздуха а други је услед оскудице у храни која наступа у данима хладноће. Али ово нису јединствени узроци него на сву прилику и сама организација неких животиња чини их неспособним да зими прибаве себи храну на баш и да је има.

Зима понајвећа пасталну вегетацију и са овом губе многи вегетарци своју храну и склањају се у сигурне заклоне, а и неке су месоједе животиње принуђене овим да се такође уклоне са своје мршаве трпезе која им не даје сигурности за њихов опстанак. Али веома велики део животиња не пада у зимски сан, као н. пр. тице, које налазе храње у разном заосталом семењу и ситном врњевају или од чести замењују зимско спављење сељењем. Такође и многи сисари падају зими у летаргичан сан. Лилци пак, који су храном ограничени само на инсекте, спављају зима у умереном појасу, док међутим пољски миш који прилично живи у земљи не спава зими, јер налази довољно хране, иако год што не спава зими ни

крушци него раје дубље у земљу за својом храном, а једе се храни инсектима а пада зими у летаргију.

Таквих разлика има и међу другим животињама. Неке су од њих праве зимски спавачи, а неке, као н. пр. рчак, дремљу само кад су веома хладни дани, кад се чак и веверица појачи у своја сопствена или туђа права гнезда заостала из чавака или грабљивица. Веверице, ове ниткасте и хитре животиње, ваљде и зими још доста хране, само кад нема много снега на земљи; али оне су и паметне, јер су још раније, за време благих дана, прикупиле доста хране за прве дане и доба кише. Рчак се још боље спрема за зиму и свој сто поставља врло угодно.

Стан је рчков обично дубок до пет стопа и постављен је изнутра сувом травом и махунином; улази се заптивена а хилер његов напуњен житом и другим врстама. Ова му је остава понекад веома велика и може да износе 50—60 кгрм., али баш и да нема шта да једе опет не пада у летаргију. И друге ситније животиње и ако се боре зими са глађу и нису толико јаке на хладноћу колико неке, опет не спавају зими, што је доказ, да хладноћа није битни узрок зимском спавању.

Другојаче је са рептилима и амфибијама. Њихова је топлота променљива, јер температура њихове крви управља се према спољној температури: пада и пење се са њоме и готово су једне исте топлоте, па су према томе ове животиње и разне топлоте према клими, доба године на чак и доба дана. Ако оваква температура знатно падне, онда ове животиње обузима нека унутарња хладноћа која кочи животне радове њихове и за то ове падају у летаргију. Жаба би тако исто могла да живи зими као и миш, али то јој није могуће зато што се мења топлота њене крви.

Змије, гуштери, жабе већ су врло тромн и на температури од + 8° R. а при температури која је мања од ове само за 3° постају летаргичне.

Од инсеката има их доста који не спавају зими а неки се од њих још сасвим хитро пређу по леду или снегу.

Међу инсектима најчудније је са лептиром мразовцем, јер осталих зимских инсеката има и у друго доба године али мразоваца има само зими. Морамо се упитати: зашто овај инсекат лети у тако касно доба године? Ни једно објашњавање овога факта није доносно утврдило узрок овоме, али има највише вероватноће да се тиме ова фела спасава од коначне пропасти, јер у зимске доба нема њених природних непријатеља, а нарочито нема прождрљивих љубака који би могли да је сасвим поједу. И ово објашњење, ма колико да је вероватно, није поуздано.

На сама зима, нити сама оскудица у храни не могу довољно да објасне зимско спавање неких животиња. Боље би се могло објаснити прилагођавањем на климатске прилике, које су се у току дугих земаљских периода мењале, и животиње су тиме биле присиљене да се ма на који начин прилагоде клими која је поступно наступила; и ко зна шта ће бити са нашим данашњим тицама селицама и другим животињама које се селе у зимске доба, кад наступе друге климатске прилике на нашој планети!

Кад је већ снег завејао поља и доље, горе и дубраве, кад је већ цича укочила ток бујног живота у многих животиња и осудила их да проведу ледене дане у бесвесноме стању и обамрломе животу, онда где ли су се деле животиње, које смо видали рано с пролећа, где ли је остала клица живота оних нижих животиња од којих не видимо трага и које су легле за вавек у затворен гроб?

На опет кад сване пролећно сунце ми видимо где се око цвећа и вода појављује читав свет нових свежих бића.

За веће знамо како је и за мање да видимо:

Кад пођемо пољем у дане дубоке јесени чешће ћемо опазити на трњу или нижем дрвљу беличасте или жућкасте округле лоптице, тврде пирасте уз гранчице. У њима је скривен обилан будући живот, то су паукова јаја која тако презимљују. Њих би могла да поништи оштра студен и да у њима угаси сваку клицу живота; али брижљива мати привукла их је топлим ткивом које не допушта да се уништи плод будућег рода њезина. Кад почну топли зраци пролећњега сунца на ова ткива намилење им њих много паукова ситних и малих и растурање се на све стране да потраже себи опстанка, док и њих време не принуди да се и они побрину за опстанак своје феле истим начином — и тако иде коло живота без прекида из године у годину.

Много је интересантније презимљивање лептирова у свима његовим ступњама до самог савршенства.

Чауре многих лептирова обично су обешене или су утврђене за какав год предмет. Од силне циче и зиме готово пуца камен, и човек, који посматра те чауре, рекао би, да од њих не може бити никад ништа, али њих буди из мртвила оно исто пролећно сунце које је изнамилло лист на грани, и траву из премрзле земље. По тоиком зраку пијају се шарени лептирова који су у ранијем своме стању провели зиму под ведрим небом! Али све чауре не проводе зиме тако голе и слободне, него су неке омотане чврстом коконом а неке су се завукле у топлију земљу.

Такође и гусенице, које презимљују, замотавају се — већином у друштву — у ткива која их чувају од студена; и са првим топлим зрацима и свежим пупољцима, остављају своје провидне тамнице и излазе напоље.

Неке гусенице презиме сасвим слободно без икаква заклона, и смрзну се тако да се могу скрхати, али опет не гину од хладноће. Неке ларве траже заклона по пукотинама,дупљама, испод камења, маховине и т. д. и увек га нађу како им годи за њихово одржање. Многи лептирови презиме по таванима, испод кора на дрвету, по угловима и томе сличном.

То су почеци изумирања живота у почетку зиме; али што се дубље улази у зиму, што више преовлађује студен, тиме се више опажа да живот у природи опточина у многобројним облицима: у семену, корену, пупољку, јају, чаури, и савршеној животињи. Занимљиво је у ово доба посматрати животиње које отпочивају и које не. За прве смо напред споменули како падају у зимски сан, и од других има највише у нашој околини у тицама. Њихова песма још није занемела ни покрај снежне буре ни леденога ветра. Са њеном покривеногa грања чује се кратко цвркутање сенице, коњарице и других малих тица зимица, а на усамљеном шумском потоку нева р о в а ц (водени кос). По пољским путовима и друмовима видимо њ у б а с т у ш е в у како марљиво

прибира свако прође хране, а преко поља гледамо како грактајући прелећу гавранови и чавке с места на место; по биљкама опажамо дугорепу свраку, која је лепо прешла у пољу, а сад натерала главу врх се у близини људских станова. На каквом усамљеном дрвету усред поља стоји какав с и р а ч а к а са голога грања у шуми дижу се сива кошци и својим муњевитим налетима госе застрашене тице. И на јакој цици појављује се још далеко пре сумрака сова и друге звезласте грабљивице. На незамрзнутим потоцима и плићацима обазриво лови јато шарених дивљих пловака гњурајући свој кљун у воду, а високо горе у зимском ведроме ваздуху непомичним крилима кружи сури орао.

Сем ових наших сталних тица видимо још и тице путнице, које су са високога севера праселе амо, а ако је време поле погодно онда већамо чак и по кога ц р в е н д а ћ а или ш ѣ н с к у, а у последњој четвртини првога месеца у години при погоднијем времену можемо већ да видимо и по које јато чворака, пењеку пољеку шеву и друге тице на њивама са којих је снег окопнео, или у шуми д р о з д и п е в а ч а.

Од других животиња видимо зецицу како при великој цици усред дана дуга преко снежних поља тражећи хране, или хитру в е в е р и ц у, која је заборавила на своју урођену опрезност и приближила се људским домовима. По трговима на снегу опажамо, да је преко ноћи било и других животиња које се даљу не виђају, а на високима види се траг срндаћа или дивље свиње. Гладни вуци својим дивљим урликом објављују по тамној зимској ноћи своју присутност.

ЦИГАНКА. Слика Ђ. Вајтаг.

Ово је доба, око половине првога месеца у години, најчаробније време зимскога дана. Пред нашим погледом пружа се најлепша слика зимскога доба. Докле око допире у слободној природи беле се њеном посуто грање као чисто сребро и блистају се снежни кристали у зрацима зимскога сунца, што их са ведрога и чистога неба баца на ову дивну слику зиме. Није мање чаробна ни ноћна слика зимскога доба. Из провидне сиве магле повлаче се прохода стабла у вис и бацају своју сенку по снежној површини; са ведрога неба блиста блага светлост месечева и необично јасно трепере небројене звезде, помажући благој месечевој светлости да обасја снегом завејана поља и горе.

Али мало по мало па се и зима приближује крају своме; истина је да дува још оштри север преко снежних поља, па ипак се опажа да долазе други дани; дах пролећа осећа се у ваздуху; а то још боље сведоче наши зимски гости који су добегли у села и градове кад је преко опустелих поља и огољених шума духнуо први северац, и сад нас већ остављају и шеве и конопљарке, и спраче и друге тице, враћајући се у своје шуме и поља. Најбољи је доказ да се приближује пролеће спремање многих тица за прављење гнезда а неке су чак почеле и да носе. Али не беже само оне из наше близине, него нас већ остављају и многе досељенице са високога севера и опет хитају свом далеком завичају. Још мало па ће и многе наше селице да се врате дому своме. Али за сад још звижди северац кроз оголело грање и још ветар носи обтакнутога снега и вихла га — али је нада у нама жива, ми осећамо блаже дане.

Пре него што завршимо ове редове треба да споменемо и сан или спавање већих сисара.

Како јесен прође крају своме и зима наступи, онда се и мали и већи сисари, који зими спавају, полазе у своја топла припремљена склоништа — и падају у укоченост сличну спавању. Ударци су њихова срца спорији, дисање слабије, телесна топлота мања, удови су хладни. Њихово је спавање права привидна смрт, а то је баш и узрок што ове могу да преживе зимске дане без хране, јер кад би срце и плућа заспалих животиња радила као у обичном будном стању, онда би била брзо потрошена она преко лета нагомилана маст на телу њихову, на чији рачун оне живе у зимском спавању, а која је иначе довољна за више месеци у зимске доба при малаксалим радовима дисања и осталих органа.

Само мали сисари спавају непрекидно, а већи, као н. пр. медвед, спавају непрекидно, али опет зато за све време врло се мало храно.

† Др. Рад. Лазаревић.

СУЖАЊ....

I

Сужањ, ког' је демон судбине растргo,
Ја сам младост своју проживео прво.

Каткад сам се смејo, најчешће сам плакo:
У срцу сам увек умирo полако.

Ја сам као листак поезије у јесени:
Тек што пиљк пао — а још се зеленим!

II

Већ на стази првој студ ме зими љута,
Све сам пре на поље поко'o крај пута.

И пошo сам даље животом и редом —
Долажење нади и нестајe редом.

Сад последњих нада гле, надомак мети!
Последње ку нади и у гроб одмети....

1899. *Вој. Ј. Клић.*

БЕДНИЦИ

П. Ј. ОДАВИЋ

Становали су у једној ниској дворатници у *Дугој улици*. Отац им је одавно умро и остало њих двоје малих с матером Био је мајор у пензији. По годинама могао је још дуго служити, али, као што се тада говорило, био је пензионован због неке неправилности у званичном раду.

Кад је тако остала удовица са двоје деце, Госпођа Николићка била је још млада жена. Смрт мужевљева јако је потресла. Она је веровала, као што би и свака друга на њену место, да је он на правди Бога казњен пензијом, па је стално држала, да неће дуго проћи а он ће поново бити враћен у службу, и то још с унапређењем, јер тако великој неправди мора се дати и заслужено задовољење.

А њега нико није могао боље цењити од ње, његове жене, као што је она мислила, ње, која га је најбоље познавала. Та кад је само помислила, каквих људи има међ' државним чиновницима, који имају и добре положаје и велику плату, па онда се сетила њега, доброг мирног, скромног радника, који је за све време службовања био исправан, — тешко јој је то тешко падало, да је увек била у стању да заплаче.

Ну и дотле живот није мазио. И детињство и девојаштво провела је у сиротињи. Колико је само горких суза пролила због тога, што је и она била стављена у ред уседелица, у ред старих девојака. Била је већ у двадесет деветој години, а нико је не затражи. Истина, и њој су се удварали, и због ње су више њих пролазили мимо њихову кућу, у оне часе кад је седела крај прозора с радом у рукама; али она је врло добро знала те младиће: ни један од њих није пролазио за то што је мислио просити је, но тек онако, од беса.

Ах, кад се само сети по неког суморног јесењег или зимског дана на тога доба, и пароћито празника! Седи тако сама са старом тетком, очевом сестром, која јој беше све и сва: и отац и мајка и сва родбина. На пољу суморно и влажно, киша сипи. Око ње у собици све мирно. Она се осећа усамљена, остављена од читава света. О њој нико не разбира. Могла би се и побољети и умрети, а нико ни главе не би обрнуо. Неко би, можда, кад би видео пратњу, само запитао: чија је то пратња? на кад би му одговорили, он би рекао: *А*, не познајем.

Тетка јој је била слаба, болешљива жена, и остајала је најрадије код куће. Као и многе старије жене, била је самохвална и непажљива према њој. Никад се није сетила да јој каже да се одмори, да се мало прошета, или да јој учини какво задовољство. Аја, за такве часове ова није знала. Али ма да јој је такав живот био досадан, шта је знала да ради? Била је сирота и трпела је. Истина, њој је више пута долазило и да утекне, да остави ту средину коју као да је већ смрт својим хладним дахом запахнула, у којој је њзда било тако хладно, — на да оде ма где, не мислећи о ономе што би после тога могло наступити. Па ипак је та непријатна средина и даље њу савлађивала, и она је и даље остајала ту где је.

Али како се од једнога дана све то обрну! Кад је опет тако седела с радом покрај прозора, прошао је њиховом улицом један официр, пешачки капетан, који је погледао на прозор, и кад је већ прошао мимо њихову кућу, с друге стране улице, осврнуо се и поново погледао. Није га никад дотле видела. Био је човек средњега стаса, плав, обичне спољашности. Као и на многе пролазнике и на њега јемачно не би дуго мислила, да тога дана по подне није поново прошао њиховом улицом и поново се осврнуо.

Тај мали догађај свршио се тиме, што је она после непуна два месеца била његова вереница.

Верења је одмах заволела свом душом уседелице девојке. Био је миран, благ човек. У брзо после упознања и венчали су се. Уселили су се у мали скроман стан, и од тада настали су за њу најлепши дани. Муж јој је био добар и пажљив, и она је била срећна.

И време је пролазило тихо и неприметно. Роди им се прво дете, роди се и друго, и кад је прошло пет година, њој се чинило као да је све то тек јуче било.

У то умре јој и тетка и остаи све њој. То је био први већи догађај у њезину мирном и монотоном животу. Што је од тетке остало готовине дали су у завод под интерес, а од ствари нешто су продали, а нешто узели у кућу. И опет све неће по старом.

После већ и деца им пођоше у школу, прво синчић а годину по том и керчица. Била су напредна и добра деца.

Али на њену велику несрећу то доба није дуго трајало. Не прође ни година дана од кад им и друго дете пође у школу, а њега пензиј споше, и он у брзо затим умре. Сину је тада била девета а керчици осма година. Мислила је да мужевљеву смрт неће моћи преживети. Па ипак живела је, и видела да треба да жини за њих, за своју децу.

Таворила се као нико њен. Живела је са сто динара пензије.

И сто сад јој је син великошколац а керка свршена институтка.

У то доба њему. Милошу, било је двадесет година. Био је то леп, израстао младић. По нарави био је озби-

ња и њуталица. Жалосна судбина његова оца, којег је непомерно волео, јако се била урезала у његово чисто, младићско срце. И он као и мати му веровао је, да им је удаљењем очевим од службе нанесена сиртна увреда. Знао је, или бар мајка му је тако причала, да је отац због тога и умро, због чега је онај министра, који му је оца пензионовао, мрзео из дна душе. Тај некадањи силни министар био је већ давно пензијонар и они страшни погледи, пуни праведнога гнева, које му је, мимопролазећи, бацао непознати младић, потресали су га, ма да им није знао узрока. И није био миран догод није дознао ко је он. А кад је дознао, није био у стању да му издржи погледа.

Тада се бивши министар сетио, да је оца тога младића пензионовао у пркос његовим одличним кондуитама неколико последњих деценија пиво варочито на то, да ствара некарактере. Због таквих мисли са жаљењем је гледао своју лепу отаџбину, и страшио се при помисли, да ће кроз кратко време и сам морати да уђе у ред тих људи: српских чиновника.

И у колико су му те, и њима сличне мисли, све више улевале неко неповерење према друштву, у толико се све више привијао уз своју мајку и сестру. А он то није чинио из какве претеране нежности према њима, но више инстинктивно: оно његово мишљење о друштву улевало му је осећање усамљености кад год је био изван куће. И зато је био најчешће код куће.

Буде тако каквог лепог дана, седи у соби сам и чита. Кроз отворен прозор струји свеж ваздух и по каткад

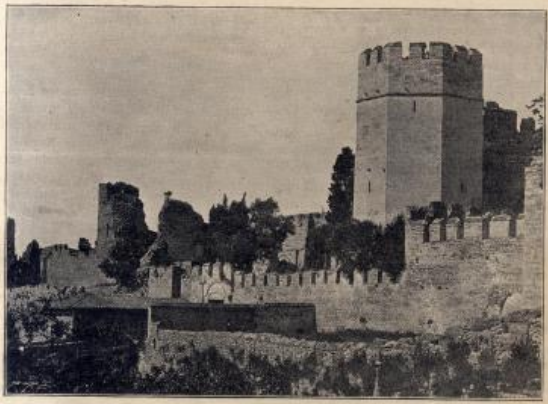

ЈЕДИН КУЛЕ У ЦАРИГРАДУ. Фотографски снимак.

с тога, да би у једној пријавој ведри одстранио погледе јавнога мишљења од извесне високе господе. И успео је. Многи су у сиротом, дотле ваљаном мајору, гледали праведну казну, и у томе налазили задовољење свом грађанском гневу. Али било их је и таквих, који су од пријатеља изазирали, шта се хтело с пензијоновањем мајоровим.

А што је у брзо после тога тај мајор умро, тако рећи пресвиснуо од бола и неправде која му је таме учињена, — ко ће још о томе да води рачуна; чудна ми чуда: био па га нема.

Милош је све то знао, и мрзећи тога некадањег министра, због толике наскости и подлости његове, он је у ствари мрзео читаву средину, читаво друштво у којем се то догодило. Ма да је био још млад, он је врло добро знао, колико у нашем друштву преда и спрема в карактер, и колико се разбира о прошлости државних службеника. Он је с тим био на часто; шта више, тражећи узрока таквоме стању, веровао је, као да је сав наш државни систем за зашушти лишће са оно неколико дрвета у баштици. Врапци цврче, кокоши кукају, мупе зује; у оближњем дворишту чују се неки кораци, врата се отварају и затварају, и слушкиња нека у суседству певуши познату какву песмицу. Улицом по рђавој калдрми загрме кавка кола, испрва тихо, па све јаче и јаче, док се већ и прозори и гвожђе испи не почну трести, па онда опет све тише и тише док се сасвим слуху не изгубе.

У том чудноватом, али пријатном жагору и мешавини, у којој се огледа живот, али разнолик, компликован живот, — он пушта за мало књигу коју је дотле читао и остане да премишља. Па тако учини му се, као да је заједно са својима некако заборављен, отуђен, ал' да они нису томе криви, но се тако десило, а и сам не зна зашто. И дође му криво и жао. Као мало кад учини му се, да су му груди, да су му мишиће набујали, пуне животне снаге и енергије, али да му то, међутим, ништа не вреди. И он и његови не живе него животаре. Вегетирају тако

од дана на дан, надајући се стално нечему. А чему? Па да се сестра уда за каквог доброг човека и да буде срећна, и да он добије указ, да постане државни чиновник и заузме какав већи положај. Којешта! Ко код нас није заузимао тај већи положај!? Да се сестра уда! Ко зна да ли ће се удати, и ако се уда за кога ће се удати!

И после тога свакодневно осећаји неке сумње и несигурности, и он брже продужује да чита започету књигу.

Или други пут опет та иста средина и тај исти магор одушеве га и расположе. Сиушта књигу на крило, да би одлетео тамо негде, где никада није био, али где мора да је тако занимљиво. И љубав и срећа све га тамо чека и осмејкује му се. Он неће да разбира каквим ће се то маљићским путем и начином наћи у тој тако жељеној средини, то њему не треба, он само верује да ће то тако бити. И из светлих му очију, које и не виде око себе ни оне беле окречене зидове, ни завесе на прозорима што их је шила Мара, његова сестра, ни очеву и материну слику што нису између два прозора, — сија унутра одушевљених снова и самопоуздања.

И ти контрасти, та размишљања тако противна једна другима, врло често, тако рећи свакодневно су се дешавала. У њему је врело као у котлу.

Сестра му пак Мара била је живахно, доброљубиво девојче. Била је прикладаста, а израсла као и он. Образи су јој били дуги; уста мала и стално мало отворена; под лако повијеним обрвама сјала су јој два као угарци црна ока, која су се често пута у њеној обичној живахности задржавала на каквом предмету неким неодређеним погледом. У тај мах изгледало је, ко да завирује у будућност своју, и по њеном детињском лицу превукла би се нека мушка збиља. Иначе по свиман је била добро расположена. Била је мала кад им је отац умро. Његова погреба сећала се као кроз сан и тај догађај није могао оставити на њој никакав тужан утисак. Све што је волела на овоме свету: њена мајка и њен брат, била су непрестано с њом, она се од њих није никако растављала, а у то доба она није ништа више ни тражила.

* * *

Једнога дана, враћајући се из школе кући, донесе им Милош велику новост, да је Мара добила за учитељицу у Н. Мара не беше још дошла кући. Тој се новости Милош није баш много обрадовао.

— Знаш ли, мајка, рекао је том приликом матери: у колико ми је мило што је Мара добила службу, у толико ми је некако нелагодно. Тешко ми је кад помислим да ћете вас две бити саме.

— А зашто? питала га је мајка, која се, на против, том гласу веома обрадовала. И то неће дуго трајати. Кроз годину дана кад и ти будеш свршио школу, можемо уједити да после будемо заједно, а година дана прође тако, тако брзо.

— Ја се, право да ти кажем, нисам више ни надао, да ће добити какво место, продужи Милош. Који је већ ово месец како је предала молбу?! А како да ми она сама није више тако много разбирала о томе. На онда, ко зна и каква ће бити у новој дужности? Она је још тако млада... Баш сам љубопитљив да видим како ће примити ту вест, рече, пошто чу да запутњање дрвене степенице њихова стана. Знао је да је то она.

Мара се враћала и по свом обичају трчала је уз степенице.

— А знаш ли шта је ново? рече јој мати пошто она уђе.

— Шта? запита она изненађена.

— Добила си за учитељицу.

— Истина, а где?

— У Н.

Мара се није надала томе и као да јој та вест није била баш најпријатнија.

— Па шта велиш, мајка? запита је мирним гласом старајући се да савлада своје осећаје. То је, кажу, лепо место; биће нам добро.

— Дабоме да ће нам бити добро, дете моје, рече јој уздрхтаним гласом. У том питању детињем она је осетила неко зубуђење, и као свим осетљивим и меланхоличним природама, и њој дође жао на помисао, да ће ускоро морати оставити стан свој, у којем су тако дуго становали.

* * *

Био је врло леп дан кад је Мара с мајком дошла у Н. Ствари су им већ биле стигле. Кад се пред школском зградом сиђоше с кола, изиђе пред њих нека млада жена, сељанка, прије је руци Мариној мајци, и рече, да је она фамулусова жена, и да ће их она послуживати.

— Ето, ово је ваш стан, рече им полазећи пред њима.

Оне пођоше за њом. Са дворишта уђоше у један дуги ходник, у којем није било никаквих ствари, нити на зидовима каквих слика, па по том кроз прва врата у лево у једну велику собу, па те собе у кујну, а из кујне у другу собу, исто тако велику, као што је и прва била. И собе и кујна биле су окречене. То је био њихов стан. Потом изиђоше да виде учионице. Биле су свега две. Иза учионица, тамо на другом крају зграде, био је учитељев стан, исто тако велики као и њихов, као што им служавка рече.

Школска зграда у Н. била је на једном малом висоравну, на крају варошице, и са њених предњих прозора видела се скоро цела варошица, и изгледаше као да је у котлу неком.

— На видиш, имаћемо леп стан, рече Маринна мајка.

— Јесте, одговори она, не с уверењем, пошто је из оних празних, још ненамештених соба, била као хладноћа пека.

Али кад погледа кроз прозор и угледа ону лепу слику, сасвим другим тоном додаде:

— Како је само леп изглед одавде!

Са великих рабадијских кола, која беху мало пре њих стигла, почеше већ да уносе ствари, и њих две одмах их почеше разместити.

Кад би око подне тога дана, њихов нов стан поче се већ као загревати топлотом њихових ствари, од којих су већ неке биле смештене на своје стално место. За много од тих ствари биле су везане Маринe најраније успомене, и тако велики један део њене прошлости, извор многих успомена њеиног детињства, биће је ето опет с њом, као што је непрестано био у њихову стану у *Дугој улици*.

Са сваком стварицом што је вадила и стављала на њезино место, било ома, било њена мајка, све је више постајало оне хладноће и нелагодности од првог момента. Поред тога помисао, да се та велика промена у њихову

животу догодила лично због ње, још је више загреја. Она није више само материно дете, мислила је, но је и материна потпора. Оно велико уздање материно у њих двоје, сто се почело, хвала Богу, и остваривати. И кад помисли на то, њу, још онако детињасту, обузе осећање неког поноса.

Двадесет је сати било прошло кад су сеље да ручају. Биле су још за столом кад неко лако куцну на врата. На њихово „Слободно“ уђе млад човек од својих најпаше 25 година, средњега стаса. На њему је било једно од оних одела што се готова купују за 30—40 динара, све од јефте чохе. Био је приличан. Имао је праве, мале брчиће и густу, младићску браду која, видело се, није била скоро поткресавана као год ни коса. Чело му је било велико, испупчено, и што је ретко, под таквим челом био је нос дуг и танак, врло фиших контура. Од корена носа горе ка челу, била му је кратка, урезана бразда, што је, са сведеним обрнама, давало му лицу неке чврстоће, израз неке одлучности, шта више тврдоглавства, коју нису ублажавале ни црне му, лепе, интелигентне очи. Из читаве појаве његове осећала се нека мирноћа и пређеност. Био је без шешира.

— Опростите што сам вас узнемирио, рече, улазећи: али сматрао сам за дужност да дођем, да вам се представим и ако могу да вам будем на услузи. Ја сам овдашњи учитељ Коста Савковић.

Ове му захвалише и понудише га да седне.

— Знао сам да сте у вашару, рече седајући: али ми мислио да ми нећете замерити. Ако вам случајно ма шта устреба сад првих дана, молим вас обратите се само на мене.... Ја сам, додаде смешећи се: овде као неки домаћин, све дотле догод се ви не будете са свим сместили.... Ово је вама Господњице прво место, је л' те? Запита Мару која се беше дигла и кућила мрве са стола.

— Јесте, одговори она.

— Па какав је утисак учинило ово место на вас?

— Верујте врло леп, лепши но што сам се надала.

— Јест, продужи он: место је лепо, а нарочито му је лепа околина.

— Јесте ли ви одавно овде? запита га Господња Николићка.

— Јесам, Госпођо, ово је већ пета година, и мени је ово прво место.

Глас му је био мек, симпатичан.

— Зато бих већ и волео да одем одавде, продужи: да одем ми на коју другу страну. Има већ неколико ме-

ХЕРЦЕГОВАЧКА СЕОСКА КУЋА. Цртао Р. Отковић.

сеци како сам и молбу поднео. Само, као што видите, без успеха.

Пошто их није хтео и даље задржавати од посла, а намера му је била да дође само да се представи, то се, тако рекш, у пола разговора диже, опрости се од њих и изађе.

Кад он оде, њих две дигоше се на посао, и тако радећи именоваше своје мисли о учитељу.

(наставиће се)

Z 162

— ГОДИНА ДРУГА —

НОВА ИСКРА

ИЛУСТРОВАНИ ЛИСТ

Излазии и уредник

Р. Ј. ОДАВИЋ

САРАДНИЦИ

1 Адамовић, Јован
2 Валтровић, проф. Мих.
3 Васић, Др. Милоје
4 Веселиновић, Јанко
5 Винавер, Ружа
6 † Војислав
7 Гођевац, Драгутин
8 Грол, Милан
9 Давидовић, проф. М.
10 Дерок, Д. Ј.
11 Димитријевић, Д. Ј.
12 Димитријевић, Јелена
13 Димитријевић, Лазар
14 Домановић, Радоје
15 Драгашевић, Јован
16 Драгић, Мих.
17 Дучић, † арх. Никифор
18 Ђорђевић, Др. Ж.
19 Ђорђевић, † проф. Јован
20 Ђорђевић, проф. Мих. Ј.
21 Ђорђевић, проф. Тих. Р.
22 Зиај, Јован Јовановић
23 Зорић, Јован Ђ.
24 Инвајић, Герасим П.
25 Илић, Војислав Ј.
26 Илић, проф. П. М.
27 Јанковић, Велизар С.
28 Јовановић, Др. Ђока П.
29 Јовановић, Ђока
30 Јовановић, Милутин
31 Јовановић, Паја
32 Јовановић, Светислав
33 Јовановић, Слободан
34 Југовић, Владоје
35 Ковачевић, Љубомир
36 Кораблев, В. Николајевић
37 Кнежевић, Лазар Р.
38 Кротић, Михајило
39 Лазаревић, † Др. Лаза
40 Лазаревић, † Др. Радмило
41 Ленски, Милета Јакшић
42 Лилер, проф. Хенрик
43 Луковић, Љубица
44 Манојловић, Светозар
45 Маршићанин, В. А.
46 Матић, проф. Свет.
47 Мијалковић, Сава Д.
48 Милетић, проф. Срећко
49 Мијатовић, Павле В.
50 Михајловић, проф. Јеленко
51 Мијатовић, Чедомиљ
52 Михел, Густав
53 Мурат, Марко
54 Николић, Душан
55 Новаковић, Стојан
56 Нушић, Бранислав Ђ.
57 Одавић, П. Ј.
58 Одавић, Р. Ј.
59 Павловић, проф. Мил.
60 Перић, Др. Живојин
61 Перушек, проф. Рајко
62 Петковић, Влад. Р.
63 Петровић, Милорад М.
64 Петровић, Никола С.
65 Поповић, проф. Богдан
66 Поповић, проф. Бор. Ј.
67 Поповић, Зарија Р.
68 Поповић, проф. Паја
69 Продановић, проф. Јаша
70 Протић, Душан
71 Рајић, Велимир Ј.
72 Ранковић, † проф. Светолик
73 Раушар, Јос. Зд.
74 Ристић, Миодраг Ј.
75 Рош, Марко
76 Ружић, проф. Добра
77 Скерлић, Јован
78 Сокољанин, Дим. Глигорић
79 Стојковић, Сретен Ј.
80 Тителбах, проф. Влад.
81 Тодоровић, проф. Стева
82 Томић, Светозар
83 Хасанбегов, А. К.
84 Хаџи Ташковић, Григорије
85 Хаџи-Микић, Димитрије
86 Ћипико, Иво
87 Ћирковић, Милош

Knjižara „MERKUR"
papirnica i amplifikacijat
A. VUČIĆ
ZAGREB, Petrinjska ul. 28

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
К.И. Бр. 3840

САДРЖАЈ

Лепа књижевност

СТИХОВИ

а) оригинални:

Богоја: *Песма краља Далмина ме нами, Песнику, Снови*, 329
† Војислав: *Војвода Лазар*, 3
Гавриловић: * * *, 102
Димитријевић, Д. Ј.: *Зимски акварели*, 10; *Акварели*, 72, 139, 172, 266; *Песма о крштеном сркцу*, 332
Димитријевић, Јелена: *Ашик-Ајше*, 70
Димитријевић, Лазар: *Моји Јнгорети*, 38; *Хасабалинке*, 262, 336
Зорић, Јован Ђ.: *Прешајеб једном бишешком еШосу*, 14; *Хај!* 311; *Бјеше л' јбва*. 362
Илић, Вел. Ј.: *Сужањ*, 6; *Пастиру!* 163
Јакшић-Јанков, Милета: *На вису*, 68
Јовановић, Милутин: *Autumni flores*, 293; *И ја ћу...* 371
Ј. Ш.: *Да ли се?...* 368
Максимовић, Светозар: *Чудне очи*, 12; *Жена срца*, 145
Николић, Душан Ј.: *Погледај...* 140; *Висија*, 233
Одавић, Р. Ј.: *Птица*, 200
Павловић, М.: *Кек мирнишу руке...* 209
Петковић, Влад. Р.: *Full*, 36; *Љубичици*, 78; *На једном гробу*, 204; *Куда?* 238
Петровић, Милорад М.: *После кише*, 76; *На огарини*, 109; *Свиће*, 133; *Вече не сећу*, 271
Радић, Вељко Ј.: *Жугованке*, 52, 244
Соколовић: *Моје времена*, 20; *Тајни јад*, 103; *Избор*, 167; *Рибарева душа*, 202; *На послу*, 239; *У јесен*, 302
Ћирковић, Милош Ш.: * * *, 104
Хаџиантох, А. К.: *Ти си била...* 44; *У свођењству*, 237
Хаџи Миљић, Дикитеније: *О клизај се, клизај...* 374
* * *: *Сукоб између Вука и Милоша*, 324

б) преведени:

Вилд: *На гробљу* (из мађарског) 169
Јов.: *Пишао сам...* (по немачком) 113
Л.: *Из Шилерова „Вилхелма Тела“. Друга појава треће чина* 356
Михаловић, С. Д.: *Не мини...* (Георг Шерер) 50
Одавић, Р. Ј.: *Пустињак* (А. Н. Мајков) 206; *Кад бих* (Силе Прудом) 269

ПРОЗА

а) оригинална:

† Др. Лаза Лазаревић: *У туђем свету* (слика из косиерних хартија) 1
П. Ј. Одавић: *Бедници*. Приповетка. 6, 41, 72
Јанко Веселиновић: *Писма са села* (—III) 33, 65, 161
Владан Ђ. Јутошић: *Успомена* (из књиге *Духовић душе*). 44
Григ. Хаџи-Таншковић: *Из Београда у Сеју*, 72
Јелена Ј. Димитријевић: *Једне међудневичке судбине* (писмо из Нишо). 97, 129.
Григ. Хаџи-Таншковић: *На обали Согунског Јазила*. 102
М. Ћирковић: *Ускрс* (из мојих успомена), 103
† Јован Богићевић: *Прва жалост*. 135
Рад. М. Домановић: *Под храстом*. 138
Цв. Кнежо: *Косшалгија*. 139
М. Ћирковић: *Учишељ свирања* (из мојих успомена). 140
Григ. Хаџи-Таншковић: *Беш Чинар* (из Мљађеновских Клетића). 163
Вранисдав Ђ. Нушић: *Обичан човек*. Шале у три чина. 181, 210, 247, 276, 305
Јелена Димитријевић: *Мејрем Хануи*. 195
† Св. Рашковић: *Прва шућа*. Цртица. 202
В. М.: *Лушрија*. Суперсона прича (баиду истиниа). 225.
М. Ћирковић: *С Јавље* (из мојих успомена). 233
Григ. Хаџи-Таншковић: *У манасширу Манасији*. 244
П. Ј. Одавић: *Мира*. Новела. 258, 280, 321
М. Ћирковић: *Живоовизашор*. Слика. 305
М. Ј. Ристић: *На Врбици*. Приповетка 309, 330
Јелена Димитријевић: *На Косову*. 353
Михаило Крстић: *Зимске идиле*. 355
Димитријевић Лазар: *Два хамака*. 358

б) преведена:

Е. Некра: *Збогом!* Приповетка. С италијанског превели Д. Г. и М. Д. 15, 47, 80, 109, 143, 175, 241.
Х. Сидерхан: *Брига*. Роман. С немачког превео прор. Х. Лидер. 20, 53, 84, 116, 150, 184, 216, 249, 278, 313, 340, 374
Бедда *Сшари календари*. Превео В. П. 114
Алоз- Нилсан: *Виким Кольчи*. Превела Ellincella. 116
Ј. Е. Погићин: *Крај*... Превео Гер. П. Исаић. 169
А. Чехов: *Познаник*. 206
А. Чехов: *Из дневника књиговођиња пошшеничке*. 226
Бедда: *Уседелица*. Превео В. П. 238
Вељковић Пеко (Ал. Гавазовић): *Михајло*. С пољског превео Лазар Комненић. 269, 300, 338
К. Фламарион: *Једно драго међ звездама*. С франц. превео М. Крстић. 371

Расправе, чланци, научна грађа

† Др. Радивоје Лазаревић: *Зимо* (слика из природе). 3
† Арх. Никифор Дучић: *Рушска Бура у Херцеговини*. 10
Т. М. Вл: *Милош Велики*. (Цртица и анегдоте из живота знаменитих људи у српског народа). 12
прот. Т. Р. Богићевић: *Љубомир П. Ненадовић*. (Цртица и анегдоте из живота знаменитих људи у српског народа). 18
Зар. Р. Поповић: *Једном подсећај* (уз лик Косте А. Шумановића). 25
В.: *Хиландарско заслужба*. (Дар Њег. Величанства Краља Александра I. Српској Царској Лаври Хиландару). 36
прот. Василије Николајевић Корилић: *Студије о пуским писцима*. 1) *Гроф Алексеј Толсшој*. 44; 2) *Јован II. Половчин*. 105; 3) *Семен Јаковљевић Надсон*. 172.
Лук. Ковачевић: *Манасшир Хиландар*. 56
† Др. Ж. Богићевић: † *Др. Радивоје Лазаревић*. Београдска.
Др. Радивоје Лазаревић: *У прогледе*. 68.
Уредник: *Књижара Српске Књижевне Задруге* (једна предлог уз Српску Књигу Стојана Новаковића). 76.
Др. Ђ. Н. Јовановић: *Врточка Бања*. 78.
Др. Радивоје Лазаревић: *Убође и инсекши*. 134.
прот. Мих. Богићевић: *О двобоју Полске*. 148, 178.
В. С. Јовановић: *Књез Милош Велики*. 164. *Димишрије Сабидовић* (цртица и анег. из живота знам. људи у срп. народа). 166.
прот. Тих. Р. Богићевић: *Књез Милош Велики*; *Књез Иван Шривуњац* (цртице и анегдоте из живота знаменитих људи у срп. народа). 166.
П.: *Жош народни шапос*. 167.
Уредник: *Предсшојашшинско сликарсшво рода трој. Сш. Тодоровића*. 193.
Уредник: *Сшевап Тодоровић* (цртица и анегдота из живота знаменитих људи у српског народа). 200.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ
БЕОГРАД

† Др. Радивоје Лазаревић. Биографске белешке. 203.
М. Валтровић: Слике из српске историје. 206.
† Јован Богићевић: Чучук-Станко. Биографска црта. 230, 263.
П: Живе погоршање. 230
Утешно: † Шум-Иво Стојановић, земљописац и српски колекционар. 257.
Чед. Мијатовић: К. Јиречеку Споме Доброводица. 267.
изуов. М. Јовановић: Пуцање као одбрана од града. 271.
прос. П. Поповић: Шум-Иван Стојановић, Портрет. 293.
Св. Томић: † Марков Вук и Марков Крушић. 298.
Тих. П. Никић: Ернест Хекел, немачки зоолог. 312, 334.
прос. Јелинко Миловановић: Шта је вештина? Астрономска слика. 326.
† Др. Радивоје Лазаревић: Једна стара борба. 339.
Павле Р. Мијатовић: У суботу. Друштвена романса. 362
Др. Живојин Перић: Борбе Павловић, државни службеник у пензији. 369
Професор Богдан Поповић: Јевреји и Омиљена Балка у пет чланова с предавањ од Бранислава Ђ. Штајића. Музика од Стевана Мокрањ. 378

НАША ПИСМА

Из Љубљане, од прос. Рајка Нерушева. 27.
Из Штутгарта, од Ј. Адамовића. 59
Из Женеве, од Н. С. П. 91
Из Петрограда, од Малог Руса. 122
Из Загреба, од Мотровца. 154
Из Рима, од Роза. 220
Из Рима, од Роза. 252
Из Рима, од Роза. 283
Из Петрограда, од Малог Руса. 316
Из Праге, од Р. 346
Из Рима, од Ђ. Ј. Радмила. 380

УЗ НАШЕ СЛИКЕ

Стр. 29, 60, 92, 122, 156, 187, 222, 254, 284, 317, 347, 381.

ХРОНИКА

Наука

О православном календару. 30
Српска Краљевска Академија у 1899. г. 124
Српска Краљевска Академија у 1900. год. 156
Нешто о клуканцијуру. 158
Деконцијација жеље. 158
О напаштеној лобање. 158
Нешалице о зреју или прекрају. Од П. М. Илића. 188
Прибор за писање у старо доба (прилошак културној историји). С немачког Д. 285
Магнетичке луче. 318
Отровне особине лишајева. 318
Ише и пошишање Аерике. Од С. М. 347.
Бадњак. Од Драгиња. 382

Књижевност

Забавник Српске Књижевне Задруге за 1899. годину. Од Ј. Н. 30
М. Ј. Мијушковић: Књига о љубави. Беседе и романсе. — Од Јована Скерлића. 61
Dubrovnik. Kalendar za godine 1900. Od II. II. 93
Michel Gauvilovitch: Etude sur le traité de Paris de 1229, entre Louis IX, roi de France, et Henri III, roi d' Angleterre. Од Нек. 93
Српска књига, њени предмети и читаоци у XIX веку. Пред почетак XX века разматрао и бележио Стојан Новаковић. — Од С. Ј. 94
У слободним часовима. Књига за младеж са сликама. Саредио Ж. О. Дивљи. — Од Свет 125
Седма годишња скупштина Српске Књижевне Задруге. 157.
Др. Ј. Ћубић: Oblik Balkanskog Poluostrva. — Од Т. Радовојевића. 158.
Malcolm Mac Coll: Le milieu et les grandes puissances. Essai historique. — Од Нек. 189
Др. Ђуро Шурмин: Povjest književnosti hrvatske i srpske. II. Srpska književnost. Од В. Н. Корабљева. 189.
Разговори безазлена свијета. С приповорних позорјешта. Хватао их у поро Милан Шевић. — Од Свет. 222.
К. Митровић: Значајност на морамског или српског научног ан савременога и историчкога отношења на Балканских полуострва. — Од Т. Радивојевића. 2 4.
Шћепан Остојић: Сачувата 4 рукоп. Српске. — Од 8 255.
Vid Vuletić Vukasović: Bilješke o kulturi južnih Slovena osobita Srbalja. — Од Т. Радивојевића. 286.
La traité de Berlin et la question de la nationalité, par rapport à la principauté de Serbie. Par Zivoin Perich. — Од прос. Мих. Ј. Ђорђевића. 319
J. Ћубић: L' Epique glaciaire dans la Peninsule des Balkans. — Од Т. Радивојевића. 319
Хелоа де ла Маргиј: Књиге Всеведеног. — Од Ј. 348.
Телесон, српски/ловедски календар, 1901. Уредник Д. Димитријевић. — Ађ. — Од Н. 350
Емилијан Јелић: Вилењаци о задужбини и господарственим приликама у Босни и Херцеговини, Славонији земаљској влади и Бечу і Пештеврши, од Т. Радивојевића, 382

Уметност

Краљ Едип на београдској позорници. Од Др. Милоја Васића. 64.
Мародина Кабота, грађанска драма у 5 чинова написао М. Вук. — Од Д. 95
Кајкаш Рог Роиц. — Аделандз Зелда. — Београдско Пожичко Друштво. — Вешц Недела. — Од Мирка Роиа. 95
Српско Вече. — Метеранин, Шпиндер и Пајдерон. — Сакунтала. — Од Д. 125
Магнети, комична опера у 3 чина; написали Адолрз Деро и Анри Шиво, музика од Едмонда Модрина. — Од — ић — 127
Разведене се! Комедија у 3 чина од В. Сардуа и Е. Пајена. Превео М. Р. Поповић. — Госпођица Шумкина. — Папа Пагошка, шаљиве игре у 3 чина, с песмама; написао Т. Алманс. Музика од Јајоша Шерда. — Од Д. 159
Обичан човек, шала у три чина; написао Бранислав Ђ. Пушић. — Од — ић — 191
Позоришна Годишње. Сезона 1899. — 1900. Од — ић — 255.
Фрања Жигрло, пољски сликар. Од Руже Виноар. 287.
Госпођица Надежда Петровићева. Од П. 288.

Разно

Из чешке књижевности. 31
Предавања о Србима. 31
Карл Малечек. 31
Књижевна стечаја. 32
Хрватско-славенске пословице. 32
Песме Франа Прешерна. 32
„Градина". 32
Србија у сликама, 32
„Друштво". 32
Француска штампа о српском преводу Трерове „Историје француског револуције." 64
La forme de la péninsule de Balkans. 64
Историјска предавања о Источном Питању на Слободној школи политичких наука у Паризу. 64
Felix Rypplotte Despree. 64
Српске народне приповетке у француском преводу. 96
Ремско словенско јевађеље. 96
О земљотресима на Истоку. 96
Једна чувена збирка старих грчких новаца. 96
Знаменита Тицијанова слика. 128
Нова карта Балканског Полуострва. 128
Супремени „Предсетници" 128
Српски прилог немачкој књижевности 128
Православна црква у Аустро-Угарској 128
Француски и руски протестанти на истоку 128
Најновији списи о Источном Питању 128
Путовање по Косовском Вилајету 128
Фолклорно дело о Србији. 128
Алберт Јенсен о српском народу 160
Ибо Андрић 160
Словенски и српски језик 160
Чех о задругама 160
Друштво хрватских књижевника 160
† Михајло Мушицки 191
Трговачки у бугарској књижевности 191
Лучарница и дилиџанс у Србији 191
Најновије слике о Босни и Херцеговини 192
La Serbie d'aujourd'hui 192
Најбоља историја о Мађарима у Француза 192
Српске песме код Чеха 192
Српске приповетке на француском језику 192
О Црној Гори 223.
Нова издања Мих. Нар. Правдеде 223
Издање старих српских натписа 223
О Дубровнику 224
Споменик Сими Ђорђићевићу 224
Српски научни радови у француској књижевности 224
Помиздаштво Душанових Срба 256
О Пајсијеју Илиндару 256
Француска библиографија у 1899. год. 256
Пољи српских матураната 256
Прене посмртних остатака Пајса Јовића Шпанца 256
Хатишерифи о Србији 288
Две нове француске књиге о Србији 288
Бугари о Српском Пајсијеју на Париској Изложби 320
Експози о Николи Тесли 320
Руски преводи из српске књижевности 320
Јакоб Арбес о српске народне песме 320
Руске лист о Г. Стојану Новаковићу 351
Бугари и српске старине у Македонији 351
Рђавше шегарда 352
Чеси у XIX веку 352
О Душанову законику 352
Румунска историја 352
La Serbie en 1900 — 352
Немачко-Српски разговори 352
Српски рад у француској научној књижевности 352
Споменик Кнезу Милошу Великом 383
Оптичке оптакнице 383
Педесетогодишњица Војне Академије 383
Збирка женских ручних радова 383
Старинска оружја у нашем музеју 383
Les assemblées politiques de la Russie ancienne
Les zemskié cobors. 383

Читуља

† прот. Јован Ђорђевић. 128
† Јован Стојковић. 224.
† Др. Милја Стојковић-Абуказис. 288

СЛИКЕ

1 Коста Шумановић 1
2 Анђелковић. Сликао Св. Јовановић 3
3 Циганка. Сликао Ђ. Вагнер 5
4 Леда-Кула у Цариграду. Фотографски снимак 7
5 Херцеговачка сеоска кућа. Цртао Р. Отенфелд 9
6 Кућа босанске задруге. Цртао Живојин Аџуџевић 11
7 Дунавска кућа у граду Сајку 13
8 Арбанас на стражи. Сликао П. Јовановић 17
9 У кметиње. Сликао Св. Јовановић 19
10 † Др. Радивоје Лазаревић 24
11-12 Застава Маџистра Хаџидара 35;
13 Српски државни грб на манастиру Хиландару 37
14 Манастир Хиландар 37
15 Црква Св. Краља у Сочаји 41
16 У унутрашњи изглед цркве Св. Краља у Сочаји 41
17 Македонка. Сликао П. Туман 43
18 Македонски расход 47
19 Гуслар на Босанске Крајине. Сликао Н. Тимов 49
20 Богоја Цапија у Сарајеву 51
21 Јакоб Арбес, чешки књижевник 65

22 Бечо на острву Казра 67
23 Аллея Дуо 70
24 Електротехничка зграда на Парискоj Изложби 73
25 Глобус на Парискоj Изложби 75
26 Поглед на Привачку Банк 77
27 Водопривредна сила у Привачкоj Бани 79
28 Главно постројење у Привачкоj Бани 81
29 Четвоспица у Привачкоj Бани 83
30 Коњске артеjске бумаре у Привачкоj Бани 85
31 На границе. Сликао И. Варун-Возлински 87
32 Алеред Jенсен, шведски пливачинац 97
33 Наполеон у Египту. Сликао Морис Оронж 99
34 Ружица. Сликао Е. Кас 101
35 Црногорка. Сликао Ђ. Вашић 105
36 Српска санитетска чета на маршу 107
37 Српска санитетска чета на одмору 107
38 Са Парискe Изложбе: Велики Двор у Jелисejским пољима 111
39 Са Парискe Изложбе: Унутрашност Јелисејског Двора 111
40 Са париске изложбе: Grand cour de Paris 113
41 Са Парискe Изложбе: Hôtel de ville 113
42 Са Парискe Изложбе: Капија Св. Михаjла 113
43 Са Парискe Изложбе: Мост Александра III. 115
44 Са Парискe Изложбе: Украс са Електротехне Палате 115
45 Са Парискe Изложбе: Мали Двор у Јелисејским Пољима 115
46 Са Парискe Изложбе: Велика точка 116
47 † Јован Ђорђевић, српски књижевник 129
48 Бранко Радичевић. Израдио К. Јовановић. 131
49 Српски војник у одбрани. Фотогр. снимак 135
50 Српска жена на гаjдану. Фотогр. снимак 139
51 Са Парискe Изложбе: Павиљон Краљевине Србиje 141
52 Са Парискe Изложбе: Павиљон Турске Царевине 143
53 Са Парискe Изложбе: Павиљон Краљевине Румуниje 145
54 Са Парискe Изложбе: Павиљон Краљевине Грчке 147
55 Са Парискe Изложбе: Павиљон Кнежевине Бугарске 147
56 Са Парискe Изложбе: Павиљон Босне и Херцеговине 149
57 Херман Судерман, немачки књижевник 161
58 Манастир Радовишница. Сликао прос. В. Тютелбах 163
59 Младост. Сликао Жигмунд Аjдукjевић 165
60 Српска Висша Девоjачка Школа у Сплиту 167
61 Оранье. Сликао М. Јовановић, дворски фотограф 169
62 Српска заиреза. Сликао М. Јовановић, дворски фотограф 171
63 Ранкин пред краjем Св. Илиjа у Дубровнику. По акварелу А. Б. Мидлер-Нердлинга 173
64 Место погибиje Јанка Хуњадиjева. Фотогр. снимио Бронислав Пупић 175
65 Прос. Стеван Тодоровић, срп. сликар, 193
66 Царинарски просjак. Сликао прос. Ст. Тодоровић 195
67 Ирвин Хора или Хорвов (Предпродаja) — Кажреје Пашиja. Сликао прос. Ст. Тодоровић 197
68 Дом где је Сан-Стефанскн Уговор потписан. Сликао прос. Ст. Тодоровић 199
69 Поглед на Босфор. Сликао прос. Ст. Тодоровић 201
70 Продаја оваца у Цариграду. Сликао прос. Ст. Тодоровић 203
71 Улица у Скутари. Сликао прос. Ст. Тодоровић 205
72—73 Прва Св. Богородице у Цариграду (изнутра и споља). Сликао прос. Ст. Тодоровић 207, 211
74 Турбета кула у Цариграду. Сликао прос. Ст. Тодоровић 213
75 Мара Твен, амерички књижевник 225
76 У вртлу. Сликао И. Јовановић 227
77 Празници (источни дво). 229
78 Саборна црква у Призрену 231
79 Манастир Св. Петке у Србиjи 235
80 Дубровачко христанште. По акварелу Л. Х. Финера 237
81 Свилар 239
82 Српска на Шипченска 241
83 Плахинь Романија. Сликао Ф. Жигрзо 259
84 † Дух-Ило Стојановић 257
85 Вечерња молитва. Сликао Х. Шарленон 243
86 Трг у Новом Саду 261
87 Развалине Шћепан-града код Влахиња. Сликао Ж. Аjдукjевић 265
88 Горњи тор реко Дрине 267
89 Манастир Ковил 269
90 Пушење као одбрана од грађ 272
91 Град Столац у Херцеговини. Сликао Р. Отгенсел 273
92 Др. Лаза Костановић — Абуказем, српски књижевник 287
93 Српска Дубровачка Основна Дуа Иванa Стојановићу. Сликао Марко Мурат 291
94 Далматинска шестер. Сликао П. Јовановић 295
95 Град Добор у Босни. Фотографски снимак 297
96 Пошна кућа у Шумадиjи. Фотограф. снимио Д. Ј. Дерок 299
97 Манастир Враћевшница. Фотограф. снимио Д. Ј. Дерок 303
98 Харемска свирачица. Сликао А. Фабрес 307
99 Бабаиђ. Фотограф. снимак 309
100 Ернест Хекел, немачки природњак 312
101 Војвода Марко Миљанов 321
102 Далматинац. Сликао Ц. Л. Сејмур 323
103 Исторска кацстура. Фотограф. снимио Д. Ј. Дерок 327
104 Чајниче, град у Босни. Сликао Х. Шарленон 328
105 Чудотворна Богородичина икона у Чајничку. Сликао Х. Шарленон 331
106 Манастир Тумаи. Сликао В. Тютелбах 333
107 Бужетка 335
108 Вачевина 335
109 Теочак, равнашше у Босни 337
110 Високо, град у Босни 340
111 Ђорђе Нешковић, државни сметник у пензији 353
112 Зграда Артилерискe Школе 355
113 VI класа питомака Војне Академиje 357
114 VIII класа питомака Војне Академиje 357
115 Стара Зграда Војне Академиje 359
116 Нова Зграда Војне Академиje 359
117 Настављени у Војној Академији 361
118 Одмор у Војној Академији 363
119 Трпеза у Војној Академији 365
120 Кухиња у Војној Академији 365
121 Учионица у Војној Академији 367
122 Соба за спаваше у Војној Академији 369
123 Часови зидше у Војној Академији 371
124 Питомачко оружше 373
125 Борење сабљама у Војној Академији 375
126 Борење ушшама у Војној Академији 377
127 На часу геодезиje у Војној Академији 379
128 Бели Орао 379

ЗИМСКИ АКВАРЕЛИ

I

Звиждн помамни ветар, снежне сметове носи;
Вију се високи вори кô цвили у смртном часу,
Кроз клисуру јаучи река, и њено бистро врело
Са страшним потмулим треском гомила снега засу.
Кроз снег се отима талас, корачне, за тим клецца,
Лањац га људски стеже, а он у њему јецца.

Горови, високи јели и стење до неба стижу,
И њуге озвиљним муком к'о звор старац седи'
Ваздух се са њима смрз'о и њиме студену дави
И сунце с леденог неба кроз снежно прамење гледи,
А курјак урличе гладни, и старца крај реке спази,
Где с тешким бременом дрва по снегу дебелом гази.

II

Под снегом кровови мали, бацк се гараве црне,
Тополе кô мртва стража њижу се ледењом реком;
А са црквене куле звоно се лагано њиза
И својим свечаним гласом вечност објави неком;
Зачу се јаук, виска из једне извице старе,
Кроз прозор вопијана свекла обасја људске шаре.

У њеви тишина света . . . . на столу пажених лежи,
Боже му причајр јаде што светом овим сретне,
Бригр за црним хлебом смрт му доконча једном:
Сад се смирио јадник; — ал' мисли с душом лете,
И са висина рајских на голу дечицу гледе,
Где првим кораком стапне у вихар несреће, беде . . . .

III

Кô жар су расуте звезде по плавом и недром небу,
А светлост месеца пуног с белим се снегом спаја;
Кућерак од струди дршће, ћерам се смрзô давно,
Водени памучр погди из малих и високих стаја,
А њихов облачак лути, кô јагње да тражи стадо,
Звезде га умилно гледе, и пут му светли радо.

А селом корача виров, под ногом снег му шкрипи,
Кад прође мимо гробље, у рог нехатно дуну;
Крстови и хладне плоче њимо га с гробова гледе,
И лек му хиљаду мисли у стару главу сруну;
Он чуо како га други у вечни покој зову, —
Зажмури, убрза корак и зачк њему нову . . . .

Д. Ј. Димитријевић.

РИЈЕКА БУНА У ХЕРЦЕГОВИНИ

У историјско-етнографској расправи „Буњевци и Шокци“ од Ивана Иванића (треће издање у Београду 1899. год.) налази се неколико крупнијех географских и топографских грјешака о извору Буне и крају куда тече, које ваља исправити.

Расправу је наградила, као што се зна, Српска Матица да се шира у Српском Народу боље познавање наших суверодника — Буњеваца и Шокаца — у земљама круне Св. Стефана, што је свакако похвално и један разлог више да у њој буде што мање грјешака.

Вриједном писцу расправе могло би се замјерити што је узео на ријеру туђе грјешке о Буни у својој расправи, којом је попунио једну осјетну празнину у српској књижевности. Писац вели: „Буњевци се дакле крећу се обале Буне у бели свет. (Буна извире на Велес-планине иза Невесиња, протиче кроз невесињско поље, те код села Буне утиче у Неретву“. . .*) Не зове се „Велес-планина“ него Вележ; није Вележ „иза Невесиња“, него је Невесиње иза Вележи, која одваја Мостарску долину од Невесињског Поља, планинске високе равнице.

Невесиње и Гацко управо су њеме Херцеговине, која је са заравањцима (етажима) уздигнута од Јадранског Мора к југоистоку и к сјеверноистоку и завршена Гацком и Невесињем; па се отален спушта преко највећих херцеговачких планина ка Дрини.

Буна не извире „иза Невесиња“ и „не протиче кроз невесињско поље“, него извире у Мостарској долини на југоисточном крају из једне велике пећине испод брда Бишине, обронка Вележи до самога Благаја с јужне стране. Пут од Мостара иде на Благај преко Буковника и Бишине у Невесиње, Гацко, Никшић и обратно. Између извора Буне и тога пута на једној каменој хумци стоје видине Херцег-Стјепанова града Благаја, које нијесу порушене до тла. Ту се прича како је благо херцега Стјепана било у томе граду, те је с тога, вели, назван Благај. Испод града је подграђе са 30 кућа Срба муха-медоваца и 10 кућа Срба православнијех, који имају ту дућане и трговину **). У Благају су настављали муселим и кадија у вријеме Али-паше Ризанбеговића, као главном граду Благајскога кадилука, које је доцније укинут.

Да Буна не „протиче кроз невесињско поље“, довољно је споменути како Невесињска ријека тече низ те поље од сјеверноистока на југозапад; утјече надно поља иза села Благорада под брдо; пада са високих литица у Дабар (над је интересантан), тече к Стоцу и улива се у Брегаву.

Буна тече кроз најпитомији и најплоднији крај Мостарске долине на југоисточној страни и утјече у Неретву не далеко од Љетниковаца Али-паше Ризанбеговића под обронком Губавице, а не „код села Буне,“ како вели писац расправе.

Простор је од извора Буне до ушћа у Неретву од праве 10 км. питом и плодан; напуњен виноградима, обичнијем и јужнијем воћкама: орасима, јабукама, крушкама, трешњама, вишњама, кајсијама, бресквама, смоквама, шипцима и маслинама. Вриједно је споменути на том простору: Мало Поље, Косор и Ходбину. Становници тога краја причају: кад је Херцег Стјепан морао останити Благај и повући се у Нови (Херцег-Нови) на мору, узвикнуо је:

„Мало Поле, мој мали Мисиру,
„А Ходбино, моја постојбино!“

У Косору, гдје има 5 кућа Срба православнијех, налази се једна камена велика столица, која се зове „Херцегово Сједиште.“ У њој је, вели, сједио Херцег кад је сазивао ту зборове.

*) Буњевци и Шокци стр. 36.

**) Тачно их је било 1859 год., кад је писац овијех редака био у Благају.

Ходбина је ниже Малога Поља и Косора, која захвата доста велики део тога простора на лијевој обали Буне до брда Кнаља и Губавице. Та брда одвајају Мостарску долину од Дабрава. У Ходбини је све бујно и плодно. У њој има 40 кућа Срба православнијех и 10 кућа Срба мухамедованаца *).

Између Благаја и Ходбине извире Буница испод брда које одваја Дабраву од Мостарске долине. Дабрица је планинско поље и уналколо села између Буне, Угражља, Дабра и Дубрава. Насред поља виде се развалине старога града како га народ назива: Коштува, и мноштво турскога гробља.

Буница тече кроз Ходбину и утиче у Буну. У објема има изобилно пастрмака.

КУЋА БОСАНСКЕ ЗАДРУГЕ. Цртао Живорад Аздејковић.

Али-паша Ризанбеговић саградио је Текију (манастир) код самога извора Буне за деравиша да се у њој моли Богу. Он је саградио неколика летниковца на крају Мостарскога Поља између Неретве и Буне на самој десној обали Буне, гдје је римски мост са 13 окна. Преко њега иде пут од Стоца, Љубиња, Требиња и т. д. у Мостар и обратно. Ту је подигао и џамију. Летниковци су права источна „раскош". Око њих су вртн са ријетњијем биљкама, цвијећем и воћкама. За њих читаве њиве маслина, смокава, шипака и покушај култивисања памука и пиринча. На лијевој обали Буне иза Али-пашина хана пуна једна дуга долина дудова за свилене бубе.

Од Буне је до Мостара уз Неретву поље око 10 км. необрађено, голетно и пусто, зове се: Бишће. Само је с десне стране пута од Буне пружен у поље један бријег раван и плодан, цио под виноградима и воћкама. По њему су куће сељачке и виноградарске. Крај се тога бријега зове: Мукоша. Ту је мајдан бијелога, мекога камена „миљевине" **). Од тога су камена сазидане све џамије у Мостару, тулбета на турском и крстови на српском православном гробљу, степенице и одавлије у кућама.

Писац расправе пише „долина Дубраве". Обје су те ријечи погрјешне, јер није ни долина ни једнина; него пространо плато између Мостарске долине, Неретве, Габеоскога и Столачкога Поља, и зове се: Дубраве (у множини). Плато је обрасло столетњијем храстовима или дубљем, од чега су, по свој прилици, и назване: Дубраве. По њима има више од 20 села Срба од сва три закона. Међу њима има их великих и врло сточнијех. Ту су и ораци Амзабега Ризанбеговића, који је био веома популаран у јужној Херцеговини са своје правичности.

У вријеме окупације 1878 год. Амза-бег се био затворио са својом браћом у своју кулу на Пјешивцима, те су у њој изгорјели, нехтјевши се предати окупационој војсци.

Писац расправе вели: „Они се (Буњевци) отискоше преко Метковића, Габеле, Габа низ међу далматинску" ***). Не иде се из Херцеговине преко Метковића у Габелу, него преко Габеле у Метковиће.

*) Ходбина је у каровљи манастира Житомишљића. Толико је кућа било 1859 год.

**) Вид. о тој врсти камена у расправи д-ра Цвијића Гласник XVII. стр. 81.

***) Буњевци стр. 36.

Овијем завршујем главније исправке грјешака о Вуку уИванићевој расправи „Вуљевци и Шокци,“ које јој неће смањити вриједност.

Истаћи ћу овдје исправку једне грјешке својега младога пријатеља, х-ра Јов. Цвијића, професора Географије у Великој Школи, која му је умакла у расправи: „Газиндјалне и Морфолошке Студије о планинама Босне, Херцеговине и Црне Горе.“ Професор Цвијић пише „Гацко Поље“ *); то је погрјешно; ваља писати: Гатачко Поље, како га народ назива, што је сасвијем правилно.

Професор Цвијић је ауторитет у Географској науци, па кад би ова грјешка остала неисправљена, могла би се укоријенити у српској научној књижевности на штету правога имена.

Тако исто гријеше и они писци који пишу „Гацкога“ м. Гацка.

Кад смо код Буне, забавно ће бити да споменем једну карактеристичну црту из живота кавазбаше Ибрахима Али-пашина Никшића, великога зликовца, који је убио много Срба православнијех и католичких у Херцеговини.

На лијевој је обали Буне спрам Али-пашинијех љетниковаца (неколико корака од моста) његов хан за путнике и оне који су доходили к њему ради какве потребе. Хан је у турском стилу при земљи врло дуг, а један крај на под, гдје су собе за боље путнике. Кад се уђе у њ на гломазна врата, види се дуг низ јасала и на њима коњи вељмож каваза Али-пашинијех. Напрху огњиште ограђено њиским даскама; око њега мидерлуци; иза њих голе даске. Ту зими гори ватра, и увакоколо сједе путници, а ханџија куца им турску кафу.

Ибрахим кавазбаша доходио је сваки дан, кад је на Буни, да сједи у хану с кавазима и пије кафу. Кавазбаша, као Херцеговац, радо је слушао кад ко лијепо гуди и пјева уз гусле. Једнога дана уђе у хан неки Мато, Србин католик, из Дубрава, који је био познат у тој околици, као вјешт гуслар и пјевач. Кавазбаша му тијепе да дође горе к ватри. Давши му кафу, пружи му гусле, које обично више ту о зиду, и рекне му да испјева једну јуначку пјесму. Мато почне гудити и пјевати пјесму о Марку Краљевићу да би га, што но веле, слушао и гледао и жедан. Кавазбаша и кавази (Херцеговци) претворе се у уво од милине. Мато је дуго пјевао, док наједанпут изнесе јачим гласом овај стих:

„Латинине, Краљевићу Марко!“ — Тек што је изустио, скочи Ибрахим Кавазбаша, шчепа гусле и ударн њима Мата по леђима, вичући: „Бре, влаше, ми турчимо Марка Краљевића 400 год., па не можемо да га потурчимо, а ти га одједанпут полатини! — Ако од сада икад запјеваш да је Краљевић Марко латинин, беги, главе се нећеш наиједити.“

Ова је анегдота врло популарна у Херцеговини.

У Београду 1900 год.

архимандрит
Н. Дучић

*) Гласе LVII. стр. 84—5.

ЧУДНЕ ОЧИ

Моја драга има очи
Лепше, нег' у срне;
Лепше, богме, јер су веће
И к'о ураљ црне.

Ник се свеђав као сунце,
Што 'но неком шета,
Бео, 1899.

Али ништо у њима је
Што ми мало смета.

А то јесте, да из једног:
Бож'зи ник'о пиги,
А из другог — ђаволасто:
Нико вранчик жмиги.

Свешозар Манојловић.

ЦРТИЦЕ И АНЕГДОТЕ

ИЗ ЖИВОТА ЗНАМЕНИТИХ ЉУДИ У СРПСКОГА НАРОДА

МИЛОШ ВЕЛИКИ

(ОБЈАВЉЕНО ИЗ ПРИЛИКЕ ЈЕДНОГ СКОРО СТАЊЕНОГ У ЛЕВЧУ)

Било је то још одавна, када је пок. кнез Милош владао и са престолицом у Крагујевцу боравио. Ту у селу Малој Дренови био је у оно време неки Павле Алексић. Он је био од најбољих, старијих и имућнијих сељака, па је био и кнез у селу. Кнез Милош је све наредбе за околне кнезове шиљао преко Павла, те је овај надзирао и о извршењу се њихову старао.

Неки сељаци, пресињени Д..... из села Мотриња (у Левчу), учиње више злочина околним селима. Тешка жалбе дођијаше кнезу Милошу. За то посла у Левач свог брата Господар-Јеврема с наредбом, да злочинце потуче а имање им уништи.

Том приликом дође Господар-Јеврем у Пољну. Ту сазове све сељане и кметове из околних села, поврста их, па онда, окренув се Павлу, рече:

— Па, кнеже Павле! У вашем се Левчу почињише граста чуда од злочиначке руке.

— Јесте, господару.

— Зато, брнђо, да сваки од вас оде у село и полове све селане који имају оружја, и сабиђе да сте овде, одмах ћете, слушајући заповести кнеза Павла, право на Мотриње да злочинце побијете и уништите.

— Бога ми, господару, ја не могу. Човек сам остарео, у годинама сам....

— То све јесте, али ја у другог вере немам, а то се мора извршити.

— Молим те, господару, ја не могу. Но, могу ти наћи поуздана човека који то све може да изврши.

— Добро, али за све ти си ми одговоран. — Де, кога велиш, да је поуздан?

— Има људи, господару. Ето Живко Шокорац из Пољне.

Сам ћуташе. Могао си муку у лету чути.

— Камо га, ко је тај Живко?

Живко је био у најбољем доба, у 20—25 година; сиромашног стања, па је сиромашно и одевен, тежињава кошуља и гаће, са дозлуцима и опанцима на ногама; јелече сукнено, фес на глави и пиштољ за појасом. Изиђаше из реда три корака напред, испред се пред господаром и рече:

— Ево ме, господару. Ја сам.

— А можеш ли ти, брајко, да пршиш посао кнеза у овом селу и да извршиш ону моју наредбу, као што би је Павле извршио? Да протерамо зликовце из Левча.

— Ако ми ви, господару, одобрите и дате право, ја могу и трудићу се.

Тада Господар извади тесте барута и даваши га Живку, рече:

— Е, од сад, браћо, ово је кнез за Пољу. Онога сви и ви остали кнезови да слушате, те да исте рамо, ако Бог да, зликонце из Левча. Пазите добро, што ја рекох!

Живко узе оно тесте барута, метну га под појас и поклоши се господару, оде у ред. За тим господар рече:

— Сад идите, браћо, на сутра, у име Бога, хајде право на село Мотриће.

Кажу, да су се сви Д..... разбегли. Њих има и данас у селу Р...., а куће и сву имовину им уништише.

*

У оно време није било поште ни телеграфа. Кнез Милош је морао слати пандуре да носе кнезовима наредбе. Живко је сваког пандура лепо дочекивао и дарова ши га испраћао. Они су га пак свуда хвалили па и код кнеза. Та хвала и успех у протеривању зликоваца из Левча (јер престаше жалбе кнезу досађивати), Живка је уздигло, те га кнез Милош зовне у Крагујевац и да му ата и сабљу, што значи указ капетански за Левач.

Не прође много времена а Живко падне у немилост код кнеза. Кнез му одузме ата и сабљу, што је значило, да је капетан Живко добио § 76. Кнез преда ата и сабљу неком Филипу из Доње Сабанте.

*

Како се у оно доба купио арач за турског цара, то је и Филип у Левчу почео купати. Тада се арач плаћао на сваког, почев од 7 год. старости. Филип нађе на једно парасно дете, али које доиста није имало 7 година. Филип хоће да наплати арач родитељу на дете, али родитељ не да изговарајући се како му дете још нема 7 година. Филип рече: ја ћу измерити дете, па ако га има 7 ока, има му и 7 година. Што рече, то и учини и наплати арач.

— Јест, али отац детињи оде кнезу Милошу у Крагујевац и каже:

— Зар, господару, ти нареди да кнезови (обор-кнезови) српску децу, кад немају 7 година, мере на кантар само да би што више арача за турског цара наплатили?

— Ко то каже?

Овај му све исприча за Филипа. Кнез одмах пошље по Филипа. Филип дође а кнез га запита:

— Је ли, море, зар ти мериш српску децу?

— Ја . . . . јесам господару. Дете се виши парасно а вели да нема 7 година.

— Одмах, па ни више не избијај на очи!

Нареди те му одузму кока и сабљу, те тако и Филипа сваше § 76.

Тада опет поручи за Живка, јер је видео, да нема бољег, преда му коња и сабљу. Тако је Живко и ако неписмен за дуго био старешина (обор-кнез) у Левчу и за то време пасар му је био из Рековца где је и боравио. За тим је постао и председник Окружног Суда у Крушевцу.

Даље указ за кмета био је тесте ташеки а за капетана (обор-кнеза) ат и сабља.

М. М. Б.

КНЕГИЊА ЉУБИЦА

У Орашцој цркви (срез јасенички округ моравски) видео сам један велики чирак на коме је овај запис:

Овај спћнић приложи се о високороде гке Љубице оу цркв8 Орашћ за вћчни спомен почившаго Петра Јовановића изъ села Божурћ кои е изъ вћрности и почитанја къ дрю своем8 потим8о о бунтовникова и и возмутителя рода своег мца септемврја 18. 1820 года.

О услугама и смрти овога Петра Јовановића, коме за спомен приложи орашачкој цркви кнегиња Љубица чирак, знаду још да причају стари људи у Орашју. Међи кратковћа времена (јер у Орашју бејах свега неколико трепутака) не допусти да што о томе забележим, већ замолих г. Михаила Поповића, свештеника из Бачине, да то учини и да ми белешке пошље. Он ми тврдо обећа, али на томе и оста.

ЉУБОМИР П. НЕНАДОВИЋ

У породичној архиви г. Драгутина Тимића, писара загодинског првостепеног суда, налази се једно писмо пок. Љубе Ненадовића, које је 8. августа 1844. г. писао из Прага својим друговима, слушатељима друге године Лицеја, филозофског одсека, међу којима је био и отац г. Тимића — Миленко Тимић, преко кога је и дошло ово писмо на Прага, па се код њега и сачувало.

На загледњу је четворесна слика Прага изнад које је написао пок. Ненадовић:

Одбранимъ слушателимъ II-ге год. фил. у Л. К.

Испод слике стоји најпре напштампано: Prag, па онде руком пок. Ненадовића: 8-г августа 844. За оним је текст писма, који гласи:

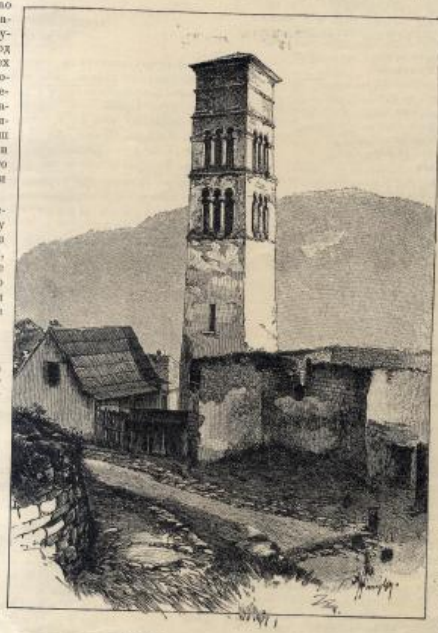

ЛУКИНА КУЛА У ГРАДУ ЗАЈЦУ.

Премила браћо, Драги Другови!! —

Из жељаности Прага у Београдъ златни, пишимо мухо другоѵима сладкимъ, кажимо како необично вамо ни бећъ ньи рѣтко блага! нѣѵамо. Кажи имъ како сада роними сузе кад пишем речи ков ће читати. — Есть истина о дружбино мила, да ми ѕ найтеже бећъ васъ, овамо има више люди више кућа али ни єдног єдиногъ Србина. — Прагъ ѕ лепа варошъ, свуда около њега кроз њега стоѵ Редосади (Alei) кроѕ њига тече рѣка Моздава има у себи два новелика острова, где ѕ свагда веселъ и частъ, но ѕ писамъ тамо, нежде тамо Љуб — бећъ васъ — редко се кадъ сѣти инћи на сокакъ, а кадъ изађе колики ѕ пути Прагъ сав у накрстъ проће одъ лютине. Врло ми ѕ тешко ошитъ доклъ оде Г. Шафарикъ (кои ѕ ванъ ста єдан између найбољи люди и кога препоручујемъ вамъ као другоѵима да га уважавате) са свимъ бићеми. — Гледаћу да после године дана одма дођемъ у Србію, єрбо — кромъ Србіе нигди богъ ніе, — аль тако ѕ и писамъ знао да човека може превариги надежда — (нелажемъ) —

— Ако браћо у нѣдра ми драга;
У єдномъ да васъ загрлимъ
Дође време те се растадосмо -
Туту жертвомъ нисте ни муза.
Кво вама о миля другоми
Нѣжног срца отворена дверъ,
И удаљаћ сѣћам и се васко,
И удаљаћ своимъ сѣ се кась.
Ако ми и ніе єдако
Съ оними кой по лозине жеи;
(у загради нешто нејасно)
Окой ћой ми сузу вреклассину
Из очію горде истера.
Поздрав'те ми о другоми єврои
Поздрав'те ми ѕвѣста времиха,
Куд' самъ съ' вама найрадіе одо
Куд' самъ сѣ вама лакоть блажіо.
А садъ съ Богомъ и одаде прав'те,
Сраку с' вама необично с' растат —
Души тешко съ вами небити —
Око мое горко безъ васъ суза
Необичне тавда вред' собожъ.
Рука дрити када вере узне
Вав' да инаде што єзику даръ
Дакле съ богомъ муза мене каче
Раставане нежъ и срећанъ часъ.

(Овде је један избрисан ред који се може прочитати и гласи: Тако ѕ лепо било подъ златносъ хреста да се не може исказати, а у његовом продужењу остало недобрисано: и се заборавіо).

Писо самъ неколицини њима по особъ но само да нас болѣ извѣсте, а не да њи болѣ любим или почитуѵем него васъ, и заиста неће самъ куцанѣ срца осећо садъ при овомъ писму вама у скупъ него нигда. Овамо ѕ лядно време — писамъ се одъ сунца онноіе ни путъ. —

Поздрављамъ тебе дакле драги Аксенсіѣ и опросги што ти писамъ моге писати, прими поздравѣ и ти Емиџо чико Петр, ако си жива (код ове је речи последње слово изликано) ѵръ лице око ово доба плако самъ за тобомъе, такође поздрављаю те бронице моя утѣха — ких зѣ ѕ баџимъ на дећа па узмемъ бројти, да знаиъ како гледе любопитни Чеса. Поздрави одъ моѣ стране Станоя, да поздрави Стоадина Ф. и Лазу Жив. — дазѣ ћу имъ ѕ писати. Лазу Дим. и Дим. Михаил. љубезно поздр. моѣ Милавчина такође. — пишите Таси у Атину и поздравте га, а такође, и ћу Ђоки Кулакл. писати у Трѣест. — Тирн....[1]) и Николу и Прића, Живадинов. прими и ты о Розе.... моѣ искрено поздравѣ, и немой да ты што буде шкрупо.... што смо неко време ћутали, ништа зато знао сам.... да си ты мой пријатель био болъи, и такође самъ увѣрень да ћешъ ме бранити ако ко годъ повиче на мене. Примите дакле сви поздравѣ кои сте годъ нигда самноѕ у єдной школи были и поздрав'те Алексу Лазаревића љубезнѣише, и проче све и ако се когъ писамъ сетво нек опрости. Было самъ синоћ у Театру где се представало Велизари, у опери, истина добро — ни но — али невавъ недопада ми се, тему су околностоѣи тако плакали да се ништа ніе чуло — томе самъ се и тако смѣо — да су се сви чудили — о боже дај' су они мишити (мислио самъ) да ли мой слухъ неуталѣенъ. Его дакле и самъ вамъ садъ свима писо а ви садъ дугуете мени, и кои ми одиише томе ћу и опетъ писати. Опростите што писамъ моего свако по особъ писати. О да вам' ѕ видети ме сада како идемъ по Прагу, — а, а, а купіо самъ шширъ, а нашу самъ мегиу у стакло на посло у Музеумъ. Пишите молим вас то ће найвеће утѣха бити нашем Љубомиру, и рецште свагда изламо друга кои васъ се сѣћа и удаљећъ а тай ѕ —

Љуб. П. Ненадовић

(испод имена је један избрисани редић који се не да прочитати)

Код првих стихова у овоме писму са стране има овај додатак: Поздрав'те како прогошиніе тако и II-го год. праволосле особито Саву и ко. и Владимира и кажи'те му нек чуза Србію — — такође Ст. Матића поздрави нѣговъ (нејасно) што ми ѕ поклоно — поздр. Милоп, Ђокића, Малоша, Ненада, Антића, Васу, Паю. Поздравте Филина Шпайд — Дапулопића, — у банци Еф. Аћима — и све Јутуре. и пиште ми.

Писмо захвата три стране поневеће табачића за писма. На последњој је страни само адреса: Вм. Госпоѕи Слушателъима Друге године фил. у Лиц Кв. у Бѣограду.

Правопис и интерпункција остали су онакни какни су у оригиналу.

Алексинац *Мих. Р. Ђорђевић*

ПРЕТПЉЕВ ЈЕДНОМ ВИТЕШКОМ ЕПОСУ

— ЈОВАН Ђ. ЗОРИЋ —

Као румен златовсце зоре,
Што с истока сјајно храме просце,
Па зрнуше чаровите горе
Умиљатим румењаком осне
И што брзо са обзорја ишне,
Како сунце, цар сиетлости, сине;
Ил' ка' звуци оне ариае јесне,
Што замиру тихо у даљини,
Кад сунашце увиро и гасне
У ушиши, вечерњој милини;

Као сиаах чаробан и ино,
Што га сиина твоја мајка куста,
И што ишне, тек што си га сино,
Као дуга са облока густа:
Тако иину и тако врокуја
Древно доба, ка' силна оџуја;
Имењеше оне игре бојне,
Дани славе и дани несрећа,
Надметање и витешко војне,
Што се биле вреко српских страна.

Точиѣ-поље и Гласинац равни
Убаз Врочар уз Београд стоџни,
Куд зрнише витезови славни
И јунаци од иеиада бојни,
Да замеђу те игре витешке
На пашше и тонузе тонке.
Сва та ѕјеста данас пусти стоје,
Јер су борци иогурли дивно,
Тек потомци славу иину неје
И спомиву оно доба славно.

[1]) Овде је с краја писмо поцепано те та места искупљем тачкицама. — Т. Р. Ђ.

Све се руши и постаћу кршје,
Вријеме дворе и куле обара,
Ништа му се одупријет не ће,
Тврди мермор у пепео отвара,
Горе руши и дно морско дими,
Да је бурним облацима ближе:
С лица земље, иако китне жиле,
Коју јачале постањске силе,
Свег нестаје, тек остају бајке,
Јали причо, јали пјесме жиле.

Од Варада, крај Дунаја града,
До Котора и приморских гора,
Гдје се Србаљ возом царству хода,
Пјесме много јуначких двора.
Ту уз звеку златових пехара
Дјела кита славних господара
У госпоштву проводаше дане
И чувајућ земљу од душмана,
Кроз српскиске пролазне страже,
Тражећ боја и лутих мегдана.

Данас тога ни једнога нема
И бедеми обрушени таме;
Јасо сова у сумрачју времи,
Паук преде кроже у сред таме;
Гдје се некад сред љубавног жара,
Од ког срце у пламену пјева,
Наздрављало и весело коло:
Ту сад бурни јестра са планина
Воде своје вилинито коло
У сред дана и ноћних тамнина.

Много бурних протекло је љета,
Много кратких прохујало дана,
Како сирак утрашн нам цвеће
Просађење борце од мегдана,
Ал' њихова пука слава дјела
Вјечност нам је сачувати хтјела,
И не може у заборав скрити
Ускопене њине славе старе,
Но у пјесме девотне их свити,
Да нам срца чешће и жаре.

Зар имена наших славних дина:
Тихомиља Брђаногог бана
И Немање, о ком Србаљ пјева,
И сокола Лепо пакезана,
Војислава, тромунског лава,
Чија јестко свијетлиће слава,
Запајење Цар Душана славног,
Што му име на далеко стиже,
Чије дјело ни времена данног
Славу нашу кротаљси и диже.

И зар име Реке Крилатога
И сокола од Прилипа Марка,
Којег пјесма, хво мало ког,
Диже славом до сунашца жарка,
Обилића, коме братва борда
На Косову заклa цара горда,
Дично име Чегарског хвата
И Милоша, што слободу даде,
И Рајића, јестата му слава,
Што витезни на отрошју паде.

Зар ти борци и јуначи славни,
Што се дично за слободу бише,
Којих зеко времена давни,
Међу нама нема сваје више, —
Не ће јесним живити животом?
Та пјесма ће сладаком дивотом
Дјела њина и борбе ни славне
Провесити од уста до уста,
Као мува у сред ноћи тавне
Своју сјетлост са облака густа!

Њиго роду, који ни данине
Нпа прокласт витезку и часну,
Он је сличан сунцу са висине,
Које сјетлост разасипа јасну,
И по небу обасјава зајеле,
Што висином немјерном језде!
Он је сличан мору валовитом,
Кад га сила узбурка оркана,
Па са својом снагом силовитом
Заклускује подножје Ливана!

Тако пјеме у пашредак крше
И слава га држи на видику;
Ништа јачта саложити не ће,
Срушити му ни поносе ни диву;
И како му сунце над год заје,
Прошаст јурне, весела га сваје,
Ово роди у одсудном трену
Храбра борца и славна јунака,
Који буди пађу сатрвену,
Трвши пута позудаза, јака.

Он разнија барјак од слободе,
Сјева браћу за свјетлае дане,
Ријеча му славом сриу годе.
Род разбуди на четири стране,
Па га сједо на бојиште води,
Да се опет сјајно сунце роди;
И роди се дивне пет је жало
И сјајније пет ито бјеше прије,
Јер све, што је с њим ратовао стало,
Знаде да се за свагдање бије.

Зар ни нијесмо пет стотина љета
Подлијегали нечовечној сили,
Под тежином душманина цвета
Крвцу своју потоцима лили?
Ал' ни дјела славних војевода,
Чија слава по пјесмама ходи,
Отресосмо робовање тавно,
Убив опет дочекасмо данак,
Из мртвила васкресосмо славно,
Као да смо сладак сивак сапак!

Јер нијасмо витезове славне
Што у пјесме ине поставше,
Дивне борце и јунаке давне,
Што за собом сномен оставше,
Дичан сломи кое нестати не ће,
Коло звијезда док се небом креће,
Док срдашце у грудима бије,
Пјесме јеке проз дугове тавне,
Док сунашце пјечним жаром грије
Тужна хола ж дубраве равне!

У Сарајеву 17. новембра 1896.

ЗБОГОМ

— ИТАЛИЈАНСКИ НАПИСАЛА Е. НЕЕРА —

Amor che nasce e si nutura in colpa.
Che col rimorso e col terror s'annoda
. . . . . infausto fiore
Lungamente non dura. **Prati.**

На броду Тринакрији 17. априла 1876.

Остављаши Јонско Море лађа се љуља полако на азурним валима Јадранскога Мора. За који дан дођирнућемо грчку обалу.

Шта је с тобом, срце моје? Зашто дрхћеш? Тй коцка је бачена!

Широко море биће сад чувар моје страсти и његови жамерни звуци носиће моје уздахе на обале италијанске.... Тути, срце, тути!

А ти, колевко изумрлих мојих — због ме! Због домовино моја, куко моја родитељска, где растах невина и чиста; због моје нескадање радости, мој срећни животе!... Због ме, прошлости!

Хладан априлски ветрић струји около помешан са мирисом морске соли; весели путници брбљају наслоњени на извичну ограду — у изгледу је најлепше путовање.

Ја једина суморна и замишљена уздуж посматрам осмејак са неба што лебди као преиња над дубином амбиса.

Видим једино њега.... њега.... увек њега! његов бледи лик избрисан сузама, његове сиване очи, његов глас који ми довикује: „Хајде са мном, ја те љубим!“

Ах, могла бих несрећница ставити и океан између себе и њега, а не бих никад могла скинути са својих усана печат његових пољубаца ни из душе истргнути његов лик. Докле ми год усне могу изговарати макар једну само реч — повољаће његово име!

Ја бежим, али ме љубав гони бесно. Шта ли ће сада он радити; шта ли ће мислити о мени?

Мислио, кунем ти се, овде где ме нико не чује, над овим листовима које нико никад неће читати, једино у присуству Бога који ће ми некад судити — ја вршим своју дужност, али те љубим, љубим очајничи. Мислио, још једном: ја те љубим!

. . . . . .

Писање је једина моја утеха на овоме броду где сам туђинка, а који ме носи далеко од моје домовине, од свега што сам љубила на земљи.

Угодно ми је да се остим своје кратке прошлости и да се спремим за будућност која ми излази пред очи мутна и неодређена, као нека врста храма у који ћу се моћи, као у себе саму, повући и оживети дане који се никад више неће повратити.

Али је можда и то грех. Требало би да спустим стену непомичну као гроб на своје успомене.... Истина је. Али ко ће ми посетити своје мртве у гробљу? Коме није допуштено заседити цвеће по њиховим хумкама?

. . . . . .

Као беспрекорног ветерана из бојева за отаџбину, као прослављеног борца из двадесет прве и четрдесет осме године, примера своју врлина — ја сам расла као млада Шпартанка међу представницима величине и врлине. Учили су ме да презирем све што је ниско и покваљено, да мрзим лукавство и да носим узвишено и поносито као краљевску дијадему *crb поштења*.

Нестрпљива да уђем у борбе за које ми је моја млађахна одважност лако стицала победу у изгледу, ушла сам у свет уважена чела и сигурна; име мога оца било ми је једини штит, а строгост мојих назора оружје непобедно; и ја сам била спремна негдан да поделим.

Као Ева без греха показивала сам своје пуко срце које није знало за завист. То није била храброст већ основност. Отпорност од пада није се ни показивала мојем ратоборном срцу жељном узбуђења. Било ми је двадесет година, па сам мислила да је сама дужност довољна да испуни цео живот. Моје снажно и здраво тело није знало за искушење. Слободан пољски ваздух, јахање, рад, читање озбиљних и поучних ствари, мало музике, цртање и дуго вежбање с оцем беху ми све радости, сва задовољства моје младости.

Имам имала пријатељица.

По који пут отац ме је водио у град; ја сам што се скупљаху у старим салонима нашега замка његови старе ратни другови. То су биле весеље вечери, кад галантерија није имала никаква посла, али кад сам се ја забављала слушајући приче о ратовима и заверама.

У таквим приликама познала сам једнога пуковника којему је било тридесет и девет година, а био је поздраво најмлађи од наших пријатеља.

Висок, плав, нешто мало ћелав, благородног понашања и симпатичан, он је заслуживао пажњу удавачину — и ја сам му је указала зим сам спазила да је тражи.

Наше тихе љубавне пређутно задобише одобрење ветерана, који су нас пажљиво посматрали. Једног дана рече ми отац:

— Пуковник је тражио твоју руку. Он је благородна срца, коме ја драговољно поверавам једино благо што имам — уверен сам о срећи, која те са њим очекује; али твоја наклоност не сме бити присиљена. Испитај сама себе, драга кћери; љубав, а не послушност, треба да те води пред олтар.

— Ја га љубим: одговорих одважно и нити поруменех нити се уплаших.

Исто вечера пуковник је примио из мојих уста свечано обећање.

Ја тада не познадох ни бојажљиво чедности, ни стидљивости, ни куцања срца, ни тајне жудње младих заручника.

Смела и сигурна пошла сам верно своју будућност са другом, којега сам поштовала и љубила. — Никад сенка сумње не потамне моју ведру веру, никад страх од кајања не дође да ме помучи.

Са своје стране он ми је слепо поверио своју срећу; ни један брак није закључен под бољим изгледима од нашег.

На једног облачка у почетку — на једног облачка доцније.

Мрнари држе да се спрема највећа бура онда кад је небо са свим чисто.

Месеци су пролазили и ми смо били потпуно срећни.

Мој муж ми је покпљало најстрасније пажњу, његов карактер увек једнак, добродушан, мало озбиљан потпуно се слагао са мојим укусом и мојим навикама.

Он се учио, а и ја сам волела студије; обоје непријатељи сентименталности, али занети природом; иста наклоност водила нас је избору наших песника. Волели смо Шекспира више него Осијана, Гта него Ламартина, — а од талијанских песника читасмо само Дантеа. Фоскола би драговољно примили без непроштајнога греха Ортисова.

Мој муж је често говорио: Љубав је ватра, која загрева, страст је пожар који руши.

У усамљеним часовима, кад смо успели да се поључемо од спета, колико пута под платанима посребреним месечином или поред пламена домаћега огњишта са руком у руци, срцем на срцу слушах га ја у слатком узбуђењу где ми говораше:

— Валерија, ја те не волим што си лепа. Хиљадама жена лепше су од тебе! — али ти си нешто више него лепа жена, ти си олтар мојих завета, ти си светиња моје вере, неоскрављени чувар моје части и моје вршне.

АРБАНАС НА СТРАЖИ Сашко П. Јовановић.

Ја сам се поносила својим мужем. Својим талентом, својим војничким заслугама, својим часним животом издвајао се над свима другим официрима; најсјајнија каријера отварала се пред њим — био је омиљен код старијех, а млађи су га волели, јер је био добар и милостив.

Једно једино незадовољство нарушавало је понекад мир нашег домаћег живота.

На све године после венчања, ја још нисам имала наде да ћу постати мати.

Пуковник, изгледало је, као да о томе неће ни да говори, само је у потаји трпео — а и ја.

Живели смо у благостању које се граничило луксузом. Браге о економији не бацаху своју страшну прозу на поезију нашег брака — били смо срећни и богати.

Да, ја понављам: никад два бића сједињена под окриљем љубави не проведоше боље, мирније, недрије — а то не помињем да би се утешила, већ што налазим наслаге у пластитом мучењу, од којег су ми болови јетких и несносних.

Он је био благородан, поштен, племенит .... и ја сам га недостојно изневерила. О! моје кајање неће бити суви вице; но пустујући сама по свету, поражена, под теретом неке жалости, видећу младе срећне парове и моја ће савест понављати дрхтајући:

Тиква си била ти .... невесто храта и обожавана!

О изгубљена срећо моја, о света права поштене жене, потамнела правила части, о оче, оче мој!...

Храбро! Пут ка покајању утврђен је, хајд'мо њим сигурним кораком, — а ти јадно срце моје, купи последњим уздахом страсти на умору.

Положај мога мужа, његово порекло, његово стање, сами наши односи примораваху ме да примам многе посете и да се упуштам у разговор. Као девојка ја сам у њих уносила сву охолост својих начела, сву поузданост у своју вредноћу.

Обожавали су ме, право рећи, али су ме мало волели. Жене су ми завиделе, људи су ме негодовали, али ја нисам тражила ничије пријатељства, а свисак руку, који обичај намеће, није прелазио ножу мојих рукавица.

Једне вечери — у кући књегињиној — неко помену име младога маркиза Л., који је тад некако добио високи положај у министарству унутрашњих дела.

— Сад ће тек расти његове победе, рече књегиња.

— То је, дакле, неки Дон Жуан? запита потпоручник Б.

— Рекла бих да је Дон Жуан у обрнутом смислу; он не тражи жене, него жене траже њега.

Књегиња је имала најмање шесет година и могла је без залора говорити; никоштан осмех појави се на брцима потпоручникова, који пристојно промрмља:

— Без сваке сумње фаталан човек!

— Управо фаталан! Има код њега нешто што се не да одредити, што очарава и осваја.

— Доиста, — прекаде мој муж: има магнетичан поглед.

Ја, која се још нисам упуштала у разговор, узвикнух:

— Али овде има неверника у магнетизам: ја сам прва противница теоријама Месмеровим.

Потпоручник, који је био људан и сујетан, захвали ми погледом, држећи ваљда ја њега потпомажем; — тада сам осетила увређену охолост и повоих да бих га омела:

— Изузевши природни магнетизам, што га бапају интелигентне очи, али какав не виђамо код наших смешних и претенциозних кицоша.

Потпоручник се угризе за усне; књегиња продужи ватрено:

— Не говоримо о магнетизму — назовите га како хоћете, али нешто има у његовим очима. Ја знам више од једне госпође, која је изгубила сан, верујући да их може гледати без испаштања. Признајем вам да се не бих, три зека раније, либила да га оптужим као чаробњака.... наравно да му ја не правим домаћу.

Насмејасмо се овој шали књегињиној и разговор се окрете на другу страну.

Готово сам била заборавила име маркиза Л. кад један од мојих сиротана дође да ми препоручи своја сина по једној молби у министарству. Одговорих му да не познајем никога, а он ми означи маркиза као човека од утицаја, чија би потпора била напредње драгоцена.

Како маркиз није био мој пријатељ, ја убрзо увидех да би му се могло дотурити парче мољце. Баш у том тренутку уђе књегиња и учини ми се згодна прилика за мога штићеника.

— Срећна сте, ја ћу баш сад да идем ка Л. — рече књегиња — говорићу му о овој ствари; али .... могли би поћи и ви — можда ће боље бити.

— Допустите ми да у то не верујем; маркиз ме ни мало не познаје.

— Тим пре. Непознати пре или после уче, маркиз неће моћи одолети једној госпођи X. тако чаробној.

— Али, драга госпођо, хоћете ваљда да изађем пред човека, који ме не познаје, па да од њега тражим услугу?

— Тачка бојажљивост. Сад су разна прикупљања прилота и добротворни базари омогућили посете људима. Изађите на уму да ми идемо у министарство унутрашњих дела, терен неутралан, у салу за примање; напослетку на јавно место. Водите рачуна и о томе да смо покровитељке одојчади и да ћемо јуришати на маркиза у његовим дипломатским шанчевима, те да му дигнемо двадесет динара. Хајд'мо, одлучите се — доле су моја кола; вратићете се за пола часа.

Дуго сам се мучила да се решим, али уђе пуковник и књегиња својом речитошћу стече савезника.

Нисам више могла одбијати, бацих на главу вео, прикачих га и најавих да сам готова.

— Нико не може рећи да се упропашћујем дуксузом! узвикну мој муж видећи ме тако обучену.

— Идем да адвокирам за сиротињу, одговорих смејући се.

Маркиз нас прими у једном салончићу простом и озбиљном. Писао је кад уђосмо, пошто нас пријави послужитељ.

Диже се и док је стискао руку књегињи, гледала сам га љубопитљиво. Пре свега није ми изгледао тако млад — а после задах, под својом маском убичајене куртоазије; — нешта особитог у цртама лица; фамозне очи, што сам их уображавала као пуне и свезле, биле су у пенељете, полуотворене под дугим трепавицама.

— Моја добра пријатељица, контеса Мурати, рече књегиња представљајући ме — има нешто да вас моли; надам се да је нећете одбити.

Пожурих се да објасним разлог своје посете и нисам оставила времена маркизу да ми прави комплименте — у осталом не знам ни да ли би их правио.

Држање му је било озбиљно, нека ибила расејана и мало меланхолична.

Обећа да ће се заузети за мога штићеника и обвеза се да ми одмах одговори.

— Хоћете ли ми учинити задовољство да вам ност лично донесем? — запита после малог устезања.

Нисам имала разлога да одбијем — шта више најпристојнији прописи учљудности налагаху ми да одговорим, да ће за мене бити задовољство да га примим.

— Дакле, Валерија, рече мој муж, отварајући прозор, јер је била велика врућина у малом салону где смо ручали — како је прошла твоја дипломатска мисија?

— Ох дипломатска! Драги мој, чиниш ми сувише части. То је проста ствар; тражила сам повишицу једном добром и залаом младићу, — одговорено ми је обичним обећањима и ту је све свршено.

Атилијо се наже на прозор — ја стадох поред њега — и како су дрвета простране баште осенчавала наш прозор, наслоних му образ на раме. Обузе ме тајни и бојажљиви осећај, необична нежност, немирна и фантастична меланхолија.

— Атилијо — рекох му — колико бих волела да видим оних дана очеву кућу и свог доброг оца!

— Жеља ти сама природна, оправдана, али за што баш, драга моја, оних дана?

— Не знам — вала је због сезоне.

— Ти си слободна, Валерија, али ако ћеш чекати коју недељу, ја ћу те пратити.

— Сад не можеш?

— Не, никако, служба ме држи, у шкрипцу.

— Не говоримо више о томе.

Разговор се прекиде.

Продужила сам да држим главу на плећима свога мужа, а њимет ми је лутала далеко, далеко, под платане баштенске, где сам провела младост, по оном великом салону старога замка, по историјским зидовима, који су тако често одбијали ехо мога детињског узвика усред прича о бојевима.

И још даље — по земљама непознатим, усред шуме оборене буром, по глатком песку опраном океаном, по неприступним планинама, у измишљене пећине којима

У ПУСТИЊИ. Слика Св. Јовановић.

и олова, међу вихоре пустињске, под сенке палми.... и шта још знам!

Никад се моја уобразиља није толико узбудила.

— Валерија! зовну ме слатки глас мога мужа.

Тргох се и подигох главу.

— Да ти није рђаво?

— Не, пријатељу.

Тама се згушњавала на хоризонту; затворих прозор и упалих свећу.

— Хоћеш да изађеш, Валерија? Вече је врло лепо.

— Хвала ти, јер се осећам уморна.

— Ја ћу ти правити друштво.

Пријатност од нежности нагна ме да му бацим руке око врата.

— Колико си добар, Атилијо!

— Добар? рече он смејући се — не него те волим.

Ордонанс пуковников уђе са новинама и писмима.

Док је мој муж читао своја писма, ја отворих новине и прелистах равнодушно дневне новости, изненадим се нечему о једном двобоју.

— Знаш шта, Атилијо? Био дуел између потпоручника В. и адвоката Ф.

— Да, због његове жене, био је ове недеље.

— Је ли могуће? — После године дана брачног живота!

— Па ипак је тако. Од пре месец дана госпођа Ф. имала је тајне састанке са младим официром; ништа се није знало о раскалашном владању брижљиво прикривеном; али, чини ми се, неко залутало писмо, или удес који хоће да ствара интриге, све је открило.

— То је страшно Преварити мужа тако честитог, тако достојног поштовања као што је адвокат — и због тог одвратног В. Да је и са свим обрнуто, да је муж одвратан, а љубазник пријатан, ни то не би умањило кривицу.

— Друштво, драга моја Валерија, није тако строго: драговољно опрашта или бар заборавља ове ружичасте грехове; — олакшавне се околности признају, приликa, нерви, несрећно слепило....

— О не, Атанасије! То је срамота. За ту врсту криминал не може бити оправдања никакве врсте.

— Ти си анђео, гледаш свет кроз своју вртлину.

Тако је говорио овај племенити пријатељ, привлачећи ме своме срцу.... последњи пут можда што сам била достојна да се стварам на њега.

(наставиће се)

ТОЈЕ ВРЕМЕНА

Наши дани, наша лета,
Украсе нам нове дајре,
И нуде нам из даљине
Жуди, снове и зилине.
А и срцу носе дарс:
Прерађују нади мале,
На их разским сном озаре,
А кидају оне старе —
Што су давно прекьетале!

Соколовић.

БРИГА

РОМАН

НАПИСАО

ХЕРМАН СУДЕРМАН

I.

Један када је добош довршио своје с именом Мајерхеферовим, родио му се Пазле, трећи син.

То су била збиља тешка времена!

Госпођа Јелисавета са својим брижним лицем и болешљивим осмехом лежала је у великој породиљској постељи, поред које је била колевка новорођенчета, и лутала је немирно погледом и слушала тако на сваки шушањ, који допираше са дворишта и из соба за спаваље у њену тужну породиљну собу. — При сваком сумњивом звуку трзла би се, а свакада, када би се зачуо туђи глас или подмукли тресак кола, питала је се, наслањајући се у великоме страху на подупираче од постеље:

„Је ли свршено? Је ли свршено?“

А нико јој не би одговарао. Лекар је озбиљно наредио, да се поштеди од сваког потреса, али добри човек није ни мислио на то, да је она вечита неизвесност мора хиљаду пута више мучити, него ли најстрашнија збиља.

Једнога јутра — петога дана по порођају — чула је како се њен муж, који јој за време ових тешких дана није ни изишао на очи, шета по суседној соби и љуто псује и удише. — Разабрала је и једну реч, једну једину, коју је једнако понављао, реч: „Бескућници!“

Сада је дакле знала: Свршено је!

Она спусти клонуту руку на главицу новорођенчета, које је озбиљна лица тихо кришаше и плакаше.

После неког времена рече она служавци, која је гледала дете:

„Реци господину, да сам рада с њиме да говорим.“

И он дође — Тешким кораком ступи пред породиљу и погледа је лицем, које у његовој усиљеној невиности изгледаше двогубо унило и очајно.

„Максе“, рече она плашљиво, јер се увек бојала њега, „Максе, немој крити од мене ништа — ја сам и иначе спремна на најгоре.“

„Јеси ли?“ упита он неповерљиво, јер се сети искарена савеста.

„Кад се морамо селити?“

Кад виде да тако хладно гледа несрећи у очи, учини му се да ипше нема потребе да ништа крије од ње, те поче бесно:

„Данас — сутра — кад буде драго новоме господару. — Само смо по његову милосрђу још овде, — а ако му буде згодно, можемо још неђе с...ати на улицу.“

„Тако зло тек неће бити, Максе“, рече она, скривајући мучно своје осећање; „ако сазна да смо тек пре неки дан добили прилову — —“

„Тако — вајда да идем да га молим — пита?“

„Не то. Учинићу он то сам. А ко је он?“

„Зове се Дутлас — пореклом је из Шистербушкога — појавио се врло разметљиво, господи, врло разметљиво — најмилије би ми било да сам га могао отерати на двориште.“

„А је ли нам што преостало?“ Питала је тихо и с устезањем и гледала је при том на новорођенче, коме је, можда, од одговора зависио млади, слаби живот.

Он се гласно насмеја. „Остало, за напојницу — читаве две хиљаде талира.“

Она одахну, јер јој се чинило, као да већ чује с његових усана ужасну реч „Ништа.“

„На што нам је две хиљаде талира“, настави он, пошто је недовест њих отишло у недођи? Хоћу ли можда у граду отворити гостионицу или трговати с пудима и тракама? Можда ћеш ми чак помоћи, идући у отмене куће да шијеш, или ће деца продавати по улицама палидрија — хахаха!“

Рио је по већ проседој бујној коси и одгурну при том погом колевку, да се силно зањиха.

„Нашто се родио овај прњо?“ гунђао је потмуло, а затим клече поред колевке, обухвати мајушне пеленице шупљашима својих великих, црвених руку и говораше своме детету: „Да си знао, сине, како је рђав и подао овај свет, како побеђује у њему бестидност и проваја правичност, ти би збиља остао где си и био. — Какве ћеш бити судбине? — Твој је отац у неку руку скитница, пропалица, који се са женом и троје деце потуца по улицама, док не нађе место, где ће себе и своје сасвим сатрти — —“

„Максе, не говори тако — кидаш ми срце“, викну госпођа Јелисавета плачући и пружи руку да је стиша на потиљак мужу, али рука немоћно клону, пре него дође мети.

Он скочи. — „Право кажеш — доста је задава! — До душе, да сам сад сам, можао као пре, отишао бих у Америку или у руске степе, тамо се човек може обогатити — да, тамо се човек може обогатити, — или ја бих играо на берзи, — данас добри, сутра губи, — хеј, ту би се дало зарадити позаца, али овако — везан, као што сам“ — — — и баци тужни поглед на жену и дете, а затим показа руком на двориште, одакле допираху весели гласови двојице старијих синова.

„Да, знам ја врло добро, да ти морамо бити на терету,“ рече жена кротко.

„Не говори ми о тереду!“ одговори он праскајући. „Што сам рекао, није било у злој намери. Ја вас волим — и доста о тим! Питаше је сада само, куда? Да бар није овога новорођенчета, онаг би се мене незавесног општанка могао за неко време подносити. — Али овако — ти болесна — детету потребна нега — на послетку нам не остаје ништа друго, већ да купимо ма какво имање и да положимо две хиљаде талира на рачун отплате. Хеј, то тек може бити живот — ја с просјачком торбом, ти с тепсијаком — ја с ашовом, а ти с ведрицом —“

„Па не би ни то било рђаво", рече жена тихо.

„Не би?" насмеја се он горко. — „Па тебе се може помоћи. Ето се на пример продаје Мусајиса, она једна кућчи напољу у пустари."

„А што баш то", рече она стресајући се.

Њему се нешто одмах допаде ова мисао.

„Да, то би значило испити чашу до дна. Пред очима ми прошли сјај — јер треба да знаш, господски двор Хелеспентала гледа онде право у прозоре — узаколо кањући и угар до две стотине јутара — можда би се нешто и могло искрчити — могао би човек још постати пионир културе. А шта би људи рекли на то? Мајерхефер је јунак човек — рекли би; тај се не стиди своје несреће, он је шта више — гледа у неку руку с иронијом. Тхе, збиља! Ругати се треба својој несрећи — то је једино узвишено гледиште на свет — пљунути треба на њу!" — И он пљуну тако јако, да се болна жена трже у постељи.

„Опрости, драга моја", мољаше је он гладећи јој руку у најпажљивијем расположењу, „али зар ниси у праву? — Пљунути треба на њу. Док човек само има уверења, да је частан, може сваку недаћу сносити с извесним узвишењем. Узвишење је права ираз. — Имање се свуда дан може купити, јер је газда наравно женидбом ушао у богато газдинство, па је сад запустио сасвим ову старудају."

„Размисли се пре тога, Максе", мољаше жена у великом страху.

„Чему оклевање?" одговори он љутито. „Не смемо дале остати на терету овоме господину Дугласу, а чему болеом се не можемо надати са своје тричаве две хиљаде — дакле брзо напред — "

И не трудећи се да болесној жени рече с Богом, оде.

Неколико тренутака затим чула је како на пратиште излазе кола.

После подне истога дана пријавише јој страну походу. — Нека лепа, отмена госпођа дошла је на сјајним колима у двориште и замолила је да учини породљну походу болној госпођи.

А ко је? — Није хтела да каже своја имена.

„Баш је чудновато!" мишљаше госпођа Јелисавета, али, пошто је у своме јаду почела веровати у небесна посланства, није одбила походу.

Врата се отворише. Витка, нежна прилика с финим, нежним цртама лица прође непоузданим кораком постељи породљиној. Она одмах ухвати њену руку и рече благим, тихим гласом:

„Пристајала сам своје име, драга госпођа Мајерхефер, јер сам се бојала да ме нећете примити, ако га рећем претходно. А најмилије би ми било, када бих и сада могла остати непозната. Морам за жалост сматрати, да ме нећете више посматрати с наклоношћу, када сазнате ко сам."

„Не мрзам ја никога на свету", одговори госпођа Јелисавета, „а још мање чије име."

„Име ми је Јелена Дуглас", рече госпођа тихо и јаче стиште руку болесници.

Госпођа Јелисавета одмах поче плакати; гошћа пак, као да је давнашња пријатељица, обави јој руку око врата, пољуби је у чело и рече својим тихим, утешљивим гласом:

„Немојте ме мрзети. Судбина је хтела, да Вас потиснем из ове куће, али ја нисам крива томе. Мој ми је муж хтео спремити изненађење, јер се име овога имања подудара с мојим именом. Али је моја радост одмах минула, чим сам чула, под каквим га је приликама купио, и како баш Ви, драга госпођо Мајерхефер, патите у овом двогубо тешком времену. С тога ме нешто нагна да одавшам своме срцу, молећи Вас лично за опроштај на јаду, који сам Вам задала и који ћу Вам још задати, пошто време Ваше патње још није минуло."

Као да тако мора бити, пасловила је госпођа Јелисавета главу на раме странкиње и плакала је тихо.

„А можда ћу Вам моћи мало и користити", настави ова, „бар тиме што ћу с душе Ваше скинути нешто терета. Ми се жене обично боље разумемо него ли окорели, жестоки људи. Нас зближују заједничке патње, које су на нас натоварене. А пре свега једно: Ја сам говорила са својим мужем и молим Вас у своје и његово име, да ову кућу сматрате дотле за својину, док Вам је само драго. Ми зиму проводимо махом у граду, а уз то имамо још једно имање, којим нам управља настојник. Као што дакле видите, Ви нас нећете никако узнемиравати и учинићете нам услугу, ако још поља године и више овде управљате као и до сада."

Госпођа Јелисавета не рече хвала, али сузни поглед, који управи на странкињу, била јој је довољна захвалност.

„Будите сад опет весели, драга госпођо", настави ова, „а ако Вам на даље буде требало савета или помоћи, сетите се да има некога који има дужност према Вама да много што шта поправи. — А какво красно дете" и она се окрете колевци — „је ли мушкарац или девојчица?"

„Мушкарац", рече госпођа Јелисавета са слабим осмехом.

„Има ли још браће? — Али шта то питам! Она два крепка малишана на пољу, који ме дочекаше код кола — смем ли се ја ближе упознати с њима? — Али не, нећу овде", брзо ће она жустро — „то би Вас могло само још више потрести. Доцније! Доцније! — Пре свега ми је стало до овога малишана."

Она се ниже над колица и дотера поводје.

„Како већ сасвим паметно гледа", рече жалећи се.

„Брига му је бабила", одговори госпођа Јелисавета тихо и болећиво, „с тога му је тако старачко лице."

„О, немојте бити сујеверни, драга", одговори гошћа. „Слушала сам да новорођенчад често имају у лицу нешто старачко. То се убрзо изгуби."

„Јамачно имате и Ви деце?" упита госпођа Јелисавета.

„Ах, та ја сам још тако млада жена!" — одговори гошћа и поцрвене при том, „тек је шест месеца како сам удата. — Али —" и она поцрвене још више.

„Бог нек Вам је на помоћи у Вашем тешком часу", рече госпођа Јелисавета, „ја ћу му се молити за Вас."

Око гошћино се овлажи. „Хвала, по хиљаду пута хвала", рече ова. „Будимо пријатељице! Лепо Вас молим за то! — Знате шта? Примите ме за куму овоме Вашем најмлађем и укажите и мени исту услугу, кад ме небо благослови." — —

И обе жене стиснуше једна другој неме руке. Савез пријатељства би закључен. — — —

Када је остави гошћа, обазре се госпођа Јелисавета плашљивим, жалосним погледом. „Сада је баш још овде било тако спетло, тако спутљиво", промрмља она, „и сада се опет смркло."

После мале почивке дојурише два старија сина с великом виком у болесничину собу, упркос брањењу дадиљину. Сваки је од њих у руци имао ситан шећера.

„Ово нам је поклонила туђа госпођа", клицаху они.

Госпођа Јелисавета се насмеја. „Пст, деце", рече она, „ваљео је било код нас."

Оба малишана плашљиво погледаше и запиташе:

„Мамице, ваљео?"

II.

Тако постаде госпођа Дуглас Павлова кума.

До душе је Мајерхефер био врло срдит због новога пријатељства, јер „не треба ни саучешће срећних", како обично говораше, али када се бларга, пријатна госпођа појави и други пут на дворишту и када га лепо наговараше, није се могао дале одупирати.

Чак је пристао и на даљи останак на старом огњишту — и ако с опирањем. Газдинство Мусајнеи, које је збиља кушао још онога дана, било је у тако јадном стању, да је бављење у њему очито било опасно за жену и децу у ове хладне јесење дане. Пре снега је валало побринути се за најпотребније оправке и дозвати тесаре, зидаре и грнчаре, пре него се могло помишлити на пресељење.

На ивак је господа Јелисавета тврдоглавством своју мужа била приморала да се усели у нови стан много равније него је довршена оправка. Јер када се једнога дана на дворишту појавила радницима надзорник новога господара и у његово име учтиво замоли за склониште, изјави да је тај поступак њему намерно нанесена поруга и одлучио се да ни дана више не остане на земљишту, које је некада било његово. — — —

Био је хладан, мутан новембарски дан, када се господа са својом децом опростила од старе, драге куће. — Из неба је падала ситна киша, која скроз пробија. Завијена у сиву маглу, пуста и очајна пружила се једина пред њиховим очима.

С најмлађим на сиси, а с двојицом старијих плачних око себе, попе се она на кола која су је одвезла новој и ах! тако неодређеној судбини.

Када изиђоше на вратнице и кад их стаде шибати у лице својим леденим бичевима хладни пустињски ветар, поче тужно плакати и најмање, које је дотле лежало мирно и задовољно. Она га јаче увн у огртач и пресну се дубоко над мало, уздрхтало тело, да не би издала суза, које јој без уставе пођоше низ образе.

После пола сахата вожње по глибовитом, прокислом путу стигоше кола на међу. Често би гласно узвикнула, када јој се пред очима указа ново огњиште у сном јаву и расаду.

Дугуљасте, блатом и сламом зидане разне стаје — глибовито двориште — њиска, шиндром покривена кућа за становање, с чијех зидова беше местимице опао креч и избио голи зид — запуштена градина, у којој се беху распрштали последњи жалосни остаци лета, лепа ката и сунцокрет, поред готово већ проналога зела, у около јасно обојена ограда, која је пред крај свој још једном обојена — то је било место, на коме је од сада требало да станује породица проналога сиханје.

То је било место, на коме је одрастао мали Павле, који му је посветио љубав свога детињства, бригу положене свога живота.

Првих својих година био је сасвим нежан, увео створ, и често се пута ноћу мати прибојавала да ће се угасити слаби жижак његова живота, пре него сване. Тада би седела у сумрачној, њиској соби за спаваље, наслоњена на ивице његове постељице, и гледала је ожареним очима на мршаво тело, које је без раздиха.

Али он преброди све кризе раног детињства, и када му је било пет година, био је, и ако слабљав у удовима и блед, готово увео у лицу — старачке је црте збијала задржао — инак здрав дечак, у чије се напредовање могаху полагати наде.

У ово време падају његове најранује успомене.

Прва, коју је много пута обналељо у памети у позвијим годинама, била је ова:

„Соба је полутамна. На прозорима се ухватило ледено цвеће, и ружичасто продире сјај вечерњега руменила кроз зависте. Старија су браћа отишла да се тоцилају, а он већ лежи у постељи, јер мора рано да леже, и поред њега седи мати, која је једну руку обавила њему око врата, а другу спустила на ивицу колевке, у којој спазају две сестрице, рођене пре годину дана, обе истога дана.

„Мамице, причај ми какву бајку", моли он.

И мати је причала. Шта? тога се више не сећа јасно, али је било говора о некој сивој жени, која је увек у туробним часовима похађала мајку, о жени бледа, суха лика и тамних, плачних очију. Дошла је као сенка и отишла је као сенка, раширала је руке изнад главе материне, неизвесно да ли ради благослова или ради проклетва, и говорила је свакојаке речи, које су се тицале и њега, малога Павла. Било је ту говора о некој жртви и неком избављењу, али је те речи опет заборавио, јамачно с тога што је још био сувише глуп да их разуме. Али једне се ствари сећао врло добро: Док је, готово без даха због јеце и очекивања, слушао речи материне, привиде му се намах на вратима жена сура прилика, о којој је говорила мати — баш она са својим уздигнутим рукама и са својим бледим, жалосним лицем. Он са кри лице у наручје материно — срце му стаде куцати, дах га поче неверовати, а у самртноме страху мораде узвикнути.

„Мамице, ето је, ето је!"

„Ко? Зар Брига?" упита мати.

Он не одговори, већ поче плакати.

„А где?" упита мати даље.

„Ено је у вратима", одговори он, усправљајући се и обисивши јој око врата, јер га беше обузео страх.

„Будалице!" рече мати. „Па то је очев дугачки путнички огртач." И она га донесе да опипа поставу и лице, да би се потпуно уверио, и он признаде, али је у себи био још више уверен, да је Бригу видео очи у очи. А сада је и знао како јој је име.

Звала се „Брига".

Али мати се замисли и никако не пристаде, да причу исприча до краја. Па ни доцније. Ма како је усрдно молио.

О оду сачувао је из онога времена само тамну успомену. Човек у високим чизмама, који је мајку грдио и браћу тукао, а њега самога презирао. Само би по каткад видео поприлеи поглед, који није слутио ничему доброме. По некад, нарочито када је био у граду, било би му лице мрачнодрвеће боје као претрељани казан, а ход би му био несувдан, час десно, час лево. Тада би се обично догодило ово:

Прво је миловао две близнаке, које је нарочито волео, и њихао их на рукама, док је мати међутим стајала уз њега и пламљива погледа пратила све његове покрете, затим би сео за сто, чешкао по мало по чињама и одгурнуо их по том на страну, назвавајући ту „мању" јадном и неукусном, каткад би и Макса или Готфрида ударио прутићем по врату, наљутио се на мајку и изишао на поселетку, да почне зајечавце са момцима. На далеко би се тада разлегао његов оштри глас по дворишту, тако да је и сам Каро на ланцу завлачио реп међу ноге и повукао се у најдубљи кут своје штенаре. — Када би се после некога времена вратио у собу, било би му расположење обично прешло од лутње у очајање. Крхао би руке, тужио се на јад, у коме мора овде вековати, и говорио би сам себи о разним великим стварима, које би предузео, да се није испречило ово или оно, и да се нису заклели и небо и земља, да га упропасте. Тада би пришао прозору, па би несвесном претно према белој кући, која се у даљини лушко видела.

Да, она бела кућа!

Отац би грдио, набрао би веће, када би му само погледа пао на њу, а баш он сам ју је толико волео, као да му је у њој остало нешто душе. А зашто? Није ни сам знао. Можда само с тога, што ју је мајка толико волела. И она је стајала врло често на прозору и посматрала на њу, али она није набирала веће, не — њено би лице добијало неку нежноту и болећивост, а на очију би јој сијала чежња, тако срдачна, да би њега, који је стајао миран покрај ње, обузимала ужасна језа.

На и његово мало срце беше испуњено баш истом чежњом! Та њему се, докле је само могао мислити, чинила она кућа као нојзам свега лепога и дивнога! Када год би свео очне капке, узех би му се створила пред очима, и чак се увлачила у његове снове.

„Јеси ли већ била кадгод у оној белој кући?" запита он једнога дана матер, када више није могао обуздати радозналост.

„Јесам, сине“, одговори она, и глас јој беше тужан и непоуздан.

„Често, мамице?“

„Врло често, сине! Твоји су родитељи некад становали овде, и ти си овде рођен!“

Од тада му је „бела кућа“ било исто, што и човечанству изгубљени рај. — — —

„А ко сада станује у тој белој кући?“ запита он другом приликом.

„Лепа једна, умална госпођа, која воли сав свет, а тебе нарочито, јер ти си јој кумче.“

Беше му, као да се просу неизмерно обилне среће на његову главу. Био је тако узнемирен да је сав дрхтао.

„А што се не одселимо тој лепој, умилној госпођи?“ запита он мало после.

„Тата неће“, одговори она, и глас јој беше необично оштре боје, која му је била необична.

Није питао даље, јер очева му је воља била закон, за чијим побудама нико није смео трагати, али истога дана сва његова оне беле куће нову везу између матере и сина. — Јавно се није смело говорити о њој. Отац би се разјарио, чим би се само поменула, а ни браћа нису с њиме, најмлађим, радо говорила о њој; јамачно су се бојали, да не би он у својој глупости то опет казати. Али мати, мати му се повераваша.

Када су бивали на само — а бивали су на само готово увек у школско време — отворила би јој се уста, а с устима и срце, и бела се кућа на њених причала издвајала све јаче и јасније пред његовим очима. Наскоро му је била позната свака соба, сваки хладњак у градини, зеленилом окољени рибњак са блештавом стакленом кугом пред њим и сунчана сахат на тераси; замислите само, сахат на којем је мило сунце само показивало часове. Какво чудо!

Могао је несвесних очију шетати по Хелеспенталу, па да ипак не залута.

А када се играо коцкама, видао је белу кућу с терасама и сунчаним сахатима — два туцета на један мах, — копао је рибњаке у песку и набадао је пилке на мале кочиће, да би обележио стаклене кугле. Али оне, наравно, нису блештале.

III.

У то време одлучи, да походи белу кућу. Он то одложи за пролеће, или када дође пролеће, није имао одважности за то. Он то одложи за лето, или се и тада испречише спакојаке сметње. Једном је видео на ливади великога пса — а ко зна, да није био бесан? — а другом са приликом беше салетео бик својим оборним роговима.

„Е, када будем велики, као браћа“, тако се тешио, „и када будем пошао у школу, увући ћу батину, па ћу убити бесног пса, а бика ћу ухватити за рогове, да ми ништа не може.“

И он то одложи за другу годину; јер тада је заиста да неће у школу, баш као и већа браћа.

Већа су браћа била предмет његова обожавања. Да буде као она што су, то му се чињаше крајња мета људских жеља. Да јашу на коњима, на великим, правим, а не само на дрвеним, да се воза на тоцилајџикама, да плива сасвим без рогоза и свињских мехурова, и да носи груди, беле, штиркасте, тркалама везане око тела, ах, ко би то унео!

А за све то човек тек мора бити велики, тешио се у себи. Ову је мисао сачувао само за себе, матери је није хтео казати, а браћи — та они су врло мало марили за њега. Он је у њиховим очима био кепец, а када би им мати наредила, да га некуд поведу, били су зловољни, јер су тада морали да пазе на њега и да се ради његове глупости одреку најлепших шестицлука. Пазле је то добро знао, па је махом говорио да му је милије да остане код куће, само да би избегао њихове намрштене погледе и још горе ударце, па ма како да му је то било тешко. Тада би сео на ручицу од шпрка и сневао је, пихајући се тихо на ноју, о временима, када ће и он као браћа.

Па и у учењу. — А то није била ситна ствар, јер обојица, и Макс и Готфрид, била су врли ђаци у школи и доносили су о празницима увек врло лепе сведобе. Какве су биле, види се по томе, што су за њих од оца добијали редовно по сребрњак, а од матере медени колач.

О таквим радосним данима отац је говорио: „Да, када бих могао ова два старија дати у какву добру школу, биће ми нешто од њих, јер имају сасвим моју бистру главу, али како смо просјаци, васпитање се јамачно и они за просјаке.“

Павле је много размишљао о томе, јер је већ знао да је Макс рођен за фелдмаршала, а Готфрид за фелдцајгмајстора. Беху наиме једном залутале у њихов кућерак неке руменим слике аустријске војске, и тога су се дана сложила браћа, да између себе поделе два највиша достојанства генералитета, док су њему, млађем, доделили потпоручничи чин. Разуме се да је после настала једна перпода, у којој је један осећао позив за трајера (американског лопца медведа), други за индијанског поглавицу; али Павлове мисли осташе на оним златом везеним униформама, с којима се ни из далека нису могли упоредити дрвена копља и од крпе направљене свиладе, каквим су се служила браћа при играма. Исто му је тако остало непомињено, зашто су после опет хтели да постану природњаци и владике, — та нове-руменим слике су ипак биле најбоље.

У ово време пођоше ногом близнаке. Китица, старија — родила се три четврти сахата раније — пошао је прва, а Трета пође после три дана.

То је био знаменит догађај у животу Павлову. Намах се нађе везан низом дужности, којега се не ослободи тако скоро.

Нико му није наредио, да паза на прве кораке сестрица; али као што се увек само по себи разумевало, да још у веће чисти обућу своју и своје браће уз то, да своју капутић, на четверо превијен, стави крај подгланка, а чарапе укаркет преко њега, да никада не сме да умрља чаршав и да он од оца извуче, када се та несрећа десила коме од браће, тако се само по себи разумело, што се од сада примио сестрица и са старачком бригом бдио над смелим огледима стајања и ходања.

Изгледао је сам себи тако значајан у овоме послу, да му се чак умаљи жудња за школом, а да је још умео — завиђати, напрашала би се мора његових жеља.

Да, да уме завиђати, као Џонс, слуга, или бар као старији брат, то је сада била мета његових снова, предмет непрекидних студија. Али ма колико зашколо уста и ма колико оклажио усиниће, да их начини гинке, нигде гласа. Да, када би ухватио ваздуха у себе, нешто би и било — једном је чак успео да одсвира прва четири тона од „Ако чиза у воду“, а сваки изиждат од заната зна, да се ваздух мора истерати на уста, а то је баш било оно, што није могао научити.

Али се и за то тешио мишљу: „Чекај само док порастем.“

Божић те године донесе радосни глас. Од „добре тетке“ из града, сестре материне, дође једно сандуче с разним леним и корисним стварима, књигама и кошуљама за браћу, хаљиницама за сестре, а за њега кадифени капутић, прави кадифени капутић, са хусарским гајтанима и великим, плавим пуцима. — Ала је то била радост! — Али је најлепши дар био у писму, које је мати прочитала са сузама од узбуђења и радости. Добра је тетка писала, да је увидела на последњега писма „Јелисавета“, да је најведа жеља њена мужа, да дворишта старијих синова даде боље школовање, и да је услед тога одлучила, да их прими к себи у кућу и о своме трошку да у гимнасију. Браћа су шицала, мати плакала, отац

јурио по себи, рао претима по коси и говорио нејасне узбуђене речи.

Он је међутим седео мирно крај постељице сестара и радовао се у себи.

Тада му праће мати, сапри лице у његову косу и рече: „Да ли ће и тебе некад бити тако лепо, сине?“

„Ах, вај!“ рече отац, „та тај не схваћа ништа.“

„Млад је још!“ одговори мати, милујући га по образима, и обуче му затим дени кадифени капут; како је био празник, смео га је носити до мрака. Па праћоше и браћа и младовају га, нешто што им је било препуно срце, нешто због лепога кадифеног капута. Тако добри нису били никада према њему.

Е, то је био Божић!

А када се приближи пролеће, поче у велико шиваше и веза за опрему. Павлу је било допуштено да присуствује кројењу, да држи риф и додаје пошиће, а близнаке су лежале на поду и чепркале по беломе платну.

Браћа бише опремљена као два принца. Ни на што се не заборави: Чак им спремише оковратне мараме, које је мати скројила од некога старога тафетнога огртача.

Браћа су у то време била веома поносна. Представљали су већ господу, сваки на свој начин. Макс је савијао цигаре, сипајући дувана на очеве чуварке у мале свитке од хартије, које је запаљивао на ширем крају, а Готфрид је шитакао шаварје, које је у школи трампио за шест пуцета.

„Свиђам ли ти се овако?“ питао је, шетајући се испред Павла, и пошто је овај одговорио „свиђаш“, сиета га искључи; да је рекао „Не свиђаш“, добио би ћушку.

Одмах по Ускрсу пођоше оба брата. Ту ти је било пуно суза у кући. Али када кола изађоше на вратнице, праћаше мати своје сузама обливено лице на Павлове образе и шапташе:

„Доста си ти био занемарен, јадно дете; сада смо опет у двоје као и пре.“

„Мамице, пољуби ме!“ викну мала Катица, пружајући руке, а и њена сестрица учини исто.

„Да, и ви сте ту!“ викну мати, и јасан сунчев сјај сварн јој бледо лице.

На оца уз сваку од њих на по једну руку, праће с њима к прозору и гледаше дуго према белој кући.

Павле протну главу броз врло њене хаљине и гледаше такође.

Мати спусти поглед, и када се сусрете с његовим старачким погледом, заџрвене се мало и насмеја се. Али ни једно не рече ни речи.

Када се отац вратио из града, захте да Павле пође у школу.

Мати се врло растужи и мољаше да остане код куће још пола године, да не би сувише жалила за старијом двојицом, а да ће га она сама поучавати и више научити него учитељ. Али отац није хтео ни да чује за то и назва је кукумавком.

Павле се уплаши. — Сиђом беше у њему нестало оне чежње за школом, која га је пређе увек испуњавала; та сада није било више ни браће, коју је имао да достигне.

Сутрадан узе га отац за руку и одведе га преко у село, чије су праве куће биле удаљене од приличе две хиљаде корака од имања Мајерхеферова.

Свакако доста далеко за таквога малишана.

Али се Павле држао јуначки. Тешко се бојао да не добије батине од оца, да би имао на крај света.

Школа је била висок, сламом покривена зграда, непримерене друкчија од других сеоских кућа, али је поред ње било свакојаких високих мотика с дрвеницима и справама.

„На ово се вешају лена деца.“ објашњивао му је отац.

Павла обузе још неки страх, али кад га учитељ, умиљат старчић седе кратке браде и масна прсника, узе на колено и када му показа дену, шареиу књигу са сликама, он се опет умири, само што се слабо надао доброме од оних многих страних лица, која га гледаху из клупа.

Учитељ га намести на последње место и пуна два сахата морао је по табли цртати основне црте.

За време одмора приђоше к њему велики дечаци и запиташе га за ужину, и када видеше да има кобасица, одузеше му их. Он се није противио, јер је мислио да тако мора бити. Када пођоше кући, истукоше га, а један му нагура за врат кокаре. Мислио је да тако мора бити, пошто је најмањи; али када прође сеоске куће и када је ишао усамљен по сунцем обасјаној ледини, поче плакати. Биди се под сиреку и звераше је у плаво небо, где су јате летеле.

„Ах, да нешто и ти умеш тако да летиш?“ мишљаше он, — и тад му дође на ум бела кућа.

Он се усправи и потражи је очима. Као очарани замак, о коме му је мати причала у својим причама, сијаше се она. Прозори се пресијаваху као драго камење, а зелено жбуње скобаше се у наоколо као стогодишња грмања.

У његов се бол помеша осећај поноса и самопоуздања. „Сада си велики“, говораше у себи, „јер сада идеш у школу. Па када би сада пошао у походу, нико ти не би могао бранити.“ Па га опет обузе страх. Зао во и бесни пас — ко би га знао. Одлучи да промисли до друге недеље.

Али му беда куће више није дала мира. Свакад, када би ишао преко ледине, питао је се, шта би управо било горе на томе путу него ли на путу у школу. Додуше колски пут водио је преко јелову шуму, и у таквим шумама стањују свакојаки конеци и вештице, а често има и вукова, као што сведочи прича о црвенкапи; али ако би ишао право преко ливаде, била би му очишћа кућа непрекидно пред очима и био би поуздан у повратак.

Ова му се похода учини као часна дужност, коју има да изврши сада, када је „велики“, а када би га поново обузео страх, назвао би се кукавицом. Ова је реч у школи важила као велика погрда.

Када дође недеља, био је одлучан да огледа пут. Шуљао се око ограде, на потрча, колико је могао, преко очеве ливаде у правцу беле куће.

Наиђе на ограду, коју пређе без по муке, па на туђу ледину, на којој још никада није био. Али ни ту није било ничега опасиога. Врбсак се преливаше на сунчеву светлости, увело смиље пуцкараше под ногама, а топли ветрић дође му на сусрет. Покушавао је да звижди, али је још једнако морао да увлачи ваздух, да би произвео глас. Стидео се ради тога и обузео га малодушни осећај.

Затим наиђе на баровит глиб, који је опет био његова оца. Овај је често говорио, како се носи мишљу, да ту вади тресет, али како хоће ствар да почне у велико, а за то нема потребнога новца.

Павле западе до чланака у блато, и сада се тек сети, да ће можда указати нову обућу. Уплаши се, јер се сети материних речи: „Добро их чувај, сине, јер сам их уштедела од својих новаца за млеко.“ А на њему беше и кадифени капут, пошто је била недеља. Он погледа на сјајне свилене гајтане и наће се за тренутак пред непзвесношћу, да ли не би било боље да се врати, не ради кадифенога капута, већ нискако, већ једино да не оскрботи мајку.

„Али можда ће ипак проћи,“ тешио се и настави трчити. Земљиште се гибало под његовим ногама, а при сваком кораку зачуо се запањивчав шум, као када се мљацја изваднм из бућкала.

Затим наиђе на мрку баруштину, на чијој површини цветаху белозвасесте сасе и по којој пливаше раствор гвожђа, преливајући се као зеленкаста павлака. Он се

важљиво склањаше, западе до душе сасвим у глиб, али на површину изиђе опет на сухо. Обућа је до душе била пропала, али се мезда могла на шмрку потајно опет окрпати.

Корачао је даље. Прошла га је воља да звижди, и што се већма кроз шибље помаљала бела кућа, све му беше жешће око срца. Већ је могао разликовати нешто изнад оближњих њива, који је опкољавао дрвеће, а кроз прозор на зеленилу опази дугачку, ниску зграду, коју на далеко никада не беше видео. А иза ње још једна, и усред прве једне дуплe велики пламен, који је буктао. Мора да је то била ковачница — али зар ради и недељом?

Обузе га необјашњива жеља да плаче, и док је, не обазрући се ни на што, даље трчао, повређене му сузе на очи.

На један мах спази пред собом широк опкоп, напуњен водом до ивице. Знао је врло добро, да га неће прескочити, али га пркос натера да се залети, и за трепут ока састави се над њим густа, пљуска вода.

Мокар до голе коже, покривен слојем глиба и жабокречина, нокобеља се опет на земљу.

Отседао је да осуши одело, седе на бусен и посматраше белу кућу. Био је сасвим клонуо, а када поче и зепсти, поће жалосно и лагано кући.

(наставиће се)

ЈЕДАН РОДОЉУБ

(уз лик **Косте А. Шумеповића**).

Ода југу од нас планина Јабланица дели воде за Црни Дрим на једну страну, а за Шкумбу и Мању на другу, да се опет састану у Синьему Мору. На источној страни Јабланице готово су сама српска села, у којима има нешто мало Торбеша*); а западна страна је насељена све самим Арнаутима.

У њиву падине Креша, огранка планине Јабланице, леже село Боровац, између села Јабланице и Лабуништа.

Боровац је у нахији струшкој, у кази оридској, на самој граници горњо-дебарске казе. Од Боровца до Битоља има шеснаест часова, до Орида пет, до Струге два и по, а до Призрена један и по.

Боровац има на 170 кућа.

Арнаути често пролазе Крстац и упадају у српска села, уљакајући читава стада оваца. Ну много пута скоче Срби у одбрану, те се отвори борба, у којој падају и рањени и мртви и на једној и на другој страни.

Под оружјем иду Срби у шуму и поље; под оружјем раде своје послове; под оружјем иду на богомољу — исто као и Арнаути.

Тако се то живело и живи!...

* * *

Давно је било.... У јутру рано на Благовести искупили се боровчани на разваљинама старе сеоске цркве Св. Атанасија на богомољу. Тиха молитва свештеникова тихо се разлеже, а дим тамјанов са жара на цреву, који замењује кадионицу, подиже се у вис, помеша се с мирисом пролећног јутра и пење се к небу. Место песме свештеникове — весеље птичице цвркутањем својим поздрављају јутро, славе Творца. Први зраци сунчани разлише се по оној пашини, надоше на крст и китку босилка у рукама свештеникова, окупише се у каленици осветење воде, којом свештеник кропљаше побожне боровчане, засијаше на јатаганима и пушкама ових богомољаца.

Свештеник стаде читати „отпусну“ молитву.... боровчани се срцем моле Богу а уста њине; смерно приклониши главе, те

„Јагњиди су роси' би тиха
Што бијаху горски лиси.“

И последње „Амин“ изговори свештеник и заврши богомољу.

Народ хтеде поћи, докле свештеник пружи руку на стари дебели брест, под којим се у време литије читају молитве, и позва народ да застане под брестом....

— Браћо! — поче свештеник. Ево видите гора већ одистала. Арнаута нема ни сад мировати. Прелазиће Крстац, упадаће у наше село, отимаће стоку, пљачкаће наше куће. Последњи упад њихов јесенашњи остави Филипа без његова лепа стада оваца, а Станко плати главом одбрану своје куће, те му деца пре времена осташе сирочад. Ти ће се упади и сада поновити.... време им је. Па хоћемо ли, браћо, и сада чекати да упадну у село и онда да се боримо и бранимо?

— Хоћемо!... Бићемо се!... Не дамо се! — чуше се повише гласова.

— Ја мислим, браћо, — продужи свештеник, — да ће бити боље да им не дамо у село, да их не пустимо ни близу села.... да их чекамо у шуми.

— Како да их чекамо у шуми, кад не знамо кад ће упасти! — прозбори Стамен Анђелков.

— Тако је. Па зато ја мислим, браћо, да изберемо једнога, па нека он узме двадесету момака и с њима нека крстари по шуми, неки чека Арнауте и нека их одбија.

— Тако је.... тако да буде! — чуше се и други.

— Е сад, браћо, кога ћемо да изберемо? — упита свештеник.

Сви ћуташе.

Онда ће опет Стамен:

— Ако ћемо по јуначству, по честитости, а такав нам треба, ја мислим да не можемо у целој нахији бољега наћи од Недељка.

— Недељко.... Недељко! — повикаше сви као из једнога гласа и управише погледе к њему....

Недељко је средњега раста, густих дебелих бркова, граорастих очију. На њему је бела долама опточена црном оптоком, опасан црвеним појасом, а преко њега прикасан силах; на плећима му ресавица, а испод ње памадан од црвене чохе; на глави му црвени фес, а велика плава кабаница пала му на лево раме. Наоружан пиштољем и јатаганом у силазу, а дугу арнаутску пушку држи по средини....

Свештеник махну руком Недељку, те му приђе. Сви упрли погледе у њега. Скиде капу и пољуби свештеника у руку, који га прекрсти и гласно изговори: „Да си благословен!... Нека је срећно, да Бог да!“

— Амин, да Бог дâ! — беше одговор и Недељков и осталих боровчана.

. . . . . .

Са својих двадесет одабраних момака Недељко крстари по шуми. Сусреће Арнауте и сузбија их. Погибе неколико Арнаута. О Недељку се сташе казивати приче као о неком необичном јунаку.

Овај догађај утврди још јаче такво мишљење.

Остао Недељко само с два своја момка, а остале пустио кућама за тај дан.

Ето Арнаута.

Недељко их спаза, па се одмах досети невољи. Док још није ушапао пред Арнауте, издаје заповест као момцима својим, ну да чују и разумеју Арнаути: „Оставите

*) Торбеши се зову покрштењи Срби, који су примили Мухамедову веру — по причању — за торбу дрвљика. Кад Срби одлазе ради Мухамедову вору — они се зову Арнаути; а кад Срби трајни (заувшни) прелу у Мухамедовство — они се зову Турци.

ту!... Немојте пуцати, докле не чујете пуцањ моје пушке!.. Да се нисте макли!... Мирно!..."

Изговорив то испаде са своја два момка пред Арнауте.

— Стојте! — викну Арнаутима и управи к њима капцету пушку. То учинише и момци.

Затим се поново окрете као момцима и поновн наредбу: „Не излазите!... Не пуцајте!"

Арнаути се узбезекнули.

— Доле оружје!... Вежите се! — повиче Недељко.

Арнаути изненађени, уплашени, положише оружје и сташе се везивати један за другога.

Тако повезаних, на броју 24, испрати са своја два момка у село, а он остаде говорећи: „Идите у село, а ја ћу остати овде код ових мојих момака, да их задржавам, да не би пошли за вама и све вас побили."

. . . . . .

Слично овоме Недељко је више пута чинио.

Због оваквога живота његова по шуми, прозваше га Шумина.

Његов син беше Наум Шуминков — Шуменков.

Наум је имао четири сина, између којих је био Атанасије, отац Косте А. Шуменковића, чију слику доносимо овде.

* * *

Коста је рођен 16. новембра 1829. године.

Школе није учио. У оно доба по селима у ономе крају једино је свештених знао читати црквене књиге и понешто мало писати.

Ну Коста је у једној другој школи добио оно што ни садање школе не дају и не могу дати.

Кућа Шуменковићева била је српска кућа, српска задруга, у којој се чувањем обичаја, поштовањем предања, његовале врлине, које вештачко васпитање не може дати. Ако је пример најјача снага васпитању, њиме се може похвалити овакна српска задруга.

Лепа вера хришћанска, љубав, чедност, искреност, послушност млађега према старијем, предности, помагање невољноме, држање задате речи, испуњавање обећања — свему томе примерима су ујуњивани млађи у дому Шуменковићеву.

Народносно васпитање добивало се из народних песама, које су уз гусле певане: о Краљевићу Марку и Мусн-кесецији, о Бошком Дојчину и Јрном Арапину, о Цару Душану, Светом Сави, о Косову, Обилићу и другима.

А витештво?

Колико би пута јуначким пламом запламтео младић Коста, слушајући од гуслара како се Краљевић Марко рве с Мусом-кесецијом; колико би пута „заиграло" у њему срце јуначко слушајући о витештву Обилићеву! Он би онда у завосу од одушевљења видио свој јатаган на сплава, њиме замахњивао у ваздуху, зашкрипио зубима...

Ну, осим тога, Коста је, чим је „дорастао до оружја", заједно с осталима бранио и живот и имање од Арнаута, одбијао их и гонио....

У време крамског рата, у кући Шуменковићевој причали се гласови о сили руској и страху турском. Пропаст турска слобода је хришћанска, слобода српска. Надо је оживела. Русија је далеко, па се погледи обраћају ни помоћнице руске: Србији и Црну Гору.

— И Србија ће кроз који дан, нема сумње — говорило се онда — и доћи ће наше царство!...

Понесен том вером, одушевљењем за рат с Турском и слободу српску, Коста пређе границу и дође у Србију.

У Србији се срете с истим одушевљењем и истом надом на рат. Ну ни он ни остали не могаху разумети опрезност и мудрост ондашњих старешина, јер она беше права супротност осећајима оздо.

Коста није остао скрштених руку. Одрастао у предњој српској кући није се стидео рада. Продавао је бозу, сален по Београду, затим по Русији, Германији и Аустрији. После неколико година врати се опет у Београд са стеченим новцем и отвори радњу с ног. Михаилом Костићем „Албанезом". Затим отвори радњу сам на своје име у гостионици „Балкан" на Теразијама.

Поштење, искреност, доброта, скромност, штедња у радњи чињше те Коста из дана у дан све више напређоваше....

„На пролеће! На пролеће!..." Тако онда песници певаху, говорници говораху, проповедници проповедаху рат с Турском.

И с каквим одушевљењем поздрави Шуменковић бомбардовање, године 1862.! Наоружан сам наоружа и своје момке и поће с њима на барикаде. Свугда стајаше да буде међу првима — жељан судара, жељан осветe. На барикадама падаше му у очи један младић са свога одушевљења, са своје одважности. Бомбардовање Београда сматраше Коста као претечу скорога ослобођења и уједињења. Та Кнез Михаило само да заповеди да се пређе преко плота, на шта би могла „труја" Турска? Наше би било све до Цариграда!...

Коста жељаше у слободној Србији не престајаше мислити о своме несложном крају. Осећао је много, желео је и хтео много, али не знађаше начина, не знађаше кога да га разуме, да га упути.

У том се Милош С. Милојевић врати из Русије с наука и отпоче свој патриотски рад. Шуменковић оде к њему. Како се и изненади и обрадова, кад у Милојевићу познаде онога одушевљеног младића с барикада!... Оно што је Коста одавно тражио, за чим је годинама жудео, једва нађе у овом Србину Милошу С. Милојевићу *). Све до смрти пок. Милојевића Коста му стајаше на расположењу својим познанством с људима из свога краја и познанством с Арнаутима, својом помоћу у остваривању његових мисли и планова — својом жесом, својом главом.

Године 1869., Шуменковић подиже српску школу у у своме селу Боровцу, да подмлатку отвара умне очи, да му чува српско име, српску нађу **).

Године 1873., Шуменковић трошком својим издаде мапу Милојковићеву „Историјско-етнографска географска мапа Срба и српских (југословенских) земаља у Турској и Аустрији."

А кад се, године 1876., огласи рат за ослобођење, Коста А. Шуменковић иде министру војном с једном необичном молбом: да не иде у команду, као што је био одређен, већ само да ће комору а он да иде у добровољце Милојевићеве!

И Шуменковић постаје командир устанишма под командом Милојка С. Милојевића. Ко је као он! Чини му се да је дошло време да се покаје Косово, да се испуни сан што се од Видова Дана сања....

Шуменковић се јуначки борио свагда у правим редовима Његово је командовање било и просто и кратко: „За мном!"

Ну у другоме српско-турскоме рату његово јунаштво остаће поносе имену његову, поносе имену српском...

Било је то на Богојављење 1878. године.

Турска војска беше на Орлићу, у ново-паварској нахији. Командир Коста А. Шуменковић са својим устанишма већ је два пута нападао на Орлић, ну без успеха. У другоме нападу Коста је рањен у леву руку. Упреду частољубља, упреду поноса много је више и сплиће осе-

*) Довиње је Милојевић постао пун Шуменковићу. Многе кости из Костина краја, које је Милојевић штампао у својим књигама „Поезе и обичаји", написао је по казивању Костином жене, Пашкане.

Милојевић је и надаље на руцама Косте А. Шуменковића. 24. јуна 1897. године.

**) Сада је у Боровцу учитељ Матеја Шуменковић, синовац Костин, српкиње Јак Светосавске Вечерње Школе.

као, него болове у рањеној руци, која је била сва у отоку. У његовој души прекипе, и он се одлучи на освету — на победу или смрт. Позва, учи Богојављења, своје ноћнике и саопшти им одлуку. Издаде наредбу, да један вод иде десно ка Кадијачи, а други да иде лево к Сеченици, да сузбијају Турке, како не би могли помоћи онима на Орљаву.

Поноћ је. Мраз, какав може бити о Богојављењу и какав се од оне зиме памти. Устаје Коста .... узима чутурицу с вином, крсти се и пије три пута у име Оца, Сина и Светога Духа. Прича се .... спреми се за смрт. Пође од једнога до другога усташа .... буди их шапатом, да пођу с њим у најбољој тишини.

Крену се ....

Студена ноћ. На небу звезде трепере, али потмуло. Зраке њихове упија магла, која је испод њих и спустила се на земљу .... Од мраза се рука лепи за пушчану цев. Мрзне се дах из уста, те се у леденим иглицама хвата на брковима, на бради.

Лагано се иде да се не чује бат ногу по смрзлој земљи.

Већ се приближише Ћувику, на коме је стража. Черкез је на straži. Можда је осећао смрзавање, па је зато непрестано ходао. Шуменковић му је с бока. Наишаше. Пуче пушка и Черкез се заљуља и стропошта.... Усташи загрмеше пушкама и позетеше на непријатеља. Непријатељ се уплаши, збуни .... не зна шта ће, куда ће.

Шуменковић се упути једном Арнаутину испред шатора.

— Шта ћеш ти? — упита га Шуменковић арнаутским језиком.

— Хајде да дајемо ранењике! — одговори му Арнаутин, мислећи да је то какав његов Арнаутин.

У том Коста скочи на њега и вичући: „Ја тебе тражим!“ — ухвати га за гушу. Понесоше се. Коста уграби Арнаутина сабљом удара по глави, али се Арнаутин још не да. Затим Коста прибра снагу, коју може дати само осећање живети или погинути, заљуља Арнаутина и обори га. Поседе га, ... То је био један од водја арнаутских.

Борба се продужи. Кад се раздани — Орљав с тридесет лешева арнаутских беше у српским рукама!

. . . . . .

И кад се оно после Сливнице стаде прикупљати снага за други поход против Бугарске, — Шуменковић поби заставу пред својом кафаном „Мали Балкан“ на Трлашитву и стаде скупљати добровољце. *) С добровољцима дође у Врање под командита Милоша С. Милојевића.

До поновног рата не дође, али остаде вера да се Сливница мора претворити у — Велбужд.

. . . . . .

И у мирно доба Шуменковић није престајао ратовати за српско име и неослобођено Српство.

Од установе Друштва Св. Саве Шуменковић је непрестано један од најодличнијих чланова Главнога Одбора. Сад је и потпредседник у Друштву за потпомагање радника из Ст. Србије и Маћедоније. Он је увек онде где се не само ради, него и прилаже за бољу будућност српског народа.

*) Ево од речи до речи штампана позива за увеличање добровољаца.

„Под командом професора и резервног капетана I. кл. г. М. С. Милојевића бив. командита дежео-ибарских устаника и добровољаца, куће се добровољци за одбрану драге нам отаџбине и достојанства Србије и српског народа.

Браћо Срби!

Похитајте под заставу Ватенког Обреновића за одбрану части и српскога имена!

За упис иђа се јавити потписаним код „Малог Балкана“ на Трлашитву.

К. А. Шуменковић.
М. В. Веселиновић.

Али је најзначајнији прилог, највећа задужбина Косте А. Шуменковића — величанствена црква, коју је подигао у своме селу Боровцу на развалинама старе цркве. Цркву је подигао по плану, који је израђен у министарству грађевина, добротом пок. Мих. Богићевића. Она је по величини као београдска Вазнесенска црква, и још за који месец, па ће црква „проговорити,“ у њој ће се служити служба Богу за народ српски, за вечног „ктитора“ Косту А. Шуменковића.

Заслуге Косте А. Шуменковића и на бојноме и на патриотскоме послу достојно су оцењене и с најзнатнија места.

Шуменковић је одликован: Таковским Крстом с мачевима петога степена, Таковским Крстом четвртога степена, орденом Св. Саве петога степена, сребрном медаљом за храброст, златном медаљом за храброст и ратним споменицама. Осим тога, од Друштва Црвеног Крста одликован је његовим крстом, а од Друштва Св. Саве његовом медаљом. Од црногорскога краља Николе одликован је Даниловим Крстом четвртога степена.

Коста је још снажан, још јунак, и непрестано стожер, уздање и добротвор за Србе из његова краја.

Пре неколико месеци добио је малу капљу у десној руци, али ће још моћи сабљом да маше, јер ако га десна рука не хтедне „слушати“ — говори — он ће је левом руком одсећи! ...

Од порода има два честита сина, снахе, унуке и унучиће.

Шуменковић има само једну скромну жељу, има само за један једини страх. Страх га да не умре у постељи; а жеља му је да погине на бојном послу за слободу српску ....

Драге читатељке! Драги читаоци! Придружимо своје српске жеље овој необичној жељи Шуменковићевој — да погине у рату за ослобођење и уједињење Српства, па да буде сахрањен у својој задужбини али у с л о б о д н о м с р п с к о м Боровцу!

На Нову 1900. Годину
Београд

Зар. Р. Поповић

Љубљана, 18 децембра 1899.

Врло интересна чланак, о бугарском народном позоришту, што га је објавио у „Новој Искри“ г. Милош Цветић, побудио ме је, да поштованим читаоцима „Нове Искре“ приказем у неколико редака и позорште приликe западне браће Словенаца.

Пре свега треба да нагласим, да у Словенаца путничких позоришних дружина никако нема. Какви су тому узроци прави узроци, не бих знао тачно да кажем, али чудновато је, зашто, како се у овој ствари подударају прилике Словенаца и њихове најближе браће Хрвата. И у ових, бар колико је мени познато, нема позоришних дружина, јер оне позоришне дружине, што представљају у градовима Тројединце, све су више мање српске хоћу да кажем, њихови су чланови понајвише Срби православне вере. Ја тражим узрока овој појави у прилично разнаровљеној градској становништва у Тројединци. У Хрватској и Славонији ухватила је немштина, а у Далмацији талијанштина дубока корена. Томе се нико неће ни мало чудити, коме су више познате верске, политичке и културне прилике које су кроз толико столећа владале у оним покрајинама. Уз све прилике треба још и то ражати на уму, да је се у оним градовима населило много туђинског елемента, на име: официра, уметника, трговаца и занатлија. Немштина и талијанштина су преовладале у јавном животу, па тако сасвим природне маха и у приватном.

Уз овакве прилике готово нико на мисао више, да би требало домаћих сила у овим позоришним друштвима, које су обилазиле градове хрватске и далматинске. У суседној Аустрији и Италији било је такових друштва на претек, и будући да су се још у полупрошла времена становници оних градова или барем кругови, који више позориште, више служили туђим, немачким или талијанским језиком, него ли својим матерњим, није дошло нико ни на крај памети, да тражи домаћих сила, а још мање домаћих позоришних друштва. У Срба биле је навиковано осећање везда живље, шта више већ и ради народне вере било је тешко одметнути се од рода, док су се Хрвати и Далматинци уз дотицај немачких и талијанских доселењака а затим многих других, већ напоменутих прилика, радо шпанбили и латинили, Србе свих редова спајала је вера народна, па зато је и боље дотицај Срба тако званих бољих кругова са простим народом везда тешњи, па зато су и боље сачували народни језик, народне обичаје, народно осећање. Ево зашто се у њих појављала потреба народних позоришних друштава. Срби нису могли да намире своју жељу за позоришним представама — глумцима из туђине. Они су били принуђени, да сакупе на своје средње позориште друштво, па то се је збило и остварило, па зато и имаду Срби своје позоришне друштве, које могу задовољити жеље и потребе својих супленемика па настављати свој уметнички рад чак и изван граница православнога Српства. У Хрвата и Далматинаца почело се грађанство тек у новија времена народно пробуђивати; сада и они више не мире за немачку или талијанску драматску уметност, а будући да се потреба домаћих позоришних друштва тек од скора појавила, то они не могу сада сама подмиривати своје потребе, па зато су им српске позоришне друштве добро дошле.

Оне исте прилике, које су владале некада у Хрватској и Далмацији, владају у потпуној мери још и данданас у словеначким покрајинама. Од свих овећих градова на словеначкој груди једина је Љубљана, средиште Словенаца, град са претежно словеначким становништвом. Трст, Горица, талијански су градови, Марибор, Целовац, Целе немачки. Наравски да творе у овим градовима велики део Италијана и Немаца народни одметници, и потурица је горе од Турчина. Своју народност сачувале су боље омање варошн, особито у Крањској и делимице у Приморју; дочим су све без изнимке варошн у Корушкој, а већим делом у Штајерској, легла и гнезда немштине. За оне словеначке вароши могла би добро служити једна домаћа дружина, која би изменице глумила у овим варошицама. Али то би било могуће само у изнеком доба, јер у осталим месецима не би дружина привредила ни толико да своју чорбу осоли. Онда не смемо пуштати с ума ни ту чињеницу, да има у сваком, и најмањем градићу, колонија немачких или талијанских чиновника, трговаца и свим верна чланта одметника. На ако још помислиш, да ради политичких и културних прилика свакн може образовани човек ина такође немачки, онда ћеш лако увидети, да имаду путујуће талијанске и немачке позоришне дружине везда посетнике, а да се недостатак домаћих дружина ни мало не осећа. Напокон на један домаћи човек не би хтео проводити свој живот глађујући и на различите начине патећи, већ такав живот остављa драге воље шваницим и талијанским људима. Ова публика, која осећа потребу словеначких позоришних представа, мора се задовољавати дилетантима, који често глуме на позорницама различитих забавних друштава, особито читаоница. Али како оне дилетантске представе немају другог циља, већ да се слушаоци људски насмеју, то се и представљају понајвише глуме без икакве естетичке и етичке вредности. Много пута има и у таковим дилетантата дара, али зато се ретко ко одаје глумачкој вештини, па ако збиља ко успе, тражи себи ширега поља, него ли што је једино словеначко позориште у Љубљани.

У Љубљани има „драматично друштво," чија је задаћа да омогући редовне представе на позорници земаљског позоришта. Одборници овога друштва нису глумци од заната, нити дилетанти, већ родољубива господа, која се само из љубави према драматичној уметности труде око унапређења њезина у Словенаца. Ово друштво питавозило је неколико домаћих, а и неколико туђих глумаца, па представљају сваке зиме шест месеци (од друге половине септембра па до друге половине марта) у земаљском позоришту наменице са немачком дружином. Ова последња расположе са четири дана на недељу, а словеначка дружина са три. Будући да словеначки заступници граде две трећине земаљскога сабора, могли би Словенци за себе непословати и више дана у недељи, али шта би друштву користило да има више дана на располагању, кад једва, једва достиже да како тако испуни и оне три вечери. Више пута не би могли ни глумити јер им не достаје 1) глумачког особља, 2) публике, која би пословала позоришта у толикој мери, да би могло друштво како тако на крај изћи са својим финансијама и 3) прикладних глума.

Немци, који граде тек једну петину становништва љубљанскога, састављају се понајвише из отменијих и имућнијих редова, дакле официра, званичника, фабриканата, трговаца, који могу лако давати новчаних жртава и редовним посећењем позоришта давати средства немачкој позоришној дружини. Осим тога имају у својим шакама краљеву штедионицу још од оних времена, кад се у Словенаца још није била појавила народна свест. Та је штедионица неписала на словеначког народа преко четири милијуна резервне закладе, па из ове и из богатих прихода троши велике новце за унапређивање и ширење немачких завода, школа, друштава. Кадгод нестане позоришту новаца, ево богатог врела, на којег могу пустити потребни „*nervus rerum*" то јест новчани темељ, на којем су све ствари у људском животу.

Ако сада помислим, да је љубљанским правим надзорницима лако добавити из Немачке или из Аустрије самих прикладних изворних комада, па и већ преведених, штампаних комада туђих језика, док Словенци морају добављати своје комаде и „руге руке, пак превођењем глуме трошити време и дресгурски новац, видећемо лако, како су Немци и у овоме погледу у много угоднијем положају.

Још треба памтити и ово, да Немци могу сваки час изменити своје глумачке силе, ако с њима нису задовољни. У широкој Немачкој и у Аустрији има везда пуно глумачких сила за располагање; а откуда ће Словенци добављати њихових сила, кад их у опће нема. Они се морају задовољити оним силама које имаду, па ако случајно какав члан позоришне дружине пада болести, путовања или који год узрока ради неће или не може да ступи на позорницу, осујећена је представа не само за једно вече, него за све дотле, док се којом срећном згодом не нађе друга каква сила, која може и више година потрајати. Тако љубљанска позоришна дружина већ две године нема праве силе ни за љубавне улоге ни за трагедију (ни мушке ни женске). Словенци су, истина, настојали да одгаје бар неколико њихових глумачких сила. Али чим оним поникрасту крила, одмах траже другде шире поље својем уметничком раду. Тако има Београд госпођицу Нигринову, Загреб супруге Ворштикове. Љубљана својим уметницима не може ни нудити толике материјалне и моралне потпоре, колику неписница позоришта загребско и београдско, која имаду уз надзирну државну помоћ и уз прилично хомогену или бар надмоћну народну публику и више прихода од улазница. Словеначки су глумци понајвише занатлије, писари и сличне руке људи. Уз врлшење свога заната они не могу бити ништа друго него дилетанти, јер се не одају само и сасвим уметности. Зато им недостаје правога схваћања, удубљења и студирања својих улога, а много пута и самога меморирања. Од домаћих уметника још су понајбоље женске силе, јер оне бар науче људски своје улоге на уз интелигентност и сапесност тачније врше своју дужност. Али уза све то, што

су глумачке силе понајвише стално намештене, а неколе већ по неколико десетина година врше свој посао глумачки, то је нпак за чудо подмладак сасвим недовољан. Зато је управа словеначкога позоришта гледала, да добави позоришни туђих сила. Било је међу њима и Срба и Хрвата, али ови су брзо остављали своју браћу. Најваше валжних сила било је досад чеших, а има међу њима неколико што су већ неколико година у колу словеначке позоришне дружине.

Драматично друштво добија за позоришне сврхе сваке године од автономне управе краљске помоћ од 3000 фор.; исту суму добива из средстава главнога града Љубљане, а добровољна прилозна износе око 1200—1500 фор. годишње. Крај ових редовних доходака могло би друштво како таке излазити на крај, да публика многобројније и покретвеније полази представе. Али с улазимном много пута нису намирени ни дневни трошкови режије. Тој појави они су узроци. Како сам већ пре казао, немачко позориште распољаже бољим помоћима, бољим глумцима и већом помоћи са стране имућнога немачкога живља у Љубљани. Ако онда узмемо на ум, да у Љубљани сваки боље образовани човек зна по готову боле немачки, него ли свој матерњи језик (јер је сав јавни и званични живот прожет немштином), и да има сила Словенаца којима је народно осећање или сасвим или прилично тупо, онда се њеномо чудити, што ова публика много више посећује немачке представе, и словеначке занемарује. Ове прилике трајаће све дотле, док се Словенци не освесте, да треба приносити и материјалне и моралне жртве на родољубиви жртвеник. Публика морала би се сасвим одрећи немачкога позоришта, макар било куд и како боље, него ли што је у истину и приграити са отаџбинском љубави своје словеначко па макар било и много лоше, него ли што је у истину. Требало би да јој је мило, јер је њено, а не да мора овај завод остетити ону латинску: „*nemo prophetа in patria.*“ Али ово немо тешко доказети, јер остарелу повољного стања — која на путу другачим данас неугодних новчаних, просветних, политичких и социјалних прилика, којима је извор у богомрским предписама, које владају у краљу самих Словенаца, код којих се либерати и клерикали више мрзе, него ли Србе и Турке; зато клерикали не само да не походе позориште, већ и интригују против њега, како и где год могу.

Будући дакле, да управа позоришна из уметничких и новчаних разлога не би могла испунити три вечери на недељу драмским представама, обрнула се опери, која изазтако привлачну силу, да је позориште понајвише распрођано. И певачи су, осим једне једине силе, све сами туђинци, понајвише Чеси. Али пошто Словенци не могу достојно награђивати чувене певаче, то су они све сами почетници, пак се мењају сваке скоро године, јер певачи остављају словеначко позориште, чим им се понуди боље које место; та за ону пристојну сиромашну награду не могу све једнако певати. А те опере, опет, морају се сваке године на брзу руку учити, па за то не може ни бити ђаволе позоришту, него задаје само кавеланку — нарапсена такође Чеху — сплзога посла, уз малу плату.

Уз оперу занемарује се драма, која би нпак морала бити темељ народној уметности. Сада ћете тако представити себи стање словеначке глумачке уметности и словеначке драмске литературе. Да се позориште маленог народа понајвише користи радовима туђих писаца, то је сасвим природно. Али крај свих горе описаних прилика могао би човек мислити и очекивати веће домаће продукције. Много је година прошло, како није ни један нов комад дошао на позорницу. У најновије доба нпак има изгледа, да ће се драмска књижевност на мртвајан тргнути. Осим неких књижевних драма, које и нису писане за позорницу и неких комада, који су на позорници сјајно пропали, можемо напоменути све изворне радове.

Први је комад у једној радњи „*За пћер*“, коју је написао Антон Фунтек. Писац овога комада био је у своје доба позоришни референт немачких званичних новина љубљанских. Што није све глумце и све представе у звезде ковао, већ худо што је било на кућење, па што каткада није ни интендантније пошгедео, смрачу га и управа позоришна и глумци. Зато је прегао госп. Фунтек своју драму загребачкој и прашкој позорници. Ја не могу изрећи суда о њој, јер је нисам нпкао прилике видети, па и суд загребачких и прашких новина није јасан. Загребачке су га новине понајвише похвалале, а прашке понајвише ларекле мање повољан суд. Истина биће по среди. Садржај глузе је овај: Стар гађани је оспесео. Друга жена његова мрзи гађаневу кћер, која хоће да се уда неваљу у позоришту. А кад доста ступи, преваре се, глас јој застане у грлу — те сјајно пропаде. Видећи отац, да је он богаљ крив породичној несрећи, што је напрасни у игри шире распрсдено, убије се малом пушком, да би само осложбопио кћер од заједничког живота с мачехом.

Драма једнога младога писца, госп. Енгелберта Гангла, „*Сеп*“, драма је у четири радње. Трговачки калеш остаља очински дом, што му отац неће и не може довољно да издаје новаца који му требају да би се стабилирао и оженио девојком, којој ни сам још није бно исказао своју љубав. У Бечу после некога времена проневери својему шефу велику суму новаца те напусти другу драгану коју беџаше обесчастио. Ова дозала у Љубљану и присуствује, са сестром своја љубавника, женидби свога брата који се био ту настанио као лечник. Кад је баш свадбено весеље било у јеку, ступи у друштво љубавник који је живео у Бечу под туђим именом. Отац и у опште породица његова не знајаху за његово злочинство, а ни љубавца његова није слутила, да је љубавник њезин пеесетан брат. У току драме хоће пропалица да задави своја брата. Кад дошле отац, пита му је сви урадио, умаре од кајн, а сам крај мртва оца полуди. Драма је пуна радње и ефектних призора, али крај многих добрих својстава има и неколе теже мане. —

Позната романописац г. Говекар драматизовао је Гурчићев роман „*Роководачи*“ (тако се звала у доба француске окупације у Краљској нека хајдучка чета), па је овим својим радом прилично успео. Никаквим се успехом не може подичити старина Стратар (Борис Миран), који је написао храму „Логарјеви“. У овој игри прта писац проћет једне сеоске породице ради сина, који учи велике школе у Бечу, и упропашћује раскалашним животом својим очеву кућу, а и сам постаје пијаница и скиталица. Ова игра нема баш никакве радње, већ је састављена из неколико напиханих призора и слика, пак зато и није успела на позорници.

Погонара се, да је г. Ашкерац предао управи једну драму из руског живота. И господин Говекар предаће скоро један свој нови драмски производ. О успеху јавићу Вам у своје доба.

проф. *Рајко Перушек.*

Из наше слике.

Коста Шумењонић. — О овом српском родољубу види у овом броју чланак г. Зарије Р. Поповића: „*Један родољуб*“.

Ашкиновић (слико Светислав Јовановић). — Колико је пак холкан сликар Паја Јовановић утицао на свог брата види се најбоље по овој слици. Ако поред тога што се на њој види Пајин утицај, Пајина школа, исто се тако види и како је даровитог ученика имао Паја у свом малом брату. — Желимо (ко ће знати већ који пут!) што ни овај лепи производ српске кичице није у српским рукама, већ је у туђина који уживају у њему, али не осећајући ово задовољство које би осећали ми Срби пред оним производом српске кичице.

Цигањка (слико Ђорђе Вантић). — Као да је на наших крајева. И као је Цигањка растурена по целом свету, нигда јој не смета да сачува особине својих азијских предака. Проклетство и туђење осталога света нарочито утицаху да се она рђа још није изгубила ни претопила. Напаштути на тежак крст што им га судбина

стави на леђа, осе га Цигани скоро равнодушно, те изгледа да им било и необично и нелагодно без њега.

Сама реч »мајсторище« представља Цигању из Угарске, а пошто је она као сестра од тетке њиној »мајсторија«, допашло је у овом броју, како би у њој гледали и ове ваше, које још не налазе српског сапнара да их представи како заслужују.

Једи-куле у Цариграду. — Једи-куле, тј. Седам Кула, градић је на оном месту утврђена карпиградских где иста, почињући сврх Златног Рога на северу и опасујући целу варош са западне стране (откуд воде сви балканске путеви) сплиће на Мраморно Море. За времена грчких царева градић је имао само пет кула, а 1458 Мехмед II Освајач дозида му још две куле, те њихни градић Седам Кула као што је сад. На том су месту, покрај градића, била Златна Врата (Porta Aurea) Цариграда. Туда је водио и води такозвани улазак с Балканског Полуострва у Цариград; туда су улазили и стари цареви у славу после великих победа и непријатеља осе јачи. На путу из Једи-куле, 10—15 километара и западу покрај Мраморног Мора, налази се и Сан-Стефано, познат из рата 1877—78. Градић се види из далека, нарочито с мора, као краљица западних тачака града цариградског, обележавајући тротуо што га ту чине градска златна од мора и са суха. Данас туда пролази и железница из Европе, уазећи непрестано испод ладова у град као неки неодољиви тријумфатор. Градић од Пет Кула (грчкиви) саградио је Јован Зенон (474—491). Обновио га је 1000 године Јован Цимисхије, и до тоне су га обнављали и други цареви до пропасти Византијског Царства. Турски султани су у овај градић затварали политичке преступнике из виших редова. Најзатишије је што су до пред крај прошлог века у тај градић по старом обичају затварани посланици оних држава с којима би се Турска заратила. Сада је градић већином запуштен и служи за војена склоништа. У околини има лепих ритова. Ту се виде сновна дрвета која обилазе својих стабала и грана овоњиву за ситније орахе наших земаља. — **Ь.**

Сељачка кућа у Херцеговини (цртао Р. Отенгоф). — Ево тина сеоске куће у српској Тосканн. Од камена је и из камену, а кавезит је и лежај у њој! Природа није била расконша према Херцеговини, када је дељила угодности. Због тога и јесте Херцеговац још од малих ногу навикнут да се са неволом сори и да у тешком зноју заслужује наградице за свој живот. Сиротиња га и пазони да се крене у тући свет; а вратн је и мајки задовољан, најр чудо ито он се у туђини не само одржи него врло често и имање ево повраћаву. Цуно моралних нородичних основа налазимуђу оне гуштаве који до-шавше од сељачна у свет, те се за то и хвале: »Херцеговина свет нанови а себе не расели.«

Ново стање стварн у Херцеговини још није разрушило ово херцеговачке особине, а уверени смо да неће ни моћи, јер Херцеговина већ ина утврђене погледе на данашње доба, а ти ће погледи с колена на колено прелазити и чувати нрнвој Херцеговини стари, личин глас и не дати јој да са тог пријог пута ни за часак скрене.

Кућа босанске задруге (цртао Жигмунд Адјукевић). — По слами зграђена већ се види и питомина покрајина и боље приликс за живљење. Њима само нородити ову славу са славном херцеговачке сновне куће, за да се одмах увиде разлика земљаних прилика Босне и Херцеговине. Али док Херцеговини недостаје болеста која, дотле и она и Босна неиају онога што је потребно да се и нород земљаних угодности може задовољно и срећно живети. —

Лукина Кула у граду Јајцу. — Код самог улаза у босански град Јајце стоји ова добро очувана кула о којој се тврди да је ирвобитно била католичка црква, за тим ново врсне џамија, а после тога остављена дуго времена, који је још и сада слободно напреда. Ова кула, рнва итаљанска камењала, подигнута је вероватно у XIV веку. Легенда, која је сачувала у Јајцу и околини, прича да је та книга подигнута на овом бан месту где је јеванђелист Лука нроповедао своје последње дане, умро и сахрањен. По нрвобном предању Свети Лука умро је у Тиви у Беотији, одакле су му моћи по заповести византијског цара Константина пренесене у Цариград. Баш да је нрава била само измењена имену Св. Луке, те је то тога и постала читава легенда о Светом Луки и овој Луки.

Арбанас на стражи (слнкао Паја Јовановић). — Ван и над не би рекли да је ово Најни рад, гледајан ли одних погодно ако му је познато из које Најина слика из арнаутског живота; јер и на овом нроизводу Најнне кичмне сачувале су и испољене све особине њеног жанра.

Опоји стражар као господин стуван. Врши своју дужност нирсо, али но читавом његову држању види се нта би звањало не водити рачуна о њему и тој дужности његовој која му је повернна на овоме месту!

У пустињи (слнкао С. Јовановић). — Мучне прилике за српско сликарство нирета свнкла натоме нпшо умотнике да се обично држе нрављене сликарства. Инсно и нконостаси још су једнно поље на којем српски умотник може да буде нарађен колико толико за свој рад. Жанр-сликарство, чини нам се, и не нстнтира, и ако је у нас лен број сликарских имена. Да не нарчужнје Владнславн Доп кнм Српска Држава по калну слику нз историјн српске, ве би нкакн сликарн, остављени своју љубави за српску нрошлост, ни нонншлали да се остане »мазања нконе«. Таквс су наше прилике, односно ненрилике, за због тог и сво најлепше жеље да не буде и дало онако како је — остају само жеље.

Због тога нам и јесто жао, кад нмађемо на слнке које жалнте нз горњег окнрја. У таквс радове долази и слика »У пустињи« која је била изложена у Парнском Салону где је и откупљена,

НАУКА

О православном календару. У једном нарнском часопису (La Revue hebdomadaire, 13 janvier 1900), г. Шарл Лоазо (Charle Loiseau), који треба да је познат нашим читаоцима својим књигом о Словенском Балкану, расправља питање о реформи русног календара. Као што је познато, спор се не води нзнс око тога, који је од ова календара тачнији с научног гледишта: православни или католичнн. Данас је извесно да нни календар не одговара астрономском рачунању. Ако ну је руска влада, заједно са словенским светом, још једнако верна, то може бити само нз разлога политичко-религиозних, и г. Лоазо је узео да ове последње нзложи. По њему, нравославна би се црква снмтрала за неминовну пред католичком, ако би сада морала нрнчнти једну реформу коју је у Јулијеву календару, још XVI века, нзвршно један римски папа, и коју је она неновмнна нспорнвала. Осим тога, но тако реформисаном календару, могао би се десити да Ускрс падне у исто време с израњском Пасхом; међутим, нри утврђивању датума овом новратном нразнику, васељенски сабори нарочито су то наглашн, да се тај сусрет избегне, и код православног народа још млада увереље да би се Ускрс осрамнно, ако би једновремено с Пасхом био нрослављен. И нанад, руска је влада нрнморана рачунати с Васељенском Патријаршнјом, која је још једнако најјача духовна власт Нравославља, а познате је да Патријаршија, нонајући да брани нскаке друге интересе до религиозних, неће тако лако жртвовати стари календар који је стекао готово живнот девне. И норед ових смстњи, г. Лоазо сдруже да ће се реформа извршити, јер она лежи у интересу међународног саобраћаја.

Цао год ито се ради олакшнце тога саобраћаја тражи јединство у телеграфско-поштанској и железничкој администрацији; као год што се само тражи у систему тежине и мере, на чак и у нончаном систему; тако со исто мора тражити и у рачунању времена. Што се буду већа развијала одношаји Русије са западним државама, тим ће већа и она бити упућена да нрнми исти календар. У прн мах, г. Лоазо мисли да би се могло успоставити једна времена мера, по којој би постојала два календара: грађански и нравсни. Празнцнма чисто религиозним свештеници би се но овом последњем, и то би одвета ово онтрочнли начнн да се избегне суколнчавање Пасхе с Ускрсом. Чнмак је свај нзвесни с мнсао духа и живости, као сше што излази нз пера овог дарованог писца.

Ј.

КЊИЖЕВНОСТ

Забавник Срп. Књиж. Задруге. Књига шеста. Приповетке, преводи нз туђих књижевности. Књига II. Београд. Издање Српске Књиж. Задруге 1899. Стр. 107.

Најбоља је прича у целој збирци Анта од Болеслава Пруса. Ово је лепа и са истинитости подстава, и не оригиналности предмета, а највише во контени да се у два трн потеза откриде једна нежна душа у једном грубом телу. Прус не слика свети сељака општнм цртама цолог тнна, нити му треба да нто нзнплаз, као би га одвојно од других. Тако раде слабнји нриповедачи, који не могу да виде нрез слнчност одела, нзнпра, обичаја нли занимања нншкову душевну нодјелност у нзвојнма свонсих. Прус, из нротнв, одмах износ један спецнјалитет, или кнкво но нарочито формнран да нздвс у очи, нто опнмах какав живот даје: нрану сељачку једнику. Напочито је лен напрнстак, јер нитн је истнннтост осламља нојсдпу нити нојсдпа сиречпа истнннтост. А то је у роману и нрнповетци

прилика усвоји, кад се не мора рећи нигда лажно да би се створало што дело.

Дубоки поштовалац дела од Доменика Ровоо ова ствар мотив: изобличење хвалисавца. Обрада је њих оригинална и изненађење причаће доста живо. Има ту то и нешто претеривости, и ако не толико у ватрини, колико у начину којим се они приказују читаоцу. Живот је, међутим, пун луди који су горд од новчанца, те хвалу пре но што су њима и изражена, али боље рећи баш за то и бацају ротк, што помоћу ни снаге ни храбрости да створе дела. Ја знам да њих врло неће поправити, али човек осећа задовољство кад нађе једнога од пасионих обасута водимском окопине и дематовина на један опор начин.

Стратоника од Јудиња Зеџора. Једна истинита ствар проведена кроз лажно ситуације и исказана лажним тоном — то је дела прича. Има ту умирање од љубави, пуцања кући из срца, самоубијства, кајања без трска, пророчких снова и пуно таких ретких, а све то ради једне нешто ружне појаве: љубави међ каквом и пастором. У животу привлачно њих оних појава, али нико на зрази од зога ни ствар живота и скрти ни хитање елементног жртвовања. Све се своди на нешто страха, мало стида и подоста обзирности. Остало изгледа и сами. У пропасти је то пођи и даље нигде, јер није било јадног мајка, варанно кад је рет о особама које шеку страшаље. У осталом Стратоника више дичи на тачку но на приносетку и опомиње на приче из „Хиљаду и једна ноћ“, и ако нема опште занимљивости.

Широка шапка од Шишахагена. Стари осман! Има ту, као и на многим другим местима, један богат и пастран отац, једна лепа ер са многе поклоја и један сиромашак са много лабавија. То би нешто грубијан остано без сакалљева, то би каквали и дугаја и хвасоја. Шишахагон, као добар човек, састано је лако и драго, и свуђе мад пар од смрти и пас од жалости. Он је то посебно једном будалаштином, док су други сказали тако исто неједнаке бракове и без мирних плеча и без воденских оранова. Али кад је већ тек да се добије све од једанпут: и лепа девојка и добар мираз и сјајан положај, за волим овога што се за то благо рае, него да до њега дођу други. До душе и он ради по мало најмашки, али „без намере“ и под утицајем „хришћанског самољубља“.

Младићи, који су сиромашни, и који за ни шеја сузе на лепих девојачких очију и на дубоке тајне кесе, могу прегорчити и белих врлса. Ено ни Пон Косте, сно и Девајриса. Има и горих, нир. Седам милиона. Не морају од њих трошити умеснички девете: доста је кад ни отварају каподе на добар пазар.

На прољету од Чјумине. Ствар је од предности и ако изводи са нешто жаблоске радње и у поколико ужурбано. Мени се допада само идеја: представити у најонтрајим потезима душевно расположење човека из кога младост неосетно исправа. Запричак је требало да буде најјачи; он је, на против, нешто најслабији. Пошк је скроз пажњу и симпатију на позадину ствар: Љубав двоје младих, а остало је у позадини расцрљено које у души ствара сазнање једне горке истине. Отуд долази да је утисак доста слаб, и ако је предмет врло пластичан.

Вилем Вилсов од Едгара Поа. Читао сам понешто овако лудих ствари од истога писца. Има их и у Мопасана, кад му је већ замишља сиест, и у Гогља, али овда кад је и он био пачет. На овда и у Тургењева, Сатне, М. Серао и чини ми се и у Золе. Може то изгледати многоме и појетично и анлосоватно, али ја сматрам да је безмислична прикаживања на овај инстересан начин но него истинито опажање. И у место да приповедаоц остављу оно што изгледа тајанствено, они право загонетним и ектатичним и оно, што је њима по себи јасно. То већ није више но добро, ни лепо, ни истинито, да употребим појмове ирако естетичке естетике. То чак није ни паметно, и ако можда изгледа дубоко.

Сиромах доктор од Љујини Капуана више је лекарски дневник но уметничка прича. Само се износи један опиччан бол који није проузрокован никаквим душевним потресом ни моралним падом. Ово што је требало да буде главно: осећање жуља - лекара остављено је у позадини, јер окомолошки процес заузима највише места и одмачи највећу пажњу. Права остала покрајатна утисак, и ако отварам дар нигдена да ћемо предстоје животну кризу и дуготрајна тубљења једно болесне природе.

Завршујући прилу желео бих само једно: да буду заступљене сне народности. Међутим у две књиге приповедака нио но три нешто (и то две од чистога квасца) и тамјанисе у њима ни једна из Барска, шапска ни бугарска. Уз то, њихо да преводиоци воло њих на избор.

Не треба се вратити једном низлазом: и највећи приповедачи имају врло слабих радова. Воли се осланити на свој укус и добро проценити ствар, кре но што се може обдари нама књижевност. Тако ће се избећи загорска да воло ствари остану непревођене, а ми да добијемо беспосленице које ни на доху шису стезале писмена слава ни прибавиле читаочима уживања.

Ј. Ж.

РАЗНО

Из чешке књижевности. У последње време са парочитом се жељом обраћује у чешкој књижевности путопис. Поред су с нитакле изутрошене путописне белешке Станка Враза који је крстутовао сво велог света. Белешке њакове у појединим свеспеним и звоме су заинтиране како по садржају исто тако и по изутрашњаст. На том пољу Враз је много пазио, често и галовно продирући пучно кроз огромно књижевне пуме, само да би поиао и проучио живот књижевских прилика. Његова путовања кроз Хрватицију и Сахару вопед занимљивости своје нпаду и научног интереса. Вредни неуморни овај путник пракао се у Јерусалу неколико пута са својих путовања, а пре кратког времена кошао је отпутовао у Америку да настави додашња проматрања ококолних грођења.

Друге је чешке путописце Јосип Корошец који је путовао око земље, и о том своме путу написао красну књигу коју се у слост чита. Сад је бив изашла од њега и књига „Африка“ у којој је ни културних слика, средњих и исписаних најлепше рад пошке. Корошец је управник гралских школа у Сиском код Прага. — Скоро је изашла и Швајцарска, коју књигу написо К. Хинчак. Ова је прегупа слика пезнаистаних планина и питоних грлова швајцарских. Срби знају из Ненадовићевих Писама из Швајцарске како се под овим брдима негина осећа, па над колико да је Хинчак такву књигу написао за Чехе — бићо јасно и њезина вредност.

Што се тиче праве дете књижевности, вала споменути да је нашло већ и XXX свеска Скупљених дела Јарослава Врхлицког. На шесте се свеске и поеме Холдук, те је почео издавите своја полоокупна дела. — У недавну књижаре Бурнина в Бокуте у Прагу почела је излазити „Читаонница чешке“ која је у првом свеску донела рад позојног чешког књижевника Прокопа Холоушког који је доста писао и о јужним Словенима. Раду је натпис „Две Краљице.“

Као што је већ познато, питаницо је Јосип Холечек своје студије „Крпа Горајрајом опоје века.“ Дело је пуно интереса за све Словене који воде рачуна о узајамности. У овом је делу пуно врсно нрокатурних прилика и односа у Крној Гори, пуно јединих и оригиналних ствари, које потезне из дубоки према истини и напретку. Холечек је један од оних ретких писаца, којима је дениа: што на сраду то и на јенику.“ — Из његова пера потекла је у „Народних Листовима“ и критика на путопис Др. А. Митровића „Са Балкана на Нилу.“ — У истом листу написао је Др. Вогуслава Кошкова подлистак о здравственим прилинама и односима у Босни и Херцеговини. Др. Кошкова ради као лекар у Босни од 1879. године. Описујући начине народног лечења говори и обичајима и појама босанских жена.

Ј. Зд. Р.

*

— Предавања о Србима. Млади Словени који живе у Петрограду имају своје удружење у ком се третирају, писмено или усмено, појединна питања из словенске литературе, историје, географије, политике. Ове године читао је Др. Јаворски своју расправу о данашњем политичко-економском стању у Галицији. У другој једној седници читао је кандидат духовно академије и слушалац врло Марко Цемовић своју расправу О српској народној. Др. Верхгун читао је свој реферат о данашњем политичком стању Словена у Аустро-Угарској. У скоро ће предсдавља тог словенског друштва читати О новој теорији о српској задруги; историчко и професор В. И. Кораблев читаће своју расправу О новој српској литератури.

*

— Карл Милекер. У Бечу је умро у својој 58. г. чувени композитор оперета Карло Милекер, који је у свима својим створама веселио и старо и младо својим мелодијама, али се у последње време покушао у самосвојој озбиљној дотим раком. Родио се 1842. г. и почео је свој живот као хлатор уман у радњу код оца, али усколо му отац одобри, да пође за жељом сина и да се ода музичком зокуу. Прво је био ангажован у Грацу за капелника, где је и нидао своје прве оперете: „Мртви тост“ (Der tote Gast) и „Весела браћа“ (Die lustige Brüder). Али је најсликанији успех постигао са „Просјаци студенти“ (Bettelstudenten).

— **Књижевни Стечај.** Уредништво »Карапића« расписује стечај за ове књижевне системе: 1. Рад Вука С. Караџића на српској етнографији и фолклору и критична прорада тога рада. 2. Библиографија српско-хрватске етнографске и фолклористичке литературе. — У Библиографију ваља да уђу све до сад штампане народне песме, приповетке, загонетке, пословице, бројанке, музика, предлози у свима онима народног живота и обичаја, поднце и т. д. како оно што је оштампано на српском или хрватском језику тако и оно што је оштампано на ком страном језику; како оно што је оштампано у посебним књигама, тако и оно што је штампо у повременим списима, календарима, листовима и т. д. — За тим посебно у библиографију ваља да уђу сви расправе и чланци, штампани било на српском или хрватском језику, било на коме страном а говоре о српској или хрватској етнографији и фолклору. Награда је за свеки састав који надмаши ватскиј етнографији и фолклору. Награда је за сваки састав који надмаши утакмицу са по двадесет динара у сребру. Такмичари ваља да пошаљу своје саставе најдаље до 1. јануара 1901. год. Уредништву »Карапића«, које ће их предати дворској резиденцији на свеопћу оцену. Сем овога уредништво »Карапића« расписује стечај још за две расправе из области српске етнографије и фолклора за које такмичарима оставља слободан избор предмета обраде. Расправе које надмаше утакмицу наградиће се са по седамдесет динара у сребру. — Рок на је за сваке предмете до 1. јула 1901. год. Сви састави који буду пристали штампаће се било у »Карапићу« било на ком другом месту, одакле ће се оштампати посебно, и половина примерака остаће »Карапићу« а половина ће се уступити дотичним писцима.

*

Хрватско-славонско племство. Ово године докрпио је у Нирнбергу и 10. свеска великог дела: »Der Adel von Kroatien und Slavonien. Nach der Ossilen bearbeitet von Dr. Ivan Bojničić von Knin und Plavno, Direktor des königl. kroat. slav. dalm. Landes Archives etc. Nürnberg 1898.—1899. Verlag von Bauer und Raspe (Besitzer E. Kister).« Има 45 формната; 4-ти, стр. 250 и 176 литографованих таблица. Желимо што ово лепо обављено сако библиографски, ће јер тако искуствена могућност за с мену и сопиренје прегледнијо. Овим само обраћамо пажњу оних који би хтели да ово дело добаве.

*

Песне Фрање Прешерна. Издавачка књижара Иг. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg у Љубљани латиња се тешког и родољубног посла, да приреди о педесетогодишњици Прешернове расковно издање свих песама. — Књигу ће уредити Л. Пинтар, а луксузно илустрације модерног правца израдио је оријентски сликар Адолф из. Карингер по упутствима Словенца Ивана Белога. — Сцене и по хартији (образац издања) и по исполиши илустрацијама у новину за креплату, ово ће издање бити сасвим достојно имена Прешернова и сауживе предној браћи Словенцима на част.

*

— **„Градина.“** У Нишу је почео од ове године излазити нов лист »Градина« за забаву, поуку и књижевну критику. »Градина« ће излазити двапут месечно на 16 строна велике четворке, а годишњ ој је цена 10 динара. Власник је листа проф. Светозар Обрадовић, а одговорни уредник проф. Милан Павић. Желимо овом новом књижевном подузећу сваког успеха. —

*

— **Србија у сликама.** Проф. Ђ. М. Станојевић дао је у штампу први свезак дабуха »Србија у сликама« из своје богате фотографске збирке. У прво ће свеску бити 16 фотокемиграфских слика из нашо лепе отаџбине. Биће три издања: луксузно (свеск 100 примерака), елегантно (300) и обично. Цена је прво свеску 12 динара или 4 круна за луксузно, 6 за елегантно и 3 за обично издање. Претплата се врши до 1 фебруара о. г. Новац и списоке ваља слати г. Мити Ђорђу, београдском књижару.

*

— **„Друштво.“** Крајем јануара имаће ће из штампе први свезак овог новог журнала који покреће г. г. Милорад Ј. Митровић и проф. М. Драгутиновић. Пошто »Дело« не излази, а пошто се доиста осећа потреба оваког журнала, било би и лепо и оправдано да му српска публика поклони своје поверење.

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. **Г. Рукавац и Montenegrina.** Написао Др. Л. Томановић (прештампано из »Српског Кола« за 1899. год.) Српска Краљевић, Српска Манастирска Штампарија, 1899. — 8-ни, стр. 120. Цена једном 1. кругу.

2. **Медицински факултет српског универзитета.** Од Др-а Милана Јовановића-Батута, професора Велике Школе. (Одштампано из »Просветног Гласника«.) У Београду; штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1899. — 8-ка, стр. 124. Цена 1,20 динара или 60 новчића.

3. **Постанак и развитак српске црквено-народне аптономије.** Историчко расветлио протојереј Димитрије Руварац. У Ср. Карловцима, Српска Манастирска Штампарија, 1899. — 8-ка, стр. 286. Цена је књиги 1 круна и 60 потура.

4. **Рвапалина.** Новела из београдског живота, од Милоша Жнвковића. У Београду, Штампарија Светозара Николића. 1900. — Д. 8-ка, стр. 141. Цена 1 динар.

5. **Димитрије Шевић: Приповетке** (Клет, На пијеру, На другом карту). Издање Милорад Ж. Лдић, типограф. Београд, Штампарија Светозара Николића, 1900. — 8-ка, стр. 43. Цена 1,50 н. дин.

6. **Глас.** Правсни календар са нематиком Ниншс Епархије за 1900 годину. Израдно уредник »Гласа« Милош С. Анђелковић, протојерејев и суплент у гимназији Краља Милана I. — Издање Духовног Суда Ниншс Епархије. — Ниш, 1899. Штампарија Ђорђа Мушкатировића. — В. 8-ка, стр. 232.

7. **Мостар.** Српски црвени календар за преступну годину 1900. Година II. У Мостару. Издање и штампа издавачке књижаре Шахера и Кисића. 1899. — 16-ка, стр. 57. (Цијена 30 новчића.)

8. **Коларство.** Написао А. Д. Загреб, штампано у Српској Штампарији, 1899. — 8-ка, стр. 63 (са две слике). Цена 30 новчића. (Може се добити у Српској Штампарији у Загребу).

9. **Ботаничка башта „Јевремовац“ у Београду.** Од Жив. Г. Јуришића. — Одштампано из »Просветног Гласника« — У Београду, штампано у Др-а Штампарији, 1899. — 8-ка, стр. 42. Са планом ботаничке баште »Јевремовац« (размера 1: 1000). Цена?

10. **Национални репертоар К. С. Народног Позоришта.** Од Наша Поповића. (Прештампано из »Нове Искре«). Београд, Народна Радна. Штампарија, 1899. — 8-ка, стр. 67. Цена?

11. **Иван Иванић: Буњевци и Шокци.** Историјско-етнографска расправа. Награђена »Матица Српска«. Треће издање (са 30 слика) Одштампано из »Трговинског Гласника.« Београд, штампарија Д. Димитријевића, 1899. — В. 8-ка, стр. 235. Цена 2 динара или 2 круне.

12. **Годуђ,** календар (година једанаеста) за 1900. Штампано у штампарији Симона А. Зелића, у Цариграду 1899. — 16-ка, стр. 138. Цена 1 гроп.

13. **Летопис Матице Српске.** Уређује Милан Савић. Књига 200. За год. 1899, свеска четврта. У Новом Саду, штампарија српске књижаре Браће М. Поповића, 1899. В. 8-ка, стр. 186. — Цена 70 новчића.

14. **Живот и рад Д-ра Јована Хаџића Светића.** Издаше Матице Српске. У своме прославе стогодишњице од рођења његов. У Новом Саду, штампарија српске књижаре Браће М. Поповића, 1899. — В. 8-ка, стр. 134. Цена 70 новчића.

ЧИТАОЦИМА

Поред досадашњих претплатника, шаљемо овај број и многим пријатељима српске књижевности, уверени да ће својом претплатом помоћи ово наше подузеће. Молимо сваког оног који није волан лист држати, да нам овај број врати најдаље до 1. фебруара, а све остале учтиво молимо да нам претплату у напред шаљу, јер ће лист редно излазити у току целе ове године. Обуставе доле шаљемо почевши од 2. броја.

Дужници за прошлу годину остављамо до 10. фебруара рок за измирење, пада кемо почети наплаћивање путем који неће бити угодан ни једном дужнику.

Власништво „Нове Искре“.

»НОВА ИСКРА« излази сваког 16. у месец. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; или Сетаће год. 10 нов. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одавићу**, власнику »Нове Искре«. Лежакова ул. бр. 8.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић.* — Милош Велики — Штампарија Божовића и Мићића (Кн. Спом. бр. 35.)

БРОЈ 2. Београд 16. фебруара 1900 год. ГОДИНА II.

ПИСМА СА СЕЛА

ПРВО ПИСМО

Драги Пријатељу,

Чудиш се, је ли? Од куд, велиш, сад овај да се јавио. А ја сам, ето видиш, баш хтео да те изненадим. Кад си ме позивао на сарадњу ћутао сам; писао сам ти чак на твоје писмо ни одговорио. Зашто? Бог би то знао! Сад ми нешто васпело да ти пишем, и ја ево узех перо. Шта да пишем? О чему? — О свему што је око мене, што гледам, што слушам. Ако мислиш да ово није за твој лист — не мораш печатати. Мене баш и не расхлађује слава списатељска; ја хоћу да ти причам о своме свакидашњем животу, о људима с којима се дружим, о надама и жељама и својим и њиним, јер сам се потпуно с њима изједначио. И мене сад море њихове бриге: невољно погледам на ону суву зиму без снеги; плаше ме ове лепоте јануарске, јер се бојим да их у априлу и мају не искијамо.

Иначе није рузно. Овде се дâ врло лепо проживети. Истина монотоно је; али ономе, који је од галаме и метежа побегао, годи овај мирни и тихи живот. Ја нарочито велим: *живот*, јер и ако је монотонија, није мртвило. Да видиш како и он има своје драже. Само су те драже сасвим друкчије: не узбуђују те, не гоне те да јуриш од једне другој, не праве те лепшом него човом. И пехотнице застанеш над скоком стварчицом, па кад је добро разгледаш тек онда видиш колико је лепа. И што год око себе погледаш, све је пуно интереса. Ја се непрестано чудим како ово или ово нисам раније запазио.

† Др. Радивоје Лазаревић.

Јутрос сам поранио и изишао у двориште. Сунце се баш јављало на обзорју. Јутро тихо, нигде ветрића, а оно раскошно просуло своје зраке те неким свечитељским сјајем, као ореолом, омотало сваку стварчицу. Ја дигох очи нада се и видех димове из сеоских кућица како се дижу небу као бели духови; пут им прав, ни један се не повија; иду у висине као душа праведникова.... С крова ми полете јато голубова кружећи по оном златном зраку око моје главе, и очекујући да им дадем њихов оброк, који сам им редовно давао; узбунише се и кокошке; и мали прашчићи, из другог дворишта, и они су тражили свој оброк. Све се то смешало и сколизо око мене, и ја се кренух да их нахраним.

Сусед ме поздравља и смеје се.

— Видиш ти како то ево хоће да једе! — рече он.

— Па гладно је.

— Јеси мирно спав'о? — упита он окренувши разговор.

— Хвала Богу

— Дуга ноћ, брате, к'о царева година. Ја се тринут будно: устанем — нигде зоре. Једва чекам да дан мало освоји!

— Ја кад легнем не будим се.

— Море, лако је вама, шиљенима, као поповом свецу.

— Каквом свецу?

— Па поповом.

— Шта је њему лакше него другом свецу?

— Не знаш ти то? — пасмеја се он. — Те је нека наша реч. Поповом је свецу лако што се поп уме замолити и другом свецу те му и овај мало помогне. Али ратаревом је свецу тешко, јер ратар не зна другог него њега, па како год кајмаст, а он своме свецу: „помози!“ Ето, моја слава св. Никола. Ја, што год почнем: „помози св. Никола!“ Ако је подићи терет: помози св. Никола! Ако је заорати: помози св. Никола! Ако се заглибк кобила: помози св. Никола! Тек мој свети Никола спуд, па је са мном и јадан и на.

ња и осебао! Тако и ви, писмени људи! Кад се разбудиш а ти упалиш свећу, па књигу у руку. А ја — куд ћу? Утрнула ми једна страна од лежања, а ја се окрени на другу док и она не утрне!...

Ја се стадох смејати.

— Та јест! Ако ништа друго, бар смејати се лако.

Ја се уозбиљих и позвах га да попијемо по једну, па што он пристаде.

Да видиш ти како је тај мој сусед добар човек! — Ни палих на брата који је одељат од њега, и о коме не постоји баш лепо мишљење у селу.

То је човек преко педесет година, висок, сув, крупне кости, још прав, нешто мало ишунрен радом и годинама, што се познаје по оним помућеним очима, што су некад биле црне и врло лепе, а сад дошле нешто блеђе и жућкаџиве. Скроман да већ прелази скромност у стид. Кад ми дође увек пита: „има ли још кога?“ — јер није рад да изиђе „свакојак“ (тако он вели) пред људе. Нечега женског има и у понашању и у раду његову. Селаци вели: „он се требао родити као женско, па се некако окренуло.“ Јер, да само уђеш у његову малу кућицу по свему ћеш видети да тамо мирита умешна рука. Али то није рука његове жене, која је тако исто вредна, али нема његове умешности. Долапи, полице, онај бели сто, столичице, необојен креветац и чивилуџа — све се то бели од чистоће. Собица мирише на тамјан, босиљак и јабуке. Не можеш просто да се сит надишеш. Оне постељне ствари: јастуци веленци и покиваче чисте и опрашене. Мало, али лепо и примамљиво. Ничега нема много, али што има све вала. Нема он више од три кошиље, али у његовој кући има и меда и воска преко целе године; има неколико овчица, а његова жена има вуне и пређе као да је читаво стадо; о Божићу он коље три печенице: праче, јагње и ћурку, и то од кад је закуњио. Никад се ником није задужио, нити га је ко због дуга за рукав повукао. Кад од куд збере коју парицу, прво одвоји порезу и по нешто колике да се нађе „за случаји“, и то се чува у закључном сандуку што је под креветом, од којега он држи кључ уза се. За суд и судницу он не зна сем што порезу однесе или што оде на напенест кад бирош позове. Кад је међу људима, он све ћути и слуша. Кад му се стану смејати, он рекне:

— На слушам шта паметни људи говоре. Да ми није било попа Пере и других паметних људи, ја не бих умео сести као човек, нити бих знао лећи у чисте постеље! Јела би ме рђа кад толико мога добра!

Само се у једном показивао господар, а то је око јоњаца. Изврсан кукар. Свадбе, славе, у опште где је требало добар ручак приготовити, није се могло без њега. Чак су га и у друга села позивали. И он је одазивао; свакоме се одазивао свесрдно. И онда треба чекати да га види. Колика сигурност у сваком покрету, колико достојанства! Нека Бог сачува сваког смртног да му што напомене.

— Шта велиш! Зар се ти ђе да жене учиш? А знаш ли ти коме сам ја ручак готовио? Покојном владици, море! И кад је ручао, он запита попа Перу: „Оче Перо, ко ти приготови онако лепу аласку чорбу?“ А поп Пера мене па пред владику. „Јеси ли ти одавде, брате?“ — „Јесам господине владико!“ — „А где научи онако готовити?“ — „Овде, у селу, г. владико!“ — „Е, брате, алал ти вера.“ — На мени здрав дукат „мајсторлију!“ А знаш ли ти да је владика — владика. Он је ручавао и са краљевима и са великом господом, па ће сигурно боље знати шта вала! Остући одатле!

Збиља, заборавих ти рећи: име му је Симеун.

Ја га сачеках на капији и поздрависмо се. Он прво метну руку на прса и приклони се, па је онда тек пружа да се рукујемо. Позвах га у собу. На прагу он отресе своје опанке (то је увек радио, било блато било суво), скиде капу и уђе. Понудих му столицу и поседасмо.

Свака његова реч била је поткрепљена по неким аутором: „што реко Пера Сапчин“, или „што каз'о неки покојна чича Марјан“ — тек код њега је увек неко рекао или казао оно што он вели. Седећи му се смеју зато, а ја, Богу ми, не. Што год сам код нас прочитао научних ствари, све су препуњене цитатима овога или онога. Кад га слушам где тако говори, дође ми нешто жао што се и он није бацио „на књиге“ — славан би то научар био. Јамчим животом да би до сад био академик!

— На како је, како, чича Симеуне?

— На, што рек'о неки покојни Димитрије Савкић, тешко ће до памети, господине и комшија, а већ кад намет дође и мени лакше. Јуџрос ураним и одем до свињца. Био сам ти, што рек'о онај, батан од јутра: крмача ми опраслила седморо. На сад морам да се вђскам око свињца да не би.... знаш има — простићеш — прождрљуша! Ето ваше једна, да не дођох, појела би све прашиће.

— Е, шта ћеш? — рекох....

— А видим ја синоћ кад сам ватрарао свиње у свињац да ће бити нешто, па нарочито нећу да ижем деци. Волим тако по некад да их — што онај каз'о — прекорем што не пазе на мал. На сад велим моме Јови: „А зар ти тако, а? А не знаш да нам ваше мад' не страдање прашчићи! Тешко мени, кад ја морам, што онај рек'о, свуд потрчати!“ А он да се изеде од муке. А ја волим што је он тако жесток за кућом! Што онај рекоше: ватра је у послу!

— Красна су ти дечица!

— Хвала је Богу, а хвала и тебе, господине и комшија, који ти то мени велиш! Ја, што рекла неки покојна Пајка Инина, волио бих да сам и мртав, нисо са децом сраментан! Зато ја њих и учим једнако да раде, само да раде и да се Богу моле! Све, што рекоше поп Пера, иде с тим. Ја кад радим, ја онда не мислим ни на шта зло; све велим: е ово ће ваљати! Знаш ли ти, господине и комшија, да ја, кад радим, не осећам ни зиме ни врућине; па ни бриге ме онда не море, и ове оду у бестрагију. Ето, летос, кад бише ове прилике, а ја нешто баратам око баште и чупкам траву, а дође комшија Иван: „Ух, по Богу брате, како можеш! Што не уђаш мало? Проври мозак!“ — „Јок! велим ја. Ја тако радим, а петрић пирка те ме разлабује!“ А јесте тако! Мени баш никако није било врућина.

Донеше кафу и ракију и послужише га. Он не хте.

— Узми ти најпре — рече ми.

— Ама молим те!

— Оно, што рек'о ђед Марјан, не ваља у старом селу нов обичај заводити! Кад је тако ред у твојој кући нећу да кварим. Али код нас није тако. Од кад знам за себе, домаћин је у кући најстарија и њему је и част најпре.

— Код нас је овако.

— Та већ видим, али, господине и комшија, то не ваља! Много вам што шта у чаршији не ваља. Ја, истина,

Застава манастира Хиландара.
(Поклон Њ. В. Краља Александра I).

одавно писам биo у чаршији; али што сам видео код његог пишет Добросава што тамо сад има дућан и оженио се — никако ми се не допада. Зове ов мене у собу. Уђосмо. Његова жена — а млада и лепа жена — седи па се и не помиче с места над ми уђосмо! Мени би некако незгодно. Није ми због мене, ја сам ту данас, па Бог те пита кад ћу опет доћи; ама ми је због њега, веселника. Не смем — ове ми мученице (показујући на раниј) продазно куд и ова! — да му потледам у очи, велим застидше се, али он — јок! Него јој још вели: „Е, душо моја! Ово је онај чича-Симеун што сам ти причао да уме да готови јела". Кад јој рече: *душо моја* — ја — што онај каз'о — у земљу да пропадаем од стида! Седео сам ту, али не знам шта смо говорили. Она ми се кућа окрене око главе. Само мислим: зар то Милички син?! Да ти знаш његову мајку, господине и компања, ти би рекао да такве жене у свету више нема! И нема је вала! Какве је она муке премучила у оној кући и с оним народом, ја сумњам да је жив двоножац! Срећна је што није дочекала да види ово чудо!...

И још је причао мој сусед. Реч му је ишла глатко и кадар је овом искреношћу да занима човека. Говорио је и о том како је кавреж ушао и у села, нарочито у женскиње.

— Почеле губити образ! Да није по неке старије, ја, што рек'о Петар Којадинов, не знам где би се део! Не поштују више ни старије. Ено моја сна, хм, што је за синовцем Мићом, неће свекру да полаје! А Мика гледа па — ништа! А свекар јој, мој Јеврем, само слеже раменима. Него, вала, и он је крив. Не бих јој ја дао да се рёбри по мојој кући, па да ми је на вешцу испаља! Ја бих и њој и Мићи показао врата! Док живим, ја сам господар у својој кући и ту нико не заповеда сем Бога и мене! Јесте, тако је!

И ово му мутно око заеја, и онај се стаде исправи, и она помрачена снага оживе. Сасвим други човек! Сва чистота душе блесну у очима; увређен мушки понос оживе на цртама лица његова. Дође ми узвишење; натледао је као човек што уђима поштовање — и ја необично заволех тога човека.

Не знам зашто, тек ми такве људе и такве природе схваћамо све с комичне стране. И да се писам тако збиљно с њим, ја бих се увек насмејао кад бих га видео. Сад пак, стиар стоји сасвим хрчкање. У разговору, честом разговору с њим, ја откривам једну по једну драгу која ме изненађује, видим драги камен, пигулаћен у земљи међу другим минералима, и што га више гледам, све ми је сјајнија.

То је један члан мога друштва. С њим проводим зимске вечери поред ћаше, несмарајуће или гусала, и немам појма како ми пријатно пролазе те вечери. Омилела ми књига, јер им читам и слушам њихова резоновања, која су врло интересантна. Омилеле ми гусле, јер ми звуче некако чудновато; на њихових монотоних звукова запахнуће ме некакав чудноват живот, који осећам и у својим грудма, ма да се тамо скрио као мали попак под топло огњиште. Не можеш појмити колико то силно утиче на ме: та ја се под утицајем овога живота мењам; осећам неки преворбај у души, у мислима; лакше ми је; крепчији сам; не пречају ме и не узбуђују ситнице; сад се слатко спем јем као некад у детињству, над ништа није тишталo моје груди, и сан ми је миран и спокојан.

Али нека је доста за ово прво писмо. У другом ћу ти писати о чему другом, што ће те свакојако интересовати, кад те већ ја интересујем.

Буди здрав и весео

твоме **Janky.**

FUIT....

Путнике што светом некуснешно блуди,
Опрезне с јадом, са болом осване,
У мени прошлост мутне сјаике буди:
Очајне дане и ноћи несане;
Пређа мном пусто, куд год погледе скрене:
Долине плачне, горе замаљене.

Данас снег, вура — зуче ведро више.
Сутра јад можда и страдања стара;
Из' ку одвести очи што се лучко смеше,
Можда и љубав?... дах, пена и пара —
— И на што све то, на што патње ноже,
Уздаси, сузе и проклетство тајно
Оном што здраво жели век очајно
Најслађе наде и најлепше снове!

Београд. **Влад. Р. Пешковић.**

ХИЛАНДАРСКА ЗАСТАВА

ДАР ЊЕГОВА ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА АЛЕКСАНДРА I

СРПСКОМ ЦАРСКОМ ЛАВРИ ХИЛАНДАРУ

Последњих дана месеца децембра прошле године имали су Београђани прилику да виде у сали Велике Школе црквену заставу, ремек-дело своје врсте, коју је Његово Величанство Краљ Александар наменио Немањиној и Савиној Задужбини, српској царској Лаври Хиландару. Лепота и вредност овог у истину краљевског дара натерали нас да га у слици нанесемо пред своје читаоце који не имађаху прилике да оригинал виде.

Када се оно 1896. године од 21.—23. марта бављаше Њ. В. Краљ Александар I у Хиландару, где га је братство манастирско дочекало као правног заштитника лавре Хиландара, решио је Српски Краљ да успомену на то своје бављење обележи трајним и видним знаком.

Већ осте године беху учињени кораци за нарушбину црквене заставе. Новембра месеца 1896. год. беше г. Стојан Новаковић састављо нацрте о бављењу у Хиландару и изабрао из Псалтирца изреку. Али та нарушбина није имала успеха. Године 1897. кладиса Димитрије оспова господина професора Михајла Валтровића да изради нацрт за Хиландарску Заставу. Професор Валтровић изради нацрт који је представљао малу црквену заставу о једној мотци само. Децембра месеца исте године одобри Њ. В. Краљ тај нацрт, који је за ким требало послати на израду.

Али у току прних месеца 1898. године изради проф. Валтровић нов цртеж за много већу заставу, какна ће бити прави краљевски дар. Овај се нацрт већма допадне, и већ га месеца маја исте године послаше у Беч на израду. Заставу је израдила позната везилачка радња *E. Krickl* и *Schweiger* која је основана још 1770. године. Заставом овом утврдила је ова радња онај леши глас који

одавно ужива; али се у истину и пашпила да заставу тако шраши, како би с правом носила име краљевског дара. Читав рад на целој застави у свему задовољава и најбољег посматрача. Већ на далеко допадљиво упуче својим сразмерама, својим сјајним сплетом злата и боја, а из близине задивљује својом тачном израдом и нежношћу облика у листова, лишћа и цветова. Што је овај краљевски дар овакав по смишљености, и у целини и у појединостима, треба захвалити заслужном професору Михајилу Валтровићу. Све што је на овој застави, веје српским духом: на њој је живо здружена српска прошлост са српском садашњошћу. У том је потпуно успео г. проф. Валтровић, а због тога овај краљевски дар још више добија.

Застава мери с крстом — у висину 3.60 м. и у ширину 1.69 м. Рађена је четрнаест месеци. Она је од јаке црвене свиле, а ивичена је златом и свиленим концем.

Једна јој страна може се назвати краљевска а друга државна. Средину на краљевској страни заузима грб испод којег су у накрст положени скиптар и мач. На средини грба краљевски је штит који држе два анђела; испод штита и анђела стављен је орден Кнеза Лазара С лепе и десне стране по струк је љиљана — краљевског цвета. Све је ово израђено пластично и тако живо, да се писмо зачудили када смо од једног гледаоца чули мишљење: да је орден Кнеза Лазара прави орден. — Изнад грба и испод њега свети су божански знаци којих сила штити и одржава хришћанског краља и хришћанску државу, а који тој страни дају значај поклона краља, из верских побуда — из побожности. Над крупном грба символ је Свете Тројице — троугао — а у њему опет символ једности божанске.

Број **X** у зракастом котуру печат је божји и значи скуп божанске моћи, милости и благости у свима васионским појавама.

Испод грба символи су: крст на средини, па **A** с леве и **Ω** с десне стране

Српски државни грб на манастиру Хиландару.

Манастир Хиландар.

његово, који иначе Спаситеља по чијој науци живимо и радимо.

Оквир овој страни чини преплет од гранчица, у ком има и по стабло кривово, те подсећа као краљевски цвет на високог дародавоца.

Име високог дародавоца изнесено је у натпису на застору горе, који натпис гласи:

СРПСКОЈ ЦАРСКОЈ ЛАВРИ ХИЛАНДАРУ

Српски Краљ Александар I

ЗА СПОМЕН СВОГА БАВЉЕЊА 21. — 25. МАРТА 1896.

Испод натписа круна је, скиптар и мач и два штита са белим орлом. Натпис ограђена својим обасјаћу две звезде.

На другој страни заставе — на црквеној страни, средину је заузела икона с ликовима Св. Симеуна и Св. Саве који заједно држе данашњи облик Хиландара.

Са четвртастим оквиром, који обухвата икону, спојена су четири котураста оквира. У горњем је попрсни лик Уроша великог, у оног с леве стране лик Милутинов, у оног с десне стране лик Душанов, а у доњег оквира лик је Цара Лазара. Сви су ови владари били ктитори Хиландару

Њиховим владалачким особинама одговарају четири звезде; по једна на угловима четвртастог оквира.

Оквир ове стране, својим штитовима са белим орлом, казује да је застава краљевски дар.

Исто то казује на застору горе слово **А** и круна над њиме, као и два крина, као краљевски знаци. Натпис казује побожну побуду на поклон, и гласи:

ГОСПОДИ, ПОМЕНОУХЪ ДЬНИ ДРЬВНИЄ, ПООУЧИХЪ СЄ ВЬ ВЄСѢХЪ ДѢЛѢХЪ ТВОИХЪ. ВЬЗЛЮБИХЪ БЛАГОЛѢПИЄ ДОМОУ ТВОЄГО.

Над попречном палицом о којој застава виси, диже се на средини, са већег кринова цвета, крст са једнаким крацима. Лево и десно од цвета и крста, видугају се гране са кривовим цветовима.

Застава је украшена да се носи моткама. Ових је шест. На средње две мотке иде по метални — бакрени

па позлаћени наставак, који на врху своме носи венац у ком је монограм од писмена **А** и **О**. Врх венца је краљевска круна. На свакој страни заставе спојено је достојанство краљевско — симболима својим — са светињом црква — симболима црквеним.

На изради ове заставе употребљене су све врсте златног и сребреног гродива и изведен је њиме рез по свим начинима који се данас знају, те је тако постигнут утисак пуног сјаја и боја; постигнута је допадљива разноликост у дејству злата и разнобојне свиле.

Гродиво је великом вештином употребљено и на целој застави опажа се јасна тежња за уметничким, живописним утиском. Може се с правом рећи, да је за... сликана златном и сребреном жицом. Рад је у свему изведен изванредном брижљивошћу и тачношћу како у погледу цртежа тако и у погледу положаја појединих златних и сребрених жица.

Необичном су вештином изведени ликови. На њима игла незналачка ни у чему не уступа кичици сликарској.

Пуне су склада боје у грана, лишћа и цветова, а пуни дражи прелаза из једне боје у другу.

Грб на краљевској страни израђен је у главноме начином који се зове апликацијом. Плашт је у грба од црвене кадифе; унутрашња бела страна од сребреног је платна, а анђели, штит с орлом као и орден кнеза Лазара везени су свилом. У икони на црквеној страни поље иза ликова од плаве је свиле, тле од зелене, а све остало заједно са ликовима изведено је чистом свилом.

Крст на врху заставе од позлаћене је бронзе а четвртасти крајеви његови емаљирани су црвеним, белим и плавим емаљом.

Богат сјај и раскош боја на застави дижу и утврђују још и каменље разне боје, које је на више места употребљено.

Као што је мило сваком Србину кади, после толиких векова, гледа остатке некадашње моћи српске, родољубља и племенитости наших старих царева и краљева, као што се радује гледајући на какав знак који га опомиње на драга имена владалаца народних, исто ће тако далека колена изз нас, гледајући ову заставу црквену, овај дар српског краља, са хвалом помињати име Александра I наследника Хиландарова оснивача.

МОЈИ АМОРЕТИ

Госпођици К.....

Пола збиље, а пола у шали,
Ви сте моје пјесме ваискали,
Где су красни вељине и мане
другарице ваше опјеване.

Ја одавна немам тих пјесама;
изгореше сред огњева пламе:
да усане посви и увенн
сваки стручак уде успомене —
слатке сновн, уз њих јадну јаву,
предао сам тако заборављу.

Замољена жеља да вас мине.
останке сам сакупио њиме,
да овако, и крајв и тање,
предадем их вама на читање.

Какови су, нађи вам се лаку,
па рекште: је л' вам оног жао,
те је у свом јадовитом лаку
„Аморете" ове извалао?

1.

Мојој души, што је трома била,
нарасла су од љубави крила;
отворила се у вака лепира,
на ова'јеке око свог кумира,
и најзише трепти око пламa,
што га спиљу два алема кама.
— Пази добро, мој лепире мали,
да ти пламен крила не опали!

2.

Сјет ми слуша лепирната душа,
на се крије теби у повиле,
и планућуи у обрва ладу,
а очи ти за то и не знаду.

Кад се спусте трепавице густе,
и кад скрију сјај ти од очију,
лепир сиће из сребрита стана,
да ти поси сву сласт са усана;
па се истом по поноћи врне
мени, будном у постељи, врни.
Па ми тена, па ме самом вара,
о теби се са мном разговара,
и пита ме слађеју с твојих уста.
— Питајућ ме, никако не суста,
док се новца ни уклони густа.

3.

Лепота Бог је, Бог је љубота.
Ко Бога љуби, љуби лепоту,
јер Бог је љубав ваш и створио,
да његовојзи тове подобн.
И Бога треба стално љубити

Црква Св. Краља у Софији.

свом душом својом, срцем својим свим....
Ја тебе силно љубим, лепото!
Љубавља тебе, Бога љубим тим
и љубим дело руке његових:
сав силни свемир, свијет убави,
— све је у теби, моја љубави!

4.

Два с' облака небом вију.
Један с другим игро лети
истим правцем истој мети;
од њих сложно мрље вију;
на се она за час слише,
док се кроз њих зрак пролам'о, —
и сада је један само,
а другога нема више....
Ах, тако ти тих очиу!
Ви л' волела, да Бог да,
да и наша срца два
у хиљаде сложно вију?
А, крај слоге из прсију,
ви л' волела, да час прије
ове наше душе двије
у једну се душу слију?

5.

Вијугуљ, грле, у љубав твоју,
у вртлог идем — да сам на ероју. —
Не идем, да се Секвенцијем молим,
већ с тога, грле, што тебе волим.
И што се надам: и ти ћеш тамо,
на да се само вар последамо! — —
Та, осјећаје разум ми слуша,
а тек за тобом чезне ми душа:
Ти си ми сврха живота млада,
Ти си ми вјера, љубав и нада!

6.

Пис'о ових ти писмо полупцима,
послао га миром мелодуја,
да ми спремиш душе у памћу,
црна ока у вечни затвору,
да докуним, и да кажем свима:
какав мирис твоја душа има,
каква л' ти је сила у очима.

7.

Има л' ико, да источи
твоје жарке, црне очи,
што ме првим гледом смеше,
освојише, заиђеше;
на ту течност да ми пружи,
да је срећом на искап? — —
Очараном моме вилу
л'јек би био у том пићу.
За тај дилек све сам дао,
и не би ми било жао;
и за живот да ме дући
срца мога Ескулап.

Ал' што ви ми могло спасти,
у твојој је, грле, власти.
А ти волиш, очи твоје
да остану, где и стоје....
Равнодушно, имаш право;
очи су ти силан чар.

Но допусти вар, да смијем
повистиха да их пијем;
допусти ми — рад дилека! —
да их пијем до вилека.
А уздарја да л' их дав'о?
— Све је мало за тај дар!

8.

Да л' су икад до сад изгојани
твоји, грле, на грлу мерцани?
Ако нису, дочи драгом блиску,
да пролимо, ал' тако — на ниску.
Бројићемо редом прекорednим,
а биљежит полупцима медним;
чуваћемо, да не окрунимо. —
С нова ћемо кад се завршимо!

9.

Реци, Рекедо, сјекаш се и ти
оне вечери, онога бала,
кад је уза ме прагана стала,
к'о цвијет дивни и повосити;
кад ослекала ће знаде скрити,
но ће звучила, грлица мала,
и у забуни тој обекала
мени љубити и моја бити;

и као налог тебе ми дала,
непротргану, у пучој кити;
па ми ће у рај прометну сала?

Та, тад си и ти, цвијеће вити,
мирисом лала замирисала —
ти хеш ми бити спомен вјечити!

10.

Многи мисли, да је штета
љубити се плаху, жарко:
сматра љубав ко пуи пекар
малвасије, из шерета,
па, пије л' се итро доста,
ва послије мало оста.

У нас двога није тако —
наша љубав није мала,
већ је она свијно моје,
море без дна, без обала.
И то нам се море крије
у грудима, њеко моја,
а од њега извор бије
на уста нам, на обоја.

11.

Да је лава к'о што су сањања,
приједна ни вила спомињања.
Ма шта асне сва ташта маштања
милована до обамирања?!

12.

Моја пажо, на што те познадох!
Што познадох, ал' што замилова',
па ће могу да се разаберем
од маштања и слатких санова!

13.

Мало моја, моје миловање,
знаш ли вијла, шта је уздисање?
— Кад симболом своје сматраш среће,
што никада твоје бити неће.

14.

Година је дана данас равно,
откако је у срећи ми дано,
на ти казах, што скривах одавно:
„ја те љубим, моја виспер-грано!“

И од тада доста вријеи зада,
— срце ми је њима испарано —
ти их зада, не мареш никада,
што те љубим, моја виспер-грано.

15.

У грудиа ених своју љубав скиј'о,
тим каменом теже ених дарив'о.

Вес.

Ах! у тебе красан камен има:
нарпиреи је међ дијамантима;
Ти га носиш усред груди своји',
гдје у другог се'јета срце стоји.

16.

Пролеће иде, Бог ће да да:
почеће сунце љупко да сја;
шумом ће лахор пиркати благ;
ливаде зелен простреће саг.
и биће цвијетне, ко перивој;
тице ће красан изводит ној;
чеће ће извић, да купе мед;
— тек на твом срцу остаће лед.

17.

Назволи ме од другова зове,
да идемо некуд у лутове:
дов се дике, па међеде хајка,
Спрема мене моја мила мајка,
спрема торбу за седмицу свиеу.
Брат ми чисти пушку магацинер;
сеја пади грезље ми вијело
и ловачко неко одијело. —
Све ме гони, ал се мени неке
међ потоке и много дрвеће. —

Ја сам давно, онако у шуту,
запазио таванц' кошуту,
пко мрежу, и око ће једно,
па, будала, сам се уловио ....
Кад с конпрн допадох биједе,
како ених вам пи'о на међеде?!
Манте ми се, над се мени неке
међ међеде, међ много дрвеће!

18.

Бјелашнице висока плавнио,
зимп, љети сн'јег ти је на главп.
Сунце сија, сн'јег враке одбија
па се сјаји, ама се не крави.

Ко твој синџер и моја је драга:
— толико сам помислио пута —
не знам како да је љубим жарко,
она оста хладна и смрзнута!

Моја драга два срдашца има:
једно јој је срце у прсима,
друго јој је живено у злату,
и висп јој о бијелу врату.
Знам их ова, — има неко доба:
ова златна, а онадна хладна ....

20.

Немој цвасти, кошутице, тудп,
неће драга твојом китит грудй:
Моја драга пишта мога неће,
па пи теже, сестре моје цв'јеће!

Неће си расла, док те њега жива
моје сузе спаси намјењива,
— ал' вар можеш цвасти на тенане,
кад те сузе и поље и ране?!

21.

У тма зова лепшамчић се јоја.
па се пере мени уе пенџере;
ал' ко свако, нешто нкекеско,
те се тужи проклај свеи ружи:
Ево треће ограду пролеће,
те се, божем, уз пенџере ложем,
пије зоре да пих кроз прозоре,
па да мноме драги драгу бруди;
ах да нашем на пушачке груди,
кад замирим, да у њедра вирим,
па, док сване, да ми цв'јет усане
од топлине, са љубави пзне.
Ах сам цв'јеће врло уек среће,
и Бог знаде моје срце заде:
још ми пуна пико не очула,
ни га сиса, ни га позирса,
ни га пти, ни се њим пахнто.

22.

То је, мила, твоја воља вила,
па овлада мноме силан јад,
те од мога срца рањеногa
створи тврд и непредојин град:
зидови мр стоји, непрекојни,
а удаза нема ни отвор. —
У њ сад ни ти не можеш ступити,
све да хоћеш, — залагo би труд.

23.

Ти можда мислиш: њеки ми жао,
када крај теже будем прошао,
на се учинии, да ме не видиш.
Боже сачувај! Мени је мило,
кад показујеи: све што се збило,
да ништа није извилно било.

24.

Окрени главу, да спусти очи,
да се ни сретне с очима мојим,
да не оживи жамрла љубав,
— и ти се боји, и ја се божем!

25.

Не трудите се, дуде' сумбулове,
ни пренете чисте стазе ове;
немате ми због шта бити манй:
није мени, као опомлани,
ја ће могу сада, а и нежу,
будући ходим, газит по цвијежу.

26.

Некада сам и ја жарко
миловао и љубио;
неколико сам срећних дана,
и ја, кажу, љубљен био.

Имао сам успомена
на ту љубав, итро свежу,
и те слатке успомене
чувао сам — у пенежу.

Крај тих красних успомена
бар живота писам клко ....
Ах добоше злобни људи:
узмите ми и пенеко!

Е. д.

БЕДНИЦИ

П. Ј. ОДАВИЋ

(наставак)

Што се више приближавало вече, њихове две собе све су више личиле на собе у стану у *Дугој улици*. Скоро онај исти распоред ствари који је био тамо, био је и ту; само, док су тамо с прозора својих, са улице, гледали на дуг ред ниских кућица и црне крошње на њима, дотле су ту с прозора својих гледали назад лепу слику полског предела, чије су разноврсно зеленило шарале местимице беле сеоске кућице и друге стаје, а тамо у даљ чезало једно сеоце, у којем се белео црквени торањ. Средином читаве те слике, почев право од града па све тамо до хоризонта, ишао је велики округли друм, испресецан местимице шумом и брежуљцима; а на два места, овамо сасвим близу града, два колска пута, један с десне други с леве стране, улазили су у друм, као две мале речице у велику реку.

За Мару, која се није претала из Београда и његове околине, тај и њој сличне слике, што су се нижале око њених прозора, биле су врло пријатна новина и остајале су јавог трага у мислима и осећајима њеним.

Кад су тога дана, после заморног посла, сели на вечерају, собом је прозор био отворен. Била је ведра и блага летња ноћ. Месец је сјао више њихове куће. Оне га нису виделе; али његова бледа, сребрнаста светлост падала је на пољу, трњацима и дрвећу што се видело кроз прозор, и око свију тих предмета свијала се као ореол игра и тајанствене неке величине.

Пошто су вечерале, обе дођоше на прозор. Онај мали хоризонт купан у месечевој светлости постаде много већи. Доле испод њих светљукала су многа светила у варошици. Из даљине допирао је одмерени лавеж паса. Не потраја дуго а зачуше се меденице, и из школе, друмом што је туда водио, избише воловска кола натоварена сеном. Један сељак водио је волове, и по белкастом друму падала је и ишла напоредо с њима дуга, црна сенка. Меденице су из тиха клепарале и звук тај био је у хармонији са пејзажом обасјаним месецом. Тек што кола прођоше, а другом, доле од варошице, указа се чопек. Кад је дошао ближе познаше у њему учитеља.

И Мари и њеној матери, које су ћутале, и биле се свака својим мислима, што су их изазивали нови утисци те лепе ноћи, — учитељ дође некако неприродно велики, дугачак.

Кад је већ био према њима, он их поздрави. Оне га одздравише, обе климнувши главом.

Унутрашњи изглед цркве Св. Краља у Софији.

— Данас ми учитељ није изгледао тако велики, рече Госпођа Николићка.

— Ни мени, одговори Мара.

* * *

Не прође дуго од њихова досељења а поче и школска година. После неколико првих дана трезне и препланшености од новог посла, Мара се поче навикавати на школски, учитељски живот. И после кратког времена, као и у свакој навици, и њој је најбрже и најпријатније пролазило време баш у самом школском раду са децом.

Кад није била у школи, а како је непрестано време било врло лепо, седела је под једним хладњаком у школској башти. Хладњак је био подигнут пред школском оградом, а скоро на самој ивици мале висоравни, јер се земљиште одмах одатле, од баштенске ограде, постепено спуштало и сводило доле ка центру варошице. И она и њена мајка воделе су то место.

Далеко од варошице, око њих је плавала сеоска мирноћа, и на ту мирноћу биле су се већ свикле. У варошици нису још никога познавале, па им нико није ни досађивао. Једини учитељ сарађао им је. Били су се већ мало боље познали и спријатељили. Он је увек био весма пажљив. Својим понашањем није давао ни најмањег узрока Госпођи Николићки да га удаљује од себе и своје кћери.

Али оно што је највише задобило учитељу симпатије Госпође Николићке, била је његова исповест, на једном од првих састанака с њима, да се не мисли женити. Она се није у томе никако слагала с њим, и разуверавала га је, наводећи му да он то говори једино из незнања, и с тога што је још млад и неискусан. Међутим, начин на који је он то рекао, она његова свакидања збијања збила и разлози, којима је оправдавао своје мишљење, њу су уверавали, да се о тој његовој речи не може двоумити.

— Па како, питала га је она: Зар да читав свој живот проведете тако сами?

— А зашто не? одговорио је он. Мислите ли ви, да онај наш самачки живот нема својих драгоцености? Има, верујте.... А мени је скоро тридесет година, и толико сам се уживио у ову самоћу, да би ми сад било тешко растанити се с њом. Не, не, Госпођо, верујте ми, ја се нећу никад женити, не само да сам се с том помишљу, што по кажу, помирио, већ у њој налазим и задовољства. Шта кете, ја мислим да ћу на тај начин проћи још с најмање бриге крза живот....

Та исповест допала се Мариној мајци с тога, што је веровала, да је он имао неке нарочите намере кад је то казао, и да је то рекао једино због њих, због њене кћери и ње.

„Да ме не би прималй у своје друштво и због тога, што бих вам могао зет бити, ја ћу вам, ево, одмах рећи, да се не мислим никад женити; па ако ме и даље будете примали, то ће бити из чистог пријатељства, и то ће мени највише годити".

Ето, то је, по Госпођи Николићки, мислио учитељ, кад је рекао да се не мисли женити, и у томе је гледала реч пуну карактера, и заволела је учитеља. Беху јој пријатни они часови кад би, поштo с Маром седне за рад, и он дошао на разговор. И што год је дуже била с њим, све је више веровала, да је учитељ врло красан човек.

У томе, што их је учитељ свакога дана походио, и био је ваљда узрок, што се на крају првог месеца од доласка свог у Н. ни с ким нису познале, нити су осећале потребу за нова познанства. Празнину коју је остављало Милошево одсуство, попуњавао је у многоме учитељ својим присуством, јер ни у Београду нису знали за већа друштва.

Међутим, све је то будним оком пратила паланка. Као и у свакој паланци, више мање, и у Н. је свет, а нарочито женски, више водио рачуна о другима и о туђој брини, но о самом себи.

Не прође честито ни месец дана, а по паланци се почеше проносити разна гласови о новој учитељици, и њеном комшији. Дозволе је било, да у каквом друштву каква позната брбљивица каже, како учитељица не спава доле међу њих јемачно с тога, што јој је и у школи добро, и да те речи пропрати нарочитим изразом лица, и да неке од њих нарочито подвуче, — па да већ сутрадан, све што је женских глава, почев од депојака па до најстаријих жена, почне шапутати о учитељичиној љубави. А за чудо, у паланци та реч, *љубав*, нема свој обичан значај. На ту реч паланчанкама, кад се скупе у њиским собицама или на капијици, одмах се створи нојам нечега, о чему се само пријући и шапући сме говорити. Ту реч и појам који она представља, изгледа, као да паланчанке не могу да схвате и у оном њезину широком и узвишеном значењу. Васпитање је у њих у томе погледу такво кастрано; појмови су им тако невероватно скучени, да само онај који је имао прилике да живи међу њима може знати за оне монотоне представе пихоне штуре и болесне маште којима се забављају, кад на пример, оду једна другој на кафу. Шта се све ту не чује, милостиви Боже?!...

И као оно хијене, кад легну на свој плен, тако су и оне, прекаљене у таквим мислима, халапљиво дочепале протумачене гласове о Мариној девојачкој части, и свака на свој начин шарала их је сликама своје устајале паланчке душе. На бар да се једна међу њима нашла, која би рекла: „Ама, станите друге, да видимо, који је то дечајка, каква је, и да нису ово можда измишљени гласови, пошто ми њу и не познајемо", — аја, баш ни једна. А ко је управо пронео те гласове, од кога су потекли, то сумњамо да би жив човек био у стању докучити. Тај глас дошао је на њихове средине, то је било несумњиво, као год што талас какав несумњиво дође с пучине; али одакле је, с које је стране дошао, то је било немогуће сазнати.

Тек паланчанкама је требало пикантних новости, као год што им је требало и свакидњег хлеба. Шта би се иначе радило по вас дуги дан?!

О свему томе нису ни Мира, ни њена мајка, ни учитељ ништа знали. Учитељ је само, који се једном и спутшто дође у свет, примећивао неке необичне погледе којима су га пратиле неке беспослене жене, али није на обраћао пажњу на њих.

Али једнога дана, баш је седео с Маром и њеном мајком, донесе му поштар писмо. Он погледа писмо је било у малој коверти, адресованој руком њему непознатом. Обрну га једаред, двапред, па онда извади перорез и расече га. Чим га поче читати, неће му се набраће, а кад га прочита, лице му се прекуће изразом одвратности и гнушања. То оне обе приметише.

— Неке непријатне вести? запита га Госпођа Николићка.

— Врло непријатне, одговори он: Али, без икаквих ближих последица, додаде одмах за тим.

Било је анонимно писмо. Неко му је у најцрњим бојама говорио о његову опхођењу с Маром, и пратио те мисли своје пакосним осмехом који се испољавао међу редовима.

„Ви сте њој толико завртели мозак, стајало је у писму: да се нас никако и не сећа. Оставите је, за име Божије, да и ми видимо како изгледа. Ми немо да љубав није шала: али, ако јој не допустите да себе мало и до нас, изаћете посла с министром"....

Ма да је та вест пала учитељу као гром из ведра неба, ма да га је јако потресла, он је ипак имао толико снаге да се савлада, и зато је и рекао оно: „или без икаквих последица", и покушао чак и да се насмеје.

Дуго је после тога седео и размишљао шта да ради. Да им престане одлазити? И Мари и њеној мајци то би пало у очи, и без сумње питале би га за узрок. Па шта да им каже? Да им каже истину? То не би никако могао; а да их лаже, колико би му било неугодних моментата?!

Још је најбоље, мислио је, чинити се невешт; правити се као да никакво писмо није ни добио, и продужити по старом. Али одмах затим и то му се учини недовољно. На поселетку, после кратког премишљања, учини му се, да је напао најбоља начин: већ је једаред тражио преместај, тражиће га поново, и отићи ће из Н. Помисао на ту могућност мало га умири. „Само, мислио је, да због мене немају каквих непријатеља, а после, кад ја одем, шта им Бог да.“

Сутра дан написао је молбу министру, и отишао сам да је на пошту преда. Имао је као неко предосећање да ће наићи, ако не баш самога писца анонимнога писма, а оно бар некога, који дели његово мишљење. Изгледало му је, да ће га, ако само дође у његову близину, морати познати. Но чему ће га познати, не би умео рећи; али све му је нешто говорило, да ће га морати срести.

Од свега тога није ништа било. Па ипак, кад се пред вече враћао кући, изгледало му је, као да је отправио некакву дужност и био је задовољан.

Кад је већ био близу школе помислио је, да ће оне можда бити на свом прозору, и задржати га да се разговарају, пошто се читав тај дан није видели; те с тога крену с пута, удари за мало преко поља, и необичним путем дође до школе и уђе у свој стан непримећен.

* * *

Кад је сутра дан изашао на двориште, спази га Марина мајка.

— А где сте ви, господин-учитељу, запита га: јуче вас читав дан нисмо виделе?

— Био сам доле, у вароши, одговори он, трудећи се да буде миран. Имао сам пре подне нека посла, па сам тако и остао.

— Па шта сте нам донели ново? запита га она.

— Ново баш ничега, одговори он.

— Знате ли, да нам је било чисто необично без вас, продужи она. Као велике недеље је, а свиђ нам нисте ништа спомињали да имате каквог посла.

— И сам писам знао, верујте. Било је сасвим изненада. Сад је и мени чисто жао што сам остао, а могао сам још на подне доћи.

Кад је говорио то, учитељ је осећао како га два сасвим супротна осећаја крхају. И њему је њихово друштво било најмилије у читавом томе месту, и он је врло добро знао, да би тај дан много лепше провео да је остао код куће, ма ништа друго не радио, но седео с њима и разговарао о оним многим стварима и ситницама, као што се то обично дешава у таквим приликама, и знао је да, да му је жао што није био код куће. Али с друге стране опет бојао се, да ће такве његове речи још јаче утицати, да се оне све више и више навикавају на њега. А допринеити томе својим понашањем у тим њему познатим приликама изгледало му је за срамоту.

„Да само сирота зна“, мислио је: „како би овдашње жене њене речи тумачиле, не би их никад поновила“.

— Видите, не рекох вам, продужи Госпођа Николићка: и јуче смо добиле писмо од Милоша, здрав је и поздравља вас.

— Брино, рече учитељ: имате, Бога ми, вреднога сина. То је, ако се не варам, већ друго писмо ове недеље.

— Јесте, друго.... Само, знате ли шта мислим, за што нам тако често пише? запита га.

— Зашто? запита он.

— Њему мора да је тешко самоме.

— На он вас скоро у сваком писму баш о противном уверава: тврди, да се сасвим навикао на самачки живот и моли нас да се не бринете о њему.

— То је истина, рече Госпођа Николићка: али ја знам, да ће он тако рећи и кад му не буде добро, само да се ми не бринемо....

У дворишту су деца трчала, играла и викала да је врело као у кошници. Благо септембарско сунце сијало је кроз зеленило у школској башти На буњишту, тамо у дну дворишта, пестао је лупко крилима и кукурекао.

У то и Мара изађе.

— А где сте ви јуче, читав дан? беше прво што га је запитала, пошто се поздравила с њим.

„Како су оне добре и наивне“ помисли учитељ.

(свршиће се)

Македонка. Сликао П. Тумак.

ТИ СИ БИЛА....

Ти си била ко пролећна ружа,
Ја сам био ко славујак слепи;
На твоме лицу рудила је зора.
— Ах' смо, душо, тада били срећни!

Свуд је нама изницало цвијеће,
Свијет је био наш некривог цијетња,
Срца су нам једно срце била ....
— Ал' смо, душо, тада били срећни!

Лутали смо завичајних мисли,
Све нас је дишла шумор лаковрећи;
Свијеу кост мрсно ти лахор.
— Ал' смо, душо, тада били срећни!

У те дане слађана живота,
Мисли моја, врати се и лети;
Остави си садашњега доба ....
— Ех, ала смо негда били срећни!

А. К. Хасанбеговб.

УСПОМЕНЕ

ИЗ КЊИГЕ „ДРХТАЈИ ДУШЕ"

Лагано долазили су валови до морских клисура, сад скачући сад се забајући. Њихове биле су већ старе — саме, а море их већ добрано опрало и раздробило. Ошће оне висјела је још по која слузава, зеленкаста морска билка, са које су се цијеђале капљице.

Море је било глатко и мирно, и тек каткада би га полубоо благи вјетрић. Било је сјајно као врцало, а галеби су огледали у њему перје своје, готово дотичући се сјајне површине. Бистро модро небо губило се тек негде тамо далеко иза мноштине малих, зелених отока. А ваздух је озвањао веселим пјеванјем многих птица и зујањем небројених челица и кукаца који су, опојени лубављу и слатким, умиљатим мирисом наранча и румених ружа — лијетали њихајући се у свјежем морском праху Далмацију, земљо красна — Приморје ти земљо среће, гдје је све пуно бојâ, гдје све одише родношћу и весељем .... надом; а над свим лебди суморна, сјетна чежња — као успомена некадашње твоје славе и величине.

Валови су непрестано ударали о обалу која је на једном мјесту изгледала готово као мали заљев, а уре су пролазиле. — Тамо сам ја сједио с њоме — били смо сами за себе и нико нас није могао видјети ни бунити.

Сједили смо дуго, врло дуго уживајући у свијем појавима раскошне природе. Загрљени гледали смо на море — у недоглеђност. Онда сам погледао у оне њене дивне, црне очи, па читао у њима пјачу о срећи, задовољству и сунцу, те ми се причинило, као да ми валови мрморе пјесму о неизмерној њеној материнској срећи .... Гледали смо како је румено сунце западало у море лагано.... лагано .... као да се са нама прашта. —

И данас сам сједио на оном истом мјесту .... Исти свибањски дан као и онда .... Све је остало исто, само нема моје љубави .... Покопали смо је тамо под чемпресом на дну брда. Валови шапћу тихо и шуме даље, а што ми данас говоре, звони као чежња за вјечним миром. —

Загреб. *Владоје С. Југовић.*

СТУДИЈЕ О РУСКИМ ПИСЦИМА

I

ГРОФ АЛЕКСЕЈ ТОЛСТОЈ

(1817 † 1875)

За „Нову Искру" написао проф. В. Н. Кораблев

Питање о улози појезије и у опште уметности на живот људски увек је мучило и мучи умове. У Русији за доба када је господарила појединачна мисао, када су друштвени интереси били слабо развијени, створио се нарочити поглед на суштину песничког стварања и на песникове дужности, — нарочита теорија, која проповедаше уметност ради уметности, дакле чисту уметност; која је тражила од појезије да циља тражи у самој себи; која је познавала песнике да живе, *„врли надахнућа, ред звукова слатких и молитве"* (Пушкин).

Али већ у Пушкиновим творевинама показиваше се двојако разумевање појетских задатака; већ је Пушкин донуштао:

„Да стих вучевитих, до потреса тужан,
Узвиа у срца надземаљском силом."

А колико што за овим доље, тражи од песника да зазвони *„к'о весло на кућу у данима среће и народних мука"* (Јермонтов).

Место музе чела узвишеног, мирног и светлог јавља се обавила *„муза освете и бола"*; она натера песника *„да оплаче јад народа наумљеног од страдања"* (Некрасов).

У нашем доба било би чудновато оштро разграничавати две школе — „песнике чисте уметности" и „песнике грађанскога бола". Истина, у прећашње време била је међу њима стварна разлика како у песничком предмету исто тако и у погледима на свет. Али данас чисти песник уметник и песник грађанин, већ и борац за истину, не искључују један другога. Појезија по садржају може бити и друштвена и чисто уметничка, само кад у њој нема брбљања без идеје, и кад не представља ритмоване трактате.

Уметност, као и све живо, није ван времена ни ван простора. Уметност зависи о процесу историјског развитка, јер се налази у непрекидној вези са епохом и националношћу. Крај таквих погледа не може уметност никад изгубити животности. Она се не може спустити на степен празног забављања, јер ће јој садржај бити мисли и идеје времена, т. ј. исто оно што је садржај историје и философије....

Али до скора се у руској књижевности оштро разликоваху два песничка логора, који се један према другом држаху час непријатељски час са свим равнодушно. Последњацима Пушкиновим, песницима његове школе, пало је у део да надзре силну борбу са новим правцем који оцењиваше уметничке производе, исто као и научна истраживања, *искључиво* корисћу коју такви производи уносе у живот.

Један од бораца противу тога правца, пре четврти века, беше *гроф Алексеј Толстој* „песник са стегом *у мле лепоте*", како се он сам изразио.

Аристократ по пореклу, примљен у највиша сферама, проведавши младост на двору Николе I, врховак Алексан-

ара II — А. Толстој беше као чудан у свету. Био је доста слободоуман да би се заинтересовао за блиставим идеалом светског живота, да би се подчинио правилима што их такав живот проноси̏е.

. . . . . Моје знање,
Величина, расиои, власт и сила —
Све је моме песништву, све празно,
Друкчија ми сад је душност жеља . . . .
Ја се родих да песником будем,
Свилом речи да прослављам Бога.
Узех самац у тежаки силних,
Пун сам мука и очаја злога . . . . *)

Овакве речи стајала песник у уста Јовану Дамаскину, али њима се не сме одрећи аутобиографски смисао.

Песничко стварање не трпи насилних окова ни по какву цену.

»Крај слободне мисле Богу ј' вертодно
Насиље и стега . . . .«

Јован Дамаскин одриче се света, бежи из раскошних просторија калифских у пустињу — тамо где је могућно стопити се с целим светом, благословити сву природу:

»Шуме, доле, брда, воле, небо плаво
И у воду сваку бабку,
И ја небу сваку звезду . . . .«

Песник такође бежи од шумног дворског живота у село, да се у њему до миле воље преда своме стваралу. И он то постиже, јер примирује дне од унек заваљене странке, јер се јавља као спона између света душевног и света реалног. Посредник је *љубав*, и то „љубав — срца показање“, „љубав — вере врело живо“.

Ево како ту љубави песник разуме:

»Од ње не мђах ово усно чуство
Што два срца собом сједињава,
Ал' од света отргнуће зидом;
С висином она сроди мене,
У њој видех извор свих истина,
Први узрок свих вечних дела . . . .«

Ничег нема у природи што не дише љубављу. Једно заљубљено срце састаља са другим целину, да заједа Богу теже:

»Ал' до њега не могу доспети, —
Пут је к њему, ко вечност, без краја.

Песник формулише:

»Без љубави нема уверења,
Без љубави, знајте, — Бога нема!«

Ова је љубав широка као море, па се за то и не може сместити у обале животног тока!

Песник се одушевљава с једне стране *љубављу* у песми узвишеном и племенитом значењу, а са друге *природом* и њеним невеселим лепотом.

Песма његова виј̏е се слободно и неограничено. Песник прича, како слепи певач не примећује да су слушаоци отишли од њега биш у оно време када се сав предао изливу свог одушевљења. Дознавши о том, певач вели:

Сам остадох. Да рођен и жалим,
Мени старцу грех би само био —
Јер награде не хтеде ни срце . . . .

Његови песнички звуци одјекују на све у природи. Он у свему уме да нађе песничког. Њега привлачи и запуштено домаћинско имање, и сетна слика села у пролазном и натмуреном дану. Одлази у заоблачни свет мрачних и светлих духова који се отимају о душу генијалног Дон-Жуана. Непримет̏но одводи слушаоца у средњевековну Италију, у њезина чудна суј̏еверја; одводи у сумрачни свет шотландских и скандинавских кажа; међу балтичке Словене, износећи слику њихове жестоке борбе са хришћанством што им се силом намеће; одводи, најзад, слушаоца у још даљу прошлост, у свет хришћанског истока умејући и у њему пронаћи црте које не старе, црте светског значаја.

А из сваке песничке речи живот избија:

То је било с пролећа
Кад звоне трава
Кад потоци потсвиле,
Кад гај одиста.

* *

Кад пастирског рога звуци
Лако се разносе;
Кад накратак таласта
Јон у сећку беше.

* *

То је било с пролећа
У брезову хладу,
Кад ти очи оборене,
Кад те сведох младу.

* *

Твој ми поглед одјек беше
Твоје душе мајке . . . .
О, живото! Шумо! Сунце!
О, младости! Надо!

* *

Крај тебе сам заклаћу,
Гледајућ те младу;
То је било с пролећа
У брезову хладу.

* *

Тад зајутри пане доба . . . .
О, сузо! О, надо!
О, животе! Шумо! Сунце!
О, брезова хладе!

Читав ред песничких узклика, али који одржавају везу између живота у природи, шуме, сунца, свежине пролећног бреговља мириса — а са друге стране између младости, њезине љубави и нада . . . .

Исти живот̏ виј̏е и из описа пролећа у кажи „Канут“, где вели: *„разум се спаја* од пролећног даха“, где:

». . . . . и бор трешће
Од пролећног свежег крика . . . .«

Он, као и Алеша Поповић, његов јунак из каже, излива у песничке мелодије најразноврсније звуке што их је ослушкивао у природи:

Трепте звуци, на затоје . . . .
Да л' то ветар кроз рак виј̏е;
Ил' то китра бретковца
Тужно звоно крилом бије?
Ил' у хладу густе шуме
Бистар ботак вале гони?
Ил' се орлић подиг̏ивађу?
Ил' жут о пач то звиждн?
Сија л' пламен? Ил' дажд киј̏е?
Ил' од вихра хучке стена?
Да л' то ломни ломом граби?
Или мајка леду тена?
Ил' то можда успомене
У бледом се лику роју?
Или срећа прикољења?
Ил' свет сметри косу своју? . . .

*) Појема »Јован Дамаскин«.

Па ипак се не да песнику да се увек склони од живота и да њиме наборава у чистом умотворском стварању. Нема једноликости у његову душевном расположењу:

Не пева се море, и не плаче жаља,
Не потреса лажне новотарац нарни;
У зрачном недрку каруље тишина;
Ко зрцало глатко, свет почива мирни....

Душа песникова слична је мирноме мору; у таквим часовима мирно је удубљена у проматрање стварности...

Али, у тренутку, та стварност, као бура, захвата душу песникову:

Вал се запенушав удиже и вије,
На ме славном влагом ко очима бије....

Душа песникова у таквим часовима пуна је бурне одважности:

Осетило срце добро у животу!
С њега, поред кала, тежка тута скиде!
Од хуке и треска пробуди се душа:
Узбуркано море животу јој даде....

Још срећније у четири стиха слика песник такав душин прелаз из мира у буру:

У звоно ускикано у трену ћуле тешко
Грому!... Са трескох с њега кожуде ситно лети.
Ал' он се не покрете — а свет силна знуда
Далеко лутном гуде и у бој зову свети....

Врло често у надахнутим песниковим речима јечи тешка, безизлазна туга:

Обраћајући се на једном месту злу, вели за њега да је:

Непознато, непуновно,
Без изгледа и без лика,
Без имена критковога,
Што ме гризе земаљ вуче
Да ме сломдя и дотуче....

Од секире оштре брезу дрхат узе,
По сребрној кори потекоше сузе....

Али ће доћи и живодавно пролеће, уверава песник, залечиће рану, и бреза ће поново:

Да се дивом дичи, у лишћу да гране —
Али ко ће сузу залечити ране?

* * *

Остаје нам још само да кажемо: каквих је уверења био А. Толстој? Којој га друштвеној страници ваља доделити?

Од свих својих најчешћих савременика издваја се А. Толстој својим идејама о свету, својим оригиналним погледима. Није припадао онданашњем дореформаторском режиму, који љуто притискаваше, такозваном званичном народношћу, руски друштвени живот, који у сне уноашше мртва формализам, а који, као крупу свега, створи бирократизам који још и данас господари. С друге стране није се заносио ни *московским периодом* руске историје који славенофили тако величају. Он је мрзео тај период.

„Над нама се стуштиле од монголских облака; али то су само облаци, и нека их ђаво што пре носи.... Руси су — Јевропљани, а не Монголи!"... Ето, ово су његове властите речи.

Песнику је неугодан дух деспотизма. Слободна мисао, по његовим речима, у души је слободно рођена, — она не умире у окопима.

И песник, у изливу своје маште, преноси се у далеке векове, када варвари беху слободне, када наши преци не знађаху за деспотизам. За предмет свога певања он узима стари, сепаратистички период, заметак руског самосталног државног живота — период до најезде Татара који тражише да руски потчине московске кнезове, научивши их да и они тако поступају са својим поданицима.

„Кадгод преминућам (вели А. Толстој) о лепоти наше историје до прохујстих Монгола и одвратне Москве, која беше срамнија од њих — дође ми да се бацим и ваљам по земљи од очајања: шта учинисмо од дарова што нам их Бог даде?"...

Русија, са овом широком неуздржном „удалости", са песничким предањима, са стојећим Кијевом и слободним Новгородом — привлачи песникову пажњу. У драми „Посадник" (на жалост: недовршеној) надвија се узвишени лик Новгородског родољуба - републиканца ког, од свега на свету, највише заноси слобода.

Али се његову погледу не сакрише ни тамне стране те старине, она њезина нестална, својевољност, партијске распре — све је то тешко бреме, „Јарославу јад"....

У прекрасној кћери „*Змај-Тугарин*" и „*Поток-Богатир*" пева песник стару слободу и од свег срца оплакује пропаст њезину у сносн која наступи.

Пирује Владимир у друштву старих и младих, и ненадно се појави певач Тугарин, представник мрачне, варварске Азије, и прориче да ће унуци моћног и славног кијевског кнеза држати стремене његовим унуцима — Татарима!

Узбуни се Владимир са богатирима, а дрски певач наставља:

И шиут ће доћи да вам част замени,
А калпаска воља ваша вођа стара....
. . . . . .
Наше обичаје прамићете редом;
Ваша властна чашу поруча ће бити. —
А кад се Татарстко у сласт напутате,
Ви ћете му ино Русија да дате....

И дрски певач „претвори се у змаја" скочи̇ући баци се у Дњепар и ишчезе.

Смеје се кнез, киконе друштво; с њима се смеје и цео народ пророчанству змајеву:

Зар од Тугарина да нас стиг обујам?
Зар да леђа своја подвећемо роиски?
Зар Русију руску моћо неко скрити?
Русија татарска нигда неће бити!

И кнез „сунце сјајно" наређује да му донесу велику „чару" коју је задобио у сечи с ханом козарским:

За руски народ пијски напој њиме.
Пијем за руско старинско вође!
За част, слободу словенског рода
Пијем за звоно са Новгорода!

А сав народ пева у одговор на кнежеву здравицу:

А ви за кнеза! Слава му знана!
Нек је ко је руски с народом руским, —
Проклет ко жари за туђег хана!

Алексеј Толстој сплан је „богатир" руске поезије. Он се није предао савремености која би га струјом својом носила како она жели и хоће; он је остајао на висини свог позива, увек искрен и одушевљен борац за истину.

ПРЕМКО Р.

ЗБОГОМ

италијанска новелета

Е. Неера

Amor ch'a nullo amato a mi matura la colpa.
Che col ritornar e col terror s'annoda
. . . . . infinito fiore
Lasciamente non dura.

Prati.

(НАСТАВАК)

Живот је мој текао мирно и ведро.

Тренутна жеља за селом утаси се, и ако сам желела да загрлим своја оца, ипак нисам тражила да идем. Сложисмо се, мој муж и ја, да чекамо јесен.

— Има овде једно писмо за тебе — рече једног дана пуковник улазећи у моју собу.

— Ко пише?

— Не знам, донесе га неки послужитељ.

— Отвори га, драги мој, ја немам тајни. Можда је рачун од кројачице.

— Не верујем. Рукопис је женски, али тако сталан и енергичан, да не може бити женска рука; сувише леп за једну кројачицу — на поклопцу на печату има озго круна са тим маркиска крања.

— Па отвори га, разрешићемо загонетку! узвикнух показујући брзу разводушност, коју не осећах у срцу.

— Отворите га ви, грофице! — одговори Атилио пружајући ми га главато; — звање секретарско је врло.... врло мало за мужа.

Узех писмо једном руком, а другом га задржах, јер он се крете да не оствн.

Коверт је био од најфиније пепељасте вртије; нагло га раскидох и развијши мали табачић, који је у њему био, прочитах при дну: Маслмо.

Маркиз ми писаше неколико речи да ме извести како је стар мога штићеника пошла добро, али су потребна нека објашњења о његову прошлом животу.

Бацих писмо са лаким негодовањем.

— Колико харме ми за шта!

Мој муж дође да ме поведе у шетњу; примих његов предлог и изађосмо заједно. У вече одговорих писамцетом маркизу и дадох му објашњења која сам знала; — трудила сам се да усвојим исти његов стил, али ма како да сам радила, нисам могла подражавати његову руконису, који је био највредне елеганције и са свим аристократски.

Два дана после тога била сам сама — мало нерасположена — кад ми слуга пријави господина маркиза Л.

Било ми је дуго да га чекам, нисам могла обуздати дрхтање, које сам приписивала изненађењу. Али се брзо прибрах, давши заповест:

— Нека уђе.

Кад уђе — изгледао ми је други човек. Средњег стаса, али облика елегантних и држања достојанственог.

На његову бледом лицу није било браде; само два црна брка осенчавала су црвенило усана. Око очају црнило као у онога који или ради или мисли или много живи, показиваше га пре свега старијег него што је био у ствари — имао је можда тридесет и две године, више јемачно не.

Македонски рапсод.

С пуно грације рече ми, да га је моје писмо врло мало обавестило о моме штићенику, па се нада да ће из личног разговора више дознати.

Захвалих му и потрудих се да му дам објашњења на његова питања.

Салончић тапетован затворено-црвеном бојом, са тешким завесама од дамаска које задржавају на прозорима сунчане зраке, остављаше нас у пријатном тајанственом сумраку.

Док сам говорила, његове су очи биле управљене на мене — како их никад пре тога нисам приметила. То су биле очи дубоке и светле, напуњене електрицитетом као лепе летње небо; поглед му севаше смело из полуотворених трепавица, а грејући од унутарње ватре показиваше је све [нијансе од познатијег пријла до фосферског пламенчића. У њиној зеници — скупљали су се снопови светлости силне моћи.

Тада разумех све што се говорило о овом погледу и због чега га називаху магнетичним.

Наш разговор по себи није имао ничег интересантног, али очи маркизове говорише су другчије од његових уста, а тај говор беше ретко пун осећаја.

Да бих избегла слепило, тражила сам какву фразу:

— Господине, једино мислим да се и ви придружујете једном добром делу, чији те сами себе оправдавам због злоупотребе ваше доброте.

— Заборављате, грофице, бољу страну за мене.

Престаде и погледа ме, а његове бледе јагодице упалише се пурпурним рефлексом.

Подигох се да ћоја наместим засторе.

И он се диже.

Ту се за тренутак збуних, али се пожурих да му пружим руку.

— Кад могу знати сигуран сигурно?

— Зависи од министра; али ја ћу бити срећан да вас обавестим о надама које ми се дају.

Није се имало шта додати. Стисте ми руку слатком енергијом; а имао је меку руку, млаку и особито лепу. Задржа ми за тренутак моје прсте у својима, а за тим их пусти, један по један, полако, као да га растанак мучи. — Осетих како ми се крв пење под кожом.

Из целе његове личности излажаше неки топао флуид, симпатичан израз који давање живота његовим цртама, страсна жалост која подпирмљује.

Први пут кад сам га видела, истина је, била сам задна; његово проглашење заслепљивање показивало ми се с поља само обичном пријатношћу.

Али треба с њим говорити на само; на два корака удисати ваздух пун његова магнетизма; треба се тргати, пренети и збунити се пред овим погледом што сијаше право у срце да у њему откриде најсавршеније изворе човечије слабости!...

Лако је чувати срце своје под оклопом гвозденим, док су непријатељске стреле од челика и о њега се ломе.

Али кад стигне затрена стрела, која кида и упропашћује све; кад се са сигурним својим штитом нађемо једног дана изложени пропали; кад ужасан час дође...?

О, одлази, одлази, несрећнице, — ни један тренутак не припада кривици — њени су само они које пријма напусти!

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Уморена ужасном борбом коју сам водила са самом собом, драгоценом мученицом ужасне жртве, моја се глава губила више пута, те покушавајући да се обмане; узвиши страсти појављиве се испод узвика савести и нападаху лажност теорије о кажњивој љубави.

Нема милости за жену која падне, кајање је једини циљ њезина бића.

И ја, и ја сама говорила сам, да сам невољница.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

А сад узми свој крст и путуј!

Посета маркизова баци ме у необјашњиво узбуђење — за мене сасвим ново. Тако сам мало била дотле млада.

Леле године, које треба посветити идеалу, ја сам провела у побожничком дивљем позитивизму; научила сам да мрзим слабости које не познадох, а охоло веровах, да их никад нећу ни познати.

Шта сам ја знала о љубави? Моји су осећаји спавали кад сам бирала заручника — моје потпуно незнање о томе учинило је да као љубав сматрам навику присног пријатељства.

Озбиљна занимања, рад, уређеност једног делатног живота удаљују од памети љубавне фантазије, — али је опет истина да материјална страна нашег бића допушта у тајности свој развитак.

Одупирах се, буних се против овог несвесватог осећања које пречаше да поремети моја најсталнија и најстарија уверења. Тражала сам прибежишта у сталној нежности свога мужа и пролиях на његову срцу неразумљиве сузе.

Атилијо поштовање једе меланхолије, и не сумњајући о њезину узроку. После два три дана учини ми се, да сам се умирила и опрезних се мисаћи да ћу скоро ући на имање, те ће се тако прекинути однос са маркизом.

Мало ме је узнемиравала његова скора посета, на пиће.... вечита противречност! Осетих дубоки осећај туге, кад ми донесоше једне његово писмо у којем се оправдаваше што не може лично доћи.

Порат после битке имао би своје окрепљење; али пре тога....

Ако ништа друго, то је био доказ да ме непријатељ не сматра за достојну да се мери са мном.

Упређено самољубље упрегну се са новороћеном љубављу; као пламен у који дува силан ветар, срце моје бесно плану.

Она ноћ охолост, која беше трон мојих врлина, лежаше сад под мојим ногама. Та зар много треба да се сруши каква егзистенција: довољно је зрно песка међу два точка, довољна варница за пламен!

Посећивала сам једнако вечерња седа кнегињина, где сам више пут на другом месту слушала да говоре о младом дипломати. Тајанствено набрајајући почетна слова његових многих победа, кнегиња је говорила, да је азбука испрљена и да треба пронаћи другу.

— То је претеривање — нестрпљиво рече неко — маркиз је човек забављи, радин; не знам од куд би имао времена да се толике забавље галантеријом.

— Слажем се, да се он тим и не забавља; али млађа кћерка савезника А. лудује за њим — а госпођа В, иде за њим из салона у салон, из позоришта у позориште, из улице у улицу, свуда где год може ухватити зрачак наде да ће га наћи. А сами знате да жена адвоката Ф. прима удварања од В. да само заборави *лепог расподушника*. Објављујем вам да га тако почињу звати.

— Пређа (упаде други) има за титуларну драгану чувену Немицу Кленер.

— То не верујте (прекиде трећи). Он поља елегантну војноткињу од Валомброи.

Све сам ове разговоре слушала ћутећи, усклућујући се да будем мирна; — али дрхтаља срца, час лагана час плаховита, опомињаху ме да га је страст целог обузела.

А Атилијо?... пријатељ мога оца, љубазни друг мојих дана — тако племенит, тако добар, тако благородан!...

О! ја га заиста нећу преварити; непрекорна чуварка његова имена, биће достојна да га носим до последка.

Али што сам ја давала сама себи ове опомене? Зашто моје напашљиво срце тражи сваког тренутка помоћи?

Зар ја нисам поносита жена, неприступна кривици!

Како!? — зар и овако имењена, кад ме и само име једнога човека, два пут нађеног, узбуни?

А цео мој прошли живот, мој отац, моја начела о поштењу, мој глас, моја чедност, моја савест, — зар то све није ништа? Један тренутак срушиће величанствену и поштовану зграду коју сам са задовољством дизала двадесет и пет година:

Не, не, не!...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

У борби између жеље и дужности, час победоносне час побеђене, проводила сам дане досадне и узбуђене, док најзад не одлучих да се више не упуштам у разговор са маркизом.

Напишах му неколико речи, да по мом мишљењу треба да се сврши ствар моја штићеника, како би на тај начин посете због тога постале излишне; — па и тиме незадовољна, наредих пратару да каже да нисам код куће на кад дошао.

Мир се враћао мало по мало у моје срце; почех се смејати своме страху и наумих да га поверим своме мужу; али се побојах да не изгубим у његову мишљењу, кад приметн да могу бити и небрижљива.

Међутим кнегиња, која ишаше сваке године у Ливорно купатило, заказа своје вечерње опроштајно село.

То је била нека врста свечаности, на коју беху позивани не само њени пријатељи, него и обични познаници.

Ја, обична посетитељка њезиних зборова, нисам могла изостати.

И доиста сви ме гледаху, и ја почех да се узбуђујем; маркиз је био ту, заузда на истом месту; — његова ме пажња мучила више него свију других. Због чудног осећања скромности — којем чудноме с обзиром на обичај друштвени по коме смо се навикли да за дуже време показујемо пред светом оно што неби показали ни једном само човеку у својој одаји — бацих копренасти шал на своја гола рамена.

Цела је истина, да је руменило скоро увек знак помишљаја на кривицу!... Ја сам само због тога пренела пред његовим продирним очима, које наваливаху на ме као пламен.

Један младић од обичних појава, ружан, хвалиша, усиљен, без духа дође да ми приповеда своје обичне глу-

Гуслар из Босанске Крајине. Сликао П. Тајсов.

Сећам се да сам тада имала одећу од црвеног кинеског крепа, сву покривену златним спанголетима. Одело ласкаво више него обично, објави ми отворено да лепо изгледам.

Ушавши у кнегињине салоне, прва личност, коју видех право према улазу, био је Маркиз Масимо.

Према позлаћеним завојима, његова глава изгледаше црна, лице, које је било иначе бледо, још блеђе, а светле очи сијаху натпу испод мирног чела.

Једва одговорих на његов поздрав.

Кнегиња, која ме је одликовала од осталих пријатељâ, крете се к мени у сусрет. У првом узбичајеном поздраву успех да сакријем узбуђење, што ми га причини ова неочекивана појава.

— Драга грофице, вечерас изгледате прави анђео.

Ја, истина, нисам ни гледала у огледало, али сам осећала да ми је лице горело.

Лек је био гори од болести; морала сам примити његову руку, — али га се отресох заустављајући се са кнегињом.

Гледајући је мислио да имам нешто важно са њом да говорим, те ме остави. Кад се то догоди нисам имала друге жеље, већ да нађем Атилија у гомили.

Осећала сам неодољиву потребу да се наслоним на њега, — била сам незадовољна, сита светковине и било ми је досадно.

Незадовољна! Зашто?

— Грофице! — прозбори поред мене глас, који ме баци у вртоглавицу.

Прикупих сву своју храброст и одговорих привидно мирно:

— Добар вече, маркизе.

— Како да протумачим овај предзнак? Да ли је он израз учтивијене учтивости, или је дело кајања?

— Не разумем. Држала сам да је поздрав тако проста ствар да се не може другојачије мислити, него онако како је исказан.

Тутећи маркиз ми понуди своју руку, а гомила, која је пресла са свију страна, приморавше га да ме држи чврсто уза се. Он поче опет шиским гласом, скоро дрхћући:

— Кад добијем пољубац, хоћу да ми га даје љубав; кад ми се буди каква увреда, држим да долази од мржње.

Покушах да се смејем

— Господине, сад сте више но икад неразумљиви. Не хвалим се особитим памћењем, али ми се познавање од кратког времена, морала бих се сетити да сам вас увредила.

— Да, увредили сте ме: али реците ми бар да ме мрзите!

— Ако би вам то било задовољство . . . , али мржња није мој грех, као што ни вређање није мој обичај.

Прекиде ме ватрено:

— Госпођо, ви сте дали налог свом пратару, да нисте код куће за мене!

На жестину његова акцента стављах на супрот највештачену лакоћу:

— Ја сам претпостављала код вас веће познавање света; слободно је жени да се не осећа добро и да нема времена примити посете.

— Ја сам изненађан! — та ви сте се, грофице, осећали рђаво три дана узастопце.

Од подругљивог свог акцента пређе на бојажљив, молећив, па продужи:

— О! кажите ми шта сам урадио да заслужих ову казну?

Шта је урадио!... Шта ће више од мог за увек нарушеног мира!

На пиак, како сам требала одговорити? Његове ме очи гледаху кроз вео меланхолије тако дирљиво, да изгубих храброст. За што је он крив? Боже мој, што га ја волим? —

— Учинићу све могуће да будем код куће, кад ме будете посетили, али . . . . кроз кратко време идем у село.

Овом фразом надала сам се да сам задовољила захтев учтивости и своје савести.

Маркиз се горко насмеја; па како томе није додао ни једну реч, туга се његова толико очитовала, да ми је од тога скоро било тешко.

Пођемо напред полако ћутећи.

Час по час погледаше ме . . . .

Са сваким се човеком говори и говорећи гледа се; али гледати и ћутати, то је привилегија љубави.

Сви људи држе да разумеју овај говор; али га мало њих знају применити. Безобзирна смелост, луда заградост, глупо дивљење, несрећна бојажљивост — а често пута и мешавина свега тога, откривају ове погледе. Или вређају или су смешни.

Из дубоко страсног маркизова ока вејала је плаховитост његових жеља, опрезна смелост, патра и благост што се топљаху у најчаробнијој изнурености — а поврх свега тога тајно и магнетично љубавно пиће, што клуцаше у његовим венама, разливаше се у најситније крвне канџиће. Кадкад му мишићи задрхте, било што ненадно црвенило покрије његове јагодице, или што врак осветли његове зенице или што се узбуђује од задржаваног полета.

Такав човеков поглед жени је више него пољубац. Чуство позајмљује све своје варнице а љубав их засењује својим сјајем; Венера постаје смелија под сенком вела, те је ужасна заводљивост сигурна. Такав су поглед насигурно имали Парад у Грчкој и Цезар у Риму.

Потонула у немоћ пуну драži, ја сам дрхтала и горела.

Слободан део мојих мисли летео је необуздано једној личности која ме могаше отргнути од опасне ситазе.

Напослетку видех пуковника. Његов поштен и вредан лик даде ми врачак помоћи, признања, необјашњеног ефекта.

Угледавши га мислила сам да сам повратила своју слободу и своје достојанство.

Пошто се на кратко поздравих са маркизом, замолих Атилија да идемо кући.

Тек што се наместисмо у свом купеу, ја загрлих свога мужа.

Пољубац што га он стави на моје чело, био је сиет и сладак! Кад ко би ме пожалио, ако признам да жеља за другим уснама пролазаше кроз моје срце као ватрени дах?

— Помози ми, Боже мој! — шаптала сам у дну душе.

Мало после тога отишла сам у село.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

НЕ МИНИ....

(ГЕОРГ ШЕРЕР)

Ако видиш на обали
Где се сунца висер мали,
На своју га узми груд:
Сутра могу, у свом небу,
Вали висер да однесу
У вечиту ноћ и студ.

Ако нађеш моју књу,
Што разуме душу твоју
Боље него цели свет,
Не остављај цветак нежни,
Јер чим хучне олуј снежни,
Увенуће лепи цвет.

С. Ђ. Мијаиловић.

МАНАСТИР ХИЛАНДАР

— ЉУБ. КОВАЧЕВИЋ. —

Према белешци у типику Св. Саве за манастир Хиландар, која је за хиландарске оце једина меродавна, навршило се 13. овог месеца 700 година *), како је испустио

*) Јер је доказано, да је Немања умро 13. фебруара 1198. год

своју побожну и родољубиву душу основаљач Хиландара, Стефан Немања, далеко од своје отаџбине, коју је „Божијом помоћу и својом мудрошћу“ прославио, а на рукама свога мезимца св. Саве.

На успомену тога дана доносимо у данашњем броју славу и крађи преглед историје манастира Хиландара, који на обалама Белога Мора седам векова сведочи о побожности и славној прошлости наших предака.

Као што је познато, Немања је, под утицајем грчког религиозног правца, пре но што је постао великим жупаном и пре но што му се родио најмлађи син, подигао у Топлици две задужбине, а као владалац подигао је неколико манастира, од којих је најзнатнији Студеница, и слао је богате прилоге чувеним црквама изван Србије: у Јерусалиму, Цариграду, Солуну, Рантској пустињи, Риму и Бару у Италији, чиме је допринео, да се за српски народ и његова владаоца на далеко чује.

Нема сумње, да је озолика побожност Немањина и његове жене Ане утицала на младу душу њиховa љубимца Раска, те је, чим му се дала прилика, оставио своје родитеље, двореве и примамљиви дворски живот, па похитао у Свету Гору и тамо се покалуђерио.

Овај догађај имао је несма крупних последица за цео српски народ. Тако, пре свега је вероватно, да се Немања утледао на синовљи пример, кад је дао остављу у корист *другог* сина, *трећег* зета Стефана, и покалуђерио се са својом женом; а ван сваке је сумње, да не би отишао у Св. Гору, да му тамо сви које живео и к себи га позивао.

Богова џамија у Сарајеву.

Света Гора бејаше расадник православне науке и духовног образовања за православни Исток, јер тамо су имали своје манастире не само Грци, но и Бугари (Зограф), Руса (св. Пантелејмон) и Грузинци (Иверон). Св. Сава, увиђајући да је и Србима потребно имати такав један расадник, покушавао је да добије од ватопедског игумана Теостиријата како пусто место, где би „подигао ћелију у *своје име*, да они који би долазили из његова *отачаства, имају свој дом*“, али му ову жељу себични Грк не хтеде испунити. Доцније се Немања и Сава обрате светогорској управи са сличном молбом, и добију одговор: да сами изберу место. Старац Немања собом пропутује целу Св. Гору и најпосле изабере манастир Хиландар, који се налазио на источној страни полуострва, пола часа од морске обале, један час од ман. *Симонова* (Есфигмен), два часа од *Зографа*, а пет часова од *Кареје*, где станује светогорска управа. Манастир буде одмах оправљен, проширен и украшен, око њега подигнут град, кула и ћелије за становање, тако да су се тамо могли уселити Немања и Сава већ око половине 1198. године.

Да би ову тековину обезбедио Србству, Немања је послао свог сина Саву у Цариград цару Алексију III, тиме старијег сина Стефана, да замоли од цара поклоњем се признаје да је Хиландар српски манастир. Цар Алексије радо испуни жељу Немањину, уврсти Хиландар у *царске* манастире (лавре) и од своје стране приложи му у Св. Гори манастир Зиг (близу Превлаке) са свима метохијама.

По што је Хиландар, потпором великог жупана Стефана, сазидан, приложи му Немања у призренском крају села: *Непробишта, Момушу, Сламонраже, Ретимљу, Трње, Ретимљичиму, Трновац*, горњу и доњу *Хочу* с тргом, два влашка (пастирска) катуна од 170 људи и планину *Богачу*, што је све измолио од цара Алексија, поклонив му довољно стоке и поља и вароши, да му се из Зете сваке године даје потребна количина соли. За тим Немања стави Хиландар под заштиту свога сина Стефана и његових потомака и позове га да и он од своје стране учини прилоге. Стефан се радосно прими заштите Хиландара и приложи му у *Хвосну* села: *Вурбевник, Петровић, Крушево, Книну, Рубави, Поток, Дреник, Гребник, Говин, Залуг, Виљеше, Великите, Горње Врањиће*, трг *Кнежац*, планину *Добролова* и два винограда, а у Зети половину *Каменица*. И Св. Сава, после скоре смрти Немањине, прикупи од светогораца за добре новце најлепше место у Кареји и ту подигне ћелију Св. Саве Освећеног, у којој се сам постио, и ћелију св. Спаса за игумана и осталу браћу хиландарску, кад долазе у Кареју, а близу манастира Зига купио је место *Сворињу* с приком св. Николе. Тако је Хиландар, у самом почетку, био један од најбогатијих и најзнаменитијих светогорских манастира, а по утицају, који је од

пред дана почео вршити на религиозно-културни и просветни живот српског народа, поглед је главом свију српских манастира. То су му привилегије признавали не само државни и привредни пословари, но и сам народ, јер у песми, у којој се рекапу Немањине задужбине, на врлом месту наводи његову последњу задужбину: „Бјел Вилендар насред Горе Свете“.

Немањина задужбина, рађена на брзу руку, била је доста мала, па с тога је његов унук, краљ Милутин, у почетку XIV. века, порушп и место ње подигне нову и раскошнију. По предању које се сачувало у Хиландару и које се потврђује породичним грбом, Милутинову грађевину довршао је кнез Лазар припратом, тако нешто да се то једва може опазити. Наша слика представља Хиландар, са свима зградама, те се од цркве само кубета виде.

Црква је у облику продужена крста и састоји се из три дела: пре припрате или *навечерније*, друге припрате или *полуноћнице* и главног дела или праве цркве. На њој су четири кубета, распоређена упакрст: једно, највеће, над главним делом, високо 5 а широко 4,80 метара, и три мања једнака, од којих су два на полуноћници, а једно на навечерници.

Спољашња дужина цркве износи 36,50 метара, од којих долази на главни део 18,50, а на две припрате по 9 метара. Ширина је без певница 12,74 м., висина главног дела с кубетом 18,62 м., припрате су нешто ниже.

Црква је зидана тесаним каменом и цислом у паралелним редовима, а између појединих каменова узетане су цигле усправно. Кров је од олова.

На северној и јужној страни имају по троја врата и по 15 прозора различне величине у два реда, а на западној страни једна врата, два већа и над њима два мања прозора; на источној страни има 6 прозора у два реда, од којих је средњи у доњем реду подељен с два стуба. Прекрасни су у врата и прозора од белог мрамора. Почто је земљиште нагнуто, врата на северној страни имају 3, 4 и 5, на јужној 7 а на западној 4 степена.

Навечерница изнутра је широка 10,50, а дуга 7,93 метара; полуноћница је широка 10, а дуга 9,18 метара; главни део цркве дуг је 17,70, од чега на олтар отпада 5,70, м., а широк је заједно с певницама 15,45 метара.

У обема припратама имају по два мраморна стуба, висока 3,66 односно, 5 метара, а у главном делу четири висока 5,50 метара. Ови стубови, различне дебљине, подупиру сводове, на којима се дижу кубета, три мања са 8, и велико са 10 прозора.

На навечерније узази се у полуноћницу уз четири степена, кроз двокрилна врата, која имају мраморне доватинике. С обе стране оних врата има по један прозор. Међу полуноћницом и главним делом цркве имају троја врата: на средини двокрилна с лепим мраморним доватинцима, а с обе стране по једна мања, од којих су десна у век затворена, јер је иза њих гробница св. Симеона Немање. Полуноћница је нижа од главног дела за један степен.

Патос је од мрамора у целој цркви, али је у главном делу најлепши и један део израђен је у мозаику тако вешто, да му нема равна у свој Св. Гори

Зидови су сви живописани. У првој припрати живопис је новији и новији (1803.), а међу свецима насликани су Кнез Лазар и Милош Обилић! У осталим деловима цркве живопис је бољи и старији и, по причању Хиландараца, био би дело чувеног светогорског живописа из XVI. века Манојла Панселина. Живопис је обновљан и тиме изгубио од првашње вредности.

Уз зидове су поређани столови: 31 у првој, 33 у другој припрати, а 36 у главном делу цркве.

У десној певници, а у југозападном углу, гробница је св. Симеона, на којој је плоча од белог мрамора. Близу гробнице, до мермерног стуба, стоји игуманска сто, чије је место заузела икона св. Богородице Тројучице. Поред тога стола налази се још један игуманска сто, седефом украшен, који је поклонио босанска митрополит Исанија (1635 г.).

Садашња је иконостас врло леп и позлаћен, али иза њега и сад стоји стари, мермерни, од осам стубова.

У главном делу цркве нису на кубета врло леп и велики полијелеј и око њега још 10 иконица и 40 свећа.

Осим великог полијелеја има још 6 мањих: један у првој, два у другој припрати и три у главном делу цркве, где се још налазе и четири врло велика свећњака од бронзе.

На првој припрати с поља, на северној страни, изрезан је у камену државни грб Србије, двоглава орао, чију слику доносимо у данашњем броју; а на јужној страни изрезан је грб Кнеза Лазара: *штит с два рога*, чију ћемо слику такође приказати читаоцима *).

ТУГОВАНКЕ

I

О, како сам за се сазнô, душа моја вечно пати,
На робљу још мојему спуташе ме тужни лањци:
Ја радости нисам сазнô, пит' ту икад за њу знати,
Радост, миље, љубав, срећа — то су за ме пусти сањи.

Док сам био малиш још'те, док не знађах за реч *бол'*,
Често пута рекла ми ми моја мила, јадна мати:
„Хајде, чедо, склони руке, на се лепо Богу моли,
„Бог ће добар и милостив, он ће, можда, боље дати.“

Повеђе ме, и ја клекнем пред Распетъем Бога Христа.
Усне ми се тихо мичу, молитва се са њих спуже.
У кандилу жижак дрхће. Њој у оку суза блиста ....
Ја се заман Богу молим, кад Бог неће да ме чује.

Јер познадох јаде своје, што посташе много већи.
Саме очи сузе роне, позљућим их мајка вриже.
Док ја свако, сав свет пливô у радости и у срећи,
Ја сам дуго, горко плакô, — молио се нисам више.

Нисам људе још познавô. Тражио сам срцу лека
Међу људма некоснатим. Ал' на томе мучном путу,
Где обмана и лажи влада и несвла хучи река
Свак је гледô што скорије да позлиди рану другу.

Тад се вратих мајци своју, том једином, верном другу.
Заплака се, сиротиња, на своје ме стиште груди;
Ја немадох суза више, да уплажи бол и тугу.
Но се отк уздах тешки: „Нема Бога! Нема људи!“

Велимир J. Рајић.

*) Мере су узете на пентаметном делу предвор ока Саве Хиландарца.

БРИГА

РОМАН

написао

ХЕРМАН СУДЕРМАН (2)

IV.

Лето, које настаде, донесе кући Мајерхеверовој само брига и невоља. — Пређашњи власник отказа закуп, а није било изгледа да ће се игде моћи позајмити потребна свота.

Мајерхевер би се дошуше одвезао недељом три до четири пута у град и враћао доцкан у поноћ кући. По неки је пут изостајао и сву ноћ.

Госпођа је Јелисавета међу тим седела у својој постељи и гледала укочено у помрчину. Павле се често будио, када би чуо њено тихо јецање. Затим би за часак лежао потпуно миран, јер није хтео да да знака да је и он будан, али би се на послетку и он заплакао.

Тада би се опет умиривала мати, а када он никако не би хтео престати, устала би, пољубила би га и помиловала по образима, или би му рекла:

„Ходи к мени, сине."

Тада би скочио, завукао се у њену постељу, па би о њену врату опет заспао.

Отац га је често тукао. А ретко кад је знао: зашто? али је батине подносио као нешто што се разуме по себи.

Једнога дана чу како је отац грдио мајку.

„Не плачи, кукумавко", рече он, „ти си само зато ту да ми још увећаш јад."

„Али, Максе", одговори она тихо, „зар хоћеш да забрањеш својима да с тобом сносе тиоју несрећу? Зар не треба што више да се прибијемо једно уз друго, кад нам је невоља?"

Тада се он разнесби, назва је честитом женом, а себе изгрди тешким погрдама.

Госпођа Јелисавета покушаваше да га умири, замоли га да има поверења према њој и да буде јунак.

„Да, бити јунак — бити јунак", повика он, поново назајући у јарост, „лако је вама женама мудровати, ви сеђите код куће и погружено ширите прегаче, да вам у њих падне среба или несрећа, како небо подари; али ми људи морамо у вртлог живота, морамо се борити и отимати и носити се са свакојаким светом. — Оставите се тих ваших опомена! Бити јунак, да, да — бити јунак!"

Затим је изишао из собе тешким кораком, упрегао је коње, да поће на уобичајени пут.

Када се опет вратио и преспавао пијанство, рече:

„Тако — сада је нестало и последње наде. Прокл... Језрејац, који ми је обећао новце по 25 на сто, изјавио ми је да више неће да зна за мене. — Па, ништа није ни било... На част му... А о Митрову-две можемо сасвим у прошлу, јер сада нам неће остати колико је прога испод новта. А каквом ти — оном приликом неће преживети овај удар — човек од части мора држати на се, па ако ме једнога лепога јутра нађете о креди, немојте се чудити."

Мати ужасно цикну и обави му руке око врата.

„Де, де, де", умириваше ју је, „писам ја баш тако мислио. Баш сте ви жене одвећ жалостива створења... Једна једина реч вас сломи!"

Плашљиво се мати удаљи од њега, али пошто је изишао, седе крај прозора и гледаше за њим тако страшљиво, као да би већ сада могао што учинити од себе.

С времена на време обуже јој тело језа, као да јој је зима....

Ноћу после тога дана опази Павле, будећи се, како је устала из постеље, пребацила преко себе доњу сукњу и отишла на прозор, са кога се могла видети бела кућа. Била је сјајна месечина — можда је већ гледала онамо. — Могла је тако седети ту једно два сахата — непомично зверајући напоље. — Павле се није макао, и када се с првом зором вратила с прозора и пришла постељама своје деце, затвори он очи, да би се чинило да спава. Она пољуби прво близнаке, које загрлене лежаху једна крај друге, затим приђе к њему, и како се нагињала на њ, чу он како је шапутала: „Боже, дај ми снаге! Та то мора бити." Он је слутио да се спрема нешто необично.

Када се сутрадан по подне враћао из школе, виде мајер како са пешпиром и огртачем, својим стајаћим рухом, седи у хладњаку. Обрнуо су јој били још бљеђи него иначе, а дрхтале су јој руке, које је била спустила у крило.

Погледало је да је чекала на њега, јер одахну, када се он приближи.

„Хоћеш ли куда, мамице?" запита он зачуђено.

„Хоћу, сине", одговори она, „и ти ћеш са мном."

„Је ли у село, мамице?"

„Нећемо, сине, —" глас јој је треперио — „нећемо у село — мораш обући стајаће рухо — до душе кадифена капуц је похабан — али из сивога сам капутића извадила мрљу — он ће још подноси — а обући мораш добро очистити — али брзо —"

„На куда ћемо, мамице!"

Тада га она загрли и рече тихо:

„У белу кућу!"

Осети како га подиже топла језа; готово га загуши радост, која хоћаше избити из срца, скочи матери у крило и љубљаше је бурно.

„Али немој никоме ништа рећи о том", шапташе она, „никоме — разумеш ли ?"

Он климну значајно. Та он је био тако паметан човек. Знао је, о чем се ради.

„А сада се пресвуци — брзо!"

Павле полете уза степенице у собу на оставу одела — и на један мах! — на коме је степену био, никада се није могао сетити — отегнут, јасан писак изби му из уста; није било више сумње — умео је звиждати, — одгледа и по други, и по трећи пут — ишао је напредно!

Када се у свом сјају врати матери, викну јој клечући од радости: „Мамице, умем звиждати", и чудно се што је она показивала тако мало разумевања за његову нестрпљиву. Она само дотера мало његову јаку и рече при том: „Блажена дечо!"

Затим га узе за руку, и пођоше. Када су стигли у густу сирекову шуму, у којој је било зукова и утвора, баш је довршио студије за „Мала птица полетела", а када опет изиђоше на чистину, био је на чисто, да сада знао како ваља и „Тебе, Краљу, поздрављају".

Мати га погледаше с тужним осмејком, сваки је јасни писак пресече, али она не рече ни речи.

„Бела кућа" била је сада баш пред њима. Он се и не сети више ноге вештине. Снега га је обузело посматрање.

Прво доће висок, прнеп зид од опека са широким улазом, на чијим су стубовима биле две главе од камена, затим пространо, травом обрасло двориште, у коме је био читав ред кола, а одо њега огроман четвороугаонин газдинских стаја. — У средини беше је нешто налик барутишне, опкољене шиљим жбуњем белога глога, на којој се брчкало јато патака.

„А где је бела кућа, мамице?" питао је Павле, коме се све то ни мало није допадало.

„Иза градине", одговори мати. Њен је глас имао неки необични промукли звук, а њена рука опколи његову тако чврсто, да је готово увикнуо.

Сада зађоше за угао ограде од градине, и пред Павловим се очима створи проста, двокатна кућа, густо осен-

чена лишама, ни мало или врло мало необична. Па није ни близа ни заглалала тако бола, као из далека.

„Је ли то?“ упита Павле отегнуто.

„Јесте, то је!“ одговори мати.

„А где су стаклене кутле? а где сунчани сахат?“ упита он. Намах га обузе воља да се заплаче. Он је све то замишљао хиљаду пута лепше; да су га обманули и за стаклене кутле и сунчани сахат — не би било чудо.

У том трепутку појурише на њих два врана новофундландска паса са потмулим лавежом. Он се склони иза хаљине материне и поче викати.

„Каро; Херон!“ повика нежан дечји глас са кућних врата, и оба несташна појурише сместа у правцу гласа, радосно урлајући.

Појави се мала девојка, још мања од Павла, у ружичастој сукњици, око које се беше обавио шарени појас. Имала је дугачке, златасте витице, затурене назад полукружним чешљем, и фини, уски шешић, који је носила нешто повисоко.

„Желите ли да говорите с мамом?“ упита она нежним, меким гласом и насмеја се при томе.

„Зовеш ли се ти Јелисавета, дете?“ запита је мати.

„Јесте, ја се зовем Јелисавета.“

Мати поче да загрли туђе дете, али се уздржа и рече:

„Хоћеш ли да нас одведеш својој матери?“

„Мама је у градини — није баш кану —“ рече мала значајно — „па бих Вас провела око забата, јер ако отворимо собна врата са сунчане стране, навалиће одмах пуно мува.“

Мати се смешкаше. Павле се чудио, да му то код куће још никад није падало на ум.

„Она је много паметнија од тебе“, мислио је.

Ушоше сада у градину. Била је много лепша и већа него она у Мусајнену, али о сунчаном сахату ниједе трага. Павле је имао неодређену представу о томе, као о великој, златној кули, на којој је била округла, сјајна сунчана плоча место плоче на сахату.

„А где је сунчани сахат, мамице?“ упита он.

„Показаћу ти га после“, рече мала девојка брзо.

Из хладњака изиђе висока, витка госпођа, бледа, болешљива лика, на којем беше нешто од неисказано благога осмејка.

Мати пресну и баци се гласно плачући у њена наручја.

„Хвала Богу, што сте ми једном дошли“, рече страна госпођа и пољуби матер у чело и у образе. „Верујте, све ће сада бити добро — Ви ћете ми рећи, шта Вас тишти, и не знам шта би морало бити, да Вам не могу помоћи.“

Мати утре сузе и насмеши се.

„О, то је само са радости“, рече она, „мени је већ тако лепо, тако лако, што сам само у Вашем друштву — тако ме је јако вукло к Вама.“

„И збиља нисте могли долазити?“

Мати жалосно махну главом.

„Јадна госпођо!“ рече госпођа, и обе се дуго погледаше право у очи.

„А ово је можда чак моје кумче?“ повика госпођа, показујући на Павла, који се био сакрио у материну хаљину и сисао при том палац.

„Пха, извади прст из уста“, рече мати, а лепа, љубазна госпођа подиже га у крило, даде му кашику меда — „као мамац“ како она рече — и запита га за његове сестрице, за школу и много других ствари, на које баш није било тешко одговорити, тако да се на послетку осећао готово лепо на њену кризу.

„Па шта већ све знаш, мали човече?“ запита га на послетку.

„Умем знајдати!“ одговори он поносно.

Љубазна се госпођа гласно насмеја и рече: „Па, деде нам нешто одвајди!“

Он намести усне и огледа да завиждн, али не усне — беше опет заборавио.

Тада се све смејаху, љубазна госпођа, мала девојка, на чак и мати; њему пак од стида ударише сузе на очи, бацакао се богами и рукама, тако да га госпођа спусти са крила, а мати му рече прекорно:

„Ти си неучтив, Павле!“

Он пак оде иза хладњака и плакаше, док му не пређе мала девојка, па му рече: „Та остави се, немој то чинити. — Неучтиву децу Бог не воли.“ Тада се опет заустиде и утре сузе рукама.

„А сад да ти покажем сунчани сахат“, настави дете.

„Хајде, па и стаклене кутле“, рече он.

„Оне су већ давно разбивене“, одговори она, „једну сам прошлога пролећа разбила каменом, а другу је оборила бура.“ Па му показа места, на којима су биле.

„А ово је сунчани сахат“, настави она.

„Где?“ упита он, обзирући се с чуђењем. Били су стали пред сурим, неугледним диреком, на коме беше утврђено нешто налик дрвене табле. Дете се насмеја и рече, да је ово.

„А пха!“ одговори он вдовољно, „правиш ме будалом.“

„А што бих те правила будалом?“ упита она „када ми ниси ништа учинио на жао?“ Он онда потврди још једном да је то сунчани сахат и ништа друго; па му показа казаљку, једно, зарђало парче лима, које је вирило из средине табле и баш бацало сенку на број шест, који поред других беше прикован на табли.

„Баш је то глупо!“ рече и осврте се.

Сунчани сахат у градини беле куће било је право велико разочарење у његову животу. — — —

Када се са својом пријатељицом пратио хладњаку, застаде онде великога, плећатога господина с два велика заљска, који је имао на себи сивозелен ловачки капут и на чијих очију као да сипаху варнице.

„Ко је ово?“ упита Павле, плашљиво се кријући иза своје пријатељице.

Она се насмеја и рече: „То је мој отац; чујеш, немој се плашити од њега.“

И она, гласно кличући, скочи страном човеку на крило.

Он се замисли, да ли ће се он икада одважити, да своме оцу скочи на крило, и завукући из тога, да сви очеви нису једнаки. Човек у ловачкоме оделу миловаше своје дете, пољуби га у оба образа и допусти му да му јаше на колену.

„Поглс — Јелисавета је добила другара“, рече страна, љубазна госпођа и показа на Павла, који, скривен у лишћу, плашљиво гледаше у хладњак.

„Ходи овамо, сине!“ рече човек весело и пуцкаше прстима.

„Ходи — сто на другоме места и за тебе“, викну дете, а када се с увезверена погледа плашљиво довуче до матере, увхвати га страни човек, посади га на друго колено и сада наста јахачка утакмица.

Беше га прошао страх, а када на сто изнеше тек испечене колаче, прихвати се добро.

Мати га погледи по коси и постара се да не поквари жељудац. Говорила је врло тихо и једнако с обореним очима преда се. А затим допустише деци да оду у шипражје да беру купине.

„Је ли тебн збиља име Јелисавета?“ упита он своју пријатељицу, на када му она то потврди, рече јој како му је чудно, да се она зове исто као и његова мати.

„Па она ме је крстила“, рече дете, „она ми је кума.“

„Па што те није полубила?“ упита он.

„Не знам", рече Јелисавета жалосно, „можда ме не воли."

Али да није смела, тога се не сети ни једно. — — —

Почело се већ смркавати, када дечу позваше натраг.

„Морамо кући", рече мати.

Он се при том врло ожалости, јер му се тек сада почело допадати.

Мати му намести јаку, па рече: „Тако, а сада пољуби руку и реци хвала."

Учини, како му је заповеђено; љубазна га госпођа пољуби у чело, а човек у ловачкоме капуту подиже га високо, тако да му се учини да може полетети.

А сада узе мати Јелисавету у наручја, пољуби је више пута у уста и образе, па рече: „Нека би Бог једном платио теби, дете, што су твоји родитељи учинили твојој кући."

Као да се свали тежак терет с њене душе, дисаше слободније, а очи јој се засветлеше.

Јелисавета и њени родитељи испратише њих двоје до пратиња; када се опет чу још једном пратиње и мукање штоша и вранцу и сивом благослову, прекиде је човек смејући се и рече, да све то није вредно помена и да не вреди заслађати се за то.

А љубазна је госпођа пољуби срдачно и замоли је да сворим опет дође, или бар пошље дечу.

Мати се насмеја болећиво и ћуташе.

Јелисавети допустише да их испрати још који корак, а затим се опрости, поклонивши се.

Павлу би тешко око срца, осети да би имао још што да јој каже, те потрча за њом и када је стиже, шану јој на ухо:

„Чујеш — ја имам умем звиждати."— — —

Када мати и син ућоше у шуму, баш се смрче. Била је сваа упакована густа помрчина, али се он није бојао ни најмање. Да му је сада изишао на очи вук, он би му већ показао ко је он.

Мати не проговори ни речи; горела јој је рука, којом је држала његову, а дах јој набијаше на прсиј, као уздисање.

И када се обоје унутише једнином, појави се месец, блед и велики, на видику. Плавкаст вео био је обавио даљину. Мајкина душица и смрека распростираху мирис. Овде онде пркрутише птичица у трави.

Мати седе на њиву опкопа и гледала је на жалосно отвориште, које је било сва њена брига. Тамно се назираху њиве ограда на ведрем небу. У кухињи чкиљаше усамљена светлост.

На један мах рашири она руке и повика немом дечином: „Ах, ја сам срећна!"

Павле се готово плашљиво прити уз њу, јер још нигда није чуо од ње сличнога узвика. Био се толико навикао на њене сузе и њен јад, да му се учини сасвим необична ова радост.

А при том му паде на ум: Шта ће рећи отац, ако сазна за ову походу? Зар неће гледати матер и љутети се на њу још више него иначе? Потиму га пркос обузе, стеже зубе, затим помилова тешећи материне руке, љубљаше их и гунђаше: „Не сме ти ништа учинити!"

„Ко?" упита она, стресући се.

„Отац", рече он тихо и отежући.

Она уздахну дубоко, али не рече ништа, већ ћутећи и замишљени пођоше даље.

Сава јој жена беше препричала пут и покварила тренутак расположења. А он је био једини, који је судбина још поклоњила госпођи Јелисавети . .

Сутрадан издржа тежак час од свога мужа. Он је наружа да је заборавила и на част и на дужност. Пребаци јој да је њено просјачење сиромаштву додало још и срамоту.

Али возје је примио.

V.

Прођоше три године.

Павле постаде тих, скроман дечак плашљива погледа и незграпна понашања.

Био је махом усамљен, и како је пазио близнаке, могао је сахатима седети поред каквога дрвореда, а да не пусти гласа од себе. Био је, што но рекли „цепидлака", за ситнице обдарен, ситничарски пажљив, тихо у себи премишљавајући дух.

Није се дружио ни с једним вршњаком, чак ни у школи. Није их намерно избегавао, напротив радо им је помагао, и многи од њих преписивао је у јутру пре молитве од њега рачуне или писмени састав, али њихови интереси нису били његови, те се с тога није могао спријатељити са њима.

И батине је вукао у изобиљу. Нарочито се беху истакли као најјачи и најсрчанији, те и најомиљенији и најстрашнији, браћа Ердински, два дрска, затрена дерана, од којих је много пренатио. Били су непсрпљиви у измишљавању нових несташлука, који су му загорчавали живот. Бацали су му вежбанке у пећ, набијали му песка у торбу и пуштали му кану, натакнуту на штап, да плива као барка низ реку. Најнеће неправду подносио је трпељиво, само га један или два пута обузе слепи бес. Тада је гребао и уједао око себе као бесан, тако да су се чак и његови много јачи другови мудро уклонили. Први је пут један дечак назвао његова оца „пијанчуром", а други га пут хтеђоше затворити с једном девојчицом у мрачну шталу за краве.

После тога се стидео и дошао сам да моли за опроштај. Тада га тек исмејаше, и једва стечени страх од њега опет се изгуби.

Учење му је ишло тешко од руке. Задатак, који су другови савлађивали за непуних петнаест минута, он је једва савлађивао за сахат два. Али зато му је рукопис био као резан, а у његовим се рачунима никада није могла наћи погрешка.

На школу се није задовољио ни једним радом, и често га је пута мати запиткивала, како ноћу тајно устаје, јер се бојао да је заборавио оно што је научио на памет.

Да ће као браћа поћи на какву вишу школу, о томе се није могло ни мислити. Мати је до душе неко време гајила наду, да и он неће за старијима, чим ови положе испит зрелости, јер је болело материнско срце, да овај један изостане од осталих, али се на послетку и она помири с тим. И било је заиста тако најбоље. — Сам се Павле никад није чему другоме надао. Сматрао је да је у свему ниже биће од браће и већ је одавно дигао руке, да им никада буде сличан. Када би о распусту долазили кући, са кадифеним капама на бујној коси, са шареним тракама преко прсију — јер су били чланови некаквога забрањеног ђачког удружења — гледао је на њих као на бића из виших светова. Жудно је слушао, када би почели говорити међу собом о Салусту и о Цицерону и о драмама Есхиловим — а говорили су радо о томе, само с тога већ да њему импонују. Али је предмет његова највишега дивљења била дебела књига, на чијем је првом листу била написана реч „Логаритамске таблице", и у којој су од прве до последње стране били сами бројеви. Бројеви у дугачким, густим редовима, од којих би га ухватила несвестица само када би их гледао. Како ли је учен онај, коме је све то у глави? говораше он у себи, гладећи корице од књиге, јер није могао ђрхуће замислити, него да се сви ти бројеви морају научити на памет.

Браћа су била необично љубазна и снисходљива према њему; када су му шта желели, када су тражили оседлана коња или особито крепку чашу грога, обраћали су се у

поверену њему, а њему је особито годило као велика част да им сме бити од помоћи.

Та он се разумевао у кући, као да је он сам домаћин; њој је било посебено све његово старање.

Шта ли је то било, што га је тако рано начинило зрелим? Да ли потреба да помогне усамљеној мајци, која га је тако рано посветила у све своје бриге? Да ли је то биле његов особена дух који је размишљао, борио се и гледао у будућност?

Врло често, када би седео, надаљен на сто — јер је и у покретима био као одрастао човек — помиловала би га мати својом храпавом, огрубелом руком по челу и по образима и рекла би: „Начини пријатно лице, сине, радуј се, што још немаш брига!“

О, имао их је он пуно! Бриге су биле нераздвојне од њега, као његово месо и његова крв. — Да ли ће се сутра опет наћи коком, који је данас нестало, како ће на кућна дејствовати маст коју је отац јуче донео из града? Да ли је сено било већ довољно суво, пре него је превртуто, и како ће чворци под кровом одгајити млађунце, а да их не ухвате мачке?

О свему се дао у бригу. Брига му је била урођена, само се сам за се никад није бринуо.

Што је бивао старији и разумнији, све му је јасније био поглед у рђаво газдинство, које је напустио његов отац, и опет би му се врло често отимао из груди уздах: „О, да сам већ велики!“ Страх од очевих налива гнева није, природно, допуштао да искаже своју бојазан, а када би се некада и одважио, да је искаже матери, потгледала је она плашљива погледа по себи и узвикнула би уплашена: „Ћути!“

На инак је отац врло добро уочио, на што беше упућена мисао његова сина. Називао га је „мушкалом“ и пиварао га тиме, чим би га срешао. И то у својим спетлим часовима, као што се разуме по себи, а у злим часовима, као што се разуме по себи, а у злим часовима тукао га је — рибом, бичалом, кајишем — што му је баш било при руци. Али се Павле мајсање бојао саме руке, чија су удирци бодели више него сви штипоки на свету. Отац је имао необичан начин да шамара. Ударао је по лицу шаком са зглавцима у пољи, тако да су нокти и чланци остављали на образима крвљу подливене белеге. Овај начин шамарања називао је „утехе на образе“, и када би био намеран да бије Павла, викао би им му пријатним гласом: „Ходи, сине, хоћу да те утешим.“

Пошто би извукао своје батине, отрчао би обично хрватињи од срама и бола, на леднну, и завиђао је пребељеви се и ударајући песницом, само да би прикрио сузе.

Завиђањем је обелодањивао како су своју чежњу, своје дечаиске сањарије, тако и свој гнев, своје негодовање. Оеснајима, којима његов крути дух није налазио израза, за које није имао речи, чак ни мисли, дао је одушке у усамљености, завиђени одважно и неусиљено. Тако је олакшавало својој притиштеној, бојажљивој души. Изводио је читаве симфоније — јасне и шиокане у почетку, све блаже и блаже, па на послетку претапајући их у чежњу и одрицање.

Нико није сањао, каквом се вештином бавио у усамљености и за колико јој је утехе и узнашења имао да захвали, ни чак ни мати. Од када је виде да се запличе једне зимске вечери, када је, не спазивши је, тихо завиждукао за себе, од тада је престајао, чим би се приближавала. Чинило му се, да је боли; каква му је силина била дати у тим звуцима, о томе није ни слутио.

Само је био поносит по каткад, када би гледао на белу кућу, што је инак научио завиждање, и када би му каква фантазија особито пошла за руком, мислио би у себи: „Ко зна, бисте ли ма се смејали, када бисте ово чули?“

Али никада више не сретс никога од њих.

VI.

Од некога се времена Мајорхефер нешто с великим плановима. Био је отворио да би трестни мочар, који се ширио око његова имања, могао дати неудану зараду. Већ је два или три пута, када би му дошао нож под гушу, у крајњој невољи вадио трест и однео на неторо кола у град. Потајно, сасвим потајно — јер је био одвећ поносан, па се бојао да га не прозову „сасвим обичним трестарем“. Његови су му ми људи тада сваки пут донели двадесет до двадесет и пет марака и причали су да би се тако могло зарадити још много више, јер је прави, збијени трест врло тражена роба на тржишту.

Али се Мајерхефер није могао покренути да се трестом тако користи. „Нисам се ја никада бавио ситницама“, говораше он, „пре ћу пропасти у великој, него ли ћу пристати да добијем у маломе“ — и при томе се бацао у пред, као какав јувук.

Али му трест није дао мира. — Било је месеца септембра, после изузетно повољне жетве, када се Леб Леви, услужни пријатељ свих задужених спасиоја, недељно појави по два, три пута и много нешто преговарао са господарем. Госпођа би Јелисавета сва задрхтала од страха, чим се Јевреј ин у своме пљоснате кантану појавио пред вратницама; седа би крај прозора и пратила непрекидно сне покрете преговарача. Када би видела да јој се муж замисли, пређе јој хладно као лед преко леђа, и тек када би се опет насмејао, осудала би се да опет лакше дише.

Није се падала ничем добром, али се не одважи да заиита мужа, какви су то послови, о којима ради са зе ленајем.

Али је пасторо била на чисто и о томе. Једнога дана после подне опази Павле, како путем из града долазе чудна пека кола, која су му из даљине изгледа као огромна, црна казан за пранье на точковима. Нешто, што је личило на димњак, вирило је над њим и клањало се, као човек који се учтиво јавља, час десно, час лево, како су се над колебали точкови по неравном земљишту.

Блену је за часак у ово чудовиште, па стрча затим матери, коју журно позуве за скуте пред врата.

Она надиесе руку над очи и гледаше на пут.

„То је локомобила“, рече затим.

Павле је сада знао исто колико и мало пре. „Шта је то — локомобила?“ упита пе.

„То је парна машина, која се може одиући свугде и коју велике спасиоје употребљавају да им окреће вршалице — и може се њоме и плачити и орати, јер таква ствар има више снаге него десет коња.“

„А што је сада вуку вожи?“ упита ш.

„Јер се сама не може никуд покретати“, био је одговор.

То није разумео; „али сваиако“, мислио је, „мора бити велика срећа, када се има таква ствар са туђинским именом — и када једном будемо богати —“

У том тренутку улете у кућу отац у великом узбуђењу; имао је на једној нози папучу, на другој чизму, а врата му је марама била на братом.

„Иди, иди!“ викну, ударајући руку о руку, а затим обухвати мајку и стаде играти с њоме насред намина.

Она га погледа крупним, заплашеним очима, као да је хтела рећи: „Какву си нову глупост опет урадио?“ али је он не хте пустити, и тек када близнаре у својим црвенкастим хаљинцама за праше и густим плетеницама дотрчаше на градиие, узе њих на руке, допусти им да му играју по раменима и хтеде их пребацити преко окопа, тако да га је мати једва уеграним молбама уздржала од људих поступака.

„Тако, жгадајо“, повика он, „радујте се сада и играјте, сада је крај свима невољама — на пролеће мераћемо новце вреиама.“

Мати га погледа са стране, али не рече ништа.

Чудовиште се приближи све више и више. Падне је стајао укочено, потпуно у гледање. Затим би погледао у матер, која се јако забринула, и обузе га неизвестан страх, као да сада баш улази у кућу; али се затим сети, како се сада извршује његова малочашна жеља, те одлучи да пређе госта дечека са поверењем.

Међутим су дотрчали и момци и девојке из штале и кухиње. Сви становници салаша беху се начичкали дуж ограде и гледаху чудо које се приближује.

„Али реци ми, шта ћеш с овим?“ запита госпођа Јелисавета на поклоњу своја супруга.

Он је премерио сажалљивим погледом, затим се кратко насмеја и викну: „Ја се провозам.“

Госпођа Јелисавета није питала даље. Окренувши се најстаријем слузи, поче њен муж сада износити своје планове; сада ће почети највеће трешета у велико, на путу су већ и машина за сечење и за пресовање, а сутра у јутро може почети рад. Затим му нареди та оде у село и да нађе потребну радну снагу. Десет радника биће доста за први мах, али се надја да ће нискоро требати двадесет до тридесет.

Госпођа Јелисавета немо затресе главом и оде у кућу — баш када локомобила приспе пред вратнице. — Пошле је се није могао сит нагледати и надивити јој се. Из жутих завртања и ручица као да беше читав свет тајан, простор за ложење са решетком и скидучетом за пепео испод њега изгледаше као улаз у ону матрену пећ, у којој су познати три човека једном запевала своју песму похвалницу — а тек димњак, високо уздигнут са својим осецем од чађи и са жлребом, које као да је водило у пакао, у бездан — —!

Навле и не обрати пажњу на мала кола, која доћоше иза овога чудовишта, и у којима је седео Леб Леви са својом рођолавом чупавом брадом и својим веселог живљавим очицама — не обрати пажњу ни на виниште кочијаша ни на клицање двају сестрица, које су као бесне обигравале око точкова. Укочен од чуда стајао је ту, као да још једнако не појима, шта се догађа око њега.

Када после уђе у велику собу, наће матер заручену у угао од софе где — плаче.

Он јој обави руке око врата; али се она благо брањила од њега и говорила: „Иди, види сестрице, да не падну под точкове.“

„Али зашто плачеш, мамице?“

„Видећеш, сине“, рече она гладећи му косу, „умеша је и Леб Леви — видећеш.“

Тада се чисто пакости на матер; када су се сви радовали, што да она седи у углу и плаче? Али и њега сада прође радост, и када виде Леба Левија у дугачком црном капуту, како иде преко дворишта, најмилије би му било да је могао Кару дати миг, да га ухвати за листове.

Клизнаше су биле сасвим ван себе од радости. Узеше уздиг и скакаху бесно кроз градину. Једна је била локомобила, а друга кош, али је свака хтела да буде локомобила, јер би тада добила на главу очев црни шешир — као димњак.

Пре спавања већ су наделе име новоме чудовишту.

Тардиле су да личи дебелој служавци са дугачким братом, која је пре кратког времена отпуштена због своје нечистоће, и назваше је по њој „црна Суза“.

Ово име оста локомобили у Мајерхеферовој кући за сва времена.

Другога јутра наста тутањ изнова. Десет најмлађих људи беху су у дворишту и нису знали шта да отпочну. Мајерхефер је хтео наредити да се машина прво подложи, али Леб Леви, који је пренобио у шупи, само да би ложом био ту, најави да је прво рад да врими откупнину, као што је утврђено уговором, јер у подне већ мора жито предати у граду.

„Какво жито?“ упита мати пребледивши.

Није се више могло крити. Мајерхефер је готово сву жетву, обрашено жито, као још и необрашено, продао Јеврејину за стару, изанађалу парну машину. Лакуњаци одвезе се овај са лепим, пуним времена. А то је била тек капара, о Божићу ће доћи за остатак.

За тренутак је можда и самога лакомисленога Мајерхефера обузео осећај клонулости, када виде како високи товари зађоше за шуму, али одмах затим ватри руке у џепове од панталона и нареди да се машина без одлагања спреми.

Са чудовиштем заједно дошао је и један човек у плавој блузи, с носем црвеним од ракије, који се називао „ложач“ и одликовао тиме, што је непрекидно јео лука. Говорао је да је то добро за желудац. Овај се човек испрсао као јунак дана. Стајао је раскречених ногу крај машине, називао је својом „храњеницом“ и милово је својом сивозеном, храпавом руком зарваље гвоздене зидове. Било је то као кад прође турција преко турције. Свакоме који би му се приближио обраћававо је са много страних речи унутрашњи састав „дукманбаше“, како је називао своју храњеницу, али су му морали дати да пије, јер је иначе тврдио. Ако би пак добио ракије, коју је тражио, разнежио би се и тврдио, да би пре пристао да му одсеку ноге и руке него ли да га икада одвоје од његове храњенице. Тако ју је заволео, као своју рођену кћи и ценио је хиљаду пута више него ли све људе на свету.

Мајерхефер обилазио је поносно око њега, јер је и овај бисер био његов, и изнилазио је непрекидно да се ту зиди шта та је права вредност.

Али када је ваљало ложити, нигде није било тога преверног човека. Једва га нађоше у пласту сена — где спава. Када га будише, изјави да је тај поступак мучење људи и с тешком га муком навукоше на склоништа.

Ложење машине беше ново весеље. Падне је стајао пред отвором и блењо је укочена погледа у жарело, које се разјапило, као да хоће све да прогута. Он се сети старога многобожачкога идола Молоха, који му је био познат из Св. Писма, и чињаше му се свакн час да на њ. пружа две усијане руке. — На онда у унутрашности овога чудовишта наста једно пиштање, час потмуло као далеко шумско хујање, час танко и високо као тихи анђеоски гласови. У вентилима поче пиштати — избијали су млазеви паре — гвоздена лопата зазвека и шуштећи падаху нове гомиле угљена у жар. Наста врева сваја у около, да ниси могао разумети роћене речи. Ложач са дрвеним носом стајао је као краљ, ако је из плоске и удешавао нешто с времена на време на вентилима, вичући неке запонести као укротитељ животиња. На се стаде окретати велики точак — зур, зур, зур — све брже и брже. Запесем се од самога гледања — на онда нешто пуче — зазвека, зафрка — и велики точак стаде — на навек.

У почетку се до душе ложач прао рамењо и тврдио, да ће се за пола сахата потпуно оправити штета, али кад Мајерхефер после дводневног рада назва на њ. да једва једном сврши с том оправком, изјави осорљиво, да се на таквој старудији нема шта да оправи и да је тамо такна, да се старудару може продати као старо гвожђе.

„Храњеница?“ Даже он руку од такве храњенице. Није он баш толико спао да се занима још таквом крпетином. И тада изјави: — Леб Леви га је пре три дана знашао у једној крчмици и заинтао га, да ли хоће да прокива једну недељу дана као бубрег у лоју; јер дуже тек неће трајати комедија. И само је на такво упорнавље попао, јер да седи више од осам дана на једноме месту, то се против његовим начелима.

Затим га најгрлише из дворишта.

Сутрадан позва Мајерхефер сеоског бравара, да разгледа штету. И овај је радио неколико дана око машине, јео и пио за троје и најавио на поселетку, да је баво у њој, ако ни сада још неће да проради. — Поново се ложење, али се „црна Суза“ више није могла оживети.

Када се око Божића појави Леб Леви да узме и оставак живота, иступе га Мајерхефер његовим рођеним бизањем. Јеврејин се драо као јарац и брао опет оде. Али ускоро се појави судски службеник с великим црвеноапечаћеним писмом.

Мајерхефер је пеонао и пио више него икада, и на крају би осуђен да плати све трошкове и накнаду за болове. Само се с тешком муком спасе затвора.

Од тога дана није више хтео видети „Криу Суау". Одвукоше је у најудаљенију собу и ту је остала скривена годинама, а не виде је живо око.

Само је Павле с времена на време узимао кључ и одшуњао се тајном чудовишту, које је све више волео и које му се на последку чињаше као нема, озлоглашена познаница. Тада би опипао све завртње и вентиле, успео би се уз димњак, и уздахао би на клапи — или би се пешао о велики точак и покушавао снагом својих руку да га покрене. Али мирно, као мртвац, крстао се само дотле, докле се гурао, па би опет стао.

А када се уморио од рада, склопио би руке, па би мрмљао, жалосно гледајући у мртви точак:

„Ко ли ће те опет оживети?"

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Др. РАДМИЛО ЛАЗАРЕВИЋ

НАЧЕЛНИК САНИТЕТА У ПЕНСИЈИ

Тешко подне 14. децембра пр. год. угасио се живот Д-ра Радмила Лазаревића, а 16. децембра предато је матери земља тело Радмилово уз такво и толико заслужење грађанства београдског, као да се хтело тиме да покаже, да још није изумрло поштовање које дугујемо људима добра и племенита срца, узвишених карактера и истинског родољубља. И Велика Школа и Лекарско Друштво и Црвени Крст топло су заказивали губитак, који их је снашао смрћу Радмиловом. Јер са пок. Радмилом губимо и последњег радника једне јаке и једне школе која је пре две три деценије у Србији цветала и која је била не само културни представник српске науке, већ и добар одгајивач одличних карактера, савесних радника и примерних родољуба. У животу народном има момената када читава генерација вреди и истакне се више него иза генерација које не за њом дође. Тако је коло младих људи, из кога је пок. Радмило, угледајући се на свог учитеља пок. Панчића, дало људе који су искрено и истински послужили својој отаџбини и које се одликовало универзалним знањем и многим другим карактеристикама, какве сте већ велики иза генерација није у стању да покаже.

Из тога су кола најбољи наши лекари, прави и истински свештеници у храму Ескулапову; оно је дало најбоље књижевнике и научаре. Отуда није чудо што се живот сваког члана овог кола претио паралелно животу осталих, па изнесени кратку биографију пок. Радмила, имаће се јасна слика тежња и идеала који су цело коло покретали. Сви су они млади и жарки родољуби за Србију, за Србију; већина их је отпочела родољубивим песмицама пекад врло лепим, љубавним а другда бурним и патриотским. Па кад се прешло ово прво младићско доба, постали су одушевљени радници и предани помагачи своме владаоцу и народу за време тешких периода, кроз које Србија прође док дође до ослобођења и ових културних идеала. А кад се све ово прешло, онда су, следујући примеру свог учитеља, постали лекари-приповедачи, лекари-ботаничари, лекари-зоолози. Заиста диван пример садашњим генерацијама, како вала одужити дуг народу из кога се поникло!

* * *

Михаило-Радмило Лазаревић родио се 24. септембра 1846. год. у Београду. Родитељи су му Димитрије и Цвета. Ту је свршио основне школе, гимназију и лицеј.

Песничка природа младог Радмила, његови идеални погледи на овај материјалистички свет, његово добро срце и нежна душа већ су у том периоду његова ђаковања јасно набили на видик, да ће такав остати и кроза цео живот, кад и злоба људска и многа пакост сплове и најтврђе карактере.

Мале песмице: Ври је облак..., Жело моја!..., Сјајно сунце..., штампане у Лицеју 1863., почетак су једне серије песама, међу којима „Плавниске Руже" штампане у „Вили" 1867. вала с хвалом споменути.

Путовања које је Павчић са својим лицејцима предузимао по Србији уродила су обилатим плодом. То је била прилика да се младим људима изоштри ум и погледа с великом учитељу да материјала за научне радове.

И млади Радмило улази у природу с бистрим погледом и нежним срцем за све што живи у природи — срца, која ће му доцније најлеће признање прабавити. Ова га љубав к природи одведе на студију медицине, којом је стекао добру основу за доцније фаунистичке радове.

Низ радова: песница, популарних чланчића и приповедака из ових ст периода његова живота. Тада се огледао нећим песничким спевом „Пријезда" и приповетком из народног живота „Јагода" (Вила 1866).

Од научно популарних чланчића бирао је оне који ће најлакше на срце и душу читаоца утицати. „Природа по Улиху", и др.; а нарочито „Срце и душа или Пријезда и наука" у велико су припремили земљиште доцнијем писцу „Јесени", у коме се песничка машта Радмилова најлепше среза с његовим бистрим оком и нежним срцем.

Исто се може рећи и за његове још нештампане чланчиће: Из траве и жбуна, Зора у шуми, Сазнари, Једна тиха борба, Зима, У пролеће, Ноћ, Васкрс природе, Цвеће и инсекти.

По повратку с медицинских студија у Бечу, Радмило је отпочео као војни лекар. За време ратова за ослобођење и независност био је трупни лекар у јужно моравској дивизији и смедеревској бригади. А у српско-бугарском рату био је начелник санитета у победној тамочкој војсци.

А доцније као професор војне академије, као управник војне болнице, као начелник војног и цивилног санитета, Радмило је био правичан али и строг управљач и представник идеалног лекара: болесника срца, добар саветник, искрен помагач и савестан лечник.

А љубећи жарко свој народ није могао а да се с пуно воље и труда не ода оном делу практичне медицине, који се бави његовањем подмлатка његова, дечијим болестима. „Појам, задаћа и средства за неговање деце", за тим „Одојче дете", још су му у рукопису остали.

На тог су дела и многи чланци били у Ратнику, било у Народном здрављу или Архиву за лекарство. У свима је овим списима Радмило један доиста и драгоцен сарадник: он је умео да пише. Његов је стил лак и прецизан; његови чланци бирани и прикладни.

* * *

Али песничким душама и поштеним људима често није место у овом материјалистичком свету. И Радмило је осетио сву горчину овог живота и захватио клицу болести која га тако прерано у гроб отера.

Срећа што је имао тих и нежан породички живот и љубав к природи у којој је све искрено и истинско, што се човеком не зове.

И тако се Радмило, осетив горчину коју му људи спремише као награду за његово пожртвоване бдење и извенотним јунацима и јадима, сиротињи и богатим, сав

предаде једном послу, који му у часовима најтеже душевне борбе крепљаше снагу да истраје и духом не клоне. Ово у природи што жива животом који се ањелима приписује; ово што живиње не досиче и не зажели да пише, чита, и говори, већ пева, зује или и нема над ни гласка да пусти, толико му је мио кратки живот у овој природи — то постаде предмет, који је нашег Радмила од сад почео стално да занима. Шарени лептирићи, вредни мрави, пежне бубице по пољима, дуголапи, кртовима и планинама, жалкиње за добрим Радмилом, њиховим добрим познаником и пријатељем. Јер сад немају тог искреног пријатеља, који их је обилазио од рана пролећа па до позне јесени; који се о њима очински бринуо, имена им давао и као становнике Србије описивао. Нема им више Радмила да их од безразложног утамањивања брани и чува и делом и пером, као што је он учинио у једном чланку, који младим природњацима може за модел да послужи.

И дуго ће још времена проћи а нежне бубице и шарени лептирићи очекиваће чика-Радмила кад пролеће сине, да му као жртву науке принесу по ког свог члана, а у јесен да му захвале за све што је за њих тога лета учинио . . . !

Радмило је, као и велики му учитељ, лекар-зоолог. И ако интересћен многим дужностима и ако нежног здравља, он је упех у природу удахо да се после свакодневног рада разгали а кући доласно с рукама пуним материјала. И тако је Радмило тихо и нечујно, али стално и промишљено, сакупио, уредио и детерминисао једну за сад једину збирку лептирова који у Србији живе, и тек је у последње време отпочео публиковати, али га на жалост смрт стрже баш сада, кад је плодове свог мучног и трудног рада отпочео да збира.

Скроман као је само он могао бити, Радмило се јави једним списом који наше на највеће признање, не само код нас него и у туђини. Охрабрен са свију страна и почастован напом Академијом Наука, поче публиковати у Академији резултате својих дугогодишњих истраживања о лептирима српске науке на начин који се може сматрати као одличан.

Дубоко и свестрано познавање литературе, савесно и искрено истраживање, необична прецизност и леп стил, одлике су свих његових радова. Колико нада, колико и опуштења за овај посао уништи ова црна смрт!

За њиме су, поред многих омањих чланака, остали у рукопису Грађа за Лепидоптере Краљевине Србије и О лептирима у опште.

Његов губитак млада биолошка наука у Србији најваше осећа. Сваки ко га је познавао жали у њему човека ретких подобности, племенитог срца, одликеног поштења, савесног радника пуна идеала за све што је лепо, чисто и узвишено.

Нека би живот Радмилов био пример онима који сад тек настају. . . .

— Ж. —

Штутгарт, јануара 1900.

(„Jugend von heute", eine deutsche Komödie von Otto Ernst.)

Прва, колико јака толико и изненадна атака, тако звани „модерног" правца на пољу западне литературе, прошла је, и изненађени, а због те изненађености и запрепашћени привременци „старог доброг времена" у литератури, употребљују ту пауау да дођу к себи и да се саберу. Један по један од запрепашћена занемелих јавља се опет на попришту, испочетка веома обазриво и као сондирајући расположење публике, па затим све слободније и — ако немате шта противу ове речи — све дрскије. — Али ова ти покушаји да се „модерним" затегну дијатини остали су до данас само покушаји, и ако се овај правац сам по себи не прежаи, противници га зацело неће упрошастити, бар не, ако и даље иду правцем који су пошли. Изузимајући неколико доиста духовито и озбиљно написаних дела, осоја и критичких студија управљених противу Ниче-а, Метерлинка, Хаунтмана и других, које с правом и без права трпају у „модерне" и оцене „*Uebermensch*"-а, све остало што иде преко тога не у опште може узети као озбиља критика, пошто се све креће у границама карикатуре и лажног сликања модерног правца. Не познавајући идеје тога новог правца и немогући га због тога ни са успехом сузбијати, многи осредњи талента и писци уображеног талента прибегавају карикатурном и лажном сликању, рачунајући на старо опште познато средство којим се одсутни противници у очима публике, која се задовољава моментаним утиском, увек пообеују: Учини противника смешним, ма и на рачун истине, и ти си победио.

Један такав писац, који се потрудио да карикатуром и лажним сликањем прикаже широј публици „модерне" луде, не само као смешне но и као за друштвени морал и поредак веома опасне индивидуе, јесте и Ото Ернст са својом комедијом „*Дечацима Омладина*". И он је, немајући у себи довољно снаге ни сирене да озбиљним фактичким разлозима — и оних има — докаже публици непотпуност и штетност овог новог правца, прибегао познатим карикатурама из „*Jugend*"-а. — Пролазећи кроз Минхенске улице често сте пута срегали по неког човека дугачке косе и шиљате брадице, са шеширом талијанских бандита, са сомотским оделом и генијално везаном пратком мараном. Ако се са таквим човеком упустите у разговор, онда ћете доћи до закључка да је то зацело неки чувени вештак којем сликарство у малом прсту лежи, и он ће вам надугачко и напироко доказивати како је Антон Вернер или Арнолд Беклин (зависи од „школе" којој она вама непозната величина припада) један обичан мазало и ништа више. Почнете ли се код пријатеља распитивати о овој величини, онда ћете сазда наћи на исто непознаше. Прођете све сликарске галерије, претурите све каталоге, обиђрајте све продавце слика, нигде нећете наћи његово име, и тек једног дана ви га видите на неким мердевинама како дотерује какву касапску или кафанску фирму. . . . И сада замислите какав би то утисак у вама произвело када би вас ученици и обожаваоци Беклина или Франца Штука најозбиљније уверавали да је онај тамо на мердевинама прави представник школе Антона Вернера, Бекера или Кнале-а; или обратно: кад би нас приврженици ових последњих уверавали да је онај прошли, или боље рећи, у уметност заузтали молер, достојан представник Беклинова или Штукова правца. Такав утисак, као што би овај био, производи у познаваоцу модерне литературе ова комедија Ота Ернста, која се у главном сиако одиграва:

Најстарији сан једне филистарско-чиновничке породице, која живи у једној северонемачкој поморској вароши, врача се као лекар дома, пошто је претходно изашао на глас својим проналаском бацила шарлаха. Отац се већ побринуо да му изради место асистента, а мајка пуна поноса не зна шта ће од радости, што јој син остаје дома. Али овај и не мисли на то, он и не мисли да се упрегне у јарам службе, но хоће тек сада да почне „живети". И сада допустите да за тренутак прекинем.

Случај је вољда хтео да ми упадне труд доказивања, како је и сам сиже ове комедије доиста неоригиналан, те је у последњем броју „Нове Искре" иред пет читаоце Хеденстјернову приповетку „Лекареи божић", са којом је — можда се и варам — сиже ове комедије блиско сродан. Хедеистјерна је писац без икаквих претензаја и његове приповетчице имају само једину тенденцију, да забављајући читаоце упозоравају на поједине друштвене слабости, и с тога ће ми сваки неровати кад кажем, да он у своме „Лекареи божић" није циљао на „модерне", који се у осталом, када је та приповетка писана, нису

били ни родили. Али је његов лекар знао доцније дома родитељима са истим оним осећајима и утисцима као и Ернестов лекар Херман, тако да, хоћеш нећеш, мораш доћи на помисао да је све оно што Ернест у својој комедији приписује „модерним“ и „*Uebermensch*“-има, постојало и онда кад ових створова није ни било. Али докле се у срцу Хеденстјернова лекара његова у туђини застала љубав према старим родитељима, дому и другарици из детињства сама по себи, као што је и природно, буди и развија, ослобођавајући га туђинштине, дотле Ернестова лекара мора да спасава његова другарица, али не љубављу но на један за данашњи морал доцета чудноватим начином.

Хеденстјернов је лекар донео великоварошке утиске, као што је то и природно, али Ернестов Херман донео их је овавлашене у очев дом. Он је собом у госте (?) повео и своја два пријатеља — два своја демона — који су правили правцати представљени „модерног“ и „*Uebermensch*“-а — по појму писца комедије. Један је од њих елегантан блазиран литерарни „гитгерл“, познат намеђу „*Fliegende-Blätter-Uebermensch*“ и Судермазова Вили Јаникова, ваше ово право но ово друго. Други је неки отрцани кафански литерат — што рекао Хардеј: „литерарни кули“ — који се попоси својим генијално прљавим оделом као горе споменути мазало својом дугом косом и сомотским капутом. Као и Хеденстјернову лекару тако се и нашем Херману почиње срце кравити у родитељском дому, те које ово а које поново пробуђена љубав према његовој другарици из детињства — јер и овај лекар као и овај, има своју другарицу коју је као гимназиста љубио, само с том разликом што је другарица Хеденстјернова лекара, Јулија, скромно чедно девојче, а другарица Хермазова, Клара, девојка која је „проступирала свет“, а што то звачи као девојка „студира свет“ то ма, који само као туђина годинама живели у Немачкој и као објекти за такво студирање слушали, најбоље знамо — дакле, нешто љубав према родитељима нешто пробуђена љубав према Клари учиниште те Хермана почеше да тиште спене које га везиваху за она два „модерна“. Али Ерих Гослер, онај демонски елегантни „*Uebermensch*“ не пушта га из својих канџа: са најчешћим цинизмом доказује и уверава он Хермана да су љубав према родитељима, брак, друштво, морал, и т. д. трице и кучине, т. ј. предрасуде којих се сваки слободан и паметан „модеран“ човек отреса. И можда би Херман пропао у море модернизма, да се не јавља права „*Uebermensch*“, *Uebermensch* у сукњи, која га спасава. Паметна Клара, која је „студирала свет“, решава се да спасе родитељима сина а унгред и себи младожењу. И она то прши прво резолутно, али на начин којим ће се — ако се исти код свију девојака уобичаји — тешко моћи сложити морал друштва које писац жели да спасе од модерних. Она посећује блазираног „гитгера“ Ериха у његовој соби, умиљава се, удагује се, ласка му све дотле, докле он, мисећи да има посла са „једноумљеником“, не учини оно што би и сваки „антимодерни“ учинио: да узме Клару за се. Разуме се да је она то и чекала, па да га онда покаже Херману у правој боји. То бива, и комедија је свршена. Херман спасен од таквих пријатеља, жени се и остаје дома. . . . Мислим да није потребан коментар, јер ће се и без њега сваком читаоцу, као и мени, само по себи наметнути питање: А ко ће та спасти од спасиоца?

Ј. Адамовић.

† **Др. Радивоје Лазаревић.** — О овом честитом Србину, марљивом књижевнику и савесном лекару говориће се у овом броју опширније на стр. 58.

Хиландарска застава (вођом Њ. В. Краља Александра I српског царског дарја Хиландару). — Поред народног чланка о овом краљевском поклону, напомињемо још да ово од обе слике представља краљевску и десна црквену заставну страну.

Српски државни грб на манастиру Хиландару. — Овај се грб налази на притвари која је доцније, на ужасу са западне стране, код Јакар. Прекрата је у истом стилу као и сидница саборна Хиландарска црква (уз коју је и монденаз) што је подигао краљ Милутин.

Пиша нам молећи да се српски хералдичари озбиљније писали о овом грбу. Познајат је само, а верну му слику пренисмо доноси «Нова Искра». Сазнаје Паја Јовановић ућутобрио је овај грб кралсрећно на крстасту бирјажу у својој слици Вожко Југовић.

Манастир Хиландар. — Слика представља целокупни изглед ове српске царске задужбине, то због тога со и не види, како би требало, сама црква. Због тога је у чланку г. Љ. Ковачевића опширнији опис само прво које ћемо слику усколо донети.

Прва Св. Краља у Софији. — Грађанке своје бележно је српски народ највише краљу своју, а поред ње, врло радо, и светим храмовима у којо полагаше своје жеље синове, као у кућу вечиту. Од Хиландара до северних падинака Фрушке Горе, од крине Далмације до данашње бугарске крстошине показаће је земља српског краљу жад којом се дакле у многобројним задужбинама видела злат у њих знаменитости и као израз стање наде за земљу и срећњиу будућност.

У Софији, данашњој бугарској крстошини, одмарају се у прки Св. Синод поћи Светог Српског Краља Милутина, који, како вели Јаков Дукарешањ у своју хроници (II изд., 63. стр.) обоме сахрањен у Св. Стевану код града Звечана, одакле је за тим пренесен у Свету Марину у Софију, где се још чува део са дугом длаком по грудима, која сам ја лане нутак свој мичина видео.

Није вам познато да ли се тачно зна кад је подигнута ова црква, коју представља наша слика. Према горњем закону биће вероватно да је Свети Краљ почивао у којој другој Софијској цркви на које је доцније пренесен у ову садашњу, јер храм посвећен једном имену, зоси то ако докле се год у њему не би приводило по обреднка друга вера.

Колико је поштован овај српски светитељ нарочито у Софији и њеној околини, има врло доказа, чак и сваког дана. Ми ћемо поменути само један. Пре неколиких година донесе Софијске општинске одлуку: да се храм Светога Краља поруши као сметња крашњој регулацији. Нећемо наглаити сва разлога крстошичке општине да тако уради, ани колисмо истину, да је со том крипном узбуњило Софијско становништво које у том гледаше скрнаи грех према Св. Краљу. Становници се у томпама скупљаху ово храма да се силом одупру општинском решењу. А када се сутра дан сгушти небо над Софијом, икада, после незапамћених времена, удари громи храм запне српског светитеља, раздрагленост народа, који у том гледаше гнев господњи, узеде такве размере да општина Софијска морађе одустати од доносне одлуке.

На слици, која представља унутрашњост храма, види се на десној страни олтара јкиот Св. Краља који је и за живота «на страшноме месту постојао» у славу српског имена, а која ту дужност сво и до смрти врши.

Мађедонка. (Слика Н. Тупић). — Није ово прва кут да су туђински сликари тражили мотива за своје радове у нашем народу. Такав је пример поред већ поменутих у овом листу) и ова слика немачког сликара.

Мађедонски расопд. — Писац ове белешке пашао је старца, чију је оригиналну свакашност битољски фотограф г. Керамеле-Николић пасликао, и «Нова Искра» рада и ширан српским словенима показати, на сајму (вашару, панађуру) Дерикеском. У то доба 14 маја киски се праше с пута из југо-западној Мађедонији, специјално с пута во земљиште око Охридскога и Преспанскога Језера, и казано је да што ове стазе у Витоа, док није остао бас чега путник не може бити — без новаца.

Старац Филип Митре родом је из села Петораки, дерикеске каде. По његову казивању имаће 67—70 година. Још је равно осленко — од богиња, тада му је било две године. Казује да је у младим годинама путовао во данашњој и старој Србији, во западној Бугарској и Мађедонији. Али има више времена, како само оде до Витоа и других ближњих места. Кад је уштао: да ли зна да пева, он је с поносом одговорио да би цео месец дана могао казивати песме — «дрвске песни». После рђаве борбе у славонске Св. Ђурђиу, седу на обалама Преспанскога језера, у коју је с тозиво надо попио, на пазни на оваво богат пехар, готово неприкрпан — како крајичто киповаћење за писца ових редова! Наравно он није чека часно, већ старца возо у гостионицу, обећавши му да ће га добро наградити, и да ће добити много више но седећи на сајму, на сунчаној крипини.

Кад је старац жалостан дубоко и разрађено је чином разлије, и затегну жице на своме »Самовилу« — почео певати, беше прво потребно умирити се да његов јецај због толикога изумевања које после певања на македонскога, српскога или бугарскога. Али се сазнало, кад му је речено, да на говору свога села нисмо чули, нити да ће нека што је чуо у Србији или где горе у Бугарској, да се он трудио, да чистије наречјем својим него нисмо из својега репертоара. Не могући се задржавати у Лерину рано стиграо, дошао га је писац ових редова у Битоли, где му је у гостионици »Београд«, у хладовини кавинде добри чича Филип куших пет дана весне. И ако је старац уверавао, да би нисмо дала могао после казивати, већ је требало дати само одлагати, изговарајући се да не може да се сети и да треба да нађере сам синели.

Старац Филип весела је и разговорна душа, старост и сиротиња касу убиле у њему вољу за животом. Живио се, има и умучаја.

Његова песме биће издате заједно с другим дијалектолошким материјалом, који је за време кутовања по Македонији сабрао и који ће; ако бог да, бити још више умножен и допуњен новим кутовањима по »осетној Македонији«.

С. Н. Т.

Гуслар из Босанске Крајине. (Сапшо И. Тајпов). — Сувори су звуци са његових гусала! Он нема стару славу у срцу госпоство, нема слободу својих предака — а дрхти му тамнило гудило у удрљаној руци и играју суре на очима при помену некадашње доба... Дође му да разбије гусле у тисуће комада, да више не прекуче тужалов крево њих. Али се опет удржи, опет се даде пробе, да чуди, да тешн, да блажи и надом крепи, јер зна шта су гусле биле даноншњ слободној Србији када ово у розетку свјано.

Бегова џамија у Сарајеву. — Гази Хусрев-Бег, најсјајнија босанска глава, која у почетку XVI века владаше овом средном покрајином у Султаново име, један је од најзаслужнијих и најчувенијих османлијских представника у Босни. За његова доба подигнуте је ова џамија која је после неколиких у Цариграду и Селими-џамије у Једрену најлепша на Балканском Полуострву. У дворишту ове џамије черкеза је лина која осећала расковни подреди на том се време мухамеданска обредна правда. Унутрашњост храма украшена је расковним књижним, међу којима је од огромног церског значаја један који посланде из Цариграда 1877. године да што веће буљење османлијске бојног занатлија. — Лепо, пред главним улазом, турбе је џамије основала Хусрев-Бега; а во: ед недрвака стоји тик. а р з и н т а м који подиже неки паша као контролну меру за арвази, пошто му лођаше грађанске жалбе да се у бесистему (закона Хусрев-Бегової установи) крило неред. — У дворишту је и Хусрев-Бегова с а х а т х у а паноја је часовник са 24 цифре. — Поред оволике своје лепоте која заиста сваког гледаоца, устао ове џамије нам необичног интереса за нас Србе. Нарочи к р в и ј е в о д а лобија је нарочито израза у том устану. Као је она богомоља у доба основања припадала привилегованом делу босанском, а како се знало да је судба промењива, стављено је џамији у дужност да њоме за покаме и т е р и ј а л н о с р п с к у с а р а ј е в с к у п р а в о с л а в н у ц р к в у кад год би у невољу пала; а в с к о п а њ и ј е ж а л, да ни с р п с к а ц р к в а н е з а б о р а в и л а о в у м у х а м е д а н с к у з а д у ж б и н у, а к о б и к а д г о д д о ж и в е л а т е ш к е д а н е. —

Разметни Хусрев-Бег знао је да је свој своме најјачи, па нам је ово неколико његова знакова пут којим нам кола ићи, како њеко најбоље угодити и Богу и себи.

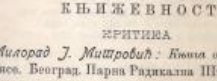

КЊИЖЕВНОСТ

КРИТИКА

Милорад Ј. Митровић: Књиге о љубави. Баладе и романсе. Београд. Парна Радикална Штампарија. 1899.

Не мало није нова песма, и сећи који се подуже бавио једним затвором песме је опазити, како су временима просте ствари песма сложене, како је бесмрајно тешко створити апсолутно, непоколебљиво начелове, и како се ништа не даје мерити једним, чарнијским мерилом. Што се више удаси у стихр, тиме психолошкије свеједно човеку: на крају крајева долази се до старовинога пита земљ, и човека свеједа која врста стила да каже нешкове за које није сигурна да је тачно. Нигде догматизам, доктринарство, крутост духа нису опасније по у књижевној критици, и онај који верује да дрку потиму у рукама надаља је од нас, и тон самоуверена најбоља је доказ незнања.

А пта тек значи примењивати ту огрвавчену критику — која једва може посете то ако, јер искључује сваку и основну критику. критику самога себе — у тако растегљивом, стваљивом, скоро каучуковом предмету као што је поезија, карактер наша поезије! Судн ли се апсолутно, нека несме која би могла остати читава, нема ниједна која се не би дала покорити, нема особља који се не би дао исмејати. И када се ватуби на једа велики закон релативности, који је можда кључ мудрости, када се у оцењивању наших песничких дела не води рачуна о привоју и позорању земља из које она ничу, о гладном и тамном небу под којим она расту, када се међу нашим песницима траже Гете, Бајрон, Иго, Сили Прудом, зар по онога ће о коме се ништа него по онога који пише!

И ето зашто се нисам много обрадовао када сам једно јутро затекао на столу К њ и г у о љубави са словенским латинског уређивања: »На рецензију«.

* * *

Ина једна стварн која одних и у напред јемчи за солидност рада Г. Митровића, то је сакат да зрна његова књига није плод прве жатве и песничке грозничке врве младости, него хронолошкога песнаја ниже но десетогодишњега рада. Он је био један од врних који су се грчевитали око Војислава, и врло његови радови падају крајем осамдесетих година. Тамуно и нешко песнице у О т а ђ б и н и привукло су општу пажњу на њега, а допиши родови во синна нашим књижевним листовима, поглавито у Д е л у, створили су му једно од врних места у њиној младој песничкој школи. Његов добар глас већ је створен, патријарх наше поезије, Змај, дао му је свој благослов, и ја доклим да само хоћошн ово што је свако лепо: да је Г. Митровић песник од талента и да се наша књига има много надати од њега.

Наслов књиге јасно каже предмет, стар колико род људски и као Ахасвер осуђен да вечито живи, и који је био и биће један од главних састојака поезије. Глад и љубав вредну свет, каже велики песник; нагон за одржавање једнике и нагон за одржавање врсте два су најјача основа и покретача живота на земљи, помоћнпа је природа наука, које биологија премене на људско друштво нису нашла најпруданије. И ако нна да се преиупо о принсипу: љубав, широко схваћена, онако сложена, најсложенија међу свима особљама, већа синтеза стожина и алтрузизма, по свој кривини ће претегнути. Само, љубав као је ни данас разумемо и практикујемо, — најлад, и осећамо —, није апсолутна, мистична љубав каква је била у хистиим периодима својим. Ми живимо у једној старој цивилизацији, доста зрело — и као но сво, као не чак ни довољно —, и љубав је за нас или замирене свиснче потребе, брутална »љубав без ирања«, трговинско предузеће, или у бољем случају идеализована инстинкт, у најбољем, под нало слите, дупонни и телесни сиеп два равноврана бића да заједнички подносе радости и јаде живота. Ми живимо у прозајчном, веома прозајичном буржоаском друштву, у коме су људи као шкад одвојени од умствености и лепоте, у коме без боје, без светлости, без великих страсти, када час је борба за хлеб пасушни све прогутала, све всисала, сиема среде нгуиила. У таквој средини поезија се рђаво осећа, и она узалуд узиад, ако трежи храме у класичном Риму и Атини, у фрамиеској и будистичко Индији, у студеном и маглонитом Северу, у загушљивом мистичном Средњем Веку, чак и на шкедама, — ма где! ма где! само нека буде ван овога света! као је кризиу Воделер. Па ипак, ма како да су неповољни услови за поезију у нашој средини, ни један век нема да покаже тако велику и тако обилну дирану као овај класицизам-прозајчни, деветнаести Век. Култ прошлости којим се дивимо поезија палшљуја не значи да је дошао крај, да је она неспособна за нашом цивилизацијом, то показује само да се још нађе оригинална нозој средини, као роман и драма, и да још није дошао »човек послан од Бога« који ће јој отворити нове стазе и указати нове хоризонте. Као било да било, зле је наш Г. Митровић трежио, он у треку има зелене и одличне другове, а, ако што је поезији, ништа није слађе него трек у зелене другову!

Љубав коју нам он опевају, то је љубав пролисти; и нам песник опевао је витезну, трубадурску љубав. Али, ко зна, можда ова изгледа само зато већа и лепша што је давно од нас, можда је ту случај просте оптичке обмане. У Провансн је сунце врело, тако врело да у хлад и сред уиок клуча; под онин зелно плавим и насмејаним небом где се огрће зелом поезије, и у овом чистом и проводном зраку некрнетно се суби разлика између жиште и створености и лаж се испарава у весиљу. Та љубав можда исто толико одговара створености колико и приповетао чарнаконског хероја о

Титарима у Шпанији и Јапонима у Алжиру. У овај нах нада ми ни ум неизлазе закаћа, који можда нашта по доказују, као који лају преда да со досумња у равноправност тога доба, у осећајну надмоћност њезову. Кронички бележе да се свакојаштали литени нису жалдали јести људско месо, да је трубадур краља Ричарда Лавовско Срце јео месо убијених Сарацена, да је госпођа сера кастелана Раула де Кусија појела срце, не знгуративно, свога литена и обожаваоца, да је страшни владика Фулк, онај који је у крсте војне противу јеретика бацио ову краткву реч: »Убијајте, убијајте. Бог ће своје познати«, био трубадур који је могао рећи са Трубадуром Г. Митровића:

.... Пезо'о сам весме цвећу, звездама, дуњој зори,
Пезо'о сам живот мали и малисте, раја дво ....

Поред тога то отимено друштво, које се растварало у осећају и пићању у појењи, за дуго није звало шта је то копула, и једно одело је носило дотле докле по дође до изношена стања. Најсавршенији образац то дубања, Петрарчина дубан, данас нас нагони на милосрдан смех. Разгледав романсе тога доба које је Барт покупио — узгред буди речено, међу њима је једна која несмо опомене на нашу народну песму о Цариди Милији и Владети војводи — и, право да кажем, у тренутцима чудно и дубоко тронише ја ћу много радије и уже узети Моисаљ Јаку као сирт и Долову Сабо него Леку Еглантину или Леру Јоланду.

Баладе и романсе у опште нису у стању да воскину тајне особине и драње једнога песника, нарочито лирског песника. Оне су песма обојен ен, у крупним потезима и интересним цртама изнесена лакша трагична или весела историја. Значајно је да се сви велики песници који су писали стихе те врсте — дакле нис скоро нико и не пише — нису у њима показали најјачи и најбољи. Гете и Шилер во балидама и романсама једна би времена граници своје отаџбине, Валтер Скот и Бернс нали би у заборав, ко Оде и баладе Виктора Иго још су савременици казали да нису ни оде ни баладе; једини песник који је у њима сајао био је Бергер, али он је песник другога реда. Модерна поезија је индивидуалистична, и оно што нас интересује код песника, оно што ствара његову особеност и вредност, то је начин на који он схвата живот, природу, како прима и исказује сподне утиске. Без песничког ја, без искрености, појења губи сву чар, па можда чак и вредност. То је велики и основни закон умстности, то чини вољу која дели слагара од фотографа, хајара од лица, романописца од стенографа при каквој криминчној парници.

Као баладе и романсе, песме у Кашин о дубани скоро су свршене, али као такве оне нису у стању да нам пруже слику талента песникова. Али кроз све промаља се песничан осећај, и у овим историјама грчким, шпанским, провансалским, холсаим, нађеје нас клетва жика у каквој праза, бајска, чиста појезија. Са надоместком исказује оно топло место, које нас привоси у топле јунске вечери, када тишо и срца нежиру, и када видух ширшо лишама и дубоњу:

Ноћ сплаво. С неба ведра
Звездани се зраци шире,
А румена ширше ведра
Но градиши бујно мире.
Мирта пуни ко ли стрели,
А јасмина дубан сина,
Све заноси глосак лели
Славујевога натвовања.
А над сину месец јасни
Задрхтао хлеће тада,
Осетао холет страсни,
И росната суза пада.
Да л' се тута жеча тачне,
Зашто му се ноћој жути?
Ил' то ноће за то плаче
Што ће скоро умрлуга?

Када нам да говори дубан, одала од које дах пресеже, тело скоровка и која у грех води, он јој неће дати лакши, отужни, »појетичан«, романски назив, он ће нам просто и снажно рећи ноће невесрдно преселе ушеса. У стиху који наводим замењте калоко-појетску реч: дубани са обичним и искреним: волим, и вита може бити природнија и лепше него речи:

»Казаше ти што и чуше,
»Истина је, ја сам крива:
»Другог дубам из дна душе
»И дубићу док сам жива!«

Сарказам песме Два пилета од песма је јаког утиска; последња два стиха, без краја и синтета, без изненађености, тако сликарски представљају целу драму:

А над њиру ноћно доба,
Лежала су мртва оба;

Још зра зласи рано сиске,
А просуте чаше леже.

Што се мене тиче, ја налазим најлепше појезије, истине, живости, осећаја, у овој малој песми од три строке Била једном ружа једна. Ну је сам Звај пресео на песничи, и то превођење водећако чини част и песнику - писцу и песнику - преводиоцу. Последњу строфу гласи:

У крвку се сплти врсћу
Разлеже се песма модна,
А са крвко звоно јецк. —
Вила једном ружа једна.

Обична трагична историја о вежљоме цвету који је увенуо под мрзлом живота, и цео свет успомена и осећаја, најтање жице душе пако, и ти болни и тајни звуци међају се са јецањем звона на крви.

Сличних места има довољно, и ја сам изгледам у назобљу. Мени је само жао што Г. Митровић није крошнирао своју збирку, што није у њу увео и друге своје песме у којима се његова крсдност још лепше видети и боље осетити. Поимт ми је песничам рад мотов, и сада ми нада на ум неколико лепих песама у Отаџбини и Јапору; једна од њих тако ми је и сада остала у памети, да се и после седам година сећам сериетна:

И јоному звона весело:
Вилу га ни и живе!

Мало је песама на српском језику као што је песма Посланичо другу у Дољу, у којој је тако лепо изражен живот модернот интелигентног Србина, елемент, чист младићски идеалним, трагична борба идеала и стварности, постуков праване животом, и издај над сложеном, пламтуће душе у пепар, перад, бакто спокојавање. Најзад, оне красне басне у Звезди које тако много и тако плодно кажу.

Сећи Кашин о дубани је чист, усхићен, умстничк. Г. Митровић је обратно лепшу шалу да му песме буду умшене, у томе је имао право, и то је заслуга наше младе песничке школе. Јако се срећи нада се писли да постоји неслагалост, чак и супротност између облика и садржине у појезији. Грешо поједнако и они који мисле да је умстност ради саме умстности, да је облик, мелодија, ритс, све, а који, са Флоберон, тврде да је између два стиха, од којих је један лош и не каже ништа, а други рђав и каже какву мисао, зрни много предимнији. На тај начин они прелазе ону сиру границу која дели појезију од музике, и у претераној ревности руже властиме циља. Грешо и они који мисле да је садржина све и сва, да је облик споредан и брига о њему да је бесполезна, јер људе их нада разлику између појезије и прозе. Између облика и садржине постоји нетм односе која између меса и костију, и појењако је непотребно називати бесмислене стих као и суха дидактика, исказе кости као и слојеви сала.

Из стихова које сам горе навео могло се видети како је стих Г. Митровића брижљиво срезан, бирам, богат и звучан. Ево још две строфе из Лепе Ванде:

»Колико дана, од тога чина
»Много је дана, исхова много,
»Аз' овај зрстов с ока ни сина
»У дому моме чувао строго,
»За крупу нико мен'о за ме би, —
»Аз' ја га сада жртвујем себи.«

И Каиса жача ко зора трже
И стука зрстен у бесу плахом;
Стукано злато кроз кровор ржке,
А крупу нису блистања прахом.
»У твоје здравље, најлепша жено,«
И ово зуку у здравље њено.

Поодавно писам што српске ремн, и жеам је тако мило на глас читати оне снажне, леташе, мелодичне стихове.

Да поможем још сарцетак Трубадура:

А када зора сина и расне руже рујне,
И светлост дана крене да просја ноћни вео,
Тада не ноће бити и на дну мора сина
Лепшу блед и хладан н'о лепан што је свео.

Пред правницима, то самостално која би се могла учинити, то је, да жестимичан утицај Војислављев буде мање видан и мање јак. Изгледа да Војислав непрестано неравномерно оригиналност својих младих песника, и да им не да мало се у напред. Поимљем само Хотеру и Трубадура. Затим, друга једна, много мање важна, и која би према другом изгледала хаперкритична и педантска, али која је на своме месту код Г. Митровића који се толико трудн око слога стиха и чије је осећање хармоније тако јако развијено. Г. Драгиша Стајовићевић нимо је потпуно право када је наглашавао значај акцента у слику, и она два примера јасно је показали колика је добит и штета од добре или рђаве акцентуације.

И невоља што сас плаче,
Мирно руке тешке чиниле да се избегне оваква слика:

И:

»Крош сувратчи, погле старче,
»Кво двора суре стоје,
»Ту борави драга моја,
»И воина вобас мене.«

Једна од главних мана нашега језика јесте често крстошење самогласних, и треба сас могуће чинити да се избегне оваква слика:

У свету сам хтеде да тарем своју бласта,
И паде к'о у хаљ код шедне рога чиста....

* * *

Права војевања није вештачко окивалавање туђе приче и лажне произвести, од које нас и време и простор бескрајно деле, и која нас никада не може загрејати. Ми не осећамо болове тих људи, ми не разумемо њихове наде, других ври струју у жилама нашим, и зна нашта не говоре ни нашем срцу ни нашем духу. Војевање, то је кад срести, свакодневни, сирови живот, нарави, нравни, занимање, чување, стање, отровни живот! Поглед је онај који разуме количаствено струјање жестоко, који зна све тајанствене воле које спајају сред друже, који уме да нађе свс мобне елементе под којима трепте душе других варијација и облика. Треба бити видовит, знати »осетити« јецаје, осећати како трава расте. Има дела која нам не кажу ништа по шеће, ништа не осећају, као онај Холандез код Дедса који је из Аустралије донео само један утисак: величину кромиљв. Велики и несрећни Гајо народи обичан живот са стопом у пустиња из које је Арон подигао, са тврдом и сурсм стопом која погледа замаје и у којој је онај који вида откриће сву, и пустру воду која је животом и нама заливала до једва пород. Осетити, разумети, заволети, провести живот, све у чему је војевања!

Да ли мелодију предмети? Ако хоћете пропасст, сто нашега устања у почетку века, ово бесправено и сиско дело сиротиње рада, куће и вотаво, онога народа »мучења« које се напутили од свију крај чотири века тешко и мишко, а које се као свеже ју-тарње сунце једнога дана поносито издиже и затражи своје место на земљи. Ту свеже, у Revue bleue, један страшан синентизо-јуће своје утиске из Србије, подсмехују се слабој умстничкој предстоји оних сјаних гувала на Дуне које се налазе у нашем Музеју. Није му замелте, јер он није могао осетити ово што нама кажу она оваљна, отворена, поштена лица, оне тужне очи раса које је као ропска кашна, оне снажне заголиће и дуге ногурјуп. Не би се подсенеру да је ово очајну борбу сплака српског, опасног лекоа и обузетог онутом, која се подиже противу пароизне које се као полаш разиреда у три дана свега, да је ово до ју ноћи да људи војевали борутсов које је у чуварка преке Саве пренишао, да је градове освојио тромесечни тенинка, да су архиканрати у добоме ударали, да се писало бо-јеруом растсвсљене у воде! Не зна он да је у тим чудесним селаљима тајанна кашјала непоеретљубина писао о национализ солидарности, ту њихову страну Дуне, то народно разумевање нта жубори брзина и бистра Дрина. Дрина »мсја ријска«. Ноже мој, како волс, лепа Дрино, како допадаји! И тако доба зи ниј нашло своја ссе-сеника! И тако лепи и мајке сиже залудно се трсше у јаукиј, задо-вољ, зубој пронјести!

На ова свакодневна бујна догађаја, нада, радости, болова, р-зочарења, страсти, надања, вечита борба између спова и јаке, смели и бујни волети дуже која би у небо да пуне и тамнила могу пријатељских за благо омалало, вечити свакпс смрт која нам носи мило и драге и која нас у кутуј вреба у најзеленим трепутима кратке и пар-лазне среће, страхсните непрвала која дана нзле и слабе, писак пе-средних, сиротиња, комшинских, чарфејних, глад за истинот која је хлеб душа, жеђ за правдом која је сишина шиљсти, свети кућа човечанства и човечности, клокотита амбиција бити на зову побеђсно-сног пссма на пирстку, као свежани, чисти, девојчански бели врхови планина; бити врло осетљив према врлицима златнога сунца у чијем зраку трепсре наде зоре, среће, свстлости!

То шису ни наши новс жиспи, јер нам нису такпа нски програм, то је осећање, разумевало и врлицо све оно што је било великог у нојевпи и што је дало свита стоја доба и свога народа, то ни Г. Ми-трошић, то се дуе видети и у онпм нсзнаљним песмама: и све ми даје права да се надам, да је ова лепа књига увод у другс, лепше и веће дело.

Лозница, јануара 1900. **Јован Скерлић.**

УМЕТНОСТ

ПОЗОРИШТА

Краљ Едип на београдској позорници.

23. јануара о. г. дошао је крај пут на београдској позорници »Краљ Едип« од Софокла. То нам даје повода да проговоримо коју реч о техничкој страни самог комада, и да укажемо на потрешке, које су се том приликом појавиле.

Досшло сам, да се украја Нар. Позорипта, или сам т. драмскуе, при спремању комада за нашу позорницу угледала на једну оранпцуску редакцију. Ја у то сумњам; а сумњам у толико пре, што су потрешке биле тако назпталне природе, да се оне не могу ни са-вој француској позорници ирихватити, к да и не говорим о нспштој педантерији, са којом би се дотични комад могао одлично нрадурити.

Таио, где се у позорипштва отвокује публика, које је бар у по-зрсним преводима читала класике, и гп плена према разноврспим пре-ламља, разладања научних и умотничких збирака комада и сушше добро познати — тамо се прирећивати трупе да буду што јасније, да што нормије сачу стоар представе. А од нас, где и образованија нама интелигенција можеје опаке комаде само по Ш е ру или ко-јој другој историји литературе, нама позорнпца управа је и сушше мало учинила за разумевање самог комада.

За класичну умстност трсаки се гомиан разнозрнот лежа, да бисмо је могли разумети и вољ се дивити. Не с тога, што бп ја умет-ност била нерјена, инстерпозна, симболична, или са другог чега; него с тога, што је она нарочито нама Србема у Краљевп и сушше да-лека, а сушше непознита. Нето опако, као што се на нарчепонском ерпну мора обзирати и на најмању спгницу, кора се и при гледању каквог класичног комада не сме и сме нажа обрлати. Као што код се само, при свој строгпој и неподеливој дужини ерпна (750 метара), оно не мапа посветрпљив варијанија звпгре или помсрање и компонацију по-једпнпих грулз, нето нас тако ни грчка класична драма не захвата при читању или слушању. Варијанија достојних наше пажње има и мора бити и у вој — али пих нема само за нашој позорници.

Поред све подаје на чекое, која је, протпвно своју грчке драме, увсла у ову трагедију, нама ваје дано врлог услова за умстничко дело — ниј бпло јасности. Ово, што су грчки трагичари кон-стпташи доласком пан одласком појединих лица са сцене, нису код нас постатли ни подслом ва чпнове. Та подела умела је так вино збрке, него што је разјашњала. — Али и како би се могло подс-лити делити? За то је једпи моменат из живота несрећног Едипа, који је самчепа вдовја: сте се на сцени по вољи богова; на шта људи предузимали, и шта су бо-ну, коју им је Темис одредпла, не могу избећи. Ово тема и опакпа обрада карактеристичне су потпуно за хобзпнога Софокла, који је попае спрта и сам за Хероса проглашен.

Можда се опака тврдња бојпа, да је 1430 стихова (јер их тп-лико у трагедији Краљ Едип има) бити и сушше жао, да је време бити и су-више кратко врема пспања, које су се морала за појединп места платити, ва је с тога во свој пријпци на образама и штампала, да је сарадпик око 11, а продстава је бала јон и пре 10 часова сврпсна. Изгледа ми као да се у позорпцу ва мотор, питар или калорам продаје: пак што се као ово на ранцпнпику врема колпчини пазње-ност нопла сто дуже пан краће врсме позорнпе. — Оно што подела пи сликзи нојим једпог пашег уважепог грађанина и научара, које је величина и колосалност каквог умстничког дела прпи услов за њего-ву лепоту и вредност. — Али, тако је то код нас.

Поспе ове дисонанције, пзврпсне над комадом, морало спомснути још и једну погрешност, која мена чак и произвели број лица у ко-маду. Две Тпвкапке су биле јоп и у дпјалогу Тпвкапке, док код Со-фокла о томе ни помена нема. Оне две Тпвкапке могле су чак и кор заменити, али нпка само ва нашој позорници.

Кор је представнпк целог тпвског народа. Он је у комаду само, што ни дапас пазпвамо »јавно мнење«. Народ (у објавсном »Корпеју пацпна I), који је предводпп кора, он дакле крсдстпвала застушнпке тпвског народа, а не сам кор. Софокје је врло рано у драмски кор 15 лица. Ми смо на нашој позорници видели коронођа, а нпка кора. Ја нпкако ту грешку рачунати и оно две Тпвкапке. Опет нечувен и науни не-поннет комад!

Коронођ (Корвеје) говори са краљем само у име кора, у име народа; и само ако тпкза он нам је разумљив; јер нпкто нам он ни-каква као предстпвсиика дворска бупала, који са краљем све тако да говори само с тога, што ће му се на дуговс одбити. Опако као је коронођ на нашој позорници био изложен, као и велпки значи играча холовбе ме је на сцрају ових дворјака пзанпског краља Филипа VI, које је Вспликпзе тако умотнички умео да представи.

Ова сценска улога коронођа и кора могла се избећи само тиме, ва је се крена правплпна трупа гроздоје као хор, да бар на сту-пању на бину (јер он нпје требало да очекује са остапима краља пред палатом, него да уђе тек онда, кад остали народ одазпи своју рагобпе ответа, у тому би се одпах и велпка драма и једпостпо ма-шпнеспкала. Свакпи је то врлсе бно, кад се у IV чину допуста да музика свира и врата говор оне две умотничке, које су нас у својим улогама подсећале на мостеране, које весепно по улпцама бацају и бупцају. И на овом је бар мсспу требало пустити кор, да он те стихове ответа. Али о кору ба се могао још нпсто предузети, нпто је на овом месту нему да чини.

Кор је у Софокла потпуно земаљских Тпвапапка, одпах после прве чина бпла су пепотребна она два лица, која су пред краљевом палатом са маглпвпзним граничпнама у рукама скупала да нспой од краља траже. Краљ их и сам отпушта узвпкујући на себе дужност да кау лека тражи.

Старци у кору, свештеник, на и само слуге, мпзерно су пзгле-дали. Старци, који су имали да представљају најстарпје грађане тпвске, пзпали су пред нас као погурени дворјани, на које сам се бојао, да само руку по пруже и жпвотпњу по потрако.

Костими су били исход свике критике. Место правог грчког одела, Јопаста и остале жене пмале су пеклапе амиире и мптпнеа, без сумпла и обпаса. Не крадемо ако ни од остапих нуппкарва одело ниј одговарало застопнпм доба и обичаја, који су у комаду застр-пајеки. Не знамо у чему појединп француски, поменути на так и ма-царски комади трсба да пмају крпвотпое пред Едипом, те да се за гардероб у овом комаду не бспе падапајеје руке и болеп укуса ус кримопу научних резултата.

Што се тпче остапих дпсонанција на самој бини, за њих се у опште може рећи, да су биле бсз смисла, а још жаље укуса. Као што су бспзмислено биле коспетране, тако су још бсзмислспије употребл-паке. У овом погледу ни ово пмали врлпке да видимо смотене лич-пости, које једно говоре, а друго раде.

Поипто текста врсд собом пемам, то ни ипје могуће ни говори-ти о самом преводу. Вепку бих имао само да замерам употребу пеких и сушше дростичних реча.

Преподавао би исто истражити на своме напоетом раду; али, као што се од онога пута показало, нему недостаје потребна спрема за такав рад. На њега жели исто толико одговорности за ове мале, колико и за позорнину улогу; јер су обоје показали, колико су пало познати са техником грчке драме. Краће је већ време да се зод нас престане с тим клишеима, да је класична филологија само познавање грчких и латинских речи, у деклинације и конјугација. Нека сумње да су то основи, али за познавање и укушење — а то и јесте крајњи циљ учења класичне филологије — у једном класичном делу, као што је бан и сам врло Едип, потребно је свестрано познавање јавног и приватног живота дотичног народа. Тавно познавање данашња земља предавања и учења филологије не даје, а он је у напредним државама (на по неким жестама чак и у гимназијама) већ давно и давно одбачен.

Ми смемо желети, да не само Кинна, него још и друге грчке драме на нашој позорници видимо, а нарочито бисмо желели Еуриндда, али само у свеременијем облику, уз употребу оних сокаца, које је наука у последње време постигла и утврдила.

Ситније опажене, а већ крупно ина, прећутаћемо.

На завршетку морам молити за опроштење, што сам ја као археолог морао да опишем о једној позорници предстаки. У своју одбрану имао бих само то рећи, да сам ја у овом чланчићу додирнуо само оне ствари, које строго у обим класичне археологије спадају, али са може у најужемој вези стоје. То ће ми признати сваки онај, који зна, чиме се класична археологија бави.

Др. Милоје М Васић.

РАЗНО

Француска штампа о српском преводу Тјерове „Историје француске револуције". — Велики француски и конститорски рад Ґ. генерала Магдалинска није нашао одмичног доченка само у нашој књижевности. Поред једнодушне хвале и признања у српској и хрватској журналистици, говорило се са похвалом о овом књижевном подухвату и у француској штампи. Многи политички листови донели врлопохвалне оцу њиову у српској књижевности, а журнал „La revue diplomatique" донесе и нарочити чланак. Не хотећи га конститорисати, доносимо га само у преводу. Он гласи: „Француски утицај у Србији. Ниже је од четврт века како се Немци и англосаксонско племе старају на све могуће начине и свима средствима да осваје француски утицај у Србији и у целом до француска успела с помоћи свога језика, своје културе, својих традиција и своје цивилизације да створи себи искључан доминантан положај. Поново се Француска није тоже начина опирала, пала признати да су ова настоја напресила нашла јаснсак успех и да је француски утицај достигао у наколико осјећаји и у српској књижевности, а журнал „La revue diplomatique" доноси

ПИСМА СА СЕЛА

ДРУГО ПИСМО

Драги Пријатељу,

Нерасположен сам. Имао сам ту неки дан један губитак: изгубио сам једног важног пријатеља. То је био мој стари слуга, Никола. Ех, да ли знаш какав је то човек био!

Не могу срцу одолети, морам ти ово писмо о њему писати! И кад бих хтео о чему другом не бих могао, толико ја жалим тога човека!

Није то био човек ни одрастао, ни паочит; није имао ни Бог зна каквих особина што би спрањале чију пажњу — ништа од свега тога није красило покојног Николу; на против, баш је био ружан, сакат, напрасит, заједало. На опет, имао је он једну врлину која је наткриљивала и покривала све те мане: волео је кућу коју служи, и то је волео као што ју је волео и домаћин; некако је умео да се сраста с кућом, и она му је била драга као да су га за њу везивало најслађе детињске успомене.

Јаков Арбес, чешки књижевник.

И та се врлина толико испољавала и истицала, да је све падало пред њом; изгледало је да су оне мане из ње проистицале, и, разуме се, онде се на њих није ни обраћало.

На пример: сусед Марко је нехајан човек. Ништа му није у реду, па ни ограда на њивама. А у селу је овакав ред: кад смо суседи у њивама, онда је половина ограде моја а половина суседова, и сваки води рачуна о својој огради да не би посрнула те да стока штету чини. Сад, код Марка као код Марка: ограда посрнула, његова стока ушла у наш усев. Никола, као добар сусед, истера стоку из усева, пљесне мало стругу, и одмах оде Марку, јави му и замоли га да или ограду притврди, или стоку увалови. Марко, разуме се, обећа, али не уради ни једно ни друго, него стока још истог дана провали на другом месту и уђе у усев. Никола онда зајми стоку и потера у обор општински. Марко га пресретне у путу, почне отимати и ту се побију. Никола, као нејачи, дође кући разбијене главе. Али га то ништа не буни, јер, док му завијају рану стученим, живим угљеном, дотле он спира крв и прети Марку да ће му опет стоку у обор отерати. И заиста, сутрадан то и учини. Кад га неки уништаше хоће ли тужити Марка што му је главу разбио, он рече:

— Ја отерах његове коње у обор, па сад нека тужи он! Мисли, вальда, има негде умешено на обешено! Нема, брате, ништа! Да има и ја бих ишао!

А о разбијеној глави не рече ни речи, као да то мора бити кад се чува имање!

Одавно је код нас у служби. Има више од тридесет година како је дошао у наше село. Био је некад неки занатлија, радио је терзијук; али кад га издадоше очи, он се остави заната, па поче служити код сеоских дућанџија као дућански момак. Тако је дошао и у наше село. Не знам шта је било, тек његов газда пострада, дућан се затвори, а он се прабн уз нас и ту оста.

Ја сам био дете, и с њим сам заједно изгонио марву на пашу. Он, још крепак, окретан, и као сакат, весма ми је импоновао и својим знањем и онако свачим. Прошао доста света па ми стане причати, а ја седнем на гутањ његове приповетке. Не крајем да сам од њега добио прве географске појмове, јер оно што бејах у школи научио да: „кад станемо пред добро намештеном мапом, онда нам је с десне стране исток, са леве запад, више главе север а с ниже ногу југ" — није била никаква наука него папагајско брбљање. Чак доцније сам сазнао шта је то, али у овај мах то ништа разумевао. Он је мени све лепо објасниο. Од њега сам ја научио и шта је запад, и шта је север и шта је југ. Научио ме је који ветар какво време доноси. Причао ми је о великим планинама и рекама, о Турцима и Чивутима, о џамијама и аџрима и како се Турци и Чивути Богу моле. Свашта је он знао: на свако моје питање давао је одговор не запињући, не премишљајући. За мене он беше велики човек и ја сам веровао да он после мога оца — који је попа — понајвише зна. Од њега сам научио и пушити. Ту никако није умео бити строг, јер је и сам волео дуван.

После сам ја отишао у школу. Ја сам се и мењао и од детета постао младић, а он се ни у чему није изменио. Доцније сам ја видео колико вреде и његове приче, али сам га ипак волео. Сад плачем за њим. Кад бих нешто ја умео кога интересовати животом као што је он мене заинтересовао! Па како је он лепо и мало сликао живот који је сав ружичаст изгледао у мојој дечијској машти!...

Постао сам учитељ. Отац га отпреми са мном да се неко најде уза ме. И сад је требало видети његову старатељску бригу. Пред сељацима и ђацима никад ме није друкчије звао него „господин-учитељу". Кад бих га позвао, никад ми не би пришао под капом или с цигаром, него увек голотиав и с неким особитим поштовањем.

А кад би остали на само, онда је „господин-учитељ" добио лекције и прекоре за сваки, ма и најмањи, изглед. Једанпут ме је баш и изгрдио.

— Јеси чуо ти! Или се владај како треба и како твоме лику доликује и приличи, или ћу писати попу (моме оцу) па кад ти он дође, онда неш упамтити! А ти знаш попа!

Мене је једило што ме је још сматрао за дерана, али га опет нисам хтео вређати. Брзо смо се измирили. Није прошло ни пола сахата после те галаме а он је већ пребирао:

— Начини-де и мени једну цигару!

И ја сам га, разуме се, послушао.

Ни кад сам се оженио није престало његово старатељство. Шта више, то је пресео и на моју жену и познавао се у кући као неки свекар. Он је радио као слуга а саветовао као старији, и у том га нико није могао поколебати. Ја не знам жива створа који би њега уверио да он нема права саветовања.

— Не смем ја њих пустити тако! А шта би ми каз'о поп?

Разуме се да је ту било и крупнијих сцена, али је он вазда излазио из ситуације као победилац, подижући поносито главу, уверен, да је био у праву да учини што је учинио. И сахат, и немоћан, и стар, али никад није попустио!

И морао је човек некако пред њим стиснути. Никад ја нисам видео толико мира и спокојства у човека, колико у оним његовим помућеним и избеленим очима. Нису оне ништа криле: могао си загледати у њих колико ти је воља, оне стајаху отворене, мирне и приседне....

Са сељацима се дружио, али не са свима. Круг његових другова био је веома мален: двојица, тројица највише. С њима се и шалио, чак је трпио и да му се подсмехну и да направе какву шалу на његов рачун, али и то само пријатељи. Другима то није допуштао.

Кад сам се преселио у варош пошао је и он са мном, али му се варош није допадала. И ту је имао свој круг. Сваког дана по подне, пошто посла сврши, он ми се јави. Ја му дадем на дуван и његов грош, и он иде те игра „ђандара," па се пред вече врати.

По вечери разговарамо, а он једнако прижељкује за селом и чуди се мени: како могу живети у варошн, у тој галами где се само троши, где се узима на „мјесиице" и задужује, код онако лепа мира и добра код „наше куће" у селу?!

Једнога дана ја му објавих да се селимо у Београд. Он сасе главу.

— Шта је? Зар не марши?

— Не знам — рече он. Има тридесет и више година како га нисам видео.

Мене је интересовало какав ће утисак Београд учинити на њ. И збиља, веома га је интересно било посматрати. Он је просто блењао, али се живо сећао снега.

— Овде је била капија, Стамбол-капија. Онда се тек почела дизати по нека кућа....

Али у опште, Београд му се није допадао. Као да га је неки тежак терет притискао. Није му се допадала ни електрика, све му је изгледало као нека подвала. Једнога дана рече ми бојажљиво:

— Београд ће пропасти!

— Зашто?

— Ех, зашто! — рече мануши руком. Зато што ово није налик на Србију! Ја на шору никог не разумем, некаким другим језиком овај свет говори.

Није прошло ни месец дана а он ме замоли да га отпремим у село....

И од то доба живео је у селу; није пожелео никад варошн. Највише се дружио са суседом Симеуном; њих двојица су се шалили међу собом.

И опет — чудновато! Да сам нешто посматрао Симеуна на самртном часу Николину. Толика пажња њихова на — ништа.

— Шта је, море?

— Ту је!... шапће Никола.

— Је л' дош'о свети Аранђел?

— Чини ми се!

— Имаш ли та самлевена жита? — пита Симеун мог оца.

— Има, има, не брини.

— Е, Нико, Нико! Па хајд! хајд!... Поздрави све тамо! Да се опростимо!

И хладно, мирно, као да се не растаје за навек него за два-три дана, поздрави се с њим. После је говорио о другим стварима. Кад се Никола умучи, он се само диже те отвори прозор.

— Сад ће! Чим се самртник умучи, ја само отворим прозор, те га запа'не ветрић с поља, и он — готов. Спреми ти свећу!

И, заиста, чим отвори прозор, Никола дахну и зену.... Очи му се устакљанисаше и зеница некако одскочи и чисто подупре очну опну.

Свршено је....

Симеун се само прекрсти и рече:

— Бог да га прости! Ја ћу му напарати и посити прст: лепо смо се пазили! Био је то добар човек!..:

Не могу ти квасти како ме је потресла ова равнодушност. Али бих рекао да то није ни тако. Јер кад Симеуну пребацих како мало жали свога друга, он ми рече:

— Што рек'о неки Пајуа из Велика Села, из Босне: кад ће то бно младић ја бих жалијо. Овако шта ћу! Умрло је праведничкн: није намучно ни себе ни другога — као да је засв'о! Дај, Боже, и мени таку смрт, кад се већ мрети мора!

Ту се није имало шта рећи. Само сам помислио, како је лепа Симеунова филозофија.

У осталом, шта да дувам! Доста је: Још бих те могао и растужати, а то већ не би било право

госпе Јанку.

Дача на остріву Хаіти.

НА ВИСУ

Остали су шумак и врежуљци доле —
Сам на вису стојим врх главице голе.

Земљин жагор одо овде се умирa —
Свет предамном тихи капиџик отвара:

Широко, пространо! Груди ми се шире,
Жеље нагиу некуд, ал' се опет смире

Као полетарац, коме крила крати
Вртоглавка даља, па се гнезду врати —

Куд би? Збуњује се нетар у свом лету
На куги мотрећи по широком свету —

Тути два облачка што врх мене стоје
Збуњени и неми као жеље моје.

М. Јакшић—Лепски.

У ПРОЛЕЋЕ

Како је диван свет пролетњега јутра! Како сјаје и блистају росне кали на зеленој хладној рудини, како је скромно лепо ките први шарени цветићи, како весело клинче шева своју заносну песму лебдећи у ваздуху!

У току годишњих доба има две врло дирљиве појаве — последња ласта и прва весела шева; обе сећају на живот, једна на прошлост, друга на веселу будућност пуну наде — слике старости и младости.

Давна је црта германско-словенских народа, што нема ствари у пространоме свету која је тако тесно везана за њихову душу као што су тице певачице. Ми разумемо малога певача, топови његова мелодичнога грла налазе одјека у нашој души, и дубока симпатична, полу бесвесна наклоност приближује нам га више него на коју другу животињу. Ми заборављамо животињу у прижељкиваљу славујеву и кликању шевану.

Песма, музика, као и свака други произвољни шум, имају само онда значаја кад их и ко други чује. Могуће је да би Рафаело био и без руку велики живописац, али је сумњиво да би ма која животиња самостално и намерно пустила гласа од себе кад би цео свет био глув. Несумњиво је да између слуха и способности гласа има узајамне везе. Истина је да и неме животиње могу да чују, али између чувења и чувења огромна је разлика. Прави слух постоји само онда кад има ува, кад звуци допиру до извесних органа у њему. Али и орган слуха има разнога значаја за животињу — да осети непријатеља или да открије плен. Орган слуха може бити прост по своме саставу па и ако оштро чује шушње главно је да животиња чује где је и колико је далеко напор шушњу. Чулни орган тек је онда на вишем ступњу развића кад може да чује навесне топове од индивидуа своје феле и да ове топове разликује међусобно и од других топова. Што је сложенији систем топова које животиња употребљује да се споразуме са својим сродима, што се више приближује говору — тиме је све финији апарат за слух, док најнад развијеним музикалним слухом не ступа у највишу сферу осећања. —

У животиња се показује музички дар тек кад ступе у своју потпуну снагу, а многе од њих могу да буду музикалнога гласа само у извесно доба године, кад их љубав на то покреће. Животињска је песма само песма љубави, или је у вези са њом: она се пева или за наклоност женке или да изазове супарника или да ликује над побеђеним такмацем. По себи се разуме, да нису све песме оних природних музиканата пријатне човечијем уву, али и наша музика не допада се свакој животињи, на чак ни људи нису у томе сложни, шта је најувишеније у тој вештини. У осталом, о овој животињској музикалној вештини најбоље ће пресудити дотичне женке.

Дарови је полне разлике у животиња по њиховој способности, понашању и музикалности описао као „секундарне полне карактере“ и дошао је до резултата, да су они постали и појачали се у једноме, обично мушкоме, полу, борбом индивидуа за придобијање другога пола.

Повекад су ти секундарни полни карактери израз физичне снаге и сурове силе, и у тим случајевима женка је плен који отима јачи мужак од слабијег, а у другим случајевима врбује мужак женку лепотом својом, украсима и вештином. Најохличнији побеђује.

За придобијање женкине наклоности служе се тице не само песмом него и игром.

Због своје среће организације тице не играју само ногама и по земљи, него и кришом и у ваздуху. Мужаци многих тичијих фела, кад врбују женке, старају се, да што могу више развају своје чари, које би иначе остале скривене, а они то чине узимајући разне положаје а често и чудним понашањем. Кад наше кљеске (говедарке) хоће да се покажу пред својим женкама, онда их облећу са свију страна, полећу у вис, грациозно играју својим репним перјем, склапајући га и ширећи тако да се црна бело оперважена боја час угледа а час је нестане. И врабац у своме љубавном заносу уздиже реп, спушта крила и надима се као лопта облећући око своје изабране и непрекидно цвркућући своје познато: цив-цив.

Чудна је љубавна песма у *буковца* (водени бик). Његово врбовање бива тоном сличним шуму кад неко уста испаља. Он стане крај обале и на видно место, тако да га лако може видети његова изабрана; гурне свој кљун у воду, увлачи је у гушу па је опет избаци и отуда долази оно непрестано тргулање, а после неког времена чује се потмуло: Уо! Затим извуче кљун из воде, забаци главу назад, па после опет у воду и сад се зачује јасно и дубоко букање. На неколико километара даљине чује се последње дубоко „Бу“ и то бива кад тица извади кљун из воде и избаци остатак воде из гуше.

У озиме случају употребила је тица сполна помоћна средства да изрази своја осећања, а тако нешто слично бива и у жутке. Жутка тражи зором у пролеће какву суху грану, већином при врху каквог старог дрвета, и у малим размацима куца тако брзо својим тврдим кљуном у грану, да се она тресе и од брзих удараца кљуном распростире се на далеко звркање и кврчање. Ово добошарење често траје више часова.

Неке тице производе извесне шумове деловима свога тела а нарочито перјем и то чине без туђе помоћи. Таке голубови мужаци, кад лете са својим голубицама, тапшу крилима а њури показује своју раздрагапост кад својим раширеним репом и врло смешном надутошћу од времена до времена повуче своја опуштена крила по земљи и избаци кроз нос неки чудни тон.

Све тице не износе своју раздрагапост само у двоје, него их има које то чине у великим скуповима. Обично у пролеће вскупе се сваког дана борци из околине на неко изабрано место а женке се посаде унаоколо и посматрају како се боре мужаци штитом и мачем. Штит им је шакострешена огрлица спуштена низ груди; она је врло нестапне боје, јер готово сваки мужак има своју боју и ни један не иде у борбу без развијене огрлице. Та је огрлица штит који блажи ударце добијене од непријатељева мача — кљуна. Ма колико да су удараци огорчени, ма колико да се под њима расипа перје на све стране, — опет се никад не пролије крв, и ако да је цела борба привидна, готово само игра.

Врло су занимљиве игре *степеске кокошњу* из тропске Америке, које живо подсећају на обичаје извесних дивљих народа. Те су тако зване кокоши само китњасте тице. Полови се у њих весма разликују по боји, која је у женке простија а мужак је одевен живом поморанџастом црвеном одећом и припада најлепшим тицама. Један путник прича ову сцену из њихова врбовања: на једној утапканој голој ледини, која је на сву прилику употребљавана више година, скупило се до 10 мужака и само 2 женке, дакле бројно таман толико да се оправда љубавно такмичење између мужака. Кад је већ цео збор потпуно онда изађе из реда по један мужак, одигра своју игру на ограниченом простору крећући се весма смешним покретима и затим се поклони са неком врстом триумфалне песме. На његово место ступа други мужак да истим начином покаже своје драži и своју вештину. Тако се представљају ови витезови својим драгованима и при томе су толико занесени својом игром, да их прикривени ловци убијају редом.

Од прилике таке је и на љубавним састанцима *женске барске шљуке*, и она се толико занесе својим узбуђењем, да јој се човек може приближити на неколико корачаја неопажен. Њихови су концерти веома оригинални и о њима причају очевидци ово: у пролеће, обично маја месеца, скупе се ове тице из целе околине на одређеноме месту и то бива у вече. Кад се прикупи цело друштво, онда се поставе у један дугачак ред од 24—36 метара дужине, и тад једна од њих, с краја, почиње своју песму која се чује на 300 корачаја далеко, и кад овај први певач умукне, онда прихвати његов сусед, и тако иде наизменце целим редом док се не измени сваки члан друштва. Некад бива и други ред, али најзад цело друштво на један мах клапара својим кљуновима. С почетка присуствују и женке овим забавама, али доцније, кад су заузете материнским дужностима, купе се само мужаци и то до краја јуна.

Најчувеније су уједињене игре и песме у *тетребова*. Ово чине мужаци тетребови и њему сродних тица женкама за љубав. Ради тога заузимљу мужаци још рано зором какво видно место у шуми, и ту почну с прекидима да рогуше своје перје, спуштају крила, рашире реп у круг и отпочињу песму најчудније. Чисто човек не би могао поверовати колико тетреб разних тонова и гласова даје из свога грла. Том својом песмом и меходијом занесе се толико, да заборави све око себе, и ако је иначе врло пажљива тица, ипак не пази ни на ловца који му се прикрада; шта више он не чује ни пуцањ, пита се обазире на који промашени метак. Овој непажњи тетребовој није заиое једини узрок него и једна танка запорница у уху његову, која при врбовању нарасте и затвори уво као каквим капком.

Тетреб води сам да врбује и на стотину корачаји унаоколо не трпи никаква супарника без борбе, а друге *мушке кокоши* рађе сасвим протиниво; оне се, ако их има довољно, скупе по 30—40 и зором почињу своју игру и песму, коју обично руководи какав достојни „старина".

Ове песме и игре ретко могу да се чују и посматрају; и доиста има их мало који су их посматрали, али ону силну занесеност може свако да посматра на *чворку* мужаку. Он стане на најистакнутију грану, на врх каквога дрвета на коме још нема ни листа, и отпочиње своју песму тако силно и бујно као да хоће у небо да је узнесе, при чему му и тело и душа суделују у најлепшем ступњу. Његове се очи склапају и отварају у заносу песме, груди и гуша надимају се као да ће да пресну. Крила су непрестапце у покрету да помогну извијању тонова а и сам реп помаже у тешким местима песме његове.

У многих тица стоји у извесној сразмерности вештина певања и спољашња лепота. Кад какав мужак пева заносно, онда се може да сиази како се перје на гуши његовој растреса и показује у најлепшем сјају своме, па чак и при немелодичном крику. У соне се истине бело перје на њеноме врату, које се види и у ноћи. Мужак хоће да се допадне женци и песмом и одећом, а где ове нема, ту му је природа дала моћ заносне песме.

Према свему овоме т. ј. према меходичним песмама које извијају тице у своме узбуђењу, може се закључити, да је у њих сразмерно развијен и орган слуха. Врло многе од њих немају спољнег уха (сем соне) и смрзле кончице које су карактеристичне за ухо сисара, али ово се надокнађује другојачом организацијом лубање, нежношћу костију које су пуне ваздуха, краткоћом и ширином слушпога канала и величином бубне опне. Само чуло слуха мора да је у њих слично развијено нашему, јер како би иначе мотле тице да науче говор или да тачно певају наше меходије.

Способност да могу подражавати разним тоновима навела је понеку тицу певачицу тако званом *рупаку*. Амерпкански *дроал рупак* у стању је да подражава 10—11 других тичијих гласова, а *сврачак чрвотољак* такође је у стању да подражава туђим гласовима, и отуда бива и да неке тице напуштају своју властиту песму и примају тонове и песму других тица, на чак подражавају и звукама великог зеленог скакавца на ливадама или чак и жабама.

У главном, а готово и искључиво, прво место заузима љубав у песми и игри тица, па и ако она не пева једипствено ради врбовања женке, опет зато гони је љубав према њој оспособној женци коју занима и забавља слатким звуком свога грла.

† *Др. Радивоје Лазаревић.*

АШИК-АЈШЕ

I

Аман, саз'м[1] аман, кузум[2]!
Ашик[3] ми је драги мио!
Под чардак ми долазио,
Певао ми бисер-песме,
Аман, Јарабн!

Аман, саз'м! аман, кузум!
За песме сам бакшиш дала:
Лице сам му показала ....
Ни кузуја ме видет' не сме,
Аман, Јарабн!

Аман, саз'м! аман, кузум!
А дилбер ме ашик види,
Па из града у град иде:
У сва кућа, меник поје,
Аман, Јарабн!

Аман, саз'м! аман, кузум!
Какво ми је јадне вело!
Самур-вежа! филџан-чело!...
Милује га срце моје,
Аман, Јарабн!

II

Аз-башчицом ходим, певам,
Зумбул-цвеће млада берем,
А кад буде у јакшу
По душеку зумбул стерем:
На зумбулу сву ноћ лежим,
Мирис[2]њиком и удишем,
Те када се драгом јавим,
На зумбул му замиришем —
Ошиће се срце младо,
(Бисер-чесма и фосиње[4]),
Заћуће се песма слатка
Каква дотле никад није.

Султанија, румен' ружа,
Будбулова шекер-дева,
Кад угледа своје драго
Познајеше мирис лепа:
Познала је — шкрет цвеће —
Да зна драган, скидалија,
Много, много лепше пева,
Кад је мало ћеифлија.

III

Мецлис[5] беше код Ђул-Фате,
Другарице миле моје;
Ту се игра, ту се шали,

За песмом се песма поје,
И још више (тихо, тише):
Ту се плаче и уздише,
Аман, Јарабн!

Свака има нашег-драго,
Бош[6] ниједна од нас није;
Срећна игра, зборн, пева,
А несрећна сузе лије....
Ђул-Фата се с једним тледа,
Ах' је мајка њему не да,
Аман, Јарабн!

А не зна ли кедуџшница
(Књиге наше веле тако),
Ко растави двоје драго,
Тому, вала, наопако:
У џехнему[7] мора бити —
Час[8] ће му га досудити,
Аман, Јарабн!

IV

Драго ми је на далеко,
Одавно га дома није;
Градовима редом иде,
Чело дижне у сва није:
По пазарг
Песме зборн,
Од ашика[9] му
Срце гори,
Аман, ћоз'м[10], аман!

По облаку секам[11] шалћем
А по ветру уздисаје:
Примиче их, више другу,
Па на ћаби макар да је:
Запеваће
Жеље плаче,
Јаде срца
И плаче[12],
Аман, ћоз'м, аман!

Плаче ће алах ћути,
Плаху жељу, срца јаде.
Па ће моме драгом дати,
Што с в о ј и м а другим даде:
Алахов је
Ко год воли,
Ко год пева,
Бога моли,
Аман, ћоз'м, аман!

Јелена.

1) Саз је једна врста тамбуре. Саз'м, мој саз; 2) јаоме жеље; 3) ашиком зову онога што пева у сва љубавне песме (а значи и з а љ у б љ е н); 4) Водоскок; 5) скуп, збор; 6) слободна, тј. није без драгана; 7) пакао; 8) Страшни Суд; 9) љубав; 10) око моје; 11) невидим; 12) божанске песме.

ИЗ БЕОГРАДА У СОЛУН

За један дан и једну ноћ путник је пренесен с краја једне државе на крај друге, из једне атмосфере где Бореас влада у другу где се небо смеши, из једне културе у другу. Промена је велика и сваком пада у очи. Прва утисци њени осете се још на граници; останите на страну физиономије без израза и црвени фес, ароганција особља, од царинског прегледача до кондуктера у возу, јасно показује да нестаје и последњи траг цивилизације, да прелазимо у други круг са друкчијом културом. Одатле на ниже све до Солуна, и мисли се крећу у сасвим другом правцу.

Утисци природе не утичу толико на овај правац. Путовање у њиму даје свуда исте једнолике утиске и нема чари: обнажена или у својој белој тоалети Природа не пружа разноликих слика и боја већ својом монотонијом замара поглед и изазива суморне мисли. На станицама нема живости; путник не осећа потребу да излази из утрљане собице а често га не занима ни сам назив станице и њено одстојање од сврхе његова пута. Одсуство саиутника и измене мисли о утисцима увећава суморност. Ако кога случајно и затекне у одељењу, или ко њега затече, то је, у ово доба године, готово редовно човек кога је замрешност подузећа натерала да остави весело огњиште и коме годи разговор само о његовим пословима, о послу рад кога путује, нарочито. Ови се разговори, с разлогом, прекидају за пет минута. За тим се путује опет сам, као Енглези. У Нишу се мења вод. Правом одељењу претпостављено сам другу у коме је неко раније заузео места. Био сам жељан разговора и људи. Уважени, гледао сам да стицањем знања унутрашње потребе и, што је за саиутника важно, својим малим прилагом задобијем новог незабежног познаника. Он се беше сместио на левом седишту ближу прозора, а кад ућох он пребаци преко десног седишта свој дугачки кожом постављени зимски капут, да ми покаже да је то седиште заузела, раније, његова буида. Ја разумех, и мали осмех имао је да то покаже. Слаби и мали имају неке нарочите начине којима се свете јаким и великим. Они који пишу налазе олакшања у изношењу смешних и гадних страна својих природних непријатеља; кад би им била дата још утеха да ће, често великодушни, противници бар прочитати те изливе њихове срдите немоћи!....

Оваких саиутника, надам се, има у свима земљама, јер ће увек бити оваких људи. Али их највише има у јеиим вагонима *Источне железнице*. То се осећа, као и све друго, с првом појавом Арнаута, *чувара* малих станица од границе до Скопља! Промена у клими нак настаје испод Скопља. До оне старе вароши, која има славу да је била престоница најсилнијег цара српског, наш је воз био под јаким оштрог Северца, који као да је пару што је шикљала из поздрва наше локомотиве, с места претварао у друго стање. Али одатле као да престаје његова област. У Велесу смо сванули да је тога дана први пут снежило. Али нема београдске слике: пристиснув земљу снег јој не да дисати, и не мисли се мали док не дође други слој; овде је снежење забава: крупне пахуљице витлају се по атмосфери блистајући се у топлим зрацима с којима заједно падну на земљу, од чијег пољупца на мах угину.... Ако негде и успе да се ухвати какав слој, то није једноставан покривач, и на сваких неколико корачаја налазе се као на неки прокланац где се земља црни, или росна трава зири, смешећи се као дете после купања.... Испод *Демир-Капије* — да ве личанственије природне поруке! Војислав је погледом орла што кружи над нама ухватио све црте импозантне слике коју пружа, и вечито стење што се у небо диже, и хуку Вардара коме као да се сама брда отварају, и спомене што бисерне капље на каменом подножју бију — испод ове знамените тачке осети се дах благе атмосфере. Место снега који је играо пред нашим очима, указаше се коси млазеви ситне кише а из последње станице до Солуна ми смо видели како прелазимо у предео где Вардар мирно тече и над којим је небо ведро, осветљено крупним звездама. Као врхунац снега, остављши у Београду огромне сметове који су сподрњај онемогућили, провукао се кроз толике атмосферске разлике, ја сам имао неописано задовољство да се са станице одвезем у *отвореном* полима и да се мој уморни поглед заустави на мирној површини *Терјадског* залива....

* * *

Лекари препоручују промену климе извесној врсти својих клијената. Да ли у тој промени обухватају, поред физичке, и моралну средину у којој се пацијенат креће? Важност ове промене теоријски је очигледна; ако је пак ко имао среће или несреће да је собом примени, никада дубље неће осетити ону везу за коју једни филозофи вели да постоји између телесне и духовне природе човекове, између тела и духа. Безбројни утисци путовања и нове околине апсорбују сву пажњу, и човек доиста заборави на болове који су му досађивали или кашаљ који га је узнемиравао; пре него што су болови или кашаљ и престали он их више не осећа.... веселост, која је општи тон препорученог окружења, утиче на правилан рад и стомака и срца, и неопажено је душевна равноте жа утицала на телесну.

И ако је ваздух на јужном приморју, у Солуну не може наћи душевну равнотежу човек који мисли. Он се може тонити у топлим зрацима јужнога сунца; али реминисценције из прошлих доба озога краја и жалосно стање у ком се сад налази, испуњавање му срце невидљивим болом и душу му подстицати очајан скептицизам о стварима овога света при сваком погледу на Одиим.... Ах, какав контраст!... Каква слобода и пасмејана филозофија у мрачној далини од толико векова, какав деспотизам што понижава људско достојанство и какво очајно незнање што не види излаза при свеглости цивилизације деветнаестог столећа....

Нигде човек није осамљенији: нико се овде не осећа као моралио биће с дужностима али и правима, нико се не сматра као члан државе, друштва, човечанства.... Овде се само ради, физички рада, улице су увек препуне света који се једнако креће, жури, мува, с једном мисли у глави; ништа му не заустављ а поглед ни мисао: у гомељу свога трговачког циља он гледа, као какав строг логичар, једини предмет своја мишљења; политичка ни социјална питања не море начићи мозак: Аристотело је право казао да се неки људи робовима рађају; под равним крововима ових белих палата нико не мисли о свету и човеку, ни један дугокоси занесењак не долази да слуша говор вечерњих вала, кити ко шета, ноћу, по пустим пе-

разојима шареним дугим сенкама витких кипариса што се као звезди пружају.... Руеб би овде нашао идеал свога човека за кога вели, у писму једном младићу, да је створен да ради а не да мисли!...

* * *

Изненађује ме лепота времена, у ово доба године. Да нас календари не варају? Свет се шета, управо тиска и гура, у летњим тоалетама; само још Јевреји носе своје дугачке антерије и дугачка пубета постављена помодним шареним кожама. Сунце силно пече; мора се чекати вече рано шетње. Вечерас, да растерам тешке мисли које ми улева моје туђинство у рођеном завичају, ја сам се навезао на море, одакле сам могао из далине посматрати ову варош по чијем тесним улицама гамижу представници свих нација и свих раса. За неколико момената удаљио сам се од ужасне вреве која вароши даје изглед и карактер оријенталског центра....

Безбројне барке њихају се на вечерњим валима; једна је француска лађа допловила, и око ње облеће као морске животиње; путници, заморени и бледи, силазе у њих и за пет минута су на суву; Руси ће бити познати јер се они при ступању на копно прекрсте и захвале Богу. Ја сам ушао у барку на чијој је малој катарчици разапето троугласто бело платно, као једро и као заклон од сунца. Ово је тако велико и изгледа тако близу! чини ми се да сам ближе хоризонту, небо се савија над Олимпом чији се висови купају у руменој светлости која личи на пурпур којим се богови огрћу.... Кроз провидну боју чини ми се да видим божанска лица што праве стојанствено и озбиљношћу.... Њихови погледи не падају на Солун: богови не воле градове који не цене слободу. Њихов гнев почива на зидинама којима су варвари одељали стару варош од нове културе. Са старих храмова дижу се танка минарета која душу понижењем и ропством. Са врха акропола тон објављује двадесети час; последњи зраци падају на џамијама пубета чији рефлекс одбија поглед; но гдегде је треперљива светлост заиграла на високим прозорима, и над старом варошћу спушта се јужно вече праћено хуком немирног мора и сумањ, оштрим Вардарцем..... Настаје ноћни живот; море отпочело своју игру; са *Олимпије* допиру звуци музике.....

— Станимо овде, *signore*, нека нас вали добацују један другом као играчку, нека нас заносе успављани звуци што долазе из ове квадратне грађевине с мермерним стубовима и простим украсима.... Шта, доцкан је, ти се бојиш? знам, знам, добићеш металик више....

—„..... јер су пре неколико дана, *signore*, нашли један труп људски, без главе, овде близу....“

— „Врћај! Ти си крив, не умеш пеглати, ми смо залутали и запливали, *signore*, у пун средњи век....

Солун. *Ђуро Хаџи-Ташковић.*

АКВАРЕЛИ

I

Тренерја на грани лисје под дахом лесени хладни,
А врх гланица крошњих извила маглица сива,
И река кô плави конац вили се кроз суху траву,
И крај колиба малих сеоских крива;
Гласак дроњице тужни од некуд ветар доно'о,
И мук се волова чује и звекет медено звоно.

На брегу пгаришће пусто, дим се кроз маглу диже,
А мати са босом децом крај црног пепела плаче;
Отац гарава лица тешке чађаву греду,
И кућуће судбу своју замахне секиром јаче.
Деца пеленгира, гола облаче одеку стару,
И с неба кишица кваси и пушти на врелом жару.

II

Звезде се на небу гасе, подухи'о ветарац снежни,
А река свечаним хуком пени се кроз планац голи,
И народ у светлом руху обдази цркавицу стару,
Певајућ усхићену песму вишњем се Богу моли.
А над патњама тешким душа им дигла се чиста,
И према вољеној снежи лица им радошћу блиста.

А доле у мрачној кући слепи се просјак буди,
У сиђој прљавој бради тужк се дубоке боре,
Пипајућ до прага доће, штап му распући власи,
И дешћућ кô лист на води погледа у небо горе:
„Да ли је ваистс'о Христос?“ — а суза из ока кану.
И старац мртав је леж'о кад рудна зорица свану.

III

Мртво и пусто вече.... седа полегла трава,
На гробљу свекиће горе, и с крстом звоник се диже,
И стоји кô стражар вечни завлађућ мртвима доле,
Да им с калаик земље нови познаник стиже;
А отуд мотике тешке тешки се ударац чује,
То гробар јаму копа и тврду земљу пеује.

А нреко нсранна поља трепт се таљиге славе,
На њима откривени ковчег, и пешаци у старом руху
Вечни је каси'о сапак, доконча живот страшни
Који му изможда тело врвних се о црном кругу.
Сада ни види гадине жену што за њим клеца,
Не чује како му пишти гола и боса деца.

Д. Ј. Димитријевић.

БЕДНИЦИ

И. Ј. ОДАВИЋ

(СВРШЕТАК)

Ка неколико дана после тога била је слава Н-ске цркве. И Мара и њена мајка беху се такође решиле да оду по подне цркви, да гледају како сељани играју. Још пре подне, када су с децом у цркви били, питала је Мара учитеља, хоће ли и он после подне доћи, и он јој одговорио да хоће. Из цркве отишао је заједно с њом ка школи. Док су пролазили улицама, многа се женска глава помолила за њима, било са прозора, било са капија.

Ти погледи и та изнуркивања пратили су их до последњих кућа.

Тек кад је било по ручку, послала је Марина мајка девојку учитељу и питала га, да ли би он хтео да иде с њима ка цркви.

Учитељ се није томе надао, и био је у неугодном положају, ал' ипак је одговорио да хоће. Шта је знао друго да ради. Тада је већ и њему почело тешко да бива, што је ето принуђен, да у пркос и свога и туђег задовољства води рачуна о пиланачкој покварености.

Није било прошло после тога ни пô сата, а он се с Маром и њеном мајком полако спуштао друмом доле ка цркви. Иначе мртве, узане улице беху живахнуле. У већим и мањим гомилицама ишао је свет ка порти. На лицима многих жена и девојака, које су пролазиле мимо њих, могло се видети неко изненађење, кад би на њих троје потпедали.

А по нека опет чудновато би се насмешила, нагињала се десно или лево, неком који је ишао с њом, и нешто би шапутала. Учитељу, који је примећивао све то, јер се томе надао, изгледало је, као да се нека прања завера створила против Маре, и био је тако љут, да му је и најмања ситница могла дати узрока да плане.

Госпођа Николићка ишла је у средини, а он с једне а Мара с друге стране. Мара је имала нову хаљину од вунене материје, сиве боје, што је у Београду кројена, једноставну, без икаква украса. На глави је имала мали, сламни шешир, на грудима кићу њемских ружа.

Били су код самог уласка у порту. Према њима долазило је неколико жена које су се већ враћале. Једна од њих, познаја млада удовица, пошто је прво на сасвим

демонстративни начин показала како се нечему чуди, кад је била близу учитеља, обрте се другој једној, опет младој жени, што је ишла с њом, па тако рече, да су је сви околни могли чути: „Е, јеси чула, ово већ прелази сваку меру, ово је право зачикивање."

Она те речи још није била ни изговорила, а пред њом се створи учитељ. Изгледао је страшан: дрхтао је и био је блед. Подигао штап и само што га није спустио на њу.

— Шта прелази сваку меру?! викну неким промуклим, туђим гласом који је дрхтао.

То се догоди у трену ока. Мара и њена мајка преплашене стајале су не знајући шта то од једном би. Мимопролазници такође застадоше.

Под страшним погледом учитељевим и штапом, што је подигнут дрхтао у његовој руци, жена, која је те речи изговорила, толико се била изненадила и преплашила, да је само дрхтала, не могући ни речи проговорити.

Довеле чак и оне што су ишле с њом нису могле до речи доћи.

— Ја то не говорим о вама, на једнице јаде речи испрекиданим гласом. То се односи сасвим на друге....

— Ако се само још једаред усудите, продужи учитељ, а глас му је грмео: ја ћу вас.... и ту не довршио.

Та реч удовичина, која се, учитељ је то осетио, односила на њега и Мару, била је довољна, да се чаша његова гнева и љутње не само препуни, већ ето и пресипе.

— Боже ми, Боже ми, писам мислила на вас, продужи она, не знајући шта говори.

Електротехничка зграда на Париској изложби.

— Молим вас опростите, рече потом учитељ, приказећи Мари и њеној мајци, које као и остали онај свет, нису знале шта да мисле. Био је тако блед и промењен, да га Маринa мајка запита, да му није зло.

— Није, није ништа, одговори он, трудећи се да буде миран.

— Ама шта је то било? запита га она: ја нисам ништа приметила.

— Није ништа, молим вас не питајте.

Око њих се свет и даље гомилао! Они пријатељи једном колу и стадоше да гледају. Све троје беше су узнемирени.

— Шта вам је та жена казала? запита га Мара тихим гласом, изненађен се ње матере, која је стајала између њих.

— Молим вас Госпођице Маро, немојте ме питати! У овој палавци има много ствари, за које девојка, као што сте ви, не треба да зна.

„Шта ли то само може бити", питале се Мара и њена мајка. Тек обе, према познаваљу оне жене, осећале су, да је учитељ био у праву кад је тако јавно изгрдио, а она му се још оправдавала. Само било је непријатно и једној и другој, што да се то догоди баш онда, кад су и оне биле с њим. Осим тога Мара је примећавала, како се многи љубопитљиви погледи задржавају на њој и због тога је руменела. Хтела је да се одмах врате. То исто жељела је и њена мајка.

* * *

Ово о чему се дотле само шапућући и крајући говорило по малим палавачким кућама и дворштима, поче се, тако рећи, јавно претресати. Чак и ово мало разборитих људи, који нису поклањали пажње пакосном керетању својих жена, поче сумњиво вртети главом: „Бога ми, учитељ се залутао", говорили су они: „а нико та није вредао; значи крије нешто, а мисли да то свако зна"!

И на ове старе, у неколико утишане гласове, почеше се надовезивати све нови и нови, и два три дана после догађаја у порти, као права бујица кретале су се палавачким улицама најразноврсније вести о Мари и учитељу. Тако, било је већ утарђено, и нико није сумњао у то, да су се Мара и учитељ и раније познавали, и да је учитељ због ње сваки школски распуст проводио у Београду. А знало се и то, да је мајка Маринa радила све могуће, да учитељ узме Мару. У тој намери и тражила је да Мара дође за учитељицу у Н.

Сутра дан по догађају, кад је било пред вече, дигло се неколико палавачких девојака у шетњу, али у намери да прођу поред школе. Мислиле су да ће им и сама школа и најближа околина око ње открити још чега новог о животу двоје љубавника, како су већ у велико називали Мару и учитеља, а што је њихово девојачко љубопитство необично дражило.

Било је у првом сутону. Кад су дошле близу школе, видеше учитељицу. Седела је у хладњаку. Вече је било врло пријатно. Тамо према школи залазило је сунце за брдом у румењаву вечерњега неба, и сав хоризонт тонуо је у топлим бојама од љубичасте до пурпурне.

Девојке су већ биле према хладњаку, кад из школе изађе учитељ, и пође друмом доле ка граду. Чим их угледа, мало се намршти. Беше му непријатно, јер је веровао да нису случајно дошле. Прошав поред Маре онако мимоходно скрену поглед к њој, поздрави је и продужи пут.

— Господин-учитељу! викну га Мара.

Он стаде и обрну се.

— Извол'те госпођице.

— Молим вас, сачекајте мало! Хоћу о нечем да вас питам.

Он се преко воље врати. Знао је, да ће се и најневиније разговор између њих тумачити само на њихову, управо њену штету, и беше му жао што баш да викне тада, када су сто оне девојке дошле да их уходе.

Кад девојке чуше да Мара зовну учитеља, само се некако значајно погледаше, прошапуташе нешто међу собом, и скренуше с друга на велику ливаду на оној косини, што је падала доле ка потоку, малој шумици и крајњим кућицама. Кад су се прилично удаљиле, седоше на траву све у групи, али тако, да су могле видети Мару и учитеља.

— Хоћете о нечему да ме питате? запита учитељ Мару, приказећи јој.

— Јесте, одговори она. Али ви сте пошли некуда; да вас не задржавам?

— Ни најмање, молим вас; не журим се.

— То ми је баш мило, рече Мара: јер није ништа важно о чему хоћу да вас питам. Бојим се, шта више, да ми се не смејете. Седите, додаде показујући му клупу.

— Одиста? запита учитељ седајући и насмеши се.

— Хтела сам да вас питам, продужи она: да ли би ми ви умели рећи, зашто сам се тако брзо навикнула на ово место, кад се досада из Београда никуд нисам кретала?...

Он је погледа. Стотине разних мисли прођоше му кроз главу. „Шта ли се, Боже, крије иза тога?" питао се. Од куда од једном да му поставља тако чудна питања, и да га због тога час задржава с пута, кад у њихову раније дружењу није ништа видео, што би јој могло дати повода и за тако интимне разговоре.

На како је и сам био млад, није чудо што је помислио, да га је, можда, задржала у буди каквој нарочитој намери, да му, можда, испповеди неке тајне свог девојачког срца, у којима, можда и он има каквог удела.

— О, Госпођице, рече јој као чудећи се: то је врло, врло велико питање.

Она спусти на сто књигу што је дотле држала, и још се више обрну према њему.

— Дакле? запита га.

— Мислите ли ви, да је лако одговорити на такво питање? — Али ја вам једно лице, које би вам могло најтачније одговорити.

Она га зачуђено погледа.

— Које је то лице?

— Не можете да се сетите?

— Не могу.

— Ви, Госпођице.

— Е, па видите, продужи она: то баш и јесте најчудније! Ја сам се питала, ал' нисам могла наћи одговора.

— Онда ћу вам ја помоћи, рече учитељ. Питате што сте се овде тако брзо навикли? Ја мислим само зато, што је овде околина одиста лепа, и с тога, што је све то ново за вас.... Па онда, ту вам је мајка, брат вам често пише и жали вам да је здрав и задовољан; ви сте за кратко време показали тако добар успех у школи. Све

о то утицало на ваше расположење. А што сте ме о томе баш вечерас питали, биће да је узрок ово што се пружа испред наших очију.

Рекавши то, пређе руком преко целог пејзажа кућаног последњим зрацима сунца на заходу.

— Јесте, то је могуће, продужи она. Вечерас сам необично пријатно расположена. Има више од сата како сам то приметила. Само, знате шта? У један мах ми се учинило и чудно и чисто неприродно .... Чега има овде необичног, да ми се тако допаде? Залазак сунца?! Залазак сунца на ведром небу у јесен увек је лепа слика, али знате ли ви каквих залазака сунца има у Београду?! Ја сам овде усамљена и ако сам с матером, све ми је друштво остало тамо .... А тамо ми је остао и брат, младић само годину дана старији од мене, дакле мој вршњак.... И ето видите, о томе сам мало час размишљала, и зато сам чак и вас задржала. Је л' те, ви сте мислили, да ћу вас о Бог зна чему питати? Можда ћете се сад и лутити на мене, можда ћете се и смејати ....

Кад га је Мара викнула и рекла да има о нечему да га пита, учитељ је посигурно држао, да ће га питати о ђачењем догађају. Али се преварио. Јер и ако је била врло рада, да дозна што о томе, Мара је знала, да није никако у реду да га поново запиткује после његова ђачењем одговора, а после тога веровала је, да ће и сам учитељ повести реч о томе.

— Нити се лутим, нити се ту има чему смејати, рече он. То што се вечерас десило вама, дешава се целоме свету. Доће тако дан и моменат, па се човек осећа весео, ведар и расположен, а и сам не зна зашто. А тако исто, неки пут се растужи да би плакао, а опет не зна за што. То је само доказ, Госпођице Маро, да смо ми људи играчка околности и прилика.

— Како то мислите? запита га она.

— Мислим да нико сам свој живот не опредељује него да је свакоме још од рођења живот обележен.

— Значи, рече Мара, смешећи се: да је мени суђено, да сад ових дана будем учитељица у Н. и ништа друго?...

— Јесте, госпођице, продужи учитељ: а доказ је томе, што сте ето баш учитељица у Н. .... Али, кад говоримо о томе, зар се вама одиста тако допада овде?

— Кажем вам, веома ми се допада.

— То је још срећа, рече учитељ.

— Зашто, запита га она: зар се вама овде не допада?

— Ах, да ви само знате, како бих радо отишао одавде!

— А зашто?

Као одговор на то, поче јој учитељ причати о свом бављењу у Н. све од доласка свога.

Пријатељство младе девојке пријатно га је потресло. Она топлина, што се развијала са интимношћи таквог разговора, беше га обузимала. Сунце је већ било зашло, и оно румењење вечерњега неба побледело. Лак поветарац играо се пожутелим лишћем дивље лозице и хладњака, што се преплетао по летњицама на хладњаку.

Још је говорио, кад се оне дебеље дугоше из свога склоништа и поћоше косином горе ка другу, упирио према њима. Он их беше и заборавио и непријатно му би, кад их поново угледа. Његова сумња била је основана, мислио је: оне су дошле само зато да их уходе.

— Шта вам је? запита га Мара, пошто у његову гласу приметя промену.

— Ништа, одговори он. Почиње већ и да захлађује, ви би требало да уђете.

* * *

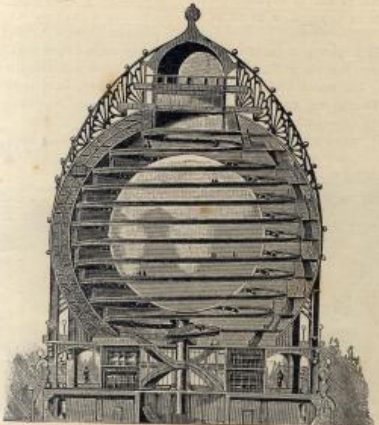

Глобус на Париској Изложби.

И нова гласина о тајним састанцима Маре и учитеља почеше се ширити по палањци. Свака од оних девојака причала је на свој начин најближој околини, како су њих двоје седели у сумраку, држећи се за руке и дуго нешто говорили; а мајка, која је, нема сумње, знала о томе састанку, није их хтела узнемиривати.

Тако у једном друштву између осталога говорило се о томе: како се то не сме и даље трпети и због саме деце; јер такво њихово понашање без сумње су већ и деца морала приметити.

Све се то дешавало за време оних најпријатнијих дана, кад су лепоте јесењега доба у свом пуном јеку. По пољима и шумама преплићавала је на зеленилу она рујина, почев од бледо-жутог на све до црвеног. Све је још било свеже; сунце је благо грејало земљу; по шумарицама још су скакутали и певали жутокљуни, црни косићи; још су око завечерја пиштале ластe пролетајући улицама, и чула се песма по пољима; још су потоци весело жуборили, — па ипак осећало се, као да се неки благи сан спушта на природу, и свака нагла сила, потрес и кретање често је вређала, јер није била у хармонији са општим миром.

Пријатност тих лепих дана огледали се и на Мари. У преписци њеној са Милошем, није, тако рећи, било писма а да му се ма чим не похвали. Околина, коју је и сама а и с матером обилазила, све јој се више допадала, и само је жалила, што и он није с њима.

„Да знаш само“ писала му је: „како је пријатно шетати по каквој шуми или лугу, и сањати слушајући

оно себе мису инсеката и мува како зује; гледајући преде мраве како хитају својим послом, и пратећи цркутање и певање птица."

А као год што су се оне осећале пријатно у својој новој средини, исто се тако и Милош осећао у Београду, и ако је остао сам. У једном свом писму од тих дана, писао им је између осталога и ово:

„Шта је ово томе узрок не знам, али од како сте ви отишле, веома сам се променио. То осећам и сам, а то се, чини ми се, види и на многим мојим поступцима. Чини ми се да сам за ово четири месеца остарео за читаве четири, па и више година, и то остарио у начину мишљења и разумевању живота. Ја сад тек видим, како сам до скора олако узимао и ценио и своју младост и читав свој живот, кад сам допуштао себи, да ме нека неодређена меланхолија и туга савладају. Та си ми, мати, замерала и, тако рећи, гурала ме у бујицу живота, да се у њој, као у ватри каквој, прекалим и одвратим, а ја, и ако је неки пут изгледало, да сам те слушао, чинио сам једино у намери, да те не увредим, и да ти на жао не учиним.

„А сад? Каква разлика! Не можете замислити какво ме је одушевљење обузело. Чини ми се, да бих био у стању читава брда да кренем. За какав се год посао прихватим, он ми напредује. Изгледи ми, као да се сав свет осмехује на мене. Где год се обрнем, чини ми се да видим израве неке симпатије према мени и мојој младости. До скора сам се чисто бојао помислити да ћу и ја данас-сутра ступити у државну службу, о којој, врло добро знате, какво мишљење имам а сад, сад се и томе радујем....

„А зашто да се не радујем? Ако је било тежих момената у нашем животу, ми смо их, хвала Богу, пребродили. Ви се хвалите да вам је добро, да сте задовољне, да Мара показује доста успеха и да је деца воле. Вама обема довољна је њена плата, а ја само пола пензије трошим а неће дуго проћи, па ћемо преко тога имати још и моју плату...."

Дани лепше будућности пили су им у сусрет, и све троје радовало се томе.

Али, не прође дуго, а све се то измени. Лепих дана нестаде као руком однесених.

Некако баш пред Божић те године, Мара би изненадно отпуштена. Распитивали су на све стране, не би ли дознали зашто је отпуштају, али нису могли ништа дознати. Кад је Милош отишао у Министарство, не би ли тамо чуо на узрок, рекли су му, да се и они чуде, како се то десило, и обећали су да ће гледати да што скорије поново добије место; али на томе је обећању и остало.

Одмах после тога Мара са мајком доселила у Београд. И опет су били сви заједно. Помисао да ће бар поново живети као што су и раније, још их је тешила. Али и поред најбоље њихове воље, нови им живот није више био оно, што и дотадањи. Зашто, кад им ништа није недостајало? То и сами нису знали. Мајди је само падало у очи, да их се стари пријатељи не сећају више тако често, и да су Марине другарице скоро свеснм престале долазити, те је о томе и нехотице размишљала. Ни до тада није била разговорна ни весела, а од тога доба-ђаја још се више повуче у себе. Лице јој доби некакав стално забринути изглед. Никада није чешће мислила на своја покојног мужа но тада. Будућност дечија, на коју је дотле мирно помишљала, ноће је плашити. Испрва им се отимала, уверавајући саму себе, да је то худост; да нема никакног смисла гледати у будућност пре тако рани век. Зашто? Нису ли јој зар деца здрава и млада. Али све узалуд. Као мора страшила је помисао, да њену децу не чека ништа добро, и да тако мора да буде. А од куда то, и каква је то силна варница била, због које је букнуо тај рушилачки огањ у души њеној? То је без сумње само она знала, или бар држала да зна.

Томе је, свакако, доприносило много и та околност, што је Милош већ неколико месеци чекао да добије службу, али је није добијао. И због те мисли, која јој није силазила с памети, све је више туговала и слабила, док једног дана изгурена није и у постељу пала. Како је страшан био онај нем, укочени поглед, који је задржавала час на једном, час на другом свом детету!

Умрла је, а и Милошу и Мари чинило се као да се тај поглед и даље на њима задржао, и они су га и даље осећали.

После њене смрти њих су се двоје још дуго виђали београдским улицама. Обично су ишли заједно. У погледу и на челу његову, била је уписана нека стална збијеност и меланхолија, а она није више била весела и доброљудна девојка као пре.

ПОСЛЕ КИШЕ

Тишина....
Мировић с росних поља
Уз врело сврла веће;
Ситне се капи нижу,
Цеде се мокре стрење.
А испод керамиде
Сламке се гнезда виде;

Те у скровишту милом
Кућоре врапци мали,
И више песму силом
Далеко са дна скела,
Зачу се песма мека....
То драган здрави драгу
И завла где је чека.

Милорад М. Пешровић.

КЊИЖАРА СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ

ЈЕДАН ПРЕДЛОГ

УЗ СРПСКУ КЊИГУ

СТ. НОВАКОВИЋА

Од како је Српска Књижевна Задруга штампала *Српску Књигу* г. Ст. Новаковића, опазка се у целокупној српској штампи не само слагање са оним што је у тој правој *Српској Књизи*, већ и жеља да се ма како приступи остварењу оних погледа и жеља што их је дапас најпознатији у нашој књижевности објавио својим скромног натписа „разматрањима и белешкама".

Истина, и пре овога г. Новаковићева рада било је намера и жеља да српска књига продре шире у народ и да садржајем својим одговара оној узвишеној намени ка-

којој права књига треба да тежи. Сећамо се, нпр., како је Књижевно Уметничка Заједница нехотице постала оно што је била, јер јој први сазивачи хтеђоше удружењем књижевно-уметничком снагом потражити лека рђавој прођи српске књиге, те уједначити какве такве изгледе на лепше дане у том погледу, а у исти мах не заборавити ни ону иршаву награду коју српски књижевник с правом очекује и ван већ поседнутих фондова. Сећамо се да је чешће пута, нарочито у књижевној критици, подизан глас због тешкоћа у продажењу српске књиге и због злоупотреба појединих несавесних књижара. Сећамо се, како се, нпр. по смрти пок. Др. Лазе Лазаревића говорило, да је од једне тисуће књига његових приповедака остало на таванy још 400....

Али сва таква жалења потицала су већином од увређених, те се, валда за то баш, о њима у ширим кругосумњиве вредности саме ствари коју ће понудити купцима; па ако тако што и уради, обично се доцније каје, — а најлање у таквим пословима није добар знак. Није због тога, што ово упућује књижара на оваква издања, из којих ће задити и предашњу штету и пон добитак. Књижар је, можда и нехотице, упућен на такав рад; али је несумњиво, да од таквог посла нема *опште користи* какву ваља тражити од књиге.

А та *општа корист* ваља и треба да нам је увек пред очима, увек на првоме месту. А још ако одмах има такве користи стоји, поред моралног, и материјални пицчен добитак, онда се може рачунати да таква књижевност у пуном смислу прша своје дужности.

На како данас стојимо у том погледу?

Погледајте у каквом руху излази српска књига; погледајте омиљена издања наших књижара; прегледајте

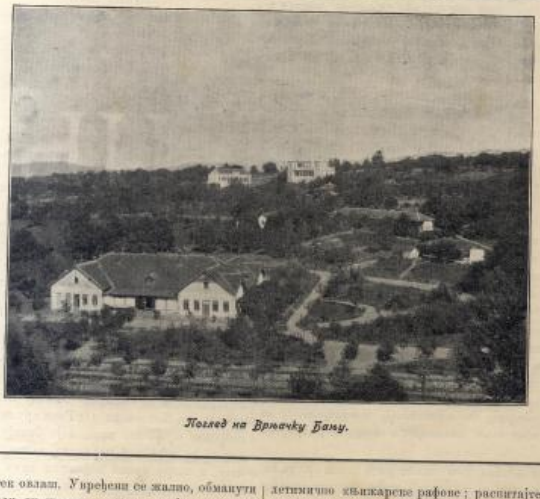

Поглед на Врлачку Бању.

вима и говорило тек овлаш. Увређени се жалио, обманути се вајкао, а остали су живели у нади, да ће они бити боље среће!

Ко зна, докле би овакво стање још потрајало да се не јави г. Новаковић својом *Српском Књиго*м, у којој увређени налазе утехе а сви они којима напредан српске књиге лежи на срцу подстрека да уз овако моћан глас удруже и свој, уверена да ће проговорити за добру ствар.

А да је већ крајње време да се од вајкања пређе и на озбиљно рађење, доказ је и српска читалачка публика, која се у велике жали на неуређеност српских књижара. Кад такве жалбе стижу од *купаца*, онда је свако позван да злу лека тражи.

Нећемо да пређамо осетљивост наших и тако осетљивих књижара: они су трговци и увек ће радије гледати свој лични интерес према оном општем; али је доиста редак књижар који ће се латити издавања ради летимично књижарске рафове; распитајте под каквим погодбама примају књижари разна издања у „комисију" — па ће вам ваш књижевни рад бити дража у руковцу него ли у књижарском рафу.

„Нећемо много преварити" вели Г. Новаковић: „ако кажемо да у српској књижевности има примера да је за табак превода белетристике (која се доста и чита и продаје) плаћано по *пет динара**). Оваква књижари издавачи (а такви су наши били већином) жива су рана и књижевности и књижевницима: они, просто, једу књижевнике и богате себе њиховом горком муком, а књижевности не дају напредовати с тога што књижевност у онолико боље напредује у колико је материјално боље књижевницима. И ова истина, која је пре сто година, при потребама да-

*) Указања шпеах које зпао да пеко и таквих издавача, који живу сељаке превозпике (док је потребо), а плаћају им по **два динара** за цео дневни рад који није мања од шпаљаног табака! **Ст.**

леко мање развијеним, много мање вредила, данас вреди много више кад су се и у најнижим редовима народа потребе толико увеличале и рашириле. Од кад је српске књижевности, у њој се једнако јадикује за посредницима који би промет књижевних производа вршили без експлоатисања писаца, право и узудно."

Износећи историју ширења српске књиге, разгледајући све фазе кроз које је та књига прошавши, Г. Новаковић заустављa се на данашњем стању, разгледа га и окреће од сваке руке, не би ли пронашао за и најмањег задовољства у данашњим књижарским приликама.

Али основни захтеви за српску књигу нису задовољени. А те захтеве одређује г. Новаковић овим речима: *„Општа, добро организована размереност српске књиге по целом српском свету, без обзира на политичке границе, има да задатак. Један је да народ хоћеднице научи особеној националној једностеи своја и да за свакие да то особине није супротно храбранским дужностима појединих држава у којима Срби живе. То је особине вел пробуђено, али нам се чини још недовољно јако, премало размерно. Други је задатак ослањење саме књижевности која има тај посао да изврши."*

Ни један ни други постављени захтев не може вршити појединац, који на прволе месту гледа личну корист, гледа трговину од које му вала живети, па се по могућности и богатити. За послове оваквога захтева траже се много шире груди но што их појединци имају; тражи се много више љубави од оне какву показаше наши књижари.

Дошавши до оваквих резултата, Г. Новаковић верује да би се тому доскочило обичним трговачким путом, оснивањем *Главне Српске Задружне Књижаре*, с основом потрошачких задруга *(Consum-Vereis, Société Coopérative)*, где би се чиста добит у корист књижевности непристано капитализала.

Г. Новаковић није обележио никакво средиште или дружину у Србији која би се могла ставити овом предузећу на чело. Г. Новаковић је, изгледа, то пазлаш пречутао, хоћећи да се такви предлози чују са других страна. Ако је тако, онда се ми не устежемо да обележимо *Српску Књижевну Задругу као најпозванију и најспремнију да се стави на чело новог књижарског покрета у српском народу.*

Резултати њезина досадашњег рада такви су, да ће, без сумње, и у овом новом послу стећи заслуга за српску књигу.

А кад се добра српска књига одузме од појединих спекуланата; када се искрено намени напретку српског народа; када добије лепше рухо; када се буде знало да ће један део материјалног добитка од ње отићи писцу, а други у фонд за штампање и других добрих књига; када се, на послетку, буде знало да ће се о свему том старати *Српска Књижевна Задруга* — онда се не може сумњати да ће куцати искрено помоћи оваквo предузеће.

Сваки који прати рад Српске Књижевне Задруге биће запазио да она одиста *учи народ особеној националној једностеи и напомиња га да то особине није супротно храбранским дужностима појединих држава у којима Срби живе;* биће запазио да Српска Књижевна Задруга и досадашњим својим радом *ослањава књижевност у тежењима тог нашег националног идеала.*

Према свему, дакле, мислимо да је за остварење *Главне Српске Задружне Књижаре* најспремнија Српска Књижевна Задруга.

Ако се варамо, радо би чули и друкчије мишљење; а ако је право да буде овако како желимо, дао би Бог да се што скорије приступи и остварењу.

Р.

ЉУБИЧИЦИ

Мрачно небо сузе рони,
Тама слази,
И га не знам шта ме гони
Пустој стази.
Из' то очи магла роси
Из околa?
Из' ми срце рану носи
Без престола?
— Обнажене липе пишти,
Цвили јела.
А где ли ће на ноћиште
Тица смела?
У ноћ студиу мисʼо плаха
За њом пева
Једном цветку што се смекша
Испод снега.

Влад. Р. Пешковић.

ВРЊАЧКА БАЊА

ДР. ЂОКА П. ЈОВАНОВИЋ
бивш. банински лекар

Врњачка Бања лежи на крајњим северним огранцима Гоча, који је високе преко хиљаду метара, а који је састављен део Копаоника. Од Гоча пружају се на север многобројне шумовите косе, које бивају све ниже и ниже, док се не изгубе у моравској долини. Између две овакве косе, а скоро према највишем врху положена је Бања. Ове косе отварају и два слива, један већи — Врњачке, а други мали — Липовачке реке.

У леној и веселој долиници Врњачке реке, три четврт сата од Трстеника и 3 сата од Крушевца, избијају лековити извори Врњачке Бање. На приплатама њеним, на којима је пре неколико година била по која сељачка кућа, данас се дижу лепи станови, гостионице и вале. У њој из дана у дан све већи број болесника тражи лека. Њено је име чувено и ван граница наше отаџбине. И ако је од скора откривена, ипак је сва заузела прво место међ српским бањама, а нерујемо и угледно место у јужној Европи.

Врњачка је Бања вековима избијала час овде, час онде а понајчешће у речном кориту Врњачке реке. Њен мирис поквареног јајета, укус сланкаи и стежући, пре је одвраћао оћући свет, но што је њиме привлачио. Први који је њој не само отбијену пажњу поклонио, но и

написао њену лековитост био је тамошњи свештеник *Хаџи Јефта*. То је било пре 40 год. Од тога доба па до данас, лагано је али непрестано напредовала, а у скорој будућности заузеће одлично место међ уређеним јевропским бањама.

Геогнозија. Историја Врњачке Бање у тесној је вези с историјом Копаоника. Цео Копаник са својим подгорјем кристалести је масив. Копаоник је један од најглавнијих вулканских центара у Србији.

При свршетку кретацејске епохе јавила се ерупција серпентина. Овом ерупцијом постале су пукотине, из којих је почела кључати врела вода, на пр. Јошаничка Бања, или су набијали разни гасови угљ. диоксида и сумпор-водоника. Ако је ове гасове у путу њихову за излаз на површину засорбовала изворска вода, постајале су хладне минералне воде: киселаци и сумпорњаче; а ако поред 4 хиљаде хектолитра у 24 сата. Вода је бистра, безбојна, укуса киселог што реза, сланкастог и пријатно топлог. Топлота се мења од 34°—36°. У 1000 грама по анализи Лозанићевој, садржи: натријум хлорида 0·07020; кал. карбоната 0·14048; натр.-карбоната 1·24379; натр. силиката 0·18480; калцијум карбоната 0·19228; магнез. карбоната 0·22967; феро-карбоната 0·00497; алумин. оксида 0·00105; *угљ. киселе у бикар. 1·04666. угљ. кисел. слободне 1·51815.* специфична тежина је 1·0031. Жарени остатак 2·0146.

По својој хемијској конституцији Врњачка вода има многобројне примене. Ми ћемо у кратко нагласити какве се болести лече у Врњ. Бањи.

Примена Врњачке воде у разним болестима. Врњачка вода с успехом лечи поремећену исхрану тела; киселу дискразију, оксалурију, шећерну болест, костобољу (гихт).

Белимарковића вила у Врњачкој Бањи.

је то била врела вода, која је долазила из већих подземних дубина, постајале су вруће воде, киселе или сумпорњачке.

Врњачка је вода и терма и минерална вода.

Алкални извори као што су врњачки, увек су у тесној вези с вулканским теренима. И заиста, киселине које се у њима налазе, управо су оне, које се налазе и у вулканским еманацијама. Вода, кроз земаљске расулине, допире до вулканских региона; па напшап на непсрпни резервоар угљене киселине, она с врло великом енергијом растваpa окбне стене и на тај начин минералише се, па онда под јаким притиском избија на површину земљину, у облику извора. Према томе апарат, у коме се ствара минерална вода, јачи на обрнути сифон. Кроз један крак површна вода, допире до извесних дубина, ту се минерализше, па онда другим краком избија на површину.

Количина је врњачке воде доста велика. За сада изЗатим крше болести: анемију и хлорозу. Веома је добра противу катара респирационих органа (носа, душника и плућа); чувена је против сипше и запгива, а тако исто и против туберкулозе у почетним стадијумима. Она лечи и многе стомачне болести. Они који имају раширен стомак, брзо се у Врњцима после испирања врп. водом опораве; а тако исто и они, који пате од дуготрајних дијареја. Сем тога лечи цревну и стомачну диспепсију. Она је индицирана и у многим болестима јетре, циркулаторног и уринског прибора. Врњачка је бања чувена и због женских болести.

Врњци као климатско место. Врњачка Бања лежи на 200 мет. изнад нивоа морског. Она је већим делом заклоњена шумовитим ограницима Копаоника. Једино је према северо-западу ка моравској долини мало отворена. Долиница Врњачке реке све се више шири, што се више приближује Морави а више сужава ка извору. Ова конфор-

мација терена веома утиче на атмосферску циркулацију. У горњем делу речног корита, који је не само узак но и обрасто шумом, ваздух не може довољно да се загреје, као у доњем ширем делу. Ова неједнакост не примећује се целог дана, док сунце греје; али чим сунце зађе, ладан ваздух почиње с планина и поче да се меша са загрејаним ваздухом; и док се измена гасова не изврши, дотле се осећа јача хладна струја при заласку сунца. После пола сата осећа се благ и пријатан ваздух.

Ми напомињемо да Врњце окружују шумовити огранци Копаоника. Познато је, да шуме ублажавају суров климу.

Спуда око бање напредно лепо уселена *морска клека (Juniperus Communis)*, по оклним висовима види се *лужни белочак, глогуш, чер*; више оних долази *леска*, која на Лесковој Равни свија читаве шуме, а одмах за оним *буква*, која својом бујношћу и висином задовољава све посетиоце бањске. На висинама од 800 м. почиње *јела*, која на доста великим просторијама расте помешана са буквом, док напослетку према „Белим Водама“ остане сама, свијајући недоглелне јелове шуме, које се пружају према Новом Пазару и Косову.

Врњци имају и своју метеоролошку штацију. Ево како је средње стање било у *1899. год.*

Средње стање метеоролошке штације Врњци

МЕСЦИ	Април	Мај	Јуни	Јули	Август	Септ.
Сух термометар	12·2°	15·7°	17·4°	19·6°	18·6°	16°
Апсолутна влажност . .	6·2	9·7	10·2	12·7	11·6	10·8
Релативна „ . .	60	72	70	74	74	80
Барометар на 0°	није посм.		739·19	742·48	743·23	741·52
Падоци и висина талога у мм.	1·5	5·8	1·9	2·9	4·9	3·2
Кишни дани	3	6	5	7	6	6

Живот у Бањи. Живот у Врњачкој Бањи почиње врло рано. Јутром се устаје обично у 5 сати да се пије вода. После прве чаше шета се пола сата, а затим се пије друга чаша; после овога, ако се не пије трећа, шета се читав сат поред музике и око 7—8 сати доручкује се.

Вода се пије од 20—800 гр., чиста или помешана сурутком. Од ове године установљава се лечење сурутком као и кефиром.

После 1—2 сата по доручку почиње купање. У купатилу се остаје у почетку 5 минута, а позније 15.

Болесници остају обично 3 недеље на лечењу, неки 4 а неки и 6 недеља.

Врњачка вода може се употребити од половине априла до половине октобра.

Пролеће и јесен веома су згодни за пупорхвна лица. Лето за слабија и осетљивија као и за она која пате од стомака, јетре и слезине. За нервозне најбоља је мај, јуни, август и септембар, тако исто и за оне, који пате од женских болести. За костобоље и реуматичаре јули и прва половина августа, а такође и за све оне који пате од респирационих органа.

Излети и забаве. Музика свира сваког дана пре и после подне. Концерти и забаве дају се у државној гостионици и у „*Орловој*“. Кугласе су и разне забаве у Шуцину павијону, у којем је и читаоница.

Сем тога посетиоци бањски могу сваког дана правити излете до *Новог Села, Мекатуновца, Мораве, Трстеника, Манастира Љубостиње* (задужбина Царице Милице), *Краљева, Седмогратне Жиче*, где се српски краљеви крунишу. На коњима излет у планинске висине Гоча, одакле је и видик напредно леп.

Свадбе у Врњ. Бањи. — Врњачка Бања удаљена је три сата од Крушевца, а четири од железничке станице Сталаћ.

Из Београда за Врњачку Бању полазе сваког дана два воза: један дневни, а други ноћни. Ноћни је воз много подеснији. У Сталаћ се стиже рано у јутру. На Сталаћкој станици има увек доста фијакера и кола, те тог истог дана у подне може се стићи у Врњачку Бању.

Пут од Сталаћа до Бање врло је леп, раван, интересантан и романтичан. Чим се пређе Морава, пролази се поред куле Тодора од Сталаћа, а затим пут иде набрешком Мораве, подножјем планине Мојсиња, која је пуна интересних стародревности.

После три четврти часа прелази се река Расина и излази на висораван, на којем је варош Крушевац, некадања владалачка столица српског Цара Лазара.

У Крушевцу је вредно видети место где су били двори Лазареви. Од њега је остао један део куле и врло лепа црква.

Од Крушевца па до Врњ. Бање пут је тако величанствен, да га лепшег у Србији нема, а посетиоци бањски без по муке стижу у Бању.

Сви путници, који путују железницом у ма коју српску бању, треба да при куповини железничке карте кажу да путују у бању. Кад добију карту, она је не предају контролору већ је задрже код себе, јер ће им та карта служити и за повратак (бесплатан). Кад из бање полазе, треба да поднесу железничку карту бањском лекару, који ће им дати уверење да су заиста били у бањи. С лекарским уверењем и задржаном картом враћају се бесплатно у место одакле су пошли.

Врњачка Бања има око 300 које намештених, које неизмештених соба. Она има и два хотела. Државни хотел, у којем је курсалон и велики трпезарија, има 10 намештених соба; а и хотел Орловац има пространу трпезарију и неколико исто тако лепо намештених соба.

Званична сезона траје од 1. маја до краја септембра.

Врњачку је Бању посетило прошле године преко две хиљаде болесника.

Куртакса је 5 динара од породице, а 3 динара од самца.

ЗБОГОМ

италијански написао

Е. Негра

Amor che nasce o si matura in colpa.
Che col rimorso e col terror s'annoda
. . . . . infausto fiore
Lungamente non dura.

Prati.

(НАСТАВАК)

Вила моја оца била је један стари замак између дрвета, под небом увек плавим мољавним морским повећарцем што га шиљаше бласко Средземно Море. Ту се

провођаше усамљен живот, у којем боху сачуване за ме све примамљивости старих навика.

Мој отац, болестан, није никуд излазио; сви његови пријатељи беху помрли; нико није марио да прави нова познанства.

— У околини се негде настанила жена адвоката Ф. — рече једног дана мој муж. — Узела је у закуп једну малу вилу, па почиње нове медене месеце са мужем, да би заборавила онај рђави сиротњак.

— Говоре — додаде мој отац — да ће тражити познанства у околини.

— Са мном зваста не! — узвикнух.

Пуковник одобри моју изјаву, допунив је овим речима:

— Валерија је сувише поносита својим именом и то је као дуговање, које увек остаје у књизи примања и давања.

А и право је тако. За што да се жена, која је пала, може вратити на оно место, које друге нису никад напустиле, — да буде тако исто вољена, поштована и цењена? Каква би корист остала за ону, која се бори и победи? Чиста девојка, верна жена узалуд стичу право да носе главу високо, кад и она, што падне, може тако исто да је подигне. Ви кажете да се мрља пере — истина је — али вода остане мутна. О! врлина би била врло угодна, кад би се могла узети и оставити према случају. Непресто женског достојанства једини је; ко са њега сиђе, није достојан да се више попне на њ.

Племенита охолост исписивала се на лицу пуковникову, док међутим мој отац, узбуђен, одговори:

Главно шеталиште у Врњачкој Бањи.

— Допада ми се твој говор, Валерија; он ти доликује, јер је израз твога чистога срца. Ти имаш права да будеш строга и можеш бацити камен, јер си без греха.

Без греха? — А докле?

Зар не беше грех тешка ватра, која је кључала у мојим венама? — лудост, мрзовоља, меланхолија, напрасни скокови, млитава растројеност, тисућу знакова, што се појављиваху и ишчезаваху без трага, али што показиваху дубоки и фатални немир.

Бивало је дана, кад не могох избрисати из памети ових маркиза. Његов глас пратио ме је шапћући под сеником платана, очи, осмејак, чар лепе личности, узех су били предо мном; осећах још и најпаче нежан опроштај оне руке, стиснуте у мојој руци....

Тежак знак: милоште мога мужа више ме се не тицаху; чинило се скоро да ме неки нагон одбијања удаљује сувише љубоморна на свој глас, да би правила слична познанства.

— У осталом савети врсне жене могли би користити тој несрећници.

— Не верујем, оче. Човек, или је поштен или непоштен.

— Ти си мало оштра. Зар мислиш да се човек не може поправити?

Тога дана сам се осећала јаки. Далеко од маркиза, моја строга начела пркосила су бури; охолост, за тренутак у опасности, спремала се више но икад на борбу. Као што туберкулозан човек, осуђен на смрт, хоће безгранично да живот ужива, ја, скоро погађач буре, борих се очајно, наслањајући се на име врлине. Одговорих планула чела:

— Кајање умањује кривицу, али је не брише, —

лаваше од њега. Тада ми се догодило да шетам сама по врту маштајући: — Ја, тако позитивна, така непријателица романтичке љубави! Али ја у природи писам тражила романтику, ни појезију зоре ни заласка сунца, ни мистичка посматрања редова дрвета повијих под теретом росе.

У ћутању и осамљености слушала сам глас свога срца, што се борило са савешћу — и између мучних жудња, између удара узбурканих страсти, осећала дрхтаху узнемирена непознатим пијанством. У сенци густе шуме, на ливадама таласастим и орошеним разузданаху се као ждрепци који су раскинули везе; и кад ми ветар растресаше косу, чинило ми се као бура полубаца; а ако би какав лептир лепршајући дотакао се мога врата, ако би какав цвет обилатих чашица подигао до мене мирис свога љубавног живота, ако би лишће зашуштало или би зацвркутала у своме гнезду напућтена шева, тада химна идеалног стварања не излазаше из мојих заналених грудн; — то је била привлачна снага материје заробљене, која се борила у сред големе радости материје слободне.

Таким оргијама осећања и уобразења следоваху дани мирноће, за време којих долажах сама себи питајући се да ли сам смела и покушати да погрешим.

Грозан изглед заблуделе жене улевао ми је увек грозу и страх; али почех мењати своје погледе, делити душу од тела, мисао од дела.

Грех — рекох ја — иде за делом, — пре се не зна за њега. Бог није дао замишљену кривицу; ми смо одговорни за своја дела а не за своје фантазије.

Коме ја могу шкодити својом жељом? — Никоме. Част је у сигурности; једна хитлена варница фантазије не може је умрљати, шта више нахрањивши је мало идеалом, биће све заиште заштићена од стварности.

Моја мука, и моја утеха у исто време, беше у уверењу да га нећу видети за неколико месеци. Имала сам времена да се умирим, да своје мисли доведем у равнотежу: можда је то све било само питање нерава.

Каквим је речима змија завела Еву? Ја то не знам, али свакако мора бити софизмима; — ако само није имала два ока интелигентна и тужна!

Једно писмо од књегиње:

„Драга моја! Сутра долазим к вама; спремите ми „ручак међу ружама и постељу на маховини; — хоћу „да живим двапаест сати идиличним животом. Надам се, „да вам неће бити непријатно што водим собом каваљера „маркиза Л. Он је толико љубазан да прима на себе ту „дужност код једне сироте старице. Видите да имам право „што га волим".

Овај глас био је прави удар мује; сравњење није ни мало претерано.

У првом трепутку помислих да безким, — али како? куда? Помишљах да све откријем пуковнику: — али шта ће?

Вихор мисли, страха, лудих намера, чудних одлука повреде у мој мозак. А затим необуздана радост, грозничаво осећање среће, море жеља још жућих, још чудњајих.

Часови ми се чињше лагани, вечни; писам знала како да их проведем, избегавала сам да се састанем с мужем, с оцем, ма с ким било.

Ноћ је била ужасна, пуна снова и привиђења.

Устадох очајна чим зора заруде; одох под платане по роси, са главом у ватри.

Вративши се кући најох Атилија у малом салону.

— Добра моја Валерија — рече милујући ми косу влажну и разбарушену — ти сувише мислиш као газдарица на своју дужност после добивеног писма.

Он је мислио да сам ја устала пре времена да настојавам над слугама и да издајем наредбе.

У девет смо били сви готови; ја, обучена и очешљана, али са смрћу у срцу.

Око десет сати једна путничка кола ињаху полако по песковитој стази; пуковник притрчавши вратима од кола, поможе кнегињи да сиђе.

И маркиз сиђе подигнувши шешир оном нарочитом љупкошћу велике господе, коју је он имао у највећој мери.

Он се већ познаваше са мојим мужем, те је представљање било непотребно; само се маркиз оправда са своје посете, а пуковник га прими са најучтивијом добродошлицом, указујући му поштовање и пажњу, која према његову отвореном карактеру не могаше бити лажи.

Једна тридесетина корака раздвајаше нас од улаза у приземни салон, где мој отац, прикован за своју столицу, очекиваше госте.

Атилијо понуди руку кнегињи; Л. узе моју руку и пре но што могах отворити уста (што би ме такође издало, јер ми узбуђеност стезаше речи у грлу) рече:

— Госпођо, ваша хладноћа према мени, не даје ми храбрости да идем за вама до пољске усамљености; али ме повуче кнегиња, ... срце моје није се могло томе одупрети. Да ли ми опраштате?

— Ја не знам што ви све у моме понашању налазите неку ладноћу, која нема разлога да постоји; ја вас тако исто поштујем као и сваког честитог човека.

Овај ладан млаз паде полако са мојих усана, да ми глас не задрхта — али он је свакако осетио да моја рука задрхта под његовом.... Побледе мало на рече:

— Хвала вам, грофице. Ваша ми спремност добро чини, — она је као пријатељска рука, што вади гвожђе из ране; човек умре, али више не пати. —

Стигосмо. Напустивши његову руку морадох се наслонити на зид, јер осећах немоћ.

Кнегиња ми рече:

— Погрешили сте што сте данас обукли љубичасто одело; изгледате много блеђи него обично.

Ручак прође ћутке. Шест година кнегињиних не допуштаху јој да једе и да говори у исто време и ма колико да је била разговорна по природи, умела је да негује своје здравље и свој апетит.

Маркиз је изгледао као човек, којег воде на губилиште; пуковник се увалуј старао да расположи друштво; расположена је била у самој ствари једина кнегиња, која, пошто поједе свој последњи бисквит, поче говорити тисуће ништарија и завршн предлогом да се иде у врт.

Прилике су биле такве, да ја нисам могла побећи од маркиза, јер је обавезан каваљер кнегињин био мој муж, и мој отац није се дигао са столице.

Одосмо, дакле, у врт.

Сва моја брига била је да будемо сви заједно, уопштавајући разговор; али кнегиња, духа чудног и немирног, пуна дечијске ламомилености и каприса, узвикну после неког времена:

— Надам се, грофице, да нећете бити љубоморни и да ћете се ваљселетку уморити чувајући свог мужа. То желим с тога, што тамо у дну видим једно романтично местанце, где има места само за двоје..... радо бих онде сео.

Нисам је познавала младу, али мора да је била мила женица, кад и сад, седе косе, тако обилује духом и милоштом.

Насмејах се њеној шали и ма колико да ми је мучно било, не могох спречити маркиза да продужи са мном пут испод платана. Али тек што зависмо сазом, покушах да извучем руку, шапућући:

— Опростите, имам да наредим нешто у кући.

Он ме задржа врхом прста али ме његов силан поглед прикова за земљу.

— Господине — рекох — шта хоћете са мном?

ове три речи. Од тога тренутка осећала сам да сам изгубљена.

— Маркизе — протеках наслонивши се на стабло једног дрвета — сетите се ко сте ви, ко сам ја и како сте примљени у овој кући!

— Хтео бих да заборавим све и да живим само у вама, али ако ми наредите да се свега тога сећам, сећаћу се. Али ми бар допустите да вас волим.

— Ја држим да то човек не може примити кад није у стању вратити.

— Ништа ја од вас не тражим, грофице.

— А кад бих ја од вас тражила једну милост?

Он ме гледаше крајње меланхолично; изгледало је да погађа моје мисли.

— Удаљите се....

Ја стајах увек наслоњена на дрво. Пружих му руку;

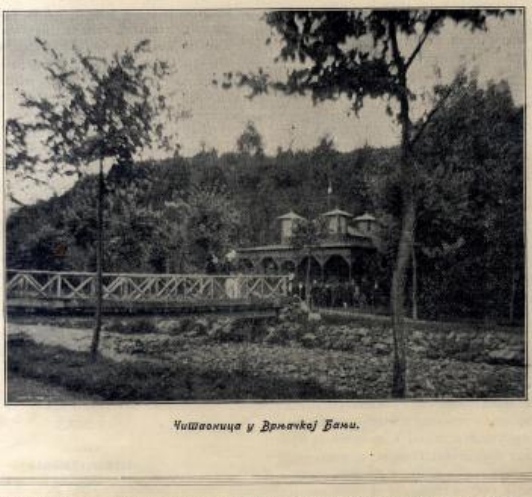

Читаоница у Врњачкој Бањи.

Он не одговори ништа; његов поглед светао и дубок горео је љубављу. Поумих да се удаљим; — снага ме издаде.... Хтедох говорити, хтедох престути се — не знам да ли једох — само знам да он пружи руке да ме придржи и притисну ме страсним загрљајем на своје груди.

Све је то трајало један тренут ока. Маркиз се баци пред моје ноге, молећи ме за опроштај.

— Јесте ли ви луди! — То би вам било једино оправдање.

Тако рекох; али ми је глас дрхтао и у мојим залуталим очима он је могао читати узбуђеност мога срца.

Подиже се, узе моју руку и станиши је свечано на своје груди рече:

— Ја вас љубим!

Није могућно поновити тон и поглед што беху уз

он је узе, каже се скоро да је пољуби, али ја је спустих полако донесавши је до набора своје одеће.

Не погледавши ме и не изговоривши ни једну реч, он нагло побеже и изгуби се међу платанима.

Остах потопула у неизмерној радости и никакав глас савести не узнемири прве чари несрећне страсти.

Још сам веровала у своју врлину; држала сам да се чиста и племенита љубав може расцветати без кривице..... јер и најдивнији цвет не ниче такође из земље.

О девојке, што се у чистој невиности свог петнаестогодишњег живота предајете дражима измењеног погледа, слатког осмеха, тајног стезања руку — и под утисцима чистог куцања вашега срца безазлено верујете, да сте се подигле на крилима етеричне љубави, о девојке, та куцања срца запаљива су материја! А кад

у часовима самоће, при светлости звезда, мислећи на стихове каквог омиљеног песника или на епизоде каквог меланхоличног романа, осетите на једанпут да вам се крв нагло пене у вене, пазите, искушење, то се у вама буде осећања.

Вама ће говорити о фантазијама, о немим душа. Не верујте му! Љубав је једна једина и тежи само једној сврси.

И ја сам се била предала поетској маски осећања; хтедох сама себе уверати да је срце једно, а тело нешто друго; примих холу теорију да дух стоји над телом — и неприметно падох у замке.

Мислила сам да ћу владати својим осећајима, а она овладаше мном.

Према мужу сам осећала сестринско пријатељство, које ми се учини да се потпуно слаже са новим осећањем, што мном овлада.

Дичила сам се маркизовом љубављу, а у исто време осећала сам радост да се покажем добра и љубазна и према Атилију. Мислила сам да му удвојеном пажњом могу заменити онај део наклоности, што му га одузимаху моје мисли.

Тако прође јесен. — Два рана месеца не видех маркиза.

Кад се вратих у град, књегиња се не уздржа дуго да ми о њему не говори.

— Знате ли, саромах Л....

Побледех. — Она продужи обичном брзином:

— Губи се у очима — не знам шта му је. Кажу да је жалубљен; а у кога? — Нико не зна. Пробала сам да га утешим; говорих му: драги маркизе, ако вам треба љубави, ја ћу вас волети као Јулија, од прног цвркута шепе до последњег појања славујева и обратно. Али изгледа да остаде лађан према моме предлогу. Сад је у Швајцарској по савету лекареву: — можете ли ви ту шта разумети?

— Ја на сигурно не.

О ја жалљивица! — Како радосно дрхтање осетих у грудима, како нежну жалост мислећи на њега који сам лута по планинама швајцарским!...

Баш пред сам Божић друштво за заштиту одојчади приреди базар у корист те установе и многе госпође беху умољене да помогну увећати значај и интересе базара.

Ја, без икаквих породичних обавеза, примих посао без устезања. Први пут сам се нашла у оваквом послу и прва дана забављала сам се гледајући трудове госпођа продавачица да им се дођу на секретаре најмлађи и најљубазнији кавалери. Старији су били одбијавани без милосрђа.

Двадесетогодишњи Барон Ј., виђан најодважнијих госпођа, ако не и отворених напада, био је изабран за секретара чувене госпође Ф. — жене адвокатове.

Мени, која се око тога писам трудила, дође у део један елегантан педесетогодишњак, сиједе и обојене косе.

Много сам се због тога смејала са пуковником, али у очи дана одређеног за продају, јавише ми малим писамцетом, да се мој секретар разболео и да ће бити замењен како се може боље.

— Горе! се немаш бојати — рече Атилије, шаљећи се.

Да ли треба казати? — Нови се кретар био је он.

Тек што је стигао из Швајцарске, оде председнику друштвеном који га узе на корист базара као замењеника старог, болесног елегантног господина.

Да ли је маркиз знао, да сам ја била дама њему намењена? — Или га баш судбина баци но други пут у парчуја?

Он ми то не каза.

Блед, мирав, великих, плавих очију окружених црним трепавицама и тужним осмехом, који увећаваше чар његових лепих уста, седе поред мене на тесном простору једне клупице: нити он шта рече, нити му ја за дуго шта проговорих.

Имао је црну ретку косу нешто повијену на слепе очи; племенито чело, профил античког вајарства, уста мала, али мушка. Са свим светле зенице бацаху зраке светлости на лице нешто строго; а осмех нешто сирастичан, нешто мек, нешто усиљен, нешто меланхоличан даваше храме ватра мога узбурканог срца.

Он је ћутао, али његове очи говораху: „Ја те волим: ти ми се допадаш, лепа си; ја живим само за тебе!"

Така појава није била опасна, него ово ћутање.

На зар ми он то није већ изјавио? Зар се ја не сећам реч по реч нашег кратког разговора под платанима и оног опојног блаженства кад ме је привукао својим грудима?

С десне стране од мене продавала је цвеће лепа госпођа Ф., пуна плануша назазичког изгледа, којој помагаше барон Г. Они се смејаху и беретаху, да се орило по сали. Какав контраст према нама двојима немим и узбуђеним.

Наша забуна беше сувише очевидна и могаше нас компромитовати.

Тражила сам начина да је одстраним наводећи разговор на најобичније ствари, али не успех. Л. га примаше са презиром равнодушношћу или одговараше горком иронијом.

(наставиће се)

БРИГА

РОМАН

написао

ХЕРМАН СУДЕРМАН (3)

Када је Павлу било четрнаест година, одлучи његов отац да га пошље да се припрема за конфирмовање.

„Што честито у школи иначе неће научити", говораше он, „време и новац су код њега бачени. С тога га ваља што пре конфирмовати, да се може посветити домаћинству. Иначе од њега неће бити ништа друго до ли тежак."

Павле је био задовољан са тим, јер је тешко да призна ма своја плећа део бриге, које су мучиле матер. Мислио је да постане у неку руку надзорник, који ће свагда заменио одсутнога господара и сам се лагано посла, где је ваљало слугама предњачити добрим примером. Надао се да ће његовом предношом настати ново срећније време, а када би у вече легао у постељу, сањао је родна поља и сјајне, темељне житнице. Све се више створи у њега одлука, да употреби сву своју снагу на то, да подигне глас запуштеном имању. Желео је да браћа некад реку

о њему: „Па нпак је био користан за нешто, и ако није могао поћи за нама, по нашим сјајним стазама.“

Да, браћа! Како су они међутим порасли и постали отмени! Један се одао изучавању филологије, а други је ступио као приправник у уредну неку банкарску радњу. Упркос добре тетке требало је обојици новаца, много новаца, много, много више, него им је могао послати отац. Па и за њих се надао Павле почетку безбрижнијих времена при своме предаху на домаћинство. Сав ће се сувишни новац послати њима, а он, о, он ће већ штедети и бринути се, да могу они слободни од немаштине и невоље наставити пут ка својим узвишеним циљевима.

С овим побожним мислима крену се Павле на први час веронауке. — Било је то једнога ведрога пролећњега јутра у почетку месеца априла.

Нова трава на рудини зазелени се, смрека и врисак потераше нове, меке врхове, на којих шумској цветале су сасе и љутић. — Преко рудине дуваше му на сусрет топао ветар, чисто би гласно узвикнуо, а срце му отежа од саме радости.

„Мора да се спрема што жалосно“, говорио је себи, „јер човек се не сме да осећа тако весео на земљи.“

Пред свештениковом градином беше читав низ кола, од којих је познавао само пека. Било је ту и отмених кочија. — С поносним осмехом седели су кочијаши у својим сјајним капутима на колима и гледали су преврпо око себе.

У градини била је искупљена велика гомила деце. Засебно дечаци, засебно девојчице. Међу дечацима била су и она два брата, од којих је прве толико трпео, а који већ годину дана нису више долазили у школу. Пријаше му врло љубазно, и док му један пружи руку да се поздраве, други му остраг подметну ногу.

Од девојчица неке су се руку под руку шетале по стазама. Биле су се обухватиле око појаса и цикотале се. Већина му је била непозната, неке се чак изгледале отмене, а имале су на себи фине, сиве капуте и шешире с перјем. Мора да су биле оне њихове кочије на пољу.

Он погледа низ свој капутић да се увери, да ли му се не треба стидети. Био је од фине прне чохе, направљен од старога фрака студентова, и чисто је изгледао као нов, само су се шавови мало сјајали. Тек није се морао стидети.

Зачу се звоно. Позваше конфирманде у цркву. — Павле се осети слободан и побожан, када га обузе свечани сутон црквени. — Више није мислио на капутић, а приликс дечачке уоколо нестајаше се као сенке.

С обе стране олтара било је клупа. Десно је належало да седну дечаци, лево девојчице.

Павла одгурнуше у последњи ред, где су седели мали и сиромашни. Седе између два босонога, наполичарска дечака, која су имали на себи просте, нецепане капутиће. Поред рамена својих предњих другова виде како се с оне стране наметињају девојчице, прво отмене, па сиротно обучене.

Копање артешког бунара у Врмачкој Бањи.

Стаде размишљати о томе и да ли је на небу сличан ред, и дође му на ум изрека:

„Ко се понизи, биће уздигнут.“

Дође свештеник.

Био је то гојазан човек са двогубим подвалком и плавим залисцима. Горња му се усна јасно пресијала од честога бријања. Није имао на себи одежду, већ прост дуги капут, али је ипак изгледао врло достојанствен и свечан.

Прво изговора дугачку молитву о речима „Пустите децу к мени“, и надовеза на то опомену, да ову годину сматрају као време посвећивања, да не тутње и не играју, јер то се не слаже са достојанством конфирманда.

„Ја никада нисам тутњио и играо“, мислио је Павле и био је у тренутку пун поноса ради свога богоугодиога понашања. „Али ипак било је штета“ — помисли затим.

Потом похвали свештеник најодличнију хришћанску врлину: смерност. Не би требало ни једно од њих да

сматра да је узвишеније над којим другим, што су његови родитељи можда богатији и отменији него ли родитељи његова друга или другарице. Јер пред Божјим су престолом сви једнаки.

„А, сто вам!“ помисли Павле и ухвати љубазно руку свога најближега суседа. Овај помисли да Павле хоће да га ушпине, па рече: „Јао, немој!“

Затим извуче свештеник из џепа лист хартије и рече „Сада ћу да прочитам ред, по коме ћете одсад седети.“

„А шта ли ће ред,“ помисли Павле, „када су пред Божјим престолом сви једнаки?“

Свештеник рече: „Прво ће девојчице, па мушкарци“, и поче читати.

Већ прво име изненади Павла, јер је гласило — Јелисавета Дуглас. Виде где се подиже израсло, бледо девојче побожна лика и скромно зачешљане косе и где оде првоме месту.

„Дакле то си ти!“ помисли Павле, „и ми ћемо заједно примити благослов.“ Срце му заигра од радости, а и од страха, јер се у исти мах поплаши, да ће јој изгледати сувише незнатан. — „Можда те се чак више и не сећа“, мислио је даље.

Посматраше је како оборених очију седе на своје место и пријатно се засмешкаше.

„Не, није она поносита“, рече он тихо за се, али ради сигурности погледа свој капутић.

Затим бише прозвани мушкарци. Прво оба брата Ердмани. Они су се и иначе били расприли на првим местима; а затим би прозвано његово рођено име. — У том тренутку Јелисавета учини нешто, што је он мало час. Она брзо подиже главу и гледаше на редове дечака.

Када је сео на своје место, погледа и он преда се на земљу, јер се хтео с њоме најдаљничити у скромности, а када затим даже поглед, виде њено око пуно радозналости на себи. Поцрвене и скиде једно перце са свога капутића.

Па затим поче настава. Свештеник је објашњавао библијске изреке и пропитивао је црквене песме. Прво дође ред на Јелисавету. Она мало подиже главу и мирно и слободно изговори стихове.

„До врага, ала је одважна ова девојчина“, мислио је млађи Ердман, који му је седео с леве стране.

Павле осети како га намах обузе страха. Чисто би га избио усред цркве. „Рекше ли још једном „девојчина“ избићу га.“ То се зарече свечано. Али млађи Ердман више и не помисли на њу, већ се занимаше тиме да онима иза себе забада чиоде у листове.

Када се сврши час, изиђоше из цркве прво девојчице све две и две. Тек када су изишле и последње, смеди су пошли и мушкарци. У порти срете Јелисавету, која баш пође својим колима. Обоје се погледаше мало са стране и прођоше једно поред другога.

Поред њених кола биле је једна стара госпођа с кудраном ватицама и персијском огртачем, која ју је замачно чекала у пароходној кући. Она полуби Јелисавету у чело, и обе се попеше у кола. Ова су кола била најлепша од свих, на кочијашу је била бела шубара с црвеном кајмаком, а на јаци и рукавима имао је сјајне рајфе.

Баш када одоше кола, нападоше га оба Ердмана, који га мало истукоше.

„Срам вас било, двојица на једнога“, рече он, те га они пустише.

Задовољан поће кући. Подневно сунце трепериво је на широкој рудини, а у магластој даљини њихају кола, све мања и мања, и најпосле нанесетку као црна тачка у боровој шуми.

Када стиже кући, полуби га мати у обе образа и запита: „Па, како је било?“

„Сасвим лепо“, одговори он, „тамо је, мамице, била и Јелисавета из беле куће.“

Тада се она сва зацрвене од радости и питаше за много што шта, како изгледа, да ли се проленшала и шта је с њиме говорила.

„Ништа“, одговори он посрамљено, и, када га мати затим зачуђено погледа, додаде брзо: „Чујеш, али није охола....“

Другога понедељника пође је већ на њену месту, када уђе у цркву. Држала је Свето Писмо на коленима и учила је стихове.

Није било дошло још много деце, и када он седе према њој, начини она слаби покрет, као да хоће да устане и да му прође, али седе опет и настави учење.

Мати му је пре поласка препоручила да просто ослови Јелисавету. Била му је рекла да јој рече да она много поздравља њену мајку, и да се расната како јој је. Успут је састављао дугачку беседу — само није био на чисто да ли да јој каже „ти“ или „Ви“. — „Ти“ било би најпростије. Чак је пагледао да се његовој матери то учинило најприродније, али „Ви“ је свакако звучало лепше — указивало је на зрелије године. И како се није могао одлучити, ману се сасвим беседе. — И он сада узе преда се Св. Писмо, и обоје се наласките на колена и учаху марљиво.

Али му је то слабо помогло, јер када му је свештеник после на часу стављао питања, није више имао на појма. —

Настаде мучно ћутање; Ердмани су се смејали злурадо, а он, обливен руменилом стида, мораде опет сести на своје место. Више се сада није усудио да подигне поглед, и када је пре изласу из цркве видео Јелисавету где стоји пред вратима, као да нешто чека, обори очи и хтеде брзо проћи поред ње. — Али она корачну према њему и ослони га:

„Мамица ми је наредила да те запитам — како ти је матери.“

Он одговори да јој је добро.

„И много је поздравља“, настави Јелисавета.

„А и моја мати много поздравља твоју“, одговори он, окрећући Св. Писмо и Песме између претију, „и наредила ми је да те и ја питам, како јој је.“

„Мамица ми је рекла да поручим“, настави она, као да је научила на памет, „да је много болеснлава и да врло често мора чувати собу, али да јој је боље сада у пролеће — и не би ли ти пошао с нама кући на нашим колима. Рекла ми је да те понудим.“

„Гле, Мајерхефер ашикује“, узвикну старији Ердман, која се био сакрио иза црквених врата да своје другове тргнућом тиљче кроз пукотину.

Јелисавета и Павле згледаше се зачуђено, јер нису знали шта то значи, али пошто су осећали да то значи што зло, поцрвенеше и растадоше се.

Павле погледа за њом, како се попе у кола и одвезе. Овом приликом није на њу чекала стара госпођа. То јој је била гувернанта, како се чуло. Да, она је била толико отмена да је имала чак и гувернанту!

„Извући ће ти Ердмана батине“, таме он довршн своја премишљања. — — —

Прођоше неколико недеља, а он се није више разговарао с Јелисаветом. Када би ступао у цркву, она је махом већ седела на своме месту. Тада би му се пријатно покловила, и то је било све.

Па онда дође један понедељник, када је нису чекала кола. Он је то опазио одмах, чим је дошао до цркве, и уздахну лако, јер охоли кочијаш са шубаром, коју је носио и усред лета, увек би у њему изазвао мучан осећај. Ваљало је само да помисли на кочијаша, када би седео наспрам ње, па да му се учини као бнће с другога света.

Данас се усуди да је готово поверљиво поздрави, а учини му се исто тако, као да и она одговара на његов поздрав пријатније него иначе.

А када се свршн час, она му одмах приђе и рече: „Морам данас пешке кући, јер су нам сва кола у пољу. Мамица је рекла, да можеш ти донекле са мном, пошто нам је пут исваче исти.“

Он се осећао врло срећан, али се не усуди да пође поред ње, све док су били у селу. А обзирао се страшљиво с времена на време, да ли га не чекају где са својим заједњима оба Ердмана.

Али када пођоше пољем, некако несвесно пођоше једно поред другога.

Било је јасно јутро пре подне. Бели песак на путу се преливаше... Свуда у високо цвеће је смиље, а госпина влас повијаше у топломе ветру... На села чуло се подневно звоњење... Нигде живе душе... Рудина је била као заумрла...

„А шта то имаш увек да мислиш?“ упита она.

Он се мало замисли, али се баш ничега не сети. „Па све су неке глупости“, рече он, „памети ми мисли иначе не долазе.“

Па јој онда причаше о браћи, о дебелим књигама, које су пуне бројева — име им је био заборавио — и које су они већ знали на памет, када су били његових година.

„Па што и ти то не учиш, када ти чини толико задовољство?“ упита она.

„Али не чини ми то задовољство“, одговори он, „па имам тешку памет.“

„Па нешто тек инак знаш?“ упита она даље.

На граници. Слика П. Вирук-Ковалски.

Јелисавета је имала на глави широк сламни шешир да се заштити од сунчевих зракa. Њега сада скиде и махаше њиме, држећи га за леђу од гуме.

„Биће ти одвеј топло“, рече јој, али како му се она мало подсмехну, скиде и своју капу с главе и баца је високо у ваздух.

„Па ти си сасвим весео дечко“, рече му она, климајући главом ради одобравања.

Он заврте главом, и чело му се опет набра у озбиљне боре, које су га вазда чиниле старим.

„А не“, рече он, „нисам ја весео.“

„А што нисн?“

„Имам увек да мислим на пуно ствари“, одговори он, „а када ми неки пут дође да будем весео, увек ми се нешто испречи.“

„Не знам баш ништа“, одговори он жалосно, „отац све каже да сам тако глуп.“

„Чујеш ли — на то се не смеш ословити“, тешила га је она, „и мени моја госпођица Ратмајер све нешто приговара. Али ја — е, ја —“ Она заћута и пшчупа струк киселљака, поред кога прођоше.

„Има ли твој отац још једнако онако живе очи?“ упита он.

Она климну главом и лице јој се озари.

„Ти јамачно веома волиш свога оца?“

Она га погледа зачуђено, као да му не разуме питање, а затим рече да га врло воли.

„А и он тебе?“

„Још како!“

И он сада отвиде струк киселака и уздахну при том.

„А што уздишеш?“ упита она.

Дошло му је случајно нешто на ум, рече он, а затим запита смејући се, да ли је отац још по који пут узима у крило, као онда када је он био у белој кући.

И она се насмеја и рече да је већ велика девојка и да не пита тако луде ствари, али после се издаде да и сада још седа коју у крило, „само не баш више на колену“, додаде смејући се.

„Е, то је био леп дан“, рече он, „а ја сам седео на другоме колену. Како ли смо мали онда били!“

„А што смо били глупи, Господе Боже!“ одговори она, „када се још сетим како си хтео зваждати, а ниси умео.“

„Зар си то запамтила?“ упита он, и очи му сијнуше, свесни своје садашње вештине.

„Разуме се“, рече она, „па кад си пошао, дотрча још једном, и — знаш ли још?“

Знао је добро.

„Данас тек умеш да звиждиш“, смејала се она, „у нашим годинама то више није ђунаштво — чак и ја умем!“ — и она сведе усне на смешан начин.

Њега заболе што говори тако с омаловажавањем о његовој вештини, и поче мислити о том, не би ли било најбоље да се од сада сасвим мане звиждања.

„Што си тако ћутљив?“ упита она, „зар са и ти уморан?“

„Ниједам, и зар ти јеси — је ли?“

Јесте, — пешачење по песку и подневној врућини уморили су је.

„Па дођи нашој кући и одмори се“, понака он светла ока, јер помисли на радост, што би је имала њезина мати, када би је угледала.

Али она захвали. „Твој отац није расположен према нама, каже мамица, и зато и не смете доћи у Хелеенеталу походе. Твој би ме отац можда истерао из двориштa.“

Сав попрвенео, одговори „то јамачно отац не би учинио“ — и постиде се врло.

Она баци поглед на њиву на рудини, која је била на пепуних триста корака у страну. Црвена ограда сјајила се у сунчеву сјају, па чак и сиве, пропале стаје изгледале су пријатније него иначе.

„Код нас је сасвим лепо“, рече она, надносећи леву руку као штит над очи.

„Па јесте“, одговори он, а срце му се испуни поносом, „а за једна врата од житнице приковала је сопствлага. — — — Али ће код нас бити још много, много лепше“, додаде он озбиљно после једнога часка. „Само дођ да дођем до власти.“ А затим још поче разлагати своје планове о будућности. Она га пажљиво саслушаа, али када је баш довршио, рече она још једном „уморна сам — морам се одморити“. И учини покрет да седне на њиву опкова.

„Немој ту на прашеци“, опомену је он, „ходи да потражимо ма коју сенку.“

Она му пружи руку и допусти да је уморну одвуче преко рудине, пуне крупњака, као таласасто море, са нешто сирака на њима шумској, које су се овде онде надизале над равном површином као праве гиоме.

Под првом сенком чучну она, тако да је њена сенка готово сасвим застрла њену нежну, суху прилику.

„Ево места баш за твоју главу још“, рече она, показујући на један крупњак, који је још био у сенци.

Он се испружи на траву, ставивши главу на крупњак, а покривши чело шеширом њене вашке.

Она се уморна наслони на жбун, да у његовим гранчицама нађе наслона.

„Иглице и не боду“, рече она затим, „оне нам добро мисле; чини ми се да бисмо могли проћи и кроз шипражје Трнове Ружице.“

„Ти — или ни ја“, одговори он, подигавши очи у лежању, „мене је убо досада свака трн, — ја нисам какав принц из бајака, чак ни какав један Срећко.“

„Све ће бити“, тешила га је она; „не смеш само бити увек тако жалостан.“

Он јој хтеде нешто одговорити, али не нађе правих речи, а како је замишљено гледао у вис, пролете плавим небом једна ласта. Тако и преко воље звизну, као да хоће да је домами, а када она не хтеде доћи, звизну још једном, па и други и трећи пут.

Јелисавета се смејала, али он је звиждао и даље — у почетку и не знајући, како? и не мислећи, зашто? али како му се прометну звук за звуком преко усница, учини му се као да је намах постао врло говорљив и као да на тај начин може да каже све, што му тишти срце и што се речима никада не би усудио исказати... Појави се све што га је жалостило и о што се бринуо. Она сасвим очи и слушаше како звуци говоре место њега. Учини му се да је драги Бог на небу узео реч место њега и да прича све, што се њега тицало, чак и оно о чем никада ни сам није био на чисто.

Када је опет отворио очи, није знао колико је тако лежао и звиждао, али виде како Јелисавета плаче.

„Што плачеш?“ упита је.

Она му не одговори, обриса убрусом очи и диже се. Ћутећи пођу су неко време једно поред другога. — Када дођоше до шуме, која се рашири густа и мрачна пред њима, застаде она и запита:

„Ко те је то научио?“

„Нико“, рече он, „то је дошло само собом.“

„Знаш ли свирати и у флауту?“ упита она даље.

Не, то није знао, а није никада ни чуо, само је знао да је то била омиљена свирка Фридриха Великога.

„То мораш научити!“ рече она.

Он рече да се боја да ће то бити одвеће тешко.

„Па нпак би требало да покушаш“, саветоваше га она, „ти мораш бити уметник, — врло велики уметник.“

Он се уплаши када му она то рече. Једва се усудио да пође даље у њезиној мисли.

Када изиђоше на другој страни из шуме, раздвојише се. — Она настави пут белој кући — и он се врати. Када је опет видео сирску, под којом су седели њих двоје, учини му се да је све сан, и да том и оста и да даље. — — —

Прођоше два, три дана, пре него се усудио да матери нешта исприча о своме доживљају, али онда више не могаде издржати, већ јој исприча све.

Мати га слеђаше дуго, на изиђе, али од сада је потајно слушала, не би ли чула који звук њезина звиждања.

Обе детета видја су још често пута заједно куће, али им никада више не дође онакав час, какав је био онај под сирском.

Када су пролазили поред ње, погледали би се и насмејали, али се ни једно не би усудило да предложи да опет седну под њу.

На ни свирање у флауту не помену више, али је у потаји Павле врло често мислио на то. Чинило му се оно као нешто небесно, нечувено, једнако са знањем које се текло из логаритамских таблица. Е, да је био наметан и обдарен као браћа! — али он је био само глуп, прост дечак, коме је требало да је доста то, што се сме старати за друге.

Врло се често питао, како ли изгледа тако свирање у флауту и какви ли су они, који то знају. Имао је врло високо мишљење о њима и мислио је да мора да гаје увек високе и свете мисли, какве се њему самом јављаху само у оно врло мало тренутака, када би се сав занео у своје звиждање.

На онда дође дан, када је ваљало лице у лице да следа једнога флауташа.

Било је то по подне једнога мутнога, бурнога новембарскога дана. Почело се већ смркавати, када нађе из школе и полако пође сеоским путем кући. Тада допреше до његових ушију врло необични звуци из једне крчмице, у којој се скупљаше обично олош из околине. Никада није чуо, али му је било јасно: то мора да је флауташ. Прислушкујући застаде пред вратима од крчме. Срце му јасно закуца, удови му задрхташе. Звуци су били слични његову звижданју, али много пунији и мекши. „Тако мора да свирају анђели на престолу Божјем", помисли он.

Само му је једно било необјашњиво, како је она свирка, која је јечала тако тужно и чежњиво, могла доспети на тако изванредно место. Викање и клицање и звекетање чаша, што се мешало са свирком, нагна бол у његовој души, и његa обузе њимах тиех; да је био велики и снажан, полетео би унутра и све би скупа набацио лармајије и нијане, да се не искриве свети звуци.

У том се тренутку отворише врата, пијан један радник протетура поред њега — гађан задах дође до њега... Вика би све већа и већа... Једна га је свирка у флауту могла надмашити.

Тада прибра снагу и пре него се врата затворише, протура се кроз уски отвор унутра у кругу... Угуравши се на једнога празнога бурета од ракије, стојао је ту... Нико не обрати пажњу на њега.

У први мах није разликовао ништа... Запара и вика обузеше сасвим његова чула, а звуци флаутини бише тако крепташи и дисхармонични, да му вређаху слух.

Усред оних који су викали и лупали ногама седео је на оборено бурету један охрапко подбула, бубуљичава лица, с црвеним носом и црном, масном косом — пријака од које Павла прође језа по свем телу, када је паде... То је био онај, који је свирао у флауту.

Као скамењен од чуда следаше га дечак. Обузе га осећај, као да се руши небо, као да пропада свет. — Сада свирач остави флауту, нагонори храпавим, промуклим гласом неколико гадних речи, попи халапљиво ракију, коју му пружише околни, и поче, удараjући ногама такт, свирати сокачку једну песму, уз коју пристадоше слушаоци урликањем.

Тада утече Павле из крчмице и трчаше што га је снага носила, као да се боји да се опет осветли.

Када је био сам на рудини, преко које су дували ветрови и на чијем се извицама помаљала сумпоножута трака вечерње светлости, застаде, поклони лице рукама и плакаше горко. — — —

Али зиме, која настаде, обустави Павле сасвим своје звижданје, а још му је више било одвратно свирање у флауту. Када би помислио на њ, извиша би му пред очи слика оне пропаљаче, који му је оскрнавио чежњу.

Јелисавету сада није више виђао. С почетком зиме пренештени су часови веронауке из пркве у свештеников стан, и пошто у њему не беше просторије, у коју би могли стати сви конфирманди, поучавани су мушкарци и девојке подвојено. Каткада видео је да пробу Јелисаветина кола мимо њега, али је она била увек толико умотана у бунду и мараме, да јој се лице није могло распознати. Чак није ни знао да ли га је примећивала.

У то је време имао много једа од браће Ердмана, који су знали да му ваде душу. Био је сасвим немоћан према њима, јер је сваки појасоб био двапут јачи од њега; уз то су га нападали увек у двоје, и док га је један држао, други би га штипао. Њиху њих двоје били на основа паклена створења, напротив према осталима су били добровољни и великодушни, али баш његову тиху, у се по-вучену природу мрзели су из дна душе. Назвали га ћутљивцем, намћором, и када би га избили, говорили су му: „Тако, а сада нас тужи, то би ти потпуно личило."

Његова срџба противу противника расла је све више. Често је сам себи пребацивао да се понаша кукавички и нечасно, и кривио се да је нискога, ропскога новашала. Једнога дана, када је дубоко по снегом покривеноме дворишту, ускаче у њему толико срџба, да одлучи да се ослободи оне зле браће, па ма га стало живота. — Отрча у стају где је било тоцило, раскрани оно њега сирају воду и наоштри перорез, док није просекао траку ваљаче свиђене хартије. Али када га прогна понедељника опет искукоше, није имао одважности да га извади из џепа, и морао је поново да себи пребацује кукавштво. Одлучи за други пут — али на томе и оста.

И од оца имао је много да претрпи. Овај се и опет посно с великим плановима, и тада би се увек осебно врло узвишен, и ни мало не би био расположен према Павлу, кога је презирао због његова ситничарскога духа.

„Што није на тога дерана пресла бар најмања искрица мога духа?" говорио би он, „како бих га тада могао васпитати за помоћника у сјајним плановима! — Али сувише је тупан — жали Боже труда."

Сада је намеравао да оснује акционарско друштво за ваљење трешета, да ваље велике капитале и да сам себе наименује управником с толико и толико хиљада талара плате. Сваке би се недеље одвезао два до три пута у град и често се пута би другога дана не би пратио кући.

„Иде тешко", говорио је потом, пошто би се испавао од пијанства, „али ћу циције већ ухватити. И Дугање, тај надувени, мораће загристи. Када бих само знао, како бих га могао једном добанити! Хеленентал никада ваше неће прекорачити, само с тога већ да не гледам како га је напустио — јер то је свакако учинио — а у граду га никада не видим. Али загристи — загристи мора. Ако не упаде читаву хрпу удеснића, нека га носи ђаво."

Госпођа Јелисавета слушала је све то тужно, не рекавши ни речи, а Павле је после тога обично узео по књиге са даске кључ од стаје, да се разговара са „Црном Сузом". Јер он је једино вероваo да he од ње доћи спас.

— — — —

како је то наредно Исус Христос... Тада се сети појаса, који је напоштрио за Ердмане, извуче га из џепа и баци га усред барутиште, где с буњкањем потону у устајалу воду. — Тонце му сузе поћоше на очи. Учини му се да је рђав и невољно и потпуно недостојан да изађе пред олтар Божји. Једва се усуди да се врати, и тек када близнаке у новим ношцатим хаљинцама од моли клинчући полетеше к њему, он се ослободи и би му лакше... Загрли сестре и заједно се у себи, да им буде веран помагач и пријатељ.

Затим паше мати, обучена у забледелу свилену хаљину, подуби га у чело и у образе и задржа његово лице дуго међу својим двема рукама, гледајући га непрекидно у очи. — Хтела је нешто рећи, али не могаде ништа више протурити преко језика, до: „Сине, драги сине.“

Чак је и отац данас био у добром расположењу. Ухвати га за обе руке и изговори му дугачко слово, како треба да се уч ди у свету упре погледа на велико и да стисне њега, оца, кога је до душе једнако пратила несрећа и пленила покварењост људска, али коју никада није клонуо духом да тежи небесима, чак ни из ове бедне забшне, у коју га је спутљала његова неправедателска судбина. И он набра обрве и рио је по коси, сувша узвишеност и величина духа.

Павле му подуби обе руке и обеха сво.

У осам сахата виде како путеви који води преко рудине јуре једне кочије, чији се сребрни украс блистао у врапцима ђутарњега сунца.

Дуго је гледао за колима. Све му се учини као сан... Осети се тако бескрајно срећан, да га чисто обузе страх од силне среће. „Чиме сам то заслужио?“ питао се и поче затим премишљати, каква ли ће бити права брига, која ће га стргнути из овога блаженства. — Када му близнаке јавише да су спремна кола за полазак, осети неку жидост и тегобу.

У свештениковој градини, у којој цветаху јасмин и јоргован, и по чијем се бусењу преливаху сунчева зрацн, стајале су подвојене две гомилице, једна црна, друга бела. Прва бејаху дечаци, друга девојчице.

Јелисавета у својој као снег белој молској хаљини са мараном од чипака преко груди изгледала је бела и мирнолика као цвет трна.

Образи су јој били врло бледи, очи су јој биле непрекидно оборене и час је играла с песмарицом, час китом јоргована, што је обоје држала у рукама.

Павле је дуго гледао на њу, али га она не виде. Јамачно није била рада да је икакна светска мисао узнемирн у њеној побожности.

Па онда дође свештеник. Звони залиониште — оргуља засвира — па се они, уређени по двоје, упутише олтару.

Павле је ишао одмах за обојицом Ердмана, који су сасвим забљени и честити изгледали у својим црним дугачким чохаким капутима. Намах га с обновљеном снагом обузе свест о његовој кривици. Он се мало подаде напред, гурну их лако у потиљак и шапташе блажених очију:

„Опростите ми! Ја сам вам много учинио на жао!“

Они се погурнуше лактовима у слабине и смејаху се обешењачки. Један се у пола окрете и шану свештеничка лица, које је било пуно нецењене и увређене непвидости:

„Сине, опраштамо ти!“

Павле је до душе осећао да му се ругају, али му је срце било толико пуно побожности и љубава, да му ништа није могао никакав подсмех на свету.

С обе стране олтара наместише се деца.

Павле баци плашљив погледа у хлеб од цркве, која је била пуна света, али не могаде никога познати.

Прође час проповеди. Он је зверао преда се. Све му је било као сан.

Мало затим осети своја колена на некоме подгазаку, а руку свештеникову на својој глави... Шта му је говорио, није разумео. Виде само како Јелисавета преко пута плаче, држећи убрус, и мишљаше:

„Плачи само, плачи само, скоро ћеш се опет смејати.“

А затим се запита, што ли се то људи сви толико смеју, док међутим има тако мало смешпота за земљу.

Оргуља засвира песму: „Хвалите Господа, моћнога краља части“ — гласово запева хор — а његов се поглед упути горе к сунцу, које у дугиним бојама пробн кроз обојене прозоре цркване.

И како се загледа у игру боја, упласи се њима. Баш насприм крста, који је био на врху олтара, стајала је огромне величине туробна у суро обучена жена и гледаше великим, упалим очима на њега... То је била мученица Магдалена.

Осети како га прође хладна језа.

„Брига“, промрмља он и потну главу, као да хоће у понизности да прими, што му је за живот спремила.

И када опет подиже очи, сијало је сунце још дивније него пре.

Пређено и смарагдасто сијаху и светлуцаху пламенови и оплетоше венац зракова око главе свеге господе“.

Али ова стајаше жалосна усред шареног сјаја и гледаше крупним, упалим очима на њега. — — —

Оргуља сналажним акордом довршн песму... песме покрет прође кроз свет... гомила деце појури да падне у наручја својих, — — а из Јелисаветиних сузних очију подсрдви га весео поглед.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Женева.

Женева, овај најмањи међу највећим градовима у Европи, како ју је духовито назвао женевски књижевник и хумориста *R. Töpffer*, има ту ретку привилегију, да је сваке године посети велики број чувених уметника и уметница са својим путничким трупама. За то и наше прво културно писмо „Н. Искри“ из свога интересног града, посвећујемо — уметничкој Женеви.

Женева је, по својој културној физиономији, предграђе Француске, јер свим оним чега она има великог и чувеног у области науке, књижевности и уметности, тиме се поноси и Француз. Зар Ж. Ж. Русо, Де Кандол, Шербилије, Пикте, Род, и т. д., родом Женевци или из романске Швајцарске, нису најодличнији представници француске науке и књижевности! Најпосле, Женева је се дуго развијала под управом, а и данас под утицајем француским, а и да не говоримо о појмовима многих одличних и књижевних Француза, који је сматрају без сумње погрешно, као и цео романски део Швајцарске, — за француску провинцију. Ну, с гледишта становништва, које ју насељава, Женева је космополитска варош *par excellence*. Јер, њеним улицама, а нарочито леним и украшеним кеовима поред језера, на ћете срести све могуће представнике индо-европског стабла и у опште типова из свих пет делова света. Она је *rendez-vous*, једна врста швајцарске Нице, зими и лети, сврга отменог јевропског света, подразумевајући овде, наравно, и — нас, Србе и Србкиње!... Лети је изворито број странаца огромаи, који сваке године посећују све више и више величанствене алпијске пределе и уживају и одмора траже по њиховим кновима, у свежему ваздуху и јединственим пејзедима природних панорама.

Женева је значе позната, поред своје лепоте и завидног положаја готово у подножју вечитога Монблана и у дну плавога као сафир Лемањског језера, још и као

један велики уметнички центар, где се много пажње и троши на неговање лепих вештина, а нарочито музике. Као најбољи доказ овом нашем тврдњу, нека послуже ова редови: Женева има велики конзерваторијум са преко 800 ученика и ученица годишње, а поред овога још и једну Музичку Академију и преко стотину приватних учитеља и учитељица музике, по званичној статистици, са више од 80 певачких и музичких удружења, а све то у становништву од 80.000 душа са предграђима. Женева има Оперу, по стилу попут париске Опере, а по богатству унутрашњих украса, нарочито њеног *foyer-a* може се мерити са правим јевропским позориштима, где се већином дају велика опера, опера-комик и оперета, и трупа је увек састављена из одличних глумаца и глумица, који се ангажују са прва француских и белгијских позоришта. Она има претплатне, класичне концерте *(Concerts d'abonnement)*, које приређује за време зимске сезоне позоришни оркестар од 80—90 чланова, под управом једног одличног професора са конзерваторијума, уз сарадњаке великог броја светских уметника и уметница (виолиниста, пијаниста, виолончелиста, певача, и т. д.), који се соло продуцирају. Ови су концерти врло добро посећени, нарочито од отмењије женевске публике. Најпосле, Женева има велики број концертних сала, где се преко целе године одржи маса концерата и музичких вечерњица. За то није никакво чудо, што је овај мали али уметнички град имао ту ретку срећу, да за последњих неколико година пада и чује у својој средини уметнике светског гласа, међу којима споменимо, на доцнат, Падеревског и Сару Бернар, Саразата и Елеонору Дузе, Масканија и Госпођу Рекан, браћу Коклене, Муне-Сили-а, Силвена, и т. д.; а од чувених оркестара, овде су се могли чути, поред великог броја француских грађанских музичких друштава и немачких војних капела, чувени париски оркестри *Colonne* и *Lamoureux*, берлински *Nikisch*, италијански *Scala* из Милана, и т. д.

Овогодишња летња сезона, када је стална женевска трупа на одмору, била је фаворизирана посетама неколиких уметничких великана, о којима желимо да протоколарно нарочито реч две у овоме писму. Било је и драме и комедије и музике, те, као што видите, сва су укуси морала бити задовољени.

Серију је отворила својим гостовањем чувена париска глумица *M-me Réjane*, најмлађа од три модерне Парижанке како је називају, позната *prima dona* француске комедије, са два комада у програму: *La Parisienne*, од недавно преминулог драматичара *H. Becque-a*, и *Lolotte* од *Meilhac-a* и *Halévy* а, у којој се фино и весело изнесена париска љубимица Сара Бернар. Госпођа Рекан походи често Женеву. Она има овде своју сталну публику, која је ревносно посећује и унеп јој резервише напредан пријем тако, да пљескању и изазивањима при крају актова, а нарочито комада, нема граница — доказ, колико се цени њена игра, њене одличне особине и њена симпатична појава.

После Госпође Рекан, продуцирала се једна друга париска звезда, која се са првом сматра за најодличнију представницу француске комедије, *M-me Jeanne Hading*, која је давала *Бољарицу женскоју* од А. Даме Сина. До ове представе, овај је комад био непознат у Женеви, што, у осталом, није била тако велика штета. Јер у овој драми прослављеног писца *Госпође с камелијама*, нема ни психологије, ни опсервације, па, ако хоћете, ни здравога разума. Комад је био шпак лепо одигран и од публике примљен с допадањем, захваљујући једино ретким особинама ове уметнице и њених главних тумача.

Coquelin aîné (Коклен старији), први француски комичар, дао је са својом осредњом трупом — ове су, у опште, код свих чувених уметника *en tournée* осредње, а често и слабе (изузетак чини Сара Бернар са својом трупом), — *Augier*-ову *Aventurière* и Молијерове *Précieuses ridicules* где је Коклен у улози *Mascarille*-а толико амузирао публику, да је се сала тресла од смеја, толико је био овај чувени комичар овде напредан и више сваке похвале. И ма да овоме Молијерову комаду има готово два и по века, у њему се налази тако карактеристичних и смешних сцена, тако мајсторски изведених, да вете их увалуд тражити често и код многих модерних комада. Затим је Коклен још рецитирао неколико духовитих монолога, а нарочито једно „Јеванђеље" од *Ed. Rostand-a*, *La Brouette*, и Доде-ова *Sous-préfet aux champs*, у којима су оба брата наврсна и недостижна, и где се пиак, нокретима лица, носа, уста и мењањем гласа, истаче старији *Constant Coquelin*.

M-me Sarah Bernhardt, која ово неколико година узастопце посећује два пута годишње Женеву, и коју сте ви јесенас очекивали, сигурно с нестрпљењем, у Београду (кладио бих ев, да је њен импресарио тражио од управе нашег Нар. Позоришта, да јој се гарантује наредан приход!), играла је А. Дјме Сина *Госпођу с камелијама*, Шекспирова *Хамлета* и од Сарду-а *Тоску* коју је, као и још неколико комада *(Федору, Кливопатру)* написао за њу овај знаменити књижевник француски, где је одлично истакло, често до појединости, све њене уметничке особине.

Ја немам потребе да вам причам на дугачко: шта је Сара Бернар, јер сви ови, који се у нас интересују позориштем, имали су прилике да читају, чак у нашим листовима, о овој генијалној уметници.* Својим звучним гласом пуним неке нарочите драж, својом ванредном дикцијом и својом неописаном грацијозношћу, а нарочито својим генијалним улогама, које је створила, она заузима, неоспорно, прво место међу модерним глумцима. И поред њеног скоро четрдесетогодишњег трудног рада на позорници, њена је игра још тако привлачна, а златни јој глас пун младићске свежине. Сара је заиста неуморна радница, јер она не само што је одлична глумица и разумна директорка позоришта (до скора је управљала париским позориштем *Renaissance*, а сада јој је париски општински одбор богато опремио и украсио, по њеноме укусу и идејама, једно позориште које носи њено име), него се још истиче као сликар и скулптор, а и као писац.

Улога, у којој је Сара показала до данас највише вештине, у којој се нарочито испољио њен геније, и која најбоље конвенира њеном темпераменту, то је Маргарита Готије у *Госпођи с камелијама*. Овде се њој не може опоражавати с успехом! Јер тој се улози она толико преда, толико у њу ужива, да при крају представе, пошто је прошла кроз све перипетије несрећне Маргарите, она се осећа ишурена, болесна. И за то је овај комад најомиљенија тачка њеног иначе врло богатог и разноликог репертоара.

Врло сложена улога мистериозногa данског принца, привукла је пажњу многих чувених модерних уметника, али је међу њима било врло мало женскиња. *Хамлет* је права мушка улога Сарина у којој се огледала. Сви њени многобројни обожаваоци очекивали су с нестрпљењем да виде, како је Сара разумела ову мушку улогу, главнога јунака Шекспирова ремек дела. И Сара ју је ванредно одиграла! Цео Лондон јурио је пролетос на њене представе, да је види у овој улози, која је уметници донела нове славе. Она је ову улогу разумела са сним другојачије, но што су је до данас интерпретирали сви чувени уметници оба пола. Она је од Шекспирова јунака, меланхоличног фаталисте Хамлета, створила једног дивног и веселог младог принца, пуног шале и хумора, и тако раскинула са сваком традицијом. И похвалама сплеске и француске штампе нема краја. Сви се слажу у томе да Сара није ни тражила да сувише философски проучи ову улогу и да класичним монолозима даје важност, коју им, вероватно, ни сам Шекспир није придавао. Али су задовољни, у опште, њеном игром и њеном новом интерпретацијом. Сцене, у којима је Сара наредна, то су: сцена комедије која је приређена краљу, разговор Хамлетов с краљицом и сцена с тробаром. Ну, највеличан-

* Види о њој и лепа Сарсејев чланак у Мастарској „Зорн", децембра 1899. г.

ственија је она, када Хамлет пред отвореном раком Офелије, заборављајући све што је ево пре тога, најављује пред братом и њеним братом Лертом своју силну и бенграничну љубав на младом покојницом. Ово су заиста јединствени моменти, које је само у стању да створи генијална Сара Бернар. Сценарија је у овоме комаду неличавствена, а цело играње, *ансамбле* сама тумача, изврсно.

Сара је играла још *Тоску* од Сарду-а, која долази међу најбоље комаде овога књижевника, и коју је написао, као што напоменусмо раније, за Сару. Ми смо Сару гледали у овом комаду прошле године, и још су нам у живој успомени две сцене, у којима Сарин геније достиже кулминациону тачку. Прва је сцена она моралне борба коју води *Тоска* са немилостивим и одвратним баоном *Скарпијом*, у његову кабинету, да јој спасе осуђеног драгана на смрт, и што јој он обећава лукаво, издајући, у њеноме присуству, на стрељање двосмислену наредбу, која по цену бешчашћа. И друга сцена, она у почетку нема, а затим пуна драматског ефекта, када Тоска јури после пушчаног пуцња мртвоме телу свога драгог да га одпесе са губилишта, мисленн, жалосинпа, да јој га је лукави барон, коме је она раније платила за његову дрскост и нечовечност једним ударцем ножа, заиста спасао !...

Наша изгледа мало чудновато, познајући укус београдске публике и њено расположење за драме овога жанра, што наша акредитовани преводиоци нису већ похитали да обогате репертоар Срп. Нар. Позоришта овим занста одличним делом!

У идућем писму биће говора о знаменитим италијанским уметницима:

М-me Eleonora Duse и *Pietro Masconi*, и њихову летошњем гостовању у Женеви.

Н. С. П.

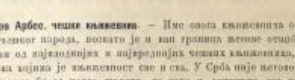

Јакоб Арбес, чешки књижевник. — Име овога књижевника братског нам чешког народа, познато је и нан граници ове отаџбине. То је један од најзнаменитијих и најпредпијих чешких књижевника, али књижевника којима је књижевност сао и сва. У Срба није неговано колико би се могло желети, на што и доносимо ове врсте о њему.

Арбес је читав свој век посветио књижевности, написао читав низ романа, приповедака и парочито р о м а н з а које су, тако рећи, његов специјалитет, а којима се прославио у чешком народу. Натни његова приповедања, његов стил, но нарада је чудноват, фантастичан, јер оперпава сваке фантазијё и демонске осмеха, психолошке загонетке које потичу из тајанствених дубина а баве се о човечији осећајима. Треба читати његов рад С в е т и К а з в е р или Њ у т о н о в м о з а к, Е т и ј о с к о к р и в о в о.... па да се види какав је он психолог, како мисли и колико је стрпљив. — Као што већ речесмо, Арбес је многа продуктивна, може се рећи и сувише, јер му родови нису једнаке вредности. Као новелар, њојему је судбина већином додељала ређе страже живота, он је нечато затно борећи се са идеју наврстка и самосталности чешког народа посебице, а човечанства уопште. Њени су као уредника чешкога кута затварали и протеривали, те је њихо крваве да када као и туђинци живе о вечном сиеровању.

Арбес је рођен 1840. године у Смихову код Прага. Отац му беше обућар. Основне школе учио је у Смихову, а реалку у Прагу, где му познати чешки књижевник, а доцније пријатељ, Јан Неруда, предавао чешки језик. Техничку школу учио је Арбес такође у Прагу, а поред тога слушао је и предавања из филозофије, естетике и природних наука. Тада је почео обраћати и пажњу словенским језицима из којих је више студирао и врсно. Сарина универзитетске студије, одаје се Арбес журналистици. Уређивао је више журнала, од којих се истичу »Н а р о д н и л и с т о в е« (1868.—1877.), »П о л и т и к а« (1878. — 1879.), и хумористичан лист »Ш а л а в« (1880. до 1881.). — Поред овог беше 1876.—1879. и драматург чешког народног позоришта.

Арбес је почео писати још од 1855. год. и нема када чешкога листа без његових песама, прича, чланака, хумористичних списа и превода.

За Србе је од особита значаја што је Арбес са успехом преводио и сређе народне песме пгаинајући их на разним чешким листовима.

Његова романетп, који излазише 1878., 1879. и 1884. год., имаћу највећег успеха не само у чешком књижевном свету, већ и у најширим читалачким круговима. Сваки се и сад, када год их ми, тодаки дели, у сласт читаће и не слутеће како се теики проблеми из живота третирају у њима.

Од већих његових радова нама поменути: М е с и ј а (2 свеске), П а п л е б о д е и с т р а д а њ а, П р и к о с е т к е и к р т е (1. део), П а л и а у л е с к е р а б о с к е, Ч е ш к и П и г м а л и о н, Д в а б а р е н а д и м к а, У с л у ж б и у м е т н о с т и, М и н и ј а т у р е. У правцу крчин рече зо.ла жена, С м а у с т о, и т. д. и т. д. Парочито вама истаћи његову пуну осећаја брошуру П а л а х р у п е ч е ш и ц е, која је, разуме се, добрановна у Аустрији, али која му проноси ове и до најзаћевијих чешких кутова.

Позорите и његов свет најоше у Арбесу свог песа, јер и једном и другом посвета ово број радова несумње предности. — Арбес је коинт и као преводилац Сердух, Волтера, Виларанта, Розна, Борнава, Шилдера и Ибсена.

За нужду оцену Арбеса наводимо овде и неколике врсте из критике водећега Воборника, која изађе у Н а р о д н и м л и с т и м а. Приказујући Арбесове Е т и ј о с к е к р и в о к о и П р и п о в е т к е и к р т е Воборник вели: »Дубоки производи Арбесови доносе у н д и ј и н т е р е с а н т н и ј е што их воле доба познаје у роману. У њима је наша умствених података из којих се види књижевничка разноврсност.... Његова епизосија нзлази материјалистичка и нагиње каиио детерминизму, а практична му епизосија прилања је ану Кантових моралних примера.

Фантазија му је вама најзанимљивија. Он је и истраживач и песник, али увек тако, да му обе те силе удружене једновремено раде на једноме роману. Његови Е т и ј о с к и к р и в о к и најособитији су, најбизарнији и најсенсатнвнје. Она су пуни његове суштинске жилке...«

А критичар његов у »Н а у ч н о м Р е ч н и к у« вели: »У Арбесовим већим радовима опажају се два сиера као и у књижевностима других народа: р о м а н т и з а м који се испољава у епизосији и роду појединих ликова, и р е а л и з а м који пабља у детаљима, као врати мисли до психолошких најразвијег чворка. Арбес је у чешкој књижевности, парочито у повелистици, увео тачније и коректније описивање живота и тиме још дао више занимљивости. Арбес с успехом решава многа ужетничка питања о друштвеном животу,...«

Доста је његових радова преведено на немачки и радо сдоваке језике, међу којима је, као со не варамо, српска једна у коју зетку. Мислимо да нећемо погрешити, ако закључимо да што спорије и срећа читалачка зубљава позна који од његових одабраних радова који ће, не сумњамо, уопти сазнати досадашње српске саиштаоце прама чешком народу.

Ј. Зд. Раушер.

Вече на острву Капре — Острво Капри једно је од најлепших у Тиренском Мору, на јужном крају Напуљског залива. У одаку је дуго 17 км. а у дужину 7. Поврпина му је нешто нсао од 10 кв. км., на којима живе 4520 становника. На овом је острву и она далеко опевана Плава Пећина. Клима је једновстна: блага и лети и зими; а флора изобилно раскошна. Становници су баве о рабопеку, бродарству, гајењу маслина и лађењу корала.

Путници га рало рало посећују, уживајући под његовим ведрим плавим небом, које као да се овде и не уме накрити.

Ашик-Аџе (уз Зеленше песке). — Мисли да је ниже не нидо те је сиуша зеиљу са свога лица; мисли да је ниже не чује, то зна што још сиу годи. Ал још сапку ухватише, та је, сто, гледамо; а Госиода Зелена прислушкивано песке сриа шапша, на их каписа у кугу да их и не чујемо.

Електротехничка зграда на Париској Изложби. — Од многих ретности, које ће посетиоци гледати ове године на Париској Изложби, једно од најугледанијих хоста сигурно огромна електротехничка зграда у којој ће бити сконцентрисани сви најновији проналасци електротехнике. Она је зграда дуга 1375, а широка 250 стопа. У њој ће бити смештени и електрични мотори за целокупну изложбу. — Али је за нас од нарочитог интереса, што ће у њој Никола Тесла својим генијалним проналазима средствима свој српски народ, те му и на овој свесветској утакмици подићи глас у кожу осталих културних народа.

Глобус на Парискоj Изложби. — Још мало па да човек уме путничку карту за путовање — по глобусу! Како су му огромно разморо живи се оладњивање на рашки сиратинка овог до данас најобичнiг глобуса. Израдиће га ревносно, и и допустао је.

Посмрт на Врњачку Бању: Белимарковића кућа; Главно шеталиште; Читаоница; Копање артеjског бунара. — У жеље да срдсно читаоце што боље познаио са српским бањама, донесемо у овом броју низод шесће рода г. Др. Ђоке Јовановића о Врњачкој Бањи. Слика на не треба никаква тумачења, јер ће нахоии потписи кадуу што је најпотребније.

На граници (слика П. Вируч-Ковальски). — Моменат је са аустријско-руске границе у Пољској. Прослављени пољски сликар Вируч-Ковальски не бира никад за предмете својих слика ништа необично или ванстварно. Не излази ни из круга свакидашнег живота, он жели ма да се бори са страшним тешкоћама при изношењу што веће верности изабраног предмета. Стајаће пред сликом као пред догађајем који нам није непознат, тошкола је воју слику срдо израз мајсторн сликарскуу. Ковальски је у том погледу толико дотерао, да га данас сматрају као једнственог у том послу. — Шеснаа слика На граници пропуштала је сое ме̂ње јевропске градове и ода свуда одиела признање великом таленту пољског сликара.

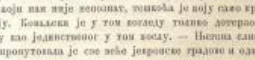

КЊИЖЕВНОСТ

КРИТИКА

Dubrovnik. Kalendar za godinu 1900.

Овај симпатичан календар који издаје Српска Дубровачка Штампарија а уређује веснаги уредник листа Dubrovnika, Г. А. Фабрис, узео је овом свесном и четврту годину своје излажења. Његова је садржина онако исто одабрана и интересантна каква је била и прошлих година у овом добро уређеном календару. И овде су као и тамо животописи домаћих славних Срба Дубровчана, и овде успомене из прошлости Дубровника, и овде опо исто живо настојавање да се осветли старина дубровачка и одржи надпомепут српска које су обе у данашње време угрожене. У четири свесно овога календара, имамо обилату жупу о прошлости и садашњости Дубровника; имамо густ бокор успомена о милој старини и дивности српској и верну слику истрајног и добро уређеног рада дубровачких Срба. И при погледу на те књиге, човеку се и нехотице јављају тужне и веселе мисли ....

Али хајдемо редом.

После календарског дела, помоћника рачуна и бетика и списка владалаца, настаје књижевни део.

Књижевни део отвара опширна расправа владоца Србина (не треба жалд ни да касније да се јавиш сних чланака у овом календару, Срби) Дубровчанина Ив. Гарупа о Змају у спомен недесетогодишњице нашега песника.

Затим доноси песма о Рујеци дубровачкој од Јосипа Берсе, снежана познатим Војислављевим мотром са нуже живописних слика овог у жанру Војислављеву. Песма је посвећена Србину Миху Павл, лекару грчанин, на чијем се имању у Рујеци, махом и налазе описане лепоте.

Биографија Др. В. Богишића долази да изнуна раније отвореиу серију биографија Срба Дубровчана у овом календару. Ранијих година имали смо биографије Мида Пуцића, Пера Будманија и дум Ива Стојановића. Колико је значај ових биографија и колико су познате ова имена којима се може поносити не само Дубровник него и остало Српство, није потребно говорити. Богишићева биографија истрпнена у овој свесци, рађена је опширно и темељито. У њој се поступно објашњава начин који се рашно изучава свесткот глава од једног дечка који није ни сребан да ина нрамшно гимназијско образовање као други, него који мора тек као одрастао младић ступити у гимназију (у Мостару) и који за годину дана полаже испит зрелости и надовезан се што је услед рашних прилика био изгубио. То је биографија једнога self-made man, достојног да се њиме као примером у пошатава као што су Свајсова и друге славне.

Тикиџај у Дубровнику је интересантна и сутестиана поеласта симпатичнога писца Марка Цара која у детаљима показује јаку студију и интересоване за прошлост дубровачку (писац се, н. пр. користе родовима К. Јиречека из Јагићева Архива, који пружају корисне податке културно-историјске), и на главни моменат није обраћен с врло великом пажњом.

Орландов ступ у Дубровнику је једна лепа легенда о постанку овога познатог споменика дубровачке слободе, одевена једном сентиментално историјом о љубави познатога јунака Роланда, која је овај долазио у Дубровник. Жалости је да се при преправљању ових легенда одржало више сомбиог колико предмета и не унесе ономе сетни анахронизам као н. пр. оно над Роландом капуце: »За крст части и слободу златну.« Она легенда сама у исту срсту у коју и оне друге истакнуте у раницан списака овога календара, као н. пр. Како је постало Бабиноноле на отоку Мљету (год. 1897). Како је постао Св. Јеронимов манастир у Дубровнику (год. 1899) и Како је постала Пустињрња у Дубровнику (год. 1899), и друге. Ово је врло интересантна српска старина, врло вољ средновековног календара но би требало никако да напустпе, врло вољ средновековног календара но би требало никако да напустпе, врло вољ средновековног календара но би требало никако да напустпе

ању са француским краљевима, о париском уговору од 1259. год. О овоме уговору писало је много и у Француза и у Енглеза, али није било у целини једне монографије, где би то важно питање по обе земље било претресано критички. Г. Гавриловић је покушао да попуни ту празнину.

Да би указали оне своје читаоце, који би могли интересовати овај историјски посао, упућујемо најбоље ако донесемо најглавнија места из самог књижева увода, у којем је он саопштио као дело своје научне зграде и камен у напред начин обраде. Питање је и сувише специјално да би ми, и као непознати, хтели у то улазити дубље.

Овај је уговор био закључен онда, када писац, као и поред конвенције континенталних провинција Јовиња Без Земље од стране Филипа - Августа, господарство над Нормандијом, Анжу-ом и Роату-ом беше још оспоравано међу краљевима Француске и Енглеске. Мислило се, дакле, да ће после освојења Филипа - Августа и експедиције Луја VIII, код тако кажући и тако мирољубиви владалаца као што је био Свети Луј, једна таква уговор учинити крај неодређеној ситуацији и да ће приближити оба народа и оба владаоца, којих односи беху врло затегнути до тада. Овај је уговор био више но обустава непријатељства и више но примирје: он је био ни више ни боље но мир, који је двократно утврдио природу односа између оба владаоца. У њему леже почетак читавог једног политичког система, јер на њему се оснивају односи међу Француском и Енглеском за пуна три столећа. Овај су уговор увек цитирали, на њему су се одредбе увек позивали до данас, када, ради све већих и већих техничких, многобројних комплекаја, који је он проузроковао, не излазе стогодишњи рат.

До данас није био у целини ни један о овоме предмету. Разни писци, који су у кратко цртали историју овога уговора, крали су своје информације у хроничара добро или рђаво обавештених, али који су гледали, готово увек, на чињенице под извесним углом: једном речи: они су одиста говорили о париском уговору, али су саопштавали збиља сведоџбе сувременика, али нису претходно подвргли изворе најобазривијој критици. Отуда и долазе врло различита а често и противуречна мишљења, која су изнесени писци покушавали о правом значају овога уговора.

Нам је као нама специјалним проучењем и детаљнијом студијом оних извора, испитавањем великога броја нових докумената, питање поново сместрано претресо, вођајући много потребна суђења и бацио поне сместености на одредбе, које беху до данас остале тамне.

Ми смо хтели показати, који дање писци: како је уговор био закључен, т. ј. какви су преговори били кажењавани пре пута да се дође до дефинитивног свршетка, и како је он изражен, т. ј. да ли су се оба краља и њихови наследници верно држали погледе, који беху закључили, и једном речи: да ли је уговор био временски опако, као што су се били на то сагласили. Ми смо нисмо никада заборављали, нарочито претресајући их, ни сведоџбе сувременика, и налоследку поразили смо неправедашње своје лично мишљење о самом уговору.

Као што се види из предњих редова, а тако нам и сам наслов наглашава, овај је рад више сакупљачки но аналитички. На специјалистима је и познавања да нашу своју о валаности овога посла, и да покажу, колико је писац одговорио постављеној сврси. Наше је дело као хроничара, да ни скромно пажњу на овај научни рад једнога нашег младог Србина, који му је служио као докторска дисертација на парискоме факултету књижевности.

Ова је расправа била прво штампана у Bibliothèque de l'École des Hautes Études, која се публикује под окриљем француског Министарства Јавне Наставе.

Ник.

Српска књига, њени продавци и читаоци у XIX веку. Пред осветак XX века размотрао и бележио Стојан Новаковић. Издање Српске Књижевне Задруге. Београд. Друк. Штампарија Краљевине Србије. 1900. Цена 1.50 дин.

У овом свом спису, г. Новаковић жели да нам покаже: прво, да није доста написати књигу, него да се треба још постарати да се она прочита, — и друго, да на књижарима, који су природни посредници између писца и публике, лежи дужност да књигу, пошто се напише, дистрибуира. Пошто је ово постављено, г. Новаковићу није било тешко показати, да наши књижари раде тим поставкама на супрот, и ако би они могли изгледати сваке собом јаснe. Наши књижари не растурају књиге: они их само продају, а тој нису сасвим друго. Они растурају да је њихов посао сигурнији, кад су књиге стављене у излог. Неке, тобоже заузимљивије, сматрање за потребно да књиге још и одаспу, али после тога, и они ће превртити руке, па са стрпљењем мање више словенском чекати да се худи сами јаво. Истина, има књижара који с времена на време пошаљу о свом трошку како доле, тако и за таке би се књижаре могло протестовати да бар у распродавање својих издања унесе више енергије, пошто је извесно да ће нарасподатке примере морати они, често кунећи, платити. У сваке, на у свом се случају књижари не баве растурањем, и то из простог разлога, што они, у највећи случајева, воде бави таке књиге које није потребно растурати, које већ имају своју публику, за које се зна да ће кући доћи сами да их траже. Набрајати позивање ова дела којима су поједини књижари бали поносити, изгледало би нокда и недаровито: сваки би се књижара могли наћи увређен. Скоковито, њихов напин рада далеко је од тога да одговара оном начелу које су ослике сувремене књижаре одавно усвојиле, које је и код нас, као г. Новаковић кажди, још пре толико година О. Уџићевићем Остроњићем постављено, — да ниже начелу, да књига није за куповем, а за куповем за читање. Шта више, г. Новаковић је показао велики број историјских података, на основу којих је слободно закључити да се раније, а код нас, по тек начелу радило, и да се управ тек од скоњавања т. зв. модерних књижара с њиме прекинуло. Одиста, како су се раније продавале књиге? Продавале су се, и то је био приобатни начин, преко трговца за књижарнице, што значи, да су се приобатни начин, преко трговца за књижарнице, што значи, да су се продавале као свака друга роба, да се с њима трчало за купцем. За продавце као свака друга роба, да се с њима трчало за купцем. За трговца је дошао оронуморандијум, што опет значи, да су се куће артик је дошао оронуморандијум, што опет значи, да су се куће артик ле довлаче по свету са књига и надаље. Назад и ти књижари хоћеше ли по свету са књига и надаље. Назад и ти књижари хоћеше ли Јеремић, како их г. Новаковић назива, књижари као слепац Јеремић, како их г. Новаковић назива, књижари као слепац Јеремић, њиху бави књига друго него књижарски тербарје, која су разносили знате ли шта у место, — опет, дакле, нису с њима куцинна на ноге. Кад, врема томе, г. Новаковић нађи с нашу да књижари на ноге. Кад, врема томе, г. Новаковић нађи с нашу да књижари треба да сама трчке куће, у место што их ка тежом ничекују, — треба да сама трчке куће, у место што их ка тежом ничекују, — онда он не зредаше ништа друго него да се обнове, и, рекуме со, — онда он не зредаше ништа друго него да се обнове, и, рекуме со, — ако ли не усперане, једна практика која је код нас већ постојала. Да ли то и усперане, једна практика која је код нас већ постојала. Да ли то и усперане, једна практика која је код нас већ постојала. Да ли то и усперане, једна практика која је код нас већ постојала. Да ли то и у данашње време могла на успех рачунати, г. Новаковић ли она и у данашње време могла на успех рачунати, г. Новаковић је у ствар да доказе примерон С. К. Задруге. Управа тога друштва је у ствар да доказе примерон С. К. Задруге. Управа тога друштва састављена је, као што се зна, нахон из професора и књижевника, састављена је, као што се зна, нахон из професора и књижевника, којима се бо како уређе може рећи да практичним књижевника, којима се бо како уређе може рећи да практичним књижевника, којима се бо како уређе може рећи да практичним

живност није у истим околностима у коме индустрија. Да умеш индустријским производима не кажем само лако у Босну и Херцеговину, Стару Србију и Македонију, као што би тешко као би сво то земље заједно са Србијом обезбедиле исту царинску зону, то је сама истина. Али, као је могућно путем царинских тарифа ослобађати, па и просећи енормним свобраћај између појединих делова расломљеног Српства, из тога још не излази да се сваичним средствима могао спречити између њих и духовни свобраћај. Само где српска роба не досеже, досеже српска књига. За њу не постоје граннице: она је, лако г. Новаковић вели, „краткога". Но кора се тежати на политичко уједињење, за да се нашим књижевним производима обезбеди број но сам српским краљевина. Ако данас једна београдска књига не прелази, с једне стране, Саву, а с друге, Дрину, то није за то што су то реке међе наше државне области, него је то на жалост из истих оних разлога, из којих тада књига остаје у самој Краљевини слабо позната ван Београда. Кад би наши књижари имали само половину оне вештине коју стари продавац Достојевских књига, они би убрзо створили једну уједињену српску читалачку публику која би дала средства за врло интензивну књижевну производњу.

Г. Новаковић налази да од стварања тако једне публике не би имали користи само књижари и књижевници, него би видео користи цео наш народ. На тај би се начин извело велико хорално уједињење, на коме се данас једино може радити, и које у осталом треба да претходи свом другом уједињењу. Г. Новаковић неће дакле ову мисао разнијати, али ни њеловано да би се донело до интересантних закључака, кад би се она дале разнијати. Поменућемо укратко само оволико. За овај мах српско је имене сједињење у истини само историјским јединком; да би се од тога јединства имала права користи, нужно је да се на основи тог заједничког језика развије и заједничка књижевност. Она се док та цело неће никад развити, ако се књиге буду читале само у оном крају где их писци живе. У том случају, књижевност сваког краја остало ће са сувишне, локалисната, остојати провинцијалном, и бојати се да се то неће не остала и код нас, и код Хрвата, кренда овде код њих нере код нас.

По нашем мишљењу, г. Новаковић је потпуно доказао да је у садашњој организацији књижара потребна реформа. С књижарама какво данас има, Србство је исто онако лишено сваког духовног свобраћаја, као што би једна земља с рђавим друмовима била лишена материјалног свобраћаја. Г. Новаковић предлаже да се водиште на акције једна централна књижара, који би примером показала остала књижарима како треба радити. О овоме предлогу не можемо рећи за овај час ништа више до то да треба о њему озбиљно размислити. Међутим, већ сада, нама изгледате г. Новаковићу што је крокуо ово питање, написав једну књигу која није само добра нашта него исто тако више: почетак једне корисне акције. С. Ј.

УМЕТНОСТ

ПОЗОРИШТЕ

Мародница Кабога, трагикомична драма у 5 чинова, написао М. Вал.

Мародница Кабога написан је још године 1879., а представљан је први пут ове године 15. фебруара. Занто тако дуго није била изнесена на позорницу ова ова драма Вајова, тешко је било с разлогом утврдити. Можда зато, што је трагикомичан правилно изведење, које је створио литерарни историк, да је Мародница Кабога најбоља драма Вајова, док су друге овог, као Српске Цвети: I Устаници, II Ослобођење, Просвећивање Блока Михаила осигурале себи стално место у Позорипту из других разлога. И тако је тек данас ово домаће ред на Мародницу Кабогу. Да ли је ова драма заслуживала себу пажњу од осталих и за ни је она бољи од других, не би било тако лако одлучити, нарочито не док се не би стрељано и са обавезношћу загледало у њих, као технички која би се у том послу јавила не долази отуда, што су те драме дубоке (јер леди су се и у Шекспировим драмама умела наћи), нај што се утрудиу у Вајовима (ове се врло бојим једноставност, која из урођеног дара, иване у вези с литературом, ни прекорачилима лепшом прегледу позоришног репертоара...

Драма је из живота дубровачког. Обухвата време од 1667. до 1683. године. То је врло жесрећа за богати Дубровник. Гвозлене лапље и мермерне шајаке пагари и палони велика трешња забележена у историји тога града, вожаз ушнити и те рушевине и стопи мермерно вевоше, а непријатељ с пола свремене рат и налет тако опте-ћеном Дубровнику. У сред те несреће јавља се као добри геније, избављач његов, Мародница Кабога, грађанин и властелин дубровачки. Овај пажан и честити момак поче несрећно, убистком своје стрица, који га у расиран једној осроиоти јавио, да што Мародницу бацине у тамницу, из које дочека да га изведе несрећа која се нали над његовом домовином. Пошто се избавио тамнице и пошто прибрао запљавење и разбеле Дубровчане и сатра град од једне невоље, одбиши му Турске од опсада, он ако у Цариград, као хомадник, да са ослободи друге. Друга беше тешки камет што га у опте несрећним данима нашетну сраду обсела велик султанов, Кара-Мустафа. Но у Цариграду Мародницу бацине у тамницу, у којој је тамновао док не погоде Кара-Мустафа, заклети непријатељ Дубровнику, а тада би пуштен, Дубровник писсен и драма свршена.

То су главни моменти које су дали свршсе и драмај драми, њима треба додати љубав Мародницину према Мари, кћери старог властелина Иваја Бунића; ова се љубав слила са изнесеним догађајима и чини основку целе радње. Радња се, као обично у наших драмописаца, искрешљено проналази врло неволине, као истакутих сплет, од којих су неке најнатајније: расира и убиство у међу, сцене после трешње, у рушевинама и Мародници рад на спасавању града; у сватарству избор посланика Турцима; у тамници у Цариграду: смрт Маре жене Кабогине: ове, са осталима непредвиђени свако комада, истичу карактер вевоје, одређују опасај и оиртавају лица у међу, и карактер мушки, женски, племенитог, подређеног, над сама њима јунаком Кабогом, с Украјкој сцени у међу међи каквог мосла, јуначкима крв, осталим врла упредама части, међу се скинта високо, одлично, ратерски; после несреће која спаје његову жарош анлето свемачког, пажетног, храброг и предлог домовини; у сцени над је требало изабрати посланике који ће ићи Турцима, браћати добра Републици и поглавити пан иструдити у тамницама турским, најпте поштеновање које ове до учинковности; а у тамници цариградској јавља се пред нама поштена и часни Дубровчанин као величанственог појава. Даље Мародница увек исти, увек поштен, ушнисп и доследан свој, прави „јунак" драме. Ту нарочито бозарекорну вранивост и цени у крвавој сцеи свеговог јунака, и, мислим, нијелая реторичар ће би имао нита замерити том карактеру. Ту праиаиност и тај лик стварао се је нигда до увек одржи; увек је гледао да подеси пеживан харионичан одвос кључу лица и других сленовата драме; јављање је ово врема врашиван одређеним начином је своју доследност увек одржао. Тако, Мара, жена Мародницина, остаје и у пајтежим трешутку достојна свог великог мужа. Кад, стари властелани увек окружан или краћеле, велика срца и узвишен. Пред златом Мародницин васал умоси у Марино сиро слугу, која као заслужена несрећу, те је пранако као пекито осећајнако. Сцена у којој Маре умире, исполовни чисто је можда једна од најобално изводи: прво стакла ту жену под утицај силне туге, а одмах затим болне, неочекиване, изненадне среће, и тако је ова два снажна душевна заокта словиле; и на последку сама та смрт показује доцно јасно бело стало до врлиновости и како је он умех ревносно одређен да путује обиља пред поуздано у врлину врлина. Смрћу Маранов он показала Кабогу да значи што га је овај покој узвино

Према истакутим особинама комада могли сте наслутити да је он рађен по принципима већ давно застарене реторике. И израђен је заиста по правилима старе драме, можда би се без колебања могао изјавити, можда би био добар, на чак и врло добар. Јер имоте прегледнице и уредан Мародницин и поред тешко одлетих комада из најновијег времена вили заузимају одлично место у литератури и новијем репертоару. Али драми Кабогој недостаје друге особине без којих нијо ни једна добра драма, на ни најгорија.

Она још понајвише личи на песму родовске месту, изгледа да је дуг којим се песник одужује свом земљаку, и као такво песма он може бити добар, на своме месту и за поштеваше, нам као драма није он једно од тога. И то се спокојно може рећи поред свеховне приказности вевоше. Јер баш из то привлачности, из ове увлечености песника у своје јунаке и остале (сви су дивна и узвишена), из оних тако знаних психолошких момената, изванредне драме стално ИЗ чак, одвоја у сенату), «моралне и естетичке тешке вевоше, из свега изобија, полазта, страа, увлечена, перестала и очевидна непредвиђеног, форма, увлеченост, херојенност без живота, без темена, без оне простране и осећаља с којима он живи и умире. Трешка са осталим одликама Бановић Драмских налора и сувише коснта да се нахватно овде на њој загрли кратал возоришни реферат, у Бана сувише тешка, да се заиоседена загледа другим комарицима и српевицам особинама. Видећа дал бе се у Мародници и жолео нам знане знутрашних отношаја и сложних појских речи, ни би се смијело истаћи потпуношом мером правилније састојати дубу пажњу. Али на нам се ни можде изнети то је предмет, кодда ни оригиналности и не интересантности у Бана најсрећнијих, најтеже крена старог, славног и новосном Дубровнику, благословеног колеции које је одликала славу своју и радудаја звезди која је тротала над водама Јадранам тако и сверно пан умилато, чија жрва свеглаја и у њином песницу и ирло пријатно осећала Мародницу Кабогу.

Дакле не иде потребно да глуми новоиу драмском писцу, ге је у њима ломадима, а нелутам изученье се дешава то да му одмогну глумташе је са Стерајом). Тако је било и овог петерка. Г. Љ. Стаковјевић са нине дара и доброг расположења (у комаду он може дине да се исказаци) игра Бланиоала по Мародницу Кабогу, а он је бар нио пазлом да г. Мародница и обрати пажњу пажњу на своју улогу. Остали су глумци нишли у своји улогама да се произвео с Кабогом, Новојанком и публином. И ако се неће од наших глумца да захтева дубоки студија, може бар то, а то је бан скромни и последњи захтев да раде с вине мара и добре воље. Д.

МУЗИКА

Калман Рот Ромај. — Аделаида Зедра. — Београдско Певачко Друштво. — Венда Недеља.

Господин Калман Рот Ромај није само одличан виртуоз виолинисти, он је још нешто више, он је уметник, нему је уметност уродила, чиме је и сте казало.

2. јан. 1900 г. чуо сам г. Ромаја у Кр. Срп. Нар. Позоришту и његово је свирање на нас веома пријатан и дубок утисак учинило и остављо.

Необична лакоћа и поуздиност којом он прелео оне четири вине прелазили, најчешће жирнина и сведост при најтежим пасажима, истов

народ заједнички начин сарађа, посебно ако нападе, елементотост и величина тона јасноћа, они музичка дуге у сложне погледу, уроДена способност која му даје на руку да продре у све тајно тонског зонинка, да се ужива у дух самог уметничког дела — тонинајпре, све то показала његов таленат, исказала га по свој као виртуоза већ и као умотника.

Пусти му не надмашну разум, нити разуми осећање, сви је то у складу.

Слушајући тонове ово пристаје тесто, мелодије прожете тугом, сетом, жаром и патром, осећаш да ту нема жеоста ито се тиче ових наших радости и жалости, само љубави, нашег живота који он дубље и суптије схвата и осећа но ми остали.

Роиај је Шопеновну Ноктирну тако леди и слатко свирао, да је није свирао већ пезио, тиме је сако још јаче на нашу душу утицао; а такође у вашеру Фауст-Фантазије од Сарасата биао је особито лепо; витрина мађарски дух његов јасно је нашо у Беоиу од Сарасата и у будинов и не одрживи и по обичај Роиду као и иначе у Осе-Сансса.

Акустика нашег позоришта за овај рдају, није такво, јер ми чусно јасно и најјачи fortissimino и најтише pianissimino.

Његово Величанство Краљ Александар поклоно је одликовати г. Роиија орденом Св. Саво четвртог степена.

Аделанда Зеада, колоратурна певачица, никако крнадона је Гуриа сопбре у Паризу, најзнано друга Аделина Патн, стуиила је прин пут пред београдску публику на концерту која је Београдско Пеначко Друштво приредно 23. јан. 1900 год. у дворани код Коларца. Сала бене врелуна свети; седњиу је привукла ужасна реклама шездеа врло скромно, узеваљи сваком, који је дубоко разумљиво о сложеетна самога концерта, сужиу у истинитост ито.

И сушта постаде истинон!

Глас једне озорне девојчице по треба да уне само као глас већ и у пуноћини осећаја дубине, јркине, дутине, нежности, радости, туге и бола мора он одликују умету врсто: свето тога г-ка Аделанда Зеада нема, нет глас је већ одавна пропустео, она не може свој глас ни далеко да простре а да не изчо, ирн крају уметног духа опшка се умор и немоћност, у декламацији јасности недостаје. Начин пиланања и изношења појединих дијела, а нако с хладнити техничког нека такође и искрености, нпак је без сумње, бе изношења намера тонског песника, без духа којим би и најобичнију фразу изјављао, једном речју он је без икакве духовне пластике.

Зеада располаже лепим прајатним не звонким мекпо корсан-ом одличне школе, средње јачине, које је пријатпим у пашим во у ушима одлетима. Интонација јој тачна, а њена победоносна надржати математичко-пизичк исект односно броја трептаја сваког појединог тона: изјавље је врлено и точно, рекао би чоек да су бисерна зрнца која она једно за другим тако вешто вежс: тријери су звона изпатпи а сложени с једног интервала на други воуздано.

Али сви ти дивни врлине, он су ипак, по свој прилици, недовољна. Човек се чуди и дини техничкој вештини певачи, али осећа да нема душе, драже, појезије, осећа да нема филозофског духа.

Ње тако поче очарати и задобити душу глас — нрап душе, но сама лепота — украс тела. Аделанда Зеада нам нема ни једног ни другог; у тоне и изразе њене нема ни помена, они изводи на великом Рецитатив-арији из Травиате од Вердија, ни лепом песмицом Завалов од Ги де Кардеота, ни дивном Вегтеиде-ом из Jocelyn-а од Бенјамина Годара, ни чудном Preghiera-ом из Такхајзера од Вагнера нама сраг купише нето тако за време концерта нам је досадила.

Аделанда је умотност средство а то нс би тако било, да јој је нрва трофеја а вештина друго.

Те исте вечери вечало је Београдско Пеначко Друштво «стару песну». Посно радосе но српским народним мотивима, обучене у уметничко хан не и генијално руко, остваше су увек и свуда, најдубоку одличну, истиницајиу тачни и чисти, а за сво ово изнало да захвалимо новоме и одличноме хоровођу и композитеру г. Ст Бинички.

Београдско Пеначко Друштво, воне је с једне стране лиа музичко обриковане и с друге стране народне песни, грани ито злоразила и умотничка дела ове врсте у осталих словенских народа, нарочито Чеха и Руса. Изједа нам да ово зеће да нам за доцне и драги чешких племића и дошла, руских равница и степа свако због природних лепота своје отаџбине. Нама познала музика, која је тек у зачетку, на којој се тако мало радило, није довољна ни да је тек у мањем стаиу изрази одговори задатку и коначном циљу: и тога је оно помало на прапоне жеоту да поред цвоуиране лепе вокалне литературе, свој репертоар почни и вајсеним странин, нарочито словенским, музичким ауторитетима и да не пруга Београдској Публици, којој се већ иначе музичко образовање у руко усиша границама вреће, узак родно и него, то тиме с једне стране не одговара своме задатку а с друге стране слушаоце, који природни губе ако вене и иначе интерес, изводи на омиљени концертни разговор

Тонови дају речима колорит и тек он је у стању да нам дб пластичну слику посиљене душе: и ако туђа песна, туђе речи нису дошле од наших, изразит ни је за нас зеоли.

Очекино смај изјеси изисиуре доста одлаза рада, нарочито ако се узме у обзир музички неисполазност вешно чланова овога друштва; но то није никако оправдање, јер Крал. Срп. Позориште, које не располаже нпако добрим музичким материјалом ипи које ради не обликрући се ни много нику простих песа и његова рада, нпке одговара вопше, јер ово је врелно и рада: да ко нам говори Кпноит; зато нам говори Шпнер; за то нам говори Масиота.

А да се то не да доказивањем и нредлог постиви, и колико рада, труда и вожртвовања вала уложити, јасно нам изводе вредни кипелник Крал. Срп. Нар. Позоришта г. Покорни.

Београдско Пеначко Друштво је репубпика а требало би да буде монархија.

Сметана, Дворжак, Рубинштајн и Чајковски зарелали би нас исто у ко ако и наше народне мелодије, јер нас за њих зрака исто вежо и ми осетили бело би нам мплије но непрестано слушати ово једнолучу научено и отпевано А.

Вепка Неделеа, клада иартуа на песнпи, одличних таленти, изводећи је себи на концерту «Новинарског Удружења» 27. јан. 1900 г сериски усиех. Виједанасовом свапчаном „Souvenir de Moscou“ ноћ захтева због својих зелених техничких тешкоћа врока вопгог или но и сушице жепског свирача, обдарсног природним осећајем.

Захваљујући своје сигурној и елегантној техници млади виртуоз сазвадо је лако и поуздано све техничке Вијеиазасовим проблема којима је компоиисга нарочито окитио Сабљаћу, као интродукцију ово дивне сонатине.

Обе ноене теже а на ним руки народне песне: «Српкиња Сарајанке, пежна и меланхолична, и «Оседлај коња», живахна и постајна, као контрасти по карактеру оседлају се јасно у оседлају душе Неделиие, у високу начину пиланина и изводена, који бено похвалан доказ жеоног грамотног схватања и постнуог разумевања. Интонација је у чистоти као зауи звона, тон му је нежности али и снаге.

Недеља је своје студије свршио на краљеој консерваторији, дапе оде пре а него на далеко чувена земаља Онднчеа, и нема сумње да је Недеља једини који је у нас после Сиднчеа с правом звучно о пстипо тако огромни успех. Изводећи га ово проста солисту у оркестру Кр. Срп. Народног Позоришта и као професора, увереии сио да ће жиого допринети широку ово доле, хлеоиите уметности у нас, оспивајући га само да друге учења и сам даде ради и уче, јер у учењу нема краја.

Мирко Рош.

РАЗНО

Српске нар. приповетке у француском преводу. — Госпођа Елиза де Реј, почели је преводити са српског на француски наше нар. приповетке, из збирке покојног Вука Стеф. Караџића, која је штампана 1852. године. Оне су вечеле изашпи у часопису Revue d'Europe под насловом: Histoires et légendes Serbes. У свесци од 1. септембра ове године, стр. 139—143, штампане су ове две приповетке: Анђео и три брата и Чудновата повчаница. Ми ћемо прво прилично прегледати оцењење о овоме часопису, који је ушао у своју трећу годину, и који је до данас зауимао врло радово који се тичу нашега народа.

*

Ренеко словенско јеванђеље. — Нама већ познати сазиитач Louis Leger, публиковаше је недавно, троиком нарисе књижаре Michaud, Notes sur l'Evangéliaire Slavon de Reims, под „Texte du sacre“. Књига је на 4-ки, стр. 51.

*

О земљотресима на Истоку. — М. Ф. Хенеропі, професор на Јашком универзитету у Румунији, штампа у часопису Revue de géographie (1900, свеске Фебруар — Март) расправу: L'action sismique en Orient, где је реч и о земљотресима у Србији од 1893. године, и ономе.

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. **Српска књига, њени продавци и читаоци у XIX веку.** Пред осмитак XX века разматрае и бележио Стојан Новаковић. — Издање С. К. Задруге. — Београд, Државна Штампарија Краљевине Србије, 1900. — 8-ка, стр. 118. Цена 1.50 дин.

2. **Српски фолклор.** Написао Чеслав Ј. Борбенић. (Одштампано из «Карактера» за 1900. год.). — Алексинац, штампарија Мате Јовановића, 1900. В. 8-ка, стр. 18. Цена ?

3. **Детињство.** Написао П. С. Срећковић. Друго издање (Краљ. Срп. Дворске књижаре М. Стојића). Београд, штампарија Павловића и Стојановића, 1900, 8-ие, стр. 139. Цена 1 динар.

НАПОМЕНА

Овим бројем истиче прва четврт друге године „Нове Искре“. С тога молимо све оне претплатнике, који нам претплату до данас не послаше, да то што пре учине. — Претплату из Београда купи поверених „Нове Искре“ г. Михајило Александровић.

„НОВА ИСКРА“ излази сваког 16. у месецу. — Цена: за год. 16. за год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Одавићу, власнику „Нове Искре“, Београд ул. бр. 8.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић.* — Милош Вилики — Штампарија Боговића и Миљића (Кн. Спом. бр. 35.)

БРОЈ 4. Београд 16. априла 1900. год. ГОДИНА II.

ЈЕДНЕ МЕЂУДНЕВИЧКЕ СУБОТЕ

(ПИСМО ИЗ НИША)

Јелена Јов. Димитријевића

Мила моја К.,

Ти ме молиш да ти опет дођем са својим мухабетли-писмом из славнога града Ниша; па зашто ти не бих жељу испунила? Тешка је хатар по сили, с тога ћу ти се јављати каткад из града овога; из града, коме често узвикују турске каде: „Џанум Ниш, јаврум Ниш! Оф Ниш, срма ђумиш*)!“

Али шта ћу? Чиме ћу почети, кажи?

Да ли опет коју о харемима?

Не. А, што велиш, — што је много, много?

Па да о чем бих, кад ничега „тизе“ не ниам?

Али, наћи ће се.

Баш ћу ти, ево, писати нешто о јучерашњем пазарном дану, о једној међудневичкој суботи, што ће себи места у души мојој крај осталих успомена из овога града, који каде називају чистим сребром.

*

Међудневице су: дан суботин.

Пођох с девојком од куће још у осам, да купим на пијаци, како веле Нишлике, једно друго, па и шпагод за зиму, јер „зима иде као оштра сабља.“

Дан је леп; сунчеви су зраци топли као усред лета; Нишава промиче брзо, а површина јој је глатка као огледало (мало „по кишички“), јер нема талашења, којих је вазда кад бесни кошава, што ти каткад не да ока отворити, нити те пустити да прођеш преко Нишаве на ону страну, или отуда у моју Београд-махалу; гугутке гугучу, као у прве пролетње дане, а ја, идући, бројих по колико пута узастопце гукне једна, па кад набројих више од седам, обрадовах се, јер сам од хапума чула да је ово на лепо време.

Дођох на мост; видех да је у вароши пуно, и с мукoм се узех гурати кроз гомиле сеоског света; заустављајући уши од шкрипе воловских кола и рике једнога магарца, с њумуром, што отвори уста баш кад ступи на мост, као да се раздрага шумом Нишавишим, или му дође воља да поздрави град у који носи стоку (робу) не само за много кухиње, но и за одаје, стоку којом се неће нушити само земљани мангали, но и они големи од бакра, с ручицама у облику полумесеца и звезде . . .

Алфред Јенсен шведски књижевник.

Прођох мост, па поћох крајем, све крајем, јер се бојим воловâ, пресам се од најмањега шума, па ме зазор да кога не спазим. Минух с муком, осврћући се сваки час, мимо воденицу, ону проклету воденицу што приморже бесној Нишави да изиђе из свога корита, месеца маја, и да нас оволико уплаши и општи. На њену су лицу неколики дућанџи, пиларнице; само је њена увек много, у ово доба године највише.

Поред гуња, крушака, јабука, шљива, бресака, грожђа, шумшуља, оскоруша, итд.,[2] има и дућанџица. Ама и њихово време би и прође, као и преме Белога Мемета, кога ће поменути Нишлија где је много сеоскога света, на макар шта било.

Кад дођох до дућанца с меком робом, тамо до грађанске касине, чух једнога чашкуна чиракa (шегрта) . . . Али што га називам чашкуном, када ми једном баш његов газда рече:

— Те да вика муштерије, нема чаре; ако ти не вика, ће си научи бутеч, кад'в неје научаја ни тажковога му татка татко.

Дакле чух од тога чиракета ово:

— Елате и ви, стрињке и невесте! У нас је стока јако добра. Ја какву си је цвекву назарила оваја, — и показа руком на једну сељанку, што носише у руци цвет од бела и црвена тула, са зеленим од хартије изрезаним листићима, који вреди, брат брату, — десет пара; но не-

*) Дуво Нишу, этиче Нишу! О, Нишу, тешто сребро!

мој мислити динарских десет пара; не, у нас, нарочито на пијаци и по оваквим трговинама још иде по чаршијски.

„Колико ли је дала за њега?“ помислих, а у том ће она мени:

— Ја (види), госпођа! Убав ли је? Не ли сам дала много?

— Колико си дала?

— Да викаш да сам дала паре, неје. Дадо си, сте, за њег' десет јајцети..., Куни га на з'ану ми. Девојче, миле га: нека се закити с њега кад пође у хоџе-бранђе.

„Десет јаја и јаја су и данас вредна по девет или десет пара једно,“ помислих, али јој не смедох рећи да је скупо, јер би се, без сумње, вратила и напила чираче, а оно би после мене, и то жешће но њега и газди и газдарица и она преварена муштерија.

— Бак! бак (гледај, гледај)! Обрни се поза себе, — рече ми стара Ш. ханума, смејући се. И она се беше упутила пијаци.

— Чему се смејеш, ханум? — упитах је и узех се осврнати.

— На онуј свилену амрелу сас црвену грањку... Јок, смејем му се на сахибију... Не ли је шашаво, Бога ти?

А знаш ли, драга, шта је?

Жури се пијаци једна пуначка сељанчица са својом дружом, или јетрвом — но зна шта јој је — и једним старцем, вероватно свекром; на плећима јој луљака; на левом рамену обрамица и на њој две велике котарице пуне грожђа; у десној јој је руци разапет сунцобран.

Заиста реткост. Много оваквих сељанке носе сунцобране, на чак сам видела где та неке и у колу отворе, али овако...

Да је жива једна госпа-Кара Гроздановићка, Чардаклијска, бивша управна чланица Нишке Подруж. Ж. Друштва, па да види ову с „амрелом“, не би ли рекла: „цивилизација је, па за тој.“ (Јер на једној нам седници предложи: „Да се купимо цивилизован дивит, јербо госпође бутајући перо у мише, пржају си прсти.“)

— Тако ти вера! — узе бува — луд ли си, ели ћеш топуз да луднујем? Зар ти је мало луљка, и у њума дете, сепетке, и у њија грожђе, но ти треба чак и амрела?... Прилични ли ти тој, Бога ти?

— Прилични ми, како на вас, каде, о-хо-хооо! Има, сте, једна недеља: ја се врћем из град над вечер, а оне оду нас чаршију с отворену амрелу, и ако је слунце зашло одамно *)... о-хо-хооо!

— Срам те бија што се смејеш!... А кад конаш носиш ли амрелу ели матику?

— Ама што ти је тебе, кађо, за невестину ми амрелу? — упита стара срдито испречивши се према хануми.

— Неје ми ништо, ама што је реших, решио је.

— Решио! Украла га неје, отела га неје. Решио! К'де си ти решио овој, а што ли је био, кађо, овој, к'д један, у ваше време и влас', сте од вашинди дођеше у наше село, па си још'те од вратнице узе та вика: „Домузсеји 1) Бре ѓиди! — спрљате ми обед... сте онуј најголему конопку, погачу, баницу... Спрљате поскоро — гладан сам!“

*) И у Солуну и у Цариграду много буде носе отворене сунцобране, и кад није сунца; јер нам заклоне лице од „грешних очију.“ 1) Свињско месо.

Ханума је застала, па вели:

— Мора да вика — господар ви је.

— Господар? К'да је био господар на село, заш се заденал око селске невесте? Јес, тако ми две очи, задевал се! Једанпут се беше испружил како пас, сте, у задовинку пред кућу ми, па јечи, јечи, како да га је, од нас долеко, голема болес' фатила, на тек домаћице ми — она си, знаш, ништо туј работеше — тек на њума: „Николето! Моји Николето, ела! Донеси ми воду, посини ме... ѣ! ѣ! — отаљ“... А ја, како сам била у себу, па сам си разбрал овој, узел сам татков ми ништољ, наместил сам га на пешцер, на салте чекам да пође Николета, домаћица ми, сас воду при тој кучке, бега... Море да је салте отишла при њега, убих би и њума и њега — на аџе те преко границу... Беше ли овој, кадо, резил, ели ти нешто још по лошо?

— Домаћица ће ти знаје. Ће се сети, ако је стара... звајем да је постира од тебе, — одговори када, а од ове приче не застиде се. Кад се почне о негдашњим чифчијама и чифчијама, и ова се поноси и горди, као и остале друге њезине.

— О, моја госпооб! — узвикну она друга сељанка смејући се. Па берем да ми друшка овој уработи још'те у село, ама неје. Отвори ју вође, у Јагодан-ма'алу, а кроз село се зарђеше сас њума од селски кућњи.

Другарица је простреди очима и похита за свекром, који се упути пијаци.

Кад дођох на Паша-Џамију, ја надех да је пијаца врло велика. И ако је ова десет много сиромашија, упрапо сирота, весма сирота наспрам својих срећних претходница, ипак је на пијаци доста и грожђа и бресака и сува и некаких крушака воденица; па сочива, пасуља, грашка, венаца црвених паприка; па сира, маслa, бутера, милерама; па јаја, кокоши, ћурака, гуски, пловки, а по која гинца промолила њушку из вреће на тако тужно цичи, као да зна да ће оставити овај свет бели, тек што је на њ дошла.

Сир, вође и варзо продају готово само сељаци и сељанке, а живину и јаја још и по која сирота Циганка и Банаћанке из села Александровца. Ове последње продају и „бутера“ па и „милерама“.

Мало даље одаџе стоје фијакери, а између њих и овога што ће бројева отегао се дугачак ред дрвенарије, као: политираних столова и малених сточића, на четири ноге, па и на три, од ораховине, што се од некога времена, како ваџе некаква књига о спиритизму, спиритистама клањају, погађају године, доводе духове умрлих, и шта ти ја још знам; баш такви сточићи као она што пророкоше неким госпођицама да ће се удати још по Ускрсу, а оно сео га већ и „лојзе бранђе“, а ове још не мотнуше зеленога венца на главу... Па ту је и лепих столица, од ораховине — или оне не умеју аборити с духовима — и конџета, дрвених жлица, малих и варјача, па кутија за дуван и кресалице, итд. Поред дрвенарије још је и разних кесиџа, на новце и сахат, израђених од ситних њишуха. Крај робе стоје њени мајстори, осуђеници Нишкога Казн. Завода, а зна свих чувари с пушкама.

Млађе сељанке, тј., девојке и невесте скоро доведене, обукле се у чисту промену, закитиле се цвећем из својих градина, а и оваквим, као што је свај цвет купљен за десет јаја. У повеће је на глави, поред цвећа, многих

Хватање у Египту. Слика Морис Орлиц.

прангулија и којекаквих ђинђуха са жутељацима, а коњаце се дигло у вис, за читав један четвртак, па и два.

По оделу њеш познати из којега је среза које девојче, невеста, баба. Лепо је видети Моравку девојку у њеној белој, па и шареној сукњи, поширокој и дугачкој готово до гњата, коју је сама откала и сашила, у ком снег белој кошуљи и свилену, црвену, плаву или зелену јелеку, што се очешљала као градско девојче у две плетенице, обмотане око главе, а закитила се само малом китом цвећа. А друге... Из појединих села женски је свет за чудо; јер им је на глави толико којечега, да је за дивљење како се све то може носити, нарочито на саборима у жарке летње дане, кад се јуре у коло од једне вечерње па до друге.

Кроз светину се гурају грађани, господе и господа, нарочито пенаонари; пазари се, а двосмисленим речима нема краја, као ни крупним шалама. Ко је крив — нели се — што свака реч реп има...

Пођох да упитам једну сељанку за јаја, а тек ће неко ша мене:

— Мувају се, бутају се, мори госпо! Оџија су селци баш како говеда.

Окренух се.

Једна стара Нишлика држи у руци два пилета и дрхти, како би сама рекла, као око Водиде (Богојављења), и ако је веома топло.

— По што су ти пилићи, бабо?

— Шес' гроша, чедо.

Погледах у њу, па у пилиће, па опет у њу, и — купила сам их, и ако су лаки као перца а цена им није мала. Познала сам по њеној тужном лицу, по оделу да је пука сирота; видела сам да је болесна. И... Могао ли би се човек оглушити ње?

— Еја'к ејле да денисе ат: бах'к билмезисе — халк бах'р (учини добро, бади га у море: ако не зна риба — зна Творац), — чу стару Ш.-Хануму, ону хануму што дираше сељанку за „амрелу.“ Нисам спазила да је крај мене... Задовољно погледа и мене и једну старицу, па оде...

— Што дрхтиш, бабо? — упитах Нишлику?

— Грозница, чедо. Ама не ли ме зафаћа у овија дни, неће си ме остави скоро... Фала ти!... Бог нака ти да здравје!... И пилићи су ми убави, мани се! У здравје да ти наручам с'е домаћина ти, с'е чеда... Имаш ли си деца, ћерко?

— Немам, бабо.

— А, ћ — јаз'к (штета)! Не ли си ги ни имала, ели...

— Нисам имала.

— А, ћ — јаз'к!... Мене си ми Господ поклони једно готово по' старос. Кевче ми је убаво девојченце, ама пуста сиротињка, мори госпоо, та си је жудна за све ништо: и за алишку и за промену, и за једно друго. Оди си завалија (јадна) салте на једно сукно (сукњу) и на хошульку. Работи дом чараше, чиниле, па ја продавам; има од тој мала фајда: таке колико да несмо без леб, и да не одимо, да прошњаваш, салте голе. Слаба фајда, а по надницу не смеи да гу пуштам, ели ти такој нигде под ајлак... Чувајв Бог!... Не смем. Видиш как'в је свет станује!... Све си зборим девојчету ми: „Боље, ћерко, сиротиња, него срамотиња.“ А што је вредна, мани се!... Ете она си је и тија пилчићи оно-дила и рашила. Ако су малецки, убаги су та њиће нема. У здравје да си ги наручаш!

— Фала! Нека ти је живо и срећно то твоје Кевче!

— Амин, да Бог дâ! И твоја нака су си жинја!... Остани здогом, госпо, и фала ти, фала...

— Збогом, бабо. —

Пријох сељанкама; а ове? Готово ниједна ни да те погледа, а то ли да ти штогод понуди. Много су чак сурове. Откуда то? Какве ли су биле у време турско према онима што им беху господари и захтеваху од њих као онај бег; најбољу кокошку, баницу, итд. Какве ли беху наспрам муслимана? На што питати? Видела сам их кад метанишу пред каквим седим Турчином или старом кадуном; додирују им уснама руке, скуте.... Али не. Није тако. Не метанише пред Турчином — тамо где сам ја видела — продаваџица с нишке пијаце; не љуби руку кадуни Српкиња сељанка; и једно и друго чини: мајка или сестра, јер верује да ће седи Турчин, отварајући *Ѓалѓ* (звезду), начинити да јој чедо оздрави; нада се да ће јој болна сестра, добивши кадунину хамајлију, напустити постељу, из које већ неколико месеца не устаје.

По овоме не могу и не смем судити, какве су биле некада наспрам Турака и њихових харема.

А, напослетку, оне нису овакве кад им се отиде у кућу. Да бих потврдила ово, казаћу ти нешто у две три речи.

Познајемо се с једним сељаком из Лалинца, па му, на његово често позивање, одосмо једном, и то сад о Св. Илији. Њега не беше дома, а његова нас домаћица дочека веома лепо, ако нас и не познаје, спреми нам красан ручак, угости нас што боље може. Кад стадох јести баницу, дигох главу да похвалим ону коју ју је месила; загледах се у очи сељакопој домаћици, познадох у њој, на своје изненађење, жену — што ме једне суботе на пијаци, кад пазарих с њоме, почасти „красним речима“, баш као данас у својој кући баницом.

На пијаци су, мислим, за то овакве, што не смеју с ума с каквом су муком приуготовиле робу, коју су нам донеле на продају, и још за то, што држе да је у нас много новаца, који се даје, по њихову мњењу, нашим људима „салте што су господа“.

— По што су ти пилићи? — упитах једну, пришавши јој.

— Руска ми је млада како капка, а ми си гу, сте, дадомо, — збори једној својој други, а мене тобоже не чује.

— По што пилићи? — понових, па их узех из њене руке, да видим јесу ли тешки.

— Чифт шес' гроша, — одговори ми не погледавши ме, па настави:

— Момче гу је јако милувало; ми на несмо знали. Милувало гу, та мани се. На седеньке, сте, сад ми казују, куде несам била ја, по јетрва ми, све је при њума седел, сас њума зборија...

— Што ћеш, мори Петрије, младињка? — прекиде је она.

— Ошеш ли четири гроша? — рекох ја.

— Не мож'. Ама си и добре паре уземо за девојче ми.

— Петпаес' банке.

— Несе. Тамам дваес', па сас поле, како да су ју черке извадене из машину.

— Безбели. Не ли викају што ти неки прави у Матејевац.

— Правац ги неки пут; ама га уфатише, те си га докараше (доторашe) у кале (град).

— Ођеш ли четири и пё?

— Једанпут рекну.... Не ли си чула, Петрије, да ми претељ отиде да стросвати газда-Дену?... Он ће си ни је Руске стари сват.

С овом се не пазари, помислих, па прођох другој, што имађаше пред собом две велике котарице грожђа и на разастртој љуљуа — дете. Седи мало мушкарче, вальда годишњаче, материн војник, и откида предњим зубићима — јер других и нема — врхове од симита. Доле је само у пртеној кошуљици, горе у цицавој антерици; па ножицама су му дебеле, шарене чарапе; кошуља му се засукала високо, те му се чак виде пупачка, бела стегна. Очију је црних, обрашчића опаљених, испод шарене капе на челу вири му свилена косица, бела као у старца.

Чучнух крај њега, хтедох да га омилујем и пољубим, па се тргох, јер угледах на капи главицу бела лука, некакав жути новац (да никад не добије жутицу), камо је прилепљено мало воска и неколико влакна његове косице, плавих и веленх крупних ђинђуха и суху ногу од некакве птице. Па већ кад се вели да има злих очију, што не би ова млада мајка метнула штогод од урока на главу свога, овако лепога чеда, кад буде возују на машину за шав: малу нарочито за ово направљену секирицу, да би пресекле „зле очи;" па поред секирице бели лук, па уроке...

Но и буде су жене. Има и људи који се боје урока. На пример, ако икада уђеш у један велики дућан овде, подигни очи (не и главу, да не опази сабџија), па ћеш видети насред тавана триста чуда: да не би којод злих очију зачудно се пазару. А што јест, јест: у тој је трговини такав пазар, какав од срца жели сваки продавац.

И дете лепо, па и грожђе јој је право лепо, али ја је не упитах по што је, но одох даље.

А зашто?

Гледати лепо мушкарче, што онако слатко грицка симит, а не омилопати га, било ми је немогуће; а да га омилујем, неће му мајци бити право. Кад отиде кући, па јој чедо „приписка", она ће рећи да сам га ја „урочила", па ће имати злу возу на мене; неће се сетити, а да је којод и подсети, неће веровати, да јој је лепо чеданце онако голишаво озебло.

Одох другој што стојаше поред својих котарица с грожђем, и плетијаше чарапе.

— Ама си вредна, брё! брё! па ч'к ни на пијац не мож' без работу, — дирну је један Нишлија.

— Што ти је теб' за моју работу? Зашт' не г'ледаш своју? — подвикну му она.

— Лелке, туго! Е дил си вредна! — опет рече онај, па се насмеја и оде.

Ружица. Сакпо Е. Влас.

— Але ли га, да би га, суртук! Зашт' се задева? Што му је њем' за моју работу? Несмо си ми како овеја грађанке, но работимо у њиве, у лојзе, а чараче овакој, теке кад ни падне....

— Одакле си? — упитах је ја.

— Из Каменицу, — одговори доста благо, али ми ни она не попуди своје „стоке".

Сагох се те откидох једно зрно, поједох га. Грожђе јој је крупно, зрело, слатко као шећер.

— По што га дајеш?

— Ћутуре ли га искаш ели онакој?

— Онако.

— Два гроша кило.

— Наопако!

— Наопоко, на лице тој ти је.

— Може ли по шест пара?

— Па јес. Ја сам си лозје огрћала, откривала, окопувала, заламала, брала; пекла ме звезда; била ме киша, па да га дадем тебе бадијав, што се спајцираш по градску надовнику и суводцију.

— Па ја као рекох да не стојим.

— Што ти теб' мука ако стојим? На пут ли сам ти?

— Ниси ми на путу, ама ко велим да се не мучиш.

Она се грохотом насмеја и рече:

— Туго, тужанце, жал ту за мене!

— Па дабогме да ме је жао.

— Е не ли те је жал, прочати овуј артишку, види колико сам си дала за овеј две сопетке дор сам улегла у град, — зборашe тихо, пружајући ми једну малу хартијицу.

Кад видех, она ће:

— Виде ли? Ете ти гу пуста трошарина! па како ћу, сестро, да ти дадем по доле?... Јок, неће.

По за дуго се погађасмо, и најпосле га даде по седамдесет пара.

Куних и неколико пилића и јаја, па све пођох с девојком кући, а ја остадох да је сачекам за Арнаут-Пазар.

(свршиће се)

* * *

На трошном чуну без корме и веле
У мени вера губи се и мрк:
За онаја лепа ће вероваћу, никад,
Ил' бољи рекао — ја вероваћу сам.

На трошном чуну без корме и веле
Полазим самац у овај свет;
У даљној магли на животном путу
Чудеса чудних свуд ће сплет.

У мени вера губи се и мрк —
И чуи ми стрепи — ближе је крај;
За прошло доба ће жалим сада,
Ко ће да жали тугу и вај.

Ја ништа више не верујем, ништа,
На будућност не помишљам ја;
Ваљ све ће јачи а судба ковна —
Шта мени спрема, Бог свети зна.

Бура се стиша и сунце гране
Пучина мирна, чуи даље тре;
Ја ништа више не верујем, ништа,
Ил' боље рекао — ја вероваћу све.

Бен. *Гавриило.*

НА ОБАЛИ СОЛУНСКОГ ЗАЛИВА

Код западни путница, чија су чула врло осетљива, осећају дах Истока још далеко испред Београда, чини ми се код Пеште, шта ли би осетили кад би прешли јужну границу Србије, али с мишљу да се налазе још у Јевропи? Кад би их љубав према човечанству довела овамо, они би стидећи се морали тражити ново име да обележе *овај* Исток, да представе све средњевековне облике који, на срамоту њихове цивилизације, једном чудном збиром векова не престају постојати у пуној снази на тлу столеће после Револуције... Они с пролазом говоре о малим балканским ражама, које су на овако исте аморфне масе што се зове *раја* полетеле као лептири, и успеле да се учауре у политичко-социјалне облике модерног друштва, а ужинају да гледају овај срамни анархизам можда као живу илустрацију средњевековној историји чија се тегоба из далека не може осетити...

Каква историјска неправда! Као да у овом истом граду нису рођена два брата који постадоше апостоли свеци милионима Словена, и који су положили основ културном и књижевном животу њихову; као да се у овом пристаништу не лепршају заставе најцивилизованијих народа, и као да у овој земљи не живи хришћански елеменат способан за културу и цивилизацију... О сурова Клио!... Ова земља, која је испунила најсмелије листове ратне историје старога века, овај град до кога су у исто доба допирали зраци дубоких мисли стагирског филозофа, с чувењем гледа данас како „Јевропејци“ истоварују у његову пристаништу своје еснаше, и на крају деветнаестог века пружа слику оних афричких народа о којима Херодот прича да се нису појављивали на обалу док се не би картагински бродови удаљили...

* * *

Шта да ради човек у једној средини у којој не налази одјека својим душевним боловима и својим мислима? Једнога дана осетиће у себи последњи одјек својих борби, признаће своју немоћ да се противи бујици реалног живота, и постаће добродушан и немарав... За духовни живот потребна је духовна атмосфера; потребно је друштво које одушевљавају исти или супротни погледи, коме сав интерес живота не лежи у кеси или чулима, које суди, цени, напада, потребни су мотиви за рад, и сад ми је јасно зашто напуштамо, поред свег образовања, тако мало одскочу од своје средине и зашто, на место да своју околину подижу, напротив су привучени доле и изједначени с њоме... Најбољи и средњи грађани... Ако су пак у кога обилне студије и морално усавршавање успеле да укорене неке сталне норме и обилне погледе на свет, он против своје воље постаје особењак и несувремен у својој околини коју презире или жали, и налази храну својој души у самоћи писања и поезији природе...

А у њој налазе одјека сви тонови наше душе. Понекад она ужива да буде сурова, истичући своје чари када су наше душе тужне. И ова је иронија добра, јер над би природа била ускраћена да своје тонове удешава увек према душама које мисле и осећају, авај! људско око не би никада уживало њену пролећну драж, и небо би морало бити стално мутно и натуштено као што су њихови погледи дубоки и мрачни...

Као за пакост, пролеће овде сувише рано истиче своју веселост. Бадеми су процветали још крајем јануара; за кратко време сва је природа украшена бојама... Стазе су посуте разнобојним листићима, и кад ветар дуне и понесе их у ковитлац чини се као да снежи цвећем.. Уз мирис и свежину којом земља дише, по гдекоји се тонови чују као предигра за тајанствени концерат који природа даје... Неки животворни дах носи се атмосфером и струји над земљом оплођавајући је. Њена је пора сва избраздана и препуна, она је мистимице откривала тајанствене ходнике подземног живота, из којих плавкасто провирује стара и нова свет примичући неодољивом силом обновљеног живота и лепшег пролећа... На смежураним лицима и бедних и понижених радија се, као цветић, невољан, рефлексан осмех... Дечица се усуђују изаћи, као гуштери, из мрачних и мемљивих изби у које не завире цео дан... Скептици се залуду труде, на погледу ове промене, да сачувају у реду све црте своје физиономије: љубичица, поуздана у дубину, одаиво се смеје њиховој озбиљности; сунце растапа боре на њихову челу, и њихова душа за тренут сине дедрином и признаје не-

личанство природе... Лирски тонови свих стпари отпочињу неодољив, снажан акорд који се намеће свима...

Овом величанственом акорду присуствује се овде с особитом побожношћу. С појавом пролећа, оживе и наде на промену несносног стања, ове се наде преносе из године у годину, с колена на колено, ове се упорно одржавају и гомилају добијајући мистична значај традиције који се везује за ово доба године. Око главе овог наивног и лепог доба ова очајници виде зрачан ореол у коме читају реч *Слобода*, пролеће добија значај божанства и чини се да ће словенска теогонија, на деветнаест векова после појаве хришћанства, примити у своје редове новога бога који робовима слободу обећава....

Триг. Хаџи-Ташковић.

ТАЈНИ ЈАД

Миром дише свитли дан,
Жбун је ружни расцветан,
А гуши се лед и снег,
И мирише дô и брег.

Прамалекла топли зрак,
Тера с листа зимњи дах —
Али моје душе јад
Траје, траје још и сад!

Ни плаши га сунца моћ,
Ни пролећна тиха ноћ,
Нити зла живота коб —
Нити вечност, нити гроб!

1899. г. *Соколанин.*

УСКРС

ИЗ МОЈИХ УСПОМЕНА

Милош П. Јанковић

Слатко мирише земља и ваздух одише благо, те својим свежим дахом топло напаја груди наша дуге зиме. Све се дало новоме животу и слатко пије дражи што их пробуђена земља пружа. На чистом ведром небу светло и весело и мило и ласкаво смеши се и оно ти шаље своје поздраве.... Лагано ветар љуља врхове најеџрала дрвећа и сва се шума смеши и трепти као од неког радосног узбуђења: и стари дуготелесни дубови и велике гранате липе и мирна тиха бреза лагано шуме и као да понављају химне вечите хармоније, слатке љубавне и безграничне наде. И опет весели, слатки трепет пролећа и опет свежи дах и буђи мирис пробуђења живота и топло осећање задовољства, радости и среће разлива се тихом светлошћу у тебе....

И Ускрс је већ ту. Још нас дан два растављају. Све се ново узбуђено у некој пријатној раздражености. На сваког страна брига, брујање и жив разговор. Све му се спрема као великом и благом госту који се давно и жељно ишчекује. Боса и распојаса деца трче до дуњака, стегнувши по које јаје у рукама, да купе барута и смоле; убрађене девојчице купиле кесан и хитају да шарају већ обојена јаја; људи намештају соје и траже угодно место где ће се јагње пећи. Пера касапин намешта велики касапски пањ и чисти га од мрља. А стари шандур Аврам загледа добро правцију, прегледа ваљу и гледа зарђотине по њој од зимушње мокриће.

Већ недеља дана како се послује. Нико ни да честито једе, па ипак и даље весело потрчкује и прихвата се посла. Какав умор! Ускрс је ту, па зар сад умор? Из кухиње допире мирис кисела теста и воде од варзила, којим су јаја бојили. Стара и добра мати погурила се чисто од бремена терета и сваки час се прихвата посла. Никако да стане, бар да хоће дахнути. Сама је, а нема јој ко помоћи. Тешко, бога ми: једино она женска глава у кући.... Али ме нешто једнако око ћилера голица. Прикрадем се лагано и гледам до врха кључаницу, али не могу ништа да видим. А кључ је у ње. Срамота ме да тражим, већ морам да се чувам. Знам, дираће ме после за цело.

И најзад ту је.... На истоку већ прогала. Сањушно трепере звезде на ведром небу и месец се расплинио својом слабом светлошћу, те на оној ведрини изгледа још већи.... И како је све тихо. благо мило! Све је будно и опет ћути. Снажно, високо дрвеће такође ћути и тек ако се на врховима осети лак шум. И испред мене и натраг, свуда густа млазеви магле, испресецани месечевом светлошћу, као утваре њихају се и испуњавају мирни простор. Ветрић је лако залуља и она сва паучинаста, распиње се, и небо, ведро и благо, показе се у целокупној лепоти, а месец заструји потоком своје блеђо злаћане светлости.... Изгледа, да је у целом магленом простору просуто безграничпо много сазвета и безличастих прхтавих сенки....

А шума мирна, величанствена...! Мрак бије из њене унутрашњости. Оштри врхови месечине показују се на врховима њена дрвећа и чине је још фантастичнијом, лепшом, тајанственијом. Мирише топло на љубичицу, млађу и нексиџу, које тек што се расцветале.... У дубини чује се звук клепала, где пробија мирну и незаталасану ноћну тишину и јасно одудара од ње. Слатко се хори његов тамни и потмуо звук и душу напаја милем благости, среће и блаженства....

Село већ будно. Пријатан жагор простре се по целом околу. И пеглн се узнемирили на својим седалима и кукурекањем означују победу дана и живота. Из сваког кута помоли се тек по која прилика где журно корача. Старци, у дугим кућним чарапама и кратким џиџелама, тихо кашљуцају и наслађују се на своје дуге штапове. Из пећа мирише им босиљак а цело лице озарила блага обилност. Жене с великим катама цвећа, поскупом и пешкиром, са свећама савијеним у котур, воде узнемирену и још буновну децу. Тамо пак у напред види се како брзо корачају девојке смеше и погнуте главе. Одело на њима ново, кошуље беле и часте и миришу на топлу душу девојачку. А белина кошуља јасно одудара од лаке помрчине и чује се како цвиле јаче зашкрипи....

А у сред шуме, мирно и поносито, стоји она, прича. Народ прекрижио порту. Не може се више ни пред тремом стајати а нема места ни у уској огради око ње. Море пламенова од запаљених свећа, лижући сјајем тамне зидове, уздиже се, трепери и чини круг, који је јасно издваја из тамне модрине. Из унутрашњости мирише тамјан јак, и помешан са мирисом многобројних свећа опија душу некако нарочито. А тамна дим даже се од запаљених свећа, од тамјана, више људских глава, праћен ви-

југаво колуте и губећи се под ниским сводом. Иконостас сија у мору запаљене светлости и велико кандило испред Распећа не жмирка, но сија тако топло и мило, и пуцка.... И лагано дише се дим од свећа, хори се света песма из ослабљих груди старога свештеника и неки потмули звуци клепала, и све се то меша, уздиже и распљињује у опшрком, свежем ваздуху....

Стајао сам испред горњих врата. Свећа ми је догоревала у рукама. Познати лица загледала су ми некако блеђа на тамној светлости. По које се дете тек запиње и мати журно хита да га утиша. Беле се нове кошуље на момчадији и препхеђу са шарама на новим сукњама и јелецима младих девојака.... Глас великог звона јекну, и благо и тихо се разли у мирној тишини. Свештеник паше из олтара. У руци му велики, осмокраки крст. И њему самом мило и годи му да можке све благословити. И лагано но напак зашепте кроз сакупљену гомилу његов први поздрав: „Христос васкрсе!“ и још једном и још једном. И он проструја чак до последњих врата и последњи му звук шпчезе у мркој тмини на поду. А на то се осу из свију грла велико и неразговетно: „Ваистину васкрсе!“... И народ, узимајући нафору, лагано излажаше из цркве, а унутра остајаху само они што се хтеђоше причестити.

Узео сам нафору и стао крај „бунарића“ позади цркве сакривен у сенци дрвета. Граја већ у велико; жене гласно причају о своме послопању; деца трче до колачара, купују шећер и колаче. А пандур Аврам не престаје пунити прангије. Неко ме лагано гурну. Окретох се. Пред мном она, Вида. И ја јој чух мек, врео и дрхтав глас: „Христос васкрсе!“ Одјекну ми тако слатко и мило, слађе, Боже ме 'прости, но из устију старога свештеника. А њена топла близина тако сече и ја јој једва одговорих: „Ваистину васкрсе!“

— А ти си се већ причестио? пита ме и ја чисто осећам врели дах из њених устију, како право меша струју и опија ме својом слатком топлином.

— Нисам. Ја сам се једном причестио. А ти? — И ја је боље загледах. Она стоји пред мном тако мило, благо, кротко.... Нов јелек опне јој пити струк и пријно се сва уз њу. Два реда мерџана пали су јој по белој кошуљи. Руке су јој пуне цвећа, те се његов мирис меша са благошћу њена даха. Лице овално и дошло некако са свим бело, чисто бледо, а од те белине јасно одударају њене крупне, црне очи. Дуга гушта коса сплетена јој у две китице и обивена два пут око главе. А више чела подвојила се из реда два прамена и пала по њему скоро чак до очију. Сва душа трепти и пали рујне образе и поверљиво, мило и благо гледају њене тамне, мрке очи....

Она иста. Знам је врло добро. Та колико сам само загледао у њене дубоке очи, па опет не знам какве су. Биле је некако зимус. Њихов компаџија Лукић женио сина. Свёта — немам где да се окренеш. Били смо заједно. Коло не престаје. Погледам, она га никако не пропушта. Изнакло сам се украј плота и хоћу само да је гледам. Мило ми је видети тако лепу, младу, пуну живота и снаге. Ухватио бих се до ње, али ме стиђ. Знам, рећи ће већ после свашта. Од некуд искрсну и он, Ранко убојица. И право к њој. Подиђоше ме жмарци кроз цело тело и хтедох му прићи да га раздвојам. Ах' биће бољаја. Знам га какав је, а ни сам нисам боља. Сакрио сам се још више, смео обрве и једва чекам да се коло пусти и да ме она види. Крило ми, а и сам не знам, зашто.

— А зашто ти не играш? Стид те вољда? — Она! Зајапурена сва и пламти, а груди отскачу, да чисто чујем како срце удара.

— Све једно. Ти играш и за мене. А после, што ће ти бољи од Ранка?

Она сажe главу. Уста брзо разјапила, а очи упрла у земљу. Није хтела да јој видим бол на лицу.

— Што си таки? Зар сам му ја кавала? Куд баш а да га не пустим?

— А ти оди ближе! рекох јој натмурено и још љутито.

— Шта ти је сад? И стиђљиво корачну напред. Ни сам не знам како би. Рука ми грлаше њен топли, мирисљави стас, тонући све више у једрини и мекоти њене снаге, и слађак дах из врелих отворених устију пријо ми се уз лице и ја осетих њену меку косу, како ми дира уста....

Све беше у трепутку. Она се тже као да је гуја опшну.

— Ох, што сам та скривила? Зар не видиш шта је света? Куд ћу сад никаква? Усне јој дрхте, а цела се спата тресе. Прамен на челу се још више распчевљао и пао преко обрве.

— Иди, иди своме Ранку. Не бој се, неће му већ ништа рећи. — Нисам знао у љутини и стиду ништа друго рећи....

И сто сад је опет покрај мене. Заборавила је што је било. Хоће да смо опет стари знанци. И уста се слатко смеше а дивље топло мирише на њених руку.

— Је ли, ти се не љутиш више?

— Не љутим се. Али не могу више тако, рекох и окретох главу да не гледам једва отворена уста.

— Како?

— Ето тако, ја не могу без тебе.... и овај.... него да будемо заједно?

— Како ти кажеш! И очи благо и предано гледају, а уста отворена и провирују бели зуби; смеши се и трепти од радости цело лице, јер зна да је волим. А све на њој пружа, мами и одводи тако далеко.... далеко....

Магла се лагано разпсњује, пестаје је и губи се под плавим високим сводом. Небо пестаје јасније, пут се указује, а дрвеће се види, виде се чак и његови високи врхови. Далеко на истоку указује се златна пруга и цело се небо румени од њена сјаја; сунце се лагано диже; нова уздеће у ваздух и мило и слатко чује се њена песма.... Народ хита на цркве. Из свију устију одјеку поздрав: „Христос васкрсе!“ — „Христос васкрсе!“...

5. априла 1900. год.

Водењак.

* * *

Ићуће општи ветар к'о помам подкемна песа
И танко хида гранье и подљем сметове дижи;
А земља ћути само, у страху стрепи и дрхће
И слике гледа гробље што самрт лагано пижи.

Пригода мртве спава.... И пространи развила крила
Жалосно погледе блуди, у вали мрака рони:

За облак сунце зашло и вечном ноћнике путу,
К'о авет грозна и страшна лагано ноћ се клони.

Мирске оштре жетве .... Пролеће сунчке лепо
И песма, дувак, цвеће. Сунце ће гранути јарко, —
Ах' срцу тужном ко ће да живот и наду врати,
Јадном и вечном срцу што некда љубљаше жарко.

Милош П. Кирковић.

СТУДИЈЕ О РУСКИМ ПИСЦИМА

II

ЈАКОВ П. ПОЛОНСКИ

(1820 † 1898)

За „Нову Искру" написао проф. В. Н. Кораћлев

Философ се предаје сав својим апстрактним идејама, које карактеришу његову паравствену сложеност, његове најдраже снове. Песник-уметник баци се о исто тиквом материјалу, али он апстрактну идеју *оживљава*, те претвара е помоћи свога генија у *лик* (образ). У тим ликовима исповеда се и сам песник. У њима гледамо идеје, доживљамо осећаје који га узбуђују, и напослетку — што је најзначајније — његово расположење. Песник нас, својим ликовима обученим у хармоничну форму, себи подчињава, наговори нас да прокживимо исто оно што је и он прокживео при стварању, — једном речи, предаје нам своје расположење.

Песник се обично узвишава над уском сфером практичних интереса, излази из круга јавних утисака. Он напушта утврђене погледе и свуда призната уверења. Покушавајући да проникне у природне тајне, он се већ тим одриче личних циљева и интереса. Песник својим оштрим орловским очима и смелим срцем отвара или, у крајњем случају, наслућује нове стазе у животу ....

А ми се у недоумици задржавамо пред материјалом песникова стварања, пажљиво пратимо комбинације ситница, опажамо онај унутарњи сјај његових ликова, — и пред нама ускреса песник у свој својој пуноћи и врлини.

Школа руских песника педесетих година овога века блиска је и непосредно везана за Пушкина. Њени су вођи представници Полонски, А. Мајков, Ћучев, Фет, Плешчејев. Не везују их за Пушкина толико заједнички погледи на свет колико заједнички култ најлепшој, класички простој форми.

Од њих је Полонски најближе Пушкина — *он је уметник по сили*. Здрав разум не допушта одређи значај тако званог „песничке школе чисте уметности". Наочите су одлике овакве појаве она спремност и подобност за развијање узвишених и хуманих осећаја у људи, оних осећаја којима се користава поштовање према достојанству човека као човека.

Први песнички покушаји Полонскога из онога су времена када тек што умуче прерано погинули Љермонтов, када све још беше завесено Пушкином. Скренути пажњу на се, развити се у сасвим оригиналног песника, пронаћи нове изворе за надахнуће а не црпсти из Пушкина или Љермонтова, — ето задаће коју је ваљало да реши нови песник. И он је реши веома срећно. Он је умео дати својим творевинама са сним самосталан израз.

Цвећарка. Сликао Е. Вантал.

У шесетим годинама, у спосн „буре и наваде" *(Sturm und Drang)* у руској књижевности, у доба кад у Русији владаху природно-научне теорије, материјалистичка философија, револуционна пропаганда и научни позитивизам *) — Полонски је, тада већ познати списалац, ваљало да осети нерасположење једног дела руске критике, и то баш оног дела који беше одјек нових праваца.

Свака епоха објављује своје законе и захтеве. Ово је била епоха подавања друштвених интереса. У том се моменту захтевало не толико савршенства уметничких облика, не толико служења далеким идеалима доброг и лепог — колико одређивања друштвених уверења која се слагаху са овом или оном партијом. Полонски је остао веран својим идеалима, чистој уметности и не домаће се ни једног од тадашњих књижевних партија. Он је разрађивао свој хуманитарни правац, постаде руски песник у широком значењу ове речи. За свој култ избра култ уметничке истине и уметничке лепоте.

Он је скромно и са страхом ступао у живот, пун

*) Надамо се да ћемо о овој епоси другом приликом и опширније говорити.

Писац

немира и бојазни. Живот му је изгледао пред очи као бурно море:

Што за гором њиме, сиромно да се свети;
Надом вриједнима — а бурама претн.

Душа му је била *„пуна бола незнаног“*, када се нађе у закинтелом мравињаку:

Тешко је безбрежје течне воде ово!
Завољаћу тешко ово мјесто лово....
У пласку кад море шаље стопе грузе
Ко да чујем гласе срдитости пуне
Што покорност тражс.... Стресем се у страху
И ко дете рукоц, у истоме маху,
Ја се на брод крећем поглупних поданом....

Пред песником се открива у свој својој непрегледности мрка јава свакидашњег живота, а са друге стране маште му црта свет дрхтњи, привлачнија. —

Над јелама витим што на њему леже
Из облака веће рујно злато лије,
Док ја веслом кидах оне густе мреже
Воденога биља што површје крије.
Трска се ка' сиије на' се даље лако
Шуштећ сухим лишћем сред вечери ране;
А чамац лагано одмче ним тако
Крај обала живих реке обасјане.

Песник и његова сапутница удаљени су од *„клевете и злобе пролазећа свјетског“*.... *„А оде је лако“*, те се може, искрено и слободно, исказати све што је на души:

Ал' осетих тада изненадну сету:
Видех у дубини од воденех струја
Тисуће корена у скривеном склопу
Ко тисуће живих и зелених гуја!

Ово је опоменуло песника на други, али не тако лепи свет, — опоменуло га је да се под сјајном површином живота скрива „сурова дубина“, да је стварност, по изгледу примамљива, у самој ствари сурова....

Песник би да жива и у таквој стварности, али је она тако непримамљива, тако досадна и бесмислена:

Узрну ми луча кад се бура сгече.
Мрачна ми се бездна врћку не одзива....
Живот — живот ко сан несхватљиво тече.

За то је песнику, кад год покушава да изнесе оно што му пред очима бива, стих сетан, тужан и стеже срце. После снева долази до уверења да живот по каткад у себи:

Пуку нискост крије —
Ни гледат' га нпје!

Сазнање да је пустош све што га окружава нагони песника да тражи изласка из овог тешког положаја:

О подигни своје чело!
Но веруј у нравне снове,
Ни у очај што те гоне:
Да је све ноћ давно свело,
А узори у гроб злам —
Јер их писмо чувот' знам!
. . . . . .
Да разумеш живот пта је —
Патрел свело док те траје!

И песник се не боји да се окрене и самој стварности; мило му је да и у њој потражи искру поезије, да открива и у њој скривену депоту.

Ни моћ зла ни нечовечни поступци не вређају песника, не граде га песником грађанскога бола, али га нагоне да искрено жали. Све што је зле судбине на земљи измамљује му тужан осмех, крај којег му из ока потече топла суза.

Али не пада у песимизам, у очајање. Са узвишеним расположењем позива он да се натврда учврсти, да се једрила шире, да се уздрми јесност бесноспичарска —

Онда на југ хајдо; грла нек се сложе:
Благослови, Боже!

А ово што је песнику идеал у животу:

Желео бих земља од мајчице неке,
Од природе, да јој живот друкче крене;
Да урагап пиша море не узмути,
Да не пуха земља од крвопса дуги',
Да не сахне жедна од сунчана жара;
До јесени да се пролеће не гасп,
Већ хладове златне јесење да украси;
Желео бих још: кад смрт дође људма
Да умру без бола, са верон у грудма
Да ће с овог света у бољи да оду,
Ко из заточења у вечну слободу!...

Не гледајући на сву пустолину и покваревост овог што га окружава, Полонски не тражи раскидања са стварношћу. Он пореди песника са просјаком, који целога дана моли милостиње под прозорима, па све, што год сакупи преко дана, поклања ноћу бољима, клаетим и сленима:

У каквом веку таке песник ради:
Ко старп просјак напуљених груди,
Духовне хране ок проси у људи:
Ал' сам што узме таке у прошпа шарама,
Не чува за се, ни рад своје газди:
Већ душу своју и дарове своје
С бедпима дели као и сам што је....

Па зар није узвишен песнички задатак: делити душу своју са ближњима!

Полонски, незадовољан стварношћу што га окружује, негодује према њој, — истина негодује сасвим на свој начин. Он износи само своју *стварност*, оживљава је нарочитим бојама, и у том свету, што га његова машта створи, ах' у којем се још живи, пређе, радује и пати као и међу људма, — пијапи Полонски умирева од људске таштине.

У целокупној поезији Полонскога осећа се нека безграничпа непосредност, нешто стихијско.

Срце ми је пиор, песма као што журе,
Што се шарок, буја у даљину скрива:
Песма ми под бурон ко облак је сури,
У зори се зора у њој осмехпи.

Кад дубоки жарке пламу искре свете,
Или тута доље да ми срце коси, —
Несмпја у крвав воје сузе лете,
А тај се пожури да их собом носи.

У тренуцима надахнућа, када сумња не трује овај извор поезије, као да је природа ближа и доступнија песнику. Из њега струји наједпапја одпос према природи. Поред овога, на његовим стиховпа избија природа, песнику драга, чисто руска: ту је и руска „волшебница баба-Зима“ са својим фантастичким мећавама, са чудним цветним шарама по замрзлим окнима; ту је и руско светло, јапносне лепо пролеће са бесапом зором и својом пошалом без граница; ту је и руска мрачна и упалкана јесен; ту, најзад, — чешће од снега — руско жарко и раскошно лето:

Дани кад во праху средни врапи гмижу,
Када сенке хуже падају и дижу,
Кад дамарнит граде од ждпих тупоља
Под коревом дубла и сподастих јела;
Када леатир сдани слободпие чари;

Српска санитетска чета на маршу.

Српска санитетска чета на одмору.

Кад пролазак пчела по цвећу престане,
Кад пакунић лажу да даље полети,
Да и жлезде белош јасмину долети;
Када летњу јâру соко крилма бије,
Када се над златом тучног жита вије
И у сунчан блесак ко тачка се слије...

Његове слике из природе пуне су елегичног, дубоко сетног карактера:

Гасећи се тихо, бели дан је плак'о,
На ронећи сузе поручене лако
И небо за жумом румењком преш.....
Ноћ устопце за њим. Зраци им се сваки
Те шестани трепте и милују чедни
Лавита у ноћи..... А зо небу, гледи,
Објављујућ луну трепћу звезде мале —
Пред престолом Божјим светлинке сале....
Већ се тамни широм море жетве поне;
Сетна брега лину у загрљај зове.
Шума се стапиша..... Само дуб се зује,
Само дотлић кесде сиажним клупом бије,
Само поток жури и сетно жуборн....

Песнику изгледа да је природа као њега пуна тајанствености, да је свет око њега насељен чудним привидима који га мами и зову да напусти пределе стварности; или му се у сну показује стаклени дворац из кажа; Цардевојка; Огањ-тице певају му ноћу и кљују златне плодове; тамо опет жуборе врела жеље и мртве воде....

А у шуми:

Лишће на дрвећу из чудпога жара
Као милијони зелених лептира
Затрепће и дрхти....

шапуће и зборн језиком који песнику није непознат, прича му о некој чудној лепотици....

Тајанственост у природи често се јавља песнику као загонетка без одгонора. Њега природа запоси, доводи га у убуђење, којему не може објаснити узрока:

За што ли те волим, свитла ноћи,
Што крај тебе јад подносим лако?
. . . . . .
Ето не знам што те волим тако!

И од једном као вали насрћу на њега неразрешена питања:

Кто то у даљини и зоне и шуми?
За што се у стени прах као и гоии?
За што ли то река широм поље плави?
Да ли се розанци да пролеће здрави?
Откуда ли, откуд тај ветрић долази?
Шта л' то стреса росу и потрёса јасике?...

Стална и дубока вера у прогрес не напушта песника ни до краја његова живота. Он воли науку, верује у њезину моћ, у силу и сјај, у реч и дело разумово:

Као зоно сунце које се не гаси
Сад науке луча сина зраке смело;
Само коред жеља пуза дјелом краси
Избранпчко чело.

Он дубоко верује, да ће наступити бољи дани, када ће слобода спутати обесну самовољу, када ће љубав опростити уништити грех, када ће победничка масао указати смртнима пут ка задовољству угодном свакој души.

Али ћемо узалуд тражити у Полонскога производима одређене филозофске погледе на свет. Њему је непознато филозофско анализовање појава које су око њега. Тако звана „вечна питања" дочекује песник или тужном недоумицом или бескрајном вером.

Кад оно у шесетим годинама настадоше први дани племенске борбе, пољских покрета — биле је песника који их певаше. Али наш песник не нађе песме за то прво доба.

Не могу да певам, — јер словух, песнице!

жали се у то доба његова муза.

Не могу да певам, —
На кораку сваком ја сад сретам луде,
Измучено, јâчке рад судбине худе;
Из мрака у мазлу гомиле полеђу,
Из неволе знане у познаку кребу,
А водила звезда ником не предвачи,
Не тражи ми срце да ни пут орачи.

На опет у песника нема злобе ни у тако тим тренуцима. Али за то су му му друге брига због незадовољства у садашњости и машта ење о лепшој будућности. Пред њим је лепша будућност: она га као магнет привлачи. Њему је све једно, одкуда ће синута нова зора слободе, љубави и браства.

Може ло песника питање ко мори:
Одвале ће зора? — Само пек зазори!
Ко природу сузе — пек нам греје труди,
Пек ослобођење, пек нам дух пробуди,
А ко духа нема — нема га сазори!

Даље од зла и беде! Даље од узајамне мржње и пикости, даље од људског гнева.... није у том појезије!

Да ни шкуша песма потеће из груди,
Ош чека зору, ову зору зрачну,
Кад ће ноћ да оде, исток да заруди,
Да просони таму и ругобу крхлину;
Кад ће у слободи тиће песме пити,
Кад ће брегу шуму тешки дремеж крошн,
Кад ни сока неће уху сержима бити,
И кад ће слога даље од нас ноћи....

Узвишене и мирно расположење, тихо наслађивање природом, тиха радост и тиха сета, — ето чему песник тежи. Али туга, бескрајна туга, која душу мори, пошка је свима производима Полонскога.

Тургењев је својом осетљивом душом умео боље од нас да оцени сродну душу. Ево његових речи о Полонском:

„Ако се и за кога може рећи, да не пева туђим гласом; *он поје*, како Французи вели, *из малог пл' из своје чашке*[*]) — може се, доиста, рећи за Полонскога. Пева ли лепо или рђаво, није главно, — главно је што пева на свој начин. У његову таленту надвија се једна нарочита, лично његова смеса простодушне грације, слободних језикових облика — у којима одблескује Пушкиново богатство — и неки по некад неугодни али увек поштени и искрени утисци. Сваки, на час и површи читалац, лако ће запазити струју тајанствене туге која се као нит каква провлачи кроза све производе Полонскога: она је у многих Руса, али у овог песника има нарочито значење. У њој се осећа као неко неповерење према себи, према својим силама, према животу у опште; у њојзи је одјек грких покушаја, тешких успомена."

У песми својој „*Најада*" Полонски је напредно изразио значаје песника у опште за друштво, а посебно и значај својега рада.

---

*) Мон чанте н'ест рас душй, маис је вопс дапс мон чанте. (Ад еред де Мисе).

Песник громко чита на степовитом сплету Егејскога Мора *„тужне песме отаџбине своје“*. Морске нимфе налазиће на морски песак удубиле се те слушају песника. У један мах милозвучне речи нимфи изненадиле слух песников:

То је он! Земљски питам Прометеј
Што осиа увеле нову! Он је тај
Што људима душу дође!
Ах' чујеш л' ово његов пој?...
Лакше, сестре; може бити
Чућемо и опет његов бојна глас
Који ће снело, не бојећ се никог,
Мишљењу, пајви, љубави учит' нас.

Песник је умро.... Више нећемо чути његов пађеничаки глас. Али одјеци тога гласа увек ће живети у његовим одушевљеним, вечно младачким производима. Одјеци тог силнога гласа увек ће будити у нашим срцима племенита осећања.

Ирикео **Р.**

НА ОМАРИНИ

Спијала се земља од сувчаног жарке,
А друмом путнике хита,
И иној са чела таре.
Под врелим небеском, крај самога пута
Склонило се стадо;
Сањиво жвакаће, прежвиљење и гута....
А пастирчи младо
Безбрижно сања...., час по час се тржке.
А мало даље, вијеку гумна пека,
Немирно клуцне дремљућа ржи
И на посо чека.
У виру свиње грокљу и скичу,
Једна другу кољу.
Покрај њих прасци ужурбано цичу,
А кучићи шаров по трави се ваља.
На дрвљанику мачак јасно пређе
И жмирекајуће гледи.
А крај њега дица
Тицају му мило: „Пређи, мацо, пређи!“

Милорад М. Петровић.

ЗБОГОМ

из талијанског изгледа

Е. Жегра

Amor che nasce e sì matura in colpo.
Che col rimorso e col terror s'accoda
. . . . . infausto fiore
Lungamente non dura.

Prati.

(НАСТАВАК)

Био је човек пун галантерије, мало искварен аристократским друштвом у којем је непрестано живео, а онда онда бивао је склон скептицизму. Тада би његов осмејак добијао нешто накосно и у таквом трентутку довољно би било погледати се у његове бистре очи, па да се види, да је у души још био добар, да је још спреман за одушевљење и поверење.

Појмљива је ствар за што је он био хладан према наклоностима, које је удевао у женска срца по салонима. Његова чула била су засићена свима простачким ужицима, и он је сад жудео за нашом љубављу, која у себи уједињава сва ужицања, чула и идеална.

Срцем је био млад, али та младост готово се губила испред вештине, коју је стекао за тридесет година елегантних љубавних авантура и олико задобивених победа; но ни то није била његова главна драж, јер беше човек пун љубазног цинизма, жива извор топлих и искрених осећаја.

Ромео и Дон Хуан у исто време, подједнако је душу и тело.

Сетих се да је мој штићеник већ од неколико месеци дошао до потпуног испуњења својих жеља, па пошто не сумњах да је лакоћа успеха било дело маркизово, сматрах за дужност да му на томе захвалим.

Он се насмеши оним уморним и скептичким осмејком што се по кадикад на његовим уснама појављивао.

— Ах! маркизе, за што се смејете тако? Изгледа као да намерно хоћете да се покажете рђави.

— А како бих могао бити добар?

— Како?... Ја мислим тако, ако будете слушали своје срце.

— Онда допустите ми да Вам кажем да Вас љубим. Моје срце само ми то говори.

Одбих тај ударац и одговорих мирном љубазношћу:

— На добро, ја држим, да у томе нема ништа рђаво. Ја имам много пријатеља који ме воле и поштују — још ми треба брат — хоћете ли Ви да ми то будете?

Он горко омахну главом.

— О, не — хвала Вам на Вашој племенитој понуди, али је не могу примити. Пишите моју руку.... Чини ли Вам се да је то братовља рука?

Рука му је горела — и пошто је стиснуо моју, која је била на колену — премери ме таквим погледом, да ми се учинило као да сам се наџнела над неки понор.

*

Ох! коме још није позната та вртоглавица љубави? Ко још није осетио при сензаји варница зажареног погледа како му се поколебавају најчвршће одлуке, како му се губи свака снага воље.

Тада би требало бежати, бежати, бежати.... а ја сам остала.

Остала сам крај њега везана магнетичним ваздухом, што га окружаваше, усишући слатки отров сваког његова уздаха, сваког његова осмејка — опијајући се до лудила. А кад бих уморена својима мишљењем, обливена сузама, пала по својој постељи, и затворила собом врата заповедници да ме нико не узнемирава јер сам слаба — тада бих остала да одиста болујем, да болујем од оне љуте грознице што се зове љубав.

Ох, има неке правде која лебди над догађајима, којима као да управља случај.

Ја, охола, смела заступница врлине, снажна жена, жена којој по поштењу нема равне, ја се спуштах, понижена и убијена, корак по корак, с оковима на ногама низа степенице почасти, на које сам се некад хитала мушама своја поноса.

Падала сам са степена на степен, идући трговима оних, које су пале пре мене — и брисах својим охолим челом крваве суве очи, које писам хтела да разумем.

Ја, чиста, обожавана супруга, дошла сам дотле да лижем као каква куртизанка, да с осмејком на уснама и смрћу у срцу, као вероломница, предусрећем нежности свога мужа . . . . кажите, тајне сеике брачне собе, колико су пута моје нечасне усне угушивале јецаја под његовим пољупцима.

Кавна је почињала још пре пада, полако, неумољиво — и то је било мучење сваког сахата, сваког минута.

Атилијо се показивао мирав, ведар, не слутећи ништа о несрећи, која је око њега лебдела.

Његова мирноћа била је за мене као замахнути бич; осећала сам колико је то недостојно злоупотребљавати такво племенито поверење. Тада би наступили дани кајања, када би опет одржавала победу добра родитељска васпитна начела — али најмањи сан, најмања језа, сласт неке успомене уништаваху свако добро начело — и после сваког новог понуштања данаи греха стезаше се све то јаче.

Чудновато је то, да је маркиз, као што је изгледало, презирао сва обична средства завођења. Он ми није досађивао посетама, молбама, прохтевима; није ми натурао своју љубав; није рушио, као што се то обично дешава, мир мога домаћега живота и моју брачну срећу да би их заменио обећањима и вечим уживањима и вечитим наслађама.

Проазазили су читави месеци, а ми се не виђасмо. А када би нас Бог који штити љубавнике саставио на неколико часова, тада би онај меланхолични жар његових крупних очију, чар његова нежног погледа, биле једини издајници његове страсти, која је расла у тишини.

Увек су ми били мрски људи, који се бурно журе у љубави. Мислим с Гетеом: „Оно што се брзо разбукти брзо се и угаси". И заиста изгледа као да они хоће да што пре приведу крају страст да би почели другу.

Између мене и маркиза није било питања о времену. Ми смо били измењали животе, и не жалићи за то!

*

Пролећно сунце, тајанствени плодноче клица, које су скривене испод корења, животе хиљада цветића, што се развијају под твојим зраком, душо свемира . . . . о сунце! колико ли крвница изазову твоји врели пољупци! Кад дрвеће пушта прве пупољке и лептир измали из своје чауре; кад се испод маховине пробуди златокрила буба и по обалама млаких потока јуре плаве лабеле да сисају слатки сок из цвилама — када све у природи затрепери, тада и ми, разумни створови, који смо створени по божјем лику и као травка, осећамо како подрхтава свака жилица нашег организма и чујемо само један глас, који долази из целе природе:

— Радуј се, о створе, што те загрева мој божанствени дах.

А ти, што си изишла из мирисних свијених бибака, земаљска наслађо — жено, коју су стара правили богињом — ти личиш оном запоњљивом пићу, што продире чак до у срж од костију.

Приближавао се онај мили месец април, чији су мирисни поветарци некад били ускобедали Форварину врлину, а моја крв, разбуктана несрећном страшћу, јурила је као кључала лава кроз жиле.

— Валеријо — рече ми једнога дана пуковник, привукавши ме на своје срце — ти ваше ниси она весела, ведра пратиља мога живота; тебе нешто тишти; ја читам неку тужну мисао у твојим готово увек меланхоличним очима. Реци ми, мила, јеси ли срећна?

Не усуђивах се да га погледам. Убрисах руком хладан зној што ми беше чело обзио и прогунђах:

— Ниће ми ништа. Ти си вараш.

Неколико дана после тога светковало се у кући аустријског посланика половина поста и госпође су једногласно одлучиле да „маскенбал" у корист . . . . сад не знам чију.

Атилијо се сам с возом бавио о мојим халинама за игрању и то вече метнуо ми је својим рукама око врата ниску арапских новаца.

Собарица ми је скренула пажњу, да ми један новац није најбоље утврђен, али ја сам била и сувише обузета мислима, да би се могла обазрети на ту опомену.

Нагон таштине, који никад потпуно не умире у женском срцу, једва ми је допустио да опазим мекане, витке линије, што их опитраваше андалузијски костим око мог тела и живахни ефекат црвене свиле испод црних чипака.

Не знам од каквог је блата и од каквих зракова састављена човечја природа, али за цело ће бити да мешавине од узвишеног и нешкеменитог, те се с тога ниђео и ђаво тако жестоко боре да човека добију.

Кад бисте знали, како пхиња у блаженству срце женино, кад јој уста, која је љуби, називају најлепшом; кад у усијаним погледима, у натрешим речима, у уздрхталим рукама, у коленима која се пред њом преклањају, види човека, краља, свет, живот, вечност којом влада њен осмејак!...

Војнику је потребан мач, владаоцу престо, филозофу књиге, песнику перо — жена се бори да побеђује једним погледом.

Бог створи свет. Ева начини преврат у његову делу.

Жена би морала да буде јача но сви људи укупно, да је не би опијала њена рођена моћ.

А кад благи поветарци, који дућу с акација преко кадифених леђина, кад треперење свеће, осветлена која су пуна запоњљивих одблесака голих рамена, кад тихи, таласава звуци неког заносног валцера, кад погледи из стотина очију потресу и електришу ту жену до дна њене душе — ко ће је онда помоћи, ко ће онда чувати ту једну лепоју?

Не тужите се на своју досадну тишину, ви чисте жене, којима се смеши срећа под скромним породичним кровом; не тужите се на монотони живот, на рад и децу. Тај рад, та деца, то су ваши анђели хранитељи — благословљите их!

Ох! нека ваше срце никад не осети ону горку чежњу за забрањеним уживањима! Та чежња је као оне бесне олујине, које односе свако добро семе а иза себе остављају неплодност и смрт.

Благословљајте своје бодове, о мајке; благословљајте главе своје деце, на које можете увек притискати своје чисте усне.

Благословљајте чисту, плодну, непрелазну љубав!

Зашто ја, Боже мој, нисам мајка?

. . . . . .

Као што осуђених вуче своје окове, тако ја вучем собом своје успомене; свака прегрејана пачинпо ми је дубок траг у месу, и покрећући га мењам само место болова.

. . . . . .

Беше једно кобно вече. Маркиз је био несавладљив у налазима своје страсти.

— Зар не видите да ћу умрети?

Тако је говорио притискујући ме на своје срце, а сваку његову реч пратили су звуци једног лепог валцера, који се тада свуда певао у тексту: *Где си, где си већ...*

Тај валцер као да је био нарочито створен за то да прати покрете двоје заљубљених и да им одузме и последњи остатак разума.

— Чините велику неправду, кад ми тако говорите; знате да вас не смем љубити.

— Не смете! Не смете! Ја знам, да бих Вас ја љубио у пркос целом свету.

— Шта је за мене свет? — Ја га презирем. Не слушам ја свет, него своју дужност.

— Чудновата реч!... Зашто ме Ваша дужност осуђује да будем несрећан? Бежимо, бежимо, Валеријо — куд год Ви хоћете — у Грчку. Чујте ме! Тамо ћемо се љубити, у хладу нераниа, покрај разлилина света, којега нема више, а свет, који још живи, заборавиће нас брзо.

— Неће ваљда брже него на?

— Како сте сурови!... Дакле одиста љубите свога мужа!

То је питање изговорио тихим и дрхтавим гласом.

— Да, љубим га.

На његову лицу отвра се дубока клонулост — али не беше ни знака од гнева или једа, нити он што рече или присовори. Његове ужарене очи угасише се, као да их је одједном покрила нека копрена.

Валцер се беше свршио; он ме хитећи деведе до мога места, па онда нитчезе у гомили.

Али у моме срцу бесњела је бура.

Тражила сам га.... каква исповест!... да, тражила сам га из сале у салу, изван себе, пијана, готово луда.

Беше се повукао у једну усамљену галерију и ту је седео сакривши лице у узглавља једног дивана. Застадох неколико тренутака на прагу и видех како му сузе кроз прсте лију....

Сва ми снага малакса.

Осетих да га љубим више но своју дужност, више него ништа на свету.

. . . . . .

Са Парискс Изложбе: *Велики Двор у Јелисејским Пољима.*

У предсобљу је лежало на земљи неколико домина, који су послужили за једну венецијанску маскараду. Не размишљајући ни о чему, не бојећи се ничега, похитах и увех један од њих; обукох га, прикупих га око тела, намакох кукуљицу на лице и тако прерушена вратих се у галерију.

Маркиз се није био ни макао; приближих му се тако полако, да ме је опасно тек онда, кад сам већ била сасвим крај њега.

За тим муњевитом брзином спустих своја уста на његова, баш на оно место, на ком се једна крупна суза блистала.

Са Парискс Изложбе: *Унутрашњост Јелисејског Двора.*

Он скочи, али ја побегох, не давши му времена да ме позна.

Моје узбуђење не да се описати. Осећала сам како ми крв кључа и после тог полупца усне су ми просто гореле.

Масимо неће икад то дознати! — то ми је било оправдање, које сам дрхтећи давала својој савести.

Одмах отидох с игранке. Почела ме хватати грозница.

Кад сам се свлачила видела сам да ми нема једног новца на огрлици.

з

Мислим да нећу искатати никакву нову мисао кад рекнем да је онај дан после игранке нешто најжалоснје што се може замислити.

Ни свећи, ни музике, ни илузија више — изгужване хаљине пребачене преко столице као тело без душе — играчка карта пуна имена, која те се ништа не тичу, и свакојаких лагарија — подеране рукавице, мало главобоље.... и уверење да се нисп добро провео.

Код мене је, поврх свега тога, била још моја несрећна страст, која је чинила, те ми је било мрско и

суморно све оно што је требало да буде моја радост и утеха.

Свакодневне навике, кућни поредак, мисли, које свака домаћица мора више или мање посветити породици, беху за мене велики терет — сурова стварност, која ме је лишавала мојих сањарија.

Па и крај пуковника сам била нестрпљива.

Његов мир беше ми хладноћа, његово повремене равнодушност, а цело његово понашање као да је било пуно неког несносног поноса.

Први пут, можда, губих његове нежности на ружан начин.

Изгледало је као да он то не опажа; повукао се и у својој уздржљивости ћутао.

— Та је ли он слеп! говорило је нешто у мени. Ах, ти хладни људи; њих је грехота љубити!...

Дан је претио као да се неће никако ни свршити; ја сам мало читала Бајрона,— Данте ми беше од неког времена постао досадан — Паризина ми се допадала више него архијепископ Руђери.

— Госпођо, викну наједанпут моја собарица утрчавши брзо: дошла су једна кола. Госпођа није рекла, да прима....

— Да, то ће ме мало разоднити.

— Али пошто госпођа није обучена....

— Истина: онда неће примати.

У том трепутку чух маркизов глас, који је наређивао послужитељу, да га пријави.

Сва ми јурну ми к срцу и дрхтећи, у забуни, промуцах:

— Па инак.... причекај.... мислим....

Била бих се ужасно компромитовала, да служавка није побегла, видевши да се отварају врата пред маркизом. Прва ме Л-ов покрет, кад смо остали сами, мало уплаши. Он узе моје обе руке, и не говорећи ништа, обасу их пољупцима.

— Шта радите, маркизе? Ја ћу бити приморана, да вас више не видим, ако се будете тако понашали.

— Нашто сад лагата, Валерија? Зашто ми не признате да ме љубите? Бојите се вала да бих у радости могао полудети? Што се тога тиче, будите потпуно мирни. Ја ћу очувати сав свој разум, да бих Вас љубио, да бих Вас обожавао, да бих био срећан.

Још ми је остало нешто одважности и ја је прибрах, те му одговорих:

— Ви сте врло узурјани, примирите се мало, па ћемо онда разговарати. До сада сте се ограничавали да ми изјављујете своју љубав — добро, ту сте били у питању само ви — а сада тврдите, да на вашу љубав одговарам.... и то тврдите чак и извесношћу. То је мало и сувише. Ко Вам каже да Вас ја волим? Ја Вас баш ни мало не волим.

Он устаде бледа и озбиљан; ја и нехотично помакох своју столицу уназад, слутећи неку непознату опасност.

— Грофице, једно вече рекох Вам: кад будем уверен, желим да та увреда значи мржњу, а кад будем полубљен, да та увреда значи љубав. А ви сте ме те ноћи полубили.

Он извади из џепа један мали новац, исти онај што сам га изгубила и бацивши га мени у крило новчић:

— Познајете ли га? Пао је с Вашега прага.

С патреном страшћу узе он новац опет на мога крила и, пришавши га на усне, рече:

— Ја идем, али носим собом ову залогу, која ако нећете да је залога љубави, а она је залога издаје.

— Мислио!...

Шта ли је све било у моме гласу? Каква ли се исповест измакла тиме из мога пренуног срца?

У трепут ока био је он пред мојим ногама, страшно ме је стискао, обасипао ме пољупцима, које сам му враћала дрхтећи, и у том узвишеном заносу, у том неописаном блаженству било је све заборављено.

Теже нас један глас — глас који је био страшан као труба страшнога суда.

— Валерија!

Ужаснуто се одмакосмо једно од другога.

Уђе пуковник у најзлобнију узбуђењу и бледа лица. Он чак и не виде маркиза. Пружи ми једно писмо и погледа очима пуним суза.... Боже!

Мој отац лежао је на умору.

Пасти с неба у најдубље поноре — бити звезда па се растворити у блато — пређи из љубави у смрт — из патреног загрљаја љубљеног човека у ледене руке старог оца и не смети га погледати у лице.... Све то проживела сам ја.

И како су ми непрестано оживљавале успомене на оне среће, патрене пољупце докле сам те вечите ноћи седела крај самртничке постеље! Како је Масимова слика уз пркос — изгледала ми пред очи у тој болесничној соби онако лепа и лупка! Али с њом заједно долазило је неко очајање, одвратност — неки страх за мене и за њега.

Неколико трепутака покушавала сам, да себе обманем, те сам говорила сама себи: Није истина, ја сам то сањала.

Сањала сам?! — Кад би Бог дао да је тако! Ох! за ту радост завештала бих се да док сам жива клечим пред оним гробом који су моје молитве оскрнавиле и из кога као да допире неумољива и пуна претње гласови моје савести.

. . . . . .

Мој стари, поштована заслужни отац захтевао је да ме пољуби у чело и у самртничком ропцу шапутао ми је:

— Умирем мирно у твом наручју, дете моје, моја мила Валерија. Ја не одлазим са свим са земље, пошто ме тако мио занаћ веже с будућим генерацијама.

Суза очајања биле су мој одговор. Ја сакрих своју главу у његове уздрхтале руке и осећах како се ни моје челу хладе.

Пуковник, задржат хитним пословима свога пука, није могао да ме прати.

Била сам сама при тој самртничкој борби.

Две старе слуге јецаху у побочној соби, а ветар, који је дувао кроз отворене прозоре, износио је те тужне звуке као одјек дрне ноћи.

Лекар, који је морао да трчи на друго место, био нас је оставио, али се вратио сутра дан око четири сахата.

Болесниково стање беше на горе пошло. Вид беше престало кућати. С првим зрацима сунца он је био издахнуо.

После неколико сахата стиже пуковник на коњу, сав у прашини.

Чим ме је видео, одмах је разумео да сам сироче; ја не могох проговорити ни једне речи. Као је плачући раширио руке, кад ме је на своје племенито срце нравукао, да ме утеши, потпуно изгубих свест.

Да! Једном новом и грозном осећом — осећом, коју ми је понављао сваког сахата, сваког минута, и не знајући — а то је било благословљењем.

О, колико бих више била волела његово презрење него његове лупке погледе, његове племените, нежне речи!

Видети себе као предмет највишег поштовања, најсилније љубави, а осећати се тога недостојним, такве су муке, да надмашују све јаде.

(наставиће се)

Са Париске Изложбе: *Grand'cour de Paris.*

Са Париске Изложбе: *Hôtel de ville.*

Последња мисао која искрсну у мојој памети — тога се сећам као да је сад било — била је неисказана жеља, да умрем; ја закаљених очи надајући се да их више неће отворити.

Али смрт би била и сувише лепа ствар кад дође онда кад је позвата.

Ја сам морала да живим.

Зар ме не очекиваху даља туге, смртних мука, најужаснијих борби? — Зар нисам морала да носим крст свога каја-ња? — Зар нисам морала да другим мученима покајавам кратку, али непоправљиву погрешку.

Ах! умрети, умрети с Масимозим полуцицима на уснама, лећи у гроб мога оца и с њим спавати мирно под једним бокором љубичица.... какав диван сан!

А Атилије? Боже мој! Зар Атилије да не буде осве-ћен?

Са Париске Изложбе: *Капија Св. Михајла.*

ПИТАО САМ....

(ПО НЕМАЧКОМ)

Питао сам славуј-тицу:
„Јеси л' вид'о драго моје?"
Питао сам славуј-тицу.

Не прекиде он песмицу,
Но и даље пева је.
Не прекиде он песмицу.

Питао сам месец бледи:
„Јеси л' вид'о драго моје?"
Питао сам месец бледи.

А он кути. Само гледи
И расипље зраке своје.
А он кути, само гледи.

„Јеси л' вид'о моје драго?"
Питао сам ветрић тио.
„Јеси л' вид'о моје драго?"

Одговори ветрић благо:
Сад сам зор на гробу био."
Одговори ветрић благо.

Јов.

СТАРИ КАЛЕНДАРИ

— ВКАДА —

(с француског)

Од како су настале оне дуге вечери, стара се осећају сувише усамљени на своме огњишту у Мала-Бозеу. Без својих су, а обориле их тешке и многе године, на им срце жебе, а спопале их тужне и озбиљне мисли, како се и ова година своме крају примицала. Бака је седа за малени писаћи сто, испуњен у среди, који је увек стајао покрај пећи, за великим заклоном са кинеским шарама. Њен стари муж чита новина и прича; зазвиждао дуге дјаке, пружио се са свим уз ватру, са опруженим шапама, а ватра пуцкара и разбуктан пламен не да му ока отворити. Ситан, оух кашаљ једини ремети мучаливу тишину оне добро затворене собе. Фиоке писаћег стола све су широм отворене, распростирући пријатан мирис од шпанске паваше и љубичице; писма, скупљена у гомиле, повезана су и остављена брижљивом руком. Многа су већ и пожутела и мастило са њих ишчилело; многи свежњи цветак згњечен је међ њима. Стара их узима, задржава у руци, посматра и љуби, а њен поглед оде да тражи старог сапутника, који је одавна прати кроз живот. Ту, у тим хиљадама, налази се све оно што је опомиње на њен живот, од како се удала; ту су тубем оку скривене њене слатке тајне. Па и она сама једва сме да се усуда да претреса све успомене среће и несреће: миле слике, дечје цицелије, опарене траке и оне старе календаре, што се налазе сасвим на дну, под оном белом свадбеном рукавицом.

На шта је тих календара? Она често не сме ни да их пребраја, те сведоке многих минулих лета. Ту, у тим збивеним редовима, где се невино ижлаже дуги низ блаженх часова, скривен је и испричан цео живот њен. Све је прошло, и њена младост и свака радост и очајање, а остало је само сећање на њих. То она баш и тражи, хоће да још једном прегледа стазе живота, које јој се чине да су тако кратке биле. Та година, која је већ тако стара, којој би се човек можда чак и насмејао, где како изазива радосно руменило на њеним набраним јагодицама, и она се наново осети младом цуром и младом невестом! Нашла је мио календарчић, кога је тако дуго носила у џепу, бришући дан по дан, приближујући се све више и више оном *великом* дану. Ту је код тог дана забележен крст црвеном писаљком, сад се нешто мало и избрисало, али га чак и малаксало очи могу добро разликовати. Поново се сећи оних драгих успомена, како јој бију у срцу, а шесет минулих зима не сметају му да још силно куца.

Има од тог доба четрдесет и две године! Она заклања очи, не би ли се угледала као млада, свежа и узбуђена, за тим их опет отвара и истом љубављу тражи свога старог, седог мужа, кога сада чак и више воли, него ли кад је био млад. Устеже се за тренут, а по том оставља своје место, и, још непрестано грациозна и красна, оде мариову да га пољуби у чело. Он подиже очи, незнаћајући на мало, узе њену руку у своје, и гледаше је у очи као да је пита. Он је знао да она има да поделн с њим било радост или жалост, а он је одмах готов да јој учини по вољи. Она се још стиди, јер тај цвет стидљиве младости код неких душа не вене, и показа му шта држи у руци, а он, кад угледа датум, одмах ју је разумео, исто их узбуђење заголица у гушн, очи су им прелетале нпном срећних дана, која су отишли да се више и не врате, а суви прсти бакини крстали су се и дало из месеца у месец.

Ево среде, 29. јуна! Нису је заборавили, јер су тога дана засновали своју кућу. И тај је дан подвучен у календару; довољно је само погледати на ту слабу цртү, па да се иазову успомене и да се човек узбуди кад помисли на тај благословени дан. Они прегледше ту прву годину, не могући одмерити колико их времена одваја од ње. Тај мио календар што им толико каже, мало ће вредети за оне који их наследе, али ће га они чувати док су живи. Ево и овог календара из друге године. Одмах у првом месецу подвучен је један дан црвеном писаљком. Стари се супрзи погледаше, а суза тек што им не каше из ока.

— Био је тако леп!

— Ах, сећаш ли га се, пајпре премишљог прсвенца?

— Аја сам била срећна!

— А ја сам се тако дичио!

— Зашто нам га не остави Бог?

— Али, жено, та имали смо их још.

— Па јесте; али тек као он....

Настаде ћутање. Стари календар задрхта у руци. Она га остави за тренутак, и извлачећи ланчић скривен на грудима, отвори златан медаљон, погледавши у плави прамен свилене косице. Колико је пута суза мрчала то стакло на медаљону. Ала је на тебе лично! Једно моје мало! И она потражи онај тужни дан, кад јој је цете умрло, и у близини онај дан кад је се родило. Живело је свега три месеца. Само три кратка стуба бележе му живот на овоме свету, на њпак четрдесет година после тога, ево га њпак оплакују!

Колико треба мало времена, па да се прегледи цела година. Како брзо прође, кад се све од једном посматра; око и срце све прелете за неколико минута. Ево означеног дана, од кад ноћнье нова пада. Где и сада, као оно пекад, жели да што пре дође до оног радосног дана, који ју је опет обдарио чедом.

— Мило злато моје!

— А знаш ли, жено, да је почео већ да ћелави?

Па се смеју и уздишу. Лепо је то гледати у зрела човека, коме сте живот дали, али га не треба заборавити кад је био детенце, и кад вам је скакао на крило. О, стари календару, ти им га показујеш истог онаког као што је био: румен, весео, расположен; ено га како покушава да прохода, како их зове, како тепа њихова имена. Као да га сад гледају, и заборављају данашње сине, само да га гледају, да га замишљају онаког као што је некад био. На тек дан кад му је никао први зуб!

— Баш је била недеља, а ја сам се враћала из цркве, кад сам га први пут видела. Ала смо се расположили. Изгледа ми као да је то било јуче.

Још једна година; они је читају и обојима пређе смех преко лица.

— Шта, то је било те године! рече стара.

— Даборме, и гледај само шта си с њом радила.

— А, то је због тога што сам била љубоморна.

И она се насмеја кад је видела како је осветник пожић избрадао име Маргаретино.

— Ти си мрзела ову једну жену.

— Та била сам млађа! Жалосно је бити љубоморан.

— Ваџи тај календар!

— Имаш право, он ме и иначе само на сузе опомиње.

И у трептају ти прогута пламен, да му не остави ни трага ни гласа.

А стари јој муж рече оно исто што и пре:

— Накоснице!

И њихове се руке стегоше у знак верности. За тим редом уграђаше колевке и малишане како напредују, те се опет опомињаху радости својих. Ево за тим и жалосних дана, и они занесене пред туробним датумима, који су означавали вечни растанак са својим родитељима. Не, не, они нису заборављена у својим гробовима, ма да су одавно помрли; стари календар оживљавао спомен на њих и они, ево, наново осећају очајање болног часа.

— И нас ће наша деца оплакати, као и ми њих што смо.

— А ми ћемо се опет с њима видети, на ономе свету, рече стара.

Где деца су већ порасла, бар старија, а узбуђена рука забележила је код дана, који се никад неће заборавити: „Одлазак деце“. Само је толико забележено, а колико много казује. Тај дан кад су они остављали родитељску кућу, дан кад је мати морала признати да они нису више сасвим њена, колико је изнавао надо, страха и туге! Нема даље више оне потпуне везе између детета и оне која му је живот дала; од сада ће други њиме управљати, други ће га водити. Тешка година! Почетак који није никад без суза и кога матере никад заборавити не могу; одлеђу године детињства, деца расту, постају младићи и људи. „Даље је свршена моја младост“ вели мати себи, у њих гледајући. За тим осећа како њина младост подмлађује срце њено. У календарима из тих година има више жалости: ту су растанци, знакови родитељског очајања крај постеље болесног чеда; за тим долазећи, оздрављања, весеље наде. Све је то ишчилело, сви ови дани тако пуни догађаја; све те бесане ноћи ишчезле су као дим. Ево времена кад је старији син отишао први пут у рат. Тај је календар готово сав исписан, дан по дан: ту су примљена и испраћена писма, дани борбе, на добијена рана, излечење и, на послетку, повратак. Каква година!

Са Париске Изложбе: *Мост Александра III.*

Како им ти причаш стари календару, о свима тим стварима. И не само о оном времену, који они не могу никад заборавити, но и о појединим часовима радости, кајања и искушења! Како се јасно чују у ушима њиним ти нема гласова, на како се они обоје, и не говорећи ништа, у истом трептају опомињу свега што им је живот испуњавало; како осећају да су били срећни у избору, да се немају шта потужити, ни сад после четрдесет и две године.

Са Париске Изложбе: *Украс са Електричног Палаша.*

Ево за тим дана кад их је оставила мила јединица кћи, да оде у мужевљеву кућу; мезимица, најмлађа као Венијамин, она дакле није више њина. Ах, јадни календару, кад те човек погледа, не зна да ли да те воли или да те мрзи. И да не долазе одмах за тобом друга што бележе материнску радост, ти би одмах пламену предан био. На ово свечаности, те данас те сутра, све су ту. Како мало места заузимају два живота, и мужа и жене; како брзо прохујаху четрдесет и два лета! Шта? Је ли могућно? Само толико, а ми смо већ стари; па и ова година, која је, чини ми се јуче почела, већ ми изгледа као да је свршена.

— Има дакле већ седам година како нас је кћи оставила, а ја увек погледам за сто, да ли је она на свом месту.

— Али, жено, она се срећно удала!

— И ми имамо и унучиће.

— Како би жалосно дочекала нову годину да њих немамо.

— Они ће нам скоро и доћи, наша мили анђели, а и наши синови, наши људи.

Са Париске Изложбе: *Мали Двор у Јелисејским Пољима.*

— Ако су људи, они нас нису воле.

— Ми смо доиста дочекали заједно доста нових година, драги муже....

Но не усуди се да довршиш мисао; стари је друг полуби у руку.

— Ајде да говоримо чиме ћемо дарнати наше мало о новој години.

А стари календари попадаше по земљи.

ВИЛИН КОЊИЦ

— АМАЛИ YVINCENT —

На обалама Лоаре, у пролеће, док се сунце огледаше у језерцима, а вилини коњици играху око дивне водене перушке, једна добра бака, врло стара и веома погурена, прела је под сеником.

И ево шта ми је причала:

— „Кад Роланд од Арди пође у Свету Земљу, на Креташки Рат, Јолета његова пријатељица верница, поче се на своју танану пулу, да би што дуже могла гледати свога драгана. А кад се не завидјутку пута хитри коњик изгуби у опалској даљини, она се баци на свој одар и дуго плакаше.

„У очи полазка био им је последњи заносни састанак, под лиснатим крвећем у перивоју, у најлепшој ноћи на свету.

„Јолета је одвела свога вереника крај језерца, у чијој тихој води огледаху се они први пут загрљени, док је захор кроз трску шумно песму љубави. Непрестано уверавааху једно друго о својој љубави, уживајући у овом слатком тренутку, а сретење при помисли да је ово последњи пут.

„— Љубим те, говораше Јолета.

„— Љубим те, понављаше Ролан.

„Затим их обузе туга због растанка, и страх од заборава:

„— Хоћеш ли ме увек љубити, Ролане?

„— Увек, увек!... О моја Јолето, коју бих другу жену могао љубити!...

Он отпутова; а његова љупка драгана свако вече је побожно походила маховином обрасле обале језерца, оживљавајући у своме срцу минуле радости....

„Тако, једно вече идуће године, када је њена бледа сенка лутала по перивоју, лепи паж с копрчастим власима' приђе јој и рече:

„— Драгесна господична, узвишени и моћни властелин од Арди, мој господар, послао ме је вама да вам донесем ову залогу његове љубави.

„И издикуја се на врх прстију он је пољуби у чело.

„Друга година дође, а за њом још једна. Свако године гласник се појави, доносећи Јолети писмо Креташа.

„Једанпут гласник изостаде; не дође ни сутра, ни никад више. Лето прође. Затим јесен, земљу покри увело лишће. Јолета је тада читаве ноћи пребдела очекујући га. Велика је зебња обузе....

„Кад дођоше лепи дани затекоше је бледу и тужну, седи крај прозора и гледа језерце, до кога не могаше више отићи. Једно вече, она се полако искраде из замка. Језеро већ беше покривено дивним зеленим биљем. Јолета је дуго шила његовом одалом. Затим склопи руке; усне јој шапутаху неко име, као да га призиваху у помоћ; и она скочи у језеро....

„Док се Јолетино вито тело скривало од свију под трском и алгама, њена се душица претвори у вилина коњица.

„Зими се он скрије кад лед покрије језера, јер му студен уди. Али у пролеће, при тихом промену, кад благи поветарац милује цвеће и дрвеће по лишу, он дође да својим летом опесели тихе воде, и да лети овим путем, којим је полако и тужно шила верна заручница."

Ето од тада залубљени воде да засрљени спевају у пролеће, док се сунце огледа у језерцима, а око водене перушке играју вилини коњици....

Etincelle.

Са Париске Изложбе: *Велики Точак.*

БРИГА

РОМАН

написао

ХЕРМАН СУДЕРМАН (4)

VIII.

Чакље сада поче радити и мање. Заклетву коју је положио у јутро онога дана када је конфирмован верно је одржао. — Радно је као последњи његов слуга, а када би га замолила мати да се поштеди, пољубио би је у руку и говорио: „Па ти знаш, да нам ваља много поправити."

У вече, када би легли послуга и близнаке заспале, седели су мати и син често пута сахатима заједно, па су сновали и рачунали, али када би каква одлука у њих сазрела и када би се појављали испред наде у њиховим очима, десило би се често да су се намах тргли и с уздахом погнули главе — али ни једно не рече шта му тишти срце....

У то време поче госпођа Јелисавета у велико старети. Дугачке, уске боре исприше јој образе, брада се јако истаче, а коса доби сребрна сјај. Само се још по тамним дубинама њених забринутих очију могло видети, како је некада била лепа.

„Е, видиш ли, сада сам стара жена", рече она једно јутро своме сину, када је пред огледалом чешљала косу, „а срећа још једнако није дошла."

„Тути, мамо, а на што сам ја?" одговори он, премда му баш није било много до лепих нада.

Тада се она тужно насмеја, помилова га по образу и чело и рече: „Да, баш ми ти личиш да си ухватио срећу за крила;... али нећу тако да говорим", настави она, „шта бих ја радила, да ми није тебе?"— — —

Такав тренутак препупе среће морао је послужити за дуго, јер често су пролазили месеци, а мати се и син од саме муке и не усуде рећи што нежно. —

Близнаке нарасле су у дне пусте, пуначке дивљаке, за које нађо било дрвета сувише високога, ни јаме сувише дубоке. Кудрава смеђа коса падала им је у хи-

жаду растресених праменова преко слепих очију, а испод њих извиривала су два ока, пуна несташлука, тако сјајна и у уплашености и у дрскости у исти мах, као да се смеју залутали сунчеви зраци на дубоке шумске ноћи.

Смех њих две орио се зором раном и позним вечером кроз усамљену кућу на рудини, те је у њој у толико весеоснија била тишина, када би биле у школи или се дуже на пољу по ширини.

Близнакиња је било сте једно. Било сунца, било буре у кући, њима је глава била увек пуна ђаволства, и када би очево тутњање пекада било толико, да им се чинило да је најгрозније да се сакрију иза пећи, напаметиле би се овде тиме, што су се потајно штипале у колена.

Павла су неограничено волеле, што им пак није сметало да најбоље залогаје из његова тањира, најбоље рецке хартије из његове јртинке и најлепшу дутмаџ са његових панталона просте прогласе за своје, јер су краде као сраке.

Он се веома бринуо за њих, јер се бојао да ће све више подивљати, нарочито што је мати постајала све умеренија и малодушнија и пустила ствари да иду својим током. Али он поче своје огледе васпитавања напокон. Његове опомене не уродише плодом, а једном када се сан био предао дечој беседи са опомињање догоди се, да му једна од њих извесада скочи у крило, ухвати га на нос и повиче сестри: „Види — ево му расту брци.“

На то се успуже и друга, и обе га хтеђоше што више чувати за усиике. Али када се он озбиљно наљути, почеше се срдити и рекоше: „Срам те било — њемемо више да говоримо с тобом.“

Јелисавету више није видео од конфирмације, премда је међутим прошла читава година.

Говорило се да су је послали у град да научи „друштвено образовање“. — Ова га је реч текла у сриде, није готово ни знао шта значи, али је наслућивао, да се сада све више и више удаљује од њега.

Тада се догоди да једнога дана о Ускрсу оде да обради парче орнице, која је била, оцењена од осталога имања, далеко на најди шумској. — Он је сам сејао, а момак са два коња шпао је за њим и заравно.

Био је везао око рамена велику белу кесу за сејање и посматрао је с тихим ужицањем, како се семе у падају преливи као златан водоскок. Тада му се учини као да најди намену мрачних стабала шумских нешто светло што се ниха горе доле — као колевка која лебди по ваздуху. Али једна стиже да се на то осврне, јер сејање је посао за који је потребна пажња.

Наста време доручку. Момак седе на њиву са жалом, а он, пошто га беше обузела врућина, оде у шуму да мало хлади.

Баци поврашан поглед на ону колевку и помисли: „Мора бити да је то каква мрежа“, али не обрати пажњу на онога, који се њиха у њој.

Намах му се учини као да га неко виче по имену.

„Павле, Павле!“ Звучало је то сасвим мило и неверљиво, а јасним, меким гласом, који му се учини врло познат.

Он се обазре уплашено.

„Павле, ходиде амо“, викну глас још једном. Пређе га хладна језа, јер је знао ко је то.

Застрашеним погледом прелете преко свога радничког одела, на ноја поче дрешити чвор на кеси, али се чвор бно затурио за прат, те га не могаде дохватити.

„Та дођи такав какав си“, викао је глас, а сада и угледа како се горњи део тела успиња у мрежи, а књига с црвеним и позлаћеним корицама омаче из руку и паде на земљу.

Устежући се, приближи се, трудећи се потајно да у миховини обрише обућу, на коју се беше захватало блато влажне њиве.

Она је још у последњем тренутку опазила да јој воге с белим чарапама више испод хаљине, те се пожури да их покрије марамом, коју беше пребацила преко рамена. Али не успе да је извуче испод пазуха, и пошто није видела другога излаза, шћућури се брзо, тако да је седела као насађена кокош, док се мрежа јако љуљала.

Можда је имала намеру да му мало импонује својом позадношћу и тек наученим друштвеним образовањем, али је судбина хтела да га погледа исто онако попрвела и збуњена, као и он њу.

Он не опази ништа од њена душевнога расположења, само му се учини да се врло пролепшала, да јој је коса шћешљала у лепу гужву и да су јој траке на прсима јако трепериле на уобуђеним облинама. Ово га сасвим увери да је она међутим постала дама.

Прође један часак пре него и једно речи прослови.

„Добар дан — ти“, рече она затим са лаким осмехом и пружи му десницу, јер је опазила да је она у надмоћности.

Он је њутао и смешкао се на њу.

„Помози ми мало да извучем мараму“, настави она.

Он учини. — „Тако, а сада се окрени.“ И на то он пристаде. „Сад је добро.“ Она је опет била легла, пребукла брзо мараму преко ногу и гледала је сада кроз пољза на мрежи праголасто на њега.

„Баш се радујем што сам опет код тебе“, рече она, „јпак си ти најбољи од свих. Јеси ли се и ти мене зажелео?“

„Нисам“, одговори он искрено.

„Ej болан —“, одговори она и почуша да се, дурећи се, окрене на другу страну, али како се мрежа опет јако заљуља, остаде како је била и смејане се.

Он се у себи чудио, што је тако весела. Он сем близнака још никога није видео да се тако смеје. А ово су била деца.

Али му овај смех опет врати отвореност, јер он осети по нагону, колико је он међутим постао старији од ње.

„Теби је замачно било врло лепо — за све ово време?“ упита он.

„Хвала Богу — јесте“, одговори она. „Мамица побољева помало, али то је све.“ — Преко лица јој пређе сенка, али ништа за тренутак, а затим настави бераћајући: „Била сам у граду — ej, чујеш — шта сам све ту проживела — морам ти то згодом испричати. Учила сам играти. На сам имала и обожавалаца — верују ми. Прозазали су ми поред прозора, слали су ми безимене ките цвећа, па и стихове, стихове које су сами испевали. Био је међу њима један студенат, с белим, гајтанима опшивеним капутом и зелено-бело-црвеном капом — о тај је био пешт! Шта ми тај није све знао да прича — затим се верно с Бертом Шпрмахероном, једном од мојих пријатељица, то јест сасвим тајно, јер сем мене то нико не зна.“

Павле одахну лакше, јер је студенат већ био почео да му задаје брига.

„Па зар се нисп љутила?“ упита он.

„А зашто?“

„Што те изневерио.“

„Нисам, ту смо ми узвишене“, одговори она и мицаше рамењима. „Ej, чујеш ли, — све су то жутокљунци према теби!“ Обузе га топли страх при помисли да се студенат може назвати жутокљунц, и то још неређен с њиме.

„Мој брат није жутокљунац“, одговори он.

„Не познајем твога брата“, рече она с филозофском мирноћом, „он можда није. — Да, ја сам много, много старија“, настави она. „Слушала сам и књижевност — ту сам много што шта лепо научила.“

У њему се пробуди мучна завист.

„Подигни ту књигу!“ — Он учини. „Познајеш ли је?“

Он прочита на црвеним корицама са златним шарама речи: „Хајне, Књига песама“, и затресе жалосно главом.

„Е, онда ти ништа не знаш. — Шта ту све нема! Чујеш ли, ону ти књигу морам позајмити! Читај је — ту се има шта научити! А када човек у њој чита неко време — махом му дође да плаче.“

„Па зар је тако жалосна?“ запита он и разгледа црвене корице с тужном радозналошћу.

„Да, врло жалосна, тако лепа и тако жалосна као — као — говори се само о љубави, ни о чем више, и човек осети како га обузима чежња, како би одлетео на Ганг, где цвета лотово цвеће и где —“

Она застаде, затим се гласно насмеја и рече: „Ах, то је одвећ глупо — је ли?“

„Шта?“

„Што ја брбљам.“

„Није — слушао бих те овако целога века.“

„Е — ти би? — Чујеш ли, — овде је тако угодно! Чини ми се да сам тако заштићена, када си ти ту.“ — И она се опружи у мрежи, као да хоће главом на његова плећа.

Необичан осећај радости и мира обузе га, какога одавно није имао.

„Што гледаш у страну?“ упита она....

„Не гледам.“

„Гледаш.... Треба мене да гледаш. Тако ми је мило.... У тебе су тако озбиљне, верне очи — чујеш ли, сада знам са чиме ми пада упоредити оне песме!“

„Па, са чиме?“

„С твојим звиждањем. И оно је тако — тако — на знаш већ... Звиждаш ли и сада још који пут?“

„Ретко.“

„А јамачно писи још научио ни да свираш у флауту?“

„Нисам.“

„Срамота! — Ако ме волиш, учинићеш то... А ја ћу ти скоро поклонити лепу флауту!“

„Ја ти немам шта дати у уздарје!“

„Имаш — поклонићеш ми све песме, које будеш свирао! А ако те много тишти око срца... е па, читај само у овој књизи — ту пише све.“

Павле је разгледа са сваке стране. „Какпа ли је то необична књига!“ помисли он.

„А сада ми причај о себи!“ рече она. „Шта радиш? Чиме се занимаш? Шта ти ради мила мама?“

Павле је захвалио погледа. Он осети да ће данас моћи говорити баш како му је на срцу, — али му намах сену кроз главу да је одмор о доручку одавно прошао и да га чека момак са коњима. До поднe ваљало је да стигне, јер по ручку требало је да кола оду у град с товаром тресета, који је поћи изваљао.

„Морам на посао“, промуца он.

„Штета! А када ћеш бити готов?“

„У подне.“

„Толико не могу чекати, јер ће се мамица забринути за мене. Али ових дана доћи опет који пут да видиш — можда ћеш ме опет наћи. Сада ћу да лежим још један сахат и да те посматрам. Дивно је када са својом снежно-белом марамом корачаш а семе се око тебе расипа.

Он јој нема пружи руку и оде.

„Књигу ћу оставити овде“, повиче она за њим, „узми је, када будеш готов...“

Момак се врагољасто смешкао, када се он опет врати, а Павле се једва усуди да подигне очи к њему.

Свакад, када је у послу пролазио пред онога места, на коме се она одмарала у шуми, она се у пола усправи и махаше му црвеном марамом. Око двапаест часова скупи своју мрежу, дође до ивице шумске и довикну му крос скупљену шаку с Богом...

Он у знак захвалности скиде капу, а слуга гледаше на другу страну и звиждаше, као да ништа не виде...

За време данашњега ручка мати не скиде очију са свога сина, и када је била с њиме на само, поће к њему, узе његову главу међу своје руке, па рече:

„Шта ти се десило?“

„Зашто?“ упита он збуњено.

„Твоје се очи сијају тако лукаво.“

Он се гласно насмеја и одјури; али када га је при вечери још једнако посматрала — питајући и жалосно у исти мах — заболе га што јој није поклоно поверење, поће за њом и призиаде јој шта му се десило.

Тада јој брижно лице обузе нешто налик сунчевој светлости, и када он зажарених образа застиђен оде, погледа за њим влажна ока и склопи руке, као да се моли.

Седео је до поноћи у својој собици, наслоњивши главу на руке. Тајанствена му је књига била на коленима, али није могао читати ни ње, јер му је отац био забранио да у нече гори свећу. Морао је чекати до недеље.

Размишљао је о томе, како се она променила. — Само да се није тако често смејала. Њена веселост отуђивале му је, а бујни цветни живот, који је красио, одмале му је далеко, далеко у ону туђу земљу, где живе срећни. И премда је по љубави и доброти изгледало да је она некадашња, морала је научити да га презире, јер је био само сеоски момак, и уз то још глуп, неграпан и туробан.

У глави му је прила шарена мешавина среће, срама и прекора, јер му се учини да се могао понашати много достојније и много отмењије. — Уз то дође загонетни страх, који му готово стеже грло, — премда је узалуд у души тражио, зашто им је...

Другога дана пре подне свиза из дворишта, на коме је побијао коље, да се нешто бело крење по ивици шумској. — Стеже зубе од бола и гнева, али се не могаде одлучити да остави посао.

Још се два дана вијало оно бело — а затим га нестаде.

У недељу пре подне ишаши песмарицу на ормана и поће с њоме у шуму, — на ручку није ни био, — а у нече најоше га близаше, које су се по ливади играле, како звиждећи леже испод дубуа смреке, а сунце му теку ниа лице.

Тако је он преводио „Књигу песама“ на свој језик.

— —

Кратко време затим чуо је, како су лекари госпођи Дугласе наредили да се стално бави на југу и да ће је Јелисавета пратити.

„Сасвам је добро тако“, говораше он себи, „тако ми се неће ниште толико вртети по глави.“ Дуго је био неодлучан да ли да јој врати узајмљену књигу или не; радо би је задржао, али му то савест није допуштала. Чекао је на згоду прилику — док се склоа да је отпутовала. Тиме се задовољи.

IX.

Прођоше пет година — пет година пуних брига и напора. Павле се свесрдно трудио, радио је од зоре до мрака, његова је вредна рука била на свакоме послу, и чега се лати успе. Али он то једва опази, јер свакога часа летео му дух брижно у будућност.

На челу су му увек биле исте боре, око његова гледало је истим замишљеним, мудрачким изразом преда се, као да гледа у своју унутрашњост, и често су проазили дани, а он при ручку или при раду не проговори ни речи.

Био је убеђен, да је у основи његово деласе биле безнадежно. Очевој се захвалности никада није ни надао и лако је пребодо, али му је теже било научити да своси мирно, када би очева Буд за час покварила оно, што је мучно недељама створио.

Када се отац враћао са својих путова, често би га и на очи момака називао бласном, глупаком, и горко се вајкао што газдинство мора да остани тако неуменним рукама, када га дужност — и нико није знао каква је то дужност — зове да оде далеко.

Павле би тада ћутао, јер му је дубоко у срце била урезана заповест: „Поштуј оца и матер — оца ради матере", тако ју је презирачно — али му око лутање мутним погледом од слуге до слуге, и који би се смешнако или потајно радујући се гурнао суседа, тога би отпустио сутрадан.

Међу слугама био је један, који је за сте време радио на мајуру. Име му је било Михаило Раудсуз, а био је пореклом Литванац. Седео је недалеко од Хелленстана у једном распалом кућерку, чији су зидови били обложени трестом, да их не би оборила бура. Имао је проклу жену, која је већ два пута била у затвору и учала децу да просе.

Био је то ћутљив, туробан момак, који је посао радио примерно и удално се без речи, када више није било потребан, и тачно опет био на послу, када је опет било рада.

Павле га у први мах није могао трпети, јер његова ћутљива усамљена природа и његово плашљиво мрачно лице учинили су на њега непријатан утисак, али му на један мах паде на ум, да се ни он сам не понаша другчије, и од тога часа га заволе.

Отац као да га се донекле бојао, јер и ако је, када би био пијан, обично тукао слуге, њега никада још није такао. — Изгледало је да га задржава поглед, којим га је погледао овај човек испод својих густих обрва.

Овај је слуга био Павлов највернији помоћник. Њему је могао поверити чак и продају жита на трту, и он је увек умео да добије највећу цену. — — —

На тихом мајуру извршила се за ових пет година споро и неприметно велика промена. Све се више и више губиште трагова сиромаштва, све се ређе и ређе справљала пеновла. — У градини се појављује лепе леје цвећа, у дугим редовима стајале су одаја махунина и шпаргле, а дотрајала ограда одавно је замењена новом. — Стока се из године у годину увећала са две до три скупоцене краве, а млекарска су кола, која су свакога ћутра ишла у град, свакога пролећа доносила лепу пару.

Што успехе томе о започетом благостању није могао бити ни помена, томе је био крив једино отац, који је већи део прихода губио у спекулацијама, ако га није прошао.

За његовим леђима Павле је нашао могућности, да бар за браћу и сестре одвоји сваког месеца по који талир.

Браћи је требало више повађа него икада. Макс је био положио државни испит и био је сада бесплатан приправник у гимназији; Готфрид, књижевђ, бивао је годинше неколико месеца без службе. Обојица су писали писма сваки могућним начинима од добровољног захтева: „Позајми ми одмах 30 талира", до дарзавне молбе: „Ако ниси рад да пропаднем, имај сажаљења ноћ."

Павле је пребдио више ноћи, размишљавајући како да им помогне, и често је пута новце закидао од својих уста.

Једном му је Готфрид писао да се сав подерао и да му је потребно летње одело. Павле је баш био наумио да за себе поручи стајаћи капут, јер му је стари био отешњао; уздишући спаковао за то одређени новац у писмо и посла га брату, али му у писму помену да ни он не стоји боље с оделом. Брат се показа великодушан, јер му после две недеље посла пакет са хаљинама и с писмом, у коме је писао: „Шаљем ти уз ово своје изношено одело. У својим скромним приликама моћи ћеш га јамачно још употребити".

И блиикама се Павле постарао за сјајнију будућност, него ли што се могло претпоставити по тешким приликама у кући. Постарао се да их попадија, некада гувернанта, прими у приватну школу, коју је била отворила за кћери имућнијих породица из околине.

Школарина није била при том најтеже — па и кћите и вежбанке могле су се набавити — али тешко, врло тешко било је набављати потребну гардеробу, јер његов поносе није допуштао да сестре изостану из пријатељска и да их ове можда сматрају за просјачку децу. Он је сам на себи одвећ осетио, како је то кад човека погледају преко рамена, па то није хтео допустити сестрама.

Код матере није нашао ослонца више чак ни за оне чисто женске ствари. Она је непрекидним грдњама свога мужа била толико утучена, да више није имала одговорности, да и једну крпицу купи на личну одговорност.

„Што урадиш, сине, биће добро", говорила је она; и Павле би отишао у град да га преваре трговци и кројачица.

Блиикне одрастоше, безбрижно и обесне, и не слутећи, каква се жалосна игра одиграва у њиховој најближој близини.

У десетој години тукле су се са сеоским мушкарцима, у дванаестој ишле су с њима да краду крушке, у петнаестој примале су од њих ките љубичица. . .

Оне су задалеко важиле као најлепше девојке у околини. Павле је то знао добро и није се тиме мало поносио, али није знао да су из ограде од градине имале састанке и да се половина њихових конфирмацијских другова могла хвалити, да су им љубили слатке румене усне.

X

Било је месеца јуна једне недре недеље по подне.

Из шуме преко разлегала се тиха свирка труба. Само се славила данас велика свечковина. Путничка капела приређивала је концерт. Са свих страна били су дошли становници села, чак ни спахиње се нису устезале да дођу, јер се тако што није дешавало често у тихој, повученој шуми.

Још од подне прође дуги низ кола поред мајура, и стари Мајерхефер, који није рано остајао код куће, када је где што било, намах се одобровољио и позвао женскадију да се брзо спреми, јер хоће да се жртвује и да их одведе на свечаност.

Блиикне, које су одавно већ жудно погледале кроз прозор, узвикнуше гласно, госпођа Јелисавета им се благо насмеја, па се окрете Павлу, који је седео у углу и мирно пастазио дељати пратке, као да га се све то ништа не тиче.

„Зар нећеш и ти с нама?" упита она.

„Павле може да кочијаши", рече Мајерхефер немарно.

Он се захвали и рече да му је капут сувише похабан, а рад је и да надгледа надничаре, који су имали да дођу са смрзаем сунца. Сутра је требало почети косидбу.

Блиикне се згледаше, шћућурише главе и церекаху се; а када изађе на врата, обисиоше му око врата и Катица му нешто прошапута: „Чујеш, ми нешто знамо!"

„Е, а шта знате?"

„Нешто лепо!" рече Грета тајанствено.

„На реци!"

„Јелисавета Дуглас се опет вратила."

И ударивши у гласан смех, одјурише.

Павле се прво налути, што се усуђују да се тако ругају с њиме, затим уздахну, зачуди и насмеши, што му је срце намах почело толико куцати.

Пола сахата затим поћоше његови.

„Дођи скоро за нама!" довикну му мати с кола, а Катица дошапу му при пењању у кола на уво:

„Чини ми се да ће бити и он."

Сада је био сам на опустелом дворишту... Девојке су ради муже биле отишле на пашу,— нигде живе душе широм.

Пятке у барутници беху подигле главу под крила, нас на заиду хватао је сањиво мува.

Навле седе на огради од гредице и гледаше према шуми, на чијој се ивици видело трепереље белих хаљина, а каткада се видело свеглендање, када би сунчев зрак пао на хамове запреге у кочијама.

Дође вече. Још је био неодлучан да ли да се усуди поћи за својима.

Дође му на ум хиљаду разлога, који му налагаху да свакако остане код куће, и када је свеам био на чисто да му је место у кући и нигде више, обуче стајаћи капут и оде на свечаност.

Почело се смркавати, када је корачао преко мирисне леђине. Срце му обузе неки нетајни страх. — Није се усудио да трага за раклозима, али када прође поред убуна смреке, под којим је некада Јелисавети звиждао своју најлепшу песму, прође му боз кроз груди, као да га је што уболо.

Застаде и размисли да ли не би боље било да се врати. — — „Капут ми је сувише похабан“, говораше у себи, „не смем се појавити у пристојноме друштву.“ Скиде га и поче га разгледати са сваке стране. Шавови на леђима ничили су на сине траке, на лактовима био је тамно-сребрни сјај, а ивице превоја на прсима имаде сву чак и реса.

„При најбољој вољи не може се“, рече он, па седе опет под убун смреке и сањаше о томе, како ће изгледати лепо и отмен, када једном дође до новога капута. „Али ће још много дотле требати“, настави он, „прво морају Маке и Готфрид да се уиубре у положајима, Грета и Катица морају добити тражене балске хаљине, а мамина наслоњача мора се поново превући“, — — и што је више мислио, све му је више ствари дошло на ум које су преке.

А затим му се опет учини како је обучен у нове повојате хаљине, с лаковаиим чизмама на ногама, с модерном оковрагном мараном, па поносно подигнуте главе у немарно отменом држању узлаз у балску дворану, а Јелисавета му се с одличним поштовањем смеши.

Намах се тргне из снова. — „Срамота, постао сам читав кицош“, карао се, „шта ће мени лаковане чизме и модерне боје оковрагна марама, баш ће сада у своме староме капуту у шуму. — — Уз то се сасвим смркло“, додаде он опрезно.

Све су јасније јечале трубе. Клицање и какот продре кроз борову шуму до његових ушију.

Округла једна шумска ливада била је претворена у место за забаву. У средини било је намештено узвишење за свираче, десно од тога била је дашчара сеоског крчмара, који је продавао киселе пиво и слатке колаче, а на левој страни било је ограђено игралиште, за које се плаћало за улазак десет пфеинга више, као што се могло читати на великој белој табли.

У великом луку уоколо били су подигнути столови и клупе, на којима су се породице наслађивале понесеном вечером, и кроз њих гурала се уз клицање, кикот и звекање гомила, жељна љубави или битава.

Концерат је већ био при крају, играчка је почела; по угажењој маховини окретали су се парови уоколо, дувајући и спотичући се.

Светлост поноћа вечера разливала се по провлаку, док међутим већ беше потонуло у мрак шумско земљиште око њега. Овде су се бавили слуге и слушкиње из оближњих места, чак су и кочијаши напустили своја кола, пошто се нису могли помирити с тиме, да љубавну игру посматрају из далека. Сваки убун као да је оживео, и из крила ноћи избивале тихо, љубавничко кикотање.

Плашљиво као крвнић шуњао се Павле око места весеља. Страх од туђих људи био му је увек урођен, али се још никада није било тако плашљиво стегло његово срце, као у овоме трентутку.

„Да ли је Јелисавета ту?“ — Нигде трага у овој пречи од становника „беле куће“, али и његови као да су нестали без трага. Једном му се учини, као да му допире до ушију весело гукање близнака, али у часу ишчезе граја.

Дашчут је већ био обишао круг, када изненада — срце му хтеде стати од страха и милине — спази баш испред себе оца и мајер с породицом Дуглас, како у најпријатнијем друштву седе заједно за столом.

Отац се био галантно на сто и сам подржевео наговараше господина Дугласа. Плећати опај џин бујне проседе браде слушао га је ћутећи, климаше каткад главом и смешкаше се за се. Суха, болешљива пралика упалих образа и плавих котурова око очију, која је уморно наслоњала главу на дебло и сухим, белим прстима обухватала руку матернну, била је његова кума, која му се вазда правила као гласник с онога света. Али поред ње — поред ње дама у простој, сивој хаљини, просто зачешљане плаве косе — — — —

„Јелисавета, Јелисавета“, одјекну у њему глас, и затим паде нешто као вид од облака између њега и ње и паде му студено на душу, и обави му око влажним велом.

Наспрам ње седео је један господин са дрском, плавом брадицом и још дрскијим плавим очима, који се поверљиво нагињаше према њој, док му је осмејак прелетао преко мирнога лица.

„За опога ће поћи“, говорио је у себи с одређеношћу, која је била ваше него ли љубоморна слутња. С видовитошћу љубави познао је да се ове две природе допуњују и мораћоше потражити. — И можда, можда су се нашли, док је он своје дане проводио у ништавним сновима.

Као укочен застаде и разгледаше човека, који му нимало обезданна, шта је изгубио — изгубио, наравно, пре него је било његово.

А и како би се икада могао мерити с оним! Такав — баш на длаку такав — био је његов мушки узор, о коме је вазда сањао.

Дрзак, енергичан, свестан у победу — такав је и он некад мислио да буде — баш исто такав као туђи млади човек, који је с лакомисленим осмехом погледао на Јелисавету. — И он је носио лаковане чизме и модерне боје оковрагну мараму, а одело му је било од најфиније дрие, сјајне чохе.

Читав сахат биће да је стајао Павле, не усудивши се да се макне с места, прождирући очима Јелисавету и човека наспрам ње.

Наста ноћ. Он то једва опази.

Запаљаше шиз свештљака, које разлеглне неодређену полусветлост на шарену гужву људску.

„Како сам дено прикривен“, мишљаше Павле и радоваше се мраку, у који се повукао. Он и не опази да на њега ноћење дни човека и у његовој близини нешто наметнуте на земљи. — На један мах букну, на непуна три корака од њега, пурпурно-црвена бенгалска ватра, која сне уоколо обасу морем блескаве светлости.

Брзо се хтеде склонити у сенку једнога дебла, али већ беше касно.

„Није ли то Павле?“ узвикну мати.

„Где?“ упита Јелисавета, обрћући се радосиале.

„Дерање, што то тумаш по мраку?“ узвикну отац.

Хтео не хтео морао је сада изићи и поруменео од стида, с капом у руци, стаде пред Јелисавету, која се била налактила и гледала га смешећи се.

„Да — такав је увек — прави гмизавац“, рече отац, ударивши га по рамену, а туђи млади господин подиже косу са чела и смешкаше се у пола доброхудно, у пола подсмешљиво.

Сада устаде и стари Дуглас, пође к њему и ухвати му обе руке. „Главу горе, млади пријатељу, и прса напред!“ викну он лавовским гласом. „Немате Ви разлога

да оборите очи. — Ви најмање на целоме свету. Ко с двадесет година чини што Ви чините, то је потпун човек и нема да се крије. Неће да Вам лажам, али запитајте се једном, ко би још то урадио! Да не би ти, Лесне?“ окрену се он младоме кицошу, који весело смејући се одговори:

„Какав сам, такав сам, ујаче.“

„Само кад би био какав, неваљаче“, одговори Дуглас. — „Знате, ово је мој нећак, Леон Хелер, Гаша Гајшаб у новом издању — — —“

„Ујаче, изгорех!“

„Мир, обешењаче.“

„Ујаче — двадесет чаша — ко пре буде под столом —“

„То он зове поштовање.“

„Ујаче — ти најеђан.“

„Мир — погледај само свога младога тежака — двадесет му је година, а држи све газдинство у реду.“

„Е, господине Дуглазе, и ја сам још ту“, викну Мајерхефер нешто необична лика.

„Не мислим Вас вређати“, одговори овај, „али Ви имате са својим акционарским друштвом толико посла — Ви се наравно не можете старати о таквим тричаријама.“

Мајерхефер се поклони поласка, а Павле се застиде место њега, јер је и сувише добро осетио прекоју оних речи.

Госпођа Дуглас дозва га к себи осмехом, узе му руку и помилова је. „Порасли сте и прелепши сте се“, рече она својим слабим, пријатељским гласом, „и добили сте лепу браду — — —“

„Па рецте му ти“, прекиде је мати, која је данас изгледала слободнија него ли иначе. „Павле, замоли своју куму — — —“

„Да — молим за то“, рече Павле, муцајући и поново поруменевши.

„Бог ће те благословити, сине“, рече госпођа Дуглас. „Ти си то заслужио“, — и глава јој опет клону на добро.

Павле је сада стајао иза клупе и није знао шта да почне. Откад је одрастао, сада је први пут био у туђем друштву. Поглед му паде на Јелисавету, која се окрете за њим, налактивши главу.

„А са мном и нећеш да се поздравиш?“ упита га тихом враголијом.

Оно поверљиво „нећеш“ даде му одважности. Пружи руку и упита, како јој је било оно дуго време.

Жалосни покрет прође јој преко лица. „Није добро“, рече она тихо, „али о томе нећемо доцније, када будемо насамо.“

Она се мало помаче, па рече: „Ходи!“ И када седе поред ње, додирну јој лактом врат. Тада му кроз сво тело прође језа, каква никада у животу није осетио.

Леон Хелер пружи му преко стола руку и рече смејући се: „У добро пријатељство, Ви узорни сине!“

„На жалост нисам достојан, да будем узор“, одговори он у својој невиности.

„Онда будите спокојни — нисам ни ја. — Ништа ми није отужније, него ли такав узорни син — —“

„А што сте ме тако назвали?“

Леон га погледа збуњено. „Е, на изгледа да Ви све сматрате за збиљу“, рече по том.

„Опростите — ја сам тако слабо навикнут на шалу“, одговори он, а стид му обли лице. Када се затим окрете Јелисавети, опази како га она гледа у очи необично дубоким, озбиљним погледом. Тада му душу обузе изненадни осећај среће. Осетио је да ту има некога који га не сматра за глупога и смешнога, који је разумео његову природу и законе по којима се владала.

Док су њих троје ћутали, настави отац на другоме крају стола доказивати господину Дугласу план свога акционарскога друштва.

„На ако имате према мени поверења, господине! — али не! то и не морате имати — хоћу да кажем, ако нећете своју срећу лакомислено да прокердате — а својој срећи не треба стати на пут, господине! — ако у себи осећате само искру предузимачкога духа — онда, да онда! — ! знате стотинама се хиљада ту може зарадити, трошет је неискрпан — а што бисте допустили да се други место Вас обогате, господине? Напред — кроз мрак и светлости, моја је лозинка — хоћу да се отимам и борим до последњега даха — јер није мој лични интерес у питању, већ ми се чини као питање целога човечанства! Стало је до тога да се пуста земљишта спреме за културу, стало је до тога да се целоме сресу створи нови животни сок, стало је до тога да се сиротања оних предела претвори у богатство — стало је до тога да човек постане добротвор човечанства, господине!“

И у том је правцу торокао и даље.

А затим се сасвим примаче Дуглазеу, и као да хоће да му стави пиптол на прсе, узвикну:

„Хоћете ли дакле да узмете учешће, господине.“

Дуглас спази једва мах своје жене, која је показивала на госпођу Јелисавету и њега при том молила, па рече, у пола весело, у пола љутито: „Шта му драго.“

Павле се опет застиде, јер је читао на лицу Дуглазеову, да је њему једно стало до шале да баци неколико стотина талира кроз прозор. Знао је он сувише добро, да нико памети није могао планове његова оца озбиљно схватити.

„Зар нисте видео наше девојке, Павле?“ упита мати, која је сада била исто тако утучена као и он.

Не, он их нигде није видео.

„Иди онда — потражи их — отишле су на игралиште — реци им да не иду одвећ много, иначе ће озебсти.“

Павле се подиже.

„Пођи ћу с тобом“, рече Јелисавета.

„Смем ли и ја поћи, сестрице?“ упита Леон.

„Остани ти само овде“, одговори она на кратко, пошто он изјави да ће га убити туга.

„Красан човек“, рече Павле с уздахом зависти, када поред ње корачаше кроз гунгулу.

„Да — и иишта више“, одговори она.

„Волиш ли га?“

„Волим — врло.“

Дакле ће га ипак узети, домишљао се Павле.

Уоколо вакаше и клицаше гомила. Светилку једну обузе пламен, и пуно младих момака трчаше се да је скине с узице. Разбуктала парчад хартије летела су по ваздуху, а течни стеарин прскао је по кругу.

Јелисавета наслони своју руку на његову и прими главу на његова плеча. Опет га обузе мала језа, коју не могаде објаснити.

„Тако — сад сам заштићена“, рече она шапћући. „Дођи после у шуму, Павле, имам много да ти причам — онде нећемо бити узнемирени.“

И како она то рече, њега сасвим обузе страх од саме радости.

Сада су били дошли на игралиште. Трубе јечаху, а играчи се врћаху у кругу.

„Хоћемо ли и ми да играмо?“ упита она, смејући се.

„Па ја не умем“, одговори он.

„Не марш“, рече она, „за такве је случајеве Леон ту.“

Падоше му на ум клупи своја, што их је данас свио под смреком. — „Тако је са сваким, што себи сувише“ помисли он.

„Имам још једну твоју књигу под себе, Јелисавета“, рече он потом.

„Знам, знам“, одговори она, гледајући га смешећи се.

„Опрости, што —“

„Ала си ти ситничар!“ пљунула се она. „Леси ми је међутим упропастио сву моју књижицу, па сада тражи да набавим нову — јер нема више шта да чита.“

Леси — и све једнако Леси! —

„Па јеси ли много лепих ствари читао?“ упита она затим.

„Знао сам некада све на памет.“

„А сада?“

„Сада, о Боже! — ваља ми мислити на толико свакодневних ствари — није оно више за моју главу.“

„Ни за моју, Павле! То је отуда што смо одвек много окусили од живота — појезија је за нас пропала.“

„И за тебе?“

Она уздахну. „Једна мамица!“ рече затим.

„Шта је с тим?“

„Видиш, већ сам пет година болничарка“, рече она, „ту је пуно мутних часова, па када напднеше тифа и очи заболе од многога бдења, а на пољу бура луња канцима — навиру на човека разнолике мисли о животу и о смрти, о љубави и о напуштености — на кратко — онда човек себи испева своју песмарицу и не трази више туђе. — Али хајде да се уклоним из ове галаме — хтела бих те много питати — а овде човек разбира с муком своју рођену реч.“

„Одмах“, рече он, „само да прво — —“

Очи његове прелетеше преко игралишта, када зачу наемејани мушки глас иза себе: „Погле оне две бесне мале.“

Несвесно окрете се и опази браћу Ердмане, које годинама није видео. Они су међутим били на позоришној вредној школи и постали су велика господа.

„С њима ћемо да се прошалимо“, рече други. Затим се смејући се увукоше у круг играча.

Одмах затим спази Павле и своје сестре. Смеђе густе витице пале су им замршено у лице, образи су им пламтели, прса се надимала, а очи су им гледале залубљено и успламирено.

„Како срећно изгледају — ова дивна створења“, рече Јелисавета.

Павле их мало покара — оне једна обратише пажњу на њ, већ гледаху церекајући се поред његових рамена. И када се окрете, опази оба Ердмана, који су се сакрили иза узвишења за скирече и отуда давали потајне знаке.

Близнаке беху међутим умакле, а и Ердмани нишчали.

„Хајдемо одавде“, рече Јелисавета.

Он приставе, али остаде као укопан.

„Шта ти је?“ упита она.

Он пређе руком преко чела — ријача реч коју је био чуо не хтеде му изићи из главе.

Сестре су биле младе — обесне — неискусне — нико их није чувао — па када би се сада превариле — када би — хладна му језа обузе све тело.

А он — који се заклео да ће им бити веран чувар, он се подао своме уживању, он —

„Хајдемо у шуму“, рече Јелисавета још једанпут.

„Не могу“, промуца он . . .

Она га погледа зачуђено.

„Морам — — сестре — никога нема уз њих — не срди се —“

„Врати ме столу“, рече она.

Он то учини. Ни једно не рече више на речи.

Пет минута доцније изненади он сестре, како су руку под руку хтеле с Ердманима утећи у шуму.

„Куда?“ упита он, ступајући међу њих.

Оне оборише збуњено очи, а Катица промуца: „Хтели смо мало у шетњу . . .“

Браћа Ердмани почеше разговор тоном поштењаковића, стискоше му срдачно руку и пожелеше веома да обнове пријатељство из младости. — А потом му показаше песнице.

„Хајдете сада матери“, рече он близнакама, а када се почеше устезати, одвуче их за руке са собом.

Сто се у пола непразно . . . Породица Дуглас била је отишла са свечаности.

Он оде у шуму и поче размишљати о томе, шта би све могао казати Јелисавети. — Али није било суђено — све се нешто испречавало.

(наставиће се)

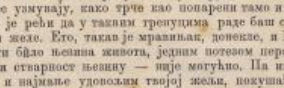

Петроград.

Драги друже,

Хтео би да знаш шта се ради на „дављем северу“? — Да ли си видео како кинте мрави у свом мравињаку када их ма ко узнемири у њихову миру, да ли си видео како се узмувају, како трче као попарени тамо и овамо? Тешко је рећи да у таквим трепуцима раде баш оно што хоће и желе. Ето, такав је мравињак, донекле, и Русија: опипати баш њезина живота, једним потезом пера представити стварност њезину — није могућно. Па иначе, да макар и најмање удовољим твојој жељи, покушаћу ево.

Није давно било када су на Западу веровали да у Русији живе полудивљаци који се хране дојачим свећама а добре две трећине годишњег времена иду одевени у дебеле бунде, да остало време продембелишу пијући квас. А није давно било ни ово доба кад и сами Руси вероваху да је у Западу и истина и спасење, када јавно говораху: *Ex occidente lux!* сматрајући за част, ако се могу *обезбеличити*, слити се у *Европу*, те тако бити с њом *једно и неразделено*, одричући се за увек својих најближих, себе самих.

Али се, знаш и сам, јављаше сред ових северних дивљака писци-учитељи, који позиваху људе да од речи и на дела пређу, који позиваху на ослобођење од оних окова који спутаваху развитак слободне личности. Они напоминше и Запад да на њих обрати пажњу: заинтересоваше га својом свежином, новошћу и оригиналношћу идеја. Са друге стране, и сами „дивљаци“ престадоше јести лојане свеће и пити само квас . . . то јест, хоћу рећи, престадоше слепо веровати у Европу, па, приметивши на јеврејском огртачу и руке и закрпе, скидоше га и напукоше нову, своју одећу. Место слепе вере дође критика. У осталом, кроз ово критичарско решето још не прође баш свако прво што нам дође са запада.

По речима једног од Тургењевљевих јунака: навика зависности дубоко је срасла с руским човеком. Њему је свуда и у свему потребан господар. Такав је господар обично жив човек, а по некад њиме влада и само буди какав, тако звани, *кровац*. И ако је Русија крајем XIX века отала на своје ноге, опак не значи да је се за увек ослободила својих по каткад неупутних навика. У такве навике ја бих да убројим и оно често непромишљено одушевљавање Западом. Не хитај с мишљењем, да је ово опскурност. Ја верујем да словенски народи ваља да у својим младим годинама истичу траже на Западу, али толико тек колико то неће бити од штете по њихову индивидуалност ни њихово огњиште.

Ако пажљиво размотриш руско друштво запазићеш, да оно не спава, већ живи у напону свог живота, ради и мисли . . . . Ово се нарочито опажа у великим универзитетским средиштима, у омладинским круговима. Нема сумње да се негативне појаве најпише опажају у *каммерјункала*, у бирократизму, који је резултат Петерзиховског система, а који је прогутао све што му је под руке

долазило, који је гушио сваки полет, сваки живот — као што коров крин гуши. Наша средња и виша школа, основане по западњачким угледима (а највише по француским), још вазда спремају само чиновнике. Оне су огромна фабрика у којој се справљају само дипломе — *conditio sine qua non* за државну службу. За то је и дошло дотле, да се од ученика средњих завода очекује само атестати, а од универзитетских грађана само дипломе, а не и наука.

Па ипак, и ако је ово, што рекох, обична појава, опет бирократизам није могао угушити живу душу младог народа; омладина је пуна душе, и њеним својим делом бави се о проучавању друштвених и научних питања.

Садашњу омладину можемо без потребе поделити на неколике групе: свака од њих има своје агенте и своје жреце, своје органе у новинарству, свој круг читалаца и рада. Утицано место међ овим групама заузимају присталице капиталистичке теорије Карла Маркса, тако звани *марксисти*. Они повинају руски народ да напусти свој плуг и рало, да остави земљу хранилицу, па да пође у фабрике, које ће једино спасти Русију. — Одвући народ од земље, за коју је као прикрпљен, у коју је гледао и гледа изнор свога бића, нагонити га да пође у фабрике — посао је који се не може баш лако извршити. А питање је још, да ли су такве тежаке баш памети и опхрадне. Вило како му драго, тек група *Марксиста* има и својих лепих страна; она се стара да друштвена свест уноси једном сву потребу за олакшавање радничког стања: умањати радно време, повећати плату, давати радницима видне и угодне станове, подизати им болнице и школе.

У другу групу, исто тако многобројну, а луто нерасположену према првој, долазе — *народњаци*. Рад ове групе још је симпатичнији, јер њени чланови и задаци могу реализовати са великом корићбу за руски народ. Обе групе искажују своје идеје и штампом и литературом. Истина, ни једни ни други не могу се похвалити владиним симпатијама, јер из основа осуђују бирократизам. Цензура гуши један за другим њихове солидне и симпатичне органе.

Трећа је дошла јавила се још једна литерарна партија, то су *Ничеовци* и *символичари*. Може бити, да се символизам као појезија расположена и разликује од умеличких протеста материјалнизму и позитивизму; може бити да ове свбрајоне нових погледа на свет очекује велика будућност у којој ће, прерађујући старе философске и естетичке погледе, открити праву истину о лепоти неразделивој од Божанства, на ипак је све то и загонетно и неодређено. Несумњиво је само једно: млађи вибеници и новајлије песници оштро се разликују од старе песничке школе коју је завршио Надсон. Данашњи књижарски тргови пооплављени су производима песника декадената, у којих творевинама нема ни осећаја ни идеја; а стихови им не утичу на осећајну и нервозну душу данашњих читалаца.

Као ипак времена јавила се и проповедаље Ничеова индивидуализма. Његове идеје дубоко су већ продрле у извесне друштвене кругове, у којима створиле и читав култ — *Ничеизо*. Ниче (који је само једном прошао кроз руску цензуру) препофен је и штампан већ неколике пута. Највећи је број његових поклоника у логору симболиста.

Симболизам, а једном и декаденство са својим чудноватим облицима, захватили су корена и у књижевности и у уметности. Поред овога јавила се и једна нарочита фракција — мешавина *Маркизма* и *Ничеизма*, прави *пеитрет*: тако звани *неомарксизам*. — Баше налда праћике да о овом доцније и опширније проговорим.

Извештачености декадентства, развраћености неомарксизма и „егоизмом“ Ничеизма највише оштрога сатиричара у модерном свету познатог списатеља П. Боборикина. У садашњој сезони имала је извредних успеха његова комедија „*Назвала*“ (Наизиь). Руски декаденти, неомарксисти, Ничеовци и њима слични недоноспи страшно се љутиште на писца, али се гледаоци од срца смејаху и сложно пљескаху оштроумној комедији Боборикина. —

У најновије време руско друштво обузето је симпатијама за Буре, и својим породичним стварима. Оцеви и матере, а заједно с њима и деца, живахнуше најновијих дана. Руска влада, изазвана у сусрет друштвеним невољама и жељама, покренула је питање о реорганизовању средњих школа, о смањивању часова на класичних језика. Доста је већ деценијума како Руси плаћају данас немачкој школи, па је већ крајње време да се и тај јарам стресе. И можда није далеко дан, када ће:

Сто тресла трубља звоно!
Да разлаче широк свет:
»И Велики умре Цар!«

Али о овом други пут, а дотле ти шаље поздравље твој

Мали Рус.

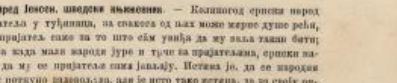

Алфред Јенсен, шведски књижевник. — Колизогод српски народ има пријатеља у туђинца, за сваког од њих може изрећи дуге речи, да му је пријатељ само за то што сам умиља да му зала такви бити; јер у доба када мали народи јуре и туче за пријатељима, српски народ чека да му се пријатеља сама јављају. Истина је, да се народи понос тим поткупно надовољава, али је исто тако истина, да за своју општу корист вала тиме породити, више интересована умносити у туђину.

Алфред Јенсен, угледни књижевник шведски, тако је и у миру проучавао наш дични језик, додавајући већ при тога своје симпатије нашем народу. Њих такође истина рада јавно се у преводима на српски књижевности. Превео је од Јаше Јакарићева *Шћепану малом* и *Сви ће то народ познавати*; од Симе Матавуља *Крчму оспор* и *Како се женише оженише*; од Јанка Веселиновића *Кумову кћерку* и *Мајор Стојанац*; од Стјепана Митрова Љубише *Крабу* и *прекрабу свом*. — Ови нетани преводи нису остали неопажени у шведској журналистици. Журнал „*Fyris*“ пише је тада, да је ретко који избор и превод дошао до компетентијега од г. Јенсена. А са само приповедне вене: *но су од универзалне вредности во свако с опатичко, већ и с културно-историјског погледа*, — Журнал „*N. Eldsvallix* — *Tidning*“ вели, да је у овим причама, проведеним изврсним стилистичким талентом, *классен карактер народа који свако, но ја се познао, сасвим морав. Тако је он добродушан, ауе осећаан и строг и строг моралан и поштен*. — А „*Göteborgs Aftonblad*“ опако се изрази: *Преводилац је уложио велику литературну услугу, што нам је тако пријатно једне књижевности, која за садржај ва жељбу, живост, нарочит и d e l i - m e d. Ови чудесни прасток, прекрасних духа утицу на читаоца као свеже дрвеће и њежни ваздушак по опасалом суперградњалу културном жишту.*

Поред ових одлика беше их још читав низ, који историјанку и лепоту превода и несумњиву вредност оригинала. А када са тим, после опако јасиког дечака, изађе г. Јенсен са преводом „Горског Вијенца“ (у издању шведске академије), шведске симпатије према српском народу добише још јачег израза.

Г. Јенсен већ се неколико пута сдушно са хладног севера међу Јужне Словене, па и сад над ово редове пенсено, биће се опет угледни шведски списатељ и искрени српски пријатељ у нашој Атини, у лепом Дубровнику. Изод његова најновијег проучавања у њиној средини, изразе његових поновљених симпатија очекујемо са искреном радошћу, уверени да ћемо и опет бити надувени, да му од срца довикнемо: *Хвала!*

Наполеон у Египту. –Годиче 1798. Наполеон Бонапарта, у братији научењака, уметника и веаине војске, предузе своју знамениту експедицију у Египат, у намери да ти освоји, те да тимо ослаби силовиту конкурсну силу и дозиде у опасности вено колоновјално царство у Индији. Он срећно прође преко Средоземног Мора, заузе Александрију и пође за Каиро, где га у близини Пирамида очекиваше велика војска намештена. »Војници, посмотрите да четрдесет векова гледају на вас са ових Пирамида!« Војници су разумели речи свога Јенерала, битка беше добивена.

Ова експедиција Наполеонова много је значила у погледу културном него ли у политичком. Научењаци, које Наполеон бејаше са собом повео, пронашше многобројне споменике старога Египта — те колеско дубоке дивилизације, трудећи се ирн том да проучају хијаз-

српско високо са грантиних сновеника. Шкиполком, Марајет и Магаверо задужили су човечанство баш тиме, што су одавали далеку хронологет старога Египта.

Наша слава представала Великога Николеона као из погледу свих јунацада, а у односу свога отаца и ученика који посматра једну и другу, — остаће увечаја из древне прошлости историске. Пред погледа ту су свему пажње човеку питање, кто ли је у тој трагичној мисли и осећао онај велики човек, кроз који се свет тек бејаше почео да отвара. Нема сумње, као ни јоп тада, а оно је нисмо могли Ватерлоа корио и он узвикнути заједно с једном проповедником: „Господе мој господарко, господаре мој господарко, све је то истина!“

Рукица (словенске К. Бласс). — Ручице јој пуне ружних пупољака, који су заједно с њом тако лепи и тако чедна кита. Загледајте се дубље у то нежно цвеће: сне је тако лепо и доладпожо, а на лепоту најлепшем пупољку не знате шта је лепше: да ли сне очиоци, она устанина, онај чедни осмејак, ова невиност која из свега тог тако заноспално веје?

Цинкографија (словенски Т. Вапстан). Увек се радујемо кад видимо туђинца пријатеља да за своје производе тражи и налази предмета а у нашем народу. Овај мађарски сликар, који није непознат нашим читаоцима, врло радо и врло често залази у наше крајеве ради својих сликарских студија. Он је до сада објавио већ читав низ својих радова из српског народа, у којима није одмакао од онога што је видео, ни у лакшаном иу у рђавом смислу. Верност у његову представљању најбоље је јемство на правилно схватање онога што износи, те из тих разлога и доносимо рад његове радове у „Новој Искри“.

Српска санитетска чета на маршу и Српска санитетска чета на одмору. Већ је прилично времена како нам се обраћа писама (у толико милија што долазе од Срба сан краљевине Србије) да у свом листу доносимо и слике из појединог живота у Краљевини. Тај се жељи, сад, радо одазивамо, а постарали смо се и за веће број таких радова. — Данас доносимо слике санитетске чете београдског гарнизона. Поступна оирема овог најхумунијег дела свако верске, шеговом инсеђивању и спрема за свако сиентуалности потпуно задовољавају не само појединце старешине већ и сваког Србина који и од сриске војске очекује остварење својих давнашњих идеала.

Са корисне чаловеке: **Велики Двор у Јелисејским Пољима. — Универзитет Јелисејског Двора. — Grand' cour de Paris — Hôtel de ville. — Колеџа Св. Миклајла. — Мост Александра III. — Улице сн Електричне Палате. — Мале Двор у Јелисејским Пољима. — Велике тачке.** — И Велики и Мали Јелисејски Двор отворени су за уметности сних народа. Унутрашњост Великог Двора, огромна по својим размерама, бива најлепша и најкомплетнија дво Париске Изложбе. Мост Александра III који преко Сене у сваку изложбу. Велики Париски Точак дело је једног енглеског сиженјера, а коштао је преко 40,00.000 динара. Колеџа Св. Миклајла једна је улаз у изложбу, а подигнута је по угледу на истоимену средњевековну париску пашшу. — „Hôtel de ville“ и „Grand' cour de Paris“ представљају грађевине нескадњег Париза. Електричну палату, које сликну доносимо у прошлом броју, краси статуа огромних размера чију сликну прикључујемо данас.

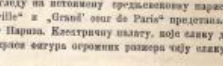

НАУКА

Српска Краљевска Академија у 1899. години

Рад у самој Академији

а) *Академија природних наука* имала је 8 скупова, и примила је ове радове: 1. од академика *С. М. Лозанића* расправу „Хемијске комбинације“, која је се објавити у 59. „Гласу“; 2. од академика Др. *Ј. Живића* расправу „Каретна пала западне Босне и Херцеговине“, која је се штампати такође у 59. „Гласу“; 3. од дописника Св. *Брусине* „Инсектарију неотпске малакозоолог ске фауне“; како се ово није могло штампати због недовољних средстава; 4. од пот. *Др. Радм. Јелозекића* прилоке српској фауни „Ко сад опажена паразитна неколико наших лопцдавтора“, штампан у 57. „Гласу“; 5. од гимн. професора *Мил. Јурковића* „Прилог на флору малакопа у Србији“; 6. од *Мил. Сибинчића* чланак „О малакопавка у краљевини Србији“; 7. од *Николе Ристићевића* чланак „Прилог флори гљива у Србији“; сва три ова прилога биће објављена у 59. „Споменику“ Академијину; — још су приилене и дате академијама на оцену расправе: 8. од *Др. Бошка Гмерлинга*: „О токсичним алебарских силазима“ и „О анатомичким нарушама неких органа“; 9. од проф. *Н. Ђ. Мишковића*: „Формиранје и друго-медитеранским слојевима у Србији“; — сем тога је сва академија: примила и из прегледнуле новпх академика Др. *Јов. Цвијића* и *Др. Мих. Петровића* одобрила пристуиле им академске расправе, које су читане на свечаним скупштина Ср. Кр. Академије 2. и 9. јануара ове године.

б) *Академија филозофских наука* имала је у протекпој години четпри скупа и два с академијом друштвених наука заједничка скупа; у пруг рада ове Академије иду: 1. прикупљање и стрсмање грађе за велики Академијин *Речник словенског или српског*; 2. прикупљање грађе и припреме за издање повеле *Збориика српских народних песама*; 3. расправа професора *А. Гавриловића*: „Историја сеоских и пиших нар. песама о Краљ. Марку“ и „Прва јарачкиа и остетичари у новој српској књижевности“, од којих је прва прављена да се штампа у 58. „Гласу“, а друга је на опоме у једној академији; 4. књижевника *В. С. Петровића*, из Женеве, саве „Покушај на пранц. библиографију о Србима и Хрватима“, које се већ штампа као засебно издање Академијино; 5. прикупљање је и *т. зв.* материјалу прошете и врке, које ће предочити иовоме пред. проф. *Јанко Продановић* и проф. прпир. *Драг. Костића*: да се, под надзором ове Академије, нарпде и о дрпгпном пачину прикупљају „Допуне српској библиографији“.

в) *Академија друштвених наука* имала је 4 скупа и два скупа заједно с Академијом филозофских наука, на којима су приказани и на штампу премљени ови научни радови: 1. од академика *Ил. Стефановића*: „Критички преглед летор. извора о Кнезу Лазару и о Краљевићу Марку,“ који се штампа у 56. „Споменику“; 2. од академика *М. Ђ. Милићевића*: „Белешке о пурпурпи, прикази и манпетирама у времепима Стефана Дупдпја,“ које је се штампати у 57. „Споменику“; 3. од академика *Владимира Јовановића*: „Историја српског старога Дубровника „Пјеска (из Рима) Роса Градске,“ — која је се штампати у 57. „Споменику“ 4. од академика *Јов. Мишковића*: „Један приказчић о Бору на Мајдану,“ која ће бити штампана у 58. „Гласу“; 5. од проф. *Јов. Н. Томића*: расправа „Приједвпк и Црна Гора од г. 1472 до 1528, која ће се штампати у истом „Гласу“; 6. од проф. *Ст. Димитријевића*: расправа „Одлоки пећских архијараха с Русијом у XVII веку“ одлука о овоме спису још није донесена.

На заједничком скупу с Академ. филозофских наука она је Академија доиела ове одлуке: 1.) да се прегледају, опишу и увеже у каталоге *старинске споменице из српског историјског архива и румунског збирке* Срп. Кр. Академије и Нар. Библиотеке; 2.) да се почпи спремити за штампу велики зборник *из историје, устава и старог књижевног српског народа*, чета рада је одређена и нарочита одбор.

г) *Академија умепности* имала је три скупа и на њима се бавила овим пословима: 1. одлучила наставити рад на прекршеиу пиницији и шира из старог српског ренесансног стила, нарочито Николе Сталићевића; 2. приредила *мајсторске скице из старих српских споменика*, које су радпле академик *М. Валтровић* и проф. *Арш. С. Малетровић*; 3. оцепила умстничку вредност Етнографском избору послапог прилога српској архитектопе и локалне музике;

д) *Академијине председништво* имало је 18 скупова, на којима су отправљани ови послови: извршавање одлуке стручних Академија и целокупне Академије, сиремни буџет, одређивапи хонорара одлучепих о радпма с других просл. установама и о рпшепим надледи, итд.

ђ) *Међународна Академија*, сом два сиетака скупа за проглашење нових академика, имала је одлоке родпнама и једно главни год. скуп, на којима је ово урађено: 1) одлучено је предлоге Академијин: вапцо, чета рада изабран и други прадпик председ. секретар.; 2) суделовано у сиарапи Академијиног председника *Јов. Ристића*, сом ученика у опроду, прилагањем пепца и одлуком о опроштајној беседи; 3) суделовано у прослави *Ђ. Јакшићевој* и *Живојину* а у извапепиој четврдесетогодишњици *Дуиићевој*; 4) барпи пеки прави и донели чланове Академије. секретара пособних Академија за 1900 г. и прегледали рачуна за 1900 г.; 5) продужено суделовање у раду одбора за избалку књига у Нар. Библиотеци и у раду Универзитетске комисије; и т. д.

Рад у Академијиним одборима.

а) *Рад словенскојужног одсека* био је у два правца: пспитивање речи из књига српске новије књижевности, и куповне речи по народу.

Но врлом послу означавање су речи у 130 књига (1830 таб.) и попвепо је 12.057 листића, што са прекључпим иаоеи свега 263.211. На спиисавању речи у књигама радило је осам лица, а на попписавању, средњавању и убацивању шесиеро.

Поспиу за куповне речи одвпала су се 53 скупљача са 49.150 речи из живога народног говора. Најпапе је речи из Србије и из Црне Горе (по 20.000 и пешто више), а остало је из Старе Србије, Македоније, Босне и Херцеговине, Далмације, Угарске, Хрватске и из Банпта. Међу скупљачима највећи је број учитеља из свих српских крајева, на онда ученика учит. школа, професора и др. С раиије добавепим обрасцима има сада одоек свега 69.750 народних речи. Целокупна грађа за речник изнеси до сада 352.964 листића.

б) *Рад у етнографском одбору* иде у два правца: рад на скремању зборника српских народних песама и рад на испитивању српских села.

У врлом одоеку прегледано је од почетка рада 290 разних дела у којима су нар. умотворне обликавапе (59 књига засебних збирака, 79 год. књижевних листова, 112 књига зборемених издања, 23 календара и 17 других зборника). Но њих је на засебним листићима исписан одпосно 1145 јуначких и већих жен. нар. песама и осимсна врпи стихова 1015 краћих жен. нар. песама. Уз то је забележен још и знатан број других нар. умотворева. — *Рукописне збирке* сада има академија 40 са 656 јуначких и 3350 женских песама; 178 народних приповедака, 2869 пословица, 2389 загонетака и загонетања, 150 подсмевања и брођепица, 469 гатака и бајапа и 65 описа нар. обичаја и лекарстава.

Рад на *испитивању српских села* настављен је по упутствима за испитивање села у Србији и осталим српским земљама, а нарочита

се нижа обрада за питања која су се студијама извештаја показала као важна. Према прикупљеном материјалу дао је рад на одређивању главних центара из којих су остали крајеви насељавани. Прешло се и изради антропогеографских карата за поједине села и краје, почевши описивањем области. Даље је истраживан основни облик српске куће и све промене кроз које је тај облик пролазио. Сад се поглавито ради прибирају подаци из осталих српских покрајина, поито је из краљевине Србије довољно грађе добивено. До сад је средњено 1200 описаних села, и то све године 200, а остало раније.

в) Одбор за *Марковићеву заоставштину* имао је састанака *једних* састанак, на коме је досуђена награда овоме пок. Светолику Рамковићу: „Порушени идеали."

Академијина издања.

У 1899. г. штампане су ова књиге: 1. Академијин Гласо 55., 56. и 57.; 2. Академијина Споменик 34.; 3. Дубровник и османско царство, I књ.; 4. Народне пуговице из Србије 1899 г.; 5. Годишњак Академијин XI и XII књ. 6. О трошку Бакаловог фонда штампана је II књ. Историје срп. устанка, а на редовних доходака Академијиних могућнуо је штампање: 7. Музикијска академика Дан. Јенка.

У штампи су: Гласо 58. и 59., Споменик 35., 36. и 37. и Фрањеска библиографија о Србима и Хрватима.

Стање Академијине благајнице у 1899. г.

У текућу 1899. г. Академија је примила 46.785·59 дин., и то: поклон Њ. В. Краља Милана 10.000 дин., државна помоћ 15.000 дин. и 3000 за стан, а осталу је био кит ове из ранијих задужбина и других прихода. Од те суме Академија је у 1899. г. потрошила 33.629 дин., и то: на плату чиновника и служитеља 6387.42 дин.; за хонораре написима 3692·50: на награду ревизија 3298·75; на Етнографски одсек 1873, а остало на припремне издатке (хонораре), на уштеђене у Академијине фондове и на разне потребе.

Академија има код Управе Фондова на рукописи: 1. Легат пок. Мирође и Мијаила Миаиловића из Крчмара, изнесен на данош осталих релија и иконостаи српском сиротишгву; сада износи 21.391·05 дин.; — 2. Легат пок. Катарине Иванковићке, изнесен из обвезнице поменуто галерије сликa у Нар. Музеју: износи 4534·55 дин.; — 3. Прилог Мадина Добрејенића трг. из Круше (у Босни) на подизање споменика Вуку Ст. Караџићу, износи 2420·00 дин.; — 4. Од поклона Њ. В. Краља Милана у 10.000 дин. остало још 1424·70 дин.; — 5. Задужбина Ник. Марковића има сад. капитал у 12.000 дин. и 8189·15 дин. од прихода, свега 15.189·15 дин.

Поред овога Академија је добила у ово године на подизање Дома О. Кр. Академији, Народну Библиотеку и Музеј Српске Земље 220.000 динара на ранији зајмовни фондови, и велики књажевни фонд пок. Дим. Стаменковића које је крајем прошле године износио 305.000 динара.

Народна библиотека.

У току 1899 г. служило се Нар. библиотеком 658 лица, најмање њака (331) и шегованим (116); страница се служило 59.

Уписано је на читаоце 12.346 кн., а то највише научних (10·956) на забавних (1465). Од тих књига биле је на српском језику 7543, а на словенским и страним језицима само 5190. Највише је књига читано у новембру (3703) и децембру (3612), а најмање у јуну (470).

Кројем 1899. г. било је у Нар. библиотеци 81.970 дела у 69.830 свезака (од којих 10.190 дупликата). Рукописа је било 625, штампаних 141 (дупликата 16), геогр. карата, слика и т. д. 2293 у 999 комада (61 дупл.), политичких новина 581 у 243 пун. (295 дупликата). Свега дакле библиотечких предмета 74.252.

Вуков Нар. библиотеке износе 34.289 д., од којих 8000 за набавку и новог књига, а остало на плате чиновника и служитеља и на канц. трошкове.

КЊИЖЕВНОСТ

КРИТИКА

У слободним часовима. Књига за младеже са сликама. Стрешмо Ж. О. Дачић, Београд Штампарија и Државној Штампарији Краљ. Србије, 1900.

Ко би судио о њиној новијој књижевности по списима, који су намењени младежи, морао би доћи до закључка, да ми ништа брзо ићимо напред. Ну, ко би судио и о младежи према књижевности по тим књижевним производима за младеж, морао би доћи до закључка да наша литература није од особите вредности, јер је несумњиво да се у њиној растеној дечје књижевности може да одзбере врло, врло мало добрих књига.

Знате ли за децу не пишу ни љубави пресе овладали, већ најчешће долове из просте свакодневице, да со дође до које вредније, којом ће се подмирити не само калиа потреба већ и наша дуисост, а не речем и страст. Ми кате и видимо да на дечију књижевности рађе и знамо и познали. Једни прештампавају једне или туђе већ раније скупо плаћене песмице, слике и чланчиће, па то новцу у позајмљено дојиде и износе на пазар. Други ои „Листак" праве „листовничког и обсланају да више нове досадиктя своја пријатеља, ну тако со то само каже, док со не смисли нто „ново". Мећутим све су ово плаше без плана, без сносно одређеног идеалног циља, којем књиге треба да послуже. Сваки од тих „књижевника" рачуна на добру дечину и јим боло одене дечје и на пријатеље, који ће књиту на буди плаћена својима рачуна за рачуна ништа да расгрђују. И тако со ово из дана у дан у зелиме случајева. Добро со може и да изгуби у каси тих свакодневних састава. Ово се може и да не опази. Зато је заиас дужност критике да, на врхом мосту, тачно ито је добро и да то признаде.

Ми хоћемо да признамо једну књижицу за децу на њиној добрих и њиових. То је књига за младеж, чи смо њима напред желели. Ну је њино чоиек, за којега се смо рекли да је мајстор у своје посао, јер му ово није правно, а најмање му се може рећи да ће свакодневно. И само ово овога списа врло је лепа наука: читајте, деца, у слободном времену, читајте а не заборавите разговарати и о свему што вам је у њима говорено!

У овој књизи има неколико песама, од којих је једна народна; остало су врлићке, бадне и онлине чланци.

Врло се поклон хоће да звуну песме, које су у књигу увезене као и народна песма (стр. 24—26). Ова народна подетиче и буди с особите зрела нежлкзи створења у чему нам је зеи пример народни идеал јунака и Србина Краљевић Марка. Биће би без њиовога јоп боље да је у јединим песмама јоп која у њиоме. Леиу збирку народних песама, која су су свима подоене за децу, још немамо. Треба знати да њиове народне песме и ако су лепе њиу за младеж. А унесене песме у ову књигу доказ су, да би г. Дачић умео учинити добар избор, а то је сад као да њиу срећно изводаи ни оки који су њиове песме унесли у читанке за њиоиову оиладиу.

Од прилика и др. чланчића нетко се до једног о особито спомен тешњивим: Отац и кћи (стр. 4), Јанко Гатић, Браћа, Необичиа ценка, Кнез Михаило (стране: 26, 65, 26, 33) и др.

У прво (Отац и кћи) најмилији бојама црта се дубоки синовља и родитељска. Тиранине, не бојим те се, рек сам ти, али не пусти да последња суза ишкупи своју њиу дечицу! Оиу то не би допустило, али га дубоке деце ослободи ропства. «Јанко Гатић» има исту сврху. Можда би било добро да је уз ову дошо и песму о истом догађају; за децу из основне школе то би било још веће задовољство.

«Браћа» је пример братске љубави, која се у причици «Другови» и даље развија, јер и другови треба да се воле као браћа. Ова се љубав постевено привоси и на другове дуже и земљу. Ред се завршиња у овоме хранило укупи — а то бе г. Дачић желео — онда ће се за свакога наше маленкиа неког морати рећи:

«Благо њему! Он је одушио дуг, који сви дугујемо своји отаџбини, јер је и њу волео у прави: «Благо томе по погиио борећи се за отаџбину» (стр. 76).

«Необичну ценку» читаће деца са уживањем. Сиротак јој је њи шоуко, која ни за једноја читаоца неће моћи остати посгаикна: «Прошли дани не враћају се више. За живота иисе никта рано, ка ти је и самоме сада тешко. Много их је, који су, као и ти што си, цео ни кровеја у мрачну.

За свакомено јоп две причице: Страпаи и птице (стр. 10) и Најтрајније богатство (стр. 31).

У прво се црта и подетиче љубав према песнини, ситним животињама, али не на нан уобичајени начин: «јер су нам ове корисне и крас корисне», ито нетк нам у убеђивању и др. квалитет за децу, већ:

«Ове ситчице заторене суе, и ако њиоие инсоне ништо зло учиниле. Ја сам их ослободио, нека буду срећне у слободи, као и ја што сам».

«Најтрајније богатство» треба да помогне утицању собичности и тежње за материјалним благом, ниме ако пуиче једне главе поиски ништа, мисаоја и исхотичко на своју грађанкност. Ну, и ово ће г. иоску потврдиа једна потрешка: «жалше је једино богатство»..... Онда је требало показо известе: али над се увотреби за онако добро на пр. њоиега народа, на тек онда да може неко рећи да је срећан. У противном, и знаше бео злата и злато бео знаша новчу вредности.

Кнез Михаило, Како је Вук учио, Иван, Чика Јова деца су чланци, којима се проширује и довољује дечје знање, а подетиче и љубав према великим дуима, негују се особина захвалности и дикаеза за ово што је и за одрасле узор ако пример, те нас својом величином освоја и задобија.

Под гунцајем пескодинке струје, која не уме да правилно сказати вредност ручног рада, а коју хрестаљу неколико наших родаиса, и г. иеки свакотуде деца ручни рад (стр. 66). Ова је здања мога иногостата и без питеге во књигу, јер је ово најмање предности: «Како је много пријатније провести преие у корисном раду но у досиаиди и породу».

У распороду појединих чланака неки недоста наблонекога реда, и то је врло добро. Г. иисак је свестан нимере своје књиге. Он хоће да оиденеки основне својих читалаца, ниме дело и са особинама, а ора том цела књига има органске целине, као што сво то у неколико напред показали. Његову ће књигу радо вреховатни сви свакодневни, који њиу за дечу а бе разумемна, на да њиу и они јасан циљ — често свој и често свакодневан.

Такође је намера нашега крнтика остаће ово дело добро, и уз гред нек нам је допустимо и проговорити га тодо. **Свет.**

УМЕТНОСТ

ПОЗОРИШТЕ

Српско иечо. — Метерлинк, Шницлер и Вељеров. — Сакунтала. — Раздељено сс! *(Свршу).*

Сумњам да је икад ресеренг Народног Позоришта имао ред собом овако обилан, разноврстан и занимљив материјал за прикаа.

стално мисао са грандиозна сновиђења. Шанкелион, Мариџет и Масперо задужили су човечанство бош тиме, што су оживели далеку прошлост старога Египта.

Наша слика представља Великога Наполеона како на вогледу славних пирамида, а у присуству свога штаба и учених људи поводом једну *нумију* — остатак човечији из древне прошлости египатске. Пред погледа на ту свету намоћи човеку ишезне, ита ли је у том трепутку мисао и осећао онај земљин чокек, пред који се свет тек бијаше почео да отвара. Нова сунце, ако не још зрак, а ово је изасело после Ватерлоа мирао и од узвишене заједно с царем проповиједником: „Човечанство, човечанство, човечанство над човечанства, сте је ти човечина!“

Руевица (словио *Е. Клас*). — Ручице јој жуте румених пупољака, које су пређено с ном тако дена и тако чедна кита. Заседајте се дубље у то жежно шиење: сте је тако мило и дошаљено, а на ко-гоју најсамиом пупољу не знате шта је дешње: да ли оно очеше, она устанице, сиај чедни семејак, она неминост која из свега тог тако самошавно веје?

Цвеогорка (словио *Е. Вилат*). Увек се радујемо кад задиве туђинца пријатеља да ва своје производе траже и назаве предмета и у нашем народу. Овај мађарски списатељ, који нам пепознат нашим читаоцима, врло радо и врло често назаи у наше прајено ради својих списатељских студија. Он је до сада објавио већ читав низ својих радова ва српског народа, у којима више одвишао од свега што је задео, ни у лепоком му у рођеном списку. Вернеет у *његову* представљању најбоље је јемство за правилно схватање свега што износи, те ни тих разлога не доносимо ради шегове радње у „Новој Искри“.

Српска самоотетска чета на марш и Српска самоотетска чета на одмору. Већ је прилично времена како ми се обраћа плаква (у тоилико имаја шта дешити од Срба ван краљевине Србије) да у овом листу доносимо и слике из војеничког живота у Краљевини. Тој се жели, кто, радо одазиваемо, а постарали смо се и за повећи број тих ривих радова. — Данас доносимо слике самоотетске чете бомбардовог гарнизона. Потпуна одсуства овог најузвишеног дела свако војске, шегова невеобичност и спрема за свако евентуалности потпуно задовољавају ме само војничке старешине већ и сваког Србина који и од српске војске очекује остварење својих дивопалних идеала. —

Од парошке палаше: **Велики Двор у Јелисејским Пољима.** — **Унутрашњост Јелисејског Двора.** — **Grand' cour de Paris** — **Hôtel de ville.** — **Капија Св. Михајла.** — **Мост Александра III.** — **Украс са Електричне Палате.** — **Мали Двор у Јелисејским Пољима.** — **Велики точак.** — И Велики и Мали *Јелисејски* Двор одређени су за уметности свих народа. У унутрашњости Великог Двора, огромна по својим размерима, биће изложени и најзнаменитији део Париске Изложбе. Мост Александра III неда преко Сене у саму изложбу. Великих Париски Точак дело је једног инглеског инжењера, а коштао је преко 40,00.000 динара. Капија Св. Михајла главни је улаз у изложбу, а подигнута је по узору на истоимену средњевековну париску капију. — „Hôtel de ville“ и „Grand' cour de Paris“ представљају грађевине некадашњег Париза. Електричну палату, које слику доносимо у прошлом броју, краси фигура огромних размера чији слику прилазујемо данас.

НАУКА

Српска Краљевска Академија у 1899. години

Рад у самој Академији

а) *Академија природске науке* имала је 8 скупова, и примила је ове радове: 1. од академика *С. М. Хомићева* расправу „Хемијске комбинације“, која ће се објавити у 59. „Гласу“; 2. од академика *Др. Ј. Живића* расправу „Каретна пола западне Босне и Херцеговине“, која ће се штампати такође у 59. „Гласу“; 3. од дописника *Св. Брусина* „Нономатрацију неогенске калкокласне заоне“; дело се ово још неколо штампати због недовољних средстава; 4. од ком. *Др. Рад. Лозаровића* прилоком српског науа „До сад опажена варирала неколико наших земљодворја“, штампаи у 57. „Гласу“; 5. од тим. професора *Вас. Јурковића* „Прилог за флору жалковина у Србији“; 6. од *Мил. Станојевића* чланак „О маловажима у краљевини Србији“; 7. од *Николе Раковића* чланак „Прилог флори глава у Србији“; сва три ова прилога биће објављена у 59. „Споменику“ Академијину; — још су прилично и дате академицима на оцену расправе: 8. од *Др. Јованова Гавриловића*: „О техничка застебрских склопова“ и „О аналитичким израмама неких функција“; 9. од прот. *П. С. Павловића*: „Фореминиферја у друго-медитеранским седимена у Србији“; — сем тога је ова академија: премиша и на прегледање неких академика *Др. Јов. Цвијића* и *Др. Мих. Петровића* одобрала преступно ни академско расправе, које су читане на свечаном скупштина Ср. Кр. Академије *Х.* и 9. јануара ове године.

б) *Академија филолошке* науке имала је у протеклој години четири скоја и два с академијом друштвених наука заједничка скупа; у круг рада ове Академије иду: 1. прикупљање и спремање грађе на речнику Академијин *Гетног словенског језика српског*; 2. прикупљање грађе; и припрема за издање *новога Вукова српског народног песмо*; 3. расправе професора *А. Гиљеронинга* у нашим нар. песмама о Краљ. Марку“ и „Први јерничари и естетичари у новој српској књижевности“, од којих је прва примљена да се штампа у 58. „Гласу“, а друга је на оцени у једног академика; 4. књижевника *Ђ. Сп. Петровића*, *Ај. Жељеза*, ове „Нокушај за орнам. библиографију о Србима и Хрватима“, које се већ штампа ако ће особно издање Академијино; 5. прикупљена је и г. министру просвете и прав. послова препоручена понуда прел. проф. *Јака Прелошкога* и прос. прир. *Дрм. Костића*: да се, под надзором ове Академије, нарале и о друкчијем трошку штампају „Дожуше српског библиографије“.

в) *Академија друштвених наука* имала је 4 скоја и два скупа заједно с Академијом филозофских наука, на којима су приказани и на штампу примљени ови научни прилози: 1. од академика *П. Срећковића*: „Историјски преглед истор. извора о Кнезу Лазару и о Краљевићу Марку,“ које се ће штампати у 57. „Споменику“; 2. од академика *М. Ђ. Милићевића*: „Белешке о пурејама, прекама и кнежетрима у краљевини Србији,“ које ће се штампати у истом „Споменику“; 3. од академика *Балтазара Богишића*: прилог историји старога Дубровника „Пјесме Срђа Ђива Рени (из Рена) Реси Градићу,“ и да ће се штампати у 57. „Споменику“; 4. од академика *Јов. Мишковића*: „Једни прилозећи о бољу на Марици,“ које ће бити штампан у 58. „Гласу“; 5. од прот. *Јов. Н. Томића*: расправа „Пријеспиња и Црна Гора од г. 1472 до 1528г, која ће се штампати у истом „Гласу“; 6. од прос. *Ст. Јовановића*: расправа „Одношеј међских патрицијата с Турцима у XVII веку;“ одлука о овоме свему још није донесено.

На заједничком скупу с Академ филозофских наука ова је Академија донела ове одлуке: 1.) да се прегледају, сваку у ушему у наталоге *сва јужна словенска по историјске архиве и рукописне збирке* Срп. Кр. Академије и Нар. Библиотеке; 2.) да се почне спремати на штампу *грађа* целих збирки за *историју, језик и стару књижевност српског народа*, чега ради је одређен и парочити одбор.

г) *Академија уметности* имала је *три* скупа и на њима се бавила сама пословима: 1. одлучила поставити рад на прекупљању инсирипата и жапра из старог српског јеинављења вел. војводе Николе Стапељића; 2. *Ђ. Јанка* примила *одлуку стављања на старе српске манастире*, које су радили зидари *М. Валетровић* и *Ђ. Јовић*; 3. *Ђ. Јакшићеву*; 3. оценила умегничку предност Етнографском одбору послатих прилога народне орнаментике и поклане музике;

д) *Академијско председништво* имало је 18 скупова, на којима су отправљани сви послови; упућивање одлуке стручних Академија и целокупне Академије, спремање буџе, одређивање honorara одлучивано о њима с другим прос. установама и о разним молбама, итд.

ђ) *Целокупна Академија*, сем два свечана скупа на прегледање нових академика, имала је седам редовних и један ванредни скуп, на којима је ово урађено: 1) одлучено уређење Академијине библиотеке, чега ради повећан и другим правницима секретар; 2) одређено и одкрапи Академијине председника *Јов. Ристића*, ови учешће у прегледу, прилагању вена и одлуком о опроштајној беседи; 3) одређено и прослави *Вукановог и Шафарикова* и у њиховој четрдесетогодишњици *Караџићеву*; 4) бирани нови прави и дописни чланови Академије, секретари посебних Академија за 1900 г. и прегледани рачуни за 1900 г.; 5) продужено суделовање у раду одбора за набавку књига у Нар. Библиотеке и у раду Универзитетске комисије; и т. д.

Рад у Академијиним одборима.

а) *Рад Лексикографског одсека* био је у два правца: вежбавање речи из књига српске новије књижевности, и куповање реч из народу.

По правом послу сачињене су речи у 130 књига (1850 тач.) и исписано је 75.067 листића, што се пређашњим одсеком свега 253.211. На означавању речи у књигама радило је осам лица, а на вежбавању, сређивању и убацивању преписец.

Поново на куповање речи одвојена су се 53 скупљача са 49.150 реча из живога народног говора. Најзаше је реча из Србије и из Црне Горе (по 20.000 и више ниже), а остало је из Старе Србије, Македоније, Босне и Херцеговине, Далмације, Барака, Хрватске и из Банатка. Међу скупљачима највећи је број учитеља из свих српских крајева, на онда учесника учит. школа, професора и др. О раније добивеном збирками има сада одсек свега 63.750 народних речи. Целокупна грађа за речник износи до сада 352.961 листића.

б) *Рад у етнографском одбору* иде у два правца: рад на спремању зборника српских народних песама и рад на испитивању српских села.

У првом одсеку прегледане је од почетка рада 290 разних дела у којима су мар. умотворне обухваћене (59 књига већобих збирака, 79 год. књижевних листова, 112 књига повременика недеља, 23 календара и 17 других зборника). Но ових је на погобном листићима исписан одприлике 1145 јуначких и бећих песа, нар. песама и осталих прза отприлике 1015 кратких жен. нар. песама. Уз то је забележено још и знатан број других нар. умотворина. — *Рукописнога зборника* сада има академија 40 са 636 јуначких и 2350 женских песама; 178 народних приповедака, 2380 загонетака и 2380 загонетака, 110 одговорака и бројеница, 469 гатања и бајања и 65 описа нар. обичаја и лекарстава.

Рад на испитивању српских села настављен је по упутствима за испитивање села у Србији и осталим српским земљама, а нарочита

лиза представља његове драме, у којој се изнашао обичаја и нравака интересија једног краја: они је била млада, а он стар — и то је све. Обичаји историја као нарадена занимљиво, лепо и јако.

С горњима, благим песимизмом и околосећањем, али не досадно, протреса, дакле, писац један случај из комплицираног питања о браку. Професор, професор, оженио се, исшто је хрисало, како се то каже, тодне јанота. Неминовна последица тога бидо је брачноме. Он је жив крнко мирно, с филосовским радњом, а госпођа Јелена, своју живот наука. Али је њен његов дух, полна и племенита, изгиа, он се мучно поред жене и младе жене без ње, бно је без изгубја али је нпак тражио од живота нешто: изгледа, неизбежно је пратио својој жени и сам с њом дан кад је дошао у Лубовником, то бене потсо женстеит, да затражи слободу, коју би им рано полазно. Изненадна смрт мужа ренинја је све. Од тога тренутка почиње драма.

Пошао јесење вече, после потребе, он нешто суморан, али ирисебан, мирак и тих, без потребе за утехом, способан за рад, на да осећа ужас кад помисли, да је она једна, без ирја и живота, земљом натрапа. К њему је дошао Јеремијевић, Ога Мерхолм, да прогонери са старим иријателем исирену реч, да га уверује да покушај неки кисеа који су после покојнике остала. Он је знао да су то љубавна писма жене мегове, и ако их никад неје видео; чудно се само што се од вета рније ово, чега је морало бити и што би он сигурно и не погледао; знато нешто, али не знао што ипе је он сиками даром своји осећао; знато нгодити изузеће кад их он никад неје ни имао; знато га тешити за женом која је другом ирииадала, коју није никад разумевала живот његов, неје испуњавала ирене његове, коју је он једно жигубио. Све утеке, сва знања требало је сачувати за љубавника, тоно она ирилази, коју је ну изгубио. Његов ансистент вечерас ће доћи, и он ће га сам одвести на иробе, он ће га позвати ако ндне, он ће га тешити ако плаче. И он је дошао, обитан, једначно-скрушен, с нараденом жалошћу, с досадним питањем како се то десило. Најзад је само ирофесора на море с нам, тако је иријатно и весело, тамо је женска ирисрена, у друштву пажљивом ранатњике се. Вереница! а она? И кад је сранио његова ирилазе да ће године како он познаје своју вереницу и како је истински воли, ирофесор га је избацио напоље. Он дркање да је боле него се и онако спремао него да је он сазвала га у обмаку. Али оиде беше одвезнуто: он и није знао, шетнои јенин свађање сао и ирижало сее. Она је живот дано сазнатаи, госпођа Мерхолм; она беше створена за милосрђу и ме за другарину, утврђује ирофесор Лезарк.

Јена драма, са специјалистичка гериманска, који ирозирују из овог неинто ирамног и тешног тона, оне филосовије о животу и нашионести ирема трагичном и романтичном. Али сне те национално особине убладене и довукене до неприрођена, усвојене су драму ирихватањем. Уз то она је много добила тим што је Шнитрана ирема Г. Гавриловић. Ирва је његова бидо сигурна, кантна и тонда.

Варинца. Дан се у ирод драми укочено стење и тушн у немоћности која напоштава своју халактерну, у другој филосовира о животу после њ., у трећој се жали, љуби, жалобе. Док се ирва крће у тајанственој ноћи, дрта у стрмоју јесењој ноћи, трећа у слободном ширењем зраку, на сушу коју треће за сних страна. У иријатној атмосфери чисте, свеже, сунчане јесени, којом набрала сних једног вадег ндне и дуго девочета, дојом се ирошле љубавна реч једне жене и младе жене, непрестано шушкоре ранговор једног господајног, веселог и иријатног момка. Док се сва ирилрије сунце у ирозору, трећа удаја сном, трећа полудница и смехом. У Варинци је све свеже, здраво, жестоко и дуко.

Француска варинца, исшто од осталих, заклареа и обасјана сиканим и блесткавим духом Шалеровнном. Француска комедија, весела и оригинализа уједно од других, са особинама и марка без којих је и Дикиса и Сардуова. Сриском и сним сних једног добро, всеког и духовитог човека. Комедија са интелигентним иредметом, неирасилно недрим тоном, умеренним нападом. Сника лепих особинака ирозирског друштва, дух окалеви и оселовитој, буржоазну, равнодушноћу, најгнуснијим укусом, јасновом и мрзовољу, сиком, елегинцизом.

Нестала, весели и необични Рауа од Жорами, нестанши ширени лентир хоја запоси сних дисте залубље се напоследку у Аргана, Тоанеу, Трамоју, равнишу кугеве ујне Леонијо од Реша. Нокад је он колео Леонију „олинчени разум", али га сна одњав. удаја се за једног старог ирофесора и ње постаја удовица. Он золи као што никад није волео, ујна му воли да је он сам доведе до пута тако што волео, он хоће да се жени, а ујна му се смеје кадо се не зна шта ирогони ујна да жени. Али кад је то ипрени и у уверељем ноконно, кад је видео кога воли и кад је замолио тетку за ноиоћ, она се уплашила и изненади. Он је био у неирилици, да то је за ноиоћ лекар. Антоанета га није волела, то бене чудан ирозор, које није нимо веселог. Осамнаест година, чет нишиа је школа, а она дутиот, ирема младост, бубно-кикчатно и смехо ирелеће: жена, весела, немирна, бубно-весело, која се смеје кеку, смеје себи, смеје свему и нечито. Шиирања која животом отирања сноја ирсиноја: која не зна кад шта говори, ду у кога мак о сиему говора само не о љубави; која воли и да дете има и да лепшаке једе и да ноокрвите гледа; која имь у свом дечу сваку, клучеве, лепшаке, оладење, мараму, све до ду банку завоју. Безнадена и отворена природа која збуњује ненитог љубавника, која је смело ногледао у очи живог лице госте. Беба, која руши све планове оиробљене бодне. Једном реч створене које неимање варинце, зоју је ирелазе ирема и некрсната. Зато се он обратно ујни за ноиоћ, старом ломатну и самсиику с смеи. Али се овог пута рђано обратио. Заборавио је да је ујна млада, а ни удовица која је он ирс две године ирозо. заборавио је да је друга стварбала ломасати ирс исиласти ломачких дугова, а друга ирс женидба.

Одмеће се разум ноглави, Леонија од Реша, убеђења, мрзовољи, сиркастичан, гледа ноглу ту стварб. Она ноказке неблаку ваз ирено срца. Залроска је Антоанету за Раула, кан је то тако учинила да га је она одбила. Најзад он ирисиобљава носледње средство — дуброву, средство, како сам вели, никоно, ниште но нинено, стаго, ниште но старо, нечито. Нокушаће њих двоје, ујна, која је на то једна ирисиља, и он, да никонау дубовну код Актоанете ноказујући се као стари ирубовник. У јесе да она ирилутњује и нечеу сиему, диниу, живљењу, најзивљењу, најжежњењу сцену која се бриљантно завршује. Место Антоанете Леонија је нала у врижу најгалантније иродаја, ужасто код једне, варинца је нескрсната код друге, место Антоанете Рауа се оженио Леонијом. Љубовница је био начин да се нескрсне варинца код деше удовице, а не код веселе Антоанетице.

Ма колико писали о Тоанеии, Раулу и Леонији нешемо рећи онолико колико Пазерон. Увеки ћемо ћу и Леонијете то је најиријатнија и најирепорученија начин да уноиначење са Варинном. Онде ј збадене и најсвежитне сене, разговори, само речениие и реке, тако улистене, уткане, уколене најсиобиније, најсавршеније најнерсиитиније. У каком се сјају изнода сцена у којој Антоанета прича како је ироси Г. Жиде, бедаженик, уз крагну лајиа Бобовог; на сцена у којој Рауа кавује несташиоj свеђаници нита је со љубав. Ја сам у искушењу да ндедем сне сцене, и нешиће се обавиоти на ово што ћемо неке остаиле, оне су сне једнако, сне бно ваше, сне одличне. Њих је немогућно одвајати, оне чак нису бене ирене, сне одјелне. Њих је немогућно одвајати, оне чак нису бене ирене, сне одјелне, тада тек нада у ова она сјајиена сирутљена комедија, тек су онда видљиве оне трентаче жанос у зоји је израђена ткања жеде. сника сцена. сника ранговор. Онда тек знате ираву сцику иокоје, коју је дао Пазерон за једне дне сеоје: ирачак сучеи у реке! Неки ирисиа ваљиое.

Предстаљачки су били добри, ирочиће Г. Рушовић, који умек лепо, интелигентно, мирљиво и тачно тумачи своје улоге. Игра Г-ђа Милановљеве ниа ипте одлике, уз то и неке особине њених година: лукшност и сирстност.

Ирилично на Сакунтала. Ја сам у искушењу да норед сне драме ставим исмачка а но видијска. Ирерађивање је, изгледа, у своју ренносте отишло сувише далеко: гледеће и удивљаљући ирема дошишној, на јеси немачкој драми, он је ино лакша ингеда Сакунтала. На онако ме изнелене знаоци изненена обичаја у њој. која једном ланом ирелази историјан са ирактичним одгледањима и вебом ренрезентован живот. А у томе ме ирерађје и сумње нигаед њен, слаб утисак кога она чини, подељени и отужни ренеи у њој (што у осталом може одговарати и заиш ирероданом). Међу тим дадо је со одличио место у видијској драми. Она је љубавна драма, у најчистијем смислу те реке. толико ито љубавна колико Ромео и Јулија, исто се осећа и ако јеши, често ирао ниже и ирилично, најчешће осећај, мутн идилу. Њишеље је Калидаса, а ирерадио Алеред Волшсон.

Сарадник коментаја остаје за идући изволтај. Д.

МУЗИКА

Маскота, комична опера у три чина, написали Алеред Дрен и Хенри Вишо; музика од Едмонда Модрана.

Од француских опера изводе је досад у Народном Позоришту једна врло мала број и ако су ирилично по изради једнаке и подесиље за наше позорнике од других страних опера. Ирилично исиалнх. Ове године украна Пир. Позоришта изабрала је, с обзиром на могућност изводења, Одраиову комичну оперу Маскоту (Бегаиду девојчицу), која се иредставала ирви ауг 29. јануара а досад ниже пута ноказала.

Одран је ноодавна нозиат као изодан и духовит музичар а изречито на ноду комичне опереге и као ученик Француске. Од великих дакалеет операта ирикате су као најбоље: Miss Helyett, Monsieur Lohengrin, La poupée, Les noces d'Olivette и La Mascotte, и ове ће се одржати на репертоару. Од осталог теору оперетних норазнита као и све бодне оперете Штрауса, Милекера, Зелера и др.

Текст за Одраиову Маскоту удвоен је као у свима сличним ирилицама само дламичне но золи и увуку музичара. Комионета у њој ирема свом бране, да има подесни материјал за ноиуљарске арије, весмице, луста и хорове а ирилично ирозор ноглуно остаиа. Ни ноду весма ладрета. У Маскоти изланимо у музици лених и ирилних ирилика. Ирема нему ниаузија је но мелодији и хармонији интересантна. Балада Пипа (Г. Рада Павловић). Ову сему увотребио је Одран и у осталим чинима ирема зголи Letitia Dufour, да ноглу нага грубине радњу и да нам нодесни и ирилични ирилике доиадује. Дует у ирвом и другом чину између Бетине (ђа Толосићева и Пипа, код знаоче у другом, нианоки жотив (Фандазио) аутанка сирака, квартет између Пипе, Пипа, Јорана (г. Ил. Стаојевић) и Рока (г. Стојићевић) и хорова у овнаку треће чине најдесно су нартије но инвенцији мелодије, и но хармонској комбинацији.

Песнти Нар. Позоришта трудили се овом ирилином, да што боље и свесиије одгоноре задатку. С тога је изволење Маскоте било у свеку складно и живо, као што то нарочито ерамузке оперете изискују, и ми радо конституцијо. да досад још ни једна оперета у Нар. Позоришту није тако симиатично ирамљена од страие ноблике као Маскота.

Ђа Толосићева играла је знаконину улогу Маскоте. У ражиној и ирикорно складној нери, у јасном музикалном схватању и изношају улоге, исиеловала је ђа Толосићева ноново живе ранге кнљеже и то је, да је хотиуно рана многим ирвим глумицама велико-варошких позорница у којима се искључно изводе оперете. Г. И. Стаојевић (Доран) одликовао се и овом ирилном добром хумором и ирајатним нуким баритоном. Г. Р. Павловић (Пипо). Г. Лазуловић (Фрателини), Г. Милутиновић (Пиразант) и Г. Стојићевић (Рок) изводи су своју нартију савесно и сигурно.

Кавезник Г. Позорки заслужује нуное ирилања као добар ирилитант и као савесан и иредан уметник.

На крају ове изјаве прибележавамо белешку француског „Ориторе“, да ће се Одрасова Маскота у богатој остави представити и на ово време пољској у Паризу, а то нам је најбољи доказ, како Француска више о Маскоти и осталој је приповедачкој спорим осталим сличним производима.

— КЈ —

РАЗНО

Једна чувена збирка старих грчких новаца. — Пруска влада купила је недавно од енглеског пуковника из Бентертура, Де Вилсон-Вилиса-а, његову чувену збирку старих грчких новаца, коју је платила око 600.000 динара. Ова збирка има сигурну репутацију, и важна је, како по реткости и броју њихов, тако и по њиховој унутрашњој вредности. Верује се, дакле, имати најбогатију збирку новаца старих Јелина. Шведска жали, што је ово благо отишло из њихове земље. Ну њихови музеји не располажу таким материјалним средствима, да би могли жртвовати сличну суму једној тако специјалној збирци.

*

Знаменита Тицијанова слика. — Италијанска држава купила је, про кратког времена, музеј познате италијанске породице из Рима Боргезе за суму од 3.600.000 дин., коју ће отказати у десет годишњих рата. Само једна Тицијанова слика из овога музеја, чувена „Света и врољава дубља“, оцењена је прако 2,000.000 дин.

*

Нова карта Балканског Полуострва. — Географско одељење француског министарства ноног издало је потпуком ову годину Carte des Balkans у боји. Може се набавити у заједној књижари Рісо, Моисгіt et C-ie.

*

Сувремени „Предентизам“. — Познати пријатељ Срба и Хрвата, а одличан француски публициста, Charles Loiseau, штампао је у овогодишњој Revue de Paris, свесци од 1. фебруара, чланак: L' „irredentisme“ contemporain, у коме има доста корисно занимљивих толико тачних страница о односима Словена и Италијана на Јадранском приморју. Писац је изврсно изложио положај Италијана у Аустрији од 1870., а нарочито од 1882. год. па овамо и њихову дивљу борбу против германизације у Истрији и у Трсту.

*

Српски пријатељ немачкој књижевности. — Г. проф. Др. Сима Тројановић штампао је из 2. овогодишњег свеска немачког журнала Corresp.-Blatt der deutsch. anthrop. Gesellschaft своју етнолошку студију Die Trepanation bei den Serben. Рад је штампан у Минхенској штампарији Ф. Штрауса.

*

Православна црква у Аустро-Угарској. — Nouvelle Revue, лист кога је до скора уређивала позната словенска пријатељица Госпођа Жилот Адан, донела је, у прошлогодишњој нарочитој свесци, чланак: L' Eglise orthodoxe et la politique austro-hongroise, par M. Sens. Главна мисао коју проналаза број ово свеске јесте: надарилом се јако храбро дрзи према напољашњу, и чешки се дана сировају Словенима у Аустро-Угарској, као ни Русија по притешње у волов.

*

Француски и руски протекторат на истоку. — Revue de Paris, у овогодишњој свесци од 1. марта, донела је чланак Georges Gaulis-a, Une question franco russe au Orient, где је реч о протекторату над хришћанима на истоку од стране Француске и Русије. Прва део чланка тиче се јерусалимске Турске, те има интереса и за нас Србе (овај је одмах за нас у толико важнији, што се писац изражава непристрасно о верској и националној борби на Балкану); а у другом се говори о протекторату Св. Места и жало-ваних покрајина Палестине, изгубљеним француским теглом, горко се жали и очајава због садашњег стања, констатујући да суда на истоку француски утицај слаби, а руски се све више шири и јача тако, да ће једнога дана руски протекторат обухватити, с неколико пустелаци, све хришћанске крајеве на истоку.

*

Најновији спис о источноме питању. — Барон Јеһан де Witte штампао је недавно књигу овога наслова: L' évolution de la question d' Orient dans les Balkans, Bruxelles, Schepens, 1900, на 8-ви, стр. 88. Прва део врлине расправе обухвата источно питање од Карловачког мира до Сан-Стефанског уговора; а други је посвећен Берлинском конгресу и његовим последицама на Балкану, јерменском покољаја и уласк Вилхема II у ставрима отоманске царевине. Овај је посао објавила је Revue générale de Belgique, 1899. до 1900. Исти писац написао је још у париском часопису Le Correspondant, св. 189—181, 1895., чланак: La Montagne Noire; и у конкурсноме листу, св. 182, 1896., А travers l' Autriche — Hongrie, где говори о најновијим покољатима у Аустро-Угарској, о дуалазму, о Босни и Херцеговини, о Хрватима и о Загребу, о Бакову и о архиђакозству Штросмајеру.

*

Путовање по Косовскоме вилајету. — Берлинске Verhandlungen der Gesselschaft für Erdkunde, донеле су у прошлогодишњем седмом броју (св. XXVI, стр. 3 5—319) следећа чланка: Reisen in Vilajet Kosovo, von Dr. Karl Oestreich.

*

Француско дело о Србији. — Alexis Vitry, уредник париске Политике, парламентарне и дипломатске кореспонденције, штампао је недавно ово године, књигу овога заглавља: Etude sur la Serbie. Conpiègne, impr. Lettéviel, на 8-ви, стр. 48, с портретима; стаје 2 дин. Писмо је још нисам у рукама, да би могли проговорити коју реч више.

ЧИТУЉА

† **Јован Ђорђевић** (* 1826 † 1900). — Са покрени и дубоком жалошћу бележимо у четвљу српских просветних радника име Јована Ђорђевића одличног књижевника, уредника *Српског Дневника* и *Летописа Матице Српске*, ода и творца српског позоришта у Новом Саду и Београду, професора Велике Школе, редовног члана Српског Ученог Друштва, дописног и почасног члана разних учених друштава у Србији и туђини. Министра Просвете у Краљевини Србији. Нека му је лака груда слободне српске земље, нека му је трајна успомена у српском народу који може и за шега с уверењем рећи он *је свој род љубио!*

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. Ivo Cippico: **Primorske duše.** Pripovjesti. Nakladom pisčevom. Dioničke tiskara u Zagrebu, 1899. — 8-ни, стр. 131. Цена 75 новчића.

2. **Летопис Матице Српске.** Књига 201. Свеска 1 за 1900. г. Нови Сад. Штампарија Браће М. Поповића, 1900. г. — В. 8-ни, стр. 189. Цена 70 новчића.

3. **LVII Глас Српске Краљевске Академије.** Први разред, 21. (Др-а Ј. Цвијића: Гласијалне и нивеоланске студије о планинама Босне, Херцеговине и Црне Горе; Љуб. Каварића: О инструментима за цртање линија другога степена; Мих. Петровића: Прилози хемијској анализи; С. Урошевића: Кер (петрографска студија); + Др. Радивоја Лазаревића: Досад опажена варирања неколико наших јединстара). — Београд, Државна Штам. Крал. Србије. В. 8-ни, стр. 341. Цена 2 динара.

4. **Мала Библиотека** (св. 10): **Са јадранских обала, кратке приче.** Иве Ћипика. У Мостару, 1900. издање и штампа задужбине књижарнице Пазар и Киселе. М. 8-ни, стр. 88. — Цена 24 хл. или 30 н. д.

5. М. Муретов: **Луда Надојница.** С руског Мих. Поповић (прештампано из „Гласника Православне Цркве“). Београд, штампарије у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1900. В. 8-ни, стр. 38. Цена ?

6. **Четири главне подлоге за обновљење винограда.** Написао Пеја Т. Тодоровић-Таковчић. Београд, штампарије у штампарији Павла Јаића и Стојановића. 1900. 8-ни, стр. 27. Цена 40 н. д.

7. **Материјалистичко схватање историје.** Од К. Герев. Превео с француског В. — Београд, издање Сазића и Комп. 8-ни, стр. 48. Цена по дин. или по круне.

8. **Дарвин и Карл Маркс**, од Едварда Аволинга. Превео с француског В. е.т. Београд, издање Сазића и Комп. 8-ни, стр. 42. Цена 50 н. д. или 25 новч.

9. Свет. Ђоровић. **Записи из касабе** (књига прва). Београд: издање Сазића и Компаније. 8-ни, стр. 297. Цена 2 динара или 2 круне.

10. **Начело православног црквеног јединства.** Написао доктор богословије, прота и професорије Емилијан Радић од Соколовца. Панчево. Штампарија К. Натошлагера, 1900. 8-ни стр. 31. Цена 1 круна.

»НОВА ИСКРА« излази сваког 16. у месецу. — Цена: за год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; или Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злат. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одавићу**, власнику »Нове Искре«, Београд ул. бр. 8.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*. Милош Велика — Штампарија Богојевића и Михића (Кн. Спом. бр. 35.)

БРОЈ 5. Београд 16. маја 1900. год. ГОДИНА II.

ЈЕДНЕ МЕЂУДНЕВИЧКЕ СУБОТЕ

(ПИСМО ИЗ НИША)

Јелена Јов. Димитријевића

(свршетак)

Мила моја Ж.

Ходајући мислим на минуле јесени, што беху још првих година кад у Ниш дођох. Све бејаше неома јевтино. Сад купих седам-осам кила грожђа, а онда... Химе се по петнаест-шеснаест ока од једном, и за све то да се цигних осам гроша...

— Ју, дивних дана! — узвикну г-ђа Н., лупивши ме по плећима и показујући ми котарицу с гувама.

— Но што дуње, тетка?

— Динар, невестичке... Зашто се не последам, дас ти очи? Постара сам од мене најмало, најмало пе 'шес' године, а викаш ме тетко!

— Ју! Чујете ли је? — рече г-ђа Н. и уље се смејати, премда, смех јој не иђаше од срца.

— Мори, чујеш ли: безбеди мислиш да си невеста што си турила тој перушке на шапир?

Нас две поћосмо даље.

— Обриј се, две ти очи! Ћу си оскубем овуј моју кокошку (ту диже у вис једну њубасту коку, показујући нам је) та кад си турио њојну перушинку на главу, ћеш си прилегаш на девојчици, пеје на невесте.

Одосмо не осврнући се. А кад пред нама, стоји сељак и нешто се љути на једну булу, да му већ и кратке жиле набрекле од силне пике.

— Шта је, ханум? — упитах ту булу.

— К'жкардаш'м (сестро), да се чудиш што је. Стадо си при њег', па си убазачко рекo: „Кол'ко даваш тој пилич, чичо?" Она на ика: „Сто и десет паре." Ја на њег': „Мазо је." — Ништооб, погодимо се. К'д ја узе пилич, он стаде да ика и да ме чиња резил! А заш' се срди да се чудиш. Емен: „Заш' си ми рекнула чичо? Па заш' да ми рекнеш чичо?" Уу! Амаи, Јарабија!

— Е па јес' — умеша се старац — заш' да ми рекнеш чичо? Зашто сам ти чича? Да ли сам, чувал ме Бог, брат на татка ти сам ти ја на свекра? Како могу да бидем ја Каменичанин брат на Турчина, душмањина, што ће у његово царство вулум правеше? А?

— К'д не искаш да си чичо, не мореш да бидеш ни чорбаџија, ни господин... ништо чеси — наговори була љутито, па оде, не осврћући се више на вику увређена старца, Србина.

— Куде ли је, Бешке, невесто, онај Ибрахам, син на мувташ-ефендију? — упита једна старица из Драшкове Кутине главом месе.

И ако није мувташ ефендијин син, већ... Сетила сам се за кога пита, те јој казах да је са својим харемом у Турску отишао. Отишао је, а није рекао — ни он ни његов харем — никоме збогом; то јест, није потражио ни од кога, по турском адету, халал (просто).

— Обе ли се вране из Турско?

— Неће. Отишао је „с кућом".

— Туго, тужице!.. За тој је залегао из Ниш, како нас на кочину. Нек' су му арам, да Бог дâ, онеја три вреће брашно, бело како снег, што га је од нас узео, а није платио!... А онамо кад дојше: „Дајте најубаво брашно, па ћу ви ем платим колико је право, ем ћу ви донесем на девојчици пешкеш". Пешкеш! Море, кој му је тражил пешкеш! Ко је тај пашинац, што је видео од њија фајду таке *за опакој*? А?... Убил га Бог, да га убије! Амин, да Бог дâ! — за толику муку, сестро, што сам и ја и домаћин ми и чеда ми тегљили, док си је брашно дошло у вреће... А и ми, да рекнеш, несмо толико ники сас мâл, сас паре, неје, — говори, куне старица, а пред моје умно око више једна канарија од жуте вунице, на „мендил" од мога, туга, шта ли је, весео црним

† ЈОВ. ЂОРЂЕВИЋ СРПСКИ КЊИЖЕВНИК

вбришимом, чија је вредност 100 пр., и словом сто пара (разуме се чаршијских). Видех две плаве, свилене с мешцама кесице, једна за дувај, друга за сахат. Но ово, морам признати, није поклон или спомен, него — мито. Подмити ме једна, да би ми човек молио некога из окружног суда за њена агу, који доноше затвори због... већ се и не сећам чега је ради био затворен. На ми паде на памет и један велики сахан најлепших и најкуснијих татлија, што се праве од туцана пиринча, а зову се по турски: везир-пармаги (везиров прст), јер су дугачке као прсти каквога везира... мање, или по пишки, по доле! Боље да речем, као прсти кадиље... А зашто су ми послате те красне татлије? Да отидем дилбер-хануми те да јој скувам слатко; јер оне воле наше слатко, али га не умеју кувати. И најпосле, сетих се рубања, које ми буза поруби „за хатар“ једно јутро, а пред вече истога дана посла ми по својој слушкињи нешто вембе (ружичасто). О кад видех из далека вембе бијо, како ми беше пријатно! Радозналa сам: шта ли је.

— Моја ханума пратија памук, да исцртеш на агу чораве, — говори слушкиња, пружајући ми „патраплу фула“.

Чараве! На још аги! Браво!

— То је за рубљење марамица, је ли?... Е па лепо. Кажи хануми нека пошаље памук Стурулики, јер она плете лепо; а ја ћу дати хануми по што буде погодила да јој се исцрта за агу чараве.

Узгред буди речено, да бих имала штогод од њих за успомену, покаљах им чешће то ово, то оно, па...

Чини ми се да од нас радо примају, а „без рачуна“ не дају. Јер ако која њина добива од буза пуну тепсију баклаве о Божићу и Ускрсу и почешће разних татлија, ако јој се пошаљу кадифели-јастуци, весели машином што скоро изиђе, или киким турским везом, мора да јој је муж у суду или полицији, камо много каде заради мља и показа после њиву, ако не главна, а оно каква споредна чивија. Прими ли, по несрећи, која од Турчина ободе, бисер, траву од елмаса; даде ли се коме на пешкеш плаш за кућу, или тако штогод, е ту... Ако не умеш ти погодити, без сумње ће погодити остале. Пазај та!...

Но ако се шале о Божићу и Ускрсу тепсија баклаве Нишлија, пека се не тумачи рђаво. То му је пешкеш за дочекивање у винограду, куда хареми радо одлазе и остају, каткад, као гости каквога чорбаџије, по два три дана, па и више.

Дају дарe и поклоне међусобно једне другима, деле милостињу својима; имају ерће, не варам се, али више за оне, који пеју хак-Мухамеда...

— Госпо, — тргне ме из мисли она из Драшкове Кутине. — Ми на туј веру ич не жалимо. А ники Нишлије... неје, Нишлиће: „Нам' си ни је у Турција подобро било.“ Ама које викају?... Знајем ги сне... Викају, ете, оне, што чуру и зборе турски како алаше (хануме). —

Још ми не бејаше депојке од куће, те прибох једној што држаше на руци потарицу јаја. Ово је лепа, врло лепа цура; висока је и једра; очију је црних и крупних а трепавица дугих; одевена је лепо, чисто; накићена је, набељена... Зато што је овољко лепа и набељена, сетих се да је Сарвека или Кнез-Селанка, јер сам видела, е је у та два села веома лепо женскиње, и и беди се.

Ја је упитах по што даје јаја, а она ућари у кикот, говорећи другом девојчету, што стајаше крај ње с ћурком у руци:

— Ја, мори Лепо, ја! Ми мислимо да неће да види ни нас, а она виде чак сепетку и у њима јајца.

— Видиш ли овеј? — рече она друга смејући се, па подиже ћурку у вис.

Мени-ђурђу крв у лице, пальутих се, изустих доста гласно:

— И ви сте ми веће пајве девојке! Срамота!

— Срамота! Срамота! — умеша се један Нишлија. — За госпођа ли је српски влас? Ђ — куде ли ви је Бели Мемет? Он беше на вас, селци, влас, Бог...

Застидеше се обе ћуре. Оборише и очи и главе.

Ово ми је било доста.

— Кажете ли што сте се смејале?

— Зашт' си турила окалке?... Зашт' злакобни? — промуца она лепа.

— Што ће то?

— На шпита, тек... Окалке ти ћрне, те ти се очи не виду... Зашт' злакобни?

Тек што погодих с њом јаја, повуче ме за сукњу једна баба, сељанка, шапћући:

— Ела да шпарамо. Имам, да прошћапаш, две-три јајцета.

— По што их дијеш?

— По колико си узимала? Не ли виде куд узе.

Ја говорим, а она:

— Ево ти и моји две три... Стани пред мене... Чучну и узе се освртати, шапћући:

— Сакутај ме сас твоје сукње, жив ти Бог!... Јајца су ми убијена... У пазуке су... Пустиа трошварина!... Једва се сетих шта је. Ућрцумчарила их.

— Не ме кажи, жив ти Бог! — рече, па уле бројити: једно, две, три, итд.; и наброји, ни мање ни више, четрдесет и три!

Нишлаке имају обичај рећи: не' шеснаесе', два' трнес' (петнаест, шеснаест, двадесет тридесет); а овеј од три, изнађоше за „пазуке“ четрдесет и три!

На зар да је прокажем?...

Пре него што ћу да оставити Нашу-Џамију, разговарах се с Кутинком Стамеком. И она је пријатна као и остале њене сељанке. Еминова Кутина је близу, грађани је походе сваки дан, нарочито у лето и мило, рано пролеће, кад исцвета оно силно воће по селу и овоме потпаку.

— Извол'те милерама, госпо, — рече једна крупна, пријамљаста Балабанка. — Госпо! Госпођа... па изговори моје име.

„Откуда ли ми, Боже, чак и она зна име?“ — мислим, а она изненађена што је не познајем, вели:

— Како ме не бисте познавали, Бог е нама?! Ја сам Тодина мајка, касти оне Тоде, што беше код госпође у служби. Зар се госпођа не сећају? Та она мала, лепа Тода, знате, што ускочи за Совринога Пају.

У зао доба сетих се једне двадесетогодишње гаравуше... Било је то давно врло...

Нуди ми и „бутера“ и вели, да оно једно парче на хлету кошта — само шесет пара.

— *Avez la feuille ou sans?* — упита *madame X.* подругљиво, пролазећи мимо мене и пуницу „Паје Совриноја“.

Похитах одавде чаршијом, а чарчачи само тек излетају из дућана и вичу:

— Еља, стрино! Еља, невесто! Еља цветова, убаве иглатке, шушкаве шамије, стамболска басма! Елате!

Минух и мимо ову пијацу где се продају земљани судови; упутих се Арнаут-Пазару, и већ замирисаше ћевапчићи, како би Ниманје рекле, — мани се!

И овамо је седљака много, као на Паша-Џамији, и халајћи панталоме, блузе, шајкаче, „господске алине", жакете, ципеле, јер је све, вели, красно, дивно, ново, без икакве параџије.

Промувах се, како рече она бедница на Паша-Џамији, кроз селце, а њих је толико, да кад би плуснула киша, не би пала на земљу, него на народ (тј., ако се не би склонио).

И стигох на средину Арнаут-Пазара.

БРАНКО РАДИЧЕВИЋ, вајар Т. Јовановић.

само ми се учини да је све скупље. На углу Арнаут-Пазара, пред „Цветковом фурунџијицом", поседало је мајских сиротих жена; свака је од њих раширила пред собом бошчу с платном или чарапама, везом или чипкама. Овде су и старудијарке, телали, како ли да их назовем. Џигаши. Зову пролазнике, као оно чарчачки, пудећи им

— Еља, госпођа, изволите, алеви француски! — виче један, видећи да сам заостала крај пања пуног патлиџана.

— Изволите! И у мене има врсни парадајз, врел, ја какав је! пун сос софт! — говори други и раздвоји један патлиџан.

Но што кало?

— Е овуј годину неје како другу. Грош кило! Грош! Грош! Ајдете, госпође!

— У мене трнес и седом паре! Елате! — вичe онај први.

Купих само једно кило за ћувеч, јер сам с „парадајзом“ готова, од овога по грош, јер ми се учини да је боља, без сумње, што је три паре скупља.

Остаках ове, па одох тамо где је паприка за туршију.

— Ела, госпођа, ела! Ја ги! ја ги! Жуте како лимон а блате како шећер!

— Паприка као шећер!

— Две ми очи, јес! На прекрша једну — пробај!... Дај, у што ћеш? Колико да избројим?... Пилаћу, две, тра, — говораше један баштован, увиђајући по пет од једном.

— По што стотина?

— Шес' гроша... Овуј годину неје како у друге среће године.

— Нећу од тих. Скупе су.

— Право, што ће ти којекакве измотације, кад су и овеј просте убаве, — говоре: ће да стане у једну — кило пиринач... Четири гроша стотина.

— Мало мање. Али право да кажем и ове су скупе.

— Што викаш скупе, молим вас?... Пуста Ниманја беше ми све однела, само ми је земљу оставила.

Купила сам од њега паприку, па и црни лук. Његова жена сложи у кош све лепо... зама ко ће повети! Но у Ниш је за то лако: посачи колико ти је воља.

— Еве га Јован! Нека ти понесе кош Јован Батерија, — рече баштованова жена, на приказ:

— Јоване! Батерија! Батерија бре! Ела!

Приђе један сиромашак у издрту дугачку кабуњу, опасан конопчићем, алатком својом.

— Колико тражиш, да ми понесеш овај кош?

— Куде ти је кућа? упита он озбиљно, испрсив се некако чисто достојанствено.

— У Београд-мали.

— Шесет пара, — вели он кратко.

— Ја мислим да ће ти доста бити грош.

— Грош! — узвикну он чисто промукло. Па кад стаде да гестикулише и да виче: Грош! Грош! — просто страхота. — Грош! Могарац ли сам, вол ли сам те да потеглим толико на грбину за грош! Грош! Грош! — па дочека шајкачу с главе и души је о земљу колико може.

Ја се просто убезекиух од ове напасти, и чисто са страхом упитах баштованкину:

— Да није луд?...

— Јок, није луд. Не зи ти реко — Батерија.

Батерија оде, пуцајући из свих шест топова, а мину поред нас други, много старији од Батерије, али судећи по његову изгледу и „телесну саставу“ рекло би се, да би могао повети на леђима много већи терет од овога коша с луком и паприком.

— Чекај да зовем овога. Ово је Митко Старо Сирење... Митко! Митко!

Ништа.

— Старо Сирење.

Овде се намах стаде осврћати, па кад опази ко га зове, пође се.

— Хоћеш да ми понесеш овај кош?

— Зашт' па да не? — одговори он добровољно.

— Колико тражиш?

— Куде ти је кућа?

Ја казах.

— Два гроша.

— Какви два гроша! Грош, доста је.

Он упр погледа у кош, почеша се за врат и отеже:

— Неки-н-а!... Мало млого, ајде да се пазара. И узе дрешати конопчић с паса, и везивати њиме кош.

— Зашто те зову Старо Сирење? — велим ја. А он:

— Коњој? Не би овој зборао пред твоје лице, па да ми дадеш динар.

— Динар ти нећу дати; али ипак добићеш бакшиш... Кажи.

— Море, што се вика то неје за бакшиш, него... знаш, срам имам... Како да зборим... Несам ја так'в човек.

— Зашт' кршиш ђердан (тврдиш пазар)?... Зашт' се мислиш?... Причај, тако ти живо Јолче! — вели баштованова жена; а Старо Сирење:

— У мори Сако, на ти! Немаш деца, па не знаш како срце боли... Зашт' ме закле у Јолче?

— Е тој ти је. Сад теја, не теја, мораш да кажеш.

— Зашт' ме викају да се чудите и крстите. Тој су ми направили моја душмани, коцкари, суруџи, баш псу, да пикате, домаћини и чорбаџије. Дигo се један дан, лете, како сваки пут — рано, штајући да не ме затекне слушце у легало; јербо и једно пиле, ете, на се рано дигне та пође. Кој се рано дигне, викају, срећа му расте. Па и мене, виш, како је пораснула — добија сам презиме, па више при мене ће си дор ме не понесу у Горању. Дигаја сам се рано, пошеја сам мало жељезор и једне гиздја шалваре, што ми даде једна чорбаџика, да ги продадем; пројдо при дућан на Жалну Врбу, на стадо да зборим сас једну младу удовицу... Истина убава беше, ама зар сам ја тај човек... у-у-у! чувајa Бог!... Ја зборам, а два суруџа, туј пред дућан на Жалну Врбу, видоше, па мислејећи што си немам домаћицу, да сам так'в, та си звикаше, смејући се од с'р гласе:

— Бре! Ја га Митко!... Митко Старо Сирење!... Старо Сирење... Ћојам ја сам онак'в какво је старо сирење, кад си је у њега турено салте мрква сол... Угурсули и могарци! Бог да ги убије, да би ги убијa! Суруџи!

Из његова приповедања видело се да га оно боли. Па ипак ево где се осврнe тек онда, кад га зовну тим „презименом“ његовим.

— Море што има у Ниш чаршкуш, мани се! — рече Старо Сирење јетко, па чучну те намести кош на плећа.

Платих му, и дадох му бакшиш, па га испратих с девојком, а ја пођох као моје суседе буле ногу пред ногу. —

Како се обрадовах кад сретох једну своју стару познаницу, баба-Сику. Красна ти је душа та баба-Сика! Мала је и пуначка, а посн се као и остале старе Нишлије. Ситни, ситни кад иде, намешу шета би јој стао чеперак а пальеви се готово додирују.

Кад ме позваде, поздрави се са мном и рече:

— У Ниш ли си, мајке? А не знам кој ме превара што си божиом у Београд.

— У Нишу сам, баба-Сико.

— Ако. Куде ћеш поарно и да пијеш. Овдеи си научена и ти сас нас и ми сас тебе... На јоште како ми си? Ш' чини господи?... Ама заш' си, ћерко, у друго? Од моду, ели, чувајо Бог!...

С тужним јој срцем и уздахом казах јадс, и она:

— А, делке!... Њума Господ нек' прости, а тебе и домаћину тв века си је живот и здравје! Ја и твоја мајка одамно смо за тамо... Кешке (камо среће) да сам умрела... Господу нека је фала, сплте што смо здрави, а за друго нч не питај.

— Зашто, баба-Сико?

— Заш'! Зета ми, не ли си чула, на искараше (истераше). У начаљичесто неје ваше.

— Где је сад?

— У Ниш си је, при трошарину ника чиновја... На ми дојде да вијем, вијем како кукавица, јербо ме жал за моје красно чедо, за моју Дику. Ти берем знајеш каква беше дор беше девојка. А сад? Бужте (сенка) њојзо, ништо више. Белћи си гу нигде видела, има пећеш си можеш да гу познаш... Убавичко гу зборћ: „Немој, мори Дико, немој, мори ћерко!... Што ће ти господа, кад госпоцка ћерка неси? Аџе да те дидемо за никога чаршилију, дућанџију.“ Јок. Не тоја да ме слуша. Ође да се одаде за господина сплте за тој — да гу викају „госпоја“. На сад сте: није (кука) и ање (уједа) се куде не треба што не послуша мене, мајку си, има пафиле (узалуд): што бћ бо, неке ваше да се повраше... И дечија се на никотиње; има, пака су гу живи, таман седом... Викам си зету, и Дика га моли: „Немој, бре Ставри, такој: За тебе ли је полетина? Неси ти Коле Рашин, неси Крајпалија, неси Прекетарац, ни ци-Михал — тике си сирома човек... Јок радикали, јок рибелари, јок напредњаци... Што тћ треба тој?“ А он па: „Е, што мћ треба? Сви су Нишлије рибелари, па и ја ћу са бидием тој.“ А Дика му вика: „Кеш да бидеш, има ти слабачка грбина“... Не знам, ћерко, што ћу ваше? Како та искарају, а он сте ти га сас све деца и домаћицу му, те при нас. Леб нема да ручају, а ја, мајка, како свака пуста мајка, од уста ћу да одвојим та њима да дадћм, има невеста (снаха) ми се срди... О-о-о! — па ће се срди, па!

Јада ми се баба-Сика, јада, па тех:

— Не ли смо овдека, ајде да спремемо у Зојкина.

— Шта ћемо тамо данас? Субота.

— Како па шта?! Не ли гу је на девојче име (имендан)? Данаске је света Евдокија...

И замисли, мила, сватах!

Но овде не послужују ракијом и леблебијом, него вином... Дакле њима је већ „после ручка“! а мени... Баба-Сика и још неколике старице благосиљају, а ја их слушам, и просто сам као на иглама. Донесе им се и каза. Уселе да причају о прошлости, о младости... О како би их радо слушали за дуго, до ноћи, али се, пусто, не може. Кад баба-Сика поче о своме девовању, ја скочих... „Што ти је? Што ти бћ?“ нита она зачућено; и ја велим: „Запећеш ме, бојим се, својим приповеданем, а ко зна колико је сати, па...“

— Неси ручала!... Е не ли неси ручала, иди! Одма, скоро иди, јербо кад дојде дом човћк попре од жену, домаћицу му — јако је, јако срамота.

Опростих се с Нишлиама, по похитах на чамац, да бих што пре била код куће. А кад већ бејах на чамцу, угледах „човека“ — шгледа ме... Дојох кући, а оно тамаи један! Бруна!... Ја је чешће овако, зло. —

Много те, много поздравља твоја пријатељица

7. септембра 1897.
у Пожу. Ј.

СВИЋЕ!...

Трепти пурпурни исток,
У сплном полукругу
Куда се зора мајска.
Снежа се грмки сплва
У златотканој пеуту:
Свиће!...

Шапуће цветак нежни,
На те заносно мами
Чак у насеља рајска.
Где вечно све и свуда,
У слатко полутамн:
Свиће!...

Извила косић, слављ,
А та весела грајд
Како усрдно звони!
И писма лети... лети...
На се са неком спаја,
Свиће!...

Узлеће душа млада,
На у видокруг тоне,
О тони, душо, тони!...
Слатка те занос мами,
Бескрајне чежње гоне:
Свиће!...

Милорад М. Петровић.

ПРВА ЖАЛОСТ

од

† ЈОВАНА ЂОРЂЕВИЋА

Више пута сам слушао од покојне своје матере да сам имао старијег брата Ђорђа и старију сестру Христину, који су обоје пасторе после рођења умрли. За покојну сестру Христину имао сам накпаду у својој незаборављеној сестри Милији која је старија била од мене две и по године; али ме је једнако невеселило, што немам и брата.

Прошло ми је било већ шест година, кад сам се једне ноћи у сунама пробудио. Усиим да седим на прагу наше куће. Пред кућом је било мало дрво. На том дрвету скакутала је и певала лепа мала птичица. Ја сам је гледао и уживао у њеној лепоти и њеном певању. На једанпут слета с крова кобац и однесе моју малу љубимицу. Ја вриснем за њом и од вриске се пробудим.

— Да писи што ружно сањао, Јоцо, запитаће ме моја мати — кад сн јутрос на једанпут тако вриснуо?

Приповедим јој свој сан. На то ће ми мати рећи:

— Можда ћеш добити брата, ког си толико желео!

Као опгар нож прођоше ми ове материне речи кроз срце. Ако је птица брат, онда кобац значи, да ћу га изгубити.

Никада од покојне матере писам чуо такав говор. Свагда сам се дивио њеном такту, њеној нежности. И сама се тргла, али је кобна реч већ прелетела преко њених усана.

Мало после тога — било је 14 марта 1833 — роди ми се брат. Добио је исто име које и прваиац *Ђорђе* или како што га звасмо *Ђурмма*. О, како сам га волео,

како свесрдно луљао и забављао га! Већ бејах прилоги конца и заборавио.

Могло је проћи двадесетак дана, кад дете поче више и јаче плакати. „Пати од фрасова,“ говораху моји родитељи. Ја нисам разумевао шта то значи; само сам знао да није добро.

Једно вече плакао је мали Ђурица више него обично. Кад смо легали, рече ће ми покојни отац:

— Сутра ћеш ићи на јутрење, Јоцо! Ја ћу те пробудити, па пређи ујаку, он ће те повести на јутрење.

Кад ме је отац пробудио, било ми је необично, што не чујем Ђуричин плач, с којим сам синоћ заспао. Устанем и обучем се. Потражим очима малога Ђурицу. Он је био на углу стола до материне постеље, покривен прошараним ћебом. „Спава“ рекох, а и не приметих забуну на лицу својих родитеља.

Одох ујаку и с њим у цркву на јутрење. Недеља је била, 9. април. После јутрења одосмо у учитеља стан.

— Дакле је умрло брат-Филипово детенце? упитаће учитељ мога ујака, држећи посигурно да и ја знам за ту новину.

Мени се тек сад отворише очи. Тек сад видех, за што ме отправаше ујаку; тек сад разумедох, шта значи мирни сан Ђуричин. Та дотле нисам никога видео мртва, никога нисам видео да умире!

Бризнем у плач и одлетим нашој кући. Онде гледах мога Ђурицу; дуго га гледах, а кроше се сузе котрљаху низ моје образе. Пророчки мој сан се испуни! Црни ковао је отравио моју малу птичицу. Сад сам опет остао без брата!

То је била моја *прва жалост*, у мојој седмој години. На њу се још много њих напизало за ово шездесет и пет година.

1897.

ЦВЕЋЕ И ИНСЕКТИ

† ДРА РАДМИЛА ЛАЗАРЕВИЋА

Било је једно доба кад на нашој земљи није било цвећа и с тога није било ни инсеката са сисаљкама, него је било само са сисаљкама за жвакање. У то време биле су биљке без мириса.

У изведено доба наше земље простирала се тако звана терцијерна шума преко једнога дела њеног и на место тајнородних (криптогама) биљака појавио се шарен цвет са свима својим деловима: чашицом, крунцом, тучком и прашницима и испуњен својим дивним мирисом, замирисао је ваздух, а слатки сок у њему био је још недирнут, него је чекао своју одојчад и она су се довиста и појавила у виду цветних инсеката. Њима нису биле више потребне тврде вилице или кљусте инсеката глодара, него им је био потребан какав финији орган да би се могли наслађивати цветним нектаром.

Сисаљке и други органи за сисање биле су прва почетна — и они су се доцније усавршавали.

Најпре су се појавили *мрави* па за њима *пчеле*, којих је можда било и раније али нису живеле у друштву и тек их је цвет здружио.

За свима осталима долази један инсекат, који као да је пореклом од самога цвећа, јер као да је и своју лепоту и своје боје позајмио од цвећа — то је *лептир*. Он је последња и најславнија инсекат који лети терцијерном шумом као најчистија и највиша израз цветног света. Он је последња у њиховој низу, али влада светом инсеката.

Али он је интересантан још у једноме погледу: у своме првоме преображају, као гусеница, сачувао је лептир инстинкт и прождрљивост инсеката ранијих доба па је чак задржао и број свију делова својих уста који је потпуно сличан вилицама и оруђима за жвакање у тврдокрилаца. — Из кад и они нагриза дрво и лист.

Пред нама је дакле биће, које је у једноме доба свога развијања сачувало облик и навике инсеката из ранијих доба. Али оно је сад постало лептир, завршени инсекат, јер је преображај више дале, и ми сад опажамо, да је нестало свега што је опомињало на раније доба наше земље, нестало свију атрибута инсеката који нагризају, нема ни жаоке нити ма каквог оружја за напад и одбрану; али то лептиру није ни потребно, јер он има четири крила, има сисаљку да сиса душу цвету, и то му је доста. Он је створен само за то да лети са цвета на цвет и да сиса нектар цветни.

У овоме преображају видимо оличену историју живота наше земље. Као гусеница опомиње лептир на типове пре и друге епохе, као лептир припада терцијерном свету, а као пун створ новога света сведок је двеју разних ера земљине историје.

Тако нам од прилике казује један дубоки мислилац који је писао историју наше земље и живота на њој, а ми видимо да су инсекти и цвеће древни другови из давнашњега доба; а да то њихово другованье и узајамна наклоност нису ни данас престали, хоћемо да покажемо овим редцима.

Тек је једно столеће прошло откако је опажено да су инсекти посредници за оплођавање цветова и да ... без њих многа биљка угинула. На и ако ово бива безбројним низом столећа, и ако се ово збива пред нашим очима, опет је ово сазнавање новијег порекла. Док је још владао мрак и царевало незнање не беше овај факт ни мало падао у очи, па и кад је доста дуго времена прошло од како је наука бацила своју светлост у тамније кутове, опет је она тако важна и интересантна ствар била непозната. На сваки начин, факт оплођавања цветова посредством инсеката морао је бити познат пртарима старих народа; они су учили да пчеле и други инсекти утичу на воћке и друго плодно дрвље, али јасно и одсудно нису познали право стање, и тим је у новије доба одложено и урачунљено у заслугу природњака.

Истина је да инсекти нису увек пријатељи вегетацији, јер неки од њих сатиру целу њиву човекову, поништавају му жетву коју је он довста у зноју лица свога подигао и својом руком бацио семе у земљу да нашне богатим плодом и осигура живот и опстанак дома његова: они поништавају не само пупољак или клицу, цвет и касе, стабљику или злат него и сам плод и готово нема ни биљке ни дела њеног који не би послужио или за храну инсекту каквом или његовим јајима за колевку — али за ово правају инсекти биљци толику исту услугу ако не и већу, јер они својим посредовањем оплођавају цвет и

тим начином чине биљци пет до шест пута више него ли оне њима, а у неким случајевима само је њима могућно оплођавање па зато се и њихова штетност знатно смањује у очима познавалаца ових прилика. Да расветлимо овај однос и другим примерима: кад би нестало бумбара, угинуле би извесне феле детелине, јер оне бацају семе само онда кад их облећу бумбари. Још очитије следочи узајамни однос између биљака и инсеката и факт, да јеврејске неке воћке — јабуке и крушке — пренесене од насељеника у Аустралију, нису носиле плод све дотле док нису унесене и одомаћене и наше пчеле; те су воћке имале цвета али плода нису имале док их нису облетале пчеле.

Али и биљке правају ову љубав истим начином. За пример навешћемо само ово: од разних дрвета храме само *Боровн 200, Тополе 250, Брезе 240, Шљиве 220, Крушке и Јабуке 170, Букве 150* разних инсеката. Па и саме отровне биљке, као на пример наша *млечика*, служе за храну неким гусеницама.

Само оплођавање с помоћи инсеката бива начином који ћемо описати у следећим пртама.

Кад у пролеће распукну набубрени пупољци и отворе се безбројна цветови који ките не само поља него и многа дрвећа, онда видимо небројене инсекте како облећу око расцветаног биља; видимо инсекте најразличнијих фела а нарочито лептирове, пчеле и бумбаре, а сем њих и многе друге. Сви они зујави, трептави и мумлави гости имају једини смер да се подмире тим слатким соком који се крије у извесним деловима цветне крунице (нектарију).

Пчеле, сем тога, купе и цветни прах као материјал за мед. Ово нам све изгледа и просто и појетично, и ако покрај све појезије не можемо да превидимо и навестан егојизам у овоме раду инсеката, који тако тихо облећу око шареног цвећа. Суштина узајамности између инсеката и цвећа показује нам, да се природа слабо осврће

СРПСКИ ПЕШАК У ОДЕРАНИ. (фотогр. сликала Антонијевић'ка Живковић).

на нашу појезију, него више на користи које доноси овај међусобни однос.

Као што смо напред споменули: до краја прошлога столећа није никоме ни на ум падало да и цвеће може имати неке користи од посете инсеката, и тек кад је учен тај однос примећено је, да чак цветови са својим деловима, које инсекти најрадије облазе, имају извесне луспице, влакаца и т. д. којима се штити цветни сок да га киша не спере или не покваси, него да остане недирнут и чист за инсекте. Па је сем тога још онда учење, да и боја цветова привлачује инсекте. Најпосле је опи-

жено и то, да се многи цвет оплођава једнистveno посредовањем инсеката. Ово нарочито зреди за оне биљке које показују појаву дихогамије, о којој ћемо говорити мало доцније.

То су први кораци за познавање једне чињенице, која нам јасно сведочи неисцрпну мудрост природе.

Међутим тек је за доцније доба (Дарвин) остало да се још ближе позна узајамни однос између биља и инсеката. Први корак оплођавању цветних биљака састоји се у томе, да ма једно зрнце цветног праха (полен), које има у прашници, дође на такозвани *жиг* који се налази на врху *тучка*. Где прашници стоје непосредно код жига, као што је већином у двополних цветова, ту ништа не сметa оплођавању. Ма каквим спољним надражајем постаје у прашницима распуцавање (експлозија) и расипање цветнога праха; па пошто овога праха има веома много, а доста је да свако једно зрнце падне на жиг а тиме је оплођавање осигурано, то је сасвим јасно да ово може да буде врло лако и покрај многих разноликих сметња. Али и ако има у двополних цветова довољно сигурности за само оплођавање, и ако оно доиста и бива у многобројним случајевима, опет је у току времена опажено, да је међусобно укрштање цветова са једнога стабла боље, јер се добија више семенах зрнаца и млађа биљка снажније напредује него у првоме случају. Имамо да захвалимо Дарвину за исцрпне опите по овој ствари, а о којим опитима не може бити никакве сумње. Показаћемо једним примером како је Дарвин поступио при тим опитима а сваки их може поновити. Шест укрштањем а шест самооплођењем добивених семчица од биљке *Ивомеје* засађено је одмах по клијању парно на противним странама у два лонца и удаљене су тачке једнаке дебљине око којих ће се биљке увијати. Пет од укрштених биљака расле су одмах у почетку боље него супротне самооплођене. Шеста је била слаба и кувала је неко време, али се доцније опорави и надрасте своје супарнике. После неког времена мерене су све биљке и нађено је, да су укрштене биле дугачке 7 стопа а оне друге нешто мало више од пет. Мало доцније приметио је Дарвин, да укрштене биљке цветаше нешто раније и богатије него самооплођене, а томе је одговарала и мноштва семена. Нарочито је значајна продукција семена у другом покољењу. Пошто су укрштене биљке поново укрштане, а самооплођене поново оплођене властитим цветним прахом, произведе су прве 121 зрнце (семчицу) а последње само 84.

Сем овога нашло се у самооплођавању веома занимљивих појава, које се поглавито показују у томе, што је оно за многе биљке или право убиство или значи слабљење будуће генерације.

Истина је да неке самооплођене биљке дају пун број семчица, али су стабљике из тога семена слабе; неке дају веома мало семена, али сасвим угињу кад се оплоде својим властитим прахом, а међутим кад се оплоде прахом биљке исте фелe напредују као што ваља.

Овој веома важној, чињеници покланало се веома мало пажње, а многима је она само једна неразумљива природна појава.

Под споменутом појавом дихогамије разуме се факат, да у извесних цветова развијање прашница и жига не бива у једно време него у две периоде, и то у великине дихогамних биљака развијају се најпре прашнице па онда жиг.

Такав је цвет у своје прво доба *мушки*, а затим, у времену развијања жига, увену прашници и тада исти цвет показује прави *женски* карактер. Примера за ово имамо у обичном баштенском *каранфилу*. Такви дихогами цветови упућени су једино на оплођавање с помоћи инсеката, иначе не могу бити оплођени, јер како би иначе могао доспети цветни прах са млађих (мушких) у старије (женске) цветове. То је само могуће ако га пренесу бумбари, пчеле и лептирови тражећи меда и ради тога прелећући са једнога цвета на други, и тако оплођују дихогаме биљке.

Ово се врло лако може доказати једним сасвим простим опитом. Такве биљке треба покрити каквом танком мрежом кроз коју може да допре светлост али не могу инсекти, и оне доиста напредују као и обично, али немају семена. Ово је јасан доказ, да је за оплођавање дихогамних биљака непоходно нужно посредовање инсеката.

За нас је и оволико довољно да видимо колико су нам корисни извесни инсекти; а да би нам слика била мало пунија навешћемо и засебно један род инсеката који нам највише пада у очи и често пас примамљује својом лепотом и шареницом. Читалац ће и сам погодити да су то лептирови, деца цвећа и ваздуха. Инсекти и цвеће прилагођени су једно другоме, упућени су једно на друго и упрaво су неизбежно потребни једно другоме. Лептирова посебице неопходно су нужни за оплођавање биљака. Овде морамо да се уништимо: зашто лептирови лете на цвеће и какве користи има оно од њих? Лептирови налећу на цвеће једно зато да у цвет унесу своја јаја, и да тиме осигурају храну своме будућем покољењу, а друго и погавшто зато, да на цвета посисају своју храну — мед. За овај је случај и само цвеће спремно, оно је снабдевено мирисом који мами лептира, а сем тога блиста и најлепшим бојама, да му падну у очи. И на овој тачци посматрања природе морамо да се за трепут заустављамо. Колико не само мудрости, него и колико поезије лежи у овоме односу између цвећа и инсеката. Цвет има у себи слатки нектар, китe се најлепшим бојама а то само зато да примами шарена лептира и друге инсекте, који ће наслађујући се разносити клицу живота, одржати фелу биљке и зато их она награђује најестетичнијим даром, пред којим ишчезавају сви дарови љубави снега осталога у природи што је у стању да воли. А они цветови којима нетар доноси оплодну клицу немају никад лепих боја, као нпр. траве, јасен, бреза, тополе, четинари и т. д.

Познато је, да неке фелe лептирова посећују само извесно цвеће. Цвеће са узким и дугачким цевастим чашицама могу посећивати само лептирови, јер они могу да својим дугим сисаљкама допиру до дна њихова, на пр. каранфил. Међутим је чудно што качицу посећују и лептирови и други инсекти па и ако се зна да њен цвет нема ни трага примамљивог и слатког сока.

Лептири посећују биљке и преносе оплодни прах са цвета на други да би се тиме извршало оплођење и распростране се дотичне фелe биљака, јер су многе од њих јединствено упућене на оплођавање с помоћи инсеката; а сем тога и сама природа тежи да изведе укрштено оплођавање, јер оплођавање без укрштања само је на штету биљака.

Весма је занимљив начин којим се оплодни прах преноси на инсекта. Час се прилепи на сурлицу, час на

главу, са стране тела или на једно око, а управо чудноватe су и спреме на цвету којим оне посипају инсекта оплодним прахом; неке су од тих справа у виду шприца као у *јасмину* и другим лептирастим цветовима, који посипају инсекта кад стане на цвет и својом тежином притисне изнесени део његов; у других као неком полугом ударају прашнице одоздо или при додиру инсектом

Из ово неколико редака можемо видети невидљиву мудрост и тежњу природе, да свему јој онако опредељење како ће послужити главноме циљу целе органске природе: *одржавању*. Али нам се овде намеће питање: какве су то приликe и моћи које су нагнале и биљку и животињу да се прилагоде међусобно и једно за друго постану неопходно потребни; шта гони инсекта да по-

ОРПОСКИ ПЕШАК НА ГАЂАЊУ (фотогр. снимили Антонијевић и Живковић).

прашнице одскоче и поспу инсекта оним својим оплодним прахом.

Исто је тако мудро удешено и скидање цветног праха са инсекта кад падне на други цвет да га оплоди. То бива влажним или лепљивим соком на жигу — а можда и још којим другим начином. Кад је овај циљ постигнут онда је излишно даље мамљење инсеката бојом и цветни листићи вену и опадају.

сећује само навесне феле цвећа, и најзад, каква је моћ нагнала биљку да расипа свој прах на разне врсте начине и њиме посипа инсекта, да га он разноси на други цвет и оплоди, служећи тиме једном великом циљу: *умножењу биља уопште*.

На ова питања тешко је за сада одговорити, али она вазда остају велико и широко поље за размишљање и у сваком погледу за дивљење.

ПОД ХРАСТОМ

I

Жубори река преко цветне ливаде, а над њом шири гране столетни храст, те се шумором својим с реком разговара. Ту, под његовим хладом, проведоше детињство момче и девојче чувајући стада. Све од пролећа па до позне јесени, из године у годину, сваким даном од зоре до заранка.

Била су деца. Зора тек заорила а они већ под храстом, кроз чије се гране зора смеши на њихова весела, ведра лица и злати им плаве детиње косице, што лепршају од јутарњег поветарца. У ручицама им по комадић сира и леба, а под пазухом дугачки чобањски прутови; уз дебло од храста прислоњене шарене ткане торбице и тиквице с водом заптивене зеленим лишћем. После такног доручка до подне се трчи за овцама да не би запале у туђе усеве, а кад се у подне овце окупе и полежу под храстом те планују, и чобани добију времена за игранье. Праве свирајке од врбе, бацају камичке у воду и броје колутове; лулају се на љуљашци, која виси готово над самом реком о храстовој грани; беру цвеће; посматрају како мрављи вуку мрвице што заостану од њихова јела; милују јагањце и опленў им венце од цвећа око врата; певају; смеју се каквом спачему; воде певање детиње разговоре, а по неки пут се деси, те обоје плачу, ако се ма чије јагње или овца изгуби. Тад се лију искрене сузе које се крупним капљама котрљају низ зажарене, свежe, детиње обрашчиће.

Таквом невољом једаред оближена заперишне се деца да ће се узети.

Очице блистају, на трепавицама трепере још прена сушу заостале капи суза и деца гледају у реку пуна нејасне наде детиње, на жеље да порасту и да испуне своју реч.

Река жубори и протиче, пенушe се таласи и прште из њих бисер-капљице, а храст и даље шумори тихо и шумором својим с реком разговара.

II

Прођоше дани и године. Од чобанчади, од деце порастоше момак и девојка.

Пала ноћ — летња, запосна, страсна ноћ. Путем крцкају натоварена кола и према кораčању полова одмерено звоне медењаче што им вису о врату; двојнице, пупчиче и прељске песме, клепет петрељача — све се то измешало, на се слило са жубором реке, шумором шуме и мирисом липа у неку чудну, снажну драж, од које и ноћ трепери и страсно, узбуркано дише дахом пуним чежње, љубави, милине, дахом топлим, који опија, заноси, умара.

Момак и девојка, што се грле у тој ноћи, озарени бледом месечином, која провирује крос лишћаре, храстове гране, осећају целим телом како их задише тај силни дах. Срца јако бију, шапућу љубав своју нејасно, тихо, да ни ноћ не чује; сањају будућност пуну среће, пуну заносне драже. И славуј са гране пева о срећи њиховој. И жеље њихове уз оне сребрнасте, пенушаве вале теку жубор даље, даље — у будућност пуну среће, коју с нестрпљењем, са силном чежњом чекају пуни нада.

III

И опет протекоше дани и године. Река и даље жубори, а над њом храст шумори, али под његовим хладом више не седи момак са девојком у страсноме загрљају, већ озбиљан, брадом пар одмара се ту после тешког пољског рада. Лица доста изгурена, сунцем опаљена, препланула; црте оштре, а мучан живот избраздао мужу боре по челу. За храстове гране привезана љулка, у којој плаче и прави се пожицама дете тек од године, а један мушкарчић од осам година љуља „малог бату“ једном руком, а у другој држи чобанеки прут, којим праћа стоку да не оде даље са стрвнке. Живот је мучан, напори тешки; њихови су послеци одмерена, хладна, уморни. Сиротиња их уз мучан рад прати толико година, али они су још млади, још душа није клонула. Ветрић им расхлађује знојаво чело, а тај исти жубор реке улива им нову наду и мисао мами собом, за током собом, за пенушавим таласима, некуд даље, даље — у будућност пуну среће. Погледају на децу, на ту потпору своју, па се надају и жеље опет јуре за таласима, а срца се испуњавају надом на будућност.

И река жубори даље, искачу бисер-капљице на сребрнастих таласа, а храст шумори тихо и шумором својим с реком разговара и ослушкује уморне радинке у слатке снове срећне будућности.

IV

Опет прођоше многа дана и многе године.

Настала позна јесен. Крос хладан ваздух диже се пара са ливаде, раскалане земље. Небо ниско, тмурно, без сјаја, претиснуто тамним облацима; са истока се једва назире крос поцепане облаке, бледуњава, хладна румен сунца на умору; магла обмотала предмете и не да да погледаш у даљину — све ти пред оком затворено, стегнуто, и душа се стеже од нејасне туге; над главом тупо шуште гавранова крила и чујеш његов гробни грокот; река мутна, надошла, хучи страшно, пенуше мутна таласи. Под храстом, наслоњен на штап, стоји погрбљен изнемогао старац, збрчкана лица, угашена погледа; седу као снег браду и косу повија му јесењи ветар, а хладна измаглица бије га по лицу и меша се с последњом, можда, сузом, што му се низ смежуране образе слива. Њу је сигурно сачувао да је ту пролије под храстом, испод кога је толике наде и жеље сновао и снивао слатке снове среће пошен уз тај шумор и жубор реке на крилима наде даље, даље у будућност пуну среће. Храст отголео и почео се сушити, на тужно клонарају сува грања.

То је будућност у себи крила — изнемогла, слаба старица, који је покопао све мило и драго, те више жеља нема — до што смрт жели; а мисао не јури више у чаробну будућност, већ далеко, далеко у срећну — прошлост.

И река даље хучи, срдито пенуше мутни таласи, јесењи ветар јечи, а храст тужно клонара суним гранама, те с реком прошлост препричава; крила гавранова тупо шуште крос плакни ваздух над старчевом главом а крос поцепане облаке и маглу једва се назире бледњави врачак умрлог сунца.

Рад. Домановић

АКВАРЕЛИ

IV

Звезде се лагано гасе, плива̀ју Влашићи стазни,
На плавом, прозрачном небу дивно се Даница светли,
Ветарац провија магле, травицу повија мекг,
А стадо из тора блеји и скоком пева̀ју петли,
И виров последњим хуком из сна скоци будн,
Препуше колибе мали а Исток све више руди.

А преко плавога неба продиру сунчани зраци,
К'о жице бескрајне лире с брега се на брег шире,
Ружичним прстима Зора прекла̀ чи небеске струне,
А земља из сна се буди, из траве цветићи вире,
Шумица подигла главу, лишће се зелено љуби,
А звук божанске песме под ведрим небом се губи.

V

Висока, бескрајна шума јаучи под јесењим ветром,
Громом спаљено дрвеће с треском се на земљу свали;
Ломећ се о крешке стене пени се дубока река,
И са урлико̀м страшним лути кроз теснац мали,
И мрља у мраку пласне и шиње гримове холе,
Они се у воду вију и пусто неко моле

А мрак све већи пада, и олуј све бесни јаче,
Фијуче повр̀х шуме рушећи столетне диве,
У чијем зеленом лишћу шушткаху старинске бајке
А на стаблима светим спомени предака живе;
Јаучи сирота шума под јачим удара̀ ма мгачина',
А земља вик давно мртва... јек јој не чује плачни.

VI

Крај ватре старица седа преде кудељу белу,
Звери вретено звуком, ватра се лагано гаси,
На поље мрак бескрајни притиснё већ мртву земљу,
А виров пролази секом и поноћ промукло гласи.
Заспали уморни људи... старица још само преде,
И пламен на пећ'о нижи спомена слике бледе.

Под руком самохране цвили вретено танко,
Вртени конац се кида, кудеља на земљу паде,
Санак јој прикло̀ни очи а прошлост к'о листак црни
Орошен сузама многим пред њом се развија̀ ти стаде,
И надух лагано струје, слазе јој девица мила,
Нимбус им око главе, анђелска нараста крила.

Д. Ј. Димитријевић.

НОСТАЛГИЈА

— ИВО ЋИПИКО —

Немарно протежем се по баршунастом каванском душеку и кроз дебело стакло немарно разгледавам чо „господском тргу". Већ је мјесец дана што сам овђе у граду и још не могу да се снађем.

Моја мисао тамо је у селу, гдје сам и своје осјећаје оставио.

А колико се трудим да заголам вредо чуство, што ми спакога дана при западу сунца навире из душе и бјежи далеко до онога раштркаиога мога краја.

И чисто жалим што су ми данашиње слике све то ближе, што се губе у несређеним облицима туђега свијета.

Дуго тако проматрам живот, што ми испред очију журно тргом одмиче, гледам блиједа замишљена лица, никога не познајем и живим у себи, у својим осјећајима.

На онда дохватим се домаћих новина да се разаберем. Пребирам неко вријеме по њима и досадно их мећем на страну. Онај „*videant consules*", напосљетку воја дјетињска пријатља, вјечито смијешна препирка, нёискреност и фарисејство... све ми грдно додијана — и наново бесвјесно зурим око себе и кроз дебело стакло...

У кавански салон улазе свакојаки људи, уз њушку каву пребиру по новинама, вакво би се замислили и у читаље удубили.

Салон се пуни дамом, звекеће свјетло посуђе, и све грће и једноличније пролази ми вријеме.

Да се растресем, дохватим први илустрован лист што ми је под руке дошао и лијено превртем листове.

Око ми се заустави код слике „Сеоска идила"; гледам акварел, и мало помало ко да из душе нешто ми се буди, драгује ми осјећаје и пестененије, више и више, маглиње ме обилази.

И сада већ ја живим другим заиошљавајим чуством, и не марим за кавански дим, нити ме буни звекетање чистога подноса и посуђа.

... Зима је, чобанче поји живину. У около смрзло, немилосрдно стрши голо дрвеће, а над њим мрачи се голет; олованасто небо смрзло се, и пода се окупило је цијели околиш. И моја мисао лагано поси ме таме. У мождањама ублажују се слике, животи, другови — и нижу се преда мном.

Никада ми овђе повр̀х села, у простору заокруженом високим брдашима, није биле тијесно ни задушљиво. Весеље и сјета — једнако ми бијаху слатки. Бијах често у друштву њих двоје: брата и сестре. Дуго сам их гледао, како устрљиво, без патеге раде око трма и гримља; слушао њихове једноставне разговоре, и с њима ужива̀о у природним њиховим жељама... Он није знао за другу срећу, изим живота, рада и љубави. На своје вријеме оженише се, одгајаше дјецу и радише да поштено прехране себе и њих. Сестра га је слушала и осмјехивала му се; бијаше с њиме задовољна.

А ја сам уживао, што сам могао, да једнако осјећам, и истовјетим се с њима, да сам оно што и њих двоје — и што сам наслућивао у мирноћи њихових душа величанство простоте.

И био сам на чисту, да све, што око нас живе, дише и расте, једнако је подређено једноме Суду. Тада писам ни о чему мозгао. Саосјећај и чиста љубав испуњавала је цијели околиш, и њом се напајала моја душа. Ова је ко заборављала на свијет, преображавала се, и само у чистоти уживала. Подала се у наручај васељене, и прилубила се уза њу, ко да је осјећала да је сноичица с њоме, да уз друга њена бића жељна живота и преображаја хрли, вјечитом чежњом к онђем савршенству...

И предљима мајка и питка коза, на махове, престане би хранити се. Њихове спокојне велике очи губљаху се у мојима, па онда негде даље, у неизмјерности јасно-мркога простора . . .

На догледу села, још у зими, гасили смо по бојамову дјевојку, што је прошарало земљу и мирисом засуло ваздух. Живот се буди и осјећах га у свакој жилици; пламтала је младост благим пјечитим огњем . . .

Дуго тако гледајући слику, бејах се подао снатрењу и уживању, док наново осјетих да сам међу људима. Кавана се пријнила, људи су одлазили за послом, дим се слизао и све то мање звекетало је посуђе. И опет се загледах напоље!

Према мени, на супротној великој палачи, дизаше се сунце, све то више и бљешће, а осјећ спуштао се ниже и мркље . . .

Наједном и кавана заиђа блиједом свјетлошћу, навијешташе наступ тамне ноћи. Но у висинама је свјетло и бистро, и врховна зграда још се злате, док помало и с њих свјетло намиче и губи се више и више . . .

Тргом пролази чељад брже и живље! Гледам хладна надута обличја, на онда бљули у одбљесак кавањског лампиона, што је у ваздуху на среди трга застао, ко да у њему виси. Под тим свјетлом, уставио се човјек сиједе косе, дугога патничкога обличја, радничке руке. Замислио се; у упалим очима ко да му се је упријечила чама.

Поврх главе му спуштало се трепераво свјетло . . . Његова пралика и себи ме привлачи и пратим га погледом, док закрене у мрак крвавдастих улица . . .

Тамо увијеним учима немирно журе се из школе, да се осладе западом дана.

Испод мене, тик до стакла, дјеца се играју. Једно ме безочно гледа и куцца по стаклу. А тргом већ се гомила свијет, сама туђа, непозната лица.

У оној супротној големој палачи пажетоше свијеће. Чисто у свјетлу разабирем бирократско лице, како се прти да започне убојити рад.

Сјетих се и ја своје дужности и њиђем.

Лијено се пуцарим тијесним, мрачним улицама, гдје ме љуто зебе. Мрске су ми те високе зграде и то умјетно свјетло што ми очи коша. Инстинктивно, ни на што не мислећи, бјежим из затворена града, од наметуте ми дужности. Чежња успала, неугасима чежња, гони ме на отворено поље.

Журим путем к оној страни, куда је моје село . . . Сутон се хвата и у њему моја душа поздрављ свако, свако слободно природно биће. У свитетичном складу веселење, с којом се скрушено исповиједује моја душа, налазим жељи покој . . .

На се немоћан враћам у град . . . А мисао и осјећаји силом се одвајају и лете далеко, преко сивих сутонских простор, над раштркане моје село.

ПОГЛЕДАЈ....

Погледај мирисни цвијет што краси младе ти груди
Како за клоњу тужан, и њега никоја тра;
Отргнут суровом руком за својом стабљиком жуди,
Вене и тихо мре.

Е тако и мени самом у овом туђему крају
Судбина одузе снагу и сатре посљедњи над;
Секам се прошлости казик и теже у своме рају
И жудим, чезнем млад.

Душ. Николић.

УЧИТЕЉ СВИРАЊА

(ИЗ МОЈИХ УСПОМЕНА)

— Милош П. Ђурковић —

Зима.

На њиву је беснела мећава. Нешто бесно, злобно, као крик рањене звери, хујало је по давно умиреном окружном месту Н., старајући се да продре у најскривенији кутић жалосних, хладних домова. Бесно је јуришало на тамне зграде, тресло прата и прозоре, час претећи јачином својих фијука, час утишавајући се на кратко време да после опет још јаче заурла и започне борбу тешке агоније, борбу злобне јарости, незадовољне мржње и ослабеле снаге . . . .

По улицама мир. Свако је, и против своје воље, мислио на топло огњиште и час пре довршивао неодложне послове, журећи дома, те на улици не остајаше никога из црних пралика стражара, који увијени у дуге сукнене кабанице и сами тражаху згоднијег заклона, и трошних и ретких градских фењера који су слабо трепериди својим жућкастим пламичцима.

У чевапници друге класе Н-ске железничке станице не беше готово никога. На клупи покрај скоро загасле пећи седео је висок, крупан и развијен секретичар, који је, наваливши се на мекани наслон, угодно рекао. Закрепута ламна осветљавала је његову ретку браду, прћаст нос, дуге мршаве обрве и дуге раље обрве, надвете над затвореним очима, а цело лице давало је слику нечега грубог, суровог . . . .

До воза беше још дуго и ја се спремах како ћу што лакше провести досадно време. Секретичар протрља сањиве очи, спокојно зевну и храну и још спокојније загледа загашену пећ, а затим диже се, отвори лампу и стаде ме посматрати.

— Ви сте одавно већ овде? — упита он грубим, сипљивим гласом. — А воз неће тако скоро. Куда мислите сада?

Ја му рекох.

— Знам, знам; код претпоследње каруле тамо био сам стражар.

Тарући сањиве очи и опружајући утрнулу ногу, он изиђе на поље за ургаљ. У исто доба на прженом сату откуца пола ноћи. Ветар се играо по својој вољи звуцима, хватајући поједине ударе, а настављајући их у дуге, жалосне звуке, док су се другу у самом почетку губили. Последњи удар беше нешто најјачи, као да је произведен под самим прозором.

— Да пасја времена! — промрмља секретичар улазећи унутра. Још ми нала и на секретицу отиђи а од ветра не мо'ш ни корака крочити.

На њиву нешто јако лупну. Секретичар ослушну: био је неко од путника. Одмах затим чу се бахат мушких

ногу и нејасно мрмљање. Врата се отворише и на прагу се показа мушка прилика у дугом зимском капуту, с капуљачом на глави и малом ручном торбом у руци, сав од пете до главе покривен снегом.

— Пхи, до ђавола! рече непознати путник, отирући влажно лице махромом и стресајући снег са својих халина. — Не можеш честито ни ићи! Права мећава! А хоће ли скоро воз? — обрати се даље скретничару.

— Бог ће га знати! одговори овај истим грубим, сиплавим гласом.

— Како? Не знате? Па зашто сте онда ту?

— Тако! Ћеифа ради! Ено вам тарифе, па видите.

добросте, што се нарочито огледало у његовим плавим очима и око крајева финих танких усана.

Он као да премераваше погледом целу чекаоницу, стара напиљана канабета, дугачки запуштени сто, високу топлу пећ, па се погледом заустави на високим прозорима који су се тресли од јаког ветра. Дивна музика изилазила је све јаче своје мелодије и њему као да беше мало слушати ове страшне јауке нечите природе.

— Допустите, отпоче он лагано после неког времена: који воз очекујете ви?

— Ништа, рекох.

Са париске Изложбе: ПАВИЉОН КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

Божја воља, кад дође; а задоцниће за цело, — и он поново зевну и стаде се намештати крај пећи.

— Још и то! рече страни зловољно. Он метну своју торбу на сто, лагано скиде капут и капуљачу и примаче столицу ближе пећи. Неко време гледао је тупо у ватру, не дижући очију, као да и сам није знао где је, по том се диже са столице, баци свуд около поглед и стаде ходати по чекаоници.

Беше то млад човек својих 27 година, блеђан, младолик, плавојко, уско уналих груди, с оналним мршавим лицем и густом кудравом косом. Нос танак, оштар, брада такође оштра, очи велике, плаве и умиљате. Лице усредсређено и озбиљно, али са преливом извесне благости и

— Тако. Онда ћемо бар заједно. Ви заиста идете у престоницу?

— У престоницу.

— Тим боље, у друштву је увек пријатније. А допустите ми: познајете ли ви Адолфа Ходека, учитеља музике?

— Опростите, ја сиасам из Београда.

— А тако! Све једно. Он је учитељ музике тамо. Странац је, а сад лежи у болници. Данас затече ме његова жеиена да је на умору и да похитам што брже. Ах, красан је друг тај Ходек! Заједно смо конзерваторијум довршили. Живели смо као рођени. Бачки живот,

знате већ . . . и он лагано тресну главом и уздахну. — Молим, ваше име, рече он после кратког ћутања.

Ја се назвах.

Он рече своје. Звао се Лука Јевремовић, а и сам је био учитељ музике овде у Н.. Беше празничко говорљив и за кратко време познанства, ја сам већ знао целу историју његова живота. Говорио је искрено, од срца и отворено, као да смо давнашња познаница. Допустио је да завирим у најскривеније стране његова живота, и ако смо се први пут видели. Кажу, да искрена исповест и топло саучешће често бол олакшавају.

— Да, није то тако одавно било што ћу вам приповедити. Скоро, можда и сувише скоро. Бар је мени све пред очима тако живо као да је јуче било. А после, такви се догађаји не заборављају: они вечито остају у души, да болом ономену на оно што је одлетело. А други? Ех, а шта ми је стало до других. Хоће ли они знати моје боле и јаде, кад их појмити не могу, али се зато могу глупо насмејати. Са свим, ништа није слађе но насмејати се другоме, кад га бол стиже. И тај бол разумео сам ја врло добро, као што ме је и њихов смех давно и показивао колико су ниски.

Но оставимо се тога. Ја бејах, како се само може пожелети, доприно конзерваторијум у Бечу (једна угледна личност не хте оставити мој таленат у засенку) са истим Ходеком. Како је то време брзо прошло! Отишао да се ваше не поврати са најлепшим сновима бујне младости, са најчистијим заносом младачких душа, са најлепшом надом и очекивањем. Отишло је све, испарило се, као празни сапунски мехури, а нама, остало је још само да успоменама изазивамо те миле слике које нас могу опоменути само на нашу прошлу величину и крај . . . Ходек није са мном, остали своју домовину (како је етнографија једна!) да заједно у Србији среће потражимо. Мој положај био је већ осигуран. Угледна личност није и даље престајала бринути се о мени и одмах ми понуди престоницу са богатим хоноваром у народном позоришту. Али мене је и сада нешто пукло у своје место рођења (ја сам родом из Н.) — стара болест свију људи, и ја се тровуто захвалих своме Мектору; но да га не бих узредио а ни свог доброг Адолфа остависе незаштићена, рекох да ме има ко и у Београду заменити. Мој заштитник пристаде драговољно; још кад ту да је и Ходек Словен, Чех, би му веома мило. (Он је био некада признат као велики Славенофил а девица му вечно беше: Славенија у гомилу!)

Бејах несрећан прављући се поново онамо, куда су ме први пут под јаким претњама и силом одвели. Хиљаду успомена стајаху преда мном и све ме живо опомињаше на драгу и љупку прошлост, на мало детињство и рано младалачко сањање. Руке су ми биле одрешене, слободан сам човек, а могао сам много и за своју породицу учинити, која се тада налазила прилично оскудно. Тек ја бејах ту и они полагаху све наде у мене, као у свога новога заштитника и добротвора и, просто рећи, поносећи се мноме, они ме чисто обожаваху. И сам сам се пак теме поносио и дичио, хотећи показати на сваком кораку своја добра дела. Али зашто да вам крајем. Издаци моје породице беху прилично велики. Осим тога ту беху још и две неудате сестре и два млађа брата у гимназији. Свакоме је требало дати своје, а то је била моја дужност. Кубурило се прилично, али се ипак излазило на крај. Главно је, што ми бејасмо сви потпуно задовољни.

И ето, због тога а бавећи се вечито и својим послом, не бејах никоме ишао. Не да речете из холести. Ње у мене није, но некако ја сам волео бити сам и у самоћи летети по ваздушастим сновима својом младалачком, лако стваралачком машном. А живећи поље загушљиве градске атмосфере у чистоти, свежини, „ближе природе“, мени беше особито мило. Слатко очекивање пуниле је моје груди и ја сам стрепео од тога очекивања, и ако нисам могао узрока наћи. Али зар је мало ствари, којима узрока не знаш.

Једнога дана позваше ме Петру Илићу. Ви не познајете тога човека? Он је познаношани председник у Н.. Мали, пуначак човек, веселе и кротке ћуди, вечито насмејан, са самом благошћу у очима, говорио је мало кроз нос, прочешући тада руком кроз своју дугу ретку, седу браду, и вечито шалећи се. На њ се човек није умео наљутити. Но жена његова бејаше за то са свим другојачија. Висока, витка стаса, дуге кестењаве косе и светлих црних очију чинила је на сваког некако, како ћу да вам кажем, утицај покорности, поданости без опирања и противуречења. Изгледала је увек озбиљно, достојанствено са присутнима разговарала се као с неком снисходљивошћу. У кући је почела заводити новине и ваздa се љутила на своју свакидашњу средину, жалећи вечито што се Петар Илић могао са њом тако лепо сложити. Али јој пак то није ни мало сметало да често прима походе младих људи, с којима се могла за цело добро слагати, и с њима ваздa дискутовати о новим појавама било у књижевности, политици или, у опште, у друштвеном приликама, за које је као прече Петар Илић, седећи у мекој наслоњачи крај топле пећи, угодно сањао. Но она се не задовољи само тим. Хотећи да својој кући да неки нарочити, одељити правац, она нагна своја добродушног Петра Илића те своју Кају (тако беше име његовој кћери) послане нагој Frau Helene у Темишвару, хотећи је тиме уништити над њиховом средином, чију су атмосферу тако дуго удисали. Јер, веле, тамо је наврсна школа за младе депојке, „а васпитање је састављи део човечја живота“, говорила је жена Петра Илића.

Ја се бејах упутио Петру Илићу. Тај дан вечито ће остати уреван у мојој памети . . . Ту је био почетак мојој првој, слаткој, чедној љубави, оној осећању, које се од једном и ненадно појави да сплином својих пахтева све друго остави у засенку. Време бејаше красно — лепо време обично претходи љубавним историјама. Небо се блистало и смешило своме ведрином снога плаветнила; ливаше је лако и тихо шумило; лаки повестарац једна је кретао високе врхове скоро подмлађеног дрвећа, а тамо негде и славуј, тај вечити симбол љубави и сласти, вио је своју красну песму вечите хармоније.

Петар Илић предусрете ме ласкаво својим насмејаним лицем, али ее одмах уклони, пуштајући ме да уђем у гостинску собу. Госпођа беше препуно. Већином моји стари познаници. Домаћица се нешто живо препирала са мојим колегом, професором математике; око кћери Петра Илића бејаше скуп младих људи, у коме беше неколико судских чиновника, млади песник Павле Јовановић и некакав ситни коњички поручник, који се непрестано смешио и сваки ишао у повлад. Домаћица ме љубазно дочека (на њеном лицу био је неки чудни неприродни осмејак, којим је хтела сваког очарати.) — Но, во, добро

кад сте се и ви једном решили. Не разумем самоћу младих људи. У осталом, увек ћу се радовати таком госту.

Разговор је ишао својим обичним током. О чему се ту није говорило. И о лепом времену, и о користима доброг васпитања, и о рђавом утицају декаденства, и о савременој политици. Разговор се није смео прекидати и брижљива домаћица давала је увек подстицаја неосетно и неопажено. Петар Ивић као да се чудио даровитости и окретности своје жене, те се само осмешкивао, климући често: „Да, да! То се већ разуме!“ па је у тој ревности покрај неби и заспао.

силниву преко целога лица. — Да, много је прошлости остало иза нас.

— Ах, ви почињете већ бивати незадовољни својом околином?

— Шта ви то сад мислите? Немам узрока за то. Али је тако. Свака нас тренутак мења и у самој младости ми смо већ стари. А кад ће со једном моћи живети?

Посмотрих је боље. На њену челу као да се дизао лак облак туге, а око усана трепераше некако лукав, тужни осмех, док је душа, можда, и сувише страдала и под утицајем тога страдања постала са свим равнодушна. Да

Са Париске Изложбе: ПАВИЉОН ТУРСКЕ ЦАРЕВИНЕ

А она, Каја, рад које је све ово и било, изгледала је некако чудновато, неодређено, са непотпуним изразом лица и покрета снега тела, као да је у туђој кући. Лице изгубило од своје свежине, постало блеђе и мршавије; израза детиње наивности нестало и цело се лице превукло озбиљношћу, замишљеношћу и као лаком сенком охолости. Али се зато још цела слика пролепшала. Струк јој још стаситији, једрији и облина снаге испољавала се у најлепшим облицима под танким борама њене просте хаљине.

— Како сте се промениле! — рекох јој тихо.

— Да, давно се нисмо видели, господин-Лука. Али ви сте остали исти. — Њен глас беше слаб и сам као да је изгубио од своје звучности а осмех се некако рани то беху трагови прошле, неодређене љубави, разочарање младе душе која на свету тражи само хармонију или још последње вечите жудње за нечим новим, тајанственим, неодређеним .... нечим што се не може тачно исказати нити дефинисати. И тај облик, и тужни осмех, и јасно испољено страдање младе душе, што је готово сиама остало непримећено, све то беше ме од пресудна утицаја. — „Нема сумње“, помислих, „та је душа морала страдати“ и топло, незнано саучешће пуцало је моје груди, да не речем са свим везивало за њу.

Не сећам се шта смо разговарали. Разговор је у почетку био, истина, живан, али мало по мало назика оте маха; речи и реченице постајаху разговетније, силније, испољаваху се до крајње тачности. Дух у ње не беше

известно нам њене лепоте. Сваћему умела је она дати свој лепи, заслужени облик без икаквих фраза. Њу да тврдим, али мислим да је њу баш то њено потпуно разумевање и схватање, то тачно запажање положаја у ситуацији, некако нарочито издвојило, давши јој особити правац. Она је зар услед тога имала свој неки нарочити правац, који је јасно одударао од обичних правила свакидашње средине, и за њим ишла без икаква обзира на добацивања са стране.

Нашто да вам кријем? Промена је била тако силна и изненадна. Све се у мени изменило. И сав живот као да беше под утицајем топле, слатке љубави. И та тако брза промена годила је мојој души, и ја сам се њоме заносно, усхићавао, пливајући на својим паздушастим крилима и тражећи одисаја своме одушевљењу. И чудноватa ствар! Ни до данас томе нисам могао наћи узрока. Но питање антипатија и симпатија људских остало је и данас питање. Свако подлеже силно њихову утицају, али се нико не труди да дигне завесе с те тако загонетне тајне.

Ја сам осећао потребу да отворено преговорим с њом. Требало је једном прекрштити са том ствари, а моје ме је самољубље уверавало да ће се све добро свршати. Али налазећи се у њеној близини и осећајући топли, слатки дах, дах својствен само жени, од кога је срце тако топло, знао сам врло добро да њу моји речи оно ради чега сам управо дошао.

Било је ипак некако с јесени. Ја сам као и обично пошао Петру Илићу. Дома заставши њу саму, али се и она спремала за излазак.

— Опростите г. Лука. Загушљиво ми је седети овде. Но ако немате што против, можете поћи са мном. Грехота је не изићи ван града.

На пољу беше мирно и тихо. Сунце је стајало ниско на хоризонту а последња злаћана му светлост падала је на пожутело лишће, на тамно зелено дрвеће и мрко плавно стење, и оштро се издвајала од њега. Од града иза густе букове шуме дизали се лаки велови магле и помешани са удареном виком и грајом губили се и ишчезавали у синој далини. Из винограда допирао је жагор берача, јасан какоћ младих жена и девојака и гласно хајкање и спуштање возионица. Прско скоро заованог поља пирну хладан ветар и диже неколико палих листова. Већ по њему назираху се последњи трагови раскошне јесени и у природи, која је већ почела венути, осећао се дах скоре зиме.

— Како је лепо овде! узикну тихо. — И видите ли, кроз тај последњи одсев осећа се већ изнемоглост и природа гине као и болесник који је на смрт осуђен.

— Ах, не говорите сад о смрти, додадох. — Морам вам признати, смрт тако чудноватo утиче на мене.

— Ви се онда за цело бојите. Али је та бојазан неоснована. Ја у њој видим само вечни одмор и спасење од свију патњи.

— Говорите ли од срца тако?

— Зашто не? Или не мислите зар да се пред вама претварам?

— Ни најмање.

Неколико тренутака ућутасмо.

— Збиља, г. Лука, рече она од једном: не знате како ми је пријатно у вашем друштву. Ви сте ми постали тако блиски, да не речем драги и мени је тешко кад вас не видим. Ја и сама не знам од куда то долази.

Загледах јој у очи. Оне беху као и обично дубоке и тамне са нешто мало више светлости, од које је цело лице добивало некако мек и благ израз. Све досадашње уздржавање, бојазан управо, ишчезе, моји се осећаји скупише у једно, и ја, осећајући неке потајне снаге, почех јој говорити страсно, занесено, као у грозници.

Говорио сам јој како је волим, како ме је још од првог састанка себи покорила и да сам потпуно њен; при звуку њезина гласа у мени се разлева осећање тихе среће, у сваком њеном покрету, у свакој речи, видео сам нешто велико, паметно. Пред нама је живот у свој својој разноврсности, ми смо обоје тако млади, способнемо и добро и као заједно и живети срећни, ако пристане да буде моја жена. И сам сам осећао да се много казало, али за све то време, ја јој не погледах у очи. Бојао сам се и та је бојазан била на своме месту.

Она је стајала ту на истом месту мирна, непомична, занета у своје далеке мисли и кад јој поново загледах у очи, оне беху још тамније и више утонуле у своју дубину, а цело лице њено добило некакo укочен, оштар облик. —

— Зашто је то све морало бити, г. Лука? — рече лагано и промукло. Зар ни толико сваге у вас да своје осећаје, ову страсност своју, као што сами рекосте, нисте могли прикрити, и ако сте човек. А ја сам вас тако поштовала и ценила, налазила сам да сте издвојили од своје околине. Били сте ми тако драги и мили; ја сам вас волела, али не тако као што ви мене волите и као што захтевате од мене. Ах, само то никада не захтевајте од мене! Можда вам ја изгледам и сувише млада, али знајте да сам у души стара, врло стара. Срце пак о коме ви тако патрено говорите, ако није проста игра речи, прша у мени своју вечиту функцију, функцију органа и ништа више. Давно је било кад сам ту исту песму, опростите ми за израз, још једном чула. Тај тада клео се на све начине, уверавао ме о својој вечитој љубави, молио да га учиним срећним. И онда, било је доба, млада и неискусна душа могла је позоровати у то тако глупо представљено правило, да само љубав доноси вечиту срећу и блаженство; веровала је да је чак и била срећна, да се после само ужасно разочара. И место вечности пак нашла је једну глупу свиђаоцу, а место осећања љубави — страст испољену у најнижем облику. И сад кад вам је све познато, допустите да у ваше речи не верујем, ма како оне од срца биле. Ако хоћете, останимо и даље добри пријатељи као што смо и до сада били, само ми о љубави немојте говорити, јер нити у њу верујем, нити за њу хоћу да знам. Судбина старе девојке није завидљива, „па ипак ја волим тако проживети . . . .“

Страшан беше девичино свој правовечку. Истински бол огледао се на њезину лицу, а мирне плаве очи дубоко се загледаше у топлу ноћ.

„Ето тако је било. Они су се ускоро преселили у престоницу и ја је од тога доба ваше писам видео. Ма како њене речи биле истините, ма како она веровала, ја осећам да никога нећу моћи ваше тако волети као што сам њу волео“.

Звоно поче звонити и ја стадох спремати своје ствари. Лука се лагано диже, уздахну, назуве свој капут, спреми своју торбу. После кратког времена воз стаде. На београдској станици срдачно се руковасмо и од тога доба ја ваше не видех Луку Јевремовића.

НАША СРЦА

Ми седимо, загрљени,
Немо к'о и зуче,
Слушајући, како лепо
Срце срцу гуче.

Како тихо, милозвучно
Једно другом веле:
Да на свету боље срдце
Ни једно не жели — —

Како љупко, милогласно
Једно другом кажу:
Да се нико, к'о њих двоје,
У миљу не слаже.

Ала, да су наша срца
Звона, па да зврје:
Сва би младеж, заљубљена,
Дошла да их чује.

Беч

Свешозар Манојловић.

ЗБОГОМ

италијански написала

Е. Кеера

Amor che nasce e si nudrisce in cuore.
Che col ritorno e col tornar s'innoda
. . . . . infinito fiore
Lungamente non dura.

Prati.

(НАСТАВАК)

Тело мога оца било је још топло, кад сам ја чврсто одлучила да више маркиза не видим.

После прног долазила су друга писма; ја сам их враћала, не читајући их — али зар он није већао храгове мојих пољубаца и суза на полузабрисаној адреси?

Ја покушах да поцрпем сва оправдања којима уме да се користи кривац.

Говорах себи, да је љубав само осећај — да осећаја не зависе о нашој вољи, да је брак само установа противна природном закону.

Да, све то говорила сам тих дана у својим тужним премишљањима, а ту ми боју и мишљења великих умова, који су писали о том предмету — екзалтиране теорије Жоржа Санда, Бизнерон материјализам, Русов цинизам.

Али ја сам се вртела и окретала у том врлогу, не збуњујући се. Па и после свега тога увек осећах, да је мој грех надмашао сваки софизам.

У срцу се порађа страст, машта лети, разум ствара рефлексије, језик ниже фразе — и онда? — Истина, правди упућује нас савест.

Ако хоћемо да њу чујемо, онда ће нам рећи, да је рад цивилизације разорио права дање природе, да су свуда, у свима временима и у свима народима, поред божјих закона стварани и човечји.

Кад би љубав била слободна, та би слобода допуштала браколомство; а кад би се одобрило браколомство, где је онда основ да се казни крађа?

Те борбе заузимале су ме сву. Да ми је било да нађем једну тачку, само једну тачку на коју бих се ослонила, једну реч која би ме ослободила пред форумом

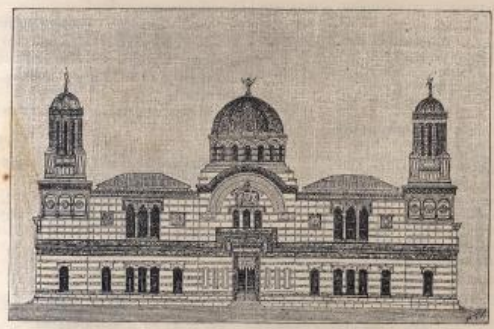

Са Парвске Изложбе: ПАВИЉОН КРАЉЕВИНЕ РУМУНИЈЕ

У том циљу а у исти мах услед туге која ме је испуњавала, реших се, да се у скоро не враћам у град.

Требало ми је мира и самоће да се прибером.

Пуковник је често долазио к мени. Он се користио сваким слободним даном и проводио га у мојој близини. Ја сам осећала неисказану захвалност према њему, али у његову присуству била сам још жалоснија и нутљивија.

Једно затрено марињежо писмо уздрмало је за тренутак одлуку коју тек што бејах донела — али после тога није ми требала толика енергија, па да му одговорим на начин који му није давао никакве наде.

Моје савести; али око себе, у своме положају, у својој будућности не видах ништа друго до ли најгрозничју пропаст.

Нисам смела да из отровног пехара повучем други гутљај; љубавно дрхтање претворило се у уздахе и у јецање, чим би моје крвожелетничке усне додирнуле ивицу тога пехара.

Тако прође лето. Не могах се одлучити да прекинем бављење у пољу; била сам се полако навикла на усамљеност, те ме ужасавање помисао за свет и друштво.

Пуковник је усео одсуства те је био непрестано

крај мене, или у пустим собама замка, или под платанима старога рта у коме се зачела наша тиха, срећна љубав. —

Он је сажаљевао моју тугу и у бескрајној доброти свога срца био је тако љубак, тако нежан према мени, да сам се уз пркос свему осећала тиме побеђена и лила горке сузе под његовим пољупцима, које се не усуђивах ни одбити ни враћати му их.

У благим јесењим вечерима шетали би смо немо и сами, овда онда уздишући — ја из бола он из сажаљења — и ко зна! можда из туге за милом прошлости, кад су моје очи биле верно огледало моје душе и он се у њему огледао.

— О Атилијо, опрости! опрости! опрости!

Једно вече остали смо на пољу дуже него обично. Месец је био тако јасан, небо тако осуто звездама, ваздух тако чист и пун оштрих мириса, што су долазили од олеандера крај мора; а под зеленилом великих дрвета певао је славуј тако мило, да се ни једно од нас двоје не могаше одлучити да уђе у кућу.

Где су биле моје мисли? Његове су се тужно вратиле у једно далеко вече, када су нас обузимале исте мисли, кад смо се шетали по истој месечини, али срца су нам ударала заједничка, а он занесен, срећан, импровизовао стихове.

Да ли их се сећао? Ја их не бејах заборавила и они су ми изнова пали срца, кад он тихо промрмори:

—"Ова хладовита алеја позната нам је због старих и милих успомена....

Он прекиде — ућута, а ја понављах у себи оне стихове:

Љубићу те, љубит', Валерија вика,
Док љубљену чежњу подржава сила
Да стиже до звезда што над њима горе.
Докле река с Алпа вода ток у море,
Док дрвећијем путем сунце пак не оде...
Али ако икад, икад време дође,
Што га сад будућност своји мозак крије,
Да ти ова љубав више љубав није,
Да ти окон буде... Валерија, тада
Прогна љубав моју, нек све у прах пада:
Покидај све веже, на што ће нам више, —
Све што дотле беше, нек заборав збрише.
Јер верујем стално, не могу ти крити:
Боље је умрети нег нељубљен бити.

Као каква слика са далеких небеса излажаше ми пред очи заједно с тим стиховима, сјај прошлих времена; ређајући у себи успомене, сретала сам се корак по корак с надама које су ме испуњавале у ведрој зори мога живота.

Алеја од платана, уздижући с обе стране своје густе лисне завесе, готово се затварала горе, али не сасвим, тако да је месец по средини пробијао своју бледу, дрхтаву зраку, од које су бежали свитци да се скрију у жбуњ густиш.

Атилијо је ходао баш испод месечева зрака, уздигнуте главе и замишљена погледа; а ја идући по хладу посматрала сам га.

Била је то још увек племенита појава, која је, уклапана љубављу, озаравала хладне сенке моје младости, која је мене дивну, тридесетгодишњу девојчицу претворила у жену која љуби и која је љубљена. — Он је био Прометеј, који је имамио праву варницу из мога срца!

Нека чудна светлост, нека светлост која се чинила као небесна, окружавала је његову главу коју која се изнад уха тако фино и лако таласала, с би човек рекао да је орео.

Никад нисам посматрала ту светлосну боју као то вече, кад је месец, у комбинацији зракова и сенака, обасипаше оваквим песничким рефлексом.

Његово високо чело било је чисто као у детета, а преко средине пружила се с лева на десно плава жилица, која би набрекнула чим би се он најтеже зараздено или најљутио, а докле је био миран једва се распознавала као вијугава, фина плава линија.

Цело му је лице носило израз часности, а у његову мирном, ирном оку огледао се мир чисте савести.

На његове последње речи ја сам одговорила само у души.

Тишина тога часа и на том месту имала је нечега свечаног; чиста душа морала би се осећати да се уздиже к Богу — моја је стењала у дивљем болу.

Стазица се све више сужавала према једној гомили огромних дрвета, кроз која је месец с муком по негде продирао.

Чуо се шум мора, који нам је доносио ветар с мирисом олеандера, а лака испарења, која су се из влажне земље подизала, давала су ваздуху чудну мекоћу.

Инстинктивно прибих се уза свога мужа; он ме обухвати руком око тела, и тако ћутећи неколико корачаји.

Један лист с платана откинувши се паде на моју косу. — Атилијо га уклони својим уснама.

Прође ме језа, као да ми је нешто ледено прошло од главе до пете.

— Љубави моја! рече он привукавши ме к себи. Ја га загрлих страсно, махнито; али кад ме је под платанима навео на месечеву светлост и тада ме погледао, видео је да ми је лице било обливено сузама и бледо као крпа.

Морао ме је однети кући на својим рукама.

Коркира, 22. априла.

Ево ме напослетку испред нас, острва грчкога мора моја ватрена жељо!

Примите ме милостиво под свој хлад, поморанџе и бледе маслине; скрите ме испред очаја света. Старе шуме, по којима се разлегала Сафова песма, баше ми њелија, а море мој манастир.

. . . . . .

Како ме је љубио Атилијо.

Његов поглед тражио је са зебњом тајну моје бледоће, мојих суза, мојих бурних, непроспаваних ноћи.

Његов љупки осмејак као да ме је миловао; из његових уста не излажаше ни једна реч која не би била пуна најчистије љубави.

Могла сам да будем тако срећна!...

Наши суседи, који су нас срели на нашим шетњама, и видали нас увек заједно у нашем врту под платанима, називали су мој замак: Аркадија.

Али већ су се проносили гласови о очигледном опадању мога здравља. Велика реч *јектика*, коју је при изговорио не знам ко, прошла је цео крај док није дошла до мога мужа пуна страшних коментара и мелинхоличних предсказивања.

Пуковницова страховала расла су у истој мери са његовом негом. Али што год је према мени био пријат-

ници, све ми је наше кајање срце раздирало. Била сам дошла дотле да нисам могла подићи његов погледе сам живела у непрестаном узбуђењу.

Новембар је био магловит и натуштен; ја сам изјавила, да се нећу вратити у град, ма да је биљење у замку бивало све монотоније.

Једнога јутра мало се накашљах; Атанијо сав дрхтећи, погледа ме разрогачених очију.

— Није ништа, рекох смешећи се: синоћ сам држала мало дуже прозор отворен.

— Ово годишње доба несносно је у овоме месту, Валерија, и ти не смеш ту дуже остати; то не могу допустити.

— Ти знаш, да ме узнемирава и помисао на град и друштвене стицације. Нисам расположена да се ове године проводим — желим само усамљеност.

— Али усамљеност потхрањује тужне мисли, а ти се мораш расположити, моја мила пустињаковић.

— Молим те, Атанијо, остави ме овде; ти ћеш долазити чешће да ме обиђеш....

— Откуда тако лака одлука, да останеш дуже без мене.... ти која пре не би ни један дан провела без мене?

У току његова говора није било ни сенке грчење, али речи су биле страховито истините.

— Атанијо, несрећна, која ме је задесила....

Кукавичка лажи! — Ја нисам имала одважности, да наставим, а он додаде живо:

— Овде не смеш остати ни по што; свака личност, сваки предмет изазива ти тужне успомене. Имам једну мисао — хоћеш ли да је чујеш? Ако ме волиш, пођи ћеш са мном у онај лепи крај, где зима није хладна, где се небо вечито смеши — између Баје и Посилипа. Ја ћу узети одсуство; жртвоваћу само за тебе, о моја Валерија. Та ћеш оздравити, па ћемо бити још срећни.

Да ли сам ја смела примити жртву тога племенитог живота? Зар није било боље, да му све признам и учиним крај тим ужасним мукама!

Па онда? — С његовом клетвом или с његовим опроштајем била бих исто тако несрећна; а да ли би можда њему што год помогло, кад бих му скинула вео с очију.

С друге стране Атанијева будућност зависила је од његове војничке каријере; сувише дуго одсуство могло би бити од штете по његово унапређење. Ја са својим туговањем, својом потребом за самоћом, била сам за њега препрека. Да је био слободан, могао је гледати право пред собом и напињати на највише положаје.

— Хвала ти, рекох с дирљивом нежношћу, која је потицала из искрених срца — ти хоћеш да ми бациш пред ноге своју славу и своју част што те ценим; ја то не заслужујем, Атанијо, не неку....

Јецање ми прекиде реч. Он се наже над ме, пољуби ме у образе и у косу и полуцицама ми затвараше уста, да не бих могла говорити. За тим рече:

— Моја слава, моја част, моја једина радост ти си. Шта бих ја без твоје љубави? Нити ме таштина, нити сиротиња нагоне да живим за друге — свој сам господар; када ти је досадно друштво, каква бих ја имао узрока да живим у њему? Хајде останимо овај тужни замак! Пођи са мном! То те моли твој муж, твој драган!

Осећала сам се уморна, те тога дана не противих се даље.

— Једно сељане жели да разговара с господом грофицом.

— То ће бити због какве поноше; реците му да вам каже шта хоће — не прамам никога.

Слуга, с којим сам те речи изменьала, дође одмах и рече, да сељане навалъује да ме види.

— Добро, нека уђе.

Беше то девојка ведра лица, чудна мешавина од поштења и препредености. Он није трошио много речи; предаде ми једну цедуљу од меког оскоруша и ишчезе као стрела.

На цедуљи, која је била лако намирисана, беше написано елегантним рукописом: „Допустите ми да вас један тренутак видим!" а за тим једна страсна фраза, фраза, коју једна смеју прочитати два лица — човек који ју је написао и жена којој је упућена.

Данте је у два славна стиха изразио ту стидљивост страсти која тежи да се скрије од свију погледа — увијена под велом тајне, неплеменита у јавности:

Parlammo cosa che il tacer è bello
Come bello è il parlar colà dov' era.

На цедуљи није било потписа, али између сваког реда ја сам видела маркизеове очи како севају.

Опет ме је довео у ново, неописано узбуђење.

Ватра почињаше поново да пробија кроз пепео који сам са толиким трудом прикупила.

Шта сам могла да радим? Одмах поцепах цедуљу, закленши се, да на њу не одговорим, али речи су се биле у душа отиснуле ватреним словима, те су ме пекле.

И против своје воље ја сам пиљала оне сјајне, сјајне очи, онај заносни, сатирички осмех, оно лице, на коме

Са Париске Изложбе:
ПАВИЉОН КРАЉЕВИНЕ ГРЧКЕ

Са Париске Изложбе: ПАВИЉОН КНЕЖЕВИНЕ БУГАРСКЕ

као да је страст била исписана како се одмара између ружа које су на умору.

Била сам као пијана. У мојим ушима разлегали су се полуцици као каква музика — осећала сам његов страсни загрљај, чула сам његов мелодични глас који ми је дрхтећи шапутао: ја те љубим!

Беху то паклене муке.

Борила сам се против себе саме, оптужујући се, бесна као лав који удара лобањом о жељезне шипке свога кавеза.

Ко није доживео такве љуте болове, не може ме разумети. Жене које љубе и плачу, не разорављи драж свога лица и уметничку архитектуру своје косе, које уздишу усхана обојеним цвиобером и умерено зецају у својим уским хаљинама, те жене ће ме назвати претераном.

Оне умилно гучу о љубави као год голубице по крововима — али моја љубав била је сасвим друкчија!

С образима који беху набрани од тек уштрих суза, с осмејком, који ми је задавао неописане болове, проводила сам дан као и обично у друштву пуковникову.

— Видиш ли? Зима се приближава; али на Посилину нема име.

Он је те речи изговорио полу у збиљи, полу у шали; ја не одговорих и спустих се на диван. Мало после, кад сам га видела удубљена у проучавање географског атласа, устадох полако и изиђох из себе — зидови су ме гушили, а таваница ми се чинила као да ме притиска оловном тежином.

Без икаквог плана ушутих се, онако насумице, стазом испод платана, те лутах неко време испод отодених дрвета, докле ме год и моје ноге не натера кућна влага која ја продирала кроз танку материју моје хаљине тако, да сам сва дрхтала.

Ишла сам дуж иртног зида уз који су се пењали дебели венци бршљана, кад на једанпут чух неки шум, а одмах за тим спазих једну прилику и сва претрнух.

Преда мном је стојао маркиз и преклињао ме да га саслушам.

Хтедох да пичем, да побегнем, да му заповедим да ћути, али ме учиних ништа.

Он ми је међу тим описивао у живим бојама своје муке, своје болове; стотину пута ми је рекао *љубим* те и небројним полуцицима обасипао је моје руке, које сам му ја хладно и немарно пустила.

Напослетку нађох једну жицу гласа и покушах да га тргнем описивањем свога живота пуног мука и кајања; апеловах на његову доброту, на његово саучешће — да буде милостив, да не мисли више на мене.

Он изјави да то неће моћи учинити.

— Шта хоћете ви? узвикнух ја. Зар вам није довољно што сте мој срећни живот претворили у муке, које не знам како да назовем? Због Вас сам изгубила свој мир, своју част, поштовање себе саме.... ах! оставите ме бар, да поправим своју грешку и да вас заборавим.

— Али ти си моја, Валерија! Ако те за другога везује какав свечани обред, ја осећам у себи довољно снаге да те отмем од судбине. Ја ћу оставити све, да бих тебе могао пратити.

(настављиће се)

О ДЕОБИ ПОЉСКЕ

— СЛИКА ИЗ ОПШТЕ ИСТОРИЈЕ —

Питања о подели појединих држава нису нова у историји. Покушавано је за последњих сто година тринут обзиљно да се то питање примени на Турску, но у томе се није успело, ма да је Турска и самим тим покушајима много изгубила.

Али пре сто и неколико година збрисана је с лица земљина читава једна држава словенска — несрећна Пољска, чија нас судбина мора у толико више занимати, што се зна да сто и неколико милијуна Словена незнају данас ниже од три слободне и независне државе — све остало робује туђину.

Пољске државе нестало је дакле пре једнога века, али је остао пољски народ, подељен у три туђе државе — народ који рађа генијалне књижевнике, уметнике и дипломате. Хоћу да кажем да још живе Пољаци, који су пред дипломацију јевропску изнели пољу тему за решавање — *Пољско питање*. А треба знати, да ово питање, заједно с *Источним питањем*, *питањем Ирским*, *Елзас-лотарингијским*, па и *Аустријским*, чини заједницу тако званих „горућих питања."

Кад се добро проучи деоба Пољске, онда она дође слику једне трагедије, која се пре сто година на позорници свесној у три чина одиграла.

На реду је дакле да се упознамо са појединим чиновима те трагедије и њеним главним личностима.

У пролеће 1772. год., дакле баш у оно доба када бејаше спремљен први план за деобу Пољске, пише велики француски философ Жан Жак Русо у својим „Посматрањима о пољском уставу":

„Ко чита историју пољског устава, тешко ће моћи појмити како се на тај начин уређена држава могла и толико одржати.

Пољска је велико тело, сложено из великог броја мртвих и надомељених удова, чији су покрети скупа независни један од другог, далеко од тога да имају какав заједнички циљ, они се на против узајамно уништавају; — тело које се силно напреже да никад ништа не учини и које није у стању ни једном нападу отпора дати."

Ну како је Пољска и поред те анархије могла живети о томе су расбијали главу сама странци, за пољског племића, дакле за најважнију класу народа, тако питање није постојало.

Захваљујући мудрој управи неколиких својих владара из династије Пјаста и природене династије литванских Јагелова, Пољска је у 18. веку, дакле у времену о коме хоћемо да говоримо, захватала огроман простор између Пруске, Аустрије и Русије.

Она имађаше на 34 области са нешто мање од 14 милијуна становника. Изгубити то све и видети своју државу подељену међу грамзљиве суседе, зар није то најгрозније казна која може постићи један народ и које његове?

Од целокупног броја становништва било је самих племића 1 милијун и неколико стотина хиљада, дакле скоро сваки девети човек био је племић.

Племићи су тада били народ у политичком смислу, т. ј. тело које беше носилац све силе и свију права.

Они нису плаћали порез нити какве друге дажије, па што нису на ратовали бесплатно, а међу тим су само они са свештенством имали права на достојанства и звања световна и духовна. Од целокупне управе краљевина скоро ништа не остајаше, они беху лутке у рукама племства.

Законодавну власт имао је сабор (скупштина) познат са свога *„Слободног већа"* (*„Liberum veto"* — *„Не допуштам"*), које је обарало све одлуке скупштинске, које не беху *једногласно* донете, ма на само 1 глас био против.

То је оно познато „*Liberum veto*“ из пол. историје, које је упропастило пољску државу.

Војска пољска, која се последњи пут јавља онако сјајно и победоносно под Јованом Собјеским у одбрани Беча од Турака (1683), онада сада сва ниже и ниже у моралу и дисциплини. А шта да кажемо за народ пољски, т. ј. за масу народа пољског не рачунајући ту племство? „Пред мојим очима, пише један суврамени Пољак, стоји 6/6 пољског народа. Ја видим милијуне несрећног народа, полу-наге, покривене кожом или неком храпавом материјом, упрљане и надимљене, с упалим очима и кратким дисањем. Они мало осећају, мало мисле, једва човек може да позна у њима разумна створења. Они изгледају сличнији животињама него ли људма. Њихова обична храна беше хлеб помешан с плевом, а једну четвртину године проводили су о самоме зељу. Пију воду и ракију, станују у земуницама и такам становама који су са земљином површином скоро у истој висини. Изнурен дневним радом ту спава отац породице са својом нагом децом на трулој слами, на истој постељи на којој лежи и његова крава с телетом.“

Ето, до каквог благостања беше довело пољски народ жалосно пољско племство! Да погледамо мало из ближе у очи и овоме суверену *пољске републике*, као што тада обично Пољску и називаху, јер је она у ствари ваше и личила на аристократску републику него ли на монархијску. Племство се звваше именом „шљахта“ и то је име у ширем смислу обухватало сво племство, које опет беше подељено на ваше редова по имању, образовању и рангу у јавном животу. Међу племством (шљахтом) треба разликовати магнате, т. ј. племиће из неколико најутицајнијих породица, за тим средњу шљахту која је износила на 20 до 30000 људи и најзад малу шљахту око 1,300.000 племића.

Са Изложбе у Београду: ПАВИЉОН БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

У овој трострукој аристократији представљала су магнати право племство, средња шљахта одговараше грађ. сталежу буржоазији, а мала шљахта одговарала би оном што се у другим земљама зове народ — сељачком сталежу. Несрећа Пољске лежи у томе што последње две класе племства не беху у стању да наставе држави грађански и сељачки сталеж.

Стање је у Пољској у опште било тако рђаво, да је још на 100 год. пре пропасти (1661. г.) пољски краљ Јован Казимир, изговорио у сабору оне пророчанске речи: „Желео бих да не будем пророк, али ја се бојим да нам не предстоји каква беда! Москва ће се дочепати Литве, Бранденбург (Пруска) Велике Пољске, Аустрија, ма како да има добре намере, неће себе забораватн и машиће се за Кракову и суседне области.“

Као претече ропства јављају се у анархистичном телу пол. државе туђи елементи који је лишише животне снаге. Још док слобода беше, њу су економски упропастили Јевреји, душевни живот убили су јој језуити, а после битке код Полтаве (1709. г.) она је била и у погледу политичком и војничком зависна од Русије. Последњи пољски краљеви династије саксонске као Август II. и Август III. не беху у ствари ништа друго већ руски намесници.

Сумње нема да су пропасти Пољске доста допринели и њени последњи краљеви, који сви изборном то место узимаху, они не само не беху надри огностичне тежње племства сузбити већ им још и попуштаху, само да би се дочепали краљевског престола. Краљ је био потпуно немоћан, а поједине породице великашке надметаху се која ће више власти да погрби.

Из једне од ових анатинских породица беше и последњи краљ пољски, *Станислав Август Поњатовски*. Он беше син сенатора Поњатовског и Констанције Чарторијске. Млади гроф је у брзо свет познао, учио се у Паризу и Лондону и када се 1755. год. у 23. години врати у отаџбини, он беше прави кавалјер, неописане лепоте, лосно је главу као прави краљ. Он је имао три ствари без којих не беше тада ниједан француски витез: пре свега женске су за њим просто луделе и сем тога одликовао се млади гроф и у двобоју и у пракљену дугова. Он је прибавио себи нешто знања из литературе и у свако доба с тим је нападирао. Из Пољске млади гроф оде у брзо за секретара посланства у Петроград и тамо му његова лепота створи познанство с царицом Катарином. На скоро је Поњатовски био и посланик на двору Петроградском. Познанство и наклоност царичина створише младом Поњатовском славну каријеру. Кад се Катарина после држ. удара 1762. г. дочела сама руског престола, посла она у Варшаву, преко парочитог свога посланика, своме љубимцу Поњатовском сверучно писмо, које почињаше овим речима: „Ја шаљем Кајзерминга у Пољску са заповешћу да или Вас или Вашег ујака, принца Адама Чарторијског, начини краљем“ Чарторијски радо пристане на кандидацију Поњатовског, јер у ствари новоме краљу припада само титула а њима сва власт. Тако се после смрти Августа III. закраља Станислав Поњатовски, последњи краљ пољски.

Политика дељења појединих држава може се обележити као зараза. Пре него што је Пољска њој подлегла, она је најпре дуго боловала од те болести.

Још у XIV. в. чиљен је покушај да се Пољска подели између немачког реда, Аустрије, Моравске и Угарске. У XVI. веку руски су се цареви носили мишљу о подели Пољске између Русије и Аустрије. Ну сви ти покушаји беху само речи, а не и дела, све до 1772. год. када тра пољска суседа један такав покушај и у дело приведоше.

Ако би се запитали: шта је управо упропастило Пољску, онда би се могла поменути ова 3 главна узрока што су ископали гроб пољској држави:

1.) Покрет руског народа, т. ј. тежња Руса да од Пољака отргну земље које су некад припадале кругу Св. Владимира: Црвену Русију, Црну Русију и Малу Русију. Ка народносном питању придружи се и религиозно, јер се Русија истиче као бранич православних против вековне католика.

2.) Други узрок јесте у пожуди Пруске. Пољској припадоше западна Пруска т. ј. Доња Висла с градовима Торном и Данцигом. Тај део Пољске, дакле зап. Пруска, раздвајаше Бранденбург и источну Пруску, земље што састављаху Пруску краљевину. Још први пруски краљеви радили су на томе да отму од Пољске зап. Пруску те да на тај начин своју државу уједине и заокругле.

3.) Трећи и скоро највећи узрок пропасти лежи у томе што је Пољска према овој анархији и покваре-

ности, коју смо видели, била држава XI. а не XVIII. века. Несрећа је по њу велика била и у томе, што она беше окружена најапсолутнијим државама тога доба, чији су силни владари имајући сву власт у својим рукама заводили у њима реформе 18-ог века. Пољска је једина међу њима остала нереформована. И она се могла спасти једино реформама, али их се донекле сети. А и кад се реши да их уведе, злобни јој суседи не дадоше, јер би им се тиме измакао плен из шака.

Руска царица Катарина и Фридрих Велики беху сложни у двема тачкама: да заступају права некатолика и да не допусте никакве измене у пољском уставу. Пољска није имала снаге да те реформе извршп и против воље својих суседа и с тога је морала пропасти. Године 1768. Пољска је била принуђена да закључи с Русијом уговор, по коме се у Пољској без одобрења Русије није смело приступити промени устава. То значи осиновити мешање једне стране државе у унутрашња пољска питања.

Да би пратекао у помоћ Пољацима, француски двор сматраше као једино средство да приволи Пруску те да она огласи рат Русији. У Француској су на жалост прецењивали снагу турску, која беше нешто пала од последњих ратова с Аустријом. Тим је Француска судбину Пољске везала за успех турског оружја, а како овај, као што се види из мира Кучук-кајнарџиског не беше никакав, то је комадање Пољске било неизбежно.

Успеси руског оружја после битке код Чесме (1770.) изазваше бојазан и сумњивост код Пруске и Аустрије. Тада се схвати источно питање у модерном смислу: „У садашњем активном стању Портином", пише Каунић, министар цара Јосифа II. „наша тајна политика треба да буде без сумње у томе, да одржи турско царство што је могуће дуже, али у најгорем случају да ово царство не уништи сама Русија без нашег нужног суделовања." Упоредо с оним јави се и Пољско Питање; и Пољској, која је у једној пралици спасла Јевропу од Турака, би суђено, као што вели Рамбо, да буде отхуд за исту Турску.

Нема сумње, да је од свих држава најзвише радила на комадању Пољске Пруска. Нико други него Фридрих Велики био је тај, који је доставио Катарини да Пољаци желе промену устава. На састанку с царем Јосифом у Најштату (Моравска) он му је улио страх од руских освојења и успеха на истоку и том приликом говорио о добити Пољске. То је он био који је знао свога брата Хенриха у Петроград да и царицу Катарину склони на добит. Он је дао на знање Катарини да ће је њени успеси на истоку довести у сукоб с Аустријом и Француском и да он неће бити у стању да с њом води овај рат против здружене Јевропе. Он је преко свога посланика у Петрограду изјавио царици Катарини: да она без сумње има право на накнаду за трошкове у овом двогодишњем рату, али не треба да јој је стало до тога где ће добити ту накнаду, да ли на Висли или на Дунаву. Он јој препоручиваше да се накнади на рачун Пољске, и да само ради равнотеже на северу допусти извесно повећање Пруској и Аустрији, — опет разуме се на рачун Пољске.

Да би оправдао овај свој разбојнички предлог, Фридрих Велики позива се на историју, која на жалост има да покаже и таквих примера. Он говораше: како је Аваљон припадао папи па су га Француји узели, а Страсбург је био слободна варош па га је Луји XIV. опет освојио.

Катарина је већ тада ратовала с Турском и није могла на мислити на то да доће још у сукоб с Аустријом и Француском. Поред свег тога што је желела да Пољску одржи у целини, али под руским утицајем, беше сад принуђена да прихвати предлоге Фридриха Великог. Подела Пољске беше већ свршена ствар, а 17. фебруара она је утврђена уговором између Пруске и Русије, у аиралу им се придружи и Аустрија, а тек 18. септембра стављена је на знање пољској краљу. По томе плаћачком уговору Русија је добила Белу Русију са 1,600.000 становника, Аустрија Западну Галицију и Црвену Русију са 2,500.000 становника, а Пруска Западну Пруску без Торна и Данцига са 900.000 становника. Тако Пољска изгуби на 4,000 □ миља и 5 милијуна становника. Само сроће да је остатак могла сачувати, али Пољаци не могаху да спрече комадање своје државе!

У једној сатиричној брошури тога доба врло је згодно алегоријски представљена деоба Пољске. Око раширене карте пољске државе стоје на једном крају Фридрих Велики и Јосиф II., а на другом царица Катарина; сваки од њих указује прстом на карти на део од Пољске који има да му припадне. Између њих је последњи пољски краљ, Станислав Поњатовски: једном руком држи карту Пољске, коју му они изваше из руке, а другом руком придржава круну која му непрестано слеће с главе. Изнад те целокупне слике у ваздуху представљен је анђео који свирком у трубу упозорује поштени свет на ово злочинство.

прев. *Мих. Ј. Ђорђевић.*

(српска сб)

БРИГА

РОМАН

НАПИСАО

ХЕРМАН СУДЕРМАН (5)

(НАСТАВАК)

XI.

Био је Иван-дан. Глог је мирио. — Сребрним сјајем разливао се месец по земљи. У селу је било велико весеље. — Палили су катрањену буради, а на ливади играли су момци и девојке. Надалеке се видео пламен по рудини, а тамни звуци хеманета разлегали су се свугда по њој.

Павле је стајао на огради баштенској и гледао у дољину. Момци су отишли до кресе, а и сестре се још нису биле вратиле. Оне су изволиле допутовање да походе свештеникову Јадвигу, своју другарицу, скромну, тиху девојку, чијем их је другујау радо поверававо.

Сада је хтео сачекати, док се сви не врате.

Месечина га измами на рудину. Била је пошљна тишина; само је у удубљења вриска цврчао покаткад попац као иза сна. — Орљаче спуштаху своје румене главице — а диваизма се сјала као да хоће с месецом да се надмеће.

Лагано, трома хода шшао је даље, сиотичући се с времена на време о неки крчмљак и сашкљући се у врже. У јасним искрицама сипала је роса пред њим. — Тако доће до смрека, које су изгледале још тајанственије него ли иначе.

Као црни зид дизала се шума пред њиме, а месечева светлост пала је на њу као свежи снег. Наће место на коме је пре више година висила мрежа — Чаробним сутоном одбијаше пропланак кроз црно грање. — На га је вукло све даље и даље. — Као палата од тревељивога мермера уздизала се пред његовим очима бела кућа са својим доксатом и спојим забатима. — Мртва тишина владала је за њиму, само би с времена на време залајао пас, да одмах опет умукне.

Стајао је пред гвозденом капијом, а није знао како је дошао овамо. — Ухвати обема рукама шипке и погледа унутра. Окупано у месечевој светлости лежало је пред њим широко двориште — црним шицама одбијаху се кола која бејаху поређана пред стајом — бела се једна мачка прошуља поред ограде — иначе је све спавало.

Дуж њива оде он даље. У гомилици пепела која ковачнице лежала је гомилица жеравица, које су провиривале кроз мрак као запаљене очи. Затим дође градина. Високе липе наткриљаху над њом своје гране, а мирис од зановета и раних ружа допре до њега, опијајући га, кроз ограду. Кроз гранке наделе су се сребрне траке шљунком посуте стазе, а сунчани сахат, који је био сав његове младости, уздизао се изза њих мрачно.

Бела се кућа све више приближавала. Сада је могао готово сагледати прозоре. И овде као да је све спавало.

Био је понеседе — и у „Књизи песама“ — читао како залуђљенци обично у месечини поњиђ храгаши своја срца приређују серенаду — уз пратњу гитара или мандолине, јако је то њима могућно. Тако је то било у лепо доба витештва, а у Шпанији и у Италији бива можда и данас. То му паде на ум, и он замисли како ли би то изгледало, када би он, Павле, глупак, почео овде као лутајући витез да удара у гитар, крештећи уз то чежњиве љубавне песме.

Морао се гласно насмејати при тој помисли, а после му паде на ум, како он свој музички инструменат увек носи уза се. Седе на њиву оникла, наслони леђа о један дирек од ограде и поче звиждати — прво плашљиво и тихо, па све одважније и јаче и као обично, када би се сав предао својим осећајима, заборави на послетку све око себе.

Као из тешких снова пробуди се, када зачу како с ону страну ограде пуште и пуцају грањице. — Уплашено се окрете.

С оне стране стајала је Јелисавета у белом поњиђ оделу — преко кога је овлашно пребацила затворени огртач.

У први му се мах учини да мора да скочи и да утекне, али као да су му се удови укочили.

„Јелисавета — шта ћеш овде?“ промуца он.

„А шта ћеш ти овде?“ упита га она, смешећи се.

„Ја — ја — сам звиждао мало.“

„И за то си дошао онамо?“

„А што не бих?“

„Право велиш — ја ти њеву забранити.“

Она је наслонила чело на шипке од ограде и гледала га је. Обоје је ћутало.

„Зар нећеш да приђеш ближе?“ упита она затим — очито не знајући шта пита.

„Хоћу ли да прећем преко ограде?“ запита је он сасвим нежно.

Она се смешкала. „Немој“, рече она затим, одмахујући главом, „могла би нас видети с прозора, па то не би ваљало. — Али морам да говорим с тобом — стани — дођи ћу напоље к тебе, па ћу те мало испратити.“

Она одгурну у страну једну отклопну шипку и провуче се, затим му пружа руку и рече: „Лепо је од тебе што си дошао, често ме је пукла жеља да говорим с тобом, али никада у тим приликама није био ту.“ На уздаху дубоко, као да је обуке сећање на тешке часове.

Он уздрхта по целом телу. Погледа на девојачку прилику, која је стајала пред њим тако невина и искрена у своме поњиђ оделу, пресече му готово дах. Сузе му очи сплиње закуцаше — погледи су му тражили земљу.

„Што ми ништа не говориш?“ упита она.

Збуњен осмејак пређете му преко лица.

„Немој се срдити“, промуца он.

„А што бих се срдила“, упита она, „мени је шта више мило, што си једном сам мој. Али је необично — баш као у бајкама. Ја стојим на прозору и гледам у месечину — мамица је баш заспала, а ја баш премишљам да ли и ја да легнем — али ми је глава тако немирна а чело ми гори — обузео ме неки немир. На један мах чујем како неко у градини звиждн, тако лепо, тако тужно, како сам то чула само једном у животу, а и то је било давно. „То може да буде само Павле“, рекнем у себи, и што дуже слушам, све ми је то јасније. „Али откуда он онде?“ упитам се, и пошто хоћу да се уверим потпуно, узмем на се огртач и сиђем на трегима — тако — и ето ме сада — а сада хајде — да пођемо у шуму — онда нас нико не може видети.“

Она га ухвати под руку. Ћутећи одоше преко ливаде, месецом обасјане.

На онда она намах стави обе руке на лице и поче горко плакати.

„Јелисавета, шта ти је?“ узвикну он уплашено.

Она се занесе, нежни јој се стас затресе у немом јецају.

„Јелисавета, зар ти не могу помоћи?“ мољаше је он.

Она јако затресе главом. „Остави ме“, промуца она, „сада ће проћи.“

Покуша да пође даље, али је изневерише силе. Уздахнувши спусти се на њиву оникла у влажну траву.

Он заседе пред њоме и гледаше је. „Исплакати се“, то је правило које је већ толико пута искусно у животу. — Проће га сва стрепња. Овде је ваљало тешити, а у тешењу се добро разумевао.

Када се она мало смирила, седе поред ње и рече тихо: „Нећеш ли да се изјадаш, Јелисавета?“

„Хоћу“, узвикну она, „та чекала сам на то већ пуне три године. Толико сам то носила у себи, Павле, и готово ме удавио тај терет, и нисам нашла ниједне хришћанске душе, којој бих се могла поверити. Доле у Италији, на лепој Капри, где се све смеје и кличе, често сам ноћу слазила на море и узвикивала сам у своме болу, па сам се у зору опет враћала и смејала се, још више него ли други, јер мати — о мати — мати!“ узвикну она, поново гласно јецајући.

„Умири се, ево ти сада мене, коме све можеш казати“, дошапну јој он.

„Да, имам тебе — имам тебе“, промуца она и наслони лице на његово раме. „Видиш, то сам знала ваздa ; али каква ми је корист? — Та ти си био далеко — и често пута сам ти већ хтела писати, али сам се бојала, да си се отуђио од мене и да би ми могао замерити . . А отказо сме се повраћала, мислим само једно: Њему се мораш поверати, он је једини који зна шта је брига — он ће те разумети.“

„Реци, шта ти је Јелисавета?“ мољаше он.

„Она мора да умре!“ врисну она.

„Твоја мати?“

„Да!“

„Ко ти је то рекао?“

„Професор у Бечу који је прегледао. Пред њом је начинио задовољно лице и рекао јој је: „Ако се чуваше, можеше доживети сто година“, али ме је после позвао, па ме је запитао: „Јесте ли јаки, госпођице, можете ли да подносете истину?“ „Молим Вас да ми је кажете“, одговорила сам му. „Вама морам да поверим“, рече он по том, „јер Ви сте једина која овде над њом бди.“ На ми је саопштио, да она може умрети сваког дана —, ако не — на ми је дао пуну упутства, на која мора да обраћа пажњу : и на јела и пића, климу и узбуђења и ваздан друго. Видиш, од тога дана стрепим за њу од зоре до мрака, и бринем се, и бдим, и немам мира. Неки ми пут дође да себи кажем : „Млада си, на треба да живиш“, па огледам да кличем и певам, али ми глас застаје у грлу, и опет се спуждим. Разуме се, пред матером морам да се чиним весела, па и пред оцем.“

„Али што се њима поверила њему?“ упаде јој он у реч.

„Зар да и њему отрујем живот?“ одговори она. „Њеву, пре ћу да сносим сама него ли њу ћу да гледам и њега нерасположена. Он је веселе нарави и воли је свом душом својом — иначе је понекад жесток и прган,

али њој још никада није рекао окорне речи — нека га, нека се нађа, докле само може, — ја му то неће одати."

Она наслони главу на обе руке и гледаше преда се.

Њему паде на ум бајка његове матере. „Брито, брито", шаптао је за се.

„Шта велиш?" упита га она и погледа га великим очима, жељним утехе.

„Ништа", одговори он са жалосним осмехом, „камо да ти могу помоћи."

„А ко би то могао?"

„Па можда бих ипак могао", рече он, „требало је само некога, коме ћеш се најадати. Па с тобом и није тако зло, како ти изгледа — до душе и тебе је благословила брига. —"

„Шта то значи?" упита она.

И он јој исприча почетак оне бајке, у колико је био запамтио.

„А како се човек набавља тога благослова?" упита она затим.

„Не знам", одговори он, „мати ми никада није хтела испричати краја. А и не верујем да има набављења. Људи као што смо ми, морају се добровољно одрећи среће, и ма колико им она била близу, они је не виде — увек им се испречи што жалосно. Једино што им је дано, јесте да буде над срећом других и да се старају да им је што боље."

„Али и ја бих хтела да сам мало срећна", рече она, подигавши очи према њему поверљиво.

„Камо да сам ја тако срећан као што си ти", одговори он.

„Да ме само није увек страх", жалаше се она.

„Страх — с њим се морам спријатељити — њега сам имао ваздa, а када нисам знао зашто? измишљао сам брзо какав повод. Али није то баш тако страшно, — да човек нема страха, не би ни знао зашто живи. — Али размисли само, како задовољна ти можеш бити: око тебе све су весела лица, мати ти се осећа срећна, успркос свему боловању — је ли да је тако?"

„Тако је, хвала Богу", рече она, „она и не слути колико јој је рђаво."

„Ето, видиш ли! — А и отац те не слути; њих не тишти брига, они се воле, а воле и тебе, међу вама нема зле речи — а када мати једном склони очи, склопиће их можда у осмеху и моћи ће рећи: баш сам увек била срећна! — Реци ми — можеш ли више уражити?"

„Али она не сме умрети!" викну Јелисавета.

„А што не?" упита он, „зар је смрт тако опака?"

„За њу није — али је за мене."

„Не сме човек ту никада помислити на себе", одговори он, стиснувши уснице, „вала гледати, како ће се њихи на крај. — — Смрт је опака само онда, ако се целога века чекало на срећу, а није дошла. Човеку мора да је тада као да се гладан диже са пуне трпезе, а да је тада као да се гладан диже са пуне трпезе, а да је не баш жељео да то мора осећати нко кога волим. — Видиш, и ја имам матер, — и она је желела да буде једном срећна, па и сада би то хтела, те још како, — ја сам једини који би је могао ослободити бриге, али то нисам у стању. Шта мислиш како ми то мора бити? Гледам како стари у бризи и невољи... могу да избришем боре на њеву челу и њеним образима... уста јој упадају, а брада испада... одавно већ више не говори главне речи, бунџијија је из дана у дан... и тако бунџијива она ће једнога дана умрети... а ја ћу стајати поред ње, па ћу рећи: ти си крив томе, ти јој ниси могао приредити ни један једини дан среће."

„Једни човече", шапуташе она, „зар ти никако не могу помоћи?"

„Нико ми не може помоћи — докле отац —" он застаде, упавши током својих рђавих мисли.

Обоје ћуташе. — Дуго су седели непомично, налактивши двадесетогодишње главе бризно на руке. Јутарња румен обасу сребрнасто њихову косу, коју је благи поветарац ваздух покретао, играјући се с њима.

Пл онда пређе преко њих сенка од облака.

Обоје се затресоше.

Учини им се као да је она жалосна вила, коју су називали „Брига", раширила изнад њих своја мрачна крила.

„Хоћу да идем кући", рече она, дижући се.

„С Богом пошла", одговори он свечано.

Она му ухвати обе руке. „Хвала ти", рече тихо, „нашао си ми се врло, врло лепо."

„Па ако ти опет устребам —"

„Доћи ћу ти да ти захвалим", одговори она смејући се.

Па се расташе.

Као у сну корачао је Павле кроз мрачну шуму.

Смреке су тихо шуштале... по њиној махованим трепераљи су месечеви зраци.

„Баш је чудновато", мислио је, „што ми сви поверавају свој јад", па ни тога изведе да је од свих најсрећнији.

„Или најнесрећнија", додаде замишљено, али се затим тајанствено насмеја и баци капу у ваздух.

Када дође на чисту рудину, опази како испред њега пролеће две сенке, на ишчезоше у магловатој даљини.

Одмах затим опет чу како нешто пресца у дубину смреке.

Брао се окрете и виде две друге сенке, које иза једнога дубља падоше на земљу.

„Изгледа да је данас оживела сва рудина", шаптао је он, и додаде, смешећи се: „Па наравно, ивањска је ноћ."

Наскоро затим вратише се раширене косе и зажарених образа и близнаке. Оне изјавише да им је спеченица до поноћи бацао карте. Оне ће скоро добити мужа.

Кикоћући се, увукоше се у своју собу за спавање.

XII.

Сезари Мајерхефер пливао је у срећи. Пристанак богатога Дугласа да узме учешћа у његову предузећу дао је намах необичнога полета његовим концепцијама. Уши, које су му до сада биле неприступачне, почеше жељно слушати његова разлагања, а у гостионицама, у којима су га до сада дочекивали у поја подругљивим, у пола сажалљивим смешењем, важно је сада као велики човек.

„Половином свога имања хоће да узме учешћа", причао је он; „неће само с Боровином у Берлину скупити у преговоре, да нам испоруче потребне машине; из Одденбурга поручили смо техничкога директора; а свакога им дана стижу питања, по коју ћемо цену давати милион тресетних коцака."

То је имало за последицу да на њ навалињаху да ноћне издавање акција. А када би се искупили око њега и молили га, да свакоме резервише толико и толико комада, испрсио би се надувено и говорио би, како ће оне замачно остати у чврстим рукама.

Код куће се бакше смишљаљем шара на штампаним табацима хартије за преписку будуће фирме, а у свима реповима зведене је позајмљена новац.

Прођоше четири недеље од оне ивањске ноћи, а стигоше из Хелеенстала две позивнице, једна за господина Мајерхефера сина, а друга за младе даме.

„На балтенску забаву", тако је писало на њима.

„Ахх, већ се отимају за нашу милост", узвикну он, „пацови миришу славину."

Павле оде са својом позивницом, исписаном Јелисаветином руком, из пласта сена и пројуравање слова у потпуној усамљености ваљда читао сахат.

Затим се поше у своју собу под кровом и стаде пред огледало.

Није да му је брада обимом нарасла и да се само на образима још знатну толишаста места.

„Добро ће бити“, рече у нападу сујете, али када виде свој осмејак, зачуди се дубоким, жалосним борама, које се протезаху од очију поред носа све до углова од уста.

„Боре чине човека интересним“, тешио се.

Од тога часа мислио је непрекидно, коју ли ће улогу играти на забави. — Пред огледалом се вежбао да се клања као ваља, разгледао је свакога јутра своје стајаће рухо и трудио се да похабаност свога капута умањи премазивањем црном бојом.

Позивница пробудила је у његову духу читав преврат. Она му се учини поздрав из обећане земље среће, коју је, као Мојсије, дотле видео само из далека. И није му указао било двадесет година.

Дан забаве дође.

Сестре су обукле своје молске хаљине и заделе тавне руже у косу. Скакутале су испред огледала и питале се „Јесам ли лепа?“ — И ма да су питање радо потврђивале, ипак су једва слутиле, како су биле лепе. — Мати је седела у углу, гледала их и смешила се.

Павле је запањено трчао тамо амо, — чудећи се у себи, што такав весео догађај може човеку задати толики страх. — У последњем часу научио је свакојаких лепих говора, које је мислио држати на забави. О људском благостању, о ваљеној тресета и о Хајновој Књизи песама. Ваљало је да свет види како он уме да се лудбано забавља са дамама.

Отворене двоколице, остатак прошлога сјаја, одвезоше њега и сестре на забаву. Мислили су се вратити пешке. — —

Када приспеше, опази преко ограде од грађике кроз жбуње отворене хаљине и зачу какот веселих женских гласова. Његово се неугодно расположење тиме знатно увећа.

На веранди дочека их господин Дуглас с веселим осмехом. Он уштину сестре у образе, потапша њега по рамену, па рече:

„Дакле, млади витезе, данас ћемо зарадити оструге.“

Павле је окретао капу у руци и поче се просто душино смејати, на што му самом би врло криво.

„А сада хајдемо дамама!“ викну господин Дуглас, узе сестре испод руке, а он је морао поћи за њима.

Кикот се све више и више приближавао — умешаше се и мушки гласови — обуке га осећај као да га воде на губилиште. На му онда паде на очи као вео — неразговетно спази пуно страних лица, која су га гледала кроз обљаке. — Паде му на ум беседа о ваљеној тресета, али се њоме у овом тренутку није могао користити.

Затим назре кроз маглу Јелисаветино лице. Имала је брош са планом драгим камењем и смешила се љубазно на њега. Усприкос осмеху викада му се није учинила тако туђа као у томе тренутку.

„Господин Павле Мајерхефер, мој друг из младости“, рече она, узевши га за руку и поведе га уоколо. Он се поклони на све стране, а у њему се створи неодређен осећај, као да се чини смешним.

„Е — ето и мога узорног сина“, викну весели глас њена брата од тетке, а све се даме церекаху.

Затим му рекоше да седне и пружише му шољу каве.

„Мамица је мало прилегла“, дошапну му Јелисавета, „није јој добро данас.“

„Тако“, рече он и насмеши се глупо.

Брат Леон скупио је око себе круг младих дама и причаше им причу о неком младом референту, који је толико волео слаткише, да се претворио у главу шећера, гледајући у фишек слаткиша, које није могао добити. А друштво хтеде препући од смеха.

„Да умеш и ти да причаш такве приче“, помисли Павле, и пошто се ничем бољем не досети, стаде јести колач за колачем.

Сестре одмах опколише неки туђи млади господа, којима су се дрско смејале у очи и давале врло отворене одговоре.

Сестре му се намах учинише као биће из виших сметова.

„Сада ћемо да играмо лепу игру, госпођице“, рече Леон, пребацивши колено преко колена и загуривши се немарно у столици. Игра се зове „корпе“. Даме се нетају свака за се, а тако исто и господа. Господин пита даму коју сретне: „*Est ce que vous m' aimez?*“ (Да ли ме волите?), а дама или одговара: „*Je vous adore*“ (Ја Вас обожавам) и постаје његова господња, или му ћутећи даје корпу. — Ко добије највише корпи, добиће шкилату кану коју мора да носи све вече.“

Даме изјавише да је игра врло весела, и сви се подигоше да одмах почну. И Павле се диже, ма да би му било најмилије да остане у мрачном углу.

„Како ли се каже та туђа реч?“ питао се у себи; питао би нога господина, али се стидео да призна своје незнање и да тако брука сестре. Јелисавета била је отишла с осталим девојкама, а њој би се најрадије поверио. И тако пође сауздан на другима, али када спази прву даму да му иде на сусрет, обуже га толики страх, да брзо удари у страну и да се сакри иза најсушега жбуна.

Ту је било мало праве дивљине, као усред шуме. Боприне и шипрат подигоше своја витка стабла, а непријатна млечика отимаше се о превласт са широкошћим чичком. У овој гужви лишћа чучну, налакти се на колена и размишљаше.

Дакле то зову људи забављати се? Добро је што је и то видео, али му се није допало. Код куће је свакојако било лепше — а уз то, ко зна, да ли су девојке на време сршиле плеље? . . . да није тресет сувише влажан наслаган у гомиле? . . . Код куће је било толико послова, а он је тумарао и пристајао на глупе игре, као будала... Да није било Јелисавете . . . али да, каква му је била корист од ње? . . . Како се смешала њему, тако се смешала свакоме, а када је тек Леон почињао своје шале . . . па како је био драж, како је свима ласкао! О, свет је покварен, а притворни су сви, сва!

Он чу како га зичу по стазама, али се још боље сакри у своје скровиште. Онде је бар био сачуван од подсмеха. — Ужасна запара притисла је ваздух — дремљиво уједи мисли су бумбари по земљи — ходуља је била на домаку.

„Све ми је једно“, мислио је Павле, „немам шта да изгубим, а — зимњу сам рак увезао.“

На полу паста тишина — на даљине зачу се звечање стаклених тањира и лажичица, а с времена на време мешао се у то загушено смејање.

Павле обустави дах. Што се дуже бавио у своме скровишту, све му је било теже око срца — напослетку му се учини да је ваче које се крије од казне учитељове. Мирис рашчерених биљака би све јачи и несносији, непријатан задах подиже се из влажне земље — као дуга магла подиже се пред његовим очима. — Челичноплави облаци уздизаху се на небу, на даљине поче тутњати грмљавина.

„И то зову забава“, мислио је Павле.

У границама паста шушањ. Тешке кишне капљице падаху на лишће, и сада се Павле извуче из скровишта свога, плашљиво као кривац.

Грохотан смех дочека га са веранде.

„Его Августа“, викну један од господе тихо. Овај је био у Берлину и видео је циркус; а други пристадоше.

„Поштована господо“, узвикну Леон, поћући се на столицу, „овај узорни син, назван Павле Мајерхефер, из-

пукао се на најнедопустивији начин иепод пресуде друштва. Пошто је у своме нштанвоме осећању предвидео да ће најзвоне корна сједињати на својој недостојној глави, то се одлеђ недостојним кукаништвом" — —

„Не знам зашто ме тако нагрђујете", рече Павле увређен, сматрајући све то за истину.

Ноћ, бескрајни смех одговори му.

„Предлажем дакле да му се за казну за његову кривицу досуди шалата кала и да се тога ради образује суд."

„Молим — примам ја казну и овако", одговори Павле раздражено. — Требало је само да отвори уста, па да настане нов смех.

Свечано га крунисаше капом ... „Мора да изгледам смешан", помисли он, јер сви су се вакали од смеха. Само се сестре нису смејале, румене од стида оборише су очи к земљи, а Јелисавета га је гледала збуњено, као да га хоће да моли за опроштај.

„Август", зачу се опет на круга господе.

Одмах затим поче буре. — Затомиле побегоше сва у кућу. — Младе даме беху пребледеле, већина се бојала грома, а једна је чак пала у несвест.

Леон предложи да се начини круг, па да онда сваки исприча по једну причу... Ко не може ничега да се сети, даје залогу.

Пристадоше. Коцка одреди ред, и један од господе поче врло веселом ћачком причом, коју је, по његову казивању, сам доживео. Затим дође ред на неколико младих девојака, које су радије дале залогу, на онда позваше њега.

Господа се пакашљаше подругљиво, а девојке се подгурканаху лактовима и церекаху. Тада га обузе срдња, и, набравши чело у боре, поче пасумње:

„Био једном један човек, који је био тако смешан, да га је требало само погледати, па да се човек сит насмеје. Али он сам није знао откуда то, јер се још никада у животу није био насмејао"...

Наста мртва тишина у кругу. Осмех се заледи на образима, и један по један оборише очи.

„Даље", викну Јелисавета, лако му одобравајући.

Али њега обузе стид што се усудио да открије своју унутрашњост пред туђим људима.

„Не знам даље", рече он и устаде.

Сада се није смејао нико, за тренутак владало је мучно ћутање, па му пређе девојка, која је била одређена да чува залоге, и рече с учтивим поклоном:

„Морате дати залогу."

„Драге воље", рече он, и скиде сахат с ланца.

„Незгодан човек", чу он како рече један од младе господе тихо своме суседу. То је био онај што је први викнуо оно глупачко име.

Доће затим ред на Леона, који је исприча врло луду причу, али се расположеност не хте више вратити.

Потмуло удараше је киша о прозоре... црне облачне сенке испунише собу... Било је као да сива госпођа пролеће кроз ваздух и својим мрачним крилом додирује младе, весела лица, те изгледаху озбиљна и стара...

Тек када Јелисавета отвори клавир и поче весеоу игру, оживе опет прекинуто клицање.

Павле је стајао у углу и посматрао урнебес. Остаиише га сасвим на миру, само га по каткад окламно погледа какав плашљив погледа.

Близнаке су бесниле преко игралишта — питаше су им непрнпале, а у очима сеиао им је дивљи жар.

„Нека их, нека бесне", мислио је Павле, „иначе ће рано у невољу." Али да за њих није било невоље, тога се није сетно.

Када смеиише Јелисавету, она му пређе и рече: „Теби је јамачно врло досадно."

„И није", рече он. „Та све је ово ново за мене."

„Буди весео", мољаше она, „та ми живимо само једном!"

И у томе трепутку дојури до ње Леон, обухвати је око паса и одлете са њом.

„Па нпак та је страна", мислио је Павле.

Када је опет пролетела поред њега, дошапу му: „Иди у побочну собу, хоћу нешто да ти кажем."

„Шта ли то има да ми каже?" мислио је он, али учини, како је наређила.

Пола скривена иза завесе чекао је, али она не дође. С тренутка на тренутак расло је огорчење у његовој души. Пидоше му на ум његове беседе о ваљеву тресета и Хајновој Књизи песама, и мрдну подсмешљиво рамеиа Хајновој Књизи песама, и мрдну подсмешљиво рамеиа ради своје глупости. Учини му се као да је у току ово пола дана постао зрелији годинама.

Па му назад паде на ум питање: каква посла имаш ту? Шта те се тичу весели људи који хоће да се смеју и доиадају и да живе безбрижно? Био си будала, бедник, када си мислио да и ти имаш право да будеш весео; да можеш бити и ти као они.

Под му је горео под ногама. Учини му се као да се трепи, ако и за трепутак само још остане овде.

Одшуња се у ходник, где му је пасла кана.

„Реците мојим сестрама", молио је слугу, који је ту чекала, „да идем кући да им спремим кола."

Као спасен одахну, када се за њим затвориле врата.

Бура се била стишала — ситна киша падала је из неба, хладећи дувао је ветар преко рудине, а на ивици видика, где се баш гасила последња вечерња румен, сеиале су на зажарених облака мује минуле буре.

Као да га јуре беси, трчао је по кољаним путеиима к шуми, која се с тихим шушгањем сподила изнад његове главе. — Влажна маховина мирисала је, а с борових игланца спуштаху се светле капљице.

Када стуиа на рудину и пред собом виде очињени дом у мрачним цртама, рашири руке и пакну у бурУ:

„Ту ми је место — ту треба да сам — и ја бно, ако још једном у туђини потражим своје уживаље. Куцем се овим, да ћу отурити сваку таштину и одричем се свега што је више не буде. Амин!"

Тако се опрости од своје младости и од свога младићскога сна.

(наставиће се)

Загреб.

У Хрватској биће се жесток кнежевски бој. Тај траје већ готово другу годину. Спомепућемо само у кратко различите фазе, што их је већ прошао. Почео је са нападима модерне смотре „Младост", која је основала почетком 1898.

Грактање на њу са свих страна. Реконе да је немораина, непатриотична, издајничка; рекоше, да се продала туђинцима, како би унела пагубне тенденције у хрватски народ.

Све то рекоше да како без иједнога доказа. Најбољи доказ за неосиованост таквих потпора јесте прошаст „Младости" због — материјалних неприлика.

Да је била истинита вест о њеној продаји туђинима, излазила би још и данас.

Тако је пропала са 6. бројем. Мањак је био пренеслив.

Код те потворе ради позвала истакао се најзвоне свештеник и уредник „Католичкога листа" — *Коренић*. Суделовао је и уредник „Хрватске Домовине" — *Фластер*, али он није никада казао — колико ја бар знам — да

су се власници „Младости“ продали социјалистима, анархистама и т. д.

Флајшер је био дакле честит и поштен противник. Рецимо, да је писао из свога уверења.

Међу многим противницима „Младости“ био је и сасвашња свечуманизми професор г. Др. *Крњавац*. Што он каже — какве јасно, а што мисли, изрекне искрено. Он је казао своје, што је имао против „младих“, али је казао поштено, а у писма ових редака има његових листова, по којима се јасно види, како је склон младости која ради. У чему је био противан раду младих, то је означио јасно и без злобе, какова управо неје из Коренићева писања.

И још један противник „Младости“ јавно се омашним памфлетом: стари и уважени иначе гимбебине, писац и композитор: *Фрањо Ж. Кухач*. Богу је плакати, што га сада коса није ујетила, да не ваља дирати у поштење и искрено настојање младих, ако нема доказа њихова тобожње непоштенога рада. И написа старац памфлет под насловом *„Анархија у хрв. књижевности.“* Написао га је на позиву „неких“ пријатеља. Имена не спомиње. Штета — јер би их ваљало одиста сачувати потомству. Него кажу људи, да трговина са том „Анархијом“ није била баш најбоља. Дакле се старац преварио у рачуну. А најжалосније је код цијеле те ствари, што је тај памфлет тискан највише ради — добитка.

Г. Кухач изгубио је много новаца и година, радећи око хрватске гимбебе. За што се дао под старе дане завести обећаваним добитком?

„Младост“ није дакле дуго живјела али је морално користила много. Тако су се зближили они који су трпјели услед потраћа неполитичне старих. Тако је основан књижевни клуб, који напредује красно у заједници са младим друштвом хрватских умјетника.

У друштву хрватских умјетника састали су се они који су радили за „Младост“. Тамо су се састали они који нису били ваше задовољни са радом хрв. умјетничког друштва, којем је вођ Др. Крњавац. Како имадемо сада два умјетничка друштва у Загребу. То је врло добро, јер се тако више ради. Веле, да се тако бистре најмоја. У то ћеркјем. Тим бистрењем појмова дошао је до 1. хрватске умјетничке изложбе у Загребу концем 1898. У свијех је био прекрасан, а књига „Хрватски салон“ остаје угодном успоменом на те лијепе дане. На све те нападе шутјели су млади и — радили даље. Само једном одговорио је *Др. Иванр* Кухачу у расправици „О сецесији.“ Одговор је био кратак, језгровит и миран. Г. Кухач се дакако расрдио, на силитиво још једну „Пословицу хрватскому народу.“ Све је ишло у ime ћерје, морала и домовине. Та друга (а дај Боже и последња!) посланица није била ваше такве жестока. Г. Кухач не ћеркује више ни сам у своје потворе. Тако се била борба мало утишала. Радило се све више — све ћешке. У књижевному клубу нисаху се читаља, предавања. Тамо су почели да остварују идеју јединства књижевнога међу Србима и Хрватима. Има и Срба у клубу. Догодило се и једно чудо: уредник бијесног — а сада већ покојнога „Новог вијека“ — г. Др. Анте Тресић - Павичић дошао је у клуб. Док је излазио и „Нови вијек“ и „Младост“, био је бијесан ради конкуренције. Веше дошао у свом листу читавих 6—7 страница неког пискарања о једному издавачу „Младости“ (Југовићу). Међу тим је „Нови вијек“ престао излазити; његов се уредник посвадио са својом политичком странком, па отишао у противни табор. Касније је стао долазити у клуб и по мало се преобразио. Елем — то још није чудо. Али хајмемо даље. Док је Др. Тресић - Павичић био уредником свога листа, штампао је и своју драму „Катарину Зрињску.“ Страшчица критика његова дизала га у небеса. Међу тим се он са својима посвадио, успјечио у „Хрватску домовину“ ка Фладшеру. А кад дође премијера његове „Катарине Зрињске“, а његова некадашња страшца нападала на њу и осудила је. Критичар је био његов некадашњи сауредник и најбољи пријатељ Керубин Шегић — фратар. Али — и то још није чудо. Да фратри мијењају кабанцу према ћетру — догађа се често. Али хајдемо још мало даље.

Књижевни клуб је био ојачао. Чланови су пуни воље за рад. Већину радња одбише остала уредништва, захтјевајући бар битне промјене. Сложише се све у једно да изађу нову смотру „Живот.“ Пошло је лагано. Назад се сакуни и новаца и претплатника и сарадника. Тако осване новим стољећем смотра „Живот.“ Још никада није било сјајније опреме у Хрватској. Лист је фин, елегантан, скоро раскошан, а нада све елегантне и красне слике, које све потичу од чланова хрв. друштва умјетника. Али о тому касније. Дакле — догодило се чудо: у 1. броју „Живота“ брани Др. Тресић - Павичић своју „Катарину Зрињску“ против нападаја свог пређашњега најбољег пријатеља, сауредника и критичара, који је ће ово славно Тресића у завједе као највећег живог хрватског књижевника.

На зар то није чудо?!

Др. Тресић - Павичић нашао је дакле мјеста за своју обрану код оних младих, којима се тако ругао у својем — сада покојному листу. Др. Тресић је човјек веома образован и паметан. То му није никада нико порицао. Он дакле вађда и увиђа, да „модерни“ имаду право, кад се боре за свој опстанак. Нико не мора да одобрава сваке поједине мисли и тврдње појединих чланова. Свак има своју слободну вољу, да ради према њој, а не према — шаблону. То је циљ „Живота“. Тај лист неће да руши, неће да убија и реформује, већ хоће само слободу стварања. Мислим, да је већ то лијепа доказ поштенога рада, када се Др Тресићу одмах уступа мјеста за његову одбрану.

Дакле — све у свему: млади (које пону поруглијво — а без правога разлога — сецесионистима —) раде марљиво.

За то се дагоше још и нови непријатеља. Јавио се *Др. Анте Радић*. Нико жив не зна, што га је натјерало, да пише памфлет, када се и онако није никада бавио о лијепој књижевности.

Имамо још једнога „пријатеља“ младих: *Др. Сарић*, католичка свећењак и уредник „Врхбосне“ у Сарајеву. Он грми попут Коренића, а чланова књижевнога клуба у Загребу сједе лијепо у угодној соби, читају његове „посланице“ — па се смију.

Лако се смијати, кад им је савјест чиста! Само погледајте ова 4 броја *Живота*: красно су уређивани! Нигдје једне ствари, које не би могло читати или гледати ма и најпедантније дјевојче! А ова два католичка свећеника никаку још прије него ли је био „Живот“ изашао: „Хрватска народе, чувај се куге! Што донесе „Живот,“ бијеле отров!“ Превариши су се — на своју велику жалост.

Што рече ено Арпад Гарборг — челик звечај?

„Умјетници су увијек као жене. Ако су двојица пријатеља, то је само за то, што обојица мрзе некога трећега још јаче, него ли што се мрзе међусобно. Тај је трећи увијек њихов сребљени сувјерник —.“

Дакле: Коренић и Шварић, Радић и Кухач — и хрватска „модерна.“

Само та сва четири господина нијесу умјетници!

Ено — ово је површна слика хрватске књижевне борбе. —

Било би одиста лијепо, да све те непотребне особне борбе и партијанске неправде уроде бар каквим здравим плодом!

Боже дај!

Матрилац.

Јован Ђорђевић

рођен 13. Новембра 1826. у Сенти, умро 9. Априла 1900 у Београду.

Доносећи у овом броју лик покојног српског књижевника Јована Ђорђевића мислимо да ћемо се угодити његовој одужити доношењем списка његових многобројних радова, пошто му је београдском списка његових многобројних радова, пошто му је београдска штампарија у већ поменутим листовима. Његови су радови:

I. Рад на стварању *статног Српског Народног Позоришта*: Позив на оснивање Срп. Нар. Позоришта у Н. Саду. 1861; Позив на кривање за оснивање Срп. Нар. Позоришта 1862; Полемика с Д. Медаковићем о Срп. Нар. Позоришту; Меморандум о београдском позоришту почет по налогу Кнеза Михаила и предат Кнез. Намесништву 1868; Говор при отварању новог позоришта у Београду 30. окт. 1869; Меморандум намеснику г. Јов. Ристићу о нар. позоришту 1871. — *II. Књижевне критике*: Одраз из опште историје од Н. Кретића; Трицесет година из живота Михаила Неранџића од Ј. Игнатовића; Les serbes de Hongrie od Шико-а; Општа Историја М. Зечевића; Мемоари Саве Вуковића штампани на Мађар. језику. — *III. Шпанска Литература*: Један поглед на Историју Сиета. Прегледно предавање на В. Школи; Општа Историја у сликама и животописима I и II. св.; Чланци из математичке географије (у Васкапелину Др. В. Бакића); Латинско-српски речник. — *IV. Књижевни реферати, расправе и други чланци*: Бурна Сремца какво о просвети војарског краљевства; Законик Цареа Јустинијана и Стеф. Душана; Осман у „К»; Прегледа наречја словенских и њихове најглавније разлике; Српско - мађарски књижевство; Поглед на политичко и друштвено стање угарских Срба; Светозарево успомене Саве Мишутиновића Сарајлије; Где је гроб Саве Мишутиновића; Доказе и исправке за Граду за историју Срп. Нар. Позоришта (штампано у „Позоришту" А. Хаџића); После позорипне просвете у Београду. — *V. Преводи позоришне комаде*: Скелетка и Љубав (преведено 1859 за сеоб. дилетантску дружину у ком делу је Ј. Ђ. играо „Вурза"); Расејана, од Кодебуа; Вампир и Чизмар од Ј. Сигетије; Старе баке од Ј. Сигетије; Вампир и Чизмар од Ј. Сигетије; Старе баке од Ј. Сигетије; Вампир и Чизмар од О. Берњака; (Ова три комада су преведена с мађарског 1865—65): Он је пајетен; Док од кућице; Бедрана

6000 дин. — 2. Приказан је преглед *Академијиних дохода*, који се предвиђају у 1900 г. у 35.845.71 дин. и одлучено предложити Академији расподелу на издатке Академијине за ову годину.

Скуп *Академије природних наука* 6. марта 1900 год.: 1. Прена реферату *Др. Мих. Петровића* расправе *Др. Бодинга Гадриловића* проф. Вел. Школе: „О тежишта алгебарских еволвента“ и „О извлачењима праволика неких функција“ примљене на Глас броја расправа. — 2. Према реферату *Др. Сост. Радојчићевића* расправе: проф. *Никола Рашковића* „Прилог језеру тајна Краљевине Србије“ и проф. *Н. С. Поповића* „Форминирање на другомедитеревских слојева у Србији“ примљене за *Споменик* броја разреда. — 3. Упућена је на оцену *Др. Ј. Цвијићу* и *Др. Сп. Радовановићу* расправа *Слоа Урошевића* „Венчан, Букуља, Ваган“, као други чланак „Студија геоморског терена у Србији“. — 4. Упућена је на оцену *С. М. Лозанићу* расправа проф. *Др. Мил. Јовичића* „О дејству хлатасте киселине у присуству азотне киселине“.

Скуп *математичке Академије*, 6 марта 1900 г.: 1. Академик *С. М. Лозанић*, коме је указом Њ. В. Краља од 2. о. м. уважена оставка на положај председника С. Кр. Академије, најпи захвалност друговима на заједничком труду за напредак Академије, и жалећи што га нова служба одводи из Београда жели Академији и даље и веће успеха. — 2. Примљене су од приступајуће суда за град Београд врлине бојом израђена слика пок. *Дим. Стаменковића* и уложи: књижица Уједне Фондова „Књижевни фонд Дим. Стаменковића“, по којој је из дан 1. јан. о. г. било уложено 305.600 дин. у злату. Одлучено: да се слика стави на угледно место у Академијиној дворани, а да се уложена књижица преда на чување академијину благајнику. У исто време одлучено је: да се сваке године 8. септембра, кад на дан смрти покојникове, дуоки *сесиси скуп Ср. Кр. Академије*, на коме ће се прочитати поред овом великом књижевном добротвору и обдаљаоцати стање његове задужбине до тога дана. На пречи такозом скупу (*8. септ. о. г.*) прочитаће се и потпуна биографија покојникова. — 3. Сполиштено је напомињање преминулог академика арх. *Павлефира Дунђића* и остављено да се поднесе одлука о појединим тачкама тога напомињања доноси истом кад буде приступајући суд о њима службено изјасти Академија. — 4. Примљен је назив Академијина бувета за 1900. г. у своју опаку, како га је Академијино председништво предложило. — 5. Оглашено је председништво, да може откупити три писма *Руђера Бошковића* од г. 1750. за Академијину збирку рукописа.

Скуп *председништва Срп. Кр. Академије* 13. марта 1900. г. — 1. Одређен привр. секретар *П. П. Ђорђевић*, да у име Академије представе суду ради сполиштења тестамента пок. арх. Ник. Дучића. — 2. На молбу директора *српске гимназије у Цариграду* одлучено послати дотичници низнаја С. Кр. Академије књижевни те гимназије и слати јој од сада и ова нова. — 3. Одређена је награда по 50 дин. од штампљања радионица проф. *Јов. Н. Томића* у бр. и 37. „Споменику“. — 4. Разрешен је од дужности дописа. председник Академијин г. *С. М. Лозанић* и одлучено да ту дужност отправља до постављења новог председника привр. секретар *П. П. Ђорђевић*. — 5. Са захвалношћу примљени списи, послати Академији на дар од *Ивана Срећковића* и *Милете Јанковића*.

Скуп *Академије друштвених наука*, 20. марта 1900. г. — 1. Упућена на оцену академицима: *Љ. Ковачевићу* и *Љ. Јовановићу* расправа *Др. Јов. Радонића* „Ко су Реге у хроника Конеса Мариелина.“ — 2. Одлучено замолити г. министра просвете и прк. послова, да из државног буџета откупи од П. С. Срећковића за Академију или за Нар. библиотеку чувени *Зборник попа Дукљанина* и шест других старих спи рукописа. — 3. Одлучено да се из откупљене збирке документата о *обновљењу српске патријаршије у првој половини XVI века* може издати до 400 дин.

Скуп *Историјског Одбора С. Кр. Академије* 27. марта 1900 г. — 1. Прилог *Воја Вулетића Вукосављића* „Народни весни из околине дубровачке“ примљен на III. књигу *Српског Етногр. Зборника*, после се у њему извршне потребне исправке. — 2. *Мелодије народних песама из Лесна*, које је одбору послао *Тодор Бурсаћић*, учитељ из Пољне, одлучено укрстити у III. књигу *Српског Етногр. Зборника*. — 3. Према реферату секретара одсека одређене награде послатим *збиркама народних умотворина* и скупљачима попуђени каталог у недељама С. Кр. Академије. — 4. Упућен на оцену академику *Ј. Јовану* прилог *Тодора Бурсаћића*, учит. из Пољне: „Српске народне игре у Лесну“. — 5. Утврђена подела *награда* за рад на женственој синоси народних песама и на прибележавању осталих народних умотворина у штампљени обавезама.

Седма годишња скупштина Срп. Књиж. Задруге

10. прошлог месеца одржала је у дворани Велике Школе и седма годишња скупштина Српске Књижевне Задруге, која се, према прељашњима, може похвалити већим бројем и живљем интересовањем. После кратког а увегреног поздрава Задругина председника г. Пере Ђорђевића, прочитао је тајник г. Љуба Јовановић извештај о књижевном раду Српске Књижевне Задруге. Прошликама VIII кола задругених књига, јавила да су задругари добили овим кола 115 3/4 штампљених табака (10 више него лањским кола) и готово да нут ополико више прилога обећавају). — На IX кола Задруга је спремила ове књиге: 1. Трећу и задрнну књигу „*Житија*“ Германа Зеља, под уредништвом Пере А. Ђорђевића; 2. *Песме Вере Јакшића* с предговором о животу и раду песникову од пок. Светозара Вулковића; 3. Јакова Игнатовића „*Мелан Нарезић*“, роман у два дела, под уредништвом Мирчића Ивановића; 4. Сефанка Митрова Љубише „*Приповке Вука Дубчевића*“; 5. Светозара Ранковића „*Нерушени идеали*“, роман; 6. Балтера Скота „*Пиратске*“ роман, превео с енглеског Чеда Петровић; 7. К. Реклиа „*Пламичак*“, превео с француског пок. Ђура Малајановић. — За доцнто и доцнија кола спремају се: превод „*Хамлетије*“ *Е. Д. Ламсеа*, професора *И. Вуковићева*, приповетке *С. Матавуља*, „*Сеоска слава*“ *Драгутина Илића*, приповетке *Со. Ранковића*, збирка чланака *Св. Вуловића* из историје српске књижевности, „*Антологија српске лирике од И. Ђорђића до Бранка Радичевића*“ (под уредништвом Тихомира Остојића), *историјски списи Ђура Јакшића*, „*Поглавице народности*“ *од Београ, у преводу Др. Драгише Мијушковића*. — У тому ове године одлучено је да се наради речник данас већ необичних речи у писаца „*славено-српскога*“ времена и тај је рад поверен Г. Љуби Стојановићу; поред овога продужиће се и приштупа „*Историја српскога народа*“. —

По решењу уређивачког одбора, „Забавник Срп. Књ. Задруге“ излази од сада у двобоким или читавим књигама, које се разликују као која буде готова. Као овим „Забавник“ суби обележје повременога списа, одбор је „Забавником“ предложио да се у књиги краћих приповедака не штампају преводи с разних језика, него у свакој књиги збирка преводи из једне књижевности, на чак и од једнога сама приповедача. Према овоме, у трећој књиги биће збирка приповедака А. Додеа, о чијем се средњавају стара г. Богдан Поповић, члан Управе. — Управа је још одлучила потпомоћи од своје стране да читаоци, а нарочито задругари, добију и књигу „Србија у сликама“ коју излаје г. Ђ. Стаиојевић из своје веома богате збирке фотографија. —

После овога извештаја говорио је задругар г. *Слободан Јовановић*, тражећи од Управе да своју конференцију која ће прегледала предложене програме за књижевни рад Задругин. У тој конференцији гледа најбоље јединство за успешно доношење. Судећи према досадашњим искуствима, биће се да у предложеном програму има више него што ће требало природних наука. Трши већ заступљене историјских наука. — За тим прелаза на Новаковићеву „Српску књигу“, а тражи да Задруга изврши г. Новаковићев предлог о оснивању Галине Књижаре. Захтева да и за овај посао Управа своме конференцији. И ако је осмо пола боље од осталих, ипак није без примедаба. Замера редакцији појединих списака Симе Милутиновића, а нарочито предговору из којег читаоци места која му се не допадају. Исто тако замера и превод Хетијева *Историјских ребуса*, а Управи још и више тога што је одобравши превод није и опет утицала г. Богдану Поповићу по чијем је реферату прни пут одбијен овај превод.

Проф. *А. Стаиојевић* одобрава Управин рад, а г. Сп. Јованићу замера што четири појединя места из издања, јер налаза да је тоже место у штампи а не опде. Налази да је материјалка страна главна, и да о њој треба говорити, а погрешке, и ако их је било, не могу се поправити. Предлаже да се извештај прими.

Проф. *Јов. Томић* тражи да се у штампаном извештају да прошлу годину мирује у цегову говору станови којема се није служио. — Опомиње због овога да пређе на дневни ред, одлучи свани програм Управин, јер налаза да се ради без икакна цензура. Замера што су прилагодиле Лаза Лазаревића штампане у два свеска, јер налаза да је међу њима и *скривена*. Замера надаљу *Чика Јови српској дози*, нарочито предговору који је излишно посредовање између приредљача и читалаца; исто тако и слогу и облику књиге. За *Вођа* и *обоје* налаза да је требник. — Не прима тоже није никако за Задругино издање.

Ж. О. Јанић радује се што и у VIII кола нашла, поред редовних, и појединя издања. Одрадзајући опшкан рад, жели да у напредним издањима нађу места и књиге за народ.

П. Марковић констатује добру волу у Управи. Није за то да се говори о оснивајској страни Управина рада, јер нелаза пуну пору чланова Управе. Литературна је страна најглавнија те о њој и нала најпаше говорити. Задовољан је свим што је чуо као и о оном што није чуо. Израда програма за српску књижевност није

била тако тешка као што је израда на туђе литературе. Жалео би чути, да ли је и колико урађено на програму на туђе литературе?

Л. Обрадовић, шта као и Дачић, тражи и књига на парч, а које ће научитељу будити и јачити националин дух.

М. Драгутиновић пита да ли су „Сестре синке" Драгутина Кнежа из хришћанског, или српског доба. Каже да оне из хришћанског, јер их је знашао, прота Д. Рукавина, осудио у „Долу". — Председник му одговара да су из хришћанског доба, и да ће се питомцати као по правилно издале).

Тодорић Б. Јовановић одговара на питање, жалећи што је данашња дебата упућена ван друга питања у књижевном реду. Реде би чуо одговор о директани које ће се казало Управа да држи. — Научите одговара г. Томићу на његове замерке. Тражи да се опширније говори било о програму било о књизи коју би казало да Задругта пасмује.

Предсенник В. Вељковић одговара на појединна питања која су предговорници упућивали Управи. За програме вели, да их рале направочито одређени чланови и да ће, поред већ готова на оригиналу књижевност, у скоро бити готов и програм за туђе књижевности и програм из наука. —

Предлози о оснивању књижаре, штампарије и завредних издања на напод упућени су Управи на разматрање и дали поступак.

У Управу је изабран г. Јанко Веселиновић, а остали чланови изнислено је и на даље повереше. — На изсетница о имовини нида се да Срп. Књиж. Задруга располаже капиталом од 125.414 динара. — У 1899. било је нових 59 чланова добротвора, и преко 7000 утемељача и редовних.

НАУКА

Нешто о алуминијуму. — Познато је да је до пре 50 година, када се алуминијум само помоћу духих и тешких процедура по хемијским лабораторијумима добијао, био веома редак, и због тога, веома скуп материјал. Данас када се исти с помоћу електричних топловница са њиховом огромном топлотом лако добија, постао је алуминијум веома важан материјал у колико индустрији. Колики је напредак у овом правцу у току ових 50 година учињен, види се из ових цифара: У години 1855 израђено је на целокупној земљаној површини свега 1000 килограма алуминијума а у години 1898 четири милијуна килограма. Саме сједињене државе Северне Америке произвеле данас 2 и по милијуна килогр. Разуме се да је са овим умножавањем алуминијума и цена истога опадала. 1855 год. коштао је килогр. исто 1200 динара, а већ 1856 спала је исти на 500 дин. До тога времена на све до 1886 год. стајала је цена овог материјала на једном истом ступњу, т. ј. на 120 дин. по килогр. а од тада је почела све већа да опада као што се то види из изветаја техничког бироа за патенте, Р. Лидера у Герингу. 1886 год. коштао је килогр. алуминијума 84 дин., 1890 год. 18·25 дин., 1891 г. 14·50 дин., 1892 г. 5 дин., 1894 г. 4·80 дин., 1895 г. 3·50 дин., 1897 г. 3 дин. 1898 г. 2·50 дин. Данас је цена алуминијума 2·40 дин. по килогр. а нема сумње да ће још јефтиније бити.

*

Дефиниција жеђи. Професор Овенхајмер у своју најновију књигу „Physiologie des Gefühls", опако тумачи постанак жеђи: Осећај жеђи постаје због недостатка воде у крви; а тај недостатак постаје или из недовољног уношења воде у крв или због сувишног одвајања воде од крви. Поучатно јако одвајање воде од крви долази се при убиканју ваздуха који сталношро према своју температури задржава и сувише мало водене паре у себи. Увишено ли овакав ваздух — као што је то случај лети — онда он тај свој недостатак надокнађује себи из влаге тела и то из оних делова са којима прво у додир дође, т. ј. на прво месту на слузне коже у устима и грлићу. Због овог дражења настаје онда налаз воде у крви а ово опет проузрокује раздраженост нервних ћелија се на слузној кожи налазе. Ова се раздраженост преноси са ових нервних ћелија и долази у мозак где настаје осећај жеђи. Једноставно са свим а с помоћу других нервних живаца које се са истог места (т. ј. слузне коже у устима и грлићу) распростиру-дале, буди се у човеку извесно некрипатно осећање које се увек пралазом жеђи јавља и које се назад до стуика бива разјења. Овај непријатан осећај јесте оно што развијује осећај жеђи од осећаја глади. Код глади осећамо само празнину у стомаку без осећаја болова, докле жеђ напротив костаје тако несносна да живима осећај горења. Ова је разлика од утицаја нервах. Осећај се глади развија у стомаку на чијој слузној кожи нема оних нервних живаца које служе распростирању осећаја пријатности или некријатности а којих је грлић, седиште жеђи, пун.

*

Пигмејске пластановнице Јевропе. Међу скелетима које је пре неког времена нашао Др. Инос на Шпајцербинду, код Шлезвигзајена у Швајцарској, а који се сада велики део налази у швајцарском земаљском музеју, налазило се и неколико људских скелета због чије су обворине маленкости антрополози себи дуго главу разбијали. Професор Колман у Базелу изнесе је оне скелете пред лицем природњачких конгреса и свуда су се научењаци уверали да су ови скелети потпуно нормални али веома малих (140 сн.) људских индивидуа. Да су ово скелети пројелих људи а не закржљалошће жеље каквог човечулака или недоразвоја, видело се по отуднавим зубима, а то је и радиографија доказала. Они пађени остатака неолитског доба потекли су усамљени, због чега је вишеброј Крој. Колмана, да су ово скелети пластановника Јевроне, остало усамљено. Али сада је, како „Нове цирихске новине" јављају, Др. Инос нашао на још један таки скелет, који горе помињане потврђује. 1847 год. исколано је сада већ поседни, Др. Мандах једну пећину у близини Швајцербилда у Дахсенблау, и тек приликом нађе на једки 150 сн. велики гроб. Садржина гроба, један мален човечији скелет, остао је заборављен у једној општи Шлезвигзенском музеја где га је Др. Инос сада случајно нашао. Антрополози који су и овај скелет прегледали и испитали, дошли су сада до уверења да је и ово један пов пазлак остатака врлих питеција, са којих је сваки сумња о вештачкој потрајној пигмејске расе, уклоњена. Осим тога нађени су сада и у Пиринејима скелети који се слажу са овим од Швајцербилда и Дахсенблаа. Према тоне би причина Онипо и Херодота, о човечулицима који су живели по шумама, добила природноисторијски основац.

О капацитету лобање. У „Архиву" професора Вирхова кубиковано је ту скоро професор Торек своју нову методу мерења капацитета лобање. Проф. Вирхов примећује сада: како он (т. ј. Вирхов) тако и Јохансс Ранке потпуно су задовољни начином мерења лобањска капацитета којим су се до сада служили, тако да не осећају никакву потребу за каквом новом методу. У исто време напомиње Вирхов, да потпуно оскалтив, дакле математички тачно одређена садржина лобање, није у стаку да донесе и најмање користи дали антропија било екзиволотији, патологији, психијатрији или судској медицини. Да је лепа лобања има дан, четири пан шест кубних сантиметара више пан мало капацитета од друге лобање, свакин је сен једно, пошто се у општу сних граница крају грешке поскатрања. Можда би се у каквом нарочитом случају могло изнесене неспутрости оптином одређењем и уклонити, али такав случај Вирхову до данас није познат. Питање о капацитету лобање добија тек онда прави значај ако је двогрењена куд и како већа и ако се она повећа на већем броју лобања, и зр. под полог једног елемента.

КЊИЖЕВНОСТ

КРИТИКА

Dr. J. Cvijić: Oblik Balkanskog Poluostrva. Напосе штампано из „Glasnika Hrv. Naravoslovnog Društva. Zagreb, 1899. Стр. 1—8, 8-на.

Сви досадашни списи о Балканском Полуострву, третирајући питање о његову облику, сажу се у томе, да је ово заједно разједено од трн једно-европска полуострва и да је састављено из два (по пространству, облику и клими) различна дела. Северни, већи и континентални, има облик уранила, а јужни, мања и приморски, лири на ромб.

Г. Цвијић критике, да су те дескрипције (утврђене по картама) тачне, али оне, вели, не подврају баш главно питање, које се састоји у овоме: 1. Које обласне тачке и која облашта артикулишуће одређују облик Балканског Полуострва? а 2: У каквој вези стоје те карактеристичне особине обала са грађом и орографијом планинских система на полуострву?

1. На основу својих сопствених истраживања (а не са карте) писац је с разлогом закључио, да су за облик нашег полуострва од нарочитог утицаја два залива: Медувански, где је полуострво најуутнуто и Солунско-Орфанска, којим је ово најдубље разубено.

Медувски пролиб и Солунска разубеност од значаја су:

а) На трансеверлине дименције Б. П. Солунско-медувска пролазданост (улина), која представља обртну линију за облик нашег полуострва, широка је око 310 км., а права линија од Рајеке до ушћа дунавског, која одваја Б. П. од трупа еропског, износи 1183 км.;

б) Тако исто утичу на лонгитудиналне димензије. Најкоља дужина Б. П., од Београда до ушћа Матапина, дугатка је 946 км. линија од морашњег ужла до Солуна — 475 км. (половина праве дужине), а

она од Београда до Медуе још је крива — 340 км. (готово само трећина праве дужине);

б) Та су два залива најближе морске тачке средишњој области Балканског Полуострва;

ц) Повезутна узина одвоја ова (во пространству, облику и каквоћи развића дела:

а) Медувански и Солунски Залив представљају грађиште тачно једну развијених разуђености Б. П. Северан је тракез релативно слабе пренављености, јер ова само три полуострва развијених крајева. Лужна је рашћ дубоко разуђен и скоро сва разбијен у полуострва готово једнога правца: и

b) Та су два залива увек имала највеће значај за помуникације, трговину и културу Б. П., јер су сви главнији путеви водили, а и сада воде, Медуи или Солуну. У последње доба рачто поглавито због Солунског Залива с тога, што је он најбоља залив на каквој полуострву и што представља једину завиу моравско-вардарске удолине, те најзгодније комуникационе артерије балканске.

2. Помоћутим особинама у облику Б. П. узрок су тектонски прилике.

Карактеристични облик обале Медувског Залива произроковаше су две тектонске и орографске особине: *е у ч е л а в а њ е* четири динарски планинска венца и албанских залива у Задрипау и *п о н и ж а њ е* сваварског динарског венца према СИ. С тим тектонским појавом у вези је постанак оне једне потапине, које су такође допринеле аресиду обалске линије. Најзатим је од ових Медувско-јадранска дубина, која се спушта испод 1500. м.

Солунско-орвазска разуђеност у вези је с орогенезним процесима родопског планинског система, које су биле сам интензивнији што ближе Јегејском Мору. Због тога је Б. П. ово Солунско-Орвазског Залива прилично расцепана и тектонским увалама, које се и по ову пору продужују. Најдубље тектонске увале Јегејског Мора пружају се у правцу СЗ.—ЈИ., а чине један низ с увалама Солунско-Орвазског Залива.

Из свега изнаи, да је облик Балканског Полуострва одредило когланите суподожавање динарског и албанског правца ово Медуе, зато ови раседа и тектонске увале Солунско - Орвазског Залива. Те су две особине од највеће значаја за помуникације, трговину и културу Б. П., што се све може свести само на орографске и тектонске узроке. —

Овим је радом г. Ј. Цвијић научно решио питање о облику нашег полуострва напоследним одвах, да је тај облик био од великог утицаја на културу балканских земаља. На завршетку је додао таблицу, у којој је изнесено 13 карактеристичних дужина на Б. П., од којих сам поменуо само најважније. Овој је студији следовала малодвска беседа књижевна («Структура и водиа планина Балканског Полуострва»), с помоћу које ћемо бити у стању да расветлимо многе тамне слике из географије, етнографије и историје балканских земаља.

Подразумевамо радосно прикилани рад, с пострадењем пожеље публиковање друге студије.

Т. Радивојевић

УМЕТНОСТ

ПОЗОРИШТЕ

Разводимо се! *комедија у три чина, од В. Сарсија и Е. Николаи, у преводу М. Р. Поповића.* — **Г-ђица Шумоевска.** — **Пана цигања.** *шаљиви орво у три чина, с песмама, написао Тихомир Аранђел. Музику од Јефтих Шпорла.*

Заиежите вести, у коме се удружила поетина Сарџуна са занимом његових тумача. Не иде тако далеко, да тврдим, да су оне биле потпуно једнаке на представи *Разводимо се*, али то стоји, да су биле блиске, заиимање, одличне. Не устручавам се тај рећи да је представа била пријатнија само зато, што је Дежрипова играо Г. Рутковић. Овај млад и жеље глумац од почетка године заиима јаке, врло важне улоге, и спрема на се пажљу особиште по и једи. Његова интелигентно тумачење, умех са жаром, разборитошу, предзношљу и лакоћом изнесено, убедљиве нас, да ће једног дана бити сварсено. И ово вече показало је да тај дан није тако далеко.

Ви бора на чему, са недрим изгледи, свакако се и лаком руком Сарду је изнесе једну комедију са тезом, коју му је поставио сам живот, врло и средина. Она је из области свакидан, обрађиваног, ласта интересантног живота о браку. У једном малом догађају, без великог заплета и с мало лица, врло вешколико слика у којима ниа друштвене филозофије, сатире, веселости, опажања и духа, он заиимљиво и жеље проводи један млади пар, који ни жело да се растане.

Спирајена и Дежрипса увели су се код нејединих окољностима и с нејединим нарадима. Она је имала за манастера да уђе у живот. Млада, свежа, весела, бурно, жедна живота, дубаи, пиантура, заиимљиво, остраца. Све је то имилало мала у браку. Он, папричи момак, «вромишо,» пезурен и исиран, са пажљивим срцем и поквареним стомаком, који подноси само спанаћ и кромпир — тражи одвора у браку. Место страсног загрљаја он јој пуди поштовање, место златурта срочио читулю, место шампана и рабе пуазно соље. Сарацио се тим што је жена напиа своје дубаиика. Он каже ни лек ни духозит, зато ниак довољан да исирчи њен прави живот, да убјаки досаду у палаиии и да буде предосећајан муж.

Отиснили су само године брака, о коме се тада решавало у Скупштини, па да учине крај досадном стаиу. Спирајена је гледала у разводу једини чистан излаз који би је могао одвести у парчуа дубаиику: дубаиин опет једини начин којим је могао доћи до своје дубаиице. Муж, који је још непрестано желео своју жену и стално висово над њеним дубаиином, продужио је и иаилазе,жестро на жену. И кад се Адемар послужио лажном девоком да је разводуиопћи, као би што ире добио Спирајену, Дежрипса окрене лиа у хорзет своју, книгра дубаиика и себи сачува жену.

Сарду је симпатично ремио своју тему; изнесиле је нову интригацију на сцену драму коју вређу муж, жена и дубаиик; употребио је весело средство да би се основне лаиности дубаиништва; доказао је Францускиња да се лиак може волети жуи; основао је мушке да буду заклаиници врема својим женама.

Као је муж христио на разводу, над је Спирајена постала слободна, као је без строга жеља аиидовати, над је досадна да верно заиеди у живот који је стваиио у заједи њен дубаиик, као опај и прета бити дубаиика и коста будућег мужа, као је то осеће у њеној дубаии, изгубиа се сва чар која је завођаа жиду жену, којаиио се Дежрипса као лен, духовит и весео, а Адемар досадан и сауа. Сарду је вожио од једне веселе, можда и истините поставке, да у дубаии иије основ за личности него до положаја у коме се она иаиази: до је једи муж може бити добар дубаиик, а обратно, добар дубаиик а рђав муж; да је украко сваки муж рђав, сваки дубаиик добар. С тим поставком он је, изменујући узоре између Дежрипаи и Адемара, покушао праомо поскалану жену, која је у стиаре само њега зволела.

Прелаз код Спирајене играо је свакако, опрезно и тачно. Прво је кеиао уиикиуо одвратност међу њима, повратио је добро расположење и прибликио их једно другом. За тим је изашао дубоиору и вробуудо попое у Спирајене. То је изведено у најприватнијој пајлепој и најзалошљој сцени у комедији. Муж, пошто је утрошио разоо са жеиом, пажљиво се са њеног хоиа, скреиа да окине мокрице вечери са лепи пакета, уздже, воли и пољуби. Међутим, пошто је вечера окоичана, а пуиа Адемаров. То је прво вријеиште, остати на сами с домаћином и ртити чоеком а пустити весеог и лепог мужа да дође, на још у друштво друге жене. Она га поиа да остане, а он је одбија, сиоиа се с њима тајанствен — умерен је да ће у друштво њене жене, дубоиора је и јотва, говори сиако, врло, сиако, сиако одлази. што је изиутио, пошто је бољи као свакуи цвет, пошто је зоиилама над је ио воли! Да је утеша он још зредиије да воље с њим. Спирајена је усхваљена том инштуром: остаиити будућег мужа да сам вечера, сачуваги иаоо и одећи с њим као с дубаиином, исиерати у клаиии, пошто се зоилама, компромитовати се, јако је све то лепо, чудно и весело. Једаи њен сам биће искушен.

За дубоиором избиа је дубаи. У тоиаоj изненаћој соби, уз добру вечеру, заиилаи и весеог мужа. Спирајени је одјетоо дубаиии сиа, остаиала је њена кућ, наиустила је жесно од разод; Дежрипса је јако радо дошао, оно и Адемара исиедио. Ту бише заиилиио врлина живот, без утешља муза, звуког сиаиања, тиаиарења, ручковања, повестања, хутоваења. Напрамио је врлоолако досадно крилати довиће домаћа на отиаиту и једноиано отхуиавање сатие пастворе. Недостајало јој свеја и мазоте. Чиа је то добаза и дубаи је у њој оживиа. Комедија се ои завршује дуиком и пољупцем, бужу је добро Адемар а пољубац Дежрипаи. А ми биемо могли изаубе закаиат, да ироди не сме бити последња ставица у животу, вроста комиковица која осигураза мир и одиоиан изиуроном мужу и ровество своју и жиаоj жени.

Ја сам већ поиеиуо да је у комедији досадај жиаи, а сад додајем можда и суиње жиаи за три или чиа. Тем која је у њој постиаиена више се доиазује но што се разиаже, оћу да кажем, ње ниа друштвене филозофије но разие. Отуда долазе да су чиовни покушени разговором жиаии и доиии жиа дугиа; отуда потреба да Спирајена на широко зрачи историју својих дубаиних заиота, изиаитију и заиимаиеиу врсту зиа зредује; отуда она продужена сцена са жиадарииа у другом чину, која је можда коиечиа, али не тако срећно изиишљена и складно изведена. Аии и поред свега тога, комедија остаје интересантна, досадиаста, инкантна, разговорна. Можда би се решиле жено могао критиковати, иекори ешчени дани побиједе, али је и сами живот у изиесеии односима, дакле исти и свакидашњи. Само је у чиовима више разиичитости. Тако је и комедија имала пријатан и весео, заиимљиво задовоиан.

Дежрипсе је играо Г. Рутковић, патрено, с заиимаиоји, без иапора, тачно у већини детаа. Његова крилата у прзом чину, поревка, лакоћа и горчина дово је долазиоа напутеном мужу који воли своју жену. Претварање које обиазује дубаиике, крилата вријеђа и глума неиосиана је веке врсте, скреиеног и жеиииог којом клете даже Спирајени, расиаиања весеоости стиоре мужа — све је то моје тешко и вешто изробрадо Г. Рутковић. Додуте тоио говор крешиан, аи и тоиаз и онда ниите сио што може слушаи у Београду дате.

Поито ое је походио Матковски са жеиаиом трупом, а обиаза Сара Бернар, Мунс-Сиан и Густаво Салвини, долази Г-ђица Шумоевска, сиижао ое је замиа гости којима сио се жаоиа, аии да умоо мало живости и свежине у изиаоа и отиаио Позориште ваше, да оиоиико Београдане имо оно јеи наје ваторено и да помогне Управи изиети на позорииу *Фрасиову Дамиру*, в изиести, са свима успеоима по дело, *Јелисавету Јакшићеву*.

Поспорите је оживело за ово две недеље. Београђани су прошле године видели Госпођицу у малом Позоришту, играјући тада једноструке своје домаће зрелог доба и игре весеља, а сада остала сама последњи свој возраста-дубе је, кога с њиме жарко, али пиша весело и свесела. Та мала разлика у доцњу долази без сумње отуда, што је велика доцња женску улога, у којима је она изванредна кроње године и сад. Сад је играла Маргариту Готје у *Госпођа с камелијама*, Сигрицу у *Госпођа се с*, женске улоге у *Госпођа*, *Фрошка* и *Мала Лорда*. Све ове улоге једне су јаке, тешке и разноврсне, улоге које дозахтеју једној интелигентној, озбиљној и даровитој глумици. Могло би се рећи, да се Госпођица тих сад потпуно и представила београдској публици, да је тек показала су вештину, све особине игре своје и сву девоту своју. —

И после оних вет вечери ни сво дуала рећи, да Г-јака Шпановска има успеха у Београду. Сплата у туђина ... ведило, изводи много и прикладно. У свима улогама уже да се на ... чако и окретно, у томе је вожаке неки интелигенција, орган и дешота. С толико великости, жара и предности говори дубаше реши као Маргарета Готје; као лако и с елеганцијом изводи Сигрицу, варошку, влаку и убојљиву женицу, са онда пресвелу, дуаку, писклиту и шкакљиву најмљу; како вешодично декламује Лажкевске стихове и како се краљевске крсће као Јелисавета; с колико лакоста сплаљује одличну конверзацију Дикиче комедије, с колико чедне и душе конструје изводи нежеше сцене у *Фрошка*. Она је дарована глумица, с одличном дикцијом, елегантном фигуром, пријатном, углађеном појавом, свежа и младежна.

Пања је мађарски комад. Ово је најтипичије и најбоље што се може рећи о њој. Сумњиве предности, разлика се уз народну мелодију мађарску и смеху бекаша, шарена, комична, жело-драматична. Са разбацаним сценама, сплетеном и претрпаном радњом, са локалним смехом и тенденцијом: у тријумфизам и коначном тому изводи се борба класичних кандидата, весела по нежеспособну дубаву драму, овде изнесу дна нада пара, једну мало необичнију и романтичнију, врло обичаја мађарског. Нека цигања и Марки, кметовски посиван завођење сс. Разлика је бика велика да би се могли учеста, а дубав јака да би се могли заборавити. Али се на крају отвори да је Марки цигани, те се место убественог комад пародије сладком.

Г-ђа Тодосијева врло лепо изведа у Пањи. Пропуросто и румено цигане, са свеплим очима, пљним грдом, врло драку, страсно и мило, водоскаче и у дикиче удара док је не скида сеоких, а тада заиндевена и тика искреда се из дружине, да крај цигаског табора који се лежеко куши, у чешиња и праку месечином пађе руку и осму да своју сеоцал. И осећај се пљина у једној лепој романси коју Г-ђа Тодосијева красно пева.

РАЗНО

Алфред Јенсен о српском народу. У прошлом броју донели смо слику и неколико врсто о српском краљевићу а шведском књижевнику Г. Алфреду Јенсену.

Г. Јенсен, који је рођен 30. септембра 1859. год. у Худиксалу у Шведској, шеше је у својој отаџбини као најбоље познавалац словенских језика и литературе. Пиа његових превода на словенске литературе толико је цењен у шведској књижевности да их је већи део штампан о трошку шведске академије наука.

Нарочито су познати два свеска његова дела Slavia. У прном свеску изучене културне слике од Беаге до Дунава, а у другом од Дунава до Адрије и Босфора. — И као песник заузео је г. Јенсен доста мотива у Словена за своје стихове, те као је и тамо надужно. Неготове песме *Ускршња ноћ у српско-православној цркви*, *На Дунаву*, *Новогодње на Цетињу*, *Солунски Краљ* (Матија Губец), *Вечерња успомена у Дубровнику*, и т. д. из живота, поред великог броја песама из живота осталих Словена.

Његова тежња, да позна Шведане што боље са Словенима, нарочито се манифестовала у низу јавних предавања, од којих су радовљу посебице његових шест предавања о српској народној поезији.

Поред „Горског Вијенца“ и хрисовољна поменутих у прошлом броју, г. Јенсен превео је још Др. Јавановића *Сне ка ко народ поштеније*, Матавуља *Ново оружје*, Кнеза Николе *Ђ. Балканске Пјесме*, *Нек српске народне женске песме* (из Вукове збирке), Мажуранића *Смрт Смаил-аге Ченгића*, Ерића Радичевића *Хајдучки Гроб* и *Кад младићу умрети*, Петра Прерадовића *Пустош* и т. д.

Од Луја прошао године бави се г. Јенсен у Дубровнику, о прочавању песничких дела Ивана Франа Гундулића. О овом великом песнику спрема за немачком језику опширан спис са културно-историјским уводом о Дубровнику. Још 1895. год. написао је г. Јенсен жалено дело о Дубровнику и жалосној књижевности, као сада га припрема и проширује у чит.ку академску расправу.

Иво Кашкић. Доносећи у овом броју једну од својих Г. Ивс Кашкић, обраћамо пажњу својих читалиша и на његове раније радове који пишоше у две књиге. Прва је „Prinoseke duše“, о којој с критика веома повољно прика, а друга је „*Од Хидрометеја Прометеја*,“ која је поклоњена дома књиге у Малој Већаоницн (Пазар к. Косм).

Г. Кашкић жели је човек, несумњиво талентован и предао се свестрано њиме гимназију и шумарску школу у Крижевцима: ступи у службу као шумар, те тако дође у непосредан додир са народом. Природом је од старе племените породице Кашкића, која, у заслугу прошлости, са допуштењем мајстарске републике, основа Каштелу — једно од најромантичнијих места у целој Далмацији. Пострадао земљом, она се породична спомен одликовала, дан не изгуби у народу гласа свог поштеног имена.

Почетак књижевног рада Г. Кашкића узела најпре нада, те не сумњамо да ће, онако радећи, стећи и веома угледно место у реду српских књижевника. —

*

Словенци и српски језик. — У мајском свеску овогодишњег „*Љубљанског Звона*“ читамо чланак Милана Марјановића „*Pravci kroatskog razlikovanja*“. Као што је чланак занимљив због тога у себи, рећи ће занимљиви што га браћа Словенци не доносите у преводу већ на нашем језику. И ако ово није прилика у Словенаца, ипак сматрајуће важну с наше стране.

*

Чех о задругама. — Др. Карел Кадлец донеси у 6. књизи а у 1—2 овогодишњем свеску периодичног издања „Národohospodářský Sbornik československý“ опширан реферат о новој теорији Др. Јаза Пешекрпа о словенским задругама, што је баш објавлен у 4. књизи истога зборника. Пешекрп тврди да је задруга у Словена постала под утицајем римско-византијским. а у Јужних Словена од времена турске владавине. Др. Кадлец побија ово мишљење, и изнеди закључак да је Задруга чисто словенска установа.

*

Друштво хрватских књижевника. — У Загребу је основано друштво хрватских књижевника: које до сада прима чланове у Загребу 151, а изван Загреба 88. Председник је Иван пите Трноски, а у управи су Др Ђуро Арнолд. Љубо Бабић Балеги, Др. Милорад Демжан. Др. Августе Харамбашић. Владимир Мажуранић, Др. Стјепан Мајетић, Др. Милан Шеноа и Др. Акто Тресић - Павичић. —

А нама Књижевно-умотворска Заједница?

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. **F. V. Krejčí**: **Kako se razvijao moderni svjetovni nazor.** Prevedeno iz „Libové knihovny“. — Prag, 1900; izdavač B. Šmeral. Radnička knjigotiskara u Pragu. M. 8°, str. 30. Цена ?

2. **Др. Мих. В. Вујић**: **Економско-политички погледи Јустробчанина Николе Вида Гучетића на друге половине XVI века.** (Претстављено на „Српском Колу“). Ср. Карловци. Српска Манастирска Штампарија, 1900. 8°, стр. 94. Цена 1 динар.

3. **Јован Радонић**: **Прилошци историји словенског преподавања крајем прошлога и почетком овога века.** (Одштампано из Летописа Матице Српске). У Новом Саду, у Штампарији српске књижаре Браће Ј. Пановића. 1900. В. 8°, стр. 89. Цена 1 круна.

4. **Земљопис Аустралије.** Написао Срећко А. Милетић, професор Гимназије Краља Александра I. Београд, штампарија ред. „Просвете“, С. Хаџровића, 1900. 8°, стр. 29. Цена 40 п. з.

5. **Извештај о раду Министарства Народне Привреде по струци пољопривредној у 1898. години.** — Rapport sur les travaux de Ministère du commerce, de l'agriculture et de l'industrie concernant l'agriculture en 1898. Београд, Др. Штампарија Краљевине Србије, 1899. В. 8°, стр. 229. — Цена ?

6. **Где је Едем, ту је и Бог.** Из прича за народ од грофа Лава Н. Толстоја. Превео *Светозар Арсеновић*. Вршац, артистичка завод удове Ј. Е. Кирхнера, 1900. 8°, стр. 15. Цена 10 новаца.

7. **Хрватинска књижница** (свеска 4.): Куда куда куљаш загледа и сања. 1900, Српска Штампарија у Загребу, 16°, стр. 16. Цена 4 потуре зер. Добити се може код Јос. Петровића свеште. - просвеште у Загребу.

8. **Гроф Л. Н. Толстој**: Васкрсење. Свеска 10. С руског превео Јован Максимовић. Издање књижарице код Вука Ст. Карџића Сп. Ф. Огњановића, у Срем. Карловцима, 1900. — 8°, стр. 433—480. Цена 40 фил.

9. **Бошњак**, календар за пријестоницу годину 1900. Осамнаеста година. Сарајево, Земаљска Штампарија. 4°, стр. 159. Цена ?

10. **Извештај о раду и стању најчешће српске православне црквене општине за год. 1899** Поднеси црквени одбор састављен скупштине одржане на 16. Априа 1900. — XVI — Пакшеро 1900. Штампарија Браће Јовановића.

„НОВА ИСКРА“ излази сваког 16. у месецу. — Цена: за год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; зан Србије год. 10 фор. зан 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације иска се **Р. Ј. Одавићу**, књижару „Нове Искре“, Бућиаска ул. бр. 8.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*. Милош Велики — Штампарија Богојевића и Митића (Кн. Спом. бр. 35.)

БРОЈ 6. Београд 16. јуна 1900. год. ГОДИНА II.

Писма са села

ТРЕЋЕ ПИСМО

Драги Пријатељу,

И поред најбоље моје воље, ја сам с овим писмом задоцнио. У животу много што-шта зависи од човека, али опет не зависи све. Кад ти здравље није као што треба, онда не помаже ни добра воља. А ја ти, Бога ми, са здрављем писам баш како би требало.

Али, мањмо то. Ја ово поменух узгред колико да се оправдам пред тобом и образложим бућање. А сад да наставим своја писма.

Овог прољећа писмо тако срећна у времену. Дан-два лепо, па киша. А кад киша падне онда тако залудни као да је град пао. Кад већ писи ратар — као што ја писам — и не мораш на њиве, онда је најзгодније сести крај прозора и гледати у натмурено, сиво небо, што је скоро на земљу пало, и оне нежне, бледуњаво-зелене листиће, што се тек развили на дрвећу, како жалостиво трепере; изгледају као сирочад којој је мајка умрла. И све што погледаш свевесељава те. Видиш живот, али то није живот што буја и напредује, то је живот што вегетира. Као кад убеш у сиротињску кабу и затечеш чопор дечице, плавих коса и сјајних очију, али те запрепасте она мршава и бледа лица на која је патња већ почела свој жиг ударати. Спопаднe те нека сета, књига ти испада из руку, цигара се гаси а руке клонавају у крило.

Зло да нема човек чиме да се разговори! Ја сам дапас био срећне руке.

Недеља је. Кроз јутарњу свежину разлеже се звук звона свечано. А ти звуци некако чудно одјекују сада у мојој души. Или је то с тога што сам сад на пивдрдишу живота, јер сам сналожако претурао половину, или што патње и муке, што их преко главе претурах, разбише све младићске идеале и сломише ону снажну енергију, којом ме младост беше наоружала, тек ја ти се опет враћам, управо враћао сам се, детињским идеалима правде и истине. Зато сада радо слушам звона и душом полећем за оним звуцима.

Отац беше отишао у цркву. Умијем се, обучем и одем на каву. Сем укућана затечем у кухињи и једног дечка од својих 7—8 година. Сасвим мирно и спокојно стајао је он уз огњиште држећи некакав окран бич у рукама. Око њега се мувају, дохватају ствари преко његове главе, он их брише, као да никоме није на сметњи, стоји, гледа и пљуцка. Црна коса, очи, обрве, лице црнпурасто а зуби бели — Циганче! Само некако чудноват поглед оних црних, сјајних очију. Ту се огледао такав мир и тако спокојство да ме је просто изненадило. И место да одем у трпезарију, ја седох у кујни и стадох га посматрати. Њега то није бунило и он је мене гледао.

ХЕРМАН СУДЕРМАН, НЕМАЧКИ ЊИЖЕВНИК

— Чиј си ти, мали? — упитах га.

Он слеже раменима.

— Како? Зар не знаш чиј си?!

— Та чиј ћу бити? — бабин.

— Које бабе?

— Баба-Марте.

— Које баба-Марте?

— Баба-Марте, Циганке. Зар ти ћу не знам?

— Не знам.

— Е онда, како ћу да ти кажем....

— Је ли ти то мајка?

— Није.

— А имаш ли мајку?

— Немам ни оца ни мајке....

Мати ми објасни да је још нејач остао сироче па их није ни запамтио. Онда га узела баба себи.

— Па шта радиш?

— Водим бабу.

— Куд је водиш?

— По свету. Водим је те просимо.

— Зар је ова слепа?

— Није баш сасвим, али не види; очаторила па не види.

— Зар баш *омагорила*? — упита га моја мајка. Зар се тако баби каже? *Омагори* коњ и крава, и марминиче, а човек *остари*!

— Па јест, *остарила* је.

— Ако још који пут тако рекнеш, отераћу те! — рече моја мати строго, исто онако како је некад и мени говорала у сличним приликама.

— Па сад проси?

— Проси.

— А ти је водиш?

— Водим.

— Па где ти је баба?

— Ено је на колима.

— Зар имате кола?

— Имамо двоколице, ја сам докочињашио — рече и показа ми бич.

У тај мах уђе момак носећи парамак дрва, па како је он стајао баш уз огњиште, рече му:

— Склони-де се, Циганине.

— Баш си Циганин! — рече дечко склањајући се.

— Немој-де да ти привежем шамар, па ће ти певати ово три дана! — рече момак спуштајући дрва.

— Де ако смеш!

— Е?!

— Остави се ти мене, јер ако те ошинем овим бичем!... рече он и замаху.

— Охо!... па ти читав јунак, море! — рекох ја.

— Погано је до зла Бога! добаци момак.

— Ти си поган!

Моја се мати умеша. Она није могла допустити толику галаму и такве речи:

— Зар у цркви служба, а ви тако? Или се лепо греј и ако неш што јести да ти дам те једи, или....

— На што ме дира?

— Ко те дира? — упита момак.

— Ти ме дираш! Шта је ако сам Циганин! Бог ми је дао!

Ја се умешах у препирку и прекидох је, јер наставих започети разговор с њим.

— Како је име теби?

— Иван.

— Па је ли, Иване, ти тако! Дошао овде да се грејеш, а стару бабу оставио тамо пред црквом?

— Није њој зима. Ено је на колима, а ја сам је покрио поњавом.

— Опет може свести.

— Па шта ћу јој ја?

— А ако умре?

— Она вели: ако Бог тако хоће, онда тако и нека буде.

— А куд неш ти онда?

Он опет слеже раменима.

— Немаш више никога?

— Никога.

— Што те није дала на какав занат?

— А ко би онда њу водио?

— Знам, знам, али ако она поживи три четири године још, онда неш ти бити велики за занат; неће те нико примити.

— Ја ћу копати!

— Ти неш красти! — рече му момак.

— То неш ти, ја нећу!

— Зар нисн никад ништа украо?

— Јесам.

— Е?

— Јесам једанпут једно пиле па ме убише тукући.

— Је ли знала баба да си украо пиле?

— Није; али је дознала кад су ме тукли.

— Па шта ти вели? Је ли те грдила?

— Није. Вели: ако хоћеш да те опет туку, а ти опет иди па укради!

— А просите ли сваки дан?

— Не просимо. Тако празником или свечаником.

— А кад не просите чим се онда храните?

— Ја одем у комшилук, послушам мало жене, насецпам дрва, накупим иверја, плевим по што-год у градинића па ми дају ручка — и за ме и за бабу.

— А нисн више крао?

— Нисам.

Мене позваше да доручкујем. Ја позвах и њега у трпезарију па га понудах да седне. Али он не хте сести. Онако с ногу узе нешколико залогаја хлеба и меса, и јео је не похлапило него слатко. Кад поједе оно што му бејах извадио, он се прекрсти.

— Зар нећеш још?

— Хвала, нећу.

— Ево ово још.

— Могу повети баби, а мени је доста.

Ја одвојих мало печења, завих у чисту хартију и дадох му.

— Подај му сад и једну цигару! — довикну ми момак.

— Зар ти пушиш?

— Пушим.

— Е, то те квари!

— Шта је тебе нахудило? упита ме гледајући ми право у очи.

Разуме се да се нисам објашњавао, него му дадох и дувана, а он одвоји један део за бабу, па завн у парче хартије и метну у свој јанџик, а из јанџика извади црну лулицу с кратким камишом, напуни је, оде огњишту узе жишку и распали.

— Е сад да ти још нешто дам, Иване,

Он ме погледа.

Ја се мајних у џеп и извадих грош. Он узе новац, загледа га, спусти у јанџик, бркну руком по њему и извади 15 пара динарских кусура те ми пружи.

— На — вели.

— Шта?

— Кусур.

— Задржи то све.

— Све!? — шта он зачуђено.

— Шта си се забленуо, звезече! — довикну му момак — капу с главе, па — у руку!

— Жив био! Жив био! Не треба!

У тај мах зазвони на „Достојно." Сви се у кући стадоше крстити, па се и он прекрсти.

— Е сад, због! — рече ми.

— Зар идеш?

— Идем, сад ће се служба свршати.

Пошто се поздрави са мном изађе у кућу, приђе мојој мајци и упита је:

— Ко је овај господин?

— Мој син — рече мајка.

— Е да ти је жив и здрав, нађан неки човечић

Немам појма колико ме је то насмејало. Ваздан сам расположен и весео рад овог благослова. Одмах сам се решио да ти то у овом писму јавим. Како сам забележио тачно је. Још ми у ушима звони његов мало промукло глас и осећам се врло добро.

И тебе то исто жели

твој **Јанко.**

БЕШ-ЧИНАР

— ИЗ МАЂЕДОНСКИХ ЕЛЕГИЈА —

Кад јужно, велико сунце баца последњи поглед на уморну земљу и пестаје у сопственом мору за далеким хоризонтом, ја гледам тужни призор његовог пада из густих лоја мрачнога Беш-Чинара, у мирису од липе и сенци од јавора, маслинке и кипариса. Турци, уживајући у овој победи мрака над виделом, поздрављају је пуцњавом с

МАНАСТИР РАДОВАШНИЦА. Сликао проф. В. Тителбах.

ПАСТИРУ!

Пастиру млади, кад ти, поврај стада,
На путу светли месечина тиња,
Кажи ми: што ти свиралица верна
Жалосне звуке кроз сумрак извија?

„Незнани странче, врх сеоца мога
„Видиш ли звоник, што нам гробљем влада?
„Ту смрт целива једну хумку малу,
„Ту ми је извор страдања и јада...“

Пастиру млади, кад ти, зором раном,
Још стадо бело уз колибу снива,
Кажи ми: што се с твоје вруле мале
Спокојно миље и радост разлива?

„Незнани странче, у колиби худој
„У топлом куту колевка имаде —
„Ту ми се моје сиротанче смеши,
„Ту ми је извор утехе и наде...“

1900 ВОЈИСЛАВ ИЛИЋ

акрополя. Тада ноћне, тајанствене силе заузимају своја седишта. Олими последњи пут затрепери пурпурном бојом; брда и палате изгубе златне дијадеме; жива створови осећају умор и грабе кућама. Ноћ их очарава и успављује својим црним очима, а чаробним плаштима покрије дневне, видљиве ствари. Она, источна царица, ужива у тајанствености и нејасности својих покрета. Као несрећна жена, она воли тишину и повученост, и радо даје склоништа срећним срцима и несрећним душама. Блага јој власт допире свуда. Море се пресе; његово убрзано дисање саопштава се целом површином, и вали, најпре одмерени и мирни, јуре из далека да се дотакну обале и на њој издахну; њихова страсна игра почиње, и њихов шум и пљусак постају један од снажних тонова ноћњег акорда. Над нама, звезде се почињу указивати; лагано и грациозно, трепћући као сремежљиве меме топлога југа, оне заузимају своја вечита седишта у амфитеатру неба. Пре томе блесну живљим сјајем и тиме привуку пажњу као госпе у ложама када се, немарно абацивши лаки огртач, дотакну пред отседалом дефинитивно тоалете чија ће драгоцени украси целе ноћи обасјавати призор који гледају

и који их гледа. У том и месец, који се дотле приправа међ белим облацима иза којих, повезад, проширује као буда испод фереџе, почне шетати свој поглед пун сањалачке чежње која се огледа по стварима сребрнасте боје. Љубавници мисле да их овај бледи погледмесечев чини невидљивима: они шапућу речи љубави и изливају своја срца без обзира на пролазнике; не помишљају да их шапат полуцца може одати... Нека их на миру! нека срећна срца пливају у поверљивости љубави; она бар неће имати доколице да гледају пођља лутања несрећних душа...

На пасиши дрвећа чује се лаки немир: то је лишће почело своју жамор... Из дневне учмалости њега су тргли несташни ларра, које је Зефир, пројурив на својим божанским колима, пустио да својим загрљајима освеже уморне цветове. Зелена се природа пресе и почаше тајанствене звуке неразумљиве живим створима. Цвеће задише невиношћу и љубављу чији аромат опија ствари. Оно се видљиво отвара да прими полуцце росе која пада на његова слатка усташца. У заклону од мрака, стидљива маслинка прима љубавне изјаве које јој кикирике чини. Озбиљан платан гледа призор; али дафна, једна дафна*) неће у самоћи: она залуд чека да се обавиће око поносног чела заслужног јунака: у овој земљи ропства нема створова достојних њеног загрљаја... Цео дан немирне, тичице почивају сада мирно невидљиве међ лишћем, ужакивајући у тајанственом концерту неосетљивих стихија. А несташни ларра, љупки и нежни, трче по њеним зрацима ударајући лаким крилом по невидљивим жицама њене лире, и у брзом лету пројуре кроз коло милијарде бисерних капљица које се, наге, купају у провидним млазевима чаробних шадрвана... Душа би вечито трајала оне слатке часе поверења и склада. Немир који је тишти годи невиности ове игре. Општи вај и пенажење налазе у њој одјека који поверава самоћи, далеко од очајног немира и лажног скептицизма људи. Њен бол, међ овим светом, испарава се и мешa с капљицама росе којима плачу листови жалосне врбе. Али вај! несташна Зора, изгубивши стрељење и радознала да види шта Ноћ ради у мраку, помоли прве ружичне зраке свога занадљивог погледа, пробуди људе и њихов покрет и жагор поремете и угуше хармонију ноћну. Ноћ, источна царица, склањајући лице од њихових погледа, прикупи своје чаробне плаши и невидљиво ишчезне остављајући да је месец дуго прати очима сухим и жалосним. Њене дворкиње звезде, пођу за њом. Тада и ја, уморан и загушен, без речи и суза, изађем из шуме и ноћем дома.

Сокп. ГРИГ. ХАЏИ-ТАШКОВИЋ.

*) Дафна значи ловорика.

ЦРТИЦЕ И АНЕГДОТЕ

ИЗ ЖИВОТА ЗНАМЕНИТИХ ЉУДИ У СРПСКОГА НАРОДА

Пошто је уредништво „Н. Искре“ отворило горе поменуту рубрику, то јој прилажем и ја два врло интересна, оригинална писма: једно Кнеза Милоша Великога, а друго Димитрија Давидовића, срп. књижевника, до којих сам случајно дошао. Оба су писма писана на немачком језику, и добротом власника, доносим их у преводу.

Кнез Милош Велики.

Писмо је јануара 1832 г. пруском генерал-штабном капетану, барону Оту од Пирха. На првој страни, у левом углу, горе, стоји број 2586 а испод њега: de anno 831. Одмах под тим је и државни жиг са српском крупом.

Превод немачког текста гласи:

Благородни господине барове!

Како ми већ само издање[1]) Вашег путовања по Србији, господине барове! као и тој књизи указује част, какву ми још није указао ни један од наших, а камо ли туђих књижевника, то ми је морало Ваше драго писмо од 7. октобра прошле год. пружити још веће задовољство, јер ме је уверило, да, и ако удаљена, још увек мислите лепо о мени и Србији, и да желите да отклоните болест, која је половину Европе стала толико жртава, те сте били тако добри и послали сте ми, на наш спас, још за времена ову упутну књигу.

Сматрам за најсветију дужност, да Вам господине барове! искрено захвалим за ту послату књигу у име целе Србије, и да Вас уверим да ће Вам се име у Србији хвалити, и да неће бити примљени, кад будете још једном дођи хтели, не више као странац, него као у Својој отаџбини, у којој уживате грађанско право међу пријатељима; отвореним рукама примаће Србија човека, који јој је указао толико части, а и дан данас не пропушта, да не учествује у њеној срећи и напретку.

Кодера је посетила и Србију, али на срећу за кратко, те писам изгубио више од педесетак Срба. Одмах по пријему Вашег писма, наређио сам да се преведе она приложена књига од *Др. Гумперта*, и да се његова метода примени у целој Србији, која је дејствовала добро, те нас овај „бич чопечанства“ није много закачио.

Још раније сам Вам преко Беча јавио о пријему те књиге; због одсутства Давидовићева, који је летос морао још једанпут да путује за Цариград, одакле се тек скоро вратио, нисам Вам могао писати ништа опширније. Али што је раније занемарено, сад ће се поправити и допунити

Пошто Вас наша судбина толико занима, част ми је јавити Вам, да сам у новембру прошле год. био врло срећан, те сам добио од свога цара и господара наследну диплому кнежевског достојанства у Србији, а уједно нам је и једним султанским хатишерифом у 20 тачака осигурана и српска народност; последње тачке говоре о предавању управе турских имања Србима, о раздељењу Турака на градске гарнизоне, и на поселетку о предавању граница српског среза (округа), који је 1813 г. био одузет од Срба, а сада су то руски и турски комесари одредили и означили на једној карти; све је то до сада било толико одуговлачено и одгађано.

Моја Вас, господ. барове, цела породица, која је у осталом здрава, поштује као и Вашу сву породицу, која се може поносити што има такога човека, као што сте Ви.

С моје стране, молим Вас да верујете у моје поштовање и одавост

Ваш
Милош Обреновић,
кнез Србије.

Крагујевац
16/28 јан. 1832.

[1]) Reise in Serbien, im Sphithebet 1829, von Otto v. Pirch. II. Th. Berlin 1830.

МИЛОСТ. Слика Живојина Аџурића

Писмо је писано на великом табаку и захвата три стране; последњи редови су писани другом руком, и по руковању изгледа да их је писао Давидовић. — На коверту су опет српска државни жиг и број уљежења; адреса је: Краљевско пруском генерал-штабном капетану, барону Оту од Пириха, у Берлину. Ваше адресе је написано истом руком: од српскога кнеза Милоша Обреновића.

Димитрије Давидовић.

И ово је друго писмо писано истоме барону, а садржина му је ова:

1832. *Крагујевац*, 15/27 јануара.

Господине од Пириха!

Са задовољством користим се овом приликом, драги пријатељу, да Вам пошљем неколико редака, и да Вас уверим да наша срца нису још охладнела према Вама. Почевши од господара и његове породице па све до — (две речи, које су неписане неразумљивим знацима), мене и мојих другова, све Вас то само у хвали спомиње; не пође готово ни један дан, а да Ви не будете споменути. Ваше „Путовање по Србији", стекло Вам је славе и части не само овде, но и у осталом српском свету, те Вас моји Срби, ако Вам то у опште года, сматрају после тог Вашег издања као одсутног сународника. Ја, с моје стране, као српски књижевник, могу само пожелети успеха Вашем издању, издању таког човека, чије се познавање правога стања и околности Србије, може заиста само похвалити, и чија је искреност према нашој народности, заиста велика и права. Примите, пријатељу, с моје стране најтоплију захвалност за ово издање, а уједно и захвалност целога српског књижевничког света.

Ја сам Вам био већ два пута у Цариграду; али први пут сам био срећнија са својим посланством, када сам дотрпео књежевској наследној дипломи и хатишерифу о признању српске народности; други пут сам успео само у толико, што је се приближило остварењу онога чланка у хатишерифу, који говори о предавању управе над турским имањима Србима, и о уračунењу Турака у градске гарнизоне. То вам јамачно с тога, што сам уверен, да Вас се тиче и моја судбина.

Моји су, хвала Богу, сви здрави, а и моја се бодест много побољшала од она два пута за Цариград. Моја Вас породица, као и моја синовица г-ђа Јелена из Крагујевачког Ковача, заједно са Dr. Стејићем поздрављају најсрдачније. Мени служи нак за највећу част, што сам се с Вама познао, и што могу да изменим по коју реч с Вама, и молим Вас да ми допустите да се потпишем

Ваш покорнији
Димитрије Давидовић,
секретар кнеза Србије.

Писмо износи по великога табака која је савијен на поља, а исписане су му три стране. На последњој је страни ударен српски жиг. Куверта нема.

Оба су писма читко писана, лепим немачким језиком, и готицом.

Берлин. *Вел. С. Јанковић.*

Кнез Милош Велики

Адам Ђон, трговац из Призрена, приповедао је г. Тодору Станковићу, начелнику округа нишког, док је био конзул у Турској ово:

Био сам пошао послом у Србију. Са мном пође и један Арнаутин, који је имао брата војника у Београду, да се види с братом.

Кад смо на Рашкој прешли у Србију, легне онај Арнаутин под једно дрво да спава, а своје пиштоле метне под главу. Док је спавао, прикраде се неко и украде му пиштоле.

Арнаутину би врло жао пиштоља, али не знађаше шта да чини. Неки, којима се потужи, наговоре га да сврати у Крагујевац и да се пожали Кнезу Милошу, што он и учини. Кнез Милош га лепо саслуша и испита, кад се мисли вратити натраг. Кад Арнаутин каза да повратка, рече му Кнез: Е иди у здрављу, на кад се вратиш, наћи ћеш своје пиштоле онде где си спавао.

Арнаутин тако и уради.

Враћали смо се заједно, прича даље Адем Ђон; кад дођосмо до овог дрвета, а оно на њему виси обешен човек, а под дрветом леже Арнаутинови пиштоли.

Зачудисмо се толиком реду у Србији и рекосмо: и право је да ова земља има напретка!

Алексинац, 17/VIII. 1889. Забележио ТИХ. Р. Ђ.

Кнез Иван Тривунац.

Почетком 1830. г. беше већ решено питање о проширењу Србије. Али при свем том, Турци седеше и даље у Крушевцу, Алексинцу, Ражњу, Параћину и осталим местима која ваљаше да се присаједине Србији. Везир београдски Хусеин-паша оклеваше са испуњењем одредаба хатишерифа о предаји ових крајева.

Најзад, кад се догоди чекати присаједињење, по поруци Кнеза Милоша, нахили народ подаћи уставак и изабере себи старешине које Кнез Милош и одобри писмом из Крагујевца од 8. децембра 1832. год. № 3394.

У срезу алексиначком беху изабрати и потврђени од Кнеза Милоша ови људи: У суд: Милојло Гокић из Алексинца и *Иван Тривунац*[1]) из Суботинца, а у вилајету: Милојко Ивковић из Бована.

Ови су људи од тада непрестано били у вези са Кнезом Милошем за све ствари овога краја док се коначно не присаједини Србији. Како се о њима слабо што зна, бележим овде што сазнадох о Кнезу Івану Тривунцу, остављајући Милојла и Милојка док и о њима што разберем.

Иван Тривунац је други син сина Живка Тривунца из села Суботинца, који је сем њега имао још синове: Јована (Јоцу), Стојана и Стевана.

Још у ратовима око Делиграда, у прволе устанку, одликовао се Иван Тривунац, на га је због тога доцније, кад на њега паде народни избор, као већ опробана човека препоручио кнезу Милошу Сава, архимандрит Светоромански, који је тада био писар у Кнеза Милоша.

Кад се 1833. г. ови крајеви коначно присаједињише Србији, Иван постаде са Голубом из Јошанице члан суда најпре у Ражњу, па у Ваљи па у Алексинцу, онако како се суд селио из места у место.

Као судија имао је Иван плате 500 гроша годишње и по једнога радника из сваке куће онога среза подручног му округа, који му се одреди. Доцније је Кнез Милош укинуо узимање радника а повисио је плате.

[1]) У поменутом кнезу Кнез Милошу стоји погрешно Јован Трнчунац (Кнез. Србија од М. Ђ. Миљковића стр. 728.)

У Алексинцу је кнез Иван дао оставку на службу, због овог случаја:

Осиве једне године, о Божићу, кнез Иван у суду као дежурни судија. Писар његов, неки Туцаковић, из прека, прочита му једно писмо, у коме је бајаги била наредба, којом Кнез Милош тражи 500 дуката од суди. Да би се новац што пре предао суду, Туцаковић предложи, а кнез Иван усвоји, да га сам Туцаковић однесе. — Сутра дан дође кнез Голуб у суд и кад му кнез Иван исприча за наредбу у новцу, Голуб се одмах досети да је Туцаковић учинио превару. Иван тада седне на коња па за Туцаковићем. У Београду га стигне, узме му новце и преда власти, па отиде Кнезу Милошу да га о свему извести. — Кнез Милош се наљути на Иванову закомисленост, изгрди га и отера у Алексинац, запретивши му да ће га обесити, ако још једном тако што учини.

Чим кнез Иван дође у Алексинац, пошље молбу за разрешење од службе навевши за узрок женину смрт и ситну децу, коју му ваља гледати. Кнез Милош га разреши али му одреди пензију од 2 дуката месечно. Иван одмах за тим отиде у своје село Суботинце где је живео све до смрти 1856. год.

(Све ове податке казао ми је Иванов син пок. Милија Трифунац, трговац из Алексинца и некадашњи посланик на Светоандрејској Скупштини.)

У суботиначком гробљу видео сам на гробу Кнеза Ивана врло прост камени крст са овим натписом: 1856, здѣ покой раба божи Ивана.

Алексинац. ТИХ. Р. Ъ.

ИЗВОР

Свакога јутра у рану зору,
Идем жагано свежем извору.
Гледам около сруд цвећа мири,
Трава се мека у венац свија.
А зебун умиот'о и гранк шири,
И ветар пирући и пајлија.
Леденo врело као и стена,
А дно кристално светли и сија.
У њему живе шимљи серкенча,
Ни рујни морал круницу нија
Него напитак студен и лепи,
Да те освежи, да те окрепи!

СОКОЉАНИН

СРПСКА ВИША ДЕВОЈАЧКА ШКОЛА У СОЛУНУ

НАШ НАРОДНИ ПОНОС

У нашем младом београдском друштву, које пружа тако обилат материјал кроничару, има појава, има појава, које и најоштријег Србина, некога још од оне наше старе гарде, Србина свег и свуда, могу врло пријатно да потресу. Има појава које благо годе нашем народном осећају, и из којих се могу само повољни резултати да изводе.

Није нам намера да те појаве овде редом излажемо њих је велики број и у нашем јавном и и у нашем приватном животу. Али што тако има немилих појава, и једну од тих, коју смо, како се нама чини, запазили у нашем друштву, хоћемо да у овој краткој кроници изнесемо широј оцени.

Сама нам је добро познато, колико је и од наше стране, а нарочито од стране туђинаца, пало лепих и одушевљених речи, кад је био говор о нашем народу и нашој српској раси. Што смо ми сами о себи лепо говорили, није никакво чудо: то је обична појава која се дешава код свих народа у накрст света; али кад какав туђи велики историчар, великн песник, велики државник, великн научар, проучавајући нас наће, да смо ми Срби, као мало која раса, одарени ретким особинама, то, то је већ заслужило свачије пажње, а на првом месту наше.

Тако н. пр. они веле, да се нашој народној поезији, тој души народне душе, може да равна једино грчка, класичка Омирова поезија; да нам је језик, то најсагурније мерило памети и душе појединих народа, по облику своме један од најсавршенијих, а по лепоти, музичности, међ словенским језицима оно што је међ романским италијански. (Германски су језици не спомињу, што у погледу музичности немају никаквих лепота). Даље наводе како и у нашој старој а нарочито нашој новијој историји, има момената, какних је ретко и у историјама, много већих народа но што је наш.

Кад се све то доведе у везу са лепим поднебљем и земљама српским, које су допринеосле тим духовним особинама наше расе, ми би Срби имали и сувише основа да се поносимо и самим тим што смо Срби. Међутим, чудна ствар, изгледа, да је у нама тог поноса све мање и, да не да Бог, да ће једног дана тај понос бити само у причама. У ствари пак тај народни понос и љубав и поштовање народних предања и прошлости једино су, из којег је никла слободна Краљевина Србија.

Ко се данас код нас у Србији одушевљава тим одликама наше расе. И што је главно: колико ја њих, наших школованих људи, који би у датим приликама охоло подигли главу и рекли: ја сам Србин, и то ми је име слађе од свега; ја сам једног јуначког племенитог народа, за чије родољубље и јунаштво и научењин епови у свет ској поезији само су бледе слике.

Ми ово нарочито питамо за наше школоване, виђење људе. У маси ће јамачно бити доста таквих, само, маса је маса; она тек иде да постане појединац, а историју сваког народа није стварали маса његова, већ појединци његови.

Да смо ми народ који се преживео, још би се та појава могла разумети; али ми смо, тако рећи, тек од јуче настали да живимо животом својим.

И кад стоји то, да смо ми млад народ; да се ни један народ без свог народног поноса не може замислити; да се ми, као ретко који народ, имамо чиме поносити, — где је онда код нас тај народни понос, који би се, у сваком нашем племенитом послу и предузећу, требало да користила!?

А где народног поноса нема, тешко је и народним идеалима да се развијају.

Ми се можда варамо, али се тако нама чини, и ми с болом у души констатујемо, да је у погледу неких великих народних идеала, ово доба што га живимо, једно од најслабијих у овоме веку, и то данас, кад је у читавом свету питање народности истакнутије више но икада.

Ето на пример: где, у каквоме то послу, користила данашња наша школована омладина своје патриотске осећаје? На који то начин користила она данас своје братство осталој српској омладини ван оно мало граница Краљевине Србије? А из њене средине и најмањи знак саучешћа и љубави био би права чудотворна мелем за рањене груди још потлаченог Српства.

На жалост, нама се чини, да наша данашња школована омладина, — тај најбољи део, та одличена племенитост и лепота сваког па и нашег народа, са мало плама загрева груди своје овом шароком и светом љубављу према отаџбини и прошлости нашој. Све оно, више но Омирско јунаштво наших старих који су сејали кости своје по свим земљама где и данас Срби живе, па, на несрећу нашу, и у служби туђину сејали кости своје по беломе свету, чак тамо до граница Француске и из Италији, — све то јунаштво као да се ни мало не тиче срдања омладинских.

Шта је узрок томе, велико је и врло озбиљно питање. И ми, који пада све ценимо младост и ову вечито истиниту и божанску поезију која људску младост прати, омладини нашој и износимо ово питање, да нам она, као најпозванија, даде одговора на исто.

Где се то дева душевна и интелектуална енергија наше омладине, та сила и јачи и неки од свију механичких енергија?!

Колико смо ми могли видети, изгледа нам, да је данашња школована омладина наша своје погледе на живот и на свет сувише нагло спустила. Ова модерна и тако страшна борба за опстанак, као да је и њене најлепше особине спутала и оставила је, да још са бачких скамија погледа на положаје у друштву, и да ка томе, скоро искључивоме циљу, управља сву своју моћ.

„Јест" рећи ће нам ко: „у томе вашем мишљењу има, можда, наше истине по претпоставке; али, је ли наша кривица што је данашње друштво тако, и што смо баш самим друштвом упућени да тако свој рад управљамо?

„Је ли наша кривица, што у данашњем друштву прошле најгоре баш они, што су најискреније одушевљени за све што је лепо, узвишено и племенито; што их ово материјалистно доба не тргне, и што их већина људи с подсмехом отурује, гази, и преко њихових подошлених тела јури своме циљу: богатству и положајима?! Допустићете, и ми смо деца свога времена . . ."

Како недостојна, како мало смишљена реч и како скучени погледи за широке груди младићеске! Зар је човеку само за то дат живот, да буде богат и да буде на некаквом високом месту, где ће га друштво подићи?! На зашто се то онда још од буквара учи, да нико не може бити велики који у души није велики? Зашто се то онда бележи и учи историја? Зашто се то онда пуштају у друштво омладине која учи: један Аристотел, један Платон, Перикле, Виргил, Данте, Паскал? Чему то онда служи омладини наука, поезија и познавање узорних људи из прошлости, кад ће, поште сврши школе и уђе у јавни живот, — о животу мислити исто онако, као што мисли последња јединка масе?!

Ми се можда варамо, али нам се чини, да душевне особине наше омладине све више уступају места практичним погледима друштвене масе. Оно дакле благо што га сама вечност и божанска промишљеност даје, данас, на жалост, и васпитани омладинац ето врло радо даје за благо које људи деле, и којем људи цену одређују.

А са таквим појмовима природно је, да су младости крила засечена. Кад се тако мисли, онда се заборавља да је младост благо свију блага, а оно мишљење исто и

слатка чежња за неким вишим, савршенијим световима, да је појединац над појединцем.

А само кад би младост, бар не његову своме, хтела више да слуша откуцаје срдце свога, но што слуша мудрост друштвену, која се данас као најбоља сматра, — ова никад не би славила са оне висине којој дух њен тежи. А на тој висини погледи би јој шири био. Са ње би, између осталога, видела у потпуној светлости и оно, што представљају речи: *отаџбина, народна прошлост* и нарочито она силна *борба за народни опстанак*, и мала лица наших омладинаца засијала би племенитим жаром народног поноса, којег је, како се нама чини, данас тако мало.

Л.

КРАЈ....

— J. E. PORITZKY[1]) —

Како је то лепо! — Сад сам баш погодио .... крај .... То је заиста најбољи натпис .... крај .... Он ми се тако допада .... крај. —

И све ми то долази на ум, јер по цео дан мислим на ону Лују.

Али баш и да не мислим више на њу. Још пре осам дана љубио сам је скоро до лудила, не казујући о томе никоме, не напивајући своје уздахе у стихове. — А и за што као стихове? Проза .... проза .... и живот је проза.

ОРАЊЕ. Снимак М. Јовановића, дворског фотографа.

НА ГРОБЉУ

(ПО МАЂАРСКОМ)

Сахранили малу Дару
Поред брата Ђуре.
На гроб иде сестрица им,
Па се игра жмуре.

„Сакрили сте се, знам ја где сте,
— Кад ће те изаћи?
Добро, добро; некца, некца;
Ја вас морам наћи!“

Узалуд је кућни пуку, —
Већ и сунце заће;
Она тражи сестру, брата, —
Ал не може да наће.

ЗМАЈ

Ох, како сам је само љубио и како је она била поверљива и искрена на страшутицу. Како сам је само клео и како сам жарко на њу помишљао. И сунце је заласкало и месец се пео, а ја сам увек и у сунцу или на месецу видео само њено лице. И кад сам у опери седео, ја сам кроз жалостиве тонове увек само чуо драго, слатко и тихо кикотање, дивно смејање Лујино. Ја сам разговарао по читаве вечери са образованим женама и лепим, лепим девојкама, а пре недељу дана седео сам цело вече са чувеном лепотицом Гином Брою, разговарајући са њом о љубави и о књигама за кување, па ипак ме још никада није љубав тако силно обузела према оној покварењој и необразованој Луји, као те вечери. То беше све пре осам дана .... пи. — Како се то брзо изменило ....

Пре седам дана, с вечери, био сам последњи пут у

[1]) Допосмо и последњу скицу из књиге Abseits-vom Leben! У бр. 20—21. „Нове Искре“ изашла је „Лепица“, сада изађе и „Крај ....“ И овде, као и тамо, види се јасно болесно расположење Мокањиновог, које је Поражки тако лепо и верно изнео. Abseits-vom Leben; Skizzen aus der Anatomie — осим су лепо дочекало и проучавање у немачкој књижевности.

Ир.

Анатомском Институту. Био је петак, дан хладан као лед, а снег је дивно вејао. Ја особито волим вејавице. —

Гина Брош била је лепа као каква књегиња у бајкама, али мучно да је ко видео лепшу џуру од Емилије Броди. — — — Ја сам до душе видео Емилију мртву. Њен живот мало ме се тиче, а нисам о томе ни могао дознати; овде говорим само о мртвој.

У секцир-сали, где је још прилично живахно било, гореле су електричне лампе, пуштајући некакав врћећи тон, непрестано трепереви; иначе је све било пријатно. Пошто сам припасао кецељу и навукао рукаве, рекох слузи да ми донесе препарат, који сам пре једног дана наручио; овај је препарат био свежа лешина Емилије Броди. Црте на лицу нисам могао одмах разабрати, јер сам брисао замагљене наочаре. Спазих само да је слуга донео на сто нежну, облу лешину и да опет оде.... их, ова Емилија! —

Нема у свету те палме, нити пак слике из машташа каквог песника, која би се могла упоредити по лепоти и сразмери са њеним витким, привлачним облицима. Нисам још никада видео тако фини, класични профил, тако племенит и чист, и никада још у својем животу не осетих такав блажени бол, као кад видех ову лешину. Горела ми је цела душа.

Емилија је имала средњи, кукасти нос, уста су била повијена као Аморов лук и мало отворена, тако да су се бесјаскали чисти и бели зуби; једнолика и тамна боја њеног лица изгледала је као слонова кост или као млечни њилибар; њена сјајна коса личила је на таласе растопљеног злата; цело остало тело било је бело, фино и нежно као алабастер. — Па тек какве су јој очи биле! Мрке очи, у којих су зеница биле овичене црнилом; дивне очи — пуне трипутфа — тријумфујући чак и у овом трепутку, кад је смртни сан збрисао њихов сјај. И неочекице сам мислио на Италију, гледајући ове очи. Али чак ни у Италији нема тога, — нешто тако небески чисто, тако лепо као из бајке. — Мени је изгледало, као да је Емилија жива; као да ће скоро почети да дише.... Мислио сам да ће се сваког трепутка отворити њене груди златно и нејединако да подижу.... Тада ће и срце закуцати.... јасније и све брже.... усне ће се нежно помаћи.... очи ће добити лепи сјај.... и она ће скочити и сакрити се у мојем наручју, пуна стида, части и љена, и постаће моја жена.... — моја! — Боже! моја.... — — тако сањаше моје срце. Али разум је говорио: „Можњикове, ти си у Анатомском Институту, за столом где се сецира; припасао си кецељу као касапин и држиш нож у руци — боље је да припазиш да се не посечеш — у другој руци држиш и маказе.... и бунцаш.... будало, не бунцај, већ парај овде, на овој лешини.... Напред!... Но?“ —

Срце не хтеде следовати, повукло се у себе и питало је: „Има ли Бога? Па ако?. За што је и створио оваког анђела!“

Три пута сам забадао нож испод пршју и увек сам опет повукао натраг. Било ми је веома непријатно, ах, и могао сам плакати као дете од шест година. Хтео сам да пољубим жарко и страсно ову лепу белу руку са порицама и дугим, пуним прстима — била је тако лепа, тако нежна. Чак дођох и на будаласту помисао да одсечем руку, да је украдем и да увек са њом заспим....

И истина је, овако лепе лешине још нисам од колега видео, и кад ми професор нешто на њој објашњаваше, видео сам тачно да и он на мах постаде жалостан.... чух како је тише говорио, него ли иначе, да би само лакше могао сакрити дрхтање, као да не жели пробудити моју Емилију. Узе обема рукама њену златали косом овенчану главу и дуго ју је посматрао; тада је врати полако натраг и рече ми — али каквим тоном! — „Молим Вас, отпочните.“ „Заседите, молим Вас, најпре овде на врату мало“, рече он. За то учиних усиљеном мирношћом; јер, док сам ја заседао, покретала се глава, услед притиска ножа, тамо-амо као шеталница, а око, оно око, што ме залуде толико, гледало ме је, као да би ми још и рећи хтело.... „нећу.... нећу“. Ах, како жалосно, како жалосно то беше. — —

Но.... хе — хе —

За два часа сам расковне трбух са свим и извадио црева. Док сам то радио проје једном и слуга. Једна рука Емилијина висила је и сметаше му; он извади свој кукасти нож из кецеље и одсече руку за трепут.... тако сурови, и ужасни бездушник. Ја га онда замолих да окрене лешину на узнак; он то учини, али глава доје у врло неугодан положај. И ма како да је намештао главу, она је увек падала назад. „Не, до ђавола, стој једном!“ узвикну он суровo, удари главу снажно о пањић и оде.

Па и ова ужасна противност. Све док је лепа лешина била преда мном недовршена, као каква загонетка, — све је дотле дрхтало моје срце. Али од тренутка, кад сам ножем забо, радио сам грозничаво, као да ме ко гони.

На онда и распарах лешина.... овај кужни задах.... влажне, лепљиве црвене крпе громуљице.... пакласти смрад.... Ово страховито раздирање мојих унутрашњих осећаја.... одвратност мојега посла, одвратна истина.... И како је само мој нож немилосрдно од ове богом одређене лепоте градио гомилу ђубрета — страшна је медицина.... па тек кад сам још увек црева у руке.... хе, господо песници, оно је мало друкче, него ли кад се описа дрво или врабац!....

Дуго сам у црева и чистио сам их пажљиво на водоводу. За време ових посла осетих, како у мени расте гроза и одвратност спрам медицине. Дувао сам са свим механичка у црева, гледао сам бесвесно на неколико костију, што су разбацано лежале и мислио сам при томе — на разорену слику Емилијину. И на један мах.... са свим изненада искресну у мени мисао.... напусти медицину, Можњикове. А шта и имаш отуда? Јед, раздор, несносан живот. Данашње вече загрљало ти је за вавек живот, нећеш више никада дотаћи жене.... нећеш се моћи никада оженити. На ни љубити нећеш више.... никад — више — Овај ти је одмах све загадно....

Пре него што одох дома, деси се још нешто, што ме је веома застрашило.

На часовнику изби седам; било је још можда свега девет келега у великој сали, који су раштркано седели. Баш сам чепкао занесен као у сну по дивној Емилијној коси и гледао сам укочено у лепе, мртве очи, кад се на један пут електричне лампе погасише. Све беше мрачно и тихо.... само једва прамен бледих месечевих зракова паде у један угао секцир-сале (одмах помислих на Хајнеове „Traumbilder“), где је стајала када и у њој плиткаху око једанаест разних мртвачких глава. То је ретко ужасна

слика, особито прсте .... Мени би веома хладно. Подиже ме лака језа а рука ми држаше грчевито Емилијине косе, али као прикован сам гледао у каду с водом .... На главама сам јасно разликовао мрље .... биле су зелене, црвене, жуте, мрке, црне и нејасне.

Све сам више дрхтао .... На један мах поста ми све црно пред очима .... ужасно мрачно .... и ја склоних замореше очне капке. Пред очима ми искрснуше светлаци .... као муве .... а све беше тако мирно .... Емилија устаје и грли ме својом једином руком и игра као бесна са мном по сали .... кикоће се као Луја, тако лепо, тако очаравајући .... Крв кукa на ране, где је рука одсечена, али очи, нејасе се очи вилински смешкају. И све се брже окреће она и прилубљује ме уз мене. За тим устају све лешине и играју .... тамо једна нога .... овде рука .... онамо пола главе .... овде труп .... онамо жућкасто-зелени скелет .... ух .... и као олуја окреће се то по сали, да ја и свест изгубих. А лешине се подруглјиво смеју и цере се на мене, ругају ми се и пљују ме .... пако ми је то још и сада пред очима ....

Ову мртвачку игру прати и ужасан ветар, који урличе и цичи као млади пас. Из каде испада једна по једна глава и котрља се испред мојих ногу; ту застају све и гледају ме. Очи су уцакљене и крваве, али се ипак покрећу и гледају ме, усне се мичу и шапћу лагано .... То све шпијунира.

Ја лежим у постељи, која се налази под дивном сенницом, а крај мене стоји Емилија, лепша и од Афродите. Осећам њен топли дах, а она је мила, бескрајно мила; птице чарају дисхармонично, неколико цветића паде на мене — а моја драга, стара мама седи на постељи и успављује ме уморним, нежним тоновима ....

Ја пригрлих бесно Емилију — сецир-сала поста светла, несносно светла и ја отворим устежући се очи — глава ми беше пала на мртву главу Емилијину. Студенти продужише и даље да секу, као да се ништа није ни десило. Обукох свој капут и изидох на улицу. Небо је било покривено звездама, које су трепериле и играле се својим зрацима. Месец нисам видео, али и без њега био је сваки предмет јасан и видан. Нисам имао воље да идем дома, осећао сам потребу да се шетам по чистом, јасном ваздуху. Око два часа изјутра вратих се у своју собу, легох на софу и покрих лице обема рукама — и плакаx —

Нигде да се одморим, нигде да отпочинем.

Ако погледам којег од својих пријатеља, на пример Илију или Левенберга, то и не видим Илију у мрком оделу, са Гоголевим лицем, или Левенберга, витког, лепог и предног младића са црним брковима и очима, већ ми лебди пред очима у сенци лепа и класична глава Емилијина, омотана красном и бујном косом, прамамљиво тело у божанској наготи и мађијески, таласасти и равномерни удови.

Од узбуђења и ужаса мучи моја душа. И кад закључим потпуно очи, тада осећам како мртву и милу жену стискам на своје груди, и често не знам какав ме бесни

СРПСКА ЗАПРЕГА. Снимак г. М. Јовановића, дворског фотографа.

вихар спопадне! Чини ми се као да ће небо доле сручи.

Полагано је у мени све тише и мирније, тихо као у каквој светој шуми, и свестан свега брбљам сам себи по хиљаду пута дневно: Гина је умрла!

Да .... умрла је моја срећа, умро је мој свет ....

И са свим природно се на ове лаконске речице нагомилавају све оне слике и успомене, које се као чичак лепе у мојем мозгу. То се у мени лепе као влажна сутон, зна ћуд чучи као паук у одајама мојега срца и сише ме.

Кад ја ово пишем — на пољу је јасан дан; сунце просипа своје веселе зраке у моју бедну болесничку собицу. Пијем по мало чаја, који ми је мало пре газдарица донела. Видим орман, дуге продрте столице, суседску кућу, речју: видим све, што ме окољина па ипак видим јасно пред собом лешину Емилије Бродя .... Видим, како је слуга доцлачи: баца је без икаквог обзира на сто и одлази, јер га већ зову на другу страну. Ох, он је вешт човек, треба спима; бар уме да сецира као ја и моје

колеге. Сад ми пада поглед на Гину; лепо опрана, чврсто затворене очи .... чисто спава.

Полако тече вода са тела .... капља капљу јури. Прва кап се заустави на млађем прсима и застане тупа дрхтући, као да зна да се налази на неоскврњеном и божанском месту. Друга кап долази заустави .... Љубоморна је на ону прву и одгурне је са овог драгог места. Безвољно и лено одлази прва кап, растура се и бубне у суд, који доле стоји .... тако и друга кап .... трећа, четврта, пета — све. То иде све брже. Капљице се јуре и теглају преко талласастих линија лепога тела. Оне одскачу нарочитим жубором од стола и распадају се. Чује се и звук ових капљица — тик .... тик .... тик .... тик .... непрестано, иначе је мирно. —

Преко целе сале разлила се сирт, у сваки се кутак пружа њено крило .... у свакој капи крије лежи ужасни отров, у сваком оку спава свирепа беда и гатка невоље ....

И на свима, свима лицима као да лежи печати знак питања .... „Има ли будућности?“ Нико не одговара .... нико и не зна одговора. —

По каткада задре какав предни студенат у подгрудну кост .... чујем као промукло гакање гладне чавке. Сусед према мени гледа сплашено на свој препарат: опало и згрчено дете, са јако исцрпаним јагодицама и особито исту ченим челом; око носа и усана развукла се пека бледо-зелена црта.

Посматрајући ово опет ми паде поглед на Гину.... Не капље више ни пе. Али не — баш се неповђ сваке трепавице скупља вода у сјајну кугљицу. У рупицама, испред затворених очију, застаје вода и нехотице се направе две сузе.

Било би паметније, Гино, да се смејеш. Је ли, Гино, зашто плачеш?

То је ток ствари. — Пошто су те шесили у хиљаду парчића, и лишили[1]) више постојећа ни једног судића, бацају двојица слугу твоје месо, пошто није више ни за што, у велики, црни сандук, где је месо и од других лешина, и онда се овај грозни сандук, у којем се налазе делови од десет до петнаест мртваца, носи на гробље и сарањује без песме и звона. Твоје ће кости слуге изутити на сунцу, и кад се добро осуше, онда ће их продати студентима. — — Да, да, то је ток живота.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Баш сад дође моја газдарица и прекиде ме у писању.

„Опходиће Вам се чај, господине,“ каже ми.

Ја се и не обазирем на њу. Па и истина, што ће ми чај?! Ако ме успомене на мају Емилију не одврате, чај то неће никада учинити!

Никада нећу више видети ја Анатомског Института.... никада више свет .... Да ли је то заиста могућно?... Већ је шести дан како лежим непрестано у постељи, и осећам како се нагло растварам и распадам у ништа.

Кад бих само још један пут могао видети своју драгу мајку .... Ах, баш ми сада пада на памет — шта ли ће са мојом лешином бити? Хм, баш сам будала! шта ће бити? Исећиће .... престругати .... а да шта друго? мени је то у осталом сасвим свеједно. Помирно сам се са том мишљу. Човек се брзо на све навикне, кад зна да мора умрети .... Да, ја умрем .... Већ? А где ли ми је живот остао?

Са мном је врло рђаво. Где си ти животе? За што си се утајио? Чудновато и загонетно!... Савест ми ништа не притискује; чиста је и јасна као ведро небо. Па шта! За што се све то губи?... Сладак ме сан баш савлађује .... можда се нећу више ни пробудити?.... За сваки случај — збогом!...

Бех, децембра 1899. Превео ГЕР. П. ИВЕЗИЋ.

[1]) *Лишити* — шал, тошки, коцкасти златомски нож.

Пр.

АКВАРЕЛИ

VII

Зрело и жуто класје пламти на врелом сунцу,
А преко камених плоча потоци једва миле,
Уморно дрвеће стоји, листак се не миче с гране,
А пољем расуто сено ко влаци меване свиле;
Вездух трепери, дрхће поврх откоса мали
Цврчуље из траве шева и сунце с неба пали.

А тамо преко реке у дивном сунчаном блеску
Ко чуи на бистрој води пласт се високи нија;
Кола се лагано мичу, у зраку блистају косе,
И громки смех се чује и песма допире тија,
Па се лагано губи.... Ветарац подухну јаче
И с глаше девица милих убелен убрус смаче.

VIII

Клонуло уморно село.... Заспале кућице боле,
Дрхћу на небу звезде а месец лагано броди;
Жито се таласа зрело, шуми крај реке врба,
Ветарац шиша ту трску повија на бистрој води,
Замучу волови погле, на брегу ватра се светли,
А сова са торња јеца, селом се јављају петли.

И мрак сад већ пада, куле се облаци мрачни,
Ко стена притисли небо, нигде да звезда блесне;
Вију се јабланн пити, ништи зелена бреза,
И киша с грмљавом осу и ветри с фијуком бесне,
А село сирото дрхће, цвиле тршчани крови,
Смлављено на земљи жито и сено по води плови.

Д. Ј. ДИМИТРИЈЕВИЋ.

СТУДИЈЕ О РУСКИМ ПИСЦИМА

III

СЕМЕН ЈАКОВЉЕВИЋ НАДСОН

(1863 † 1887)

За „Нову Искру“ написао проф. Д. Н. Кораблев

Крајем седамдесетих и почетком осамдесетих година, после дуго времена од руских песничких корифеја, као метеор какав сину је нови талената. Али он који је „правог Бога кроз густу маглу видео“ — у једном је тренутку и обасјао људе новим сјајем и за увек ишчезао. Он је

собом донео у свет нову реч; он се јавио као путовођ најобичнијих смртних; он је нудио помоћ својим оними што их је живот упредио:

Ево како говори он свом другу песнику:

Нек ти весна лије плам пијанства,
Нек праведном сузом жеже душу лудо:
Нека чисту дубок отсјајним јасла
И жеље што живе у вештини грудма.
Сваки звук јој нек нас нађа напред крсће.
Измучене борбом нека падом диже,
Нека погинуле бесмрћем венчава
А њима бегунце кастав јој век стазо.
Води нас у борбу са лажи и тамом;
Истине и дана ти нам буди песнпк, —
Тад ћемо пред тобом на колена пасти
И од света сред реће: ти си — весник!

Измучени муком и жалосном прозом свога живота, монотоним током његовим, — само у појезији налазимо умирења и освежавања за своје наравствене силе. Она нам доноси трепутну насладу, она улева у нас одлратност

Ако ти је срду идеал уврђен,
Идеал човека и света ипе пати;
Ако праведничи напатења и клопки —
Песника потражи, устаје ће дпте....

Песник ће ти, без глумљења, непричати као брат и наше муке и наша несавршенства, разбуктаће угашену веру, разгонити сумњу и душевни бол, пружиће ти као слабијем борцу руку своју, одушевљавајући те да напред смело крећеш — к идеалу.... Такав је луча-песник и Надсон био.

Између имена руских књижевника с краја XIX века запажње се и од доцнијих књижевних историчара име овога песника, који не потраја колико би се желело, али који убележи силан, неизгладни траг у срца огромних читалачких кругова. А како је био свечано дочекан!... Али сурова судбина већ у самом његову почетку немилосрдно га је осудила. У најранијем детињству познао је сиротињу, невољу и усиљеност, а на тим тешку службу која не беше према његовим наклоностима (био је војник)

ФАКИНИ ПРЕД ЦРКВОМ СВ. ВЛАХА У ДУБРОВНИКУ. По акварелу А. К. Мизер-Нордена.

према свему рђавом и ниском, она нам даје саучешћа и осетљивости за Лепо, — другим речима, поред ње постајемо и бољи и племенитији.

И ако братство у животу и није тако често, и ако нас живот доводи до уверења да браства и нема, — ипак ћемо га у појезији наћи. Песници су наша браћа која нису издајице, која разумеју сваку мисао нашу, саосећају сваки ударац срца нашега и све што се дубоко крије у душама нашим, а што тражи искреног саосећаја, одјека и дочека.

У трепуцима туге, очајања и бола само је прави песник у стању да поврати мир боној души, да окрепи клонуле моћи, да нађу пружа....

Ако ти је тешко и ако ти није,
У облке свету птичијег боја,
Њиног који би ти од срца пожео
Пламенште тежње и сумњама твоја;

на према његову здрављу. Све ово водило га је прерано несрећном сврстку. Тек што беше стао на своје ноге, тек што дође до могућности да се слободан преда песничком стварању, — а луга болка отрова му млади живот. Она га је на постелку и у гроб свела. У својој 24. години завршио је Надсон кратку низу својих дана: умро је у Криму од грудне болести.

Спевку јоп и нерасцветан у трајању врлетних дана!

Детињство Надсоново није било баш тако ни сјајно на задовољно. И ако је зпао да је православан и да је се по свему поруско, опет га је мучило и кињило што је пореклом био Јеврејин (по оцу). Невоља и крајња сиротиња беху средина у којој је детињство прошло. Јад, свакодневна потребност и прекомерни рад одведоше у гроб митер, његову једину заштитницу. Као камен сињи свалило се ово на примлану душу малога Семена, нерешног

и болеснички осетљивост. Ма да није никако хтео, ипак га дадоше у војну академију. Усамљеност и нове тешке духовности нарушиле Надсона физички.

О, проклети да сте моји млади дани!
За његовим злом, за жртвом кивном
Без дружбе, вида и без слободе,
Тешосте бурни са тешком брагом.

Развијајући се брзо, брже од година узраста, „а живећи срцем скоро од колевке“ Надсон се свом душом занесе сестром неког свог другара, девојчицом, скоро дететом. Овај његов рани занос био је у стању да му одвраћа мисли од прилика у којима се налазио. У чистој и дубокој љубави нашао је песник за се нови извор надахнућа. Али не прође много времена, свега неколико месеци, а смрт однесе овај предмет чисте песникове љубави. Овај је удар био тако тежак, да се Надсон не могаде од њега опоравити ни до саме своје смрти.

Млади песник паде у чудно очајање, у неутешни песимизам, којем је већ и раније нагињао по својој природи.

И овет сам — и опет свуда
Све иста ноћ ито тиште груд.
Шта чекам ја, на што ми живот,
На што ми борба и тешки труд?

И захори се очајнички напад:

Нисог нема да га молим,
Нисог да се чујан молим!

А даље .... даље је све пошло како је морало ићи. Измучене душе, болесног тела Надсон је осећао да неће још дуго издржати: а то је још јаче повећавало његово и без тога мрачно расположење.

Вене живот, а живо се руши тело,
Недуг тешки ни тренутка мира не да:
А смрт кладва за бесних вола смело
Укочено у боне ме очи гледа....

19. јануара 1887. године свршио је Надсон. На тужни глас о његовој смрти затужила је сва Русија. Доношење леса песникова с југа у Петроград беше тријумфални ход своје врсте....

Младост и жене до заноса се одушевљаваху Надсоном. Ово необично одушевљавање објашњује се и природним лепотама песникових обанка. Поред овога, умро је у цвету младости своје. Тек једна жив а залубљен у живот, осећао је он како му догорева пламен животни, како вене цвеће душе његове — па је опевао своју страшну судбину:

Умрла ми муза!... Како брзо преста
Да ме усамљеног осијава зрачка:
Увукло је цвеће, пламенова шеста,
Ноћ је ко у гробу непровидно мрачна!
Ушкуд у сркy, клопуком од жука,
Рад долебног шуша в чешен и горим;
Исидиш је, отажен мој мирисни вонак,
Те без песме тужим, би песме се борим.
А каквих је жеђи тајна и чудеса
Винало у моме спромашном путку;
Заклели ли само, — звездано се небо
Отварало неки у једном трепутку.
Грање покрпиња сребрног језерца,
Блесну колонаде дворца усред врта;
У алтур се ниже оштри лавровци
Снежно покрпине грашчатога рта....
А сад — сто сенки! Сени ме пусти гледа
Неутолно, мрачно ко да слутњу крије;
Помоћ немогућна, ко тичура крив,
Прелишено крилца у окно ми бије.
Мрамор сјајног дворца застрла је магла,
Поносне платине у праху се крију;
Снождено је срце од бола в рана,
А немоћне сузе с очију се лију!...
Умрла ми муза!... Како брзо преста
Да ме усамљеног осијава зрачка;
Увукло је цвеће, пламенова шеста,
Ноћ је ко у гробу непровидно мрачна!

Надсон са својом тужном музом не представља у историји руске поезије јединствену појаву. Он је члан оне песничке групе која је својим производима објавила друштвено расположење свог савременог друштва, расположење сетно и тужно. Али туга Надсонова ипак се разликује од туге оних песимиста који беху као Јермонтов, Огарјов, Полежајев. Мрачни погледи, којима су пуни производи песника сличних Надсону, стално се у њих измењују са сновима и надама у лепшу будућност, када ће нестати мрака који још сметом влада, када ће наступити нови дани пуни сјаја и топлоте.

Ван сваке је сумње да узрок тог бола ваља тражити не толико у первној организацији песничкој колико ван ње, — у приликама које окружују песнике, у приликама пуним лажи и егоизма. Према овом, Надсон је правио израз свог времена, први песник и објављивач мисли и осећаја бољег дела руског друштва:

Отаџбино! Твој сам одјек! Кад си тужна —
И нама је песма тајна. Одјекује твојом сетом,
Проведена твојих вучних, тешких сноза,
Краљу твојих лутих рана, твојих жола тугом светом.

Овим се, додајем, и објашњава она дубока симпатија коју је уживао и ужива у руском друштву песник Надсон.

Људског бола несхватљени жанр,
Сузе бедних, жртве и претњу —
Колевка су, возрасушно врело,
Сјај и блесак мојег надахнућа....

Ето у чему је, по речима песниковим, главни извор његове туге, јада и бола. Личне патње и породалс су песимизам у Надсона. Властити живот окатио је увезхнутим цвећем и живот у опште. Али личне патње и приближиле су песника к свему оном што је без радости и у животу других људи, а отуда и она сапатња у туђој несрећи и свесећај у свакој беди. Живот му никад није пред очи стављао допадљивих слика. Уверење да је свуда мрак, стално тражење светлости, несугласност људске сујете и узвишених идеала, немогућност, поред силе и страсне жеље, да се људи усреће, — све је оно гробном хладноћом ударало о песника.

Под теретом вечите сумње песнику изгледа, да нитега нема у шта би се могло веровати; те се у својој машти преноси у далеку и велику прошлост где налази одмора

Не, немој нас више напред звати!
Натраг! тамо где је живот врео,
И где торзт судбоносе сумње
Светој стварн живе отрок био.

— — — — — — —

А ми...? Пред том железном старином
Како бедно и без цила блуди
Наш нрактичан никоме корисни,
Наш свет којим нигдје — ни људи!...

Ужасна је појсзија која нам доноси бездану пропаст, пространство притиснуто мраком, неосветљено ни једним зраком.... Страшна је појезија која рушећи све — ништа не ствара, која долази до грозног и немилосрдног закључка:

Па и живот овај, кад размотриш с пажњом,
Само ти је пуста и глупава шала (Лермонтов).

Ако нас душа боли, ако нам је тешко, ми тражимо лековитог балсам пијезије; у њој налазимо лека напаћеној души ала, у крајњем случају, у ње тражимо савета за сопствење. У осетљивој, нежној и заљубљеној песниковој души не може се створити вечно непокољебан песимистички поглед на свет. Само с времена на време јавља се такав поглед као производ искључно неугодних прилика у животу.

Овог има и у Надсоновим творевинама. По битности својој, он је идеалист, најзанесенији, најјаче уверен у побједу својих идеала. Такав је идеалист био и у својим мишљењима и у својем животу. Он је сам себе прозвао „Донкихотом-идеалистом". Целог свог живота он је „за идеал боловао душом", њега је потпуно заносила „повест сита мис'о о лепота идеала." Чак и у тренуцима невоље и туге веровао је у блиску блаженства, у побједу жељеног сјаја. Он није познавао обичне, практичне идеале самољубља и самоуживања.

Идеал је човекова живота оно време када ће засијати над земљом љубав и добро, када ће Правда, Слобода и Знање постати људски кумири. Верујући у тај идеал,

Ноћ се сврда пире ноћне сени....
Сиђај, брате, зла те судба крати;
Сиђај, брате, невоља те мучи,
С тешке борбе твоја душа сати!

Али не спивај, да у сну ниднеш под ударцима те немилосне судбине; већ да зором раном поново ступиш у бој, да моћном руком управиш свој чун:

Тамо, тамо где вод жарких дутом
Светлост мисли неугасно блиста;
И где крвавд над водама тихим
Порађа се нова вера чиста.

Живот и сва његова немилосрдна проза убијају све племените осећаје, све узвишене тежње у људи, те се кроз живот пролази скрнављеи дрском руком његове светиње. Ал' из срца песникова ори се силан позив: отрести се тога и не дати проза да угуши Добро. Он познаа напред, да зори познаља; он позива у бој са тешком ноћном магдушином, да светлост и опет земљу обасја.

Али од неутешног очајања песник се плаши и за себе и за своје несавршено, млитаво младо поколење:

Наше поколење не зна ита је младост;
Сад је младост бајка — непознати дани!

МЕСТО ЛОГИБИЈЕ ЈАНКА ХУЊАДСКОГА (фотогр. снимио Вранислав Пушић.

Надсон је и друге одушевљавао и удевао им у душе благодатну, окрепљиву и спасоносну веру.

Друже мој и брате, натпиче уморан,
Био ти ко био, тек душом не клони:
Ма да зло с неприлол обесничи каздк,
Ма да домол сузд још на суде теки,
Ма да пак је узор поругат и разбит,
Ма да ира вековна још тече из рака —
Верујд, иде доба — Вал ће погинути,
Вратиће се земљи Љубав немеђена.
— — — — — — — —
Друже, није мапта тај долазак светлд,
Није пуста нада, није, друже, вије;
Поглед, зло још једна што може да мути,
А кроз ноћну тамд просијаће се вије.
Свет ће клекнут' с мука, загрљаће с крви,
И безумној борби сарастак ће стаки, —
И тада ће људи вред Љубављу вечном
У скрушеној молби своје очи дићи....

Песникова туга предаи мирно у акорд који се мири са животом, очајавање се растапа у вери да има несумњиво добро, у нади да ће оно једнако наступити. —

Успавана природа успављује и све незаштићене трудбенике мора људскога:

Сад у наше доба разум брзо трује
И дет младих сила и осећај рани.

Па ипак песниково очајање није без наде: Надсонова појезија туге опет је светла; изразн сваге и живота пробијају овде онде кроз једноставни песимизам.

Истина, вала признати, песников идеал, ка којему води његово певање, нешто је магловит и неодређен. Он је можда такав што песник позва људе ка Добру, Правди и Поштењу, т. ј. ка свему оном што и нема својих одређених граница. Поред свега тога, и тако општи и неодређени идеали подижу дух, крепе срце и уливају енергију.

„Отимао сам се да волим цео свет," вели Надсон. Читајући његове надахнуте стихове, доиста видимо да он љубав разуме у њезину пробобитном узвишеном смислу. У личној Надсоновој љубави нема ничега ниског, пријавог ни грубог; она се јавља скромна, узвишена, идеално чиста. — Али он је још већи песник у оној љубави којој су предмети људи-браћа, отаџбина и природа.

Љубав према људима и живо саосећање у њиховој судбини — основни су мотиви свих Надсонових творевина и у њима и његова кулминација.

Верујући у силу љубави свете!
Верујући у крст јој победне моћи,
У сјај ком храм из мрачног поћи
Овог што у блату и крви гаси,
Што тражи душе, што тражи срца....
Верујући у силу љубави свете!

И до краја својега живота не изневери Надсон свој идеал; до последњега даха његова живела је у срцу његову љубав према људима која га је хранила, грејала и одржавала.

Цео свој кратки живот, сав свој таленат посветио је Надсон најискреније учењу према ближњима. Он није на могао ни умео равнодушно гледати несрећу, пролаз мимо страдалника, а да му не понуди што је имао, — своју саучешћу.

Тутат' над се рађа и пирује зло,
Кад бих незадовољне помогнути хтео —
Тутат' нит бих мог'о, ни знао, ни хтео.

Он цео свој живот везује за живот осталих људи позивајући да и они жртвују свој живот љубави према човечанству

Буди спреман свом душом помоћи
Сваком брату ком помоћи треба,
Који пати, ког невоља мучи —
Љуби свето, љубав је са неба.

Срцем својим и сном душом својом
Брату своме у спасење стани.
Напред иди светлећи пред нама,
Верујући, љубав и алонуже диже!

Песник је уверен, да наслада није у личној срећи, већ у алтруистичном осећају: страдати са другим и за другога.

Има дана када ми је мрско живот пуне среће,
Има дана кад се тражи с напасном на чело ноће.

Безграничано је и страсно волео Надсон своју отаџбину. Све мрачно и убого у њој било је њему нарочито мило и драго. Ни за што на свету не би он уступио „маглу северску", „плач буре", „дивље шуме и дугове". У тужним грца од чежње за отаџбином, а састанак са завичајем нимамљује му сузе радости:

Здраво, жајко — завичају! О прагран, загреј сваз,
Оживи ме састок јасном....

Прво, чега се пред самом смрћу сетио, биће отаџбина — његова највећа светиња, а растанак са њом срце му је кидао:

Отаџбино драга!
Кад бих сад од свега отргао себе,
Љубећи те свано, учио бих људе
Како да те воле и живе за тебе.
Како бих те пев'о! Са каквим бих гневом
Душевне ти као!... Као пеого зверо
Живео бих за те, дис'о твојим дахом
И страдао с тобом, страд'о неизмерно.
Ал' доцкан је, ето, — смрт не чека вино....

Поред овога Надсона је такође завеселила и природа. Он је живо њезин говор и осећао њезино биће, и са пуно љубави и поштовања пеиане јој. Природа буди у његовој души чисту радост, па би поново да детињски љуби:

Ах тако је живот красан!

А природа у завичају миром успављује болесну песникову душу:

Тај мир ни гори.... Волим крај реке
У густој траци под брезин травен
Бајкнити своју уморну душу....
А мир дубоки и благодатни
Мучеву груд ми чува и штити —
Ко да се мати пригнула тихо
С љубављу пежном....

Једна је од карактеристичних црта Надсонове пајезије и *очекивање пророка*. Спасења душе спасава песника од песимизма; он осећа да има изласка из овог загушљивог и мучног положаја; али, као младић, он га још не види; он верује да би му неко више и мудрији могао и показати тај излаз. Због тога се и оре његови страсни позиви том невиђеном пророку. Он зове тог пророка да види „како смо бедни, како уморни и беспомоћни у мучној борби."

Где си, боју и пророче? — Дођи
И разгони тмурну што нас дави;
Дај да вријеме и надуће вуке,
Дај да учуре по каљеним врави —
Ал' и грудна пушки да продреше
И смелошћу да ми котлад кипне!

Или:

Пророче, дођи! Свом силом јада
Зовем те, зовем, о вино свето!
Где како само учинско сиво,
У мучној борби клонусно ево!

На' сад на' вијад! Пек тмина мине,
Сазвести нема а стид се гаси;
Ни једна зрака да кругом сине,
Подлачки само чују се гласи!

Надсон је доиста дубоко осећао тежак положај свију оних који су на распућу а који чекају „поћа." Жудно је очекивао хероја, био он песник или мислилац, који би казао своју завветну реч и светим одушевљењем сједињио све боље људе.

Прекремено је умро млади песник.... Пророка није дочекао. Нисмо ни ми.... Још не дође онај који би речју и делом исповедао символ Надсонове вере:

Бог је мени — Бог витезова, Бог — обигрен крвљу,
Бог је жена — брат и човек са небеском душом!

вечно *Р.*

ЗБОГОМ

итальянски написала

Е. Негри

Amor che nasce e si nutrira in colpa.
Che col rimorso e col terror s'annoda
. . . . . infausto fiore
Lungamente non dura.

Prati.

(НАСТАВАК)

Говорио је с жестином и моје руке, које је он био притиснуо на своје срце, осећале су његове убране ударе.

— Мислимо, ви ми можете дати један једини доказ љубави, а тај је, да ли верујете да ми остаје још толико поштења, да Вам се могу одупрети. Ви сте победили жену, која је са својих двадесет пет година мислила, да може прекосити сваког слабости и која се сматрала за непобеђну. То вам је довољно.

— А како бих те могао изгубити, Валерија, баш сад кад те моја љубав преобрати у кулу? Зар не знаш....

— Због ме! прекидох га сурово и одлучним гласом.

— Не, немој тако. — Бар ме пољуби!...

Бејах одважна до краја. Отргох се из његова наручја и побегох у правцу замка, ничући гласно да се вратим свима. Сви слуге истрчаше уплашено.

Мој муж био је за трен ока крај мене. Он ме је мало корио што сам изазвала ноћу без његова знања. Јако сам кашљала и добила грчеве, који се могу лако објаснити страхом што ме ухватио у вру.

Неки непознати осећај надимао је ућурјаност мојих мисли. Поврх зубуњења и хуке мојих чула осећах дубоко и тихо задовољство, што сам учинила своју дужност.

Атилију, који беше сео поред мене те ми указиваше хиљадама малих услуга, усудих се да стиснем руку и да му с покрепошћу рекнем:

— Хајдемо на Посилипо!

*

Не беше то срећа што је осећах — моја срећа била је угашена с правим полуцућем — не беше то ни радост — већ нека блага меланхолија која је потицала из жеље за кајањем — нека за мене нова чежња за спасењем.

Изневерио сам човека, који ми је посвећивао сву своју љубав, али и казна ће бити према кривици. Неће ли будућност пуна одрицања и жртава бити довољна да ме ослободи? Да, надам се — мени је потребна та утеха нада, тај ведри циљ, да бих очеличала своју снагу и одважно наставила пут тог утврђеног стазом.

Тако сам мислила остављајући очински замак — и, наоружана том поштеном одлуком, пађох један осмејак да поздравим небо напуљско и драженси залив што се шири испод њега.

Атилијо беше увео под кирају једну дражесну кућицу, која се бељила у зеленилу од маслина, с терасом до мора.

Доста пута возасмо се на чамцу дуж обала пуних цветног мириса по овој води што мења боје као дуга — час је плава, час сура, час има ружичасте и сребрнасте потезе.

Још четке стојах наслоњена на мраморни васлон од терасе и посматрах тајанствену дубину хоризонта.

Првих дана усамљеност је била тиха, али на једној пашој вожњи чамцем сретосмо кнегињу, немарно извађену по ружичастим узглављима од атласа.

Поздрави су били с обе стране подједнако срдачни.

— Ви видите, драга моја грофице, да сам ја овде као Клеопатра — само што не достаје Марко Антонио — али ја нисам крива. Одлучила сам да зиму проведем у Напуљу, да огледам, да ли благи повећарци мора имају моћи да одузму двадесету година од суме мојих грехова.

Она се смејала као и увек под својом сјајном, белом косом и с црним очима, у којима сијаше младалачки жар. Беше то лепа, висока, отмена, кокетна старица, обучена врло укусно. Њена мала рука крила је неверство времена под отвореним шведским рукавицама, на које су увек падала богата чипкана заруквања.

Ја се не бих била ни најмање зачудила, да ми је она рекла, да има љубавника.

Али она је живела манистирски и као философ поред свих искушења; беше то слободњачки, хумористички, мало Волтерски дух, беше то добра и изврсна жена у најлепшем смислу те речи.

Разговарали смо наравно о далеким пријатељима и маркизеву име није последње споменуто.

Једног дана пожали се принцеза, која је имала малу слабост према њему, и коју је радо признавала, да га није видела дуго, врло дуго.

— Ништа се не зна о њему — рече она својом обичном живошћу — изгледа просто немогућно! Човек као што је он не ишчезава на тај начин.... осем ако је скривен између набора какве женске одеће. Али чије одеће? — то се пита. Да ли у скуту неке даме, у џепкалу какве модисиње, или у копрени неке играчице? — Тама и тајанственост.

— Тако заносна човек — рече Атилијо, не слутећи, како ме његове речи међу на муке — требало би да изаберо лепу девојчицу, те да истанском љубављу крунише трошну и ломну зграду неканонитих односа.

— Ви говорите као један од оних седам мудраца, драги пуковниче, а заборављате, да у свету нису све саме Валерије.

Шта сам ја учинила да прекинем тај разговор? Не сећам се више. Вероватно устала сам под изговором, да видим, да ли је сунце нагнуло с терасе.

Морало је бити тако, јер принцеза и мој муж пођоше за мном и почеше говорити о ефекту сунца на заходу.

Кад је месец почео да се помаља иза врха Везува, на таласима се указаше неколики чамци, у којима су се возили или весели млади људи или пајетички љубавници.

Један је између свих осталих падао у очи својим чудноватим обликом и тиме, што га је његов једини веслач терао напред лагано и у паузама као човек који нешто тражи или је у мислима или га се не тиче ништа шта се око њега дешава.

Ја стојах сама, наслоњена на ограду. Атилијо и моја пријатељица беху сами и бласкаху.

Тај усамљени чамац прође поред самог зида; веслач је био обучен у елегантно морнарско одело, а на глави је имао фес, који беше натакао на чело и њиме скрио лице. На један пут погледа горе, саже се једним покретом пуним грације и баци једну ружу пред моје ноге.

То је било у једном тренутку — али на месечевој светлости учини ми се да сам познала оне бледе образе и сјајне очи.

Он је пошао за мном.

Атилијо диже руку и збијајући шалу о том непознанку, рече ми:

— Сачувај је. Метни је у успомене о Посилипу.

— Не волим увехло цвеће, одговорих хладно.

Нагнух се напаи терасе и испустих ружу; бела морска пена однесе је, титрајући се ньоме.

Седећи у средини чамца, он ме је посматрао.

*

Не видех га више за све време док сам била на мору и могла сам мислити, да сам се варала, да је то било неко уображење моје маште, да ми неколико дана после тога није кнегиња поверила, како је видела једну тужну личину која је тачно личила на маркиза и која је замишљена блудела као нека џукац из баладе. Она је била у колима и према томе није се могао поуздано уверити, „али срце ми је моје говорило, да је то био мој мили Л.“

И моје срце говорило је и сувише! говорило ми је толике друге, бодне и тужне ствари, докле би Атилијо седео крај мене а бледи месец тамо на оној мраморној тераси овијао нас истим зраком.

Атилије је венуо у неради. Он није ни опажао како је беспослићење притискало његову снажну, живахну природу. Ја сам била узрок, што је он оставио свој пук, своје пријатеље, свој позив, све навике свог радног и корисног живота.

Он се жртвовао за мене .... сиромах Атилије, за мене, која нисам била тога достојна. Али ја нисам хтела да се то његово добровољно прогонство још продужава, пошто је мој пут био означен а кајање имало да испуњава цео мој будући живот; на што још обзирати се на неку слабост?

Напрегох сву снагу, да бих покренула пуковника, да се прими службе: у почетку се томе чудио, за тим се радовао и напослетку одредили смо полазак за почетак месеца марта.

Кнегиња нас није пратила. Остависмо је да се ускршава Напуљским небом, под којим се још непрестано надала да нечке другу младост. Да је у опште то чудо могућно, она би била кадра да га учини; колико ли би жена од двадесет година пожелело, да имају живот и елеганцију те лепе старице.

Пут нам је био врло једноставан — железница је имала да нас довезе право до града, али ја сам мислила да мало с пута ударимо у страну и да се један дан подморимо у замку.

Ох, да сам предвиђала, да ће ми та незнатна промена припремити нову несрећу! Али можда моја жртва није била потпуна, те ми је била потребна велика казна, да задовољим неумитну правду.

Правда божја? људска? случаја? — не знам. Ја не верујем у суд који је увек готов да кривице казни или да их заведе у легендарну књигу вечитих мука; али верујем у бескрајну правду природе, у општу равнотежу која не води рачуна о индивидуи, о добу и месту, која кажњава оца у сину и човека у народу. Покаткад је та правда непосредна, као у мом случају — светина тада мисли да се ту умешао божји прст — али у другим случајевима остане скривена у кратком току живота, јер шта је живот у бескрајном поретку природе? и шта је човечја душа, са свима својим боловима и свима својим греховима, у сравњењу с великом душом васељене?

Али доста — било како му драго, ја испих горки пехар до напитка и радовах се због тога.

Моје срце може, мирно и очелично, ићи у сусрет будућности.

*

Петнаест миља удаљена је наша вила од железничке станице. Пошто смо телеграфовали слугама, кочијаш нам изиђе с колима у сусрет.

— То нису моји коњи! — узвикну пуковник, чим смотри два млађа, ватрена коња који су грицкали њемове и које је кочијаш једва уздржавао.

— Коњи господина грофа мало су слаби па је господин барон мислио да ће бити боље да узмем његове.

Тај барон био нам је у селу сусед, стари пријатељ мога оца. Он је, кад ми куд одемо, чувао наш замак.

Уђосмо у кола. Дан је био обичан, али ваздух је био благ и у њему беше нечега што је објављивало пролеће.

Отворисмо кола, да бисмо боље уживали у посматрању природе, а пошто је дрвеће било голо, упозори ме Атилије на једном савијутку на лев положај нашега замка, око кога беху пространа, талласаста поља.

Коњи су добре ишли одлично, али овај с десне стране поче сад наједанпут давати знаке немира, поче ћуљати уши и с раширеним ноздрвама удисати ветар.

На далеком хоризонту поче се гомилати танки об лаци и нагла промена температуре наговештавала је да ће бити олује.

— Јеси ли сигуран у тог коња с десна? — упита мој муж кочијаша.

— О, господин грофе, не бојте се ништа.

— Гледај да стигнемо пре кише; те животиње баровске не чине ми се сигурне.

Не прође много а упаљени коњ се умири, али кад наједанпут загрми, он поскочи и проне се на предње ноге, а на ноздрве му јурну пена и крв.

Ја почех страховати од несреће. Атилије покуша да ме умири и поврх свега да ме охрабри.

Грмљавина је бивала све чешћа, а ватрени потези просецали су дрне облачине које су се приближавале невероватном брзином.

Настала је општа забуна. Коњи, готово људи, јурили су бесно, те оба момка бледа од страха, беху напрегли сву своју снагу, да их задрже.

Ја читах у очима свога мужа тиху резигнацију која је била далеко од тога да ме умири.

На један пут точкови, јурећи као ветар, успеше се на једно дрво, које је било испречено на путу, кола се превруше, коњ дешњак, који беше прескочио штранте, настави свој очајнички трк, докле је овај други био клекао и тешко дахтао.

У том ужасном тренутку осетих како ме издигоше у нас две снажне руке и довде су се опруге и дрвенарија прхали, ја сам благо пала на земљу без и најмање повреде.

А Атилије?

Атилије да би мене спасао, није мислио на себе самог и лежао је онесвешћен с једном ногом под колима.

Кад сам га видела непомична, бледа, готово без живота, више нисам знала за ситуацију, у којој сам се налазила, нити сам знала шта је с коњем који је утекао, ни са слугама који су збуњени од пада чекали на моју заповест.

Осећала сам само, да се он жртвовао да мене спасе и да би можда умро, да сачува од опасности жену која га је изневерила.

Како смо дошли у замак, ја не знам; а и не тиче ме се да се тога сећам. Све моје бриге биле су посвећене њему који је још био онесвешћен. Осем повреде на врзи он је добио велики потрес мозга, и лекар, који је одмах позват, није крио од мене, да су повреде врло тешке.

(свршиће се)

О ДЕОБИ ПОЉСКЕ

— СЛИКА ИЗ ОПШТЕ ИСТОРИЈЕ —

(свршетак).

Какво је стање наступило у Пољској после прве деобе види се из тога, што један савременик овако пише

о томе: „Руски је посланик ваше-краљ, његове креатуре хоће свему том, он подржава распру између краља и магната како би прикупио обе стране да траже заштиту царичину. Права престоница Пољске јесте Петроград, а Варшава игра улогу губернијске вароши.

У кратко рећи нестало је трага сваком самосталном политичком животу". (Костомаров). Све је то постигла својом вештом политиком Катарина II., она пета царица која је стајала у преписци с највећим философима тога доба, Волтером и Даламбером. Она је умела пољске магнате такве вештo да привеже за руски престо, да је за њих милост или немилост њена била питање живота или смрти. Положај руског посланика према краљу Станиславу одговарао је, како вели Француз Сегир, положају француских Мајордома према Меровинзима.

Међу тим се и Пољаци трговше. Они почеше да увиђају куда ће их одвести политика коју су дотле водили.

У њима се појави патриотска мисао да се дала деоба отаџбине спречи и да се изгубљено поврати. Тога ради они су гледали да употребе згодну прилику када Катарина ратоваше са Шведима и Турцима, да удесе ствари у Пољској. Ово им се чињаше у толико лакше што њиховим жељама изађе на сусрет и Турска: она обећа Пољској помоћ да би ју заштитила од мешања које друге државе.

Пољска хтеде да живи и напрезаше последњи пут све своје силе да изврши препорођај. То је доба националног покрета у Пољској. Партија која је хтела реформу агитоваше с успехом од год. 1789. У марту 1790. Пољска закључи с Пруском уговор за одбрану.

Пре свега требало је приступити промени овог анархистичног устава који су стране силе на штету Пољске подржавале. С тим се прво и отпоче. Скупштина у Варшави изабра нарочити одбор ради промене устава, подиже број војске на 60.000 и нареди нов порез. Према политичким прилакама судећи није било никакве опасности, јер ма да Француска заузета револуцијом не могаше Пољској пратећи у помоћ, то се: Енглеска показиваше непријатељски расположена према Русији, а Турска и Шведска објављаше Русији и рат.

Пруска је, како рекосмо, тражила пољско пријатељство и закључила с њом савез за напад и одбрану. Ето у таким приликама скупштина од 1791. г. усуди се да приступи промени устава. Она прогласи престо пољски наследним и за наследника дому Пољатовског изабра владаоца из куће саксонске.

Та скупштина уништи и ово кобно „*Liberum veto*". Она подели законодавну власт између краља, сената и посланичког дома.

Она даде краљу извршну власт са 6 министара, који беху посланичким домовима одговорни. То беше знаменити *устав* пољски од *3. маја 1791. г.* Све се сад записоле сјајном будућношћу Пољске. Говорило се да је нови пољски устав бољи и од енглеског и америчког устава.

Али какво разочарање!

На скоро се показа да је устав од 3. маја дело малине пољских племића. На скупштини било је присутних само 1:7 чланова, а одсутних 327. Већина дакле пољског племства била је против поправке устава, т. ј. она је хтела пропаст своје отаџбине. Глас о промени устава није се ни мало допао двору петроградском. Катарина писаше да треба чекати погодности, међу тим она је готова да изађе на сусрет свима евентуалностима и да не устукне ни пред самим ђаволом.

Она је страсно кудила пољску скупштину што је укинула „*Liberum veto*"; тај, како га Катарина назва, паладијум пољске слободе.

„Ми немо", писала је Катарина своме пословику Булгакову: „као и пре тако и сада бити мирни посматрачи, докле год сами Пољаци не затраже помоћи да васпоставе раније законе". Она је врло добро увиђала да ће сама опозиција у Пољској отворити широм врата руској интервенцији. Образовање једне конференције (удружења), која ће бити управљена против новог устава беше само питање времена. И тек што је Катарина закључила с Турском мир у Јашу, мораде се окренути Пољској. Њена политика беше у томе, да увуче остале силе у рат против француске револуције, како би могла слободније у Пољској жарити и палити.

Она говораше да су њој раније закључени уговори с Пољском сити и да она не може допустити никаквих измена, при чијем се постанку није ни мало на Русију обзирало. Она куди неодлучност двора бечког и берлинског и вели, да је Русија само у стању учинити у Пољској све што хоће. „Ја сам", вели царица: „изражавам непријатељски само против оних који су ради да ме напљаше. Од Катарине II. — вели она, — често су дрхтали њени непријатељи, али није познато да су се непријатељи Леополдови од њега и бојали."

Русија се даде на посао да произведе у Пољској контра-револуцију. Под утицајем руским постаде *тарговички конфедерација*, на чији знаком упаде у Украјину 80.000 Руса и 20.000 Козака. Гром поче грмети у далини; од Дњепра се небо наоблачи, бура се приближаваше и сијаја од 3. маја нестаде за навек.

Скоро $^2/_3$ земље беху поселе руске трупе. На позоришној огради у Варшави освану прилепљен овај сатиричан огласе: „Немачки и руски слумпи представљаће трагедију „Пропаст Пољске"; поштo комад стаје државу 20.000.000 дин., то је уласак за публику бесплатан."

Али да, ми смо заборавили да је Пољска имала једног моћног савезника — у Пруској. И кад на основу ранијег уговора пољска влада затражи од пруског пословника Лукесинија да се дигне војска, тада овај Макијавелов сумародник одговори, да његов краљ неће да зна за то. Шта више, пруски краљ Фридрих Вилем био је толико неказивао да је пољском краљу писао нарочито писмо, у коме не само да куди пољски устав на коме му је раније честитао, већ прети новом деобом Пољске.

Још је пољским родољубима остало само једно средство да покушају, т. ј. да се својим силама одупру много надмоћнијем непријатељу. Али њима ни то не ће да руком. Истина је њихов знаменити родољуб, Тадеја Кошћушко, у бој код *Дубенске* однео победу над једним одељењем руске војске, али се опет мора повлачити, јер му Руси беху зашли за леђа.

Међу тим краљ Станислав изјави да приступа тарговичкој конфедерацији, одричући се тиме и устава од 3. маја. Знаменити родољуби као Игњат Потоцки, Малиховски и др. морадоше се повући из савета краљева, њихова места заузеше руски и пруски штићеници, који одбацише нови устав и наспоставише на ново „Liberum veto."

Ну Пољаци су овим познали тек половину несреће, јер још ништа не знађаху о уговору, којим се иде на нову деобу Пољске. Њихов савезник, пруски краљ, такође упаде с војском у Пољску, најавивши да то чини бојећи због немира која угрожавају спокојство његове државе. Русија и Пруска беху се у напред споразумеле о деловима који ће свакој од њих припасти. Аустрија беше при овој деоби од њена искључена.

Ну ни то не беше доста, требало је пољскоме народу нанети још већу срамоту тим што ће натерати да сам ову деобу одобри кроз уста свога бедног сабора. Под притиском руским и пруским би сазвано у Гродну нешто налик на сабор и краљ Станислав би добављен тамо да председава при пропасти своје државе и отаџбине. И тај такав сабор у Гродну, који би отворен 17. јуна 1793. год., беше опет ради веће поузданости опкољен руским трупама.

Тада пруски и руски посланик изађоше с једном потом у којој се каже да Пруска и Русија не могу дружине сачувати Пољску од потпуне опасности, већ да од ње оцене пограничне области и да их споје са својим државама (!) Од посланика који припадаху тарговичкој кон-

федерацији уступиле се само двојица да протестују, али и они морадоше на то одмах бежати из Гродна.

И када Пруска и Русија захтеше формално уступање пограничних провинција, сабор одговори Русима понизно и молећи, а Пруснма прекосећи и презирући их. Ну заповедник пруске војске Игелштрем и руски посланик одговорише на то тим, што оне посланике бацише у тамницу, која се не хтедоше безусловно покорити. На то угрожени сабор одобра да се уступе области које је Русија тражила. Подмиривши руски захтеваља и видајући се да је непријатељ тиме раздвојен, сабор не хтеде ни да чује за пруске захтеве. Ну овај отпор беше узалудан јер Пруска не хте напустити свога савезника.

И кад се сабор и даље устезаше да одобри пруске захтеве, руски посланик, Сивер, затвори неколико посланика, још тешње опколи сабор војском, изусти руског генерала Раутенфелса те и он заузе место у дворишта, где је сабор заседавао; а сваког оног посланика који не би говорио у смислу попуштања појачи би извукли из сабора. Али поред свега тога, када дође до гласања, ниједан посланик не хтеде дати свога гласа; 23. септембар 1793. г. и ноћ за овим даном беху испуњени немим ћутањем, а за све то време краљ је седео у сабору на своме престолу, а посланици у својим клупама. Око 3 сахата из јутра изађе генерал Раутенфелс на поље да доведе своје гренадире, тада устаде маршал сабора Бјелински и заиита три пута једно за другим: да ли сабор допушта одбору да потпише уговор с Пруском? И нико не одговори! Тада се зачу један издајнички глас: „Ћутање је знак одобравања". Било је тада 4 сахата из јутра, посланици остављше двораиу бришући сузе из очију. Смртна пресуда Пољској би потписана. Она мораде уступити Русији 3, а Пруској $3^1/_2$ милијуна становника. И док Русија захвати простране области руске и литванске, дотле Пруска засече у срце Пољске и још $1^1/_2$ милијон Словена више дође под јарам немачки. 16. октобра а на предлог продавог грофа Анкарсвића Пољска закључи савез и пријатељство с Русијом, или другим речма потчини Русији и овај још један остатак Пољске.

Ако би се рекло да је Пољска заслепљеношћу својих синова и општим расулом заслужила несрећу која је снаће првом деобом, никако се то не може рећи за другу деобу. Пруска и Русија осле беху главни виновници.

Пошто смо видели како се свршила прва два чина из раније поменуте трагедије да приступимо сад трећем и последњем чину. Овде је главна личност једном већ поменути родољуб пољски, Тадеја Кошћушко, јунак од Дубјенке.

Кошћушко беше син једнога незнатнијег племића. Он је још за рана на себи искусно последице зла од кога је Пољска смртно боловала, јер је својим очима морао гледати како му ова убијају сељаци, чије стање беше више него ли очајно. Сам пак Кошћушко био је немезан, кад се усудио, он, сиромашан племић, да потражи руку кћери једнога пољског магната. После тога разочарања, он стеже срце и гледао је да на другом полу сгече среће лопорика. Тако и би. Он се, као и Француз Лафајет, славно борио у америчанском рату за ослобођење и вратио се одликован од републике Цинцинати. После друге деобе Пољске, Кошћушко се повуче у Саску, где затече све знамените родољубе пољске од 3. маја. Послан отуда у Француску, Кошћушко је добио обсежне за помоћ од *одбора за јавно спасе (comité de salut public)* а радио је на Дражбама да се у Пољској организује једна општа завера против освојача. Ова је завера у скоро бројила на тисуће племића, свештеника, грађана и отпуштених војника. И поред свег тога, руски заповедник генерал Игелштрем не могаше јој никакве ући у траг.

Дан, када је војска пољска требала да се разоружа и распусти, ускори почетак револуције. Мадалинска се устезаше да разоружа своју бригаду, већ пређе Буг, бацн се на пољске области под Пруском и упути се на Краков. На глас о томе, да се он приближује, побуни се ова друга пољска престоница и протера руску посаду. Сад потрча и Кошћушко, издаде проглас за побуну у коме шибаше поступак освајача пољских и позиваше народ на оружје. Направи се 5000 коса за сеоске (као оружје), родољубив прикупљаху добровољне прилоге, а ко не хтеде дати милом морао је силом.

Тај глас допаши Игелштрема у Варшави и он одмах посла Тормасова и Денисова против Кракове.

Тормасов се сукоби код *Прокланице* с Кошћушком и Мадалинским, који не имађаху више од 4000 људи, од којих више од половине беху сељаци.

При првом сукобу разбеже се пољска коница, састављена из самих племића, објављујући општи пораз и рушење Кошћушкино. Али сељани под Кошћушком на ново васпостављше битку и усеше Русима 12. топова. Да би показао колико презире плашљивост пољских племића Кошћушко збаци са себе племићску ношњу и обуче се у сељачко одело. Глас о овоме успеху стиже као стрела у Варшаву. 17. априла 1794. г. у 3 сахата из јутра плаву буна у Варшави, звона заззвоните на свима црквама. Пруски заповедник, генерал Игелштрем, једва умаче из града, остављши Пољацима 12 топова, 4000 мртвих и 2000 заробљених. Вилна, главни град у Литви, пође за Варшавом и протера руску посаду.

У Варшави се основа привремена влада која одмах посла гласника на Кошћушку; она беше поглавито састављена из људи од 3. маја, међу којима Игнат Потоцки заступаше умерене а Калишка патрене елементе. Краљ Станислав остаде у својој палати, њему указиваху свако поштовање, али су по мало на њ и мотрили.

Ну, на жалост, изуја слобоје не одјекиваху дуго по Пољској; силни се непријатеља већ устремише да угуше и тај последњи подвиг народни. Пруси у брзо заузеше Кракону а варшавска влада објави с тога рат Фридриху Вилему. Сва се борбч сад усредреди око Варшаве. Пруска ће пође 4000 Пруса, која се пред самим градом сједињене с 10,000 Руса под генералом Ферзеном, а чувени генерал Суваров беше већ на путу за Пољску.

Да не би било и у овој деоби искључена, Аустрија такође упаде с војском у Малу Пољску. Кошћушко се пожури да учини све што беше могуће учинити. Он се реши да победи генерала Ферзена пре но што Суваров стигне, али у борби код *Мајеровице* пред сее очајне борбе Пољаци беху потучени и Кошћушко заробљен са целим својим штабом.

Овим је била решена не само судбина Варшаве него и судбина целе Пољске. Уједињени се с Ферзеном, Суваров заузе за јуриш предграђе Варшавско Прагу. „Пољаци се бранише с очајањем и самопрегоревањем", вели један очевидац.

„Улице су покривене лешевима, а крв потоком тече" вели опет Суваров у своме првом извештају. Он уђе у Варшаву и Катарина га постави за фелдмаршала. Краљ би послан у Гродно. А 24. октобра 1795. год. би потписан и *трећи уговор о деоби Пољске;* уговор којим потпуно нестаје пољске државе из кола самосталних и независних европских држава. Аустрија ираби војводство Краковско, Пруска Варшаву, а Русија остатак. Краљ Станислав, добивши богату пенсију од Русије и Пруске, живео је после тога у Петрограду, где је и умро. А знаменити родољуб Кошћушко, пошто је провео неко време у Петрограду као заробљеник, пресели се за тим у слободну Швајцарску, где и умре 1817. год. Кости су му по жељи његовој пренесене у отаџбину и сахрањене у Краков.

Ну и ако је Пољска била политички мртва ипак из остатака њене војске образовао је Пољак Домбровски оне своје прослављене пољске легијоне, који пуних 20 година беху неразделјиви од француске заставе. На Требији видимо Домбровског, у Египту Зајончека, а Јосифа Понятовског код Мађеровице видели њихови победиоци као своје противнике на свима европским бојиштима: у Италији,

Швајцарској, Аустрији, Пруској, Пољској и Литви. Наполеон је вешто пољску освету, вођени Пољаке у бој против оних сила, које су Пољску упропастиле. После двадесет година каже да је баш пољски краљевић Владислав увео Пољаке у свету Москву.

Пољацима не остаје сад ништа друго већ да се боре на живот и смрт за своју народност, те да не изгубе и њу, као што су и државну изгубили. Једна њихова родољубива песма гласи: *„Пољска није још пропала, докле ми живимо."* А да је то донеста тако доказали су они својим револуцијама од 1831. и 1863. год.

проф. МИХ. Ј. ЂОРЂЕВИЋ.

ОБИЧАН ЧОВЕК

ШАЛА У ТРИ ЧИНА

НАПИСАО

Бранислав Ђ. Нушић

ЛИЦА

Арса Милићевић, трговац		Софија Димитријевић, удова	
Марија, његова жена		Жарко Димитријевић, њен син	
Драган		Јованче Мандл, трговац до унутрашњости	
Зорка	њихова деца		
Вићентије Петровић, чиновник у тој-зеји		Перса, његова жена	
		Нинка, њихов син Арса	

Збива се крај Београда, у винограду Милићевићевом на Топчидерском брду.

ПРВИ ЧИН

Зеленило и јака светлост. У дубини сеница, под којом је пољски сто и столице. Између сенице и једног високог грма лужњака, а иначе, с десне стране, пољска ограда.

I. ПОЈАВА

Зорка сама.

Седи на лужњаку, лужњака се и чита књигу држећи леву пазуху. Обучена је лако, а на глави јој пољски сламни шешир, опшивен свилним чипком. Чита:

Што у зору цвеће слађе мири гором,
И тичица кличе к'о најлепша нада;
И молитва моја топлија је зором: —
Да ли што се тада и ти будиш млада.

(Скупи књижицу на крилу). Сад ми је још лепша ова песма, овде на лужњаци у овом зеленилу. То ниједна песма, а од сад ћу само на лужњаци читати његове стихове: да не додирујем земљу, летећи кроз ваздух, душевна брже и осећајнија природу још спевајом. На лужњаци, о Боже! како то ниједан песник? Него није то само на лужњаци; мени се његови стихови и иначе допадају, о лепи су они где год се читају! *(Слави се лужњаке)* Ох, што бих волела, кад бих имала ком да поверим своју тајну! Тако бих волела! Могла би Душану; зашто не, брат ми је! Али знам да би ми се смејао; свако би ми се смејао: ко је то још чуо и видео, полети некот а не познавати га! Сваки би ми се смејао, а истина је, истина је жива, ја волим тог Дамњановића. Не само његове песме, него и њега волим. Не варам се ја; и сама сам увек мислила да се варам, али не варам се. Никад га нисам видела, и знам само то, да је млад и да је написао ове песме. Боже, да кажем ком одиста би ми се смејао; али за то ми се та моја љубав још више допада: допада ми се што није обичан; не волим ништа обично. *(Отвара опет књигу и чита)*

„Као вихар, као дах
„Хитро, топло као зрак.....

Не, не! То треба на лужњаци читати. *(Пође на лужњаци, но у том стуну на говорницу Вићентије, те Зорка застане)*

II. ПОЈАВА

Вићентије, Зорка.

Вићентије *(Стар можак, укусно обучен и чисто набријан, но ревматичан На главу носи сламни шешир, а улази на говорницу под отвореним сунцобраном.)* Где, ти си ту, Зорице; а где ти је отац, вала ни није заборавио?

Зорка. Он је по цео дан доле код мајстора, тамо се оправља ограда.

Вићентије. Знам; али *(Гледа у сат)* време је већ за нашу партију шаха

Зорка. Је л' те, Чича Вићентије, на волите стихове? Је л' те?

Вићентије. Какве стихове?

Зорка. На тако, на пример стихове о љубави.

Вићентије А, љубави — па јест, ако је о љубави, ово волим их; за што да их не волим?

Зорка. Молим вас, да вам прочитам само ове *(Тражи по књизи и нађе)* Али, знате шта: да седнете на лужњаку, да се лулате, а ја да вам их читам.

Вићентије. Какву лужњаку?

Зорка. На ево овамо, седите па се лулајте а зажмурите, на онда, ако сте заљубљени — Истина, чика Вићентије, јесте ли ви заљубљени?

Вићентије *(У недоћи, за се)* Хм! Није него још нешто! Ко да се такве ствари говоре деци. *(Гласно.)* Та, оно, писам; али за што? Могу ја са свим зажмурити и лулати се, а не бити заљубљен.

Зорка. Замислите, чика Вићентије, да сте заљубљени и да не познајете ону, коју волите.

Вићентије. Ето ти сад! Од куда се то може замислити!

Зорка. Може, седите само на лужњаку и зажмурите, а ја ћу вам читати стихове, па ћете онда осетити, како ће нешто топло да вам проструји кроз срце, кроз крв и кроз кости. —

Вићентије. Кроз кости? *(Хвата се за колена)* Ух!

Зорка. Шта вам је?

Вићентије. Боли ме, ево овде, и овде. Ниси требала ни да ми помињеш кости; сећаш ме само мојих мука? Струји мени кроз кости одавна већ.

Зорка. Шта?

Вићентије. Ех, шта! Кад је човек ревматичан, он се мора одрећи сваког уживања, и ова му је забава трљање шпиритусом и камфором.

Зорка. А је л' за то ви, чика Вићентије, увек мирисате на камфор?

Вићентије. Не знам; то писам приметио, али њиом да не миришем на љубичицу. *(Седа на клупу.)* Писам тако стар, али тај проклети ревматизам; па још кад ми га ко помене. —

Зорка. На за што се не лечите?

Вићентије. Ех, за што: нема ко да ме негује. Ево, дошао сам вама у госте, на чист ваздух, али — не помаже ту само чист ваздух, већ нега, нега!

Зорка. За Бога, зар вас ми не негујемо и не пазимо?

Вићентије. Та како да не! Не кажем ја то; није то та нега, већ ту треба неко да трља, да чува, да завија.

Има ти ту триста ствари, а то, душо, може човек само у својој кући и имајући ког свог крај себе.

III. ПОЈАВА

Арса, пребацивши.

Арса. *(Озлојеђен и демонстративно, а весело обзирући се. Носи под левом мишком таблу шаховску и у истој руци шешир, а десном се брише од знојa.)* Где си ти?

Вићентије. А где ћу бити него овде. Овде сам ја сваког дана у исти сат и у исти минут, него ти обично не долазиш на време.

Арса *(Стављајући шаховску таблу на сто и отварајући).* Ама имам муку с оним мајсторима; недељу дана праве ми једну ограду *(Намештајући фигуре).*

Зорка. Ви хоћете сад шаха; да вас не узнемиримо?

Вићентије. За што, не узнемиримо нас.

Зорка. Знам, знам; али кад год ко изгуби, после мене изгреди; волим да се склоним *(Одлази).*

IV. ПОЈАВА

Арса, Вићентије.

Арса. Али слушај, један услов: да играмо као људи и као браћа.

Вићентије. А како смо до сад играли?

Арса. Прво и прво, не смеш да узвикујеш, јер ти, брате, кад мрднеш једну фигуру тако се раздереш, као да отимаш какав град, а то мене престрави: знаш да сам меког срца.

Вићентије. *(Намешта и он фигуре)* Ето ти сад; ако си ти мека срца, а ја сам меких костију, па ћутим и трпим.

Арса. Ето, од онома, кад си направио шах-мат тако си дрекнуо, да ја мал' нисам добио дупље срца.

Вићентије. Добро, добро, голубе; кад ти од јутрос постављаш услове, онда ћу и ја: прво и прво, нећу по два сата да мислиш код сваког покрета; ти, брате, кад хоћеш да повучеш фигуру, дршћеш као да неш потписати меницу, па онда стењеш, чупаш бркове, грижеш нокте и такве некаке ствари, да те је страхота погледати

Арса. Добро, добро. Хајде полази, твоје су беле.

Вићентије. *(Мало размишља на повуче фигуру)* Хајде помози Боже!

Арса. Ево, не размишљам, видиш. *(Мисли)*

Вићентије. Јест код првог! А дедер голубе си ми мој, да те видим сад! *(Код тих речи узвикне и тресне фигуром)*

Арса. *(Трже се)* Ама немој, брате Вићентије, утишај се, каква ми је то забава, кад ми преседне. *(Мисли)*

Вићентије. Пресешће теби тек док макнем овог, видиш ли, овог ђиду! *(Мисли. Арса се задуби мало таблом, завалачи прсте у косу и чупка бркове).* Е док ти смислиш ја бих могао читати новине. Истина, добро се сетих, је ли донео од јутрос момак пошту из вароши?

Арса. Бога ми, добро кад помену пошту *(Тражи по џеповима)*, видиш, ја бих заборавио: имаш од јутрос једно писмо. — А, ево та! *(Да му па се даље залуби у таблу)*

Вићентије. *(Пола за се)* Немам баш ни од кога да очекујем писмо. *(Загледа адресу, па онда отвара и што брочита погледа а он се расположи и устаје од стола те долази напред)* Од куда она да ми пише; шта би имала да ми пише? *(Осврће се, да за не слуша Арса, па онда полугласно чита)*

„Поштовани Господине. —,

(Говори) а могла је баш рећи и други господине, — *(Чита)*

„Не знам како да Вас известим о ствари, која је за „мене тако непријатна. Мој син, тек што је свршио Ве„лику Школу, није имао преча посла, него да напише „једну несташну политичку песму, — *(Говори)* Хм! „Није него још нешто! *(Чита)* „и с тога је осуђен на „шест месеци затвора. — *(Говори)* Бестрага му гла„ва! Требало га је осудити на шест година. *(Чита)* Ви „ћете појмити, колика је то несрећа за мене - мајку, а „колика опет сметња, да се остваре Ваше намере, са „којима сам се ја већ сагласила. Једини би излаз био „нпак Ваша помоћ. Ви добро стојите код меродавних; „Ваша реч учинила би много, а и ја сам већ предузела „извесне кораке. Да ли ћете бити тако добри, да дођете „к мени што пре, те да Вам усмено још боље ствар об„јасним. Ваша поштовалелка Софија Дамњановићка.“ *(Говори)* Ето ти сад! Све којешта; све наопако! И какав је то безбожник, буди те Бог с нама, који пише политичке песме! Ко је још на свету писао политичке песме! Песма је за то, да се у њој пева на пример: дођи ми, дођи драгана.. и тако нешто, а не политика. То писам још никад чуо, да се политика пева!

Арса. Вићентије, ја повукох.

Вићентије. Хвала Богу! Мичи сад и за мене!

Арса. Како? Зар нећеш ти?

Вићентије Не игра ми се.

Арса. *(Устаје и прилази му)* За што човече; шта ти је?

Вићентије. Тако, не игра ми се: пресело ми је. Засело ми нешто у грлу, као да сам прогутао лауфера или топ.

Арса Ама, реци шта је?

Вићентије Кад буде време казаћу ти. Него — можеш ли наредити да се упрегну твоја кола, ја морам ићи одмах у варош. Нећу се дуго забавити, пратићу се до ручка, али — морам ићи, да богме да морам. Слушај; ако ми ти не даш кола, ја ћу ићи пешке.

Арса Али, молим те, како ти не бих дао кола; кад сам ти шта одрекао? *(Отвори левој кутији и вади)* Машо, Машо! Нема га, завуче се непазалац у кокушиницу на спавања по цео дан, напије се, а кад га питаш од чега, он вели јео много грожђа. Никола, ај, Никола, зовни ми Машу; или не, слушај, реци му нека одмах упрегне у фијакер. Одмах, разумеш ли. *(Прилази Вићентију).* На добро, шта је то? Хоћеш ли ми рећи?

Вићентије. *(За се)* И од куда баш њен син да се нађе да пише политичке песме, као да то није могао написати ма ко други, ко год на пример, који и нема мајку.

Арса *(Љубопитљиво)* Имамо времена док Маша упрегне, ако би хтео могао би ми и рећи шта је у ствари. Шта знаш, можда бих ти могао и ја помоћи.

Вићентије. *(Пошто размисли мало)* Имаш право, ти си ми најбољи пријатељ. Од тебе ништа требало ни до сада да крајем, и ако ми ти ту немаш шта да помажеш.

Арса. Шта знаш?

Вићентије Знам. Него ево баш да ти кажем; ево шта је у ствари. Ти, брате, видиш како се ово из године у годину стара, па онда болести — ево овај мој реуматизам ..... Право да ти кажем, запустићу се, са свим ћу се запустити. Хвала ти, ти си ме позвао ето у госте, да проведем овде у винограду месец два, али није то само

чист ваздух, мени треба и него, на пример, ја се морам сваки дан тркати.

Арса. Молим те, ако је то, па да те тркамо.

Вићентије. Ама није, човече, него хоћу у опште да кажем, да мени треба него. А ко ће да ме негује, реци сам? Тако некако испустио сам да се женим док сам био млађи, а сад....

Арса. Сад је већ доцкан.

Вићентије. Шта доцкан? За што доцкан, као бајаги?

Арса Вићентије, брате, па ја као мислим.

Вићентије. Мислио ти како год хоћеш, ја ћу да се женим. Ето то ти је то што имам да ти кажем. А за што да се не женим као бајаги; зар сам ја баш толико стар? Нећу да се женим онако лудо, тек да имам жену, него хоћу паметно, старију жену, на пример удовицу, али онако домаћицу жену, управо рећи друга. Шта имаш ти против тога?

Арса. Молим те, ништа.

Вићентије. Па ето видиш, и ништа сам жену такву какву сам желео и, право да ти кажем — што да кријем, готово сам свршио.

Арса. Свршио?

Вићентије То јест, нисам потпуно свршио, али, у ствари то је свршено. Питао сам лепо жену и она ми лепо одговорила.

Арса. Како ти одговорила?

Вићентије. Како! Тако лепо. Каже, имам сина, који свршава Велику Школу; до год ми је он у кући, не могу то чинити, а кад сврши школу и добије државну службу, тада може бити што.

Арса. Па је ли свршио тај школу?

Вићентије. Свршио је, али нисмо! То ми и пише жена од јутрос.

Арса. Шта?

Вићентије. Тек што је свршио школу а он написао некакву политичку песму, на власт, да боме, осуђен га шест месеца затвора. Ако! Песма му треба. А слушај, и она твоја....

Арса. Која?

Вићентије. Она, Зорка. По цео дан само песме чита. Ето од јутрос, у мало ме онако болесног не попе за лулашку, па још жмуречки, да ми чита неке песме! Избиј ти то њој из шака и из главе. Песме! То је најопаснија ствар на свету. Нити сам ја видео још паметна човека, онако човека од реда, чиновника на пример, да пише песме, него све нека дечурлија.

V. ПОЈАВА

Никола, Пређашњи.

Никола. Кола су готова. *(Уклања се одмах)*

Вићентије. А, готова? врло добро! *(Узима сумњиран и колаџи)*

Арса. *(Искрабајући за)* Слушај, пожура. Вала да ћеш бити за један сат овде. Знаш да имамо госте на ручку, ми нећемо седати за сто, сачекаћемо те.

Вићентије. *(Већ за кулисом)* Добро, добро; доћи ћу брзо.

VI. ПОЈАВА

Арса, за тим Марија.

Арса. *(Сам)* Шта је ово и шта му би? Просто упали се човек! Да ми је знати само, ко га је то навео, ко му то пуни главу; и за што је он то до сада од мене крио? Не би ми ни сад казао, да не паде у натру.

Марија. *(Долази с лева)* Што одоше наша кола у варош, Арсе?

Арса. Што! Оди да ти кажем па да се чудиш и крстиш.

Марија. Шта је за Бога?

Арса. Одвезла су младожењу.

Марија. Што се шалиш, Бога ти.

Арса. Волео бих и ја да је шала, али истина је. Ево да ти кажем у чем је ствар: Вићентије хоће да се жени.

Марија. Шта кажеш?

Арса. То што си чула. Хоће да се жени.

Марија. Ама, иди с милим Богом.

Арса. Ти не веруј, а ја ћу веровати богме.

Марија. Па добро; ти си ми увек причао, како он неће никад да се жени, како ти је чак обећао, да ће нас помоћи кад удајемо Зорку.

Арса. То је оно, видиш! И ако нисмо са свим блиски сродници, опет он нема ближег. Не кажем да би све нама оставио, али тек толико би могао да нам помогне, да збринемо Зорку.

Марија. А ако се ожени?

Арса. Ако се ожени, онда.... *(Махне руком, као кад би рекао: „Би ил пробе“).*

Марија. Боже, Арсе, па ко то направи? Да није неки наш душманин, или.... Па коју узима?

Арса. Знам ти ја неку удовицу. Али све једно, која је да је, тегљиће себи и видећеш како ће се он одбити од нас. Знам ја како је то, кад се матор момак ожени.

Марија. Јеси ли чуо, волела бих да знам, која је то, и ко то све направи. Па добро, је ли свршена ствар, или сад тек почела?

Арса. И да је сад тек почела, за нас је свршена.

VII. ПОЈАВА

Зорка, Пређашњи, затим Душан и Никола.

Зорка. *(Долази)* Ево браће из лова, неси нешто, удовио је.

Марија. Ако је што добро бар за ручак, и онако немамо ништа пробрано.

Душан *(На левој му бела капа са плаштом на потпљу, на могала чизме, о врату ловачка торба и лов, а о рамену пушка)* Ево вам лова; али нисам био врло срећан. *(Скида пушку и торбу и лопже Николи, који је ишао за њим и који одмах односи све)*

Зорка. Јеси ли далеко ишао?

Душан. Нисам.

Марија. Да нису овољеси?

Душан. Нисам, лагано сам ишао.

Марија. Добро си и толико наловио, бар имаћемо ако стигне за ручак. *(Хоће да оде, па се врати)* Слушај Арсо, ако хоћеш хајде у кућу да ово спремим и да проговоримо још реч две. Не може, знаш, та ствар да ми изиђе из главе *(Одлази)*.

Арса. Хајде! *(Вади једно писмо из џепа)* Ево и за тебе има јутрошњом поштом једно писмо *(Даје га Душану и оде за Маријом)*.

VIII. ПОЈАВА

Зорка, Душан.

Зорка. Зар си са свим сам био?

Душан. Нисам ја никада сам, кад је са мном мој Азор.

Зорка. Што не отвориш писмо? Зар можеш да трпиш да га не отвориш, ја то не бих могла, не бих никако могла.

Душан. (*Мекшим гласом*) Знам шта је. Је ли већ дошао ко од госпођу?

Зорка. Није нико, и чика Ваћентије је отишао у варош.

Душан. Тако. На ти си сама била од јутрос?

Зорка. Нисам, читала сам Дамњановићеве песме. Кад ових читам, ја никад нисам сама, мени онда други чак и смета.

Душан. На колико њих већ пута читаш?

Зорка. Но сто пута, непрестано, увек! Ах, то су тако лепе песме; ја их већ напамет знам. Обећао си ми да доведеш који пут Дамњановића. Познајем толико твојих другова а њега не познајем. Је ли то зли човек; је ли као ти? Њега, је ли, сви поштују и цене?

Душан. Како ја видим, ти си готово у тог Дамњановића и заљубљена, и ако га никад нисн видила.

Зорка. (*Зајми се*) Ја не знам; не могу да тврдим, али одиста — и ма да изгледа неприродно — је ли нећеш да се љутиш што ти признајем?

Душан. Ето ти сад! Што да се љутим. Кад би та љубав била озбиљна, ја бих се и премишљао шта да ти саветујем.

Зорка. Душане, уверавам те, да је озбиљна. Ја се сама себи чудим шта ми је; покушавала сам да се уверим није ли шала; питала сам се толико пута: зар је могуће волети кога а не познавати га.... Кад хоћеш да ти будем искрена, као сестра искрена, ево ти признајем. Немој, молим те, да се љутиш што ти тако отворено говорим, ја мислим, да према теби морам бити искрена.

Душан. Добро, добро. Хајде, иди мајци. О томе нећемо ми други пут озбиљније разговарати; данас сам уморан. Иди ми спреми једну кафу и пошаљи ми јутрошње новине.

Зорка. Нећу да ти пошљем, него ћу сама да ти донесем и кафу и новине. Хоћу одмах сад да разговарамо о томе. Ја ћу стрпљиво чекати док ти прочиташ све новине и док се мало одмориш, па после да разговарамо.

Душан. Добро, донеси ти кафу и новине, кад хоћеш. (*Зорка одлази*).

IX. ПОЈАВА

Душан сам.

Душан. Детињарије! (*Седа на клупу*) Боже Господе, да дуга времена! Ето већ и чика Ваћентије побегао мало у варош. Да видим ја новина, ако се игра што добро у позоришту, те да сиђем и ја вечерас. (*Вади писмо из џепа*) Ово ће бити Огњановић, моли ме да му опет помогнем; кад бих имао сама! (*Дотле отворио писмо и сагледао потпис*) Дамњановић! Где, шта ће он? (*Устаје и чита*) „Драги Душане. Ти знаш нама да за мој случај. Ја сам „поводом оне песме осуђен на шест месеца затвора; „овог часа чујем да је и у касацији свршено, и сутра, „најдаље прекосутра биће нама да и затворен. Како су „моје и моје матерњалне околности такве, да ми „је то немогуће поднети, одлучио сам да пребегнем у „Аустро-Угарску где ћу, радећи на новинама, живота„рити док ми се не допусти повратак. Да бих могао то „извршити, потребна ми је и твоја помоћ, и ње ради дођи „ћу у виноград тебе сутра, где ћу ти и објаснити, како „ћеш ми помоћи". (*Говори*) Сутра? То је већ данас. Можда је и одавно, па ме није нашао. Никола, ој, Никола, — Никола, ходи! (*Настављa читање*) „На тебе, вала да, смем „рачунати, а нишем ти у напред, да сутра не одеш где из „винограда, у ком би случају све пропало. Твој *Жарко.*" (*Говори*) Ако ме је тражио, мислиће одиста да сам небрижљив и да му нисам хтео помоћи. Никола. А, ту си; ходи онамо.

X. ПОЈАВА

Никола, Душан.

Душан. Слушај. Није ли ме од јутрос ко тражио?

Никола. Није, Господине.

Душан. Нико, нико?

Никола. Нико, Господине.

Душан. Један млад човек мојих година. Морао је долазити, само га ти нисн видио; и ја у кућу па питај.

Никола. Није, за Бога, ја бих га видео. Онај су час стала једна кола код вратница, нисам видео ко је, јер ме ви дозвасте.

Душан Сад, је ли? Врло могуће; добро, добро. (*Отрча брзо*)

XI. ПОЈАВА

Никола, Зорка

Никола (*Сам*) Нисам га видео! Као да мени требају четворе очи, да видим једног човека.

Зорка. (*Носи на послужавчићу тацу кафе, а у руци један свежањ новина, те и једно и друго оставља на сто код сеника.*) Где је Душан, Никола?

Никола Господин? Стигоше једна кола, неки гост, па господин отрча у сусрет.

Зорка Гости? Стигли већ? Никола, трчи зови оца, ево га он доле где се опрашља она ограда. Да ли зна мајка?

Никола. Не знам, Госпођице.

Зорка. Ја ћу у кућу, да јој јавим; иди ти само зови оца; реци му, стигли гости. (*Отрчи она на једну, Никола на другу страну*)

(НАСТАВИЋА СЕ)

БРИГА

РОМАН

НАПИСАО

ХЕРМАН СУДЕРМАН (6)

(НАСТАВАК)

XIII.

Када се у јутро пробудио, виде мајку како седи поред његове постеље.

„Зар си већ устала?" упита запрепашћено.

„Нисам могла спавати", рече она својим тихим гласом који је увек звучао као да моли за опроштај за оно што каже.

„А што нисн?" упита он.

Она не одговори, али му погледи носу и смешкаше му се жалосно, те је знао да су близнаке све избрбљале и да није могла спавати од бриге за њега.

„Није било баш тако страшно, мамице", рече он утешно, „мило су ми се смејали, али даље није било ничега —"

„Зар и Јелисавета?" упита она с великим, плашљивим очима.

„Не, није ова“, одговори он, „али“ — он ућута и окрете се ниже.

„Али ?“ упита мати.

„Не знам“, одговори он, „тек има једно „али“ у томе.“

„Можда сё грешан о њу“, рече мати, „а после, ово ти је послала по сестрама.“ При том изнуре нешто подугачко, што је било бранкљево увијено у свилену хартију.

То је била флаута, од црног абоноса, са сјајно-сребрнастим диркама.

Павле поруменe од стида и радости, али радост ништа, и када је флауту посматрао један часак, рече тихо: „Шта ћу с тим ?“

„Научићеш да свираш у њу“, одговори мати са нешто попоса.

„Доцкан је“, одговори он, жалосно машући главом, „сада сам намислио друго.“ — Учини му се, као да га примораваја да нешто умјао опет ништа с гроба. —

„Чујеш ли, изгледа да си се јуче жестоко обрукао“, рече отац, када се најоше при доручку.

Он се тихо смешкао у себи, а отац је гунђао нешто о недостатку частољубља.

Близнакама су очи биле велике, неисправне, и када би се погледале, пређао би им блажени осмејак преко лица. Оне су бар биле срећне.

Недеље пролажаху. — Жетва се свесе неопћећена у житнице — захваљујући Павлову неуморноме старању. Била је благословена година, како је одавно није било. Али је отац већ рачунао, како би приход најбоље могао употребити за своје спекулације с тресетом.

Торокао је и даље по староме, и што му се господин Дуглас више јављао, у толико се више разметао по крчмицама о благослову његова учења.

Како је једном улучио у нарави, мирао је сваку јаку новом појачати. — Ма колико господин Дуглас био трпељив, ипак му је једном морала дојћати злоупотреба која се чини с његовим именом.

Било је једном пре подне последњих дана месеца августа, када Павле, који је с Михаилом Раудсуом радио на дворишту, сиђи како висока прилика суседова иде преко поља право к њима.

Он се уплаши, — мучно да је то што добро значило.

Господин Дуглас му пријатељски пружи руку, али му је поглед испод свијех, косматих обрва предсказивао зло.

„Је ли отац код куће ?“ упита он, а глас му је звонио раздражено и љутито.

„У себи је“, одговори Павле спуждено, „ако допустите, отарапићу Вас до њега.“

Отац скочи мало збуњено са столице, када спази неочекиваногa гостa, али се одмах прибра и поче хвалисавим гласом: „Баш је добро што сте дошли, господине — прво ми је потребно да говорим с Вама.“

„И мени с Вама !“ одговори господин Дуглас, дошавши са својим крупним телом до самога њега. „Ко Вас овласти, драги пријатељу, да злоупотребите моје име ?“

„Ја — Ваше име — Господине — шта се усуђујете — Павле, изиђи !“

„Нека остане овде“, одговори Дуглас, обрнувши се Павлу.

„Он ће да изиђе, господине !“ викну стари, „вађда сам ја још господар у својој кући, господине ?“

Павле изиђе из собе.

У мрачноме ходнику наће матер, која је била склопила руке и укочена погледа гледала у врата. Када спази њега, брзину у плач и стаде ломити руке. —

„Одбиће нам још и тога једнога пријатеља, кога имамо на земљи“, јецала је она, па паде у његова наручја, грчевито се тргујући, када би неовке људи гласније до ње допрле.

„Хајде одавде, мамице“, мољаше је он, „ово те сувише узбуђује, а помоћи не можемо.“

И преко воље допусти да је он одатле у собу за спаваше.

„Дај ми мало сирћета“, мољаше га ова, „иначе ћу пасти.“

Он учини како му је наређила, и док јој је трајао слепе очи, говорио јој је врло гласно, само да не чује викање људи.

Намах се зачу лупање врата — — за час наста тишина — необична тишина — на се зачу звекет звонца и промукло бесно викање очево:

„Султане, — држ' !“

„За Бога, он дражи пса на њега“, викну он и полете у двориште.

Таман још стиже да види како је Султан, велики, зао самсов, скочио Дугласу за врат, док је отац с бичем у руци трчао за њима.

Михаило Раудсуз држао је руке у џеповима и посматрао је.

„Оче, шта чиниш ?“ викну он, истрже му бич из руке и хтеде потрчати за псом, али пре него је мигао притрчати, лежао је нас, удављен снажном јесењом диновом, на земљи, опружившн све четири.

Дугласу је цурила крв низ руке и леђа. Гнев као да га је сасвим прошао. Стаде, обриса рупцем руке и рече с доброђудним осмехом:

„Једна животиња мора да је у то перовала.“

„Ви сте рањени, господине Дугласе“, викну Павле, крушећи руке.

„Учинило му се да је мој врат телећи бут“, рече он. „Хајдете мало са мном и помозите ми да се оперем, да ми се женскадија не уплаши сувише.“

„Опростите му“, мољаше је Павле, „није знао, шта чини.“ —

„Хоћеш ли натрат, дераче“, јекну очев глас с двориште, „зар неш да се сложиш с тим неродоимником ?“

Песпице суседове заиграше, али се савлада и рече с усиљеним осмехом:

„Вратите се — син треба да остане код оца.“

„Али ја хоћу да поправим —“ муцао је Павле.

„Варалица, пагконе !“ чу се са двориште.

„Вратите се“, рече Дуглас, стегнувши зубе, „умирите га — јер ће иначе ако прође.“

Па онда поче из све снаге звиждати неки марш, да не чује псовке, и откорача сиљно . . .

Стари је бесњео по дворишту као луд, бацао се камењем, вртео је руком жестећи по ваздуху и тамкао је ногама тамо амо.

Када сретне Павла хтеде га ухватити за гушу, али у томе тренутку изађе мати с јаким прикоом из врата и баци се међу њих. Она обухвати Павла обема рукама, хтеде такође нешто рећи, али јој страх од мужа свеза језик. Могла га је само погледати.

„Жестиране“, викну овај, презриво мичући рамењима, и окрете се; али како је свој гнев морао исказити на некоме, паде Михаилу Раудсузу, који се баш полако прихвати посла.

„Шесто једно, шта ту звјаш ?“ викну на њ.

„Радим, господару“, одговори овај и погледа га опшро испод црних обрва.

„Шта ми смета, шесто, да те здробим“, викну стари, потурајући му песпице под нос.

Слуга се скиче, и у томе тренутку полетеше му обе песпице господареве у лице. Он се затури — из мрачнога му лица ништа се последња кап крви, — не дављи гласа од себе, маши се секире. — — —

Али у тај му мах с леђа ухвати руку Павле, који је са све већим страхом посматрао овај призор, отме му секиру и баци је у бунар.

Отац хтеде поново налетети на момка, али га Павле, брзо одгурнси, обухвати око паса, и, ма да се старац бацаше погама и рукама, одвуче, прибравши сву своју снагу, на рукама у собу, чија врата спозна за собом закључа.

„Шта си учинио оцу?“ питала је мати, која је, заневши од ужаса, посматрала овај насилни чин, јер јој је биво сасвим необјашњиво, како се син могао прихватити оца. Поглед њен лутао је плашљиво по њему и понављала је тужно: „Шта си учинио оцу?“

Павле се сажe к њој, полуби јој руку и рече: „Умири се, мамице, та морао сам му спасти живот.“

„А сада си га затворио? Павле — Павле!“

„Док Михаило не оде, мора остати унутра“, одговори он; „не отварај му, — јер ће бити несрећа.“

На онда изиђе на двориште. Слуга се, гринцајући црну браду, био наслоњио на врата од стаје и гледао га је пакосно.

„Михаило Раудсуе!“ довикну му он.

Слуга се приближи. Жиле му на челу беху набрекле као плави конопи. Није се усудио да га погледа.

„Твоја преостала плата износи 5 марака и 40 пфеинга. Ево ти их. — За пет минута морам напустити ову кућу.“

Слуга му добаци поглед, тако необично мрачан, да се Павле уплаши при помисли, што је тога човека без икакве слутње толико трпео поред себе. Он упре поглед у њега, јер се надао сваког тренутка да га нападне.

Али ћутећи окрете се слуга, оде у шталу где скупи своје ствари и два минута затим изиђе на праг. — За време целога тога страшнога призора није пустио гласа од себе.

„Тако — а сада хајде к оцу“, рече Павле, чврсто одлучен да претрпи мирно све ударце и псовке.

Он отвори врата и очекиваше да види како отац на њ налеће.

Овај је седео у углу софе, сам потонуо у себе, и зверао је преда се. Он се не помаче ни када му Павле приђе и моли ли га за опроштај рече:

„Није ми то биво мило да учиним, оче, али је морало бити.“

Он му добаци само поглед са стране, па онда рече горко: „Теби је слободно учинити шта ти је драго.... ја сам стар човек, а ти си јачи.“

А затим опет потону у себе.

Од тога је дана Павле биo господар у кући.

XIV.

Протекло је од тада три недеље. Павле је радио, као да је роб. На ипак га је биo обузео необичан немир. Када би могао за тренутак да се одмори, није се могао више скрасити код куће. Све му је биво, као да ће се видови срушити на њ. Тада би лутао по рудини или по шуми, или би се шуњао око Хелеенстала. Шта је намеравао, није се усудио сам себи признати. „Када бих тамо нашао Јелисавету, чини ми се, морао бих од стида потонути у земљу“, говорио би себи, на ипак се свуда обазирао за њом и сав би задрхтао од стрепње и радости, када би из даљине спазио какву женску прилику.

Поче занемаривати и ноћни одмор. Чим би заспали у кући, шуљао би се и често би се враћао тек у саму зору, да тешке главе и изломљена тела поће на рад.

„Хоћу да поправим — да поправим“, шаптао је често, и када би косом прошишао кроз жито, говорио је у такту: „да поправим — да поправим!“ — Али „како?“ то ни мало није знао; чак није ни знао, да ли је Дуглас уједама пса повређен.

Једном, када је у сумрак лутао с ону страну шуме, виде Михаила Раудсуа како иде од Хелеенстала. Носио је на рамену ашов, а о њему свој спезжак. — Павле га погледа општро право у очи — очекивао је да од њега буде нападнут, али га слуга плашљиво погледа са стране и обиђе га у великом кругу.

„Она рђа изгледа као да спрема какво зло“, рече он, гледајући за њим.

Дуглас је примио у службу овог истеранога, као што причаше један од надничара, и када је отац то чуо насмеја се и рече: „То и личи подлацу, тај ће ми спремити лепо колач.“

Био је тврдо уверен, да је Дуглас ствар предао државином тужиоцу, шта више уживао је донекле у помисли да буде осуђен — „неправедно“, разуме се, — и поштo прође дан за даном а тужба не дође, говорио је подругљиво: „Мајестични господар воли крајње рокове.“ —

Али Дуглас је показивао воље, да учињену му поругу сасвим заборави, шта ваше не отказа ни позајмљени новац. —

Павлова је душа била пренута захвалности, и у колико је мање налазио пута да је искаже, у толико га је више тиштао срам, у толико га је боље гоило немир.

Тако је једне ноћи стајао опет на бастионској огради Хелеенстала.

Магла ране јесени лежаше на земљи, а упела трава скупљала се полако. — Бела кућа утонула је у сенци ноћној, само је из једнога прозора светлуцала мутна, тамно црвена светлост.

„Ту је она будна крај болне метере“, мислио је Павле. И како није знао другога начина да је зове, поче изиздати. — Два, три пута заставе да ослушне. — Нико не дође, а душу му обузе страх. —

Пипајући потражи ону отковану летву, коју му је Јелисавета онда показала, и када је нађе, уђе унутра. — Граничне му кидаху одело; као у пустиња пузао се по поду, да нађе стазу. Напослетку изиђе на чистину. Бели шљунак расипао је неку неодређену полусветлост, а јасиње засветле жижак у болесничиној соби.

Седе на клупу и упре поглед онамо. Учини му се као да се иза завеса креће сенка.

На један мах би светлије око њега .... Руже се виђеше у ноћи .... Шљунак се сијао, а кућни забат, који се баш сада још уздизао у црној гомили, сијао се тамноцрвеном светлошћу, као да га је озарио ярак ју тарње румена.

Зачуђено се осврте — — крв му се следи у жилама, — — високо на ноћном небу подиже се крвава светлост ватре. Црни облаци синчаше се пламеном оквирама, бели пламени подигоше се међу њих, а високо се уздигоше ватрени зраци, као да је северна светлост на небу.

„Очински дом гори!“ — — —

Са дворишта чу збуњену вику. — Слуге су трчале збуњено тамо амо, слушкиње су домаће руке — сестре су трчале и викале његово име. —

Седо се баш набудило.... Друм се напунн људи Довукоше кофе за воду, а и неки исушени шмрк.

„Где је господар?“ пикну слугама.

„Баш га унесе — скрхао је ногу“, одговорише. — Несрећа за несрећом!

„Нека гори житница!“ — довикну другима, који сасвим збуњена спасају неколико малих кофа воде у пламен.

„Спасавајте стоку — чувајте, да не угрчи у пламен!“

Три, четири човека пожурише се у шталу.

„Ви други на кућу — не износите ништа.“

„Не износите ништа!“ поновн он, отржући неким страшим ствари, које су баш носили на куће.

„Па хоћемо да спасемо!“

„Спасите кућу!“

Пође журно уз степенице. У проласку спази мајер како нема и без суза седи поред оца, који је цмиљећи лежао на софи.

Крса једну баду искочи на кров.

„Дајте црево!“

Закачен за виле, дотурише му металин врх. Пруштећи пређе млаз воде преко загрејаних трепова.

Лахао је на слемену, хватајући му се угрејане, у косу му нападоше усијане искре, које су долетале са житнице, на лицу и на рукама отворише му се мале, усијане ране. Он не осети ништа шта му бива с телом, али виде и чу све око себе — чуја као да су му се умножила.

Виде како спопона у ватреним млазевима увлечу у небо и у дивним лукима доле падају — виде како коњи и краве истрчавају на пашу, где су међу оградом били добро склоњени — виде пса, упола изгрела од јаре, како кида лањац.

„Одрешите пса!“ викну доле.

Виде мале лепе пламичке како у плавкастој светлости са забата житнице прелећу до суседне шупе.

„Шупа гори“, довикну доле. „Спасите што је у њој.“

Неколико људи одјури да извуку кола.

А међутим пиштао је и пруштао млаз воде преко крова, зарио се и у греде и сливао под трем. — Избише пред њим мали бели облачићи, па ишчезоше да се појаве опет на другом коме месту.

Сада му на један мах паде на ум црна Суза, која је била затрпана старудијом сасвим у дну шупе. — Нешто га текну у срце. — Зар да пропадне и она, у коју се његово срце од најкада надало?

„Спасите локомобилу!“ викну доле.

Али га нико није разумео.

Жеља да спасе „црну Сузу“, обузе га тако силно, да му се за час учини као да мора да жртвује и саму кућу за њу.

„Смена овамо!“ викну доле међу гомилу људи, која је већином стајала беспослена најајући.

Крупан један ајдар из седа попе се, скиде трем и прокрчи себи тако пут до слемена. Њему Павле даде црево, па се спусти — чудећи се у себи, како није скрхао ногу или руку.

Затим продре у шупу, из које му већ избијаше на сусрет загушљив дим.

„Ко ће са мном?“ повика он.

Прајавише се два надничара из седа.

„Напред!

Ушоше у дим и пламен.

„Ето руде — држите — брзо напоље.“

Пруштеће и дуваЈући искотрља се локомобила на двориште. Иза ње и њених спасителя сруши се кров од шупе. — — —

тем? Тешко је разлика између једног и другог. Доле смо код драматичара изнијели на обради тома на свакидашње модерног психолошког живота, на изношење ваљених ријечи страна и на пријатношње туђих књижевних облика о моралу и о части, на шалење подсмеху и једног и другог с новчу интрузивних појава и духовитих досковица којима се Судерманова драмска дела одликују, дотле напоменимо у Судермановим романима, на и новелама, на оригиналну собилност која врло често врелази у суморност, и на изразиту склоност ка — свечаности, што нам све укупно показује Судермана у сасвим новој светлости, светлости у којој нас се он и у својим последњим дјелма трагедијака, а нарочито у „Јонаху Крстељу“ показао. Доле у свима његовим драмским дјелима напазимо с једне стране на приличко општо свакидашње карактере, општност коју иногда често пута врло вешто покрива употребом оригиналног берлинског дијалекта и верно репродукованих слика, израз и хорезница из појединих берлинских кругова које Судерман као мало који нематик високе даровите доба познаје, а са друге стране на изнесена конвенционална претеривања у сликању карактера и ситуација која често пута прелазе у карикатуре, као што је то на примјер случај код дама виших кенигсберших кругова у његову „Завичају,“ код Dr Bajra у „Sodoms Ende,“ и т. д., дотле се као романсијер и новелиста свим силама труди, да му карактери што прецизније буду израђени и да их слика од свега онога што је општо и свеопће. Једном ријечи он као драматичар — да употребам Брандеса израз — сликa своје карактере у драми јасним, осолним, животним бојама, а у романима и новелама најмање су му боје сина и дана. Тамо је вун хумора и сатире а овде обилан и сумора.

Од његових досадашњих радова нарочито се истичу: У сумраку (новеле), 1884.; Част (драма), 1890. (преведена и на српски); Прокаст Содоме (драма), 1891.; Јованданин сватови (приповјетка, преведена и на српски у „Забавнику Срп. Кн. Задруге“), 1892.; Завичај (драма), 1893. (преведена и на српски); Вилајет, (романи), 1894.; Легитирски број (роман), 1894.; Моритури (позоришна игра), 1895.; Кутак среће (позоришна игра), 1896.; Крсташ Јован (трагедија), 1898.; Три чавлина кора (драма) 1899.; Шаук и Јао (драма), 1900. А.

Манастир Радовашница. У чаробној долини, на подножју шумовитог Цера, дижи мали манастир Радовашницу. Црква је посвећена Богородици, што сваканка потврђује на самој врати. Покривена је умјетничким израђеним дашчицама и има једно мало куле. Изнутра у самој цркви види посетилац и фреске, али без умјетничке вриједности, сликане 1799 год.

Сама црквица подигнута је на темељу једне старе, која је била много већа, што се јасно види по остацима који вире на бријег траве.

Манастирске зграде су сасвим скромне. Иначе, и ако је посвећено, једва већинок иде њиме.

Дивно је у вече седети под гостољубивим орахом и уживати у красоти природе, слушати прекаливање славуја, удисати мио мирне безбрижа цвећа полског, које у околини обилно расте. Тако вечери једу овде с пролећа често и озорне човекову душу после напорног рада.

Старешина манастира, свештен отац Сава, љубазан је и гостољубив свештеник који се искрено стара како би посетиоци угодно борављење што пријатније у овом кутку мира и тишине.

В. Т.

Младост (сликао Жигмунд Алдујевић). Беседо! Жустар је коњић што не носи, али је поуздана рука што га водиде држи. Живо бије срце у грудима, бије од радости што је живот тако лен, што га још младост псвукује, што га пајлепше наде ките. Не бој се, заборавута другарице! Под управом погодне руке, онако срећна и задовољна, поћи ћеш и на крај свега!...

Српска Виша Девојачка Школа у Сплиу. На најлепшем месту, на самој обали морској новосаграђене зграде ове српске школе. У њој је до 50 ученица, а било би их и много више, када не би у овом заводу био ограничен број ученица. — Нарочите нам је мило, што ова Српска Виша Девојачка Школа узима нарочито лен глас и у грађанству и код власти.

Орање и Српска задруга (свирио М. Јовановић, дворски сотограф). Поред слика појединих српских предела и места, доносиљено је времена на време и сотографске снимке народног живота у дому и у пољу. Данас износимо слике Орање и Српска задруга које су снимљене на уседном народном добру у Товтидеру.

Фамилија краљ краљице Св. Влаха у Дубровнику (по акварелу А. Кмикер-Перденој). Који је био у лепом српском Дубровнику, вероје је заволити и оне лепшом карактеристичне типове, што се овде онде виде у народној ношњи. То су т. зв. ферајини, посиља, који се најрадије скупљају и бивају у складу живописне јаркe боје. Лепо су пишчанима за радних дана, још више обрађују иногда на се недељом и празницима када се изобаље у своје свеч.ане руко, по којем се не би могло ни помислити да се баш о тако тешким пословима. —

Место погибље Јанка Хуњадског (сотогр. снимио г. Врашевић Шумановић). 29. октобра 1444. године у бици код Варне (крај Црног Мора) луто пострадаше неродници Мађари од Турака. У тој бици погибе и сам мађарски краљ Владислав I. Наследник мађарског престола беше малолетни Алберотов син Ладислав V Посмрче, те тада због тог буде изабран аристократи највећи бољар Јанко Хуњадски да управља Мађарском у име њеново. Управа Хуњадскога беше сложена и врло родољубна, јер је новозлоше турске најаде на Мађарску средином одбијао. — Али 7. октобра 1448. године дође на Косову до отворног боја између Хуњадскога и Турака. При овој сукоби Хуњадски је хоштао и српске деспота Ђурђа у појединку, али Ђурђе не могаше престати још веће пакости Јанковој у размирици с краљем Томашем и с Млетима. Хуњадски због тог прогласи Ђурђа незахвалним издајником и запаси му сва добра у Угарској. За тим удари с великом војском преко српске деспотовине, пленећи и палећи села и секући народ; тако стиже на Косово. Ту се заметне строховит трогодишњ бој, који се завши поштовом погибљом хришћанске војске. Само се мали број хришћана спасе. Међу њима бежаше и Јанко, и то преко Ђурђеву земљу; зато буде позван, ухваћен, одведен у Смедерево и затворен. Тек тешто је Ђурђу пратио сва остала добра, буде пуштен у Мађарску. —

Позната српска пјесма „Страдање краља Јанка на Косову“ говоре се за ову погибељ Хуњадскога; а сликa, коју доносимо у овом броју, представља, по предању српскога народа на Косову, место најљућега окршаја крај Ситнице, преко које, како се прича, беше тада мост на којем и ово којега Мађари најљуће пострадаше.

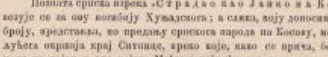

НАУКА

Неколике о прању или прављању

Коме није позната она појава, кад се слатка шкрп. добивена од проја грожђа, замути, кад се у њој стану дизати искрице и искупљати, те цветне пенушавке, кизељче, комешање; кад после неког времена мутљавина падне на дно а течност се избистри да буде као, она опојна, алкохолна течност, која „весели срце човечије“! Те је појава препирала или врења. Шта је иногда промењава у слаткоме, грожђаноме соку? Неке неприсутне клице — споре — од сплавних бића, које се налазе у ваздуху, на кожурицама грожђаних зрна, у земљи виноградској где она и прелазе. Падајући у слатку течност, у којој има грожђане шећера, ове клице нађу угодно земљиште за свој развитак; ове се хране, размножај и множе, те се с тога шкрп. узмути и узвре. Услед ових „шећеролубивих“ бића, шећер се стане распадати: од њега постаје алкохол, ова течност што једе нину јачину, и угљена киселина, која се подиже у облику кидушестих мехурића у шкрп. Што је више шећера у грожђану соку, то ће бити више алкохола каснио онате: с тога зрелије, слађе грожђе даје жешће вино. Кад има у њиу поиште угљене киселине, оно буде после пенушавко или шампањац.

По горњетом прсиу каио се пречисти; сас мутаљ падя на дно као талог или стола. У томе талогу налазе се каквад која живина прсве опна. Кад прочитамо микроскопом живини квасац, спиниће у њему безбројне јајашца белања, тако сићашна да их има на стотине хиљада у једној јединој капљици. Мерељем је нађено да им је величина 2 - 12 милионитих делова од милиметра. Као што је још напоредно лучком, тако су и белање квасца округле спиниом, крој коју бива прилично хрупе и нетрупе грађена; као што још садржа белање, тако и оне белање садрже у себи безизменичеће грађево, протоплазму, у којој се скривају животне радње величине. Квасац није без живота, као што се чини при сналашном погледу; напротив он је прешун живе бића, која се убрајају у глинице, бољке бољ зеленила које живе готовасица. Ово се глинице, у поменутим приликама, мноше тако нагло, да од једне белање буду за 24 часа 4096 белиц. Мако Реес, који је први научно испитао ферментиме квасца, нашао је у шприма неколико врста глинаца, као Saccharomyces ellipsoideus, S. apiculatus, S. Pastorianus, S. conglomeratus. За прних 48 часова изазвали прсве нина обично S. apiculatus, за тим прекида S. ellipsoideus. Од ових врста квасца, ако и од других глинаца што доспевају у слатку шпру, много њихе укуе и мирне и доброта вина; ако залутају злокобне бактерије у шпру, вино ће добити разноврсне болести.

Кад је пре 200 година Холандјанин Левенхек, истражујући основе микроскопског посматрања, запазио живе бића у течностима које препарат, није се знало у ово време: протумачити, од куда се образује та организација у течностима. У ово доба беху природне науке за тако високе ступњу, да се дошло до класификације, о се може које му драго метал претворити у злато; дошло се да буде потпуну ин уранје и стратегиша; да се може и сам човек (вештачки) конструкције) произвести у хемиском судовима. О тога није чудо што се тада узимало, да су жива бића у течностима што препарат постала из њихов иморганског градива т. зв. самопостарењем (generatio aequivoca, spontanea). Ну чуше се и гласови који то порицаху. Између пристаника претпоставке о самопостарању и њених противника расплакте се ово полезиме прошлога века огорчена препирка, која свада у којекаке што су нодјеле у области природних наука. Тек 1837. г. познато Кагьар де Латур да има узрочне које између врена и живота, а у седамдесетим годинама овога века Луј Пастер доказа необориво, да нема самопостарања при врсту течности и да нема врста без живих организама. Овај чувени Француз, који је надужео човештво и природњачки свет против безакла, доказао је да су гласнице, т ј. кисели, узрок препарат, кое год и трулежне ито проузрокују гљивице-бактерије; да кисели живи о трошку шећера у течностима које препарат и да га разлаже својим животним радњама на скоро једнако количине алкохола и угљене киселине, градећи при том и мало количине глицерина и ћилибарске киселине. Онако разлагање шећера названа је у науци алкохолним врењем.

У свакодневном животу често срећамо појаве врења; оне су основна извесних забрачних производа. При мешењу хлеба и бранењена врењем буде тесто растворено, пухнасто, сољиво, сваранивије; то се постиже додавањем квасца, или квасца теста. При варењу пива киселе се слатка јечмена чорба врењу, под утицајем једне врсте квасца Saccharomyces cerevisiae), који се доиста налазимо од пивског квасца. Сладни шећер извесне чорбе претвара се у алкохол и угљену киселину; од врсног добија пиво своју си ту, а од друге своје пенушавост. Хмељ даје пиву јоп и пријатну горчину. Пиво је мање не тако богато алкохолом, које се налази у пенушавом, накидном врену. У најповеће време разних се производа т. зв. млтозних или сладних вина, која у поменико лично на токајац, шерп; она се справљају из слатке јечмене чорбе, у којој се нашпла врсне изрочитим квасцем од токајца или шерија. Од слатких воћних сокова до бинаду се препарат т. зв. воћна вина, као што су јабуковача и крушковача.

Где нма шећера, тамо нма и врења, тамо нма и алкохолног сока; у млеку нма једна врста шећера, млечни шећер, с тога може и млеко да пређе у врење под утицајем неких врста квасца; отуда се могу из млека направити алкохолна пића, као што су кумис и кефер. Татари и други азиски народи праве кумис од кобиљег млека, а кефер се производе од краваљег млека код нас у Лазропи. У скоро ће и у нас, у Врњачкој Бањи, да се пружи могућност посетиоцима бањским да уживају у овом пријатном и лековитом напитку.

Препарат слатких сокова од воћа и од разних врста жита постаје ракија, та „мученица“ нам садшто и мучитељка народа. Само се у овоме посљедњу појле препарата воће и преначе (дестилације) течност, да буде јача, т. ј. богатија алкохолом. Тако се неће од шљива шљивовица, од грожђа комовица, од шљенице, рапи, јечма и овса коњадара, од кукурузна кукурузњачка. Чувени енглески виски такође је врста комадаре. Ракије се пеку и од жалина, купина, дудина, дивљ, воће, оскорушна и т. д. Из пива се добива дестилацијом пенсих ракија или конља. Најбогатија ракија ракије то је шпирит, који садржи 70—99% алкохола. Кад се неће шпирит, тада се производи врење у течностима, које буду слатке услед јечењог сладја, а прелазе у врење додавањем пирочитог квасца. За тим се произвела течност претиче, да се истера што више алкохола. Кад се поновна шпирит са водом прави се најбогатија ракија, шпиртуља или клинара, која порађа често пути најразичнију худобу.

Појаве врења познате су од најстаријих времена; људи су још од најдавнијих знали да праве сокова пића која су добивали врењем. То сведочи предаље о Ноју и винској лози; на то указују предаља старих народа, по којима су свеш лица као Осирид, Дионис, проналази справљање вина. Херодот и Диодор причају, да су још стара Мисирци правили неко вино из јечма, које називају „питос“. Стари Јелини и Римљани називају вино а презирају пиво, које су, сматрало прело Мисира, пошивали. Знано је из историје да су Илири и Панонци употребљавали пиве напоје на вино: исто тако и Скити, који беху на рођу слеву као дубровачки јаког пића. Занимљиво је да су врели данашњи Французи, стари Гали, волели неку врсту пива. Тацит вам је останио доказа, да су и Германци радо пили пиво. Стари Словени нмађаху медовину, која бешё онојно пиће. У нашем старим списима

цима можемо се одазвати, а то ће бити довољна аповеја, пиће налик на пиво или на руски квас.

Посленика старих народа ова произвођа пића беху само зутака и чумарића без комиша; са напретком науке, нарочито хемије и биологије, побистрише се мутни догађаји погледи на појаве врења: напредо се успевавање и природне праве, заснивано на врсту (ферментација); данас се граде неборјене врсте вина, пива, ракије, лимонада и газнових алкохолних пића, тако да овај неразмерни век нам у не малој мери, да задовољи своју потребу производња и потрошња пића добивених алкохолним врењем.

П. М. Илић.

КЊИЖЕВНОСТ

КРИТИКА

Malcolm Mac Coll. Le Sultan et les grandes puissances. Essai historique. Traduit de l' anglais par Jean Longuet. Préface d' Urbain Gohier. Paris. Alcan. 1899, на 8-ни. стр. XVI—269, страје 5. дин.

У опоме су свеу привукљени и креадени политички хлопци енглеског публицисте Malcolm Mac Coll-a, који су излазили 1896. и 1897. године у Daily Chronicle, водећем јерменских новина у Турској. Они су нами за сирху, да узбуде енглеске јавне мнење и на тај начин принуде Солзбсу да посредује у корист несрећних Хришћана на истоку. Свима нам је позната крајња разподушност и неверја великих сила у тим жалосним, но цивилизацију Јевропу, потезним догађајима.

Нетиц је хтео да сазна, докле племенитијег потомства, у ерзтучателној борби, одвратну силу јерменских хонола и нечувено саучешће великих сила у турским злочинствима. Зато је још додао јеан историјски преглед енглеске политике у опште на истоку. Он ту истрено прекорљује споразум међу Русијом, Француском, Енгленом и Италијом за решење, како источног питања, овога водоврога Европејска чвора, тако и у опште за решење свих великих међународних питања и сноровн, ово којих се данас прекорљ, оружају и крвиве т. зв. вољне просвећене нације.

За француски пренод ове књиге написао је увод један од најодличнијих француских публициста, Urbain Gohier, који је пошшат са онтрине и својих чланова у заклешитој клевнци у корист плаонаш Дрејфуса. Он је нано, у неколико бојених страница, са француске стране, волика одговорност пада на француску дипломацију у јерменским возолима.

Сам је писац дуго живео на истоку, те му је врло добро познат овај сложени политички механизам, ако му ово ове долазеће, кроз које мора да прође и најмање питање у односу турској царевини. Само ово било би довољно, па да цотоку књигу препоручимо нашим лице образованије публике. А кад томе још додамо, да је писац по народности Енглез, и кад лако енглеску политику на истоку од врених интернационала у ствари отомањеног царства до данас, онда ну се може честитати ова храброст којом је онако лако и непристрасно нисао погрешне енглеске дипломатије и указао својим земљацима пут којим би требало да иду — ако неће да остану једна од најнапредњих и најарословенијих нација на свету.

Његова књига има данас у толико више интереса, што је со појавила на свету у опоме осталом трепутку, када јужно-азиатска бријанска истурених спекулаторима енглеских капиталиста, у вереодећем махинадијама политичких пустолина, објављено велико рат холом Албиону. Ова књига нобн ће, колико толико, поспешити свиатије Енглеза на јевропском континенту, који је, као што лако једноду мно, изузимајући неколико истакнутих изузетака, на страни крајева и јуначких Бура.

Ник.

Dr. Gjuro Šurmin Povjest književnosti hrvatske i srpske. II: Srpska književnost (стр. 227—303.

Други део Т. Шурминове књиге посвећен је историјском прегледу српске књижевности, почевши од XII века па све до најновијих дана. Пошавши да се без заметно ка једе слика постепеног историјског развитка књижевности каквог народа послужиће нам по себи важну. Колики нам радник које се тог посла латн, ставља себе у мучни положај, јер у Срба скоро и нема изсебних монографија о појединим писцима. Дај да видимо сад, како је писац извршно свој задатак.

На стварање књижевних радника српских утицали су и утичу западна књижевна струја. Српска књижевност, исто као и руска

низа је и период одушевљавања подражавачки теоријама лажних класицизама; у њој се опрезно и сентименталним прилаз западне књижевности; на српско песниче, чак и последњих времена, утицали су доста и романтичари; видео, реална школа западних и руских уметника-реалиста нашла је и налази у Срба и подражавача и присталица. И заиста, не гледајући на чета подражавања и пресење туђих мотива, српска књижевност раскрадала је и своје властито најскупље прте Лирика, над утицајем народних песама, добила је своју нарочиту боју. Приповетка не заиста још из једног круга не детаљалања народног живота, у почетку по романтичној и доцније на реалној основи. Овај мален хоризонт и јесте бан главни узрок што је српска књижевност сачувала строго националним колорит. Роман, у пуном значењу ове речи, у Срба још нема. Један круг интересантна сеоског живота не даје за роман довољно материјала, а градски живот тек се средује. Младе српске књижевне снаге, одушевљене за Западу, несхваћено се нашле у последње време симболизмом кремпљуба (обична судбина!) његовог најнеоправданије страно.

Напевнули смо да књижевност посматрано као нарш народног живота, и да описивање проучавамо наједнс с описом у које је живео, са средином у којој је радио. У књизи Г. Шурмина не најсемо нам дата историјског развитка српске књижевности, не најсемо сапке стиле промене и колебања. Остављајући по доброноси читаоцу Г. Шурминову књигу, нека читалац наиакво предстане по о развитку српске књижевности, ни о утицајима под којима се развијала, ни о утицајима њеним на друштвени развитак. Наиита рада појединих описалана у њеним случајева само су кратко набрајање њихових производа а нашто и суводпајно и досадно преречавање садржине. Истина, дапас недостаје историју српске књижевности посао је не само тежак, већ скоро и немогућан. Због недостатка потребних и значајних монографија (са малим изузетком), падало би за оваква посао утрошити много и вопе и вуке; а опет у Г. Шурминовој књизи нсмамо много.

Своје погледе на стварн Г. Шурмин нигде не изпосе. Он је само компилатор који савесно прегледава, по могућности све, што је било написано о ком описаном. Завесеба од свога, изазвала у његовој књизи са свим су изједпака. Кад му је у руками нека бола монографија (нпр. о Вуку Караџићу, Доситеју Обрадовићу, Бранку Радичевићу), тада је и написано о писцу пуније садржајем, општирнији домишљањима и закључцима. Али кад је реч о каквом незнатном описцу, о којем је мало писано, размере разматрања веома се смањују, а одена је са свим нестала. И, на пример, када г. Шурмин не располаже никаквим материјалом, он се задовољава неизвајљеним напомепама које, у осталом, нису увек ни зорне ни срећне. Чудновато је, такође (не гледајући на ограничени број критичко-библиографских и историјско-књижевних радова у српској литератури), што многи и најсвежи радови немакоме Г. Шурмину из вида. На пример, он се нигде не помиња и, као што се види из изјављења, сасвим му је непознато радпа Др. Љ. Недића: *Из моје српске лирике* (1893. год.). —

А сад да наведем којим се радовима Г. Шурмин служио и како је материјал критички разматрао. На стр. 288. оцепује се књижевни рад Милорада Поповића — Шапчанина. Те *су* прете тачно препричавање „својим речима" не баш најсрећнијега чланка Г. Милана Савића из његове књиге *„Из српске књижевности, слике и расправе"* (1893.) Ево неколиних упоредних места:

У Г. Савића на стр. 138. читамо: „Као на песника тако се види и на приповедника да су израђене о великим трудом, особитом пажњом и жупштвеном савесношћу."

У Г. Шурмина на стр. 288. читамо: U njegovim pripovijetkima je sve izrađivano osobitom pažnjom i velikom savjesnošću."

У Г. Савића на стр. 135.: „Шапчанин је пре свега патриота, те је тако рећи паводно истицао у својим драмама славне моменте из српске повести као би нама сликио и добротворно утицао на живу генерацију, како би је на славна дела храбрио."

У Г. Шурмина на стр. 290.: „U dramama je bio ponajprije patriota ističući svagdje svijetle momente iz srpske povjesti, ne bi li tako potaknuo mladi naraštaj na slavna djela."

У Г. Савића на стр. 150.: „Шапчанин је напослио и шаљиву игру „Госпођица као сељанка" не Пушкиновој повпатој новели."

И у Г. Шурмина на стр. 290 реч по реч: „Šaptanin je napisao i šaljivu igru „Gospodjica kao seljanka" po Puškinovoj poznatoj noveli."

Мислим да је оних примера доста. Ја сам их узео из једне само расправе. Онако је и у осталим.

Разматрајући најновију литературу, Г. Шурмин често улази у необјашњене потрешке. Тако на стр. 291. он на широко говори о књижевне заслугама Драгутина Илића умпожећи га псома, и као Драгутин заслужује ту похвалу само по великој количини (али не и по каквоћи) својих разноврсних чланака, новела, драма, стихова . . . истампаних по свима српским периодским изданима. — Врата његова Војислава Илића, прерано умрлога (1894. г.), стекла Г. Шурмин, не знамо по чему, више од Драгутина. А Војислав је несумњиво био лирски талепат који се инспирацно Хајнеом, Бајроп и Лермонтовом. У песнпм производима налазимо прекрасну технику и обраду стиха, разноликих слика и искрепост осећаја. Од најновијих српских песника Војислава треба несумњиво сматрати на прво место. Г. Шурмин веома штуро обележава творевине овог песника, а о каквом утицају Бајрна, Хајнеа и Лермонтова нема ни помена: али је што на цело страна непотребно и досадно изкитање Војислављева лирско-епског спева „*Рибар*" (подражавање „Демону" Лермонтова и „Фаусту" Гете-в).

И даље каже и ради на књижевном полу један од најдарпијих писаца седамдесетих година — Милован Глишић, хумориста, познавалац чобечега срца и живота српских сељака. И ако се у његовом производима опажа утицај Гогоља (он га, у осталом и најбоље проходи), ипак је Глишић знаменита књижевна снага. Г. Шурмин га оцепио у нешколпо речи оцепује: „Milovan Glišić je mio pripovjedač srpskoj publici jer piše o svim u narodnom duhu i to pravilne pripovijetke iz seljačkoga života" (стр. 291.) Нарпо, али не верујем да је и довољно да умери.

Другог хумориста, такође веома дарпитог, који је пун словенског, Гогољевског хумора — *Остоја Срећка* — Г. Шурмин никако не спомиње! Међутим Г. Срећад већ одавно рада и написао је нскопико драгоцених и великих ствари (*Божићна песница, пои-Кера и пои-Стира, Поход Слава* и т. д.)

За то Г. Шурмин с парочитом пажњом пише о Г. Вл. Ђорђевићу који се бавио: „обављајући различне државне службе (када је министар председпик) реген банка и Државном Штампаријом" (стр. 291). Он га у јесеп књижевности, стакла ваше М. Глишића, ода Илића, Јаше Јаворског и других.. А каиш? Може бити сарказам benevolantiae.

Такође мало места нашао Г. Шурмин и за Јанка Веселиновића дарователа ланца који ради од 1887. године. Рођен и сам у народу Јанко Веселиновић целу је своју младост провео међу сељацима (био је сеоски учитељ). То му је и дало могућности да блиско познна сеоски живот. У сп јем ц описивдама (сликама и приповеткама) он прекрасно инока анализе душе простих људи, Јасних потеспма, кратко и топло, слика он изучи сељачки живот са свима његовим мукама и радостима. Поред општег интересопања, у производима Јанка Веселиновића наилазимо са и богат етнографски материјал. Јанко (под оним именом познат је у народу) — љубимац је у сеоској кућпма су расумљиви и познати мотиви производјених производа. Јанко је потпун талепат, непосредпа природа. 1898. године штампао је у журналу „Дело" роман *„Гумно код краћичког друма"*. И опо је покупка) у српској књижевности да се женске градски живот човека у опште а не само српског сеоског. Јунак у роману савремени је интелигентни карпјерист.

Ипак се не може рећи, да је овај Јанков производ најсрећнији; на против, много је одабља од осталих. У осталом, Јанко је мој, прима нешто ни скученога и уског круга народних приповедака на које се везала српска књижевност. Последњи производ Јанков и не спомиње Г. Шурмин: вероватно о тога што се истакло у истим нах кад и његова књига. — У реду млађих српских књижевника, Јанко је на своме угледпоме месту, а Г. Шурмин додељује му свога *седамнаест* пета. — После овог дуго се задржава на одени књижевног рада Ђ. Ђаковпћа Дучића. Чудновато је да поред овог учпног мо-лодца не говори ни једне реси о осталим српским научарима, па чак ни о Стојану Новаковићу.

Напео сам најучљивије недостатке ове књиге. Не би било у реду да поконм сас што су већ казали рецепзенти: академпкар Вацрослав Јагић („Дело," 1898. II —III и Archiv für Slav. Phil., 1898.) и остали (нпр. Бранково Коло, 1898., бр. 46). Они су већ изнели остале, више или мање, веће пли мање потрешке.

Много је боље нарађен први део, т. ј. старо-српска књижевност; овде је расположено више солидном трудом, коју је и употребио. Али ни ту није било без потрешака. Тако на стр. 290. говорећи о раду Св. Саве, описац наводи као један рад и Хилендарске Типик. Уз то се чуди, откуда у том Типику посних гласова (назала) над их нема у осталим производима Св. Саве. „Po svoj je prilici" решава ово питање: „to od kakova recepitvača." А да је описац прочитао рад А. Дмитријевског, професора Кијевске Духовне Академије „Описапје Литургпческих рукописей. Т. I Типикй", наше би свпма утврђено мишљење, да Хилендарски Типик није оригиналан рад, већ такпи пренод грчког типика Кесрегпдског пзвестрца. Други научар, на којег Г. Шурмин упућује (Кпнзков Дпмитрије: Споменпк XXXII), претпоставља да Св. Сава није преводно типик, већ да је то учпнио један од његових ученика. Своју претпостављу утврђује разлпкама у писаљу Хилендарског Типика и Карејског које је писао Св. Сава —

Овако исто потрошио је Г. Шурмин и при одређивању склопа Царе Душанова законика (стр. 241). Он не наводи напоредан рад Т. Флоринског „Памятники законодательной деятельности Душана." Такође се не користи ни новим радом г. Ст. Новаковића (законик Цара Душана, 1898) који се у многом одликује од рада Флоринског — Ово су рекли бих ја, сувишне, али је овакових ситница пуно много.

По свему, дакле, рад Г. Шурмина не представља резултат марљива изучавања споменика старе и нове српске књижевности, већ само рђаву компилацију чега рђавих историјско-књижевних чланака о српским списковима. При свему пажљивом читању не може се запазити да ли су писцу познати оригинални производи српске књижевности (нарочито поезије) или познавања што су друга писала.

Србе до сада нису имали праву историју своје књижевности. Ту празнину не попуњује ни Г. Шурминова књига. У самој ствари, не може се рећи ни за што је написана. Сви они који се озбиљно занимају јужно-словенском књижевношћу тешко да ће овој књизи тражити. А обичан читалац неће у њој наћи ништа ни нешто ни нешто јасне представе о српској књижевности, какви су у њој били а какви су сада правци и токови.... Морам још приказати и ми је, поред свег интереса за Јужне Словене, крај великог труда жешло за руком да сваладам ову књигу, конспективну и недовољно јасно израђену Г. Шурминову књигу *).

В. Корбићев.

УМЕТНОСТ

ПОЗОРИШТА

Обичан човек, пала у три чина, написао Бранислав Ђ. Нушић. — Први пут у Народном Позоришту 23 маја 1900.

Садашњост. Београд; догађај у једном винограду на тобчадерском брду.

Жарко Данјаковић, песник и српски великодостојник, осуђен због једне своје политичке песме, склонио се у винограду свога друга Душана. Душанови, отац Арса, мати, сестра Зорка и нека родбина Вићентије Петровић чиновник у пензији, не знају још ствар у томе облику, јер им је Данјаковић из обзирности представљао ход имењом, овог једног друга Душанова, Влајка Михића из Јагодине. Као прва непријатност младом бегунцу, случај је да су Арса и Вићентије стари познаници Влајкова оца, Јованче Михића из Јагодине. Наговештај заплета кроз који ће она имена ствар даље кренути. — Зорка радо чита песме, заволела је стихове Жарка Данјаковића, и не познајући, заљубила се у замишљене њихов песника. И представљен Влајко Михић симпатичан је, као је обичан човек. Данјаковић мештанин, који чује исповест, бојећи се да се пријања не изгуби над се песник отвори у дуеци обичног човека, којује ви симпатије према обичном човеку, и рашуме се добија их. Док се овај дубавни дует заљуби својом поезијом, Арса се „младић доноси и напиклавши у договору с Вићентијем и женом сватове, ради згодијег исхода, а крајући од деце, позову јон у госте и она, Јованчу из Јагодине. И сад настаје низ комичних ситуација са „питеропо-ом, кроз које ће проћи сплом отац, и којима су испуњени други и трећи чин комада.

Најзрелије наложен предмет, не кажу много. Две ситне и обичне теме (дубавни дует и догађаји једног сплом отца), два трза јаче изражена типа (гада Јованче, Вићентије женинара), као сви јон потпуно довољно да, везано, собом и утрудним окнодима, испуни три водилна чина пала е, као је Нушић обзирно и скровно назвао свога Обичног човека.

А Обичан човек је врло скровно и пределаа. Градиво изабрано потпуно је довољно, али је у Обичном човеку, поред куо лепих, чистих и лаких потеза, куо својих водних боја и косиње, употребљено са скровношћу, који је сасе доста расложио. Мотиви за се изређени често сан новонаки, надопени из тежинта родбе, пан остављени неупотребљени, нерасвијени до краја, комични сектс не искрилени.

Љубавни дует с темом о обичном човеку израђен је с ретком срећом. Пуно чистоте, ведрине, ирака, пуно чедне и врло симпатичне топлине; нежно и поетски. Само се, на жалост, ова историја у којој је једно од праих, или нко лепо е писцем да кривино према њиову комаду, крио лице у комаду, јавља у врло ограниченом и вадојеном значају. У место главно теме, пој је досуђена судбина друге и нешто пагенутре анизоде. И с тон је новезаношћу доста изгубљено. Најкомичији и најчедији дирски мотиви само су приказивани у ход водилској целини. Више рељеза, тежа дирска сентименталност разведрена, пресношена живношт и дуовет убљежена, сво предивно задирјан, јаким Јеретаљем темом. У Обичном човеку добило би се још и целине, и сасло окносности да где где осамљени тако устреднчимах и карикарираних ситуација, својом дирском и живном проливеном по постану развијуни и досадих. Овде се то у тезалом лаиме могло учинити, што је и самом темом већ у њима комични елементат (Данјаковић и Обичан човек), и што га је ипсац кнезом већ и унео (II, 8.).

Чист водилска део, натовештен у прном чину типовима Арсе и Вићентија и лакшим сасом Михајловим, разија се нарочито од другог чина долазком Михајла из Јагодине. У спонама које су средине већ сасем живих ситуацијама са комичним ципрезно-ом који се у разним сеизодама и окрављеним новим појединостима и лакима протеже кроз део други и трећи чин, кроћу се два врло жива и интересантна тека. У Влајку Михајлу сам ипсу тако нови (Вићентије женинар и гада Михајл), али су овде изражени врло живо, с пуно ситних и врло интересантних реалних појединости, и врло су довољне. Ситуације и типови довољују се, осветљују се. Тих четири вет сцена сасло нас изразе у комаду. На жалт и сам средини изпором, Нушић се врло умерено воспажио. Ситуације ухваћене дино, комичне саме собом, дате су од прог ока, сирово, у неколико потеза; недовршене, пенсирасне. Примера са надтежим грехом у овоме је крај комада, где ипсан, у најсрећнијој, у врло живој и занетој комичној ситуацији изводи Данкановића да објасни целу ствар. Како решавање, и каква утисак на крају три жива, врела, Јеретаља чина!

Сценично претаље и говори у појединостима израђени су доста брижљиво. Другом чину (нарочито од IV појаве) тешко би у томе било нађи равна у најсрећнијим комадима нашега реперторара. Ситуације нарочане симетрично, сасно, говори теку једно за другим врло лако, логично, чисто, хармонично. Тешко би се могло рећи и за драмину вештину, и ако то у овом другом чину није сте што се од Нушића може отекивати. Дијалози у јачим, драстичнијим комичним ситуацијама дати су доста живо и лако, са пуно комизт-ока Нушићева; али су остали обичнија или боље рећи од самог квеца напомирена места, писала доста грозе. Са овом је бојом изрочито прин чин, који је во времуђству тих, обичних, врлних сцена, замишљарно и сирово уво-ређених појединости и дневних новинарских ерзаз добио доста мрачност, безличност, фелтонског.

Најзад замишљених као пентва строжијих, и остављајући находњу кашчеву да ли би се од Обичног човека, у ревним са врло малим новинама (**ратиле**), сисло отекивати још, целокупни садаши успех врло је спиатичан. Нушић је целом својом литературом у тоне срећном положају, а желети је, да га са више литерарних скрупуза и мобијица држи. А колико је дакле спиатија за њега разумеће над зла колико их је дапас нало, којима би се та слобода и право сисла попудити.

m.

РАЗНО

† **Михајло Мушицки.** Крајем месеца априла умро је у Француској у Еидемиту, свеоду за умобоље. Михајло Мушицки најстеријајући надарени сликар. Родио се фебруара 1844. у Мушкатц, коме је женом заменио своје породично Хеб. Изгубив још у д. тињству своје родитеље, бавио се код ујака који га даде на столарски занат. Сликар Алекса Самоиов откриће у њему сликарски талеиат и уме га за ученика. Од њега отиде у Пешту, где је имало обилазију помоћ, јер у фаво отиде у Минхен и Дисеадорф где се још јаче усавршио. Прен му је велики рад „На белом хлебу", који му донесе у Паризу златну медаљу. Од 1872. године бавио се скоро стално у Паризу, где је и ирадио своје широм света познате слике: „Распеће", „Христос пред Пилатом", „Последња Мадаритова трекуја", „Изгубљени рај", „Побиле ситаличе". „У атељеу". „Бсее Бопо" и „Ул-ак Мађара у данашње угарске земље". — Тело му је пренесено у Будимпешту, где је најсвечаније погребено. У нше краља, владе и мађарског народа упоредо се с ним министар просвете Влашић, а у нше мађарских умстника сликар Телеки.

*

Трифковић у бугарској књижевности. *У Българском преглед* (кн. VII., свеки за март) штампао је К. Спиоетранов свој превод Трифковићева *Шкоског надзорника*. У белешци уз овај превод казао је у неколико потеза живот, рад и значај Косте Трифковића у српској књижевности.

*

Лучеарашња и данашња Србија. *Revue d' Europe*, лист који уређује у Паризу грозница М. Солома, донео је у једном прошлог

*) Овај реферат штампан је крајем маја о. г. у књизи V, свеску 1. руских „Извјстја Академіи Наукъ." И ако смо га били добили још за прошли број, у ствару смо да га тек сада изнесемо пред своје читаоце као прилог руског интересовања о српској књижевности.

данској (књ. II, стр. 759) и једној овогодишњој свесци (књ. III., стр. 408) чланак Е. Rouduscga. La Serbie d' hier et de demain. Члан је врло политичке природе. И сам писац признаје да нам одише, и пише са пуно симпатија.

Најновија опис о Босни и Херцеговини Auguste Meulemans, француска дипломата и уредник париске Revue diplomatique, штампао је недавно једну интересну књижицу о Босни и Херцеговини с натписом A travers les Balkans: Bosnie - Hertégovine, на 8-ну, стр. 48. Писац је приповедачки задахнут причао страшноме народу у окружавши посрдницима, те се писма књиги може сматрити у ову другу категорију описа о овим српским земљама, где се непрестрано говори о данашњој аустријској управи у овим српским покрајинама.

*

Једна француска монографија о Босни и Херцеговини. Уредништво париске Revue générale des sciences, рекли ст прибројене, поместиле је свој овогодишњи 6. и 7. број, од 30. Марта и 15. Априла, једној опширној монографији о Босни и Херцеговини. Цео овај број посвећен је ове 17 одељака, у к јима различити писци дају свој поглед на брду, говоре о историји и о становништву у Босни и Херцеговини, о језику и књижевности, о расама, религијама и народности, о садашњој администрацији и науци и интелектуалним делима, о шетама, о земљорадњи, о индустрији, и т. д. Ова је свакако врло нежна, што се у њој говори о Босни и Херцеговини у свима грањама њиног живота и рада. Неке њихе да је и не дело погрешно. Босанска земља, као наше је не изнено да је оно ресултат оне научне искључиве по Босни и Херцеговини која беше организовано уређивањем горе поменутога одличног париског научног листа. Као будено доцнији до предлаз бројева тога листа, гледаћемо да и детаљније прогговоримо о овоме систему.

*

La Serbie d' aujourd'hui Овај натпис носи један опис који је штампан почетком ове године у Genève, у Белгији и који су написали Eug. Laxard et Jos. Hogge. Ми овога списа нисмо имали у рукама, али онако, из дневних листова, да је у њему изнесен крај тако политичан и економски преглед о данашњој ситуацији Србије. Књига је украшена илустрацијама.

*

Најбоља историја о Мађарима у Француза. Недавно је опис Edouard Sayous, Histoire générale des Hongrois, који је награђен од књиге Академије Наука и који је боље нежалило редака у једне поменуте прошлогодишњем броју нашега листа, изашао је у другоме издању на великој 8-ну, са 253 илустрације. Ово издање приредили су André E. Sayous и J. Dolenec. Издање је париске књижаре Alcan, а књига је цена 15 дин.

*

Српске песме пред Чешима. Другог дана овог месеца славила је чешка „Matica Školská" у Прагу свој годишњегодишњицу. У ново је био, у Жижковској Сали, свечани концерат, на којем је 300 чланова мешаног друштва „Hlahol" између осталог певало и Мокрањчеву руковет „Ој се небо звездама..." После свршеног весела предавао је уметничког весила, говорене се дугометрађи и срдна домаћина, којима и браћа Чеси потврђиле јако пријатне с српским народним песмама. Г. Кнапа, професор композиторијума и хорова у „Hlahol", позвао је Мокрањчевим Руковетима, за које рече да су једина југословенске концертне ствари.

*

Српске приповетке на француском језику. Француски часопис „La Revue Mondaine" почео је ове године од свог 31. броја, доносити приповетке г. Симе Матавуља, које преводи пријатељ српског народа г. Ђорђе Аргиропол, професор и књижевник. Поред приповедака г. Матавуља доносиће овај часопис и приповетке осталих српских приповедака. што на је већ пресео и што ће их даље преводити г. Аргиропол.

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. *Српска Краљевска Академија*, **Споменик XXVI**, други разред, 32. Садржај: 1. *Прилози историјској расправи „Повест Срба у околини Клиса 1603. год.* Из Млетачког државног архива написао Јов. Н. Томић. — 2. *Прилози историјској књизи о вину Лазару и Краљевићу Марку.* Написао академик Ђ. Ц. Стојковић. — Београд, Државна Штампарија Краљевине Србије, 1900. — 4°, стр. 183. Цена 2 динара.

2. Српска Краљевска Академија: **Споменик XXXVII**, други разред, 39. Садржај: 1. *Опис словенских рукописа содијске библиотеке*; састављо † Сот. Вуловић. — 2. *Опис двеју путовања преко Балканског Полуострва француских посланика Де Хо-а 1631. и 1626. г. од константинопоља.* Преведено и објашњена додао Јов. Н. Томић. — 3. *Деловодни протокол писма Петра Петровића — Добровића, српског војводе за време устанка.* — Превезао и приредио *Мил. М. Вукићевић.* — 4. *Писма из Србије и других земаља.* Приредио *Мил. М. Вукићевић.* — 5. *Белешке о неким муријама, нарочито о манастирима у Србији, из времена од 1780. до 1739. год.* Приредио *М. Ђ. Милићевић*, — Београд, Државна Штампарија Краљевине Србије, 1900. — 4°, стр. 170. Цена 2. динара.

3. **Глас Српске Краљевске Академије**, LVIII, други разред, 37. Преседник: 1. *Неколика питања о Стефану Немањи*; прилог критици извора за српску историју XII века; од Љ. Ковачевића — 2. *Једно приповедање Маринових бојо 25—26. септембра 1371.* г. (с картицом), од Јов. Мишковића. — 3. *Историјско седење у неких народних песама о Краљевићу Марку*, од Ант. Гавриловића. — 4. *Прилозићи о Црној Гори од 1479—1532.* год.; историјска расправа Јов. Н. Томића. — 5. *Одношаји босанске намастирске с Русијом у XVII веку*, од Ст. Димитријевића. — Београд, Држ. Штам. Краљ. Србије, 1900. В. 8°, стр. 289. Цена 2 динара.

4. *Српска забавно-поучна библиотека*; књиге I: **Рамбазанске Вечери**; књижовништво Бранислава Ђ. Нушића. Издање и штампа Прве Српске Штампарије Ристе Ј. Спасића и Др. Сарајево 1898. 8°, стр. 171. — Цијена 1 стр. пап 2½ динара.

5. *Стеван Коларац*: **Хуманизам или реализам?** Савремена студија о идеји средњих школа. Београд, Штампарија Светозара Николића, 1900. 16°, стр. 50. Цена 0·50 н. д.

6. Zofka Kveder: **Misterij ženc.** V Pragi 1900. Tisk od Emanuela Stivina. M. 4°, стр. 50. Cena 1 krone.

7. Vladimir Jelovšek: **Simfonija II — Pele — mele** Tiskarta Emanuela Stivina, Prag 1900. 4°, стр. 77. Цена ?

8. **Врњачка Бања**, од Др. Ђ. П. Јовановића, бившег лекара у Врњачки. (Прештампано из »Српског Архива за Цел. Лекарство«, 1900.) — Са 1 картом и 5. слика. Београд, Држ. Штам. Крал. Србије, 1900. 8°, стр. 88. Цена ?

9. *Рад. В. Тургуновић*: **Миланово школовање.** Београд, Држ. Штам. Крал. Србије, 1900 — 8°. стр. 325. Цена 1.50 дин.

10. **Српска историја у народним песмама.** Са сликама. Саставио *Пет. М. Поповић*, учитељ. Београд, књижара књижаре Велимира Валожића. Штампарија код »Просветне« — С. Хоровица 8°, стр. I—IV, 116. — Цена 1.20 дин.

11. **Тачка Градина** Дарак доброј деци. Са сликама. Средили *Љ. М. Ст.* вешт. књижовници, и *Мих. М. Ст.* учитељ. Београд, издање књиге В. Валожића, Штампарија код »Просветне« — С. Хоровица. 8°, стр. 80. Цена 0·60 н. д.

12. **Нови Декламатор**, за ученике I и II разреда народне школе. Са 43 слике у илустрацијама. Саставио Ст. Зарић, учитељ. Београд, издање књижаре В. Валожића Штампарија код »Просветне« — С. Хоровица. 8°, стр. 32. Цена 0·50 д. д.

13. И. Т. Тодоровић — Божовчић: **Пољопривредне поуке.** За сеоске основне и продужне школе. Књига I (са сликама) Београд, издање књижаре В. Валожића, 1900. Штампарија код »Просветне« — С. Хоровица. — 8°, стр. 79. Цена 80 н. д.

14. **Шљивине приче за децу.** Издање књижаре В. Валожића. Београд, Штампарија код »Просветне« — С. Хоровица, 1900. — 8°, стр. 30. Цена 30 н. д.

НАПОМЕНА

Овим бројем завршује се и друга четврт овогодишње „Нове Искре". Молимо све дужнике претплатнике да нам дужну претплату пошаљу **најдаље до 10. јула**, када ћемо дефинитивно закључити обрачуне за прво полгође. После овога рока биће мо ослобођени од свију досадашњих обзира према дужним претплатницима.

Власништво
„НОВЕ ИСКРЕ".

„НОВА ИСКРА" излази сваког 16. у месец. — Цена: за год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; или Србија год. 10 нов. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације иде се **Р. Ј. Одавићу**, власнику „Нове Искре", Лукшићева ул. бр. 8.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Мајош Велики — Штампарија Војновића и Минића (Кн. Спом. бр. 35.)

БРОЈ 7. Београд 16. јула 1900. год. ГОДИНА II.

ПЕДЕСЕТОГОДИШЊИЦА СЛИКАРСКОГ РАДА ПРОФ. СТЕВАНА ТОДОРОВИЋА

Педесет година уметничког рада у српском народу ретког је која мора на се привући пажњу сваког Србина и сваке Српкиње, који воде ма и најмањег рачуна о свима значајнијим појавама у свом народу. Педесет година не испуштати кичице из руку, педесет година давати израза и живота грубоме платну, педесет година не бежати од тог мучног и за српског сликара незахвалног посла — појава је која ће охрабрити многа и многа таленат, да не напушта изабрану стазу уметности на којој се, поред свих невоља, може ето и педесет година истрајати.

Честито име за које је 25. пр. м. везана ова прослава, јединствена ретког овакве појаве у уметничком животу српског народа, дају нам разлога да се осврнемо на живот и рад слављеника.

ПРОФ. СТЕВАН ТОДОРОВИЋ СРПСКИ СЛИКАР

Стеван Тодоровић рођен је у Новоме Саду 1832. год. Отац му је био родом из Херцеговине, који је, за време Првога Устанка, био прешао у Србију да принесе свој део српском ослобођењу. Тужне 1813. год. прешао је у Аустрију, где се у Новоме Саду стално настани. Занимљива је епизода из његова бежања: отац и мати му, оскудевши га већ, не беху се са сином предали туђ у очајном стању српскога народа, већ примаху у своју дерегију ојађене бегунце српске и превозише их на аустријску страну. Како им је морало бити када пред њихову дерегију у бесноме трку долете на коњу — њихов син, за којим се беше натурило неколико бесних турских јазија. Није имао када ни коња одјахати, већ га нагоне на слабу даску која је дерегију са земљом везивала, те се најежио с коњем скрха у воду, где би се јемачно и удавио, да га родитељске руке не избавише с пуно повређења.

Настанивши се у Новоме Саду, где се и оженио, добије, већ поменуте 1832. г., сина Стевана, данашњег слављеника, у којем је са пуно нежности развијао новога борца са *новим оружјем*. Чудно је да га обрзује колико се боље могло, не би ли на том новом пољу показао више среће од свог оца.

Стеван Тодоровић учио је гимназију у Сегедину и свршио у Бечу. 1849. године ступио је у Бечку Сликарску Академију, али је по жељи родбине своје морао ступити у филозофски факултет који је и апсолвирао. — 1853. године отиде у Минхен где, скоро без икаквих средстава, пробавља 9 месеци, па се поново врати у Беч где је већ лакше састављао крај с крајем. Тада је у Бечу био особа целог академски професор Рал, у којега, као ученик, ступи и Тодоровић. Колико је професор био задовољан својим учеником, доказ су разноврсни послови које је Тодоровић радио према поруџбинама што их је проф. Рал на се примао. Још и данас у Бечу стоји један такав Тодоровићев рад. Преко пута Бечке Опере (*Opernring*) дом је *Heinrichhof*. Пространа је фасада (под самим кровом) украшена приличним бројем фреско-слика које је место проф. Рала радио његов предни ученик.

Радећи веома марљиво, имао је крајем 1866. године, поред одличне сведоџбе, преко 60 студија и израђених слика које је проф. Рад, као тадашња ауторитет, ласкаво оценио. —

Тодоровић је, као и многи други сликари, обично певао при своме раду. Песма је израз чисте душе, а уметникова душа не сме друкчија да буде. Али певање Тодоровићево било је певање школованога певача, који је принуђао на се пажњу и генијалнога Корнелија Стаиковића. Дружба ова два српска уметника била је најчајна за многе доцније појаве у уметничкој страни српског живота: она је довела Тодоровића у Београд, она је то исто учинила и са Корнелијем, у њој ваља тражити заметак данас већ далеко познатога Београдског Певачког Друштва . . .

Год. 1856. пође Корнелије пред српски народ да својим чаробним композицијама и једнаственим извођењем чувених музичких творевина великих уметника буди, подиже и усавршава ретке музичке подобности свог племена. Као певач пратио га је на томе путу Стеван Тодоровић. Какав је озо поход био и са каквим су одушевљењем прихваћене и ширене пијесе из њихових концерата — могли би нам причати многи пријатељи пок. Корнелија и проф. Тодоровића. — „*Овом сам приликом*“ пише Тодоровић: „*обишао многа српска места; Београд посаде моју младу, те се концем исте године* (1856.) *настанили стално у њему*“.

Немар Београђана за сликарске творевине није био у стању да одврати Тодоровића од неизхалног посла у исто тако неизхалној средини, јер одмах заснова приватну сликарску школу, у којој је бесплатно обучавао омладину поле сликарски даровиту. Поред озога вежбао је своје ученике у певању и гимнастици.

Радећи веома марљиво на сликарству, Тодоровић је као стални члан, а доцније и као председник Београ. Певачког Друштва, неговао и ширио српску песму свим силама својим. А када се заснова дилетантско позориште у Београду, Тодоровић је израдио главни застор и све остало што је позоришту потребно од сликарства. Како је схватао и одушевљено гледао у оснивање Београдског Позоришта доказ је његово суделовање, јер је као активан члан и представљао. А када се озбиљно решило за оснивање сталног Београдског Позоришта, Тодоровић је одушевљено радио у разним одборима за Позориште, све док се није подигла данашња зграда и у њу ступила стална позоришна дружина.

Поред овољких дужности Тодоровић се примио и васпитања данас преминулог великог српског добротвора Веламира Тодоровића, који је под његовим упуствима био четири године.

1864. године изабрао је Тодоровић себи за сапутницу Полексају, кћер Матије Бана, српског књижевника, с којом одмах оде у Италију, где се госпођа, дотле његова најдаровитија ученица, усавршавала у сликарству у Флорентинској Академији.

1865. год. врати се Тодоровић у Београд где буде постављен за доцента у Великој Школи, да у техничком факултету предаје слободно цртање. 7. септембра исте године буде постављен за професора гимназије, а после два месеца буде премештен у реалку, где је остао све до 1894. године, када је 30. септембра, по својој молби стављен у пенсију.

Нанесавши овако у неколико потеза живот овог врсног и одушевљеног српског уметника, пада, мислимо, двоје у очи: прво, веома скромна каријера (професор цртања у реалци) у животу овог универзитетски образованог човека, и то још скромна у оном одсеку нашег народног живота, када је ретко ко био баш на оном месту за које се нарочито спремао, већ се журило за боље положаје не бирајући средстава. За све то време и не покушати да се дотадашњи положај замени бољим — вриједа је коју Тодоровићу као човеку ваља несумњиво признати. Друго, исто је тако учувана у његову животу и љубав, чиста и непомућена, за остале уметности. Ова љубав која се испољавала у његову одушевљеном суделовању код позоришта, у његовој преданој служби као активног члана и оснивача Београ. Певачког Друштва, у његовој сликарској школи у којој је неколике године бесплатно радио — најбоље сведочи колико је Тодоровићева душа чисто уметничка. Тодоровић је по души, дакле, несумњив уметник.

А шта ли је све било до данас у тој души, и како ли је Тодоровић предавао плаћену све оно што му је сликарска душа осећала или на што га је потреба упућивала?

Не стидимо се одмах признати да наш суд не рачуна на компетентност, али му се искреност и дубоко уверење не може одрећи.

Тодоровић је представник старије сликарске школе, на коју се данас и звало и незвало блатом баца̂ју. Одмеравати старије доба данашњом мером — погрешка је у коју се врло рано упада. О Тодоровићу се може сами питати: да ли је према школи, које је члан и за коју је душом прирастао, учињено колико се од њега може с правом тражити? Одговор је потврдан и, шта више ласкав; јер је Тодоровићево *цртање* необично марљиво и прецизно, а то је стална сликарска врлина, које многим и многим данашњим сликарима недостаје. Поред овога Тодоровићеве боје увусно су и нежно одабране, груне лепо смишљене. А најзад је Тодоровићева врлина што и данас, под својим седим косама, марљиво учи и усваја све оно што је напредано, а чега је старијој школи недостајало. Овоме су доказ његове уметничке студије у садањости, ради којих се бавио у Бечу и Риму, а ради којих и опет иде у туђину.

За педесет година свог уметничког рада Тодоровић је израдио, без цртежа, преко 700 слика. Од њих су: 89 студија и слика на народног живота; 118 портрета; 447 икона; 34 великом из туђинских крајева и живота; неколико копија и велики број цртежа су у или литографовани (*Манастир Манасија* и *Тимочки Усташи*) или као цртежа на српско-турског рата (1876.—7.) штампани у разним француским, енглеским, немачким, руским и српским илустрованим новинама.

Овај и овољики рад истиче још једну и нарочиту врлину Тодоровићеву: *вредноћу* какву не показују наши млађи сликари.

На жар није право да сједом, али још вазда свежем, уметнику пожелимо још дуга живота за његов и даље користан рад, да пожелимо свако добро које би му заслужено у део пало, и, на послетку, да пожелимо — више признања од оне средине за коју је и живео и радио.

ЦАРИГРАДСКИ ПРОСЈАК. Сликао проф. Ст. Тодоровић

МЕЈРЕМ-ХАНУМ

— ЈЕЛЕНА ЈОВ. ДИМИТРИЈЕВИЋА —

I

Хоћеш ли конаковати ноћас у Бања? ... Толико си с нама, а још не виде наше ноћно купање, ноћни шенлук[1]) бањски ..., Аман, остани!

— Како ћу? Нисам ја, Богу хвала, безглавна те.... И после, ја не смем сама у соби, ни за живу главу.

— Колико нас је из наше куће, сви ћемо с тобом. Бићемо у постељи сахат-два, три најпаше ... Даће ти се изући,[2]) знам, јер ће молити баш сама мајка моја, којој и твој ефендија[3]) води чест ... Аман, остани!

[1]) Весеље.
[2]) лакутове; [3]) господин.

Овако ми збори Мерсије-ханум, девојка, млађа кћи старе Мејрем-хануме. Говори она, молећи, а вече се ближи хитро, миришући на росну траву и цвеће, на освежену густу шуму, што је обухвата оно брдо изнад Нишке Бање, места где се често скупљају хареми, и остају каткад тако окупљени по читаву недељу.

II

И ноћ се већ спустила, и обавила заношљивим велом својим сву Бању, поклонила звездањим поклоницем све нас, уљуљкала и траву и цвеће, успавала све тице, па и славуја, што с вечери одмами песмом слатком, пуном и сећања и радости и туге, младе хануме у најгушћи луг, што измами њоме, песмом својом, многи уздах из груди, сузу из ока . . .

Спустила се ноћ одавно, а хареми се сна и не сећају. Око „басена“ трепере свеће што су му опточиле полукруг с једнога краја на други, а загрљене муслиманке, младе, направиле коло велико, па се обрћу у води уз песму стамболску, нову, јену, што им показа једна лепа Стамболка, које је ради думбуш и поћаис, као и прошлих ноћи што бејаше.

Навађена на ограду стојим и гледам: обрћу се, певају младост и сећају, падају у занос севдалијски . . . Искраја се друштву Ајше-ханум, млада, баво: залете се чак с прозора, и — плес! посред кола, поцрска им и лице и косу, коју су исклиле пољским цвећем, мајским ружама . . . Осветиће јој се што им поквари песму и коло, што их прену из њихна заноса. Ухватиће је, бубнуше је у воду: не даду јој да изиђе! . . . Утонила се, мислим, а она, ето је на воде, на једну, другу, све редом по непаклоњеним пештемаљем, нагим плећима, по мишицама белим и облим. Беже испред осветинце, а од ниже и ниске читав урнебес . . .

Опет се начини коло и настави она песма лепа, стамболска. Ето је друга! . . . Искраја им се Зумрат-ханум, млада, несташна, прави баво. Плес! — посред кола . . . Утонуше је, а после је „мртву“ изваднше и хоће да је сахране: носе је на посалима напрљеним од белих руку, што су већ као пуване (јер није шала бити у води пас дан, и остати у њој до поноћи) — осветише јој се! . . .

Док се једне овако играју, друге пливаху и начиње и наузнак . . . Надувила се Шећер-ханума, удовица, прекротила руке, па као мртва: носи је вода, носи . . . Ето ти јој друге, Бадем-хануме овго . . . Потонуше, па се тек појавише: загрљене су, с образом на образу пливаху тако дуго, дуго . . .

Похиташе све из воде, обуше пазуше, и опако у гаћама, и пештемаљима до испод пазуха, с којих се цеђаше вода, наредише се око једнога великог сахана тацлија. После, скачући с прозора, с ограде басена, опет у воду. Песма за песмом, глас их надиђе; а неке промукоше толико, па ни да певну. Хизмеварке[4]) их служе: принесоше им пуну тепсију лепо опрашних трешања. Једу, и кау пију у води, и пуше. И настави се песма, и продужи се смех и врисак. Танко и велико дахире Бадем-ханумино звечи, жилава звук меша се с раздрагањем узвицима: А! Ха! Хаде! Хби! А звучне чампаре на танким прстима као знеп прнах поктају Шећер-хануме, удовице, само: Цак! цак! цак! Цика цак! . . . Удара чампару о чампару Шећер-удовица, а плећима и главом, и целим телом — као

[4]) служавка.

права чочек! Овај је шенлук надмашио давашња у веселике. Прошло је поноћи, не мопенуше постељу ниједном.

Још није лето, тек је половина месеца маја, па то су ноћи свеже. А кад превали пола ноћи, бивало је све свежије: познало се по пари, која се сваким часом више дизаше и постајаше густа као оно јесења магла.

Навађена, све једнако, на ограду, већ не познавах ниједне, ни оне која би ми се ближила с каквом шалом својом.

Нешто од топлоте, нешто од оне густе паре добих за час лаку несвестицу, те, уплашивши се, похитах уз степенице.

У оном пространом одељењу где су одајице за свлачење, на једној зиданој узвишици, што личи на велик кревет, седе две старе кадуне. Под њима је прво асура, па ћилим, па шилтета; пред њима мангал пун жара. Обе пуше и нешто се тако разговарају, да и не опазише кад им ја приђох и седох близу њих. У једне су очи црвене од плача, трепавице усукане од суза. О чем ли се разговарају тако дуго, још готово од вечерн? А да о чем би другом, ако није о прошлим данима својим и, може бити, о прошлости Ниша, одакле је ова што је плакала, о гроду, што јазијом[5]) једнога Алаха није више њихов.

Обе су мршаве и високе; у једне коса сребро, у друге к'ничичак; прва је Стамболка, велика ханума, пашчица, сакрва оне лепе и младе госпе, друга Нишлика, од „соја“, коју Нишлије, и Турци и Срби, прво поштују, мајка оне девојке, Мерсије-хануме, што ме заустави да конакујем, — Мејрем-ханума.

Мејрем-ханума није од оних затуцаних буба. Иде она и по нашим кућама свуда и у свако доба. Узима у нас слатко и пије каву, а често гдегод и руча, верујући да је тамо, где је зната, ручак спремљен без онога што им је мусафом забрањено јести — домуз-јагн[6]). Одлази често, послом, или да се с каквим својим пријатељем састане, у турску кавану у Београд-махали, па иде и у српске, јер је, како сама вели, одавно и бег и ханума. У кавани хоће и да седне; смакне јашмак с уста, па пуши и пије каву с бегом или агом, којега је тражила: договара се у кавани, као мушко. И њихо је од њихових није за то оговарао ни пре десет-петнаест година, кад беше млађа, а то ли да би је сада оговорио. „Јер, напослетку — вели Турци и каде — њој не стоји ро ружно; чак јој некако приличи.“ Весела је, несташна, као младица: где шаље на оговарање, удара у шалу, „поклапа“ непријатан разговор смехом, а мудрим изрекама начини да се оговорница онога часа у души покаје и замоли Алаха за опроштај греха јој.

Често сам с њом, Мејрем-ханумом. Видела сам је небројено пута раздрагану и насмејану, а само једанпут, и то ноћас, растужену и уплакану: никад нисам опазила да пред светом показује е је побожна, као што то чине многе њихове.

Кад већ једном опазише мене, Мејрем-ханума узвикну:

— Јаз'к (штета)! У разговору с ханум-ефендијом,[7]) заиела сам се, па се и не сећам деце . . . Нета је ноћ како смо оде. Прошлих ноћи дегоше у зору, сад не дам.... Знаћу их одмах . . . Мерсије ми није баш здрава, па још

[5]) кесно.

[6]) свињска маст.

[7]) Ханум-ефенди каже се нишлицама, у општо вслика госпођама.

кад по неколико ноћи не спава, живци јој нису ни за шта, и руке јој се тада толико тресу, да не може донети до уста пуну кашику.

— И моја госпођа-сваха не може дуго дајанити; и ова је зарид (нежна), — прихвати пашинпца, и обе, помажући се рукама, усташе и одоше да зову младеж из воде.

III

У неком смо али пространој одаји, што је баш ту пред вратима женскога купатила. Сва је застрта асуром, па белим ћилимом; озго два душека један до другога, те се чини као једна постеља, и ту је Мејрем-ханума са старијом ћерком и двема унукама, шеснаестогодишњом девојком и девојчицом од десет година. А два су душека мислим, и то сне о њама, мухамеданкама... С буламa у једној соби, ноћу!... Оне спавају!... Випала сам с буламa ноћу, али кад? О свадбама, а то су биле дани за мене, деца и светли дани, када ме поред њих окружаваху и моји: мајка, сестра и моје пријатељице...

Зачу се неко тихо, веома тихо шаптање...

Све спавају!...

Опет шаптање, али јаче но мало час.

Чисто не дишем... Шаптање се продужава; сваким часом је јаче, брже...

Ухвати ме језа... Слушам.

И опет јаче... Из оваквога шаптања пређе се у тих говор...

ЦРКВА ХОРА ИЛИ ХОРИОН (ПРЕДГРАДНА) — КАХРИЈЕ ЏАМИЈА. Сликао Ст. Тодоровић.

сваки за се, један удно собе, други крај прозора: на једном је Мерсије, млађа кћи Мејрем-ханумина, на другом њихова гошћа ноћашња.

Све су стварн њихове. Испратише их, пре но што ће из Ниша ноћи, пуне тајне.

На малепом прозору нема завесе. А и што ће? Одаја је из дворишта, што је ограђено високом оградом, као какав харемлук.

Месец тихо плови небом, а прати га бела и јасна звезда вечерњача. Час по, па их обоје нестаје, скривају се за какав сиви облачак...

Мејрем-ханума је заспала, па и уморне кћери њене спавају, и унуке: дисање им је дрхтаје, теже, све се више и више чује... А ноћашња гошћа њихова будна је, па много што шта мисли и премишља... Шта не

Не мичем се, и не дишем... Слушам, сва сам ухо; срце ми силно удара; хвата ме језа све веће; коса ми се од страха диже... Нејављују се пред умне око слике сваковрсне; одавнашње приче оскрснуше... Некада, у детињству, нисам смела од Божића до Крстова дана ни преко прага одаје, а то ли напоље, па чак ни с мајком: јер приче су ми казивале, да су некрштени дани од Христова рођења, до Крстова дана, па је тада, нарочито око поноћи, и Караконџула, и Чупаве Деце. Ухватили коло, сви, на раскрсници Код Дуда (у Крушевцу), па играју, а ко нанре на то коло, Караконџуле му метну зажарен сач на главу. Мајка је све живља: као да сад слушам те приче, као да сам дете и сада — бојим се; почех се трести, зуби ми цокоћу...

С некрстима у једној соби — ноћу!...

Месец је баш спрам прозора; обасја ханумине кћери, унуке, хануму, што лежи наузнак, прекрштених рука; крпене-су јој витице пале по прсима...

Говор је све гласнији, бржи и бржи; глас ми је непознат: то не говоре ханумине кћери, ни унуке...

Месец још лепше сину, обасја ханумино лице... То Мејрем-ханума говори; глас, истина, није њен, али ено, мачу јој се усне...

Скочих и повукох Мерсеју за рукав њена белога гердељука.[1]) Она се трже... „Аман! Шта је? —“ изговори уплашено.

— Слушај!...

Она се усправи, седе на постељи; пређе рукама преко лица, па тад похита матери.

И оне се две пробудише, старија кћи Мејрем-ханумина и унука девојка. Све три клекоше око старичине главе, наднесоше се над њу, и одмах се зачу тих шапат а из дубине груди:

— Аннем! Бујук-аннем (мајко! стара-мајко)!

Но говор се продужава... Стара говори. Не говори обично, но као да чита књигу какву, па где нала одахнути, одахне, где завршн став, застане, а час толико почути, колико јој треба да преврне лист.

Читање је све гласније и толико брзо, да се види где Мејрем-ханума изговара с грдним умором. Ова жена што на јави ређа реч за речју као бисер на концу, у сну овако брзо говори!

А је ли ово сан, шта ли је?

— Аннем! Бујук-аннем!...

Све три клече, надносе се; зову је оним тихим шапатом из дубине груди; бришу јој махрамом зној с лица, с чела, а она се не миче, само јој усне мрдају, све брже и брже...

Говори ли арапски, или, можда, персијски: још нисам разумела ниједне речи једине!

И ућута. Ама колико? Колико да се изброји до десет. Опет читање, испрва полако, тихо, после брже, све гласније.

Све тако.

Хтедох питати шта је то, па нисам могла: вилице ми се стегле, дрхћем, срце ми све брже удара.

И кога бих питала? Њене кћери и унука не чине ми се више земаљска створења, већ небеска, духи... Све су три у бело, а густе, дуге власи распростре им се по плећима, грудима. Све три буде је онако, а мени се чини као да ти гласови с неба долазе.

Опет заћута. Кћери јој се усправише, пређоше руком преко лица и поменуше име Божје.

— Алла'!...

Бога помињу...

— Ла илахе ил Алла' (нема Бога осим Бога)! Ла илахе ил Алла'! Ла илахе ил Алла'! — Чујаху се сада јасно речи, које изговараше Мејрем-Ханума као на јави.

— Ла илахе ил Алла'! — понавља уморна старица небројено пута.

И она Бога помиње.

А ја се смирујем... И сама узех читати молитву, Оченаш.

Јер није ли тај Бог, кога поменуше кћери Мејремине, чије име изговара Мејрем-ханума, и што осим Њега нема другога, исти Бог, кому се и ја молим, и сав хришћански свет, колико га је?

Бог је један.

— Ла илахе ил Алла'! — чујаше се још за дуго, али све лакше, тише, док не пређе у шапат, најтиши шапат, који на устама уморне старице изумре.

— Дајте ми, децо, мало водице! — проговори Мејрем-ханума чисто, трезвено, кад се усправи и седе на својој постељи.

Похиташе све три, грабећи се која ће пре да је послужи.

IV

Доцкан се легло, а рано устало! Чим се умиемо и обукосмо, појосмо за Ајшом цигањком, слушањем Мејрем-ханумином, што је заметнула на раме грдну бошчу са сердадетом и шиљетима. Поред ње танка босоногу цигањче Рустем, Мејремино слушче, носећи мали мангал са жаром и прибор за кафу.

Идемо стазом кроз шуму, а већ се чује с брега пред нама дахире Азе сварачице и њемине старога сварача Ахмета, што је прекрстио ноге и окренуо леђа ханумама — да их „не види“.

Саба-њемђи граде хануме ту на брегу у бујноме мајском зеленилу, где ваздух мирише на росно цвеће, на траву. Сунце се тек родило, тек што је помолило лице светло, а хануме се надмећу с булбулима... Не пева један и два, не прижелкују само десет! Броја им има, али се не зна: пуно их је у густом лугу пред којим седе хануме (неке на росној трави, не жалећи фереџе, не бојећи се студени јутарње, неке на ћилиму или шиљтету); седе с јашмацима — белим као снисбаба — само преко главе, док и преко лица. Не покрише се по лицу и устима вала зато, да би удисале свеж, мирисав мајскога јутра ваздух, да би рахат пиле тутун и кафу, да би их гледали славуји и певали све лепше и лепше.

Пред њима је неколико мангала, једна пуна жара, у другима се разбуктали суварци, што хануме накупише уз пут од Баље довде. Вру џезвице, шећерли-кава срче се: она је за наше срца, а саде (сама) за јелом...

»Меџлиси худум, отур'ам.
»Јар јан'ма ђетра'м,
»Јаранн берабер јатра'м —
»Сорун душене, јоргана!«
(Меџлис сам збрала, седела,
Крај себе драго довела,
Заједно с драгим спавала —
Питајте душек и јорган!)

— Дан! Дан! — испрсни једна, раздрагана песмом, две мале пушке ту пред меџлисом (посело).

— Ашколсун! — узвикнуше све као из једнога грла колико могу.

Одговори гора:

— Дан! Дан! — Ашколсун!...

Пукао би пред нама видик далеко, да га не затварају пошумљена брда испиљена сечима и засецима. А у дољи, између тих брда и брега где је меџлис, ливе су и ливаде... Као море таласа се од јутарњега поветарца зелено жито; чује се блејање јагњади, звонцад витороших овнова и свирале млађаних овчара; разлеже се песма једних цура: већ су у пољу и певају сељаке, Српкиње, а оно весело „ој“ што одјекује брдом и долином казује с пасу више кћери турске раје, но слободних српских домаћина...

[1]) Њена хаљина.

Боже милине!

„Лепо ти је рано уранити,
„У просторје, кад славуји поју!...“

Ово није прозорје, већ рано јутро, на ирак је овако красно, пуно милине.

Међу бухама је и Мејрем-ханума. Претекла је и своје кћери и гошће, и већ се весели и плеска длановима.

Лице смеђураво, а срце младо, као у девојке, пуно детињске радости Где су оне поцрвенеле очи ноћашње, где су усукане трепавице? Ко би рекао е је ноћас плакала, е се икада заплакала ова весела жена?...

Сетих се сјећа, па се одвојих мало с Мерсијом и рекох:

Истанбола, пашаница је: сишла је озго из своје одаје рано, тек што моја мајка узе абдест. Е после, да је остани и па да отклања намаз, не иде: пашаница је к њој дошла. А много доцкан легосмо: да клања акшам-намаза после пенонћи, не бива... Кад год остани које клањање прекоданили у вече на јави, ова га ноћу у сну изврши.

— Али мени се учини нешто много дугачко.

— Што би на јави очитала једанпут, у сну очита некада пет а некада и десет пута. И то тако лепо чита, ниједне речи не прескочи. Једном, кад читаше у сну некакву дугачку молитву, зовнем моја тетка сневу, па узе књиг... „Све редом — вели — чита, као да није у сну.“

— А ја илахе?

— Знам да смо имали пре неки дан у кући мољење за покој душе Алијине мајке, па ање не стиже да барабар с муфтијом и осталима очита „Ја илахе“, те

ДОМ ГДЕ ЈЕ САН-СТЕФАНСКИ УГОВОР ПОТПИСАН. Сликао Ст. Тодоровић.

— Никада ми не каза е ти мајка у сну говори, па ноћас...

— Јок, — прекиде ме она, и хтеде ми нешто рећи, па се тек трже и пође мецлису.

— Што си крила, Мерсије-ханум? А?

Она застаде. Да јој је непријатно ово питање, познала сам, али ипак, вођена из учтивости, одговори:

— Нисам имала шта крити. Моја мајка у сну не говори, и не рче, но спава мирно као дете, или јагње. А ноћас...

Ту прекиде, и опет хтеде мецлису, но кад виде да ја не полазим, да је погледом молим за одговор, узе, али с таквим поштовањем, па и богобојазни као кад помиње име Мухамедово:

— Мајка ми у сну не говори... Ноћас је читала акшам-намази (вечерњу молитву)... Знаш, ханума је из узе голем мерак: тешкала се од онога дана, док ноћас не... Колико зрна на бројеници, толико пута „Ја илахе“. Пет стотина зрневља кроз прсте, пет стотина пута изговори се „Ја илахе из Алла“. А онем је, може бити, прешла у сну бројеницу и двапут, писам бројала... Јутрос је лепо, на време клањала и очитала сабах-намази (јутарњу молитву), и уделила милостињу: одужила се за до подне Алаху, па ће се умирити, вићеће...

Девојка заћута, пође мецлису, и ја за њом; погледах Мејрем-хануму: још пљеска длановима и пева напоредо с младим ханумама. Она се већ сасвим умирила... Немирна је душа плакала, а мирна пева.

ПТИЦА

Имам једно гоџче мало
Што ми цвркти песме тужне,
Поред којих и ја маштам
О мукама браће сужне.

Слушајућ му тужни цвркут
Данас ми се уздах оте,
Јер осетих браство с њиме
И у души жиг срамоте.

Запеси ме гоџче сетно
Своју туге пездним миром,
Те у часу санатничком
Отворих му кавез широм.

Полете ми гоџче мило . . .
Ал ми радост вело скрати:
Зар уморно од слободе —
У кавез се само врати!

Р. Ј. ОДАВИЋ

ЦРТИЦЕ И АНЕГДОТЕ

ИЗ ЖИВОТА ЗНАМЕНИТИХ ЉУДИ У СРПСКОГА НАРОДА

СТЕВАН ТОДОРОВИЋ

Долазак у Србију.

Крајем 1856. године, путујући са Корнелијем Станковићем по српским крајевима, дође Тодоровић у Београд. Одушевљен свим што је српско, гледајући у Србију као избавитељку неослобођених делова српских — реши се да остане у њој и да јој посвети свој живот и рад.

Знајући се још из Беча са Љубомиром Ненадовићем, својим другом и пријатељем, Тодоровић одседне код њега у стану. Ненадовић је тада обитавао у Гранд Хотелу. Соба, у којој је становао, била је у исти мах и редакција Ненадовићеве „Шумадинке“. Од намештаја био је између два прозора висок сто за којим се стојећи писало, лево и десно од њега два обична кревета застрта шареницама, пешто растурених књига, сто и две три столице.

Када је у вече Ненадовић увео свога госта, показао му је једну од постеља, рекавши: Молеру, ти ћеш спавати у овој а ја у оној постељи.

Чим су полегали, осети Тодоровић све неугодности тврде постеље, јер је шареница била пребачена преко голих дасака. Чика-Љуба је већ спавао на својој постељи најдубљим праведничким сном, те није ни могао чути како му се гост премеше по постељи, хукне и нестрпљиво чека зору.

Кад је освануло, примети гост да је у домаћиновој постељи душек, те још дубље уздахну. Али — за ту је ноћ било доцкан.

У вече дође опет домаћин с гостом на ноћиште. Али домаћин није ни слутио шта му је гост припремио.

Гост је легао раније, а Ненадовић дуго је те ноћи писао за своју „Шумадинку“. Поноћ је била превалила, када је умораи потражио своју постељу . . .

Кад је било време устајању, домаћин је будио свог госта: Хеј, молеру, молеру! Устај, већ је време. Дижи се! Па када ти данас буде до спанања, потражи ког пријатеља који има два душека, јер ја баш никако нисам научио да спавам на даскама!

Али је чика-Љуба то само рекао: јер је већ тога дана купио још један душек и наместио га у постељу за свог пријатеља.

Убрзо после овога пошао је Тодоровић у свој стан. Тада га је испратио домаћин са речима: Е, молеру, ти ми баш направи посла! Шта ће мени два душека? Видим ја шта ће већ бити: морају се ја због тог душека, чини ми се, женити!

Почетак уметничког рада.

Од Ненадовића прешао је Тодоровић у свој стан који је био у гостионици „Српски Краљ“ (данашња зграда Београдске Општине). Гостионичар је био Стеван Марковић.

Чим је се Тодоровић уселио у свој нови стан, намести га што је боље умео. По зидовима је обесио своје студије и слике што их је донео из Беча, спремио је довољно платна и боје, наместио „штафелај“ и — чекао поруџбине. Али су му из дана у дан жеље бивале све спремније, док није на послетку желео макар једног једног купца који би му бар исплатио дуг нестрпљивом гостионичару!

После тромесечног становања и храњења у гостионици, дођија Марковићу чекање, те изнесе на Велики Трг Тодоровићеве радове да извади, ако је још могућно, сликарев дуг.

Како је то морало бити лепа слика: добошар лупа, полицијска власт тесли, по неки љубопитљивац загледа „контрафе“ и одлази даље, уметнику срце пуца, пер није ни у сну могао сневати да ће му се слике на тај начин „растурати по народу!“

Адвокат Грујић купио је том приликом 8 слика за Панчевачког књижара Витиплатера. А када је гостионичар „извадио своје паре,“ сео је се разиђао, купци су разнели слике, а уметник је заплакао, — ал' и даље остао сликар!

И данас је сећом уметнику тешко причати о том, а нарочито још због тога, што доцније, пред свет марљивог трагања, не могаде пронаћи те своје радове које би врло рано откупио као успомене на срећно доба када их је радио, као и на тешко разочарање при првом ступању у слободан уметнички живот.

Женидба.

1860. год. већ су, у материјалном погледу, наступили бољи дани у уметникову животу. Те је године постао васпитач тада малолетном великом народном добротвору Велимиру Тодоровићу. По писменом уговору, Стеван Тодоровић ваљало је да се као васпитач не жени, јер ће се у противном случају раскинути уговор. Скоро четири године није било потребно помишљати о овој тачки у уговору; али у половини 1864. год. изађе Тодоровић пред г. Матију Бана и затражи руку његове кћери. Бану је била угодна ова прошевина, али није заборавио да

уметника опомене на уговор и на материјалне незгоде које могу и опет наступити ако се уговор раскине.

Уметник је, како и доликује, поштао за својим срцем, јер не одустаде од своје молбе. Песник Матија Бан и сам је мислио као млади уметник, па му и даде своју кћер, у којој је Тодоровић нашао не само доброг и верног друга, већ и одушевљеног помагача и сарадника у сликарском раду.

Постанак Београдског Певачког Друштва.

Бавећи се с пуно љубави и о српском певању, Тодоровић је одмах по доласку свом покушао да оснује певачки хор, који ће ширити и неговати српску песму.

Шта је све радио и са каквим успехом на оснивању Београ. Пев. Друштва нека нам кажу ови редови које нам је г. Тодоровић упутио на нашу молбу:

„Пре свега ваља ми рећи шта је претходило постанку Београдског Певачког Друштва.

Августа 1849. на позив мога стрица дошао сам у Београд. За време од два месеца познам се са Апрамовићем сликаром који је тада имао стан доста близу Старог Здања (Гранд Хотела). Чији је тада био дом не знам, но у новије време припадао је Др. Валенти.

Апрамовић имао је доста посетилаца, а говорило се обично о сликарству. Једнога дана повела се реч о октету Ђурковићеву. На овог разговора дознао сам да је Ђурковић у 1848. год. имао добро организовану позоришну дружину. Међу члановима ове дружине био је и октет т. ј. 8 певача који су у попеким комадима и певали. Од певача ова сам имена запамтио: Крчединац (тенор), Протић (баритон), Павловић (названи Доктор Фауст, басиста). Представе су давале у сали Старог Здања (или Јелена или сад Гранд Хотела). Ова је сала била с леве стране од данашње касне, на првом спрату. У висину ове сале ушла су оба спрата (први и други).

Исте године старо је здање запаљено са 4 стране; тада је и сала изгорела.

Утисци ових певача одржали су се дуго код љубитеља песме и позоришта, а покушај да се слични квартет образује, у почетку није успевао.

У години 1850. узроком смрти свога стрица поново сам из Беча дошао у Београд, и тада сам слушао, да су неколико љубитеља састављали квартет (тада сам опазио назив чуо а не *певачка дружина*). Како нису имали наручитог стана, то су певали данас код једног од чланова, сутра код другог и т. д. Немило сам био дирнут кад сам чуо да ти љубитељи певају немачке песме, а на моје питање: зашто баш немачке?, рекоше ми, да српских хорова нема, а осим тога да су половина чланова Немци (запамтио сам она имена: професор Шулц, Церман, Карло Келиш, сајџија). Једном најем се са једним чланом поменутога квартета, те му приметим: зашто не уче што год од Ђурковићевих пиџеса? Одговори ми, да су све то плагијати лаких талијанских песама, а они пак хоће да негују озбиљну музику, а то је само немачка.

У овом друштву било је и музикалних људи (као Церман и проф. Шулц), ал' опет ни један није био за хоровођа, но се крпарило.

У исто доба још су два музичара живела у Београду: *Алојз Каљау*, композитор и учитељ музике, и познати војни капелник *Шлезингер* који је осим својих војних састава писао и за позориште, као *Јадније Равванице* и друго. Чудо ми је да ова једино два стручна човека нису руководила поменуту дружину.

Тек 1852. године економ на имању Мајора Мише у Вл ашкој *Милан Миловук* би позват од српске

ПОГЛЕД НА БОСФОР. Сликао Ст. Тодоровић.

ваиде за економа у Топчидеру. М. Миловук, у Пешти рођен, привикнут на музику од младости, био је лепо упућен и спреман; особито свирао је у виолину ванредно. Његовим доласком оживела је музика и песма; чланови квартета, познавши особине Миловукове у музици, обрућке ставе га на чело свога друштва, те од амбулантног квартета постаде Београдско Певачко Друштво.

По првом његову статуту основано је ово друштво 1853. године 2. јануара.

И Београдско Певачко Друштво имало је трећину чланова Немаца; певало је у почетку искључиво немачки. Од Срба при оснивању могу се ове личности поменути: *Коста Цукић*, *Ђорђе Станишић*, *Емил Јосимовић*, проф. *Нешић* (доцније директор у Шапцу); било је и таквих који нису певали а припадали друштву као: *Јован Илић*, *Лука Пешића*. У Архиви Пев. Друштва има од Јов. Илића неколико песама преведених са немачког на српски; а ту је услугу чинио друштву и Јосимовић. — Милан Петровићевић постао је чланом 1855. а ја сам, концертујући са Корнелијем Станковићем 1856. у Београду, био примљен за члана, и ако сам редовно отпочео певати тек 1857. Појавом Корнелија Станковића појавише су се и диференције у правцу Певачког Друштва. Присталице Корнелијеве беху зато, да друштво узме за основу српске мотиве; да се српској песми да прво место, па за тим славенској и тек по овима светској музици; да друштво прагрли покојак српских покушаја у песми, дапши тиме полета да напредује и да се усавршава. Ову сам основу као друг Корнелијев одсудно бранио; ну кад сам увидео, да ми је борба узалудна, заснивао сам од њака друкчију. Са овом њачком друкчином која је бројила по некад до 80 чланова, певао сам у Саборној Цркви Корнелијеве прилике саставе као: *Херувимку*, *Достојно* и *Причесно*; за то сам их спремао и за Корнелијеве српске хорове. Овај квасац уродио је плодом. До доласка Корнелијева био је терен празично приуготовљен. Корнелије 1863. год. постаде хоровођ Београдског Певачког Друштва. Према правилима Београдског Певачког Друштва била је и приуготовна школа из које су доцније бирани прави чланови за друштво. У ову приуготовну школу улазили су већином одушевљене присталице правца Корнелијева. Уласком ових чланова у друштво била је и дотадања диференција решена. Почетком 1864. год. поболе се наш Корнелије и би принуђен у мају месецу да напусти Београд. 1865. иступе противници правца Корнелијева и будем ја назбрат за председника. За хоровођа би доведен Даворин Јенко.

Држим да је архива друштвена до 1862. упропашћена, а тек од 1864. баше редовно вођена и сачувана. О томе ће најбоље моћи данашња управа друштвена дати тачна обавештења."

РИБАРЕВА ДУША

Поврх тиха, мирна мора,
Повила се магла сива,
А с планина, с мрачних гора,
Свежи ветрић подухвата.

Још кроз таму моћи ове
Пробија се зрачак мали,
Па кроз грање заклањове
Тајно дети ка обали.

То је душа рибарева,
Она ноћу доле слази:
Свог навичај родни снева,
И кршеве обилази.

Тражи, тражи кутак мили,
Своју скромну колибицу,
Али ју су вали дигли,
И разнели о житицу . . . .

ПРВА ТУГА

— цртица —

написао

СВЕТОЛИК РАНКОВИЋ

Кад одскочи сунце високо и његови топли зраци, пробивши између размакнутих завеса на високим прозорима, падоше на чист дечији кревет, мали Бора сањаше необичне снове, мрштећи се кадшто у сну и тражећи нервозно десном ручицом, која му лежаше пребачена преко покривача.

. . . На сред собе, ове исте у којој он спава, стоји његова мила мама, сва у белом, као кад се спрема да спава; паз леђа јој пале дуге црне косе, а она оборила главу па се нешто много, дуго мисли . . . Одједном се отворише врата, тата утрчи љут, суров, страшан као што обично изгледаше последњих дана; дохвати маму за косу и пакну . . . А на врагима стоји она друга тета, невалала тета, подиже нож у руци па страшно гледа маму . . . „Хоћу ли?" — пита тета махнувши ножем . . . „Удри!" — одговара тата . . . Мама раширила очи, гледа уплашено, пружила руке у напред, као да се заклања њима... тета потрча с ножем, замахну . . . Бора врисну и — пробуди се . . .

Дете подиже главу и разгледа око себе . . . „А-а . . . па ово није истина! . . . а где је мама? . . . што сам ја сам у соби . . . она увек дође да ме пробуди" . . . Подиже руке и протрља очи песничицом, левну једаред па хтеде опет да легне, али као да се нечега сети, трже се, погледа јасно по соби и његово недро невино лице наоблачи се . . .

„А-а . . . оно сниох! . . . Где је мама, ко ће мене да обуче? . . . И он хтеде да се сећа сниохњег ужасног призора . . .

Био је заспао, дражећи, по обичају, своју руку у топлој и мекој мајчиној руци. Она је седела крај њега и причала му, а из очију јој капаху бистре сузе и падаху једна за другом на груди, на крило, утапајућа се у шареној кашмирској хаљини . . . Уздржавала се, напрезала је сву снагу да не помути блажена сан свога јединчета, али бол беше јачи од њених слабачких живаца . . . заталасана осећања тражила су излаза, и она не беше у стању да их угуши . . .

Још кроз таму моћи ове
Пробија се зрачак мали,
Па кроз грање заклањове
Тајно дети ка обали.

То је душа рибарева,
Она ноћу доле слази:
Свог навичај родни снева,
И кршеве обилази.

Тражи, тражи кутак мили,
Своју скромну колибицу,
Али ју су вали дигли,
И разнели о житицу . . . .

ПРВА ТУГА

— цртица —

написао

СВЕТОЛИК РАНКОВИЋ

Кад одскочи сунце високо и његови топли зраци, пробивши између размакнутих завеса на високим прозорима, падоше на чист дечији кревет, мали Бора сањаше необичне снове, мрштећи се кадшто у сну и тражећи нервозно десном ручицом, која му лежаше пребачена преко покривача.

. . . На сред собе, ове исте у којој он спава, стоји његова мила мама, сва у белом, као кад се спрема да спава; паз леђа јој пале дуге црне косе, а она оборила главу па се нешто много, дуго мисли . . . Одједном се отворише врата, тата утрчи љут, суров, страшан као што обично изгледаше последњих дана; дохвати маму за косу и пакну . . . А на врагима стоји она друга тета, невалала тета, подиже нож у руци па страшно гледа маму . . . „Хоћу ли?" — пита тета махнувши ножем . . . „Удри!" — одговара тата . . . Мама раширила очи, гледа уплашено, пружила руке у напред, као да се заклања њима... тета потрча с ножем, замахну . . . Бора врисну и — пробуди се . . .

Дете подиже главу и разгледа око себе . . . „А-а . . . па ово није истина! . . . а где је мама? . . . што сам ја сам у соби . . . она увек дође да ме пробуди" . . . Подиже руке и протрља очи песничицом, левну једаред па хтеде опет да легне, али као да се нечега сети, трже се, погледа јасно по соби и његово недро невино лице наоблачи се . . .

„А-а . . . оно сниох! . . . Где је мама, ко ће мене да обуче? . . . И он хтеде да се сећа сниохњег ужасног призора . . .

Био је заспао, дражећи, по обичају, своју руку у топлој и мекој мајчиној руци. Она је седела крај њега и причала му, а из очију јој капаху бистре сузе и падаху једна за другом на груди, на крило, утапајућа се у шареној кашмирској хаљини . . . Уздржавала се, напрезала је сву снагу да не помути блажена сан свога јединчета, али бол беше јачи од њених слабачких живаца . . . заталасана осећања тражила су излаза, и она не беше у стању да их угуши . . .

— Што плачеш, мамо?

— Ништа, душо... спавај, чедо моје... — шапуће она загушеним гласом, притискује му на лице своје вреле образе, као да би хтела сакрити од очију му своју слабост...

А њему је тако лепо, тако топло и пријатно осећати њено дисање, топлину њеног тела на себи, те и не зна кад га и како сан превари...

Најдаљред, кроз сан, чује оно познато му нервозно-бесно викање очево... сан га опет савлађује, али речи, мамине, које говори седећи уз њега, увлаче му се некако у само срце, јуре му по крви и он сан дрхће од неког ненадног узбуђења... Сва нестаде, одлете од једном, и он слободно отвори очи. Беше то страшан призор... Он се побоја да га родитељи не угледају будна, па опет заклопи своје сјајне невине очице, отварајући кадшто капке само толико, да би могао размотрити она мала му лица, која сад беху тако необична и тако страшна...

Он стајаше на сред собе обучен, онако како се вратио из варошн; капу држаше у једној руци, а другу, десну, беше подигао у нис и шаку стегнуо у песницу, па њом тресе низ своју разбарушеном косом.

— Ја сам госа у овој кући!... ја, ја... разумеш!..., И ћу ћу да доведем кад ми се прохте, да знаш!...

— Можеш... само онда ја и ово дете нећемо живети с тобом.

— Ко?... дете је моје, закон је на мојој страни, а ти можеш куд год хоћеш, куд хоћеш!...

— И хоћу, да знаш да хоћу!... Црњи си ми од ђавола, живот си ми отровао!... Све ми је црно у овој пустој кући!... Чудим се само шта сам чекала до сад...

— Шта!... Ја црн?... А ти?... ти што ми цеди крв као вампир, што ме систематски мориш да ме у гроб отераш!... Ево ти врата!...

И он се обрте, једним бесним и нервозним скоком притрча к вратима, отвори их рукама које дрхтаху као у љутој грозници, одјали их шаром, па као да му она црна празнина што зјапше кроз врата на неосветљена предсобља даде нову снагу, он се скупи сав као да се спрема за скок, па се од једном исправи и врисну из свег гласа:

— Ево их!... ево врата!... ево, ево!... ево ни!..

Али се видело да не изговара све што му је на души, видело се да има код њега спремљена још црња и грубља реч, али он још не налази довољно снаге у себи ни довољно повода да је искаже... Он стоји као запета пушка, па ако ко други помакне обарач — он није крив...

Она скочи као рањена лавица.

— Шта, зар тако?... ти ми сам отвараш врата!... тераш ме из куће, је ли?... тераш ме!...

Обарач се омаче... њему само закапе нешто у грудима, појури у главу, обузе га свега и он дрекну, закрешта, јер га већ издаваше гласне жице:

— На поље!...

Па истог тренутка, кад исказа ту давно спремљену реч и кад угледа њено страшно дејство — жена испусти дечију руку коју је до сад држала, отвори очи јако, погледа га па полако пође из собе...

— он се одједаред стресе, охлади се, дође к себи и тамам стаде да смишља нешто, како би је задржао, а он дечијег кревета зачу се очајна писка:

— Мамо!... мамо!... убиће ме тата!...

ПРОДАЈА ОВАЦА У ЦАРИГРАДУ. Сликао Ст. Тодоровић.

Обоје, као по команди, појурише к детету које се већ у пола дигло с постеље, па их гледа јадним препаћеним очима... Мајка му пригрли главу, а отац стаде да му љуби ножице. Стадоше се отимати обоје ко ће му лепшу реч казати, ко ће га милостивије обласкати, очекујући да дете са своје страше једноме од њих већу љубав изјави...

Умирише дете, мајка га опет намести на јастук, покри га бражљиво па се опет надвеше над њим и стаде га својим топлим дахом успављивати...

Нрође читав час... Он ходаше по соби завлачећи прсте у густу разбарушену косу, као да би хтео почупати те власи, као да би са тим ишчупао из корена и сву муку што му је пала на душу па га дави, сналиже... дете се тргне, отвори сплиже очи, и кад угледа над собом блед лице мајчино, зажмури опет и умири се...

Заспало је... Врела суза мајчина паде му на румене пуне образчиће и оно је не осети, само мрдну крајем устанца и удуби се у тврд перни сан... Мајка му изљуби косу, ручице, полако му наслони своје хладне усне на чело, па се диже и, не окрећући се више, изађе из собе...

... Да ли је он то сањао или је спе тако било на јави — мисли се Бора, па наједаред викну:

— Мамо!

Празна соба одјекну и дете задрхта од ове самоће.

— Мамо! — врисну он из свег гласа и скочи с кревета.

Врата се нагло отворише и уђе он, отац му, блед, надувених очију, уморан, саломљен.

— Мама... где је мама? — викну Бора и стаде разгледати угао где би се склонио од оца, који му ишаше на сусрет.

— Не вичи, дете моје, ево тате... ја ћу тебе обући и умити...

— Нећу, не умеш ти као мама... Мамо! — викну он гласније.

— Мама није овде, она тебе сад не воли па те је оставила... Ми ћемо довести тету да те она чува, да видиш како...

— Нећу тету!... — прекиде га дете — она није добра као мама... Није мене оставила мама, него си је ти отерао... ја сам видео...

— Ћут!... батине!... Шта ти знаш?... — викну отац суровно, али опазивши како се дете препаднало и узневерило од његове суровости и необичне опомене, он се тиже, па му се опет обрати благо:

— Не бој се, чедо моје, воли тебе баба... Кажи шта хоћеш да ти купим? — коња, опако оседлашог са узенгијама, или ћеш сабљу... Што год ти хоћеш, све ћу ти купити, само ми буди добар...

Стотине примамљивих обећања учињаше те се дете за часак умири и обећа оцу да ће мирно чекати док он оде и купи му све оно што му је обећао.

Отац журно изађе за собе, а дете остаде опет само.

„Шта је ово?“ — чудило се оно и домишљало узроку ових необичних поступака својих родитеља. Њега обоје воле, у то није сумњало, али шта ово они чине? Какав се то нов живот увлачи у кућу, нешто необично и страшно!... А како је било лепо од пре... док не дође она тета... Отац дође весео, узме га ни руке ни пеша и прича пуно леших ствари... После га стану целивати и отац и мати, стану се обоје весело смејати и отимати о његов загрљај... Па онда лепо сви уседну на кола са белим коњима и возе се у велику шуму коју зову Топчидер; ту Бора трчи по парку и вуче своја ручна колица... воде га к рибњаку где баца рибама кафче... Мама поче да плаче врло често, тата стаде долазити љут, намрштен... Па онда поче свађа, најпре у другој соби а после и пред њим, и тако све горе...

А куд ће он сад? Кад ли ће мама доћи... или можда неће више доћи овамо, него ће сад њега одвести к њој. Али како ће онда тата?... Како то... да не буду сви заједно једнако?... Како ће то да буде?...

И потекоше му низ обрашчиће вреле сузе, — весници прве горке туге, која полако обавијаше његово безазлено невино срце...

Јадниче мали! Ово су ти само први дани... А како су ти страшно зло спремили за доцније дане твоја најмилија — они што се некад лакомислено заклињаше да ће усрдно спосити узајамне тегобе...

НА ЈЕДНОМ ГРОБУ

... elle était du monde où le plus belles choses
Ont le pire destin.
... elle a vécu ce que vivent les roses:
L'espace d'un matin.

I

У пуноћну кипер-росом
Зора недра ружу роси,
Вече мрачно хладном косом
Већ је коси.

Смрт је нагла. Гробу тече
Живот гоњен судом строгом
Тек свануло, тек, већ вече!
Збогом! Збогом!

Дивне смрти! К'о сан разни
Протекла је младост твоја:
Позиви је смех и песма,
Зрак и боја;

А пространо небо мајско
Ведрило је удес мрачни —
Насмејано небо мајско
И дан врачни.

II

Слатки спомени срећних дана,
Сновн, наде, сви ту лежи.
На шта вичи смрт превана,
Гроб тај свежи?

Очај, чама, удес жедан,
Бол, што младост недру мрачи?
Ах, промашки живот један
Све то значи.

Врњ. Бања

ВЛАД. Р. ПЕТКОВИЋ

ЕЛЕКТРИЧНЕ ЖИВОТИЊЕ

од Д-РА РАДМИЛА ЛАЗАРЕВИЋА

Од најстаријих времена, из доба старих Египћана, налазе се трагови на разним заостали споменицима које сведоче да је и тада била позната електрична појава у неких животиња; само што су јој придавали други значај, али опет изгледа да су чак доводили у везу ову појаву са громом.

Диоскорид, лекар Клеопатре и Антонија, приписивао је и лековитост неких електричних риба и препоручивао је додир са њима против главобоље а доцније и против подагре.

Од свију животиња са електричним појавама више су у старије доба најпознатије *рибе*.

Ми ћемо у овим редовима да се упознамо и са њима, бар главнијим, и са њиховим особинама.

Од електричних риба, којих је до сад познато на 50 врста, најзначајније су ове: *раја, електрична сом и електрична јегуља*. Оне све живе у ваневропским водама сем раје, која живи у Средоземноме Мору. Величина њихова мења се од 30 см. и непознате тежине па до 2 метра и 20 кгр. и преко тога тежине. Ража има дугачких до 152 см. а тешких до 170—200 фуната.

УЛИЦА У СКУТАРИ. Слика Ст. Тодоровић.

Све ове рибе у стању су да произведу електричне ударе који могу да буду веома силни. Ови електрични удари долазе од извесних органа о којима ћемо сад да говоримо.

У раје су ови органи налик бубрегу и леже са обе стране главе и шкрга и простиру се до трбуха. Цео се орган састоји из врло много стубића, а ови стубићи, махом шестоугли, састоје се опет из многобројних наслаганих финих листића. Листићи су управо главни у електричном органу, они су управо произвођачи електричних удара.

Под микроскопом посматрани ови стубићи показују да се сваки од њих састоји из два слоја и то из једног горњег од везивног ткива и доњег живчаног. По свему су ови стубићи слични познатоме физикалноме апарату Волтину. Али у свију електричних риба нема тих, па опет су у стању да произведу силне ударе. Тако је у *електричног сома* елек. орган са сним другојачи и по положају и по саставу. У њега је електрични орган смештен у кожи а не као у других електричних риба у унутрашњости тела. Он је распростр по своју кожи, сем главе и репа, а састоји се из многих колутова који су налик зрни на грозду, поређани на ограницима једног великог живца који пролази са обе стране тела и у вези је са једном ганглиском ћелијицом на најзаднем делу мождине. Према овоме битно се разликује електрични орган електричног сома од сличних органа споменутих електричних риба.

У електричне *јегуље* сличан је електрични орган истоме органу у раје.

Занимљиво је мишљење о постанку електричних органа, које ћемо овде укратко изнети.

Разним испитивањима сазнало је се, да су се ови електрична органа развили из обичних мишића и једини је орган електричног сома који чини изузеће у овоме погледу, и који је постао од жлезда у кожи а у осталих су електр. раба мишићи за кретање постали електрисани органи. И тај, такорећи, губитак мишића за кретање морао је утицати и на саме те животиње, и оне су донеле врло лоше, једно с тога што немају свију мишића за кретање а друго с тога, што им њихово страховито оружје, електрични орган, даје мотућности да се врло лако снабдеју потребном храном.

Потребно је напоменути да је у неколико лако објаснити претварање обичних мишића у електричне органе, јер вала знати да сви мишићи у опште (и живци) имају електричне особине и ако се нису сви претворили у електричне органе.

Да бисмо разумели рад електричних органа, вала се упознати са саставом обичних мишића и ближим познавањем електричних органа.

Сваки се мишић састоји у главноме из финих влакана поређаних једно уз друго и омотаних једном фином опнидом. Нека мишићна влакна имају попречне бразднице које деле влакно на ситне колутиће, а од ових нека су од живаца или имају бар мрежицу од живаца т. ј. готово се састоје само из те живчане мрежице. Овако је од прилике и у електричних органа, који се, као што је речено, састоје из стубића, а живац који к њима долази дели се на онолико огранака колико листића има из стубићима и ту готово на сваком од њих има мрежица од живаца.

Кад се сетимо шта смо рекли о електричним особинама мишића и живаца у опште, и кад сравнимо ону мису живаца у других неелектричних живаца, лако ћемо појмити, зашто је електрична риба у стању да производи електричне струје и ударе и то не само јаке осетљиве него ударе који су у стању да оборе човека и јачу животињу.

О јачини ових удара и о начину како електричне рибе врше те ударе послужићемо се Хумболтовим описом *електричног јегуља*.

„Јужно-америчкога коња гоне не само јагуари и крокодили него он има и међу рибама свога опасног непријатеља. У барима око Бера и Растро има небројено много електричних јегуља, у којих, жутим пегама посуто, лигаво тело из сваког дела свога и по својој вољи избацује силну електричну струју. Ови су *гимноти* дугачки 5—6 стопа (1,6—2 м.) и ударци су толико снажни да могу убити и највећу животињу кад испразне свој орган, пун живаца, у згодноме правцу и на један мах. Стенски друм од Уратуку морао је некад бити напуштен, јер су се у једној речици толико намножили гимноти да су се преко године многи коњи давили опесвешћени ударима. И остале рибе беже из близине ових ужасних јегуља, па чак и онога који удицом пеца рибу застрашују потресом који долази кад оне дирну оклажену пратцу. Тако набија електрична ватра на дубине воде.

Живописну слику даје нам хватање ових гимнота. Мазге и коње, које оплоше Индијанци, натерају у воду док се од необичнога шума не раздраже ове срџаве рибе на напад. Оне се као змије вијугају по води и полеђушке подлазе коњима под трбух од којих многи гину од непадалавих удараца. Са накострешеном гривом, узбуђеним дисањем и дивљим страхом у зажареним очима беже остали коњи на ове силне буре, али их Индијанци наоружани бамбусовим трскама терају натраг у воду.

Постунно попушта бес међусобне борбе и као напрежени облаци растурају се заморене рибе, којима је потребно дуго почивање и обилата храна да би могле прикупити оно што су утрошиле од своје галванске снаге. Њихови су удари све слабији и слабији, а и саме застрашене шумом коњским беже ближе обали, где их врло лако харпунама и сувим дрветом, јер не спроводи струју, извлаче на стену.

То је необична борба између коња и риба."

И сам човек не пролази добро од оних удара, па зато уроњеници брижљиво избегавају сваки додир са њима.

ПУСТИЊАК

(А. Н. МАЈКОВ)

Анђело ми рече: „Уклони сн граду!
У пустињу иди и плам дечје своје
Сачувај до рока већ одређен што је,
Да ви једном људи, кад сву лаж познаду,
Кад истине хтедну и савршености твоје —
Могли где запаљки светиљнике своје!" Р.

ИЗ ПРИПОВЕДАКА АНТОНА ЧЕХОВА

I.

ПОЗНАНИК

Врло лепа Ванда или, како је писало у њезину пасошу, поштована грађанка Настасија Канавкина, излазећи из болнице, осетила се у положају у каквом пређе никад није била: без крова над главом и без крајце паре у џепу. Шта да ради?

Пру је посету учинила зеленашу и у њега оставила претен са драгим каменом — своју једину драгоценост. За њега је добила свега рубљу... А шта може с рубљом? За те паре не може купити ни модерни кратак мидер, ни висок шешир, ни жуту плитку обућу, — а без ових ствари она се осећала као и гола. Изгледало јој, да је не само људи, него чак и коњи па и пси гледају, смејући се простоти њезине одеће. Мислила је само о оделу, а ни најмање је није мучило питање, шта ће јести и где ће ноћити.

„Да ми је само да сретнем ког познаника"... мислила је она: „Узела бих новаца.... Неће ме ни један одбити, јер...."

Али је не сретну ни један од познаника. Лако би их могла наћи у вече у Ренесансу, али је у Ренесансе неће сигурно пустити у овом простом оделу и без шешира. Шта ће? После дугог размишљања, кад јој већ досади и шетња и седење и премишљање, реши се Ванда на последње средство: да оде право у стан ма ком од познаника, па да затражи новаца.

„Али ком да одем?" размишљала је. „Мини не могу — ожењен је човек. А онај рђав старац сад је сигурно на дужности...."

Тада се сети неког Фишкела, зубног лекара, од кога је пре три месеца добила на поклон гривну, а којем је једном приликом наручила у Немачком Клубу чашу пива на главу. Сетивши се овог Фишкела, она се неома обрадова.

„Даће ми сигурно, само да ми је да га нађем код куће...." мислила је идући к њему. „А ако ми не да — полутаћу му све лампе по кући."

Приближујући се лекаревим вратима имала је већ готов план: смејаће се још преко степеница, уљешће у кабинет па ће му потражити 25 рубаља.... Али чим хтеде повући за звоно, из њезине главе ишчеше читав план. У један мах се збуни и ушепртља, што јој се пређе није догађало. Бивала је смела и напрљива само у пијану друштву, а сад, одевена у просту одећу, осети се као да је дошла молити; а како је лако могу одбити — постаје скромна и понизна. Уплаши се и застиде.

„Можда је већ и заборавио на мене" мислила је не решавајући се да звоно. „Па како и да уђем у овакном оделу? Као каква просјакиња или ма каква тек"...

Неодлучно звоиши.

Иза врата чуше се кораци; био је момак.

— Је ли доктор код куће? упита она.

Сад би јој било веома пријатно над би јој момак рекао „*није*", али је овај, место одговора, увеле у предсобље и скиде с ње огртач. Степеиице јој изгледаху необично раскошне, величанствене; али из све раскошн пре је запазила велико огледало у којем виде да нема ни високог шешира, ни модерног мидера, ни жуте плитке обуће. Па јој се учини чудновато за што сада, кад је овако бедно одевена и кад наликује на какву швалју или праљу, осети стид и одсуство сиаке налетљивости и смелости? У мислима се називала не више Ванда већ као пређе: Настасија Канавкина...

— Изволите! понуди је собарица, проводећи је у кабинет: Сад ће доктор... Седите.

Ванда се спусти у меку наслоначу.

„Рећи ћу му: позајмите ми!“ мислила је Ванда. — „То је са свим у реду, јер ја сам, ето, позната с њим. Само да собарица оде одавде. Незгодно је пред собарицом... А и зашто ће она овде?“

После неколико минута отвориће се врата и уђе Финкел, висок, приземљаст са подигнутим образима и набубљеним очима. Образи, очи, трбух, дебела бедра — све му је било и сито и одратно и суровo. У Ренесансу и у Немачком Клубу обично се весело; много је трошио на лепши пôл и трајно свесно њихове шале (кад му је, на пример, Ванда наручила чашу пива на главу, он се само осмехнуо и претом јој попретио); а сада је био натмурен, сањив, гледао је важно и хладно као начелник, а нешто је жвакао.

— Шта заповедате? упита не гледајући Ванду. Ванда погледа у озбиљно собарично лице, за тим у сутог Финкела који је, како изгледаше, није познао, па поцрвене...

— Не саветујем да га пломбујете... Од њега више нема користи, на то!

Чачкајући још мало по зубу и хватајући је за усницe и десни спојим прстом смрдљивим од дувана, задржа опет дисање и гурну јој у уста нешто хладно... Ванда брзо за тим осети страшан бол, врисну и ухвати Финкела за руку.

— Ништа, ништа, — мрмљао је Финкел. Не бојте се! Од овог зуба и тако не би било никакве ваљде. Треба да сте храбра!

Његови надувањени и окрвављени прсти изнесоше пред њено очи извађени зуб, а собарица праћ и принесе јој до самих уста чашу.

— Код куће исперите уста хладном водом... рече Финкел: и крв ће престати.

Стајао је пред њом у положају човека који чека

ЦРКВА СВ. БОГОРОДИЦЕ У ЦАРИГРАДУ (ИЗНУТРА). Снимио Ст. Тодоровић.

— Шта заповедате? поновн зубни лекар већ мало раздражен.

— Зу... зуби ме боле... прошапта Ванда.

— А... Какви зуби? Где?

Ванда се сети да јој је један зуб шупаљ.

— Доле, десно... одговори му.

— Хм!.. Зините!

Финкел се намршти, задржа дисање и поче разгледати болесни зуб.

— Боли? упита је, чачкајући јој зуб неким гвожђетом.

— Боли... слага Ванда. „Само кад би му споменула“ — премишљала је Ванда — „одмах би се сетио... Али — собарица! За што се не вуче једном!“

Финкел у један мах силно одухну и забобоња, као локомотива, право Ванди у уста:

кад ће се од њега већ отићи, кад ће га већ једаред у миру оставити.

— Збогом... промуца Ванда окрећући се према вратима.

— Хм! А ко ће ми платити за овај рад? упита Финкел насмешљивим гласом.

— Ах, да... присети се Ванда, поцрвене и даде му рубљу коју је била добила за дијамантски прстен.

Излазећи на улицу, она се постиде још више, али се сада не стиђаше своје сиротиње. Није више опажала да нема високог шешира ни модерног мидера. Шила је улицама и пљувала крв; а сваки црвени исплувак говораше јој о њезину животу, ружном и тешком животу, о уприједама које је подносила а које ће подносити сутра, и после недеље дана, и до године, — и целог свог века, до саме смрти.

— Ух, како је то страшно! шапутала је она. — Како ужасно, Боже мој!

У осталом, већ сутра дан била је у Ренесанс где је и играла. На њој је био нов, велики и врвени шешир, модеран мидер и плитка жута обућа. Вечерала је са неким младим трговцем који тек што беше дошао из Казана.

II

ИЗ ДНЕВНИКА КЊИГОВОЂИНА ПОМОЋНИКА

1863. год. 11. маја. — Наш шестогодишња књиговођ Глоткин пио због кашља млеко с коњаком, али због тога добио грозницу. Лекари, с пуно уверења, тврде да ће сутра сигурно умрети. Тако ћу, дакле, ја постати књиговођ! Ово ми је место већ давно обећано.

Секретар Кљевичев биће затворен што је тукао неког молитеља, зато што га је овај назвао *бирократом*. Ово је, изгледа, већ решена ствар.

Узимао сам декокт због поквареног желудца.

1865. год. 3. августа. — Књиговођ Глоткин опет болује од груди. Кашље и пије млеко с коњаком. Ако умре, његово ћу место ја добити. Надам се, али слабо, јер чини ми се његова грозница није баш смртоносна!

Кљевичев отац од једног Јермењина мењину на је исцењено. Ствар ће, врло лако, доћи и до суда.

Нека баба (Гурјевна) говорила јуче, као да ја не патим од катара већ од скривених хемороја. Може бити!

1867. год. 30. јуна. — У Арабији, пишу, колера. Можда ће прећи и у Русију, па ће ваљда бити доста упражњених места. Можда ће стари Глоткин умрети, а ја онда добити место књиговођа. Али се још добро држи! Живи и сувише дуго, више него што би требало да човек живи.

Шта да радим с катаром? Да ли да превијам цинварицу?

1870. год. 2. јануара. У Глоткиновој кући целу драгу ноћ завијало псето. Моја куварица Недагија говори да је то сигурно предсказање, те сам разговарао с њом до два сата по поноћи, како ћу, кад постанем књиговођ, купити себи буњу постављену енотом и шлафрок. Можда ћу се и женити. Дабоме, пустоваћу девојку, већ какву удовицу према мојим годинама.

Јуче су Кљевичеву показали пут из клуба, што је причао неку неучтиву анегдоту и што је исмевао патриотизам Пољухова, члана трговачке депутације. Изгледа да ће га Пољухов тужити суду.

Идем доктору Боткину да види шта је с мојим катаром. Кажу да добро лечи...

1868. год. 4. јуна. — У Ветланици, пишу, чума. Народ гине као спопље! Глоткин није само перцовку. Али тешко да ће му помоћи — стар је! Ако дође чума, сигурно ћу бити књиговођ.

1883. год. 4. јуна. — Глоткин умрео! Био сам код њега, плакао сам и молио га да ми опрости што сам нестрпљиво очекивао његову смрт. И он је плакао, великодушно ми опростио и саветовао да од катара пијем капљице од горког бадема.

А Кљевичев у мало што не оде под суд! Заложио код Чинутина клавир шта га је узео под кирију. На опет, поред свега овог, има час и „Станиславa" и чин колегијског асесора. Бога ми, чудо, шта све бива на овом свету!

Исте године 7. јуна. — Јуче сахранили Глоткина. Штета! Никакве вајде од смрти овога старца. Сањам га поњав у белом покрову, па као прета ми прстом.

И, тешко ти га мени, гресницу једном: књиговођ нисам ја, него Чаликов. Измаче ми се то место, јер га доби тај младић, поред протекције генералчине тетке. Пропадоше ми све наде!

1886. год. 10. јуна. — Чаликову побегла жена! Сиромах, много жали. Можда ће у очајању дићи и руку на себе. Ако то учини, нема сумње да ћу ја бити књиговођ. Већ се о том и зуца. Значи, да још није изгубљена сва нада, даће Бог да ћу ваљда дочекати и буњу енотом постављену. Што се тиче женидбе, — могао би и то бити. Као за што да се не женим, ако ми се укаже каква добра прилика. Требало би само да се с ким посаветујем, јер је то врло озбиљан корак.

Кљевичев променио кољаче с тајним саветником Лиримансом. Скандал.

Одајица Пајсије саветује ми да катар лечим живом. Пробаћу.

С руског превео С.

СНИМЦИ ИЗ СТАРИХ СРПСКИХ МАНАСТИРА*)

— М. ВАЛТРОВИЋ —

Још као слушаоци на техничкој школи у Карлсруу пре тридесет и неколико година, мој друг госп. проф. Драгутин Милутиновић и ја, стављали смо били снимање наших приватних, уметничких старина, за прво место у нашем програму послова, којима смо мислили бити од користи отаџбини и роду своме. И срећа нас послужа. Бивше Српско Учено Друштво даде нам, на скоро по повратку нашем са студије, прилике да од части остваримо жељену услугу отаџбини и науци. По одлуци истог друштва, отпочели смо снимање приватних, уметничких старина наших, године 1871. У том раду друштво нас је потпомагало и морално и материјално; а радили смо га до године 1884., кад је наше путовање ради испитивања наших старих манастира, са уметничког гледишта, прекинуто. Од тог доба до данас, за четрнаест година, тај посао није настављан. Али је лањском одлуком Српске Краљевске Академије дат изглед за настављање рада; дат је изглед, да ће се поставити смер за којим је тежило Српско Учено Друштво, и који је и нама био пут раду ваљда пред очима; а смер је тај: да се о старој српској црквеној уметности прикупи што опширније и што потпуније градиво, и да се исто објави нашем и страном свету, на разну научну и практичну употребу.

Снимци које данас овде господи члановима Српске Краљевске Академије излажемо на разгледање, успех су рада, на који је утрошено двадесет и два месеца, т. ј. по два месеца школског одмора у току једанаест година. У реду четрнаест година, од године 1871. до 1884. испале су три као неплодне по наш рад. Године 1876. спречило нас је бео у раду рат, а године 1879. и 1883. спречиле нас поседови земаљске природе.

*) Ово је говор којим је за главног Српске Краљевске Академије отворена изложба архитектонских, живописних и скулпторских снимака из старих српских манастира, 27. октобра 1890. године.

Споменици, које смо могли до сад проучити потпуно или од чести само, још не дају историски преглед развијања црквене архитектуре, живописа и скулптуре у нас, те не дају ни могућности рећи што одређено и забиљежено с осталим радовима који у вези стоје са оним наведеним главним гранама уметничког дјелања.

До сад проучени манастири и цркве у Србији чине тек мали део од оног знатног броја црквених грађевина, које су у току српске прошлости подизате по разним крајевима садашње Краљевине Србије; а познатани су готово део од оне многине већих и мањих задужбина по широкој земљи српског народа, ван граница Краљевине. До данас снимљене грађевине налазе се поглавито у средњем и југо-источном крају Србије. Пропутовали смо до сад, ради изучавања нашег, округе: крагујевачки, топлички и пиротски.

Али нисмо све градиво у њима исцрпли. Бавили смо се поглавито оним грађевинама за које је предање казивало да су веома старе, или смо снимали оне, које су биле на путу скоре пропасти, те смо им тако на хартији спасли архитектонска облик и сликани и резани украс њихов.

Ради снимања походили смо до сад четрдесет и осам црквених грађевина. Међу њима је дванаест већих, и тридесет и шест мањих.

У веће броје се Студеница, Жича, Арање и Калиниħ. Но ни један од ових споменика још није потпуно снимљен и описан. Мораћемо још један пут отићи до њих, јер су обилати архитектонским, живописном и скулптурским градивом.

По осталим крајевима наше отаџбине још нисмо били ради изучавања црквених уметничких споменика. Али познавајући неке податке из туђих вести о њима, држимо да можемо рећи, да ће се тамо наћи примерака, каквих још нема заступљених међу нашим снимцима. Примерци ти носе неке особине којима се разликују од до сад већених и проучених споменика. Држимо да ћемо, пошто те крајеве сами прегледали будемо, моћи утврдо рећи, да међу старим црквама у Краљевини Србији има старијих од Немањина времена; а то су оне које обликом својим подсећају на обрасце стила старо-хришћанског; даље, да су цркве из доба Немањића разног облика по основу и склопу своме, и да су цркве из времена Лазарева и после њега, готово једнолике по основу, склопу и градиву своме. Та је опаска, у осталом, већ и у ранијим приликама изнашана.

Према наведеноме, стари српски црквени споменици, у нас, моћи ће се вазда разредити на три групе.

Но даља истраживања, нарочито у још неослобођеним крајевима, јако ће моћи такво груписање обрнути и поставити другу, основу, природну, историску поделу.

У данас још неослобођеном и са уметничког гледишта још непознатом делу старе српске државе, имаће, колико се из путничких или нестручњачких достана дознало, многих црквених грађевина, које ће склопом и обликом својим и градиво од кога су, бити значајни подаци за право сазнавање старе српске црквене уметности. Тамо где је било средиште старом, српском државном животу, наћи ће се извесне споменици, према којима су ови у данашњој краљевини, већим делом само слаби одјеци.

Најкорисније би, разуме се, по право сазнање старе српске уметности било, истраживања отпочети на споменицима у Старој Србији.

Велико и широко поље отворено је ту истраживачком раду. Оно чека на последнике. На њему имаће градива које ће моћи дати одговора на многа питања о правом животу српског народа прошлих векова; које ће моћи дати загледати у право виђење и умеће народно и које ће моћи показати општу народну духовну тежњу, оличену виђене у оним радовима, којима се научно истраживање и оцењивање у нас давао већ бави.

Поред прикупљања градива снимањем и описивањем, ми смо се, по могућству, старали и о публикацији наших снимака. Обраћали смо се, за тај смер, књижарима издавачима у Берлину, Паризу и Лондону. Налазили смо у њих одзива за дело ограничено на скроман број одабраних снимака само. Но на то ми пристати не могасмо, јер је смер наш да дело наше буде потпуно и свестрано, како би могло послужити као озбиљно и поуздано средство за сазнавање српске старе уметности.

Снимке наше гледали су, у току година, многи страни научењаци, који су у Београду били, и радовали се њиховој публикацији.

Године 1872. снимци су наши били изложени у московском публичном музеју, и стекли су Српском Ученом Друштву признање и похвалу од стране управе истога музеја.

Један познат руски научењак помогао нам је био наћи у Паризу позданог књижара издавача; али се у нас није оно примило услов његов, да му српска влада понуди мањак, ако га има буде око издавања првих свезака нашега дела.

Да би смо после безуспешних покушаја са појединим књижарима, са својим радом упознали остале издаваче, и у страни научни свет, штампали смо године 1878. у Бечу, мали извештај о својим снимцима под насловом „О Πρέσρους". У њему има и једна таблица са пандртима неких снимљених манастира.

У раду око снимања наших уметничких споменика, трудили смо се да их схватимо по свим њиховим значајним белегама у облику и боји, и да све њихове културне и техничке особине најбољом верношћу представимо на хартији. При раду никад заборављали нисмо, да само тачно и верно снимање снимку даје праву употребљивост и научну вредност. У том озбиљном правцу, радићемо и даље, над рад око снимања споменика, помоћу Српске Краљевске Академије, настављали будемо, чему се с радошћу надамо.

О озбиљној тежњи нашој у снимању, моћи ће се господа Академици и сама уверати разгледајући сад изложене снимке.

Од страних знаоца, који су наше снимке гледали, слушали смо само речи признања. По њиховим речима, снимци су рађени не само еликарском верношћу, но и археолошким разумевањем.

Из манастира Жиче прикупили смо до данас најбоље иконописног и орнаментског градива. Студеница дала нам је градива архитектонског и скулптурског. Живописе њене још разгледали нисмо. То исто можемо рећи и о манастиру Каленићу. Оба ова споменика мораћемо, ради

даљег изучавања, но пано полазати. Како целим обликом тако и појединим деловима својима занимљива је црква градачка. И њен живопис ваља још снимати. Осим архитектуре и црквеног живота, наведени споменици, а и многи други — као Николе, Вела Црква, Вражевштица и др. — садрже цењених података о појединостима и световних лица, о наменитају, оружју и другим стварима од културне вредности.

Снимци наши дело се на две групе. У једну иду они, који би се одмах могли дати на умножавање. Они су израђени или кичицом и бојама — акварели, — или су цртани црнилом и пером. Снимци ти садрже архитектуре, иконе, ликове и орнаменте, и рађени су на месту пред оригиналом.

У другу групу иду на месту са оригинала снимљене скице, на којима су прибележене мере ради доцнијег тачног назначења њихова шестаром и лењиром. Скице те садрже нацрте основа, пресека, архитектонских конструкција и разних делова са снимљених споменика. Њих ваља још тачно нацртати и тако спремити за умножавање.

На умножавање пак снимака наших, мора ће послужити сви начини данашње усавршене штампарске вештине.

Акварелских снимака имамо данас сто четрдесет и пет. Већи међу њима мере по 44×30 см. а мањи по 19×15 см. Двадесет и осам акварела представљају иконе а сто и седам снимка са орнамената, еликаних по луковима и сподовима у црквама.

Међу изложеним снимцима има и шест снимака предела — пејсажа. Они се не броје у градиво за публикацију; и рађени су у времену кад се у црквама радити није могло, или кад смо се од рада у црквама одмарали.

Поштујући сваки покушај у нас око снимања старих српских црквених споменика, ми смо поред својих снимака изложили неколико листова из збирке снимака, које је године 1846. израдио познати сликар Димитрије Аврамовић. По налогу тадашњег Министра Просвете прегледао је, у току шеснаест дана, од 12-га до 28. септембра Раваницу, Манасију и неке порушене црквене грађевине у околини. Уз опис свој приложио је Аврамовић и неколико снимака архитектонских и иконописних, који се сад чувају у Народном Музеју.

Мило нам је што се већ пре педесет година у нас појавила мисао о испитивању наших уметничких старина; што се у оквиру већ тада ценило градиво за потпуније познавање српске прошлости. Наш данашњи рад само је просторнији наставак пре педесет година поникле мисли, и ако у стварн није подстакнут покушајем Аврамовићевим, но управо школама у којима смо се, мој друг и ја, учили уметности грађења — архитектури.

Овим се само потврђује да по општност добра и корисна мисао угинути неће и не може.

Зачети пре педесет година; поновљени нашим предлогом Српском Ученом Друштву пре двадесет и осам година, извршиће је према одлуци својој, у потребном просторству, Српска Краљевска Академија.

Госпођо Академијо!

Снимци које Ете изволети удостојити свога посматрања, пређе су са уметничких радова, које је у току прошлих векова, израдио српски народ, но тежаки духе своје и по начина духа свога. Радови су ти сведоци свесног и напредног живота. Они су састапни и битни део народног бића. Они су целена допуна за ону слику, коју се труди да састави о српској прошлости: српска историја и све друге науке о номе, које се баве о појавама у духовном животу и раду српског народа.

Па како Српска Краљевска Академија штити и потпомаже све те науке због висока смера њихова, то је природно и праведно, што је одлучила да такође штити и потпомаже и издавање снимака са старих српских уметничких споменика.

Тиме је Српска Краљевска Академија признала и потврдила знатно место и вредност уметности у народном животу; и лепо је поступила обзи свога великог и важног рада око изучавања старе српске образованости.

Одлуком својом, Српска Краљевска Академија подигла је признање, поштовање и цену како себи, тако и целом српском народу.

ОБИЧАН ЧОВЕК

ШАЛА У ТРИ ЧИНА

написао

Бранислав Ђ. Нушић

(наставак)

XII. ПОЈАВА

Душан, Дамњановић.

Душан. Кажем ти, са свим је мало требало па да ме не пађеш: да си рапије донао тако би било.

Дамњановић. Па ја, управо, бојећи се тога и писао сам ти један дан раније.

Душан. Знам, брате, али сад сам ток добио писмо, сад. Писмо је стигло још јутрос, али сам се ја сад тек вратио на ова.

Дамњановић. Слушај. Можда немамо ни довољно времена; ја ти одмах морам објаснити свој положај да бисмо се сачетовали, како да се управљам према твојима. Дакле, ја морам да емигрирам.

Душан. Молим те, сад ти стојим на расположењу.

Дамњановић. Тога ради Драгиша — — —

Душан. Петровић?

Дамњановић. Да. Он ће тога ради вечерас пећи у Земун и удесиће тамо да се ваће какав чамац. Ја сам у напред рачунао на тебе, и казао сам да се чамац дотера овде, иза оних врба. То није далеко одавде?

Душан. Са свим си добро смислио; то је овде, испод нашега винограда.

Дамњановић. Тако сам рачунао. Но дотле, док се то удеси, док Драгиша спреми све, док се врати, док нам јави, може проћи два, три па и четири дана: могу ли ја дотле рачунати на твоје гостопримство.

Душан. Шта говориш? Којешта! Ако хоћеш два, три и четири месеца. Једва те чекам, а и моји ће та се радовати.

Дамњановић. Али има ту и неких незгода.

Душан. Ничега. Којешта!

Дамьановић. Мислим ово на пример: у Београду се не би никако смело сазнати да сам ја овде; ја треба да сам скривен, јер сам већ сад у бегству, па не знам како би то твој отац примио, и у опште, не би ли се то одало.

Душан (*Замисли се*) Да видиш....

Дамьановић. Такве се ствари не врше са знањем многих. Један, два пријатеља само... ја сам изабрао тебе и Драгишу.

Душан. Па ко би ти и био преча? — Али, видиш, то си добро приметно. Није ту само мој отац, него нас има више. Код нас је у гостима неки далеки рођак мога оца, један најодличнији чиновник на слету. Он би те се гнушао кад би чуо да си ти ово писао; он би био кадар чак и да нас одр. Бога ми, он би то био кадар. Није нама ни за што друго само да тебе не омете. То је видиш једна тешкоћа и....

Душан. Мајци, разуме се. Али признај да је ово добро смишљено; само ваља да смо обазриви, да ти не заборавимо име, знаш да смо улели ми какво произвољно име могли би се и збунити, али овако ћемо се увек опоменути због Мицића. Ево моја иду. Дакле, већ прва покушај.

XIII. ПОЈАВА

Марија; Зорка; пређашњи.

Душан. А, мајка, Зорка; ходите да вам представим једног свог доброг пријатеља, мог школског друга. Жжж.... Владимир Мицић. Дошао је да ме види; писмо се видели већ годину дана. Ово је моја мајка и моја сестра.

Марија. (*Дамьановићу, који хоће да јој пољуби руку*) Жива била, синко. Добро сте дошли, Душан је и овако сам.

Зорка. Ја се сећам, да ми је Душан помињао и ваше име, говорећи ми по гдекад о својим друговима

Дамьановић. Изгледа, ја сам тако непознат дошао?

Марија. О, молим....

ЦРКВА СВ. БОГОРОДИЦЕ У ЦАРИГРАДУ (СПОЉА). Снимио Ст. Тодоровић.

Дамьановић. Па добро, шта ме саветујеш.

Душан. (*Размишља*) Нешто би, доиста, требало да те саветујем. Кад се не би казао ко си? Али... не може; немогуће је не казати се. Него, видиш, то би могло бити, да не кажеш ко си, но да се представиш и мојима и свакоме под другим именом? А? Шта мислиш?

Дамьановић. Па није рђаво, тако би се још најбоље сачувала ствар.

Душан. Знаш шта; ти се сећаш оног нашег школског друга из Јагодине — Владимира Мицића; сто узми његово име, ја ћу те представити као свог друга Владимира Мицића? Биза ли?

Дамьановић. Мислио је врло добра.

Душан Управо славна. Под тим си именом безбедан, а после три или четири дана.... Зиза ли још ко, да си овде?

Дамьановић. Нико осим Драгише и моје мајке. Мајци сам поверио.

Зорка. Ми једва чекамо госте.

Марија (*С поља се чује жагор и врагомија*) Но, хвала Богу, ено га и Чика Вићентије. Стигао је. Седите молим вас.

XIV. ПОЈАВА

Вићентије, Арса, пређашњи.

Арса Ево га и Вићентије.

Вићентије. Ја сам тачан као сат; ено сам вам пре госпођу дошао. Нисте због мене чекали.

Марија. Ја знак нам је један гост дошао пре вас.

Душан Гост изненада. Мој школски друг и најбољи пријатељ Влајко Мицић. Ово је мој отац; ово је чика Вићентије, наш рођак и врло добар пријатељ.

Арса. Мило ми је, мило ми је. А заједно сте школу учили, а?

Дамьановић. Да!

Душан. Влајко је родом из Јагодине, на дошао да...

Вићентије. Из Јагодине?

Дамьановић. Јесте, Господине.

Арса. Амк, да ниете ви нешто син Јованче Мицића?

Дамьановић. Јест, управо његов син.

Вићентије. Јованчин.

Дамьановић. Да!

Арса. Ама ти Јованчин син; Јованчин! (*Загрли га и љуби га*) Болан, брате, ко би се томе надао! Па Јованча је мој најбољи пријатељ.

Вићентије А тако исто и мој. (*Загрли га и он*)

Арса. Ето ти, људи, што ти је судбина. Знаш ли море, да смо ми браћа, браћа, браћа а не друго (*Загрли опет Дамьановића*)

Вићентије. Одавна се нисам тако обрадовао; као да сам самога Јованчу видео. (*Загрли га*)

Арса. На које си му ти дете?

Дамьановић. (*У великој забуни, и ричући докле су га отимали један од другога и грлили*) Једино.

Вићентије. Једиче? На он је имао много деце.

Душан. (*Да изађе Дамьановића*) Помрла су; сад ми је баш Влајко причао; помрла су.

Арса. Их, болан брате, а ми о томе и не чусмо ништа.

XV. ПОЈАВА

Никола, пређашњи.

Никола. Стигли су гости. (*Одлази се вољачи*)

Марија. Зорка, хајде брже. Хајдете и ви, изволите (*Отвори одлази и Зорка за њом*).

Арса. (*Дамьановићу, хватајући га под руку*) Хајде, хајде са мном; нећу да те пустим од себе.

Вићентије. (*Хватајући га с друге стране под руку*) Мило ми је, као да сам самога Јованчу видео. (*Тако га под руку изведу*)

Душан. (*Који је застао, колегека за њима*) Но, ово је испало како се нисмо надали. Куд нам паде на памет да нађемо баш то име! (*Оде за њима*).

ЗАВЕСА ПАДА.

ДРУГИ ЧИН

Соба у виноградској кући са отвореном терасом, кад којом се види у воће изгрено плаиво.

I. ПОЈАВА

Дамьановић, Зорка.

(Седе за столом; она чита књигу а он пуши)

Дамьановић. Мене врло пријатно изненађује, што сте у тим песмама умели да нађете збиља најлепша места.

Зорка. Ево слушајте и ово. Зар није лепо:

„Од куд жара мантн мојој?
„Из твојега жарког ока:
„Њему пекам; — ово ми је
„Мантн извор и утока. . . .

Дамьановић. У вас је одиста песничка душа, а то вас чини још лепшом.

Зорка. Значи, без тога ја нисам лепа, јел'те? Будите мало сурови; реците ми то.

Дамьановић Ако желите да говорим неистину.

Зорка. А кад би сте казали истину?

Дамьановић. Кад бих казао истину, морао бих вам рећи да сте лепи; да сте врло лепи, а ви би сте ми то морали веровати.

Зорка. Морала? А за што бих морала?

Дамьановић. Јер прво, ја сам врло строг судија, када је реч о лепоти а друго, ја то ни једној девојци до данас нисам казао. Први пут вама и доиста се чудим да имам само толико куража или боље рећи толико поверљивости. А имам је према вама од првог сусрета.

Зорка. Поверљивости?

Дамьановић. Јест', јест'. Мени се тако чини, као да се ми већ давно познајемо; као да смо одрасли заједно, чини ми се да нема тајне, коју ја вама не бих поверио.

Зорка. Охо! То смо ми врло брзо дошли и до тајана, то су опасне ствари; боље да пређемо опет на Дамьановића, да читамо његове песне (*Преклиставе књижицу*) Видите; ја остајем при своме, да тај Дамьановић, који је тако лепе песме писао, не може бити обичан човек.

Зорка. Молим вас, ви ме не разумете. Ја никако не мислим спорити то, да су Дамьановићеве песме лепе; за мене је то мишљење пријатно, то јест и ја се слажем са вашим мишљењем. Али се ипак не могу да помирим с тим, што ви у опште не допуштате, да песник може бити обичан човек.

Зорка. Не кажем ја песник у опште, већ он, Дамьановић. Ја сам и друге песнике читала, истина не толико пута, али сам их читала па, има их за које би и допустила, али Дамьановић. . . . он не може бити обичан човек, он чак не сме бити обичан човек.

Дамьановић. А када би ипак био?

Зорка. Кад би био, ја га не бих више волела, то јест. . . (*Збуни се*)

Дамьановић. (*Устаје живо*) Како? Дакле ви? . . . Ви њега волите?

Зорка. (*Устане тобоже*) Не, али. . . . Молим вас, ја сам којешта казала, ја волим његове песме и . . . . како да кажем, ... Не знам. О том нећемо други пут разговарати. (*Побегне*)

II. ПОЈАВА

Дамьановић, сам.

Дамьановић. Дакле ту смо. Тако стојимо, дакле! Песме моје (*Њежна књижицу*) ви сте ми стекле највећу, најдрагоценију награду (*Преврће листове*) Овде је подвукла. А! ево и ово, и ово, све најлепша места. Како их је осетила, како их је нашла! Ова их је читала по сто пута; ова их увек носи уза се; ова другује са мојим песмама и — ова ме воли. (*Замисли се*) То јест', ова воли њега, Дамьановића, кога и не познаје, и у коме ова замишља необичног човека; па да ли то значи да ова воли и мене (*Седне и замисли се*)

III. ПОЈАВА

Душан, Дамьановић.

Дамьановић. (*Душану, кад овај уђе*) Шта је, јеси ли примио данашњу пошту?

Душан. Јесам.

Дамьановић. Нема ничега од Драгиње?

Душан. Нема. А јеси ли њему обратио пажњу да на моју адресу пише?

Дамьановић. Да.

Душан Али има једно писмо на твоју адресу, које је донео нарочити момак из вароши (*Даје му*).

Дамьановић. То је извесно од моје мајке (*Отворио те прочитао у себи*). Да, пита ме мајка бали смела доћи да ме види. Тек један дан како смо се растали!

Душан. Па нека дође; разуме се нека дође. Али реци ми, није ли то била мала необазривост, што је писмо адресовано на твоје право име?

Дамњановић. Не, јер овај који га је донео, није можао; то је један мој рођак.

Душан. Опет.... Одговори твојој мајци, нека дође.

Дамњановић. Та да; али знаш, због ове промене имена мог, како ћемо, кад би мајка дошла.

Душан. Објаснићемо јој ствар.

Дамњановић. Јазичу ја њој да дође, само ако је велика потреба, јер има што да ми саопшти, јер она се заузела за помиловање. А тај мој рођак чека, је ли?

Душан. Да, чека на одговор.

Дамњановић. Хајдемо да му кажем одговор *(оде)*

рођак рођак. И ако писмо блиски, ја опет немам ближега од тебе.

Вићентије. *(Остављајући ушицу)* Знам да немаш, немам ни ја; па добро што имаш да проговориш? Ето, говори сад, више у себи, лепо на тенани, а не кад певамо рибе.

Арса. Видиш, ми смо онако, — како да кажем?... Знаш како је то кад човек има рођака, па.... рачунали смо на тебе. Ти си, тако рећи и обећао у неколико, да неш нам помоћи кад будемо давали Зорицу.

Вићентије. Јест, онако уз реч.

Арса. То јест, ја не кажем да си обавезан, него више као рођак.

Вићентије. Како као рођак?

ЂУРЂЕВА КУЛА У ЦАРИГРАДУ. Снимио Ст. Тодоровић.

IV. ПОЈАВА

Арса, Вићентије.

(С поља се чује жагор и смех; чује се одвајда и неке дугачке жичане на којима су удице и неко лимене кутијице у којима су глисте.

Вићентије. *(Вади кутију с глистама)* Ево ти глисте, твоје су; из твога су винограда: узми их. Али с тобом више ја никада нећу пецати рибе.

Арса. Молим те, није ту реч сада о глистама, него по чему сам сад ја крив, што писмо нашта упецали.

Вићентије. По чему! По томе, што ти не знаш ни најосновније ствари из пецања, јер не умеш да буташ: таман мој пловак почне да мрда, а ти мораш да проговориш.

Арса. Није да морам....

Вићентије. Па опо, да богме, није да мораш него хоћеш. Зар ти мораш мене непрестано испитивати о мојој женидби, па и онда кад пловак заиграо. Ето, просећеш ме и поге за банбадава, па чујеш се ти сад: да богме, да се морам женити

Арса. Па добро, Вићентије, жени се; али ја сам као хтео да проговорамо нешто. Знаш како је, отац сам, па морам мислити на све, а ти си ми пријатељ и тако

Арса. Хоћу да кажем, није ствар под мораље, него... Ево шта је у стварн и молим те да ме лепо чујеш. Видиш, то је само једна судбина; ништа више него судбина. Дакле, ти видиш, овај Јованчин син је дошао нама у госте?

Вићентије. А, то јест; то право кажеш. Са свим паметно. И мени се види добар дечко.

Арса. На онда, из добре је куће; ти знаш да Јованча добро стоји, а дете је свршило школе.

Вићентије. Та ти је реч памети, то је особито добра прилика. Ако ме питаш и ја ти то, Арсо, саветујем.

Арса. Е, видиш, то ми је мило што се слажеш са мном. Да ти кажем, дакле, шта сам већ учинио.

Вићентије. Шта?

Арса. То писам ни Марији казао, али тебе морам. Чим сам видео дете а мени се допало, па одмах, брате мој, седнем ти ја те напишем писмо Јованчи као старом пријатељу.

Вићентије. Ама, зар си му писао, Бога ти?

Арса. Казао сам му, да ми је његов син у гостима, да сам га примио само тако може бити, као отац дете своје, па позвао сам и њега — Јованчу — да дође. Мислио сам га да дође што пре, јер, казао сам му, имам с нам један важан, врло важан разговор.

Вићентије. Кад си му писао?

Арса. Јуче, и писмо је одмах и отишло дневним возом. Он је још сигнао имао писмо, могао је и пољак стићи ако је пошао ноћним возом.

Вићентије. Дођи ће он, знам га, доћи ће; али може бити тек данас дневним возом.

Арса. Е, видиш, ја сам му тако написао да се мора одмах одлучити на пут. Ја све перујем да је он већ јутрос стигао у Београд, па за то и хоћу управо с тобом да разговарам. Кад дође, да богме, дочекаћемо га лепо, као стари пријатељи, — па знаш, то је незгодно да му ја о тој ствари говорим: није ред ја да као отац намећем неком своје дете, него мислим, то би могао ти, као пријатељ, и то више као са своје стране. А? Шта мислиш?

Вићентије. И с тим се слажем, свршено се слажем. И није лепо да му ти говориш, родитељ си; него ћу то ја њему, о томе не брини. Видећеш ти како ја умем да будем пријатељ.

Арса. Знаш, Марија је противна томе, да ми натурамо своје дете; она би волела, да се ствар тако уреди, па да нађе, као да то Јованча са своје стране тражи.

Вићентије. Не брини ти то; немој ти мене учити како ћу ја, то је моја ствар. Но слушај, ја морам и мало да се одморим; прозебао сам. Да богме да сам морао наседнути; где си ти видио још ревматичног човека да пеца рибу!

Арса. Па одмори се, за што се не би одморио? Ако хоћеш поћи и један чај или теј од нове, да кажем да ти спреме?

Вићентије. Неће. Хоћу само да прилегнем мало. Осећам да ме жига овде (*одлази*).

V. ПОЈАВА

Дамњановић и Душан.

Душан. Можда не би било рђаво, кад би ја мало сишао у Београд? Шта мислиш?

Дамњановић. Одиста не би, пријатно ми је и овде у гостима, али бих ипак волео, да се та ствар скроши што пре.

Душан. Чуо си шта каже твој рођак; врло је могућно да добијем и помиловање, сутра ће се поднети предлог.

Дамњановић. Право да ти кажем, не знам за што, али сада веома желим помиловање.

Душан. Онда ћу сутра у Београд; боље је за сутра да оставим.

VI. ПОЈАВА

Никола. Пређашњи. За тим Мицић.

Никола. Један господин дошао, тражи нашег господина.

Душан. Ваљада гост какав? А где је отац? Нека дође тај господин овамо. (*Никола отвара врата те пропушта Мицића и сам се уклања*)

Мицић. (*Најамачки трговац, без кравате, са ламбом о врату; носи кувер са собом*) А је ли овде Арса?

Душан. Мој отац; сад ћемо га звати.

Мицић. А, ти си његов син? Е, жив био, жив био! Како? Шта радиш? Ти си, је ли, учио школу са мојим Влајком?

Душан. Са којим Влајком?

Мицић. Па ја сам Влајков отац, Мицић из Јагодине.

Душан }
Дамњановић } (*пораженн*) Мицић!

Дамњановић. Ама, отац Влајка Мицића?

Душан. Из Јагодине?

Дамњановић. То не може бити!

Мицић. Ето ти сад, не може бити! Као да ја не знам, ко сам ја!

Душан. То јест; то може бити, али .... Како да кажем .... Молим вас седите, а .... Ви сте ваљда из Јагодине?

Мицић. Јест' из Јагодине, ја дошао. Пише ми Арса, каже: мој син Влајко овде у гостима, а Влајко, брате, сео га у Јагодини, жив и здрав. Ко ће му га знати шта је то, тек знам, као два и два четири, да је Влајко у Јагодини. Питам Влајка, не зна; погледам Влајка, тамо је, у Јагодини; е па шта му је онда то? То нису чиста посла!

Дамњановић. (*За се*) Боже Господе, шта ћемо сад?

Душан. (*За се*) Ово је, да те Бог сачува! (*Гласно*) Управо има једна ствар, али молим вас седите, седите, ја ћу вам ту ствар објаснити; или, боље, сто овај Господин (*Показује на Дамњановића*), он ће вам ту ствар још боље објаснити.

Дамњановић. Ја! Ја не умем ништа да објасним. Цела је ствар управо загонетка.

Мицић. Ама каква загонетка. Нема ту загонетке. Ја сам хтео да идем право у полицију; после кажем, хајде да идем најпре до Арсе, да видим шта је то?

Душан. Са свим сте добро урадили што сте најпре дошли овамо да се објаснимо. Ја ћу вам одмах ствар објаснити; дакле, као што вам је познато, ваш се син зове Влајко.

Мицић. На да богме да ми је то познато.

Душан. Јест, ваш син је управо сад у Јагодини; то је сушта истина.

Мицић. Знам ја то, али .... Где је, Бога вам, Арса (*Дође се*) Хоћу да видим шта ми је он то писао.

Душан. (*Превлашено*) То јест', молим вас, будите стрпљиви, ствар се на крају крајева мора објаснити. Знаћу ја оца; сачекајте га. Дакле, видите, самим стицајем околности, моментално или управо рећи привремено, ваш је син овај мој пријатељ.

Дамњановић. Привремено, знате.

Мицић. Ама, шта је вама дете! Мислите ли да сам ја луд то не знам ко је мој син. А после, и то нека ви је на знање, немам ја никакве привремене деце.

Душан. Али молим вас, стрпите се само за мало, ова се ствар мора на крају крајева објаснити.

Мицић. Где је молим те Арса, па ћу се ја то с њим објаснити.

Душан. Међу тим, ствар је врло проста, само кад би сте хтели да ме саслушате. Видите, и овај мој друг и ја, ми смо најбољи пријатељи вашега Влајка, и ми, што је главно, знамо и признајемо то, да је он у Јагодини. И кад ми то признајемо, онда је одиста ствар врло проста. Дакле, видите, овај мој пријатељ осуђен је, осуђен је за политику, писао је, знате, по новинама; он тако пише по гдекад и то противу владе.

Мицић. Ако, посветала му се! Нека пише.

Дамњановић. Ето видите. Браво, ви сте човек!

Мицић. А, ја што се тиче начела, то јесам (*шиљски се ао грудима*) Ја сам начелан!

Душан. Браво! На видите, молим вас, онда нас ви морате помоћи; морате нас због начела помоћи.

Мицић. Ама, шта да вас помогнем?

Душан. Дакле чујте најпре у чему је ствар. Овај мој пријатељ, као што вам рекох, због тога што је тако писао, осуђен је на шест месеца затвора и, дабоме он би то морао и одржати.

Мицић. Морао би. Ако га је власт осудила, морао би.

Душан. Дакле, он се спрема да побегне.

Дамьановић. У Аустро-Угарску.

Мицић. Онако!

Душан. Јест. За то је, дакле, и дошао к мени, док се спрема чамац, а да га не би познали ни овде код мене он је узео име једног свог најбољег пријатеља, вашега сина. Ето то је цела ствар.

Мицић. Ама, па да се то нешто не изврне, па да мој син мора да одржи оних шест месеца затвора; то знаш? Начело, начело али....

Дамьановић. Та за Бога, ниесам ја то име узео пред властима, већ само овде, у винограду, управо у фамилији.

Душан. Са свим нешто; то је више шала.

Мицић. Није баш ни шала.

Душан. Од вас се не тражи ништа више, већ само овде код нас да не одате, да он није ваш син; другим речима, ви га морате привремено признати за свога сина. То је све, а онда — ви то, знате, морате учинити и за љубав начела.

Мицић. Ово, како да вам кажем, ја сам за љубав тога начела већ доста чуда починио; а није да се бојим: ето један пут сам се за љубав начела посвађао и са женом, али....

Душан. Овде бисте управо учинили највеће дело и жртву начелу.

VI. ПОЈАВА

Арса, Марија, Зорка, Вићентије, Никола и претходни.

Арса. (*Притрчи прво и загрли Мицића*) Опрости, опрости брате!

Вићентије. И мене да опростиш. (*Загрли га и он*)

Арса. Сад ми тек момак рече да је један путник стигао, одмах сам се сетио да си ти. А где је твој свињук? (*Набе га*) На, носи ово (*Да момку, који одлази*)

Вићентије. Да сам знао да ћеш оним возом доћи, ја бих дошао, изишао бих на станицу.

Мицић. За што, молим те.

Арса. Па како си, како? А? Добро изгледаш. А, чекај да те познам, ово је моја жена, моја керка, мој син и Влајко кога ја не одајам од својега детета.

Мицић. То јест.... (*Пуни га*)

Душан. Да, ја сам већ говорио Господину Мицићу, да је његов Влајко овде као у својој кући.

Вићентије. Замисли само како смо се изненадили, кад нам рече да је твој син.

Мицић. Који?

Душан. (*Мицићу*) Знате, начело је овде важније од свега, дакле, другим речима, Господин Вићентије каже како нас је то пријатно изненадило и, разуме се, мило нам је било, знајући да ће то и вама бити мило, јер знате, кад човек помисли на начело.

Мицић. Да, да, мило ми је! Па како си ти Арсо; како? Како жена, деца? Здрава су, а? Мило ми је. А ти Вићентије?

Вићентије. Ја тако....

Мицић. Грдно си оматорио.

Вићентије. То јест, но чем ти то мислиш?

Марија. Како је госпођа?

Арса. Истина, болан, па зар сем Влајка, сва ти деца поумрла? А ја о томе ништа не знам.

Мицић. Како? Имам, брате, шесторо деце.

Вићентије. Шесторо?! А Влајко каже, да ти је он једини?

Мицић. Ама који Влајко?

Душан. То јест, молим да се разумемо. Дакле, ваш син Влајко.... Знате, ту је начело главна ствар, — он је управо казао, да је он једини мушки.

Мицић. Ама, имам ја још три сина код куће!

Арса. Како?

Дамьановић. (*Врло збуњен*) Да.... нас смо три брата, ја и још двојица.

Душан. Ствар је донекле потекла из неспоразума, који се може десити и код мање заплетених предмета но што су деца. Дакле, из тога неспоразума, за који се за сада не може тачно да сазна, да ли је потекао услед неугодно постављеног питања или рђаво изказаног одговора, народило се, или боље, излегло се.... Другим речима, мој отац се јако радује вашем доласку, Гаша Јованча, те, кад вам је већ син овде, да проведете у нашем друштву дан два, да будемо заједно. Видите, како је овде код нас лепо? Овде је управо одлично и.... молим вас, бар овде треба да је човек начелан. Је л'те?

Мицић. Јест, брате; не кажем да не треба.

Зорка. (*Дамьановићу*) Видите ли, како смо вас пријатно изненадили. Ви нисте ни знали да је отац познао Господина вашега оца.

Дамьановић. Одиста изненадио сам се!

Душан. И тек како се обрадовао! О, да сте видели кад су се загрлили! То је одиста дирљива сцена, кад се загрле син и отац.

Мицић. Ама, који се загрлио?

Душан. Знате, говорим у опште о љубави синовљој и родитељској.

Марија. Али за Бога, Арсо, држимо човека на ногама а тек што је стигао. Нисмо га ни понудили.

Арса. Право кажеш. Хајде, Јованче; ево овамо у собу, ако хоћеш да се умијеш. Ево овамо су ти и ствари

Мицић. А, баш те молим. (*Одлази, а тако исто и остали за њим а само остају Зорка, Дамьановић и Душан*)

VII. ПОЈАВА

Душан, Дамьановић, Зорка.

Душан. (*Који је пошао, врати се те Дамьановићу на страну*) Ја морам тамо, да стварп потпомажем, јер видиш, не иде баш глатко.

Дамьановић. Молим те, јер ја не умем ништа, ја бих само одмагао.

Душан. Не брини. (*Оде*)

(наставиће се)

БРИГА

РОМАН

написао

ХЕРМАН СУДЕРМАН (7)

(наставак)

XV.

Неисказана беда беше овладала мајуром. У себи за стањивање лежао је отац на болесничкој постељи, јечио-песовао и проклињао час свога рођења. У мирнијим, часовима ухватио би руку своје жене, мокио је сузним очима за опроштај, што је њену судбину принесао за свој покварени живот, и обећао би да је у будуће начини богатом и срећном. Богатом пре свега — богатом!

Било је доцкан. Нестоне благе речи нису више имале утицаја на њу, њено би страхом намучено срце пачуло кроз њих већ пеовике, које су, као увек, морале доћи за њима. Унесних образа и угашених очију мицала се тромо тамо амо, не дајући никада гласа жалбе од себе, двогубо достојна жаљења у своме кутању.

Али се на њу не сажали нико, чак ни Бог ни вечита судбина. Она би умориија из дана у дан; на њену бледу, плавим жилама непрекривалом чело као да је већ био утиснут жиг смрти, а срећа, за којом је чезнула целога века, била је дала него ли икада.

Једини, који би јој могао помоћи, био је Павле, али се он шуљао око ње као криви, једва се усуђивао да јој јутром пружи руку да се поздраве, а када би га она погледала, он би оборио очи. Да је била мање отупила и онхрабрила јадом, морало би јој се на његова необична понашања породити ма каква сумња, али у своме јаду она је једино осећала да јој недостаје његове утехе.

Једном у сумрак, када је, као обично после рада, рио по разваљинама згаришта, поће она за њим, седе поред њега на истрошени темељ и почуша да заподене разговор са њим, али га је он избегавао као што је чинио и иначе.

„Павле, не буди тако тврда срца према мени“, замоли га она, а очи јој се овлажише.

„На ја ти ништа не чиним, мајко“, рече он и стисну зубе.

„Павле, ти нешто имаш против мене!“

„Немам, мати!“

„Мислиш ли да сам крива пожару?“

Тада он врисну јако, обухвати је око колена и плакаше као дете, али када му она хтеде погладити косу, једино миловање које му је иначе указивала, скочи он, одгурну је и повика:

„Не дотичи ме се, мати — нисам тога достојан!“

Затим јој окрете леђа и оде на рудину.

Од онога тренутка, када се први пут пробудио после пожара, усади му се у главу мисао, које се више не ослоболи, мисао: да је свему крив он, једино он.

„Да се нисам скитао“, тако је говорио у себи, „да сам чувао кућу, као што ми је била дужност, несрећа се баш никако не би могла догодити.“

Сва његова тајна слутња учини му се сада као кривица, коју је учинио према очинској кући.

Као год Исус у Гетсеманији, тако се он борио са својим срцем да ваше покајања и опроштаја. — Али му нигде страх не даде мира. У сваком тренутку играли су пламенови пред његовим очима, а када би у вече легао у постељу и унезверено гледао у ваздух, учинило би му се као да из свих пукотина избијају ватрени млазеви, као да га опкољавају облаци црнога дима место таме ноћне.

О виновнику пожара није себи још могао створити појма; бриге, које га обузеше поново, биле су одвећ велике, те није смео мислити о освети. — Није се имало што је најпотребније, једва је могао још прибављати новац потребан за лекове. Премишљао је и рачунао дан и ноћ и смишљао је велике планове да прибави најпотребнију готовину. Писао је и браћи, не би ли му могли својим утицајем набавити са умереним интересом коју стотину талира. Они му одговорише врло жалосно да су сами тако оптерећени дуговима, да је немогућно да још рачунају на кредит. Готфрид, наставник, до душе се пре краткога времена био верио с имућном младом девојком, и Павле је био уверен да му не би било тешко да придобије њену породицу да му позајми скромну суму, али је он напротив стављао, да би се достојанствено његова молећа понизио услед такове молбе; тврдио је да се мора бојати да би се компромитовао код свога таста, када би му пре времена изнео своје право стање.

При свем том била је срећа што је жетва рецице већ била продата и предата и што су кромпири већим делом још били у земљи. — Тако се могло доћи до мало готова новца, који је био довољан за подмирење најречих издатака. Разуме се да се није могло ни мислити на то да се поново подигне житница! —

Усред жалосних рушевина, опкољених изгорелим гредама и распалим видовима, успаравала се са својим црним телом и витким братом Црна Суза, једина ствар, која је спасена од пропасти, сем још неколико бедних тежачких кола.

Близнаке, које су у ово мучно доба изгубиле много од своје веселости, и које су беретале и кикотале само по скривеним кутовима, обилазиле су плашљиво око ње, а када се отац први пут појаве са своје болесничке постеље и када крез прозор спаза црну гредобу, стеже песнице и узвикну:

„Што не пустише да изгори она несрећа?“

Али је Павле још топлије пригрли. „Сада би било време, да опет проради“, говораше он, дрмаше око точка и гледаше у клин; у вече би резао из липовине мале модеље, а једвога дана је писао Готфриду: „Пошли ми из ваше школске књижице неколико књига о уређењу парних машина. Нешто ми се чини као да од тога много зависи срећа наше куће.“ — Али се Готфрид није могао умолити; прво што се противи његовим начелима да узима из књижице књиге које сам не употребљује, а друго што оне Павлу иначе не би користиле, пошто се не разуме у теоријској физици. — Затим се обрати Максу. Овај му одмах посла десет фуната тешка пакет са својим новим књигама, уз које беше рачун од педесет марака. Он одлучи да књиге задржи и педесет марака поступно заштеди. „За Црну Суу нема ништа одвећ скупо“, говорио је он.

Али нађе нов немир.

Једнога јутра дођоше једна кола, на којима су поред жандара била два тућа господина, од којих се један, пуначак човек од својих четрдесет година, са златним наочарима на носу, представи као истражни судија.

Павле се уплаши, јер осети да мора много што шта да прикрије.

Истражни судија разгледа прво место пожара, направи нацрт темеља и запита где су била врата и прозори, затим скупи послугу и испита је до ситница шта су радили у очи тога дана и све до тренутка пожара.

Павле је стајао бледа и дрхтећи поред њих, а када судија пусти послугу, да њега самога саслуша, учини му се као да се приближио смак света.

„Јесте ли били на дан пре пожара у житници?“ упита судија.

„Јесам.“

„Пушате ли?“

„Не пушим.“

„Сећате ли се да сте са ким начином руковали ватром, палидрвцима или чиме сличним?“

„Нисам — суваше сам пажљив за то.“

„Када сте били последњи пут у житници?“

„У осам сахата у вече.“

„Шта сте радили тамо?“

„Обилазио сам као свако вече пре него затворим врата.“

„Затварате ли врата лично?“

„Затварам — увек.“

„Јесте ли што опазили те вечери?“

„Нисам.“

„Јесте ли видели да се когод шуља по околини.“

Ударя га нешто као муња. У овоме тренутку тек се сети сенке, коју је видео у почетку пожара у шуми како се сагиње. Али то није било у околини. И дубоко уздахнувши одговори: „Нисам!“

Тако, сада ће бити! помисли он — прво питање већ је морало обелоданити његову нову шетњу, морало је издати тајну, коју је до сад скривао у најдубљој унутрашњости.

Али не. Истражни судија замах прекиде, па рече после кратке почивке.

„До пре краткога времена служио је у Вас један слуга, по имену Раудеуз.“

„Јесте“, одговори он и погледа унесверено у судију. Дакле је то Раудеуз, на кога се своди сумња.

„Зашто сте га отпустили?“

Он исприча потанко онај ужасни догађај, али се добро уже на ум, да призор са Дугласом, који му је претходио, што је могуће више притаји. Када је пребродио прву опасност, опет се умири.

Бележник је марљиво бележио, а истражни судија набра нећке, као да је већ свесан начисто. Када је Павле довршио, даде знак жандару, који се ћутке окрете и пође путем за Хелененталь.

„А сада хајдемо Вашем господину оцу!“ рече судија. „Да ли је у таквом стању да се може саслушати?“

„Чекајте да видим“, одговори Павле и оде у болесникову собу.

Отац му је седео усправљено у постељи, његове очи севаху, а у његовим цртама лежао је одсев мучно угушене срџбе.

„Нека само дођу!“ довикну он Павлу, „до душе сте је то залуђница — правога се ће усудују обедати — али нека само дођу!“

И он исприча истражном судији призор борбе, али баш оно, што је Павле стидљиво прикрио, сваку с Дугласом и дрзнеће пса, то изнесе с халисавом брбљивошћу пред туђе људе. Судија се почеша сумњиво по глави, а његов бележник бележио је марљиво.

Кала Мајерхефер дође до онога тренутка, када је валало да опише посредовање своје сина, туђута. На његова ока ибби према њему зрак, у коме је, јако се истичући, бљештао пламен прикоса и срџбе.

„На шта даље?“ упита судија.

„Стар сам човек“, гунђао је кроза зубе, „не гоните ме да исправчам своју рођену брукy.“

Судија се задовољи. Када запита старца да ли није већ раније сумњао на Михаила Раудеуза, насмеја се таџанствено у себи и прогуња: „Руку, бедну руку можда је познајмо, али“ — он ућута. —

„Али?“

„Штета, господине судија, што правда носи везу пред очима“, одговори он с подсмешљивим осмехом — „немам више шта да кажем.“ —

Судија и бележник згледаше се сумњиво, па закључише испит.

„Хоће ли Михаило Раудеуз бити притворен?“ упита Павле господу, пре него се попеше у кола.

„Надам се да је већ“, одговори судија. „Он је у најпуњу изванно много што шта сумњиво, и што смо сазнали од Вас, више је него довољно да се поведе истрага противу њега. Разуме се да се много што шта још мора разјаснити.“

И с тим одоше.

Дуго је гледао Павле за колима.

Последње речи судијине пробудиле у њему поновно страх, и док минуше недеље и истрага ићаше својим током, седео је бојећи се и дрхћући код куће, готово као да ће пресуда њега, и само њега уништити.

Павле с мајком и са сестрама добише позив на поротни суд, само је оцу остављено на вољу да код куће буде последњи пут саслушан и заклет. Али он изјави да ће се радије у судници мртав скљокати, него ли да седи код куће, док уништача његова имања пуштају у слободу. На кога је при том мислио, остаци у неизвесности; само да то није био отпуштени момак, наговести довољно јасно.

Дође дан претреса. Павле је био изразито за оца носила, да не мора ни корака пешачити. На њима га понгоше у кола и намештене згодно у сено.

Биле су то јадне талиге, на којима се породица Мајерхефер одвезе у град, јер су бољa кола сва изгорела. Лотре је Павле скинуо и на њихово место намештено хрвени седиште; преко завежљаја сламе, који су служили место седишта, пребацио је био стара коњска ћебета, која су услед година била исцепана и избледела. Усред ове сиротиње лежао је господар јецајући и пејући; горе је седела његова жена, бледа, јадна и скрушена, као да је дух распадања; нешто бујна младост, која успава чак и на развалинама, смејала се на два несташна пара очију, а напред, као управљач ових жалосних кола, седео је Павле и гледао спуњено преда се, јер се стидео што не може набавити повољнија кола за своје, које пређ пут заједно вози на далеко.

На пожутелој рудини простирали су се умороан зраци новембарскога сунца, чупава бокора присна стрчаху пошђу жутих, танких трава, местимице беласкаху се кашне барице, а са закржљалих прба крај пута спуштаху се усамљени листићи као мртви лептири.

„Знаш ли још како смо пре двадесет и једне године прошли истим путем?“ рече госпођа Јелисавета своме мужу и баци погледа на Павла, кога је онда дрхтала на грудима.

Мајерхефер прогуња нешто, јер није био пријатељ успомена, таквих успомена. Али госпођа Јелисавета склони руке и мишљаше о многом чем; ну као да то није било ништа важнопо, јер се смешкала пре том.

Што се кола више приближише мети, Павлу би све теже око срца. Он се проје на своме седишту, а крви удове га пређе језа за језом.

Неугодном јасношћу стајала му је пред очима дивља ноћ пожара, а усред овога страха, да стоји пред туђим људима и говори, обузе га као неки осећај срџбе, када се сећао, како је у дому и пламеву стајао напрх стрмоги крова, радећи и заповедајући као једини, кога су сви слушали, једини који је усред те збуње остао присебан. „Можда ћу ипак моћи изврћати, ако се баш мора!“ рече он, тешећи се, али у тозиво се више удуби затим у разлед на своје јадно, угњетено, напаћено и увело биће.— Неће никада бити друкче — мисле бити само горе из године у годину — говораше он; тада зачу иза себе матер како уздише, и што је баш помислио, учини му се као срамно, бездушно себичњаштво.

„Ради мене се не мора“, прогуња он — а кола минуше градске вратнице.

Пред дрвеном судском зградом с високим каменим степљима и застављени провозрима стадоше кола. Недалеко одатле стајале су једне добро познате двоколице, а кочијаш на седишту поспе је на својој кади још исте кињанке, које су некада толико импоновале Павлу, док је био конфирманд.

Када усправише оца, спази их и он. „Е, дошао је и лупеж“, узвикну он, „баш да видим да ли ће моја изржвати мој поглед!“

Затим га известе Павле спомоћу једнога судског служитеља уз степене до себе на сведоке. Мати и сестре повођене за њима, а људи застадоше и посматраху ову жалосну литију.

Чекаоница за сведоке била је пуна људи: махом становници из Хелсенстала. У једноме углу стајала је гомилица просјака, једна жена подбула лица, са врвеном струком око појаса, у којој је спавало једно одојче. За боре њене сукње беше се прилепило мало јато издеране деце, која се чешаху по глави и потајно мушаху у ребра. То је била породица оптуженога, која је хтела да сведочи да је отац оне ноћи био код куће.

Мајерхефер се протезао и пропињао у својој столици и бацао је изазиваčке погледе око себе. Чинило му се данас више него икад да је велики човек, јунак и мученик у нести мах.

Врата се створише, и Дуглас са Јелисаветом се појавише на прагу.

Мајерхефер му добаци отрован поглед, па се онда смешкао подругливо у себи. Дуглас и не обрати пажњу на њ, већ седе у супротни угао, повукавши са собом Јелисавету. Она је изгледала бледа и потресена, и била је планулина, бојажљива понашања, које је јамачно било изазвано тиљом, непријатном околином.

Она се поклони с овлашним осмехом матери и сестрама и погледа Павла замишљеним погледом, као да га што пита.

Он обори очи, јер не могаде издржати поглед. — Мати јој хтеде прити, али је Мајерхефер ухвати за сукњу и рече, гласније него ли је било потребно: „да се ниси усудила!“

Павле је био као укочен. Колена му клецаху, на челу му је био тежак притисак, који му је кратко сваку помисао.

„Ти ћеш јој навети срамоту“, мрмљао је непрекидно преда се, не знајући шта говори.

Унутра у поротничкој дворници поче саслушавање сведока. Позваше једнога по једнога.

Прво дођоше на ред надничари, затим кочмар, у чијој је крчми Раудуза говорио што шта, затим она подерана гомилица у углу. — Соба се поче испражњавати. — Затим прозваше име господина Дугласа. Он шану својој кћери на ухо неколико речи, које су се јамачно тицале Мајерхеферових, на оде спојим широким кораком.

Скрстивши руке у крило, седела је она сада усамљена поред зида. Јака румен од узбуђења беше јој облила образе. Гледала је врло лукаво и плашљиво, а њено просто, природно биће одрживало се у сваком њеном покрету.

Мати не скиде очију са њ, а појаткад погледаше она на Павла и смејаше се при том као у сну.

Прође четврт сахата, па прозваше и Јелисаветино име. Она добаци још један пријатан поглед матери, па ишчезе у вратима. Њено саслушање није трајало дуго. — „Господин Мајерхефер отац“ — викну момак из дворице и дотрча да Павлу помогне поћи столицу.

Страни се испреси и виду образе, па се опет затури с мушким тихим стењањем, радостан у себи што сме играти тако успешну улогу.

Проетрана поротничка дворница истони се пред Павловим очима у рузичасту маглу, неразговетно виде он густо збијена лица која гледају на њега или оца, па мараде дворницу опет напустити.

Сестре, које су дотле радознало гледале око себе, почеше се бојати. Да би угушиле страх, почеше јести намазана хлеб који су биле понеле. Павле их је сокоило и одбијао је кобасицу коју су му великодушно понудиле.

Мати се беше попула у угао, дрхташе тихо и говорила би с времена на време: „Шта ли то хоће од мене?“

„Господин Мајерхефер сам“, разлеже се с врата.

За тренутак после тога стајао је у високом, људима испуњеном простору пред уздигнутим столом, за којим је седело неколико људи строга и озбиљна лица; само један, који је био сео мало у страну, смешкао се непрекидно. То је био државни тужилац, кога се плаши цео свет. На десној страни дворнице седела је исто тако на уздигнутом седиштима гомилица часних грађана, којима се видело да им је досадно и који пероврезима, нарчетима картије и другим прекрађаваху време. То су били поротници. На левој страни седео је у затвореној клупи оптужени. Он се домигивао са гледаоцима и начини лице, као да се осај пречрес тиче сваког другога, само не њега. Тако љубазнога још није Павле никада видео овога суробиног човека.

„Ви се зовете Павле Мајерхефер, рођени сте тад и тад, вероисповести евангелске вере.“ пита је средњи судија, човек сасвим кратко ошишане косе и оштрога носа, читајући податке из велике једне свеске. То је чинио мирољубивим мрмљавим тоном, али намах му глас постаде одсечан и оштар као нож и очи му оборише муке на Павла.

„Пре Вашега саслушања, господине Павле Мајерхефере, обраћам Вам пажњу на то, да свој исказ после морате потврдити заклетвом.“

Павла обузе језа. Као убод прође му реч „заклетва“ кроз срце. Учини му се као да мора пасти и сакрити своје лице од свих посматрачких очију, које на њ гледаху.

А затим осети у себи постепену промену. Упрте очи испитивање — дворница потону у маглу, и што му је више говорио судијин звучни, оштри глас, што је више чуо да му се прети небеским и земаљским казнама, све му се више учина као да је сасвим сам с оним човеком у пространој дворници, и сва његова тежња упути се на то да му одговори тако, да Јелисавету и не помене. „Леђ сада — сада се покажи да си човек“, викало је нешто у њему. Беше то осећај сличан оном, када је седео онда горе на крову; његов се дух изванпри, а потпуни притисак, који га је пазда гњавио, спаде с њега, као да се пресе ланци, којима је био спутан.

Он исприча мирним, јасним речима шта зна о оптуженом и описиваше је његово биће; испричи и како се у души осећао сродан са њим.

Када то рече, прође кроз дворницу мрмљање, поротници испустише одсечке хартије, а два се порепета затворише са звеком.

„Шта је било, када се господин Дуглас сукобио с Вашим оцем?“ упита председник.

„То не могу рећи“, одговори он чврстим гласом.

„Зашто не?“

„Морао бих зло говорити о своме оцу!“ одговори он.

„Шта то значи: „зло“ упита председник. „Хоћете ли тиме да кажете да се бојите да своја оца изложите кажњиву поступку?“

„Да“, одговори он тихо.

Опет прође мрмљање кроз дворницу, а иза леђа чу он шкргућући глас свога оца: „Невалали деран!“ Али га то не збуни.

„Закон Вам допушта да у таквом случају одбијете исказ“, настави председник. „Али откуда то да се Ваш отац окомио на Раудуза?“

Без муцања исприча он догађај, само када је морао исповедити, како је оца одисо у кућу, задрхта му глас, и он се окрете, као да хоће да га замоли за опроштај.

Стари је био стегао песнице, а зуби му цвокотаху. Морао је доживети да му рођени син здере јуначки венац са главе.

„А пошто сте момка отпустили, иначе га више ни видели ни што чули о њему?“ упита председник.

„Нисам . . . .“

„Када сте се пробудили оне ноћи пожара, шта сте прво видели?“ упита он даље.

Дуго ћутање. Павле се маши обема рукама чела и успукну два корака назад.

Покрет сажаљења прође кроз дворницу. Сви мишљаху да га је опхрвала успомена на онај страшни трепутак.

Ћутање је још трајало.

„Та одговорите.“

„Ја — нисам — спавао.“

„Били сте дакле још будни?... Јесте ли били у својој соби, када сте спазили прве знаке пожара?“

„Нисам.“

„А где сте били?“

„У — врту — хелененталском.“

Настаде потмуо жагор, који пређе у вреву, када стари Дуглас, скочивши са свога седишта, тромким гласом викну по дворишци: „Шта сте ту тражили?“ Стари Мајерхефер онесва, Јелисавета се промени у лицу и паде главом тешко на наслон од клупе.

Председник уз звоно.

„Молим сведока за мир“, рече он, „ја једино стављам питања. При поновљеном испаду уклонићу Вас из дворишце. — Дакле, Павле Мајерхефере, шта сте тражили у врту хелененталском?“

У истом трепутку подиже се у дну нови жагор, а у одељењу за сведоке начини се круг око Јелисавете.

„Шта је то?“ упита председник.

Држављи тужилац, коме на трупка у дворишци не измаче ни вида, наже се к њему и доњану му с многозначајним осмехом:

„Сведок Јелисавета пала је у несвест.“

Тада се насмеши и председник, а насмешише се и све судије.

Јелисавета, наслоњена на ода, изиђе из дворишце....

Сада се подиже један човечуљак опитра лика, који је седео пред оптуженим и све се време играо свезњем кључева, па рече:

„Молим господина председника да се претрес одложи за пет минута, пошто је присуство умешаног сведока врло значајно.“

Павле опитро погледа онога човека. Претрес би одложен.

Ових пет минута била су читава вечност. Павлу допустише да седне на клупу за сведоке. Отац га је гледао необично бесним очима, али му ничим не показа да би хтео с њим говорити.

Јелисавету вратише у дворишцу, бледу као крпа, а Павле ступи поново пред судије.

„Опомињем Вас још једном“, поче председник, „да се у свему тачно придржавате истине, јер Вам је познато да свака реч Вашега исказа има да се потврди заклетвом.“

„Знам“, рече Павле.

„Али Ви имате право, као што знате, да се уздржите од исказа, ако мислите да ћете Ви или који Ваш сродник због тога бити изложени казни. Хоћете ли и можете ли, као мало час, да се и сада користите тим правом?“

„Нећу.“

Он то изговори одлучним, јасним гласом, јер се у њему створи извесност, да ће Јелисаветина част коначно проћести, ако сада ћути.

„Али ако моја заклетва буде кривоклетство?“ паднеже се затим у његовој савести. Било је доцкан.

„Дакле — шта сте тражили у врту?“ упита председник.

„Хтео сам — изгледати што се моја кућа огрешила према Дугласу.“

Жагор разочарења и неверовања прође кроз дворицу.

„И ради тога сте се шуњали по туђем врту?“

„Осетио сам жељу да на кога најпре, кога бих могао молити за опроштај.“

„И за то сте изабрали ноћ?“

„Нисам могао спавати.“

„И Ваш Вас немир тамо отерао?“

„Јесте.“

„Јесте ли на кога наишли у врту?“

„Нисам.“

„Јесте ли и раније већ кадгод у то време били онде?“

Дуга почивка; затим претури преко уста опет „Нисам“, али сада тихо и устежући се, као да га је отео од савести...

Затегнутост, која је била обузела све духове, поче попуштати, председник је предахнавао по актима, а Јелисавета га је гледала крупним угашеним очима.

„Где сте били, када сте први пут спазили знаке пожара?“

„Од прилике на двадесет корака пред хелененталском кућом!“

„На шта сте онда учинили?“

„Био сам се врло уплашио и одмах сам се пратио кући.“

„Којим сте путем пошли из врта?“

„Преко ограде.“

„Ви дакле нисте отворили врата, која воде из врта у двориште?“

„Нисам.“

„И нисте прошли поред забата?“

„Нисам.“

Мали се немир осети у дворишци. Човечуљак са свежњем кључева подиже се и рече:

„Молим господина председника да још једном саслуша господњицу Дуглас о томе, што јој се чини да је чула те ноћи.“

„Господњице Дуглас, молим“, рече председник.

С дугим погледом на Павла изиђе она. Једно поред другога стајали су сада у пространој, пустој дворишци, као да су сами.

„На коју су страну пшчели кораци које сте чули, када Вас је пробудила светлост пожара?“

„Ка дворишту“, одговори она тихо, једва чујно.

„И јесте ли баш разговетно чули како се затвара брава на вратима од врта?“

„Јесам.“

„Размислите се добро, да се нисте преварили?“

„Нисам се преварила“, одговори она тихо, али одлучно.

„Хвала. Можете сести.“

Непознана корака врати се она своме седишту. Од онога судбоносног „Нисам“ није скидала погледа с Павла. Изгледало је да је на све друго заборавила.

„Када сте прешли преко ограде, којим сте путем пошли?“ упита председник даље, обраћајући се Павлу.

„Преко рудине!“

„Јесте ли се дотакли шуме?“

„Нисам — протрчао сам поред ње од прилике на двеста до триста корака.“

„Јесте ли кога срели у путу?“

„Видео сам неку сенку која се кретала к шуми и која нестаде, када сам наишао.“

Дуга покрет прође кроз дворицу. оптужени се промени, а око му доби упоран, унезверен израз. — Држављи тужилац не скиде очију с њега.

Још неколико споредних питања и Павлу допустише да седне.

Познаше матер и сестре, али што су оне исказале, није било од значаја. Сестре су гледале у знаоколо разговарало, готово грско. Мати је плакала, када је морала да исприча трентутак буђења.

Павле осети понос и срећу, што није издао Јелисавету. Гледао је смешећи се преда се и радовао се своме јунаштву. Али када прозваше сведоке да се закуну и када је ваљало да подигне руку, учини му се као да о њој нису сиви терет, као да му тихи, жалосни глас шапће на ухо: „Не закуни се."

И он се закле.

Када седе на место, рече глас поново: „Да ниси учињено кривоклетство?" — И пређе ваше подање главу. Тада му би као да пролете поред њега сива сенка и као да додирну тихим дахом његово чело.

Упорно набра обрве. „Па баш да си се лажно заклео, зар то није било ради ње?" За трентутак испуни му душу дивља радост при тој помисли, али већ мало после сташте му тешки притисак прса и стеже му се грло, заезаше му се руке и ноге, и чисто осети, да се ништа неће моћи мењи.

Он чу једначите гласове говорника који почеше своје одбране, али их није слушао. — Само се једном трже, када је бранилац са свезњем кључева показао на њега и својим танким, пискавим гласом викнуо по дворишту: „А овај сведок овде, господо поротници, који се њему за одвећ тајанствени начин нуди по туђим артовима и тражи сваковрсне психолошки извештачене изговоре, да сакрије нежне побуде својих повних пустолоština, смете ли му поклонити вере, када тврди да је намах видео сенке које се најмилују и најчешће, — сенке, које, благо речено, могу постати само у његовој одвећ загрејаној глави? — Шта је тражио у арту, господо поротници? Остављам Вашем оштроумљу и Вашем животном искуству, да сами одговорите на то питање, а што се тиче сведока, његова је ствар да помири своју заклетвеку и своју савест."

Тада се свеснам скруши. . .

Поротници пореклом своје „крив." Михаило Раудуја би осуђен на пет година робије.

У истом трентутку, у коме председник објави пресуду судеку, разлеже се подругљив смех по дворишту. — Био је ли Мајерхеферових уста. Он се исправи у столици и пружи згрчене руке на Дутлаца, као да хоће да га ухвати за гушу.

Када га пазе, викао је непрекидно: „Мале пазикуће пешаџу, пешаџе пуштају."

Непријатно се разлеташе смех овога немоћнога човека кроз простране ходнике. — — —

(наставиће се)

Рим, 1900.

СВЕТА ГОДИНА — (L'ANNO SANTO)

Драги Л.

Кад би било истина да човек треба само да осети да му крв брже струји, да му се око засветли, да су усне нестрпљиве, као пура која хоће да игра; кад би било истина да само то треба осетити па да се може слободно другоме причати о својим утисцима, онда би требало да сти одавна већ добио моје писмо. Срце ми је не једном брже закуцало, око ми је не једном било светлије но обично, усне су ми врло често тражиле коме да кажу све оно што сам осетио. Ах! Бити у Риму, видети све, чути све, а не осетити жељу да и другоме кажеш све то, није могуће — чак и кад ниси жена. То тако исто човек мора да расцва као што сад Леон XIII. раскошно даје индулгенције своји верницма.

Где год се окренеш: био у Пантеону или Петровој Цркви; био у Колосеуму или Ватикану; гледао музеје са грчком културом или модерне галерије: свуда неш осетити толико да би ти било врло мало простора кад би хтео све то за себе задржати. Па иначе, иначе нисам смео ништа да ти пишем! Сетићеш се и сам зашто. Зато што кад чујеш ово име; кад год се помену писма из Рима, ти се сећаш онога што најрадије, најчешће читаш, сећаш се Чика Љубиних писама. Куд бих смео, дакле, ја да ти пишем о Риму? Кад год сам, на овоје тражење, помислио на то да ти се одавде јавим, увек ми је ваљало пред очи како ти, добивши моје писмо, равнодушно бацаш моје чисто дворски исписане листове и опет дохваћаш — по који већ пут! — оне поизуске листове, њима обојица врло познате: Писма Љ. Ненадовића.

Па и сад, на сад се не бих усудио да ти се јавим да у Чика Љубиним писмима нема онога о чему ћу ти ја писати; чак ни сада не верујем да нећеш пре узета него по ово чиме те ја изненађујем.

Од почетка овога века до данас католичка црква имала је само једна онако важан моменат, само једну прилику да покаже колика јој је моћ, колики утицај на своје верне. У овом веку само 1825. год. и сад паше су отвориле Свету Годину и позвале католике да се користе даровима које им Црква даје. Имаш ли грехова, малих или великих, физичких или моралних, имаш ли умрлих рођака који су грешили и страдају у пургаторијуму — похитај овамо да за све то нађеш помоћи. Испуни ово што се од тебе тражи — и то је тако мало — и искупио си све што хоћеш. Нема тога греха, било речју или делом учињеног, које ти Црква неће опростити, само дођи, за време Свете Године, у Рим као пелегрин.

Поред осталих, нешкорјених индулгенција, католицизам се постарао код Бога и за ову највећу индулгенцију, индулгенцију Свете Године, Јубилеја. Тужни папа Бонифације VIII. у време свога срећног живота, пре пораса претрпљеног од Јована Лепог, прогласио је 1300. год. прву Свету Годину и решио да се празнује сваких сто година. Установивши је, папа је обећао свима католицима да ће свако од њих ко буде посетио (пелегрин, десет; Римљанин, тридесет пута) у Риму цркве апостола Петра и Павла добити пуну индулгенцију, већу од осталих, јер ће га она ослободити и таквих грехова за које дотле нису индулгенције нису постојале. У исто време, папа их је уверавао да сваки онај који умре надобивши ову индулгенцију неће ни трентута бити у Пургаторијуму него ће одмах ићи у Рај. А ако би ко од већ имао рођаке у Пургаторијуму и ако би молио и за њих, онда би њихове душе одмах напустле одатле и прешле у Рај. Блажен сваки онај, говорио је Бонифације VIII, који буде задобио ову индулгенцију.

Захваљујући старању доброга папе, за кога зли суврсмени историски језици веле да је ускочио на папески престо као лисица, владао на њему као лав, а умро као псето, захваљујући њему, многи католик онога времена чија ће душа још и данас бити у Пургаторијуму, спасао се тешких мука. На његов позив површе са свих страна верници, таке да их је било више од два милијуна. Суврсменици веле да су тад пелегрини остављали у Риму, без

оболи донесена Ватикану, на сто милијуна динара. Али, више но овај новац, донели су они доказе своје вере и своје понизности. Скупље него ма шта друго, била је њихова вера и нада у Св. Годину, њихова неизмерна радост што су тако срећна....

Ни дуги путови (најближи путовали из Француске, стизали су за педесет дана), ни глад на путу, ни опасност — нису им сметале ништа. Полазило се спонтано, на себе се није ништа мислило, само се мислило на то да се Св. Петру понесе обол. Кад су из даљине угледали Рим, падали су од усхићења на колена као што су некада могли само крсташи радити, видевши Јерусалим. Било их је и таквих, многобројних, који су умирали на путу, па онак су други стизали да попуне њихова места. Католици из целе Јевропе били су ту. Нису се ни у чему слагали једно са другим, изузев у ономе што их је довело у Рим, изузев у вери. Св. Петар и папа били су за њих, тако разнородне, једна иста снага која их је привлачила себи.

Тим делом Бонифанција VIII. користили су се доцније сви католици; тим благом хоће и данашњи католици да искупе своје грехове. Мало је разлике само у томе што су данас поједине његове одредбе нешто друкчије. Тако је данас, брзо опраштано, размак између Јубилеја мањи. Нагледа да Бонифанције нпак није био толико добар кад је могао да одреди читав век размака између две Свете Године. То доказује да он тада није ништа мислио на будуће папе и католике, јер би били ретки први, који би га отворили и други, који би се њиме користили. За то папа Клемент VII, бринући се несма о своме стаду, прогласи други Јубилеј већ 1350. год. и реши да се сваки идући празнује у размаку од педесет година. Доцније пак, један врло мудар папа реши да се тај број сведе на 33 године, јер, вели, Христос је толико живео на неки се Света Година веже за тако важну успомену. Најзад, да видиш само колико се папе старају о својим верним, од 1470. год., тај је број сведен на двадесет и пет година, као најбољи рок, јер се претпоставља да ће у толиком размаку времена сваки добар католик доживети бар једну Свету Годину.

На томе основу папа Леон XIII. отворио је двадесет прву Свету Годину и позвао све католике да дођу у Рим. Он опет, Рим, отвара све своје базилике — у току векова проширале су се посете на све четири римске базилике: Св. Петра, Св. Марије Мајоре, Св. Јована Латеранског и Св. Павла — и позива их да искупе своје грехове. Верници су то једва дочекали и, па позиву папскоме, хитају овамо у огромним масама. У осталом, како и да не дођу кад их Црква зове овако нежним речима и даје им овака обећања:

„Ево нас у година милости и опроштаја — вели Црква. Рим, нарочи Богом одређена за мајку и центар Хришћанства, Рим позива себи све своје синове да уживу удела у даровима које Црква дели у великој мери и да се поклоне уваженим гробовима апостолских првака.

„Потеците овамо у нарочи свету од светих, и, не забављајући ништа да је ово година одређена за кајање и молитву, клоните се свакe забаве, ма да ове, истина, за време овог Јубилеја, нису забрањене, као што је било за време других. Ако имате католичког духа, уздржавајте се од тога да у њима учествујете. За ове нема ове године ни карневала ни игранака ни маскерада; ни гозби ни позоришта.

„Потеците, дакле, о католици, да се користите Јубилејем који је измирење са Богом, корисно свима, потребно многима. Блажен који га прима са вером; несрећан који га одбија!"

Како те речи да не чују? Како за њима и својим кардиналима, надбискупима, бискупима и парохима да не пођу? Од како је почела Света Година — од 24. децембра прошле год. а трајаће до 24. децембра ове год. — од тога дана католици непрестано долазе. Било би их у свако доба, али сад их има нарочито и с тога што је ово у овом веку, у месту четврти Јубилеј, тек други — један је био 1825; овај у почетку века — како папа рачуна — није био због француске револуције, а ова друга два, од 1850. и 1875. нису била због политичких прилика, т. ј. борбе Талијана за Рим. Овај век био је, дакле, те среће да се у њему Јубилеји нису могли држати због тога што су два племенита народа свршавала своје најплеменитије идеале. Као што је опет био и те среће, — кад сам већ почео да поредим, да свршим све, — тако срећан да се у ово исто време кад се читали, прошле године, писма била о проглашењу Свете Године, читали и телеграми енглеских заповедника у јужној Африци, који су јављали да ће до Божића уништити политичку самосталност два храбра племена. — Дакле, баш нарочито због тога што се дуго времена нису ориле песме на најразноврснијим језицима славећи Богородицу и Исуса, нарочито због тога, пелегрина су сада врло многобројни; много их више има но што су се надали и протестанти и католици. Дугачке и тесне римске улице препуне су пелегрина. Разне народности, разни језици, физиономије, костими дају Риму, и иначе пуном странаца, космополитски изглед. Северци су Талијани спаљени, коштуњава лица, све возилоградник или трговчић, у грађанском оделу. И на улици и по базиликама и по ватиканским галеријама, где год их видиш, свуда беш их пајдети или са завежљајем у руци или са малим куферчићем или сандучетом, у којима су донели своју храну од куће. Често беш их видети и са „тјаском" — стакленом — вина у руци. — Са једним сам се једно вече разговарао. Не питах га шта је, али по разговору и оделу судио да ће бити земљорадник. Баш сам имао у позориште, кад ми он пређе и упита ме где је пијаца Венеција. Приметим одмах да је пелегрин и упутим се заједно с њим да га баш доведем. Заштах га је ли био већ примљен од папе? Он ми, врло радостан, упрах блажен, одговори да јесте.

— Ах! тако сам срећан! Његова Светост је као какви светац, тако добар, тако пас воли!

— Јесте ли много потрошили?

— Само за железницу педесет динара, али ми није жао кад сам видео Св. Оца.

Погледам га још једном: све одело на њему не вреди колико је он „само за железницу" потрошио. Просто, добродушно лице, „ништа" како се само пожелети може. Дође трамвај и он виђен да сам ја само због њега ту био да му учиним услугу, рече: „Ех! видиш, ја сам се падао да је свет са свим друкчији у Риму, а оно ни сте Римљани баш са свим љубазни". Рекнем му да то није ништа и опростим се.

Немаша је тако исто било врло много; долазили су неколики пелегринажи. Куд год пођеш, свуда их срећеш и одмах познаш: црвени појасеви и образи, набубљени очњу, дебелих братова, великих трбуха; не би могао рећи да

ли су тежи попови или они. — Од нашег света, Словена, сви су већ били. Чеси са лицима добровољцима, многе интелигентнијим од своје браће Словака и Пољака. Пољаци су међу овим радницима најбедније изгледали. Њихова су лица била најжалоснија, најтупља, али су, истина, била и најбоља католици. Како сам за то време непрестано, у свако доба, био по базиликама посматрајући пелегрине, то сам их се доцније нагледао. Где год сам их, ма у којој базилици, видео: спуд су ми они остављали утисак најбољих верника. Њихова су лица била најскрушенија, њихове су очи биле најмртвије, њихове су усне говориле молитве најпобожније, побожније него ма који други католички народ. Кад сам ово причао једном своме пријатељу, Талијану, он ми рече да је и он то видео. „Сад видим, рече ми, да наш свет још није тако утучен, јер на нашим из Абруцца — највећи католици талијански — баш нису такви као ви Словени. Гледао сам, вели, неке Пољаке који су, ушавши у цркву Св. Петра, одмах пали на земљу и све су љубећи земљу дошли до папског олтара". Други пека, који су били у Петровој цркви кад је папа примао пелегрине, пеле: да су Пољаци, кад је један бискуп почео приказивати поваџ од пелегрина, сви од реда, и они најсиромашнији, давали и тискали се само да могу приступити бискупу, полубити му десницу и приложити свој обол.

Видео сам и Словаке. Група од једно стотину људи, дошла са једним свештеником. Затекао сам их баш у базилици Марије Маџоре, у капели породице Боргезе. Свештеник, Словак, млад човек, одслужио службу и онда им држао проповед. Говорио им о Колосеуму који им је раније показао као место где су хришћански мученици страдали. У проповеди им је изнео муке тих жртава за хришћанство, и упућивао их да се и они угледају на њих и да тако и они поле католичку веру и Св. Оца папу. Људи, неки га слушају, неки се расули по капели па сели где ко стигао; жене, у чизмама, све од реда поседале. Љубопитљиво Талијана, (поцао људи на пијацу, било је шетурра, око седам сати), угледа севатили да виде пелегрине. Приказе од једнога до другога и питају, које су народности и одакле? По неки мрзовољан тромо их погледа, по неки одговара немачки, а они не разумеју и веома сналошћени одлазе.

Са Словенцима сам и разговарао. Шетао сам се једном улицом, кад пред собом чујем говор који одмах познам да је словеначки. Упознам се с њима и почнемо разговарати, они словеначки, ја српски. Питају ме шта сам, одакле сам? Кажем им, а они, задовољни, чуде се како то можемо да се споразумемо. Питају ме, јесам ли из Хрватске; одговорим им да нисам, већ из Србије. Један од њих рече: „Ја, они се с нама најбоље споразумевају". Поп, који је био с њима, врло љубазан, пита ме чиме се занимам у Риму; да нисам и ја дошао као пелегрин.

Најзад, једном сам видео и једног Далматинца. Баш сам био на пијаци Венеција, где је раскрсница трамваја, кад спазим осивелу дрвену капицу на једном млађем човеку. Како је био један — пелегрина је увек много — не сетих се одмах шта је, но му приђем и запитам га нашки одакле је. Одговори ми: из Далмације, из Сплетске околине, пелегрин. „Дошао сам је, вели, шест. Сви отишли у Павлову цркву, а и ја гледам у која ћу кола — трамвај — да уђем, да и ја идем тамо". Трамваја није било на станици и кад дође, ја му га покажем, а он, потрешио разумем, пође неким колима која су враћала ученике из једног завода кући. „Не, човече, тамо", рекох му, и одведем га до трамвајских кола. — И сад, кад завршисам ове друге редове, а сад ми је жао што сам га морао пустити да иде сам.

Поздравље

Твој *Рол.*

ИЗ НАШЕ СЛИКЕ

Стеван Тодоровић, српски сликар. — О овом вредном и надасвем уметнику српском доносимо на овоме месту опширнији преглед његова живота и рада.

Цариградски пројам. Сликао Ст. Тодоровић. — Ове две године, бавећи се у Цариграду, сликао је Тодоровић, поред многих знаменитости за српски народ, и најбоље типове и слике из Цариградског живота. Но ове је врсте рада и *Пројам*.

Црква Хора или Хорион (Продромја) — Кахрије Џамија. Сликао Ст. Тодоровић. — После пропасти Цариграда (1453. г.) беху многа византијска хришћанска светишта у џамије. И величанствена храм Хора или Хорион беше исте судбине. Место звона ори се данас са минарета муџезинове гласе, а место хришћанских проповеди разлеже се испод њихових сводова стихови из корана. То је тако судбина доносила! Али када би и *хришћанство* и *муџамед* исто с уверењем спојале корејску изреку „*Једном је Бог!*" са хришћанском „*Људи су браћа међу собом*" (а то би и могло и требало да буде) — много би нам изједначке ране биле од вредност. —

Дом где је Сан-Стефанске уговор потписан *Сликао Ст. Тодоровић.* — Како га балканџије морске звале! Гнездо и лутало удубљу о њеном задово, баш као да долази са грлених обала. — Овог дома неки овде; нестаће га је са лица земљина исто као и неправде која се у њему спремала српском народу.

Погледи на Босфор. *Сликао Ст. Тодоровић.* — Дворе Цариграда најзгодније су дубоки у његовој положају. Погледи на Босфор дочета у своје пред, која је привлачила на се пажњу многих и многих уметника, а која је сво, утиснула и на нашег уметника.

Продаја сенца. *Сликао Ст. Тодоровић.* — Ви ниша Тодоровић Бенх студија из Цариградског живота доносимо и један моменат са сеоског тржишта. Гледаоцу ће пасти у очи да је тре на самоме тргову, ни ће се можда и чудити томе. Мушка трава за тргову једини је узрок томе; а каканаг надзор од власти — разлог да се продаја и на тргову врши.

Улица у Скутари. *Сликао Ст. Тодоровић.* — Обичан хоменат из свакодневног уличног живота. Баш као такви и приказао је на се уметничкому пакету, да га својом начином узнати и нашеле пред шире кругове.

Црква св. Богородице у Цариграду (с поља и изнутра). *Сликао Ст. Тодоровић.* — По пропасти Београда (1521. г.) наредбом Султановом преселени су живи Београђани у Цариград. За њих се предаваем вечује и прква св. Богородице које слику доносимо у овом броју. Опширније о прква св. Богородице писао је г. Ст. Новаковић у „Новој Искри" за прошлу годину (бр. 11.) —

Бућурева кула у Цариграду. *Сликао Ст. Тодоровић.* — За успомену своју на бављење у Цариграду, подигао је ову кулу српски деспот Бућуј, која се и до данас добро одржала.

КРОНИКА

КЊИЖЕВНОСТ

КРИТИКА

Разговори безазлена свијета. С црногорског посјелила. Хватао их у перо Миле Војводић, Београд. Штампарија Св. Николића. Обим. осмач. бр. 2. 1900. 127 стр. мале осмене. Цијена 1 динар (круна).

Већ сам напоменуо, да су у тој врсти разговора безазлена — нашла — света, а ми ћемо покушати да понажемо, какви су ти разговори. Одмах у почетку можемо рећи, да писац није конкретно казао ни за једну личу, него нам се он, рекли бисмо, јавља као неки посматрач, који слуша разговор, па ставља на хартију само оно што је прочуло, јако и карактеристично. Упоредо с тим, он нам се показује и као човек, који осећа мору, рад иноде не допушта, да се нашим разговори прометну у пошасно безазлење и наглавање.

Како изгледа, он је морао слушати доста таких разговора, па се неде смејао, а неде једно, док је на посветку узвикнуо: Теже је држати језика за зубе, и сео да хвата у перо те разговоре, јасно ко дистоному своје слике.

Већ тај исто тако је срећно погођен, да с неким позорењем у њиховост тих разговора христовано читаву. Ово истина и Хорације каже: Difficile est satyram non scribere, али то Хорације каже, и ми не смемо тврдити, да би баш то био писац у сличној прилици и истих лица на сатире. Напротив, кад би Хорације знао нешто ружно, па би говорио о томе, и неко би га опоменуо, да се то не сме причати, он би, нема сумње, казао баш оно што је писац тако вешто осетио и срећно применио на себе и своју стварь. Истина, ту му прилика на руци вољел изгледа као предоп Хорацијеве жвести, али, као што рекосмо, то се стоји, већ је писац још одатле лепше спојио личне црте — часто народним, не водећи рачуна о томе, је ли но ире него тако што реко; јер иначе он бе своју стварь покварио, и то само за то, да се, рецимо, не замери овом или оном.

Сад да видимо, зашто је он хватао у перо те разговоре. Пре свега нађе их хватао ради њихости онога што се прича: многима су мотиви ирао просто догађаји који су се збили онде онде збиан: за многе их среди начело: нађе само истина оно што се догодило у целини, већ и оно што се може састанити из различних и посебних случајева. Друге је привукло писца на овај посао. Он је, на пиво, слушао дуже, не пропуштајући ниједне, где причају смешне и веселе ствари, а сам се пити смеју, нити једе, ни за шалу, да је тому потоп ирало дошле власти, које је временом времно у нешто обично. Њему то није могло бити право, а осетно је, да се њихових тих разговора може састати прилика, на је граду са тих поседала прошуњо на свој начин и стално је као да излази из безазлених уста. У томе и јесте оригиналност оних разговора — конверја — што се писац вешто склоно нас оних добровичи, које иосесно воју стреле на њихов рачун, и тако јетком вешћаљу дао карактер нашим разговора, који се бојаги жесть не тиче. Тако је он своју говорницу употребио за слепо орућје, јер они иначе једно, а он друго; они гледају ствар с лица и не виде нашто необично и увредљиво, а он гледа с наличја и све види у друкчијој боји. Тим су мало и говорили — народ — доторани у сменом положај, али но тога се не може никако нашести, да он помена народ. Напротив, он своји нескладан свети народ кроз уста својих говорника и просто осећа њину злурадост, као му је која жежка исиала онтрија. К томе иад се дода она привредност која неје крок сваки разговор, онда је јасно да се народ не помена, а што он не види, нита се крије иза његова говора, то писац није нагласио наметнуто, већ у истини тако ствар стоји и тако се може тумачити. Даље, писац је то слово вешто употребио и, дајући од нехотице, једнако с народом иде на посетке и ту прави кадуле за неког трећег, То му је у толико било лакше, што народ у ово последње време види да не ревнем просвету и културу, а оно неко нарешало, на хоће мало да говори о томе и да проокритикује из свој начин. Где год тога има, ту има и дивне грађе за сатирика. Свако време носи своје бреме: кад је Љуба Ненадовић писао о Црној Гори, сатирик је могао само крварити насилно; сад нам писати као Љуба, нарочито о газдарима и установама, значило бе писати травесеје.

Земљиште му је дакле било подесно за сатиру, а сам је, као што реконмо, изабрао веома удесан пут за свој циљ. Тај се циљ нарочито истиче при крају целине разговора, које писац некако чудно увршава, скреће, наводи, док се безазлени разговор завршн тако, да нам осећају само опитру жалку и пикта веће, неки пак то неће осетити, јер стварзанисп од интелигенције и образована.

Томе лепо проваљеном путу придружује се и перво слушање: пред нама су људи, рад, живот, бротање, и то све представљено као у огледалу. Дакако, корисо се слушање може постићи разним путовима, али когодити жељу, ни одабрати ако је најкарактеристичније за известни случај и тиме нас потпуно увезовати с онин што се хоће, значи бити мајстор у своје послу. Писац ни једном речи не опшеује ни говорнике, ни дунаке, него њихови говорои и њихови дословни слика нам и њих, и њихов живот, и њихову интелигенцију, ка тан и њихове скривене мисли. Има неколико угрепних полужих описа, веома тако изведених, као: бицијара, морских мајарола, пеглье сердарске, прегузања и др.

Сви је то писац могао постићи једино теме, што је на једну погодно сиику реч, сиика облик, сиику ирад, јако се тако говоре, да човек мора васлити, с слуха неког Црногорца, јакако сад ни једног, сад ни другог краја Црне Горе. Ко томе се види, да он добро познаје Црну Гору, јер друкче не би могао онако погодити не само сиику поједину и извесној прилици, него и сиаке ирад за ту прилику. У то дубоко познавање народа и његова говора писац је умео и своју историју, на од тамничких ирада и ревни бирао најтипичније, и то је био тако кратко и на свом месту, да ирво сиаки редак неје нека је дрвена и сиала, а ири том сиасно умео јасан. О тога ће он сви разговори добро дођи и сиалом среском онологу, јер они знате неким карактеристичним појавама и речима, а нарочито старинским облицима, што им овде не можемо исиитивати. Према томе се треба чувати, да се та ирилика изнесе не узме баш као његова, било зато истицирати осетљива, јер тога нема, него је све тако представљено онако, како со говори. И баш у томе и јесу писчева велика заслуга, што није на њаду водљеном књижевном језику, којим он, како се из свега види, исто тако добро влада, као овим у разговорима.

Још нешолико речи у опште, јер ни појединости нећемо ни доирнути. Кад човек чита те разговоре, он нехако иноетиво ирелази из свијања на особиште мисли, и тако писчеви може доћи до неког незадовољства, да не решимо до суза.

Ко није доста читао и ко не познаје Црну Гору, он се може и свидети само, као писац за то не вора казати, као што би Гоголь рекао у тој ирилици, јер их нма доста, који ће се с њим заједно и смејати и једити. Готово сви ти разговори рађени су по једном нацелу: ирво обичан разговор и уздрела неказала, па се на ирају ове слика у једну опитру жалку. Код неких тога нема, или није довољно истакнуто. Код неких се раскрилала само једна ирелмет и једноставно је проведено до краја, код неких опет рађају се разне ствари, као што већ то обично бива ири посетку. Тиме је писац, можда и на своју штету, остао верам природи посетка, где се опше крича разних ствари, а ретко бива да се само једна ствар расирала. За осталоте, нема сумње, биће краћа, што му друга разговори нису опали, као што су: «Како Данило трпи зајам», «Док не ирођеју», «Ирођеда у по дана» и још други неки, где се све ниже само једног конца и стаза у једну дивну целину. Какво, нису опали с гледишта цензалне критике, а шире ирво спомене, језик, сатира, сама не вожљу никакве разлике, него су у свем разговорима изведени тако, да им збиља нигде нема мане. Осећа се само на два места (стр. 12 и 62.), да ходра и нама сатира крелази у јетко зајелање, то ти човеки вероватно дира. Већ што нам не вожљ мисиља реч или израз, то мора бити, кад год је у питању верна слика народа и његова говора у извесној прилици.

Прогонорисмо оводиво, што нам се дошло та имало, и што је то писцу, како изгледа, ирилике, ка ће му добра реч од непознате крајатова много значија бити и осећамти га на даље рад, а ћемо ће вида и сама ирокрчити себи пута, јер јој у тој врсти знања-ности, сигурно, у нас нема сличне.

И. Н.

РАЗНО

О Црној Гори. Пре кратког времена састављен је из Журнала Руског Министарства Просвете брошура: „Черногорская пятерица передъ судомъ архимандрита Макарiя Рудавина“ (по поводу сочинења „Montenegrina“). У овој се брошури разматрају питања: 1. Да ли је Црна Гора била познатија за време владика и да ли су владике у стварн њом управљали? 2. Владика Данил Петровић Његош и друге владике од те куће и њихове династије. 3. Истребљење потурица.

*

Нова издања Министарства Народне Привреде. Штампане су стварањем нашега Министарства Нар. Привреде, и могу се добити у Српском Павиљону на светској изложби у Паризу, ово године:

а. Министарство Народне Привреде Краљевине Србије. Пољопривредна у Србији. Споменица за светску изложбу у Паризу 1900. год. Написао Л. Р. Јовановић. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије. 1900. На 8-ни VI. и 130 стр.

б. Ministère du Commerce, de l'Agriculture et de l'Industrie du Royaume de Serbie. L'agriculture en Serbie. Monographie composée à l'occasion de l'Exposition universelle de 1900, par L. R. Jovanovitch, ancien ministre, conseiller d'état. Paris. 1900. На 8-ни 108. стр. и 1. лист.

в. Ministère de l'Agriculture, du Commerce et de l' Industrie du Royaume de Serbie. Service des mines. Industrie minière serbe. Exposition universelle de Paris 1900. Catalogue spécial. Paris. 19 0. На 8-ни 40. стр.

z. Ministère de l'Agriculture, du Commerce et de l'Industrie du Royaume de Serbie. Service des mines. Revue générale des gisements métallifères en Serbie, par Dr. Dim. J. Antula géologue au service des mines, avec une carte des gites minéraux en quatre sections. Paris 1900. Ha 8-ми 140. стр.

x. Ministère de l'Instruction publique du Royaume de Serbie. Notice sur l'instruction publique en Serbie. Paris 19·0. На 8 ми 32 стр.

*

Издање старих српских натписа. Српска Краљевска Академија сакрема издаће своје старе *српске натписе* (са крижа и других храма, са икона и прописних утвара и са старих гробова) и записе (по рукописима и старим штампаним књигама) на којим сву господу, која ће таквих натписа и записа имати преписана, или била у могућства где ни се записи налазе, да их пошљу Академији до половине јануара ове године. Да би ово издање било што тачније. Академија моли господу која ће записе слала, да их не преписују већ *фотографишу* са свима скраћеницама, на ће се у Академији читати. Академија ће добро доћи тачна преписа и оних натписа и записа који су већ објављени, али од немогућих читача, то јест нетачно прочитани и напутамани

*

О Дубровнику. Почетком месеца августа изашла ће из Српске Дубровачке штампарије „Dubrovačka povjest po Engelu“ коју је вешто повукао и допунио Дубровачки књижевник и академик Дум Иван Стојановић. У уређеи делу (III. свеска), који се и сада штампа, биће садашње стање иегда славнога града „славном крви“ (како Дум Иво зове Дубровник). Овај Дум-Иван рад најдубље му је и најженија уздах о негдашњој слави и моћи *Дивном Пословеном*. — Но могућности приказаћемо овај знаменити рад знаменитог Дубровчанина и ошамарићемо у свом листу.

*

Споменик Сими Бјелановићу. И ово годиие, 15 јуна, свечано је прослављен Видовдан у прени Академији на Далматинском Косову. Крој братски окупљени српски народ из разних крајева приструјала је тога дана велика народна усхићена која га је и до данас држала. Свечана служба и помен, српске народне песме, игре и хитешко утакмице одушевљавају целог дана свакупљене Србе који пуну годину са годину у новембом отекују сву народну снежиност. Овог дана *дрисеиие* братска слога и искрено одушевљење још једаи пред народне и књижености: сетиће се свакупљена браћа и свог великог члана, одушевљеног Србина, правог народног борца, међа далматинских Срба, утеђеног књижевника и уредника „Српског Гласа“ — покојника Симе Бјелановића. Као дока свеће тешке заклоиности и признања доказаће браћа да му гроб обележе спомеником који ће со подићи од народних прилога.

Нека нам је допуштено да синком браћу Србину српском предложимо ову пемеиитту мисао честитог Србијеје са Приморја, јер ће овај он женик бити још једна дока, како и колико поштује Српски народ своје одушевљене борце и великог синове.

Мислимо да ће бити најсретније, да се прилози шаљу у Задар уредништву „Српског Гласа.“

*

Српске научне радови у француској књижевности. Г. Жилијен Перић, професор у правном факултету Велике Школе, штампао је ове своје радове: 1. **De la nationalité suivant la législation serbe.** Paris. 1900. P. 37. (Extrait du Journal du droit international, privé et de la jurisprudence comparée. 1899—1900). — 2. **Un cas de naturalisation collective en dehors de toute cession de territoire.** Bruxelles. 1900. P. 2·. (Extrait de la Revue de Droit international et de Législation comparée — Deuxième série. Tome II. — 1900). — 3. **Le traité de Berlin et la question de la nationalité par raport a la Principauté de Serbie.** Paris. 1900. P. 34. (Extrait de la Revue générale de Droit international public. Liv. Wars — avril. 1·00).

ЧИТУЉА

† **Јован Сундечић.** — 6. овог месеца изгубило је у Котору своју заслужну и родољубиву дуку српска песиика Јован Сундечић. Шта је и какав је био овај ретки син, најбоље се могао видети из његову погребу, какав се још не виде у Котору, и по учешћу народном који похити из целе Боке да се одрости са једним од својих најистајнијих заступника и вођа. — Пре две године, о недостојногодишњаки Сундечићева песнива, са сузама радости, гледајући ја и ушиљући у народиој дубави, узвикнуо је свој песник: »Више отаџбинских раба својега. Господи!« Сада је свој старе и умориве очи заклоиио мирно, јер зиаио му је тело нашло одмора у српској земљи, тешко му је душа пакла пајтоњег еријева у срцу српског народа.

Покојни Јован Сундечић рођен је 24. јуна 1835 године у Гољевцу, у иеерхегој Босни. Још као дечко морао је бећи у Далмацију где се у Имотском почео књиги учити. Када му породица материјално пострада, иије могао наставити школовање какво, већ оде у канастар Крку да се спреми за службеника бећије. Одавде пређе у Задарску богословију где са свршио гол. 1858. Ни богословију отииао је као завелан у Пероj (Истра), где се ниже борити са многим и многим пеприликама све до 1864. године. Ово године добије од професора у Задарској богословији, коју је поране, из аустријских политичких разлога, затворили 1868. године. Изишао из богословије се опет иикако окрокути иије што остално годину дана тешког живота, отиде у Ирну Гору где се по војној Књиз Никола крими за потоњи сиертара Ову је службу врекиуо 1867. године када је ииспао прећи у Србију, али ио жели Црногорске владе врати се поново на Цетиње у дотадашиу службу. 1874. године ступио је у војиику и пресељо се у Котор где је стално живео, на што и сеиши судбеиа костима одмора живи. Сундечић је волео пешити од 1843. г. у *Зори Далматинској*. Од тада иије, тако рећи, вера ие-ештао из руку. Најјачи су му радови: *Сузе и сузице, Кућа Бојја Пиколетина, Љубљија Косовка, Буровп комуза и полемички спов Доктору Анти Старчевићу родољуб за прошлост дар.*

Главна одлика свога Сундечићева рада лежи у пресадној тежња дубави и слоге Срба и Хрвата. Он је и до последња свог часа остао верни сиоји погледима најдубљи се да ће доћи друго бољи колена која ће данашњу разњарину гледати као једну од најређих зала какво може спаћи један и нарадољени народ. — Али љубав његова за српско-хрватску слогу иије била у стању да подзеси и опаки жртве какве је болесни сентиментал уиапређеног Старчевића тражиљ. Јер за Старчевићеву теорију дитао се и Сундечић, најодајије иовстоа слоге, и закључио да је одјекнуло широм српско-хрватског народа:

Вукодлаче,
Пазленаче!...

Није »сиљски« језик српски,
Него јеник — златни језик,
Језик овда чувајмо,
Језик сетих таибурица:
Гајди,
Гајдаш,
Зкучан,
Сладак,
Бећат,
Једар,
Брјежак,
Бедар;
Јеник сваке, јеник срца
Ка' Оизрол и Анакреонтов,
У коју су овај језик ујар дрка.
Треба ли му да се вино,
Вино е' ко сокоо сиг,
Деси ли се да затрпи —
Он је мрка и грозе жиг,
Прише ли се: — училасто
Најиежиији бере пријет,
А кала се вокорава:
Вегов ти је б'јели са'јет'...

На што, овог з опаког српског пресиика иеће да разумеју браћа рођена, јер о у широки погледи иа и у изразима потоње родољубиве душе гледају — *православиога Хрвата!* Али вај јоа овакви гробом седиа Сундечића вечиого дерати у те отворене ране народиога тела, вечиио за то само што је нама суза искреиија и туга за изгубљеним вечиом вела.

Слава му и вечна успомена!

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. Српска Краљевска Академија: **Отдел Француске библиографије о Србима и Хрватима** (1544—1900). Прибрао и средио *Никола С. Петровић*. — Edition de l'Académie Royale de Serbie: **Essai de bibliographie française sur les Serbes et les Croates** (1544—1900). Par Nicolas S. Petrovitch. Belgrade, Librairie et imprimerie de l'état, 1900. В. 8°, стр. XIV, 314. Цена 2 дин. (2 Fr.).

2. J. K. Ostojić: **Suze i osmijesi.** Pjesme. Tisak i naklada N. Pissenbergera i J. Schönbrunchera kon. dvorava. D. Tuzla, 1900. 8°, стр. 137. Цена 2 К.

3. **Краи Мачву** — Путовање учења IV. разреда основне школе код Сабориог Цркве у години 1899. Написао Мих. Срећковић. (Одштампано на „Учитељ“: Београд, штампарија Светозара Николића. 1900. — В. 8°, стр. 25. Цена 0·20 дин.

4. **Велика Народна Скупштина.** Студија о установотворној власти, од *Слободана Јовановића*. (Одштампано на Хрватски. Београд, штампарија Светозара Николића. 1900. — В. 8°, стр. 88. Цена 1. дин.

5. **Војничке врлине у примерима.** Ради моралног васпитања српски војника састављо пешад. капет и 1. класе *Мирослав Ј. Наумовић*. Пекарекан, штампарија Ђорђа Наумовића, 1900. В. 8°, стр. 184. (са 11 слика). Цена 1.20 динара.

6. *Мала Библиотека*, свеска 8. *† Илија Вукићевић*: **Арнаутске приче.** У Мостару. 19·0. Издаље и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића. — 16°, стр. 95. Цена 24 хл. или 30 п. дин.

7. *Мала Библиотека*, свеска 9. *Стојан Срећко*: **Дане приповетке.** У Мостару. 1900. Издаље и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића. — 16°, ст . 83. Цена 24 хл. или 30 п. дин.

8. *Мала Библиотека*, свеска 11 и 12. *Јован Пуготић*: **Свеске фотографије.** У Мостару, 1900. Издаље и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића. — 16°. стр. 144. Цена 48 хл или 60 п. д.

„НОВА ИСКРА“ излази сваког 16. у месецу. — Цена: за год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације иаља се **Р. Д. Одавићу**, наставнику „Нове Искре“, Лозницка ул. бр. 8.

Власник и уредник *Р. Д. Одавић*. Милош Вежић — Штампарија Боговића и Мићића (Кн. Спом. бр. 35.)

БРОЈ 8. Београд 16. августа 1900. год. ГОДИНА II.

ИСКРА

ЛУТРИЈА

СУБРЕМЕНА ПРИЧА (БЛИЗУ ИСТИНИ)

написао

Б. К. М.

Новко Спречњић из Нерадинца двадесет година играо је на лутрији, без среће. За оних двадесет година среће је двадесет пута догонила блазу њега, али није долазила до њега. Двадесет пута Новко је шкргутнуо зубима и опсовао ружно и њу и све што му је на језик дошло. А мало после тога поново се предавао нади у позо извлачење.

А било је довољно разлога да се срећи и на њега насмеје.

Свагда се усрдно молио Богу, свом породичном патрону Св. Ђорђу и свима светитељима да му у томе помогну. И кад је легао и кад је устајао са усана му је прво излетала молитва: „Боже милостиви и свемогући, свети Ђорђе крсно име моје, и сви свети Божји угодници, молим вам се: сачувајте и заклоните ме од сваке беде и невоље, помозите, обрадујте и обеселите.“

Ово: „обрадујте и обеселите“ изговарао је нарочитим нагласком, као: да се не пречује. А кад се извлачење лутрије примицало блазу, онда је горњој молитви додавао још: „да на овом вучењу лутрије добијем главни погодак.“

Новко је веровао да толике молитве његове неће остати ненаграђене.

Шта је пути већ прано распоред са оним новцем који је желео на лутрији добити! Сваком ситнијем парчићу нашао је лепо место. Ништа није остало непредвиђено: ни ново сребрно кашдило пред иконом Св. Ђорђа; ни покло неким црквама и манастирима; ни добротворни прилози хуманим друштвима, да му се кроз њихове хвале пронесе име на четири стране света. Све је то било унапред смишљено и уређено, да се не мора човек око тога мучити онда, кад треба сву пажњу своју да збере при пребрајању тога толиког новца.

На онда.... Ово може да изгледа некоме смешно а није. Новко је имао готов план и о томе, како ће да наплати погодак лутријски. Шта ту има смешнога? Пре свега не треба човек ову своју срећу да обеси о велико звоно, ако не другог чега ради, оно да не чују порезници. Затим: зар је био само један случај, да се какав угурсуз користио у оваким приликама срећом некога безазленка? На пр. игра човек на лутрију а, рецимо, не живи у оном месту где се ова извлачи. Деси се да човек добије, а не зна да је добио. Наједаред искрсне у његовоме месту, што по вете као да је из неба пао, какав странац.

МАРК ТВЕН, АМЕРИЧКИ КЊИЖЕВНИК

— Шта ће тај?

— На купује лутрије. Кад их овако купује кажу срећне су, па их зато плаћа више но што вреде. Отуд одвуд на преварн човека, откупи од њега лутрију а овамо она на последњем извлачењу добила грдне паре.

Слушао је Новко за то, и Бога ми, није га било лако преварити. Зато је он благовремено и направио план о свему: и о наплати и о распореду новца, ако би т. ј. добио, као што се надао.

Но, као што је речено, за двадесет година није добио баш ништа. А кад је срећа тако мало пажљива према човеку он је и омрзне. Мрзећи је, он је, мало по мало, губио наду. Новко је престао да се овако марљиво моли Богу, Светоме Ђорђу и осталим Божјим угодницима. У место тога обично их је после извлачења псовао. Почео је да заборавља на оне лепо смишљене планове и сећао их се као кроз маглу. До душе, на случај добитка он би их се сетио до ситница, али без овога омрзло га је да то помиља у памети....

После двадесето-годишње играња, севнула је у Новку још једаред и жеља и нада за главним поготком. То је било у очи самога једног извлачења лутрије.

У вече тога дана, натерао је жену Смиљану и осмогодишњег синчића Манојла, да се заједно са њим, пред иконом Св. Ђорђа, клечећи Богу моле. А пошто Бог милује кад га невиђавчад моле, Манојло је по Новкову шапатању очитао познату молитву са, такође познатим, додатком.

Кад је легао, наредио је Смиљани да припреми за Манојла стајаће рубо, јер ће сутра са њим на јутрење у цркву, а сутра дан био је неки женски светац. Треба се и томе свецу помолити, мислио је Новко, јер можда је он тога дана дежурни за све догађаје и послове на земљи.

Затим је заспао. На лицу му је лебдео осмех среће и задовољства, као што и може човек да буде срећан и задовољан — у сну.

* * *

Нерадинчани су од вајкада побожни људи. Недељних дана и свечаницима, њихова мала црквица била је пуна народа. Старе душе долазиле су да се Богу помоле; млађи да се, поред тога, и поразговарају; а момчадија и ђуре да се виде и једно на друго насмеше. Тако је то, ваљаде, и по другим местима.

Поранио Новко у прво свитање. Вала и њему ићи у цркву на јутрење, али је још рано да буди Манојла. Изашао у двориште, прислонио се леђима уз велики орах па опружио поглед преко плодних њива, ливада и нерадинских бранича.

Са истока разлила се по целоме видику зеленкаста светлост, подигнана одозго пурпурним црвенилом. Све што живи буди се и спрема за рад. Тичице по жбуњу певају јутрењу молитву створитељу света. Трава и цвеће по ливадама мирише и тихи поветарац разноси тај мирис на све стране. У тим величанственим појавама човек осећа да је Бог близу њега.

Сигурно је и Новко осећао тако. По мицању његових усана могло се приметити да је понављао молитву са којом је синоћ легао.

Дуго је тако стојао на се онда прену. Време је било да дете разбуди, да се облачи и у цркву иде.

Окрену се и пође кући, али уједаред стаде. Пред самим вратима кућним стојао је средовечан човек, пегава лица, дебела кукаста носа и црвене косе.

Новко се изненади! То лице он је негде видео, али се није могао сетити где.

Он му пређе.

— Добро јутро, газда Новко, рече му непознати, нешто ушкајући кроз нос.

— Бог ти помогао, одговори му Новко. А одакле беше ти, брате?

Непознати развуче усне на осмех те му се показаше крупни проређени зуби.

— Зар ме не познајеш? Ја сам Самуел из Шапца. Имам радњу на Бајиру. Купујем коже а и мењач сам. Од мене си купио одавно оне велике дукате за домаћицу.

Новко се тога није сећао али прими непознатога као познаника.

— Где, рече, а ја те не могадох познати! А којим добром ти овде?

— Купујем коже, одговори Самуел. Да немаш и ти?

— Немам, одговори Новко. Што сам имао продао сам нашем механџији.

Новко хтеде да прекрати разговор, јер је био за послом и пође у кућу, али како се за њим упутио и Самуел, он застаде.

— Ја сам, знаш, за сада у послу а и домаћица ми успрема по кући. Него ако имаш још шта са мном да говориш, дођи доцније. Доцније ћемо моћи до воље разговарати а и да погајемо по коју.

— Немам, газда Новко, шта да говоримо. Хтео сам те питати само да ми покажеш где имаде коза да пазарим. Али готово ћу да оставим то за други пут, а сад да се вратим час пре у Шабац. Сад у путу јављено ми је да је ова несрећна јутрања паша банкротирала а ја имадем доста новца у њу уложеног, па морам журити ако могу на брзу руку да распродам све, да ми толики новац не пропадне.

Новко, који беше познао у кућу, стаде као укопан.

— Шта рече? викну, а глас му је дрхтао.

— Банкротирала — пропала, понављао је Самуел.

— Ко? Паша јутрија?

— Она.

— Ама не може бити?

— Да си ти жив и здрав а она је свршила.

— Па сад? пита Новко.

— Сад морам журити кући да распродам све своје јутрје. Не марим да нешто и изгубим, само да не изгубим све, одговарао је Самуел.

— Па данас је извлачење, каже Новко.

— Беше то, одговори Самуел и одмахну руком кроз ваздух.

— О шта ми рече! говорио је Новко задубивши се у мисли. После поћута мало па ће продужити:

— Чујеш, газда Самуило?

— Чујем.

— И ја имам три.

— Одмах их, ако можеш, истурај из руку, примети му овај.

Новку паде на памет једна мисао: „Ово је варалица. Мора бити да је доцније моју јутрију да измами“, па уже да га проба:

— Чујеш, газда Самуило? Узми их ти. Волим их дати тебе но другоме.

— Море, ја не знам шта ћу да чиним ни са својима, одговори Самуел. Што ће ми?

— Али молим те, моли га Новко.

— Не раде ту молбе, газда Новко, вели му Самуел. Ти то знаш. Молиш ме да штетујем ја у место тебе. Ја. Не могу.

Виде Новко да овде нема варијације. Иначе би потрчао Самуел за јутрије као смушен.

Кад већ није било варијације у опште шта му је Самуел саветовао, онда је требало и Новку учинити нешто да се од штете сачува.

— Па дедер ми реци шта сад да радам? обрати се он Самуелу.

— Ради што и ја, одговори му овај кратко.

— Како ћу ја моћи што учинити, кад и ти сумњаш у успех свога рада? примети Новко забринуто.

— Па да пробамо, одговори Самуел.

Поћуташе мало обојица, па ће онда Новко пукнути претом:

— Пхи, бруке!... Е не треба човек од јако никоме да верује, кад и јутрија може да банкротира. Ама откуд

У БРЧКИМА. Слика П. Јовановић.

мене враг надаря да то купим? Да ми је ко пребио гвалта кад пођох Исаку да их купим!

— А да ниси своје лутрије купио од мога Исака? питао је Самуел.

Новко и познајући да ли је овај Исак Самуелов, одговори:

— Од њега.

— Е то је шта друго, примети Самуел. Кад си их од њега купио, онда се мора што учинити да не штетујеш, или ако штетујеш да то буде мало.

— Дед' брате за Бога, вели му Новко.

— Само овако може да буде: да ја понесем твоје лутрије у Шабац а за твоју сигурност да оставим код тебе својих 300 динара, колико лутрије вреде. Ако их продам, ми немо се лако прорачунати и наплатити. Али ако их не могнем продати, ти, брат Новко, да ми вратиш моје паре а ја теби лутрије, — предложи му Самуел.

Новко је радо пристао на овај предлог Самуелов, уверивши се да ни у коме случају не вреди Самуелу његових 300 динара, јер би тако био потпуно обешћећен, све ако Самуел и не би могао продати његове лутрије.

Он, дакле, утрча у кућу да узме и изнесе лутрије. Смиљана, која је пословала по кући, запита га:

— Да пробудим дете?

— Не треба, одговори Новко. Не немо у цркву. Немамо за шта. Лутрија банкротирала.

— Ајде, ајде!

— Кажем ти. Бог да прости наших сто хиљада.

Пошто је извадио из скриње лутрије, изнесе их и даде Самуелу.

— Ево ти их на Бог ти а душа ти.

— Ништа не брини, одговори Самуел. Постараћу се за тебе као за самога себе.

Потом одброја тридесет банака, даде их Новку, па продужи:

— Ако не будем могао продати их, твоје су лутрије а моје паре.

— Тако, тако, брате, пристајао је Новко, мислећи у себи: „горњај се саме".

Кад се Самуел удаљи и оде преко села, Новко се врати у кућу, спреми се и обуче па пође у механу.

Таман изашао из куће а преко његова великог двориштa трчи као без душе њему у сусрет Исак из Шапца, овај од којега је купио лутрије.

Дошав до Новка само му могаше рећи: „Срећно!", па од силног умора паде на земљу.

— Шта ће то бити? мислио је Новко. Пролетеше му кроз главу хиљаде различитих мисли. Мислио је Бог зна шта друго, само не о лутрији. О лутрији није имао шта да мисли, пошто је ина банкротирала.

Док је Новко размишљао, тупо гледајући у Исака, Исак се беше мало прибрао. Устаде и загрливши Новка понављаше небројено пути:

— Срећно! И срећно! И да Бог да срећно!

— Ама шта је брате, шта је срећно? питао је Новко, отимајући се из Исакова загрљаја.

— Твоја лутрија....

— Шта моја лутрија? пресече га Новко.

— Добила....

— Шта добила? опет му упаде у реч Новко.

— Добила сто хиљаде динара, одговори Исак.

— Ко каже то? пита Новко.

— Ево депеша, одговараше Исак, показујући једну хартију. Тајр Мошa из Београда јавља даше. То је сигурно.

— У помоћ! Не дајте! Држ'те га! викао је Новко као помамаи. На ту вику његову истрча из куће и Смиљана и Манојло. Исак је блесуо од запрепашћења и чуда. Мислио је да је Новко од велике радости полудео.

— Шта је? питала је Смиљана препашћено.

— Разбојник! зликовац! викао је Новко и даље, па се онда пусти трком иза села, оставив за собом зачуђене и запрепашћене своју жену и Исака.

— Шта му би, по Богу да си ми брат? пита Смиљана Исака, кад Новко оде.

— Срећа, срећа.... одговори јој Исак.

— Јадна ми срећа кад он јауче и отрча као смушен. Казуј шта је?

— Добио сто хиљаде динара на лутрију, па од велике радости... одговараше је Исак. Но доби ће он. Само и ти да знаш: Исаку треба добар бакшиш. Исак вам донео срећу.

— Држ'те га, људи. Не дајте, викну и Смиљана, па потрча за Новком иза села.

Само остаде Манојло плачући и Исак размишљајући: да ли је овај кући донео срећу или несрећу; и да ли је осигурао себи довољан бакшиш, коме се, полазећи из Шапца, надао.

Чудновато, али кад је Новко у бесном трку био на крају нерадничког атара, угледа пред собом Самуела. Прибра сву снагу и појури још јаче њему.

— Разбојниче! Зликовче! Варалиџо! понављао је, нешто још што ради и говори. А кад стиже Самуела, дохвати га за гушу, закопа прсте у њу, обори га подa се и поче гњавити коленима по прсима.

Самуел није имао времена ни речи да проговори. Бранио се од Новка, али снага његова није била довољна да га одбрани. После неколико минута борбе, Самуел отпусти руке на земљу а опружи ноге.

Био је мртав.

Новко му бркну у џеп, нађе своје лутрије и узе их.

Мало даље од њега чула се граја нека и бат људских ногу. Окрете главу и погледа тамо. И где чуда! Читаво село јури за њим, а иза људи трчи његова Смиљана, са уздигнутим рукама, понављајући без престанка: „Држ'те га. Не дајте."

Шта да ради? мислио је Новко. Пред њим је лежао мртав Самуел а за њим трчала рулја сељана. Ако га стигну, предаће га власти, власт ће га уапсити због убијства а са лутријом ко зна шта ће бити

Он се реши да бежи.

И јурну напред.

Кад гомила сељана дође до леша Самуелова и виде да је убијен, граја њихова постаде јача и ноге брже. Час по, више њихових глава појавље су се вршке мотке и ајдамаци, шта се коме у руци нашло, са опасним положајем према Новку.

Новко је јуначки бежао.

И рулја је јуначки јурила.

Наједаред, Новко осети да га један ајдамак добро млатну по потиљку. Глава му појури напред, брже од ногу. Он паде, а по њему стаде ударати киша од батина.

Он се обневиди.

*

Кад је почео долазити себи, чинило му се као да је на другом свету. Лепо је чуо песму херувима, само му је чудно изгледало, што не може слободно да се креће! Али кад се потпуно освестио, видео је да је још на овоме свету. Она херувимска песма била је шкрипа неподмазаних воловских кола на којима се возио, а није се могао слободно кретати зато, што је био везан и у руке и у ноге.

Пређе му преко памети све што је учинио и ужасну се од помисли шта још може, због тога, бити од њега.

Једина нада сену му у изгледи погодан. Мислио је: над човек има пара, лако му је.

Хтеде се опипати руком да се увери јесу ли дутрије код њега, али то не беше могуће. Он замоли спроводника да овај то учини.

Спроводник беше неки непознати, суров човек. Не само да му не хте учинити по молби, већ га млатну мотком по глави, те се поново обнезнани....

*

ПРИЗРЕН ИСТОЧНИ ДЕО!

Сиромах Ноцко!

Оно што је слутио — догодило се. Пропао је. Пропао је сасвим. Нису му могле ни паре помоћи, јер му је у овој гужви, кад је ухваћен, и дутрија нестало....

После дугог тамновања, вукући тежак оков и трпећи често глад и жеђ, напослетку, сви земаљски судови осудише га на смрт.

Био је изведен да се казна над њим изврши, опамо, где је он Самуела убио.

Ископали раку а испред ове поболи ковач на за тој кола њега везали. Дошао поп к њему па га нешто пита и са њим говори, а он ништа не разуме. Полицијски чиновник нешто чита, а он ништа не чује. Око себе види грдну гомилу нечега што се миче, а не види шта је. Види само своја мајог Мавојла, далеко испред себе, где плаче и рупцем брише очи.

У грудима му се нешто стеже као да ће да га угуши. Јурнуше му сузе на очи и хтеде пасти у несвест, да баш у тај мах не виде, како онај полицијски чиновник махну белом марамом, и на тај знак четири пушке уврстане испред њега грмнуше као четири грома, а зрна из оних ларише се у његове груди....

* * *

Звона са оближње нерадинске цркве почеше звонити на јутрење.

Новко је лежао у кревету и решавао једно крупно питање: да ли је он на овоме или ономе свету; да ли је мртав или жив? Чуо је лепо ону исту стару нерадинску звона, али, зар и на овом свету не може бити таквих звона? Гледао је у стељу своје собе и своју постељу, али зар не може тако шта и на ономе свету бити.

Пипао се по грудима и није осећао болове.

Мицао је слободно и рукама и ногама....

Још је био у недоумици, а преда њ стаде свињић му Мавојло:

— *Устани, бабо*

Новко устаде.

Видо да је све био сан. Страшан и ужасан сан! Прекрсти се и рече: „Хвала тебн, Боже!"

Задовољан што је то био само сан, Новко се радоваше.

— *Устао сам, сине, ево ме,* рече детету, смешкајући се.

— *Бабо,* вели му Мавојло: ти си весео.

— Весео, сине, дакако. Нека је хвала Богу!

— А да нисн, бабо, добио оне паре што смо синоћ молили Бога? пита Мавојло.

Новко се тужно насмеја.

— Нисам, одговори.

— Е онда 'ајдемо у цркну да се опет молимо Богу.

Новко се спреми, узе дете за руку и пође са њим у цркву.

Кад уђоше у црквену порту, рећи ће Мавојло оцу:

— *Хоћу ли се опет молити Бо̀гу, како и синоћ?*

— *Нећеш, чедо, ти, већ ћу му ја молити ја. До сад сам се молио да добијем па дутрија, а сад ћу му захвалити што нисам добио.*

* * *

Још је дуго Новко Старчевић играо на лутрији али ништ' је молио Бога, свога Светога Ђорђа и све остале Божје угодинке да добије, нити их је псовао кад није добио.

Био је равнодушан.

Кад је се о томе у коме друштву повела реч, имао је обичај рећи:

„Нема хеба без мотике."

А тако и јесте.

НА ПОСЛУ

Шест дана ја мучно ради,
Ал' терета души нема;
Посао ми живот слади
И спокојство тихо спрема.

Али седми дан одмора
Сав трепери у милини,
Јер тад ређам песме нежне
Са анђелом у тишини

СОКОЉАНИН

ЧУЧУК-СТАНА

БИОГРАФИСКА ЦРТА

од

† ЈОВАНА ЂОРЂЕВИЋА

Ком Србину није познато име Ајдук-Вељкове „дилбер" Чучук-Ставе? Народна песма спомиње увек и њу уз славно име Ајдук-Вељково, а сад је већ и на позорници гледамо у познатом Драгашевићеву делу. Али и у песми и на позорници видимо је само као пратилицу Ајдук-Вељкову. Смрт његова прекида и наше даље знање о њој, осим кратког нагоештаја у Милићевићевој „Кнежевина Србији", где стоји, да се Чучук-Стана доцније удала за грчког капетана Јоргаћа, да је с њим родила троје деце и да је умрла 1848. у Атини.

Попунити по могућству по гдекоју празнину у биографији ове дичне Српкиње, обелоданити по гдекоји податак из бурног и занимљивог живота њеног, биће скромна задатак ових редака.

I.

Чучук-Стана се родила око 1797. у Сиколу у округу Крајинском. Пореклом је из Херцеговине, откуд јој се и дед њен са своја три сина одселио најпре у Влашку; а пошто му се тамо није допало, врати се из Влашке и настани се у Сиколу. Отуда му се један син врати у Херцеговину и доведе одатле још нових досељеника, те тако Сиколе населе сами Херцеговци.

Сва три сина првог сиколског насељеника прозову се различним презименима: *Новић*, *Великровић* и *Пламенац*. Један од њих тројице запони се и оде у Неготин, где постане прота. Пљешћак остане у Сиколу и роди кћери: *Стану* (Чучук-Стану), *Стојну* и *Стаменту*.

Све три кћери (још док су мале биле) пошље Пљешћић у Банат у Белу Цркву, где су биле код тамошњег попа и училе женски рад. По жељи очиној послије су све три сестре у Белој Цркви мушке немачке хаљине, па су се доцније у тим хаљинама вратиле у свој завичај. Чудноватa ова жеља Пљешћићева објашњује се тиме, што он све дотле није имао мушкога порода. Најмлађе дете, *Михаило*, родиле му се много доцније, и било је још на сиси, кад се збила катастрофа 1813. године.

Године 1812. бавио се Ајдук-Вељко у Неготину у кући тамошњег проте, стрица Станина. Неки од његових момака похарају Сиколе и још нека сеза и том приликом однесу и Станине дарове. Стани је тада могло бити око петнаест година. Она узме за руку своју млађу сестру Стојну и оде на тужбу Ајдук-Вељку. „*Господару*" — отпоче она — „*зар тако моћни не знају Турке убијати, него девојачке дарове красти?*"

Ајдук-Вељко се тргне. Овако с њиме још нико није говорио. Загледа се у лепо, одважно девојче, што ту пред њим стајаше, држећи за руку своју млађу сестру.

У то уђе и прота, и Ајдук-Вељко разабра, да је лепа тужитељка протина синовица. На столу пред Ајдук-Вељком стајала је хрпа златног и сребрног новца. Он загрби из гомиле, колико му је у обе шаке стало, па пружа новце млађој сестри, која то прими у мисли, да је то накнада за сестрине дарове. Ајдук-Вељко загрби и по други пут, и обасне златном кишом Чучук-Стану, која зачуђено прими богат поклон из Вељкове руке; „*Сад сам те даривао, моја сме!*" одговори Ајдук-Вељко младој тужитељци, која врисне од ужаса.

Така је била просидба Ајдук-Вељкова. Чучук-Стана постане Вељкова жена, а прва његова жена Марија, сестра Станоје Главаша, одсели се у Јагодину.

II.

Стана је живела с Вељком мало дуже од године дана. Брачни њихов живот био је прављен непрекидном праском пушака и грмљавом топова.

Стана није само ручајом служила дружину Ајдук-Вељкову, нити је само јахљала Вељкове запоносите сенбашии, да му спреме жутог хата „Кућељу." Она је уз Ајдук-Вељка често била и на окршају, где су се ране дељале и добијале. Тако је од голубице постала соколица, од нежног девојчета јуначина. Из тог доба су њене четири ране, две на нози и једна на рамену од пушчаног зрна, и једна на потиљку од јатагана.

Док се Ајдук-Вељко с Турцима био за Неготину, протура се кроз турску војску чувени грчки капетан *Јорга*ћ са још шест другова. Страна Ајдук-Вељкова ове пребегле није могла распознати од Турака, и у том неспоразумљењу у мал не бише побијени од Срба, којима су у помоћ долазили. Срећом стигне Ајдук-Вељко још на време и избави их. Ајдук-Вељко и Јорга̂ћ знали су још пре један за другога, а сад су се лично познали и побратили.

После смрти Вељкове Стана се бавила неко време у Великом Бечкереку. Млада удовица првог српског јунака била је предмет велике пажње и живог саучешћа. Један од најугледнијих бечкеречких Срба понуди јој своју руку. Она је одбије. „Била сам за јунаком", рече она, „и ако се још узудајем, нећи ћу само за јунака." И одржала је реч.

Из Вечкерека је отишла у Белу Цркву, где се још дететом бавила, као што је горе казано. Ту је провела пуне године, и доцније се удала за капетана Јоргаћа, побратима Ајдук-Вељкова. Јоргаћ је после пада Него тина још неко време појевао с Турцима на своју руку, а после је ступио у коло „Хетериста“, који су стављали себи за задатак „Ослобођење Грка“. Које се године са стао са Чучук-Станом, не зна се тачно; али сва је при лика, да је то било у Белој Цркви, и да није било после год. 1817. Карађорђе, кад је те године у Србију дошао, био је пуне три недеље дана прикривен у стану Чучук-Станиног у Белој Цркви. Како је и тај долазак Кара ђорђев био у вези са плановима хетериста, међу којима је Јоргаћ био један од најглавнијих, даје се закључити, да су у то доба Јоргаћ и Стана били већ заједно.

Још у Белој Цркви родила је Стана с Јоргаћем свога првенца *Милана*. А како су у то доба планови те бараћа Инсилантије) беху у руској државној служби, а и сам цар Александар беше плановима хетерије наклоњен, докле га аустријски министар *Метерних* од тих симпатија није одвратио.

Јоргаћ још није ни слутио колика му опасност прети у Влашкој. Његово име беше тада већ чувено и међу Хришћанима и међу Турцима. Дика и понос хришћан ског света, беше Турцима више спега страшно и мрско име Јоргаћево, чија је сабља толике турске мајке уцвелила. Његова глава беше у Турској већ одавно уцењена, и могло се мислити, да Порта неће трпети, да се њен најопаснији противник слободно креће по њеној завојној земљи. Али да ће живот *хришћанског борца* на *хришћанском земљишту* бити у опасности, да ће *хришћанске власти* бити готове да над јуначком Јоргаћем изврше *турску правду* — томе се нико није могао надати. На крај се тако догодило.

САБОРНА ЦРКВА У ПРИЗРЕНУ

орије већ сазревали, и како су хетериште Влашку и Мол давску набрали за поприште, на ком ће да отпочне свети рат за ослобођење грчког племена: Јоргаћ се с породицом пресели из Беле Цркве у Влашку, да се онде нађе, кад буде дошло до окршаја.

III.

У Влашкој је тада владао Кнез Александар Караџа, ако се може владом назвати кад коме у исто време двојица заповедају. Караџа су долазиле заповести и из Цариграда и из Петрограда, које су често једна другој су протне биле, и између којих је Караџа вешто лавирати морао. У Цариграду се тада већ слутило нешто о пла новима грчких хетериста и с удвојеном пажњом се мотрило на све појаве у полуслободним хришћанским држа вицама, Србији, Влашкој и Молдавији, како би се сваки овакав покрет одмах у постанку угушити могао. На про тив, Русија беше најјаче, да не рекнем једино, поуздање хетериста. Најглавнији покретачи хетерије (Каподистрија,

Јоргаћ са женом и сином Миланом пређе у Влашку и унуци се Краљеву. У околини Краљева заустави га турски и влашки четници, и допрате у варош. О том одмах буде извештен Кнез Караџа у Букурешту, и овај под притиском турских власти, и да се не би Порти замерио, напреда да се Јоргаћ посече.

Али док је ћаво свој посао вршио, дотле је и анђео чинио своје. У исто време, кад и Караџа, стигао је у Бу курешт извештај и руском конзулу, код кога је секретар био Грк, члан хетерије. Руски конзул посети Караџу на велику одговорност, коју ће на себе пазући, ако турској освети жртвује хришћанског јунака и ако га погуби без суда и доказане кривице. Караџа се тргне натраг и одмах отправи скоротечу у Краљево, да се Јоргаћ не по губи, него да се у Букурешт доведе.

Дотле је у Краљеву све било на ногама. Кад је стигла наредба, да се Јоргаћ посече, били су сви као громом поражени. Грађани су знали, да је порука отишла руском конзулу и уздали се у његово посредовање: али

су турске власти журиле, да се наредба Караџина одмах изврши. Ако је дакле било још какког спасења, могло је бити само у одлагању и отезању.

Припреме су чињене, да се Јоргаћ у варошки погуби. Грађани се листом дигну и замоле власт, да то не чини. „Јоргаћ је на гласу јунак", — говораху они, — „а његова дружина велика, и сва ће за њим у ватру у воду. Кад чују да је Јоргаћ у варошки погубљен, помислиће, да је то по жељи грађана учињено, и гледаће, да нам се како било освете. Кад већ мора гинути, нека гине бар на пољу. За власт је то све једно, а грађани неће стрепити од освете момака Јоргаћевих, који су разтркани које где, али који се за часак могу искупити и направити триста чуда од вароши."

Власт одобри жељу грађана и нареди да се Јоргаћ погуби изван вароши. Тиме је добивено нешто времена, а онда је сваки тренутак био скуп. Гласник из Букурешта очекивао се сваки час.

Међу тим је време протицало, а гласника још нема. Што се год могло, то се и учинило, а сад се морало приступити извршењу краљеве наредбе.

Јоргаћ се опрости са породицом и попне се на кола, која ће га извести до губилишта. Силан је свет прекривао све улице, којим ће сировод да прође.

Стана је неко време као изван себе гледала шта се око ње збива. Тек кад се сировод крену, дође она к себи, и на мах јој се поврати сва снага духа њеног. Та овај ће дан да јој одузме и другог мужа, да је и по други пут начини удовицом! Па да јој бар на бојишту гине и други војно, као што јој и први погину, ни по јада! Али на губилишту скончати под руком џелатовом, као злочинац, та месно беше за Стану страшније и од саме смрти!

Њој се смрће пред очима, она заборави да јој треба живети за нејаког синчића Милана и на другу живо чеде, које јој је већ заиграло под срдашцем. Све јој се мисли стекоше у ову једну: избавити мужа свог, или с њим заједно умрети!

Као муња полети она колима и ухвати се обема рукама за точак: *„Најпре ће крвљу моје крви ови точкови, најпре морате убити мене, па тек онда мога мужа!"*

Кола стадоше. Убеженкути стражари нису знали шта да раде. Народ се дивио јуначкој жени и гласно је одобравао њено одважно понашање. Ни опомене, ни претње, не могоше поколебати храбру жену у њеној тврдој одлуци.

Овај Станин корак попуже је за собом нове застајање, а у том застајању био је спас Јоргаћев. Док је текла препирка око Јоргаћевих кола, дотрче људи и јаве, да се друмом букурешким диже читав облак од прашине. Сад сав народ у глас стане тражити, да се причека, док се не види, хоће ли у тој прашини бити кнежев гласник и какву ће одлуку донети.

Тако је и било. Гласник је стигао још на време, и довео ову доцнију Караџину одлуку, услед које је Јоргаћ с породицом одмах у Букурешт отправљен.

У Букурешту је Јоргаћ провео осам дана у руском конзулату. За то је време проглашен од Караџе за невина, а доцније је ступио и у службу код Караџе као *„шетар"* (што ће рећи, дворски управник)

Караџа је чуо за Станино јуначко понашање у Краљеву и желео је видети. Она му оде да се уједно захвали, што јој је мужа помиловао. Караџа видећи је у благословеном стању понуди јој се за крштеног кума. Стана роди сина, који на крштењу добије Караџино име Александар.

Мало за тим Јоргаћ се одужио Караџи за учињену му милост. Караџа паде код Порте у немилост, а у исто доба буде и тужен код Порте од Румуна самих. Не имајући ослонца ни у Порти, ни у народу, реши се да побегне у Ердељ, и у томе му је њиао на руку Јоргаћ са својим момцима, које је у то доба имао размештене по селима.

IV.

У Букурешту је затекао Чучук-Стану устанак грчких хетериста 1821. Овде јој се родило и треће њено дете, кћи *Јевросима*, која и сад*) живи у Атини. Кад је већ извесно било, да ће се рат несрећно свршити, остави Стана Букурешт и шћаћи се с децом у Хотину у Русији (Бесарабији).

Јоргаћа своја није више видела. Он беше душа овом целом покрету, који се његовим подстицањем започео а његовом јуначком смрћу завршио.

Није ми намера да описујем цео ток овога знаменитога и несрећног рата. Само га се у толико морам дотаћи, у колико је у свези са главним лицем, за чију се биографију ове врсте пишу.

Војска хетериста беше разбијена, врховни вођ Александар Коспантија беше већ из Влашке у Ердељ умакао. Турци беху већ завели и Влашку и Молдавску. Од свију хетеријских чета остаде само још једна, а то беше — чета Јоргаћева на северном крају Молдавске.

Са овом четом, у којој беше до 480 друга, затворио се Јоргаћ у *манастиру Секу* опкољеном са свију страна многобројном турском војском.

У чети Јоргаћевој било је доста и Срба још из Ајдук-Вељкове војске. Од ових су запамћена тројица: *јелом архимандрит*, чије име не могох дознати, *Петар Дубовац*, муж Стојне, млађе сестре Станине, и *Никола Петровић*, пушкар, родом из Неготина.

Храбра ова четица борала се дуже време с надмоћнијом турском силом. Али је већ и храна и дебана била на измаку, и помоћи ни од куда. Јоргаћ се реши да побегне са друговима а да се не предаје.

Он зовне на страну Николу, одсече прамен своје косе и преда га Николи.

— „Гледај, рече му Јоргаћ: ако икако можеш, да се провучеш кроз турску војску; па ако се спасеш одавде, богом те заклињем, одиеси мојој жени и деци овај прамен косе. Нека им је то спомен од мене!"

Никола оде. Јоргаћ са још шесторицом друга (међу њима овај Срби архимандрит, Петар Дубовац пашеног Јоргаћев и Фармаћ с којим је Јоргаћ пекада Ајдук-Вељку пребегао) сиђе доље у манастирски подрум, где им је дебана била. Осталима заповеди, да отворе манастирску капију на коју сад навале Турци. Жесток се бој заметне. Хришћански борци гинули су као некад Леонидина јуначка дружина код Термопила.

Кад Турци после очајничке борбе заузму манастир и кад им се дижи победни усклици стану разлегати над Јоргаћем и његовом одважном дружином, тада Јоргаћ учини што и наш Синђелић: запали дебану и са својим на смрт спремним друговима одлети у ваздух, а с њима

*) Ово је писано 1884. г.

ујешио и њихова бесна победница! Један нести тренутак пичини удовицом и Стану и њену сестру Стојну!

Никола се није могао неспажен провући кроз турску војску. Њега заробе Турци и доведу пред пашу. Овај га запита, ко је и шта је, и кад чу, да је заробљеник занатом пушкар, опрости му живот, али да мора војницима пушке оправљати. Доцније улучи Никола прилику и побегне у Хотин, где преда Јоргаћевој удовици повереш му аманет: прамен косе Јоргаћеве и последњи његов поздрав.

(свршиће се)

ВИЗИЈА

1.

Сањам прошлост и пролећно цвеће,
Што ми оде као варљив сан;
У верен сам вратити се веће, —
Испред њих вичко'о је дан.
Срцем моћним овладала туга
Груди ломи језовити крик;
Ах' ко' нема умиљата друга
Твој анђелски затрепти ми лик.
Нашто драге од сунашца сјајна,
Кад ће тама да покрије све?
Нашто љубав варљива, нестална,
Кад у ништа свет сигурно пре?

2.

Ноћ је мајска. Док звездице миле
Немо дрхћу из мисечев сјај,
Свет почива, крај невидне силе
Заборавља и муке и јад.
Као сива оболелог мајка
Земљу грли талаственим крв;
По језеру лелуја се шајка;
И све ћути, чак ни листак сув
Не шумори, лахор га не рекне.
И док други у мртвилу сну,
Ја у шајци а крај тебе, цвеће,
Веселим се, јер ми неваш ти.

Београд.

3.

Ноћ царује. Лака шајка плови,
Ништа да јој заустави лет;
На обали што ми очу нови,
Видим шарни свк до цвета цвет.
Мени силно обузело миље,
На сам, чудо, као поглед лак.
На срцу ми лековито ниже,
А на лицу твој нестрпи дах.
Али опет набораних лавор,
Трудан белах као да сам плаш,
И на грудн за широких главу,
И у стари предадох се сан.

4.

На овали крај потока чиста,
Росне ружк изникао цвет,
А на њему, као ружа иста,
Леп је лептир устајао лет.
Ово, што би сладило му жиле,
Што за њега једини је крај,
Сад је наш'о: божанствено ниже
Пиле, сише у напитку сласт.
На се губи у блаженству милом,
Желео би да је вечно ту,
Каткад лаким затрепери крилом,
Сладост сише, — посисо би сву.

5.

Ах, удесе!... Лептирићу мали,
Чудих судбе стиричке те ков:
Дечко пути, очима је пали,
И у груди доноси ти гроб.
Твој му вичли орасло чело,
А по лицу као да је бут.
Махнр руком у висину смело,
И кроз ваздух лафирска пруг. —
Ружа клоне, стаило јој се пренн...
Мио лептир куд се деде сад?
У вис летну к'о да ништа не би,
А на ружи не погледа јад.

6.

О, лепојко, на душу ми паде
Тешка туга и големн вал.
Чудно ми је како лептир даде
Забораву назнилни рад.
То ме тиче, из сна се разуди',
Погледах те, на лицу ти жар....
Што ће срећа у несталних људи,
Зар још грешнике заслужнли дар?
Нашто драге од сунашца сјајна,
Кад ће тама да покрије све!
Нашто љубав варљива, нестална,
Кад у ништа свет сигурно пре!

ДУШ. НИКОЛИЋ

С ЈАЛИЈЕ

ИЗ МОЈИХ УСПОМЕНА

Ниско стоји сунце на западу. Пурпурно руменило хвата се око њега и око једнки пожар лагано се шири преко плавог и мирног неба. Румени зрацн одвајају се сад у дуге уске пруге, падају преко лаких валова, купају се, одсијају и преливају у хиљаде разноврсних боја. Околина светла и весела; ваздух чист и прозрачан и мирише на речну свежину, ветрић благ и свеж заструји лаким валом и ишталаса тапшо шибље. А врба се повија благо и цичи и полудара се са лаким шумом валова.

Сунце зашло. Вечерњача се већ указала и гори у тамној светлости. Небо изгубло своје руменило и дошло потпуно плаво. С реке дижу се лагани вео паре, разређују се и губе у сивом полумраку. У даљи вију се густи облаци дима с фабричких димњака, јаче се тек зачују лупа точкова и живље заструји жагор што га ветар нанесе.

А Дунав шуми лагано и таласи му бију о спруд и љуљушкају танко врбово шибље. Безбројне рибарске барке одмарају се и кадшто се тек покрену, кад их ветар јаче заноси. А овде онде тек види се по који чамац, како брзином реже кроз покретљиву водену масу, одјекне свеже по који јак глас а из ретког шибљака санано и благо протегне се птичја песма.... И све је мирно, тихо и мило....

— Ој, ој, господичићу! — одјекну с оне стране ретког шибљака. — Тако си дошао стасао, а ја те одавно изгледам.

Нагох се и погледах боље кроз шибљак. У чамцу га сплних, Саватаја са Васком. Погао се сав у напред, капа му спала с главе и густа, давно неочешљана коса просула се преко чела и пала чак до очију. Обема ру-

кама спустио мрежу и последом продире за њом, кад ће да је покрене.

— Стој, стој! — одјекну му глас поново и Васко стаде с веслањем. — То је баш срећа! Похитај к мени, господичићу! рече ми затим, а десном руком издигао красног шарана; кркљуће му се беги и отеђајкује још одовуд.

— Како ћу ти прићи? Не могу за цело воду газити

— Стани, стани! Хеј, Васко, дела чамац тамо. Пиј терај га до спруда господичићу!

Васко снажно завитла веслом, чамац удари о спруд и ја ускочих к њима.

На предњем крају, држећи влажну мрежу, седео је човек крупна раста, гологлав и без паса. То беше мој скорашњи познаник Саватије. По изгледу није имао више од 45 година. Лица дугачког, мршавог, но коме су се још познавали трагови великих богатва, зараслог у дугу, где где прослу браду; очи велике и крупне, јако повучене у очну дубину, нос велики и на крају јако повијен усне крупне, изразите; све црте његова лица чиниле су утисак нечега мушког, снажног и човек се пред њим осећао некако и добро и пелагодно. Лице, поглед, глас, осмех, свака покрет његов издавао је нешто не суровo, нити грубо, но тако некако неумешно, страно и чудновато. На себи није имао горње хаљине због дневне припеке, а кошуља му не беше до горе закопчана, са попајеним рукавима на мишицама, те су се у исто доба виделе и снажне мишице и здраве, јако развијене груди. У дну пак стајао је његов помоћник, Васко, дечак од 16—17 година, висок и сух, у неком старом подеранном оделу плавкасте боје. На први поглед веома је одударао од Саватија својим нежним плавим лицем, својим замишљеним дубоким очима и иначе покутелим и слабим лицем. Уске пак груди његове показивале су да је младић врло слаба састава и да се не може похвалити добрим здрављем.

Познајем их од скора. На Дунаву су прешо целога дана. Познали смо се са свим случајно и од тога доба једнако смо добри пријатељи. Саватије ме не хте друкчије звати до „господичићу“, и ако сам га молио да ме зове по имену. — „Не иде тако, господичићу! Ти си господичић и бићеш господичић, а ја сам Саватије и ништа више“, рече ми на послетку, сматрајући да је тиме завршено све и да никакве разлоге даље не треба наводити.

Понашањем својим нити је био паланчанин, нити се у њему познавао прост сељак — он је био нешто нарочито, сам за себе. Ко је пак, од куда је и зашто је дошао онамо к нама у град, није нико знао. Нагађало се много што шта, али све то било је без свога основа. Саватије није стајао ни с ким тако блиско, да би се од њега самог могло што чути, а што су други додавали то није било у стварн. Живео је у јалијском крају са Васком, у малој мрачној соби; занимао се риболовом на Дунаву и тако животарио, истина, не баш славно, али тек .... живео је тихо и неприметно, никоме не замећући се. Доласко је дођан у ноћ кући или и ноћивао у својој барци на самој реци, а зора га је већ затицала у његову послу. Преко дана пак кад сунце јако пржеше, одмарао се час два у неком шибљаку, не крећући тада ни једним делом свога тела и предавши се сан својим мрачним и неодређеним мислима. А зими пак кад је рибање престајало, и тада се он умео наћи. Одлазио је горе, до горњег дела града, најмао се у трговце и за њихов рачун тргао и слушао и опет себи зарађивао. Васко је тада обично седео код куће и брижно се о вечери. Како је био врло слаб, ретко је куда и излазио. А чим се пак лед са реке почне кретати и наступе време рибању, остављао је Савагије све и тргао доле до реке и поново бацао своје мреже и живот отпочињао по старом и без икаквих измена.

Суседи су га се чували, управо бојали, не распитујући ни за његов живот нити за његову прошлост, о којој нису знали ништа одређено. Плашила их је његова озбиљност и сумор исто као и тајанствени начин његова живота и склоност к нечему загонетном, тајном. Говорили су пак тајом, између себе, како је то негда био богат човек, оженећи, али га жена остави и отиде његову суседу. Додавали су чак како и убијство лежи на његовој души, а многи су тврдили како га и ноћу виђају по најудаљенијим деловима града и како сан не слази на његове очи... Међе је пак нарочито занимало неко двојство у његовој души: показивао се у исто доба и груб и суров, док му се за часак лице озаравало благошћу и као да је хтело нешто на њему остати ....

— Но, Савагије, отпочех, седајући крај њега и гледајући његове снажне руке, — можеш ли бити задовољан послом?

— Хвала ти, господичићу, хвала. Ено тамо, погледај! Васко, покажи!

Васко ми принесе велику плетену корпу.

— Јеси ли уморан? — упитах га.

Он поднте главом, смагну плећима и брзо оставн котарицу, прихватајући се весла.

— Не умеш да говориш, шта ли? — добаци Савагије. — Смеснн ти је, господичићу, до зла Бога! Сиђете се тако, а ни сам не зна зашто. Три пут ми је данас мрежу пспустио.

Васко поднте још јаче главом, дохвати воду руком а потом, не знајући шта ће, силно зажеља.

— Кажем ти ја, настави Савагије. — Стани, стани окрете се Васку: дај господичићу весло и онда пожури до Павла. Требаће нам сутра његова кола.

Васко запева, чуи застаде и он нпше на спруд.

— Тако је то видиш, господичићу! — окрете се Савагије мени бацајући поново мрежу. Сад остадосмо сами. — Живиш и мучиш се, док ти је Господ казао. Не тражи много, а ради докле можеш. Не знам ти, како је слатко радити. Замахни, замахни снажније; мораћемо на ширину. Видиш, ја ти и не тражим много. За нас просте луде и није то. Барка и Васко то ми је све. Без њих не бих могао, кажем ти. Славан је мали, тај Васко. Рада као кртица, али је слабачак.

— Ти га много волиш?

— Бог с тобом! Како га не бих волео?

Он се сасе лагано и извуче мрежу. У њој не беше ништа.

— Проклете; звају баш за цело! Каткад тако не уловим преко целог подна ни за лек.

— Је ли, ти немаш својих?

— Шта?... Не, далеко су; или чекај, не, немам никога. Сам сам, тако као што ме видиш.

— А Васко?

Загледах му боље у лице. Оно изгубило од своје озбиљности и суровости, очи благе и меке, а туга, изазвана успоменама из прошлости, огледала се на сваког цртици овога мрачног човека.

— Савагије, шта ти је?

— Маленкост, господичићу, ситница! Била ми тако по који пут. Плакао бих као дете, знаш ли. Е, е, куд је то за мене сада! Али то не могу више крити. Рећи ћу ти све.

— Почни само!

Шта, и Сапатије је био негда човек! Ти не верујеш? Далеко, далеко тамо иза оних брда је моје село. Шта ће ти име, да ти знаш? Тамо је била кућа Сапатијева. А какво је то село! Станеш на брег, а тамо река, њива и ливада, и опет река и густа шума и народ врви као у мравињаку. Трче, раде, весели као птице божје! Тамо ти је слатко тек! А овде, сироти смо као нико. Последњи да кажеш. Ај, Сапатије, луда главо, што сад говориш? Бога љутиш само!

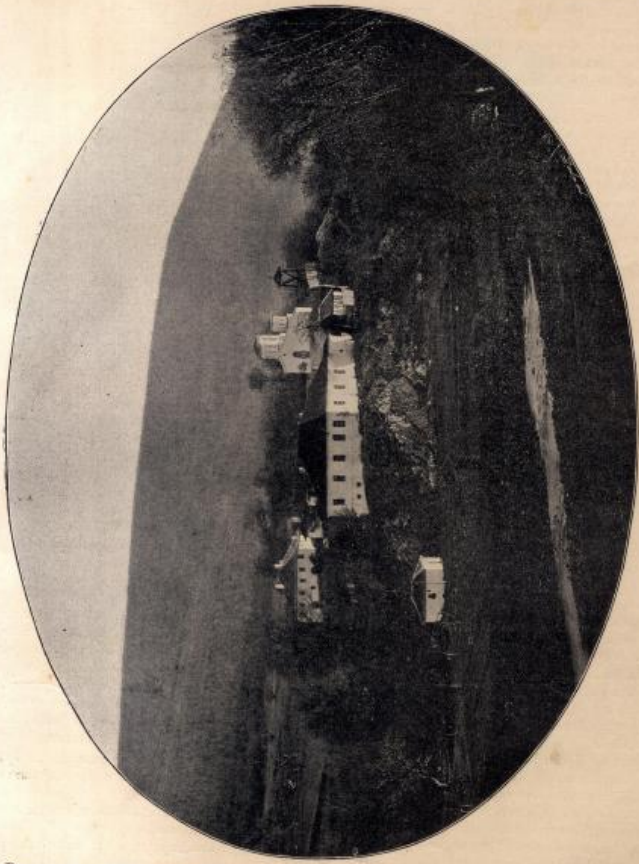

МАНАСТИР СВ. ПЕТКЕ У СРБИЈИ

— Видиш, господичићу, неволја је невоља, — отпоче он ниским, тупим гласом: свакоме ће у кућу да завири, клобучица. Није човека којег сунце греје, да га она не зна. Све је то тамо у ње записано. Видиш човека, велики господин на оку, е, али ко зна шта му је она спремила. Не утече од ње, ниг' се сакри. Е, ај, само ни она не чини добро. Некоме узме све, а неког једва додирне.

И ту у нашем селу живела је девојка, ах, каква девојка.... лепа, паметна, а већ добра не умем ти рећи! Звала се Јелка, од добрих људи, од добре куће. Ај ја,

шта каком: од добре куће! Пајкића су прва, а задружни и јаки. Ко ће им на пут стати? И сто, ту девојку заволех од срца, искрено и снажно. Нећу да ти се правдам: морало је тако бити. Душа је то била, али ретка душа! Верујући Бога, ни даљу ни ноћу не имаћах мира. Сан не слази ни очи, а посао ми стоја. Тешко ми да се ухватим. Мучим се тако а и сам не знам шта ћу. Седам по дугу зимску ноћ и мислим. Све узалуд, куд ћеш намислити! Где је Саватије и дорастао Пајкићима? Аја, не иде тако. Питаћу је, мислим, па ако хоће, нека побегне. Срамота, истина, за Пајкиће, али шта ћеш. Друкчије не може бити.

Некако с пролећа крајем сам се кући. Оправио оно мало кукуруза у Парлозима, па хитам натраг. Сунце на заранцима, али још нече. Није врућина да кажеш, него онако, топло и благо и ветар те раслађује. Отконча сам кошуљу, те ми ветар пирка по грудима. Не могу да га се надишем. Пут ме нанесе крај Пајкића забран. Кад тамо, баш некако у средини, она — Јелка. Седела је на двадесет корака од мене, на савајеној и земља положеној буковој грани. Главу њежно погла и свија венац од скоро набраног цвећа. Лак јелек онако јој танки струк а бела кошуља спустила се у витим наборима преко њених груди. Густа јој коса делила се у две дуге витице испод чисте беле повезаче, и с леве стране румењела се скоро расцветана булка. Лице не могу да видим. Погнула се тако, ни главе да дигне. Рукама једнако пребира цвеће и сложе их. Стојим, мило ми да је видим и ја је гледам тако, као да је никад нисам видео; срце ми тако бије, а у души ми се разлева нешто тако мило и слатко....

Саватије од једном уђута и погледа у мене. Лице му дошло са свим благо и тихо.

— Ејј, мена ејј! настаја потом. Можеш се и насмејати, господичићу. Тако стар, па се заносиш!

— Остани Саватије, остани. Шта ти то сад паде на ум?

— Можеш ме и осудити, али је тако било, узе даље причати. — Слабост је слабост и над њом нема тели јанога.

— Јелка, рекох јој ближе приласећи, тихо и нечујно, више као шапат: ти си то!

Она подиже главу. Очи јој миле, и благо и радосно гледају, а лице се осуло румењаком:

— Ја сам.

— Шта радиш?

— Ето видиш, цвеће пребирам, рече устајући и везујући последњи венац.

— Цвеће?

Заћутасмо. Нисам знао шта ћу даље рећи. А тако бих јој много хтео казати. Језик ми се спеклао, па ни мали. Стиђ ваљда, шта ли? А она тако дела, мила, очи не могу да одвојам. Младост бије из све снаге, а дах јој пред, опија и заноси. Унесох се ближе; коса јој се меко прили уз моје образе, а пламен ми душу обузе.

— Јелка, Јелка!... једва промуцах. И у тренутку, грлих јој стас, а рука се све више подаје наборима танке кошуље.

— Ах, туго моја! Шта сам ти скривала, Боже мој? Саватије, жива ти нана твоја, пусти ме! — и млака ми суза паде на образ.

Отскочих. Беше ми криво а и жалио сам је. Криво сам и себе сама и још осећао њено топло дисање, њену меку косу....

Ваљало је прекрити. Истину да ти речем: није ми било наде, али тек, шта бих могао друго. Стараћ је то старога копа, отац њен, Пајле Пајкић. Ко да га сад гледам. Крупан, висок, као див; лице му зборано, а коса сва седа. Снага још, а здравље челично. Иде ли куд, чибук му за братом, а здравац му мирише за паса.... Треба да му је затражим, а све задрхће на мени; сетим се само његових крупних, седих обрва, и његових малих и живих очију.

Одох му једнога дана. Подне превалило и вече се пагиње. Чељад још у пољу послује. Застадох га пред вратима: круни кукуруз за живину. Пас залаја и он се окрете.

— А, а Саватије! — рече ми и пружи малу трошну столицу. — Седи, седи! А шиси данас нигде на послу? уплаши ме, а поглед му некако чудноват: и он као да пита.

— Сад сам баш с рада, одвратих му: посао ме нанесе на тебе.

— А, а тако! На добро, реци!

Како да почнем само, а после већ било би лакше. Али ми неки терет пао на груди, па ми и глас у грлу гушни.

— Је ли, ти се нећеш љутити? отпочех

Он ме опипаје погледа, а очи му дошле још чудноватије: устакласе се и саме питају:

— Да се љутим, а још ништа не знам.

— Дошао сам ти због Јелке.

— Због Јелке? Шта ти имаш с њом?

— Ми се волимо. До тебе стоји, хоћеш ли да је даш.

Он хркну, обрне се скупише и бора између њих још јаче оскочи.

— Е мој Саватије, момку паје за цело залорио питати, али ти је не могу дати. Здрав си, радан си, све ти је на месту, шта могу имати против тебе? Само Јелка није за твоју кућу....

Земља ми се окрете; у глави нешто хучи, а уши ми зује; не могу ништа да чујем. Молити не помаже. Дигох се.

— Збогом!

— Збогом пошао! — рече и пружи ми руку.

Пођох; ни сам не знам куда ћу. Све ми тесно, а на души ми тако тешко. Плакао бих као дете, тако ме боли. Сунце се већ смарило и вече се прострло преко целог окола. Из далине тек забрђи весела радничка песма и испуни мирну тишину. Радници се враћају дома. Ударих опет кроз Пајкића забран. Надао сам се, ту ћу је затећи. И нисам се преварио: гоне овце из чапра. Побледела, ослабела лучо. — Шта ти је? уплаши ме.

— Ништа, Јелка, ништа! кажем јој, а сузе ми навиру на очи. Она ме погледа, а све лице шта:

— Шта ћемо?

— Ту ништа не помаже. Знам ја њега: нексијан је. Него бегај! — Она замре.

— Ејј ја, Саватије, куда бих после? А шта ће свет рећи? Зар ја да обрукам кућу Пајкића?

— А ти остани и пољуби му руку још. Ја сам другојаче мислио.

Она се стресе и усне јој се скупише. Срце је то било, господичићу, а душа тако добра као у голубице.

— Кад хоћеш? — ото се тихо, из дубине, болно, тужно.

— Четвртак вече бићу у шљивару.

— И шта је било најзад? прекидох га нестрпљиво.

— Било је како се нико није надао. Од судбине се не сакри. Тако је тамо записано и неки буде њена воља. За неко време красно, не може красније буде њена воља. За неко време красно, не може красније буде бити. Весео сам ти, господичићу, па не знаш! Куд одмакнем, песма ми само на устима и чини ми се, све је тако весело и радосно, све нова са мном. Посао ми одмиче, десет руку не могу да ме претекну.

Ал' она, голубица моја, није баш тако весела, да рећеш. Пјтам, а она се тек насмеје. — „Хоћеш, вала, да само у тебе гледам?“ — каже ми. Али ја већ слутим нешто. Старац се узјогунио и никако да се смири. Мени прети као Арнаутину, а њу проклиње где стане. У свет не излази, а у чељад не погледа. — „Ej, вели, Павле, шта си дочекао? Што бар није умрла, па би ми лакше било.“

Све окрену наопако. Она из дана у дан блеђа, тужнија. Нече је нешто а неће да ми каже. Нетакнут, послужује, хтела би да је весела, али срце плаче. Мислим ја не ће добро бити. Тако је и било. Седим једном пред кућом и мислим: „Боже мој, само да се на добро сврши!“ Тек она стаде испред мене. Лице јој као восак, а очи утекле у главу.

Коса се разнечешљала и еленила са сузама на образу.

— Почуј, Савватије, рече ми, а глас јој дрхће и она сва цепти као прут: — тако не може бити!

— Шта ти је сад? кажем а већ видим: моја је слутња ту.

— Све је доцкан. Хвала ти, али ја не могу остати више. Тако ме нешто гуши и кро ми се неће у главу. Клетва ме шегова дана. Али, мој Боже, шта сам ти толико згрешила? и заплака силно, грцајући.

— Јелић, голубице, кажем, стани! — а и сам осећам сузе на очима. — Куда ћеш то сада?

— Вратићу се њему!

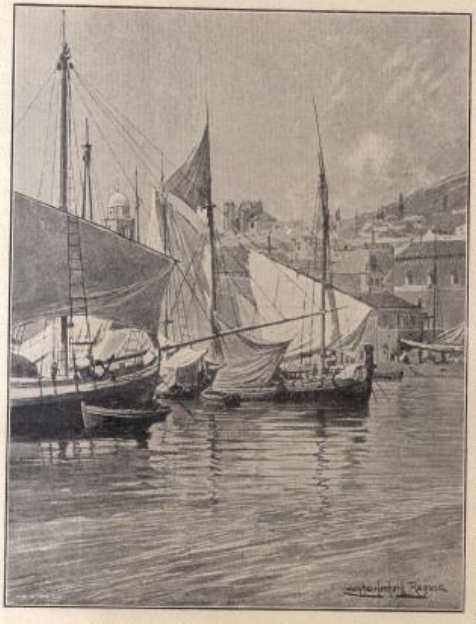

ДУБРОВАЧКО ПРИСТАНИШТЕ по акварелу Л. Х. Фишера

— Зар Павлу? Избациће те!

— А шта знам да радим? Отац је то: може и убити. Ја сам му тако згрешила.

— Ej, ej! Шта је све морало бити!

— Опрости, Савватије, опрости. Твоје доброте ће ће заборавити, али ја не могу, не могу. Натраг! или ће сванути....

Савватије заћута. Лице му дошло мрачно, месец му осветљао разбарушену косу и дугу прошеду браду. Мрежа пала испред њега, дивно је већ остарио.

— Ој, ој чађе! — чу се Вискова танак глас. Он се тргне. — Запахни тамо до барке! — рече ми.

— Зар већ крај? ушитих га.

— Да, тако се свршило....

А Дунав шуми и даље лагано и љуља тапано шибље. Ваздух мирап, некретљив. Небом трепере звезде и светлост им се огледа у безчајственој реци. Месец, сјајан и јасан, осветљао њеке барке, танки шибље и лаке тамнее. Више нас прелете оштро у ваздуху неки птица и заталаса мирну тишину. Тамо негде далеко протегну се човечји глас, али одмах умуче....

Бедниак.

МИЛОШ П. ЂУРКОВИЋ.

У СПОКОЈСТВУ

Махните ме! Мира жуди,
Не мутите часе оне;
Мене слатки звуци мами
Тужне харфе Еолове.

Махните ме! Нит ми више
Спомињите прошлост драчну!
На што ће ми спомен слатки? —
Не вр'једајте душу плачну.

Са видика душе сетне
Нек се прошлост гроби крвне;

Нека је се срце моје
Никад више не спомене!

У ледничтој заборави
Нек ничезне запос кратки,
Да не чујем тихе ноћи
Љубавнички шапат слатки.

А њезину милу слику
Нека тужни вео скрије...
Ето пуца гледом кида
Моје цвјеће најмилије! —

Махните ме! Мира дајте,
Не мутите часе ове;
Меник слатки звуци мене
Тужне харфе Еолове.

А. Н. ХАСАНБЕГОВ

УСЕЛЕЛИЦА

— ВЕЛА —

(с француског)

Још смо отишли да обиђемо своју бабу. Дочекала нас је на вратима, прва и насмејана, а ради дочека обукла је своју дивну, сину, кашмирску хаљину и пребацила је преко плеча шалић од црвеног кинеског крепа.

Угледала нас је била с прозора, кад су кола дозазвила, те нам је изашла у добродошлицу. Њен дивни стан никада ми се није учинио веселијим, но још. Док смо дошли до њега, имали смо да пређемо уским путевима, стиснутим међу беле куће и цветне ограде, и при проласку кроз њих хватали смо њеке грање, које су на нас падале. Имање још је било у лепом зеленилу, дрвеће у пуном цвету; у маленом блатњавом гајбу, тамо у дну, брчкале су се пловке и неколико гусака; неке су се шеткале са обилним изгледом, па се постројише у убојни ред да нас виде кад пређемо.

Наш стари коњић сам се заустави пред капијом; она је била отворена, те ми пређосмо малим путем насутим песком. Покрај пута, с обадве стране, простираху се четвртасте и укошене алеје, са бокорима цвећа. Предња страна простране кућице крова добила је, временом, затворењу боју, те је с тога још више падало у очи како се свуда уназоколо зелене лишће круне.

Овде је све тако тихо и тако мирно; свуда се шири неки нарочити мирис за са свим неког другог доба, који је нпак сачувао своју свежину. Пред вратима два каменита са свим бела степена једино служе као улаз; на врховe од њих изазвало се велико рундаво нешто, непазвало језик и жмирка очима, не мариви хоће ли ко доћи или проћи; када га зове његова господарица, оно се лено подигне и иде за њом.

Баба нас позва да уђемо, идући напред тихим и лаким кораком; нити је згурена ни повијена, и кад је човек с леђа гледа, не би рекао да она носи на своју грбини деведесет лета. Она зна то, зато и иде полено, само да се човек диви њеном стасу. Лице још зборано, али су те боре врло благе, без отпрнма, и види се на њима да нису трагови мучнога века; чело су јој украшавале мале сребрне коврче, у дивним увојцима. По мршавим рукама падале су јој лаке чипке; она ужива у лепим стварима, па и не мисли да оне нису више за њу. На јаци носи старинску иглу са ликом неког господина напрашене косе и свежег лица; то је слика њеног оца, од које се она никад није растављала.

Ову милу уседелицу човек може увек видети насмејану или увек спремну на то; никада није тужна, него увек весела на мало се не бојећи смрти; све су жалости њене одавна ничилеле. Мирна и тиха, она живи тако као да је млада и радо се придружује радостима и надама младих око себе. Када баци поглед у прошлост своју, мисли да је врло срећно провела век. Родила је се у истој овој кући, у којој ће и умрети; од куће је ретко одлазила, и то само на врло кратко време. Увек јој је био циљ наметај; по овој столици, у којој се сад одмара, скакутала је још као девојчица. Она о томе прича, као да је то јуче било. Сваки час ће тек рећи: „моја мили родитељи“ или „мој драги отац“ — „моја добра мати“. — А има четредесет и више година, како су они умрли. Она чисто још то не може да верује. У тридесетој, још на једној столици није промењено место, и њој се чисто чини, кад седне за сто, да ће и они сад доћи. По каткад отвори велику кожну кутију са посуђем, и тако се забавља, као кад је била мала, па се њоме играла, кријући се од мајке.

Градина јој је била уређена по старинском начину, и кад би јој тражили, да што измени, она је одвраћала. — Немојте, говорила је: тако је било и код мог милог оца.

Тиме је била задовољна. Пред кућом, на великој рудини, пиреше је гране великог и величанственог кедар, и она памти кад су га засадили.

— Јесте, ја сам овуда врло често скакутала, прича она. Весма ми воли овај кедар и не пропушта прилику да разговара с њим, говорећи му о онима који су се одмарали у његову хладу. У дну рудине биле је јарак, а за њим су се пиреле ливаде, по којима су пасле лепе краве. Она их је све познавала; њу је све занимало. Десно, у средини вита за зелен, био је рибњак, у коме су плиначе рибице; у њега се сливало цвроточним степеницама. Она ту долази сваког дана, кад год је лепо време, те баца рибама хлеба, а њена сестричина придржава је за руку. Ту је сестричину она и крстила, но никако не може веровати, да то њено кумче сад има шест година. Њу она и потпомаже, и од како је њена сестричина остала удовицом и погубила децу, нашла је заклона и потпоре у ове залишне уседелице. Но ова уседелица сама најбоље зна да ли је она увек била бескорисна по друштво. Она памти све оне које је потпомогла или неговала и ону сирочад што је одевала.

Прича, по неки пут, како је промашила циљ свога живота. Била је врло лена и радо сноминье оне који су одлетали око ње и које је она запела била. Међу њима нарочито је био један, због кога се веома узбуди, када га спомене. И тамо горе, у маленом столићу, на дну добро затворене фијоке, налази се снежак писама. Ту је, покрај њих, и нека мушка рукавица и осушен цветак. Она ће и напустити овај свет, али никако не може да се одвоји да уништи ове мале успомене. Осећа се, шта више, и гордом, што је остала верна овој јединој љубави

својој. Она прича о томе, по неки пут, малењима из породице, дражећи да су они једини у стању да је разумеју.

Воли друштво и веома је задовољна кад јој је пуно гостију за столом. Јела може да једе, но још више представља домаћицу. Остала је верна свима својим навикама, па чак није пропуштала прилику, да се мало боље обучe за ручак но преко дана. За то се повуче са својом старом другарицом, да се спреми. Воли само женску послугу, и то тражи да су пријатног лица.

Она је право бајго, на више но би могао тврдити, да на дну душе њене нема никакве туге. Свакојако, провела је век доста безбрижно и остарила је без велике патње, па више може човек видети како јој се напуче облак преко чела, кад угледа малу децу. Кад би је неко запитао: да ли воли децу? одговарала је: „да, ја их веома волим". А кад јој неко каже: „па, драга госпођице...", она је реч имала у себи нешто чудновато и тужно, нешто што у срце дира, и човеку доље тешко, да се заплаче!

Она је, дакле, тако проказивела деведесет година, па више се може рећи, да је само прошла поред живота. И одлази са овог света, а није уживала оне чисте радости које су жена намењене. Но, да ли би јој човек могао пожелети, да је другчије живела? Зар овако тих и једнолик живот није најугоднији? Међутим, јуче, кад смо полазили, она се нешто забрину и дозва једно од деце. Дуго га је и дуго љубила и рече му, смешећи се пријатно:

— Кад други пут дођеш, нека ти не смета ништа, ако ја не будем код куће; ти се опет играј под старим кедром.

— А камо путујете, бако?

СКОПЉЕ

— Е, мали, нисам се одавна видела са својом малом мајком, па се надам да ћу скоро моћи да је изљубим.

— О, благо вама, одговори дете, не разумевајући шта је тиме све казано.

Она му спусти руку на главу и поновн лагано:

— Јесте, јесте, благо мени! *Б.*

НАШЕ ПОЗОРИШТЕ

Позориште! Храм богиње Талије! Место, где се страсти људске, дакле елементи који крече људе свима на и најмрачнијим и најстрашнијим путевима, расплићу у најсавршенијој литерарној форми: *драми*. Каква средина!

И онај прости умом који се смеје кад чује да се неко несрећном љубављу запео толико, да се одрече света; који се у неверици осмејкује кад чује да је некога љубомора довела до злочина; да је неко у самопрегорелању живот свој за другога жртвовао; да је некога пијанице душевности одвело путем самоубиће; да је некога сујета бацала у блато свију ништожности, — чак и тај прости умом врати се из позоришта разуверен. Дотле незнани осећаји почну да се буде са његове успаване душе, и он или задрхти праведним гневом, или се одушеви, или му кајање натера румен у образе, или га обузме чисти осећаји љубави, и, рецимо, дечији који је полео од једном му се

представи у свеном новој светлости, или поражен остане да премишља о рђавим, ничим неоправданим делима људским.

Позориште! Каква дакле узвишена средина! Оно није само обична школа, као што су остале школе, но је школа над школама, но је чистилиште људских осећаја. Све што се само изнесе у облику праве, прекалеру је у најсилнијој матри људске сумње, људске тежње и светског бола. Она силна воља за савршенством, која обија ореолом главе великих песника, нигде се јаче не испољава но ту. И зато, од како је позоришта, оно је неговано као какав нежан цветак. У њему се друштво учило разумевању света племенитог и узвишеног.

Међутим, колико је данас вештака, свеченика посвећених томе храму, овде код нас, који разумеју величину његову, а који се срећни судбином својом, светла и носиоца чела, крећу у друштву осталих смртних?!

На жалост, ми у своме друштву још не видимо таквих, и ко зна, колико ће нам још требати, па да на нашој позорници видимо истински одушевљена вештака који вештини читав свој живот посвећује, вештака не само на даскама позоришним, но изнога, који остаје вештаком и ван позоришта: и у друштву и код своје куће. Јер одиста, иштта смешније и у исто време жалосније, од кивог глумца, који најчешће интерпретира улоге трагичних духова и у опште карактере, а који скоро свакодневно пазарите у баладном друштву баналних пријатеља, где своди сву духовитост и сав таленат свој у — рецимо, вицове дарданелске. Не значи ли зар, да таквога човека интерпретација живота и осећаја великих, трагичних карактера потреса толико исто колико и онај суфлеров закон, или ону ужад којима се завеса диже? У ствари пак то је артист и то драмска, који као такав хоће да импонује публици, и то не само публици наших кућарица, но и нашој најобразованијој публици. А реците ми само да сви они од реда, без обзира на ово што се нове таленат, немају услова за то, немају апсолутно никакве спреме; и да ни један од њих ничим не показује да је бар рад да своју слабу литерарну и општу спремудопуни! О, каква би то страшна увреда била!

У ствари пак из тога се може извести, да мало је од њих и има талента. Јер ко има талента тај пада великому тежа, и та тежња јасно се огледа на самоме њему, тако, да је он не може сакрити, баш кад би то и хтео. Она се испољава у сваком раду његову; испољава се средином у којој се креће; испољава се у симпатијама његовим и антипатијама; испољава се у начину живота, у појимању дужности, у одушевљењу за свој велики, свој свети позив. И кад се то зна, онда какав мора изгледати драмски артист, који се јавно кати неморалом најнизе врсте, и те перје своје победоносно проноси кроз друштво у којем живи?!

А зар наше друштво одиста није у стању да дâ одушевљене вештаке? Зар је наша београдска средина тако неразвијена, да у њој не може опстати и развијати се драмски таленат? „Па од наших артиста", чујете где многи веле: „и не сме се Бог зна шта тражити; јер, на послетку какво нам је друштво такви су нам и глумци"...

Како лажна, како неоснована и неоправдана реч!

Та за име Бога, није нађа неће спорити да нам је, пре неколико деценија, друштво било неразвијеније но што је данас, па смо ипак зато имали глумачких талената какових данас немамо. Јест таленати, јер су нађа тежили нашему, и на тај начин долазили до хвала достојних, до високих завидних.

А то је оно чега данас нема, нити бар и један од наших глумаца користа ту тежњу за савршенством. Међутим, шта смета нашим глумцима да уче, да се образују, да се одушевљавају својом вештином, и да понашањем, животом и радом својим стварају добро мишљење о себи?!

А једино такав њихов рад поправио би им положај у друштву и учинио, да се једном мало озбиљније, и што је главно, с више симпатије почне мислити о њима.

А који су то глумци у београдском друштву који теку симпатије одушевљењем радом својим, и који због тога импонују појавом својом?! Међутим како би био данас дочекан такав артист, данас, кад је међ њима завладала ова страшна апатија, — о томе је излишно и говорити. Данас је све наше друштво тако жељно правога, истинског вештака, да би слава таквога била невидљива. Ми не сумњамо да кад би се сутра на позорници нашој јавио млад, одушевљен артист, чији би глас, замишљамо, дошао до срца нашег и потресао нас; на чију би племениту појаву задрхтале груди наше узвишеном чежњом, — ми не сумњамо, да би се београдско друштво поносило његовом појавом у својим салонима, и да би се грабили о њега, а што је онако немогуће.

Београђани воле позориште, као што у осталом сав свет воли позориште; и кад би само било мало више правилно снаге у њему, замишљамо у наших драмских артиста, ово би, за време представа, било увек пуно.

Та кад би наши глумци само мозак знали, колико ми гледаоци жалимо, што је у њима тако мало одушевљења за тако велики позив! Али, ако то не знају, нека не забораве, да самим тим констатовањем ми у исто време стичемо право да их осуђујемо и ценимо према њиховој стварној вредности, и нека им није жао, кад се из најмеродавнијих кругова у нашем друштву чује по њих страшна реч: да према раду своме не заслужују скоро никакве плаће.

Јер што данас наше позориште рамље и само жалостиво, на првом месту криво је наше глумачке особље, чији је неред и индиферентност према вештини драмској тако јак, да тек што није угасио и онај мали пламичак одушевљења, који се по катких јања и на нашој позорници.

И тако од те школе над школама, од тога храма, са чијих дана тропоцаја требало да се диже непрекидни пламен светог одушевљења за све оне одблеске душе човекове, који су моделирали светску историју, — ми смо Србијанци створили мал' те не какву обичну *Комедију*.

За то, на прва погледа, страшно тврђење наше, које и ми с болом у души наводимо, не треба нам јачег доказа од тога, што у нашем позоришту и има нешто мало света кад се дају комади смешни: комедије и буфе, и то, исправно, не комедије Молијерове, но комедије у којима називају смех — шале и пицеви достојни клоновза циркуских, а нема њиога кад се дају велике трагедије, јер нема по ди их интерпретира.

Нема их, ал' ми верујемо да би их имали само да је мало више воље и одушевљења. А зар је баш тако тешко одушевити се узвишеним поетским производима?! Зар нигде међу нашим млађим артистима нема, који би, потресен животом и славом једнога Кина, Талме, Лекуврерове, Марсове и других великих свеченика Талијиних

замислио да и он може путем њиховим и да чело своје окити венцем славе?!

Ми не сумњамо, да би један такав пештак био силан мотор, који би крвнуо све остале и учинио, да и наше позориште буде у ствари место где би се с успехом неговало све што је лепо и племенито.

И замислите само једнога вечера, на једној представи, обични гледаоци од којих већина иде у позориште тек колико време да прекрати, од једном као очарани остану да слушају. Чисто им дах престао, срце им јаче лупа, груди се узбуркале, и у овом првом узбуђењу не знају шта се то збива с њима. А шта је у ствари? *Он* је на позорници. Стоји пред девојком коју воли и изјављује јој љубав. Саопштава јој своје узбуркане осећаје, или тихом речи, и само што му глас дрхти и издаје га. Говори јој мирно, тихо, гласом пуним нежних нијанси, без икакве амфазе, без икакве театралности, баш као да су само њих двоје. Из сваке његове речи, из сваког му мирног покрета види се, и колико је чедан и колико је, у том великом моменту свога живота, пун самопоуздања и енергије. Говори јој о будућем заједничком животу и томе чему се он од тога живота нада. Са лица му сија мушка одлучност, а из сваке му речи осећа се карактер.

И та младићска енергија и нежност у исто време, толико ју потресају, да га она као очарана немо гледа и осећа како јој се очи влаже, и како јој се по која суза скотрља низ образе.

Сва омладина међу гледаоцима узбуђена, пуна неке пријатне, нејасне чежње посматра их потрешмиче. На сâму ту просту појаву стотине слика и прошлих и будућих расплићу се пред њиховим мисленим очима као у некој сумаглици, и они би и да плачу и да се осмејкују.

Или другог једног вечера, публика га гледа у познатој једној улози. Многа из публике знају скоро читаву ту улогу на памет. Али још од прве сцене, у којој се он појављује, сви они, као у некој недоумици час погледају један другога, час *њега*.

„Овде има нечега ново“ помишљају „ово нису оне исте речи, које смо већ толико пута чули.“ И помишљајући тако, осећају, како им се груди диже, како их, дотле мирне, обузима некакав немир.

Он је баш у оном моменту, кад доживље за неверство једног свог пријатеља, којег је он примао у своју кућу као брата свог, и који је покушао да поруши једну светињу његову.

У овој још првој изненађености изгледао је као оно суморан дан пред бурю. Миран, тих, на једна му се црта на лицу није мењала. А затим све јаче и јаче, као и бура, кад већ почну и муње да севају, и зачује се овај потмули тутањ из даљине, и дуне ветар и учини се као да се и земља тресе, — тако исто и он, поражен подлошћу са онога места, где је све само најплеменитије гледао, учини вам се, као да чисто расте.

Комад се сврши, а публика као очарана излази из позоришта. Свако на свој начин интерпретира игру.

„Каква необична појава“, говори један.

„Каква силина у речима, каква нежност“ говори други.

„Где сте ви велика страни глумци да видите каквога сте друга добили у нашем младом Србину“ говори трећи.

Један опет пада да му је душа као Еолова харфа, на којој одјекују сви најразличнији осећаји човекови.

А кад буде сутра дан, сви они, чија су срца већ проговорила од заљубљеног младића, па до измекоглога, тугом утучена старца, све се то обрће за њим на улици и шапуће: то је *он*, то је *он*!

Л.

СРПКИЊА ИЗ ШИБЕНИКА

ЗБОГОМ

италијански написао

Е. Негри

Amor che nasce e si nutrica in cuore
Che col risorire o col tornar s'assonda
. . . . . infausto fiore
Lungamente non dura.

Prati.

(свршетак)

Веле, да човек никад не осећа предисет неке ствари као кад се боји да је не изгуби, и то није једина истина коју је здраво народно мишљење изабрало за пословицу.

Да писам никад љубила своја мужа, била бих га почела љубити онда, кад сам загнута над његове узглавље гледала како ми га нестаје.

Спустивши своје руке у његовима, још једном преживех сву своју прошлост. Чинило ми се, као и у првом добу нашег брака, да сам опет његова верна супруга, анђео хранитељ његова дома, у коме је љубав запалила и ако не најсветлију, а опет најдражу и најтоплију бухтицу.

Шта све не бих била дала, да повратим изгубљени мир своје савести!

— Ето — говорила сам — тај човек мисли да има да ти захвали за оно мало услуга, што си му их учинила; мисли да треба да те љуби, да те благосиља, за то што проводим ноћи крај њега и својом његом ублажаваш његове болове; — али он не зна, да си ти самовласно зграбила тако узвишену мисију, да си се дрзнула обући халину милосрђа, ти изгубљена жено!

— — — — — — — — — — — — — — — —

Поноси пуг изговарах у бунилу бесмислене речи, које нису имале никакве везе. Атилијо, који их је приписивао умору после великих напрезања, умиловао би ме тада обгрлио, и полубијени ме пагнао би ме да главу спустим на узглавља, — и тиха суза тог упређеног човека оросала би милостиво и бесвесно лице јадне покајнице.

Он није знао ништа. А и како би се сумња усселила у ту племениту душу?

Али баш због тога моје су се муке увећавале.

— Погледај колико си ниско пала! говорио ми је мој понос.

— Какву си љубав одбацила! шапутало ми је срце. И где си нашла накнаде за то?

Да ли ми је Масимо могао да накнади ма и једну од оних радости, што сам му их жртвовала? Ох, грешна љубав не чини ме срећном — за један дан деста је љубавног најаства, али животу је потребан мир.

Како сам могла да из своје памети одагнам успомене на страст, од које је један једини тренутак слабости оставио пламене трагове?... Масимо се стављао између мене и моје савести, увећавајући моје сузе покајања сузама из мање чистог извора.

Дани су пролазили а пуковнику је бивало све горе. Лекар је чинио све, да ме обмане, и ја бих се можда била предала обманама, али Атилије је био говорио о свом банском крају с оном достојанственом мирноћом, с оном обзирном резигнацијом, коју поштен човек осећа кад се приближава ужасна сенка смрти.

За та неколики месеца ја сам се по други пут налазила пред лицем смрти. Она ми је отимала предмете моје најчистије љубави, као да ме тиме хоће да казни што сам је увредила.

Дрхтала сам и своје ужарено лице скривала. Клечећи крај његове постеље, обузета осећајем силне нежности, узвикнух:

— Кад бих могла да те спасем! О, реци ми, да ли ти је довољна крв мога срца, мој бедни живот. Кажи! Кажи ми да не заспиш, реци ми да нећеш умрети!

У тим тренуцима ми се чинило, да би ми било драго да поправим сваку кривицу и да последње године проживим покајничка и срећно с њим, који је био моја прва љубав.

Та мисао ме је испуњавала до очајања и ја обасипах полуцима његово чело и бледе усне, које су се још и у најтежем болу на ме смешиле.

Једно вече — звезде су јасно трепериле, а небо без месеца изгледало је као угашено плава завеса на прозору — Атилије је био тужнији но обично.

— Драгано моја — промуца он слабачким гласом — дошао је час растанка. Ја те остављам младу и лепу и саму на овоме свету, која сања о љубави у ружичастим бојама, а ти видиш, Валерија, — да је и сама љубав пролазна!... Али, како било да било, живот без љубави је несносан. Чуј ме: ако би дошао какав човек од срца, да те понуди са срећнијим данима; ако би ти се самоћа учинила суморном без друга — сети се да ћу те ја благословити из гроба, мила моја пријатељице. Себичност људске страсти разбија се о гробну плочу — буди срећна, Валерија. Ја те остављам саму... али слободну!

— Не — прекидох га жито — ако Бог још прима заклетву једне јадинице, ја ти се заклињем успоменом своги оца, овом твојом руком која ме је увек милостиво подупирала, кунем ти се, Атилије, да никад нећу бити ничија.

Један зрачак радости сијну у самртникову оку. У том узвишеном тренутку маска му скинула лице. Моја излутали погледи морали су му открити паше но бол. Хтела сам да му исповедим свој грех, — да, осећала сам одважности на то — осећала сам потребу да се повинем, да му се покажем као скрхани, крвоскетнички идол на оном олтару, на коме ме је он обожавао.

— Атилије — узвикнух — Атилије мој....

Али смртно бледило тргну се по његову лицу — ја скочих и повиках за помоћ, полудела од ужаса и бола.

Одмах после по лекара; то је била несвестица проузрокована великим узбуђењем, те му је требала апсолутна тишина.

Какву ноћ проведох крај њега, Бутеља и лијуће суве.

Плава небесна завеса, која је мало по мало губила своје звезде, претварала се постепено у сивкасту са ружичастим потезима — свитала је зора, та вечита младост света!

Атилије отвори очи и погледа ме; погледа ведру светлост, и насмеши се, као да је над оним зрацима смотрио безграничност других светова. Хтеде да се усправи, али наде шичице у напред испружених руку и суших очију као хладни лед у моја наручја.

8

— Тужан као живот! рекао је један посник.

Радости у животу има мало, болова много, и докле прне пролећу не остављују трагова као лак чун на мирном мору, друге као лађа, коју је разбала бура, избацују своје остатке на обалу.

На путу свога живота ја сад корачам сама између двају мртваца.

Једно ужасно, мало име усуди се понекад да ми искрсне у срцу или на уснама.... али ћеш ми опростити ти, о Господе, јер ти знаш моје жртве!

И пре сам живела тако повучено, да ми није било потребно надазати нове наредбе!

У потпуној самоћи проводила сам своје време мислећи на оне које сам изгубила.... и на онога, кога сам узалудно покушавала да ишчупам из свога срца.

Где је био он? Да ли је знао шта се збило? Да ли ме је још љубио? — Горка сумња и велика неповерљивост, између којих водаху дивљу борбу љубав, понос и дужност!

Али он дође — и у његовим очима сијаше толики жар, на његовим устима дедијаху толике дрхтаве и веселе жеље, да сву мене очекиваше нове, безимене муке. Морати сам разорити своју срећу, имати у рукама пехар љубави и разбити га у комаде!

Ма колико да су бол и смртне муке моје савести угасиле жар мојих чула, кад га видех онако хена и страсна како ми јури у сусрет, кад прочитах у његовим дубоким очима питање, кад ме загрли својим рукама које су дрхтале од узбуђења, кад осетих кудаље његова срца, кад његов од јецања промукли глас проговори ми: Моја си! — у мени, бедници зиче се искушење коме се не могох одупрети. Љубав, која је избијала испод јарма, жудела је за слободом, и дрхтећи од таласа узбуркане крви, ја се осетих као у рају, у одушевљењу у коме је моја разбуктала машта пловила као по неком чаробном мору. Видех пред собом дане непрекидног весеља, непрекинути ланац среће, потпун заборав света — дуг повериљив заједнички живот, нежну преданост и бескрајну жељу за љубављу, уживањем, животом!

Већ сам хтела да му довикнем: Хајде да бежимо, твоја сам, одведи ме под најплавље небо, под најзеленије

дрвеће; треба ми ваздуха, цвећа, далине, блиставих језера, топлих аркова и твојих полубаца .... ох, твојих полубаца!

Али каква суморна, неосвећена сенка стаје преда ме, захтевајући од мене његову част? Какав глас ми довикује: Крипоклетнице! Какав анђео, који ми је остао као последњи чувар мога срца, креће се тужно испод својих крила и шапуће: браколомкињо, браколомкињо!

— —

— Масимо — рекох ја благо се отргнувши од њега — доњошњи је један сахат, па да се увештим један живот; ја сам вама дала свој онога сахата .... сад ми више није остало ништа.

— Шта чујем, Валерија? Ја сам добро најмио твоје скрупуле као поштене жене и верне супруге, и

— Ја нисам никад сумњала у вашу чистност, Масимо, ви сте поштен човек и хвала вам — али не бих могла бити срећна. Имам да извршим једну мисију, а та мисија је далеко од вас. Растанимо се као два пријатеља, која су једанпут пили воде на истом извору ... заборавимо прошлост.

Ја сам стојала; он је седео и држећи ме за руке привлачно ме је на своја колена, гледајући ме с таквим молитвеним изразом, да сам чисто осећала, како ме нестаје.

— Шта сам ти учинио, анђеле мој, да ме мучиш тако? Зашто ме одгурујеш сад, кад нам се спрема будућност пуна чистих радости, мира и накнаде за оне муке? Љубим те! Зар не знаш? Љубим те, Валерија, моја лепа пријатељице, моја нежна драгано, жено моја!

— Ћутите! узвикнух метнувши му руку на уста —

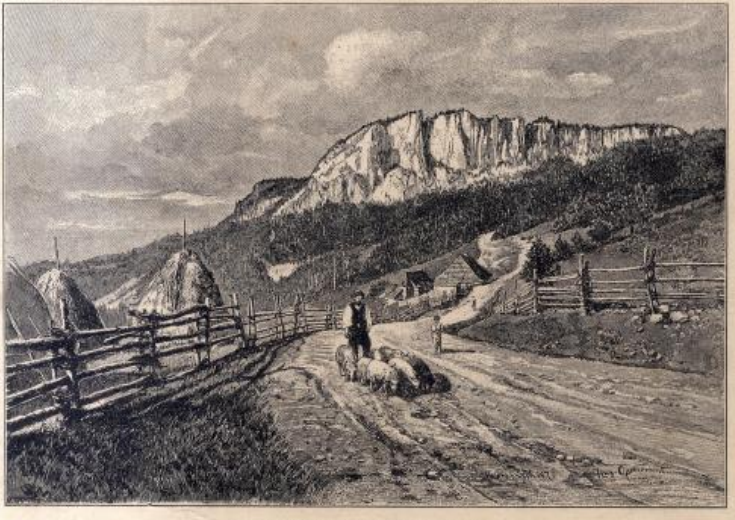

ПЛАНИНА РОМАНИЈА. Слика Хуго Шарлемон.

кињећи себе, ја сам их поштовао; али сад ми судбина допушта да вам понудим једно часно име и беспокојан живот.

— Часно име! ... да ли бих ја била достојна да га носим! Зар ми га ви смете понудити? Зар мислите да се може икад онде, где је било греха, угушити кајање? — Не, оно се као хидра рађа сваког часа. Она невидљива рука, која би написали на свима лицовима: *ти не можеш поштовати ту жену што је љубим*! била би као као отрова у нашем блаженству.

Маркиз ме је слушао као окаменљен, као човек коме се чини да сања; он ми се приближи за оволико корака колико сам се ја била одмакла и рече тромутим гласом:

— Ја знам да ви бунцате. Љубав не може говорити тако варварски о љубави; ви треба да имате и сажаљења према мени — ви знате да вас ја обожавам.

ја сам оскрнавила то лепо име и нећу га понети никада више.

Он ме благо пусти, сакривши лице у руке. Стојао је неколико тренутака ћутећи, за тим устиде блед као смрт и уплаканих очију.

— Десило се што му драго, сетите се да сте ви тако хтели.

Глас му је од суза био у пола загушен; он изађе — и ја за њим збуњеног погледа, шаљајући се о зид, више мртва но жива. Али на једанпут моје слабачке руке попустише и ја падох на земљу, очајно узвикнувши.

*

Најватренија пољупци повратише ме к себи.

Масимо ме је држао у свом наручју, моја глава наслоњена на његове груди осећала је такву неисказану срећу, такво блаженство, да ми се чинило да сам у рају.

Да ли је било могућно одупрети се бури овог страшног милована, овој пијјесности чула, из које су већ искакале хиљаде искрица пуних чежње?

Пребегох преваре.

— Пријатељу мој — рекох му прекинувши бурне изливе његове радости — ви сте и сувише племенити, да се користите мојом забуном и измамите ми обећање које би одлучило цео мој живот. Молим вас да ми оставите неколико сахата на размишљање. Ако у својој савести нађем ма и један гласак који би устао да ме брани, обећавам ти, Масимо да ћу бити твоја.

Погнух главу, јер осетих да сам поруменела због те лажи, докле је он сав био пресрећан у нади.

— А сад ме оставите... Масимо, дођите сутра.

— Зар нећу добити један пољубац ваших уста као залогу љубави?

Какав суровш контраст! Он је био блед као крпа и смешећи се пирио је руке; ја приближих своје усне томе дивном лишцу, додирнувши његову црну косу, и љубљах га дуго и искрено... последњи пут!

— Још један пољубац, Валерија...

Требало је прекинути, јер ми се одважност већ била почела губити.

— Сутра, Масимо, моја једина и силна љубави!

Учиних неколико корачаја да се удаљим, али он ме брзо опет стиже.

— За име божје, оставите ме.

— Закуни се да ћеш бити моја.

Не одговорих.

Отргнух се из његових руку, и бежећи од њега, срце ми је хтело да пресукне, јер сам знала да га нећу видети никада више.

— — — —

рошке на којима њихово одсуство пада јако у очи. Каква варош! Улице су празне; и оно мало људи што је остало једва се преко дана виде изван кућа и дућана. Јер нека тешка, загушљива и несносна атмосфера притискује тело; оно се једва миче, тромо је и неспретно. Дебели људи, тамо, пружају готово жалостан призор: они су целог лета као велики казани који јаком снагом испаравају поницво пиво и зауларају на лешину. Пси, опружени где их умор савлада, не завиру више од људи, дахћу и муче се као на самртном часу. Необично блиско сунце управо бомбардује варош; са загрејаних кровова и стварн бије ватрена јара која тело сажиже; место ваздуха атмосферу прожима треперљиви пламен који живо осећамо, који нипамо готово, и који лиже око предмета као око грешника у пределима хришћанскога пакла. Као у тренуцима какве елементарне несреће, бакали и берберн, у кошули и гологласи, непрекидно поливају дућане и свој део тротоара и запослен се свет, са шешаром у руци, бутељи као сишуте мече по узаној хладовини која се, као при ширит, пружа дуж огромних зграда у треперљивом пламену... И дух је клоноо; утиске не прима, не може мислити и не осећа потребу рада. У овим часовима повишене температуре, човек се склања од оног извора топлоте без кога не би могао живети. Спушта се у влажне подруме, где се ручава; тражс се скровита места и мрачна, избегавају досадне посете и монотони разговори који се пру ово времена. Назуваши заносе и шалове, људи остају цео дан опсађени од сунца док пред вече, уз поливање улица које заударају на земљу, не нямаше свеже умивени и очешљани, ослабљени као после тешке борбе... И ова агонија пошаља се сваког дана, дугих дана јунских и јулских које тело проводи у мученју и слабљењу а душа у нераду и индолснцији...

Како је друкчије овде код нас! Цела околина трепери свежином и зеленилом... Сунце нам не може ништа; од његове ватре штите нас столетне буквс које услужно пружају своје лиспасте гране. Врда су обрасла шумом и зеленилом као море, изнад кога гдекоје се кућице беле и пружају своје одаке као китарке разбијене зиме. Долином кравуда Ресава једва видљива између грања, док се не дочепа равнице и разлије тихо као задовољан живот. С обе стране, пружају се високи кукурузи, једнолики као војници, који у свом хйту повија повстарац и гладн њихову свилену косу. На њивама се упорно ради; цела је породица ту, од озбиљног бабе с опаљеном кожом до гологлавог и босоногог бате који се, у прљавој кошуљици, ваља по слами на ћушку, до напрчсна на материној сиси. Мало даље, чује се гроктање прљаве прасади, коју не може нико заустанити кад оборе своју њушку и појуре своме циљу. Свиларн, који познају ову њихову особину, не јуре за њима, већ остану и на педесет корака иза њих дижу своје торбице и пођу у њихник уверени да ће их тамо наћи. И цео Божји дан понављају се исти призори, сву се види кретање, живот и рад од кога живи цело човечанство... И тек кад зраци почну косо падати, — док најзад као нека бенгалска ватра на западу не обасјају земљу која дише неким заносним умором, — тек тада се цела породица креше, и у разговору који је сваки дан исти замрзне на прагу своје кућице...

Ми варошани одмах заволимо ове људе. Нека привлачна искреност привлачи вас њима. И они као да осећају ко им с љубављу приступа... Како су одрасли сви на послу, једино друштво које се преко дана може имати, то су старци који пеџају рабе и дечнца која чувају свиње у напој блажни. Ја сам ужнвао да неколико дана проведем у њихову друштву. У њему нема одређеног времена за шетњу на другог за рад или одмарање; време стоји на расположењу и оно се бесцилно троши. Кад треба да је најзећа врписка, ми се крешемо обали и с високе стене поскачемо у реку у којој се некада купао Деспот Стефан. Затим извлачимо на супротну обалу, опружамо се по мекој трави и заспимо као рибе, женске и мушки заједно. Тихи повстарац хлади нас по челу, и доноси нам тешки мирис свежега сена који успављује као опијум. У том бисмо стању остали дуго, да нас не пресе дружно гроктање прасади која журно дојуре да помету крушке које су између нас попадале. Ми поскачемо, и пођемо преко пљавник где беремо воћа са самих недара плодних воћака. Ово је весма криво оцу игуману... У башти има неколико младих јабука које су ове године први пут понеле. Кад до њих дођемо, ја не могу да одолим искушењу, сагнем се и пољубим њихове румене обрашчиће. Једноса дана спазила је то млада девојчица која, сва румена од стида, отрча да јави у манастир да крадемо воћа. Отац игуман гнева дотрча да види шта је било... Тако нам прође дан, о воћу и води, о смејању и певању. У вече, кад сви поспавају, ми се прикрадемо у туђе баште где смо преко дана запазили лепа воћа, пењемо се на дрвета да видимо како тичице спавају у гнезду и како лишће трепери. Хоћемо да видимо и како се цвет отвара! Како ветрић харајја! Да видимо даљу, видимо ноћу, по месечини, као духови, као душе које остављају тело и изједначавају се са стварима што их окружавају...

* * *

Слатки дани невиности и љубави! О једино непомућено задовољство у друштву деце, биља и животиња! О очи без мржње, пакости и знања... Три дана вас не видим, и чини ми се већ да вас више нећу видети. Ја сам весела срца делио ваша невина задовољства, — где сте сада да са мном поделите муке што ми не дају спавати! Киша вас је отерала у вајате са чијих прагова бројите дане пропуштене без рада. Она се већ не види од густе магле која је покрала дивље облике које смо обожавали. Она нас је отерала у мрачне келије, између ових огромних зидова и ових страшних кула које нам слободан поглед спутавају. Ах! ја сам опет дошао у друштво мрачних духова чије сам присуство избегавао. О Пласкале! твоје кржљаво тело виси насред моје келије, обешено о ваздух, јер прометејски полет твога великога духа не може на небо а неће на земљу... „Јер шта је најзад човек у природи? једно *ништа* према бесконачности, једно све према *ничему*, једна средина између *ничега* и света. Он је бескрајно удаљен од две крајности, и његово биће није мање удаљено од *ничега* одакле је изашчено него од бесконачности у којој се губи.“ А над креветом још страшнији призор: Данте заседе на гротлу свога *Пакла*, и једним зрачком свога ореола осветљава ми мрачне дубине његових кругова. О *Maestro*, милост! Милост за ове грешнике, милост за мене: довољно сам испаштао за оне три ноћи, ја сам покајао све

своје прошле и будуће грехове, све помисли скептичне и пагинске... Милост! *отворите ми тананчину, дајте ми светлости дневне...*

. . . . . .

ГРИГ. ХАЏИ-ТАШНОВИЋ.

ОБИЧАН ЧОВЕК

ШАЛА У ТРИ ЧИНА

НАПИСАО

Бранислав Ђ. Нушић

(наставак)

VIII. ПОЈАВА

Зорка, Дамьановић.

Зорка. Ви сте сад врло весели?

Дамьановић. Ја! На против.

Зорка. Па дошао вам је отац?

Дамьановић. Отац? — Да, он је... он је дошао. Али ја ипак нисам весео; ја, управо, не могу бити весео.

Зорка. А за што не би били весели?

Дамьановић. Осећам, кад год сте ви присутни, да нисам весео.

Зорка. Ја?

Дамьановић. У ствари ја вам не говорим истину, јер ја одиста волим кад сте ви ту, па ипак....

Зорка. И мени је пријатно наше друштво, јер сам приметила да и ви волите песме. Мени се сви смеју и грде ме, што непрестано читам песме, ви их једини стрпљиво са мном читате.

Дамьановић. Како бих и ја радо упек са вама читао!

Зорка. На да их читамо. (*Узима књижицу, која је била на столу*)

Дамьановић. Дајте ми да вам ја изберем шта да читате.

Зорка. (*Пружа књиг*) Не, сама ћу.... Или хајде, одиста да видим која се песма вама највише допада (*Даје му књижицу*)

Дамьановић. Читајте ово, (*Тражи*) да, ово.

Зорка. (*Чита*)

»И кад бих смео, ја сиже не бих имао,
»Да своје срце пред тобом отворим;
»Већ ћутим немо,
»— Ах', ни се разумемо:
»Ил' сјекад јоште погледом говорим....

Дамьановић. Јесте ли прочитали?

Зорка. Јесам.

Дамьановић. Прочитајте, молим вас, још један пут.

Зорка О, ја то знам и на памет.

Дамьановић. На рецште.

Зорка. (*Говори*)

»И кад бих смео, ја сиже не бих имао
»Да своје срце пред тобом отворим,
»Већ ћутим немо,
»— Ах', ни се разумемо
»Ил' сјекад јоште погледом говорим....

Дамьановић. Ох! Кад бих могао ја те стихове да изговорим.

Зорка. А за што не би сте могли?

Дамьановић. Управо, могао бих; али кад бих смео?

Зорка. Али за што и да не смете?

Дамьановић:

»И кад бих смео, ја сиже не бих имао«....

Зорка. Ето, видите да бисте их могли изговорити. Продужите.

Дамьановић:

»И кад бих смео, ја сиже не бих имао
»Да срце своје пред тобом отворим...«

Зорка. Продужите.

Дамьановић. Не. Оно што бих хтео да кажем, казао сам и са оволико.

Зорка. А, то сте само хтели да кажете?

Дамьановић. Да.

Зорка. Да кажете? Коме?

Дамьановић. Вама.

Зорка. Мени?!

Дамьановић. Одиста, Госпођице, ја немам снаге, и сто не умем ни речи да нађем; међу тим то је одиста и тешко; мени је бар тешко.

Зорка. Ала ја вас сте мање разумем.

Дамьановић. У томе и јесте сва тешкоћа. Ја бих волео, кад би сте ме хтели да разумете, а и да не кажем; кад бисте ме хтели ослободити тога да вам кажујем, јер ја то не умем.

Зорка. Кад бих вас ослободила тога да ми кажујете? Па дело, ево ослобођавам вас.

Дамьановић. Али не. Ја у ствари не желим да ме ослободите. Управо ви видите и сами, да сам ја ужасно збуњен, и ја не знам шта желим а шта не желим.

Зорка. Не знате шта желите?

Дамьановић. Знам, знам одиста шта желим, али... сто видите како се све ваше збуњујем и како све мање умем да кажем што хоћу. Немам храбрости да говорим отворено, а кад бих је имао....

Зорка. Ја увек отворено говорим.

Дамьановић. За дело, томе би се требало да научим од вас. Ви сте ми отворено признали да волите Дамьановића.

Зорка. Нисам вам то признала.

Дамьановић. Јесте; у осталом и да нисте, ја бих то увидео.

Зорка. Па и кад бих га одиста волела?....

Дамьановић. То би ми онда само требало храбрости да дђ.

Зорка. Вама?!

Дамьановић. Да, јер ево.... одлучно сам се да будем отворен: јер ја вас волим. Нисам умео то да вам кажем лепим речима; недостаје ми. Нисам умео да вам кажем на неказан згодније начин, неумешан сам. Ја вас молим да ми опростите, што сам најзад морао овако суворо, овако просто да вам кажем то.

Зорка. Али, Господине....

Дамьановић. Ево ја се већ кајем што сам говорио, кад нисам умео рећи; ја се већ бојим да сам претерао; ја се....

Зорка. За дело сте ме изненадили.

Дамьановић. Ти су осећаји изненадили и мене својом наглошћу. Да ли што су вам ти стихови тако омилели, или ваша изјава, да волите Дамьановића....

Зорка. Али та изјава....

Дамьановић. Она ме је много охрабрила.

Зорка. Ова! Она вас је најмање могла охрабрити. Но кад сте већ поверењем моје тајне, и кад сте ви према мени били тако отворени, у истини заслужујете, да то и ја према вама будем. Ја вам не могу спорити, да сте и ви од прве код мене стекли неко повереље; ја вам чак признајем....

Дамьановић. (*Весело*) Признајете?

Зорка. ...Да ме и интересујете; симпатични сте ми, могла бих бити с вама добар и искрен пријатељ; али... Ви сте ми једном украли признање да волим Дамьановића, па зар вам то није довољан одговор на вашу најаву? Када сте већ знали за моје осећаје према Дамьановићу, зашто сте и покушавали да чините најаве, које су, ево, довеле у неугодан положај и вас и мене.

Дамьановић. За што сам чинио те најаве! За то, што нема разлике између Дамьановића и мене.

Зорка. Нема разлике? Али за Бога, Дамьановић је песник; он је написао ове красне песме, које су ми душу осподиле, а ви... ви сте обичан човек. Ја иначе немам ништа против вас, али, ви сте обичан човек; једете, спавате, пијете, идете, говорите као и сви други, сасвим као и сви други обични људи. Размислите, па кете и сами видети да је тако. Ево, ја ћу вас останити да будете слободни, па да размислите и сами, а кад увидите ту разлику кажите ми. Ја ћу сам рада, да се ми једно за друго срдимо. (*Оде*)

IX. ПОЈАВА

Дамьановић, за тим Душан

Дамьановић. (*Сам, дуго и размишљен седи за сто*) Дакле, ја сам обичан човека она воли Дамьановића, који није обичан човек!

Душан. (*Долази брзо*) Добро је, не брини се. Ствар иде добро. До сада је било и повуци и потегни, увек сам морао ја да упадам у реч, да спасавам ситуацију и уза сваку трећу реч да опоменем газда Мицића на начело, али кад се један пут омаче та слама, он сада боље удешава ствар но ја.

Дамьановић. Добро, добро је све то, али слушај, ја бих ако могу још вечерас да идем одавде. Ићи ћу у Београд, па ћу се тамо ма где скрити или најзад, и предаћу се властима.

Душан. Али за што?!

Дамьановић. Тако. Мој положај је овде врло неугодан, управо чудноват.

Душан. Па видиш вала да, да смо сагађали све неугоде.

Дамьановић. Ипак, ипак је то врло тежак положај. Ја сам овде и Дамьановић а и писам; ја сам овде и обичан човек а и писам; ја сам син Мицићев а и писам, и тако даље. Ја то не могу; волим шест месеца затворе, него шест дана оваквих мука.

Душан. Немој, молим те, бити нестрпљив. Неугодно јесте, али стрпи се. Ево ја ћу послати кога у варош да ваље Јанковића, те да га упита, има ли одговора. Сачекај ме (*Одлази*)

X. ПОЈАВА

Дамьановић сам.

Дамьановић. Нека говори он шта хоће, али је до крајности неугодан овај непријатни, скроз лажни положај. Ја не умем већ више да играм ону улогу; изгледам сам себи смешан, спутан, сплетен, па чак и низак; једном речи обичан човек. Ах!... Обичан човек!... Све ће ту ствар спремити и просто.... просто побећи ћу. Није можда лепо али најзад, то може учинити један обичан човек, као што сам ја. (*Оде десно*)

XI. ПОЈАВА

Вићентије, Мицић.

Вићентије (*Води под руку Мицића*) Дакле, видиш и сам; сто у томе је цела ствар, мој Јованче.

Мицић. (*Чеше се*) Ама не кажем, него....

Вићентије. Слушај ти мене. Девојка је добра, а и твоје дете, колико сам га за ово два три дана промерио; врло је добро. На онда, Арса је твој стари пријатељ.

Мицић. На добро, добро; да се промислим. (*За се*) О, Боже Господе! У шта сам ја запао, сад још и да женим туђу децу!

Вићентије. На онда да ти кажем, онако у четири ока, ни девојка није без ичега. Нема Бог зна шта, али опет, збринуо је Арса.

Мицић. На добро, добро....

Вићентије. Пристајеш ли? Ода да се закључимо.

Мицић. Ама, шта пристајем?

Вићентије. На шта се за Бога будиш?

Мицић. Није човече; не будим се, али није то тако. Не знаш ти моје муке.

Вићентије. Ух! Чудне ми муке! Женидба, брате, то ти је данас најмања мука на свету.

Мицић. На кад је најмања, што се ти писи ожени, него се пучеш по свету с тим ревматизмом као пребијена мачка.

Вићентије. То јест, како ти то мислиш, да се ја пучем (*Нехајала се*). Пре свега, ја идем врло лако; управо и не осећам ниске никакав бол, а на тим, кад баш хоћеш да ти кажем, ево и ја се женим.

Мицић. Та?

Вићентије. Јест, ја,... и немој то два пут да ме питаш.

Мицић. Е, на жени се брате и нека ти је срећно, а немој за другога да се бринеш.

Вићентије. Да се не бринем? Пре свега и ти си ми пријатељ и Арса ми је пријатељ, хоћу да се сродите. Имате залазну и лепу децу... Право да ти кажем, овај твој и не личи на тебе.

Мицић. На да богме да не личи.

Вићентије. Него на кога личи.

Мицић. А од куда ја знам! Ја бих и сам волео да знам на кога он личи.

Вићентије. Ама како!

Мицић. (*Заповољно*) Тако. Зар ја знам како. Има деце на свету па ни на кога не личе.

Вићентије. Имаш право, то има. Него сад није питање на кога он личи, већ кажи ти жени на шта си се одлучио, па да ми лепо вопшемо Арсу, те ако Бог да, да свршимо ствар.

Мицић. (*За се*) А не, ово овако више не иде. Не могу ја да будем начиња комедија. Баш и ако сам начелан, нисам ја циркус или менажерија и такве ствари.

Вићентије. Шта се размишљаш?

Мицић. Знаш шта, брате, да ти кажем искрено: размишљам се, да узмем мој сандук, па да идем што пре одавде сам и дошао.

Вићентије. У Јагодину?

Мицић. Јесте, имам ја тамо свога посла.

Вићентије. Али, молим те, па зар да ми не одговориш ништа.

Мицић. Одговорићу ти ја отуда.

Вићентије. Што отуда, хоћеш валда да се разговориш са женом?

Мицић. Јест', да се разговорим с њом.

Вићентије. Е, то је друга ствар, то је са свим друга ствар. Разуме се, не бива без договора, заједно сте га, што каже, родили, заједно одгајили, на право је да га заједно и збришете. Право је.

Мицић. Јест, право је. На зато, брате, ово ја ћу још вечерашњим возом да идем.

Вићентије. Добро, добро, што пре то боље.

Мицић. Ех, тако. Одох ја да се спремим а ти ме причекај *(оде лево)*.

XII. ПОЈАВА

Вићентије. *(сам)* Хоће да буде нешто. Море још кад сам своју ствар почео, видео сам ја да сам срећне руке. *(Вади кесло из џепа)* Опет ме зове; вели, још једну реч да кажем за њега, па је ствар свршена. Морам, отићи ћу сутра, али ћу поставити услов да ми тај безбожник никада у кућу не привири.

XIII. ПОЈАВА

Арса, Марија, Пређашњи

Арса. Е? Јеси ли разговарао, Вићентије?

Вићентије. Богме јесам.

Марија. Па шта каже?

Вићентије. Арсо, дај ми руку, Марија, дај ми и ти руку. Или чекај, немојте ми давати руке, док не дође одговор из Загодине.

Арса. Из Загодине?

Вићентије. Он хоће вечерас да отпутује у Загодину, да се разговара са женом. Да богме, дете му је, колико њему толико и њој. А што се њега тиче, он са свим пристаје.

Марија. Да ти кисн само, Вићентије, нешто сувише натурао, јер право да ти кажем, јединица ми је а није ми ни стара девојка, може поседети, па ако је он хоће добре воље и, тако рећи, да нипошто као да је он хтео а не да смо му је ми пудили.

Вићентије. То није твоја брига, свако, ја кад нешто примим на себе, ја знам шта радим и како урадим.

Арса. Зна то Вићентије.

Марија. Нешто ми се само не види тако добро, као за што он хоће сад да иде у Загодину.

Арса. Јест', то није добро.

Вићентије. Па, зар ти не кажем, хоће да разговара са женом.

Марија. А да неће он само да се изнуче, па отуда и да не одговара ваше.

Арса. Са свим. И то може да буде.

Вићентије. *(Размишља)* Може. Не кажем да не може.

Марија. А ја, Бога ми, немам моје дете за бацање, па да он после по целој Загодини прича, како смо му пудили кер. Ја сам тебе говорила, Арсо, ја сам била противна, да му ми пудимо. Ако му се допада дете, нека је он тражи. Друго је, да је он то одмах дочекао па свршио а друго је ово, што тек иде у Загодину, па тамо да се размишља.

Арса. Јест', тим се у неколико изјаче девојка. Он је требао рећи: да или не.

Вићентије. *(Кришом досад мислио)* Знате ли шта сам ја овога часа смислио?

Марија. Шта?

Вићентије. Да ми њега, силом или милом, задржимо вечерас и сутра, да не иде у Загодину, а ти сиахо да пишеш његовој жени једно писмо, да одмах сутра дође.

Арса. То би могло.

Марија. Али не познајем жену.

Арса. Ако не познајеш. Ево Вићентије ће саставити писмо. Треба казати: Драга Госпођо, таква и таква ствар. Ваш муж и ваш најстарији син овде су код нас у гостима, и ја вас молим да и ви одмах првим возом дођете; мило ће нам бити, а има и једна важна ствар...

Вићентије. Не важна, него породична ствар.

Арса. Једна породична ствар... То ће већ Вићентије саставити. Али о томе не смемо њему ништа говорити, на кад му буде овде жена, он онда нема куд. То си се добро сетио Вићентије.

Марија. Ако ви кажете, да је тако добро...

Арса. Ево, Душана и Зорке, они не треба о томе да знају. Немојте пред њима говорити.

XIV. ПОЈАВА

Душан, Зорка, Пређашњи

Душан. Али где је тај Влајко? Тражим га по целом винограду.

Зорка. А ја вас, чика Вићентије, спремила сам вам тој од зове.

XV. ПОЈАВА

Мицић, Дамњановић, Пређашњи

(Мицић и Дамњановић истовремено ступају на позорницу један с леве а други с десне стране и сваки чим је један корак. Пролазе један другом и претерано пољубљују се.

Дамњановић. Где сте ви пошли?

Мицић. Ја кући, брате мој, ама где ћеш ти?

Дамњановић. Ја?... Ја управо... Да, и ја ћу с вама кући *(Мицић преграбљен пешкети сандук и крене се)*.

Арса. Гле, гле! Гле, како питају један другог где ће, а овамо договорили се, а? Знамо ми то, него, нећете. Обојица ће те остати.

Сви. Обојица, обојица! *(Вићентије и Арса отимају сандук Мицићу, а Душан и Марија Дамњановићу)*

Мицић. Молим; сто пека остане тај... тај мој син а ја ћу ићи, ја морам ићи.

Дамњановић. Не, молим вас, макар остао и мој отац ја морам ићи.

Сви. Не, не! Не може то тако. Неће ни један! *(Отму им сандуке, а они управе онајце возаде једно у другоо)*

(ЗАВЕСА ПАДА).

(свршила се)

БРИГА

РОМАН

написао

ХЕРМАН СУДЕРМАН (8)

(наставак)

XVI.

Зима дође и прође ... Рудину затрпа снег, а после опет оседени ... Лутњави подигоше своје златасте главице ... сирека потера поне певане младиће, а на плавога неба разлече се песма шеварна.

Само још нигако да пролеће обасја суморну кућу на рудини. Павле је до душе напио напина да прибави жито за сетву, а подиже се и бринуо на рушевинама, али нада у боље дане још нигако да се појави. Утучено и без радости вршио је своје дужности, а све више изгледише се боре на његову челу. Више него ли икада премишљао је у себи, а тешко паде на њ брига да је учинио прикоследство.

Прођоше месеци пре него му би јасно да је сва његова брига само уздудно цепидлачење, које се породило у његовој плашљивој, пиначој памети. Промисли још једном тачно о питању које му је био ставио председник, па наће да друкче не би ни могао одговорити. Збила је први пут био продро у туђи рит; што се некада десило оне дивље, месецом обасјане ноћи с ону страну ограде, шта се то тицало судске господе?

„Не, писам кривоклетник", говорио је у себи, „само сам кукавица, сметењак, који се плаши просте сенке кога дела. На зар није требало да поносно и радо положим и лажну заклетву ради Јелисавете? Онда бих нешто и био, онда бих био учинио нешто, док сада живим утучено и кукавички: слуга и ништа више."

И у мозгу овога узорнога сина породи се жарка жеља да постане велики аликовац, само с тога што га је вукло да покрене на рад своје „ја". Она два часа, које је одстојао на кроју и пред судом, учинише му се сада врхунцем земаљскога блаженства, и што је више радио и стварао, све је сам себи изгледао лењи и бескорисији.

Отац је још једнако био прикован за кревет, која по сним изгледима више није имао ни да остави, јер скрхана је нога била слабо зарасла. Мргодан и беснослен седео је у своме кућу, прелиставао је блесасто по староме календару и грдио је свакога, који би на њ наишао. Само је према Павлу показао неко уснљено поштовање, гунђао је чим би га видео, али се више не усуди да му отворено противречи.

А мати!

Она је постала мало уморнија, још мало тиша, иначе се могло мало промене приметити на њој, али ко би пажљивије осљушкивао, чуо би у ваздуху шуштање као да јастреб обљеће њиву на рудини и као да прави све мање кругове, да се једнога дана спусти на свој плен.

Она је добро чула оно шуштање, а знала је и шта значи, али је ћутала, као што је ћутала целога века.

А срећа још једнако није дошла ...

У почетку априла паде у постељу. „Општа немоћ" рече лекар и препоручи јој да оде у какво челично купатило. Она се насмеши и замоли га да ником не говори о челичном купатилу, јер је знала да ће се Павле убити од рада, само да јој створи могућност за лечење.

Лечење, које ипак не би ништа помогло! Знала је она добро шта јој недостаје: сунчева светлост! Одвек густо била је Бригина мрачним вељом, да би и један зрак могао продрети у њену душу.

Стварање о кући сада спаде на бинзинаке. А посао им је жестоко ишао од руку, то је морао признати и сам Павле. Када би што разбише, насмејале би се, а када би им се забранила шетња, плакале би, али би плакање наскоро опет прешло у смејање, а сто још никада није био тако опремљен, а судови за млеко тако сјајни.

Мати је то лепо видела са свога прозора, па је говорила: „Добро је што идем — иначе писам ни за што била на свету."

Око Духова поче јој се губити сан, а јади се и грозница ...

„Ах, ала је скуп кинин!" уздисао је Павле, када би слуга пошао у апотеку, па би погледао у дрву Сузу, тражећи од ње помоћи, али се она не маче. Често би морао обуставити пољске радове, да би вађењем тресета могао прибавати коју пару.

Мати поче патити од страшења, те је усрдно желела, да катод ноћу код ње буде. Бинзинаке, које би се сувише дневним радом, заспале би у поче поред болесниче и пале би и попреко преко постеље, да је стара, слаба жена често морала да носи бујни терет младих телеса.

Павле би отправио сестре да се одморе, а сам би на се примио бденье.

„Иди, на леја, сине", говорила би мати. „Теби је међу свима нама најпотребнији одмор."

Али он би остао — и у мајском ноћима, када би напоље у градини шапутали цветови и када би мирис од јоргована продирао кроз пукотине, седело би њих двоје често сахатима руку у руку, и гледали би се, као да имају Бог зна шта да причају. Тако је још увек било између матере и сина. Обиље њихове љубави тражило је речи, али брига их је била лишила говора.

У јутро, када би се родило сунце, замочио би главу у студену воду, на би се опет крепуо на рад. —

Његово присуство давало је матери толико мира, да је понекад могла спавати. Тада би се на прхошима прстију шуњао у своју собицу, па би донео оне физичке књиге, у којима је тако научно и тако неразумљиво била описана конструкција парних машина. Његова глава, уморна од многога бденья и одвикнута од свакога умнога рада, схватала је само тешко смисао тамних речи — али — имао је он кад, и без престанка радио је даље, страну по страну, као када земљорадник оре камениту њиву.

Када би мати подигла очи, шетала би га:

„Доклe си, сине?"

Он јој је онда морао причати, а она се чинила као да што разуме.

Али када би питала: „А зашто то чиниш?", направио би лукаво лице и говорио би: „Учим се да правим злато".

„Јадно дете", одговорила би она и помиловала би га по руци.

Било је једне ноћи, одмах после Духова, када опет није могла спавати.

„Читај ми што из тих учених књига", говорила је, „оне су тако лепо досадне. Можда ће ми се при том свести очи."

А он учини како му је наређено, али када је читао од прилике један сахат, опази да га је гледала великим грозничавим очима и да је од сна била дала него икад.

„Дакле од тога хоћеш да правиш злато?" упита она.

„Хоћу, мати", одговори он збуњено, јер га уплаши попратак грозниче.

„Како неш то урадити?"

„Видећеш већ", рече он као обично.

Али се сада није дала задовољити. „Реци ми, драги, драги сине", молила је она, „реци ми то одмах ... Ко зна шта ће бити? ... Хтела бих да се бар спитницом утешим, пре него склопим очи."

„Мати", повика он уплашено.

„Буди миран, сине", рече она, „шта то мари? Али причај ми, — причај!" Она је молила често у све већем страху, као да би у даљем трајућу могло већ бити доцкан.

Загушеним дахом и збуњеним речима говорио је о томе што му лебди пред очима, како мисли прву Сузу да ожиња, тако да се тресет може кадити све до највећих дубина — али га усред говора саклада страх, он паде

јецајући испред постеље на колена и сакри лице на њеним грудима.

Она му нареди да се дигне и рече: „Није право што сам те ухватила. Ако Бог хоће, све се још може окренути на боље. — Што си ми сада испричао, врло ме је обрадовало. — Ја знам, када се ти чега латиш, да га се не оканеш олако. Само бих желела, да то још доживим."

Тако та је тихо и непримећено опет соколила, када се за се није имала више чему надати.

Друге једне ноћи, када је од суванишога умора заспао на столици, шкину она његово име.

„Шта желиш, мајко?" упита он, скочивши.

„Ништа", рече она. „Опрости ми, требало је да те оставим да се одмориш. — Али ко зна, колико ћемо још говорити једно с другим — па бих се рађе користила временом."

Био је у оној приличи суванше бунован, те не схвати смисао њених речи. Он седе ближе до ње и ухвати јој руку, али му се очи одмах опет склопше.

Њој се учини да је будан, па поче говорити:

„Ја сам некада била врло весела, млади створ, врло мало дружила него ли су твоје сестре... Срце ми је хтело готово препући од радости, а очи су ми вазда гледале у даљину, као да мора отуда да се појави нешто одвећ лепо — какав кнежевић или тако ко. Једном сам почела и љубати — оном другом љубављу, великом, божанском, оном којом судбина на нас пашће. Али ме он није хтео — био је витак и лаза и имао је брадавицу на бради. Ту сам брадавицу све желела да пољубим, али никако њиним носла. — — Он је до душе опазио моју љубав, и једнога дана, када је био особите воље, узео ме је у наручја и миловао ме, па ме је опет пустио. — — А ја сам била весела и радовала сам се, што ме је бар једном држао у загрљају."

Она застаде. Очи јој се засветлеше, образе јој обуза ружична, готово девојачка боја — она се чудновато подмладила. Тада она опази да је он заспао, на стаде.

Када се пробудио, рече: „Учини ми се, мати, као да си ми нешто причала."

„Биће да си само сањао", рече она и насмеши се, али су јој мисли међутим пошле све даље и даље кроз цео њен живот, и пшеничаше из свих кутова ситне остатке радости, који су се ту крили.

„Управо не знам", рече она, „зашто сам целога живота била тако жалосна. Када се сетим света, управо ми се никада није ни десила никаа велика несрећа. Додуше није било лепо, када смо се морали селити из Хелеспонтала, а када сам видела, како се соба осветлила од запаљене житнице, врло сам се уплашила, али у главноме опак ми је било увек врло добро. — Вас сам децу ову подигла и ни једно њисам сирћу загубила, — а имали смо увек и да једемо и да пијемо. — Отац је додуше по некад гуњао, али није друкче у браку, то ћеш и сам једном доживети. — — Ви сте ме деца сва волела. — Ви сте мушкарци ипак честити људи, а девојке ће бити честите домаћице, ако Бог хоће и ако их ти не оставиш. На тиа управо хоћу?"

И тако се мучила она јадна, поступно сирћу мучена жена, да би сазнала, чиме је доведена до смрти. Лагано подиже Брига вео са њена чела, да би јој смрт могла душе изаћи у лице.

И једне вече умре... Очи јој се сведоше, и сама није знала како. Лекар, кога још доваше, говорио је о охлађењу, о малокрвности; а само болећиви вене у таквој приличи: „препукло јој је срце".

Горко плачући клечаше су близнаке поред њене постеље, отац кога донесше у његовој столици једва је и хтеде је силом повратити у живот... Павле је стајао чело главе и ућутао се на уснс.

„Ипак сам остао у праву", мислио је, „умрла је, пре него је дошла срећа. Гладна се морала дићи са трпезе животне, баш као што сам ја казао."

Чудно се што није осетио сполики бол, коликом се надао. Само збркане помисли на што шта лудо, које му непрекидно профоше кроз главу, као слепи мишеви кроз мрак, повађаше му како му је у памети.

Изби поноћ, када отац рече: „Да легнемо, децо... Коме је до спавања, нека спава... Тешки нас дани чекају."

Он загрли близнаке, стиште Павлу руку и нареди да га одпесу у његову собу.

„Како је отац данас добар!" помисли Павле, „за њена живота никада није био такав." Сестре му се обисноше око врата јецајући и искаху да пробди код њих. Веома се боје.

Павле их тешећи соколио, отвараги их у њихову собу и обећа да ће за један сахат доћи да види шта раде.

Када после тога рока са свећом у руци тихо приступи њиховој постељи, наће их тврдо заспале. Беху се добро загрлиле, а на њиховим руменим образима још је било суза.

Затим оде на врата очеве собе да ослушне, па када ни овде не чу ни гласка, оде на врховима прстију у одају, у којој је лежала смртница. Хтео је последњи пут пробдити поред ње.

Сестре су при поласку биле пребациле белу мараму преко њена лица; он је скиде, склопи руке и посматраше, како трепереви сјај свеће игра по њеним поштеним цртама. Била се мало променила, само је јаче избила мрежа жила на слепим очима, а очне трепавице бацаху дубљу сенку на овале образе.

Он заплаи жижак, који је за њене болести горео сваке ноћи поред њене постеље, седе на столицу, на којој је седео иначе, и науми да се тихо помоли Богу за покојницу.

Али му намах паде на ум, да је заборавио послати по столара да рано дође да узме меру. — Требало је да направи прост чамов ковчег — црно обојен — а уоколо венац од врисковних гранчица, јер је изнад свих волела ово мирно, нежно цвеће.

„Шта ли ће стати ковчег?" мислио је даље, и намах се уплаши за дна душе, јер није имао одакле да сахрани умрлу. Поче бројити и рачунати, али не могаде доћи ни до каквога закључка.

„Први је пут, како њој лично нешто треба", рече он тихо и сети се избледеле халине, коју је годинама непрекидно носила.

Он сручуна све, што би од примања могао у брзини наплатити, али је збир био несватан а ни за близа довољан да покрије трошкове ока погреба. На ни она три товара тресети, које је сутра и прекосутра могао послати у град, нису могли ништа променити.

Затим узе лист хартије и поче сабирати издатке:

Ковчег	15 талира.
Место на гробљу	10 талира.
Црквењаку	5 талира.
Плаћно за мртвачку кошуљу	2 талира.

На трошкови погреба, за које је отац замачно желео да се што величанственије спреми:

10 боца портскога вина . .	10 талира.
1 сандуче цигара	2 талира.
2 осмине пива	2 талира.

Додаци за колач . . . брашна је до душе било у кући, али шећер, сухо грожђе, бадеме, ружичну водицу итд. ваљало је тек набавити. Колико ли ће то изнети? Рачунао је марљиво, али никако да се рачун покрије. „Знаће то мајка", помисли он, и баш је хтеде запитати за савет, када — виде да је мртва.

Он се уплаши весма. Тек сада, када ју је његова машта опет оживела, схвати да ју је изгубио. — Хтео је гласно ускликнути, али се сналазда, јер је морао наставити рачунање.

„Опрости ми, мајчице", рече он, милујући десницом њене хладне образе, „не могу те још жалити, морам те прво испратити под земљу."

После три дана имао је да буде погреб.

Као што је Павле предвидео, отац је навалио да се приреди велика свечаност. Слама својим пријатељима у граду послао је позивнице, на лепој сјајној хартији с црним оквиром за прет ширине. — У њима је своме богу

дао одушке лепим, бираним речима, и нигде није пропустио да у потпису свога имена направи велику шару.

У вече у очи погреба, када је деца био намештен, стигоше и оба брата. Она годинама нису били код куће, и Павле их је једва опет познао. Готфрид, гимнасиски наставник, достојанствен човек с оштрим изразом лица и зачетком трбуха, водио је испод руке младу, у прво уважену женску, своју невесту, која је запуженим очима премеравла иноке, сиротињске просторије и која се трудила да покаже и пријатно и жалосно лице, пошто је њен положај обоје захтевао од ње... Макс, трговац, доје из њих. Изгледао је мало запуштен, његови бујни брци узалуд су се трудили да покажу расположење тек осцротела сина, а његова се жалост показивала више у нелагодности него ли у болу.

Оба сина загрлише оца свечано, а туђа млада женска сиже се и пољуби му прво руку, па чело. — Затим се поздравише са близнакама, које су у својим црним хаљинама гледале свеже и љубазније него ли икада. — Павла, који је стајао на пратима и збуњено окретао калу, нису ни спазили.

Најзад пашта Готфрид: „Где нам је брат?“ Тада он изиђе плашљиво и пружи му руку...

Три га пара очују погледаше испитивачки...

„Да ми је да сам изишао!“ помисли он, и чим је само могао, оде на посао у штаљу.

Готфрид пође за њим тамо. Павле се уплаши када га виде да иде, јер није знао шта да разговара с тим отменим човеком.

„Драги брате“, рече онај, „имам нешто да те замолим. Можеш ли мојој невести наћи какву ягодњу собу. Она се осећа нешто стешњена у себи девојака.“

„Спремићу јој собу под забатом“, рече Павле.

„Баш би ме обрадио, када би то учинио.“

Затим му стави још неколика питања о болованју матере, о стању стоке и о дуговима, којима је оптерећено имање.

„Јадан“, рече он, „жора да сте имали великих брига. А јеси ли се постарао, да последње дане нашој покојној матери што више олакшаш?“

Павле га уверавање, да је учинио све што је само могао.

„То ми је мило“, одговори брат оштрим тоном, „тешко би се био огрешио, да си то пропустао. — А сада хајде да заједно ступимо пред леш покојнице, да са неба погледа сте своје заједно.“

Он пружи Павлу руку и одпуче га у собу, у којој је мати тихо почивала између цвећа и свећа и где су други већ били сакупљени.

Павле збуњено застаде у вратима. Дао би много за то, када би са покојницом могао бити на само један часак; али пошто је то било немогућно, ишпуза се полако напоље и гледаше спољa кроз прозоре, на којима су стајала зујала из села, као да је и он један од њих...

Мало после дође до њега Макс и одведе га у повереву на страну.

„Имам да те нешто замолим, драги херане“, рече он, „грло ми се осушило од путне прашине и од плача. Можеш ли ми набавити гутљај пива?“

Павле му одговори да до душе има две пуне осмине, али их треба отворити тек сутра за дабу.

„Дај ми само ватеру“, одговори Макс, „разумем се ја у то. Пиво у буретy баше сутра тако свеже као данас.“

А када му је Павле учинио по вољи, окрете му леђа и оде.

У једанаест сахата угасише свеће поред ковчега, — све полеже.

Павле виде да за њ више не беше постеље, те се попе на таван за сено, где је сву ноћ преседео размишљајући...

У десет сахата изјутра дођоше први гости, и то гости који нити беху обећали да ће доћи нити им се у опште ко надао. Када их Павле виде, била му је прва помисао: „Јесам ли набавио довољно јела и пића?“, а што више кола наиђе на двориште, што је више сасвим страних људа пружило своје црним рукавицама обувене руке његовима, све се увећа његов страх, све су му јасније звучале у ушима речи: „Неће стићи!“

Отац је давао опет нама велики дан. Седео је у својој наслоњачи као на престолу — свуда два старија сина као васале око себе — и уживао је како се даје његову болу.

Када би му приступио који нови гост, стискао би му пружену десницу обема својим рукама, као да је он онај, који искаује сажаљење, сативао је брижно главу и говорио је бодом усушеним гласом испрекидане речи: „Да, свршила је! — Нема је! — Нема мелема за ране срца! — Нека би јој небо надокнадило, што јој је земља учинила на жао“, и томе слично.

Међу тим довикивао би Павлу: „Сине, ти се не стараш за вино! — Сине, господин Весман жели цигару! Сине, постарај се да гостима буде свега.“

Павле је трчао од једнога до другога, као келнер, бојећи се са страхом боце, којех с ужасном брзином беше све мање, и завидео је сестрама, које у својим црним хаљинама мирно седоше у један угао и ту се сите напијакаше, док их је туђа сиока тешала. — Прних се хаљина није ни сетио у своме оратунавању, и срећа је што му их тргозац даде на почек, иначе се сестре не би ни смеле појавити.

Он сам у своме неугледном сивом оделу није лично на ожалошћенога, а већина гостију, која га није познавала, пролазила је мирно поред њега и обраћала је на њ пажњу само када би их послужио вином и цигарама.

На дворишту се била искупила гомила туђих жена, које су мајку воделе ради њене тихе, просте парапи и које се ходоше придружити сапроводу, и ако нису биле звапице.

Вејводеско око очево надскоро их спази.

„Павле, сине“, викну он, „изађи и позови госпође у кућу.“

Устежући се послуша Павле очеву заповест, јер није знао никаким речима да искаже позив. Када стуни на прат, прни му поглед паде на Јелисавету, која је у простој црној хаљини стајала међу сеоским женама и држала већи од белих ружа. А када га она спази, нанушише јој се очи сузама.

У часак му би, као да му ваља главу пришити у боре њене хаљине да се ту исплаче, али поред ње су стајале друге жене и зверале у њега. Он се нагнуто поклони па рече: „Отац моли — да ћете да видите покојницу.“

Жене се устуране полако у собу, а само је још оклевала Јелисавета.

„Зар нећеш да уђеш и ти?“ упита он.

„Јадни мој, драги Павле“, рече она и ухвати га за руку.

Он склони очи, па устуче два корака у назад.

„Па дођи“, рече он прибирајући се опет, „погледај је, та она те је увек тако волела.“

„Павле, сине, где си?“ разлеже се глас очев из унутрашњости.

„Павле“, рече она загрцавајући се бујним сузама, „немој очајавати, јер има још других, који те — воле.“

„Да“, рече он, „знам ја то, — али дођи — мораш послужити вином.“

Она уздахну дубоко, па пође плашљиво за њим, па се помеша опет међу туђе жене.

„Павле, оди овамо!“ викну га отац, који као да се вратио опет у неваданшњу снагу, и када се Павле нађе до њега, шану му на ухо:

„Чујем да је нестало пива? Шта то значи? Зар хоћеш да нас брукаш?“

„Чини ми се да има још неколико боца“, одговори Павле.

„Гледај да стигну, док не дође свештеник; али мораш и женама да понудиш коју чашу, чујеш ли?“

И најзад дође и свештеник. Друштво се за њим угура у собу, у којој је лежала покојница. — Сав је простор био обасјан сунчевом светлошћу, а свеће, које се тихо пробијаху кроз гранчице од липа, играху весело по мраморно-бледом лицу.

Павле поможе да се очева столица однесе чело ковчега, затим се повуче у тихи угао, иза окалошћених, где се могао мало одморити, јер је био уморан од многога трчкарања.

Али му не дадоше да се прибере. „Где је најмлађи син?“ упита свештеник, који је желео да сва породица буде поред њега.

„Павле, сине, камо те?“ викну отац.

Тада мораде прићи и доби место баш иза угла од ковчега, поред столице очеве.

Међу сакупљенима чу се жагор, а неки се згледаше зачуђено, као да би хтели рећи: „Дакле и то је син? — На то смо погрешили.“

И свештенику беше пала у очи игра сунчеве светлости, те је узе за предмет свога говора. До душе светли наше земаљско сунце јасно и весело, али то још није ништа — то је права тама, када се пореди с небеском и сунченом светлошћу. Затим похвали покојницу, а похвали и ожалошћене, нарочито верног супруга и два старија сина као поносне подупирање дома; исто тако паче коју и за Павла као за коморника, кога је Господ пашше верног до смрти.

Штета само што ништа није чуо од оне мелене похвале! Не мислећи баш ништа зверао је преда се. Његов се поглед прими за свилену траку, која се пружше с материне капе и која се тихо мицала, када би преко ње прешао ветрић, који је постајао услед кретања свештеникових рукава. — Тако је хичила на белог лептира, који крчше крила да се више у ваздух.

Затим отпеваше један хорал, па стаяше поклоници на ковчег. — У томе трепутку разлеже се из задњих редова дирљиви крик: „Мати, мати!“

Уплашено и зачуђено све се окрете. То је Јелисавета Дугласова узвикнула. Сада је лежала онесвешћена у рукама своје суседе.

Павле ју је добро разумео. Она је помислила на трепутак када ће њеној матери први поклоница ставити преко лица. И он се закле, да ће јој се тада наћи при руци верно и тешећи. И стаде погледа, а на лицу му се јасно појави питање: „Зар је и она ту?“

Јелисавету одведоше у побочну собу, и две жене осташе код ње, док се не би опоравила. Али ковчег се заниха, подигоше га, изнесе кроз врата и оставише на мртвачким колима.

Павле се маши капе. Тада се догура до њега Готфрид и тутну му у руку нешто црно, меко.

„Вежи бар опај флор око рукава“, шану му он.

„А зашто?“

„Могло би се мислити да нећеш да жалиш.“

Павле се уплаши при тој помисли и учини како му је наређено. Затим се кајао што је допустио да га постиди брат, а тек му много доцније бе јасно, ко је од њих двојице више жалио.

Гробље је лежало усамљено насред рудине. Три усамљена бора означаваху га још из далека, а на њиове оивице, која га окољаваше, цветаше густ трњак.

Онамо пође жалосни спровод. Синови су ишли одмах за ковчегом, а отац с близнакама даље иза њих на једним јадним колима.

Павле је зверао испред себе; мислио је на песак, по коме је гацао ... на вино ... на Јелисавету ... на очева писма ... на врисак пенац који се умоја одвојио од ковчега и вукао за њим. Он се одлучи да добро пази, да и њега не спусте у гробницу.

На гробу осети само јаку ватру у слепим очима, и док је свештеник говорио своју благослов, сета се намах да је место вином могао лепо служити пивом. Затим је морао пазити на близнаке, које су у своме болу грађале будалаштине и хтедоше скочити за сандуком. Он их узе у наручја, полуби их и наређе им да се наслоне на његова рамена. Оне то учинише, затворише очи и дисаху као у сну.

Када падоше прве груде земље на ковчег, обуже га одвратан осећај, као да му се по глави врте лопте, а када се поче подизати хумка у својој голети, помисли: „Овде треба већ сутра наместити зелени бусен ...“

Светина се разбеже, она однесе на кола, а три се сина упутише пешке кући. Макс и Готфрид говорили су тихим, свечаним тоном о својим најранијим успоменама на покојницу, и Павле је ћутао и мислио: „Хвала Богу, што сам је смирио!“

Још једнако је зујала болесна журба у његовој глави, још једнако није схватио, није хтео схватити — — — али када сад стуни у двориште, које се са својом шиндром покривеном шталом и прагоњама од пожара суро и безнадежно шираше пред њим, тада га намах салиоон муње обузе свесним нова свест: „Матере више нема!“

Он се осврте, маши се рукама по ваздуху, и паде на земљу, као мушом погођен ...

(наставиће се)

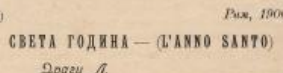

(2) *Рим, 1900.*

СВЕТА ГОДИНА — (L'ANNO SANTO)

Драги Л.

Да ти виставим причање о Светој Години и пелегринима. Света Година тако је важна, да није никакво чудо што ја, за сад, остављам све друго што сам у Риму видео и пишем ти о њој и по други пут. *Света Година*, Шенкијевић *Quod Vadis* и Толстојево *Ускрснуће*, три ствари подједнако опасне, утицале су највише на крају овога века на мозгове, од најслабијих до најјачих, због тога ћу те ја још једном подсетити на ову пруг од њих три, и то на њену најважнију страну, на пелегрине.

Поред оних пелегрина, о којима сам ти писао, био сам, од наших, и са Хрватима. Са њима сам чак више него ма с којим другим; с њима сам био непрестано у друштву, управ како ми К. рече: био сам њихов чичерове.

Нашли смо се баш на Петров-дан у цркви Св. Петра. Пошао сам да видим врло интересантну службу тога дана — о њој ћу ти други пут писати — и ту сам их затекао. Било их је из свих сталежа: чиновника, међу којима и неколико професора, трговаца, учитеља и учитељица, баба, сељака, разуме се и жена. Упознао сам се са једним капеланом, једним учитељем, једном учитељицом и једним јаком, матурантом-реалцем. Њих сам, догод су овде били, водио свуда где их њихов директор није водио, то ће рећи: изузев пали, на исповест и на причешће. Водио сам их да виде галерије — оне које су сад отворене — пошао сам с њима и по црквама које су они морали посетити. Тако сам пошао једно после подне у цркву Св. Павла. Водио их је загребачки надбискуп Посиловић. Пре уласка лепо су се уредили, и онда су тако у редовима улазили, певајући одређене песме. Неки од њих, при улазу, љубили су зидове „Светих Врата“ на која су ушли, а већина је љубила патарице које су држала два одрпанка,

обучена у неку прљаву хаљину од белог платна. Ушавши у цркву, пришли су средњем олтару који је над гробом Св. Павла, и ту су очитали све оне молитве које морају ту да се читају. Свршивши то, надбискуп Пословић рече им да ће се сад показати ланци у које је св. Павле био окован. Нећемо другом престолу — вала да знаш да у католичким црквама има много престола —, где се чувају ти ланци. Пре но што би им показали ланце, надбискуп држаше, на хрватском, кратак говор верске садржине, дотичући се врло мало и патриотизма. А кад надбискуп сврши говор, један калуђер из цркве св. Павла, Талијан, извади ланце из једног ларгора призматичног облика са стакленим прозорима, у коме се чувају, и поднесе их најпре надбискупу да их он први целива. Кад их целива он, онда навали остали свет. Тешко ми је представити како су се гурали да их целивају. Ако си гледао кадгод, у доба жеге, каква је навала за воду, онда ћеш имати тек праблажну слику овог гурања. Овај Талијан прилази и даје равнодушно, механички, сваком да их целива. Кад их ко целива, он му их принесе к челу, додирне га мало њима и онда направи један крст, и тако наставља и даље. Међу њима спазио сам и једнога професора физике. Неколики пелегрини, најбеднији од свих, напали су их и руцама и задржавали их што више код себе. Међу тим, попови су их целивали најравнодушније.

Кад смо били свршили са ланцима, нећемо у друго одељење, у коме се чувају реликвије. Али, покрај све своје жеље да што пре дођемо тамо где су реликвије, морадосмо дуго чекати, да нам се допусти то задовољство. У једној соби крој коју је требало проћи за другу у којој су реликвије, часни оци наместили су један сто препун факсимила ланаца св. Павла, израђених биће од алуминијума. Кад смо ми ушли у ту собу, она је била, и ако велика, загушила од пелегрина који су куповали те факсимиле. Као год што су се гурали мало пре за целивање ланаца, исто тако су се гурали овде, пипајући њихове факсимиле. Није ништа претерано кад ти кажем да је било и таквих који су, за храну, тога целог дана мање потрошили но што су коштали факсимили: динар, а нису вредели више од десет пара.

Тек после дугог чекања и гурања могли смо ући у ону собу где су реликвије. Једна мрачна соба, у дну мањина кутија разног облика у којима се налазе реликвије. Један калуђер, са свећицом у руцама, стоји пред реликвијама, спреман да тумачи, а директор пелегрина, Хрват, преводи: рука Св. Јустине, палац Св. Јеронима, за једно парче избледелог руженичног атласа рече: плашт Богородице. Она учитељица, с којом сам се ја упознао, прађе ближе Талијану и рече му хрватски да јој га боље покаже. Он принесе свећњиг ближе овој кутији у којој се „плашт“ чува и показа јој. „Vero?“ упита она. „Sì! Sì! Signorina“, рече јој калуђер слободно, и не обзирући се ни најмање што то криче чудновато потсећа на поставу од старе поповске мантије. „Једно парченце дрвета од крста на коме је Христос разапет“. Моја учитељица опет прађе ближе да га боље види, али је било сувише високо, и мораше се задовољити посматрањем онако из даљине.

Било је још и других реликвија, као: једнога ноја, другог лубања, трећега прст и т. д.

Кад смо свршили и с тим, нећемо даље. У близини Павлове налази се манастир „Тре фонтане“ — Три Извора. Име је добио отуда, знатан је због тога, што је ту место где је Св. Павлу одсечена глава, за коју се вели да је, падајући на земљу, три пут од ње одскочила, и на сваком том месту „извео по један извор“. Ту је подигнута капела у којој се још и данас чува и показује сваком камен на коме је глава одсечена. Како је тај камен незгодног облика за одсецање главе, обличаст је и узак, и како је средње висине, то се често пута зачуђу питаш: „Зар се могла ту одсећи глава?“ — Тако је и сада било. Беше баш један свештеник који то запита, али калуђер одмах одговори, како је то са свим аутентично и како се нема шта сумњати. На она пак три места тече вода, тостоје запета три чесме, само, кад смо ми били, једна од њих није радила. Ко би знао што ли се светаг налутио?

Ко је год од пелегрина могао, захватио је воде са ових чесама да је понесе кући. Ко није могао да се програ и да добије воде, он је потражио ликер од еукалиптуса који калуђери у овом манастиру израђују и продају га. Један грешник рече, да је пробао и ону воду и овај еукалиптус, али, вели: нек ми опрости светаг, од сад бих увек пре дошао на овај ликер него на свечеве изворе.

Осем свега овога, воде и ликера, овде су се постарали и за друго што, постарали су се за мисе. Сваки од пелегрина могао је да купи колико хоће мисâ. Хоћеш ли једну или две, три и више; хоћеш ли један пут дневно или и више пута —, плати суму колику треба да платиш, и црква ће се молити Богу или за тебе лично или за твоје, и то биће живе било умрле. Многи су то и урадили.

Пред полазак кући, папа, их је примио као што прима све остале пелегрине. Надбискуп му је поднео обоје Хрвата, пет хиљада динара у готовом, и једно сребрно срце које су му дала „деца из Хрватске која нису могла доћи у Рим да пољубе папа ногу“. Примају да је папа био веома задовољан и зато је раздао своје фотографије да се сваком пелегрину да по једна.

Више ти о пелегринима нећу писати, да макар дошли и кинески католици. Вредно је да ти кажем чиме се задобија индулгенција Свете Године. Ако си заиамтио шта се овом индулгенцијом даје, помислићеш да је веома тешко добити ову разрешницу. Не, зараш се: Ову је веома лако задобити. Католичка црква постарала се за све што може користити њеним верницма и она то све јевтино даје. Ето, нпр. она индулгенција добија се по ову цену. Треба направити одређени број посета у четири рамске базилике. Треба у сваној базилици читати прописане молитве. Треба се исповедити, причестити, присуствовати приликом пашком, и онда си добио индулгенцију. Молитве треба да су упућене Богу са највећом побожношћу. По могућству, треба их читати и правећи посету од једне цркве другој, улицом, шанућући. За тим, треба да се моли за папу, за црквене потребе и т. д.

Занимљиво би било да ти наведем какву год од молитава које пелегрини морају да очитају, али, бојим се, биће ти досадно; у осталом ову једну подноћећеш:

„Господе Боже мој, зато што сте Ви највећа доброта, и зато што Вас волим више него ли ма коју другу ствар, кајем се и од срца ми је жао што сам Вас увредио. Заветујем се чврсто, вашом светом помоћу, да у будуће нећу више никад грешити, и напочетку да ћу избегивати прилике блиске греху.“ — Исусе мој, смилуј се! Пресвета Марија, уточиште грешника, молите за мене. Сви свеци рајски, посредујте за мене.“

Са молитвама, разуме се, иде и читогод „звечење“ Обоја, дарови, долазе са свих страна. Сваки пелегринак остави добру суму Св. Оцу. У томе, веле протестанти, и лежи највећи разлог отварања Свете Године. Кад погледаш све што се данас овде догађа, врло мало разлике опажаш између стања у коме је католичка Црква данас и стања у коме је била пре времена реформације. Данас се ради све оно што се радило пре, само у модернијем облику. — Нашао сам на једну напредну лепу сличку, како је било у Католичкој Цркви пре времена реформације и штета би било да ти је не саопштим овде при завршетку писма о данашњој Светој Години. Један хришћанин, дакле, овако је описује:

„Исус је, у то време, представљан као строги судија, готов да осуди све оне који не би прибегли посредовању светаца или папских индулгенција. На његову месту фигурисали су као посредници, у почетку Богородица, а за тим свеци чији број папе непрестано повећавају.... Али греси се могоху искупити новцем. У манастире и свештеничења доношено се: новац и све оно што је имало какве предности, пилићи, гуске, патке, јаја, посак, масло, сир. — Кости, руке, ноге чуваху се у кутијама сребрним и златним, за време службе божије се да се целивају.... У цркви Свих-Светих, у Витембергу, показиване се комади Нојева Ковчега, мало чаја на пеки у коју су била бачена она три младића, комадић дрвета од Исусова крста, кисе, брада великог Крастифора и још деветнаест хиљада других реликвија. У Шафхаузену показиване се дах св. Јосифа, који је Никомед био ухватио у своју рукавицу. У Виртембергу иђаше се један продавалац индулгенција који је продавао своју робу окитивши главу једним великим пером, ничућавши из крила арханђела Михаила!“

Ма како та невероватно изгледало, Рим и данас све то исто ради: неће само не цркнути, завири у капеле и наћи ће стотинама реликвија које се овако исто употребљују као и оне про реформације.

Твој **Рол.**

Уз наше слике

Уз овај број дајемо својим читаоцима, као нарочити додатак, слике Њихових Величанстава, **Краљице Драгиње** и **Краља Александра I.** за успомену на свечани дан њихова ступања у брак.

Марк Твен, *амерички књижевник.* И у пирни српски читаоници крупним веома је омиљен овај прослављени хумористичар. Досад је његових радова преведено на српски, који су, са најмањим изузетком, штампани по разним листовима. Колико је он довео овације у српској књижевности, нека послужи као доказ, поред великог броја критика, и уређење појединих њихових хумористичара (често и сувише ропско) на радове овог америчког књижевника.

Верујући да је редак српски читалац који бар у дечјим дистоима није читао произвоље овог писца и симпатичног лика, доносимо Твенов лик ради његових многобројних читаоца у српском народу.

У крчми. *Списао П. Јовановић.* — Питали смо се: шта да најновије на овоме месту о овој слици нашег великог умотвица? Да ошимо мишљење? Та ов са се оне слике тако ретко сећа говори, да би нам сад труд био узалудан. — Да хоћемо слику? Њој тога не треба.

— Да жалимо што ни она није у српским рукама? То нам не кажите. — Место своје тога, ни је известимо пред своје читаоце који ће и сами умети све осетити и све видети што је на овој слици.

Призрен. (*Изгубљени дечо.*) — Ова српска царска престоница и сада је врло леп град у Старој Србији. Најзанимљивији део беху за наше Душина Силног. Садашње његово темерно стање, седанице његових јад, који трпи од обесних и разузданих Арнаута, тугом исцрпала стално српско срце које још није заборавило ни да Призрен беше и нека треба да буде. — Призрен лежи на обема обалама јаркасе крвавице Бистрице, а има 35.000 становника. У њему је седиште српског митрополита Дионисија, у њему је српска богословија подигнута о трошку великог српског родољуба Саве Игуманова — Призренца.

Саборна Црква у Призрену. — Овај је храм један од најлепших храма призренских. И ако је во свом облику сличан многим црквама у јужном и југоисточном делу српског народа, ипак се по својим размерама истиче од многих. И ако су је често оштећивали Арнаути узимали на око, ипак је остала сигурна поред свести српске чистог и свештенства, који ни турске власти нису оставале усамљене. –

Манастир Св. Петке у Србији. У моравском округу, 3 часа југоисточно од Параћина а 4 од Куршумље, налази се, крај реке Грзе, овај манастир који је из темеља неке старе црквице подигнут 1824. год. Света Петка је од многих лаи лепших манастира у Србији. —

Дубровачко пристаниште. *По акварелу Л. К. Фишера.* — Поред Грузонске трговинита којега смо слику донели прошле године у 3. броју, има у Дубровнику још једно врло оствар Локрум. У њему највише пристају једрилице које своде катарама лучо на обезгрђеноу једоу шуму. Ово су пристаништа некада од нагада чувала Беда Бриља (доминикашки) који и данас имају поред њега свој манастир уз који је и главни улазак у пристаниште. Данас је у овом пристаништу шпанско и рибарско трг, чувен у целој Далмацији.

Сковље. — Сводок некадашње славе и величине српске овај је град сада седиште Косовског Вилајет. На Усмрс, 16. априла 1346. год. у њему су Душан закарано. Ту је онај највећи Немањић проглашен самостојном српске крвно, повезши српску архијепископију на ступањ патријаршије; а осим тога, тада је обновио и свој чувени законик. — Сковље је једна од најзначајних комуникацијских и стратегијских тачака у увуграшности Балканског Полуострва. Данас има око 30.000 становника.

Српкиња из Шибеника. — Шибеник је место старостаре; онако је со исто ита старинско у другим српским местима изгубило и воборавило, а Шибеник је, као бала задужна, верно њима, бришно и сачувао. Између осталога у њему је и нарочито лепа српска народна тип. Данашња наша слика кредстала стварају Српкињу из Шибеника, која ипа је, поред тога што тако лепо представлена српски тип, дрога и зато што је српском народу дала и одевтоила — Сину Митанула.

Пламена Романија. *Списао Хуго Шпрингом.* — Који Србин није чуо о овој планини? Који не зна бар за Стојраву Новака, што је нарадијски од шпина њена, а који за њу вели да је:

»Романију гору обикао
Воде, брате, него своје двоје.«

Још се Романија новосити дике, још погледа широм српскога света, још се нада, још чека
А Стојрана Новка?

КРОНИКА

КЊИЖЕВНОСТ

КРИТИКА

***Н. Мисирковъ:* Значението на моравското или рвсавското наречие за сравнителната и историческата этнография на Балканския полуостровъ.** Българскиј Прегледъ, год. V, кн. I· Софија, 1898. Стр. 121.—127. —

Још писали ни нечво да напи, а већ се дутим. А и кад се не бих дутио, код знам, да нас гађа каменом овај, кога смо здобом храниле. Мисирков, који ама Србима да нахаје, што су чу очи отворили, уз просветила и спасла га од дуждерства или шкларства, којдуховно се да докаже једоме свету (а на прном месту Русима) да су две трећине данашњих становника у Србији биле Бугарима него Србима; да су нахони прадедови били наше Бугари него Срби; да је Србија под Немањићима била састављена по највећи ближех Бугарима него Србима; *и да је у српском чарству биле српско само владајуће дивастија, а све остало прикадло је Бугарима* (а на врном месту народни језик).

У новембру редова збијена је јавношки толика количина дрености и поништења, да се и најсвећа поштеност бугарски и све присталице Бугарина морају изневерити, кад их прочитају. Мени лично (а и сваки Србина) најбољу сатисфакцију даје господата Мисирковлева и његов, који је поступио при изради ово — за Бугаре — „златнога ступња".

Мисирков је 1892. год. свршио у Шпицу IV р. гимн., а за тим је у Београду довршио Учитељску Школу 1895. год. Задавши јоп од детињства великим ћаџама, да постане научник, он је своју апсолом, дубоком и темељном историјско-филолошко-етнографском знању дао израза у књижевној расправи. И то, ита писаните? на две године после свршене школовања.

У осталом то не треба ни мало да изгледа, јер је Мисирков још као дете ноћно спремати грађу за студије, о којој је сам рекао: „Још на моја имена: разговарао се с друговима, када су се они враћали од својих кућа после школског одмора, оскоруњено је једне године неколико дана с другарима «Св. Сава», просто је једно лето свршио у селу Предворјанима код свога друга Србина, иако је у сама је београдске околине, разговарао се на београдској вриједи с шљаврима, а на улици с дућерима и т. д.

Тако почињени документ, као што је лично искуство Мисирковљево, до пина је он дошао сам уз пут и на брзу руку без икаквог теоријске спреме и дојмајор проучавања само ствари) довољно је овом каћдом и великом — а ја бих рекао најјачем — етнографу бугарском, да пред целим светом тврди, како сиора у целој Србији нема Срба, а и како их никада није било у њима српског пароду. Мисирков без сумње верује, да су Срби на Балканском Полуострву Беле ех machina, зан се јако пара. Пека тај господин врочита страшиже из светске историје које говоре о 7. веку ка ће се умирити о противном.

По изалоге аутору моравског наречје захвата сву Источну Србију и од Западне све долине до Вардара и лепих крајева реке Бре, а на ушпа весма вутоваља по Србији пиде се, да је поменуто само чет тири места у Западној Србији и то Крушевац, Трстеник, Предворјане и Шабац. Коме год је познато нарекло становништва у српским варошима тамо неће бити чудновато, што је Мисирков могао у свакој њих и таме Србе, који говоре моравско-ресавским наречјем. Али је чуд лак, да се то нарече простире до дома Дрине Ибровац, јер већ у југословенским седима девенчанин, за тим у Грузи, Драгачеву и другим областима ближим Источној Србији, нема тога наречја, о чему сам се лично увјерио вешитујући девенчанка и гружанска села и њихово становништво.

За београдску околину познато је, да је насеђена погланите Торлакима; шилари и дућерн београдски већином су из Мађедоније, где се говори једна средња моравско-српски, те према томе није никакво чудо, што је Мисирков могао чути овај дијалекат и у Београду и у његовој околини, па и у многим селима. Западно Србије до десних притока Колубарских на Дрини и Сави, ја не знам ни за крајеве нити имамо разлога за то, јер знамо, да је и мађедонски и поморски дијалекат — а о моравском да и не говорамо — само једна грана српског језика, о чему нам сведоче већина њихових заједничких елементних особина.

Српско-Хрватски филолози објављали су сва особине овог наречја, али Мисирков вели, да су та њихова сакупљена новотарија и измерно нетачна (и ако су сви они српског постања), које радо већ деценијама). Због тога је он систематизовао своју грађу и написао нову нову карактеристике за поменуто наречје, али је бан су нисо је ру то одмах карактеристика српског језика, а нишако их нема у бугарском. Према томе жалим је Бугарин и његов Мисирков, што моравско наречје грана српског стабла и да је са свим страна бугарском језику. На како сам он тврди, да је моравско наречје врло слично поморском и мађедонском плаки бан из његовних самих разлика, да су и на Шозони и Мађедонији Срби, јер говоре језиком, који је блиски српском него бугарском. Тако исто каже, да се у моравском наречју старопословенском и палазуље гласов ѧ (рука — рука), самогласник ѫ на постоји, већ је у место њега у (лука — пук), ъ и ь избацују се или замењују гласом а, у место ѧ и ѫ говора се ѣ и е, у место неодређеног гласника употребљава се време сасвим с речном ѫ и т. д. Све ово особине, које Мисирков наводи као особине моравског дијалекта, сврставао су српском језику, а у бугарском их нема. На зар није одма на чуђење његово тврђење, да је моравско нарече до бугарског језика, кад то тврђење стоји у опреди с чињеницо, које сам он наводи ?

Дакле да другим коментаром нису потребни, јер ће и они њиме бити довољно јасни и Мисиркову и научарској самосности његових једномишљеника, нарочито оних у Бугарском Прет[illegible]ству.

Т. Радивојевић.

*

Nikola Ostojić: **„Čuvstva i poleti. Pjesme.** Ur. poprašio pjesme Dra Tresića Pavičića. — D. Tuzla, 1900. Cijena 2 krune. — Kao što je i red pri čitanju, prvo smo pročitali predgovor Dr. Tresića Pavičića, ocenjujući da ćemo tu naći donekle ključ o onoj, znamo zašto nejasnoj i ispitane a ono što smo našli, to su krajevi krajeva, i nemo se ruknuli, ako nije naša krivica što je zaključna ne dobrome mišljenja na predgovora, neto se moraćemo ograničati i odnositi samo uto što je on rekao o pesniku *Ostojiću* ito jasnija, jer je T. Pavičić ono predgovor napisao — *samom sebi*. Znamo da T. Pavičić nije kompetentan u hrvatskoj literaturi) ali ćemo (ako i mali književnici nije ništa manje važni) da ne pitujemo njegovoj hrabrosti (ne znamo pako *zašto* ne) da ne tako olako izgubi ocao svoj *»nepratnje knjiga«*. Neka nam se ne zameri ako ćemo ponuka mota na njeg imati prvo čitaoce, jer poručeno je ke ova bitna karakteristika koliko za T. Tresića Pavičića isto toliko i za pesnika Ostojića „Čuvstva i poleti". — Poručeno o ne[illegible]zahtjevnosti hrvatskih pesnika, *T. Pavičić je kaže, mnogo kaže na mnogi* »i nke« neće „ima neke od tih ja odlikuje i uvedoh u hrvatsku književnost. Ovde nam kaže na umet ova znamenita o prosjačkoj Americi, kada je neš »upravljenim« uvođenja ništo Kolumbova: Mnoga Bog, (este ga su Kristinoga Kolumbu? ne, ljubimca potrgnuti govor, nesolo izmišljeno: Veseli se, narode, — *oprosćeni smo!* — Ito T. Pavičić nerviše у свој proslavljanja дух, може му још и зрели поред свијех тврдњи: »Dakle, dragi Niko, već to što tebi pišem predgovor, velika ti je pohvala, jer pred ciljim naročiti pišem u tvrenjem o tvojoj čednosti . . .« Г. Павичић је, дакле, последња шпотајница за потврду литерарних вештина! — Али ми и тамних песника који су нашли сами за му своје стихове предстаје »као оркањ Атону из Зокстое глаје«, и баш њему, њему који ни онако одрана: »Као да то ја не гатницијем и тај резао! Ја, који десет пута прочитам стих і кажем ретје него ја нарежи, ја који баш зато *Ерчетјан* ! Може ли сад ико осуђивати у песничку предност и лепоту Г. Павичићева стиха, кад сам каже он сам о њему ништа. — А колико је Г. Павичић и пажљивата дума, ако сведоче они његови редови: „Ја до даће тако лако одравим і од тајних мјешта і отвореног стрића. јер ни је добог Вог ово зденух кге, і optimističkim дахи, на пакар не каке ће ућиваће, ја то врло заборавам, јер зато каћеји гаш.« Скоро да човек посерује да је он сам сорума пиун за ипоте »мисте«! — Ако као круну свога напоредног и последњег »дрчења«, ко зна ће се најлепше икоти да је Г. Павичић *пророк* (исто као и Спартанац). Благословљајући Остојићеве песме, онако прориче: „На те се ваљда кичаћи иконе Рашићеве, ако ће бриза, кад икад зна неколико другова, кад ће ћубе і ћиле; а чјесц, да ће ћубе очи одбрати рођеја і обнвати труј гад народа, који ће то з чешњом прошаћу . . . .

Као што сво већ напред споменули, Г. Павичић начелно је ако предговор самом себи. Што је он тако урадио, — нично је његова стварј; али што је песник Остојић допустио да се сво то изнесе пред збирком његових песама, којима је која не иду у прилог песму збирке »Čuvstva i poleti«, — домишљи до овог закључка врема предговору, ни сам са утврдити, пореа сво самосвести, и после читања сво збирке. Доказ? Цела збирка.

S.

УМЕТНОСТ

ПОЗОРИШТЕ

Позоришна годишњак, сезона 1899—1900.

Народно Позориште имало је у овој изворишној сезони, од 2 августа 1899 до 25 јуна 1900. 242 представе, са 33 нова комада.

Нова комада, 15 оригинала и 18 превода, представљани су ови редом:

Стрик од рођака (Господа Жирадени) — *На лов мачке* (М. Сапић) — *Обмана* (Ау. Питовић) — Тако ти је то у свету лето мајо (Ђ. Гавина) — Сосеко чаробњаче (Ђ. Верси) — Хо-хо! (Пјер Ваћаја) — Гаврани (Анри Бек) — *Наследници и законодавци* (Јозеф. Вујић) — *Љубовница зимог чоја једне чивеке* (Л. Вујић) — *Милош Обилић*, чин У појави IV (Сима Милутиновић) — *Болесник мислом* (Стерија) — Три пустолара (Дима и Мајо — Емиле Пик. Фор) — Мајка-Јоа нка (Ж. Еверс и Малнак) — *Пријем Ј. Ск. Поповићу* (М. Митровић) *Покојница жене* (Стерија) — Краљ Елин (Соколе) — Мајсшта (А. Дин и Х. Шпио, музика Е. Одаџа) — *Мирослава Бабића* (Матеја Бан) — *Пресјерка са презјером* (Стерија) — *Сплаварци* (Мих. Стевановић) — *Вила на Скадарској* (Ђ. Вуцић) — Код Беле Ноћи после годину дана (Бауметтена и Калеборје) — Шишава гошћа (Мезеријака) — Другарица (Артур Шницлер) — Варошца (Вацеров) — Сакупљача (Кљиџица) — Разведени се! (Сарду и Ниаке) — Пала Пиљака (Тих. Аланзи) — *Пријем леке* (Мита Ђалић). *Обичан чозак* (Ђ. Вуцић), *Ноћ Јелена* (Жељко и Хелени, музика од Оспенбаха) — *Кокетка* (Борисав Станковић).

Страни репертоар у овој сезони представала је са 10 оригиналних, 3 комедка, 2 тадајанска, 1 мајорски, 1 старо-грчки и 1 старо-индијски комадом.

Целокупна приход у сезони је *128.485 динара и 70* пара Ова сезона већ је приход да на приходу не нокаке обручу сразмеру са бројем оригинала. Да је иједа о српском репертоару охрабрена успехом у последњој сезони најсигурнији је доказ према просечног приход ато долази на једну представу сразмеру и страну, која и поред постојања страних глумаца у страним комадима и онако опште прихвата ато долази на једну представу сразмеру и страну, која и поред постојања страних глумаца у страним комадима и онако опште прихвата

Средњи приход стране представе 542 динара
» » српске » 485 »

У програму за ову годину, поред још неизвесних комада из њиског програма, у Годишњему су од оригинала Стерајино дрило, Драгутин Ипића *Сара и Жеђедин Милоша Обилића*, Игнатовићев *Хлеб бербернов* у кревати Сремчевој, *Нашим синам* (Срем. и Брзак), Нушићева драма из конкурса *Тако је морало бити*, Илије Стојковића слика из старог београдског живота *Херцеловић хлеба*. У преводима су из оригиналне репертоара Корнелеа Сид. Мелијерон *Пуританци сво властелин*, Лабошетова *Чаробна шкиар*, Ростанов *Кокнар*, Мисонов *Кокрсо*, Дикин *Господин Љуботе* и *Соалбена песета*, Сардуова *Тоскрет*, две три комедијске Мелијове, Зола од Бертона, *Болесник од Врајеч*а, Херцлеров *Дечак оскарај* и Ериксова *Сомбер*. Поред још неизвесног месечког, сигласног и свакојаковог репертоара на прикљученијем програма (Гете, Шилер, Лесинг, Лудиг, Кајзет, Хауптман; Шекспир, Шеридан; Ибзен), увели су ја нове талијанске драме Вакоонов *Као лепеја* и Бутијева *Трон за ускомешан*, и Енглеиска драма *У доколи*. од Дон Аикола од Гамора, у преводу Кнегиње.

Као гости у овој сезони играли су у Народном Позоришту: *У. Алкалерт Мастерски, од трупе, У. и Г-ђа Деклер, Г-ђа Хуманс*

Шумоњски, Г-ђа Ирма Поповић, Г. Пера Добривојић и Г. М. Поповић.

Од досадања та ову годину ко хронике весеоние зам сў: Прослава *Трудешшодавачке* (8. и 9. новембра), прослава годишњаке Ј. Сп. Поповића (*Сусрешање* нове, 30 децембра) и реактивације члани и редитеља Г. Милоша Цветића.

*

Од 22. о. м. почеће у Срп. Крал. Народном Позоришту гостоваће Госпође Ирма Полапиће, стални чланице немачке дворске позорнице. Госпођа је већ позната београдској позоришној публици из ранијег гостовања. »Магкота«, »Јена Јелена«, »Позаћинни Свитове« и »У бунари« донели су у којима је београдски живот крилне да уживају у вешој врсмилачкој игри и симпатичном гласу. —

У иногодишњој зимској позоришној сезони представиће се они који пак овде непредвиђеним српски оригинали: »*Пера Сегединац*« од Лазе Костића, »*Сирота*« од Драгутина Илића (штампала Матица Српска), »*Тако је вечно биле*« и »*Јелена и Отворени*« од Бранислава Нушића, и »*Љуби Јојчина Петра*« од Ивање Окрутића — Сремца. — Од иових преводи играће се палорски водиће »*Москва Чаршамска*« од Бесгаврсског; »*Шиаш*«, од Потпенка; »*Заговори и Клеопатра*« од Шекспира и новотрски водиће »*Шасгорке*« од Карлиса. — Од осталих позоришних новости споменућемо читаоцима, да се врло вакалио и брижљиво српска иова закон о Српском Крал. Нар. Позоришту у Београду. — Једиицу у свако месецу имаће Београдани прилико да саслушају велико симфоиске концерте које ће приређивати Београдски и Позоришни Оркестар. Ако ће ти концерти бити у статистичкој и новчаном погледу ко стални статистерском и стални позоришним хорок. —

За годишње особе одређене су две награде за ову позоришну сезону, једна од 400 а друга од 200 динара које ће се додавати оним члановима који у овој години буду најмарљивији у игри и служби.

РАЗНО

Књижарство Лужичких Срба. — Поред свих иеприлика и сметања, које и данас сналазе ову нашу браћу, дуже се и боре нашо предни Лужички сини силама. Књижевност ни је, истина, вама познатија и маленя, али нам довољно да чува српску народну свест. — Ове је године изишло 110 година од појаве прних лужичких дословних Срби списака Јан Августа Лапка и Карла Болванка Шћерах покретоне 1780. год. у Будишину своје иосетне класнне за забаву и поуку »Mjesacne Pismo«, које је нешачки кавет брзо угушила. »Mjesacne pokusjejo јим сад од 1808. године Јан Дојка са сворја »Serbski Powedar«, ван петрине Нонпи утушили и ову ствар и ову ствар. — Тек 1825. г. поче излазити чувени лужички лист »Serbska Nowine« под уредништвом Зејдера и Кригера. У оном листу изишле и данас Лужичанима више Зејдерове весне исвесне у чисто народном духу. — 1842. г. уређивао је Јан Петар Јордан нови гласник »Jutrizenka« који се развијао под утицајем чеко и пољске књижевности. — Али тек у многим погледа и времена одраза се све до данас подвали лист »Serbske nowiny« које сад уређује Марко Смолер, а који се ширура у 2600 примерака. Поред свих *Српских Новина* излази и протестантски лист „Pomhs) Bch" (*Помоћ Божја*) и „katholski posol" (*Католички Вјесник*). — У прилеци Домаћ Лужици излази данас овај »*Lyamborski serbski kasnik*«, једиипут недељно.

Али је нама и од ових одличних борапа јачи брапин српско-лужичке свести »*Maćica serbska*« основана 1847. године уседок на нашу Српску Матицу. Весиико издање, Сакорја Maćicy Serbskoje, давазу годишње поводи лужичке домове као најбоди сапетник и чувар српски.

Овај утицаји лужички часопис уређује Др. Арношт Муке. — Од некадашње књижевног додатка лужичких *Српских Новина* разни се весеини журнал »*Laźišan*,« поред кога 1876.—77. излазило и »*Lipa serbska*« у сарадњи лужичких студената. Умањујући да су на два журнала сувише, удружиле се обе редакције, те 1882. год. врстотно заједнични под часописе »*Laźica*« који уређује предни Др. Муке са Миклашем Андрицаш. »*Laźica*« је данас класнне ове лужичко-српске књижевности.

*

О Парнској Изложби. — Познати пемачки водиничар »ирна У. Krüger у Лајпцигу спремала је у 10 свезака искрени преглед свеи знатнијег на Парнској Изложби, напомињући га иајчешће опше читаоцима који не могу лично отићи у Париз. Поред потребних хотимица које не могу лично отићи у Париз. Поред потребних хотимица које се украсно многим најбољим, а сиази свиак и по једним бојеви илустрација. — Свеки излаз у бројеви од 2—3 педеле и до сада их је већ исказано штампано. Цело издање коштаће свега 10 марака. —

*

Француска библиографија у 1899. години. — По изјавитељу парискот »Cercle de la librairie" штампано је прошле године у Француској 12985 књига и 5761 музикалија. Од тога је броја 1959 о француској литератури, 2637 о туђој литератури, 62 о старинарству, 1697 о педагогији, 1444 о историји, 1290 о медицини, 304 о теологији, 583 о правним наукама.

Од удбепика пада у очи, да их је за енглески језик и за латински. У политичкој литератури најчешће су књижевници списи о

економији Драјсуовој аферн, у којој су издала за и многе спорс појединака бројно. Од многобројних радова о историји имају 14 само о Јованна Орлеанки, а радови о Наполеону приметно су мањебројнији према прошлим годинама. — Од 1959 књижених дела 585 романи су и приповетке, 143 драме, 370 збирака и списа, 670 хорсокомедија, мемоара, есеја, књижевно-историјски и естетички радова к 42 песме у разним дијалектима.

*

Позив српских матурапта. — »Када сио мутурјући по красним крајевима наше Србије, загрлили сто својом браћом из свију крајева српских, дожинали најлепше часе братске слоге, видели најдивније призоре љубави међусобне, чули умилне гласе ускрснога поздрава, ват нам се најмилији најлепше трудн са свима нашим браћом, која нам сраз куцнуо усиаветном љубави према целом свету; хтодосмо водили вечити свомен братског састанка и путовања. Хтедосмо узети само једну кап среће, која нас опијани, ка да сва Срнство наше изјрано, једно гласак само из свиног жкрда сто, да кад год буде сабрани сва будућности српском. Али — не хотосмо. Јер таке нам беше сад, а особине свако ... На тој срећу своју да не водемо, само са целим Српством. зар да то не противно на своје врсме, младићке груди, зар да му не ускиено ни зору боље будућности, зар Србин да не види прав хорак, који је српска омладина новом добовном једнакоју Српства?... Не, ми то не хтедосмо, ми не хоћемо пропустите. Да кад не могосмо сами, својим иомоћи, својом волом, пак по могућно својом снагом спомоћи достојан састанак свих ових сто часа, позивамо у новој вене глаше, спајајућу волу и болу снагу, да нам буде тумачен нашим осећаја, мисли, тежња, жеља и нада. Заклоните сиу старину „Завјет" да нам даде своје Споменитиве да их штампамо као спомсиику свог натурњанског састанка у Србији.

И поред тога, да нам нуктако у свет један лепи камен из бопитог здања Завјета, да сиза као вечити спомен нашега братског састанка и чаробног путовања по Србији, надамо се — а нада нам је опрадана — да ће сваки Србин, да ће свакодпна омладина ову нашу жељу намере пратилатом жотиомоћи. — Треба свака »Свештитска« бибе штампана на тако танка папира, да цена је 1 дин. 25 пара нам 1 друна и 25 остра. Књига ће изићи из штампе 1. септембра 1900. год. Позив пада слаба: *Администрација „Врховног кола" у Ср. Карловцима.* —

*

Премес посмртних остатака Павла — Јосифа Шафарика. — 13. маја (н. ст.) у Врховеии су посмртни остани овог великог чешког сина из старог гробља на Карлину (Празко предграђе), где је скоро 30 година лежао, у главно Прашко гробље Олшапе. На свечаности, који се дане иове нотова гроба, уреднио је с једне стране Pavel — Josef Šafařik, а на другој, во његовој жељи, стари српски патпис са иовписа пред Лазара: »Въ краснихъ мира сего высочайше се ести отъ многи своя«. Пашарнпов је гроб у протестантском одделеку овога гробља, јер је Шафарик бео сан протестантског свештеника. —

***

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. **Звоно.** од Шидера. *Прихо Школа Косовском* 6. протопрезвитер а вајск Рајчева. Са сликом и биографијом преподитеља. Загреб, Српска Штампарија, 1900. 8°, стр. 44. Цена 50. филера.

2. Извештај о Гимназији Краља Александра I, за школску 1899—1900. годину. (Додатак: *Гимназија Краља Александра I. у XIX. веку.* Грађа за историју овога завода. Приказно Пеггар А. Тиха, професор). — Београд, штампарија у Државној штампарији Краљевине Србије. 1900. — 8°, стр. 276.

3. *Гимназија Вука Стеф. Караџића*: Извештај о раду и успеху ученичком напретку у школској 1899—1900. години. Додатак: *Говор Даректорове стр.* V—XVI. и: *Гимназија Вука Стеф. Караџића: нек составак у разитсак, од Мил. М. Вукићевића*, стр. 1—131.). — Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије. 1900. — 8° стр. 214.

4. *Ваљевска Гимназија*: Годишњи извештај о раду и успеху у школској години 1899—1900. Издање Ваљевске Гимназије. — Ваљево, штампарија Јов. Ј. Мозајар. 1900. — 8°, стр. 50. III.

5. *Српска Краљевска Мушка Учитељска школа у Јагодини*. Други годишњи извештај (1899 - 1900, школска година). Приређен Сретом М. Аџић, управитељ. (Додатак: *Опште обавше*, са нскољким *уредбама медицинског комитета*, од Светозара К. Матића, професора). Штампано у штампарији под „Просветом" у Београду, 1900. — 8°, страна 38.

6. *Школски Музеј у Београду*. Извештај за 1899. и 1900. год. Састављено Д. Ј. Путниковић учитељ. управник Школског Музеја. Београд штампарија Светозара Николића, 19 00. — 8°, стр. 37.

7. *Споменице Јована Гавриловића (III. свеска)*: **Живот и рад Јована Гавриловића.** Написао Мил. Гавриловић. XX. издање Учитељског Удружења. Београд, штампарија Светозара Николића, 1900. — 8°, стр. IV. и 104. Цена 0.50. дин.

»НОВА ИСКРА« излази сваког 16. у месец. — Цена: за год. 10, за год. 8, читаст год. 4 дин.; за Србе год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације иалаже се **Р. Ј. Одавићу**, власнику »Нове Искре«, Лазарева ул. бр. 8.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић.* Милош Вилнић — Штампарија Богоровића и Мићића (Кн. Спом. бр. 35.)

БРОЈ 9. Београд 16. септембра 1900. год. ГОДИНА II.

ИСКРА

† ДУМ ИВО СТОЈАНОВИЋ

декан-каноник и српски књижевник

(* 4. XII. 1829. — † 6. сент. 1905.)

Како се радовасмо дану 4. децембра оне године, са каквим га одушевљењем очекивасмо ми Срби сви и свуда, како ли се спремасмо да Великом Дубровчанину указемо поштовање за све чиме је свој српски род задужио! Али у радости тој, у очекивању пуном нада, у одушевљеном спремању за поклоњење — стиже претужна вест: *Дум Иво Стојановић промени светом!*

Промена светом! — Тута дубока и искрена душу нам позлиши, јер смо свесни великога губитка, јер знамо да са Дум Ивом спуштамо у леден гроб једног од последњих представника Старог Дубровника, спајну и моћну спону која је љубав Новог Дубровника везивала не само за славно дубровачко тле, за његову прошлост, већ и за све оно пространство на којему је Србин без разлике вере.

Живот и рад овог великог српског сина, његово знање научарске, његова скромност (јер је имао права да буде и нескроман), могу послужити као пример сваком сиротном, а нама Србима још и као поносе, утеха и најдепша нада. Јер Дум Иво по васпитању које је црпао, по свештеничком позиву којему се посветио, требало је да ва увек буде оцењен од српског стабла, требало је да буде у овом јату које одриче српско име, које га тера као најљућег непријатеља свог.

Само дубоко научарско проучавање и познавање народне прошлости и љубав према истини очуваше Дум Ива српском роду којему је веран остао до смрти своје, којему је својим животом и радом створио величанствени споменик. Споменик је тај уједно и споменик његове славе.

Свима нам је на уснама велика изрека *„Брат је мио које вјере био“!* Сви јој осећамо значај, свима нам она говори о лепшим данима српског народа, али још не знамо сви колико је том уверењу, из ког потичу најлепше наде, допринео Дум Иво! Мантија католичког свештеника није сметала овој великој души да осети братство и са оним у мантији православног свештеника. Колико узвишености у уверењу да су то само разни путови који воде једном циљу!

А то уверење своје није Дум Иво задржао за разговор само: дао је он њему израза у целом животу свом, као и у знаменитим радовима својим.

И о том и таквом Србину стиже нам тужна вест: *промени светом!*

У овим тренуцима несмиреног жалости остављамо за најближу прилику опис живота, рада и значаја овог великог Србина, а сада се у најискренијој туги опраштамо с његовим земним остацима:

Због ом, учитељу! Вечан ти помен и слава!

МИРА

— НОВЕЛА —

написао

П. Ј. ОДАВИЋ

Небо је било превучено сивим, непомичним облацима. Под снегом, студеним покровом, изгледало је као да је читава природа заспала мртвим сном. Некадања весела, плодна поља, са којих се непрестано песма и циркут дизао, била су као преплашена и дрхтала су кад би и најслабији ветрић зашуштао у оближњој, оголићеној шуми, и повијао прерале стрњике. И оно мало знака живота што се осећало пољем, оне ране и таврани у својем тромом лету, крештање сврака, пиштање сеница, било је тако слабо, скоро болешљиво, да је намерника која би туда прошао невољно подсећало на последњи, бесвесни шапат самртника, и нејасна слутња спуштала би му се на душу.

На западу назирало се бледо руменило и сутон се почео да спушта.

У једној омањој кући у пољу, недалеко од града Н., у топлој соби седео је крај прозора младић један од својих двадесет и нешто година, и замишљен гледао на поље. То је био газда те куће, неки Ђура Станић, свршени великошколац.

До скора је у тој кући доласило само преко лета, за време школског распуста; али од пре неколико дана беше дошао да ту стално остане. Био је једини син у оца и дошао је, управо вратио се кући, да заузме место старешине, пошто му је отац пре тога умро. Код куће су га дочекале две удате сестре које су се ону и нашле у последњој болести његовој и сахраниле га. У очевој кући остале су и по сахрани да дочекају њега, свог једнинога брата, и да му се нађу у првим данима самоће и жалости.

Био је тужан тренутак када је Ђура ступио у кућу. Сестре су га миловале и љубиле као своје дете, јер су у својој жалости њега као најмлађега највише жалиле. Он ни матере није запамтио, па је сто и оца изгубио онда, кад му је тако потребан био. Осећале су да ће њих две икад лакше тугу подносити, јер имају децу, имају кућу, имају мужеве своје, ал' он... он ће бити сам, а неома је осетљив и пежан је син, то су оне врло добро знале. У кући је, истина, било слугу: два вредна и добра младића, и једна старија жена — баба Марта која им је већ одавно била у кући, и кућу водила у последње време; ал' икад сви су му они туђи па ма колико га волели. С тога, кад је већ дошао дан да се крену кућама својим, с тешким се срцем растадоше од њега, и при растанку напомену му, како би требало да се што скорије жени, јер знају да би му то исто и покојни отац рекао, само да је могао предвидети да ће га тако изненадно самог оставити у толикој кући. Он им на то није ништа одговорио, а кад већ беху отишле, ушао је у своју собу и дуго је и горко плакао.

После тога прошло је неколико месеци. Био је непрестано сам и тужан. Те тужне осећаје развијала је и одржавала у многом баш та кућа њихова, која је сама по себи била једна читава поема. Какви се све догађаји нису морали догађати у њеним зидовима, помишљао је он, а најразличније слике низале би му се пред очима.

На и тога зимског дана, седећи крај прозора, мислио је о својој прошлости, и с тога био је суморан и тужан.

Сунце је већ било село и мрак је почео бацати све гушће, кад се сталом, што је водила поред његове куће тамо на друм, појави нека женска прилика. Док је још била мало подаље од њега, није обраћао пажњу на њу, али после извесног времена погледа му се задржа на њој. Ишла је тако лагано, да му се чинило као да се и не миче. Њему то дође чудновато и с удвојеном пажњом поче је посматрати. Била је сиромашно обучена, глава јој беше увијена у шал, на ногама јој беше стара обућа, преко једне руке имала је завежљај, а обе паке биза је скрила у крајеве од шала који јој беше унакрсно везан преко прсију.

Кад је била према његову прозору стаде као да размишљане о нечем, па онда приђе једном дрвету, наслони се на стабло његово, лицем куће окренута. Њега није видела, јер је од хладноће била згрчена, а поглед јој је био оборен. Још док се приближавала његовој кући, чуо је и лавеж својих паса који су се придруживали осталим псима, што су је редом испраћала поред својих дворишта; али кад се она заустави пред кућом, један његов пас истрча на вратнице, и лајући поче се облетати. Он је знао да тај његов пас хоће и да уђе, на једно с тога а друго што је био потресен неком бедном појавом, брзо отвори прозор и викну пса. Пас одмах умуче, прати се, па кад је прошао кроз вратнице поче поново да реже. Тад и она диже главу и погледа га. Била је млада и слаба. Лице јој је било увехле и измучено, и ма да јој се уморне очи једва крену према њему, ипак тај њен поглед беше тако дубок и тако је нем много говорио, да њега у топлој соби језа прође, па не премишљајући даље викну бабу. „Марта", рече јој: „шапните Бога Вам, па уведате у кућу једно бедно створење које је ето на пољу, да не би испред наше куће скапало од зиме. Хај'те, хај'те, пожурите се"...

Кад јој је баба пришла, метнула јој руку на раме и позвала је да пође с њом да се угреје, видела је да јој суза капљу низ образе. Старици је то већ било сувише, па као је видела да је млада, ухвати је око паса и благо јој рече: „Хајде, хајде, дете моје, да се мало угрејеш, да се мало свестиш, јер ћеш пропасти ако и даље будеш ишла. А и ноћ је, куда ћеш тако слаба и сама?"

Не одговарајући ништа, она се полако крену и пође с бабом. Ноге су јој клецале, да се једва држала на њима, и сва је дрхтала као у грозници.

Кад уђоше, баба је уведе у кујну. Посади је мало подаље од огњишта, па онда и сама седе недалеко од ње; узеде плетиво које је лежало на столу, и које је једнако мало пре тога оставила, па поче плести. Више стола, окачена о зид, висила је проста лампа и бацала слабу светлост по кујни. Баба, бутећи, исплете читаву једну иглу, па онда, пошто је неколико пута, онако испод ока, погледала на сиротињу, као пакашла се и запита је: „Та си у град хтела, је ли?" — „Јесте" одговори ова, а вилице су јој још дрхтале. — „Да тражиш себи посла?" „Јесте". — „На њих могла даље, није та њима дала? А кад си пошла од куће?" — „Ја немам своје куће" одговори она и обори поглед.

Баба је погледа: „Зар никог свога немаш? Сироче си, је ли?" — „Нисам сироче" одговори она: „живи су ми родитељи."

ВЕЧЕРЊА МОЛИТВА (слика Ф. Милеа).

Баби тај њен одговор дође чудноват, па пошто остаде мало замишљена, запита је: „Немаш су ти родитељи стари и сиротан, па не могу да те издржавају?“ — „Нису баш ни стара ни сиротан.“ — „Па чудо си онда отишла од њих?“ — „Тако је требало да буде.“ — „А одакле си?“ — „Из далека.“

Баба ућута. Наже се над рад и поче премишљати. Пре свега, та туђинка сиротиња, просјакиња, радница... шта ли је? дође јој сумњива, и за то с неповерењем поче гледати на њу.

„Ко зна, какво је то створење“ мислила је: „које поред живог оца и матере тумара тако по снегу. Стала пред кућом, згурила се, направила се као да се мрзне од хладноће, удесила да је господар види, па да је, дабоме, као сваки милостив човек, пусти у кућу да се мало угреје; па сад, кад је све то лепо постигла, разгледаће кућу, видеће где шта стоји, где су врата, где прозори, где је слаб зид, па ће после опет сасвим мирно да оде; а ми, ми ћемо после неколико дана несумњиво имати лопове у кући... То је, никако друкчије! Њу је морала нека лоповска дружина послати. Чули јемачно да је ово богата кућа, па к'о веле биће пара као кише. А, дабоме, ако им се у томе негде успротиви, они ће га...“ Ту баба у мислима као пренуте руком преко гркљана, што је требало да значи, да ће лопови тога који им се буде успротивио, и заклати; и опет онако испод ока поче погледати на сиротињу.

Она је и даље мирно, скоро непомично седела. И како јој је поглед био оборен, то је баба могаше посматрати и да је она и не примети. И јемачно с тога, што је непозната тако жалосно изгледала, што је дуже гледаше, баба је све мање веровала својој тако брзо никлој претпоставци, да је она члан какве лоповске дружине. „Не, не нарам се: није могућно да је ово слабо створење тако покварено,“ мислила је даље баба, и дође јој жао што је тако што могла и помислити. „Она, вида се, има својих мука; али зар мора за то бити рђава? На баш и ако је оставила и она и мајка, ко зна за што је она то урадила?! Никоме није стало до тога да се драгољубно мрзне као што се она сто мразула“...

Та је мисао поново разнеси према непознатој.

— Како ти је име? запита је.

— Мйра, одговори она.

— Где, како необично име! А колико ти је година?

— Сад ми је пуних двадесет.

— Не би човек рекао, продужи баба: Изгледаш много млађа. А зар ти је још хладно, кад се тако грчиш?

— Није, мало сам се угрејала.

— А ти онда скини тај шал с главе. Сад смеш ближе пећи огњишту. Хајде, угреј се још мало, па ћу ти онда дати да једеш, јело ће те још најбоље угрејати.

— О, и ја мислим, рече сиротиња. Верујте, од јутрос ништа нисам окусила. — Рекавши то послушно скиде шал с главе, па онда из оног запешљаја што је носила, извади чешаљ и мало зачешља косе.

— А ти онда ходи; седи за сто, па ћу ти одмах дати да једеш. — Ту баба извади из једног орманчића нешто меса и сланине, одсече велико парче хлеба и стави пред њу.

— Ето ти, па се прихвати мало. Само немој нагло јести, једи полако; па ако ти буде мало ја ћу ти још дати.

Кад Мйра седе за сто и поче јести, баба је с удовољеном пажњом посматраше. Тек кад скиде шал с главе, баба виде колико је лепа и нежна, и како мало личи на обичне радинце и слушкиње. Руке су јој биле мале и чисте као у какве господске кћери, а руке јој дотле није могла видети, јер их је Мйра непрестано држала у шалу. Кожа на врату била јој је бела и нежна као у детета, а плава коса чиста као да је била прана у очи тога дана. Имала је високо, наметно чело; обрве су јој биле као уписане, а очи тако благо гледале, и у опште тако је мало личила на радницу, да се изненађена баба не могаше уздржати а да је не запита:

— Ти не служиш одавно, је ли? Од скора си пошла у службу?

Кад је то запитала Мйру, за бабу се није могло рећи да је почела поново сумњати у њу, јер лепа глава Мйрина и њене мале и нежне руке изненадиле су је, и она је, као што би у осталом и свака друга на њезиној месту, била веома љубопитна да што више сазна о њој, па је за то и питала тако.

— Од скора: тек је месец дана, одговори Мйра.

— На ти се ту, где си служила, јемачно није добро, па си пошла да тражиш боље место, продужи баба: И ја мислим да ће ти у граду бити боље. Град је велики, па можеш наћи посла какав год хоћеш. А какав је управо твој посао?

То питање као да мало збуни сиротињу.

— Па... ја знам да кријем, знам да шијем, да везем, да плетем, па онда... па онда добра сам куварица, а мислим да би била и добра собарица, и за то бих највише волела да ступим у какву добру породицу, где бих драгопољно све кућевне послове радила. По природи таква сам да бих се саживела са каквом добром породицом, да бих их све волела као да су ми рођени, и да бих све што је њихово чувала и пазила као да је и моје.

Говорећи то помало је јела.

У том врата се од кујне отворише и уђе господар, младић који је до мало пре седео крај прозора мелихоличан због тужних успомена. Седећи у својој топлој собици, у мислима је пратио оне снажне напрегнуте који су некада пуни енергије живели у тим истим зидинама и радили земље своје молећи се Богу, искрено верујући у њега, јер веру њихову није зрачила ни најмања сумња, — а којих више нема. Њих је, дакле, било само за то да буде њега, нестало их је да би њему места учинили. Али то је и сувише места за њега. Он је слаб, он се боји толике одговорности, јер осећа да нема у себи оне потребне мушке одлучности својих предака.

Скептицизам новог друштва, као и у многим другима, и у њему је био покидао све оне здраве клице што их је био наследио од својих старих, и сумња га је тако рећи спутавала.

Кад је после тога мрак сасвим пао, њега поче и неки страх да обузима.

Мйра је седела за столом и довршивала оно парче хлеба. Кад чу да неко уђе, осврте се, па како њега угледа одмах се диже.

Он за мало застаде. Онако на први поглед, без сумње, учини му се невероватно, да је то она иста просјакиња, коју је мало пре тога гледао како погурена и изнемогла дрхти од зиме.

— Чија си ти, и куда си пошла тако сама ноћу? запита је, а у души роди му се сумња: да се с њом мора нешто необично дешавати.

Она му одговори исто што и баби.

— А јеси ли била који пут у граду?

— Нисам.

— Па знаш ли, да ће за тебе младу, младу и лепу, додаде промењеним гласом, бити много тешкоћа у великој непознатој месту?!...

— Ја то добро знам, одговори она, али шта да радим?! Треба ми живети. Никога свога немам, па ако сама себи кору хлеба не зарадим, нико ми неће дати.... Ви сте били добри па сте ме примили у своју кућу, и, ко зна, можда ме избавили од тога да се ноћас не сурвем на другу и да ме пси не поцепају.... То не би сваки урадио.... У осталом ја не бих до овога дошла да нисам имала рђавог сапутника. Два дана путовала је са мном једна девојка мојих година. И она је такође пошла овамо да тражи себи посла. Била сам се здружила с њом и младић и баба били су, сваки на свој начин, потресени њеном кратком причом. Баба је у њој жалила сирото дете коме је било суђено да се, остављено само себи, потуца од немила до недрага и испашта сву горчину таквога живота.

Младић пак био је више потресен самом њеном појавом. „Ова девојка није радница“ мислио је: „то се по свему види. Само шта је? Зашто неће да каже чија је и одакле је; зашто то крије?... Ко зна, можда су је од куће отерали, можда је учинила какво рђаво дело!... Ал' она изгледа тако добра, племенита; погледај јој је тако благ....“

Те мисли и оне што је премишљао тог вечера седећи крај прозора учионице, те, и не премишљајући много о свом предлогу, предложи јој да, ако хоће, остане код њега.

— Видиш, рече јој: баба је већ остарела и тешко

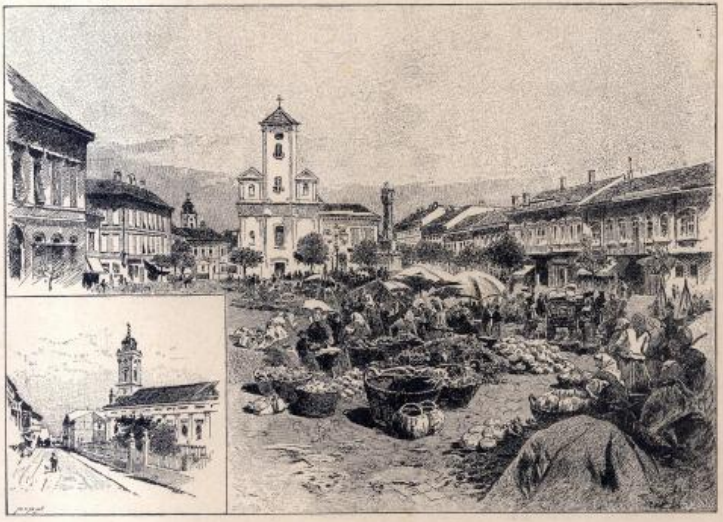

ТРГ У НОВОМ САДУ

с тога, што је њој, како ми је причала, грађ био познат. Али парала ме је. Два дана и две ноћи претварала се и ја сам јој веровала, а ноћас, ноћас ме је и покрала. Однела ми је и оно мало пара и хаљина што сам имала, тако, да ми је остало само ово што је на мени.... То ме је јако потресло, па како ме је била срамота просити, то сам скоро трчећи пошла само да за дана стигнем у град, да бар парче хлеба себи зарадим. Пошла сам читавог дана; али недалеко од ваше куће снага ме сасвим издаде. Изгледало ми је да ми се крв у жилама почела леденти, и ко зна шта би било са мном гладном и премореном, да ме ви нисте примили....

Све то изговорила је на такав начин и таквим гласом да се није могло сумњати у истину њених речи.

јој је да сама свршава све кућевне послове, — нису јој више године за то. Остани, па нека њој помагата.... Код нас ти неће бити рђаво. Хоћеш ли?!...

— О, зар ме још питате? рече она.

— А ти онда остани, продужи он, и на ту помисао обузеше га осећаји неког задовољства. „Та добро чиниш“ мислио је: „и твоја стари волели су сиротињу, па треба и ти да је волиш.“

Али тога мањевља није била и баба Марта. Ма колико да је жалила Мйру, чинило јој се, да је то сувише лакомислено од њеног младог господара, да тако, без икаквог размишљања, прими у кућу непознато лице.

Како је баба била и сувише простодушна и поштена,

то није могла те своје мисли прикрити и Мára их је одмах учила, па с тога, кад остадоше саме, рече јој:

— Бојим се, да ви не мислите добро о мени, да ме не држите можда за рђаву, али уверавам вас, да нисам рђава. Причекајте само мало па ћете се уверити.

На онда, пошто баба ништа по одговори на то, додаде: Ја нисам научила да тако говорим о самој себи, али видите, бојим се, да ми ко има због мене непријатности.... Нарочито би ми било жао да ви будете нерасположени....

— Добро, добро, рече баба мало љубазније и као верујући јој. Видећемо каква си. Само хоћу ово да ти кажем: ако будеш добра и на свом месту, ми ћемо те пазити и бићеш ти добро; али ако мислиш да не можеш бити добра, вредна, послушна, поштена, једном речи: де војка на свом месту, а ти одмах иди на му кажи хвала и иди од куда си дошла... Ето ти, додаде после кратке почивке: па се сад управљај.

— Добро, сасвим мирно одговори Мára.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

КАСАБАЛИНКЕ

МОМ ЈАРАНУ, ДОСТУ И АБАБУ

Ј. Бабић.

Нисмо истом од лани јаранн
већ се знамо одавна, из ближа,
од лонтања, кликса и пирића.
Стог големи сад ти замет спремиш',
да прекидаш „Касабалинке" ми...

Имена им ич нас се не тичу:
ти ћеш јасно анлисат причу:
кад се слетиш, како по смо, чили,
по каздуге дане лаф лафили,
по каздуху зидајући куле
и ружења установе трули;
их комшије на мухабет звали,
на по гдекоим мачку раздирали,
св'јету капу пили и кројили,
и максузи још по једну пили;
из одали по карапиљ-мах'ли,
скидисали и ашиковали
и фесове на нос намицали;
кад ти паше на памет пиг таше,
гдје ми мисли ничу и замичу,
ти ћеш јасно анлисат причу!

1. Бевша.

По често сам пропо оном чадом,
погледајућ у пенџере крадом,
да ји видим — барем до појаса...
Ал ни Бевше, ни од Бевше гласа!
Ни пиља се ништа са сокака
од пеџиних густих мушебака. —
Ама јучe жеља ме превуче,
те кроз слабу провирим тарабу:

Под дозама за берђефом сикла,
чем-чемрић истом испочела.
Виде јој се руке и терзуке;
у шалваре сакрили се краци;
ини плећа јој паши ушлетиваћи,
поспучила помаоке праве
(од косе јој ни види се глава);
засукала уз руке рукаве
(пеклк су јој руке од рукава);
па по платну везла грану златну,
пришла је тиштиром и свилом,
вола иглом одоздо и доли,
ко да проли „воли, ил не воли".

А за у мал што с ума не пиеш',
гледајући у јечермиг пеџ:
испод брата пуно цпрезата,
по појасу ситно окерата,
уз керицу шкрит сува злата,
с обје стране изведене гране;
па се спуча једна с другом страном
су три пуда под јечмиком самом.

Гледам у пу ко маче у жижак
а жеља ми жељу пазлива,
и сто жеља истога трзкутка
у једну се пусту жељу слива:
отпучит јој пуда од плика,
макар умро за пе-шест декика!

2. Бисера.

Нешто ми се у махали причу:
абабиље амелом је пичу.
— Извпвада, пошље чоп немана,
сретосмо се ја и Бисерана.
Ја, каква је, допанруда рана!
Има сјајна оба ока врана,
има пгпне руке ко сомуне,
и на обје руке пеликоуке;
у руци јој седеф-елипсана,
прељева се у сви седам боја,
по седефу перје тице поја.
Ал с' ни видн од чембера густа
ни солуфи, ни лице, ни уста...

Игро очи оборила доли;
а ја пред пу стадох, ја замоли':
„Ну, дина ти, тај чембер одгрни,
да те видим, ти, амелу црни;
јами лашмак, то је само шала —
ја ти знам још док си била мала!"
— Без р'ечи се цура размотала
од чатиње до жутих фирала.

Кад је свлачих, ћешпу од уиноса,
у пола се, болан, банидиса',
стиже ми се у грељаву сана,
ко кад вих се напио чезапа;
и ни знадох, кад крај мене мину.
Ма, гледајућ за њом у дањину,
и нехоте мисо ми се оте:
„Абабиље имају зоз право!
Вели амел, ама ко га створи?
Да л пос драги, да ли црни баво,
за ли неко од њих оба гори?!"

3. Јазмина.

Кад је видим, ништо се застидим,
муку мучим, ког јој се прикучим:
пламеници пију ми уз лице,
уз обраве трнци подилазе,
на се чисто топим од милина;
— асли ми је мила Азимина....

А и она ништо дише брзо,
и њезини образи се пламе,
кадгода се примакне уза ме....
Ни ке пити, да сам јој омрзо.
— Вала, пала, и тако ми дина,
асли мене воли Азимина!

4. Алмаза.

Што си ми тако карли, Алмасп,
нзог те двпзе-три пизеле власи?
Ах, вала, вала, и сузе бришеш!
— Ех, срмо моја, биле њих више,
биле ко у мог богата грива,
пошалах, само нек си ми жива!

Ни чупај косе, ни чупај бона,
још си та љевша од својих кона.
Ни чупај, ја'на, кад не помажеш!
Зар не знаш, како шех један каже,
„Кад ти се пека длака појави,
ти је остави с миром у глави,
а не чупај је, нека, нек вири —
јер мјесто једне пикну четири!"

Шта ти је стало?! Знаке се, ко си,
кад ти и бсар легне по коси,

КАД ТИ КО ПАСНАЛ ПО ГЛАВИ ПАНЋ,
КАД ВИЂИШ ВИШЕ Б'ЈЕЛЕ ПО ПРАНЕ,
НА КАД НЕ МОГИШ КИЋ ДА ПОМОГНЕ,
НИ ОРАШЧИЋИ НИ КАРА-БОЈА,
ТЕШАЋУ ТИ: „ЛЈЕМЋЕЊУШКО МОЈА!“

5. Кàза.

УХ, ПОЋРИ СЕ, НАЗО, ОЧИЈУ 'ТИ!
ЖАЛИ МИ СЕ У ТЕ ПОГЛЕДУТИ:
ЈАЗУЋ, ЈА'НА, ШТО ВРЕМЕНИТОСТ КВАРИ,
— ЗА ТОБОМ ЋЕ ГИЊУЛИ ВЕКАРИ!
НОС И ЧЕЉО, БРАТ И КОСЕ СВИЛА,
УСТА, РАЖЉУВ, ПОДБОЉАК И БРАДА,
СВЕ ТИ ПРИЧА, ДА СИ ДИВНА БИЛА
БИР ВАКТИЉЕ, ДОК СИ БИЛА МЛАДА.
АЛ НЕ СЛАВИ ТИЛИСУМИ ПРАВИ:
В'ЈЕЛЕ РУКЕ, ОБЛЕ, ОКИВИЊЕНЕ,
И ОБРВЕ ДАКО НАВЧЕНЕ,
И ШЕЋТАВСКЕ ОЧИ ТИ У ГЛАВИ.
ТОГА ТРОГА ЗАШМАК НЕ УВИЈА,
НА ХЕСАПИ СВАКА АЏАМИЈА,
ДА СЕ ПОД ТА ТРИ ЧОВЕ АРШИНА
КРИЈЕ МАКСУМ ОД ПЕТНЕСТ ГОДИНА.
И ЈА СЕ ЗА ЧАПКУН-ОДОМ ТВОЈИМ
ОБАЗИРЕМ, ЗАСТАЈЕМ И СТОЈИМ,
— НА КАКО ТИ „ДАМАЈ, НЕ ВИХ КАЛО:
УХ, ПОЋРИ СЕ, ОЧИЈУ ТИ, НАЗО!

6. Шѐмса.

ЈА САМ, ШЕМСО, ОТКАКО СЕ ЗНАМО,
ЈЕДНОМ ЏАДОМ ПРОХОЂИО САМО.
А ДРУГЕ САМ ОБЛАЗНО ПУТЕ,
И ГЛЕДАО, СВЕ ДА ГЛЕДАМ У ТЕ;
НА ВИХ ИСТОМ КАНО РЕШЕЏИЈА
РАЗМЕКШО СЕ, ИЗ КО РА'Т-ЛОКУМЕ,
КАД БИ КАДГОД ИСПОД ТИХ ПОВИЈА
ПОГАЂАЛА УМИЉАТО У МЕ;
КАД ДРУГАМО ГЛЕДНЕЊИ, МЕНИ КРИВО,
НА ВИХ ОНДА ЧЕСТО ЗАШТИКИВО:
ИМА ЛИ ТИ КО МЕНЕ ДРАЖИ?
ДИВА ТИ, ШЕМСО, КАЖИ!

Беч, 1900.

АМА, ШЕМСО, ТО ЈЕ БИЛО ДАВНО. —
ГОДИНА СЕ НАМИРИЛА РАВНО,
КАКО НИШТА ГОВОРИЋИ НИСМО,
НИ ПИСАЛИ ЈЕДНО ДРУГОМ ПИСМО,
КАКО ЈЕДНО ДРУГОМЕ НЕ РЕЧЕ:
„СЕЋАМ-АЛЕК“, А НИ „ДОБАР-ВЕЧЕ“,
КАКО ЈЕДНО ДРУГОГА НЕ ТРАЖИ . . .
А ЗБОГ ШТА, ШЕМСО? КАЖИ.

ДА Л ДУШМАНИ ПОЗАДОШЛЕ МЂИЋ
СРЕЋНИМ ДЈЕЛОМ ТИЦАМА НА ГРАНИ,
ПА ГАТАЊЕ И ЧИЊЕЊЕ ЧИНИ?
ИЛ ИХ МИЛИ РАСТАВИШЕ ЊИНИ
ИЗ НЕКАКВИХ ЋОРАВИХ РАЧУНА,
ИЛ ЈОШ ДА ИХ ПЈТАЏУ ИЗ КЉУНА?
— СВЕ ВИХ САТРО, ПИТОГОД ИМА ЖИВО.
ТОЛИКО МИ ЈЕ НА САН СВЈЕТ КРИВО;
СВЕТЕКИ СВ СВЕКОЛИКОМ ЊЕМУ,
СКУПНО БИХ ОРДИЈУ ГОЛЕМУ:
У ДАХИРИ ЧИТАВ МИЊЕТ ВРАЖИ —
САМО МИ, ШЕМСО, КАЖИ.

АЛ ЧЕМУ ВИ И ОВИ ПРОПИШТО,
ШТО НАМ ВИЈЕ НАТРУНО НИШТО?
НЕК ЈЕ САМО ОНОМ ПРЕМА ГЛАВИ,
КО НАС ДВОЈЕ РЂЕДОЉИ, РЂСТАВИ;
ЗБОГ ВЕКА ЋУ СКУПШТИ ДАХИРУ,
НА ЈЕ ВИШЕ РАСТЕРАТИ НЕ ЋУ:
НЕК С' ШЕЋТАВИ ОКО ВЕКР ОКРЕКУ,
НЕК ВИ САЋА НЕ ВИДИЋ НА МИРУ;
НЕК ЗНА АРСУЗ, КО СЕ С ЊИМЕ КАВЖИ!

САМО ГА, ШЕМСО, КАЖИ.

АКО Л ВИСУ КРИВИ ДРУГИ САМИ
У ЧИТАВОЈ ОНОЈ ЗАВРЗАМИ,
ИМА Л ШТА КРИВИЋЕ ТЕБИ ТЕБИ,
ОНДА КРИКОМ ПО ЉЕДУ ЗАГРЕБИ:
ДА ТК ВОЗИМ, ЛЕПШЕ-ЧАМЕ ВИТИ,
И ДА ЋЕМО ВИТКАХ УЧИНИТИ.
НА ТО ЧУВАЈ КО ОЧИ У ГЛАВИ,
ЉЕД УЛАДИ, ДА СЕ НЕ ОТЕРАВИ,
ЈЕР, ЗАПАМТИ: ВИР СЕ ЗАГРЕБ ЗВРШИЋЕ,
ОНИ ЧАС ТЕ НЕ ЋУ ВОЉЕТ ВИШЕ!
— АМА ДА ТЕ ЋАВДИ НЕ НАВРАТЕ,
ДА МЕ ВАРАШ, КАД СЕ ОДГОВАРАШ,
ЈЕР ПО ЗАКУ СВЕ СЕ ТАЈНЕ ЧУЈУ.
КУКУ, ЈОМЕ, ОНДА ЉЕАДЈОМЕ!
— — ТИ МЧ ЗНАЈЕШ ТАЈНЕАТ И ХУЈУ.
А ЗНАШ, ЈОГЕ КАКВЕ СУ У ЛАЖИ,
СТОГ ПРАВО, ШЕМСО, КАЖИ!

7. Милѐша.

ЗНАШ, МИЛОШО, — ИСПА ВИЈА МАЛА —
ЗНАШ ЛИ, КАД СИ — КАКО НИ ЕИ ЗНАЛА! —
У НАРАМЕР МОМ ОБАМИРАЛА?
ЗНАШ ЛИ, КАД СМО ЉУБИЛИ СЕ Н'ЈЕМЋЕ,
ОД НЕМОЋИ ДОК НЕ ЗАДРИЖЕМО?
— КОЛИКО СЕ ВОЉЕМО НАС ДВОЈЕ,
ЈА ВИ ПОНАЛТАЊЕ ТАЈНЕ СВОЈЕ
ИСПРЕД ТЕБЕ ВИСАМ КРИВО —

ФИТМИЈО!

ЗНАМ, КАДГОД СМО ВИЛИ ЗАГРЂЕНИ,
И ТИ СИ СЕ ЗАКЉАЊАЛА МЕНИ:
ДОК ТИ В'ЈЕЛА ЦВИГЕРИЦА ДИШЕ,
ДА ВРЕЗ МЕНЕ ВРТ НЕ МОГЕШ ВИШЕ.
НА САД? ЗАР СЕ ВЕК ЗАВОРАВИЛО,
ШТО ЈЕ ВРЗО МИЛО НЕКАД ВИЛО?!
АСЛИ ТИ ЈЕ ДРУГИ МИО —

ФИТМИЈО!

А ЗНАДЕШ ЛИ, КАД СМО И ЈА И ТИ
ЈЕДНО ДРУГОМ ОБЕКАЛИ: ВИТИ
ЈЕДНО ДРУГОМ СВЕ И СВА НА СВ'ЈЕТУ,
КАНО ПРВИ ЉУДИ У ЏЕНЕТУ?
ДА ЈЕ СРЕЋЕ, ТАКО МИ МЛАДОСТИ,
ТВОЈЕ ОЧИ ВИЛЕ ВИ МИ ДОСТИ,
ТВОЈЕ ВИЋЕ МЕНИ РАЗЛО ВИЋЕ,
ТВОЈЕ КРИЛО СВЕТИЊА ВИ ВИЛО!
АМА ТЕКИ, БЕЋЋЊМ, ДАНАС НЕ ВИ
ДОСТА ВИО ВУЋЂК ЦИО —

РОСИЈО!

Е. d.

ЧУЧУК-СТАНА

БИОГРАФИЈСКА ЦРТА

ОД

† ЈОВАНА ЂОРЂЕВИЋА

(СВРШЕТАК).

V.

Стана је живела у Хотину до 1842., више од двадесет година. Сестра јој Стојиа, удовица Петрова, преуда се међутим за Неделка Спасојевића у Букурешту, где је и умрла око 1838.

Из Хотина се одсели Стана са својом и сестре Стојие децом 1842. преко Цариграда у Атину.

Још у почетку грчког покрета позајмила је Стана Хетерији знатну суму новаца, тековину прзога свог мужа Аџук-Вељка, на 30000 дуката. Те је новце тражила Стана од грчке владе, и добила је одговор, да јој се не може платити у новцу, него ће се предложити скупштини, да се њој и њеној деци даде пристојна накнада у земљи. Стана је и умрла, чекајући узалуд, да се овакав предлог пред скупштину изнесе, а кћи јој се још и сад нада, да ће та ствар пред скупштину доћи и повољно се решити.

Место те накнаде одобрена је Стани као Јорговој удовици пензија од 145 динара месечно, коју је до смрти уживала. Оба њена сина, Милан и Александар, постану „почасни“ потпоручници у грчкој војсци.

Горка школа живота, кроз коју је Стана још у својим младим годинама прошла; двадесетогодишње становање њено у Хотину и чести саобраћај са многим истакнутим личностима; свест да су јој оба мужа била први јунаци у српском и грчком роду и да су обојица славно погинули у одбрани свога народа; а уз то разне дужно-

сти и бриге породичног живота скончане са ватреном жељом: у својој деци отхранити пријемнике очиних пријама и осветнике његове јуначке смрти; — све то скупа јако је утицало на развитак и душевни преображај ове напредне жене. Од опаке Амалоне постаде озбиљна, достојанствена матрона, од јуначког девојчета свесна, непоколебљива патриоткиња. Срце јој и сад беше пуно топлине, али са мање бујности; душа јој беше онај исти драги камен, само искуством и културом углађенији. У Хотину је научила грчки читати, писати и говорити, а осим српског и грчког говорила је још и руски, пољски и румунски.

VI.

Кад се Стана 1842. преселила у Атину, онда је краљ Отон већ у велике владао сам, али је уз њега још једнако била немачка влада, и скоро сва важнија чиновничка места беху попуњена Немцима Баварцима, који су Грчку као своју „провинцију" сматрали и по њој се разметали. Њима су Грци били сурови, дивљаци, неспособни за више духовни живот, па наравно и за државну управу. Није се чудити, што су Грци омрзли на своје „културтрегере" и што су желели том несносном стању крај учинити. Незадовољство је расло из дана у дан.

Стана се с породицом настани у Хрисовергиној кући. У суседству је становао Јања Коста, стари капетан из рата за ослобођење.

Општа струја незадовољства повукла је собом и Стану. Она је за то имала и личних побуда. Оно што је грчка држава њој и деци њеној на уживање одредила, била је врло незнатна и крајње несразмерна накнада за оне жртве и губитке. Удовица првог грчког јунака живела је у престоници са 145 динара месечно у великој оскудици са својом породицом.

Али осим овога беше нешто, што је Стану још већма тиштало. *Она је желела, да се у Атини подигне скроман споменик Јорђаку*, и та јој се жеља никако не хтеде испунити.

У лето 1843. била је на аудијенцији код краља Отона, по свој прилици због тог споменика. Дошла је кући раздражена и незадовољна. Том је приликом пало и крупних речи.

Мало за тим био је чувени *Септембарски устанак у Атини* 3. септембра 1843. На челу устанка беху Калергис, Макријанис и Метаксас. Циљ устанку била је: да се странци (Немци) поступљају из државне службе, да се постави народна влада и да се сазове народна скупштина која ће израдити земаљски устав (синтагма).

Разумном руковођењу Калергиса и патриотизму грчке војске, која је одмах уз народне жеље пристала, има се поглавито приписати повољан успех тог народног покрета.

Али се у почетку није знало како ће ствар испасти. Бојало се да ће до великог сукоба доћи и да ће силна крв потећи.

Суседна кућа Јања-Костина беше једна од оних, где су се добровољци скупљали, где им је оружје дељено и фишеци раздавани.

Оба сина Јорђаћева била су међу првима, који се у добровољце уписаше. Стана им то није кратила. Као што некад чињаше спартанске мајке, отпратила је и она оба своја сина и старијег сестрића међу устанике. Сваком је дала свој матерински благослов, свакоме је обесила по једну амајлију око врата. *„Мико"* — рекла је своме сестрићу обесивши му око врата крст који је некад Ајдук-Вељко носио, — *„будм уз моје синове, над добе до окршаја, а особито ми гази Милана, и не одајај се од њега, јер он је и сувише жесток. Ако падне рањен, чекај да га склоним с пута на страну, да га не погазе. А сад хајд' у име божје!"*

Тако је Чучук-Стана испратила оба своја сина, обе зенице своје. А зар се друго што и могло очекивати од Ајдук-Вељкове и Јорђаћеве удовице?!

VII.

У пролеће 1845. задеси Стану највећа жалост. Немила смрт покоси јој сина Александра у цвету младости.

Овај страшни удар необично је потресао нежну мајку. Сви се бојаху, да њен снажан дух не клоне под теретом ове грдне туге!

На погреб се искупила толика пратња, какве нова Атина до онда још није видела. Од свуда се стекло мало и велико, да ода последњу пошту Јорђаћеву сину. Непрегледна гомила прекрилила беше све околне улице. У кући само све просторије беху испуњене отменијим светом, вишим официрима (негдашњим ратним друговима Јорђаћевим), многобројним свештенством, великодостојницима и нижим чиновницима, угледнијим грађанством и многим отменијим странцима. Међу осталима беше и стари Маврокордато, некадашњи борац за слободу Грчке и председник прве народне скупштине у Епидауру 1822., и до скора председник министарског савета. Међу свештенством видео се и Поликарпо, архимандрит руске цркве у Атини, који беше дошао на пратњу са својим певчацима.

Стана је седела у другој соби. Пријатељи њена задржаваху је, да не пријави одру сина свога, да је прилор тај још већма не растужи.

Време дође, да се тело на гробље понесе. Стана се дигне. У руци имађаше мален јастучић од зелене свиле. Она пође у другу собу. Пријатељи је стану задржавати.

— „Хоћу да се са својим сином опростим. Пустајте ме к њему."

Глас јој беше тих, достојанствен. Сви се уклоне на страну, а Стана приђе столу на ком јој је син лежао.

Лице јој беше мирно. Ветар туге беше већ преко њега прелетео. *Мати* је своје јаде већ изјадала, а сад је на *јунаковину* дошао ред да проговори.

Мртва тишина настаде у соби. Сви погледи беху управљени на мајку.

„Сине" — проговори Стана гласом који није ни мало дрхтао — *„ври овом растанку требало би да поновим јарак од своје мајке. Али мајка нема никога да ти даље у своју сиротињу; него ће ти дати оно, што јој до сад беше највеће него благо. Ево ти* — и с овим речима маши се у зелени јастучић — *ево ти прамен косе твога оца, који је наврао себи гроб у главном јарку, а мене ово посла, да му калнод подигнем гроб у слободној Грчкој! Врати му, сине, натраг овај прамен и кажи му, како су неблагодарни Грци према онима који су им слободу извојевали; кажи му да Јорђаћ још нема свога гроба у слободној Грчкој!"*

С овим речма метне Стана онај прамен косе своме сину под главу.

Није могуће описати дејство, које је она пресечавала беседа произвела. Не, ово није Јорђаћева жена ка-

зала; кроз њена уста је проговорио геније Јеладе, проговорила је пробуђена свест јелинског народа. Свак се осећао поражен овим јавним и заслуженим укором.

Беше то свечан, узвишен тренутак. Кроз дубоку тишину чуло се само по гдекоје тихо јецање.

У соби се находило неколико грађана са острва Керкире (Крфа).

Један од њих приступи Стани.

„Госпо, — рече јој — не дај да ова драгоценост оде под земљу. Дај нам тај прамен, или ма и најмањи део од тога прамена, а ми ћемо подигнути Јорговој достојан споменик у Керкири!“

„Хвала вам, пријатељи, на тој лепој понуди! Кад Јорго̀ве није заслужио гроба, не треба га ни тамо!“

VIII.

Стана је била мале раста, с тога су је Турци и прозвали „*Чучук*“ — то ће рећи „Мала“ — Стана. У младости витка, у старијим годинама била се прилично раскрушала, али јој је лице и онда било лепо и чисто.

Имала је звучан и пријатан глас. Милина беше слушати је, кад је певала српске песме, што је често и радо чинила.

У кући њеној највише се српски говорило, а сва су јој деца знала добро српски.

Беше је милостива срца, отворена духа, искрена, досетљива, волела је шалу и кашто би се у шали коме и подсмевула. Ведрина и веселост њеног духа није је никад остављала. И у беди и сиромаштву знала је наћи себи и

РАЗВАЛИНЕ ШТЕПАН-ГРАДА КОД БЛАГАЈА (сликао Ж. Аџудџевић).

И прамен се укопа с телом Александровим.

Ваши официри у пензији, нехадашњи ратни другари Јорговеви, носили су на рукама до гроба мртво тело младог јунака. Погребну песму „Свјати Боже“ и „Агиос о теос“ појали су најмлађе и грчки и руски певци.

Кад је пратња била близу краљева двора, изашао је краљ Отон са краљицом Амалијом пред пратњу, која је испред њих прошла. Тиме је и владалац одао последњу почаст сину Јорговеву.

Губитак сина био је последњи удар судбине у животу Станину. Њени дани теку од сада мирније и мирније, а година 1849. донела је вечити мир њеној напаћеној души. Умрла је навршивши педесет и две године свога живота.

својима утеху и задовољства. Често би у пругу своје породице уставала од сиромашног стола са хришћанском и философском изреком: „Ко је дао јучас, нека да и сутра!“

Пушком је владала као прави војник, гађала је у циљан врло вешто.

Срце је јако вукло за Србијом. Заклела се да види земљу рођења и детињства својега. Често би с децом говорила о Србији, о њеним рекама и потоцима, горама и дубравама, шумама и виноградима. Тада би јој се лице зажарило, очи би јој почеле ватрење севати и за часак би из ње проговорила Аџук-Вељкова Чучук-Стана. „Да ми је, децо, само још један пут у мом животу, да видам Србију и да поживим неко време у постојбини, где сам се родила и детињство провела, бих се, мислим, из нова

подмладила." — „А шта би онда радила, мајко?" упита је једно од деце. — „Наложила бих ватру у шуми," одговори Стана пола у шали, „па да се ни њој неће прасе, а ја да пекам и да пуцам за пиштоља."

И умрла је сиротица, а та јој се скромна жеља не могаше испунити. За такав дални пут требало је не само поље, него и трошка.

IX.

Милан, син њен, био је права слика свога јуначког оца. Он је походио своју родбину овде у Београду за време руско-турског рата 1853. Има још људи који га се из оног доба сећају.

Милан је био војник и патриота у пуном смислу речи. Био је јахач, да му се ретко могло пара наћи. Војевао је као добровољац на Криту 1866. Још пре тога кад је с Гривасом и Хаџи-Петром био на границ Тесалије, горео је од жеље, да се једном опште општи рат с Турцима. — „Да ми је дожити — говораше он — да ми одавде, а Срби са севера ударе на Турке, па да се тамо негде на граници састанемо и рукујемо, те да ми још из далека довикнем: „Добро јутро, браћо Срби!"

И он је умро некако пред први наш рат с Турцима, и не виде своју топлу жељу испуњену. Мир пепелу његову.

Кћи *Јеврасима* још жива. И она жели да дође у Србију, да види колевку мајке своје. Шаљ јој се ова жеља и испуни.

X.

С овим свршујем ове скромне цртице, посвећене спомену једне дичне, у своме народу мало познате Српкиње.

Вештије перо нека кадгод напише потпуни животопис њен. Она је то и заслужила.

Ја сам дотле и покушао ово неколико података, да се не изгуби бар оно, што се о њој још зна и памти.

У доба кад нас надри-култура од свуда пратисхује и дави; кад се заносимо за оним, што је туђе, а немарно скрећемо главе од свега што је наше; у доба кад људи почињу мислити, осећати и радити као жене, — време је да се разнеженом и кржљавом параштају нашем изнесе на углед жена која је мислила, осећала и радила као *човек*.

У доба кад је на вас, драге Српкиње, навалила туђа мода, туђ језик, туђ дух, туђа обичаји; кад вам се у млађане главе и млађана срца све већма и већма ушија слатки отров модерних француских романа; кад вам и *најмилији* јунаци и јуначке тих романа но који пут могу свучешње улити, но коју суву из ока вашег намамити: — мислим, да ми нећете замерити, што вам препоручим, да узмете у беле руке и ово неколико листића, да прочитате из њих *праве* патње и *праве* болове, који су на дичну сународницу вашу напаљивали, и с којима се она целог века свог јуначки и победно борила, па да њеним примером још за рана снажите и челичите своја нежна срца, да у време српског живота не клоните под првим ударима противне судбине, већ да се одважно и јуначки борите и побеђујете, као што је то и Стана чинила.

*

А сад мир пепелу твоме, прва жено, а вечити спомен имену твоме и у српском и у братском јелинском народу.

Српска те је колевка одгајала, а класична земља старих грчких јунака и мислилица примила је твоје утруђене кости у своја хладна недра. Твој се прах меша са прахом Милтијадовим, Аристидовим, Сократовим, — са прахом толиких великана јелинских чија ће имена живети, док је људског рода на овој земљи. Дивна те другиња у свеје доло прима!

Почивај мирно у тој светој земљи, у земљи културе и слободе, у земљи натопљеној обилном крвљу бораца и мученика за најсветије интересе човечанства!

Твоје име нека буде копча између два народа, који су погрешке прошасти своје дугогодишњим робовањем покајали, који имају сличну садашњост, а којима предстоји и срећнија будућност, ако их братска слога и љубав буде одушевљавала. Али ако би зла коб опет посејала међу нас семе раздора и неповерења, онда нека твоје име постане чаробни талисман, који ће нас опет измирити и на заједничку циљ упућивати. *)

Ј. Б.

*) Податке ове састављао ми је г. Михаило Сикојевић, рачуновођа Крал. Срп. Државне Штампарије, син Сеојне, сестре Станине.

АКВАРЕЛИ

IX

Покисле колибе мале, а из гаванк каде
Као змијица танка плавичаст дим се диже,
Сванула недеља света, а старц деда Тома
Клецалук и трескт телом до врха звоника стиже,
Над њиме облаци мутни, а доле у магли сиво,
Гробље и пуста земља и на њој дивљак сиво.

И старац замену звоно, а звук свечано, тихо
Ко талас заплива селом домек се о небе мале.
Људи се полажно крсте, а жене у чистом руху
Са децом моле се Богу кандило пред сницем пале,
А дека Тома лица, а звоно дрекнуло нечи,
Које му последњу наду до гроба испрати туче.

X

Мрачна лесева ноћ ... Дубока тишина свуда,
А под облаком мрачним ваздух се једва мичи,
И с пучем чуновн мали кд звезде по реци плове,
Рибари кацалуг мреже и један другог кличе,
А река студена пути кд витез старн седи
У својој немоћној руци кад оштрг нагу гледи.

А с чрна дошире песма: у њој су страховити гласи,
Кд да у тихој ноћи звоном на пожар зову;
Са оцалним страшним треском кд да се људови пуше!
Чуј, како пуда пламен у славом трнчаном крову ...
А затим звуци се губе, чуји се тише, тише,
Кд да струјкои ветар пусто згарнште врише.

XI

Мртво и пусто поље студена кишница квасн,
А трм опадци мувом црни се сред сухе траве,
Тамо чађава чергa, а ватра у њој се дими,
И веско чуји се жагор и црне сенуу се главе;

Ово дело је ушло у јавно власништво 1. јануара 2026. године.

А крај врачаре седи из села младић млади,
Старици пружио руку, а она у длан му гледи.

И тихим започе гласом, напрашивши обрве густе:
„Видим ли вранду ову што тврди длан ти рече,
То је путања страшна којом ти живот проће,
Свуда се очај, суза овди дубоко крије“...
И пала шапташе тихо, и младић све више плаче,
А киша крупнија осу и ветар дрвље јаче.

Д. Ј. ДИМИТРИЈЕВИЋ.

Ја и моји другови (Милан Кујунџић, Лука и Љуба Каљевићи, Живојо Марић, Милутин Гарашанин, Михаило Стајковац и други) били смо у петом разреду гимназије, и у најкритичнијем добу младости. У нама се душа будила али уз њу и анимални инстинкти. Не дајући себи рачуна о своме душевном стању сви смо осећали да се у нама води борба између наших и ниских побуда. Нико од нас није могао знати како ће се та борба свршити, нити ко ће се од нас приволети небеском а ко земаљском царству. Атмосфера којом су ђаци виших разреда гимназије београдске онда дисали, кругови друштвени у Београду, у којима се већина њих могла мицати, пре су слутили на победу земаљского царства. Осим „Читаонице“ код Саборне Цркве нигде за нас младе ђаке није било каквог

ГОРЊИ ТОК РЕКЕ ДРИНЕ (сликао Хуго Шарлемон).

К ЈУБИЛЕЈУ
СТЕВЕ ТОДОРОВИЋА

Ако се доиста једнога дана буде писала историја српске образованости у другој половини деветнаестога века, и ако би та историја помињала Стеву Тодоровића само као вештака сликарског, та би се историја огрешила и о Стеву Тодоровића и о српску образованост. На сваки начин ја бих се огрешио о човека, коме више но ма коме другом своме учитељу, пријатељу и другу дугујем, кад не бих народу српском поменуо да је Стева Тодоровић бар на два наратаја јавних радника у служби српске мисли имао дивна и благотворна утицаја, да је он, и не спремајући се за педагога и не мислећи то икада да буде, у самој ствари био један генијалан и јединствен васпитач. интелектуалног центра. Правог Позоришта није било, а позоришне представе добровољачких дружина, у којима сам и ја и по неки од мојих другова улоге примали, биле су испод сваке критике. У одсудноме моменту среће нас је дивно послужила.

Почетком школске године 1857/58 једно после подне искупало пет сати на се журно спремисмо да као обично из загушљиве школе јурнемо на чист ваздух на Калемегдану, кад Љуба Каљевић заустави целу школу да нам каже: да је онај Стева Тодоровић, који је пре годину дана онако лепо певао на концертима Корнела Станковића, сад наставио у Београду и да је вољан да обучава ђаке потпом певању. Нас неколицина (сви које напред поименце поменух осим Гарашанина) пођосмо с Љубом к томе учитељу певања. Сећам се и данас свих појединости те наше походе Стеви Тодоровићу. У анлији

„Распопове" куће на шанцу, неколико великих слезова са пурпурним и бледомодрим цветом. Под стрехом, која се на два стуба наслањала, мања сив Распопов Никола тргла некакву плаву боју на мраморној плочи мраморним коничним *стубићем*. Уђосмо у једну узану собу с једним прозором који гледаше доле на Саву и преко Саве на земунске винограде и преко њих на сивонпани протег Фрушке Горе. По зидовима, тапетованим неком крвавом хартијом, пуно слика. Једна новелиска слика неког красног стипца с пуном прседом брадом и са црвеним плаштом по плећима, зароби моје очи. У једном крају тргнуше нешто старији сни Распопов. Близе к прозору стајаше сликарски нацлон, на њему омалено платно, пред овим, са пастелом пуном живих боја, стајаше повисок, танкострук, виткпан млад човек, с узаним дугуљастим бледим лицем, с танким брчићима као да су од свиле, и густом црном косом која на позадини од главе беше расплетена тако да кажем у хиљаду коврчица. То беше тип једног елегантног Бечлије. Изгледао нам је тако необично, тако стран, тако отмен, и опет тако симпатичан. Уза штимовку и по њој нам отледаше гласове. Беше њима задовољан. Тада ја, добив на муку из школе до Распопове куће тај задатак од својих другова, запитах смерно и не без запињања, колико ће нам платити месечно за то што ће нас три пута преко недеље обучавати потпом певању?! Како се гласно и слатко насмејао Стева томе питању! „Нити тражите ви од мене какве плате, нити ћу је ја од вас тражити; певаћемо заједно рад свога заједничког уживања!" беше неочекивани одговор овог напредног човека. Изађосмо на шанац. Невидљиве силе растанаху на западу злато и пурпур да од њих начине копрену да њоме завију сриеку Свету Гору. Са шанца не гледасмо на запад који поче да развија сву зеленелност којом прати залазак сунца; гледасмо у овај прозор из којега знадосмо да стоји човек кога још не познавасмо, али од кога у првом тренутку нашег додира осећасмо да струји у наше душе светлост и топлота.

Да нас је Стева учио само певању, на би опет тиме стекао права да га ја и моји другови сматрамо за правог свога васпитача, за онога који нас је учио да у таласима од музике пливамо, да из њих излазимо окрепљени са душом чистијом и племенитијом. Али у скоро је његова радионица постала за нас права Академија за вештине, књижевност, за естетичност и морал. Ми смо му долазили у свако доба и по цео дан, рано у јутру и позно у вече. Стојали смо око њега, гледали га како ради, и слушали га. Никада он није говорио о каквим баналним, простачким или о стварима којих би чистота била сумњива. Био је весео, свагда бедар, пун досетљивости, пун духа, готов да се слатко насмеје. Никад и ни за тренут није примао на се улогу учитеља и педагога. Ја мислим да ни он сам није био онда свестан факта, да нам је постао учитељ и васпитач. Скупљали смо се око њега као око симпатичног старијег друга, који несравњено много више зна од нас. Радећи на каквом портрету или на каквој слици, он би нам је сам критиковао, говорио нам о коректности цртежа, о колориту; сетио би се великих мајстора у живопису, говорио нам о њима, причао би нам о карактерним особинама њихових радова. Па онда би од једаред узео да нам својим лепим и школованим баритоном пева најкрасније пијесе великих композитера, да нам о њима говори, и све то тако природно, тако неусиљено да је изгледало да ни сами тај разговор водимо. Једна милостива и срећна промисао постарала се да се ова наша самоникла Академија развија и да нас изводи на све више развиће са којих су се пањали све шири и светлији хоризонти. Почели су долазити к Стеви песник Матија Бан, професор реторике и поетике Ђорђе Малетић, филолог и естетичар Јошка Бошковић. Разговори оних песника и естетичара са једним тако високо и свестрано образованим вештаком, какав је Стева био, били су просто непроцењиво благо за нас младе људе. Сви су они опазили с каквом жудњом ми следујемо њиховим разговорима. Ми смо срећни били што можемо да слободне своје часове проводимо у таквој средини и у таквом друштву, и они су опет уживали радост у нашој неприкривеној радости, и без сумње још и већу радост коју сваки песник и естетичар осећа кад с песницима и естетичарима може своје назоре и своја душевна уживања да мења. Стева је тада узео прирећивати музикалне и естетичке вечери, на којима се певало и дискутовало по какво питање на књижевности и естетике. Још пре тих вечери он је нама, својим младим пријатељима, објашњујући Флаксманове илустрације к Омировој Илијади, готово целу ту епопеју испричао и осветлио. Не ретко нам је декламовао лепше партије из Шекспирових великих трагедија и обраћао нам пажњу на лепоте њихове. Тако рећи и нехотице он је постао наш мили и велики учитељ. Кад је већ и сам увидео тај факат, онда, да би заокругло наше васпитавање, он нас је почео учити и цртању и гимнастици. Тако смо ми од 1858. па до 1860. били срећни да бесплатно пролазимо кроз једну школу која је злата вредила, и којој ни пре тога ни после тога равне биле није.

Многи читалац овог мог написа може природно доћи на мисао да каже: „Према изванредној срећи вашој да такво дивног учитеља имате, ви и ваши другови као јавни радници тако сте мало своме народу дивног ниферовали!" Тај би прекор у великој мери био основан; али не са сасвим. И у колико је основан, одговорност не пада на Стеву Тодоровића. Он нас је задахнуо најчистијим идеализмом, љубављу према оном што је добро, лепо и племенито, жудњом да служимо своме народу. И ако ни један од нас није постао велики и славан човек, сви смо наше или нам постали јавни радници у служби отаџбине, а служили смо је тако да, каскамо себи, наш добри и племенити учитељ нема за што да се својих ученика стиди! Ја за мене лично могу да кажем: ако сам икада коме какво добро или какву радост учинио, и ако сам своме народу макар и најмању услугу учинио, све се то има приписати уливу духа Стеве Тодоровића на мој дух у оне срећне дане, у којима сам се с друговима својим налазио поред њега. А има ствари и факата који се не дају обичним мерама мерити, и који се чак никако и не знају. Међу ученицима Стевиним, друговима мојим, има један кога је чудна судбина на гросне муке метала, и који је на тим страшним и дуготрајним мукама свагда одржавао потпуно своје достојанство, своју мирноћу, напредно благородство своје душе. Кад би се истинита историја његове душе могла да изнесе свету на видик, људи би се дивили јуначкоме и племенитоме његовој. И ја сам му се дивио, али сам га и разумевао, јер и он је имао срећу да буде један од ученика Стеве Тодоровића!

У осталом, немојте мерити васпитачку вредност Стеве Тодоровића по мени и мојим друговима. Али не заборављајте да је Стева васпитао и својим племенитим да-

хом задахнуо великога добротвора српског Великмира Тодоровића и најлепшег јунака српског у другој половини деветнаестог века — Михаила Иванића!

Терезија
10. августа 1900. *Чеда Мијатовић.*

КАД БИХ....

(Сили Прудом)

Кад бих нешто Господ био,
Благодат бих сваку лио;
Свиштио бих смрт међ људма;
Сузе срећа, свете мио, ти би лио, —
Кад бих нешто Господ био.

МАНАСТИР КОВИЉ

Кад бих нешто Господ био,
Друкчије бих удесио:
Не би нигде пахо сетве,
Чекали би спремне жетве,
На би живот сваком био драг и мио, —
Кад бих нешто Господ био.

Кад бих нешто Господ био,
Не бих раз од људи крио:
На земљу бих с њима дош'о,
Па би нови живот пош'о.
Само ти би исти био, цвеће мио, —
Кад бих нешто Господ био.

Р.

МИХАЛКО

Болеслав Прус (Ал. Гловацки)

Свршени су радови на железничкој прузи. Предузимач је исплатио колико је коме припадало, преварио кога је могао и људи се стали разилазити гомилама свако своме селу.

У крчми и око ње до подне се жагорило. Један је пунио котарицу земичкама, други је куповао ракију за кућу, неки се опет — опијао на месту. Затим су направили свежање од грубих струка и обесивши их о раме отишли говорећи:

— Због ога „глупи Михалко!“...

А он стајаше.

Стаде на сиво равница, па чак није ни гледао за својима, него сјајне шине које су ишле чак тамо незнано куда. Ветар му је мрсио прне власи, ширио беду струку и из даљине доносио последњи одјек песме путника.

За мало па иза збуња нестаде горњих халина, струка и округлих капа. На послетку и песма умуче, а он непрестано остаде скрштених руку, јер — не имаде куда.

Као овом нешто што баш сад прескаче шине тако и њему, сеоском сиротану, гнездо беше у пољу а кућа — где Бог да.

Иза песковитог брежулка разлеже се звижду, диже се дим и зазвиња. Дође теретни воз и стаде пред недовршену станицу. Гојазни машинист и његов млади помоћник скочише с локомотиве и отрчаше у крчму. То исто учинише и кочничари. Остаде само инжињер који замишљено посматраше пусту околину и слушаше брујање паре у котлу.

Сељак познаваше инжињера те му се поклони дубоко, до земље.

— А, ти си то, „глупи Мишо“! Шта радиш овде? запита инжињер.

— Ништа, господине!

— Што се не враћаш у село?

— Немам зашто, господине.

Инжињер поче пушити, а до мало рече:

— Иди у Варшаву. Тамо ћеш свагда наћи рада.

— Кад не знам где је!

— Седи на воз па ћеш дознати.

Глупи Михалко скочи на воз, као мачка, и седе на гомилу камења.

— А имаш ли што новаца?

— Имам, господине, рубљу и четрдесет грошја, и форинчу у десетацима...

Инжињер стаде опет пушити и посматрати околину, а у локомотиви је непрестано шиштало. Најзад из крчме изађе послуга на возу са боцама и пакетима. Машинист и његов помоћник седоше на локомотиву и — кретоше се.

Неколико миља одатле, на завојници, указа се дим и убого сеоце, начињено између барушћина. Кад га виде, Михајло се разрадова. Поче се смејати, пљескати (ма га и не чули са оваке даљине), махати капом ... Докле се кочничар не обрецну:

— А што се помаљаш? Још ћеш срести на ће те однети ђаво ...

— На оно је наше село, господине, ено онамо, ено!...

— Добро де кад је ваше, седи мирно.

Михајло седе мирно, као што му је наређено. Само му нешто беше хладно око срца те поче читати Оче наш. Ох! Ала би се радо вратио у своје село чије су куће начињене од глине и сламе, тамо — међу барушћине ... Али није имао зашто. И ако су га звали „глупим", ипак је толико знао да се у свету мање умире од глади и лакше је за конак но у селу. О! у свету је хлебац бољи, месо се може макар видети, више је кућа, и народ није тако сиромашан као код њих.

Пролазили су станицу за станицом, задржавајући се где више где мање. О заласку сунца инжињер даде сељаку да једе, а он му се за то — до земље поклони.

Ушли су у сасвим нов предео. Не беше ту широких барушћина, него брежуљкаста поља, вијугаве и брзе реке. Нестало је убогих колеба и кошева од прућа, а место тога појавише се лепе куће и читаве зграде, лепше од њихових црквa или — крчмa.

Ноћу стадоше пред варошицом, подигнутом на брегу. Изгледало је да се куће пењу једна на другу, у свакој толико свећа колико је звезда на небу. Ни на сто погреба није видео воловско свећа колико у овој варошици ...

Нешто је свирало веома хепо, људи су пили гомилама смејући се и кикоћући се, ма да је ноћ била у велико те би се у то доба у селу чула само вика дрекавца и лајање уплашених паса.

Михајло не заспа. Инжињер је наредио да му дају ђушту кобасица и парче хлеба, а затим га — отераше на други вагон који је возио песак. Би му мекo, као у перју. Но сељак не легаше, него сеђаше предностручев и јеђаше кобасице с хлебом, тако да му је све пуцало иза ушију, и мишљаше: — Где ти, молим те, каквих чуда има на свету! ...

Пошто је стајао неколико часова, воз се пред зору крете и њаше полако. На једној станици, усред шуме, задржаше се дуже, и кочничар каза сељаку да ће се инжињер сигурно вратити јер му је дошла депеша.

И доиста инжињер дозва сељака.

— Ја морам натраг — рече. — А ти, хоћеш ли сам у Варшаву?

— А знам ти ја! — шану сељак.

— Но, валда нећеш пропасти међу људима?

— Коме ћу ја, господине, кад немам никога?...

Доиста, коме је могао пропасти он!

— Онда иди — рече инжињер. Тамо, одмах до станице, зидају нове куће. Носићеш опеке, па нећеш умрети од глади. Само да се не пропијеш. После ти може бити боље. За сваки случај узми ову рубљу.

Сељак узе рубљу, поклони се инжињеру и седе на свој вагон с песком.

Одмах кретоше.

У пруту заштта кочничара:

— Је ли далеко одавде, господине, до наше станице?

— Биће око четрдесет миља. Зар ја знам!

— А да ли бих, господине, дуго пешачио?...

— Тако око три недеље. У осталом не знам.

Огромаи страх обузе сељака. Зашто се он, несрећко, пустио тако далеко да треба до куће ићи чак три недеље!...

У њиховој селу често се причало о радњику кога је вихар доценио и, пре но што би се човек прекрстио, бацио га на две миље, већ мртва. Зар се с њим није десило то исто? Зар ова машина што огњем дише, које се бије и стапја, није гора од вихра?... А где ли ће га избацити!

На ту мисао ухвати се за ивицу вагона и зажмури. Сад осети како га носи, како страшно хучи, како га ветар по лицу шиба и смеје се: ху! ху! ху!... хи! хи! хи!...

Доценила га олуја, доценила!... Само што није од мајке, нити од оца, ни од властите куће, него из поља, сироту.

Осећао је да се с њим дешава неко зло, али — шта да ради? Зло му је, горе ће му сигурно бити, али пошто је већ било зло, горе и најгоре, отвори очи и пусти ивицу вагона. Воља Божја. Та зато и јесте он један сељак да сиротује, тужи и жали...

Локомотива страшно запиште. Михајло погледа напред и издалека опази као пушу од куће а над њом се надвио покривач од дима.

— Да ово не гори где год? — запита кочничара.

— То је Варшава.

Сељака опет стеже нешто у прсима. Како ће он сметн ући у тај дим!

Станица. Михајло изађе, пољуби кочничара у руку и, разгледавши око себе, упути се полако ка крчми на чијој су фирми биле насликане чаше с пивом и зелена ракија у флашицама. Није га тамо вукла жеђ за пићем, него нешто друго.

Иза крчме се видела недовидана кућа а пред крчмом стајаху зидари. Сетио се савета инжињерова и пошао да потражи рада.

Зидари, весели момци, умрљани кречом и опеком, сами га зауставише.

— А који си ти?... А одакле си?... Како ти име мајци?... Ко ти таку кану сашп?...

Један га пуцијаше за руках, други му виђи кану на очи. Обрнуше га неколико пута у ковитлац, тако да већ није знао од куда је дошао.

— Море одакле си, момче?

— Из Вилчолика, господине! одговори Михајло.

Али како је говорио као да пева и био врло збуњен, међу зидарима наста општи смех.

Он стао међу њима па се, ма да су га мало вређали, и сам смејаше.

— Ово ти је тек весео народ, не бој се! мишљаше.

Тај његов смех и поштен изглед задобише му њихове симпатије. Смирише се и почеше га испитивати. А кад им каза да тражи рада, познаше га да иде с њима.

— Глуп је, сиромах, али изгледа добар момак —, говораше један мајстор.

— Треба га узети — додаде други.

— А хоћеш ли ти покварити? питаше Михајла калфа.

— Кад не знам како!

— Хоћеш дати литру ракије — додаде други.

— Или да добијеш батине! — упаде трећи са смехом.

Промисливши се, сељак одговори:

— Ваше воли ја примам по да дајем.

Зидарима се то допало. Набише му онет неколико пута капу на очи, али нити му тражише рачије нити га избише.

Тако забављајући се стигоше на место и почеше радити. Мајстора се попели на високе скеле, а девојке и шегрти стали носити опеке. Михалку, као новаку, дадоше чаклу да прави малтер.

Тако се он одаде на зидарство.

Сутра дан му дадоше у помоћ девојку, сироту као и сам што је. Цело јој одело било стара марама, дроњава сукња и кошуља — да Бог сачува! Није била ни мало лепа. Имала је црнпурасто и мршаво лице, кратак прљаст нос и ниско чело. Али Михалко није био пробирач. Тек што је стала крај њега с чаклом, одмах му се допаде — као обично момку девојка. А кад га погледа испод избеледеле мараме, осети да му је некако топло око срца Чак се осмелио толико, да први прозбори:

— А одакле сте? Јесте ли далеко од Варшаве? Радите ли одавно са зидарима?

Испитивао је све о таким стварима, говорећи јој ви. Али како она њему поче говорити ти, окрете и он њој — ти.

— Не труди се, — говораше — израдићу ја и за тебе и за себе.

И радио је мушки. Зној му је све потицима цурио, а девојка је само овлаш превлачила чаклом по површини, напред и назад.

Од тог доба пили су њих двоје по цео дан, нечито заједно и ничито сами. По некад је пристајао уз њих и један калфа, који би девојку изгрдио, момку се наругао и ништа више. Вечером је пак Михалко остајао да спава у згради која се зидала, јер није имао где, и његова је другарица пила у варош с оним калфом што јој је непрестано грдио а по некад и ударао.

— Нешто не воли девојке — мислио је Михалко. — Али шта ћеш му! зато и јесте калфа да нас мува.

С тога се стирао да поправи што, које јој се чинило, онако како је умео. Радио је непрестано и за њу и за себе. При доручку је делио с њом хлеб, а за ручак јој је куповао за пет грошића барџича[1]), јер девојка није имала новаца скоро никад.

Кад их одредише да износе опеке, онда сељак није могао да је одмењује, јер су мајстори пазили на њу.

Али је по колебљивим скелама имао за њом устопиће како се бојао да се не спотакне и да је опеке не зарасе!

Видевши то старање сељаково, онај му се калфа подсмевао и обраћао на њ пажњу осталих. И они су му се смејали и викали на њ, одозго:

— Ни, глупи, ни! . . .

Једном, у подне, назвала калфа девојку на страну, нешто од ње тражаше, чак је и продрмуса јаче но обично. После тога разговора, уплакана, дође Михалку ни тајући: има ли да јој позајми двадесет грошића.

Шта не би он имао за њу! Хитро одреши завежљај у коме је био новац донет још са станице, и даде јој тражену суму.

Девојка одвесе двадесет грошића калфи, и од то доба није било дана да јој није зајмио. А кад је једном бојажљиво запита:

— Зашто ти дајеш новац овоме проклетнику?

— Па, онако! — одговори.

Једнот се дана посвађа калфа с предузимачем и напусти рад. Није довољно што је сам напустио, него је још наредио девојци, као каквој слушкињи, да и она то учини и да иде с њим.

Девојка се заколеба. Али кад предузимач запрети да јој, ако не уради до мрака, неће платити за целу недељу — лати се рада. Престаку је мио и грошић, особито зарађен овако крваво.

Калфа плану.

— Хоћеш ићи, кучко — викаше — зар нећеш?

— Како да пођем кад неће да ми плате. Могла бих бар за тај новац купити сукњу! . . .

— Добро! — дрекну калфа — ох сад ја ми на очи ниси изашла, прага да ми ниси прешла, пребићу те!

И оде у варош.

(наставиће се)

ВЕЧЕ НА СЕЛУ

Са звекданог неба пљескти
Мио сјај;
Поноћ цврчи, петрић шири,
Мири гај.

Из ливада пјесме круже . . . .
Диван склад;
Звоница звони, дому хити
Чобанчад.

А кроз село кирова се
Чује глас:
„Куп'ти данак, наребује
Кмет и пласт!“

Из далека разлеже се
Фрлје звон;
Нека цуга тек пропанче:
„Дај' ли он?“

Жагор, вревa, дављк наса
Округ;
Полагано сумрак гаси
До и луг.

Крчмаро,

МИЛОРАД М. ПЕТРОВИЋ.

ПУЦАЊЕ КАО ОДБРАНА ОД ГРАДА

Град сваке године почини грдне штете и упропасти летину читавих крајева. Колике су огромне штете од града најбоље нам показује статистика. Тако на пр. према подацима, који су изнети у статистици Краљевине Србије, вредност градом учињене у нас штете од године 1880. до 1895. дакле за 7 година, износи свега 72,442.780 динара, или просечно 10,346.111 динара годишње, а површина, коју је град тукао, износи просечно 151.229 хектара годишње.

[1]) Барич — врста чорбе. Пр.

Да се отклоне ове огромне штете, које град учини сваке године, некада су за одбрану од града у виноградима намештали металне шиљке. Ово је очевидно тињење под утицајем оне теорије о граду, по којој град постаје помоћу атмосферске електрине, па да би спречило постајање града, требало је помоћу металних шиљака ослободити облаке натомиљане електрине. Али је овака одбрана од града после кратког времена напуштена, да ли је то учињено због тога, што се показало да је ова мера без дејства, или је то учињено из каких других разлога на пр. због тога, што је овака одбрана била одвећ скупа, о томе нам није ништа познато.

Даље, као мера против града употребљено је пуцање. Први, који је предузео пуцање као одбрану од града, био је неки маркиз од Мезрије, бивши поморски официр још у прошлом веку. Он је опазио да топовска грмљавина на мору расторује непогоду, па је на свом добру у Маконе-у (Macounais) предузимао пуцање из топова да би растерао непогоду и град. Сваке године он је на овај циљ трошио по две до три центе барута. После његове смрти његова општина Маконе наставила је пуцање и године 1806. било је пуцање против непогоде раширено у читавих 12 француских општина. У оно доба за пуцање биле су употребљене обичне прангије, које беху намештене на највишим тачкама.[1])

Пуцање као одбрана од града, према тврђењу професора Дра Пертцера у његовом предавању о тој ствари, било је раширено и у Штајерској, али је једним указом царице Марије Терезије забрањено. Године 1896. у Штајерској почели су поново да се служе пуцањем као одбраном од града. Први, који је поменуте године предузео да се служи овом мером, био је Алберт Стигер, председник општине у Windisch Feistritz-у у Доњој Штајерској. Њему је пало у очи приликом једне свечаности у његовој општини, да је због пуцања из прангија, на облака, који је био пун града, место града почела падати киша. Стигер одмах опази вредност ове спознаје, с тога још исте године установи 12 станица за пуцање, које је број у 1897. година порастао до 36, а при крају прошле године станице за пуцање у Windisch-Feistritz-у обухватале су простор од 20 квадратних километара. На станицама пуцано је из прангија као што је рађено и у прошлом веку, с том само разликом, што је Стигер на прангију намештао левак, те да тим одјача дејство пуцања, и на тај начин дошао је до ове конструкције апарата за пуцање: Нађ од растовог или другог каквог тврдог дрвета издубљен је тако, да у жлеб може ући прангија. За њих утврђен је помоћу гвоздених завртања левак од два метра високе. Исти је израђен од гвозденог лима два милиметра дебљине, на горњем отвору имао је у пречнику 79 сантиметара, а у доњем 20 сантиметара, на горњем отвору изнутра закован је гвоздени трак од 5 сантиметара ширине.

ПУЦАЊЕ КАО ОДБРАНЕ ОД ГРАДА

На почетка Стигеровди су огледи исмевани, али није требало дуго времена да у јавном мишљењу настане обрт. Од седамдесете године сваке је године тукао град, од када је Стигер предузео пуцање, град туче околне крајеве, али не и његову општину, и у самој ствари тамо до данас град није више падао. Веровање да пуцање помаже против града није одвина и у другим виноградским областима Штајерске.

Глас о постигнутим успесима у поменутим местима продре и у многонаваћене од града области: Млетке, Ломбардију, Пијемонат, и одатле даље на југ.[2]) Италијански народни посланик Др. К. Отани крену се у Стигерову општину, да на лицу места проучи Стигеров метод, и пошто га је проучио, он га рашири по Италији, где Стигерове сиграве за пуцање против града добише име Стигерови топови. Са колико су ревности Италијани прихватили ову ствар најбоље се види по томе, што су одмах, чим је у Италији уведено пуцање против града (1899. г.), у читавој земљи установили око 2000 станица по Стигеровом методу, и што су те прве године одмах нашли, те је рада ове ствари сазвао и конгрес, који је држат у Казали Монтерферато 6. 7 и 8. новембра 1899. године. На конгресу беху заступљени: министарство пољопривреде, војно

[1]) Neue Freie Presse од 15. новембра тр. год. Бр. 12686.

[1]) Ради одбране од града и невоље, прошлога лета предузето је пуцање и у нашем најближем суседству, у Угарској. По налогу министарства за пољопривреду ову посло руководила је централна метеоролошка станица, а пуцање вршено је у 7 места, која су најзапаше страдала од града. Према извештају у Р. Lloyd-у од 21. децембра тр. године, од 8 случајева, где је град тропио, пуцање је имало сретна у 6 случајева, а у 2 случаја, који се у извештају, није било успеха због тога, што дотична места нису стајала под непосредном заштитом топова.

[2]) Отани је о томе написао књигу: Relazione sulla difesa contro la grandine mediante cannoni, Roma 1900.

министарство и министарство унутрашњих дела. Научни свет био је заступљен са више универзитетских професораја који су у раду конгреса узели живог учешћа. На том конгресу, коме је за почасног председника изабран Стигер, учествовало је 560 лица. На конгресу сви референти беху сагласни у томе: *да кад год је на време започето пуцање, успех је био несигуран и крај је скроман.* Споменуто је и многобројних појединих случајева, који су показивали, да је овде, где није пуцано, град произвео своје упросташлачко дејство, докле у области где је пуцано, града није било. На основу свих ових реферата конгрес је донео овакву одлуку: „Пошто су увиђа на знање резултати, који су постигнути пуцањем у Штајерској, Далмацији, Пијемонту, Ломбардији, Млецима, Емилији и Тоскани, конгрес је убеђен, а) да смо пуцањем за одбрану против града ударали путем, на коме има јаких изгледа за успех у решавању важне проблеме отклањања града, б) да су у овој години постигнути успеси такви да не могу бити бољи, и) он жели да области, у којима су ове године чињени прва огледи, нађу пута и начина да одбрану од града уреде на основи добијеног искуства."

Као што се види, Стигеров метод одбране од града шири се све више и више, с тога не може бити на одмет, ако о овоме питању изнесемо мисли професора Др. Ј. М. Пертнера, директора аустр. централног завода за метеорологију и земљин магнетизам, из његова предавања држаног у метеор. друштву у Бечу 20. јануара ове године, којим се предавањем у ово питање уноси нешто више светлости. [2])

„Питање, вели предавач, које се сваком намеће, то је ово: „Како је то да се пуцањем утиче на стварање града?" Ја знам да нисам у стању да вам на ово питање задовољавајући одговорим, нити позитивно нити негативно. Али ја морам на то да подсетим да у случају, кад нисмо у стању да се удиримемо до разумевања каквих појава, никојим начином немамо права, да одричемо оно што не разумемо те да нам се не би десило оно што се у своје доба десило Арагу, који је кишу од кишена и сличне кише објашно за немогућне, а на скоро за тим доцекао је, да га једна киша од младих жаба убеди о противном, или као Airy-ју, који је доказивао да је телеграфисање преко океана помоћу кабла немогућно, док је у скоро за тим телеграф преко атлантског океана врло добро радио, или као једној комисији париске академије, која је огласила да никаквих изгледа нема да се може саставити динамо-машина, а већ после неколико година састављена је Грамова машина."

„Али како да представимо себи дејство пуцања против града? Две су тачке, које овде долазе у обзир: дејство звука и спага из прангијина левка избаченог заковитланог ваздушног колутна."

„Не може бити о томе сумње, да је у старо доба сматрано, да јек од пуцња из обичних прангија помаже од града. Звоњење против града, не узимајући у обзир религијску страну, има у основи исту мисао. Намештањем левка на прангију, нема сумње, дејство звука на облаке биваа много јаче. Готово је природна потреба, да се у тренутку кад настане суморна тишина, која улива зебњу, и која је претеча јаке холујине, изазове хука и урнебес, и то што јаче. Човеком завлада осећање да се у овој тишини пред холујином спрема нека несрећа, и да се кварењем ове тишине несрећа отклања...."

„Али да звучна таласа као такови могу променити процес стварања града, о томе немамо ни једног физикалног доказа. Кад бисмо на пр. узели да се помоћу звучних таласа могу произвести потреси, који би испод нуле расхлађене капљице, што су у доњим облацима, довели до смрзавања, чиме би се за један пут прекинуло даље стварање града, то би се против тога могло навести, да се звучним таласима не може произвести никакав потрес ових презахђених капљица, већ једновремено треперење истих напред и назад, а без потреса прехлађене капљице не могу се смрзнути. Ово овде не може бити никакво испрнют говора о утицају звука на процес стварања града, на простот разлога, што нам сам начин постајања града до сада није познат. Али по нашем знању звук нити може утицати на електрину у облацима нити на убрзаност смрзавања прехлађених капљица, као што не може ни механички потрес од вредности произвести."

„С тога прелазимо одмах на другу могућност: на дејство ваздушног заковитланог колута, што се јавља код попог начина пуцања против града."

„Било је то у септембру 1897. г. — ја не бејах још потпуно примио дужност директора државног метеорол. завода, — кад је штајерски земаљски одбор тражио од централног завода једног експерта, који ће присуствовао Стигеровим огледима у Виндиш-Фајстрицу. Као такав буде одређен Др. Траберт, и из његова извештаја први пут сам сазнао о постајању ваздушног заковитланог колута, који је забијао из левка на апарату за пуцање са великом јачином. Г. Стигер показао се као врло добар и објективан промаћач, јер је овоме заковитланом ваздушном колуту још од почетка приписивао најважнију улогу при пуцању против града. Да бих г. Стигеру обезбедио приоритет у открићу заковитланог колута и његове јачине, навешћу од речи до речи званичан извештај Дра Траберта од 11. октобра 1897. г., ш вели: „При том се показује да при сагоревању метка постаје заковитлани колут — као код обичног дима од дувана — која се види у одбијеној сунчаној светлости. Овај се заковитлани колут диже брзо у вис са разговетним и далеко чујним фијуком. Промаћања показаше да се овај фијук могао чути до 13 секунда, а кад није било ветра и на тихој ноћи могло се чути и преко 20 секунда."

„Па и о механичкој снази овога ваздушног заковитланог колута знаћаше г. Стигер у неколико још онда. Тако он прича, да је једном био нашељен кад је видео, како је једна ласта, погођена тим колутом пала мртва, а Др. Траберт у свом извештају о огледима, који су чињени у његовој присутству, вели: „Кад је за тим, да би се добили тачни резултати, предузето пуцање на једној невинутој коси у хоризонталном правцу, показало се, да се под утицајем земљине површине заковитлани колут или сасвим распао, или да је под нешто веће елевације са свим скренуо са свога пута, тако да је више пута ударио и у саму земљу, од чега су стаблике од кртоле почеле јаче да се повијају." Поред свега тога ондашњи експерти полагали су мало на трајност и механичку снагу овога заковитланог колута, и приписиваху му само узгредно значење. Али сам Стигер приписиваше су важност овоме заковитланом колуту, чији му фијук даваше меру за дејство метака. По трајању фијука, што га производи овај

[2]) Ово предавање проф. Дра Пертнера отштампано је у расправи: Albert Stiger's Wetterschiessen in Steiermark von G. Sacobsig. Gratz 1900.

заковитлани колут, он је увек ценио њихавост метка и апарата за пуцање. Али је, као што је речено, на механичку снагу онога ваздушног заковитланог колута забрањено, докле није на конгресу у Казали професор Роберто у овој ствари своје одреде саопштио. Он мисли да изнести, да је колут при хоризонталном пуцању једном на 70 метара даљине пробијао јак оквир. Ствар је ова узета озбиљно, шта више смејали су се томе. Али је Стигер одмах био на страни Робертовој, и одреди последњега дали су повода за свестранije испитивање у овоме правцу."

„Ова испитивања и отуда добијени резултати, значе нам најодсуднији корак у новом начину пуцања против града и непогоде. Ова испитивања учинила су, те је оцена научног света о дејству пуцања против града далеко повољнија. Ове најновије одреде, подстакнут од Стигера, извео је г. Sweichnic, делопођа фирме нешака Карла Грајница у Грацу и руковођа гвоздарске радионице ове фирме у St. Katharein у на Laimingy-у. И ја сам са Др. Трабертом и другом господом био више од недеље дана овдеок напретек, што га је постигао г. Сушник. Ако се новим начином пуцања буде заиста спречало стварање града, за то ће се највише имати захвалити труду г. Сушника, чије ће се име увек поред Стигерова имена помињати...."

„Прилином пуцања у St. Katharein-у на Ламингу ми смо гледали како заковитлани ваздушни колут лети у вис са необичном брзином, како полети из ливка у облаке готово као какво пуле, и слушали смо разговетно његов фијук 20 до 28 секунада, кад год је пуцано са најбољим барутом и из најбоље уређених прангија са ливком од 4 метра висине. Али чудновату енергију ваздушног заковитланог колута могасмо упознати тек при хоризонталном пуцању. На даљинама од 40, 60, 80 и 100 метара беху намештени нарочити оквири. Где је колут ударио у ове оквире, он је пообарао овде обешене мотке са теретима на њима, који беху у платненим завојима; исцепао је на оквиру разапету дебелу хартију (хартија је имала издржљивости 12 килограма), разваљивао уковане даночице; ломио је 3 сантиметра широка и 1·5 сантиметар високе лапчице, разбацујући комаде далеко — један пут 18 метара — и т. д. Једно велико пеење — дога — које је погодио, два пут се превртуло и изгубило пољу да даље остане на месту где се пуца."

„Ето, у овој механичкој сили ваздушног заковитланог колута нашли смо енергију, која даје могућности да се за утицај на процес стварања града истакне довољан узрок. На жалост, ми, као што је казато, процес стварања града познајемо сувише мало, те да бисмо могли ближе објаснити начин дејствовања овога ваздушног заковитланог колута, који и преко 1500 до 2000 метара висине задело још задржава знатан део енергије. Он у сваком случају може у облацима произвести потрес, и лако је замислити, да таки потреси имају дејства која ремете процес стварања леда или га сасвим спречују."

„Али зар се на стварање града не може утицати у којем другом облику, а не само звучним таласима, или заковитланим ваздушним колутом? На сваки начин пада у очи да је Стигер веровао да је успех постигао — могућно са сами случајно — и пре него што је употребио ловак, и да су и други тврдили и тврде, да и пуцање без ловка има неког дејства. На не само то, већ је извет и назор, да ваздух, који се пуцањем диже у вис, дејствује загревајући, да производа испаравање и топљење у облацима. Али је са сиим изнесено да је ово са физикалног гледишта немогућно. Но да ли није можда могућно, да се пуцањем олакшава заједначење електрине између облака и земље, да се постиже отицање електрине и на тај се начин уклања један, ако не главни чинилац при стварању града? Што меци дејствују више у висину, тим би боље испало ово посредовање, тим би било поуздање дејство, и с тога би морали најбоље дејство имати Стигерова апарати онако савршено израђени и онако употребљени, каки их је израдио и употребио г. Сушник. Ја знам да сам овде додирнуо нутке вазда одликовано Стигерово мишљење о дејству пуцања против града. Свакојако пада у очи, да се према више пута поновљеном Стигерову тврђењу најзнатније дејство пуцања против града састоји у томе да, чим отпочне пуцање, сезање муља престане. Ово су опажиле многи на конгресу у Казали саопштили, удараjући на то веома јаким гласом. Али ни о томе не да се ништа друго рећи него то, да нема никаког поузданог доказа који би такво схватање могао оправдати. С друге стране утврђено је, да кад се у маглу пуца, маглене капљице слазу се и падају тако да се, после дужег пуцања, над местом где се пуца, види плаво небо. У Италији чак се и то тврди да се исто дејство показује и на високим облацима."

„Према томе како да одредимо свој положај према пуцању против непогоде? Ми не можемо одрицати да се у енергији заковитланог ваздушног колута налази могућност, да се утиче на процес стварања града, па можда и на сам процес стварања непогоде, а одатле излази да се пуцање против непогоде не може просто одбацити. Шта више, ми најчешо неких основа, који не мало иду у прилог пуцању против непогоде у његову новом облику."

Оволикo о овој ствари професор Др. Пернер.

У прилог пуцања против непогоде може се навести и оглед професора Дра Крајшпера у Дармштату. Њему је писало за руком, да у својој лабораторији произведе падање града у мањем размеру на овај начин:

„Кад се две полове јајце какве јаке електрицке струје тако наместе, да једна од њих улази у суд с водом одоо и дониро ближу до водене површине, док друга долази одго ближе до водене површине, но недодирујући исту, и за тим се пусти јака, високог напона струја која, да би се заправила, мора да прескаче прекинуто место између крајева на воденој површини, начини удубљење у облику најпре плиткот, а за тим све дубљег и дубљег левка, из кога набијају водене капљице са необичном жестином. Ако се око воденог суда рашири хартија, те се брзо опали, да више не искачу водене капљице већ мајушне искре дода, но облику налик на зрна од града. Али читав овај оглед испадне рђаво, ако у околини не влада потпуна тишина. Најмањи ваздушни потрес услед брзог покрета руке онога који је у близини, или нешто јаче дисање, већ су довољни да спрече стварање леда, и онда се добијају само водене капљице, права киша.

„Са сиим сличне пралике владају у трепуцима пред појаву града, с једном само разликом, што вода није доле већ горе, и није у течном стању, већ у облику водене паре, која је близу тачке згушњавања, које настаје одмах чим се ваздух испод покренуте тачке охлади. У осталом и у домаћају непогоде има онако исто супротних

електрина, које треће да се исправају, као што их има и код огледа, и подозрива тишина, која је претеча граду, са свим одговара у лабораторији потребном одсуству сваког ваздушног покрета приликом самога огледа. Да стварање леда, т. ј. кристалисање воде под свима околностима и облицима увек безусловно претпоставља да су водене делићи, који се мрзну, неко одређено време у потпуном миру, то је и науком и проматрањем давно већ утврђена истина која на сваки начин веома много иде у прилог томе, да пуцање против непогоде има практичне вредности.“ [1])

Сад неколико речи о стацијама за пуцање и о издацима за њих.

послуги и још неке друге ситније трошкове за материјал и оправке.

Кад се сви ови издаци урачунају, онда, према раније поменутој Сушниковој расправи, издаци на пуцање против непогоде у Штајерској износе најзвише 215·48 круна на 100 хектара, или 2·15 круне на хектар.

Као што се из овога види, издаци су на пуцање против непогоде тако незнатни, да се са обзиром на користи, које се одатле имају, једва могу и узимати у рачун.

На завршетку још неколико речи на адресу оних који пуцање против непогоде примају с неповерењем. Свима таквима могло би се с писцем поменуте расправе Сушником одговорити ово: Нека баш и наступе случајеви, где циљ пуцањем не би била потпуно постигнута,

ГРАД СТОЛАЦ У ХЕРЦЕГОВИНИ (сликао Р. Отенфелд).

Према добијеном вишегодишњем искуству ауторитета на пољу пуцања против непогоде, препоручују да стације за пуцање буду највише 1 км. далеко у сваком правцу, дакле да буду по 1 км. једнако једне од друге и по 1 километар једна иза друге паралелно у целој брањеној просторији, без обзира на узвишења земљишта.

На свакој стацији мора се подићи и чуварница колиба, у којој ће се држати апарат за пуцање, и која ће служити као заклон за послугу која врши пуцање.

На сваки апарат ваља рачунати око 100 килограма барута.

Осим тога у ове издатке треба урачунати и награду

[1]) G. Sinschnige Albert Stiger's Wetterschiessen in Steiermark etc.

било би тако исто непаметно напустити овај метод борбе, као што би било непаметно напустити регулисање река само за то, што је можда какав необичан поводањ поништио радове око регулације, или огласити ватрогасне дружине као сувишне или као такве које свом циљу не одговарају само за то што једном нису успеле да угуше какав страховати пожар.

Добро ће бити да се тако исто и код пуцања против непогоде објективно поступа и настане, да се тај метод одбране проучавањем и проматрањем развије, те ако већ не могу да се отклоне све штете, а оно да се исте на корист пољопривреде ублаже.

Све друго што би се још могло рећи о овој ствари.

као на пр. о апаратима за пуцање и њиховим особинама, о обазривости при пуцању, да би се избегли могући несрећни случајеви, о знацима по којима се познаје кад се приближује опасност од града, те да се предузме пуцање, — о свима овим и још другим питањима, која су с тиме у свеза, могу се наћи потребна обавештења у раније поменутој Suschnig-овој расправи, која због своје важности и потпуности заслужује да јој се поклони најобазривија пажња од стране свију оних који желе да се са најповољнијим методом одбране од града свестрано упознају.

М. 288.

ОБИЧАН ЧОВЕК

ШАЛА У ТРИ ЧИНА

НАПИСАО

Бранислав Ђ. Нушић

(НАСТАВАК)

ТРЕЋИ ЧИН

Пред винограцдском кућом, која је у дубини са малим и ужасним балконом. Врата су мало њена а до њих воде широке камене степенице. Пред кућом мала сточић и две три столице.

I. ПОЈАВА

Арса, Вићентије, Марија.

(Излазе из куће са супротношна под женком. Марија не прати.)

Арса. *(Излазећи пред.)* Јесу ли та кола већ готова? Војим се да не одоцнимо.

Вићентије. Слушај, Арсо, ја готово мислим ти и да не идеш.

Арса. Па рекли смо тако.

Вићентије. Јест, рекли смо, али ја и тако морам у варош, имам посла. Знаш, ја сам опет јуче добио писмо, па морам да идем да свршим ону ствар са оним безбожником.

Арса. Па знам, али ти неш се око тога забавити, а жена не може с тобом јурити по министарствима, те чекати док ти не свршиш тај посао.

Вићентије. То јесте. Па добро, хајдемо заједно.

Арса. Да журимо, јер воз за по сата стиже.

Марија. Али слушај, Арсо, да ти жени ништа не говориш успут, шта више, ако она отпочне какав разговор а ти избегавај.

Вићентије. Причај јој како је ове године крушно грожђе, како је кајдрма у Београду рђава, како је скупо месо... и такве ствари.

Арса. Та већ разумем толико.

Марија. Ето, готова су и кола. Хајде пођите.

Вићентије. Е, хајде! *(Одлазе, за њима Марија до ас испрати.)*

II. ПОЈАВА

Душан. Дамњановић

(Долазе с противне стране)

Душан Виде ли? Мој отац и чика Вићентије одоше у варош. Чујеш, мени се не допада, што је и тај Вићентије отишао, да нема ту чега?

Дамњановић Све ми је једно.

Душан. У осталом, као што сам ти казао, и ја ћу у варош. Стрпи се, јер ја ћу ти донети одлучан одговор: или помиловање, или Земун.

III. ПОЈАВА

Мицић. Пређашњи.

Мицић. *(Излази из куће)* Е, баш добро те ваc нађох једап пут на само. Ама шта је ово, Бога ви? Шта ви учинисте од мене, овако се више не може трпети.

Дамњановић. Мислите зар да је мени лако?

Мицић. Шта се мене тиче како је теби! Ала ја, фамилијарап човек, трговац човек, фирма човек и тако рећи угледан, па дошао овде да изиграва комедију! За што?

Душан. За начело.

Мицић. Ама, за што ја за начело да лажем да ми је ово син, кад ја његову мајку нисам никад ни видио. То ја не могу, јесте ли чули! Ја ћу лепо све да кажем, такна и такна ствар; ја овом човеку нити сам био отац, нити сам сад отац, нита ћу бити отац, па ћу онда мој сандук на на пут, а на тражите другога оца ако вам треба.

Душан. Али, молим вас, ствар ће се још данас свакојако свршити. Кад сте толико трпили, стрпите се још само данас. Ми ћемо примити на себе сву кривицу, што сте тако поступили. Вечерас ћете моћи, ако хоћете, и да отпутујете, а бар ће ствар бити лепо објашњена пре него што одете, и и мој и Взајков друг биће спасен. Што је међутим главно, ви ћете остати све до краја начелни као тврди камен.

Мицић. Је л' ће да се објасни?

Дамњановић. Разуме се.

Мицић. Не волим, знаш, да изгледам пред овим људима као којекакав, а ако је још за данас, да се и стрпим.

Дамњановић. Молим вас, а верујте и мени је крило што се то тако десило.

Мицић. Ако је још за данас, ако... ако; нека, имам и ја деце, знам ја шта је то. Само да се објасни ствар тако, да се види како ја нисам хтео од своје воље да се правим комедија.

Дамњановић. Боже сачувај! И ја нисам рад, да на вас падне ма и један трун, а верујте, да ћу вам увек бити благодаран.

Душан. *(Узме пол руку Мицића па га поведе)* Ви ћете се, гледа Мицићу, донекле и прославити, што сте ову жртву учинили. Молим вас, ако вас само не мрзи, можемо мало прошетати овуда, па ћу вам ја то објаснити. Знам, да се нећете љутити, но ћете још бити задовољни, што сте нам помогли. *(Поведе га)*

Мицић. *(Смешкајући се)* Ово, може; за што да не може? Код нас у Србији, ко овако нашпако ради, обично се прослави.

Душан. *(При одласку, окрене се Дамњановићу)* Ја ћу, Жарко, за тим на коњу у варош, за један сат сам овде са ја — или *(Одзу).*

IV. ПОЈАВА

Дамњановић сам.

Дамњановић. Ово је већ којешта, и ја се само дивим себи, како трајем, како могу да се набеем у двема улогама. И ово није ваше само две, већ три и четири и пет улога, од којих је опет најтежа улога обичнога човека. А најгоре је још, што у велико осећам љубомору према томе Дамњановићу кога овај анђелак тако топло

воли. Или ми остаје да покушам ново бегство, кад су ми прво осујетили, или да јој се исповедим ... да ... да јој се исповедим да сам ја Дамњановић. То ћу учинити, а она ће чувати тајну; молићу је и она ће чувати тајну. Хоће, искрена је, честита је то душа ... песничка душа (*Седне к размишља*) Не ... Нема смисла исповедити јој се ... Можда бих је тиме разочарао; можда бих тиме изгубио и оно што имам сад. Да обезбедим љубав, коју она гаји према Дамњановићу, кога и не познаје, ја морам стећи њену љубав према себи, према обичном човеку, кога она познаје. (*Остане замишљен*)

V. ПОЈАВА

Зорка. Пређашње.

Зорка. (*Долази из куће*) Ви канда сањате пешто?

Дамњановић. (*Трже се*) Сањам, Госпођице, одиста. Хоћете ли и да вам кажем свој сан?

Зорка. Ако хоћете да вам га протумачим, ја то не умем.

Дамњановић. Не; не ћу то.

Зорка. Е, онда реците ми шта сте сањали.

Дамњановић. Сањао сам да ја у ствари писам Влајко Мићић већ да сам ја Жарко Дамњановић.

Зорка. Леп сан!

Дамњановић. Али, шта велите кад би то била и истина?

Зорка. А како би то могла бити истина?

Дамњановић. Тако, рецимо потребно ми је било, из извесних важних разлога, да се овде не зовем својим именом, већ да узмем име Влајка Мићића.

Зорка. А ваш отац?

Дамњановић. (*За се*) Ух, тај проклети отац! (*Гласно*) Али инак, кад бих и поред тога ја одиста био Дамњановић?

Зорка. Ја то не могу да замислим.

Дамњановић. Али покушајте.

Зорка. Па хоћу, ево замишљам.

Дамњановић. И кад бих вам ја сад, као Дамњановић, поновио оно што сам вам већ јуче говорио?

Зорка. Ја не знам .... (*Збуњена*).

Дамњановић. Молим вас, реците ми искрено, да ли бисте ме тада волели?

Зорка. Па .... Тада бих вас волела.

Дамњановић. Али како бисте ме волели, кад сам ја обичан човек?

Зорка. Ја не знам ....

Дамњановић. Видите, да вас још једнако то двоје буни: ви још једнако одвајате песника од обична човека, а ви то двоје морате измирити.

Зорка. Можда ћу и морати кадгод, али сто не умем.

Дамњановић. Покушајте, измирите се с тим. Нека ја писам дакле Дамњановић, нека је то ма који други, само једно верујте, да је и он обичан човек: он једе и пије као и ја, тако иде, тако спава; тако је одевен, тако говори; тикаш му је глас, а ако хоћете баш и тикаш шешир има. Ето таквог, таквог обичног човека ви ћете наћи и у Дамњановићу, и тада ћете се разочарати. Ако не желите то разочарење, а ви се морате мирити с тим обичним човеком; ви морате волети тог обичног човека.

Зорка. Можда је и тако .... Ако хоћете искрено да вам кажем, од јуче, од кад сте ми се исповедили, покушавала сам да се измирим с тим, па ....

Дамњановић. (*Весело*) Покушавали сте! ... Хвала вам. Тај је покушај за мене драгоцен. Ево ја ћу вас повести и даље по путу који ће вас извести из заблуде. Верујте, да би и самом Дамњановићу била увек милија љубав, коју бисте ви гајили према њему као обичном човеку, но према Дамњановићу песнику.

Зорка. Била би му милија? А за што?

Дамњановић. Јер љубави, браку, основа је тај обичан човек; он је тај који живи са својим другом а не онај песник; он је тај који свога друга болног негује, који кућу надгледа и за њу се стара; који децу рађа и подиже их. Љубећи обичног човека, ви волите и његове мане; њима нису ружни ни његови недостаци и он вас никада у животу неће разочарати. Песник има свој свет, коме ви припадате увек и ви; а он вас може кадгод и разочарати, када дођнаје у животу познате у њему и обичног човека.

Зорка. (*Размишља*) То је истина.

Дамњановић. Вас буни само то, што ви песника одвајате од обичног човека, а они су у животу увек једно те исто.

Зорка. Ви сте ме тако у један пут спустили с неке висине на земљу; ја се осећам са свим доле, међу људима.

Дамњановић. Да, да! То! Да бисте нашли свој пут за живот, и треба да сиђете с те висине; овде међу људима су животне стазе; овде их ваља тражити.

Зорка. То значи, да су сви моји снови и сва моја љубав према појавији била заблуда.

Дамњановић. То не. Никаква заблуда. И обичан човек не треба да је тако обичан како га ви замишљате, да једе само, да пије, спава. И обичан човек треба да је узвишен. Па за Бога, не признасте ли ви мени, кога сматрате за обична човека, како разумем песме Дамњановићеве као и ви, како се умем да узнесем, како имам топле осећаје ....

Зорка. Одиста.

Дамњановић. Велите одиста? А кад сам те топле осећаје отворио, кад сам вам рекао да вас волим, ви сте ме тако поштено одбили.

Зорка. (*Неодлучно*) Можда сам и грешила? ....

Дамњановић. Грешили сте, грешили сте одиста.... Хоћете ли да поправите ту погрешку? (*Пружи јој руку*)

Зорка. (*Збуњено*) Чиме?

Дамњановић. Па ето, признајте ми да ме волите, ако сте се већ измирили с тим, да можете и обичног човека волети.

Зорка Ја не знам још, да ли сам се с тим измирила.

Дамњановић. Јесте; одиста јесте. Учините ме срећним .... Ето, у мојим грудима већ дрхће срце од стрепње; у моме оку већ трепти суза радости .... Зорице! .... (*Обгрли је око паса, Зорка му пада у наручја*). Зорице! срећо моја! ....

Зорка. (*Трже се*) Али .... Једна услов ....

Дамњановић. Сто услова, ако хоћете! .... Пет стотина .... Хиљаду услова, ако хоћете ....

Зорка Да не будете љубоморни, јер ја још не могу да се опростим тога, да по који пут волим по мало и Дамњановића.

Дамњановић. Нећу бити љубоморан; волите га. Ја ћу вас чак терати да га свом душом волите; волећемо

га заједно. (*У том тренутку са стране долазе Никола и Софија*).

VI. ПОЈАВА

Никола, Софија, Пребашени.

Никола. (*Долази са стране*) Једна госпођа. Тражи вас, Господине.

Дамьановић. Мене?

Софија. Синко!.... (*Загрли га*)

Дамьановић. Мајка?.... Ви?.... Зар сте дошли?....

Софија. А зар да не дођем?... Једва сам чекала.

Дамьановић. Опростите. Моја мајка.

Зорка. (*Полуби јој руку*) Мило ми је. За Бога, зар тако изненада!

Дамьановић. Мајка, ово је сестра.... Ја сам, мајка, најсрећнији човек на свету, што ти могу представити, ово је сестра мога друга и пријатеља Душана.

Софија. Мило ми је, душо.

Зорка. Опростите, да јавим одмах мајци. Она вас није видела. Па и господин Јованча, он и не зна да сте Ви стигли (*Отрчи*)

VII. ПОЈАВА

Софија, Дамьановић.

Дамьановић. (*Потрчи за њом*) Немојте.... Не, не, не.... Ух!... Оде!... Дакле, молим те, у две три речи.... У две три речи.... Да не би само било забуне, Ја сам овде променио име, зовем се Влајко Мицић.... Тако је морало бити, да бих се могао спасти... Па онда овде је и један човек из Јагодине; он је.... он је мој отац....

Софија. Боже, Жарко!

Дамьановић. У ствари он није мој отац, али.... тако је то морало, морало је тако бити.... Ти знаш и сама, да он није мој отац.

Софија. Та за Бога! Већ сам дванаест година удовица?....

Дамьановић. Али, молим те, немамо сад времена о томе да разговамо, неће....

VIII. ПОЈАВА

Мицић, Пребашени.

Мицић. (*Трчи с пола*) Моја жена! (*Изненађен*) Је ли овде моја жена?....

Дамьановић. Молим вас, да се разумемо. Видите, ово је моја мајка.

Мицић. Тако? Мило ми је.

Дамьановић. А ово је, мајка, управо мој отац.....

Софија. Боже, синко!...

Мицић. То јест, Госпођо, као што вам је познато, ја нисам у ствари његов отац; он има у опште обичај, да ма кога узме за оца или за мајку.... Можда је и вас тако срео.... а ја нисте ни крави ни дужни.

Дамьановић. Ево у чему је ствар: ја сам случајно узео име господинова сина, да бих се прикрио, а он случајно познат у госте, па да би ме спасао, био је тако добар и великодушан, да се прави као да је мој прави отац.

Софија. Хвала вам, Господине.

Мицић. На мало.

Дамьановић. И сад, мајка, ти ћеш се правити као да си Господинова жена. Молим те.

Мицић. Ето ти сад! О, буди те Бог с нама! На сад још нека комедија за се прави? Како госпођа може бити моја жена!

Дамьановић. Али, молим вас, привремено....

Мицић. Да Бог сачува! Зар ми је мало, што сам до сада имао привременог сина, него сад још и привремену жену! О, луди Божји!

Софија. За господина је то доиста непријатно.

Мицић. То јест, није ствар у томе, што је мени непријатно да имам привремену жену, него кад ће то да се сврши један пут?!

Дамьановић. Одиста, мајка, какве тајносе имаш?

Софија. Да ћеш бити помилован. Један се велики мој пријатељ заузео за тебе.

Дамьановић. (*Мицићу*) Ето видите!... Свршиће се. Дакле, молим вас.... Молим и тебе мајка, нађи се како знаш.

(СВРШИЋЕ СЕ)

БРИГА

РОМАН

НАПИСАО

ХЕРМАН СУДЕРМАН (9)

(НАСТАВАК)

XVII.

Прође лето, а наиђе преко рудине јесен са својим магловитим хладњама. — Румени сунчеви зраци умореног минуше поред шумске ивице, а врисак сатлашке своју скрлетну главу. У то време поче у кући на рудини, која је била мртвија него икад, необично неко брујање. Као удар чекића и звук звона уједно разлегало се далеко час јасније, час муклије, али никада без мелодичнога одјека, који је полако изумирао у ваздуху.

Становници сеоски застајали би зачуђено на путу. Један би питао: „Шта ли се то ради код Мајерхеферових?“ А други би рекао: „Чисто изгледа да је сградио ковачницу.“

„Своју срећу неће сакоавати“, рекао би трећи, и разилазили би се, смејући се.

Отац, који је као обично зевајући и зловољно седео у углу, скочи при првом звуку и позва близнаке да га обавесте. Али и оне су знале једино то, да је јутрос дошао из града неки занатлија са пилама, чекићима и справама за ломљавање, с којим се Павле дуго разговарао, држећи у рукама свакојаке планове и цртеже. Оне брзо отрчаше да виде шта је, и шта нађоше — — —:

Иза шупе стајала је прва Суза, одевена дрвеним скелама, као каква госпођа у својој кринолини, а по скелама пентраху се марљиво Павле и занатлија, лупајући, загледајући и чепркајући око клинчића.

Зачуђено отседаше се близнаке, јер слуђаху да се овде дешава нешто велико, али да оцу однесу глас, нису сматрале за потребно; оне се сетише да треба служавка журно и потајно да однесе на пошту два писамцета која беху написале.

Павле пак стајао је на горњој површини палкастога тела прве Сузе, наслоњен на витки димњак, и гледао је чежњиво на моћар, као Колумб који хоће да пронађе нов свет.

Први корак одважнога пута био је учињен. — У дугим, бесаним ноћима, које су настале после материне

смрти, када је бол обузимао његову душу гвозденим шапама, тражио је пред тужном сликом покојнице утехе у својим књигама. Као ретка ружа је себи пута проналазио на пра погледа, морала су ова два човека тек мучно тражити и разјасняти. Често пута су се сахатима препирали као у каквој скупштини.

Једном запита мајстор злобно: „А кога врати ниште послали ону крпицу у какву радионицу за справке?“

Павле се уплаши. Збиља, то је била мисао! Данас му се учини скроз нова, а није је се пре већ више пута сећао. Али јој никада није могао дати одужке, јер му се чинила одвећ дрска, одвећ смешна, — а и бојао се веома, да му прву Суву не прате као немогућну за справку. Било му је као оној жени из народа, која је радије хтела да своја мужа сама упропасти леченјем, него ли да јој реку лекари: „нема му лека.“

Када би се смркло, па би се мајстор с помоћницима махнуо посла, он би се још по један час бавио у радионици, управо без сврхе и циља, само што није хтео да напусти прву Суву. Најрадије би поред ње до зоре стајао као поњски стражар. Радо би при том узео још мишицу какав прегиб или неколико својих књига, опет без сврхе, јер је био већ мрак — само је био рад да му све буде лепо на окну. То би урадио у најсвећој потаји, јер нико ни из далека није био више уверен у то да је Павле потпуна будала, колико сам Павле.

Једне вечери, када је у мраку тражио једну књигу, коју би могао понети доле, ухвати у најудаљенијем куту своје фијоке нешто дугуљасто, што је било увијено у сиви хартију.

Он осети у мраку, како подрхће. То је била Јелисаветина флаута. Каже је то само било могућно, да се ње и оне која му је поклони тако ретко сећао? Мрак великога бола прогутао је светлу прилику, која му се последњи пут појавила онога најмрачнијега од свих дана, па му се сада усред све бриге и муке и сама претворила у мрак. У врломе трепутку једва је могао изазвати њене црте у својој машти, и тек понајлак створи се живо њена слика у његовој души.

Он узе флауту место књиге под мишку, одшуља се на стаје и седе на парни казан. — Радознало пипнуше по дршкама, донесе флауту до уста, али се не усуди произвести звук, јер није хтео никога да узнемирава у спу-

„Баш би било лепо“, рече он у себи, „када бих знао свирати свакојаке дуге мелодије и при том могао мислити на Јелисавету. Вар бих се онда опет мигао сит са собом наразговарати и знати да сам и за себе на свету! Али јесам ли ја за себе на свету?“ упита он, хватајући замишљено за ручицу. „Као што се ова ручица све једнако креће а не зна зашто? а као што сама по себи није ништа друго него ли мртва комад гвожђа, тако се морам и ја непрестано кретати, не питајући: зашто? — — Вели да има људи на свету који су у праву да живе и за се и да свет удешавају по својим жељама, али они су другче створени него ја, они су ћени, поносни и смели, а оно њих завађа сиђа сунце. Они исто тако смеју да имају срце и да раде по томе срцу. Али ја — ах, драги Боже!“ Он заспаде и разгледаше у тужноме размишљању флауту, чије се дирке у бледој светлости видјене у мраку.

„Да сам ја један од њих“, настави он после једног часка, „шестао бих славан музичар — знам ја добро, овде има пуно мелодија, које није још нико свирао — и да сам постигао своју сврху, узео бих Јелисавету за жену — отац би се обогатио, а мати би постала срећна. А онако је мати умрла — отац је јадан богаљ. — Јелисавета ће поћи за другога — а ја гледам флауту и не умем да свирам.“

Он се тако насмеја, да се помаче до предњега краја, тако да је могао дохватити дирњак. Он га погледа и рече: „Али у ову ћу флауту научити да свирам, да ће бити милина.“

Док је тако седео, учиши му се као да чује из врта у поза угушени кикот и шапат. Он ослушну. Није било сумње: онде се мало више залубљених или чак и више њих, јер се чуше помешани најразличнији гласови, као на гомилице врабаца.

„Слушаћке имају љубавнике, како ми се чини“, рече он, „ала ћу им показати пут.“

Он оде по бич, који је висио поред врата од штале, пређе тихо преко задње ограде од врта да пресече пут тућим мачковима.

Али намах застаде као окамењен, очи му набујаше, а бичалка задрхта у његовим рукама. Познао је глас сестара.

Он се наслони на дебло и ослушну.

„Остала ли нас сад на миру?“ упита баш један љубавник шапатом.

„Сад је и сувише заузет својом машином“, одговори Гретин глас, „чак нас поштењује од својих песлених проповеди . . .“

„На жалост тек никад није било много стало до њих?“ Грета се кикоташе. „Та он је успркос свога достојанства само глупак. А о љубави не зна баш ништа. Откад памтим, шуља се око Јелисавете Дугинове, али зар мислиш да се икада усуди за је позвати? Она ће се, разуме се, предомислити да узме таквога млакоњу — та њен рођак Леон друкчији је момак.“

Сруе му хтеде застати, али он ослушну и даље.

„Просто не разумем, зашто се с њиме носите“, рече глас љубавников, „ја сам га вазда био, па после пустили, а у знак захвалности за то, он нас је увек молио за опроштај. Таквом плашљивцу треба просто на просто показати зубе.“

„Чекај само, подбадачу!“ мислио је Павле, који је сада знао, с киме има посла.

Али Грета брзо одговори: „Срам те било, то он од нас није заслужио. Он нас толико воли, да би требало управо да нас је стид, што га обмањујемо; што нам може само погодити по очима, то нам поклања, и ја бих се заклела на то, да је само из чисте љубави увек тако жалостан. На по пика се морална проповед већ може поднети, нарочито када се после човек пиак на њу по осиче.“

„Добро што то знам“, помисли Павле и оде нечујно у полукругу око њих до другога хладњака, у коме је било оно друго двоје.

Онде је било много тише, само што се с времена на време чуо полуубац или кикот из лиснатога мрака. Затим чу Катичин глас:

„А што си последње недеље толико играо с Матилдом?“

„То је гадна потвора“, одговори други брат. „Које ти је пакљало то доставило?“

„Попова Хедвига ми је причала!“

„И она ми је красна — завиди ти, просто на просто. Како ме је погледала последње недеље — учини ми се, запалиће ми косу.“

„Ах, притворица!“

„Та не кидај се за то! Притворице сте све! моја мала слатка шево, моје сунце, моје чупаво — сиући главу у моје крило — да те мало чупавим.“

„Тако?“

„Не, легла си ми на завлак од сахата! Е, тако је добро! — Дед', певај ми што!“

„О чем да ти певам?“

„О љубави!“

„Прво заслужи песму — чашкице!“

Затим настаде за чиоак тишина, на онда поче Катица тихо извијати:

У жбуњићу још је славуј
Пражељиво'о песме своје,
Када стасло тихо зрнце
На прозору собе моје.

Ја се трсох, скочих брзо,
Уплаших се зло од тога:
Где! лоствице видех неке
И на њима — већ знам кога!

„Та певај даље!“

„Не! Управо је непристојно!“

„А што си онда почела?“

Она се кикотала и ћутала.

„Па певај што другог!“

„Пре него запевам, пољуби ме!“ Наста кратко отимање, па се зачу његов глас:

„Шта? прво хоћеш, па се после отимаш, мачо?“

„Ево ме!“

„Пусти ме! — Врага — ти требеш!“

„Ако умеш другу, нагрешићу ти очи!“

„И ништа више?“

„Ништа; јелен ће под дубу смреке и умориће се главу. На погреб ми моради доћи и ти. Ху! ала ће то бити лепо! Почуј само, знам један лепи стих:

Колико то волиш? хитала си мимо. —
Ти знаш гроб у пољу што га трава скрива,
Знаш да иртва јелен потиха у њему,
И да му је љубав биле узрок сему.
Певат сиава, сиава у гробовској студи,
Ал' га живи љубав из тог сна пробуди.
Иди тоне гробу када поноћ сиће,
И чекај док јелен из њега изиће;
Пољупи и весна страсно ће потећи —
Он ће ти све рећи!

„Зар то није лепо?“

„Врло лепо! Откуд ти то, мачо?“

„Нашла сам, једном, у једној песмарици, која је била материна! Често бих рекла да је она саставила.“

Павле је за време свега тога разговора стајао у мучноме запеси, али када су име материно, обузе га гнев, те поче ударати својим бичем по главама паова, да је почело увело лишће хладњака падати са мубором.

С гласним узвиком поскочише сви. — Тек што су га познала браћа, хтедоше побећи, али се девојке ништећи пришише уз њих. Потражише заштите од рођеног брата.

„Овамо!“ довикну им он. — Тада се одмакоше од својих љубавника и прибегоше једна другој, да се узајамно заштите.

Оба Ердмана све се више повлачаху.

„Ви хоће остати онде!“ викну он.

„Шта хоћеш ти од нас?“ рече старији, који се први опет прибра у својој дрскости.

„Да ми одговараше.“

„Па ти знаш где нас можеш наћи“, рече млађи и позуче брата за крај од капута, да с њим побегне. Али га у том тренутку беше ухватио Павле...

„Пусти ме“, викну овај.

„Ви ћете са мном у кућу.“

„Немој, боље ће бити“, рече старији.

„Ја управо не знам, шта ти хоћеш од нас“, рече млађи, који се жестоко уплаши од ледених песница Павлових. „Ми волимо твоје сестре — а с тобом немамо никаква посла.“

„Па ако их волите, зар не знате где су врата, кроз која сте могли доћи да их запросите? Ви разбојници ниједни!“

У том тренутку беше Урлих отео брата из Павлових песница, и пре него се могао прибрати, побегоше обојица дивљим бегством кроз врт, прескочише преко ограде и ишчезоше у мраку ружице.

Сасвим занесен окрете се он и спаси сестре како чуче иза дебла.

„Опамо!“ рече он, показујући на кућу, и јецајући пођоше оне за њим.

Када хтедоше умаћи у свој собичак, рече он, показујући на врата од собе за становање: „Овамо унутра!“ Дршћући мињурише се у утко, јер нису знале, какву ће им казну одредити.

Он сам запали свећу, узе породични албум и извади једну слику.

„Хајде сада у собичак“. — Као две покајнице ошле пођоше полако за њим.

„Ко је ово?“ запита он оштрим гласом, показујући на слику. То беше слика материна из младости, готово сва набледела од времена. Али је оне добро познаше, падоше на колена крштећи руке пред постељом и јецаху тужно кријући главу у подлакте...

На му онда признадоше све. Биле је горе него би икад слутио. — — —

Настп ужасно ћутање. Павле приће прозору и погледа у мрак.

„Хвала Богу што си мртва, мајко“, рече он, склопивши руке.

Тада се оне гласно заплакаше, домилеше на коленима до њега и хтедоше му љубити руке. — Он их помилова по коси. Волео их је одвећ много.

„Децо, децо!“ рече он и строшошта се у столицу, исто тако немоћан као и оне. — —

„Крај нас, Павле“, јецала је Катица.

„Не, боље је туци нас“, мољаше Грета, „ми смо то заслужиле.“

Он се протре по челу. Све му је још било као опак сан. —

„Како се то само могло догодити?“ гунђао је он.

„Зар сам тако рђаво навио на вас?“

„Они су — рекли, да — ће нас — узети!“ промуца Катица.

„Када прође — година матери, биће свадба“, додаде Грета.

„Па када су то казали, и учинише!“ викну он, тешећи самога себе. — „Клеките, децо, клеките пред добрим Богом, јер вам је потребно. — Ова ће слика од данас сваке ноћи стајати на вашем столу. — Да ли ћете и онда имати храбрости да идете путем срамоте? Добру ноћ.“

Оне потрчаше за њим и мољаху га да остане код њих, јер се веома боје; али се он полако оспободи од њих и оде у своју собу под кровом, где се у мраку удуби у мисли. Он се стидео тошако, да је мислио да неће више моћи сносити дневну светлост...

Другога дана позва мајстора и исплати га.

Честити га човек погледа сасвим запањено. „Зар сада, господине Мајерхефере, када је све најбоље пошло?“ рече он.

„Да, најбоље пошло“, мрмљао је он замишљено. Уз песничку и сромашна — мајстор је био у праву.

„Песничило се пешто“, рече он затим, „што ми је убијо вољу за рад. — Махнимо се за неко време, а када опет буде згоде, позваћу вас опет.“

Отиђ се потужи горко због невољеног узнемиравања. „Шта си то тутњао по градини?“ упита он, „чуо сам твој глас!“

„Краљи су лопови забуке“, одговори Павле.

Близнакама су биле уплакане очи, те се не усудише подићи очи с пода.

„Тако данас загледају две пале“, мислио је Павле и даде себи обећање, да ће с њима поступати оштро као тамничар. Али када их први пут оштро осуди и када га оне одо с болним смерним погледима сасвим невине погледаше у очи, обузе га велико сажаљење, те их плачући обухвати рукама и рече: „Смирите се, деце, све ће добро бити.“

Он је гајио наду да Ердмани неће пропустити дан а да не дође. „Гоните их савест“, говорио је себи. Он је у то био толико уверен, да је оца, који је с лепости постао прави дрољаш, усрдно молио после ручка да обуче нов капут, пошто се надају значајној походи.

Отиђ послуша мрзовољно, па је после био двогубо љут, када је видео да му је посао био узалудан.

„Дођи ће сутра“, рече Павле када леже спавати, „нису данас смели.“

Али прође и сутрадан, а нико се не јави, и тако прође сва недеља.

Павле је журно по кући као полудео. Сваких десет минута стајао је на вратницама и гледао је према рудини, тако да су се момци почели потајно подгурквати и шегати...

„Жали Боже“, рече он себи, „што сам још тако невин, те се у љубавним стварима ни најмање не разумем, иначе бих знао шта ми ваља чинити.“ Мучни страх га обузе и бесан поче се претурати по постељи.

„Морам им ствар олакшати“, рече једнога јутра, па нареди да се упрегну жута кола, и оде у Лоткајм, имање Ердманових, које су после смрти родитеља најчешће обраћивали.

Срце му се стеже од срама и срџбе, када као просјак ступи на земљиште оних, који су му у животу задали већ толико јада. Без мало да се нађе вратница опет врати, али стеже песницом јаче дланине и уске му промрмљаше: „Ти не тиче се тебе.“

Он прође преко травом заралслога дворишта, по коме се местимице распрели висови трњаци и око којега је било великих али врло запуштених зграда, на чијим је прозорским капцима било прно-белих колутова замачно с тога што су с времена на време служили као стрељачке мете.

„Није баш част удати овамо своју сестру, али оне и не могу више тражити много части“, мислио је всзујући коња за ограду од степенице, јер нигде не беше живе душе, која би му прихватила дизгине, а само из удаљене житнице чула се лупа млатила.

У истом тренутку, када ступи у ходник од куће, учини му се као да чује тихи жагор и отварање и затварање задњих врата. На онда наста нема тишина.

Он ступи у собу за становане, у којој ваљ остатке од доручка на столу и која још беше пуна дуванскога дима. Један часак стајао је чекајући. Затим се протура нека стара, суха женска са збуљеним осмехом кроз врата побочне собе.

„Господари нису код куће“, рече она, не чекајући питање, „одвели су се зором и неће се скоро вратити.“

„Не мари, чекаћу!“

Стара поче заздан причати, како је чекање узалудно, пошто се њихов пораћаж не може никада унапред одредити, јер сваки часак стајао је на вратницама и гледао је према рудини, тако да су се момци почели потајно подгурквати и шегати...

„Жали Боже“, рече он себи, „што сам још тако невин, те се у љубавним стварима ни најмање не разумем, иначе бих знао шта ми ваља чинити.“ Мучни страх га обузе и бесан поче се претурати по постељи.

„Морам им ствар олакшати“, рече једнога јутра, па нареди да се упрегну жута кола, и оде у Лоткајм, имање Ердманових, које су после смрти родитеља најчешће обраћивали.

Срце му се стеже од срама и срџбе, када као просјак ступи на земљиште оних, који су му у животу задали већ толико јада. Без мало да се нађе вратница опет врати, али стеже песницом јаче дланине и уске му промрмљаше: „Ти не тиче се тебе.“

Он прође преко травом заралслога дворишта, по коме се местимице распрели висови трњаци и око којега је било великих али врло запуштених зграда, на чијим је прозорским капцима било прно-белих колутова замачно с тога што су с времена на време служили као стрељачке мете.

„Није баш част удати овамо своју сестру, али оне и не могу више тражити много части“, мислио је всзујући коња за ограду од степенице, јер нигде не беше живе душе, која би му прихватила дизгине, а само из удаљене житнице чула се лупа млатила.

У истом тренутку, када ступи у ходник од куће, учини му се као да чује тихи жагор и отварање и затварање задњих врата. На онда наста нема тишина.

Он ступи у собу за становане, у којој ваљ остатке од доручка на столу и која још беше пуна дуванскога дима. Један часак стајао је чекајући. Затим се протура нека стара, суха женска са збуљеним осмехом кроз врата побочне собе.

„Господари нису код куће“, рече она, не чекајући питање, „одвели су се зором и неће се скоро вратити.“

„Не мари, чекаћу!“

Стара поче заздан причати, како је чекање узалудно, пошто се њихов пораћаж не може никада унапред одредити, јер сваки часак стајао је на вратницама и гледао је према рудини, тако да су се момци почели потајно подгурквати и шегати...

„Жали Боже“, рече он себи, „што сам још тако невин, те се у љубавним стварима ни најмање не разумем, иначе бих знао шта ми ваља чинити.“ Мучни страх га обузе и бесан поче се претурати по постељи.

„Морам им ствар олакшати“, рече једнога јутра, па нареди да се упрегну жута кола, и оде у Лоткајм, имање Ердманових, које су после смрти родитеља најчешће обраћивали.

Срце му се стеже од срама и срџбе, када као просјак ступи на земљиште оних, који су му у животу задали већ толико јада. Без мало да се нађе вратница опет врати, али стеже песницом јаче дланине и уске му промрмљаше: „Ти не тиче се тебе.“

Он прође преко травом заралслога дворишта, по коме се местимице распрели висови трњаци и око којега је било великих али врло запуштених зграда, на чијим је прозорским капцима било прно-белих колутова замачно с тога што су с времена на време служили као стрељачке мете.

„Није баш част удати овамо своју сестру, али оне и не могу више тражити много части“, мислио је всзујући коња за ограду од степенице, јер нигде не беше живе душе, која би му прихватила дизгине, а само из удаљене житнице чула се лупа млатила.

У истом тренутку, када ступи у ходник од куће, учини му се као да чује тихи жагор и отварање и затварање задњих врата. На онда наста нема тишина.

Он ступи у собу за становане, у којој ваљ остатке од доручка на столу и која још беше пуна дуванскога дима. Један часак стајао је чекајући. Затим се протура нека стара, суха женска са збуљеним осмехом кроз врата побочне собе.

„Господари нису код куће“, рече она, не чекајући питање, „одвели су се зором и неће се скоро вратити.“

„Не мари, чекаћу!“

Стара поче заздан причати, како је чекање узалудно, пошто се њихов пораћаж не може никада унапред одредити, јер сваки часак стајао је на вратницама и гледао је према рудини, тако да су се момци почели потајно подгурквати и шегати...

Нигде цука, нигде путање... Усамљена три бора, који се у даљини уздизаху према небу као прве авети, биле су једини знак, према коме је могао управити кораке.

Ништаве и златножута пруга, која се за неколико тренутака била појавила на ивици видика; све ниже падаху сенке, и када Павле дође до гробљанског оивода, који се пред њим уздиже као аветски зид, био је настао потпуни мрак, али је свежи снег ширио неку неизвесну полусветлост тако да је наскоро могао наћи материн гроб.—

Улаз је био затрпан снегом, засут; нигде да наће пролаза.

Тако је пипао мучно низ ограду, од које је местимице црна гранчица истурала своје оштре врхове из белога покривача, док му рука не уђаде дубље у снег, не наишавши на отпор.

Ту прокрчи себи пут у унутрашњост.

С потмулим шуштањем посипаше га борећа, а једаи гавран, шкуњући у снегу, узлете брзо и олкошапаше кругове као једна душа која не може да наће мира.

Када снегом затрпану позорницу даде пред својим очима у њеној бледој једноличности, обуже га страх, јер нигде не спази знака, по коме би могао открити материн гроб. Крета ниже било на хумци, јер још ниже могао наћи пара да га купи, а хумка је била затрпана снегом који је све изравнао.

Мучни страх обуже га, и би му као да је сада изгубио и последње што је имао на овоме свету.

Дрхтавим рукама поче разчишћавати снег, с једне хумке на другу — и начини дугачку стазу, из које се овде онде помаљао из сумрака који прај од гроба, који венац или која туја.

„Овде почива овај, овде почива онај" — знао је готово за сваки гроб, ко је у њему.

И на послетку свеју своју руку о нарче стакла, које беше избило из дубине... Он застаде и поче пажљиво пипати унаоколо... То је стакло замачно било оно које је Грета у почетку јесени ланета за у њега посади дене каце; зелено царче од боце, с оштрим, шиљатим ивицама — јесте, оно је било. Још су у њему биле увела стабла. А поред њега венац, венац од приска, који се помоћи као камења претеп, а који је сам овде положио, када је последњи пут долазио овамо.

Када виде гомилицу снега, која је спиривала оно што му је најдраже, тако белу и мирну, паде на колена и зари своје усијано лице у хладну, меку пену от пахуљица.

„Сиему сам крив ја, мајко", тужно се он, „писао пазио на њих, запустио сам их. Не суди њих, мајко, оне ниеу знале шта чине!... Али ти се молим, мајко, научи ме шта да радим!... Пошаљи ми једну једину реч из гроба... после, ето ме где клечим онде и не знам шта да чиним."

На му се онда намах учини, као да ти он нема право да лежи на овоме месту, као да је на њега свалила срамота, које су дошле сестре. Он се назва хуканицом, себичњаком и лепњаком, што је толико оклевао, не похушавајући најпре средетво.

„Учинићу, мајко, још ове ноћи", узвикну он скочивши. „Нека не зашне рада мене, жртвоваћу и последњи остатак свога поноса, само ако се спасу сестре." — Он се нагне на то с подигнутим рукама, на онда појури на леднику. — — —

Трчао је ваљда три пуна сахата по завејаним путевима. Могао је бити осим сахата, када стаде без даха пред вратницама Лоткајма.

„Данас ми неће умаћи", рече он, а како паће капцију опет затворену, увуче се потрбушке испод оплатета — као што је то иначе видео код паса.

Прозори господарске куће била су песма осветљени, али пошто су били спуштени застори, ниће се могло видети ништа од унутрашњости; само испрекидана песма и кратко смејање допре напоље.

Кућна су врата била отворена. У мрачном ходнику застаде он за тренутак, да умири узнемирено срце, а затим закуца.

Урлихов глас викну: „Слободно."

Ту се беху испружила оба брата на дугачкој софи, поге једнога поред главе другога, слака потпуно чисте савести и душевне веселости. Сваки од њих пахао је на велику чашу грога, а пред њима на столу стајала је чинија врућега грога.

Када га спазише, тако се уплашише да заборавише устати. Сасвим сазнемени остадоше лежећи и зверају у њега.

„Ене!" викну Урлих, који се први опет прибра, а Фриц испусти с праском чашу на под. Затим се скоче и врло журно покуши нарчад.

„Можете се ваљда досетити, зашто сам дошао", рече Павле, ступајући у својим светом засутим хаљинама до стола.

„Не можемо", рече Урлих, која се полако исправи.

„Ни помислити", прихвати Фриц, који се мудро заклони брату за леђа.

„Па примили сте ваљда моје писмо?" упита Павле.

„Не знамо ми ни за какво писмо", одговори страхује, стедајући са дрско у очи.

„Више да се изгубило на пошти", додаде брзо мало.

„Сетите се само. Било је 16. новембра", рече Павле.

Тада се нешто присетише, да им је донесено некакво писмо.

„Али га писмо могли разумети, на смо га бацили у ватру", рече Урлих.

„Махните се наговора", одговори Павле. „Знате ви добро, шта нам ваља чинити."

Они слегнше раменима и погледаше се, као да он говори шпански.

„Нисам дошао да с вама терам сурлиу", настави Павле, „ви сте моји сестра ушли част, па ми је ваше опет вратити."

Урлих се почеша по глави на рече:

„Драги Мајерхефере, мучна је то ствар — и не да се тако на дохват решити. — Седи де, па попи с нама чашу пунча — тако ћемо ипе доћи до сврхе."

„Да, пре и боље", додаде Фриц, који устаде да донесе две нове чаше.

„Хвала", рече Павле, „нисам жедан". У њему се нешто бунило као да га брана, као и увек, и сада ауку за нос.

А удене му обуже нешто као гвоздене веже. Осети се некако сасвим изнурен, немоћан.

„Е, када нам долазиш тако", одговори Урлих, као уверен, „онда и нећемо никако да говоримо с тобом. Нисам рад да себи покварим божићни празник".

„И да се охлади пуч", додаде Фриц.

Павле премери укочена погледа час једног час другог. Како је то могућно да они, на којима је тежак грех, стоје пред њим непоколи и охоли, док је он, који је био у праву, дрхтао и стрепео као криван?

„А ако се братим без утехе?" повика у њему плашљиви глас. — „Не гиеша их — сета се да си се заклео матери! На се самога немој се обзирати."

„Павле — хоћеш ли нити или нећеш", викну Урлих љутито.

„На се самога немој се обзирати!" викну глас опет, на онда слуги гзаву и рече промукли гласом:

„Па — молим лепо."

Оба се брата погледаше смешећи се, а Фриц пружи чашу, на рече:

„У здравље!"

„У здравље!" промуца он и једва прогута врели напитак, јер га је гушила одвратност.

Сада је седео као добар пријатељ са двојицом браће за столом, он, који је требало да буде као осветник.

„Дакле да ствар приведемо крају", поче Урлих поново. „Што је било, било, и не да се више измешти. Неће овде више да претресем ко је за ким трчао више, ни за твојим сестрама или твоје сестре за нама, свакако су оне исто толико криве колико и ми! Ма их волимо од свега срца, оне су најлуђије девојке у целој околини, и од

срца нам је жао, када помислимо да смо их изгубили, али —— да их сада узмемо, то тек нећеш тражити од нас."

Павле их пламљиво погледа и рече гугучено: „То је најмање, што — — —", али даље не може, учини му се као да му се заледи крв у жилама.

„Немој бити смешан", рече Фриц, а Урлих настави: „Е(то, ми бисмо то и учинили, јер их врло цењимо, и ако су се много забрањале" — Павла прође нешто по глави, али се савлада — „ми би смо ти сместа испунили жељу, али пре свега реци нам, шта дајеш уз њих?."

„Немам — ништа", промуца Павле.

„Па видиш ли", одговори Фриц.

„А нама треба новаца — много новаца", настави Урлих. „Ја сам старији, и ако сам ја се примио имање, морам Фрицу исплатити толико, да може за се купити друго."

„Ја — ћу — радити", промуца Павле и молећи погледа погружено на браћу.

„Ти си радио већ десет година и ниси ништа стекао."

„Омео ме је пожар", промуца Павле, као да моли за опроштај за несрећу, која га је снашла.

„А до године ће ти се десити што друго. Не, драги пријатељу, на то се не можемо упустити."

Страх, да се мора вратити кући сестрама без утеке, нарасте све више и више у његовој души. Обуже га тоскобо, да му се одреши језик, те повика: „Та за Бога, уразумите се!... ја тек не могу више него радити.... Радићу као марвинче... радићу дан и ноћ... штедећу и гладоваћу, а све што будем стекао нека је ваше... Ви дите... ја вам имам још нешто... локомобила биће скоро у реду... петнаест стопа захвата у дубину... збиља, можете мерити!... Товар тресета доноси десет марака ... и ваш ћу мирас годишње у отплатама исплатити на пару."

Он им погледаше разрогаченим очима у лице, јер је очекивао, да ће одмах пристати. А када ћутаху, пређе у очајању руком преко чела, с којег му је пуно хладан зној, и промрмља:

„Па — шта још могу?... збиља — учинићу и више: ... Примићу од оца имање, па ћу га затим пренети на вас, тако да ... када отац — умре, један од вас буде господар на њему... Ја ћу се исселити и нећу понети ни колико је црно испод нокта. — Је ли вам то сад довољно?"

Али они ћутаху.

Тада му би као да пропада све у што је иначе веровао, као да му се измиче земља под ногама, као да се он сам баца у пропаст. Он склопи руке — дуби му цвокотаху, — и као залазећи блеђу је у њих. — „Зар је могућно? Ви нећете? Збиља нећете? — Зар никако да схватите да је вама света дужност да поправите што сте погрешили?... Зар вам не вели ваше чистољубље да не смете друге обешчастити?... Зар вам савест даје мира да спавате?"

„Престани", рече Урлих, кога обузе осећај непријатности.

„Не, нећу да престанем! Не могу овако отићи кући... Збиља, не могу!... Зар ни баш никако не слушате шта сте урадили,... каква је невоља у мојој кући?" И он се згрози с успомене на оно, што је остављо иза себе. — „Кад бисте то знали, не бисте били тако немилосрдни!... Видите, Фрице и Урлише,... ја вас познајем већ давно,... ми смо заједно седели већ на школској клупи... и заједно смо... стајали пред олтар... Ви сте ми још вазда желели зло и ја сам много претрпео од вас, али ... ја ћу заборавити на све, ако само ову једну ствар поправите. Ви сте лакомислени, али нисте рђави,... та ви то не можете бити,... та и ви сте имали мајер... видео сам је... она је при конфирмацији стајала поред трећега стуба лево и... плакала је, као што је плакала моја мати.— А моја мати — али пфуј", прекиде се сам, јер га спопаде срамота што је име покојничино споменуо пред заводницима, али његов страх да се мора вратити без утеке, дође до безумља, те прогута и то, и поче поново, при чем му се већ ускомеша разум: „Замислите само, да излазити сада на гробље... да имате сестре... које су преварене... и да нисте добро пазили на те сестре... и да се не уступјете, детаљи се снега, који лежи на гробу... и да сам ја заводник... шта... шта бисте ви учинили?"

„Убили бисмо те", рече Урлих, добацујући му презрив поглед.

Он испусти јак узвик, јер се сада потпуно освести, колико је понижен, како је укаљао свој понос, своју част... Стегнутих песница појури на Урлиха. Али се овај склони иза стола, а Фриц одјури у собочну собу да полове послугу.

Тада он паде колебајући се на поље.

Врћнуше се биле затворене као и отвор. — Он се не усуди вратити се, да му их отворе, те измиле потрбушке — као пас. — —

Као пас! — — —

год грех да учиниш, у тој књизи тачка била је одређена цена и ти си се могао новцем искупити. Тако нпр. родоскврњење имало је своју цену, и то: неђу, ако се за њ зна, мању, ако се за њ не зна. Цене: за убиство човека, једна; за убиство детета, друга; за прељубу, за киђурење за крађу и т. д.

Ако си, дакле, био што згрешио, могао си се врло лако опростити греха. Таксе су биле одређене за индулгенције, а трговци су их разносили на све стране и продавали. Путовали су у лепим колима, праћени тробројном коњаника. Ишло се тако господски, да би човек помислио, вели мој хришћанин од кога ово позајмљујем, да је то какав кардинал, а не обичан трговац и калуђер просјак. Кад би та свита била близу каквог села, један би из ње отишао сеоској власти као изасланик и рекао би: „Милост божија и светог Оца је пред вашим вратима.“ Тад би се на мах све у селу подигло. Свештеници, калуђери, калуђерице, општински одбор, учитељи, ученици, занатлијски еснафи са својим заставама, људи и жене, млади и стари, држећа у рукама запаљене свеће, најлепшу у сусрет трговцима, уз пратњу музике и свих звона из сеоској цркви. Најпре би се поздравили, и онда су се упућивали цркви. На челу сировода носила се папска була опроштаја на плишаном јастучићу или на чоси изатканој златом. За њом је ишао најстарији међу трговцима индулгенција, са великим црвеним крстом од дрвета у рукама.

Цела та литија кретала се свечано праћена песмама, молитвама и димом мириса. Звук оргуља дочекивање у храму калуђера-трговца и остале који су ишли за њим. Крст који је он носио стављао се пред олтар: о њ се вешале грб папски и догод је он ту стајао, месно свештенство, покајници и под-комесари долажаху сваки дан, после вечерње да му одају почаст.

Један се, наравно, између свих ових калуђера-трговаца био истакао својом великом ревношћу око спасавања људи од грехова — Тецел. Он је био главни комесар, и за то је имао осамдесет форинта месечно и све трошкове. Сем тога имао је право на кола и три коња, али његови споредни приходи прелазили су много његову плату. Вели се да је једном у Фрајбергу зарадио за два дана две хиљаде форинта.

Кад би се крст, заједно са папским грбом, подигао, онда би Тецел изашао на предикаоницу и почео би проповед. Хвалио је врлност индулгенција, у присуству томиле које је дошла на ово спасоносно место.

„Индулгенције су, вели Тецел, најдрагоценији и најузвишенији дар божији. Овај крст (показујући црвени крст) је толико исто мио колико сами крст Исуса Христа. Дођите, и ја ћу вам дати писма снабдевена печатима, којима ће вам се опростити сви грехови, чак и они које сте били наумили доцније да учините. Нема ни једног греха тако великог да индулгенција не може да га разреши. Чак, ако би ко, што је нема сумње немогуће, ако би ко хтео напаствовати Марију Дјеву, богомајку, нека плати, нека плати добро само и то ће му се опростити.

„Помислите дакле да вам је за сваки смртни грех потребно, после исповести, када си седам година, било у овом животу или у пургаторијуму, и сад узмите колико се смртних грехова почини у једном дану, колико за недељу дана, колико за годину, колико ли за цео живот! Ах ти грехови су готово незбројни и због њих ће пакласе муке трпети у пургаторијуму. Овако, међутим, помоћу ових писама ви можете задобити једном у своме животу потпуни опроштај свих својих ваших мука и свих својих грехова.“

За тим је трговац постајао све патрењић и почињало је после овога обраћати се и непосредно. „Свештенице! племићу! трговче! жено! девојко! младићу! — говорио је он — чујете ли своје родитеље и своје друге пријатеље који су умрли и који вам из бездане дубине довикују: „Ми трпимо у страховитим мукама. Мала милостиња би нас ослободила, ви можете да је дате, али нећете!“ — Завршивши то, Тецел би се за који тренут заустављао да види колико њих се прихватило за кесу, па, ако би их било мало, он би постајао још безобразнији.

„У истом тренутку, настављаше он, у коме новац зазвечи на дну мога ковчежића, у том истом тренутку душа ће изићи из пургаторијума и одлетеће, ослобођена, на небо. О глупачки људи, готово слични животињама, који не разумете милост која се тако богато на вас изљева! Па шпак, дете, небо је још отворено .... Одбијаш ли ти, зар, да у њ уђеш сада? Па кад ћеш сада ући? Сада можеш да искупиш толике душе. Циција и немилостиви човече! За који динар ти можеш да ослободиш оца свога пургаторијума. Ти мора да си ужасно неблагодаран кад нећеш да га спасеш. Ја ћу бити оправдан на дан страшног суда, али ви, ви ћете бити у толико строжије кажњени, зато што сте пренебрегли једно овако велико спасење .... Ја те уверавам, обрашко се ни ма коме од присутних, кад би ти имао само један капут, требало би да га скинеш и да га продаш, да би само могао добити ову милост. Господ Бог нам није више Бог; он је предао сву своју власт папи“.

Овако страшне речи и ово непосредно обраћање дрешило је многи сиромашни створић у коме се крио по неки динар уштеђен од мучног рада, али зато папска је каса била пуна и грешницима су се опростили трехови. Сваки који би платио за индулгенцију, добио би „опроштајно писмо.“ На писму је било написано да се Н. Н-у опраштају сви грехови које је починио, ма како велики били и ма због чега били учињени. За тим у њему је стајало и то да је он сада враћен у ону чистоту и невиност у којој су били кад су их крштавали. И, најзад, да ће у тренутку смрти Н. Н-а врата којима се улази у место мучења и страдања бити за њ затворена, а да ће му, на против, врата која воде у рај бити отворена.

Разлика између Свете Године садашње и продавања индулгенција у време пред Реформацију је само у томе што су пре трговци сами носили индулгенције грешницима на ноге, а сад морају они да долазе у Рим да би их добили.

Поздрав

твој *Рол.*

Вечерња молитва. Слико Ф. Жмурко. — Поред хвалних о овом великом пољском сликару, доносимо у овом броју његову *Вечерњу молитву*, која га је увела у свет избраника. Она је слика претежна осталим великим Жмурковим радовима, а која је карактеристична за Жмуркот начин сликања.

Трг у Новом Саду. — У нашу српских градова, међу најузданије и најзанимљије долази Нови Сад. Он је поред Загреба и Карло-

нада, спаљкан српски цветар у којем су многе културне и просветне установе. Поин Сад је седиште банског владике, у њему је Српска Матица, Велика Гимназија, Девојачка Школа, Српско Народно Позориште, Српски Централни Пољски Завод, Српска Читаоница, Женска Добротворна Задруга, разни одбори многих просветних и културних закада и других установа којима је елемент један: чување српских интереса и културни развитак српског народа.

Спољашњи изглед Новога Сада знала је донекле, јер је, и поред немачко-мађарске пајездо, још видла неким дјелом својим у српским руцама, које са држе и чувају колико је год могућно од туђинских назасталних пожуда.

У данашњем броју доносимо слику трга о тржном дану. И поред народноске мешавине тог одржава српски тип, јер је већина продаваца српске народности из самог града и његове околине.

Развалине Шћепанграда код Благаја (слика Ж. Аџајковић. — На југу од Мостара је Невесиње разлазине су овог града који још пост име и по Благају. Град је овај подигнут за хозиковог стјепанића тој кући, која се усамљена подиже из развалине. Основа му је неправилан четвороугао. Име Шћепан-град добио је по Херцегу Шћепану.

Манастир Ковиљ. У плодној дунавској равници, као предстража врдучкогорским манастирима, подиже се ова лепа српска богомоља коју слику доносимо као прилог више осталих лепота српских земаља и српских творевина.

Горње тек реке Дрине (слика Хуго Шарлемон). — Ето је назовите лако дере врло уске теснице, како вала дрле и камење, како потпуно брују у спаљном току. Наши је лесници крсташе: *соломо гом, жебом пламенитом, седом главом, реком сва и српским уклеш.* — Са обеју обала њеових вељичаствен је поглед који напаја срце и душу пајлепша надама.

Пуцање као одбрана од града. — Ова је слика као објашњење уз чланак исто имена. —

Град Столац у Херцеговини. (Слика Ф. Отивеседа). — По лепоти своју — прав је у Херцеговини; по старини — још на равном добу; по знаменитости — седиште најсадашње спаљка Спајла - ага Ченгићина. Поред свега овог, што је већ довољно, Столац се истиче и врабрјавском Цели. Лети се голо стене, којим обилује овај град са својом околином, толико загреје, да се не може од тешкоте руком дотаћи, а због чега нема ни воћне свежине.

НАУКА

ПРИБОР ЗА ПИСАЊЕ У СТАРО ДОБА

(*прилошак културној историји*).

Прибор за писање није био један исти код сваког народа, већ су разни народи, а у разно доба, имали и различан прибор за писање. Наиме за камену беку најобичнији, јер он беше најсгодније да очува оно што на њему беше написано. *Вакселовани*, — како Плинције прича — своја астрономска посматрања бележили су дуже од 7 векова, и то на цигљама. Код Грка беше у обичај да књиге пишу на пречу, и у неким предјелима Мисира налазе се сад такве исписане крепости, које се постоље рачуна да је било у добу кад је се Христос родио.

Бронза се није употребљавала само за документе које су хтели да очувају, већ и за преписивање писма у званичним пословима. Изгледа да су Римљани имали књиге од бронзе, а такве су биле нарочито оне, које су требали да стоје у јавним парсеју, и у којима су биле прикладене молозкиз. Много је била распрострањена и употреба олова. «Ко ће ми допустити — узвикује *Хорас* — да моје речи изблеђеле. Знато да их не могу исписати на оловној тањира са дрвеном од гвожђа, или да их дјетом надубим на камену?» «Безобразе — вели Павлинције (кн. IX) показаше ми оловни сандучак на коме је била исписана песма Хенријелова о мосеници и данима, само што се слова беше изгубила због ишкарченја». Старе народе умеле су као и ми, да овај метал народе у врло танке плочице, и може се узети, да је пре, по што је била зошнта употреба пашируса у Италији, само употребљавано од римских власти за објаве. Закључи сенат, који су се на пара односили, уређивали су се на *слоновој кости*; — а по слоновој кости писали су прам мастилом дуда са слабим очима.

Прерадену, учињену кожу, као писаћи материјал, употребљавали су у старом доба азијски народи, Грци, Келти и Римљани. У Пиргамској Библиотеци налази се пет књига Мојсеових (Пентатеух) на 57 уједно увијених коже, у дужини од 30 ривп. *Интерпрети* имао је кожни огртач на којем је при одлазу писао песме, ако случајно није имао при руци ништа ван пергамента. Тај је огртач још 1527. г. као нашу сачувајену реликвију показивао кардинал *Садолет*.

За писање употребљавана су и *крпена животиња*. *Зонарас* прича у својим Аналима, да је Цариградска Библиотека — која је изгорела под царем Василијем — имала Плинијеву и Одисејеву исписану златним словима, и то на пречика књижеви, у дужини 120 стопа. А Амбросијева Библиотека у Милану чува једно дивљом која је писан на рибљој кожи.

Пергамент је изнађен тек у 2. веку пре Христа. То је нао дошао од града Пергамума, где је во свој врлини ио изнађен већ усавршен пергамент. Сем белог и жутог пергамента знали су стара народи још куруарии, плави и љубичасти. На жареном пергаменту писали су златним и сребрним словима. Најстарији рукописи, што се за такове зна, писани су на пергаменту. Документа варошанска имамо тек од краја 7. века. Они су во најдаље изванредно велики, тако вир. отпужба против Теодорова, која се чува у Паришкој Библиотеци, велики је 30 ривп. Пре и после увеђа Варварја пергаменту су врло ретки. У то време употребљавани су већ сасвима пергаменти, те су уништењући вроабитно писмо писали новцо преко жеге. Оваквом лудилом употребом, или боље злоупотребом пергамената, што је бивало широко у Риму, уништена су многа литерарна блага. Рукописи ово врсте називају се *палимпсести*. Дешавало се да ни жени пашшсесгини нисмо зрнобитно писмо, да се може читати. Тако су се знали ораљенти Ливија, Цицеронова расправа о републици, Институције Гајуса и т. д

Платнје писао, да је пра материја на којој је писано било *лишће*, уврано сашивши од палмова и слезова лишћа. Спрашући ири јавном гласању писали су своје предлоге на лишћу *маслинском*, што се продужава још је у Атини још *остракизам*, у Спарти још *остилизам*. До краја 6 века служило се сполном и умотавном кором разничних дрва, и од тога су израни књиге. Отуда долази да је реч liber (лико) код Римљана значила и књигу.

Најстарија писмена спомењања што их имамо писани су на *дрвету*. Једни натпис на дрвету спомиње натпут је у броб миспарског краља *Микерина*, који је живео, пабн 1837. г., у трећој пирамиди мемиској (сад је на чувању у Виглеској); разумело је од пописавања натписа, да му има 5900 година. *Хомер* су писали пре пописаља своје артије, дакле пре 2000 година, на *дрвеним и бакарним* плочицама, и неке со од тих таблица чувају још и данас нао скупоцени споменици старина.

У *Грчкој* и *Италији* био је обичај да се документи од важности чувају у *дрво*. У Пиргамскоју код Атине налазили су у врлом веку после Христа остатке древних таблица, на којима је 400 година ранје *Солон* писао своје законе. И Драконове таблице биле су од дрвета, ако што се зиди из речи једног писаног писмена, кога Плутарх цитира: «књиги са сведене законе Солона и Драконе, на којима сад народ своје веће држи». — У Риму ређали су законе — док још није било стубова и бронзаних статуа — на *ростном* клочкама, које су биле постављене на форуму. Свештенички школе, у којима су бележени молитвени дорађаји, *биле* су во свој прилици писани прам мастилом на таблици која је била обојена, и то су таблице звале album. Таблице су стајале врел кућа пред пресвештеникоми, и врлине је се странпиам лицима опака који би се усудили да их скину, или да их и у тексту криве. Ти су списи пабени до 120 година пре Христа, док употреба албума одржала је се и доле, и још под царем *Теодосијем* објављивани су закони на дрвеним таблицама које су биле обојене.

У *хришћанским* сандуцима нуважа налазило се *платно*, које је било исписано словима, то изгледа да је тај материјал служио као неки религиозни документ. Тако крчка *Јевреје*, да су Самаћанци свете преповеди — којима су почивали своје вере вокеде противу Римљана — вриван по једном старом уговору које је било исписано на платну. *Собаклет* вели биле су од истог материје. Доцније је платно употребљавано и за обичне ствари. Тако је цар *Аурелије* нарелио да се вагона дева вештиу на платну. И на само поровни регистар у римским архивима, него и закони многих царева биле су исписани на платну. Једно писмо *Солонуно* тврди нам да се место обичног платна, употребљавала свила, и да је тај обичај коренам од Персијанаца.

Папирус је неки врста трске, које је стабло окружено кожастом опном, из које се скидала вешту врсти артије. Прав квалитет само се у почетку *изврсиога* вам свете књиге. Јустинијан Августу, тој свети жапир прошао је се доцније *нарсеи* а друга врста у новије Јлиије жене Августове називат је *ливијски*. Граматичар *Фавије* називао је ово папир, како се

накиросци таблаки краше неће, и како се такође. Цветна артија компуисала је парсеј. У околини Сиета врлинда је се свитеси, а у изворсем долопини Александријске текстика артија; оне две врсте било су ложиле од горњих двеју. Најфинија била је тропатна артија, али најлошији није се могло висати већ је служила за завоване.

Сировалне артије из панирусног стабла прицосује се Етиопљанима, али се само не зна кад. Не једном писму *Шамполиона Млађег* написано је овај ученн кутнии уговоре на панирусу, чији датум достиже до 17. века пре Христа. Тако исто мало се зна кад је увођена употреба овог висаког материјала у Грчку и Индију. Највеће забране треба овог висаког материјала у Грчку и Индију. Највеће забране треба овог висаког материјала у Грчку и Индију. Највеће забране тре

Осим поменутих помаља, стећаља живи у Црној Гори, Бугарској, Истри, Хрватској и у Моравској, а нису дрзи, да их нора биги у свима овим земљама у којима су у старини живели Словени. Ова су се одржали погланито с тога, што су у њих сви народи сазидали требле пао свештенике, које се није смело искорењавати.

Нигдена да су ври стећаља постали у Србији; а по судило је, да су се најбоље развили у Херцег-Босни за видовданског боја. У њојзеку су их водиили само пристали Босанске Цркве, а довиђе католици, православни ни и мухамедовци.

Ђ. Стратиграфијске их дели по облику у четири групе. У прву долазе плоче, које могу бити дебеле до 40 см. Има их од две врсте: а). дуга плоча чија је ширина према дужини $< 1:2$, б). широка плоча, ш. т. ј. $> 1:2$.

У другу спада плоче с дебљином већом од 40 см: а). клесанци, ш. т. ј. $< 1:2$, б). пањеви, ш. т. ј. $< 1:2$, в). камен с подметнутом плочом и то или обоје из једног комада или надвојени; г). стећак т. ј. камен са плочи с једним стећком с једне стране, док на једном камену с једним стећком с једне стране, док на једном камену с двама стећцима, један у облику зарубљене пирамидне правоугаоне пресеке.

Трећој групи припадају усправни камени: а). ступлан, четвороброди призмат; б). стећа, вертикално усађена плоча; в). крст.

У четвртој су групи сложени: а). стећак на слеме (равни саркофаг); б). стећак на слеме, побочна је страна правоугаоник, сандук и плоча из једног су камена; в). стећак на слеме, побочна је страна трапез, сандук и плоча одвојени; г). стећак на слеме као б., али сандук и плоча одвојени, а спојница налиа на њеним; д). стећак на слеме као претходна, али у једном комаду, на прочелу доње побочне стране као сегмент изделане тако, да су удубине страна сандука коритасте; ђ). стећак на слеми поглед б., али између плоче (на једну страну проширено) и сандука посредан стожер, све од једног комада; е). стећак обао као под а., али у место «крова» има обао горњу површину као у дасрасте споне; ж). стећак једнак с тим ком а., али са коту ном разном горњом површином, те је обрађена страница; и з). стећак по тиму б. с квадратним пресеком.

По облику сложенија мучно се може рећи, да ли је под нам претходна једне, друге нам треће праге; али су сигурно код најстарији (из XIII. и XIV. в.) хришћани Босанске Цркве. Ако је вол стећком богомила, онда је стећак као сандук без икакова обележја и без крста.

На стећцима има даље орната и архитектонских украса као што су: ушаг, крипељана, зубаца, залоџака, волиња, две рибе, две кентаћа, кућа, разулиде, свемире, тролисне и т. д., а те мотиве и дан данас употребљава наш народ.

Особито су чудновати и хералдички орнаменти: штит и шаг, сабља, нож, пиштољ и пушка.

Врло је ретко на стећку борба.

Писак има око 200 старописарских натписа, али их овде не доносим. Набројаћу најзанимљије некрологе у Херцег-Босни, на којима је управо стећцима забележена древна култура нашег народа. На поседку Вуласовић описује сахране обичаје у Лиди и Херцег-Босни, за њима, за њежину њих и стародревних, које је он описао на стећцима, нима и војничких симболима. —

Свршивши свој реферат о поменутој расправи Вуласовићевој ја је особито препоручујем свима онима, који се баво етнографијом истраживањем у опште, а посебицама нашим старина посебице. Њу треба тако исто да проучају и сви писатељи села у Српским Земљама, јер ће се из ње много чему научити. —

Т. Радивојевић.

УМЕТНОСТ

СЛИКАРСТВО

Фрања Жмурко

Мало дело: ово овог красне, сребрне и златна протканине гасте, број ликовне са сликовна дастугина, женска у ортинтиске шаре. Овог мога мала, правилна, са помишљом мудља и красности у ирним натрошна очима. Са нежалном стидљивом зобоом ограс се лопта, пуштени огртачи... (*Фрањина слика*)

А тамо? Овог красно, бело тело пород ланрсте лапте, на сивим кандерарима, са брилијантским пламе и прилазе. (*По Палестинову налогу*)

Дало... Разбарушена коса, пуна лакни уралом, густе обрве, плавих златни ободи, спуштене очи куне жаро и љубав, бео, лиан врат, во пеле пикари плавом лакнеи... Да, да, та то је Виолета, дама, дуга, завесна, чаробна Виолета.

Тамо на десно — као осенх, сјајни драгоцена полумесец у лопастој, лепезанној коси. И очи и уста сликајућ се бибрилно и слатко. О чему сања, о чему мисли? Сигурно о своја ловачкам победама.. (*Дубоко*)

А на дело?

Разбијени крастали пехари, пуне са вођом, са слатчицама, онда, пуцањи огртачи, и жалби, бол женска тела која дело тако жао, умрли, срушена. Каква изгнсеве? Које је дело загубљено и тешко!... (*После Хелмхалтзова опиба*). — Овде пред жаки плаво девојче, још дете, иде у прољу са плавом у красној руцици. И ово чисто, мило, још невино дете, као да сиева, да може опити, да је мало, дето, синоћа.... (*Нежно*) Али доста. Шта је то? Где сам? Какав је то свет?..

Гатереја слика Фрање Жмурка, пољског умотника, чије је ново од скора постало славно и куцено у целој Европи, доиста је читав свет који сања и заноси.

На како то?.. Свуд, куд год погледаш: жена, жена, жена... Да, да, Жмурко је изузетно од полених живописаца. Он није сликар познатих историјских слика, као мајстор Матејко, нити болом галонских хришћанских пучанка, као Сјемирадзки, нити брилијантних, опојних од сунца и сиротиње пољских сеоака, као Хелмоњски. Он слика скуда жену и то ману по Пољаку, самољиву и поетичну. Он слика жену с душ: лепа жену, која уображану о својим чарима, жену у које сања и дух и срце, жену са разноврсним страстима. Други живописци, а ово поникла сликају жену, но рако то полазећи рази расконшне тела, изнорите карактере, обоје дешог крткох коринг.

Матејкино су женске ситуе сликане, велике, величанствено јуначке: Сјемирадзки слика их страсталне, лене, бездушне, као грчке статуе: Горњички: мало женске главице које имају сентиме жаког чара; Вожњевска слика жене онако какве су: ни лоше ни рукно. Али све то није жанр који је Жмурку сродно.

Шта заљубљена у Жмуркова сликања, то је окољност, да у свакој својој слици на први ваки поселаш груди, бисту жоких контура, дивни торс рекоштене жене. То му је вељ и као жанр постало, јер оно изнрити ема тонких, ластичних, ирких и крепких тонова. Неки критичари му прибацују, да плени, слико и надаље, иде тако чисто и тако велиог умет пирају у женама сликама, имају сувише ваки сјаја и жокоће. У великом броју мужких глава у Жмуркова радозаља може се још и пожитити, да су све женске жена дете, са осакима очима, драматским ирама врата и прилазећим усима. Све женске доиске унтре имају воза пилаи, поза страстни осећај. У бојеним толима женских подеа духа сјаво, а мисли се не занимају ничим обилазим; у њима само туда кружу. Ова гипсулност лиди се зеом јасно у пози, коју Жмурко даје своме женскоме; јер је та коза поспосна, изнурена, лена. Жмурко ма ирао волико хтопство комбинација које су пуно дивно хармоније плава, тамности главне мисли, тонзе колористичке и дубоко осећане поезије.

Фрања Жмурко родио се у Лакову 1858. године. Родитељи му намењиле научарску карајеру, али њега је срце стално вукло на сликарству.

Као мали дечак задивљавао је сакупама своје утварке. 1876. године оде у Кракову и тамо, као веселе крљени Матејкова дела, реши се потоња судбина. — ом поетаде сликар. У седмом посло тога отпутова за Беч, где стуна у сликарску академију. Њихо рутина, која онда беше достигла свој врхунац у архитектским аустријским оргијама, одвра га из Беча, те оде у Минхен, где поетаде приватан ђак чувеног Александра Вагнера. Ту се бави на посло са историјском марнањском. Прва већа слика беше портре њеног ока: а на ган изради Клеопатру, за коју доби на пејзажи златну медаљу. На преторкуну полеског сликара, Кеизерја Индоја, Вагнер га ираше у своју композицију хеленског класа. Три године проћоше Жмурку као сан у Минхену; али сран са је вукао у Пољску, те тако једнога дана одпатраг у Краковну. Тамо пород Матејка воли да доли на велој сликци: „*Краковски Вавелски и Кеперн*“, која обрати пиоову пажњу цара Фрање

Јосифа. Аустријски цар га обдари Римском Стипендијом. У артистичком граду одушевљавају га пре свега дела старих мајстора. Он послала у Рају ове слике: *„Србинка"*, *„Перо"*, *„Саламбо"*. Жмурко се ипак не осећаше добро у родољубивој и страсној Италији; он отпутова у Пољску, Варшаву. И овде није могао опазити за себи нове путове своме оригиналном правцу, јер се изгубише у разним сликарским правцима. Овде године створи 18 картона под општим именом „Le Boudoir"; овај елегантни албум постаде веома популаран. У ово време насликао је и много других, лепих слика, као: поетичну, пуну женствености *„Смрт на прагу"*, *„На крилима весне"*, *„У замку"*, *„Смрт Дервиша"*, *„Прелепу Аријадну"*, *„Химен"*, *„Демон"*, *„По недељи малому"*; Ова дела посла у Русију, где их одушевљено пригрлише.

Ипак прави знаци праве, поетичне наклоности исказаше се у слици створеној у Немачкој: *Вечерња весна*. Мало после насликао „Феудални закон", чувену допијо *„Даму у букви"*, *„Даму са бисером"* *„Нијобу"*. Ова дела добила су и у Чикагу на изложби, где су одушевила тачношћу детаља. Ових слика следовише напредно карактерне портре, и широко познати у Немачкој, у многим научени властита портре, и стручним часописима репродукованих слика његових: *„Грешникова прошлост"*. Много чара има слика мало после „Ave Maria" (слика младе девојчице) *„Хаљојанова"* и најзад *„Витлејемска звезда"*, која Жмурку овековечи име.

У опште у Жмурковој делатности можемо приметити три епохе: прву, где се подвргне утиску живописаца код којих је учио, другу где је сликао у великом мноштву лаке слике које су годиле широј публици и могле се напредно добро продати (н. пр.: Le Boudoir, Дервиш, Аргонаути са лепотом и др.) У те обадве епохе његове слике немају уопште толико, страсно, чудно обележје. Али кад после ове епохе опште потешко победи сензак у Жмурковом срцу, те кад поетична индивидуалност победи све туђе утиске: настаде трећа епоха, епоха његове славе. Његове слике добијају израз душе, израз срца: „Витлејемска звезда", у којој је изражена живописна група чаробног женскиња и мреже, широко тремолирана мистичним, у тихом, нежном, сањарском бојама, — очарава нас мистицизмом, и тихом, нежном, сањарском поезијом. Жмурко је сад виђен и чувен сликар и дубоком идеалном поезијом. Његова *„Витлејемска звезда"*, која је у целој Јевропи и Америци, обишла сад све сликарске салоне Енглеске, Немачке, Холандије и Русије, сада је на Париској Изложби. —

Ружа Винавер.

Шабац.

*

Госпођица Надежда Петровићева. Ових дана изложила је Г-ца у сали Велике Школе своје сликарске радове, и ти изложби објављене је преко свију престоничких листова. И ми смо отишли да видимо радове тог новог поборника на пољу Лепоте, којих је, на жалост, код нас тако, тако мало. Име Госпођице Надежде Петровићеве ако женске није сасвим је ново и непознато, мислили смо, а она, међутим, ето има и таквих радова који имају општој оцени, што значе, да је Госпођица у миру и тишини не само радила и спремала се, но и спремила се.

С тим мислима отишли смо на изложбу, у напред уверени да ћемо моћи написати неколико лепих, одушевљених речи на адресу Госпођице Петровићеве, и молити је, да истраје на томе путу који, и ако је трновит у опште, а код нас трновитији но ма где, ипак је пут славе и части.

Међутим, како смо се горко разуверили!

Кад смо видели оно што је Госпођица под именом сликарских радова изложила, нисмо се могли довољно начудити толикој њеној храбрости. Зар после рада на академији; зар после дугог бављења међу радовима и старих и нових мајстора Госпођица не нађе бољих и лепших узора себи и својој одушевљеној младости, но „ипресионистичке" радове, то болесно и труло схватање болесних и трулих мозгова. Зар после свакодневног посматрања божанствене игре светлости, којом посматрању и репродуковању као светињи Госпођица живот свој посвећује, — она нађе, да данашњи артисти, у опште, у свом декаденству и декадентском појму о Лепоте, боље осећају лепоту и поезију светлости но ико други пре њих!? — Као коментар за ту идеју ми молимо Госпођицу да, ако већ досада није, прочита шта о животу и делима једнога Леонарда да Винчија, једнога Микеланђела, једнога Тицијана, па потом да погледа мало боље око себе и загледа у дело својих модерних учитеља.

Ми смо остали с тога, што верујемо, да је Госпођица оним што нам је изнела, хтела да покаже, како је и она ђак нове школе; и ако је тако, не можемо довољно да нажалимо труд Госпођичин и њену вољу, којој је резултат био оно што нам је изложила.

И да нам је само знати, какав је то морао жалостан учитељ бити, који јој је рекао, и ако је знао, да је Госпођица дошла тамо да се школује, да се увежба и ужива у тајну лепоте линија и светлости: „Ви ћете бити велики артист једино под тим условом, ако будете без икаква смисла мазали бојама по платну, и што вам рад буде нарецији, тим ће бити лепши. Многи ће вам, можда, рећи", морао је говорити учитељ даље: „да Ваш рад није никакав рад; да нема апсолутно никаквог смисла; али Ви будите уверени, да ће Вам тако говорити само они који немају појма о сликарској вештини, нити имају очију да виде светлост. Према томе, кад будете на врхунцу своје вештине, направићете н. пр. какву женску прилику целу у боја ората, шпаргле овде онде цинобером, ултрамарином, кадмијумом и ма каквим зеленилом. У таквим бојама, истина, остали свет неће нигда моћи видети, али зато Ви и јесте артист, да све видите на други начин, но што виде остала наша људи . . . ."

Ми толико верујемо у вољу Госпођичину и њено истинско одушевљење за свеколику лепоту, да смо уверени, да ће можда у најскоријој будућности и сама она жалити, што је износила свет под именом својих радова, јер ће, ако само буде мало дуже гледала велике радове класичних сликарских школа, јасно видети да и у простим или елегантним линијама једнога круга, елипсе, овала па и саме праве линије, има више лепоте но у оном тесту боја, у маниру, која је она досадањим својим радовима разумевала Богом остављену светлост, тај извор најтрајнијих радости живота. *Н.*

РАЗНО

Холанђани о Србији. — Холандски журнал „Geïllustreerd Magazijn", који издаје N. J. Boon у Амстердаму, донео је у свеску за јуни ове године веома симпатичан чланак Г. Мајнарда Менсинга о Србији. Чланку је натпис „Een en ander over Servië" а украшен је са 28 слика.

*

Две нове француске књиге о Србима. Пре кратког времена изиђе у Паризу врло сјајно посвећено дело La situation des Slaves et des Roumains en Autriche-Hongrie. Свеску је натпис Les Croates, а написао га је A. G. Drandar. Дело изашло у издању књижаре Felix Alcan. — Скоро у исто време са овим радом штампала је Брисељска књижара Falk Fils нову књигу A propos d'un mouvement en Macédoine коју написа A. Brutus. — Обе ове књиге бележимо само библиографски, јер их не добависмо за ширoчији приказ, пошто верујемо да ће позванији проговорити озбиљније о њима.

ЧИТУЉА

† Др. Илија Огњановић. (* 13 априла 1846, † 9. августа 1900.) — И опет једно име у читуљи српских књижевних радника. У најкраћем времену умрли први земља Дучића, Сундечића, пао жртвом Љубомира Симића, а сад смо примили у се и Др. Огњановића! Много је то и за веће народе, а за нас Србе и сувише!

Ведри Огњановићев дух угашен је у доба када је средио своје повојдло, када је у низу искустава дошао до оне тачке са које се народу свом може најбоље користити.

Поштоваоци Огњановићева рада немају нужно разлога да искрено жале што прожеми светом, а његови лични познаници увек ће жалити што собом у гроб однесе — поред других неостварених жеља — и свој дугим радом прикупљену грађу од које један део изиде ове године у књизи му *„Записи пред не многих знаменитих Срба"*.

⁂

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. **Споменица Змајевине.** Свеска III. Издаје: *у спомен свога ђачког састанка и путовања по Србији од 27. јуна до 15. јула 1900, одане и у почаст своме Чика Јови - Змају* **Српски Матуранти.** — Ст. Сремски Карловци, Српска Манастирска Штампарија. 1900. — Ст. 83 Цена ?

2. **Међеневче.** II. Читанчица за већу и мању децу. Приредио *Чика Змајова.* Загреб. Штампа Српске Штампарије, 1900. Ст. 82. Цена 40 динара.

3. **Географија за средње школе.** Написао *Рад. Васовић.* Први део: *Основни појмови опште географије. Особни географији земаља света.* За I. разред. Друго издање. У Београду, штампарија код Просвете С. Хоровица. 1900. Стр. 81. I–VII. Цена 1 динар.

4. **Географија за средње школе.** Написао *Рад. Васовић.* Трећи део: *Италија, Румунија, Русија, Немачка, Швајцарска, Француска, Белгија, Холандија, Пиринејско Полуострво, Британија, Данска и Скандинавија.* За III. разред. — Београд, штампарија Д. Димитријевића, 1900. Стр. 81. Цена 1 динар.

НАПОМЕНА

Овим се бројем завршује и трећа четврт ове године „Н. Искре". Молимо многе од својих претплатника да се запитају: **имају ли и каквих обавеза према „Новој Искри" и зашто их не извршују?** *А после ово нека се такође запитају:* **може ли немар и заборављање својих дужности оправдати ма кога?** —

Пошто излажење „Нове Искре" зависи једино о тачном плаћању претплатничком, ми ћемо у потребном часу положити тачан рачун и о свом раду и о немару оних претплатника због којих је „Нова Искра" доведена **у најмучнији положај.**

Још једном: молимо све дужне претплатнике да свој дуг намире **што пре!**

Власништво „Н. Искре".

„НОВА ИСКРА" излази сваког 16. у месецу. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. J. Одавићу**, писарну „Нове Искре", Љубићева ул. бр. 8.

Власник и уредник *Р. J. Одавић.* Милош Велики — Штампарија Бојовића и Мићића (Кн. Спом. бр. 35.)

ИСКРА

МИРА

— НОВЕЛА —

написао

П. Ј. ОДАВИЋ

(НАСТАВАК)

II

Била је страшна зима. Ветар је као помаман дувао. На истом месту, где смо га оно први пут затекли, у својој топлој соби крај прозора седео је наш млади познаник и читао. С времена на време спустио би књигу и губио се у маштарајама. Био је нелагодан и нерасположен. Чинило му се, као да му је некакав терет пао на груди па га притискује, и као да му мисли лутају неком сумаглицом кроз коју се не види ништа куд се хоће, ништа шта се хоће. И ако није могао рећи да је болестан, ништа да има каквог узрока да буде нерасположен, ипак је осећао неку и душевну и физичку малаксалост.

Осећао је да ту, где је сада, није његово место, а да и поред најбоље воље неће моћи живети животом својих старих, ма како га сестре о томе уверавале. Живот, какав је он себи замишљао, био је сасвим супротан томе самачком животу у који су га несрећне околности довеле. Није имао друштва, а међутим, пре свега, друштво му је требало, друштво ма једног пријатеља и друга из последњих дана. Осим гробова његових родитеља и његових старих, на томе месту није било ничега више што би га привлачило, јер и детињство му и најслађе успомене из детињства биле су само бледе слике онога што је некада било. А кад би се само мало дуже задржао да премишља о ономе што је некада било, ископнило би у њему и оно мало воље за живот и рад што је још заостало, пошто га је и иначе стално морила мисао, како је све пролазно на овом свету, све, па и добро и лепо и узвишено.

На помисао о лепоме пред њ се од једном створи слика Мирина. Због њене лепоте и оне тајанствености, у којој се, као што је то њему изгледало, крила њена прошлост, врло је често мислио на њу, и још од прног дана осећао је у њеној присуству неки немир. Осетио би како му крв по жилама почне брже да струји; како му неки пут нестане речи кад се обрне к њој да је што пита или да јој напреди. Па онда, сети се, како је једном приликом, кад је Мира сама била, заштао или управо замолио, да му једном каже, ко је она, где се родила, ко су јој родитељи, и што све то крије од њега кад види да јој је он пријатељ, — и како му је она одговорила, да не воли о томе да говори. Он је, правно, није више питао, али сећа се како је тек после тог његова одговора био љубопитљив да дозна: ко је она?

ДР. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ — АБУКАЗЕМ, СРПСКИ ЊИЖЕВНИК

По приликама, у којима се кретао, те мисли и њима сличне биле су последица његова тадањег душевног стања, његове самоће и оне меланхолије којој је по природи својој било наклоњен. Од како му је Мира ушла у кућу, он се осетно променио. Све његове дотле тако разгранате мисли беху се усредсредиле на њој. Према њој спрозој, тајанственој, чијој је историјуј у машти својој стварао, осећао је неку ретку нежност, а мало ко и уме да буде тако нежан као несрећан човек који са своје несреће истински пати.

И њему Мира ни у једном моменту није била проста слушкиња коју он за њен рад плаћа, но симпатично створење које он са задовољством гледа како се креће по његовој кући. Од како је она дошла, њему је његова соба, са оним истим намештајем, изгледала и лепша и спремљенија. Зато јој је био захвалан.

Једно га је само бунило, а то је, што Мира или одиста није примећивала или баш није хтела да примети, да њему њено присуство није то исто што и присуство баба Мартино; да се он, кад је она ту, мења; да му глас друкчије звони; да се радује обрађа њој но баба Марти. И на ту помисао самоћа му је обично бивала тежа но иначе.

Кад је после тога Мира ушла у собу да види да ли добро гори у пећи, и кад је хтела потом да изиђе, он је задржа, и дрхтавим, узнемиреним гласом запита је:

— Миро, рече јој: хоћу да те питам о нечем, ал' да ми кажеш праву истину.

Она стаде; обрну се к њему и изненађена, али мирним гласом одговори му: хоћу.

— Што год ми кажеш, продужи он: ја ћу ти вероватно; само знај, да ће од тог твог одговора много шта зависити.... Реци ми, да ли си од своје драге воље оставила своју кућу и пошла у свет, или није?

— Од своје драге воље, одговори она.

— А да ли је томе био узрок какво твоје рђаво дело?

— Није. Ја ништа нисам урадила што би било рђаво, и по својима могла сам остати ход куће колико сам год хтела, јер су ме сви моји баш волели.... А што ме то питате? Да нисте, можда, незадовољни мноме? Реците ми, ја ћу одмах ићи и ишак вам бити захвална.

— Није то. Ми смо задовољни тобом, и видиш, баш зато што те волимо, твоја нас прошлост интересује.

— Сад могу да идем? запита она.

— Можеш, одговори он.

Кад она изиђе, дође му да је повико зовне, да јој се оправда, толико га је њен изглед и њен глас потресао. Веровао је да говори истину. Затим, мало по мало, и Мира му се поче представљати као некакна жртва, као створ која неправедно страда. Није знао зашто је то, али сама њена појава, њена мирноћа и она њена поузданост у многоме су потпомагали ту његову претпоставку. И због тога, чудним развојем мисли, читаво друштво људско представа му се као страшна мешавина у којој је људима суђено да буду беспрекидно у неком болесном, нервозном кретању; да гамижу као прави пошеци својим животињским инстинктом; да се туку, уједају, отимају један од другога залогај из уста, и да плују на све оне светлије тачке које су изван домашаја њихова сваканађег архаизог гамжења.

После тога размишљања верово је, да у Мириним очима, у њеном гласу, у њеној лепоти има нечега што јако утиче на њега, и да он, и кад би хтео, не би могао бити индиферентан према њој.

И ту му се од једном, после гомиле магловитих слика, учини као да је он Миру морао још и раније негде видети. Само где? Да није можда у сну?

III

Из тих рефлексија залудна човека трже га коњски бат и шум точкова. Погледа кроз прозор и виде, како се с друга, који се одмах од његове куће пењао, спушташе обична путничка кола, и од прилике баш пред његовим пратиоцима заустављаше. Из кола изиђе висок човек коме се лице није могло видети, јер је на глави имао руски бунлик који му је и чело и обрве покривао. На себи је имао дугачак и широк зимски капут а на ногама чизме.

„Ко ли то може бити?“ мислио је Ђура. Али кад затим страпац уђе у кућу и проговори, он, као електрисан, скочи и потрча му у сусрет. По гласу је познао свог доброг школског друга, неког Добру Јакшића.

„Не знаш колико си ме обавезао“ рече му Ђура пошто се поздравише: „друштво ми је сад потребније но икада.... Ево већ шест месеци како живим као калуђер; ништа не радим, ништи ми се шта ради.“

„Никуд не излазим“ говорио му је даље: „ништи ми се и излази.“

— Добро си само могао да живиш тако, корео га је Добра. Мени се чини, и кад би ме везали, да бих ипак нашао начина да утекнем, да изиђем на кућ. Па како си проводио време?!

— Како сам проводио време? — Никако. Седео сам тако у својој соби, читао, писао писма сестрама. Њих је очева смрт јако потресла.... А најчешће сам седео ето баш у тој столици у којој ти сад седиш, и пушећи размишљао....

— То јест, хоћеш да кажеш сањао, додаде Добра. Али то пријатељу ништа не вала. Ти те снове, верујем, неће ничему добром одвести. И да ми је само знати, како ти те сматраш свој живот, своју младост и своје здравље.... Зар кад је ва пољу овако чврсто и здраво време, кад је ваздух као капља росе, да се ти, младић, чвариш крај топлог пећи, баш као да си остарио.... Бога ми, ја нисам за то дошао к теби, но сам дошао да идемо по пољу, да ловимо, да јашимо, да пијемо.... Истина, имаш ли какве добре ракије?

— Имам, молим те, сад ће бити.

— Знаш, продужи Добра: ја сам управо дошао теби да мало промењи обичан начин живота, па ма то било само за два, три дана.... А већ, ако и за мене буде вакало ово: „у град кад хоћеш, а из града кад те пусте“, додаде смешећи се: ја ћу се покорити, јер ти знаш, да сам ја добре дете.

— Видећемо, видећемо, рече Ђура.

— Ја сам ти сад слободан као птица на грани; јер тек ово дана прекрасмо оца да ме пошље за неко време на страну.... А шта је, истина, с тобом? Шта ти мислиш? Хоћеш ли и ти на државне јасле, или ћеш, кад ти је Бог дао толико имање, остати свој госа?...

— Ни сам још не знам, одговори Ђура. У таквој сам некој недоумици и несвесности да ти не умем казати. Ако се будем покорио жељи свога оца, остаћу да и ја живим овде где су ми и старији живели; али ако будем подлегао каквој трештној мисли, ко зна шта још може бити од мене: могу и ја бити какав ћата.

— Будалаштина, верујем, продужи Добра: на државну службу не би требало ни у сну да мислиш, кад ти се може бити без ње.... Хајде та прво, брајко, некуда на страну, можеш да бираш куд хоћеш; остани тамо неко време, годину, две, три године; види мало света, — па после, после ћеш већ видети шта ћеш.

— А оволико имање?!

— Подај коме рођаку нека води рачуна о њему; јер грехота је, брате, везати се већ сад за кућу, кад ти је тек двадесет и три године, и знаш, као што ти држиш

Српска Дубровачка Омладина

Дум Ивану Стојановићу

да ћеш у тој кући читав свој век провести па и умрети.... Треба се мало и прогуратн кроз живот.... Само, ти канда се ниси никад слагао с тим. Од како те знам, увек си био тако миран, малодушан, био си повучен, бежао си од друштва ....

— Шта ћеш, упаде му Ђура у реч, а глас му задрхта од узбуђења: и сам сад видим да ми је младост прошла и сунашње монотоно. Од како знам за себе, непрестано сам живео под неким старачким назорима и правилима. Оно што се зове друштво и *шта ће свет рећи* били су окови којима ме је нека сила спутавала, како ми се чини, још чим сам престао бити дететом. Ја сам увек имао неких обзира те на ово те на ово, што ми је спречавало сваки живљи покрет. Страх ме је и да ти кажем: али ја се, чини ми се, нисам знао ни веселити као што су се веселили други младићи, као што су се веселили моји другови. Ах, кад се само сетим, колико сам пута баш и теби завидео, кад дођеш кући весео и расположен са какве шетње или забаве, и почнеш причати о каквој, наравно, лепој девојци. Видиш, сећам се, да сам се тада више пута питао: „Шта је овоме Добри, њему су све девојке хеле?“ А знаш ли какве сам рефлексије тада најчешће правио, и то у пркос томе, што сам ти, као што рекох, а завидео на твом сталном добром расположењу и твојој веселој природи?!.. Мислио сам, овај Добра ништа не ради, од њега неће ништа бити. Наравно за себе сам опет држао да весма много радим кад заваљујем петниће. Па да сам бар таме био задовољан, него нисам. Значи, да је иџак било печега у мени што се бунило, зашто да и ја нисам као што сте били ви. Али сам био слаботиња, па нисам могао да се отмем оном свом урођеном страху од свега необичног, свега што се не дешава по неким сталним, утврђеним шаблонима и правилама.... Да ја урадим нешто што би ма из далека личило на какву ексцентричност — Боже сачувај! Моја вољa, дакле, била је стално сведена на минимум и радио сам само оно, за што су обично старији говорили: тако треба да раде добри младићи. А све је то, пријатељу, долазило само отуда, што сам био проста играчка оних неумитних закона што се зову *наслеђе* и *одгајање*. Верујеш ли ти, пријатељу, да су и мој отац и мој деда непрестано проводили један дан као други; да су у напред знали шта ће имати у извесни сат извесног дана да раде. Једном речи: били су робови својих навика.... И видиш, баш с тога, што мислим о томе и долазим до неповољних резултата за себе, верујем, да ће доћи какав догађај који ће ме морати бацити некуд из овог мртвила, па или ће ме избацити на спруд где бих се обрео у сасвим новим приликама, или ће ме разбити о какву стену.

— То јест: или ће те бацити у наручја каквој девојци, хтео си рећи, додаде Добра.

— Ко зна, продужи Ђура: главно је да сам ја незадовољан својом младошћу, јер због тога, како сам је провео, сто сам постао старац у својој двадесет четвртој години.

— Па зато ти баш ја и говорим, додаде Добра: да оставиш све то, па да одеш куд у свет. Знаш како је: нови утисци, нови осећаји, нове мисли ....

У то се врата од себе отворише и уђе Мира да послужи госта.

Чим је спазио, Добра изненађен хтеде нешто да каже, али, пошто се, биће, присети нечему, само се накашља и бојећи се да Ђура или она нису приметили његово трепутно изненађење, мирним гласом додаде:

— У свет, у свет треба да идеш, па би видео како би се после променио. Ти, брате, и не знаш овај свет, нити би се сутра умео у њему наћи, да ти отац није остављао од чега да живиш.... Знаш ли ти шта би било с тобом да си нешто остављен самоме себи?!.. Ти би умро од глади. Јест, јест, ти би морао од глади умрети. Ти немаш никакнот искуства. Верујеш да је сваки човек добар, да мисли само онако као што ти говориш.... Ко ти је ова девојка? Запита га поглед Мира изиђе.

— У служби је код мене, одговори Ђура.

— Како у служби? Твоја слушкиња?

— Јесте.

— А знаш ли ко је она?

— Не знам, одговори Ђура, и зачуђено га погледа. Да је случајно ти не познајеш?

— Не познајем је, али знам која је.... Знаш ли болан, да су њу и преко новина тражили?

— Истина?! Запита Ђура и осети како му се од једном нека хладноћа поче да шири око срца. Уплаши се да не чује што рђаво о њој.

— О, то ти је читава историја, продужа Добра. Она је ћерка једног капетана и има више година како се воли с једним официром. О томе сви нису говорили, али иџак сав је свет знао да се њих двоје воле и да ће се узети Али пре неколико месеци он буде премештен, и у брзо после тога чу се, да се и оженио.... Шта је после тога било у њеној кући не зна се, тек пре једно два три месеца пуче глас по Н. да је капетанове ћери нестало. Тражили су је на све стране, трчали су и пријатељи и познанице; слали су чак и људе конаднике; држали су за се убјала, да се удавила, тражили су је преко пласти, преко новина, — али све у залуд....

Ђура, који га је нетремице слушао, често се преобразио. Од једном, као да му нека копрена паде с очију. Тек тада јасно виде, колико је имао право кад је веровао, да Мира није обична девојка. И пошто је тако сазнао шта је био узрок њеном одласку од куће, њему, сентименталноме, представи се она у још лепшој светлости. Чинило му се, као да јој око главе види ореол и светитељски и мученички. „Како је тај догађај морао утицати на њу“ мислио је. „Оставити све своје, па се без средстава пренути у свет. Утећи од куће само за то, да не би и даље била заједно с матером својом којој је, без сумње, казала колико се њих двоје воле и како је он добар, племенит, пун карактера.... Јест, она је морала само с тога утећи, што није могла да подноси толику срамоту. Јер, како је она схватала ту ствар, њој је морало изгледати, као да је до смрти понижена и да чак нема права ни да се правда....“

— Колико има како је код тебе? запита га Добра. Он се тргне. Није могао да скрије колико га је та вест потресла.

— Већ је скоро два месеца.

— Па зар тиниси ништа приметио на њоја? Зар ниси видео, да није обична слушкиња, зар ти није изгледала сумњиво?

— Јесте, и више сам пута покушавао да дознам шта о њој, али узалуд.... Само, како је била добра и како се баба хвалила њоме, ја је нисам хтео више ни питати; остављао сам је, а у себи сам мислио: ко зна,

шта се крије иза тога .... Дакле она је утекла од куће због несрећне љубави .... А је ли ти познавао тога младића?

— Нисам, ал' кажу да је био леп.

— А познаје ли Мйра тебе?

— Која Мира?

— Па она, ова девојка.

— Она се не зове Мира, већ је име Даница. Зар ти је казала да се зове Мира?

— Јесте.

(СВРШИЋЕ СЕ)

AUTUMNI FLORES

I

На стази те тужан, сетан
Мртво видех, тичје моје:
Опори ти лесни хладна
И прекиде песме твоје!

Нашем крају довело те
Премилешно сунце сјајно;
И ја слушах песме твоје
И осећах миле тајно.

А заносна песма твоја
Ведрила ми лице сетно;
У срцу ми љубав плану,
Тк ужива дова срећно.

Ал' сад неста песме звучне,
Ледене су груди твоје...
А нико тк није знао
Осим мене, тичје моје!

II

Слушам како дрвље цвили
Свијајући гране своје;
Помамно га ветар дрма
И погрешну песму поје.

До скора су биле пуне
Зелен-листом голе гране,
На сад жали судбу своју
И доживљу срећне дане...

О, како бих и ја плак'о,
О, како бих сузе лио,
Да олакшам тугу тајну
И вол што ми душу свио!

III

Пијмо у здравље младости бујне
Нека се оги пјсама сијају;
Божанско питје нека у грудма
Оживи срце, окрени над.

Крај звеке чаша и песме звучне
Скрије се многа туга и јад;
У колу братском, бурном и страсном
Чекајмо зору и њезин сјај.

Свијуће једном ни магле густе
И другој ноћи стигнуће крај;
Погрешна звона лекнуће леком
Да јаке зору и њезин сјај...

IV

У хладу брезе што шуми тихо
Љубави прве осетих моћ,
И нексмом својом заноса бујног
Из душе своје изгоних ноћ...

.... Како је сада празно и пусто!
Где ли се скрио сунчани брак?
Из пустих гора, голих и немих
Ко авет црна извија мрак.

А сухо дрвље повија грање —
Поздрав другарт и знанцу свом...
О здраво места мила и драга,
Исто је тако у срцу мом!

МИЛУТИН ЈОВАНОВИЋ.

ДУМ ИВАН СТОЈАНОВИЋ

Пре кратког времена новине су донеле вест да српска академска дубровачка омладина намерава свечано прославити седамдесетогодишњицу живота дум Ивана Стојановића; неколико дана доцније, новине донесе другу вест: да је дум Иван преминуо не дочекавши спремане прославе.

Сирота омладина, сиромах дум Иван! Сиромах дум Иван што није дочекао да види прославу свога рада, награду свога труда; што није доживео заслужено светковање које готово сваки вањенкји јавни радник у нас доживи; што није дотрајао да јавно прими најлепше признање које се једном јавном раднику може указати, признање које му је отприје од омладине намењено, од оних који незаинтересовано воле и поштују а погађају ко је за љубав и поштовање. Сирота још више омладина, која овим губи једну од најпречих потпора, један од најачих ослонаца за свој рад!

Треба замислити њен положај, па схватити губитак њен. Она је поштовала дум Ивана и волела његова дела. Видела је, међутим, да су, по дум Ивановој скромности и по општим бедним околностима у којима се књижевност налази, та дела у блиској опасности да пропадну, и онда је хтела да их од те пропасти сачува и стави их у руке целог читалачког света. Дум Иванова дела нису засебно штампана, и она је видела да их треба засебно штампати. Има два међу њима која су најважнија и којима је штампање најпрече: *Историја Дубровника* и *Дубровачка књижевност*. За прво се постарало уредништво српског органа у Дубровнику, друго је омладина узела на се да изда. И омладина је мислила да га изда лепо и да га као дар преда свечару на дан рођења његова. Мислила је још да и више увелича прослану тога дана и пројектовала је о том дану једну ретку свечаност за Дубровник: ту је била и бакљада у навечерје, и свечана божја служба у јутру, и једна лепа дилетантска пред-

става у веће; ту су имала и српска друштва уделовати, и гости дођи, и изаславства се појавити; речју, ту се имао не само кренути цео локални друштвени апарат с којим се изводе веће свечаности, него се и једна локална свечаност имала претворити у једну велику културну манифестацију српског народа. И то је омладина имала да спреми и изведе. Она је имала да буде тога дана глава свима културним друштвима и изаславствима, она да председава једном тако просвећеном сабору српског народа. Улога врло велика, тим већа што је омладина до сада на бини није такве имала. Њена је улога досада била врло скромна, скоро никаква. На њу нико није гледао као на неко организовано тело, нико је није сматрао као дружину зрелу и способну за јавни живот. Она је тек сад први пут манифестовала своју зрелост и способност. Кренувши мисао о прослави свога учитеља, она је први пут кренула једну јавну мисао, први пут сама излазила пред публику, први пут ступала као целина у јавни живот. Али при том првом ступању, њој је требао неко да је уведе у живот, једно велико име које ће и њој имена довести, један велики ауторитет под чијом ће заштитом изаћи пред публику, један вођ који ће је представити свету. И она је нашла вођа, али јој овај умире у часу кад јој је био највише потребан, и она остаје сама, напуштена, остављена, лишена своје највеће радости, преварена у својем најслађем надању; остаје, као што сама каже, да несуђеном свечару свом исплете венац смртничка у место венца славе, и да нада више пред гроб свога великога учитеља у место да диже високо чашу у здравље његово. На првом кораку, па толика несрећа на њену главу! И опет, сирота омладина!

*

Ко је био дум Иван? Шта је писао? По чему се толико цени? Све су то питања на која сваки од наших читалаца уме наћи одговора, али на којима је ипак потребно застати, пошто је рад овог дубровачког књижевника био врло далеко од нас и кретао се у једној средини из које нам врло мало гласова допире.

Дум Иван је био, то сви знамо, историк, истраживалац наше прошлости, бар једног од најсланијих делова њених, прошлости дубровачке нарочито. Он није написао историју Дубровника, али је његов рад на томе пољу готово такав исти као и да је то у стварн учинио. Он је превео најбоље и најпотпунији досадашњи рад те врсте, Енгелову Историју Дубровника, и тиме поправио погрешку коју су пређашње књижевне генерације учиниле оставивши овај рад после тућ публица. Како, међутим, тај рад не дошире даље од 18 века, дум Иван је видео да је данашњем преводиоцу нужно и да га попуни. И он је узео да, уз превод старије историје, исприча и најновију, и за, поред слике сјајних периода дубровачких, пружи данашњој публици и слику, ако не сјајну а оно сваками интересантну, једног периода опадања, периода неактивности и апатије које су довеле Дубровник до данашњег стања. И он је тај посао свршио познавалачки, боље него што би нко други умео. Сам очевидац свију догађаја, познаник готово свију главних личности, посвећених познавалац свију тадашњих прилика, он је од ове историје начинио скоро мемоаре свога времена. Мемоаре тачне, правилно, и пуне, јасне, занимљиве, са пуно познавалачких рефлексија и још више, и нарочито, са пуно интересантних анегдота. Јер он је анегдоту волео и у њој био врло јак: она код њега замењује дуге описе и недавните извештаје, њу он с правом претпостављ сваком другом средству при сликању. Као Мериме, и он је скоро могао рећи: „У историји, ја волим само анегдоту, а, међу анегдотама, највише волим оне у којима ми изгледа да видим истиниту слику нарави и карактера једне епохе."

Али дум Иван није радио само на овој општој, политичко-културној историји Дубровника, он се бавио и литерарном историјом овога просвећеног града. Његова *Дубровачка Књижевност* је, сетимо се, ово дело којим га је омладина мислила даривати о рођендану. То дело обухвата целокупну књижевност дубровачку, појетску и научну, стручну и филозофску, и беседничку још, речју све што је Дубровник интелектуално створио у току векова. Дело није строго научно, тако не би писали на Јагречек ни Будмани, то је пре једно популарно излагање, али је то после старога и талијанскога Апендијија прво и једино излагање у том пространству; и после, и у њему ипак има доста новога. Јер најпре, дум Иван је био човек који мисли, и онда у његову делу има нових погледа; а после, дум Иван је Дубровчанин, и то стари, а у старих Дубровчана има увек ретких књига и још ређих старих рукописа, па му је отуда могућно било извадити и у дело унети по који непознат податак до којега један модерни истраживалац не би сам дошао.

Ни то није цео књижевни рад дум Иванов. Дум Иван није био само историк, он је био и књижевник у ширем смислу речи. Он је радио и на лепој књижевности, и тај му рад није мањи од научнога, и ако је мање познат. Он је, схватимо га тачно, један стари Дубровчанин, један од потомака Нальешковића и Ђорђића, један од последњих представника оних старинских, нама чудноватих генерација, које су подједнако неговале и науку и књижевност и код којих је сваки учен човек сматрао све врсте књижевних послова као своје, као послове на које га сама његова ученост позива.

Дум Иван је, на пример, преводио из туђих књижевности. Преводио је из талијанске новије књижевности: један *Разговор* из Амичиса, једну новелу из Гислаидзоне с насловом *Носоња*, и једну прерадњу по непознатој песници али из исте књижевности, с насловом *Човјек рентаџ*, мало натегнуту у односу, природнију у талијанском тексту него у српском, због једног талијанског каламбура на коме цела прича и почива; обе новеле, међутим, од каме цела прича и почива; обе новеле, међутим, од оне старинске врсте новела које су у стварн као басне, као развијење моралне анегдоте, као дечије приче готово, мало комичне али са моралном тенденцијом, управо због ове и писане. Од таквих, или бар од сличних, ми због ове и писане. Од таквих, или бар од сличних, ми имамо досад најбољег представника у овој Доситијевој, која је у осталом такође превод с талијанског: *Један* који је у осталом такође превод с талијанског: *Један мајор запуче*. Преводио је и с латинског: сентенције, моја мајор запуче. Преводио је и с латинског: сентенције, мождa све, Публилија Сирског, писца из златног века римске књижевности; и неке фрагменте из Петронија, сатиричара из сребрнога века, за које се, насупрот раније поменутим не би могло рећи да су дечија лектира и које су зато и остале, заједно са Публилијевим сентенцијама, у рукопису код преводиоца. Додајмо овима и хришћанског писца светог Августина, чије је *Исповести* до пола превео, али у дубровачком наречју, и на њих није штампао. Преводио је и с грчког, *Облаке* Аристотанове напао. Преводио је и с немачког: Лесингове *Басне*, деведесет на броју, и један драматичан фрагменат из Шилера, онај *Звоноток*

мека луди (Menschenfeind), дело из прве периоде песникове и мало познато, али које, по дубини идеја и цртању карактера, не уступа позватима; и с француског, најпосле, и то из писаца чији нас избор мало зачуђава. Он је, наиме, превео Волтерова *Микромегаса*, један од познатих његових малих романа, филозофских и сатиричних; затим ону бриљантну *Конверсацију код трабунце Албани* (коју је преводилац назвао *Шта је слава војничка?*) од Пол-Луја Курјејера, једног од најдуховитијих писаца и најбољих стилиста француских, из почетка овог века; најпосле, али врло скраћено тако да је управо изнео а не превео, и показано тим, ако се сме рећи, *Рамова мелако*, тај дивни диалог од Дидроа, који је тако исто леп по композицији као и по стилу, и који је у целини тако вешто распоређен да је Гете, на то се дело ослањајући, доказивао таленат композиције у Дидроа који му је француска критика била порицала. Дум Иван је, као што се види, доста преводио (ни то није све што смо набројали, има још неких неважних ситница) и с разних језика. Избор који је у преводењу учинио, у главном је врло добар. Чиљен не толико по литерарном мерилу колико по личном укусу, ни по књижевној потреби колико по оном што је преводиоца при читању заинтересовало, овај избор само следочи о разноврсном читању његовом и довољном разумевању књижевних дела.

Али поред преводења, дум Иван је и оригинално радио на лепој књижевности. Он је, на пример, писао приповетке. Не приповетке из сеоског живота, ни дај Боже, нити новеле модерне, нити у опште новеле какве се у овом веку пишу, него неке нарочите, старинске као из 18 века; приповетке које имају мање причања него диалога, мање радње него рефлексија, које често немају нимало оних првих него се само из оних других састоје. Јесте ли читали *Луку Малога* који вам је најпознатија јер је штампан и овде, ћирилицом, а који је и прва његова прича? Ето, та прича која најзвише наликује нашима; која је, ако хоћете, баш приповетка из сеоског живота, јер је из живота рибичког, из живота у дубровачкој околини; у којој су јунаци сељани, у којој су и обичаји њихови, и језик њихов, мало особен и особењи него Љубишин, па ни она није по карактеру као прича Јанкова, чак ни као Љубишина, ни палик. У њој је, као и у осталим дум Ивановим причама, развијена једна тенденција, исказана једна морална рефлексија писчева, једна истина до које је он дошао посматрањем народног живота и размишљањем о његовој будућности, наиме да ваља чувати народне обичаје. И та прича, као што је дум Иван сам приметио, није „ни роман, ни повјесница, ни филозофичко разложење него само *листи за спомену да се оћеше моја мотика.*“ Она је оквир за рефлексије, нотка за излагање идеја. А *Госпођа Мара*, и *Жагарац*, а *Бово*, а *Ђорђе*? Све су то приповетке тога рода, све по општој тенденцији сличне *Луки Малому*, све више есеји морални или филозофски него причања и фикције. *Жагарац* је одиста пре такав есеј него нешто друго, есеј у облику диалога. То је једна конверсација у којој неки учени људи, поп Никола и Цвјетко, са једним простим сељанином, Жагарцем, претресају разне друштвене теме, као што грађица Албани и сликар Фабр у Куријеровој списи разговарају о уметности, о талентима и т. д. Ту се, са једним изо-

ДАЛМАТИНСКИ ПАСТИР. Сликао П. Јовановић

биљем цитата често сувишних, претреса о народности, о књижевном језику који мора бити огледало народности, о племству које мора бити чувар њен, о односу прикe и народа, о свему што писац налази да може поданицима бити оружје у борби са владом. А *Бово* је, ако о њему као нештампаном спису смемо говорити,*) како по своју изгледа, спис исте врсте у главном. Ту можда има више причања него у *Жагарцу*, али је и ту главно тема филозофска која се претреса. Бово је врста Кандида који, у младости велики оптимиста, има доцније да искуси велике несреће и, разочаран, постаје песимиста, најпосле у дубљој старости врана се и од песимизма, и постаје искусан и миран човек. Скоро да каже као Кандид: „То је све лепо, али треба окопавати своју башту.“ И *Ђорђе*, најпосле, и то вам је спис исте врсте, и то есеј у облику диалога, форма једна која је у 18 веку била врло омиљена. Код *Ђорђа* нете веровати ово тим пре што је *Ђорђе*, бар једним делом, одиста из 18 века. Ма колико то изгле-

*) Ја овом и сличним местима, ни само се служимо овом чудом података биографеском цртом дум Ивана од невољата писца, која је штампана у календару *Дубровчеку* за 1808 годину. Писац најтачно познаје дум Ивана и обавештен је о свима његовим књижевним радовима, публикованим и рукописним.

дало чудно, тако је. Јер *Ђорђе* је један веома чудноват спис. Нема вальда у целој нашој књижевности ни једног списа који би му био сличан, не само по врсти него и по композицији и начину постања. У њему су управо два списа, од којих један није дум Иванов. Ми мало пре поменусмо превод *Рамзова неђака*, тај превод међутим не поси наслов који му је Дидро дао. Тај превод је прва део дум Иванова *Ђорђа*. Сам дум Иван каже за *Ђорђа*: „овај спис има два дијела: прва није друго него *Ненеи de Rameau* Дидроа, поњашен." Чудноватo одиста, да на овом застанемо, како је дум Ивану пало на ум да та два „дијела" сложи у једно дело. Сложај је био немогућ и ма колико да се дум Иван трудио да Дидроа „поњаши" и тиме изједначи његов део *Ђорђа* са својим, прва део с другим, ипак стрче јаке противности међу њима, и у делима, и у општем тону, у основним принципима који чине философију *Ђорђеву*; ипак је, између Ђорђа у првом делу и Ђорђа у другом, разлика колика између два сасвим супротна човека. Јер да се из парискога *Рамзова неђака* истеше локални, дубровачки *Ђорђе*, требало је претварати много што шта а није било доста заменити Пале-Ројал Бонинсеом и Café de la Régence кафетаријом Вирмишијом.

Најпосле је дум Иван писао и једну драму, *Фрањевију*, у којој је главни јунак, Фрањевија, сматран као луд, али је то философ, мало чудноват, и националист, који тугује и размишља о своме родном граду Дубровнику; затим је скупљао пословице и народно благо, које је јако поштовао и сматрао најбољим изворником правог књижевног језика; најпосле је и песме писао, и то не само на српском него и на латинском, што у осталом није никакво чудо у постојбини Рајмунда Кунића.

Дум Иван је, по свему видимо, књижевник разностран и књижевник своје врсте. Он је друкчији од ових наших овамо. Он је учен човек, упућен у многим књижевностима, у многим језицима, у многим наукама. Он воли уз то философију и размишљање уопште; то можда највише воли. Он размишља о темама филозофским и темама друштвеним, и то о чем размишља, он стави у књигу. Сва његова дела, и преводи и оригинали, о томе сведоче. Он је читач и размишљач; оно што га при читању заинтересује или до чега у размишљању дође, он преведе или напише. Он је философ-књижевник понајпре, и тиме се разликује од других наших. Али је он још и мало оригиналан, чудноват мало у свом писању. Мало је расткван, на пример, пише каткад без реда, каткад се понавља без потребе и разлога. У преводима је често слободан повише, изоставља и прекраја каткад. У цитирању он не преводи цитат на српски (што у осталом није за ману; ни многи други га не преводе), али га не цитира ни на оригиналу, него скоро увек на талијанском и онда мало смешно пада читаоцу кад нађе на овакве стапове: *„Noi zappiamo...*, говори Виктор Иго," или: *„come se si scqrrisse...*, вели Бајрон," или: *„Vallene o parto di mia fantasia*, да надометнемо оне Пушкинове ријечи." У осталом, ми ћемо ударисмо у ситнице....

*

Као и многи стари Дубровчани, дум Иван није био само књижевник него и нешто више, не само човек од пера него и човек од дела. Његова слика није потпуна ако се уме у обзир само његов књижевни рад; треба насликати целу, пуну појаву његову.

У Дубровнику, да почнемо мало поиздаље, јавно се око 1880 године српски покрет. Покрет је био спотан, без изразита страна утицаја, поникао чисто на земљишту дубровачком. То је, у осталом, био део већег српског покрета на Приморју. Али се тај део битно разликовао од целине. Док се у северној Далмацији и Боки, покрет традиционално везивао за веру, и Србство за православље, дотле се у Дубровнику покрет јавио част, емансипован од других обзира, готово у пркос тим обзирима. Ту се пра пут католици отказише Србима. Ту се створи католичко Србство. Појав је био редак или природан. Ако је већина Срба православна, православље ипак није једино обележје српског племена. Католик може бити тако исто добар Србин као и православни. Једно је вера а друго народност. Али је појав ипак изгледао некима опасан и покрет је стекао непријатеље. Међу многим непријатељима, један од најмоћнијих било је свештенство, католичко наравно. Католичко свештенство сматрало је појаву Срба католика као предлазак облик од католицизма православљу и гледало у њему један знак опасни по католицизам. Срби католици временом ће постати Срби православни, тако је мислило свештенство и, наравно, из бојазни за веру, стављало се одмах у ред непријатеља српског покрета. Требало је разбити ту предрасуду и показати да та опасност не постоји. Требало је јаким примерима оспедочити да Србство није противник католицизму. Требало је да се један угледан католички свештеник назове Србином.

И то учини дум Иван, међу правима и најугледнијима. Дум Иван је био историк и философ. Он је познавао прошлост свога народа и био човек слободан од предрасуда. И он је видео да је, по историји и свему другом, Дубровник српско земљиште и да су његова становници Срби. Кад је то видео, он је био толико слобо дан у свом мишљењу да је смео да разликује народност од вере и да се није морао држати предрасуде по којој католицизам није помирљив са Србством. Да се до тога закључка дође, требало је познавати домаћу историју и имати смелости у мишљењу. Дум Иван је имао и једно и друго. Тако је могао испасти то да се он, као један велики достојанственик католичке цркве, назове и призна Србином. Али није дум Иван ни само на томе застао. Он је, напротив, из дана у дан све већим Србином постајао. Како је његов појав изазивао жестоке нападе од стране непријатеља, то се дум Иван борио против њих, и у тој борби све патрењи постајао у свом уверењу. Било да су напади долазили од Хрвата, било од свештенства, дум Иван је све јаче и енергичније бранио своје српско становиште. Његово мишљење постајало је уверење, уверење постајало осећање. И тако је испало да од онога младића који се у задарској семинарији подсмевао Хрвату Павлиновићу што чита Вукове списе и српске народне песме, постане један од најачих поборника српске идеје, један од најуверенијих следбеника Вукових. Најпосле, дум Иван је тој идеји ставио у службу и велики део свога књижевног рада. И својим историјама, и својим новелама он је будио и одржавао народност српску. То му је омладина у највећу заслугу уписала, и погодила је тим да му је та заслуга одиста највећа.

*

Као човек, дум Иван је био један од најбољих људи Позната је ствар, и свака вам о том у Дубровнику може напричати пуно анегдота, да је дум Иван давао оскудним и шаком и капом. Прича се, на пример, да је он, док је био парох у Ријеци дубровачкој, не једанпут целу своју примљену плату раздао сиротињи пре но што је до куће дошао. На вратима би га сестра питала: „камо, Иво, динари?“; залуд га је питала, он их није донео кући. Сестра је, после такових случајева, трчала за њим не би ли му искамчила ма штогод новаца да најнужније кућевне потребе подмири. Бивало је и тога да, кад му дође који невољник у кућу и замоли што за једо себи и своји, дум Иван, кад је сам код куће, дигне с огњишта цео ручак и дâ га сиромаху. Што ће после сестра викати и он гладовати, то му је било свеједно. Био је он одиста дарежљив до крајности, до неразумности скоро. Њему новац није требао. Кад је, поставши капеником, добио већу плату, он је прву такву плату разастр'о по столу и викнуо: „Што ће ми ово, што ће мени динари? Нису му требали донеста, и зато их је и бацао тако. Али је зато и стекао пријатеља у свакоме. У Ријеци дубровачкој нема сељака који га не добру не помиње. Ја сам их сâм слушао како говоре о њему. У граду Дубровнику тако исто. Кад је дум Иван једанпут прошле зиме поклано са забаве српског Дубровачког Радничког Друштва, чуо сам једног радника који, гледајући за њим, рече: „више волим видети дум Ивана него свог оца.“

ГРАД ДОБОР У БОСНИ. Фотогр. снимак.

А био је оригиналан, чудноват мало, смешан ако се сме рећи у добром смислу, онако један нарочити тип, особењак; то се види већ и по испричаном довекле. Особењак је, на пример, био у говору. Он није интонирао речи обично, него је управо декламовао, готово скандирао. Али ни то декламовање није било обично, него са неким нагим прелазима у тону, с неким модулацијама неправилним и чудноватим. Почне фразу тихо, готово нечујно, неразумљиво, па одједанпут две три речи акцентује енергично, надекламује патетично, и опет се врати на пређашњи тон. Имао је обичај и да се засмеје у сред фразе и да се, кроз смеј, обраћа оном коме говори, непрестано запиткујући: „а? а?...“, као да тражи одобравање од њега. Замислите од прилике такав начин говора, па нете видети како је тешко бивало ненавикнутом издржати га. Да се човек поплаши од њега, или бар да се збуни. Кажу да је у том погледу било врло интересантно слушати га кад проповеда у цркви, а био је иначе добар говорник.

Чудан је био и кад иде. Одевен лепо или не, мантије читаве или мало поцепане, огрнут у зиму једним дебелим шалом, са засученим полуцилиндром на глави, набацивао је и дизао високо главу, ону своју старачку карактеристичну главу, налик на Волтерову мало, са оштрим цртама, са проничним али добрим осмејком; и корачао великим одсечним корацима, лупајући при сваком кораку јако својим штапом о калдрму и дувајући на нос и на уста. Могли сте одмах, ако сте на Плаџа били са станом и читали у својој соби пред вече, знати ко иде и куда: ето дум Ивана да прошета и сврати у Јекарницу Шариђеву, зборно место свију Срба И било вам је мило да видите ту симпатичну и оригиналну фигуру старог Дубровника. Без њега стари град изгледа јамачно пуст и без израза. Човеку је изгледало да гледа некадашњи Дубровник, да гледа град светога Влаха из времена републике, кад нади добру и недру фигуру дум Ивана кад у јутру пође на Пиле, па се помаља испод оних градских врата обавијених оним бршљаном који је он толико волео, и долази на Брсаље, место тако згодно за размишљање, које је он набрао за место радња свога *Бора*.

Децу је јако волео. Зато сте око њега могли често видети пуно деце. Њему су деца свака дан кући долазила да им он преведе латинске задатке и он се радо занимао с њима. Лепо га је било видети једанпут у поворишту, у оном старом али добро очуваном Бондином позоришту, кад су се давали *Тристи анови* Бакошини, како седи у последњој клупи партера а деца напанили око њега, са свих страна, нагла се и узјашила на клупу, па га заиктују и уносе му се у лице, а он одговара и ужива да одговара на њихова питања...

Могло би се још пуно говорити о дум Ивану као човеку, али је време већ да једном прекинемо. Место свега другога навешћемо овде једну од многих анегдота које о њему круже. Кад је, пре неколико година, било опело једној виђенијем Хрвату, сви спешћеници служе, служа и дум Иван; сви певају, пева и он, али он пева за свој рачун, други текст и другу песму црквену, сасвим друкчије од њих. Поповима криво, мисле да то дум Иван нарочито чини из непријатељства према Хрватима. Кад ову у сакристији да се свлаче, рећи ће му један: „дум Иване, ако сте се хтели светити, па се баш осветисте. Ми сви певамо како треба и како оргуље свирају, а ви једини кварите.“ А дум Иван му одврати: „ја пјевам како ми душа хоће, и тако сви Срби чине, а само Хрвати пјевају како им се свира.“

Такав је био дум Иван: такав писац, такав делатељ, такав човек. Ко је имао пажње да прочита све ово што смо досад написали, могао је разумети велики значај овог човека и познати ретку симпатичност његове појаве. И могао је осетити колико смрћу његовом губи цела област нашег јавног рада. Јер смрт дум Иванова није губитак само за српску академску дубровачку омладину која ју је непосредније осетила, него губитак и за све нас, за цео народ српски. И, ако је могућно у овом часу послати омладини какву утеху, нек јој највећа утеха буде та, што се око гроба овог последњег Дубровчанина окупило гологлаво и тужно све оно што српски мисли и осећа.

ПАВЛЕ ПОПОВИЋ.

КУДА?

Нежни гласи твоје душе
Још и сад ми звоне;
Још и сад ме вуче њих милости гоне
Твоја слика чедна, оно ведро чело,
Погледа што продире дубоко, дубоко;
Ах' за вишк не смем затецдати смело
У то камашљиво, у то сузно око —
— Склопљених руку, повођно и смирно
Исповест слатку за сам дуго чик'о;
Ах' удео коври увек исти вешк:
Да смо тако блиску, а тако далеко.

И отрдна срца, уцвељених груди,
Ја-них за облаком што нек циља плуди,
За водом што века кроз до, брег и рај...
Куда? — Оном крају, где се сунце гаси:
Символу утешном, који стално тласи,
Да су наде трошне, да је свему крај.

ВЛАД. Р. ПЕТКОВИЋ.

МАРКОВ ДУБ И МАРКОВА КРУШКА

— ИЗ ПУТОВАЊА ПО МАЂЕДОНИЈИ —

Ни једна српска покрајина можда није тако препуна местима и предметима, која нису ме Краљевића Марка, као околина града Скопља у Маћедонији. Куда се год крените, наићи ћете на места и предмете са Марковим именом. Тамошњи српски народ, који није богат традицијама и причама као наши Ерцеговци, ипак о Краљевићу Марку зна много и прича много. То је његов омиљени јунак. Њега увек спомиње и вазда ће неку причицу да вам исприча о Марку, на макар га ни за самим о нечем другом питали. За што је баш Краљевић Марко остао у тако живој успомени код тамошњега сељака, а не који други српски јунак или какав други важан догађај из наше историје, не могу себи да објасним. Ако није то, што је Марко био последњи владалац у Маћедонији; на народ о ономе последњем најрадије зна и да прича. Шта било да било, ово је у отвара: да је Марко Краљевић једини омиљени и опевани јунак код свих наших Маћедонаца. Њему певају, о њему причају и његово име дају свима предметима који су необични за другога човека.

Да се не бих удаљавао од предмета, да пређем на саму ствар о којој сам почео говорити. У почетку маја ове године нашао сам као ревизор по српским селима у скопској епархији. Као новајлију све ме интересовало, те сам непрестано запиткивао сапутнике о овој или оној ствари. 12. маја био сам на бачилима села Горњана (Скопска Црна Гора) испод манастира Благовештења на висини од 950 метара. Са мном беху три наша учитеља и неколико сељака који од старости више не могу да раде него чувају куће или колибе и разговарају госте. Под нама је лежала скопска котлина (висина Скопља: града 335 мет., а вароши до Вардара 300) тако, да смо могли све поље и сва околна села прегледати. У то доба беше дивно погледати скопско поље, када је пшеница у млечала а мак — (опијум, а тамо се зове офијум) процветао па се нека места на њиву беле од цвета макова, као да су снегом покривена, а нека модре од шестопрсте пшенице као да су морском водом испуњена. Још Вардар то поље пресеца својим коритом, и низута се кроза њ као гуја, док се не изгуби у клисуру више Велеса. У горњем делу поља а на Вардару лежи град Скопље у долини речице Серавс између скопског града и косе Гази-Бабе. Скопље је некад било престоница Немањића, Краља Вукашина и његова сина Марка, а данас је валијско место за Косовски вилајет. Врхова минарета од 17 скопских џамија сијају се према сунцу, да се Скопље не може прегледати од блеска. Има џамија врло великих и веома богатих. Много су од њих подигнуте на темељима српских цркава или су само цркве у неколико преправљене за џамије. Тако Сија-бегова џамија најлепша и најбогатија у Скопљу (1000 ока леба раздаје свако јутро скопској сиротињи) подигнута је на темељу и од камена Душанова Св. Аранђела; Алаџа џамија на Серави постала је од Цркве Св. Ђорђа Краља Милутина; њој је само оборен звоник и минаре дошло. Све је друго остало као што је и било, те тако сада џамија има олтар и врата окренута западу. Мустаф-пашина џамија на граду више убумата (конака-валијске куће), такође веома велика и врло лепа, има пет кубета са великим шедрваном — водоскоком — у авлији, бала је црква св. Петке. Под овом су џамијом сва села (18 их на броју) која су некада припадала манастиру Матејићу. Паримаја џамија (блехом покривена) на каменом мосту с десне стране Вардара, у којој је до скора била смештена џебана (муниција), била је некад црква Св. Недеље и т. д. и т. д.

По крајевима скопске котлине (или поља како што тамошњи народ каже) испод Карадага, два сата удаљено од Скопља, налазе се пригорска села јако збијеног типа са врло мало зеленила — шуме. То сиромаштво у шумама паде ми у очи. Још више ми се то учини некако неприродно, кад испод нас, сев. зап. од села Чучера, у чучерским виноградима спазим једав огромав дуб (5 ђака IV разреда не могу га обухватити), коме су се већ неке гране осушиле, неке почеле сушити, а још му се врх (китка) зелени. Запитам старца, који седаше до мене: За што, чича Илија, не гајите дрвеће око кућа, но су вам куће изложене ветру и сунцу и за што не чувате шуме око села но вам поплаве досађују, а онај вам дуб стоји у виноградима као какав самохранац? На то чича Илија, коме је сада 82 године, али је у великој задруги па одавно ништа не ради, одговори чисто ресавским наречјем, јер поред тога што наши Црногорци лепо српски говоре, овај је старац провео неких 15 година у Србији и био је нераздвојни друг пок. Милојевића — „Не дају, дијете, Турци да шуме по селу и око села имамо, а да хоће и онај дуб да падне сва бисмо запевали."

— А што Турцима смета шума? — Њима не смета него нама. Ако имаш какво дрво грађато у авлији, одмах бегзери и други Турци, који иду по селима ради послова,

дољу у твоју авлију, траже ти да му простреш што год у хад, па ту излежавају по два и три дана. Нити га смеш отерати нити га можеш тргнути. Само слушаш што ти заповеда и једва чекаш да се скине беда. На чим оде, кућу бих своју запалио, да ми више не дође, а камо ли да дрво не посечем. Тако је исто и са шумама око села. Прво су их Турци секли бојећи се наших ајдука, а сада их ми сечемо због Арнаута, који се провлаче до самих кућа, па нам краду не само стоку него и децу, и онда док их откупимо, половину имања продамо. Ту мало стварај одахну па опет настави: А пре него ти почнем причати о ономе дубу, који се зове „Марков дуб", да ти кажем све што се овде прича о Краљевићу Марку и да ти покажем све што носи име Марково. — Видиш колико је ово поље (па ми показа целу скопску котлину руком), оно је некада било све Краљевића Марка. Он је седео у Скопљу, али је ишао те гледао како му се поље ради. Заштићавао је народ и бранио од свакога. Народ га је волео и само је њему песме певао. Он се није женио а имао је брата Андрију. Ево у Трески (Треска је десна притока Вардарева и улева се у њега више Скопља) више самога ушћа у Вардар два манастира један више другога, један је Марков а други је његова брата Андрије па по њиховим именима и зову се „Марков Манастир" и „Андријин". Више манастира је „Марково Кале" (Марков град) са кога је чувао Дервен (пролаз из тетовскога поља у Скопско). Исто тако „Марково Кале" има испод села Кожља, на дну овога поља, при ушћу Пчиње у Вардар, са кога је чувао Дервен из Велеса за овамо. Поред овога доњег Маркова Калета има мало село Пакошево, а зове се за то тако, што се ту Марку десила пакост (несрећа). — На последњој овамо преко Водна она села Торбешка[1]. Кроза њих тече река која се зове Маркова Река. На њојзи је диван манастир „Марков Манастир." У њему се и данас служи и ми идемо тамо на сабор о Св. Димитрију. А оно место пак на коме ми седимо зове се Марков Камен. Са њега је Марко скочио оно до на Врвеш (па показа руком добро поља сата пута). На Врвешу опде где се заустављо имају коните од Шарца и шапе од његова хрта. Доле испод Врвеша[2]) до самога Лесенца у Качанику има „Мусов гроб". Ми чувамо и „Марков Дуб" да га нико не посече, нит желимо да сам што пре скапље, јер за то немамо рачуна. Ево шта народ о овоме дубу прича. Једном кад је Марко путовао по својој земљи дође у ове наше винограде. Ту мало почине а Шарца правеже за колац, кога сам побије у земљу. Кад пође, шћаше да извади и колац са коњицем, али то не мога да учини, јер колац се већ беше правио и своје жиле по земљи пустио. Марко одсече коњицу од колца и рече: Тешко нама! ово се Турчин укорењује у нашу земљу и догод овај колац буде напредовао и растао, дотле ће Турци оснажати хришћанских земаља; а чим му почну гране да се суше и опадају и турска ће држава почети пропадати.

ПОПИНА КУЋА У ШУМАДИЈИ. Фотогр. снимио Д. Ј. Дероч.

Кад се последња грана осуши те и последњи нелен лист на земљу падне, онда ће и последњи Турчин из Евзропе отићи онамо одакле је и дошао! Ову анегдотицу чича поче да прича тужним изразом лица, и сирши је мало живље и очима весељијим. На настанак: ми, синко, у ово верујемо, на за то овај дуб и поштујемо и чувамо. Чуо сам од старих људи да причају, да је дуб читавих 300 година напредовао и растао. За то је време и турска држава напредовала и освајала хришћанске

[1]) Торбешких села има 11 између Водна, реке Треске и Црнога Врха. Ови Торбеши досеље Кумуре у Скопље и то им је главно занимање.

[2]) То је једна нога која се протеже до реке Лесенца.

земље. Ну ево једво 200 година како дуб не расте него му се гране почеле сушити и опадати, а то су српске и хришћанске земље, које су биле под Турском, па су се ослободиле. Сада му још стоји она зелена „китка“ на врху, а то смо ми. Ту старац мало застаде и подиже очи ка врху дуба и као кроз плач врло тихо рече: Е хоће ли Бог дати, да ја видим, да се и она китка осуши и нас сунце са севера[1]) огреје.

Овако чича сврши своје причање а ми сви немо поустајасмо и пођосмо у село.

После сам обилазећи скопску епархију долазио на сва места, која ми је чича у своме причању поменуо.

СВ. Т.

НЕК МИРИШУ РУЖЕ...

Нек миришу руже и оними цвају,
Што љубити могу, што уздисат знају.

Славуј нека пева у сусрекле зори,
Љубичица цвета у зеленој гори;

Ласта онде свеи нека гнездо вије,
Где невоља нигда завирила није.

Голуб нека гуче на Гавана дому,
Јер он није подан ни бури ни грому.

У дом где се кличе, где се вију песме,
Моја муза сетна пречрнити не сме.

О, тамо се она ни скрасила не би,
Нит' ви нигда друга тамо нашла себи.

Ја ћу певат бољи и невољу сузе
Оних, што им Судба све радости узе.

Моја песма оном дрит ће вечни бити,
Који мора вазда само сузе хити.

Друг оног што страда, што свој живот крије,
Ком су груди болом и очајем пуне.

Ја ћу с њима вазда, њима песме пити
О срећи живота — с њима сузе лити.

С патницима само — ја ћу само с њима,
А на свету јадних и сувише има...

М.

МИХАЛКО

Болеслав Прус (Ал. Гловацки)

(НАСТАВАК)

У вече, као и обично, зидари се разиђоше. У новој кући оста на преноћишту Михалко и — девојка.

— Зар нећеш ићи? запита је сељак зачуђен.

— Куда ћу, кад је рекао да ће ме истерати...

Сад тек Михалку пуче пред очима.

— Ти си дакле с њим становала? — рече жалосно.

— Па дабоме — шану девојка.

— И њему си целу своју заради давала, ма да те је тукао?...

— Дабоме...

— Па што си радила тако ружно?...

— Јер сам га волела — одговори тихо девојка, кријући се за стубове.

Момка као да неко ножем удари. Нису га залуду исмевали!...

Михалко праће девојци:

— Али од сад га нећеш волети?

— Нећу! — одговори и поче горко плакати.

— Волећеш мене?

— Да.

— Ја те нећу тући, нити ћу ти узимати новац.

— То је истина.

— Са мном ће ти бити боље...

Девојка не одговори ништа, само дрхташе и плакаше још јаче.

Ноћ је била хладна и влажна.

— Је л' ти хладно? — запита момак.

— Хладно.

Посиди је на гомилу опека, плачну. Скиде струку и уви девојку а сам остаде само у кошуљи.

— Не плачи!... Не плачи!... — говорно је. Само неш једну ноћ провести тако. Имам рубљу па ћемо сутра најмити стан, а сукњу — ја ћу ти купити. Само не плачи...

Али девојка није обраћала пажњу на говор Михалков. Дигла главу и слуша. Чинило јој се да са улице чује бахат познатих корака.

Ход се приближао. У исти мах поче нешто звиждати и викати:

— Хајде кући... Ти!... Камо те?

— Ево ме! — завика девојка скачући.

Истрча на улицу где стајаше калфа.

— Ево ме! — понови.

— А имаш ли новаца? — запита калфа.

— Имам! Ево — нај! — рече лајући му рубљу.

Калфа метну новац у џеп. Затим зграби девојку за косу и поче је тући говорећи:

— А други пут слушај, јер те ни на праг нећу пустити... Рубљом се нећеш откупити... него слушај!... слушај!... — повазивање обасипајући је ударцима.

— Ох, до Бога!... — узвикиваше девојка.

— Слушај!... — Слушај што ти наредим.

— На једанпут пусти девојку, осећајући да га је за врат зграбила нека снажна рука. Једва окрете главу и угледа усијане очи Михалкове.

Калфа је био одважан Мавур, те млатну Михалка песницом у чело да му свеилаци сенуше пред очима. Али момак му не пошусти врата. На против, стиште још јаче.

— Удави ме, ђавољска траго... на ћеш видети! — једну загушено калфа.

— Онда је не биј — рече момак.

— Нећу — једну калфа и исплази језик.

Михалко отвори шаку а калфа се поведе. Удахну неколико пута, а затим проговори:

[1]) Овде се разуме Србија не Русија.

— Кад неће да је тучем, нека не иде за мном. Воли ме, нека ме воли; или ја тучем, јер ми је таки обичај!... Што ће ми девојка жад не могу да је тучем?... Нек иде до ђавола...

— Па и ћеш ће... чудна ми чуда! — одговори момак.

Али га девојка зграби за руку.

— Остани нас на миру — говораше Михалку дршћући и стежући га. Не мешај се међу нас...

Момак заћутао.

— А ти хајде кући — рече калфа узимајући га под руку. Што ту да те којекакви грде на улици...

Калфа се отрже од ње и рече смејући се:

— Иди к њему! он те неће тући... Та он ти је давао и новаца...

— Море остави ме на миру — обрецну се девојка и оде.

— Видиш, са женом треба као са псом!... рече калфа показујући руком девојку. Удри је, па ће за тобом у ватру...

И нестаде га. Само се у ноћној тишини хорио његов пакосни смех.

Момак стао, гледа за њима, слуша. Најзад се врати међу зидине и гледаше оно место где је још мало час седела девојка.

У глави је осећао бунило и није могао да се нађе. Тек што му је рекла да ће волети само њега — и одмах отишла. Мало пре је био тако срећан, тако је било добро овде, са живим створом, особито с девојком, а сад — како је празно и жалосно!

Зашто је отишла?... Сигурно зато што јој је таква вољa, тако јој се свидело!... Шта он ту може, ма да је добар и јак?... По инстинкту је поштовао њену љубав према калфи, није се љутио што је зато му обећање погазила, није мислио натурати силом своје осећаје. Али му је ипак било тако жао ње, тако жао...

Опрљеним од креча рукама отре очи и дизе струку, простру на гомили опека и још топлу. Изађе полако на улицу, постоја.

Ништа се не види, само у магли светлуцају црвени пламичци из фењера.

Врати се међу хладне зидове и леже на земљу. Али место да спава, уздисаше тешко, сам, тужан за својом девојком.

За својом, јер она му је, за Бога, сама рекла да ће волети само њега!

Сутра дан се дати момак рада, као и дотле.

Али му ишаше тешко. Био је изнурен, а и ова му зграда некако омрзла. Где стане, чега се дотакне, што погледа, све га је опоминало на девојку и горку пређашњу. А и људи су му се подсмевали и говорили:

— Шта велиш, глупи Михалко, је л' истина да су скупе девојке у Варшави?

Да су скупе — јесу! Момак је на своју утрошио целу уштеђу, отезао се од глади, и није учинио ништа, није имао од ње никакве користи, и још га онако гадно напустила.

Беше му овде зло, срамота. С тога, кад чу да у Варшави плаћају боље зидарским помоћницима, крете се тамо, први пут.

Ишао је с једним калфом који обећа да га одведе у улицу где се најлакше куха зида.

Крстоше се врло рано, и поприлично ишаху до Висле. Сељак, кад угледа мост, шину од чуда. У тај мах му чак и девојка изветри из главе.

Код стражарнице застаде.

— Шта је? — запита онај калфа.

— Не знам, господине, да ли ће ме овуда пустити?

— Глупаче! — обрецну се калфа. Ако те ко дирне, реци му само да идеш са мном!

— Па истина јесте! — помисли сељак и чуђаше се како му то раније није пало на ум. Затим се чуђаше кунатизмима и баркама како не тону у воду, онако велике, а сем тога никако није могао да верује да је цео мост од чистога гвожђа.

— Мора да ту нису чиста посла — мислио је. Оволико гвожђа нема у целом свету!...

Тако су ишли, калфа и Михалко, један за другим, преко моста, преко Новог Зјавда, улицама. Код замка сељак скиде капу и прекрсти се, мислећи да је то црква. Пред Бернардинским манастирем у мало га омнибус не прегази. Пред ликом Богородичином хтеде да клекне и да очита *Оче наш*, те га калфа једва одвуче.

По улицама тишина, редови кола, гомиле људи. Михалко се склањао једнима, наваљало на друге и жао беше премро од страха да га не избаце. Најзад му се у глави замути и — изгуби калфу.

— Господине!... Господине!... — поче викати уплашен, и потера што игда може улицом.

Неко га задржи говорећи:

— Мир ти, пешо!... Овде није слободно викати.

— Ама нестало ми господина.

— Каквог господина?

— Калфе зидарског.

— Баш ми је господин!... А куда ћеш?

— Тамо где зидају кућу...

— Какву кућу?

— Тикву... од опеке — одговори сељак.

— Ej, глупаче!... Па и овде зидају кућу... и онамо!... и тамо!...

— Кад не видим...

Ухватише га за руку и стадоше показивати.

— Гледај! Овде једну кућу зидају... онде другу...

— Аха! Аха! — рече Михалко и пође овој другој, јер није требало прелазити улицу.

Кад стиже тамо запита за калфу. Али га ту не нађе, него му показаше другу кућу. Али ни тамо не знају за калфа-Настасе, с тога сељак мораде ићи даље.

Тако је обишао неколико улица и видео двестине почетих кућа, питајући се у духу: где ли станују људи којима се куће зидају тек сад?

Постепено се удаљавао од средишта вароши. Уличан жагор слабљаше, пролазника све мање, кола готово никако. За то број скела, купа опека и црвених зидова бијаше све већи.

Сељак већ изгуби наду да ће наћи калфу и помисли да треба наћи рада.

Пређе првој фабрици крај пута, стаде међу радницима и гледаше. С времена на време умешао би се у разговор или би коме што помогао. Једном је помагао да намешта опеке, другоме додао шафољ, а онима што су правили малтер говорио је да се не ради тако, него овако. И одмах би показано тако да би управо мајстора од пете до главе.

— Шта се моташ овуда, пашче једно? — запита га писар.

— Тражим рада, господине.

— Овде нема за тебе рада.

— Ако нема сад, можда ће бити после. А вама неће шкодити ако коме помогнем.

Писар обешењак, оцени да се момку баш новац не пресипа. Навади књижицу и писаљку, поче писати, рачунати — и најзад прими Михалка.

Говорило се да је на њему зарађивао двадесет новчића — extra.

У тој је фабрици провео до јесени. Од глади не умре, стана не плати, али на обуће не куну. То толико што се они неколико пута, недељом, као спиња. Хтео је чак и скандал да направи у крчми, али немаде кад јер га избацише.

Зграда је расла као из воде. Још зидари нису свршили спредње зграде, а фасада је била покривена, окречена, прозори ударени, па су се почели чак и усељавати.

Концем септембра окаши се. Радове прекидоше и момке отпустише. Међу њима је био и Михалко.

Писар му је сваке недеље одбијао по нешто од плате, желећи да не му дати од једанпут. Али кад дође последњи обрачун, момак, и ако неписмен, опази да му је писар подвалио. Дао му три рубље, скинуо капу и почео се чешати по глави, одлазећи погама. Али је писар био занет својом књижицом (у коју је уписивао исплате) толико, да је тек после неприличног времена опазио момка и упитао га сурово:

— Но, шта хоћеш?

— Мора бити, господине, да мени треба више — рече момак понизно.

Писар погрвене. Прође Михалку, гурну га прсима и рече:

— А имаш ли ти пасош?... Који си ти?...

Михалко завеза. Писар настави:

— Вилда мислиш, гејачино, да сам ти подвалио?...

— Није, него...

— Онда хајдемо у полицију па ћу ти тамо јасно доказати да си лопов и скитница.

Пасош и полиција узнемирише Михалка, с тога рече:

— Нека вам је моја замука алал!

И напусти фабрику.

А како се и писару није ишло у полицију, ма да су га тамо знали, свршиш се на страху...

Момак се неће сад као оно у синој равници. Мину своју улицу, уђе у другу, трећу, сврћајући свуда, где год би видео црвене зидове и неколико дирека побијених у земљу. — Али су радови већ били посвршавани, или су се завршавали. А кад би питао, хоће ли га примити, нису му чак ни одговарали.

Тако је проводио дане, обилазећи стражаре да му не би затражили пасош. Кујне с топлим јелом није могао наћи, те је живео о кобасицама од крви и сланине, о хлебу, риби, и заливао ракијом.

Већ је потрошио рубљу, не видевши добра. Ноћивао је за плотовима, и тужио за друштвом јер није имао с киме ни речи да проговори.

Паде му на ум да би можда било боље да се врати кући, те је питао пролазнике, којим се путем иде на железницу. Идући по њихову казивању напипао је на железницу, али не на своју.

Видео је некакву станицу, велику, пуну света, око ње вагони кућа, а од шина ни трага.

Весма се збуни и уплаши, не знајући шта то значи. Најзад му нека добра душа објасни да има још три железнице — али преко Висле.

Сад се сетио да је овамо дошао преко моста и, пренођаши негде у рову, сутра дан стаде распитивати који пут води преко моста. Казаше му тачно: куда треба ићи право, где свратити лево, где десно, и где да скрене. Све је запамтио, али кад стаде ићи и свратити, наиђе на Вислу али моста не нађе.

Онда се врати у варош. На пакост поче киша. Свет се крио под кишобране, а ко га није имао бежао је. Михалко не сме по оваком пљуску заустављати пролазнике и питати за пут.

Кад би најзећи пљусак, стаде гува вид. згрчен, озебао у својој мокрој кабаници, и тешко се тиме што ће му киша бар опрати босе ноге.

Док је тако стојао блед, и док му се с дуге косе вода цедила на кошуљу, заустави се пред њим некакав господин.

— Шта си ти, просјак?

— Нисам.

Господин неће неколико корака напред, па се опет врати:

— Али си гладан?

— Нисам.

— И није ти хладно?

— Није.

— Будала нека! — промрмља господин.

А за тим додаде:

— Али би примио десетак[1])?

— Кад бисте ми дали, узео бих!

Господин му даде новац од три десетака и оде гунђајући.

После се опет заустави, гледаше сељаке као да се предомишља нешто, али најзад оде.

Михалко хрваше у руци новац и начуђено мишљаше:

— Не бој се, ала су онде добра господа!

У тај му мах паде на ум да би му овако добар господин можда показао пут до моста, — али неће бешће доцкан.

(свршиће се)

У ЈЕСЕН

Буран живот шуми, тече,
А кад падне тихо вече,
Игра, песма, смех и шала
Разбијају тугу тмину,
Што је крадом синоћ пала
На веселу околину.

СОКОЉАНИН

[1]) Десетак = новац од 10 новчића.

ИМПРОВИЗАТОР

ИЗ МОЈИХ УСПОМЕНА

— Милош П. Ђирковић —

Последњи зрак сунца на западу одбио се од стрмог и каменог брда и писко ударио о моје прозоре. Светлост му златила високу колу старога замка, што се као гнездо ластавице приљубио уз велику и мрку стену; у ваздуху се осећа већ прохладност ноћи дневне припеке; птице удесиле своју красну песму и сва природа трепти и сија у својој вечерњој светлости. Са улице допире ми жагор, врева и грају да уши заглуху. Сваког часа тек одјекне ми завиждање локомотиве и зачује се дуга точкова у кратком тамнику или тек писне лагано пиштаљка пароброда у Лабину пристаништу. И бициклисти, и туристи и беспосличена деца, и уморни фабрички радници, све нагло у напред: вечерас је „корзо“ на градском тргу, нешто што мирише на Венецију....

А са тамне борове шуме или из вила оздањених Набоба допире ми свеж чист и сладак мирис, кад га ветар донесе. Преда мном Лаба, реципуда и вије се као змија између густих, кудравих брегова. Гледам јој каменом подзиданом корито, чујем шум јаких валова и очи ми занесе њена нарочито модра боја. Ситне лађе лагано промичу, а овде онде тек прелети њихи чун преко јаких таласа. У даљи дижу се брда чеше Швајцарске, настављају једна на друге и чине слику још лепшом, живописнијом; уздижу се лаки велови магле и промичу један испред другог тамасти облаци...

МАНАСТИР ВРАЋЕВШНИЦА. Фотограф. снимио Д. Ј. Дорек

Од једном допреше ми звуци музике, оштро, весело, бравурозно. Маса иде још брже у напред, а деца почеше гласно клицати. Добри немачки грађани не пропуштају лако такве прилике. Попити неколико чаша пива и до зоре играти ваљку по десети пут, то им је једино задовољство. Обрех се и сам међу њима. Било ми је некако особито. Осећао сам се потпуно сам и немајући у гомили никога од познатих, задовољавао сам се тиме што ћу моћи да посмотрим њихова весела лица, просто клицање, смех без узрока и као неку силу што их све више гони у напред. Неко ме лагано зовну, звук чешког језика тргне ме, и тешка рука паде ми на раме. Окретох се: пред собом видим њега, пана Вођачку.

Замислите себи човека висока, витка стаса, чија се елластичност показивала при сваком покрету, малу главу лепа облика, покривену дугом кудравом косом, велике и изразите плаве очи; нос танак, правилан као и усне, одакле је увек текла лепа и паметна беседа. Браду и образе покривала му је светла, плава брада те му је лепо лице још више уљепшавала.

Познајемо се ту недавно. Стан му је преко пута мога десног прозора, те ми треба само прећи преко широке улице. По народности је Чех, а занимао се сваким или готово ничим: и сликарство, и музика, и појања, и одушевљавање за народну ствар на збо-розима, и свим могућим. Немајући готово никаке сталности и породице се за својим тровутним одушевљењем бацао је сад у кичицу и седао за гласовир, или се дао пера и у дивљој ужурбаности писао и тужно ли жалосном судбом своје лепе чешке домовине....

Реци ћете: дилетантизам! На против то беше човек велика дара и снажне маште, природа му је дала све што му је могла дати, али му је при таквим приликама неодложно потребна, покретач свега, воља недостајала. На једном предмету задржавао се врло мало.

И у тихом вечеру или и преко дана, када се од посла одмарао, допирала ми је свирка с његова гласовира, час

нежно, тужно, пуна бола и безкрајне сете, а час громко, снажно, као да све позива на оружје, у борбу слободе и независности. Требало је нас само видети његово жаром преображено лице, светле очи и густу разбацану косу и чути његову омиљену песму: „*Slovan jeam a Slovan boudu,*“ и чути глас старице Немице, како непрестано гуња и псује! По кадшто нас задовољавао се тиме да преседи беспослен целога дана, понурен сав у своје неодређене фантастичне мисли, не презећући ни за часак преко и једне дирке, нити се нас усуђивао да и руком махне за своју кичицу која је тамо негде у кути лежала бачена и заборављена.

Иначе, била је то златна душа коју је морао свако заволети; мио, умиљат и добар предавао се заштити пријатељства као какво дете и срце је и нехотице ишао к њему. — „Знате ли, рече ми једном: у Италију морам, морам. Без ње бићу ништа. А Боже, какав сам ти и уметник! Видите од мене би и могао бити нешто, ја то осећам, али проклета словенска неста лност! Осећам се кадшто као Титан, кадар сам и земљу примити на своја плеча, ах одушевљење тако брзо ишчезне, и ја се земљом једва вучем“....

— Ако немате што против — рече ми после поздрава: — хајдемо к мени, доста сте се нагледали Немаца. Чућемо музику и с мојих прозора и гледати изумирању. Тешко ми је слушати ове њихове „ахове“ и „охове“ и видети одушевљење после неколико чаша пива.

Лаба се сијала у мору румене светлости а град сав осветљен светиљкама; месец се високо уздигао и бледа му се светлост просула по густом, грандиозном дрвећу у градском парку; звуци музике одјекивали су у даљини тихе и мирне ноћи и ваздух мек и благ пријија се нежно уз заморена и узбуђена лица; по тесним улицама пуна се мноштво народа и плавокосе Немице, веселе и насмејане, чешће тек поздраве својим пријатним: „*Guten Abend!...*“

— Тако, сад смо мирни! Седите овде крај прозора, моји ћете све лепо прегледати. За мене то нема драже: сит сам Немаца!

У себи перед у најнижем степену: на столу поред укусног издања последњих песама Врхлицкога, разне скице у слободним потезима ишаране и премазане бојама; на поду крај гласовира лежала му је раскошна Сметанина „Продана Невеста“, коју је пре кратког времена по скупу цену добио; мала и укусно израђена биста Коменског била је чудним случајем на његовој посела. Било обојени зидови били су ишарани кредом, премазивани већ по стоти пут бојама. Ови први утисци као почеци идеја, које су у њега биле врло обилате, требућно се појављивале у свој силини вештачке фантазије, служили су му бар као прве скице, које је на платну ваљало усавршити.

Обдарен чудновато богатом машћу и јаком тиаралачком моћи, долазио је сваког часа до нових идеја, о којима је говорио свим заносом и одушевљењем правога фанатика. Сад је отпочињао апотеозу младе Ческе, у облику красне женске, озарену сјајем јутарњег сунца, а испод ње, дику и поносе чешког народа. Палацког и Челаковског, где жедна и весела погледа указују скупљеном народу победу у будућности; сад ју је представљао тужну, уплакану, са изразом патње и тешка бола, обучену спу у црнину, расплетених дугих власи, где управља поглед у даљину и тужно жали за својом милом и драгом децом. Пражском и Моравском, које, скривене у тмини и пруженим руку према њој, златна већ сјај јутарње светлости и тмину разгони; сад му је пак долазила као божица слободе, смела погледа и отворена држала, са златним зрелом око бујне јој косе, где смело позива подизрљене народе у борбу слободе и независности, у борбу светлости и победе.

Били смо у једном од оних чисто словенских разговора, који собом обузимљу све и пажњу усредсређују само на тему. Стране се тада обично не разумеју, теме се сваки час мењају и живо се долази до нових предмета. Вођачка је говорио тихо, лагано, с великим разумевањем у свакој ствари; кадшто би се тек зажарио, сјас би више подигао и у нестрпљењу устао са седишта. Али би већ после, пошто је крупно корачкую једном два, поново сео и опет спокојним и мирним гласом наставио што је и отпочео.

Звуци музике још су нам допирали, али некако слаће, нежније, и тихо се простирали по мирном покоју недре ноћи; ваздух је постајао хладнији и његова хладноћа пријатно је утицала после дневне жеге; у Лабину пристаништу било је постуно мирно а граја с трга све је више ишчезавала и, ноћ блажена јунска ноћ, давно се и давно спустила.

— Време је, рекох устајући: — сутра нам се ваља опет видети.

— Да, време је, рече и он и кроз отворени прозор показа ми озвездано небо. — Погледајте само! Каква лепота, каква поезија! Где је уметност да тако што створи?

На градском часовнику откуца већ један после поја ноћи и ми се растадосмо....

Дуго је времена прошло. Од Вођичке нишаква гласа, као да је у воду пропао. Нико не зналде што о њему рећи. Питао сам и врлополну старицу Немицу. Она само слеже раменима и нискавим гласом одговори: — А Бог би га зна шта он то ради. Мени зацело неће рећи! — Тешко ми је било без њега, гледајући затворене капке на његовој соби и не чујући више звука са његова гласовира.

Једне вечери бану као из небуха. С пута је и још се ни од праха није очистио. Лице му све озарено светлошћу од неке нотајне радости, очи светле, а сви покрети у ужасном нестрпљењу.

— Тако вас давно нисам видео, отпоче својим пријатним гласом. — Али ви ћете опростити већ, што вам се бар на поласку не јавих; тако је морало бити. Ви сте спремни, је л те? Хајдемо до Ческог Краја!

— Али пријатељу, као да сте у екстази. Тајни одлазак, тајни долазак, сад пак од једном ни да се одморите.

— Видећете, видећете већ. Ко вас пита за умор, ја га и не осећам. Погледајте само! Него можемо већ. Зар не?

Чески Крај није се издвајао из обима града, а посао је то име просто с тога што су у том делу становали само Чеси. И занављени у њега било ми је увек мило, осећао сам се некако лакше. Звук познатог ми језика, веселост, приступачност и предусрелљивост, све је то издвајало од немачке озбиљности, уображене величине и напете охолости. Данас је пак у „Беседи“ састанак и весела, јака музика чула се још из далека.

Гостионица окићена зеленилом; под округлим кестеновима распоређени дуги столови; смеј, песма, усклици и жив разговор са свакам од њих; на узвишеним седиштима свирачи, озбиљни и ћутљиви свирају своје мајсе, пуцкајући погом у такту; деца, несташна и немирна, трче око столова, гласно се смеју и провлаче се поред озбиљних музиканата.

Велика дворана препуна: по седиштима гледам и стара, озбиљна и ћутљива лица, прекаљена у борби и животу, чије се године већ примичу крају, али се општој ствари може још допринети; и снажне мушке прилике у најбољој снази и животу, у јеку свога рада и стварања, без обзира на сметње и препоне, вољни и кадри да за своју домовину и живот положе и највећу жртву подвесу; и младе, још са свим младе снаге, тек наступиле у живот, са неисказаном радошћу да су и они учесници, са пажњом претвореном у потпуну укочености, са потпуном готовошћу да полете куд се само пустом укаже....

Најзад устаде и он, Вођичка. Ваљало му је рећи коју о своме раду, о своме путу, о својим успесима. Сетих се и нехотице овог говорника из енглеског парламента што га је Хајне у својим писмима из Енглеске тако живо представљао. Поносан као млади сокo, смела покрета и држања, те му виси стас дошао још виши; благо му се око узверило, као да га је због изненадна среће; лице се осуло лаким руменилом и на површину изби она силна љубав, љубав према своме роду и бујноја снажних, одушевљених речи полети силно, неодољиво, као оно поток што је камен с пута уклонио, па весело тече у долину.... Свршио је и глас му је одјекивао у мојим ушима, речи су падале на срце и као благ мелем испуњавале га слашћу, а душа је и нехотице летела тамо куда су је његове речи позивале. И мирна тишина после његова говора би од једном снажно прекинута усклицима многштва гласова и у тренутку снажних га издигнута над осталом масом, са сузом у очима и са неисказаном радошћу и срећом на зажареном лицу....

А на њему разлеже се блага сварка, чује се смех и граја веселе деце и слатке и благе чешке песме прекидају мирну тишину и звуци им на далеко одјеку у мирном и леном крају.

Последњи пут видесмо се на Вацлавској у Прагу. Заишао сам у једну од првих већих гостионица што се у дугој улици тако често једна поред друге подижу. Столови заузети и једва можеш сести; послуга оштро и брзо корача по глатком поду; на суседне собе е биљијаром допиру оштри гласови, у замагљеном од дима простору промичу зажарена лица и чује се звук лопти. Нечији глас јаче отскочи и надвиси остале. Звук његов учини ми се тако познат. И на вратима указа се лепа, светла брада и разбарушена кудрава коса — Вођичка!

— Ех, ех, ви овде? Да ли могу да верујем? и топло стиснувши ми руку засу ме питањима.

— Јесте ли давно већ овде? упитах га.

— Али тако изненада! Ја се писам надао. Хеј, пива, или не, вина, шта је по вољи?

— Па како живите? упитах поште седосмо.

— Богу слава! Иде то већ. Лакове радимо. Биће и боље. Другови су ту.

— Мислите ли и даље?

— И ну ја! Зар ви то не знате? У Италију, у Италију, пријатељу:

„Kennst du das Land, wo die Citronen blühen?"

— Радујем се, али тек од вас чујем.

— Добра душа тај Махачек! Ви га не познајете? Хеј Махачек! Ей, билијар му не да времена.

Откупио је ону апотеозу Ческе. Ту скоро сам је допршио! У Италију, у земљу мојих снова! и он ми снажно сташте руку.

— Желим вам успеха!

— Видећете већ! То ће бити красно. А зашто не би сте дошли к мени. Ја сам са станом у Смихову, у — ској улици.

Оправдах се краткоћом времена.

— Како је по вољи, како је по вољи!

На станици му стиском руку последњи пут и од тога доба Бог зна да ли ћемо се више видети. Да ли је отишао у Италију, не могу вам рећи.

ОБИЧАН ЧОВЕК

ШАЛА У ТРИ ЧИНА

НАПИСАО

Бранислав Ђ. Нушић

(СВРШЕТАК)

IX. ПОЈАВА

Мирија, Зорка, Пребацивић.

Марија. (*Мимики*) Госпођа? Ваша Госпођа, јел'те?

Мицић. Кој, молим вас?

Дамњановић. Да, моја мајка.... Жена мога оца....

Марија. (*Рукује се*) Тако.... Мило ми је. Врло ми је мило.

Мицић. (*И сам хоће да се рукује са Софијом*) Мило ми је....

Марија. Ви имате по мало и права да се љутите на мене, али ја мислим, ми ћемо постати толико добре пријатељице, да ћете ми за тим и опростити.

Софија. О, молим....

Марија. Како млади изгледате, као да сте.... Колико сте година већ удати?

Софија. Ја? (*Погледа у Дамњановића*)

Дамњановић. Ти си мајка удата већ двадесет и шест година.

Мицић. А мени двадесет и седам како сам оженећен; ви сте се таман удали, кад сам ја имао прво дете.

Марија. Како! молим вас?....

Дамњановић. То јест', ви отац рђаво рачунате, јер тринаест и тринаест чини двадесет и шест, а не двадесет и седам; после дванаест и четрнаест чини такође двадесет и шест, па онда тако исто седамнаест и девет, па деветнаест и седам чине двадесет и шест.... Али да богме.... Ти бројеви узек праве забуну.

Марија. Али ви изгледате тако добро, као да нисте толику децу народили?

Софија. Само једно дете, Госпођо.

Мицић. А ја, богме, шесторо.

Дамњановић. Управо, овде је забуна и код оца и код мајке; да ми је знати само шта се бувате! Ето на пример, и то је већ забуна, ти мајка писи ни благода-

рила Госпођа на гостопримству, које ми је тако лепо указала.

Софија. Заиста, Госпођо....

Зорка. Али, за Бога....

Софија. На не само мој син, већ вам је и мој муж овде у гостима....

Мицић. Дакле и ваш је муж овде? Ја га нисам видео.

Дамњановић. Ха, ха, ха.... Знате, отац је такав шаљивчина. Чудо воли да се шали са мајком.... Он који пут тако по нешто каже, да се сви по кући искидамо од смеја.

Зорка. Ја сам то већ приметила.

Мицић. Ама, кој је шаљивчина?

Дамњановић. Не, молим вас, тако у опште говоримо.

Марија. (*Мицићу*) А знам како вам је било кад сте сазнали госпођу, а нисте јој се никако ни надали.

Мицић. Нисам.

Марија. (*Софији*) Жалим само, што вас није до чекао. А мој је муж отишао на станицу.

Софија. Ја нисам ни била на станици.

Марија. Стигли сте јутрошњим возом?

Дамњановић. Да, мајка, пошто се из Јагодине до шала јутрос, то си јутрошњим возом морала стићи.

Мицић. Где! Зар сте и ви из Јагодине?

Дамњановић. Управо, моја мајка није из Јагодине, али од како се удала за вас жива у Јагодини.

Мицић. То јесте!

Марија. Госпођо, опростите. Ми вас и не пуштамо да уђете у кућу мало, већ вас пресрели овде, па вас морамо. Изволите.... Изволите, молим вас.

Софија. Хвала. Нисам уморна.

Зорка. Иван; изволите молим вас. Изволите, госпођице Јованчи. Хоћете и ви с нама, Господине Војо?

Дамњановић. (*Њој*) С вама? Увек. Хајдемо, мајка да се мало одморимо.

Марија. (*Излазећи*) Изволите.... (*Уласи, а за њом Софија и Мицић*).

X. ПОЈАВА

Дамњановић, Зорка.

Зорка. (*Кад само уласте у кућу застане*) Већ морам да се срдим на вас.

Дамњановић. Да се срдите?

Зорка. Нисте за све време са мном ни речи проговорили.

Дамњановић. С вама? Опростите, био сам одиста у некој забуни.

Зорка. Праштам вам само за то, што сте обичан човек и што већ почињем да се навикавам да волим и ваше махне. (*Уласи у кућу*).

Дамњановић (*Уласећи*) Хвала вам!... (*Уласи за њом*).

XI. ПОЈАВА

Вићентије, Никола.

Вићентије (*Долази са стране, задубе из кесе новац*) На, дај ова три динара кочијашу (*Даје Николи, који прима и удаљава се*) То је бар свршено. Скоро ме је, истина, трудо, али је бар свршено, помилован је овај безбожник. Нисам је нашао код куће, али написао сам јој, нека зна да сам јој ја то свршио, и сад већ више нема сметње ни мојој женидби. Чисто осећам као да ме и ревматизам више не мучи тако као пре. (*Гледа у сат*) Охо! Па ја сам то врло брзо стигао.

XII. ПОЈАВА

Марија, Пребашени.

Марија. (*Излази на врата*) Рече ми момак да си стигао, пријатељу Вићентије.

Вићентије. Стигао ја, као што сваки момак може стићи.

Марија. А да знаш, ко вам је још стигао?

Вићентије. Е?

Марија. Госпођа, жена тајна Јованчина из Јагодине.

Вићентије. Стигла? А Арса?....

Марија. Он је у варошн. Није жену ни дочекао; не знам где се део.

Вићентије. На?

Марија. Видо се красна и паметна жена. Него нисам јој још ни речи проговорила, то знаш ти и Арса.... ви то....

Вићентије. Какав Арса? Ја ћу то; ја морам да свршим целу ствар јер, видиш, ја сам то и дужан.

Марија. На већ кад си свршио себи сврши и нама.

Вићентије. Шта сам свршио себи?

Марија. Е! Већ мислим, ако ми ниси казао, ја ништа не знам.

Вићентије. Шта знаш?

Марија. Да хоћеш да се жениш.

Вићентије. На јест, нека и знаш, ја и не кријем. Хоћу, богме, не могу ја ваше овако.

Марија. Жени се, пријатељу, и нека ти је срећно али то молим, једно ми бар реци; ко ти је то проводирао и ко ти је напунио главу.

Вићентије. Сам. Ја сам себи и пуним и празним главу. Нема ту нико посла, већ ја сам. Тако, смислио сам да се морам женити, а нашао добру и честиту жену; видиш је, паметно, лепо и лепо!

XIII. ПОЈАВА

Мицић, Софија, Дамњановић, Зорка и Пребашени.

Мицић. (*Излази из куће под руку са женом*) Е, Вићентије брате, ходи да те познам, ово је моја жена.

Софија. (*Ужасне се кад спази Вићентија*) Јух!....

Вићентије. (*Ужасне се и сам и испусти сунцобран који је мало у руци*) Шта!.... Како?.... Коме?.... Ко?.... Јованче?....

Мицић. Кажем, моја жена.

Вићентије. Јованче, брате рођени! Шта ти то говориш!.... Госпођо?.... Госпођо Софија?.... Како то?....

Софија. Али, молим вас, то је знате једна ствар....

Вићентије. Шта ствар?.... Каква ствар?.... То није никаква ствар; то не може бити.

Мицић. Шта не може бити?

Вићентије. То није твоја жена. Ви.... Ви, Госпођо.... ви сте удовица.

Дамњановић. Молим вас, шта ви говорите, Господине Вићентије, моја мајка не може бити удовица код живог мужа.

Вићентије. Молим, нећу објашњења; нећу никаква објашњења! Ова госпођа је удовица, а ако није, она мора бити удовица. Ја хоћу на чисто да знам.... Јованче, говори ти овде чисто и отворено: јеси ли ти сигуран да је то твоја жена?

Харемска свирачица

СЛИКАО **А. Фабрес.**

Мицић. Ово.... Што се сигурности тиче, ако ме то питаш, нисам сигуран, али.... Ето видим!....

Софија. *(Вићентију)* Господине, кад бисте се само мало стрпили.

Вићентије. Је ли ја да се стрпим?.... Не могу ја више да се стрпим.... Нећу ја да се стрпим....

Дамњановић. Али, Господине, каквим ви то тоном говорите са мојом матером?

Вићентије. Није овде реч о тону, о томе можемо други пут разговарати, већ је овде питање.... овде је главно питање.... Управо, ја и сам не знам, шта је овде главно питање, али што знам то је, да Јованче и ви Господо.... Другим речима, ја сам овде изигран; ја сам просто изигран и ја то нећу.... ја то нећу никад допустити!

Софија. Али, молим вас, ви нисте изиграни.

Вићентије Ја сам изигран, јер једна жена не може бити и жена и удовица, јер да би била жена потребно је да јој је муж жив, а да би била удовица, потребно је да јој муж није жив. Ја хоћу дакле, Господо, да ми се на чисто каже, је ли ваш муж жив или није жив?

Мицић. Молим; ако је о мени реч, ја знам сигурно да сам жив.

Вићентије. Па кад си жив, онда како може твоја жена да буде удовица?

Марија. Али, молим вас, ја цео овај разговор не разумем.

Мицић. Ни ја га не разумем али једно знам, а то је да ти, брате Вићентије, грешиш душу што хоћеш мени да докажеш да нисам жив.

XIV. ПОЈАВА

Арса, Перса и Пребашни.

Арса *(Узевши напред сам а Персу, која иде за њим остављу за собом, показујући јој рукама да се сакрије иза њега, да би правилно интонирала)* Јованче, једно изненађење... Кажи драгичка.

Мицић. А, ти си Арсо. Баш добро! Да ти прво представим: моја жена.

Арса. Твоја же....

Перса. *(Ухвати кога за небуха)* Јованче! Црни Јованче! Јух! Јух! *(Хоће да пева у месеци; Марија и Зорка је придржавају)*

Јованча *(После хоће каже, за време које је изгубе маколе звера)* Драгичка!

Софија Боже, сине, шта је ово све?

Вићентије. Проста, врло проста ствар, човек има две жене, једну за лето а једну за зиму.

Перса. Јованче, гром те спалио!

Арса. За Бога, Јованче, шта је то; шта ти то радиш?

Мицић. Ама који радиш? Је ли ја радим? Молим вас чекајте људи. Ја сам честит човек.... Ја нећу више овако.... Ви играте са мном комедију, нити сам ја чији отац, нити имам жене.

Перса. *(У плачу)* Зар си дотле, несрећниче, забасао да се сада одричеш и жене и деце.

Мицић. Ама, чекај.... Који се одричеш!... Чекај...

Вићентије. А! Дакле се не одричеш! Него поред живе жене простимаш и удовицу, коју сам ја непросио?

Дамњановић. Охо!

Вићентије. Јест, непросио ја; ја сам је крваво стекао.... то јест, нисам је крваво стекао, већ....

Марија.
Арса. } А? Дакле си *му* непросио?

Вићентије Јест њу, ако хоћете да знате.

Дамњановић. Мајка?....

Софија. Стрпи се, сине, објаснићу ти.

Мицић. Па кад си је, брате, ти непросио, од куда је то изашло да она буде моја жена и да ти мени још у очи тврдиш, како ја нисам жив.

Перса. Од куд је изашло?.... Још питаш, од куд је изашло!.... А, ко је казао да је твоја жена?... Ти.... ти.... Турчине један!.... Ти....

Дамњановић. Молим вас, ово се више не своси. Ја ћу вам сву забуну објаснити, јер ја сам свему крив. Не могу да допустим да и даље траје овај неспоразум, који је због мене потекао. Дакле, ствар је у овоме: ја сам написао једну песму....

Зорка. Ви написали песму?

Дамњановић. Да. Ја сам написао једну песму. Ја се дакле *(Пославши у Зорку нарочито наглашава ове речи)* не зовем Влајко Мицић, нити сам син овога Господина....

Мицић. Није ми син, тако ми овога крста!.... А како се зове, то ни дан данас не знам.

Дамњановић. *(Пославши у Зорку)*. Ја се зовем Жарко Дамњановић.

Зорка. *(Притрчи му одушевљено)* Ви? Ви сте одиста Дамњановић?

Дамњановић. Да, ја.... Ја, обичан човек Дамњановић.

Вићентије. Па је ли за тебе сам ја јутрос јурио као луд, да будеш помилован?

Дамњановић. Ви?!

Вићентије. Ја, него ко?

XV. ПОЈАВА

Душан, Пребашни.

Душан. *(Утрчи на говорницу)* Пријатељу!.... *(Загрли Дамњановића)* Срећко!.... Помилован си....

Софија *(Притрчи и загрли сина)* Сине!....

Дамњановић. У добар час си стигао.

Вићентије. Помилован! Да богме да је помилован, кад сам ја све спрашо.

Софија. *(Вежу)* Хвала вам.

Арса. Али молим вас, објасните ми, ко је овде коме муж а ко коме жена, и онда, ко је коме син а ко коме отац.

Марија. То се зна, Арсо, ја сам твоја жена.

Арса. Молим те, за мене и тебе то се зна; него у опште ја не могу да видим, ко је коме муж а ко је коме жена.

Софија. Ја.... Ја сам жена Господина Вићентија *(Пружа му руку)* или ћу то бар бити.

Мицић А ти Перо?.... Сад ти је наљада јасно да си ти у ствари моја жена?

Перса. И да немаш друге?

Мицић. Не дао Бог!

Вићентије. О, Боже!... Мале је требало.... Е, сад тек могу рећи, да сам ипак крваво стекао.

Арса. Јесте; али моју Зорку нисте удомио?

Вићентије. Шта писам?... Ко није?... Ено ја је просим за мога сина, за овог безбожника.

Дамњановић. *(Пружи и њојзи руку Вићентију)* Хвала вам! Против таквог оца ја немам ништа.

Арса. Па оно, кад је ти Вићентије просиш за свог сина, ја немам ништа против.

Марија. Само ако се хоће деца.

Дамьановић. **Зорка.** } Деца се хоће (*Пришле Марији и Софији*)

Душан. Како ми се види, деца су то већ раније спршала.

Мицић. Управо, изгледа, да се све ово преко мојих леђа спршало. Али ако најзад .... Само нека се зна један пут на чисто, ко је коме син и ко је коме жена.

Дамьановић. И нека се зна, да и обичан чозек заслужује љубав!

(ЗАВЕСА ПАДА)

деце. То не би Љубу осиромашило, а њој би помогло. Помогло?... Да ли би заиста помогло? — Кад јој се јави то питање, она се стресе и уздрхта, а на лицу јој се јави осмех пун бола и неке јеткости. Поче размишљати о томе. Једна за другом, долажаху јој на памет све успомене из њезина кратког живота са покојним јој Аџом. Поче се сећати свега онога о чему су се зими често разговарали, посматрајући Мишу како се на кревецу игра. Њен Аџа био је члан радничког друштва и тамо је, долазећи често у додир са људима који су били образованији, научио по штошта што иначе не би знао или бар не тако добро као што је знао. Ту, у њихову друштву, стекао је он уверење, да човек сиромах не треба ни у кога да се узда до у себе самога и у свој рад, па је томе

БАБАКАЈ. Фотографски снимак.

НА ВРБИЦИ

— ПРИПОВЕТКА —

М. Ј. РИСТИЋ

Ово неколико дана цветне недеље, једна праља, и ако је сваког дана долазила са свим уморна кући, никако није могла заспати од бриге и бола. Још који дан и сва ће деца поћи у лепим хаљиницама на Врбицу, радујући се своме празнику, а њено јединче, њен мали Миша, неће се моћи радовати ничему од свега тога, јер му она, поред свега свога рада, није могла готово ништа спремити. Она њена бедна зарада и сувише је мала, да би од ње могла одвојити штогод за њега. Прељашњих година, док је још био жив њен Аџа, Миши се по штогод и могло спремити; али сада нема баш ништа. Па ипак, она није могла појмити да он мора остати без ичега. „Није могуће да се и он неће ничим поновити!“ мишљаше она. Та ето, има једну кошуљицу коју ће му моћи удесити као да је нова; још кад би могла и остало, макар најпростије било. Али како? Да добије од кога? Ето на пример, сутра, у петак, иде на рад Љуби мајор-Периној; ако би се она сетила, могла би јој дати штогод од одела своје

и њу увек учио. Он није мрзео никога, али није ни марио да он и његова жена буду сувише понизни пред другима код којих су радили. Она се сећала врло добро, да јој он никад није допуштао да доноси с рада кући устајало јело, рђаво воће или друге ствари које би јој они, код којих је радила, хтели по који пут дати. О оделу ни помислити! У почетку, прве године, не знајући за ту његову особину, донела је један мастан капут која јој је једна госпођа била дала, рекавши јој да ће добар бити за њеног мужа. Боже мој! и сад се сећа оне љутње, оне помаме кад јој је сагледао ту хаљину. Да је донела нијана не би пољада љуби био. Поче грдити најпре њу што га је примила, па после окрете госпођу која јој је дала. Није остављао ништа на миру! Опсовао јој је све чега се тог сетио. Он, иначе увек врло тих, врло миран човек, овог пута био је суровији од онога жандара који је лане о Цветима, на паради, онако бесно гурну. „Мене она то да прати?! Мени!“ — Она га није онда ни најмање разумела. То је био први пут да га види таква.

— Никада ни од кога нисам тако шта узео, рече он. Видиш, море, ја не верујем ничему и ако врло мало знам. Ја не верујем ни у шта што често чујем међу својим друговима, да не ваља ово или оно, или, ваљало или

не важало узимати туђу одећу, ја је нећу ни за Бога узети, и не само да је нећу узети, већ ја је се и бојим. Не знам од куда то, али ја мислим да би ми са њом свака рђа дошла у кућу.

Сада, сећајући се тога вечера, она се сетила какав је изгледао кад је изговарао ове речи. Његова бледи образи били су још блеђи, али некако чршћи. Непрестано је одао по кући, никако није могао сести. Кад год би угледао овај капут, као да би сагледао нешто и суване страшно. Сад се сећала врло добро како је морала, онако уморна, одмах да га изнесе и да га баци на поље, далеко од њихове куће. То је био један једини пут, кад се она усудила да донесе стару одећу у кућу; никада више у њихов сиротињски стан није више унесена било добивена било купљена на телалници. И данас, после десет година, и данас се она добро сећала његових речи којима јој је он то забранио. А она је у његове речи веровала, њих је поштовала. — То је њој и било тешко. Миша би, јемачно, као свако дете, волео да има нове хаљинице, али кад би могао разумети како је његовој мајци тешко да му донесе какве старе хаљине — кад већ није могуће да купи ма какве нове! Како би јој лако и мило било, кад би и Миша тако исто мислио као његов отац. Ах! кад би тако било!....

Миша је већ одавно спавао кад је она о овоме свему мислила, и кад је најзад сан затворио њене уморне капке и успавао је са њеном једином мисли: како ће се сутра у петак, помоћи у овој тешкој невољи?

У јутру, уставши рано, јер је хитала на рад, пробуди и њега и рече му:

— Мишо, мили сине, мајка иде да код госпа Љубе ради. Дођи ћу тек довече. Ти знаш где ћеш наћи јело, — и показа руком на фијоку од сточића. — Она ово изговори нервозно, врло брзо, хитајући да је он не прекине и не запита: је ли му што спремила и хоће ли шта добити за сутра? —

Он је погледа мало, бојажљиво. Осетљива створења увек су бојажљива кад осете или само наслућују невољу. Он је пољуби, и само јој рече: „Добро“. Она се неома бојала, али се ипак реши да му погледа у очи, да докучи мисао, али не могаде, сиротица, ништа да види, ништа да сазна. Да ли је он потпуно миран? Зар би могао тако бити кад је тако мала? Да ли је истина, да он нема ништа да јој каже, ни за шта да је моли? Ништа, баш ништа? Његово „Добро“ било је казано истина несигурно, полако, као да се нешто друго иза њега крило, али она то узе као његову уређену тишост и непотпуну слободу. Да ли да му спомене? Никако! На за живу главу! Она га пољуби ватреније но икад и оде. Њему се учини као да осети да она уздрхта и проли сузу, али помисли да се преварио, јер сузе не беше на његову образу.

Док је она хитала на посао у кућу мајор-Пере, дотле је Миша ћутао и размишљао у своме малом кревецу. Он је мислио о свему, али никако није смео мислити о овоме о чему би хтео тако много, тако много мислити: о Врбици. Да, сутра је Врбица, а он није добио ништа нево. А и од куда би? Он погледа по својој сиромашној соби, затим и по кујни, јер су врата између собе и кујне била отворена, па осети, и не мислећи много, да то некако мора тако да буде. Погледа сточић који је био према њему крај прозора, и учини му се да тек сад види како је тај сто прост. За тим погледа ону једну дрвену столицу и другу сламну које су биле крај стола; прост кревет на погарима, на коме је спавала његова мајка, и онај легеи од лима, у кујни виде још покрај зида малу сикирицу — чак ни велике сикире нису имали. Па и ова соба сад му је друкчијв изгледала: много нижа но обично, мала, мрачна. — Пре четири дана био је код Пере Марковића, онога Пере који му је толико пута причао, да му мати меси сваке недеље и четвртка колаче, питајући га да ли и његова мати и њему меси? Он се сад сети како је било лепо код њега, са свим друкчије од овога овде, али се сети и тога, пако му се учинило да Перина мати није била тако добра као његова, јер га је некако тако погледала да се он уплашио да није што на њега љута. Сад је он видео да Пера мора имати оне фине матроске хаљине, капу и лаковане ципеле, кад је све онако лепо под њега. — Ту поче бивати слободнији и сети се и осталих другова, Јове Петровића, онога што прича да ће бити официр и да ће имати златну сабљу и фине црвене панталоне. Поред Јове сети се и осталих који су имали лепо одело. Сви они имају лепе куће, мислио је он: на њије ни чудо што имају такво одело. „Јест, то мора тако бити“, рече кад још једном погледа по соби и овог пута спази на зиду иза своје главе неки гвоздени чивилук са њиховим свим оделом. За тим се ућута, зажмури и спусти главу на дно јастука. Руке је био укрстио и ставио десну под леву, а леву под десну мишку, па тако и заспа.

Кад се поново пробудио, уми се и узе да једе, за тим распреми сточић, спреми се за школу и оде.

У школу је дошао раније но обично, још није ударило ни прво звоно; школско двориште, пак, било је пуно деце. Четврташи и тревваши већ су се били скупили у гомилу и сваки је од њих приказо шта је који добио за Врбицу. Било је ту разних описа одела, обуће, капа и сваковрсних звонаца. Највећу су ларму били дигли неколико њих, међу којима је Пера Марковић био први.

— Мени је тата купио баш јуче фине хаљине какве нико није имао. Боље су од тиојих прошлих, Јоцо, окрену се он Јовану Петровићу, који је ване имао исте хаљине као и он. — Ах! ланске нису ништа према онооодишњим, ништа баш! узвикну он.

— Јест, хоћеш, синко мој! викну Протић, унесе му се у лице, метну десну руку на доњи капак деснога ока, и учини: „миш“! Деда да видимо чије ће бити боље! Деда реци!

Њихова слушаоци прибише се још јаче око њих, а њих двојица стајаху у средини, један према другоме. Један од посматрача одгурну двојицу-тројицу, и ступи напред као да се и њега тиче ово надметање које постаје све јаче. То је Бора Мицић који је увек имао са Пером и од њега добивао бомбона и разних других писаћетића, што нико други у школи није добивао. Истина, он је зато изврпивао његове ситне заповести: ако је требало некога бубнути за Перин рачун, покварити игру дугмићи или кликера кад би требало да Пера изгуби, посведочити под Перине кућне да је истина оно што он каже, — то би све Бора свршавао. У осталом, то је већ било познато свима друговима, и кад се он прогура напред, они су већ видели зашто је то, па их зато и не изненади кад он рече:

— Ах! Шта ти хоћеш, Јоцо? Откуд ти можеш имати лепше одело од Пере? Ја сам јуче био код њега и видео његове, рече он врло и врло сигурно и као слага. То је одело, господичићу мој! Само да видиш сутра! Све ћеш пуцати од

мукс. Аха! Аха! — и ту он климну главом, као да потврди своје речи. — Пера је, међутим, поносно гледао своје другове и рече прекосно Јоци:

— Шта ћеш сад? Шта сад! А?

Јоца диже десну руку, махну незнарно њоме и проговори:

— Ах! Причај ти то другоме, не мени! Знам ја све, знам! Ти си вид'о! Ти знаш! Дед' реци, кад си вид'о!

Бора се врло слабо насмеја и рече:

— Ах! Ах! Видим да желиш да знаш какве су. Шта ја да ти кажем? Нек ти каже Пера. Њега питај.

Пера поче доста несигурно причати и описивати све ствари које је добио за Врбицу.

— Купили су ми јуче... поче он. Тридесет динара је дао тата. Зелене, са финим дугметима и цепом овде, видиш овде, показа он на леву страну груди, у висини срца. Дугмета све седефска... — Ту се Бора обрадова кад помисли како ће, као обично, кроз кратко време да се дочепа лепих дугмета. — Ципеле тако исто зелене са белим дугметима. Чујеш ли, брајко мој? и ту направи нарочити покрет главом и очима, који је у исто време казивао и питање и уверење. Видиш сад? Па капу, не као она твоја сомотска, него финија, ту отеже гласом на врлом слогу. А звонце, звонце тек! Сребрно, од правог сребра! Јеч! Јеч!

— Сребрно, јест сребрно, увикну сад и Бора, који се досад устезао да гласно одобрава, већ је само климао главом и говорио: ах! ах! То је звонце! А ти? Шта имаш ти?!

Јоца, слушајући ово дуго причање Перино, толико га је пута хтео прекинути, рећи му да и он има све тако као што има и Пера, али кад чу за ципеле, онда са свим ућута. Капу, хајдуке, звонце, све то може имати, али ципеле, ципеле зацста неће имати. Кад Пера све сврши, додаде само:

— Хе, видећемо сутра! Видећемо!

Ту их друго звонце, које они први пут заговорени препирком нису ни чули, опомену да улазе. Напред су пошли Пера и Јова, а за њима су били остали: једни на Периној, други на Јовиној страни. Бора пак њаше од једнога до другога и свакога уверавааше да је све онако како су Пера и он причали о одећу. Обигравши све, пријс и Мини и запита га: на чијој је он страни, на Периној или на Јовиној? Кад му овај, бојажљиво, загрцнувши се најпре, одговора да не зна, он му, смејући се његову страху, рече:

— Да Бог ме, да не знаш! Ти никад ништа не знаш! Ја знам па за то и добијам! Ето видиш, за ону Врбицу добићу од Перине мајке једно прељепше одело. А ти? Ти ћеш опет у том свом старом, је ли?

Тек кад су били узлазили уз школске степенице, певући се лагано, мишљаше о свему што је чуо. Одавна већ, још од јаве, од трећег разреда, Бора се њему није допадао. Сад се поче сећати свих својих успомена о њему, и што више мишљаше, све му непријатнији постајаше. Ето он, Миша, баш неће да „кајишари", на кад су једном играли „јанје". Бора је покварио игру зато што није хтео да легне кад је на њега био дошао ред. За тим, како он често пута није играо, посматрао га је у игри кликера, дугмића или слика, па и ако није говорио противу његова непоштења, он га ипак није марио због тога што никад није „поштено" играо. Па ни сад, ево ни сад га не мари. Шта се њега тиче што он нема друго одело? — А он? Какво он има одело? Ух! — и њему би нешто тешко кад се сети Борових речи о томе. Он ће добити Перине старе хаљине. И он то воли! — Ту његове мале очице као да хтедоше показати, да би њихове усне имале нешто врло непријатно да кажу.

(свршиће се)

Х А Ј!

Хај, кад дивно пролеће нам сване,
Бисер-поток жубором се вије,
Кад у дуту пропоје славуји
И слађана пјесма им заврли,
  Па одјекне
  И у срце тече
И поклоне свијет раздрагани
  „Ај' су слајни,
  „Ај' су лајни
„Тог пролећа умиљати дани!"

Кад сунашце са небеских двора
Просне злато на врховке гора.
И кад моме уз хладни студенац
Стану плести од цвијећа вијенац
  Лахор пирне
  Из даљине мирне
И донесе танки фруле глас
  Од пастира,
  Штоно крајем вира
Бијелорно своје стадо пасе.

Кад се драго уза драго вије,
Једно с другим у дубраве мије,
Прескачући поточиће мали,
Бечкајући јаганце им вали;
  И кад смије
  И сетно носиље
Замирише напоследо шипром,
  Да ти груди
  Раздрага и буди
И напаја слатким миомиром.

Тада јекне кроз шарено цвијеће,
Куд се стадо свилорого креће,
Гдје пастирче свакг вече плаћу
Танком фрулом своју зову драгу,
Причаће ти, жељо моја жива,
Шта ми срце осјећа и снива!
И славећи младости нам дане
И кроз цвијеће проламајући стране,
Слушаћемо јагање славује
И пјесмице, кад складно заврле,
  Када јекну,
  Кад сунашце тоне
И поклоне свијет раздрагани:
  „Ај' су слајни,
  „Ај' су лајни
„Тог пролећа умиљати дани!"

Сарајево 2/11 1869 год. ЈОВАН Ђ. ЗОРИЋ

ЕРНСТ ХЕКЕЛ

немачки природњак

Вратимце Двадесетога Века отшкринуле су се, и он ће, кроз кратко време, примити тековине нашега века — а оне су многобројне.... Па ипак, тековине на пољу природних наука одвајају тако, да се према њима може и цео Деветнаести Век назвати Век Природних Наука, јер су оне из основа уздрмале стара мишљења схватања о најважнијем питању модерне Биологије, „питању над питањима“, као што енглески биолог *Huxley* назива питање о човеку, његову пореклу и месту у природи. А највећи пионир мисли и теорије великог Дарвина, који је и запоседео ово највеће питање, јесте *Ernst Haeckel*, јенски биолог, о којем ћемо рећи неколико речи, доносећи његов лик у овом броју. Велика би посао то и био: писати о Хекелу, јер ту би књигу ваљало писати! Његово је име од половине нашега века тако уткано са напредима модерне Биологије, да би неизгодно било у ступцима „Нове Искре“ моле опширније писати о великоме Хекелу.... За карактеристику минулих деценија, за којих је Хекелов рад био тако обилан и тако важан за наше модерне погледе на целокупну Биологију, и особито на најважнији део: *Порекло човека*, наводим овде неколико речи из Хекелова Предговора његову кембрицком предавању: „*Порекло човека*“, из којих се јасно види колики је и какав је рад Хекелов, и од какна је он значаја. „Прошло је четрдесет година, од како *Charles Darwin* објавио прва саопштења о својој епохалној теорији. Четрдесет година Дарвинизма! Колики је то огроман напредак нашег познавања природе! Па, колики је и обрт наших најближих погледа, не само у најближој области целокупне Биологије, него такође и у Антропологији, а тако и у свима т. з. „духовним наукама“! Јер се правим познавањем човекова порекла задобија и чврста подлога физиолошке теорије познања, а тиме и једна непоколебљива основица природне психологије и монистичке филозофије. Да биемо големи домашај овог највећег научног напретка схватили, морамо се обазрети на његове разноликe фазе за последње четири деценије. У првој је деценији скоро општи отпор против нове науке, која ће, изгледаше, тумбе обрнути целокупно дотадашње посматрање света; у другој деценији најжешћа борба са несигурним успесима; у трећој деценији све више и више побеђује Дарвинизам — на свима пољима Биологије; најзад у четвртој деценији опште признање од свију компетентних природњака. Сада, на крају нашег столећа, смемо слободно рећи да Дарвинизам и по њему заснована Наука о развићу, поред Закона о материји и поред Теорије бежања, спада у његове највећије производе.“

ЕРНСТ ХЕКЕЛ, НЕМАЧКИ ПРИРОДЊАК

И кад се помисли да се на овим успесима у жилавој и тешкој борби против мрака и незнања, на баш и несавесности, има *једно* захвалити највећем поборнику Дарвинове Теорије — Ернсту Хекелу, онда је лако увидети и тежину посла и немогућност све то исписати у редовима „Нове Искре“... Ну, ипак, одужићемо се зар колико толико највећем природњаку нашега доба, за његове големе заслуге, ако изнесемо неколико црта из његова живота, у толико пре што је и Хекел написао и свој научни тестаменат! *У последњем* делу своје монистичке Филозофије — „*Die Welträtsel*“ (1899. — за непуну годину дана већ неколико издана!) — вели онако Хекел у предговору (стр. VII): „Овим намеравам завршити своје студије на пољу монистичке филозофије. Стара многогодишња план да израдим „Систем монистичке филозофије“ на основу Науке о развићу, неће се више ни извршити. Већ ме и снага издаје а многе ме опомене блиске старости гоне да завршим. Само то и ја сам потпуније чедо Деветнаестог Века, па хоћу са његовим свршетком да подучим другу испод своје животног рада“....

Хекел је једна ретка појава — његов живот и његов рад обухватају напретке модерне Биологије, а њих једнако не би било да није било — Хекела.

*

Ернст Хекел родио се 16. (4.) фебруара 1834. год. у Потсдаму, у Немачкој. Ова је година важна, „јер се у њој додирује физично рођење једног човека са духовним рођењем другога“, као што вели *W. Bölsche* [1]) у својој биографској црти „*Ernst Haeckel*.“ Те године и месеца био је „богослов“ Дарвин на истраживачком путу по Јужној Америци. Дарвин — испрва медицинар, па после богослов —, бавећи се особито испитивањем природе, би по некој особитој срећи одређен да путује са експедицијом капетана *Fitz Roy* у Јужну Америку. Да и не улазимо у његов рад тамо, помињемо овде само да је он у томе времену водио и свој дневник, у којем стоје записане оне важне речи, које су тридесет година доцније приближиле и духовно великог Дарвина и великог Хекела: „Ово чудновато средство између мртвих и живих животиња једног и истог континента бациће доцније, у шта ја не сумњам, више светлости на појаву органских бића на нашој земљи, него ли икоја врста факата.“

Хекел је од малена био предан и није трајно време у беспослици. Осећај за природи улила му је мајка, а да време не би у нераду прошло, биле су од великог значаја речи његова оца: „Данас је сваки часак скупоцен, играј се ли ради, или у сваком случају занимај се нечим.“ И он је тому одиста следовао. Кад је доцније Хекел био у Сингалеском Селу на Цејлону, студија ради, где влада тропска клима која и најјачег човека бар замори, устајао је он у 5 час. ујутру, а чак време од 12 до 4 ч. по подне употребљавао је, као што сам вели, на анатомске и микроскопске послове, посматрање и цртање, као и сређивање и завијање прикупљеног материјала“.... Хекел је предузимао научна путовања — скоро сваког лета. —

Хекел испрва беше ботаничар, тако да се мислило да ће он то и остати. У гимназији у Мерзебургу имао је и два изврсна учитеља, који су у унутрили Хекела правим путем. Веома је важно на што је Хекел овде дошао. Њему се чинило да у строгој систематици има и но нешто нетачно! Јер онда се учило да има толико и толико врста, и оне су сталне, а распознају се по нарочитим особинама. И Хекел је, прикупљајући биљке, налазио по некоје, које се ни мало не управљају по систематици.... Овде су му исказана питања: да ли су баш врсте непроменљиве. Двадесет година доцније ова је отвар за њега била решена. Ево шта вели сам Хекел: „Проблем о сталности или промени врста занимао ме је веома живо још пре двадесет година, кад сам се ја као двадесетогодишњи дечко страсно али узалудно мучио да одредим и поделим „добре и праве“ специје“ кућина и врба. Са задовољством се сећам критичких стрховања, која су тада моје детињско расположење доводила до болног убојења, пошто сам се колебао, да ли да узмем (према већини онда ших „добрих систематичара“) у хербарију само „добре“ примерке а „праве“ да избацим, или, узимајући и ове последње да начиним потпуна збирка од представних облика између „добрих врста“, што

[1]) За многе податке послужио сам се његовим делом.

би изузеу о њиховој доброти поништило. Ја сам то овако уџесио: начинио сам два хербарија, један званичан, који је гледаоцима приказивао све врсте у „типичним“ ексемплярима као различите облике, и један тајни, само једном верном пријатељу приступачан, у који су сви сумњиви родови уџесени били, које Гете иногда као „бескарактерне и распуштене родове“ назва, „којима се може једна специја приписати, јер се губе у безграничним варијететима“, *Rubus*, *Salix*, *Verbascum*, *Hieracium*, *Rosa*, *Cirsium* и т. д. Овде су показиване масе индивидуа, поређане по бројевима у дугачак ланац, непосредни прелаз од једне добре врсте у другу. То су били од школе забрањени плодови познања, на којима сам ја у часовима доколице налазио своје потајно, детињско задовољство“... Данас нико више и не верује ни постојаност родова и врста.

(свршиће се)

БРИГА

РОМАН

НАПИСАО

ХЕРМАН СУДЕРМАН (10)

(НАСТАВАК)

XVIII

Млади се господин одио веселом животу“, рекоше слуге, и пошто се начинио дар-мар, почеше красти мерицу по мерицу жита.

А Павле је летио по скиma весељима и игранкама, где год их је било у околини. — Ко би га видео набрана чела и планшлива пронидна погледа у веселој превн, питао се: „Шта ли ће овај овде?“ И многи би му се склоиио с пута, као да му је сенка помрачила радост.

Павле је био начасто у себи о путу, којим је пошао. — Слушао је да Ердмани не пропуштају ни једне свечаности, да узму у њој учешћа — колико се бесно само могло. — „Нађи ћу ја њих“, говорио је он, „ноћ је мрачна, а рудиша је пуста. Под ведрим ће небом морати мени и смрти погледати у очи.“

Два дана после последње походе у Лоткајму одвезао се у град и купио је револвер, леп, шестометни, с дугачком, танком цеви. Као дивља звер вребао је сада ноћу по њуповима и усецима на рудини, када би мислио да ће проћи.

Али они не напћоше. Изгледа да су постали неповерљиви, те су седели код куће, или су, што је вероватније, остали без пара. — „Могу ја чекати“, говорио је он и настављао је своје.

А када би неко вече остао код куће и седео пајендо са сестрама за вечером — немим, жалосним ободом — свакад би се ужаснуо, када би подигао очи и видео материне црте у два бледа, испијена лица. — Тада би га поново гонило ван куће. — —

На покладе приређене земљорадници из околине у дворишти грађанскога друштва велику игранку.

„Овде ћу их увебати“, говорио је у себи, јер је чуо да су оба брата у одбору за приређивање свечаности.

Када се приближи сутон, упреже сеоницe, сакри револвер под седиште и крете се у град.

Обдан је сијало сунце, а сада овари небо вечерња румен. Рудина је била увијена у иванкаст вео, а кроз јасни зимски ваздух падаху спетли ледени кристали.

Када прође поред Хелеиштала, спази двоје сеоница, пуних јелових гранчица, како заједно к имању.

„Чини ми се, ту ће бити свечаности“, мрмљаше он, гледајући за сеоницама, па с туробним осмехом додаде: „Не треба да будем завидљив, јер и ја данас славим своју свечаност!“

У шест сахата дође у град, набави улазницу и седео је до девет сахата у углу једне крчме, мрачно преда се гледајући.

Када стуни у дворишту, у којој је владала заносна пред, сакри се планшљиво у сенку једнога стуба, јер му се чињаше да му јасно на свакога стоји на челу исписана убилачка намера, која му је испуњавала душу.

И намах му прође као нож кроз срце. — Спазио је брађу. — Насред дворишге стајала су поносни и сјајни са свиленим тракама на раменима, с ђурђевком у рупици од капута, и гледаху с погледом, сјесним победе, низ ред у бело обучених девојака, које су украшавале задове.

„Тако, — сад су ми пали шака“, мрмљао је он с дубоким уздахом. Осећао је да му се више не може натраг. На се онда повуче у сеновити један кут, из кога је могао имати пред очима своје жртве. Зраци светлости падали су као сунце на њега, али је он није видео; свирка је допирала у благим акордима до његова уха, али је он није чуо; сва његова чула беху потонула у дивљу, крваву страст.

Како је тако зверао у преву, зачу баш иза себе разговор два крупна мушка гласа:

„Хоћеш ли и ти изићи сутра на погреб?“

„Хоћу, ђаше то велика свечаност. Ту се не сме изостати.“

„Је ли дуго боловала?“

„Јесте, врло дуго. Наш стари лекар дигао је већ пре много година руке од ње. Затим је биза с њеком на југу, па се по повратку крпарила — не знам још колико.“

Он је слушао. — Тамна слутња пробуди се у њему. Јелове гранчице! Јелове гранчице!

А један глас настави:

„Реци ми: зби мора да је већ у велико удавача — зар се још никако није верила?“

„Та она је поништа са одбијања“, одговори други глас, „једна веле да је то чињала, да не би оставила болесну матер, а други, што потајно воли свога рођака, Леопа Хелера, знаш га већ.“

„О, тај ветропир“, рече опет први глас, „прошле је недеље изгубио у коцки 800 марака, код зеленаша је запао до гуше, а има и љубавницу. Али и јесте жесток, несмо младић, сасвим спорер за пеџа златне рибице.“ И оба се гласа удаљише, смејући се.

Павлу се учини као да мора да се баци на под и да притисне лице у прашину, — грло му се стаде стезати — првени колутови ираху му се пред очима... Дакле она је свршила, та бледа, љубазна жена, која је као добар анђео лебдела над његовом кућом, за којом га је вукло срце, од када зна за себе.

Сад, када је мртва, отворена му је стаза за пропаст и злочин.

А Јелисавета? Како је она стрепела од овога страшнога часа, како јој се он клео, да ће јој се тада наћи! И место тога он сада вреба овде као дивља животиња, с крвавим мислима у души, он, један, коме се њена чиста душа једном повера...

Обузе га језа. „Али шта мари? Тешиласа има она довољно — та ту је весели Леон, за кога веле да га потајно воли“ — нека се сад он покаже. Он се насмеја гласно и презриво, и пошто је био на чисто, да му Ердмани не моту умаћи, као их причека на путу, напусти дворишту.

Када поће по тишини месеџеви обасјане ноћи, и у његовој души наста све већа и већа тишина, и када се на сребрнастој рудини појављаше поџиже бела кућа као мермерни надгробни камен, поче горко плакати.

„Слами само, слами, стара жено“, мрмљао је, удара коња, да звоњаш јаче заиовиџе. Звук њихов допре му до ушију као погребно звоњење свему доброме.

У шуми, иза које се одвајао пут за Лоткајм, наставе, приведе коња за једно удаљено дебло и сиђе звоњар, да

га њихово звоњење не изда пре времена. Затим извади револвер из седишта и прегледа метке. — Шест метака — за сваког по два — довољно је неуданије.

Била је љута ноћ, а неће му се укочити. Он се завућура у сваиште, тако да га кожни покривач свога покри. Под њим му је било топло и зело, и повијак осети да га обузима такав умор, као да ће заспати. Али се опет прибра.

„Па ти не мислиш озбиљно да их убијем“, мрмљао је он. „Иначе би се морао осећати другче...“

Тад поскочи и викну у мрак: „Хоћу, пусем та се, мати,... хоћу.“ — А за потврду сиђали један метак у ваздух, да се одјек језиво разлегне кроз тишину, а врапце грактући полете на гнезда...

Што се више приближавао час, када је требало да се браћа врате кући, све му се увећавао страх; али се није страшно крвавога дела — он је стрепео да му у последњем тренутку не омлитави рука, не ишчезне храброст, јер су га још увек називали „кукавицом“.

Могло је бити око четири сахата у јутро, и месец је већ залазио, када се из даљине зачу звук звонцади, тих, па све јачи и јачи. Он скочи у усек, који је затрпао навејани снег, и пратеже. Саонице се приближаше шумској ивици, две у кожухе умотане особе седеле су у њему — то су биле они. — Али колико је то трајало.

Саонице ишаху све лакше и лакше. Звона звоњаху лепо, а дивгине висијаху млитаво низ сапи коњске. Браћа су ућутала... без одбране му беху предати на милост и немилост.

Брзо искочи напред, ухвати коња за узду и одрешн конопе с руде. Саонице стадоше — а господари спаваху и даље.

Он стаде пред њих и гледаше их. Рука, којом је држао пиштољ, задрхта му јако.

„Шта да радим сада с њима?“ мрмљао је он. „У сну их тек не могу убити? А биће и да су пијани, иначе би се већ давно пробудили! — Најбоље ће бити да их пустим и да чекам другу пралику.“

Баш је хтео коња опет запрегнути, када му сину кроз главу, да се заклео матери да ће их убити.

„Та знао сам ја, да сам једна кукавица“, мислио је у себи, „и да никада неће имати одважности. — Ниједан ни за убијање.“

„Али сад ће ипак то учинити!“ мрмљао је, ступи два корака у назад и напињаше пушо на Уздрихова прса, али не запе зрок, јер се у себи бојао, да би могао непредати заспалога.

„Да ли да учиним?“ мислио је, пошто је један часак стајао у том положају. Па онда поче премишљати, шта ће бити, ако то учини и кад обојица буду лежали пред њим мртви. „Или ће онда убита сам себе и оставити оца и сестре у невољи, или се неће убити, већ ће се предати судџ суду, па ће невоља у кући бити исто толика.“

„Лудост је сваколико“, тако закључи своја размишљања, — „али ће ипак учинити. —“

И намах сиђи испод Уздрихове бунде, која се на прсима вешто посуварала, читав оклоп орденских звезда, какве у котиљонској игри играчице обично придевају играчима.

„Дакле друге их украшавају орденима“, помисли он, „а сестре међутим седе у невољи.“

Тада поче да се куша у њему, и он стаде осећати, да ће на послетку ипак учинити.

„Али ће право добро да се објасним с њима“, мрмљао је он, па ухвати за раме Уздриха, који је седео с његове стране, и дрмаше га толико, да му је глава летела тамо амо.

Уздрих смесга скочи из сна и када баш испред себе више мрачну пралику Павлову с револвером у руци, поче гласно и јадно викати. Сада се пробуди и други, и обојица испружише према њему руке у јадној одбрани.

„Шта си наумио?“ викну један.

„Не убијај нас!“ викну други.

„Склони револвер. Смилуј се на нас, — смилуј се!“

Склоните руке и пали би да колена, да им не сметаху кожни покривачи.

Павле их премери с чуђењем. Он их је једота спога века видео само дрске и натобориве, те му се сада у цивилеку учините сасвим туђи људи. У себи је желео, да потегну пожене на њега, да у часној борби може употребити револвер. На му онда намах доће мисао: „Да си у младости с њима једаи једини пут поступио овако као данас, уштедео би многу тешку неправду себи — а пре свега сестрама.“

Уздрих је међутим покушавао да му обухвати колена, а Фрић је викао једнако: „Смилуј се на нас, — смилуј се!“

„Знате ви врло добро, шта ја од вас тражим“, одговори Павле, који се сада осети слободан од сваколика колебања и с хладном одлучношћу ноће за својом намером.

„Шта ћеш, реци шта ћеш? Учинићемо све што хоћеш“, викну Уздрих, а Фрић, који се грудно да се сакриве иза брата, наставише да је намах изгубе говор.

„Треба да одржите своју реч, као што ћу ја држати своју“, рече Павле. „Желео бих да имате храбрости да се браните, да једна једном изведемо ствар на чисто... Али је можда боље овако.... а сада говорите за мном, што ћу вам говорити: „Кунемо се Богом и успоменом своје матере, да ћемо за три дана искупити обећање, које смо дали твојим сестрама.“ —

Дршћући и тепајући говораху она за њим те рећи.

„А ја вам се кунем Богом и успоменом на своју матер“, одговори он, „да ћу вас убити, како и где вас нађем, ако не одржите своју заклетву. Тако, а сада можете поћи, — седите! Ја ћу сам упрегнути коња... Седите!“ — поновн он, када му ипак хтеђоше помоћи.

Они се више не макоше, већ дело послушаше. А када он спрти, рекоше му сасвим учтиво „лаку ноћ!“ и одоше.

„Дакле тако ћемо!“ мрмљао је он, бацивши пиштољ у снег и гледајући за саоницама сколоњених руку. „Ако се осломи на праву и частољубље и хоћеш сне лешити да уредиш, напињају те кукавицом и поступају с тобом као са псом.— Поступаш ли с другима као са псима, одмах од почетка, и не размишљајући да ли си у праву или нисн, напињају те јунаком, и све ти иде од руке, и збиља постајеш јунак. Дакле, тако ћемо — тако ћемо!“

И он се стресе, и обузе га одвратност према себи самоме и према целоме свету. Учини се сам себи тако пркав, као да га ништа на свету више не може опрати.

— —

Сутрадан пре подне стајао је на шупе у снегу и гледао је према Хелеисенталу, где се мрачан мртвачки сировод спремао на жалосган пут. — Двапут је био ушао у шталу, да нареди момцима да упрегну саонице, и оба пута му застаде реч у грлу.

Сада је ту стајао, склоњених руку, и посматрао је, како се по белој рудини пређе вијугава црта, све мања и мања, губећи се напослетку иза шуме, јер је гробље Хелеисенталско лежало подалеко иза путу за град.

„Како би било лепо!“ мислио је он, „када би и ја сахранили испод три бора! — бар би тада мати имала добро суседство и“— — — — — — — — — — — —

Он се трже, јер му се муњевитом брзином створи слика, како би се кога пролећњега вечера опет могао наћи с Јелисаветом, која би дошла да седи на гробу, који је њен, као он на своме.

„Али добро је тако како је“, говораше он, „како бих се икада још усудио, да је погледам у очи? — — ја, који ноћу пребам на другу, да својим незналним сестрама вађем мужеве!“

Тада изненада дотрчаше близнаке без даха — дрхтале су по снему телу и тражиле су речи —

„Шта вам је, деце?“

Грета сакри главу на његово раме, а Катица пропушташе ваздух кроз нос, као дете које суза ја плач.

„Дошли су“, промуца она, на обе потезше јецати.

„Добро је“, рече Павле и пољуби их.

„Зар нећеш у кућу?“ упита Катица, чупкајући своју прегачу.

„А где сте их оставили?“

„Говоре с оцем.“

„Аха — то је већ нешто друго. — Бежите у ваш собичак — ево ме одмах.“

„И то по коју цену!“ мрмљао је, гледајући за њима, па онда баци још један поглед на Хелиодора и пође у шуму, у којој је стајала Прча Суза. — „Време је да оживиш“, рече он, гладећи њено прво тело, „морањево жестоко заспети, ти и ја, ако ово ради да девојкама спремимо мираз.“

Када ступи у кућу, чу јасни глас очев.

„Баш сам радознао, како се понашају“, рече он и ослушну.

„Да, глупан је и глупак ће остати, господо! Шта сам ја у великоме смислу, извршује он сада својим ситничарским, ништавним начином. Утроба ми се хтела преврнути, када сам га гледао да чепрка око махине, као да је то врбова свирала. А при том је све пошло у назад. — О, господо, ни ме овде нашите као богаља, као бедника, упропашћеног богаља, али када бих ја још управљао пословима, господо, створио бих хиљаде из оне земље, као оно Вандербилд, Американац, чији је живот тако поучно описан у овом календару.“

„Па зар не можете да управљате пословима с ове Ваше столице?“ упита Удрихов глас.

„О, господо, видите моје суве! — ја их лијем над најнезахвалнијим, најневаљалијим дететом на свету. У овом је календару описана историја једнога сина, који својим у пустиња напуштеним родитељима с опасношћу свога живота доноси напитак воде из разбојничких руку... а шта чини он? Ево ме, господо, где писам у могућности, да вам понудим чашицу ракије, ракије од кима или бувибара, коју тако радо пијем.“

„Ми ћемо Вам је други пут донети“, уверавао га је Фриц.

„О, што ми Бог није подарио два таква сина, као што сте ви? Па замислите, никада ме не пита, кућну завтара од мене — чудо ми је, како још писам умро од глада. — Та, ви га знате из малена, — зар није увек био суров и накостан?“

„Да, увек је био самовољан“, рече Удрих.

„А владао је ништољима и биченима, варочито из потаје“, додаде Фриц.

„Нарочито из потаје — — хахаха, тако је, такав је. О, господо, „потуљеност не води срећи“, пише овде у календару; а ако ми Бог још једном дадне здравља, видећете како ћу се осветити, прво оном питкову, оној палићући, оном рђи, због кога подносим ову ову беду, па онда нгосподину сину, који са својим оцем поступа тако рђаво. Одрећи ћу га се! отераћу га с имања! — јесам ли у праву, ако то учиним, господо?“

„Свакако“, изјавише обојица.

„Добро вече!“ рече Павле, ступајући пред њих. — Сва се тројица уплашише. Отац се саже плашљиво у столицу, као пас који се боји батина, браћа му пружиже прво збуњено и врло понизно руке и замолише га, да заборави на све.

„А што не биx?“ одговори он, савлађујући своју зловолју, „та ви сте сада пошли правим путем.“

Када сва двојица почеше своју прошевину, пробуди се у старом занос величине више него икада. „Господо“, рече он, удешавајући глас да достојанственије звучи, „Ваша ми је понуда, разуме се по себи, врло часна, али ја нисам у стању да јој се довољно одазовем. Прво молим за потпуно јамство, да знам каква ће бити будућност моје кћери, које су лепотом и љубазношћу, као и беспрекорном ћудљом створене за сјајну срећу. Ја сам их васпитао тако брижљиво и бдио над њима тако љубазно, да се моје очинско срце не може одлучити да их да без даљег размишљања.“

У том се тону разметао даље, док Павле тихо не рече: „Махни се само, оче, ствар је већ спршена.“ — Тада уђута, у себи веома задовољан, што је изговорио тако сјајну беседу. — — —

После подне оде Павле у собичак к сестрама и рече: „Децо, помолите се Богу — јутрос је сахрањена госпођа Дуглас.“

Оне га погледаше крупним, радосним очима, а око усница им је играо напосан осмејак

„Зар ме ниште разумеле?“

„Јесмо“, рекоше оне тихо и приљубе се једна уз другу, као да се боје прута. — Он их остави саме у њиховој срећи и пиђе у биструа, хладна зимски дан. „Отуда то само“, помисли он, „да се сада сваг боји мене и да нико не разуме како ја то мислим?“

Истога дана отера слуге и писа мајстору да дође сутра, да посао опет настави. — — —

жарене чељусти прогуташе нове гомиле угљена... Лопата паде с дуплавом на земљу.

„Пробудише се у кући", мислио је он, уплашивши се на трепутак, „али нека их, нека!" настави он, „тиче се њихове среће, њихове будућности."

Зујање постаде све јасније и јасније, нимах га обузе жеља, те поче гласно звиждати. — „Ала то лепо звучи! Да, ми се разумемо у свирање — ми смо жестоки свирачи, Сузо, — је ли?"

Димњак избацивање силне облаке дима, који се као балдахин шираху под кровом, таласајући се и бујајући, као да бура продире кроз пукотине... Кроз један се вентил зачу тихи пискави глас, и избн бели облачак паре, који се брзо помеша с црним димом... Пискање би све јасније и јасније, све се даље помицала казаљка на манометру....

„Сад је настало време!"

Задрхталом руком маши се ручице..... ...један потез... један мах... и вртећи се, као гоњен од духова, обрнао се точак.

„Ура — оживела је — оживела!"

Сад нека чују, нека дођу! Његова рука повуче за вентил од паре пиштаљке, и јасно викну она у ноћ:

„Оживела сам, оживела!"

Тада он склопи руке и промрмља тихо: „О мајко, ово је вало још да доживим". А како то рече, обузе га нешто као да је и ово узалудно, као да је и њему смрт за вратом и као да му вече:

„Умрећеш, умрећеш — а нисн живео."

„Још ми вала радити," рече он клажних очију, „прво хоћу да видим да су сестре срећне — јер ако буду остале сироте, поступаће с њима неузљудно — прво хоћу да видим имање у пуном сјају, па онда нека дође".

И као прн облаци у около, тако се гомилаху пред његовим очима изнова године робовања, године отимања и бриге.

Неиспавана лица почеше се појављивати укуњани на вратима стаје, дођоше и сестре и приђоше се једна уз другу у овом диму и светлости од ватре, бледе у својим белим ноћним хаљинама као две бледе руже на истој дршци.

„Овде вам се спрема будућност, јадници", промрмља он, поздрављајући их.

Када дође и мајстор, оде Павле у очеву собу: а овај га збуњено погледа.

„Оче", рече он скромно, премда му је срце бујало од поноса, „локомобила је оправљена; чим попусти време, може почети рад на мочару."

Стари рече: „Остави ме на миру!" и окрете се зиду.

— —

Када сутрадан ујутро извукоше локомобилу напоље, зачу се на прагу стаје необично праскав, јасан звук.

„Има нешто под точковима", рече мајстор.

Павле погледа. Ту паће као гомилицу парчади, преломљену преко среде и сплоштену — Јелисаветину флауту.

Горак осмејак прелће му преко лица, као да хоће да каже: „Ево сам ти жртвовао и последње своје, сад тек можеш бити задовољна, Брато?"

Од тога му се дана чинило, као да је раскинута и последња веза између њега и Јелисавете. Он ју је изгубио, као своје сновс, своје надање, своје достојанство, своје ја...

Трком оде прна Суза на мочар. —

(*настаниће се*)

Петроград, 1900.

Овом приликом хоћу да ти напишем коју о Србима и, mutati mutandis, о Русима.

Сад сам баш прочитао занимљиву књижицу (књигом је не смем назвати ни по количини ни по каквоћи) од некога Рада Јовановића, а под натписом *Морало је бити*.

Писац је имао лепу намеру, да у причању љубавне и доста ниске интрижације Србина Константина Лазаревића у Петрограду — изнесе пред српскога читаоца слику руских нарави и карактеристику петроградског друштва које је он, Јовановић, као прочуо.

Лепа намера! Али ње је пуно и у самом пакао.

Немци су једном измислили (поред мајмуна) веома занимљиву књигу која је већ распростр'та широм целе земље. Та је књига *Kochbuch* иначе *Велики Кувар, којим младом домаћицом*. Она је изврсна и драгоцена нарочито због тога што се, по већ спремљеном рецепту, може зготовити како хоћеш јело.

А ево како то од прилике бива: узети десет делова воде, два дела соли, три дела зелени (кромпира, лука, першуна, спарсле), три дела масла, заклати кокошку, све то сложити у шерпењу, па оставити да два или три пута прокипи: добиће се изврсна супа, — од које бедни муж бежи из куће, а пестање (јер и оно мора доћи на ред!), чим окваси њушницу, дуго и очајно цичи и завија, да увек после тога, са подвијеним репом, обилази њему по злу познату шерпењу...

По озаком је рецепту скупана... пардон! написана и Радова прича.

Ја нећу разматрати ни оцењивати књижевни таленат „младога" писца: не ћу због тога што, по мојему мишљењу, тог талента и нема. Не ћу се задржавати ни на садржају, јер је то, понављам, изузетна шарена интрижица. Мене највише занима како је ова прича прпена *из живота*.

Писац је позајмио веома пространи рецепшс из немачког „кохбуха". У његовој причи има нпр. тип „правог Великоруса, човека безначајних очију"; ту је и „Малорускиња ватреног темперамента". У причи су изасеени сви сталежи: и професор, и активни државни саветник, и уметник, и књижевник, и музичар, и певачица. Ту су и представници разних друштвених правада: Западњаци, Славенофили, Народњаци. А као прна свега делују и два „патрена јужњака", два брата Србина. Изостали су само Марксисти. Начелници, Декаденти, официри, покућари и — куварице са обавезним блиским рођацима: патрогасцима! Они нису узели у причу, по свој прилици, само због тога што их нема ни у Тургењева којег је писац марљиво читао.

Па и све друго у овој „приповеци" такође је *руско*. Ето, јунаци у њој и вољо и неволио говоре рђаво француски (те је, вала због тога, писац био принуђен да то рђаво и напише), служе се „духовитим" изразима и граде исте такве глупости.

Врло је срећно и оштроумно замишљо писац велики број лепих, али пропалих створења (ces dames) по Петроградским улицама (стр. 31.). Његовим позајмима позавидео би многи и многи „Дон Жуан са Невског Проспекта. Писац такође ана где су палилулски ресторани у којима се може са лепшом половином добро нахранити. (стр. 34—36).

Зна он шта су и жестоки напоси са печуркама из пекарнице Филипова (стр. 39). Исто тако добро познаје и вотку, и мезезлуке, и кримско вино (код њега се мезетлуке и ракија на страницама 35., 40., 41., 43. и 44.). Изврсно је и баш духовито описао рускога кочијаша respective рускога селака. Стр. 33.: „Извозчик! зазвуча сопоран глас Константинов. За тили часак долетеше маленс сасоније, које тераше брадат мужак са грдном бундом и шубаром на глави. Тиррр! заустави Рус чупаво клусе и *когда русалом преко моса*: куда заповедате, Ваше Високоблагородије?..." По мојему мишљењу (нека ми писац опрости што га саветујем) требало је радя јачине рускога колорита додати бар и ово: „После ових речи извозчик појури свеју свеју из своје бунде, загласа је у уста, па је поче жвалати и залепати квасном воткоМ"...

Из ових примера види се на шта је писац обратио у Петрограду своју нарочиту пажњу.

А какви су ручкови у овој Радовој причи?

Професор, Словенофил, Народњак, Западњак, уметник, књижевник, музичар .... ни ума ни остави *кроме стагнети* које писац нагони два три пута да говоре високим стилом разне глупости о политици, музици, критици и уметности. Главна се радња концентрује око јуначке Надежде Сергјевне. То је „права кокета“ а поред тога умна, учена и загонетна природа. Због те своје загонетности и наивлака је на се пажњу новог *Child Harold-a*: Константина Лазаревића. И ништа није сметало овој загонетној жени да се обеси о врат Константину још првог дана њихова познанства; да дели с њима љубавну срећу у палилулској кафанчини, (стр. 38.); да прима посете — *passez moi le mot* — у кошуљи (стр. 60) и да се, после недеље дана, баца другом у загрљај (стр. 67.) и т. д. —

Опрости ми, драги мој, али морам рећи: тип Рускиње Надежде Сергјевне напао је писца у буди којој из *ces dames* Невског Проспекта. Чудновато је само да оне и овако говоре (стр. 25.): „Но допустите да индивидуум и темперамент има ту да рече коју, не гледајући на средину из које је поникао.“

Жалим пре свега самог писца, а за тим и српску публику која је прочитала овај „састав“. Писац — који је за мене главом Јована Јовановић из приче — отишао је у Русију да се, без сумње, чему поучи; али каква залудница од снега, кад (на стр. 70.) узвикује своме другу: „Хајдемо у Москву; омрзнуо сам на овај град (Петроград) где је *толико стане узалуд потрошено*“. Жалосна истина! А она се и у његовој књизи јасно примећава: у њој нема руског живота, нема руских људи, нема потребног проматрања. А чудновато је како писац празнило суди: „Познавање друштва и с њиме и начине појмиле савремене руске литературе, то је главно“ (стр. 45.).

Али ми би могли уништити писца, исто као што је јуначина на 24. страна уништила Лазаревића: „Да ли ви већ толико познајете руско друштво, а да можете већ сада *тачно вредовати* све степене у развитку нашег друштва (в. с. руског) од тридесет година амо?“

Одговор би гласио: не, не и опет не!

А имало је доста чега што би валало саопштити српском читаоцу. Руски се живот развија све више и више. Ово о чему је пређе Тургењев писао, у многом се изменило или га је сасвим и нестало. Али је за то наступило друго, више карактеристично и охрабрење, али то српски писац није запазио.

Нећеш ни мало погрешити, драги пријатељу, ако ме будеш запитао: за што сам се тако дуго задржао на рђавој књижици? Зар није било занимљивије теме?

Али шта да радим, кад јасно видим, како Срби мало, или скоро ни мало не обраћају пажњу на Русију, на њезину литературу, на њезино друштво. Ово, истину да кажем, не поступа ни Русија најбоље кад осталим Словенима поклања само своје симпатије, не познавајући ни прошлост ни садашњост њихову. Али се у Русији то већ сазнаје и увиђа, те се озбиљно приступа узајамном познанству, са уверењем да ће и мали словенски народи јаче порадити на томе, када се зна да се доста којечему могу научити у Руса.

У низу година ја сам често ступао у додир са српском омладином која је долазила у Петроград науке радн. Боже мој, каквих их све нема! Већином се шаљу без избора, са уверењем да су у њих добри за Русију!! А кад већ дођу у Петроград, стањују по предграђима код Чухонаца или Немаца; никуд не одлазе; најпаче време проводе по забаченим ресторанима; ништа не читају; ништа их не занима; а кад пробаве по неколико година, обично одлазе у своју отаџбину и без довољног знања из руског језика.

Па зар могу такви људи, када се врате, заинтересовати своје земљаке за Русију, руски живот, руску књижевност; зар могу уложити своје силе за идеју узајамног зближења у часовима опште опасности? —

Истина је, да вам се поред ових прађаџи из Русије и Срби заслужни сваког поштовања. Али ако се од 100 врате петорица одважних, — већ је ненормална појава.

Нарочито је за жаљење, кад у Русију дође већ истакнутији радници српски, који не виде у Руси што би њалало видети, који равнодушно пролазе поред руског живота и књижевности, а у своју отаџбину односе непрпне појмове о руској вотки, руским пирозима и руским Надеждама!

Гледаћу да ти што скорије опет пишем о Србима у Русији, а дотле ти шаље искрене поздравље твој

Мали Рус.

† **Др. Илија Огњановић — Абуказем**, *српски књижевник*. Јавили смо у прошлом броју за губитак који снаће српску књижевност смрћу Др. Огњановића. Данас, доносећи ма његов, исцрпљено ово врсте из његова живота и рада.

Др. Илија Огњановић родио се 30. априла 1845. године у Новом Саду. У том истом месту свршио је основну школу и заточко гимназију, коју је наставио у Карловцима и Печују, а свршио у Пешти. Као одличан ученик био је изабран за Текелијина питомца, те је тако обезбеђен изучавању медицине, из које је добио годину 1872. докторску диплому. Као лекар настањио се у Новом Саду у којем је стално живео.

Свак и леки хумор, то главно обележје Огњановићева књижевног рада, добијао је још из гимназијске свлаџе, јер је Огњановић, као ученик III разреда гимназије, уређивао писани њалиик лист »Зољу«, а у четвртом »Венац«. — Као гимназиста у Печују, био је Огњановић стожер осталих српских гимназиста, са којима основа гимназијско њалежено друштво из којега су многи радови штампани по тадањим књижевним листовима.

Стуџајући као приватан лекар у јавни живот, Огњановић је добро знао да тек сада прима већ дужности, и обилних и тешких, према свом народу. — 1874. год. не беше у Сриему ни једног књижевног листа, те круг српских књижевника, који тада беше у Новом Саду, гледаше да се ово у истину што избегне, те покрене »Јавор« којему је врло уредника био Др. Илија Огњановић, Пуних 19 година био је »Јавор« у рукама Др Огњановића који је, поред уредничке дужности, исписао многу и многу страну његову. Ово би већ било довољно да се Огњановићево име са поштовањем помиње. Али је ово био *најмањи* посао који је он тако и савесно примо, јер је његов посао био једна хумор и сатира сатира. Тачнијих и болих цртежа о политичким приликама српског народа у Аустро-Угарској, правилније одене сиве шаљивџије појаве друштвених у прекосавских Срба — није било, а ни данас нема, од хумористичких чланака и »Шетњи по Новом Саду«, тог шаљивџијског Абуказемова рада у »Зољу«. »Жижи« и »Стармалом.« Хумор Абуказемов, који је једнистван у српској књизи, одушеи са Змајовићем песмом, био је врло борбе српског народа са непријатељима, био је бич који данас више не њиба, а због чега су њала данас и њихови мисли који онда не сиђоше ни белог зуба помолити. Многи јаки радници из доба свог Огњановићева рада већ су смрћу својом устунили места млађој генерацији; ако врене кад ће их сасвим нестати, — ако писати о њихову времену биће података из »Жижи«, »Змаја« и »Стармала« биће би неопходна, у којој њиховим тумач тих времена не сме ућасти. — Што је тај период народног живота сачувао за доцније прогледање, заслуга је и Огњановићева.

Као Текелијин питомац позвао се Огњановић у Пешти на Змајовића, и тада је њихова дружба ућватила такву норена да је ниси временима ни онда кад су их врстори растављали. Њихов уједини рад и дописивање сведоци то. Као што је поџела рада потребна у сваком удружењу, тако је случај хтео да је и у овој дружби буде: Змајова је пратарио богодану песму а Абуказем Јаковску прозу. Тако удружени одомаћени су њихали непријатељској; тако јаки њалили су као победиоци и из најнесразмернијих бојишта.

Честита Змајова њихад није заборавио да послужена део народних њихових Огњановићу, да зар није онда дужност и сваког Србина да то њихад не заборава!

Поред многобројних радова, растурених по разним листовима, Огњановић је засебно штампао ове своје радове: 1. *О дифтеритичној*

братобиље (1876.); 2. *Абуказисово шкалпно колекдор* за 1878. и 1881. год.; 3. *Шкала и сигаро* (нот свонала), скупљени хумористичан и сатиристичан радом (1882.); 4. *Какао са млеком чрвати од шкорпи?* (1884.); 5. *Косово приповиетке* (1889.); 6. *Турбина земљописи Србије* (1890.); 7. *Иисма болесна шта ману смрт до шкопу*, научни плакни протуван чења на српском, немачком и мађарском језику, напочито за пашсјасистичко (1894.); 8. *Занимљиве приче из живота знаменитих Срба* (1900. г.)

Српска Дубровачка Омладина Дум Ивану Стојановићу. Слике *Марка Мурат.* — Оригинал ове слике требаше је да Српска Дубровачка Омладина да пред ако играх своје *годишње* Дум Ивану о његовој седамдесетогодишњици, али место прошнека овог *народног* сасвим дође да оснште туге, дак спрти његове.

А шта је ове Српска Омладина хтела рећи своје учитељу, шта је ово гледала у њем, када се и ни ове слике која је пронесена свиме у толико што је место *осетне* сада добила у интимнју кућу 1900 го дину. Свети Сава и Свети Влазо на овој слици показују високо ре лигијозно сшасење Дум-Иваново који није хтео знати за дсобу у цр кви. — Страна за тровном пенном представља Дубровник клонуле кичмене и напабене, а онај снажни муж који му је да да се сва клоне, која га даже и крепи — *Сриство* је које је крешало и ве личину Дум-Иванову душу. — Крајеви ово лика Дум-Иванова пред стављају чистоту и чедност душе, пред којом се и Јенше српског народа показала са љубовном гранон. Од осталих украса кала показати онај што је наведен од крста, сруд и пера — вере, дубаи времена сиен и вишеековичног газда Дум-Иванова: поред онога и ужасне на ду слике наведене од гудала и гусала, тих јединственик пред сгавника историјске српске свести.

Желели бн да ону славу дубро ужотри сиака Србин ба разлаз нере, јер ова пред ужетничке предности има и шаснатног значаја.

Далматински пастир. Слика *Паја Јовановић.* — Пуштајући по Српском Прнзорју пасме је ваш уметник живописом својом ово што б. шегову уметничку нашку на се сиратио. На пића тих радова доказано у овом броју далматинског пастира, а доцније ћемо изнети сво јем читаоцима и остале Најпне студије, слике и слике са плано Задрана.

Град Добор. — Ове историјске знамените развалине леже и доњем току реке Босне. Ово Доборац су се тукле многе борбе и много се крви пролило. Али је од свију најзнатнија онај страшни бој о године 1408. када се туче мађарски краљ Жигмунд са босанским кра љем Стевапом II Тврткошићем. Жигмунд је јачко водио своју војск: која је бројила до 90.000 људи; а Босанце Стевап II. Прва сухо бење у Усори, а за тим код Сребрнпка, Врапчића и других тврдав Али најјачи и најжешћи бој беше код Добора, који Босанци бе хо тса из рушевина подигли. У овом сукобу победише Мађари, а Сте фана II пробише. — У овој се победи Мађари толико заборавили да су 126 босанских заробљених племића и вођа поубијали и побацали са Добора у реку Босну.

Поглед кућа у Шумадији. Фотогр. снимио *Д. Ј. Дерок.* — Наш је Шумадија већ довољно познат у српском свету са својих знаме нитости и својих лепота. Њеу у овом погледу нешознате ни туђим ни нама. С тога мислимо да неће бити излишно известити с времена на време и слике обезбијеђ, снажедашњег живота у Шумадији, јер ћемо је на тај начин бољо познати а поред тога, не сумњамо, и наше посетс.

Поцика кућа, које снимак довољно данас, нека буде једна прнлог тој нашој жељи која ће, верујемо, поред ове слике наћи одобравања.

Манастир Враћешница. Фотографски снимио *Д. Ј. Дерок.* — У *Кнежевићем Србији* М. Ђ. Милићевића (стр. 233.) опнса је опис овог манастира:

Враћешница, манастир, у *крнсији Рудника*, 6 сата на запад од Крагујевца. Враћешницу је грозно *Велики Челник* Десота Ђурђе Бранковића, *Радин Поступовић*, године 1431. За опоа Радича врати се да је у овоме крају бно старешина, а да је селео у селу Прнуби, које се опда звало *Белобо*, на се, после Косова, где су Белуђани готово сви истнуљени, прешло прнно имеиом.

Г. Канпк наводи прнчу, коју ја писао могао да чујем, да је војвода граде *Остројена* (звала Остроњпо) пошао на Косово, ни се на весгу ако је сад Враћешница сетно да није одстојао службу Вожју пре него што је пошао на тако важан пут и рат. Врати се, и учини што је бно заборавно, али после у туту срстно косовске ратнице, који му јаше да је бнтка свршена, и да већ на Косово нема куд.

Војвода се сети места одакле се брзпно да одслужи молитву, па су водпнс крвцу, и пашао је по своје врањану *Врабетинцима*.

У Враћешницу је бно пренет из Студенице Свети Краљ у хоторку 1806 (анцон на Цвети кобелан су злауграни из Студенице), испред Турака. Свети Краљ је остао ту до 1813, а тада је бно пренет у Срем. —

У Враћешницу је, године 1812, о великој Госпојн, сазвао бно Карађорђе народну скупштину, где је стнгло и посланпк руски Грос Ивапић, те обновљено закључење бухурешког трактата 16 маја 1812. допесеним уједно и многи одлуке српскни војводама. Одатле су во слапи посланпци у Цариград, Миљп Ракнћани, Јован Протић, и Стеван Јенгић секретар, да сукоиу представе захтеве српског народа.

У Враћешници је сарашена жупа Кнеза Милоша, *Баба Вишња*, 1819, и двоје шегове деце, *Гавриле* и *Марије*. Кнез је, 1825 године, начинно ту велики конак, а године 1860 прнку је дено обновао, ово за душу жупи својој *Вишњи*.

Харемска певачица. Слике *А. Фабреса.* — Нсема је најбоља утешитслка: а када је још нзвода пешта рука а прати чисто грло, — онда је најмилија гошћа у богатњском харемана. Како замишла та жу харемску свирачицу, показује шкалолски слекар А. Фабрес овам својем радом који данас и ни изненомо пред своје читаоце.

Стена Бабина. Одмах киже града Голупца издаја се на Дунаву. за 18 жетара висине, опгра стена зовнта под именом *Бабинај*. Она је врлна опожена за опасности које настају са клооибоју ина Дунаво јер је, почев од ње, дубо стена и над и под новрнном Дунавском.

За ову стену везују се поколике прнче, од којих ћемо всариати ову: Нпи одважни млади ооћете са пајденом будом из харема турског аге који је управљао Голупцем. Ага ојури за жена и сташе их на сиоју обали, где одрубн главу отвинчару, те је обеси невернпој жени о врат. Тако ужасно окивању, бани је умрљена суиру и прнвуче за стену у Дунаву, да још праћалине живе него отканда)у. — *„Баба моја ет!“* воинако је он ад ге од стене одмако а — од тог се доба та стена и назива *Бабинај*. —

НАУКА

Магнетичне људи. Неки природњаци тврдили су још одавно да неки магнетичних људи; тако неки Рајхенбах, да је космичко душе који су неизмерни различиту магнетичност. Др. Барадеј је градио своја истраживања магнетометром, који је хтео доказати људски магнетизам; али се у то слабо веровало. Недавно једнако изјавило је са опитеље врло. Мурнвица, изнесено врло кратког времена у једном талијанском листу са електрику. Проф. Мурвки изјавио је да је он сам магнетичан, и то тако да се на времена налази свакога тад, је лећима једни оса. На ово откриће, које је и шесто самог изненадило, написао га је једна војска коју је довољно у заборотирији за тачна електрична мерења. Он је пријетно да је тада на галванометру узех скретала, као год је досгај ако пронашао механичар који је њиме тудо косао. Најпре се посуњало да нека механичар у својим инструмента закинех вештавих предмета, који утичу на ову галванометру; гошпна закинех вештавих предмета, који утичу на ову галванометру; с тога су пзложени опадли тако, да је механичар тешко горње хе дење, ну утицај остаде исти. Кад се механичар обрао пред галва нометром, обртала се и игла. Сведи су изгледи са десетак других особа, али се не показа никакав учин, докле проф. Мурвки за себи самоме по закаи исту магнетну поларност, као и код механичара, и од њиховог у истој јачини.

Отровне особине хиандра. Лиандар (леандер, Nerium Oleander), који се и у нас рало гаји, сиада у отровно биље. Сви су му делови отровни, како лишће тако и цвет, за и сама исиарена жетова. Још *Орфил*, у своју «Историју биљних отрова» (1893.) вели за лиандар, да је отрован у свима органима своји. Лишће жетово отровно је као за животиње тако и за човека; као со говоре, оно проузвоси косметичар, пеиар, отов тела. То је потврђено нарочито у посто јбиљ лиандрској у Грчкој и Јужној Шпанији, где он расте поврх дина лиандрској у Грчкој и Јужној Шпанији, где он расте поврх дина лиандрској у Грчкој и Јужној Шпанији, где он расте поврх ређена у густим наслагама, као у нас врбе. Сељаци ово Нпце растерују мнлово спрамном порон од лиандра. Причају за случајне тро вања коланима, који су кибили шеснм од лиандра. Лиандер ваља коланима, који су кибили шеснм од лиандра. Лиандер ваља коланима, који су кибили шеснм од лиандра. Лиандер ваља ни Атине тврде да и само дуво бадљево међу лиандарском шибљем, нарочито ово подне, кроз ноћи изненадну, хлопуоло, потрашње. Шпански ботаничари и лекари потврђени су хемијском анализом. Тако Шпанди ботаничари и лекари потврђени су хемијском анализом. Тако је Дубоски доказао у лишћу лиандрову једни отров за срце, злоја *дрин*. Шнкедебер је пронашао у сокоиу лишћу други један отров, нерин. Писцев је нскитно хемијске састанке коре, па је у њој нашао отров розанеин, сличан дигиталину. Јов није коуудано испитан отров у дишћу лиандрову. Из свега изложа, да не ваља дркати лиандар у сваковрсна собама.

Ј. М. Ж.

КЊИЖЕВНОСТ

КРИТИКА

Le traité de Berlin et la question de la nationalité par rapport à la principauté de Serbie, par Jovan Peritch, professeur à la faculté de droit de Belgrade. — Extrait de la revue générale de droit international public. Paris 1900. 8°.

Берлински је уговор резултат једномесечног рада (од 3/13 јуна до 1/13 јула 1878.) Берлинског Конгреса, који беше сазван да сними ругобољу Источну Турску. Наиме, Србија, не може бити крива, што је руска политика у тоже питању претрчала јавни мнѣ, јер не иде ругом и друге тежнѣ оно одразило, већ је Берлинска Уговор стварао српски народ и покупио његове плодове.

Српски је народ најдуже и најупорније водио борбу с Турцима, па ну се нам при свем томе најмање даје много нашег народа, који је тиј или ослобођен; наиме, нису се они сами који су с од нас много мање борили; наиме, најмањ, него ли и они који су тада нису никако ни борили.

Расправе у овоме списку, а нарочито њиној јачности, могу само бити од користи за интересе српског народа. Оне могу помогосовати образовање свести за судбину њиног народа и можда помоћи бар у даљој будућности, учинити, да обавештени потомци поправе погрешну своју необавештеност према прошлости.

Одмах у уводу Г. Перић каже да не иде о Берлинском Уговору с гледишта политичког и међународног, већ жели да познакомљу са судбином српског тај уговор становницима оних области, које је ушло по Берлинском Уговору независна.

Да би стварно била расправа Г. Перић, дајо најпре кратак али врло историски преглед о стању Срба под Турцима о Пројом и Другом Устанку и творевина које српско државе.

Прелазећи на сам Берлински Уговор, вели с правом каже да је тај уговор са гледишта будућности српског народа толико интересан као и Сан-Стефански. Срби би то онако изгубили Македонију, али би се могли бар надати да ће једног дана видети уједињену Србију, Босну с Херцеговином, Далмацију, Црну Гору и Ст. Србију. По Берлинском, пак, Уговору Аустрија је Босну и Херцеговину, Србија и Црна Гора остале раздвојене и тако се дан је данашња српских земаља изгубио опет у наглогатају и вешћености по будућности.

У II одељку писац се бави о главном питању своје студије: судбинама становника присаједињених округа. То је питање за нас важно у толико више и политичке, што Берлинским уговор пуна је тоже, између Србије и Турске пема никакве пароноште уговора који би се на то односио. Утврдивши то, писац долази до закључка да је то питање уређено српским законима, па ће Турска најмања за потребно да то питање реши у споразуму са Србијом. Ако Хрватске у особеним крајевима Г. Перић каже да су добили народност својим својим законима, па ће они исто тако добити Срби, који су разврсних крајева, али једнаки српски народ. С тога њима није ни дато право одлуке, јер та они исто тако имају. Кад дакле, српски законодавац о томе нити шта говори, то знати да он сматра да је то питање решено самим уредбама.

Поред крајњих бива је у некотором округима још и мусулмана, који су тако бити стално настављени. Берлинским Уговор не говори ништа о њиној судбини, а тако исто о томе нити и домаћи уговори закључени између Србије и Турске. У овоме питању Г. Перић долази до закључка, да Србија није силом принуђавала мухамеданце да напусте земљу, већ је то остављала њима на вољу, само је од њих, који су хтели Берлинском Уговора остати у Србији, тражила да се помире са новом ситуацијом. Но тај начин изгледања су њихи да бирају између Србије и Турске. Број оних, који би остали у Србији, био је сасвим познатан, те се није имало бојати какових сметњи са њихове стране. Отуда писац закључује да је право овоје било решавајући мусулманима, ако то њихе није нарочито помутило. Исто тако Србија се показала достојна великодушности својим законом од 8/20 фебруара 1889. год., који је решено народом питање, и мухамеданцима, што су напустили Србију, исплаћено њихово имање.

Све одредбе, које су се односиле на Турске мусулмане, нису се односиле и на Арнауте. Сећајући се њихова некрајаческог држања према српском народу од почетка, Србија је за њих изостављала земаља просто одузимала. Г. Перић не мисли да је то било најмање које решење тога питања, јер су Арнаути, исељавши се, остали у дало непомирљиви непријатељи српског народа у осталом делу Ст. Србије и Македоније. Чистећи од њих ипак читаве округе, Србија их је у већим масама населила у Ст. Србији и Македонији где су опет били на врат српском народу и знатно повећали број Арнаута у којима строге српске државе.

Ово последње гледиште јесте, по нашем мишљењу, најгрешно према је овоме питању.

Ово су у главноме питања која се дотиче ова студија.

Ако свему овоме још додамо, да је ова књижица написана једним стилом модерног француског језика, онда се она сама собом препоручује сваком образованијем читаоцу, а нарочито нашим правницима.

Београд.

проф. *Мих. Ј. Ђорђевић*

J. Cvijić: L' Époque glaciaire dans la Péninsule des Balkans. „Annales de Géographie", tome IX, № 46. du 15.—VII—1900., p. 359.—372. Paris. —

Године 1897. проф. Цвијић је отворио трогове старих ледника на планини Рили, а у 1897. и 1898. год. исто их је и на Динарским планинама. Плове резултате својих истраживања подељо је у четири одељка.

I Структура и облик Родопских и Динарских Планина. — Родопски је масив изграђен од свих врста балканског Полуострва, а састављен је из гранита и кристаластих шкриљаца. Распадом је разбијен у класе разних правца, које представљају највише (2500—3000 м.) планине на полуострву као што је Олимп, Рила, Шар Планина и друге. Планине су сурових атмосферским условима, али је њихова висина потпуно одговара и одговара досадним сметама.

Јужне Карпатске Планине крајњи је њихов набрасан дуж полуострва и висе су. Само два врха балканска (Јумрукчала и Кадинјача) прелазе висину од 2200 м., која би била једно довољна за постајан глечера.

Динарске Планине имају горње скоро потпуно од кречњака, који је местимице дебео 1500 м. Оне добијају годишњо до 2 м. кише, но висини изгледају другу висину на Балканском Полуострву (2000—2500). То двоје бива је узрок многобројним глеторима у једно доба, чиј је постајан потпологичку карактеристику динарских кречњачких планина.

II Данашња снежна граница и распрострањење снега. — На једно нас Балканског Полуострва не диже се никад снежна граница, на овај начин планине имају снежанике.

Од Родопских у њима изобилује Рила. Они се досељавају највише у пределима, а реће на самом гребену и то на северним и источним странама. Највећи је од снежаника одмах у врху неке планине. У источној половини Рила је сав под снегом. То исто важи за северно страно Пирина. На осталим Родопским Планинама има само осамљених снежаника, а на Јужуљама се снежне појаве одражавају душе само у пиколичним местима.

Снежаника има и у Планине високе Рила изборавајуће снегом. Међу њима изузима врло место у том погледу изузетан гребен Проклетија, на коме Коњени, Дурмитор и босанско-херцеговачке планине Черчишка, Волујак с Маглићем, Прен и Треснјевица.

III Распрострањење глеторских трагова. — У Родопском Сиверу сакупо је писац врлоне старих глечера на трима планинама: Рила, Перистеру и Шар Планини.

На Рили су глеторски трагови: 32 цирка (25 отворених према северу, а 7 према истоку), чија је просечна висина дата 2280 м.; у цирковима се налазе као сведоци старе залежености: морене, бразде, изглађене стене и мала језера (102 на броју), која су подужена у правцу стеновита правца планинска и налазе се на висини од највише од 2100. до 2450 м. Снежна граница у глацијалној периоди била је на висини од 2160 м. Стари су глечери били већином мали и цирковни и нису спадали више од 2 км. изнад дирка.

На Перистеру трагова врло. Нижић у глечерске трагови: цирк Мартинику, у коме је Гошино Георго отрадено поред Велешова. Морена се налазе између цирка најлазе за 1·5 км. Висина глацијалне снежне линије била је на висини од 2150 м.

На Шар Планини налазе се поводно цирково и једно цирково језеро.

Тек иноходна изговештава, да је и на највиши врховима Средњег Балкана порало биги глечера, и ако њихови трагови још нису откривени.

На Динарским Планинама има глечерских трагова у изобиљу. Пасни су у њима на планинама: Трескавици, Прему, Чврсници, Бјелашници и Орјену. На овим је планинама глечерска еволуција била најдуже развијена. Цирковић је њихе него на Рили, они нису ни онако типични — јер се продужавају у корито узако у место да представљају коловаљи стварно стуљастих долина — али су много већег пространства. Док ни је на висини од 1500—2000 м. У долини свих је отворио само 11 језера глацијалног порекла; сва су киркуска и лежа на висини од 1500—1700 м.; већа су у чврстим стенама, а мала су отрађена и изглађена морајна. Динарске су морене веће и многобројније од оних на Рили и играју важну улогу у еволуцији предела, који је њима окружен.

Најјужни је био глечер на карсно увале Тисовице на Преслу, који је текао у долину Удоро; ако је дужина 6 км., а сматно је до 1200 м. висине. Снежна граница у глацијално доба била је на Пресу висока 1680 м.

Највећи је био глечер на Кабе у планини Трескавици, чија је граничка морена висока 1540 м. Глацијална снежна граница нижа је износ од 1780 м.

На Чврсници су била само два мала цирковна глечера. Снежна је граница била висока 1700 м.

На Бјелашници су глечери на Волујаку и Маглићу увијени је био онај, који је сазидо из пирка Удовин Долови, у коме је на њиви једно велико и четири мала морепска језера. Највиша је морена између 1690 —16·0 м. Глацијална снежна линија била је на висини од 1800—1950 м.

Од Динарских су сигурни цирковни глечери на оне стране. Највеће је био глечер Алинијска на северној страни. Снежна граница у једно доба била је износа 2010 м. На Орјенини 1800 м., а на Орјену 1400 м.

Закључак у једно доба. — Једно је доба на Балканском Полуострву било врло знатно. Сва највиши врхови биши су под глечерима, који је било и по средњим планинама. Снежна граница у глацијалној епоси биши је на овој висини, на којој се сада налази у Скандинавији између 60°30' и 61°30' н., а то значи, да је клима полуострва била слична клими која данас влада у Норвешкој. Снежна се граница на З. П. диже са запада на исток бар за 700 м., по најбоље познатој појасној појасној. Ово се може објаснити разним климатским приликама: западни је део богатији атмосферским талогом од источног, јер је близи Јадранском Мору. Осуда су Динарске Планине биле богатије снежаницима, а у глацијално доба глечерима од свију осталих на полуострву.

IV *Лађско доба и облици земљишта на Балканском Полуострву.* — Стари су географи били од великог утицаја на облик планина Б. П. Услед тих су сад Гркове године ступиле и одликују се многи водоливци; код Динарских Планина задржали су облици изнесени карсним процесом. У таквој старих географа на тобожњеђу ретко се нађи нигде карсних појединих, а много је чешће утицај галцијалне климе, која је била заљажија, те дала вогуковост житомишној ерозији.

Три су главне врсте динарских облика: високе карсне површоване, велика поља и кањони. Оне последњи постали су од оних раздоља: 1. реке највећих динарских области долазе из области богатих кишом, те располажу великом количином воде и имају јако проназодејство поито продиру у кречњачку област, сарокањују атмосферским талогом, где немају притока (или су оне врло слабе); и 2. скоро увегда оне области одмало је раз ерозија и убрзало стварање кањона. Мислим, да су динарски кањони створени за време глацијалне епохе. Јер иначе динарске реке не могу се данас борити против карсног процеса и стварати кањоне. Така је Сушица, која је кањон морао постати за време кишовитије глацијалне периоде и утицајем мојих гледача, поито сада њено тече воде на делој дужини само кад се сиег топи. Исто то вреди за кањон реке Пиве.

Неретва, Тара и Морача имају се у једном доба много више воде него данас и могле су створити кањоне.

Постанак малих кањона, који служе притокама галавних река, приписује високе регресивној ерозији, која је овде у глацијално доба била врло снажна, а доиша је као резултат дољу процеса: ирви је подземна ерозија изворских кањона, а другу је удубљење главне реке. Услед врог се процеса изворе речни удубљују све више, а услед другог спуштају се све ниже ушће споредне реке.

У многим областима, које су доста богате кишом, она се дејствује врло јом и данас. —

Т. Радивојевић.

РАЗНО

Бугари о Српском Павиљону на Парискоj Изложби. С. С. Бончев, уредник месечника »Българска Сбирка« штампао је у 7. свеску тог листа свој извештај *„На светској изложби у Паризу“*. Између осталог, овако пише о Српском Павиљону:

»Српски Павиљон уређен је прекрасно. Свеловазност му је представљена веома лепом српско-византијском архитектуром XII. века, разним украсима, великим средњим позлављеним кубетом поред четири мања са стране. Срби се могу с правом поносити што им је ваздух са свих павиљона, сваком српском павиљону, нарочито Србије Михаи Капетановић, професор у Великој Школи, а детаље такође Срби, Милорад Гуландић, архитекта у Министарству Грађевина. — Разгледали смо са задовољством изложбу свију суседа и искрено се зарадовасмо успесима њихових индустријско-домаћинских прилика. Десно од улаза у павиљон је из усладног чистог камената и прекрасно сређена минералошка збирка. Надзорници и службеници у овом павиљону услужавно обављавају све о чему се питају и дају поклоне, за времена сиремале, красне брошуре што их је штампало Министарство Народне Привреде о разним гранама српског аултурног живота. Изашли остали пали у очи и скоро проћићем интересантни дани који је вама добар и ја који се зеле је најбољи од свих који су до сад прокажени. О овом ће казати своје мишљење специјалисти који посетиће изложбу. Што се неке тиче, ја поздрављам жачин рађање које се служе наши суседи, који су, поред осталог, изложили и своје живорање воће. Десно од улаза лагуст је читав утес производима српских земаљских завода, пољопривредне и шумске школе. У дну павиљона, такође десно, изложени су предмети народне просвете; а поред њих земљорадња и виноградарство. У средини је павиљона витрина за дуванске производе, мануфактура и домаћа рад. Најчешће пало спомињути »етнографски музеј« (поред павиљона) у којем су знатајни збирке и српски костиме разних епоха». —

Енглеза о Николи Тесли. У последњем броју часописа „The Illustrated London“ изашла је слика Николе Тесле, српског електротехничара и проналазача (The Servian electrican and inventor). Чувени Лондонска илустрација посвећује Тесли знаменту бележку и моли да су најновији експерименти о врсноснову електрицитета на толика одстојања без удубљења мазорне снаге прикупа њихова пажњу образованог света на овог српског научара. Ако су Теслини рачуни тачни, закључује енглески лист: онда ће се скоро водена снага, протворена у електрицитет, коју пропусти бна изашла губитака енергије с краја на крај света.

Руске преводи из српске књижевности. У збирци књига која излази у Петрограду под именом »Читаоница« проведени су и штампани они српски књижевни радови: *Дела Пера*, приповетка Јанка Веселиновића; *Сиеча осветa*, приповетка Симе Матавуља, и *Балкиу*, путничка црта Др. Милана Јовановића. — У потеј је збирци штампана и приповетка Томе Јелка *Цроповорка* за коју је грађа узета из српског народног живота.

Закон Арбес и српске народне песме. У 3. броју овогодишње »Нове Искре« донесосмо дна и кратку биографију у Закона Арбеса, угледног члапог публицисте и књижевника. Пожелесни тада, да се и на српски језик проводе који од његових рада, ми то и сада понављамо, јер је Арбес нас Србе и задужио. Изучавајући разне словенске језике, он је се баш и о нашем језику, на којег је прнсео на чешки и штампао ово српске народне песме: *Смрт Стевановића Нее, Цар Лазар и Милош Обилић, Смрт жупе Југовића, Одговарање краља Марка Краљеви (у Народноме Видовдану*. 1865. т.); *Пропаст Српскога Царства, Вук Бранковић и Сава Пагријарх (у Отаџбини*. 1865. т. ; *Смрт Краљевића Марка (у Јужној*. 1863. т.); *Мелина* (босанска) — (у *Чешу*, 1865.); *Старина Новак и како Биошена (у Вести Пучиоворској*, 1866.); *Омер и Мејрима (у Бесиеди*, 1867.) Поред ових народних песама превео је у Чешу за годину 1865. и приповетку Ј. Обрадовића *Иор Пачуна*.

1865. године био је спремио за штампу велику збирку српских народних приповедака, али со ове, на жалост, загубиле код издавача.

Ј. Зд. Р.

БИБЛИОГРАФИЈА

1. **Домаће газдинство.** (са 170 слика). По својим предавањима написала *Љ. Стојадиновића*, управница Вишег Завода за васпитање девојака. Издање Српске Краљевске Државне књижаре Мите Стајића. Београд, штампарија Павловића и Стојадиновића, 1900 — 8-ка, стр 326, I—IV. Цена 6 динара.

2. **Пресек** Роман из наших дана. Написао Милан Недељковић. У Сарајеву, 1899. — Земаљска Штампарија. Од књиге отказано издање издавачке књижарнице Пахера и Кесића у Мостару. — 8-ка стр. 216. Цена 1 круна и 30 халера.

3. **Иванково Цвеће.** Збирка радова ученичке дружине »*Српско Уједињење*“ у гимназији Краља Милана I. — 1900, штампарија Ђорђа Мунца у Нишу. — 8-ка, стр. 70 Цена?

4. *Мала Библиотека*. Св. 13. *Д. Ѣ. Ончаков*: **Disjecta**. Српска П. У Мостару, 1900. Издање и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кесића. 16-ка, стр. 86. Цијена 24 халера или 30 н. а.

5. *Мала Библиотека*. Св. 14 *Бранислав Ђ. Кушић*: **Кнез од Семберије** Историјска слика. У Мостару, 1900. Издање и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кесића. 16-ка, стр. 87. Цијена 24 халера или 30 н. а.

6. **Обичан човек.** Шала у три чина. Написао *Бранислав Ђ. Кушић*. Прештампано из „*Нове Искре*“. Београд, Милош Белнки — штампарија Бојовића и Мићића, 1900. 16-ка, стр. 102. — Цена 1 динар. (Може се добити само у администрацији »Нове Искре«).

7. **Рад.** Српски народни велики календар за свакодневни сналаз за годину 1901., који је проста и има 365 дана. Година прва. Издање „Рада“, двокњижарског друштва за издавање српских књига и повиика, у Руми. У Новом Саду, штампарија Ђорђа Николића, 1900. — 4-ка, стр. 167. Цена 1 круна.

8. *Земљиште Б. Љубомира и П. Б. Алексић.* **Земља.** Физичка географија за V разред средњих школа, од П. К. Алексић. Прегледо *Т. Радивојевић*. Београд, штампарија Св. Николића, 1900. — 8-ка, стр. 111. Цена 2 динара.

9. *Земљиште за више разреде средњих школа.* **Земља.** Основна знања из земљописа за први разред. 1. Земља као звезда. 2. Опис површине земаљске. 3. Земља као становите дуговоје. Написао *С. Анастасијевић и Т. Радивојевић*. Београд, штампарија Анд. Јовановића, 1900. — 8-ка, стр. 79. Цена 1 динар.

НАПОМЕНА

Овим бројем улазимо у последњу четврт овогодишње „Нове Искре“. Молимо моле од својих пречитачтика да се замисле: **имају ли и каквих обавеза према „Новој Искри“ и зашто их не изврше?** *А после ово нека се такође замисле:* **може ли немар и заборављање својих дужности оправдати ма кога?** —

Пошто излажење „Нове Искре“ зависи једино о тачном плаћању пречитачтика, ми ћемо у потребном часу полажити тачан рачун и о свом раду и о немару оних пречитачтика због којих је „Нова Искра“ доведена **у најмучнији положај.**

Још једном: молимо све дужне пречитачтике да своју дуг измире **што пре!**

Власништво „Н. Искре“.

„НОВА ИСКРА“ излази сваког 15. у месецу. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; зи Србију год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације иде са Р. Ј. Одавића, власника »Нове Искре«, Београд ул. пр. 8.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*. Милош Белнки — Штампарија Бојовића и Мићића (Кн. Спом. бр. 35.)

НОВА ИСКРА

МИРА

— НОВЕЛА —

написао

П. Л. ОДАВИЋ

(Свршетак)

Ја мислим да ме не познаје. Они су дошли у Н. тек пре три, четири месеца, а ја сам отишао тамо тек крајем октобра, и није, ваљда, прошла ни недеља дана а ње је нестало. Ја сам је свега једаред видео, и то кад је пролазила поред наше куће. Питао сам мајку: која је то лепа девојка? и она ми је казала, да је капетанова кћи. Истога дана прошао сам два пут поред њихове куће само да је видим, али је нисам видео.... Ја мислим да она мене не зна.

— Онда знаш шта, рече Ђура: немој јој показивати да знаш за њену тајну. Понашај се тако, као да је никад нисн видео, нити да знаш ко је.

— Добро, рече Добра, а у себи помисли: Овај је заљубљен. И на ту помисао представи му се Ђура у сасвим новој светлости. „Ако је одиста заљубљен“ мислио је: „ствар мора да је врло озбиљна јер колико је њему познато, то би била Ђурина прва љубав. И докле су други, н. пр. ов, заљубљивање сматрали као неку пријатну забаву која доликује младићима, — дотле је у Ђурицним очима та ствар морала изгледати сасвим друкчија, озбиљнија. Он је, шта више, у томе догађају, поласку Мирину у његову кућу, морао видети и некакву фаталност....“

Како ли ће морати, мислио је, утицати на њега глас, да је Мирину одласку од куће узрок несрећна љубав; да је она већ волела, и то волела како се данас ретко воли: сном душом својом.

ВОЈВОДА МАРКО МИЋАНОВ.

Кад помисли на то, дође му криво што је и причао Ђури о њој. Али одмах затим виде, како се преварио. Ђуру та вест није ни мало растужила. На против, изгледао му је чак расположенији. Био је разговоран, осмешљив шалио се. Причао му је, колико воли своје имање које ће му сутра показати. Причао му је о своме детињству које је ту провео. Причао му је, а у души је осећао неко неизмерно задовољство.

„И боље је што се тако свршило“ мислио је Ђура: „Он и није био за њу. Онај кога она воли, треба да је сасвим друкчији човек: благ, нежан, пун осећаја, човек који ће је и волети и поштовати....“

У тај мах сви догађаји Ђурини нејасни осећаји били су се прекалили и створили у слику пријатну његову погледу и у перспективне пуне заноса. Он је и дотле волео Мйру, и веровао у чистоту њезину, јер се то тако јасно видело и у погледу њезину; али у тај мах, те осећаји пунили су његову меланхоличну и сентименталну душу неким дотле незнаним заносом. Мйра није више била никаква загонетка за њега: он је знао чија је, какна је и био је одушевљен.

У соби, у којој су седели, као да се размакоше сви зидови, тако му се, од једном, учини већа. Нека необична светлост просу се по њој. Ово пуцкање сувада у пећи дође му као пријатна музика, а његов школски друг као да му од једном постаде и рођак и брат и још нешто више.

IV.

Добра је остао у гостима код Ђуре неколико дана, и за сне то време одржао је задату реч: није пичим показао Мйри да зна за њену историју.

За то кратко време Ђура се био сасвим променио. Изгледало је, као да је проживео новим животом. По ваздан је био с Добром у лову, на коњу, одлазио у оближња села повлачицима и пријатељима. Често је и у град

одлазно. Оне његове обичне мирноће и умиљатости било је сасвим нестало. По свему судећи изгледао је, као да се решио да некаквим новим животом надокнади све оно, што је у младости и баковању пропустио због своје мирне, болешљиве природе и због својих старачких назора.

У души његовој био се створио прелом којему се он веома радовао. Осећао је, да се од тога прелома пробудила младост његова, и чинило му се, као да је после дуге болести поново проживео, те се радовао здрављу, као што му се свака болесник радује.

Та промена у његовим мислима и осећајима могла се лепо упоредити са променом која обично наступа, кад после суморне зиме, пражњих, тромих облака и све опште, болешљиве меланхолије огреје пролећно сунце и засветли чисто плаво небо.

Он није био дотле ни једном потресен појавом девојачком. Овај племенити осећај који буди у младићу жељу за победом и због којег му очи пламте и светле жаром који су опевали сви светски песници, — код њега је био као учмао. Али чим је сазнао Мйру у својој кући, тај се осећај почео у њему будити, а распламтео се оног дана, кад је дознао за њезину историју. Њена јуначка одлучност да раскине са свим оним што је знало за њену љубав, кад је видела колико се у љубави разочарала, — импоновала је његовој меланхоличној и неодлучној природи. И сама та помисао пренула га је као што буја какав поток кад крене трулу кладу и завитла је у своје таласе.

Њему се тек тада очи отворише и тек му се тада срце пробуди. Он је заволео Мйру као што може да воли младић, кад га љубав први пут обујми, и мислио је да јој то каже чим Добра оде.

„Он се неће више вратити у свет, него ће остати ту у свом гнезду, где су му и стари пробавали. То је њему доста. Он није рођен за варљив и лажан светски сјај и славу, него ће живети оним мирним животом који се скоро искључиво своди на кућу, породицу и мала круг пријатеља ....“

Мислио је да јој то каже и да је пита: пристаје ли да подели судбину своју с његовом? А она ће пристати, — то је у напред знао. Није ли зар, и ако млада, искусила сву горчину светске лажи и несталности, и није ли овај, кога је она толико пољела, одбио њену љубав, и на тако низак начин увредио њен девојачки понос?!..

Међутим, дани су пролазили а он никако не нађе згодан тренутак да јој се исповеди. И тако у тим мислима и у оној његовој уроњеној неодлучности прођоше и последњи зимски дани, окопне снег и пролеће поче отимати маха.

И тек тада, једног вечера, и њему дође снага. „Сутра“ мислио је: „сутра ћу јој рећи, да је волим и шта ћу је: хоће ли да ми буде жена“. Био је узнемирен. По вечери изишао је из куће и отишао да шета. Ноћ је била врло лепа. Дошекле је ишао друмом а потом удари преко утрине неког Савковића, свог првог суседа, и упути се ка шумици што се пружала једном косом тамо доле границом имања његова и Савковићева. Управо према њему, кроз шуму са оној коси, назирао се месец, а лепо се видело како се олако узноси горе ка врху шуме. Кад му се већ горњи крај помоли, Ђура стаде. Ваш је био на колеској стази која беше службени пут преко имања Савковићева. Нека дотле неосећана благост разли му се по грудима, и дубок уздах оте му се из њих. Обрте се десно, лево, позади; никога није видео, био је сам. Дође му да плаче, и учини му се као да ће му већ сузе потећи, па се уплаши, да га ко не види. „Шта је ово са мном?“ питао се.

Из шуме паби пун, везнки месец, и по своју околина разли се светлост његова тако да се видело као у по дана. Све је било мирно. По гдекоја пас залајао би само, можда тек колико да се јави, и опет би се све утишало. Било је захладнело. Ђура проће мала језа и он се стресе. Дотекле гледао је само тамо према шуми и месецу, а потом поче посматрати читав видик око себе. Изгледао је као човек који се први пут нашао у њеној пријатној и лепој средини, па је гледа тако да јој сваку ситницу види, да је што боље позна, како је неће никад заборавити.

Потом се полако крену даље. Пут је ишао на ниже и водио је ка оној коси. Кад је био крај једног забрана учини му се као да га неко по имену викну. Као да се надао томе гласу, стаде и ослушну. Био је сасвим миран. Срце му ни мало није брже ударало. Нешто зашушта на једном дрвету недалеко од њега. Он метну шаку на уво да боље чује. Али се ваше ништа није чуло. Он пође даље. Дође до косе, па се полако крену њеме горе ка шумици. Још није био ни дошао до горе, а ту тихо шуштање лишћа. Косом поспо се слаб вечерњи поветарац. „Као кад неко шапуће“ помисли Ђура.

А ко зна, ветрић је, можда, и шапутао лишћу неке тајне за које је само он знао.

Кад је дошао на врх косе, он се заустави, и ма да је и дотле погледао око себе, поново се осврне и десно и лево. Још већи видик и још веће лепоте отворише се пред њим.

У мекој и тајанственој светлости месечевој ширила се пред његовим погледом слика њему позната, ал' опет тако нова, слика пуна неке необјашњене драже која га је потресала. И оно поље зеленило на коси испод њега, и утрина, и забрав, и село са свима зградама и старом црквом, и оне шуме тамо даље и поља и бразда тамо на крајњој линији видиковој, која су се губила у сумрачици — све то, обележено топлим еваснвним контурама које као да су непрестано дрхтале, изгледало му је као какав сан.

Из уског простора око њега и са свију страна, чинило му се, као да иде право к њему нешто што не би могао да определи; нешто налик на некакве млазеве који су се уливали у његове груди, и ту се стапали у велико и широко море неких надземаљских осећаја, осећаја који се не развијају у друштву људи. Тако нешто није никад осећао. Дубок уздах оте му се из груди ....

Кад се после шетње кратко кући, мислио је да су сви његови већ давно легли, и с тога се изненади, кад у Мирној соби, јер она је имала своју собу, виде светлост. „Шта ли то тако дођкаи ради?“ питао се. Она обично пред леже, пошто је тако хтела и баба Марта која је Мйру завољела као своје рођено дете. На прозору застор је био такав, да се кроз њ није могло видети ни кретање сенке. Он постоја мало на дворишту, потом полако уђе и леже.

Кад се сутра дан пробудио, сунце је било у велико одсечило. Он се диже и отвори прозор. Свеж јутарњи ваздух напуни му собу. После доброга младићског сна осећао се одморан и лак. У кући чуо се жагор. Дрмом

Далматинка. *Слико Ц. Л. Сежур.*

чудо се шкрипање воловских кола која су јемачно читаве ноћи путовала. На огради његова дворишта испред куће, и на њубастим багремовима испред самих прозора, цркутали су врапци. Мало даље од врабаца на огради стојала је и једна сврака и непрестано, као сврака, кретала репом и горе и доле. На пријам, поорашим њивама, што су биле с друге стране друма на таласастом земљишту, неколико растурених врана шетало је полако, одмереним кораком, кљуцајући с часа на час по меканој земљи.

Ђура се полако и као с неким задовољством облачио. Био је расположен као ретко кад. Велики догађај, који је требало тога јутра да се зачне, одушевљавао га је.

Није се био још потпуно обукао, а уђе баба Марта. По лицу јој виде да је била нерасположена. Зачути да је пита: шта јој је? кад она извади једно писмо и пружи му га. „Ево", рече: „имате једно писмо". — Од кога је? запита он. — „Видећете". — Да нису какви рђави гласи? запита је изненађен њеним одговором. „Видећете", поновн она и изиђе.

„Шта ли то може бити?" питао се Ђура загледајући писмо које је било упућено на њега, писано нему непознатом руком.

Али тек што отвори писмо и поче га читати, задрхта. Спусти се на кревет, зари главу међу шаке и поче плакати.

Писмо је било од Мире, а ево какво:

„Племенити добротвору! Непознату, сироту Ви сте ме примили у своју кућу на племенитији и нежнији начин но што многи и своје рођене дочекују и примају, и ја сам, верујте, врло добро знала, колико сте ме тиме задужили. Мислила сам да Вас за те услуге, да останем код Вас догод би ме Ви хтели трпети, и једини услов с моје стране био је, да не знате ко сам, ни одакле сам. Али случај је хтео, да је скоро у Вашој кући био младић један који ме је познавао и који Вам је рекао оно што нећете, мислила сам, никад дознати. А он Вам је све рекао, ја то знам; јер сам видела како се изненадио, кад ме је први пут видео у Вашој соби; и познала сам и по Вама јер сте се Ви од тога дана промењали....

„С тога, још одмах по одласку Вашег пријатеља, била сам се спремила да одем и да тражим нову средину у којој ме неће нико знати. Што писам урадила одмах, то сам се ево решила да урадим ноћас. Кад будете читали ово писмо, ја ћу већ бити далеко, и Ви ме, оличена племенитост, нећете тражити. — Ја Вас молим да ми опростите што ви овакав начин остављам Вашу кућу; али моја је судбина таква. Ја не могу да будем у друштву људи којима је позната моја прошлост, и који ће ме, можда, жалити. Можда ће Вам тако моје понашање изгледати чудновато; али ја осећам, да би ме сажаљење људа убило. Због тога, дакле, и још једном Вас молим да ми опростите и да ме заборавите. — *Мира.*"

Дваред је покушавала баба Марта да уђе и њему; али оба се пута враћала, пошто је, тихо призласи братима, ослушкивала и чула да једа И она је плакала, и њој је било тешко. Она је све знала, нико јој о томе ни речи није рекао, али њеним старачким очима није се могло сакрити оно што се дешавало у Ђуриној души.

Тај неочекивани догађај потресао је у први мах Ђуру више но и сама вчера смрт. Она сална стварност, која га је одушевљавала и због које је још тога јутра дигао се свеж и расположен, већ је била само сан. Мира је отишла од њега и молила га да је не тражи. Он је, дакле, неће више никада видети. Због ње је прогледао, али му је ето суђено било да због ње и обневиди, или бар стуни у тушће мрак, но што је био мрак у који су му били утонули осећаји пре но што је ну поново. Изгледало му је да више никад неће моћи волети као што је заволео ту непознату, мирну сиротицу.

Са тих мисли био је читавог тога дана и читаве ноћи као болестан.

Сутра дан било му је добро. После кратке борбе, поново је био наступио мир. Јутро је опет било свеже и лепо. Од јучерашњег душевног потреса још су се само видела трагови на његову сувом лицу. И мисли и осећаји, као оно време после буре, изгледала су му омотани тишином неком која му је годила. Његова стара меланхолија, после кратка прекида, поче га поново обузимати. Само тада му се први пут страшна учини она његова стална меланхолност, или још боље, оно мртвило његове воље, и он задрхта. Уплаши се од помисли, да ће и даље морати да живи ту, у својој старој кући! За то једнога дана седе и написа писмо Добри. Кази му: како се сада и сам слаже с њим, да треба да пропутује мало, да види свету, и замоли га да му пошаље некаква потребна упутства. Чим је од Добре дошао одговор, он се спреми, остави своју кућу, и отпутова у Немачку.

СУКОБ ИЗМЕЂУ ВУКА И МИЛОША*)

Лепо ти је оком погледати
Господара славног Цар-Лазара,
Кад пошета са два зета своја,
С Бранковићем и са Обилићем,
Као соко међу соколима!

Поноси се Лазо зетовима,
Мило му је пити међу њима,
С њима ходит', с њима лов ловити,
С њима пити, с њима беседити;
Поноси се њима сва таземна,
Поноси се царевина цела,

Чувени су и ван царевине
Са јунаштва и свога господства.

Једно јутро, у свету недељу,
Поранио српски Цар Лазаре,
Поранио с Вуком и Милошем

*) Једам нам добар пријатељ дао се на посао сређивања народног Косовског еп. Он ради на томе, да из многих народних песама о Косову, штампаних у разним збиркама, састави једну хармонијску целину, уклањајући противречности и несагласности појединих песама, допуњујући их и доводећи у органску везу, даље у правцу, који је обележио г. Ст. Новаковић својим покушајем, као и својом расправом о томе у једној од Чупићевих Годишњака.

Овај ће ен потпуно задржати народни тон песама. Много је већ од досадашњих покушаја и тоделан је у 20 песама, од којих је «Сукоб између Вука и Милоша» друга на реду. Ова није самостална, већ је, у главноме, преведена једна од оних Бугаштица које су штампане у Богишићевој Збирци, о којима напоменусмо.

Приређивач жели, да му кне за сада остане непознато.

Уредник.

Лов ловити по гори зеленој;
На добре се коње посадише,
А за њима слуге и соколи
И хитрени хрти и огари,
Одједнише пољем крушевачким
У Јастребац, у гору зелену.

Кад је подне било прешлило,
Аз' ето ти славног Цар-Лазара
И са њиме Вука и Милоша,
Враћају се с Јастребца планине.

Гледала их царица Милица
Са чардака на таваној кули,
И са коме до две миље кћери,
Вукосава и лепа јој Мара;
Кћерима је тада говорила:
„Видите ли, моје кћери драге!
„Где нам јездн ваш мили бабарко
„Из јуначког лова са планине?
„Та сребан је сада и до века
„Уз два зета, два сива сокола!
„Један ми је по јунаштву чувен,
„По јунаштву и мушкој лепоти,
„А други је по колику славан,
„По господству и по старешинству;
„Благо Лази који их имади!
„Они су му вазда десна рука,
„Они ће му бранит' царевину."

Расрди се Бранковића Вука,
Срдито је мајци беседила:
„Мудра ти си, моја мајко мила,
„Мудра јеси, али зборши лудо!
„Где је гавран налик на сокола?
„Где је слуги бити господаром?
„Где се Милош може мерит' с Вуком?
„Милош ти је слуга у Лазара,
„А Вук држи немиљу и градове,
„Господар је земље Херцегове;
„Бранковић је рода господскога,
„Родила га од града госпођа,
„А Милош је рода сеоланога,
„Просто га је сеоланка годила,
„И ковила млеком одојила,
„С тог' и зову њега Ковилићем;
„Што га хвалиш да је добар јунак,
„Не би смео на мегдан изићи
„Бранковићу, моме господару."

Мајка мучи, ништа не говори,
Бира речи, да кћер'ма угоди,
Аз' говори сестра Вукосава:
„Истина је, сејо, што говориш,
„Бранковић је од старина чувен,
„Господскога рода и колена,
„Родила га од града госпођа;
„Мог Милоша родила сеоланка,
„А ковила млеком одојила,
„Но ковила јуначкога соја:
„Обилић је јунак од јунака,
„Два би Вука на сабље разнео."

Цицину Мара као љута гуја,
Вукосаву руком ошинула;
Колико је лако ударила,
Пустењом јој лице нагрдила,
Обли крвца њено бело лице;
Стаде млада грозне сузе лити,
И отиран' црну крвцу с лица,
Па ответа у зелену башту,
Где се, јадна, сита наплакала.

Мало вило, дуго не трајало,
У дворишше долећи Лазаре,
Под њим коња прихвата Милица,
Бранковићу повосна му љуба,
Нема кога да Милошу прими;
Стаде јунак врлено погледати,
Овамо се и тамо и амо;
Тада прими господа Милица,
Да прихвати коња под јунаком,
Аз' јој Милош прихватит' не даде,
Већ погледа у зелену башту,
Те угледа своју верну љубу,
Где пролива сузе низ образе;
Скочи Милош са коња витеза,
Па похита у зелену башту.

Пита љубу Обилић Милошу:
„Што је теби, драга љубо моја?
„Која ти је голема неволја,
„Те проливаш сузе низ образе?
„Отерд крвце на бедоме лицу?
„Ко је теби нагрдио лице?"
А верна му љуба одговара:
„Мој Милошу, мили господару!
„Зато ти сам ће тобом похвалила,
„Сестра ми је нагрдила лице."
На му каза што је и како је.

Кад дочуо војвода Милошу,
Плану јунак као огањ жива,
Кроз срце му врела крвца јурну,
На поскочи на ноге јуначке,
Једним скоком из зелене баште,
Другим скоком из пред Вука стиже,
И овако њему проговара:
„Мој пашанче, Бранковићу Вуче!
„Твоја љуба, поносита Мара,
„Уд'рила је моју Вукосаву,
„Пролила јој крвцу низ образа,
„Те је, младу, горко уцвелила;
„Ти реши, Вуче, прекорети љубу,
„Погуби је да је милостивна.
„К'о што сестри сваког доликује."
Одговара Бранковићу Вуче:
„Да јуд ли си, Обилић-Милошу!
„Видим данас где намети немаш!
„Где ти хоћеш, што не може бити:
„Да господа, Бранковића Мара,
„Свиње главу исиече Ковилићу?
„Ако ју је једном ударила,
„Старија је сестра и господа,
„Те јој, пишо, замерит' не могу."

И реч по реч, они успламтеше,
Возводе се љуто завађење;
Трже сабљу из корица Вуче,
Аз' му Милош устурит' не хоће,
Севну сабља у његовој руци,
На сабљу му сабљу дочекао;
Стоји звекет љутога оружја,
Из оштрица жива ватра сева,
И одиеке по комад и комад;
Аз' је Милош јунак од јунака:
Замори се Бранковићу Вуче,
Замори се и клоне му рука,
Паде сабља у зелену траву;
Препаде се Бранковић Вуче,
Плека дади а бежати стаде.
Аз' поскочи Обилић Милошу.
Сустиже га двору на братима,
За бела се грла дохватише,
Носише се по мермер-авлији;
У Милоша срце је јуначко,
Он обори Бранковића Вука,
Обори га на земљицу црну.

Пискочи им тасте, Цар-Лазаре,
Препаде се, погубите главе,
На овако њима говорио:
„Не те, децо, Бог вас не видео,
„Ман'те с' кавге, далеко је вило!
„Шта ће о нам' рећи други људи?
„Смејат' нам се као деци лудој!
„Вилете се и кри пролетате,
„А Турци нам на крњоме праћу!
„Кад у лудо погубите главе,
„Ко ће нама бранит' царевину?"
А Милица говори Милошу:
„Немој ћете, да од Бога нађеш!
„Да нам кућу у црно завијеш,
„Да нагонини беду и невољу!
„Јунаштво је твоје превелико,
„Твоје име светло на дивану,
„Славе твоје надалеко нема,
„Зар је хоћеш, за невољу нашу,
„Мрнит' крвцу свога пашенога?
„Не Милошу, не огрешн душу,
„Срамота је пред Богом и бур'ма."

Пусти Милош пашенога свога,
Поклони му живот на мегдану,
На овако њему говорио:
„Устај, море, Бранковићу Вуче
„Дигни сабљу, подиги се с њиме,
„Па се хвали својој верној љуби,
„Да ти не сиђем на мегдан изићи,
„Мог'о вих те сада погубити,
„И љубу ти у црно завити,
„Али нећу, јер смо пријатељи,
„Пођи згогом, не хвали се више!"

Тад говори славни Цар-Лазаре:
„Проз'те с' кавге, моја децо драга!
„Хајте са мном на горње чардаке!
„Да се жедни напојимо вина,

„Да изоримо као пријатељи,
„Да живимо како доликује."
На рубове у беле дворове,
Милош оде својој верној љуби,
Да је теши и да је миљује.

А Милица сетна, невесела,
Од јада је наволила глава,
Сва се боји: ово на зло слуге!
Сва се боји: добро вити неки!

Ал' се Вучи више заревало,
Заревало, Богом затекло,
Да се хоће осветит' Милошу;
Што рекло, то је учинио:
Знано вам је име Бранковића.

* * *

ШТА ЈЕ ВАСИОНА?

ЈЕДНА АСТРОНОМСКА СКИЦА

од

Проф. Ј. Михаиловића

Питање о томе, шта је васиона, старо је толико исто колико и сам род човечански. Требало је да прође 60 векова астрономских посматрања, па да мисионе човек дође једном тек до појма о облику, величини и природи васионе, у којој он плива као једна најсићушнија капљица у безграничном океану.

Данас нам је сваком врло лако рећи, да се Земља окреће око своје осе као нека чигра за дан и ноћ и око Сунца за једну годину, макар да нам привидне појаве на први поглед казују да се то збива обратно. Али ваља знати, да је то резултат великих борби између противних појмова, који се заснивали на привидним посматрањима и између научних истина које су самим фактима утврђене. Нас би сувише далеко одвеле у овој прилици кад би износили како је текла сама та борба, те о тога се у то нећемо ни упуштати, макар да је она и веома занимљива и веома поучна. У место свега тога, довољно је рећи само толико, да је данас без поговора утврђено: да је наша Земља планета, која прати Сунце и то не најбоља; да је Сунце грдна, усијана лопта, која даје светлост, топлоту и живот на површинама 8 главних планета и преко двадесет њихових пратилаца, које су све скупа према њему веома мале; осим тога, Сунце одржава више од 430 планетица и комета и сва та пратња Сунчева чини једну провинцију, потпуно одређену у царству васионе. Ту провинцију астрономи називају *Сунчани систем*.

Пратећи астрономске радове, ми проширујемо и своје појмове, стварамо себи идеје о даљинама које нас раздвајају од звезда. Истим путем сазнајемо, макар и са врло великим тешкоћама, да су те даљине несразмерно веће од оних далина које раздвајају планете од Сунца.

Па колике су те звездане даљине? Оне су толико огромне, да нас и најмање наше, земаљске мере изиђу при исказивању тих далина. Тешко би нам било изговорити број километара, који би представљао даљину најближе нам звезде. За то се ово, нашим, обичним мерама и не служе астрономи. Мера је њихова на први поглед врло чудноватa..... назива се *година светлости* .... али постаје врло обична кад је читалац схвати. Светлости треба 8 минута да дође до нас са Сунца, а неколико сати да прође цео Сунчев систем. Њој треба 4 године, да пређе простор који нас раздваја од најближе нам звезде, а то је α-Centauri. То се астрономски каже: „четири године светлости". Већини звезда удаљене су за још већу даљину, а велики телескопи откривају нам и такве звезде, чија је даљина тако огромна, да њиховој светлости треба и више хиљада година, па да је пређу!

Читаоцима је без сумње познато, да светлост за једну секунду времена пређе простор од 300.000 километара дужине, а то је таква брзина, да Земљу више од 7 пута може светлост унакоило обићи за то време. У коликој ли се грдној бесконачности појављује васиона, кад се само помисли на број секунада, које протеће за једно... хиљаду година!

Ну има једна интересантна ствар, која нас још већма изненађује. Ван граница Сунчаног система, светлост нашега Сунца иде за још нешто мање од 20 сати, а већ на границама те васионске провинције Сунчево трачење једва износи један хиљадити део оне јачине, коју даје Земљи. Ако би се Сунце, чија нам светлост васионе и сликање очи, пренело на даљину *најближе звезде*, оно би нам изгледало у облику *мале* звездице II величине, те би му зраке сасвим слободно могли гледати, и управо само по светлосним зрацима његовим могли би га и смотрити на небеском своду, јер би му величина била сасвим неприметна. С друге пак стране, поуздано знамо, да је звезда α-Centauri бар два пута сјајнија од Сунца и да је најсјајнија звезда на небу — Сиријус, 200 пута већа или сјајнија него ли наша звезда која нас греје, осветљава и одржава.

Средства за откривање природе небесних светилна и васионе усавршавају се све већма. И у колико се даље у томе успева, у толико ће нам идеја о саставу васионе бивати све чистија и јаснија. На већ и сада, ма и непотпуно наше знање о звезданим даљинама, доводи нас ипак до врло интересантних закључака:

1. Звезде су сунца, исто и још много више сјајнија од нашега. Сунце је дакле звезда.

2. У целокупности своје васиона је тамна и хладна и само се у непосредној близини звезданих центара може развијати и одржавати живот, као што га видимо на Земљи.

* * *

Сада се можемо са две три речи осврнути на масу Сунчеву, пошто смо се мало задржали на трачењу његову. Тек ћемо овде видети, колико је његова улога од незнатне предности над се узме у рају од безбројних, других сунаца.

Маса је Сунчева огромна за наше схватање, јер представља две милијарде милијарда милијона тона! Од Земљине масе већа је преко 324 хиљаде пута, а чини лопту, која је више од 1 милијона 280 хиљада пута више од Земље. —

Тежа је на површини Сунчевој 27 пута јача него ли на површини Земљиној. Један земаљски човек тамо би био тежак просечно по 1500 и 2000 килограма. Тамо

бисмо једва могли одржати шешир на глави и цигару међу уснама! Кад би се маса Сунчева разредила подједнако у једној лопти, чији би полупречник био једнак половини звездане даљине, тада би се постигла толика разређеност какву је тешко појмити. У милијон кубних километара једва би се могло наћи материја за који незнатан делић грама. То је управо као толико разређен гас колико и најбоља вакум што га можемо наградити својим најсавршенијим апаратима.

Није искључена могућност, да у просторима међузвезданим има материје у разређеном и тамном стању и у нечој количини. Ну многа факта су противу тога и питање о томе било би чисто хипотетичко. Позитивна наука може рећи само толико, да у васиони једино имају звездане масе, да су тамне партије заступљене само у планетама и астероидима, чија је маса незнатна према звезданим. А пошто се главна маса у васиони налази на врло високој температури, то је и количина енергије, коју она има, огромна према количини материје коју захвата.

При погледу на звездано небо изгледа, као да се та сунца скоро додирују међу собом, а у ствари су толико удаљена, да свако од њих може дати уточишта неколиким планетама, где би се живот могао развијати, можда сличнији нашем, него ли што то ми и можемо замислити.

Ми, до душе не смемо тврдити, да баш свако сунце одржава по какав органски свет, али индукцијом би се могло доћи до таквог једног закључка и то скоро са оне, ком истом вероватноћом као и за сваки други закључак, чији је предмет наше непосредног учешћа.

Многобројна та сунца нашега неба истина нас не греју каквом топлотом, јер је ми непосредно не опажамо. С тога многи мисли, да та телеса нису усијана. Међутим, ми смо навикнути да увек видимо како велике количине топлоте распростиру усијана тела. Сасвим је дакле природно закључити и то, да је и свако тело, које зрачи своју светлост, у исто време и усијано.

Посматрајући пак на нашој Земљи у маломе рад обилате моћи васионске, можемо закључити сличним пу-

ИБАРСКА КЛИСУРА. Фотографски снимио Д. Ј. Дорк.

тем и да је све оно настањено што је у опште подобно за становање. Земља је само једна веома незнатна мрвица од васионе и она свакако није могла исцрпети баш сву васионску моћ стварања кад је настањена од полуса до екватора и то тако да једни становници живе на рачун других и т. д.

* * *

Разлажући ово до сада ми смо скоро неосетно дошли до доста тачне идеје о *природи* видљиве васионе, али ако желимо одредити и њен *облик*, тада се осећамо научно веома сиромашни. Томе се не треба ни најмање чудити, јер је том сиромаштву узрок врло прост. Запитајте једнога човека, који од постанка својег није никако изашао на кубе, да вам представи сферну архитектуру

Видљиви део света састављен је у највећој мери од усијане материје, која је груписана у лопте, весма удаљене међу собом. Те су лопте сунца. Вероватно је, бар у опште, да се око сваке од њих окрећу планете, релативно хладне и незнатне масе, на којима се развија живот!

Многе су звезде двојне. Једна се окреће око друге за извесно време, а средиште тога окретања је заједничко тежиште њихових маса. Ово уже друштво сунаца некад је састављено и од три, четири па и више чланова који се тек телескопима могу разликовати. А има и читавих јата звезданих, где се по више хиљада сунаца креће у доста узаном простору васионе и групишу као у неке облаке налик на оне мушице чији се ројеви вијају лети при заласку Сунца.

те куће, па нете онда појмити како је тешко астроному одговорити кад га улитате да вам представи облик видљиве васионе!

Пре свега, поглед на звездано небо при ведрој ноћи задржава нам се на једној беличасто-светлом и неравном траку оченидно звездане природе: то је *Млечни Пут* или *Кумовска Слама*. Она као неки појас обавија Земљу и сав Сунчани систем и пружа се скоро у правцу једног од највећих кругова небеске сфере. И кроз мање дурбине види се како је састављена као од неке звездане прашине, а већ телескопи набрајају тамо звезда на милијоне. Многа опажања уверавају нас, да је наше сунце *једна звезда из Кумовске Сламе*. Оно је само једна јединица у милијонима. У распореду звезда опажа се, да су оне све већма збијене у колико се већма иде Кумовској Слами, а у том се правцу виде и све ситније звезде. Та се околност потпуно слаже са фактом, да је Кумовска Слама управо један слој звезда у који смо и ми утопљени као један најситнији делић. На самој Кумовској Слами виде се и одвојене партије као огранци који су такође састављени од звезданих јединица и прате главни правац Кум. Сламе. Овде, где се ови огранци сједињују са главном партијом Кум. Сламе, опажају се места знатне сјајности од осталих.

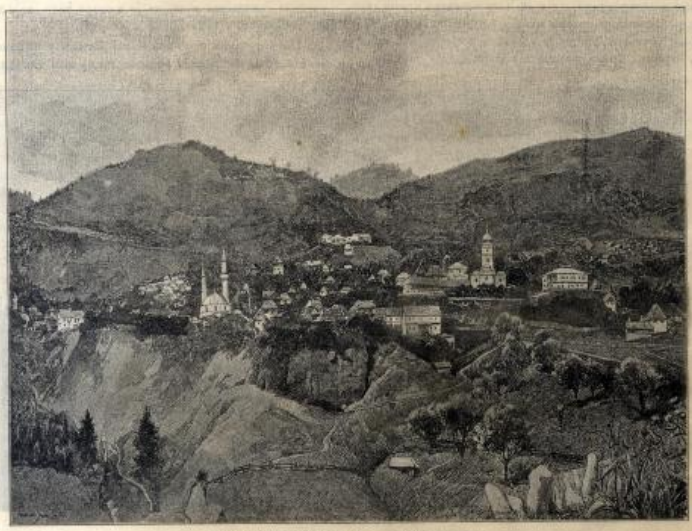

ЧАЈНИЧЕ, ГРАД У БОСНИ. Сликао Х. Шкрлевић.

Таква појава слагала би се врло добро са ствар ношћу, ако би Кум. Слама била састављена од две партије: сноље претенасте и унутрашње претенасте или дискоидалне (котурасте) и то тако, да рани претена и котура граде извесан угао међу собом. Наше би се Сунце налазило у унутрашњој партији и ми би по томе видели ту партију само с једне стране, док би нас спољна партија обавијала са свих страна у облику једног великог круга.

Ну сваки закључци ослањају се само на мало знакова, те с тога су и спекулативни испитивачи у том смислу постали мало обазривији, од кад су им факта почела одрицати њихове системе. Ма како било то у самој ствари, извесно је ипак — у колико се то данас може рећи — да највећа количина видљивих звезда чини велики скуп у облику равног слоја, састављеног од звезда на милијоне. И вероватно, да ће немачки човек задовољавати своје научне амбиције у астрономским испитивањима само у границама ове *звездане коју се види* и да ван тих граница никада не можемо поцрпсти ни један научни податак.

Има и таквих небесних прилика, чија је природа још доста тајанствена, а то су *маглине* или *небулозе*. То су бледе прилике које се већином виде само кроз велике телескопе. Да ли то нису светови који се тек стварају?.... Можда!... али су те прилике у сваком случају тешње везане за Кум. Сламу него ли за звезде, јер их је све више по броју у колико се иде даље од равни Кумовске Сламе. Па какав је онда састав видљиве васионе?.... Један слој звезда и два полуса небулоза!... Све то наизглед непомично у бескрајним даљинама, а у ствари се све то окреће, креће, јури, зрачи топлоту и светлост, а можда се око њих окрећу — од нас за навек сакривене у пространима звезданих маса — милијона планета, на којима гмиже живот у најразличнијим облицима и најразличније интелигенције.

ПЕСМА МРАКА

Било је вече златно, и ветрић тихи
Полетао је лако, рек'о би сетно,
Милујући нам градић, ко руком мекном,
И стари мост и реку и поље цветно.

Бледи је месец сјао. По граду, пољу,
И малој шуми блиској сенке су мрачне,
Баш ко утваре исте, падале друге,
Сенке, вечите друге светлости врачне.

Ја сам се крен'о самац да у тишини,
Мислећ' на судбу своју, у снове заљем;
Да у маштању слатком, у верном другу,
Другој самоћи своји утеке нађем.

И све је било мирно. Мој корак само
Сразом се малом чуо и ништа више,
Кад, а од једном поче, ко из даљине
Да глас некакав тужан тихо ушушше.

И то глас страш и невиђан, а тако мио,
Глас као песма цела и хармонија,
Који е сновима мис'о поведе моју,
И у слике ми машту поче да свија.

Песма је била тиха, ал' тако силна,
Да ме целога прожма и проби груди,
И ја осетих како са дна ми душе,
Нека њој слична песма ко да се буди.

О ти невиђени свете, што песму вијеш
Сети и вољу неком што те потркса,
Ко си и где си, реци! гласно запитах,
А ветрић с грања поче лишће да стреса.

О видиш, ја те не знам, невиђени свете,
И никад нисам чуо песму ти ову,
Али осећам сада да нам се душе
Мрежном овом сличном жељеју, зову.

И ја те помно слушам, о песмо мрака,
Ти, што се силна дижеш из царства мира;
Јер више но и светлост, но свако знање,
Мени сазнања даје звучна ти лира.

ДАЉИНА ME МАМИ....

Јесење је доба. Сунце благо греје.
Пожутела поља и шуме већ свеле,
Кроз прашину златну што по зраку веље,
Тамо у даљини погледу су ми среле,
Па ми слатком чежњом испунише груди,
И машту ми дигле да кроз невиђен блуди.

„Халде" веле: „к нама! Разви крила лака,
„Кроз светлост се крени тако пуну драж;
„Ка извору халде, где се туга свака,
„Напојена стварa у мелем што сважи.

„Даљина те жеља, даљина те зове,
„И срећу ти пуни и радости нове."

И дрхћу ми груди. Крећула се мис'о,
У даљине плаве што их сутон скрива,
Да у тајне продре, што их човек нис'о,
И натром их ствар'о своја срца жива.
Даљина ме мами, даљина ме зове,
И срећу ми пуни и радости нове.

ПЕСНИКУ

У дарај жице звонке на моћној лири својој,
Одлечи људског бола, песничи вазда тужни;
Загреми песмом новом, да дрхте виски људи,
Варљиве што су славе вечити вели сужни.

Као што ватра искре, и твоја песма нова
Варнице нека сипа и свака нека пали;
Нек' трулим друштвом нашим креше се глас ти исто
Ко с мора када хучног страшни се крени вали.

Доста си људи шик'о и прич'о праведу вечну;
Доста си муљом трес'о да падне тмуша густа,
Безумни људи лоште пјесму ти нису чули,
И песма твоја, ево, остаде пјесма пуста.

Речи ти тако благе, нежношћу што су пуне
Заспали дух у људи да с нова пеку дижу,
Залуд си људ'ма слао, кад људи сваким даном
У страшној корби својој све гушћем мраку стижу.

Нек' твоја песма нова, као што ватра искре,
Варнице многе сипа, и свака нека пали;
Нек' трулим друштвом нашим креше се глас ти исто
К'о с мора када хучног страшни се крени вали.

СНОВИ

Ја вас не сањам више, о моји лепи снови,
Што сам вас некад сањ'о, када сам младић био;
Кад сам у чежњи некој, а и сам не знам зашто,
Тугов'о самац често и горке сузе лио.

Из' вех узрока кад сам напустио друштво своје,
Обузет чувством таквим које се не да рећи,
Тишини жудан хит'о у крило шуме блиске,
Где вечност мирно тече и никад не стаје тећи.

Сад залуд очи склапам и надом варам себе;
Залуд вас жељно чекам кад год се ноћ спрема;
Једна за другом ноћи лако у вечност тоне,
Ал' вас тужноме мени никако више нема.

К'о сјајне звезди многе пред зором што се тасе,
К'о што под јесен мирис пролећног цвећа вене,
Из' к'о што сива магла пред моћним сунцем зеба,
Тако сте и ви, снови, одлетли тужног мене.

Барски.

НА ВРБИЦИ

ПРИПОВЕТКА

М. Ј. РИСТИЋ

(свршетак)

Ти, Маро, данас сувише брзо радиш! рече мајорица пошто је око девет сати пре подне обавље да види шта је урадила. Баш ти је било рубље, није као оно прошлога месеца кад ми ниси ти прала, него она Јеца што ради код госпође поштарке. Ја не знам како госпођа поштарка може да је трпи. Валдан гњеви, гњеви, и опет јој рубље није ни пристети овом твоме... Видиш, молим те, хтедох заборавити да ти дам Розикину белу кецељу с чипкама да је опереш. Она ме је молила да јој се та кецеља данас опере и углача, да је метне сутра кад пође с малом Маром у Врбицу.

— Већ ми је дала, и ја сам је одмах опрала; сво је где се суши, одговори прала.

— Истина! Е то је сад велика срећа за Розику. Ах! аз' ће сутра деца да се радују. Ја сам својима већ све спремила: Мој Сташа није могао издржати да не обуче своје одело и да не опаше сабљу. Тата га је довео преда се и показивао му маршираље. Ех, ала је то било лепо и весело... А како је сиротињској деци? Како ли је њима кад виде у својих другова све ново, а у њих нема ништа? — Ту се у госпође мајорице заводниште очи и она уздахну, али тако уздахну као да је искрено осећала сав бол тих малих створења која неће осетити ове радости које ће њезин Сташа осетити.

— Истина, Маро, да ни твој Миша нала да није добио прилоге?

— Јесте нешто, једва одговори прала.

— Видиш, ја имам за њега још капутић и панталонице свога Сташе. Он неће, угурсуз, да носи кратке панталоне „ко билавци", како безобразно вели. Чекај, молим те, да ти их спремим, да не бих заборавила, — и госпођа мајорица оде да нађе одело.

Кад донесе одело беше сва радосна што је могла учинити ову услугу; али се веома изненади кад виде, да му се Мара баш није толико много обрадовала.

— Хвала Вам! Што сте се трудили? То није баш ни тако старо. Немојте, молим Вас, немојте! Оставите, рече она по други пут, сазнављујући своју непријатност. Колико би јој мило било да није добила то одело. Веома рађо би га вратила, али није смела бојећи се да не увреди госпођу мајорицу коју је веома волела и којој је била обвезна. Примивши одело, захвали још једном и остави га на страну, да га довече поноше кући.

Дотле, док није добила ово одело, и нико се није бина помирила са тим да своме детету такво одело спреми за Врбицу, иначе је подносила мисао да га прими, јер је узидела да јој није могуће одбити га: ко зна колико би се госпођа мајорица налутила на такво што? Али сад, кад га је добила, кад год би погледала на оно место у перионици где је била оставила одело, бивше јој веома непријатно. Сад би најрадије волела кад би га могла бацити у ону ватру под оним казаном који је на неколико корака од ње горео. Ах! како би задовољна била кад би могла овако од овога корита посматрати како она старудија гори! Најпре би, јемачно, изгорео прсник, па онда за њим панталоже, па напут. Какво би јој задовољство било гледати како ватра лагано захвата могавице, крајеве од рукава, парчад која покривају џепове. Ах! како би се тиме одужила и своме покојном Аџи!... Да, то је истина, али Миша, шта би Миша радио кад би чуо да је његова мајка сагорела одело које је било поклоњено њему за сутрашњу Врбицу? Јест, Миша јој није дао (госпођа мајорица јој већ није више падала на ум), да створи себи то задовољство и да се покаже верна своме покојном мужу.

Хитала је, веома је хитала с прањем само зато да што пре оде кући. Поноће га, али ће га сакрити од Мише. Не ће он ништа до сутра у јутру знати. Најпре ће га нешто испитати: да ли би полео да добије какво старо одело? па ако види да би он то веома волео, онда ће му га дати, да му не би било жао; али, ако би њему било свеједно, ах! тада.... Ту сироти жена погледа у одело, као погледом суровим, дивљим, као нешто што веома мрзимо и чему желимо да се осветимо.

Вечерала је врло брзо, а кад је пошла, госпођа мајорица зачуди се кад је пре свршила околки посао и кад је пре вечерала. Брзо се опрости и поче хитати кући. Одело је држала левом руком, између мишке и левих ребара. Кад год би пашла на тачно место где нема много продавница, притискала би га онако исто као што мајка штити крадом дете кад га вуче са сокака кући. Реци њеног мужа непрестано су јој биле у памети. Час по, она би се сећала оне страшне речи које се ужасно плашила. „Ђа, слушај, Маро, ђа тора ове људе који узимају старо одело. Сва ђа која се налази у некој кући изиђе из ње са старим оделом". Ђа, за ку, па њеног Мишу ђа да пресе! Он, тако мали, тако слаб, који баш треба да расте, да напредује, да он са овим оделом навуче ђу на себе! Ах, то неће никада бити. Али ако он буде хтео ово одело? Ех, тада да боме ја она не ће ни хтела ништа радити против тога, али може бити њему неће баш толико тешко бити да остане без оваквог одела.

Кад уђе у своје двориште, лагано се приближаваше стану, трудећи се да како год избегне сусрет са Мишом. Прозор још није био осветљен. Мала хамза још није упаљена: биће, може бити, да је Миша још на улици са децом. Онима више врата место на коме је кључ обично висио и ту га нађе. Отвори врата и одмах бесно баци онај завежљај са оделом у овај празни простор за дрва, које је под камином. С пола метну једну дашчицу тако да се ништа није видело.

Није га хтела звати зато што јој је жао било да га одваја од деце с којом је био и што више смела да се сусрете с њим овако одмах, бојећи се да ће му прво питање бити: „Шта је са сутрашњим оделом?" У место тога, она га пусти да игра, и сама седе на кућски праг и размишљаше, чекајући га да дође.

Миша се међу тим лепо забављао у друштву својих другова из његове улице. У почетку се причало о Врбици, а после се прешло на причање разних прича. Многи су знали разне приче које су чули од својих старијих; Миша, међу тим, није ништа причао, њему код куће нису никад ништа причали.

Баш су свршили причу о једној лисици која је преварила вука, кад дође једно дете и одазва Мишу кући. Он уђе у кујну и виде где му мајка на камину спрема

вечеру. Пољуби је у руку, и оде у собу. За мало, дође и донесе прописе да га покаже мајци.

— Ево, мајко, јутрос сам добио четири. Господин ми је казао да већ почињем лепше писати. Ако наставим тако, вели он, неће више имати као пре двојака и тројака. Питао ме је и Рачун и Српски. Нисам заволио боље, али господин се није на мене љутио и није ми казао да не знам ништа; још ме је помиловао по глави.

Она је све то слушала, али јој је мало било до тога. Оно што је она мислила било је: шта ће сутра бити? Хоће ли му сутра казати за одело и хоће ли му га дати да га обуче?

— Лепо, Мишо, лепо синко, проговори она кад он заврши и однесе прописе опет у собу.

За тим му даде оно мало што је било у кући, да вечера. С почетка га је гледала како је јео. Питао је: хоће ли да јој прича оно што је слушао мало пре на улици, о вуку и лисици? И не чекајући њена одговора, он поче причати. Она га је довекле слушала, за тим оде у собу, оставивши на њој врата отворена и рекавши му да он настави причање. Ушавши у собу, нагнувши се на свој превет и, за мало, заспа. Он јој, међу тим, причаше врло живо.

— Видиш, мајка, рече он кад заврши причу: мени је веома жао сиротог вука. Он је био тучен од онога газде чији је сир лисица крала и још је њу вукао на хођима. Је ли, мајка, да је ту лисица била врло ђава? — Је ли да није истина што нека деца кажу да има и људи таквих? — Могао је он питати још дуго, ништа не би дознао од своје мајке коју је умор био толико савладао да је мало била спремна да слуша причу о вуку и лисици и да мисли да ли има таквих људи као ова лисица. Он уђе у собу и виде да мајка спава, и као што је увек у таквим приликама радио, не хтеде је будити, него и он, после мало времена, леже.

*

Ова је још прошле недеље била решила да у суботу, кад је Врбица, не иде на рад, него да остане код куће и да му прикрпи и удеси кошуљу. Тако је и радила. Јутрос, кад се дигла, одмах му је, пошто се уверила да он није ништа сазнао о одећу, нашла ту кошуљицу, прегледала и видела да ће му моћи подвити. Узеде обућу, виде да на њима нема потпетица и да су дотрајале. То су још оне које је замуз о Божићу добио у школи, као сиромашан ученик. У осталом, кад се очисте, биће и оне прилично. Наће и његово, једино, одело. Панталоне су се биле и доле исцепале и излизале, али њој се ипак не учинише толико рђаве. Кад их добро разгледа, оде још једном у собу да види како Миша спава, и кад виде да тврдо спава, врати се у кујну затворивши врата за собом. Као помамна изнуче оно одело испод камина. Простре по цигламa то добивено на једну страну, а оно његово старо на другу. Поче поредити његов капутић са овим добивеним и виде да је његов изношенији, масне јаке, покварених рупица. Овај добивени, пак, није био баш толико рђав, шта више, без мало, могло би се рећи да је готово нов. Кад сврши тај преглед, она уседе панталоне и прсничић. Све беше онако исто као код капута. „Па зашто онда он не би увео ово одело кад је овако добро?" — Помисли она. „Зар не би боље било да оно буде у овом одећу него у свом старом?" — Ту она погледа и у једно и у друго одело, као да она треба да јој одговоре: хоће ли узети једно или друго.

ЧУДОТВОРНА БОГОРОДИЧИНА ИКОНА У ЧАЈНИЧУ. Сликао Х. Шкрлевски.

Трезут-два стајаше тако размишљајући о томе, кад јој се учини као да се Миша буди. Кад осети то, наједном зграби оно добивено одело, па га баци у оној празан простор у коме је било. „Шта? Зар ја да учиним то? Не! Не! Изношење је, то је истина, али ће ја њега мало покрпити и презући пеглом. Јака! Јаку ћу му очистити сапуном, па ће бити као нова; рупице ће му прахватати и биће добре. Панталоне исто тако". — Ту се она осмехну. Погледа на одело под камином као да хоће да му се освети.

Кад Миша устаде, ништа је није питао, ништа тражио. Кала јој да им је господин рекао да не доносе књиге, јер ће се још вежбати у певању: *„Очистиће Воскресење . . ."*

Она му даде да доручкује и он за тим оде у школу. Ишао је весело, брао; ништа његову дечију душу није

уженимавало. Кад и кад сетио би се одела, али би се у исто време сетио и своје једне собице и материна рада. Он је знао врло добро како се његова сирота мајка мучи. Ах! колико је пута зима доласила са посла шибља, уморна, па ипак је доносила тако мало новаца као своју зараду! Зато он сада не осећаше никакве жалости кад виде своје излизане панталонице и поцепану обућу. Ту се сети и Воркиних јучерашњих речи у школи. Ух! помисли Миша: како може томе да се радује? И то ми је нека радост, узета онај капут и панталоне које је јуче Пера имао на себи?

Ту му некакав камичак уђе кроз подерани ђон у ципелу, и он се сасе, извади га врло мирно, без љутње, на против, беше чак и весео. Једном-два, још и поскочи и за мало беше у школском дворишту. Деца су сва била нестрпљива, чекајући да чују и друго звоно, да уђу у разред. На скоро, звоно заврони и ђаци појурише готово један преко другог у школу.

Кад учитељ уђе, ларма, шапутање, препирање о звонцету, буботак за какав удар добивени на пољу, почеше мало по мало престајати. Господин их опомену да пазе да лепо певају, да се после подне не осрамоте на Врбици. Поче певање. Певало се као увек у основној школи. Лаза је водио, а остали су помагали. Миша је од срца певао, и ако није имао никаква гласа. Господин их је враћао по неколико пута и после једног сата, у девет, престадоше с певањем. Тад им Господин рече да пазе на ово што ће им сад казати:

— Децо, више ништа нећете имати. Сад ћу вас одмах пустити. Али, пре но што вас пустим, желим да вам кажем неколико речи. Кад вас пустим, нека сваки од вас оде својој кући и нека се спреми за Врбицу. После подне нека сваки дође умивен и чист. Ко би ми за најмање неуредан био у томе, њему нећу дати да иде на Врбицу. Сваки, и најмање сиромашан ученик, то ће моћи учинити. За одело, вак, ко какво има, у опаком нека и дође. Лепо је да дете има ново одело, али нека они од вас, који га немају таквог, не мисле да је ружно доћи у староме. Нека ово буде ма колико старо, само да не буде тако поцепано да је срамота од сиета који вас посматра. Пазите на оне моје речи, и тако урадите. Сад лагано излазите. После подне у један сат да сте сви овде.

Она лагано излижаху, док се не дочепаше врата учионице, а чим из-ње изиђоше, појурише једно за другим. Код Миша паиђе, господин га заустави и запита га, како је? Миша промуца нешто, што учитељ не разуме, али га ипак помилова.

Сад је Миша још задовољнији био. Ишао је брзо, али тако да је неки пут тако убрзавао свој ход као да га у тим тренуцима нека јача снага тера. Њега је господин помиловао, ма да он није најбољи ђак. Шта више, неких пута деси се да не научи задаћу, и господин га ипак не грди. Рачун је приличио знао, али Историју није баш лепо одговарао, и господин је увек добар према њему. Никад га ни за шта није грдио, као друге неке који су се тукли каменицама.

Премишљајући о свему овоме, он уђе и у своје двориште. Мајка је била у кући, у неком послу. Кад је не нађе у кући, зовну је и замоли да му спреми воде и сапуна да се умије, за тим јој исприча све што им је господин казао. Његови је језичић говорио слободно, задовољно, као што увек говоре они који причају нешто што им је мило. Она је све то слушала и беше веома радосна. Кад јој он исприча и оно што је господин рекао о оделу, она не могаде да га не упита:

— Па шта ћу с тобом? Да тоби нисам ништа купила нити за тебе одкуда добила. Ти мораш ићи у томе староме — и ту га добро погледа.

Он погледну опет своје одело и весело јој одговори: — Па добро! — Чувши ове речи, она му притрча и рече му: „Није, Мишо, мајка је тебе преварила. Донела сам ти врло леп капутић и панталонице од господње Љубе: одело њеногa Сташе. Нисам само хтела да ти кажем, хтела сам да те изненадим.“ Тад она приђе камину и извади испод њега одело. Кад га Миша виде, би му непријатно, сети се опет Боре. Не, он, Миша, никада неће узети то одело! Мајка га посматраше, он и не приђе оделу. Она му рече да га проба, а он јој одговори, да не мари да га проба. Тад она притрча њему, брзину у један нервозан плач и као ван себе грлећи га поче непрекидано и кроз плач:

— Ти не ћеш, је ли, чедо? Је ли, моје добро дете?... Ти не ћеш да оналостиш своју мајкуу? Ти не ћеш да носиш туђе старо одело да те бије рђа? — Ту она погледа с пуно мржње одело и згази га ногом, као да хоће за нешто да му се освети.

— Је ли, Мишо, мајка ће ово овде да прикрпи — и ту она показа руком на поцепано место на капутићу. Тако исто ће и оне рупице да поправи. Па и ове панталонице, и то ће мајка да поправи. Ципеле ће да очиста па ће бити као нове. Кошуљицу ће ти дати ону што је јутрос спремила за тебе. Шеширић ће се испчистити, па ћеш све лепо имати, само нећеш никако узети ову рђу да носиш. — Миша тек сад једва доби прилику да она чује његове речи које је до сада толико пута понављао: „Јесте, мајко, јесте: нећу ја те гадне ствари“.

— Да, гадне, сине мој, узвикну она и одвоји се од њега; дохвати онај капут и панталоне па их као какву најпрљавију ствар завитла на ђубре. Неке сусетке, видевши је онако разјарену, зачудише се и хтедоше да је упитају: шта јој је? али им она не одговори ништа. Завори за собом врата и рече Миши да се спреми да се измеје, а она ће му оправити до подне све што му треба.

У њеном једном животу било је по неки пут веселих дана, али оваких никада. Миша, пак, једва се уздржавао да не запева спољим рђавим гласићем: „*Општеје Воскресеније*“.

Рам. 1900.

ПЕСМА О МРТВОМ СРЦУ

Ископаћу гробак овде,
Да сахраним срце младо;
Покопаћу овоземље
Цела туга, бол и јад.
Над гробом ће закукати
Ко родитељ живот мој,
Проценивши многе наде, —
Сиротана једних гој.
А још кад би она била,
Па да чује јаук тај,
Морала би полудети
Чујућ њекиу, крик и вај.

Д. Ј. ДИМИТРИЈЕВИЋ

ЕРНСТ ХЕКЕЛ

(свршетак)

Свршивши гимназију Хекел је ступио на универзитет у Јени, а око Ускрса 1852. год. уписао се за летњи семестар код проф. Ботанике *Schleiden*-а. Али овде се деси обрт. Хекел се пусти једног хладног дана месеца марта по влажној ледини да тражи *Scilla bifolia*. Последице су биле да је јако прозебао и добио ревматизам зглобова. Он напусти Јену и оде у Берлин родитељима, да се лечи. По очевој жељи постао је Хекел у Берлину медицинар. И баш за то, што је отац наваливао да учи медицинске науке, и мислио је Хекел да дотера до степена „доктора" онако *„pro forma"*, па да за тим као лекар на каквоме броду изучава тропску флору. Али „није како је речено, већ како је суђено": — Хекел није постао, као што је отац намеравао, лекар, али ни ботаничар, као што је сам намеравао, већ — зоолог!...

С јесени 1852. г., дошао Хекел као медицинар у Вирцбург, где је остао три семестра, до Ускрса 1854. г. гонизам према модерној науци о развићу.... Вирхов је овакав постао после 1856. год., кад је прешао у Берлин, јер у Вирцбургу беше на земљишту монистичком — „али од како пређе у Берлин", пише Хекел, отпоче он све више да се отиче од својих монистичких[1]) уверења, док напад не пређе са свим у табор мистичког Дуализма." — Хекел је био неко време и асистент код Вирхова, и, сећајући се ових дана у Вирцбургу, он говори (1894. г.) само са захвалношћу и признањем о Вирхову. „А што ме је особито тада у Вирцбургу за Вирхова одушевљавало", вели Хекел: „беху његови широки погледи, његове филозофско-природњачке идеје."

Хекел беше заиста међу хистологе и зоологе, и једнога дана чује он да се *Kölliker* прати из Месине, где је истраживао и испитивао ниже морске животиње. Са њим је био и *Karl Gegenbaur* — данас професор Анатомије, особито чувен због своје Упоредне Анатомије. Године 1853. познаду се Хекел и Гегенбаур. Гегенбаур причаше Хекелу о свима утисцима на Месини. Хекел је и иначе, као што је напред поменуто, имао намеру само тек да сврши медицину, па да се од Ботанице, али сад облада њиме нешто ново: „медицину свакако завршити, пише *Bölsche:* али онда утећи од болнице. И онда, тамо дол$_e$,

МАНАСТИР ТУМАН. Слично В. Тетелбах.

Вирцбург је тада за медицину особито важно, јер је тих година унесена у Вирцбургу са свим нова основица. Чувени *Albert Kölliker*, од 1857. год. професор Анатомије у Вирцбургу, ваздао је баш у то доба, кад је Хекел његов ђак био, своје важно дело „Наука о ткиву". У истом правцу предавао је и *Franz Leydig*, од 1849. приватдоцент. Треба знаменита личност беше *Rudolf Virchow*, од 1849. г. професор. *Virchow* има особиту заслугу за праксичну медицину, што ју је довео у блиску везу са Хистологијом — његова чувена *„Cellular-Pathologie."* Учитељ и ђак не осташе пријатељи: Хекел и Вирхов су доцније постали најжешћи противници у науци. Врхунац свађе беше 1877. год. на Скупштини Немачких Природњака, где је Вирхов особито жучно напао на Хекела због његова предавања „Модерна наука о развићу у односу према целокупној науци" — Вирхов је одсудно одобјао ђа је човек од мајмуна постао.... И од тога времена Вирхов скоро сваке године не пропушта изнети свој антигде се над нарапцама уздиже снежна купа Етне, микроскописати најлепше морске животиње на азурном мору, идеје еркати са опог чаробног извора животињског света, и у исто време златну и веселу младост провести на најлепшој обали Европе...."

Него од најбољег је утицаја на Хекела био славни берлински физиолог, *Johannes Müller*, човек ретких способности, из чије су школе изашли највећи људи нашега доба.

Ово Ускрса 1854. год. враћа се Хекел у Берлин; тад му је било 20 година. Тога лета слушао је он код Милера Упоредну Анатомију ... Августа месеца спремаше се Ј. Милер на море, и одобри и Хекелу да га прати. Осим њега беху још Милеров син и *La Valette*,

[1]) У Вирцбургу је Вирхов написо један свој рад, који сада у најзнатнија питања нашег модерног Монизма — „Einheit des menschlichen Organismus".

доцније професор у Бону. Циљ им беше Хелголанд. Ту је он научио како зала морске животиње хватати и проучавати. Видећи у своје ученика особити дар предавати брзо и тачно о природе, рече Милер Хекелу: „Ви можете ту још далеко доторати. И тек кад људски учење у овај морска чаробна свет, брзо ћете увидети да се од тога посла не можете одвојити“....

Око Ускрса 1855. год. враћа се Хекел у Вирцбург где остаје три семестра. Августа 1856. год. позва га *Kölliker* да иде с њиме за време распуста не Рајнеру... Кад се са Хелголанда био вратио, донео је собом трагу за прва стручни рад из Зоологије („*Ueber die Eier der Scomberesoces*“, изашао 1855. год. у Милеровој Архиву). И сад је понео собом трагу — Хистолошке студије о ткиву рачкова. Зиму је због тога провео у Берлину. Овде се одао студији речних рачкова. То му беше и докторска дисертација: „*De telis quibusdam Astaci fluviatilis*“ — 1857 год. (исте године и у Милеровоу Архиву, допуњено: „О ткиву речних рачкова“). За „доктора медицине“ прокоцивсаи је 7. марта те године.

После промоције пошао га отац у Беч, да просљује клинике Оподцера, Шкоде, Хебре и Сигмунда.

Марта 1858. год. положио је у Берлину и државни испит и стекао право да буде „практични лекар“. И от је отпочео лекарску праксу, одредивши да прима боле сиике од 5—6 ч. пајутра!... Према томе у току цеље године имао је три пацијента, од којих на један пије умро!...

Одавде наступа прекрет у животу Хекелову.

Јануара 1859., верпвши се са својом рођаком *Анне Sethe*, у својој 25-ој години, иде Хекел пут Италије. Ту јесени обилаи је велики део полуострва. Целу зиму, до априла 1860. год., провео је у Месини.

Његов велики рад беху — *Радиоларије*, о којима се весма мало знало. Хекел је открио до априла 1860. г 144 врсте.

Маја исте год. враћа се Хекел у Берлин. Гегенбауј беше већ постао професор Анатомије у Јени и заговараше Хекела да дође тамо, јер у Јени не беше ни катедре за Зоологију нити пак зоолошког института... Марта 1861. г. подиоси он молбу и за кратко време би постављен за приват-доцента у Јени... Ту је Хекел још и дапас.... Идуће године, 1862., Хекел поста ванредни професор Зоологије. Августа месеца венчао се и исте године изашло му је велико дело „*Monographie der Radiolarien*“, са 35 таблица. „Те је једна од најлепших монографија у читавом столећу“, вели *Bölsche*.

Враћавши се са Месине у Берлин сазна Хекел „да је изашла некаква луда књига од Дарвина, која пориче старе Линеове догме о непромењивости врста.“ То беше Дарвиново дело „Постанак врста“ (на српски превео пок. медицинар М. Ж. Радовановић) — изашло крајем новембра 1859. у Лондону. Хекел је читао ту „описну“ ствар маја 1860. „Још при првом читању, вели Хекел: прадобило ме је дело за себе. Али како та све берлинске величине (изузимајући Александра Брауна) једногласно одбацивахуу, остале су моје одбране безуспешне. Тек кад сам скоро после тога (јуна, 1860.) походио Гегенбауја у Јени, слободније сам дисао, и опширнији разговори са њим утврдили су ме *дефинитивно* у уверењу о истини Дарвинизма, односно Трансформизма“.

У својој „Монографији о Радиоларијама“ најзешће се Хекел отворено за Дарвина. И од тога доба Хекел се неуморно борио док није продро са својим идејама истине. То му је стварало и много противника међу људима учевим иначе у науци.

Године 1866. изашао је Хекел своје чувено дело „*Generelle Morphologie*“, чисто у духу Дарвиновоу. Данас се за књижевину не може пиће ни један примерак овог дела наћи! То је Хекел доцније разрадио у делима „Природна Историја Постања“ (на српски превео пок. медицинар Ал. М. Радовановић) и „Систематска филогенија“.

Октобра 1866. г. посетио је Хекел Дарвина. „Кад су се кола заустављала пред увученим летњиковцем Дарвиновим, уз које се бришала пузао, у ладу од брестова, виде ми у сумрет сами велики научник: висока прилика, широких плећа као у Атласа, на којима читав свет мисли почива; чело дуиитерско, као код Гетеа, високо и широко, дубоко набрађано плугом мисионог рада; пријатне, нежне очи пресијане густим, великим обрвама; око уста велика, као свет бела брада. Овај средњи примамљиви израз целога лица, лагани и тихи глас, одмерен и смишљен говор, природни и наивни ток мисли приобићне ме у првом часу разговора потпуиуле, као што је и његово велико и главно дело мој део разума на јуриш пред собом каквог славног мудраца из јелинске прошлости, каквог Сократа или Аристотела.“

Хекел је том приликом особито жучно нападао „на глупаке који се још одупиру истини идеје о развићу, као сунце јасној. Дарвин му метну руку на раме, осмехну се и рече му да су то више бедни људи него ли рђави, а ток истине не могу они уларжати.“ Они посташе најбољи пријатељи и још пуних седамнаест година борили су се заједно и упоредо за истинитост својих мисли.

Хекел је био још два пута код Дарвина. Са Цејлона пиаше он о 12. фебруару 1882. г. Дарвину поздрав о 73. рођен-дану. То беше и последњи поздрав, јер је Дарвин на два месеца доцније умро.

Октобра 1866. год. Хекел предузме пут на броду од Лондона до Лисабона. Ту је морао да издржи подужи карантен, али је и проиашао једну интересну међуту на утоку реке Тајо! Одавде је Хекел пошао пут Мадере и Тенерифе.... Око Ускрса 1867. г. вратио се Хекел у Јену, у којој је још 1865. постао и редован професор Зоологије. Исте године, у лето, оженио се Хекел по други пут.

Године 1868. појави се његово дело „Природна Историја Постања“, која је год. 1898. изашла и у IX издању, два пута већа. Испрва су то била само предавања студентима. Многима у нас ово је дело познато, које је превео пок. медиц. А. М. Радовановић.

За прва година професорисања у Јени беше доста незадовољника међу колегама. Крајем шесетих година постало је стање весма озбиљно, али тадашњи ректор универзитета, *Seebeck*, који се никако није слагао с Хекелом, уме га у заштиту, кад је Хекел хтео дати оставку: „Драги Хекелу, Ви сте још млади и доћи ћете већ до зрелијих погледа! У осталом, овде сте још у мање штете него ли на другом месту, за то оставите овде.“

Један пак мрзитељ богослов, пише Бёлше, потужио се самом Великом Војводи од Вајмара: Овај ‚скандал са професорисањем Хекеловим, овог надеретика, мора престати. Велики Војвода заштита га: „А мислите ли Ви да тај човек у ту ствар, што предаје, одиста верује?“ — „Боме зло — али тако је.“ „Па он онда ради исто то што и Ви!“...

Године 1869. био је Хекел о јесени у Скандинавији; 1871. на острву Лезини у Далмацији. Из Дубровника је пошао и даље у наше крајеве — у Котор и Црну Гору. Године 1873. путовао је преко Месине и Мале Азије у Атине, Цариград, Брусу и на Црно Море. Једва Исмаил Паша стављо му је на услугу један брод те је испитивао коралне на Црвеном Мору. О овоме је он писао дело „Arabische Korallen“ (1876.). Године 1875., с пролећа, посетио је на обалима Велике Британије чак до Ирске; 1877. с пролећа боше Хекел на Итаци и Крфу, у јесен на Ривијери, 1878. г. на Рајеци и у Пули на Јадранском Мору, а доцније на Атланском Океану у Бретањи, Нормандији. У јесен 1879. у Холандији и Скотској.

Године 1881. беше његов најдељи пут — 8. окт. 1881. пошао он из Јене на Цејлон, а враћа се 21. апр. 1882. О овоме је написао своје дело „*Indische Reisebriefe*.

БУЊЕВКА.

БАЧВАНИН.

У прошле године 1887. имао је у Јерусалим и на Мртво Море, у Дамаск и Либан; провео је и читав месец на острву Родосу. Године 1889. на острву Елби године 1890. био је у Алгиру, где су га због аклиматизационих послова и азиатског ножа као уходу затворили и претили му смрћу. Године 1897. пропутовао је Хекел целу Русију — од Финске до Кавказа, био је и у Тифлису, Колхиси и на Криму. У јесен 1892. год. пратио је он научника *John Murray*, са експедиције брода „Челенџер" (*Challenger*) при испитивању мора на обалама Скотске. Године 1893. и 1897. ради он опет на Месини. У јесен 1899. год. пео се по Сабинским Брдима и по Корзици....

Каква је величина он за науку — мучно се може рећи са мало речи. Њему је чак и енглеска влада била поверила да среди и изложи податке експедиције Челенџер. Од децембра 1872. па до маја 1876. покупила је ова експедиција са 354 места на разним тачкама воденс површине земљине интересне податке. Кроз 10 година је Хекел на томе радио — али је и урадио! То беху Сафохофоре, Сувљери и Радиоларије. Он је имао да испита одвоји, именује, опише и напрта нове врсте. Кад је Хекел овај посао отпочео,*) било је познато у науци 810 врста Радиоларија; после десет година, и не испрашивши сав материјал — има 4318 врста у 739 родова!.... Само дело је огромно: 2750 страна и 140 таблица са сликама.

Лане је написао Хекел и своје „последње" дело на монистичке филозофије: „Die Welträthsel", 1899. Ово је дело за неколико месеци растурено у 10000 примерака.

Има још једно дело Хекелово — „Kunstformen der Natur", дело у сликама које је он сам радио[1])....

Завршујући ово неколико речи из живота седога великана, дописујемо овде његове речи из „Природне Историје Постања" (IX. изд. стр. 813.): „Идући ће векови славити наше доба, којем је у научном осниваљу *Науке о развићу* дата највећа награда људског познања, као час којим отпочиње ново доба људскога развића, окарактерисано победом слободног духа познања над насиљем ауторитета и мећним утицајем монистичке филозофије".

Беч. ГЕР. П. ИВЕЗИЋ
медицинар.

*) Потпуности ради изводимо овде у хронолошком реду дела Хекелова:

— **Monographie der Radiolarien.** Berlin, 1862.—1888.
— **Beiträge zur Naturgeschichte der Hydromedusen.** Leipzig. 1865.
— **Generelle Morphologie der Organismen.** Berlin, 1866.
— **Natürliche Schöpfungsgeschichte.** Berlin, 1868. IX изд. 1898.
— **Entwickelungs-Geschichte der Syphonophora.** Utrecht. 1869.
— **Ueber Arbeitstheilung in Natur und Menschenleben.** Berlin, 1869.
— **Studien über Moneren und Protisten.** Leipzig, 1870.
— **Ueber die Entstehung und den Stammbaum des Menschen geschlechtes.** Berlin, 1870. IV изд. 1881.
— **Monographie der Kalkschwämme.** Berlin, 1872.
— **Anthropogenie.** Leipzig, 1874. IV изд. 1891.
— **Ziele und Wege der heutigen Entwickelungs-Geschichte.** Jena, 1875.
— **Arabische Korallе.** Berlin, 1876.
— **Perigenesis der Plastidula.** Berlin, 1876.
— **Studien zur Gastrea-Theorie.** Leipzig, 1877.
— **Die heutige Entwickelungsgeschichte im Verhältniss zur Gesammtwissenschaft.** Stuttgart, 1877.
— **Das Protistenreich.** Leipzig, 1878.
— **Freie Wissenschaft und freie Lehre.** Stuttgart. 1878.
— **Gesammelte populäre Vorträge auf dem Gebiete der Entwickelungs-Geschichte.** Bonn 1878-79.
— **Das System der Medusen.** Jena, 1880. 8°.
— **Die Naturanschauung von Darwin, Goethe und Lamarck.** Jena, 1882.
— **Ursprung und Entwickelung der thierischen Gewebe.** Jena, 1884.
— **Indische Reisebrife.** Berlin, 1884. III изд. 1893.
— **Plankton-studien.** Jena, 1890.
— **Der Monismus.** Bonn, 1892.
— **Systematische Phylogenie.** Berlin, 1894-95.
— **Ueber unsere gegenwärtige Kenntniss vom Ursprung des Menschen,** Bonn, 1898. (и сада изашло већ десетак издања).
— **Die Welträthsel.** Bonn, 1899. (и сада неколико издања).
— **Kunstformen der Natur.**
— **Reports on the Scientific Results of the Voyage of H. M. S. Challenger.**

КАСАБАЛИНКЕ

8. Садйка

Нема њйкӑ лика и облика,
што конйника Зулфйа Садйка.
Пи, како би, не зна вех ни сама
од големог нӑма и јордама:
повиш њйса тупое фесић њйса.
Помаоке качања од коса,
на их прие до обрва спушћа.
Коса јој је и црња и гушћа
и од мрака и од мушебака;
па што њоме испокрива уши:
њејма, готов, мјеста ни мећушћа!
А очи јој — мали их се, мали!
... Под грлом јој румени мерџани;
мерџан грлу одговара, вала,
ко кра кад би по снијегу пала.

На њој буде јелек су пет пула,
под јелеком бурунџук-кошуља.
У њедрима два тањета има:
провирују кроз бурунџик сйде,
ко ни гњезда кумрикуше младе.
Кумрикуше гњездо испушле!
— — Не излази, пиле, акастиле,
ни у акшам, ни ти Сабахале,
вех пред подне и пред њиндиђу,
кад се збиђу ђерзи у џамиђу.
Заметне се шемшијом од свиле,
па је заку ко вито окрене.
Башчом шеће: хоће ли ми, не ће!
Туј јој краће шатор од шемшије
пуно стаса — скоро до појаса.
Шибају јој оба обла кука
два курђука, дебела ко рука.
Утегне се пафтама у струку.
Димије се аршин за њом вуку,
стоји шушка кумаша им плаша,
а још виша златоли диниша.
Стоји шерпа сахтијан-мештава.
По замбаку за њом мири хава,
— инсйну се од ње вртоглава,
ачкосум му, ко се не познами,
бир је види, како се јордами!

9. Мђрима

Чуј, Мејримо, да се халалимо!
Сући сахат за час доћи може.
Дође л теби прије, — не дај Боже! —
не ћу стаћи ни хасту обићи,
ни ћу моћи над мејита доћи,
па ћу плакат бир букадар вакат,
док се с ладним не саставим гробом.
што се писам халално с тобом.
Стог халала, мој дилберу мали,
ако ти је штогод хатор на ме.
Ма ти знадеш и од себе саме,
да ти хиле не бих учинио,
нит бих ствo, нит бих помислио!
осим ако има штогод тако,
што би муна понијела лако!

Ја ћу теби халалити радо:
кад ти срце на њедра дадо',
што за њега ни хајат не њеде,
вех га згази, да у праху згњеде.
— Ништа за то, моје јалан-злато,
бар ме једне кутариса б'једе!
Ја сам срце саранио своје.
Па сад ми је боље него прије:
брез срца се жини рахатније;
та ми штета ни мало не смета.
Халалосум, џанум, за ово је
и озого и онога св'јета!
И халал ти — мореш бити хасй —
суде моје и моји уздаси,
што је с тебе и за тобом, рано,
наплакано и науздисано.
Суде моје окуј сувим златом,
на их носи ко бисер под вратом,
а уздахе уплети у везу,
на их спусти по лицу ти б'јелу. —
Срећно биће тиме твоје биће,
то таштина тнојој угодне ...
Нек ти буде, нек те дичи свуде,
нек те диже, ко акмаџу крило —
халал ти, Мејро, било!

.... Памтим красно оно вече касно,
— бјеше тама послије акшама —
кад си стала плашљиво уза ме,
на моје се наслонила раме,
а ја тебе узео по пасу.
Ал смо срећни били у том часу!

То сјећање теби није мило,
па се правиш: није ништ' ни било,
полуџца се и не сјећаш њоја;
ал он чува свега права своја:
све те гони пред сапјест са давом,
а не да се отрти рукавом.
Кад си хтјела послије га трати,
што га с мјеста онда не поврати?
— Сто година кад би било тебн,
то ти опет халално не би',
вех ако ти за то халал треба,
сно, кузум, потражи га с неба.
У Алаха мерхамета досги.
Моли му се, нек ти он опрости,
— дуго плаћај, кад се молиш Богу.
Ја полуџца халалит не могу:
живот ми је загорчио џио,
— харам ти, Мејро, било!

Вач, 1900. Е. Ђ.

МИХАЛКО

Болеслав Прус (Ал. Гловацки)

(ПРИПЕТАК)

Наступи ноћ, запалише светиљке, а киша осу јаче. Сељак тражаше најмрачније улице. Скрете с пута једном, други пут. Угледа нове грађевине, и на једанпут познаде улицу у којој је пре неколико дана радио.

Ево овде се калдрма завршава. Овде плот. Онамо је гомила опека, а тамо — његова кућа. Неколика су прозори осветљени, а кроз отворену капију виде се недовршене зграде.

Сељак уђе у двориште. Како где, али овде баш има права да преноћи. Та он је ову кућу зидао.

— Хеј! Хеј! Куда? — викну за њим са степеница човек обучен у добар кожух.

Морало је бити хладно напољу.

Михалко се обрте.

— Ја сам — рече. Идем у подрум да спавам.

Човек у кожуху се наљути.

— Шта! Валда је ово просјачки дом да овде ноћивате?

— Та ја сам овде цело лето радио — одговори уплашена сељак.

У предсобљу се појави вратарка, забринута за мужа.

— Шта је то ту?... Ко је то!... Да није лопов?

— Ама, није! Него овај прича да је радио овде, па, веди, има права да ноћива ... Глупак!...

Михалку заблисташе очи. Засмеја се и притрча вратару.

— Ви сте из нашега села? — узвикну сав радостан.

— Од куда то?

— Јер ме понесе као и у нашему селу... Та ја сам „слуга Михалко!"

Вратарка се закикота а њен муж слеже раменима.

— Да си глуп то се види — рече. Али ја нисам из села но из вароши... из Лавова! — додаде таким тоном, да већ ожалошћен сељак уздахну!

— Хеј! Хеј! То је сигурно велика варош као и Варшава.

— Велика, веселика — одговори кратар — али тек је лепа варош.

Па поћутавши мало:

— А ти хватај пут, јер овде није слободно спавати.

Сељаку клонуше руке. Жалосно погледа вратара и запита:

— Пхи! Како Бог да — шану.

Престаде да се брине за сутра и чешће се данашњим даном. На послу је капа хила као из кабла. Ала би рђаво било спавати сад у росу, а како је красно овде!

И заспа, као што обично заспи уморни сељак који, кад му се што присни, вели да су га походили несташни.

А сутра... како Бог да!

Изјутра се разлепшало, чак је и сунце грануло. Михалко је још једном захвалио стражару за преноћиште и изашао. Био је сасвим чио, ма да му се од јучерашњег пљуска још лепила коса и струка постала крута као од коже.

Часак један постоја пред капијом, мислећи куда ће: лево или десно? На углу спази отворену крчму те оде тамо да доручкује. Попи велику чашу ракије и, веселији, упути се на ону страну где се виђаху скеле.

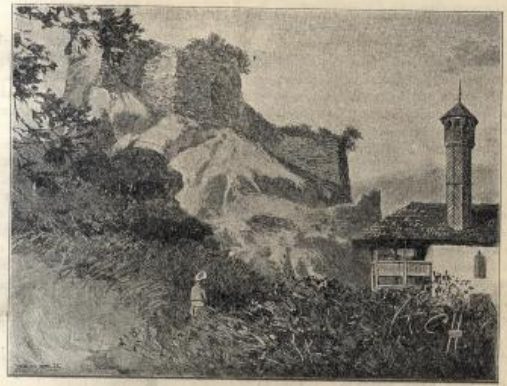

ТЕОЧАК. РАЗВАЛИНЕ У БОСНИ.

— А куда ћу над овако пљушти?

Умесност овог питања дирну вратара. Одиста, куда ће по оваком пљуску?

— Па! — одговори — пада и остаће над овако пљушти. Само немој ноћас да крадеш, а сутра хватај магазу чим зазори, да те не би опазио господар. То је видра човек!

Михалко се захвали, оде задњим зградама и четвороношке уђе у познати му подрум.

Простре укочене руке, исцеди мокру кабаницу и леже на отпатке опека и на иверје које је ту давно за себе било донео.

Није му било врућина, на против чак — мало хладно и влажно, али се он од детињства привикао непоља, те се на сиђашње невреме није ни осврнуо. Тежа му је била мисао: шта да ради? Да ли да тражи рада у Варшави, или да се врати кући? Ако да тражи рада, онда где и какког? А ако да се врати кући, онда којим путем и шашто?

Глади се није бојао. Имао је две рубље, а у осталом — ваљда му је глад нешто необично!...

— Да ли да тражи рада? Да ли да се врати кући?...

У тај се мах негде близу разлеже тресак палих на кратку гмизавину, за њим други, јаснији.

Сељак погледа.

На неколико стотина корака одатле, десно, видели су се врхови скела, а над њима као прави дим...

Десило се нешто необично. Михалка обузе радозналост. Појури на ту страну, омичући се по клизавом путу и шљапкајући по барама.

У некадрмисаној улици, у којој је било само неколико кућа, умувале се упаљене људи. Викаху и показиваху рукама на недовршену зграду, пред којом лежаху поломљене греде и нове рушевине. Над свим тим дизала се црвена прашина од опека.

Сељак притрча ближе. Ту већ виде шта се десило. Нова кућа пала.

Срушила се цела једна страна, и друга више од половине.

На поломљеним видевима вишаху прозорски рамови, а велике греде, намештене за јаване таване, попадале, посавијале се, попрскале као иверје.

На прозорима суседних кућа појавише се уплашене жене. Али на улици, сем радника, беше само неколико особа. Глас о догађају још није стигао у средину вароши.

Пред се прибра главни мајстор.

— Да није који погинуо?

— Изгледа да није. Сви су били на доручку.

Мајстор поче да броји своје, али се непрестано помета.

— Јесу ли ту калфе?...

— Јесмо!...

— А помоћници!...

— Јесмо!...

— Андрије нема!... — чу се један глас.

Присутни за час нађемење.

— Да, он је био усред зграде...

— Треба га тражити! — рече мајстор промукло и пође срушеној кући, а за њим неколицина одважнијих.

И Михалко се махинално приближи.

— Андрија!.. Андрија!... — викаше мајстор.

Изнутра одговори јек.

На једном је месту зид био препукао за ширину врата. Мајстор протрља на ту страну, погледа и оберучке се ухвати за главу. Затим као беснн одјури у варош.

Иза зида нио се у мукама човек. Обе му ноге прељчила и притисла греда. Над њим је висио одломак зида који је све више пуцао, и сваког тренутка претио да се сруши.

Један од дрводеља поче разгледати место, а окамењени од ужаса радници гледаху му у очи, готови да пођу ако је спас могућан.

Рањеник се грчевитим напором искрете и одупре на руке. Био је то сељак. Уста му од бола црна, лице бело, очи упале. Гледао је околне људе, јечао, али није смео звати за помоћ. Само је јечао:

— Боже!... Милостиви Боже!...

— Онде се не може ући! — рече глухо дрводеља.

Гомила се повуче натраг.

Међу њима стојао Михалко, уплашен можда више од осталих.

Страхота шта се у њему догађало!... Осећао је сав бол рањеникоз, сав његов страх, сав очај — а у исто време осећао је неку силу која га гоњаше напред...

Чинило му се да сем њега нико на гомиле није дужан да помогне — и да мора спасти човека који је дошао из села, да заради. И у оном тренутку кад су остали мислили: Идем! Он мишљаше:

— Хоћу да идем! Нећу!

Разгледа око себе плашљиво. Стајао је сам пред гомилом, ближе зиду но остали.

— Нећу да идем!... — шапташе и подиже ћускију која му беше крај ногу.

Међу људима наста жагор:

— Глете!... Шта овај ради?...

— Мир.

— Боже милостиви, смилуј се! — јечаше рањеник тихо ли од бола.

— Ево ме! Ево ме! — рече Михалко и уђе међу рушевине.

— Погинућете обојица! — викну дрводеља.

Михалко већ беше крај несрећника. Угледа му здрављу ноге, локву крви, и потамне му пред очима.

— Брате мој! Брате! шапташе рањеник и обгрли му колене.

Сељак подвуче ћускију под греду и очајним напором подиже је. Разлеже се трескн, а с другог спрата паде неколико опека.

— Руши се! — викнуше радници разбегнувши се.

Али Михалко не слушаше, не мишљаше, не осећаше ништа. Свазном руком поново подвуче ћускију и снажним уклони греду са здрављених ногу рањеникових.

Одозго се осуше рушевине. Прсена прашина диже се, згусну и покри зграду. Иза зида чуло се неко муњање. Рањеник јекну и за једанпут умуче.

На прозору се појави Михалко, погнут, једва носећи рањеника. Полако пређе опасни простор и заустављајући се пред гомилом завика са пуним радошћу:

— Иде! . Иде!... Само му тамо оста једна чизма!..

Радници узеше рањеника, који се онесвестио, и однеше га опрезно до најближе кућје.

— Воде!... — викаху.

— Сирћета!...

— По лекара!...

Михалко пође за њима мислећи:

— Ала је красан свет у овој Варшави! Не бој се

Сили да су му руке крваве те се уми у бари, и стаде пред кућју куће где лежаше рањеник. Није се ушкопо у средину. Ваљда је он доктор? Сигурно ће му помоћи он?

За то време улица се пуњаше светом. Трчаху радозналци, јураху кола, а издалека одјекиваху звонцад ватрогасаца које је неко узбунио.

Нова гомила, сад већ оних који су били жељни новости, скупи се пред кућјом, а ватрогаси песницом отвораху себи пута да виде крвави призор.

Једном од њих Михалко — сметаше.

— Склони се, вуцибатино једна! викну неки господин видећи да се боси сељак не помиче баш тако брзо под притиском његове руке.

— А зашто? — упита Михалко, зачуђен оваким обртом ствари.

— Ко си ти, безобразниче један! — грмну радозналац. — Шта то значи? Где је та полиција да растерује оваке скитнице!...

— Ој! На ало иде!... — помисли сељак и уплаши се да га за кривицу не ставе у затвор.

И не хотећи тражити ћапола завуче се у гомилу!

После неколико минута поче се врата звати онога који је нпео јадника из рушевина.

Не одазва се нико.

— Како изгледа? — питаху.

— Сељак је. Имао је боо сукман, округлу капу, и био бос...

Поче се тражити.

— Био је овде један таки — викну неко — али је отишао.

Разлете се полиција, разлетеше се радници и — не нађоше Михалка.

Варшава 1880 год.

с пољског писао
Лазар Р. Хмежевић

ЈЕДНА ТИХА БОРБА

СД. Ђ-РА РАД. ЛАЗАРЕВИЋА

Мн већ знамо за неке добре односе између биљака и животиња; знамо, да је ово њихово пријатељство неоспорно и безусловно животиње питање и биљке и животиње — али ово се не односи за све животиње, јер биљке има веома много својих *непријатеља*, као што су, сем других већих: ситније бубе, гусенице и пужеви. Бубе, истина, воле слатки нектар са цвета, али незнатност њених буба није задовољна оним чиме су задовољни други инсекти, који за љубав учињене услуге у слаткој храни враћају биљци своју благодарност расплођујући је, него она ниште целу биљку и њену будућност. Али још горе од буба чине гусенице и пужеви, они још потпуније сатиру биљку која их храни, и баш ради овога биљке су изложене многим опасностима од стране животиња: у пољу, на ливадама потпуно их сатиру тисуће сеница и буба — али најпаче од инсеката који се са земље пењу уза стабло и опет се истим путем враћају. Противу оваких гостију браве се неке биљке, као огњица, пупавац, и т. д., тиме што јаче испод цвета имају по један прстен лепљиве масе која не да мравима, гусеницама, ситним бубицама да се пењу уза стабљику к цвету, али ова одбрана не преди готово ништа противу пужева, јер су и они лигава и лака прелазе преко лепљивих места. *Противу њих окренуто је друго боље оружје: бодља, трн, велика чекињаста длакама, као што видимо* у боци, у биљака са храпавим лишћем, руже, шимшири и т. д.

Трн и бодља најобичније су одбране у биљака, и према томе све оне биљке које су на својим границама, стабљикама или лишћу снабдевене ма којом врстом бодља или трња морале су имати користа у борби за опстанак.

Посматрачу ће најпаче пасти у очи величина, положај и подела оружја према начину напада, облику и величини животиње која тражи храну на биљци и према облику оружја које има нападач. Тако неке водене

ВИСОКО, ГРАД У БОСНИ

сисара, гусеница и пужева који се хране њиховим лишћем, ларве њихове корењем биљним; али сем свега овога има гусеница које се увијају у лист, или га буше у виду ходника, има и лараза које у самоме плоду траже себи храну, неке опет живе у самим стабљикама или у слојевима на стаблу који су храсту неопходно нужни за живот. Покрај ових непријатеља има биљка још доста ситнијих и крупнијих непријатеља који прете и опстанку и угледу њеном.

Према овим многобројним непријатељима изгледа нам, да ће биљкама откуцати и последњи часак, јер оне су пасивне, не могу и немају чиме да се бране од непријатеља и јака и моћна, и пузећа и летећа — али срећом није тако; и њима је природа дала оружје да се бране од својих нападтљивача. Њихово је оружје: отров, прскалице, трн, бодље, опалење маље и још неко споредно. Од овога оружја: бодље сваке врсте заштита су противу пужева, а слузни прстенови на стабљикама штите од гу-

биљке само на доњој страни лишћа и на пресавијеним ивицама његовим имају бодље, јер су само са тих страна изложене нападима воденог инсеката који се хране биљем. Дивља крушка у пољу висока је 1—2 метра и, као што је познато, обрасла је цела бодљама, али у одраслијег дрвета грање у круни нема ни трага од бодља, јер ове, које му најпаче шкоде, не могу да дохвате врхове стабла.

Најбоље се види оружје за одбрану у боце и њеним многобројним селама, али је нарочито од нападтљивача заштићена *висока боца*, у које је лишће поређано као венац око кратког стабла, и све је лишће у ове боце снабдевено врло оштрим бодљама, те је тако потпуно неприступно козама, овцама, говеди. Али, сем боца, има и других биљака које се бране бодљама. Од ваневропских биљака има их много које се бране истим оружјем, а у неких од њих оно је прави заштитник, као што је у кактуса, јер би иначе сама биљка пропала и

кактуса би већ давно нестало да се природа није побринула за његову заштиту. У домовини кактуса расту они на пешчовитом земљишту и често су изложени великој суши на којој угину све траваке, а једини остају кактуси са својим сочним зеленим лишћем, те према томе сасвим је природно да би они били и једина храна оволиким гладним животињама, само кад не би било њихових бодља које их чувају од пропасти, јер их због тога избегавају животиње; па и ако их потраже за храну, то чине само изузетно у данима највеће нужде, а кад има друге вегетације, онда су кактуси сигурни од посетилаца.

Наша је *хоарова* још више наоружана противу својих непријатеља, јер она, сем разног трња и бодљика, има још једно оружје које не изостаје ни њен прот. Она је снабдевена *жлездама* т. ј. шупљим појачим влакнима са задебљалим врхом и ширим дном; испод врха су ктра ова влакна и лако се ломе при најмањем додиру и забадају свој врх у кожу а у исто време излију на месту убода течност која производи добро нам познато осећање бридења и горења. Ван Европе има коприва које кад ожегу пилавају исте појаве као и амијски отров.

Животиње на паши избегавају коприву и мало их има (гусенице) које се њоме хране.

Многе се биљке бране и другим начином — својим одвратним мирисом или рђавим кусом, као н. пр. *жалчика, отодлика* и т. д., те њих готово никад не дирају планинске животиње, као што не дирају ни многе маховине, папрате, боквице и т. д. а опет је на сву прилику узрок њиховом мирису или кусу.

Ово досад речено могло би се у неколико назвати самосталном одбраном биљака противу напрзања њених непријатеља од којих се она сама брани описаним начином. Али има и други, заједнички начин одбране при коме се биљке не бране сама него је други штити, као што су н. пр. мрави бранећи неких стабала, јер се зна да су стабла, на којима има мрави поштеђена од гусеница, па чак неке биљке имају мраве, или својим сланим сокомима или им дају склоништа. Слаткога сока дају н. пр. јасика у врвом развоју листа, граорица у које се медјашци налазе на доњој површини споредног лишћа.

Један леп пример не само прилагођавања биљака климатским приликама него и међусобу оружја противу непријатеља — имамо у ваневропским биљкама: по огољеним пустарама средње Америке. У овим пустим пределима одликом су услови живота у необичној једноликости многих биљака које припадају разним фамилијама. Оскудица лишћа, мазавост, бодљикавост, танка поштања навлака целе биљке и неко необично тамно зеленило њено, главне су црте ове флоре, а сем тога још честа набубрелост стабла и претварање дрвета у меснато и сочно ткиво које у себи гомила воду влажних месеци, као што је фела кактуса и агаве — чини све укупно карактеристику ових биљака. У многих од биљака сокови су слузни, дељиви (гума), хисели, опори, одвратног куса и јаког мириса, или су најпосле отровни. Све ово очевидно застрашује гладне и жедне животиње, па зато су ове биљке и заштићене од животиња. На другоме месту бране се друге биљке трњем и бодљама а не сокомима и отровом.

У опште се може рећи, да су љуте и отровне материје заштита противу животињских напрзаја и да је бодљикаво и трновито рашће добро за јело.

Ми смо у пратким потезима обележили оружје којим се биљка брана од својих непријатеља, видели смо је како се брани пасивно, тако рећи мртвим оружјем, али сем овога има она још начина одбране којима предлази у активност противу непријатеља, а у неким случајевима чак и у отворено непријатељство. За први случај споменућемо само оне биљке из велике фамилије тако званих Композита, којима припада наша *њјучица*, отровна салата (Lactuca virosa), а које имају особину да не допуштају приступ инсекату у унутрашњост њихова цвета, него га при самом покушају прекају својим одвратним млечним соком. За други случај имамо да споменемо биљке које нападом сатиру свога непријатеља — инсекта, дакле одсудно се према њима понашају као непријатеља. С тога су ове биљке добиле назив „инсектождере биљке“, јер у непрекидној борби за свој опстанак ове су одбиле од себе пасивну природу биљака и ступиле су у акцију, на што их је природа спремила разним згодама за хватање инсеката. Ових биљака има доста и неке од њих расту и у нас, оне припадају роду *Дросера*. То су биљке у којих су лишћа и површина листа снабдевени многобројним на врху задебљаним влакнима пуним слузне течности. Кад се какав, ма и већи, инсекат спусти на коју од ових биљака, одмах га слуз из листа задржи и после извесног времена сва се поменута влакна тако савију око своје жртве да јој је свако узмицање онемогућено. С помоћу једне растворљиве течности, којом се обасипа ухваћени инсекат, бивају сви његови меки делови растворени и усисани а само остају тврди делови. Неке од ових биљака склапају свој лист у лик шкољке и тако хватају инсекте; и неке опет имају лишће мехурасто са једним уласком кроз који инсекат уђе, али не може више да изађе и ту остане као храна биљци.

Тако видимо једну борбу тако али свеопштину, видимо један делић из огромне борбе за опстанак, која се води непрекидно и без милосрђа.

БРИГА

РОМАН

НАПИСАО

ХЕРМАН СУДЕРМАН (11)

(НАСТАВАК)

XIX.

Године минуше. Већ давно су сестре живеле као срећне домаћице, мираз је био исплаћен, а зетови већ почеше узајмљивати од Павла.

А каква тек тишина наста на усамљеном имању! Отац је, до душе, гегао уз штаку по кући и градини, али је био одвећ лен, да опет узме управу у своје руке. Павле се није знао за ње боље постарати, него ли да напреди да му се кувају она јела која је волео, давајше му у довољној мери ким и ђумбир и поклоња му свакога Божића нов календар. Тиме би стари могао бити задовољан, јер му збиља више није требало, — та чак му је било тешко да се одвезе у град, али у колико му се боље успављало тело, у толико му дуља и заједљивија постаде нарав. Сахатима је могао седети замишљен, и страшно

је било погледати како је при том шкргутао зубима и махао стегнутом песницом. Једна од његових фиксих идеја била је да га његов син намерно потискује, да за се приграби славу великих идеја, које је он замислио, и што се боље испољавала мочар, у толико је бешње нарачунавао, колико би доносило његово удеоничарско друштво. Није комрачно с мишљима, јер му није било ни потребно. —

Али се још и друго нешто испили у најзубљем кутку његове душе, план освете Дугласу, који је потајно потхрањивао и развијао као своју личну тајну. Чак ни зетови не сазнадоше ништа о томе и ако им је иначе радо отварао своје срце. Угрих једном рече Пакиу:

„Пази, стара нешто смрема Дугласу."

„А што би то?" одговори он, привидно равнодушан, премда се већ више пута бацао у бригу ради тога.

Тупо и мрзно проводио је Павле своје дане. — Сав је његов душевни живот био само у простој бризи око имања и новаца, не радујући се ни никада стеченоме. Није имао никога више кога је требало усрећити те је радио, не знајући зашта? — Клуше вуче запрегу, а не зна шта ради плуг који вуче кроз трње. — Пе неки пут прозове месеци, а не гледа себи у душу. Није више ни завиђао. Он се бојао мука које му је изазивало бујно осећање, али на времена, када је још мозао говорита са собом у звуцима, погледао је као на изгубљени рај.

По неки пут обузме га велико огорчење, када би упређивао сврху свога рада, својих брига, својих бесаних ноћи с оним што је за то жртвовао. — Чинило му се да је то било нешто одвећ поносно, богато, срећно, само му није умео наћи правога имена.

Од тога би се премишљања најбоље ослободио, када би се сав бацио на рад, те би опет много протекло времена док би га опет обузела болест.

Имање међутим поће из године у годину све на боље: дуг Дугласу био је исплаћен, пошла цветају, а на ливадама пасла је стока племенита соја. И све је имало требало да добије нов изглед. Кућу, стаје и житнице, све је требало на темеља обновити. — И једнога пролећа на пуни се дворишне радницима од сваке руке. Кућу сруше, и док се Павле задовољно да станује у једној дамчари, натовари оца лако да се пресели једном зету.

„Неће више ни доћи", рече он при растанку, „не могу више да гледам твоје будалаштине." Али се стари врати под јесен опет врати. Он хеће седе у своју наслоњачу и поче сада грдити зетове. — Биће свакако да га нису дочекали у рукавицама.

„Сад ми нема више места на земљи, где бих могао склонити своју седу главу да се одмори", гунђао је лепо се протежући у подгавдицима.

Другога пролећа дођоше на ред остале зграде, парочито је житница имала да се претвори у угледну пољску зграду, као споменик оне страшне ноћи која је матери задала смртни удар.

Земљорадник, који би прелазио преко руднице, застао би да из близа види хеће зграде које су му из далека већ привлачиле пажњу својим црвеним крововима од прена. и да им се диви, али би многи затресао главом и прошапуо стару шрегу: дуг је зао друг!

На полу на мочару избацивала је црна Суза своје црне облаке, нозвени се њени заразаваху дубоко у тврде земљиште, а преса је радила полако и бутећи као добронудна домаћа животиња. Нова савезана шупа беласкала се слојим зидовима у сувчевој светлости, а сеуд уоколо подзаваху се дуги, црни зидови пресозаног тресета. Кајуни су били тврди и чешки, с мало влакана и много угљена. Они без муке избише утакмицу и изиђоше на добар глас чак до Кенигсберга.

Павле, који се на својим трговачким путовањима много мешао са светом, доживе сада срећу да га поздрављају као угледна човека и да га угледни посетиоци сматрају као себи равна. Али он у томе више није уживао.

Када би му љубазно стезали руку и када би му пожелели срећу у успесима или када би га замолили да их походи, питао би се у себи: „Хоће ли да се сирдају са мном"? И ма да је уверен, да они то говоре у збиљи, ипак би му се увек чинило да се ослободио морање када би се одмакао.

„Што ми нису пре дошли ови пријатни људи?" говорио је у себи, „онда када сам био у невољи, када ми је још могла бити од користи свака лепа реч. Сад сам изумро као пањ — сад је доцкан."

Али му сујета неће све даље и даље. —

И као да и само небо хоће да да свој благослов, понесе ове године, седме од смрти материне, жито у таком обиљу и наста тако обилно киша и сунце, свако у своје време, да људима чисто би необично од снега тога благослова, те се узајамно питаху: „Може ли ово изићи на добро?"

„Јавиће се још шта, град или тако што", говорио је Павле који је увек био спреман на најгоре. Али не! угибајући се под теретом жетве долажаху једна кола за другима у житнице, а златножуто обиље класова паде, расијајући зрневље, у преграде, док се све не напуни до самога слемена.

Павле се ни томе није радовао. — Што је обилније видео око себе имаље, што му се оходеје јавило жито, дело његових руку, у толико му се увећаваху бриге. Ко би га гледао како набрана чела и погнуте главе лагано иде преко дворишта, морао би га сматрати за пропалицу коме је нож већ под гушом.

У то је време читао у новинама да се Јелисавета вернла. Имена Јелисавета Дуглас и Јосн Хелер стајаху једно испод другога лепо шараним словима. Он не осети јакога бола, чак се и не уплаши, само му осмеја болешивога задовољења обигра око уста, када промрмља:

„Знао сам ја то одмах."

На се онда сети оне хартијице, коју је неједа млађи Ерхман додавао у цркви, да би га пазухтио, и која је гласила сасвим слично, само што је његово име стајало место овога туђега. А то је свакако била разлика.

Годинама је већ није видео. И ако су им имања била једно поред другога, ипак се никако не сретоше. Бела се кућа још једнако с његових прозора лепо видела преко рудине, као и онда када се у његовој детињској души појави чежња да оде к њој, али чаробна сјај, који ју је обасјавао онда на и после још пуних петнаест година, беше ничезао, наследео пред сек тужном сенком свакидашњости.

„Нека се усрећи", рече он и учини му се да се с том жељом донекле утешио! —

Прве недеље на реду славило се у цркви слављење жетве. Павле је седео у углу, чуо је како свира оргуља и како свештеник хвали и благосиље небо. Сунце је пробијало у хиљаду весених боја кроз шарене прозоре — баш као на дан конфирмације његове и Јелисаветине — али је исто тако мрачна и жалосна у своме пепељастом оделу стајала још једнако и сива госпођа и гледала на њега великим, упалим очима. — — —

„И ја данас славим славље жетве, славље жетве своје младости", помисли он, „али оно баш није одвећ весело."

Служба се сврши. С тријумфалном песмом неиграли оргуља веселе богомољце, који се окупише пред црквом у хладу христову, да се рукују и пожеле један другом срећу.

Када Павле пође низ степенице, спази од прилике на пет корака пред собом Јелисавету о руци своја венчаника.

Изгледала је остарела, бледа и болешљива. — Када се њен поглед сусрете с његовим, побледе још више.

Он је дрхтао по свему телу, али не скиде очију с њена лица. Збуњено се маши капе, и на истом месту, на коме су пре петнаест година проговорили једно с другим, прву реч, пређоше обоје једно поред другога ћутећи и туђи

— —

XX.

„Шта ли то ради отац?“, рече госпођа Катица Ердман госпођи Грети Ердман, када обе најбоље путем до походе завичај и да се том приликом изјадају брату.

Стари је стајао погнут у углу иза житнице и чепркао је нешто око стога сламе која је онда била смештена. Када зачу лупу од кола, застаде преплашено и почеше трљати руке као човек који је рад да изгледа безазлен.

Обе се сестре загледаше, а Грета рече: „Ваљало би дати Павлу миг.“

О, ове су се врло опаметиле, обе дипломе, унутра као сподја; њихове дивље, смеће повреде прилике су се равно шчепљане поред ушију, а живе очи имале су неки суморни сјај, као да сада знају како је то, када се човек сит напатиле у тихом собичку. Уз то је, до душе, госпођа Катица имала и три крепка дерања, а код госпође Грете већ се показиваху наде на четвртога, а сваки зна: материнство замара!

Павле није био дома, радио је на пресетишту, али из праве отац с лукавим осмехом и машући штаком викну „Зар не тријм опет као младић?“

Госпођа Катица изјави своје чуђење, и госпођа Грета приступе уз њу.

„Иде као подмазано“, смејао се он: „прекјуче сам чак одшетао до Хеленентала“.

Зачуђено, готово уплашено, погледаше га оне, јер од како се оселио, он није ниђе био онде.

„Па како су те тамо дочекали?“ упита госпођа Грета.

„Ко? Како? — А, ви сте ваљда мислиле, да сам учинио суседску походу? Баш сте луде! Пре бих отишао у госте вашем псу и јео њему бачене кости!“

„Па шта си радио онде?“

„Вирио сам кроз капију, и тједно сам на сиксат, па сам се опет вратио дома. Шта мислите, колико ми треба да отидем —? Дед' погодите!“

Оне се нису могле досетити.

„Сахат и по, баш као тркач... Разуме се“, — па погледа замишљено преда се, — „ако се још што понесе, требаће и два пута.“

„Па зар само да то израчунаш, ти си...?“

„Само зато, дико моја, само зато!“ А очи су му светлеле необично.

Затим седоше на доксат који је направио Павле пред кућним вратима по угледу на бечку кућу. Стара домаћица, која је пре водила кућу Ердманима а после њиховог женидбе од њих преселила овамо, морала је отићи у кухињу да скува кафу и испече пециво, и како отац с њима није имао што боље на разговор, гледао је Павла и жетове. Данас то није чинио толико из љубави према самој стварн, колико из старе навике, а мисли као да су му биле далеко одавде, и док је говорио, померао се с необичном живошћу на својој столици.

„Хајде да кренемо кући!“ рече Катица, „морамо још по нешто ући у кућу, а овде нас готово и од несе ветар, колико нам дуна под сукње.“

„Биће буре нећас“, рече Грета. На се онда намах обе брзо осврнуше, јер се необично разлегао смех који се стари насмеја.

„Па нека буде буре“, рече он, мало збуњено, „нећу то марити ништа. Па зар нема и код вас у браку по неки пут буре?“

У Катичину лицу појави се стара враголија, али Грета развуче уста, као да хоће да се заплаче. Изгледало је као да код ње последња још није сва минула.

„Да, ове ће године рано бити јесен“, рече она с наступом меланхолије.

Стари зазвижда: „Када ласте пођу к југу“, а Катица рече:

„Ако ће јесен — житнице су пуне.“

„Хвала Богу“, церекао се стари, „и пуне су.“

Сестре се беху загледале и гледаху, наслоњена чела на окна, на сунцем обасјано двориште, на коме се облаци песка у вихорима узвијаху у небеса...

У сумрак дође Павле кући, цри као Арапин, јер му се браду и лице беху испунали прашином од тресета који је носио ветар.

Он сестрама немо пружи руку, погледа им оштро у очи, па рече: „После ћете ми се жалити.“

Грета погледа Катицу, а Катица погледа Грету, па онда намах пресуше у смех, ухватише га за рамена и стадоше играти с њиме по соби.

„Огарашићете се, деца“, рече он.

„Драган ми је димничар“, пеиушила је Грета, а Катица запева други стих „Драган ми је Арапин“.

Затим га пољубише, па отрчаше пред огледало да виде да ли су се огарашиле од пољупца.

Када беше напшао да се очисти, рече Грета: „Чудновато, доста је да погледа човека, па да је све опет лепо и красно.“

А Катица додаде: „Али је ипак данас нешто нутљивији него икада.“

„Павле, одобровољи се!“ ласкаху му оне, када се сва искупише на вечеру, „нама је слободно годишње само једном да дођемо овамо!... Разведри то своје лице.“

„Па зар сте заборавиле који је данас дан?“ одговори он пролазећи руком кроз косу.

Оне се уплашише, јер прво помислише на дан материне смрти, али им лакну — јер он је био око Ивањ-дана.

„Па који?“ упиташе оне.

„Данас је осам година, како нам је горела житница.“

Сви су ћутали — а отац се пуно и смејао у себи.

— — — —

„Па, велим само... случај — истога дана када је изгорела наша житница. Реци ми, Павле, ти си још био будан — колико је било сахата када си видео да се пожари пламен?"

„Могло је бити један."

„Па ти мораш да знаш. Шта си управо тражио у Хелевенталу, мени је до душе и данас још нејасно, али добро је — баш је добро —, сад бар тачно знам, у колико је сахата било!"

„Баш ми онда и знаш нешто", рече Грета смејући се.

„И знам!" одговори он присебни, „Видећеш већ, кћери, видећеш!"

Катица хтеде сестри прискочити у помоћ, али им Павле нимигну да оставе старца на миру.

Наскоро се затим сестре опростише.

„Па ти хтеде Павлу рећи, да отац нешто потајно спрема за житницу", рече Катица, када обе већ седоше у кола. —

„Збиља!" одговори ова, нареди кочијашу да стане и довика Павла к себи. Али старац, који је у своме неповерењу имао обичај да свуда ослушкује, угура се међу њих, те их тако омете.

Када Павле, обилазећи све као сваке вечери, дође и у кухињу, спази како се отац погађа с домаћицом за један стари лонац.

„Што ће вам тај лонац, господине Мајерхефере?" упита стара.

„Хоћу и ја да узмем учешћа у навечерју, госпођо Јанкуе!" одговори он, гласно се смејући, „можда ће ми што поклонити од свадбеног колача."

Стара хтеде прекинути од смеха, а отац одмах са свим лонцем у собу за спаваће, чија врата брзоплето затвори за собом...

Сва се кућа смирала, само је Павле још лутао по мрачном дворишту.

„Дакле сутра јој је свадба", рече он, прекрстивши руке, „да сам добар Хришћанин, морао бих сада очитати Оче наш за њену срећу... Али нисам ја ни приближно такав глупак... Чини ми се да сам некад врло волео, више волео него ли сам и сам знао... Како се то само десило, да сам се тако отуђио од њо?" Стаде премишљати, али никако да дође до правога закључка.

Месец се појави над рудником — велика, крвавоцрвена плоча која распрострте неизвестан сјај преко дворишта... Изгледало је да се бура појачала... Звиждали је по кутовима и хујала кроз врхове...

„Када би се данас негде појавио пожар, не би се јемачно задовољно са житницом", мислио је Павле, а при том му паде на ум, да треба агенту да пошље опомену да пожури са обезбеђењем. „Јер не може се знати, шта носи ноћ... Идем да спавам". завршн он своје размишљање, „и сутра је дан, и уз то свадбени дан."

На претпоста се увуче у собу за спаваће, коју беше намештио поред очеве, да му се може наћи у помоћи, ако би се што старцу десило. Он не запали свећу, јер је месец, који се пењао све више, бацао већ светлост у његову собу.

„Да ли ћеш данас у опште заспати?" помисли он један сахат доцније. — Сенке узнемиреног лишћа играле су по покривачу дивљом игром, а кроза њ се пробијаше месечева светлост као бели пламичци.

„Оне иваљске ноћи светлео је месец исто овако јасно", помисли он, и при том му паде на ум, како се беласкала Јелисаветина ноћна хаљина испод тамног огртача.

„Баш је то била најлепша ноћ у моме животу", шаптао је он с уздахом, затим одувши да заспи, па навуче покривач преко главе...

Мало затим му се учини као да у побочној соби чу како му устаје отац и како излази на врата... Јасно чу затим како штака удара по каменим плочама у ходнику.

„Јемачно ће се брзо вратити", помисли он, јер се чешће дешавало, да се отац ноћу по који пут диже.

Затим та обузе немирна полусан, у коме се нашла читава поворка разноликих страшних снова. Када се опет сасвим разбуди, беше месец већ високо на небу, те једва још који зрак падаше у собу. Али градина и двориште као да се купаху у његовој светлости.

„Чудновато — баш бих рекао да нисам чуо да се отац вратио", рече он полугласно. Он се исправи и погледа у џепни сахат који је висио над његовом постељом.

Осам минута до један!... Прошло је дакле међутим два сахата.

„Баше да сам био чврсто заспао", помисли он и хтеде опет лећи, али тада, занесена буром, треснуше спољашња врата, да се сва кућа из темеља потресе.

Уплашено скочи... „Шта то значи?... спољашња су врата отворена... отац се још није вратио?" За час обуче капут и чакшире и босоног и гологлав изађе напоље...

Широм беху отворена врата која су водила из очеве собе за спаваће у ходник. — Језа од страха прође постељ... она није била ни такнута, само на доњем крају беше у набраном покривачу удубљење. — Ту је дакле отац седео, не макнувши се, више него сахат и по — очигледно да сачека, док он заспи.

За име Божје, шта све то значи? —

Тражећи лутао је његов поглед по соби... Овде у углу лежале су чохане пиџеле у којима је иначе отац проводио дане, али нигде чизама, које су месецима овде стајале неупотребљене.

Како — зар се хроми отац ноћу кренуо на пут? Срце му хтеде престати с куцањем... Он изађе на двориште. —

Јасно као на дану сијало се оно пред његовим очима, само докле је допирала сенка од житнице био је мрак...

Ветар је хујао по дрвећу — песак се дизао облацима, иначе је све било тихо, све пусто...

Он продуре кроз градину — нигде трага — ни шпале — нигде трага... а шта је ово? Капија је отворена?... Куда је отишао?...

Поред њега зацвили пас, — он га брзо одгрна. —

„Тражи господара, Турче, — господара!"

Пас стаде њушкати по земљи и отрча к забату од житнице, опамо где су били стогови сламе, који се дизаху свуда око вида као пусти песковити брегови... Засењавајући обасјавала је месечина бели зид и одбијаше се с отворепоузутога земљишта... Могла би се наћи чиода... Нигде ништа необично, само на једноме месту као да слама беше разривена...

Али стој! — отуда овде лествице, приспољене на зид? Лествице које су још пре два сахата биле положене на голу земљу поред унутрашње стране зида?

Ко их је дигао с њихова места?

А — за Бога, шта је ово? — — — Ко је отворио бацу? Бацу, коју је он лично изнутра затворио, пре него убацише свиње? — — —

Доле поред лествица као да земљиште беше влажно, као да је просута каква течност... Испарење од петролеја дизаше се из калуже.

Уздрхталим рукама маши се у сланике, које су лежале на поду. Збиља, оне су биле влажне, и отужан мирис пређе и на прсте, којима их дохвати.

Осети како му попустиу колено, нејасна, а страшна слутња обузе његова чула, — с муком се прибра и пође уз степенице, док не дође до баце.

Доле је свичао пас...

„Тражи господара, Турче, господара!"

Животиња поче гласно урликати, па онда потрча њушећи у кругу, док јој се не учини да је нашла траг,

Павле укочено погледа за њом. Тело му задрхти грозничаво, у мучној неизвесности.

Животиња пође к вратницама. — Дакле збиља! Отац их је отворио!

Али онда — онда! Куда ли ће се окренута?

„Тражи господара, Турче, господара."

Пас још једном критко заурлика, па одјури правце за — Хелеспентал.

У Хеленентал — шта ће отац у Хеленеталу? Збиља, зар није ту недавно говорио о томе како је после подне био тамо, „огледа ради", како онда рече: — Огледа ради! — — — И како се необично, непријатно смејао уз то.

Па и данас — како је загонетно било његово понашање! а када је повео говор о пожару житнице, шта ли је мислио речима, да се дивно подесило данас? — зашто баш данас?

Сад треба загонетку одгонетнути, пре него буде касно.

Тражећи помоћи зверао је око себе.

Његова је рука пипала механично у мраку по отвору бадње и ухвати иршку лименога сата, који је онде био скривен међу сеницле... То је био суд с петролејем, који је тек јуче сасвим напунио. И по чијем савету? Ко оно беше дошао и рекао — — —

„Оче, оче, за Бога шта неш у Хеленеталу?"

А сада — колико још има у суду? Нема ни пола вине, мање од половине!

И како је зна себе даље пипао око себе, пашће на кутњу палидрвача која беху просуте око суда...

Сада му паде коприва с очију! Ужасан удар — „Пошао је да запали Хеленентал."

Све се укоченија око њега, његове руке стегоше грчевито ивичну даску, иначе би пао у суноврат доле.

Сад је све било јасно... очев збуњени говор, његов смех, његова претња!

Али још није било доцкан. — Страж је само мислео о штаци. — Када би се сам бадно на коња — појурио за њим...

„Коња на штале!" викну у буру и скочи са лестинца... Али му намах сину кроз главу:

„Што је отац оно распитивао онако тачно за време када је пре онолико година — — — Да неће у исто време да изврши освету? Господе, онда је све изгубљено. Рекао сам му, да је било један — а сада је један..."

Обузе га бесомучан страх — опет полете уз лестинце.

Још један тренут, па се морао преко појавити пламен.

Зар оно већ не лиже пламен? Не, то је само месец који удара у прозоре беле куће... Оче небесни, зар нема спаса, нема милосрђа? Да молитва, да клетва има свете да се укочи подигнута рука!... Ко би га опоменуо, ко би му дао знак да се прати са свога пута?...

„Али сто пламена!... Не... Можда један секунд, па ће се појавити на небу сјај ватре..."

„Јелисавета, пробуди се!"

Горе не исто онако, као оно пре осам година, када крвави сјај укочи удове њему који је пребао у Хеленеталском врту! — Када би се данас, као онда, преко рудине појавио сјај! Да се укочи рука очева поспед злочиначког дела!

Боже небески, покажи какво чудо! Нека се преко рудине појави сјај, као онда — као онда!

Морало би горети — онде би морало горети! Грох би морао да удари у врх оближње куће, да би пламен довикнуо оцу: „Стани, стани". — Па зар је све јасно и бистро? зар се не јавља бура над рудином? — Можда се већ маша сразмога крова! Можда већ пали палидрвца! Још један тренутак, па је доцкан свака опомена.

Морало би горети — онде би морало горети!

Па зар нема онде бунтовне, коју бих могао бацити да га опомене.

Морало би горети — онде би морало горети!

И како се укочених, испалих очију, борећи се за спасење, обазре око себе, сену му намах јасно, као онај пламен за којим тежи, кроз помућени ум.

Он кликну гласно.

„Да, тако је! Страх ће га укочити."

Спасење! Спасење по што по то!

Обема се рукама маши суда, и јаким махом просу његову садржину на наслагано сеновље...

Маша се палидрвача — тихо пиштање — ваздух пробије кроз шупљи отвор — и под небо се вину пламен и удари га у лице...

Дивља, јасни узвик... Смрче му се пред очима... тражи да се придржа и слепо се маша у пламен... а чега се дохвати, то попусти, и — — за тренут ока паде, дрхтећи грчевито у рукама један запаљени сноп, у великом луку заједно са дестицама полетушке у сламу...

Већ букну јасно његово лежиште — још има толико снаге, да се скотрља у страну — још један тренутак, па ће све у околу у пламену...

А ваздух дува, наста писка, пиштање, јурјање у ваздуху... већ се ватра дохвати венца.

Он полете на двориште, које је још нема пред њим.

„Ватра — ватра — ватра!" разлеже се гласно његов узвик, да пробуди оне који спавају...

У шталама, где леже слуге, све оживе, из комора разлеже се врисак...

Већ је кров обузела једна ватра. Пред почиње пиштати и пада с јуком на земљу. Где се зачини отвор, избија одмах пламени сноп к небу.

Дотле је усамљен стајао на дворишту и посматрао скриштених руку овај грозни посао, а сада се отворише врата, и слуге и слушкиње појурише с виком на двориште. Сада он радосну дубоко и лакну му, као после свршене дужности, и пође лагано градини, пре него би га око спео, — „доста сам радио", прогунђа, затварајући за собом врата на огради. „Данас хоћу да се одморим."

Тешким кораком оде низ пљуњчану стазу, као да је мртан уморан, и непрекидно говорише за себе: „Да се одморим! — Да се одморим!"

Погледа му пође уморно у наоколо... Од месечеве светлости и сјаја пламена, потопула у море светлости, лежала је свуда око њега градина, а сенке увеличаног дишка трчале су пред њим као утворе. Овде онде пала би му на пут која искра, па очи као свитац. Он потражи најгушћа хладњак и сакри се у њеном најскровитајн кут. Тамо седе на бусен и покри лице рукама. Није хтео ништа више ни да види ни да чује.

Али тун неки особај радозналости натера га да после неколико тренутака опет погледа. Како подиже очи, виде како пламен, као пурпурни, бело опеважени балдахин, диже и преко куће за становање, јер је онимо дувао ваздух.

Сада је знао да је све пропало.

Он скрсти руке. Учини му се као да се мора молити Богу.

„Мајко, мајко!" узвикну он, са сузама у очима, и пружи руке к небу. — —

И намах се у њему отвори чудновата промена. Би му сасвим слободно и лако у души, ничеге тешки притиске који је за све године притискивао његову главу, и дахнуши лакше пређе руком преко плећа и мишића, као да хоће да смање лакше који падају...

„Тако!" рече он као човек коме пада терет са срца, „сада немам ништа више, сада и не треба више да се бринем! Слободан сам, слободан сам као птица у ваздуху!"

Удари се шеснацама по челу, пљакаше, смејаше се. Осети се као да је нека несхватљива, нечувена срећа намах с неба пала на њега. — —

„Мајко, мајко!" викну он у дивљој радости. Сада знам какав је спрштао твоје бајке. — Спасен сам — спасен сам!"

У томе му тренутку допре до ушију тужна вика животиња, и то га опет освести. — „Не, ни јадне животиње не треба да пропаднете ради мене!“ рече он, скочивши, „пре ћу сам погинути . .“

Он се појури задњим вратима од куће, где су слуге и слушкиње журно износиле наметњај.

„Кто господара!“ повикаше плачући, и показаше један другоме голе ноге . . .

„Останите то!“ викну он, „спасите стоку!“

Секиру једну нађе за пут. Њом развали задња врата од штале, која воде у поље, јер двориште је већ море од пламена.

Као у сну виде како се грађина и ливада испунише светином. Довукоше и сеоски шприц, а и на путу од Хеленентала зачу се живост.

Три, четири пута уби кроз пламен, а слуге за њим, па онда паде, од болова онесвешћен, насред запаљене штале . . .

Уавик један, продирући, из женских уста отвори му још једном очи.

Учини му се као да види Јелисавету лик, као губећи се у маглу, изнад његове главе, па опет нести мрак око њега. — — — —

XXI.

У први осват пође врло жалостан поход путем за Хеленентал преко јесење рудине. Двоја једна кола иђаху хитано једна за другима. На њих беше смештено све, што је још преостало од имања на рудини.

У приња, увијен у сламу, окољен покривачима, њихов господар — покривен рванима, онесвешћен. Близу, држтава женска, која се бриже над њим пагињаше, била је другарица његове младости.

Тако га је она себи носила кући . . .

„Да га склонимо код које од његових сестара“, рече господин Дуглас, али она положи руке на Павлове груди, с којих су спадале изгореле крпе од хаљина, као да га хоће за навек за себе да присвоји, и одговори:

„Нећемо, оче; он ће к нама!“

„Али чија свадба, дете — звањице!“

„Шта ме се тиче свадба!“ одговори она, а весели младожења стајао је узбеснеиуг поред ње.

На другим колима било је оно мало наметњаја, што се спасло, један орман, неколико фиока, с рубљем, клупама и с тканинама, земљане зделе, нехрица за млеко и дуачка луда очева. — —

Али куд се део отај?

Једини, који би можда могао дати обавештења, лежао је овде пан себе, можда већ у борби са смрћу.

Да ли је утекао? да ли је пронао у пламену? Слушкиње су му нашле собу празну, а о њему нишкаква трага.

„Не слутим ништа добро“, рече стари Дуглас, „још увек је имао особље за безумље, па ако му сутра нађемо поште у разваљинама, биће ми јасно, да је сам запалио житницу, па се онда бацио у пламен.“

Али баш када хтеђоше ући на Хеленентаске врата-нике, хуче са стране пред житницом тужно скичање пса и спасиште зуће често које је наслоњио предње шапе на тамну неку масу и с времена на време кукла за нешто, што је личило на крај од хаљине.

Ућуташе пређи Дуглас да се стане и пође онамо. Ту нађе траженога као лешину. Лице му беше ужасно нагрђено, а руке још у појаа подигнуте, као да се њима претворио у камен. Поред њега беше разбијен лонац, а кутија од палидрвета изливала је у окрутштини од петролеја, који се разлио по гласовитим трагонима од точкова као по олуцима.

Тада скрсти седи пин руке и почта да се молитву. Када се врати колима, задрхта по свему телу, а очи му се напуниште.

„Јелисавета, нагле онамо“, рече он, „сено лепша старога Мајерхефера. Хтео је запалити наше имање, па га је Бог убио.“

„Бог не пали житнице!“ рече Јелисавета и окрете се на изгорело имање, са кога се дизаше у мутном осветљу тамноплава дим.

„Али зар то није Божја воља, што смо спасени?“

„Ако нас је ико спасао, учинио је то овај?“ рече Јелисавета.

„Шта? Зар он жртвовао све, зар он постао пљачкаша — само да — “

„Ништ га!“ рече она тихо, и у све већем страху удари се рукама у груди и поче гласно цвилети.

„Дај Боже, да још једном могне одговарати“, прогуња Дуглас. Затим нареди неколицини слугу, да лепа старога пренесу у кућу. Послаше и за лекара, а он се сам хтеде одвести до сестара, да их извести.

Збуњена лица изнесоше звањице пред кола која стадоше пред окићеним доксатом.

„Јелисавета, како ти изгледам? Јелисавета, чујеш ли?“ викнуше робање и хтеђоше је узети са собом.

„Бежите“, рече она, и одби с изразом ужаса руке које је младожења.

И веселе младожења, који је све ове дане играо само врло једну улогу, праве и отидоше да је наговоре, да се склони од тога немоћнога тела. Али га она премера збуњеним погледом од главе до ноге, као да се не сећа, да га је икада видела. — Можда се у њему појави осећај његова ништавила. — Збуњен и уплашен остаи се је.

Робање пресвлаху старога Дугласа који је шетао горе доле пред играли чекајући да се спреме кола. Његова седа пред дисаху тешко, његове се сете, густе неће скупљаху, а из очију му сијаху муке. — Изгледало је да се ужасна бура диже у његовој души.

„Сиилуј се!“ викнуше жене, „склони Јелисавету, она треба да се опорави, — изгледа као да не чудета.“

„Ако је тако, како они кажу“, говорио је он преда се, „ако је све своје жртвовао! — — Грош и пакао, оставите ме на миру!“ викну на жене које га беху опколиле.

„Али помисли на Јелисавету“, грактуше оне — „у двапаест ће сахата доћи свештеник — како ће она изгледати?“ — —

„То је њена ствар!“ викну он, „оставити је! Зна она добро шта чини!“

У истом тренутку, када Павла седнуше с кола, дође од братиица гомилица слугу који су носили тешког оца. — —

Једно за другим увуше оба тела у беду кућу, а нас пође за њима мајушан реном и пушкајући. Био је то жалостан спровод. — — —

Јелисавета нареди да се Павле одмах у њену собу за спавање, заклучи врата и седе поред постеље.

Уклоњу су мокрае робање да их пусти унутра.

Оно једанаест сахата дође лекар и изјави, да ће да остане крај болесника до другога јутра. То му је било лако, јер је био данашњи пријатељ куће, на је био и сват. Међутим нареди да се телеграфским путем потражи важна болничарка.

„Зар не смем ја остати код њега?“ упита Јелисавета.

„Ако можете“ одговори он и пљућнуо.

„Могу!“ одговори она са заповедним осмехом.

Робање заклупаше вопоза. „Сиилуј се, дете!“ викнуше кроз врата, „треба да се обучеш, треба да идеш пред трављенски суд. Домаћ је свештеник.“

„Може опет отаћи!“ одговори она.

Напољу се јачу жагор, и младожења нешто саветоваше.

„Шта сте наумили, дете моје?“ рече седи лекар и погледа је испитивачки у очи. Тада она плачући клече пред постељом, ухвати Павлову млитаво спуштену руку и притиште је на очи и уста.

„Је ли то ваша постојана воља?“ упита старац.

Она климну главом.

„А ако умре?“

„Он неће умрети“, рече она, „он не сме умрети!“.

Лекар се жалостиво насмеја. „Добро је“, рече он потом, „останите за часак сами код њега и обнављајте му свака два минута облоге. Ја ћу међутим све уматрити.“

Одмах затим чуше се напољу кола како одлазе и остављају иманье. Један сахат дођиље уће лекар опет у болесничку собу. „Куће је скоро празна“, рече он, „вечање је одложено!“

„Одложено?“ упита она страшљиво. — — —

Старац је погледа и затресе главом. Људско му се срце обелодањивало свакога дана у новим загонеткама.

— —

Недељама је лебдео болесник између живота и смрти. Нервна грозница, која се придружи, као да је убијала сваку надежду.

Јелисавета једва се одмицаше од његове постеље, пити је једа, пити је спавала, цео свој живот посветила је њеи драгога.

Отац јој је пуштао на вољу. „Мора га излечити“, говорио је он, „да га могу питати.“

Весели рођак поче слутити, да његов положај није ни мало завидан, и пошто му стари пеишати све дугове, остави Хелеиенстал.

Дем старога Мајерхефера одиесе обе близнаке одмах сутрадан после пожара. Његова загонетна смрт изазва велико чуђење, престоничке новине доносиле извештаје о њој, а што цехота живота није дочекао, да види како га хвале као јунака, то дочека сада по смрти.

У заденьни пак времене је суд на Павлово оздрављење.

(свршак ће)

Ред.

Чешко белетристично удружење „Мај“ (види 2. број „Нове Искре“ за прошлу годину), као представник нових књижевних смерова, довршило је ове године песнички зборник у 5 свескама „*Чешка поезија XIX века*“. Сваки свезак представља по одсек чешке поезије овог века.

Неоспорно је да ће овај зборник добро доћи сваком који жели да види како се развијало и која то имена представљају чешко песништво за ових 100 година. Овај је зборник био већ и потребан, јер је чешка књижевност брзо напредовала и по количини и по каквоћи. Старији песнички зборници не беху потпуни, а поред тога у њима не беше новијих песничких имена којима се чешка књижевност може дичити.

У овом је зборнику низ најодабранијих песама које испеваше 78 песника. О сваком је песнику написана кратка биографија са библиографским подацима. У зборник су унесене само оне песме које најбоље обележавају песников смер и његову вредност. И ако је рад за овакав зборник необично тежак, и ако је немилосрдна критика тражила и длаку у јајету, — ипак је ово дело најбоље своје врсте у чешкој књижевности.

У уређивачком одбору беху *Јарослав Врхлицки, Антонић Клаштерски, Јарослав Келнер, Јарослав Квис, К. Б. Рајс, Јарослав Борецки*, а ова су имена најбоље јемство како за озбиљност тако и за предност зборнику.

Нас најзаиме занима пети свезак, јер је он, у колико је то било могућно, верна слика најновијег стања у чешкој поезији.

И овај свезак, као и прва четири, уредништво је проучило уводом у којем су изложени погледи на све изнесене песнике и њихове смерове. Између осталог, уредништво износи о најновијем песништву ово своје мишљење: „Све што је било речено у предговору четвртог свеска важи и за овај пети, јер и у овој најновијој ери налазимо још велик богатог материјала који се непрестано умножава. Књижевност се и овде још развија остварујући себи све шире и шире видике; духовни живот песнички све је дубља садржином а раскошнија у изражају. Од малих, сићушних касеада — појезија постепено прелази у широку пучину, у којој се, као у зрцалу, одблескују разни смерови који се међу собом разликују по стално одржаној индивидуалности. Може се слободно рећи, да свако име представља по један смер, али да сви укупно имају *Чехослове* за главну одлику“. — Ну поред оваквих представника има у чешкој књижевности и песама испеваних на туђинску, има их декадистичких, мистичких, симболичких и т. д. што је све дошло са Запада, те се као пука подражавања не могу рачунати у самосталне смерове чешке појезије. Према јачини, лепоти и утицају оригиналних чешких песничких творевина, овакве су компилације — ређе од пребоја.

Као најновији чешки песници унесени су у овај зборник: Брежина Отокар, Борецки Јарослав, Витез од Ченкова, Червинка Карел, Квапил Јар., Легер Карел, Камински Бохдан, Клаштерски Антон, Клозе Ант., Мужик А., Прохаска Фр. С., Рокита Ј., Сова Ант., Свобода Фр. Х., Шалда Фр., Шимачек М. А., Шкампа А., Вања А., Оуржедичек О., Кубелка Јосиф и т. д.

Пишући Вам ове редове о *Чешкој појезији XIX века* радовао бих се од срца, кад би српски песници обратили пажњу на ово дело које ће им *изнети* верну слику чешкога песништва, а које ће их, дао би Бог, и одушевити да по који цветак пресаде у српски врт. У чешкој књижевности, поред свих чешкоћа, води се братско старање о српским књижевним појавама; а да ли је право да се и српска књижевница исто тако одужују, остављам на размишљање и одговор свима овим српским радницима који могу и који су позвани да негују и подражавају словенску узајамност као једину и несумњиву одбрану од навале оних туђинских народа који у Словенима гледају само варварска племена и сметње својим освајачким намерама. *Свој своме!* правило је које Словени, не би требало пигда да заборављају: ни у свом политичком животу ни у књижевностима својим. — Не знам уверења српских књижевника, али полазећи од овога *Кук моје воле*, ја верујем да се сви слажу са начелом *Свој своме!* А кад би се од тог пређутног уверења прешло и на озбиљан *рад*.... Ја се бојим да откријам ту величанствену перспективу, јер докле год не буде *рада*, озбиљног *рада*, не треби ни говорити о чешкој будућности. — *Р.*

Наше слике

Војвода Марко Миљанов. — Од неког времена почело се о свему, па у виру проводе своје дане. Али је тек дуго кало међу бојним мегдана, а тар му додијало и сазвати у суров кршторском стену, те се ипе кратког времена свусти с времена да вида: жео се то Бутри и докле ће тако? Обилазио је своје пријатеље и поштовао по српском народу; највише се и видио, састајао и бесиио, — па се про неколико дана крстио на Београда у своје криве да и даље бутри и чека!

Далматина. *Сликао Ц. Л. Сеџеџр.* — Како је дивна и узрастом и лицем! — Пред морском пучином уздала је света, во голом крају погон је проходала, у тешком раду на сиају је стала... Конар с пропадина лежи крај ње; сад чека кукке да их зрела. Али судећи по оном неширу погледу, изгледа да јој мисли другамо хоће, можда по кућници у којој је погледе упрао, са које очевиде песи да јој се сами жиш и здраз прати. *Куд ће доћи? Да ли ће икада доћи?...* питања су која мучо живу и многу Далматину која је на кућиу напустила најдраже своје да се жуче и боре за опстанак свој и своје породице, јер ни крвна домовина не даје им никаке и најпотребније.

Ибарска клисура. *Фотографирао снимио Д. Ј. Дероч.* — Реке Ибар извире недуг планине Хвоће у Старој Србији. Код Рашке узима у Србију, пробија се између Студена и Жаова, и између Краљева утиче у Мораву. Ибар се може пратити само на бродовима, и то код до воде мала; иначе, на нескланим местима воли скала прекопета. Од ушћа реке Студенице па до Жиче пробија се Ибар кроз величанствени кланац на којега релка дво предузела наша слика. —

Град Чајниче и Чудотворна Богородичина икона. *Сликао Х. Шварцмеер.* — На крајњем југоистоку Босне, у данашњи Новопазарског Санџака, лежи под планином Цвјелом град *Чајниче* или, како га другачије зову, *Чајпиће*. У њему жили око 1500 становника, већим делом православних. Чајничка српска православна црква по своме је ваздан славном прошлости и по вољи православних Срба који долазе не само из Босне већ и из других српских крајева да се поклоне чудотворној икони Свете Богородице, утеси и спасу многих вернина. —

Манастир Тумане. *Сликао проф. В. Тителбах.* — Овај манастир лежи у дивљевом пожарничком овру, гу. Прича се да су у Дворанцу, селу у Рени, биле двори Милоша Обилића. На Спеотиновском Потоку Милош је, кад се, био начинио себи кућицицу која се и данас зове «Милошева Ваља». Ту је Милош нехотице устрелио кустиљаша *Јосима*, те да то болеје, задигао је манастир *Туман*. Саграђена грађевина није старија од 100 година, а подигнуте је на развалинама неког старијег храма. Туман је имао манастир, зонучив од дубоких пећина; око њега надаље расте шварат и жаловина, а дубоки гавиља парочито је задесна за пустињачки живот. —

Буњевци и Бачванин. *Сликао И. Ромаковић.* — Сам је случај хтео да су нам ова два лика у једној нам дошла. Колико су нам драги ова лица, исто нам је тако драг и случај што их је онако одрживо. Допоконо их обе, једно поред другог, јер је случај и пехотице исказао јавнашну жељу и потребу: слогу Срба Буњеваца и Срба православних, и њихову заједницу у збору и слогом народног посла.

Течник, разваљиие у Босне. — У нису слика из Босне, које смо износили пред своје читаоце, највећи их је број — *разваљина!* Ко судбина Босне поносите разорила је многу и многу народну тековину, порушила је многе споменике време славе и слободе. Шарок ово српске земље лежи данас разбацане гомиле камења, — последњи остаци некадашњих бранитља српских. И разваљене Течнице причају о прошлости, о нрошлим борбама, и коротиго о врсни годишама после босанске пропасти (1463. г.) Мађарски краљ Матија Корвин који је после пропасти Босне нашао у непосредним сукобству сиаме турске царевине, није имао куд ни камо, већ ово борбе са Турцима. Хиљаде да за ни бој коротко одушеви мађарско племство, које нитеднео ни обећања ни тегуза. Тако је мађарски магнат Ујаски добио тегуза босанског краља, то због тога уједе ни се да утврди за одбрану Течнице који јим бејо у мађарским рукама. Али сиах турска бити необуздана и тако јака да је 1493. потиснула Мађаре до ноге, и то на босанском земљишту, већ у њиховој кући — на Мохачу.

Високо, град у Босни. — Насељено је Србима пухиновачкима и православнима. Има преко 4000 становника, 13 џамија и једну православну цркву. Високо је нарочито познато са своје кожарске индустрије. — И у босанској историји игралo је Високо веку улогу У њему је год. 1355. бан Стеван Твртко доказстио Дубровчанима највеће трговачке повластице по Босни; 15. јула 1402. године потврдио је у њему краљ Стеван Остоја привилегије Задру и Шибенику. Јуна 1404. године састаде се у Високом босанска властела која обори с престола Стевана Остоју и прогласи за босанског краља Стевана Твртка II. —

Кроника

НАУКА

Кпе и познавање Африке. *У старом веку вадо су познати северо-источни део тог континента Либија и Абисинија само ужички крајеви данашњу Киренаику*, које ми доцније преносимо на цео континент.

Међу многим народима, који дођоше на Азију у Европу, најпре су уз поселили *Египћани*. У свом надирању на југ и Синајском Полуострву, појавили су, више од 4000 година пре Христа, међу северноетоцима дво.

Код су *Феничани*, у 9. веку пре Христа, подигли бели град *Картагу* и за кратко време одатле пруза велика трговац. продужење дала оснивање колонија по *свој Средоземној и Западној Африци*. Да се те колоније одоше и прошире, постарале се моћни Картагинци. Њихов морепловац Хано дотро. ко мору, *до Сенегала и Шпорберских острова* (470. год. пре Христа) и пушо до *Јужне Сахаре*.

Пошто *Грци* истиснуше Феничане из источне полутеке Средоземног Мора и пратрибаше њихове колоније, одлучаше да освитају *Источну Африку и долину реке Нила*. За ово прше Птоломејево, ти су се долови Африке тако тачно познавали, да их је он, према њиховој географској шарпи и дужини, унео у своје карте. Изворе културне реке Нила представљају на картама чувене *Месечеве Планине и екваторска језера*, што су потврдиле експедиције XIX. века.

Код је, због других и крвних ратова, Картагина дрижава потпала под власт римску, шпанали *Римљани* у унутрашњост Северозападне Африке више експедиција, које много доприносе познавању *пролаза по јужној страни Атласа, Сахаре и слива реке Бар-ел-Газала*.

Арапеком инвазијом, у 7. веку после Христа, иоста нова ера у познавању Африке. Пошто натурске појаи етиоповашшу *Северне Сахаре, онај у Сахари* и Црнкама у *Судану*, ступили с њима у трговинске везе. На пашаду допреше *до ушћа Бојадора*, стаповашшто *нарочи и средње Нигера* подстакнуше на *пријазак у Меку* а на истоку подаглоше нижа трговачка места: *Ламу, Момбас, Занзибар, Мосамбик и Софалу*.

Врло разгранаша трговина подстакла је итаљанске републике *Венецију и Ценову* на тајиаје исшитивање обала Северне и Западне *Африке, пеколе оспивне и увезене неколо облаза у карте*.

Да се даље од ушћа Бојадора одиа *до обале обала Западне Африке*, да се она обради и коваја пут у Источну Индију, изнашли *Португалци* у 15. веку неколико експедиција. Напрезања њихова беху крунисана успехом 1498. год., када Васко де Гама, с новом арапских трговаца, нађе са источне, дерачке обале тражени пут у Источну Индију.

Експедиција*ма старога и средњега века* сазнало се на обали дерачке континенте а, кад се то постигло, требало је одиах престаши исканивању непознате унутрашњости. Али, кад се проиађе Америка и успостављене жељне трговачке веае са Индијом, дође се политичке свеске изгубити. На осиивање каких колонија у Африци није мислило се до 17. века, када *Холанђани* заузеше Капланд и одиах за тим предузеше освоење *до реке Оранж*.

На науке и привредне циљеве, истаживање је заишиште унутрашњости дерачке отвореио. када се 1788. године образова у Лондону, *„Њујелско Афричко Друштво“*. Што се оно до данас није дерачило, има више својих узрока. Слаба кораспособпала растрана, у унутрашњости вешином наибраиа, оскудпала у бродиам реклама, свршеиа ослања појединих трговских дома, дивљаштво и верски фанатизам утицаше Африку изиеварствујућим континентом.

Код се осиовало поменуто друштво, изаслане *Њујела* више експедиција у унутрашњост Африке, које су имале да *истраже Сенегал и Судан* и да изиађу *ушиове реке Нигера и Нила*. Да се дознаја за положај и материјално стање пустињског трада *Тимбукта*, међународно Нигера, упути се двадиа (1795. и 1806. год.) са западне стране у унутрашњост *М. Парк* (Park). На врлом путу изгуби један део горњег тока Нигпрова а на другом га убише трођењци пре него што је могао да стигне до истока ушћа. Са источне стране (Трапезунд), продрепе у исказиату унутрашњост Енглези Денхем (Denham) Кларперси (Clapperton) (1822. год.) и, кад проиађоше *језеро Чад*

пресуше западне к Нигиру, кад не дознаше о његову току пашта више него за Перк. Кад се Касперти поново упути к Нигиру, по-томе га смртоносна клима и његову пратњу *Лоадеру* поће на руком (1880. год.) да дође, бродећи низ реку, до њезина ушћа. Нимор те рече напоре (1879. год.) *Франсоуз* Цоцја (Zweifel) и Мустафе у пла-нини *Леми*, западно од Високог Судана.

Пошто се беше решено пићине о трговинском граду *Тимбукту*, од кога се одвија пут караванских путова на све стране Сахаре, ра-писа „*Парижко Географско Друштво*“, у тој намери, новчану награду. Да то питање реши и расписану награду добије пође *Кајо* (Caillié) (1828. год.), са западне стране, из горњега Нигиру. Дрвећа се његова тока, зрелно пређе у Тимбукт. Пошто се у њему одмори неко време практи те преко Сахаре и Тангера у Француску, где прими номинирану награду.

Централну Сахару научно је испитао *Барт* (1850—55. год.). Полазећи из Триполиса, пређе је преко *Мурзука* и области *Аира* до *Чада* а одатле, на напад, до града Тимбукта. Даље испитивање Са-харе продужише *Нахтигал* и *Фрикенхаус*. *Ролфс* пређе је умјерен од Тре полиса до Гвинејског Залива; Алжирску Сахару и северну област за-падачких Туарега испита *Дувејрје*; Тибести, Борку и Ваду *Нахтигал* и Либиску Пустињу *Ролфс*.

Централни Судан дуже времена испитивали: *Барт* и *Ролфс* и *Нахтигал*. Кад последњи дошли (1869—73. год.) своје научно пока-тивање оне зоне Сахаре, утуженотворио од осенаке и других области. северо и југоисточно од језера Чада, врати се, преко Вадаја. Дар-фора, Кордофана и Картума у Европу.

Из утврђених распоредју приступи се, са северне и источне стране, испитивању *Централне Африке*. Пошто је реш *Нил* од пажњи-ваних речних ток и сазнате, не би ли се њиме могло можда послу-жити за упознавање унутрашњости. Мисирска жита, па да се убрза испитивање непознате унутрашњости. Мисирска владалац Мехмед Али-Паша сам се налази на ту стазу. Његове по-бедоносне војске продрше до места где се оба Нила састају. Састав воде и речне канце јасно указивају да Плаи истиче из језера. Мехмед Али-Паша личио воће на југ и дође до места *Фашоде*, одакле извеза две експедиције на југ где мислиху да се велике поневуће Плавине.

Пошто се није могло питање о Нилским изворима решити са северне, покуша се то дознаје са источне стране. С ове стране проналазе мисионаре *Крапф* и *Ребман* (1847—1852.) снежне вр-шине *Кенију* и *Килиманџаро* и дознаше за трговачка, са ове стране *Кенију* и *Килиманџаро* и дознаше за трговачка, са ове у унутрашњости Африке велике ниска језера. Чим се та вест разнесе по Европи, изиска шведска краља *Оскара* (Speke) и *Бертон* (Burton), који проналазе 1858. год. *језеро Танганику*, а на северу, сам Сами, још и *језеро Укереве* (Викторија Нијанц). На другом путу (1861—63.) дође Сами. у друштву са *Грантом* (Grant) до места где Нил истиче из језера Укереве и врати се преко Картума у Европу. Једновремено (1862—64.) изађе им, са северне стране, на сусрет *Бекр* (Baker). Дрвеће се Нилова тока, констатова пасову ноту са језером Укереве, проиђе језеро *Мерсон* (Албертово) и врати се напад.

Да се сместрано испитају централна велика језера, много труда уложише Енгласи: *Ливингстон* (Livingstone), Стенли (Stanley) и Камерун. Кад енглеске испитач Јужне и Централне Африке, Давид Ливингстон, дуго времена не дође о себи никаква гласа, увеснини се сва Енглеска и читавише од гласа, да се изишле у Африку океанидница која ба га потражила и новић му пружила. Док се то питање у Енглеске претресало, унутра се ипадано у унутрашњост јерчеку Стенли. На пром путу ступе се с Ливингстоном у месту *Ујиџи*, на источној страни Танганике, *одакле с њиме по језеру и уколо до*, на северној страни. *реке Рузизи не мисле из Танганике*, већ у п. утиче. Тим проналаском ск сада јасно биле, да језера Танганика не припада ниједној области реке Нила. На другом путу (1874—76.), обиђе *Стенли језеро Укереве, проиђе Мултон-Нилу* (Алберт-Едвардово је-зеро) и пређе на западну страну Танганике. Кад је дошао био до *Лукалебе* (реке Конге у горњем току), пусти се, од места *Њанше*, низ реку и пређе њоме до ушћа Централну Африку. Последња знат Стенлијева проналаска било је опширније *слободне државе Конго (1885 г.)*.

Да се испита равнодо, између горњег Нила и северноисточних притока реке Конга, дуже времена проведене у тим предјелима: *Шнајнфурт*, *Емин-Паша*, *Јункер* и *Казати*.

Кад је требало пратњу Мадија одсечном и пријатељском жи-сирском гувернеру. Емин-Паши, новић пружити, Стенли се, поново посматрао ту *реку Конго и његову пратњу Аруими*, прије у Енглеску Емин Паши и врати се с њиме к Индијском Океану.

На повратку пошао Албертов језеро, проиђе *језеро Едвардово*, које утиче у Албертово језеро, прилази *језеру Едвард Семлики*, који утиче у Албертово језеро, прилази *језеру Едвард Семлики*, који утиче у Албертово језеро, прилази изворној области реке Нила. Стенли је, дужим бављењем и пописивањем разних реки Конга и Нила, прешао ушћем Аруими у Индијског до Атлантског Океана и обратно.

Јужне пратоте реке Конга испитао је и потпевнат, у том правцу, ушћем прешао *Вилкок* (1880—83.).

На чело о смрти Ливингстонај (1873.), шаље енглеска влада *Камерун* у Африку. Пошто је послати Ливингстона довела била ње-тово мртво тело до места Таборе, упути се Камерун у унутрашњост Африке где жаље, на западној страни језера Танганике, *реку Лу-кугу*, по којој *се* пришла сиву реке Луалабе (Конго). Код ва тим дође до места Њанше, ка Луалабе, хтеде се нека реку пратити, али га у томе спречаше Арапи. Пошто се одмори неко време у *месту Кољембе*, врати се са тровођени у португалску колонију *Бенгелу*.

Јужну и јужни део Централне Африке испитао је *Ливингстон* (1840—73.). Пошто је као мисионар провео неко време у пустињи Калахари, проиђе *језеро Нгами* (1843.), *реку Замбезу* (1851.) и пређе данут ушћем Јужну Африку од Индијског до Атлантског Океана и обратно. Доцније (1854—56.) пашће на *Викторијине водопаде*, на реци Замбези, одма неке крај Јужну клисуру и уђе у Индијски Океан. Кад се поново врати у унутрашњост, проиђе језера *Ширву* (1858.) и *Њасу* (1859.) а дошао (1866—73.) *Танганику, Мерт* и *Бангеолу*, реке *Лукугу* и *Луалабу*, којих тог пошта до места Њанше. Пошто се је у Ујиџу састао био са Стенлијем изишрата са ње Таборе и врата се, преко језера Танганике, ваљаном и Бангеолу, где умре 1873. год.

Сем Ливингсна, међу новијим испитачима слива реке Замбези, најпознатије је заслужили *Серпа Пинто* и је ушшрет пређе Африку (1878.), између Бенгелске на западу и Натала на истоку.

Најнове вероватно острво. *Мадагаскар* дуже је времена (1865—70.) научно испитавао *Грандидје*.

Пошто је прошла сва велики научних проналазака у Африци, предузимају европске кнеже, дужне сада испитивање за практичне циљеве. С тога трајно и *испитују земља и здравље места за колонизацију, културу, трговину и свиђивај.*

С. М.

КЊИЖЕВНОСТ

КРИТИКА

Хетез де ла Матаја. Књига Боскадоро. 1888—1889. Zagreb 1890.

Наши Бокадоро, то је једна збирка стихова. Наслова је тих изучним, али пројазумљивим изразом с тога, што је каквоћа «маркиња Зое Бокадоро у славује. Цела је збирка поделена на девет одје-лака, који носе свако посебно: Предуздај, Сасетине Чежње, Сонети годишњих доба, У колима, Идиличан Интермеко, У дворе, Виђај. На крају сласта, Мисловни Сонети, Музика, Кнол. Овај читалац који ће од њега Бокадоро протетао само ван содржај могао би по-мислити да је ово на стихове једног страног песника — онакогог или тамјанског — који је живео пронаих времена, баснени се љубавлу и мађијом.

У ствари ова сте грожђе имена Хетез де ла Матаја прије се један младић хрватски песник. Његове песме, у праве својим пријате-ји који жеље да збуде читалац, нису ни нејасне ни необичне. Оне имају нашта непрестуљивање него конике песме Јосипа Берсе нан Војне-лава. Све је у томе што Хетез де ла Матаја прилази новој школи хрватских књижевника. Та је школа усвојила начело да је уметност сама себи циљ, схвативши га тако да књижевници нема да се одвоје од народа, и да нину за једна мала друг посебних читалаца. Кто за што је и простосрдачни Хетез покушао да *своје* стихове огроди од обичне публике пасловима художества и тајанственим.

Така једна аристократска школа, кака се данас јавља у Хрват-ској књижевности, јавила се код нас много раније, већ осамдесетих година. Нама је лирска поезија била до тог можнта познатога пут-ровтва. Она је проповедала своји карионитним јецком рат Турцима. Ако је писала уз то о вину и о женама, то је само с тога, што се обично пије у оти биће проводи у орезјама. Наша је лирска поезија поскиа тада једно анакреонско-патриотско обележје које се ни код нас тако јасно не истиче као код Абердара, и ако је овај њиво можда нама дара него иједан други песник тога доба. Али осамдесетих година јавља се Војислав. Он зрелда с ратобораи и у исто време орезјским правцем у њиној лирици. Он просиче нешо оканадиною зрелс, и кадовољује своје жеље на новоме нашем песво-дателству. Он тражи надахнућа у класичној митологији као Љубиша

Музицки. Песнио обично расволожење, то је тиха сета, и он је склоњен као Сперајз. Његова поезија, из којих умотворка времена, биће је и остаће једнако туђа њеној љубавној. Њему је инперино да никада није жена о онак жог је његов савременик занимало. Тада са заверен, инбутин, не може умишати пајдалог песнику из овакинског времена. Кад је на пр. Јакшић рекао:

»Ја видим бојно коље
»Равницу пусту ту —
»Ја гледам брању моју
»У боју ромену . . .« —

он је гледао и видео онако што су, у том трепутку, сви његови савременици видели и гледали, бар у мисинма. Али кад је Војислав, бегајући из своје савремености чак »на дно реке«, казао:

»Реко, бистра реко, лепоте ти твоје!
»Разгрни ми часом чисте груди твоје,
»Да сагледам чуда, да уживам рај;
»Да врегнем пола рујвога корлаја,
»Да изходим дворе од чиста кристала,
»На да ричам после лепоту и сјај . . .«

кад је Војислав ово казао, он је гледао у свом сну нешто за што се нико од његових савременика није интересовао.

Неноторе је ипше се бавити и умотворости ради ње саме, и немогуће је ипше се одвојити од народа, него што је то Војислав учинио. С историјског гледишта, којима је такор песника у нашој књижевности разумљива. Он се јавио као реакција охладнелим песницима. За то што су они сматрали песнију као средство у служби националне мисли, а парочито за то што је њихово гледиште владало тако дуго да га је кубрата остала неј. сита, за то је и Војислав, који је за њима дошао, морао наети у другу крајност, и сматрати да поезија није средство него циљ. Ми бисмо рекли да, ни у хрватској књижевности, ова нова школа којој припадају песници као Хегеш ће Магаја, није постала случајно. И моју ће бити историјеног разлога. Као год што смо ми до Војислава уносили у књижевност тежко патриотеске, тако су Хрвати уносили у књижевност, поред тежких патриотских, још и тежке верске, тежко политичке, тежке социјално-политичке нтд. Нова школа ће пиала да буде, на врком месту, протест протиет патолицизма и повишења у књижевности. Из тих разлога она је доста симпатично примљена од српске странке у Тројединци и у Приморју, док је на против оштро нападала од хрватских напионалиста. И ето тако је питање о томе да ли је умотност жна или средство, остало ту готово политичко питање....

Кад со хрватски Хегеш узорди с нашим Војислазом, одмах се окажа ова разлика.

Војислав се инстинктивно држао тог начела да је умотност сама себи циљ. Може бити да му је ово било и познато у почетку његова песања. Он се могао угледати на поједине песнике за које би случајно дознао у току свог читања без плана, али он никада није постапно себи задатак да приказ једне парочите школе пренесе у нашу књижевност. Он је био оригинални. Његове песме изгледају неусиљене, природне. За то је јесаково и требало тако много времена, док се опазило како је цела његова поезија необична, естетска и аристократска.

Хегеш, инбутин, ире него је и једног стиха написао, био је уверен да умотност треба да буде сама себи циљ. Он нам у једном манири који је позиније од извесних страних књижевника. Он припада оној књижевној школи чије се присталице, крена ренесанса, називају декадама и симболисте, естети, седесионисте и т. д. Он је усвојио од њих и ло сене ситнице. Он узима за мото своје збирке стихова један стих из једног Мигел-Анђелова сонета: то за то што и он, ради исто неке оригиналности, цене наше стихове тога пајка, него све његово кајарство. Од њега он најразлеје поинше анлаи: то за то што је алзан пахов изаброни кнот. Од тодиних Авродита које су нам дали рашни ајари и елинари, он наводи бол Авродиту Сакиру Вотиноајв, не за то што би то биха најважнија Авродита — нама је она увек чинила утиска једне сирозуте и бојажљиво девојчице без икакве телесне лепоте — него то чини за то што је божанственим Сакиро једин елинар коју се куне сали краковерни декадни, симболисте, седесионисте, естет. Декадинска и симболистичка поезија нпаду обичај да у своје стихозима више пажње на звучну музику, него на њихов смисао: зато је и Хегеш сматрао за своју дужност исписати неколико музичких сонета, од којих је један maestoso, други appassionato, трећи adagio. Његове песме изгледају писане по једном шаблону, истина модерном, и узгазо ових модерних, али тек по шаблону. Ми осећамо да у њима има почес сразумљеног и напиштеног. Док их читамо, ми и нехотице изазно како су написане.

Иначе, књига Вокадаро инала је да буде зборник љубавних стихова. Она је посвећена једној жени коју је песник крстио нимфом Зое, јамачно с пеко онолики правз с којако је и себе крстао Хегеш-ом. У целој књизи нема нпкда ни једне песме која се не би на ту жену односила. Све оне, из безброј разних начина, казују једну исту ствар, неспикосну љубав према њој. У тим су изразају најинтересантнији они сонети написани годишњи временима. Они почињу као описи а завршују се сва изливањ.ма пстинске љубави која је изочекивањем пачином доведена у везу са сва четири годишња времена. Али љубовне песме Хегеш'ове нису ако љубавне песме других песника. И на пр. нпмеђу њих и Зинјонех Зуленка нма тако нлако сличности да човек нпкада не би рекао да ова и Зуленка припадају истој врсти лирике. Хегеш је у својој љубави естет. Мирашпка Зое нема се не ирк: уз прнке умерамљима која јој у свима безбројним стиховима пје, Хегеш не жели ју. Може је тешити само то што он не жели ни једну жену дивно. Што он жели то је лепота. Пред своје »пстинске сонете« он ставла ове стихове из Јозефин ди Бобпау.

Lá, ô mon âme, du pêle haut réel guidée,
Tu y reuttes reconnaître l' Idée
de la beauté, qu'en ce monde j' adore.

Онон жету одговарају појединн стихови у његовој збирци. На пр.

Харее, ка којој јои и сад пребирам,
на којој душа само лепост чезне

или:

Ах тужно ли је за лепотом чежња,
онон но ствара лепоту у мисли...

Или, најзад, пола песна која нося пазва На пучину вечити, и у којој се нао нзвор свега представља звучати лепоте». Хегеш је христиланца Платонов. У једној својој жени он нпди само идеју лепота остварену. Он је гледа онако онпма којима се гледа уметничко дело. Он подробно описује нам косе, кпо и нас доцир сред кога се она јавља.

Дворанак сјајна Вокадаро куће
одиновале су фруле и виолине
у моком склоду, страствено и врубе:
ох, сластан мој мемуст Боговрина!
Пала сн вечина с чинкам' у бјелини,
нарећи на ме крол дезесин врубе,
а поиче твоје злосноj у цјелитвии
брашку — будоћ у сред чолнуће.
Дрнсна сиђрао пеинр на тро кутс,
са окон бјелом пласуном на гланн,
ручнно твоје дубљих иного нута —
дов онда нуђа врубе и виолине
снајаху нано душе у дубини:
ох, сластан мој мемуст Боговрина!

Очигледно је да онаа песнику нпје тешко нлало до Зое, колико до извесног естетичког утнска који Зое нма да кронпеде тек комбиновала с извесно материјалном средином и с извесном музиком. И онон чисто сумља, да ли је тај сјајни бал у Вокадаро куће нпзо сами да нодина ону пријатну сензацију коју је песник добно од Зоине појаве, или је обнчно Зонна појава нмала само да појача ону пријатну сензацију коју је песник добно од тога бала.

Или песма која хотимке ретнна *У чему су ме сваки пи розинте*, и из које је доста нласти последње строфе:

У полутами стали смо вод дукон
ја зокрјенке једне. Дрхтала си
кадь ти кладо тјело оних рукон.

У даљина дуже у трјему се нласи,
оргуљна цјев је дахнула ни тако:
ти си сне чврсће ванула уза мс.

И у овом случају песник је тражио једну нарочиту сензацију, сензацију сласти сред страшне и тајанствености. Очигледно је да му ту сензацију није нлала дати Зое ван извесне материјалне средине, и да је ти материјална средина бнла довољне востребована за востинуће ове сензације коју је песник тражио, него и сама Зое.

Једну изразиту сензацију тражи он и у песми *У колнби*, и то сензацију слободног, интимног живота. Он хоће да се нанча са својом драгом у колнби,

онда кад с недрнна
у жирном лоту, пазнта сунце лакпно.

И онда настављи:

Царчак ће цјекат међу врелна житом
жетелеву хвалу, зрелто ће класје
пуштати живо, гибљућ плаву житом.
Ох, волсно блато, жирасно сутлаје,
ви дубљино те жирсн и усјетом!

Погледај, Зое — та воље за ње је
постала браћа, ово сунце сјајно
сијелох, а полагано изнутоке тајно
пјеснике пјесни златно благосиља.

И тако даље, док две стране, и читаши најзад ним утисак да је песник, описујући тако подробно место своје дубави, постепено смотнуо с ума предмет своје дубави.

Али нигде Хетеа није тако нежно да код њега осетан преокупације над дубавником, него у овој песми пуну изложену слику, јер је најче лепа песма.

Једнаку јако кроз сребрне трубље
оргуље дивну нису Палестрино,
а јенај онај сад таше, сад дубље
оживљао је празни у висине.

Та сје крај мене. Тако из дубине
плаштно олтар пошут живе дубље
у тисућ сјећа; од сјетлости плаве
сјаше су твоје зјенице голубље.

У мисли ваше зјенчане сам гледо,
што се пред Богом мора да изгреју,
трји су сјету неразједрења плаша.

И на том сам ти зјенчан пустен предо,
а један сједеок жени коленом сарин:
ио у «Вјенчању» Рвезова Сапца.

Зар овде песнику није било главно да са својом драгом, опет у невесној средини, заузме пластан естетички став, који ће оптимални на изнесну Рвезелову слику? Зар му то није било главно, а оно што је према Зое осећао писми спредено? Ох, никад није било дубавника који се толико пажљиво, — као да би своју дубав пред фотографским апаратом проводио...

И таког дубавника ни песнио у стању да смотрамо за довољно искрепног. Он не воли жену просто. Он у нарад тачно зна вишеву опог осећања које жели да од не добије. Као добар редител, он уделиша пореклу декор, и пароучито осећајно, и пароучиту музику да бе уврао ту изнесу добио. И сред те пошаљивање живописе, жена њоју жели, његова «жеркиња», његова сирота Зое нигдеа готово један детаљ. Хетеом начин дубави исто је тако усиљен и пажљиве, као и његов начин писања. Каква разлика између њега и Вранка! Овом је било доста видети белу женску прилику да њене кроз једноо траве, па да му душа сама заиска! Истина његова дубав није била тако ниже врсте као дубав Хетеа'ова; то је била она праштинна дубав, коју су знали још Адам и Ева; али можда се баш због тога у дамам и течним стиховима Вранковим, осећа нешто младићко, нешто свеже, нешто крепко, у врашно нешто што се нигда не осећа у трудно сложеним стиховима овог хрватског сентеционисте са лажним пишкиним шевом...

Али ни ово далеко од тога да тврдимо да су Хетеа'ови стихови лишени сваке вредности. Ако не вреде простотом и дубином осећаја које изражавају, и ако не вреде непрестни свог аксента, они вреде својом техничком страном. Хетеа de la Maraja је изванредан песник, истина, али изванредан с талентом. Он рукује стихом тако сигурно, као што ко међу нашим данашњим песницима с ове стране. Његова поезија, колико смо могли да опазимо по само овој збирци, није особито пластична и живописна, али је на један врло интересантан начин музикална. [Парадно, у већој мери за хрватског читаоца него за српског, јер наши ушима врло «неблагозвучне» неке пјесни хрватских у Хетеа'ових стихова.] Замерати би му се могло само за извесну виртуозност. Он се тако лако прилагођава сваком ритму, да ми јом не знамо какав је начинни, крајн звук његових стихова. Рекли бисмо да, во ритму, он стоји доста близу Јосина Версе, који је био покушао да у нашу поезију пренесе ритам неких Хајнеових песама. Али ми се не сећамо да смо, и код Версе, нашли једну песму с овако врлудавом музиком:

Кроз просојну маглу зора
у ружичном сијеју тигра,
на се свеђа тица, дигра
око мирног тног прозора.

Чека док ти оку свесном
сунца дитце лице ирске,
да цјелову у румоном
пријаше ти жеље сјеће.

Хрвазгоне и ружице
мирису у ранов данку,
растварајућ широу чашку
бистре зоре за ваљање.

Очекују да и оне
пождраве те у свом сјају,
и да твоје бјеле поне
чистом росом поштрапају.

А твој Хетеа на уранку
жели да те пјесмом слави,
да ти збори о дубави,
чим се отвеш задном сенку.

чим се кажеш код прозора.
Душа дрвће као питро —
Кроз прозорну маглу зора
у ружичном сијеју тигра.

Зар цела ова песма не «дрвће као питра», и зар не звучи као нека серенада из далине?

J.

Телефон, енциклопедијски календар. 1901. Уредио Д. Јанићловић. — Alb. У Београду, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1900. — 8°, стр. 172. Цена 1 динар.

Ма да писмо резензијонара, на да смо дубоко уверени, да у слободној утакмици рада на сваком пољу лежи једина гарантија за успешан и плодоносан рад, — ипак, кад погледамо шта се све даје на системе нашој читалачкој публици, дође нам те заказало, што код нас нема литерарне критике, без чијег допуштења не би се смело душтати у свобрађај никакво литерарно дело. Ова ће нама жеља, можда, многима изгледати чудна, и с тога је ово ћемо одмах и да објаснимо. Ми не жалимо што у нашој просвећеној Србији нема цензуре; али, према овоме, што се, тако рећи, свакодневно дешава у нашој малој и зеленој књижевности, жалимо што не постоји какво књижевни одбор, без чијег се меродавног допуштења не би смело штампати ни реторирати ни једно у белетристичну одећу обучено дело.

Кад, за живост, код нас још нема ни једног литерарног критичара, чија би реч била закон у очима читалачке масе; кад, за живост, ни један од оних који су до данашњега дана писали литерарне критике није био у стању да се узвиси до висине хладног бесристрастног посматрача: кад је, за живост, многог од њих узрок руководила пажност и пајсвакад мали обзири, но често одушевљење за лепо, племенито и узвишено — онда писмо да је врло врло време да се та празнина попуни. А ми верујемо, да би се та празнина најбоље попунила таме, што би се, са надлежног места, образовао одбор од неколицине наших познатијих књижевника, и то таквих који би не само својим књижевним радом, но на крви жпоту и својим живогом, показали да су искрени родољуби, да воле ово парче наше писмене отаџбине, и да у борби за духовне и моралне добре, дакле у борби за идеје, нису никада празним средствима претекли.

Ово напротно напалазимо с тога, да у тај одбор не би ушао никаво књижевник, поборник на пољу лепога и узвишеног, који би, закрпалио, бацио се читавог свога века лепом књижевнику, бомо се и одушевљавао и живогом и душом волећи људи, на се под старост оденио каквом, рецимо, друкчом мелквијадом те да с њом дели своје презрелове мисли и осећаје; јер верујемо, да би таква гнусна јединица и верније средствако клала је у стварн, но сами своји изветачени књижевни радовима.

Прилажећи да је по изложени својој сушшој идеји, а по садржини сушше празно дело које је дало повода да своје горње мисли изнесемо данше на оцену читалачкој публици. То је несакав *Телефон* социјалдемократски календар за 1900 годину, који је уредио несакав Д. Јанићловић — Alb.

Ту нам дан редакција «Нове Искре» добила је, од једног свог претплатника из унутрашњости, писмо у којем се између осталога вели и ово:

„... Чудно се нам жини: дуге јесење вечери и пуно духовитих људи, на се човек у бесповезици може лако и на страшпутице да залуди. Прогутали смо већ сво што је било за гутање из наше орнаментике од баблатике. Новије свеске дан проклањемо, сваки час мислимо се сме с једним и истим лудама поћи, опет, увек једно те једно говоре, и Бог зна како би се још упарожали, да нам по доље во која нова књига за читање, а не знате, да је сад сезона и нови календари.

.... Без сумње је и њихој редакцији послат на приказ »Телеон — свеславенски календар 1900 г.«

»Тамо ће те наћи неколико преводи и оригинално причици овога г. Аћ. по имену: »Зарђао«, »Чаја је дете«, »Божја човек« са таквим тенденцијом, да се сада још нигде писмо могли читати овако раскошне ствари у њихој књижевности ....

»Моје је мишљење да би г. Аћ. и сви други боље учинили над би се макнули превода Гн де Мопасана и њему сличних. Нека остане њих на миру и нека они с овакима годима причињава увеселиру и клупљу француску публику, а нас, српске породнице, српске домове, српско друштво не доводе у искушење да у својој рођењој кући крстењено, над се такви скандали уперед породнице нашо на глас читају.

»Не могу довољно да се нахудим на цензуре нашо вашо како их својом видовеститношћу подржавате у овако рушилом писању ....«

Већ само с тога, што је редакција »Нове Искре« добила писмо такве садржине из једне од најмањих паланака у Србији, редакција је сматрала за приватну дужност, да уз ово неколико реча о *Телеону* извесе и горе наведене мисли једног свог редовног читаоца.

Но пре свега, редакција се мора оградити од лаганог мишљења неопходног читаоца, да је она у стању да спречи порнеће болесне, трулеж, неморалне лектире у наси читалачке публике, јер признаје да то она није у стању. За то она нарочито познаних чинилаца и то је њихова дужност.

Редакција »Нове Искре« сматрала је и сматра себе за њалог, можда једног од најмањих и најслабијих бораца на племенитом пољу борбе за истину, лепо и добро.

Она признаје да су јој сила слабе, али осећа много добре воље и устрајатства и тврдо верује, да ће се некада под узвишеном заставом, под којом се бори, напослетку извојевати и победа. Дотле пак, и нарочито ако наши критичари спрежни људи буду и даље индиферентно гледали како се коров шири тамо, где би само цвеће могло да буде, дотле ће се наша књижевна публика, а на прсом жесту њихо очекивања, и даље кужити литературни делима као што је и *Зарђао*, прича коју је, поред остале своје пробране садржине, донео календар *Телеона*.

Ми смо и без писма несвакатог читаоца „Нове Искре“ писали да проговоримо неколико реча о *Телеону* и да обратимо њихову родитељима српским на су њихту. Знали смо, да ће је њихов купити само с тога, што је крштена именом календара; јер ће се ни једно њихове не растурају у толиком броју у њихном се растурају календари, поштo су они потребни сваког куће.

Али горше нас је писмо нарочито покренуло, да ни обичног реферата о новим календарима најмлађег календар *Телеона* и на њему се мало дуже задржимо. Овај патриотски бод који се осећа у тексту тога писма; овај умрљени поглед и Србина и нарочито родитеља посебно нас је. Нас ни њихо ни чули нису за уредника календара *Телеона* штампиног у том своме календару и прву »Зарђао«, јер њихо да знало, ни и г. уредник Телеона, ради и дела по својој памети, по својој души, и по свом васпитању, и што је главно, њихо да на то има права; — али не можемо довољно да се нахудимо што је, и без њихове цензуре, допуштено штампање и растурање тога календара. Шта више ми сматрамо то за грех, грех према њеном добру који, као што је познато, од свију књига најрадије претурају календаре, нарочито још ако су са сликама 'као што је *Телеон*'. Али и поред права *Зарђао* која је праве скандал, и поред прича *Чаја је дете* и *Божја човек*, које су и по садржини и форми својој ван литературне рутаби, ни њихо нисмо ни г. уредника *Телеона* мисли о браку, о тој основи сваког друштва и државе, на без сумње и нашега, или, какве је мисли о браку њихо да треба њирати у њсу. Ево тих мисли: „Брак је ирва тајност коју човек учини кад остане напетан“. »Шта је удовац? — Осуђеник, који је своју њину изгнао«.

»Најсрећнији и најсновојија породични живот ужина .... удовац без деце«.

»Брак је проб љубави ....«

Ето то је по њихом мишљењу овај део календара *Телеона*, који не само да је без икакве предности по њиге писало сиво бити ни штампан.

Што се тиче осталог дела, ово њемо и из њега изнети нешколико великих, — основитаних истина, које је г. уредник *Телеона* понудио својим читаоцима, да се њиховим њима користе у практичном животу.

»Срећа иде вешко, као и волиња«.

»У старом лопту сува је кашрење«.

»Ко не може да јури тај каже«.

»Само се богаташима новац мијује«.

»Њиву је сваки кала добре«.

»Пред бисером се не пера«.

»Завиа се сирака у кињу«.

»Крој хљиву према чоху«.

Као год што су и изведене крште и цитати, исто тако и сва остала садржина *Телеона* просто су кабинетна штампиља редових без икакве вредности.

Кад је опште познати стиар, да су сви популарно писати календари пуни поучне садржине и упутстава за практични живот, куни ово, извршене дектире, криминалне, весеље, списа морално, дидактичке садржине, — то ће се онда, без сумње сваки крио залагати над успех календар *Телеона* у руке. Шта ли је, Боже, овај календар штампао ?!

Да ли зато, да њи каже шта је то котиљон ? Или зато, да њам каже да ће ино *Уџа Сарајлија* остати у вечитој успомени, а не каже кам се ни ко је тај *Уџа Сарајлија*, ни шта је радио, ни колико је радио, ни да ли му рад исто вреди, и ако вреди — шшто вреди ? ...

Да ли за то, да њам каже, да аутомобила има »чак и у Турској«, Италији и т. д. где су леки: природа и живе,«

Да ли за то, да њам каже, како њиа и њихових *историјских чорета ?*

Или за то, да њам се у исто време каже, колико је година требало да прође по рођењу Христа, на да такав календар, као што је *Телеон* сугледа света ?

Као јасно тако, дакле, ни осуђујемо ту књигу која не само да је без икакве вредности по је немогућа и може само убитачно дејствовати на њину још чисту, чедну и невиновну омладину.

Ј.

РАЗНО

Руски лист о Г. Стојану Новаковићу — Руски политички лист „Новоје Времја“ као изнаи у Петрограду, у свом изутрашњем додатку од 8. ов. мес., донео је на исловној страни слику Г. Стојана Новаковића, са овом кратком биографијом :

„Њови српски посланик у Русији, Стојан Новаковић, рођен је 1842. год. у Шапцу, а образовање добио је прво у Београдском Лицеју, а затим на правном факултету у Београду. У Јапцу њотео је он своју професуру, а на тим је, кад је Јапац преображен у Велику Школу, заузео катедру Историје Јужних Словена. Перед професорске дужности Г. Новаковић прикао је на себе и дужност директора Народне Библиотеке и Музеја.

„Научни радови овога прегалатора и приснитог политичког радника учињене да је Новаковић 1873. г. постао министром просвете и црквених послова. Перед радова Г. Новаковића беху признати и ван граница његове отаџбине, јер га за члана изабране и она страна научна друштва : Руска Академија Наука Академија у Загребу, Краковска Академија, као и филолошка друштва у Цариграду и Софији. После српско-турскога рата Новаковић је био поново назначен на министра народне просвете, које чета је у току трогодишњега управљања просветом и једновременим управе унутрашњим пословима српска просвета знатно напредовала. Успоре за овим Новаковић је дошао у оставу еде је сте време посветио науци. Као политичар Новаковић се јавља веома тек као министар при турскоме двору, где је њихов пет година радио с великим успехом у интересу своје отаџбине. Када је дошао на власт Краљ Александар, Новаковић беше њеке време предсенником министарства; но 1896 г. отишао је опоно у оставу предавши се науци. Поред тога Јина Новаковић је поново заузео портфељ посланика прво при турскоме двору, за тим у Паризу и најзад код нас у Петрограду.

„Ето таке је интересантна процесот овога научника и политичара. Остаје нам да још и од своје стране додаме да, где је год Новаковића бацала судбина, свугда је он умео придобити за се општо симпатије“.

*

Бугари и српске старине у Македонији. — У IV књизи 3. свеску списа „Извѣстія русскаго археологическаго института въ Константинополѣ“, који се штампа у Софији, пашао је *Извештај о експедицији ради у години 1898.* Како суди овај учени руски институт о приликама у Македонији, њако ишели о држању Срба и Бугара, нека последнји овај уломак из Извештаја (стр. 124—125):

„Сада је наступила обилност на археолошко изучавање Македоније и од жестоке борбе између грчкога и бугарског елемента. За то ваше дити изложио да одао и о том проговоримо. Треба примати ако са свим увеличане, бар за последњих десет година, оне жалбе «а Грке, који да сви уништавају словенске натписе у храмовима, сиљују словенско рукописе и уништавају све споменике који утвр-

њиху словенска историјска права. Проматрања која смо зрнили у путовању по Македонији не потврђују ни на једној такве жалбе. Немо ни једном досиљу до уверења да је, на пример, јавна етара словенска потпуно без заклања или истреси на заједнице грчким; исто тако не налазимо ни једном да је једна јавног економског положаја оспорена од последњих пет година или непрекидно грчким имењем и натписом. Напротив, утврдили смо се о варварском поступању са словенским споменицима од стране самих Словена. Од умрле борбе, коју сад у Македонији воде Срби и Бугари, прети нестанак словенских споменика једнако тако опасност него да од турског истребљености и грчког обезглавља. Немо једном само наглашали опасност да су Бугари уништавали трске или српске споменике, стрпљали и писаним замишљали српско-лукове српских владалаца и натписа. Овај смо исто утврђивали пише пути те смо прибрали тачне доказе, на којих смо се уверили да је таквом поступању једини мотив политичка тенденција. Због тога је врло наступала за словенске споменике велика опасност, те је потребно да бугарска пријена власт обузда неспокојну предност својих представника у Македонији. Најзначајније овакви случаји утврђене су у манастиру Трескавцу близу Прилепа и у Морнову Манастиру код Скопља".

*

Распис награде — Српска Краљевска Академија Наука расписује на задужбине Николе Ј. Мариновића, за годину 1901., награду коју може добити: *одличан уметник само с хорошком и патриотском тенденцијом, који је написао чисто српски романи и одликује се лепотом слога и садржаја.* Рад се може поднети Сри. Кр. Академији најдаље до 1. маја 1901. године. Штампани се списи не могу оцењивати и награђивати. Награда је рад 480 дин. у злату. Пошто могу своја имена написа обзнанити или прекрити по конкурс одлуке. У овом другом случају дужни су ставити неку девизу на спис и на завој запечаћеног имена.

Напоменуте су списи јавним звањем, али се морају штампати онакви какви су одбори поднесени, и на њима се штампањем промењена мора ставити да су награђени на задужбине Николе Ј. Мариновића.

*

Чеси у XIX веку. — Под овим натписом изашао је пре кратког времена књига на француском језику, коју су спремили и штампали чешки професори. У књизи је описано шта је српског народа до наших дана. У њој се најпише говори о политичким, економским и културним приликама чешким, и о борби против Немаца и њихове културе која се напочето одмах обор пропашћа словенске имена у Аустрији. Немачка штампа напада ову књигу због је њен да написе пред образовни свет сву борбу Чеха са Немцима. Иза и таквих листова („Neue Freie Presse") која ову књигу оквалификују као велеиздајничку, као што су проналазиле за словенопске удубљења. Поред Чеха окрилују Русију и Француску као подстрекаче. — Француски посланик Флуранс штампао је о овој књизи одушевљен чланак пророчући пропаљивај аустријских Словена. — Шкода, ово књиге врло би добро дошао нама Србима ради славне судбине са Чехима, за то и обраћамо пажњу српској политичкој штампи на њихову појаву.

*

О Душановом Законику. — Пароска Вечне историјске донела је у оногодишњој својој књизи за септембар — октобар, стр. 172—175, опширан реферат Дра Михаила Гавриловића на **Душанов Законик** од Стефана Новаковића.

*

Румунска историја. — У низању српске књижаре Alcan et Cie изашла је недавно **Histoire de la Roumanie**, par Frédéric Damé. Ова је књига штампана у поменутој збирци Bibliothèque d'histoire contemporaine, и француски критичари сматрају је за једну од најбољих публикација ове знамените збирке. Нем писац, по народности Румун, успео је, кажу, да знаменитије француској читалачкој публици за своју земљу много каже по што је умио и како Француз да каже. И тако су наши сусели Румуни опет делом и дома књигом *Историја Румуна*, од знаменитог румунског научника Хајпорі-а, достојно заступљена у француској историској књижевности.

*

La Serbie en 1900. Такво натпис носи једна брошура коју је књижаре пре кратког времена њима већ познати публицист Victor Lovy. Гледаћемо да у скоро изложимо коју реч наше о њој.

*

Немачко-Српски Разговори. — У издању Вечне књижаре А. Хартлебена изашла је, у другом издању, књига Ивана Васића Поповића: Praktisches Deutsch-Serbisches Conversationsbuch mit grammatikalischer Grundlage bearbeitet von Ivan Vasin Popović. (Немачко-Српски Разговори, за практичну употребу. С обзиром на граматику израђио *Иван Васић Поповић*. — И ако је ова књига у праву реду написана Немцима, ипак може са свим нарочито послужити и онима Србима која би хтела да науче довољан број немачких израза и речења за свакидашњу потребу. Ову је књиги цена 2 круне и 20 петура, а може се добити у свакој добој књижари. —

*

Српски рад у француској научној књижевности. — У пређесним стручном часопису Journal du droit international privé et de la jurisprudence comparée, 7-8 VII—X од ове године штампанна је расправа г. Живојина М. Перића, прос. Вел. Школе, под наслоном: „De la juridiction compétente en Serbie pour connaître des actions en divorce ou en nullité du mariage formées par des époux étrangers — (О надлежности српских судова за развод или уништај брака међу туђим подложима). Стр. 742 и 749.

*

БИБЛИОГРАФИЈА

1. Ђуро Ј. Даничић: **Ријечник**. Роман. Загреб, штампано у у Српској Штампарији, 1900. 8-ка, стр. 477. Цена 3 круне.

2. **Dubrovnik** (god. V), kalendar za godinu 1901. — Dubrovnik. izdanje i naklada Srpske Dubrovačke Štamparije A. Pasarića, 1900. 8-na, стр. 168. Cijena 80 para — poštom 1 krina.

3. **Zapisci Plemenitog Gospara Marina Marojice Kaboge**. Izvanrednog Poslanika Republike Dubrovačke na Carigradskom Dvoru god. 1700—1707. Izvorni tekst izdao, preveo i protumačio *Dr. Lujo Ivez Vojnović*. Прештампано дозволом Српске Академије Наука iz XXXIV књиге „Spomenika". — Dubrovnik 1900. Srpska Dubrovačka Štamparija A. Pasarića. — 8-na, стр. 84. — Цена?

4. **Први основи друштвене економије**. Написао Др. Лујо Кош, професор на универзитету у Пазији. Прешао са једанаестог исправљеног и увећаног издања Е. Лиделовић, професор. (Прештампано са малим исправљама из *Трговинског Гласника*). Београд, штампарија А. Димитријевића, 1900. — 8-ка, стр. 236. — Цена 1·50 дин.

5. **Побратимство**. Преша *Омер-Бега Сулејман Пашића-Осман-лије, Осман А. Вашића и С. А. Караблашића*. Издање Штампарије А. Димитријевића, Београд 1900. — 8-ка, стр. 134 Цијена 2 динара.

6. **Историјско уређење ванше Генералитаба, са главним економима уређења ванше војске**. Од *Јосе Јовановића*, адмирала, пуковника у пензији, бив. професора В. Академије и управитеља В. Алхеје. Шкоје. (Прештампано из *Ратника*). Београд, Штампарска Радионица Војног Министарства. 1900. — 8-ка, стр. 66. Цена ?

7. Srgjan Tucić: **Zadaje Poglavlje**. Zagreb 1900, Tisak Dioničke Tiskare. — III. 8-na, стр. 98. — Cijena kr. 1.50. —

8. **Србобран**. Народни српски календар за годину 1901., која је обична, има 365 дана. *Година десета*. Уредио *Никар И. Дикић*. Издање и штампа Српске Штампарије у Загребу. И. 8-на, стр. 205. Цијена 80 петура или 40 новчића.

9. **Подгорички календар** за просту 1901. годину. Издање Српске Књижаре-радионице Друштва. Уредио *Паја Ј. Тодоровић-Шаренац*. Годиште XIX. — У Београду, штампано је у Државној Штампарији Краљевине Србије. 1900. 8. 8-на. стр. 150. Цена 50 пара.

НАПОМЕНА

У два прошла броја молили смо све дужне претплатнике да свој дуг **што пре** измире, јер је њиховим немаром лист доведен у врло мучан положај. Како су се дужници одазвали тој позиву, сведоче они редови.

Сви наши претплатници знају, да уређивање књижевног листа, а уз то још и илустрованог, не може у нас Срба бити спекулативно подузеће. Тим су доказ толики покушаји до данас, па је томе доказ и „Нова Искра" која до сад није утрпила једино захваљујући нехонорованим сарадницима и дуговању за штампу и хартију.

Улажући сву своју вољу и одушевљење у тешак посао уређивања и издавања „Нове Искре" ми смо очекивали резултате другачије од оних што су пред нама.

Због тога и опет молимо све дужне претплатнике да се не ослуше о овај позив, већ нека дужну претплату одмах шаљу власништву „Нове Искре," јер ће само тако избећи све непријатности **јавног опомињања и приватне тужбе.**

Жао нам је што ћемо бити принуђени да на такав начин расправљамо рачуне са немарљивим дужницима, али нам нико не може пребацити, да нисмо пре тога покушавали све што се од нас могло очекивати.

Претплату ваља слати поштењском упутницом или је дати поверенику „Нове Искре" ако га има у месту.

Власништво „Нове Искре".

„НОВА ИСКРА" излази сваког 16. у месец. — Цена: за год. 10, за год. 8, четврт год. 4 дин.; или *Српске* год. 10 фор. или 20 дин. у злат. — Претплата и сви што се тиче администрације шиље се **Р. Ј. Одавићу**, власнику «Нове Искре», Лучинска ул. бр. 8.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*. Милош Велики — Штампарија Божовића и Мићића (Кн. Спом. бр. 35.)

БРОЈ 12. Београд 16. депембра 1900. год. ГОДИНА II.

ИСКРА

НА КОСОВУ

— ПИСМО —

Скопље, 5. септембра 1900.

Српкиње, сестро моја!

А где сам ти јуче и јутрос био, Српкиње, сестро моја, знаш ли?

Била сам ти на пољу Косову!...

Косово!

Косово је гробница јунака српских, гроб круне Лазареве.

Нећеш заједати кад дођеш на Косово лепо поље равно само ако нисн Српкиња. Нећеш пролити кишом суза кад угледаш Грачаницу, красну цркву белу онда, ако те није Српкиња млеком задојила.

Косово!!

По Косову сам ходила јуче, плачући на царством српским.

Косово!!

Косовом сам брала цвеће јутрос, лијући суза за крвљу ки које је оно поникло.

А у красној цркви Грачаници, задужбини, славних Немањића, ужегла сам свећу, крстећи се, светитељу, мученику, последњем цару нашем, и светитељима, мученицима, јуначкој војсци последњег нам цара. И ужегох једну, молећи се Богу правде, љубави и милости, за срећу наше браће и сестара што цвиле у ропству, стењу под јармом тешким.

Косово!

Није ли Србину Косово, што хришћанину гроб Христов?

Ђорђе Павловић, држани саветник у пенсији

Кажи, Српкиње, сестро моја?

Христос умре на крсту за спас човечанства. Косовски јунаци проли̇ше крвцу на Косову за крст часни и за веру своју...

На Косову сам била синоћ и јутрос, а душа је моја пошла, летела у прошлост. Угледала је Косово *оно, прошло*, видела је ври.

— Ври! А сада суше, много, море суза, што се проливају нсђ место столеће. И моје се сузе мешају с њима. Љубим земљу натопљену крвљу српском и јецам...

На Косову сам, а душа ми лети у прошлост. Вече је. На зеленој трескот-трави седи мајка. На мајчине груди повалило је главу своју чедо. У близини мучи малена црква; до цркве мајком стоји опала кула једна... Пуста!...

Пошетала царица Милица
Поред града бијела Крушевца,
С њоме иђу двије мале кћери,
Вукосава и љубена Мара —

пева мајка, а чедо је слушна, ћути и слуша.

Ој Бога ти, кнежева војводо!
Не идеш ли са бојла Косова?
Не виђе ли честитога кнеза,
Господара и мога'ћа стрица? —

рећиру уста материна, надимљу се груди од уздаха. И чедо уздише.

Ој Бога ти, царице Милице!
Ти ја идем са бојла Косова,
Ал' ме виђех честитога кнеза,
Већ ја виђех кнежева зеленка,
Кераџу га во Косову Турци,
А кнез жели да је потекнуо,
А кнез мисли да је потекнуо —

понављају уздрхтале усне а очи сузе лију. Мајка плаче, успављује песмом косовском мезимче. И оно плаче, не знајући за што, и крије сузне очи на грудима материним...

Враћа ми се дух у прошлост, око гледа по Косову, душа види све, чује вриску кнежева зеленка, обезглав-

љена; јеца, гледа га пуста — Ђерају га по Косову Турци...

Враћа ми се дух у прошлост, око гледа по Косову, душа види све, чује вриску девет добрих коња, и лајање девет лутих паса, и клетање девет соколова, пустих; јеца, гледа мртве Југовиће, и крај њих мајку, тврда срца...

Враћа ми се дух у прошлост, око гледа по Косову, душа види све, чује лепу Косовку девојку, где казује Орловићу Павлу, кога млада по разбоју тражи; јеца, гледа је тужну и жалосну где се шеће по разбоју млада, по разбоју честитога кнеза, те пребриће по крви јунаке...

И враћа се мој дух у прошлост, лети далеко. Прокупљу, двору старог Југ-Богдана; око гледа мајку Југовића, душа чује нарицаље материно:

Моја руко, зелена јабуко,
Где си росла, где си устрчкала!
А расла си на вриску моје,
Устрчкала на Косову равном...

Слуша ми душа јецање, па и сама јеца, чује нарицање, па нариче...

Авај!...

Синоћ је небо на западу било као крв црвено. Онако је изгледало Косово, лепо поље равно, прне ноћи после крвавога боја...

Ноћ. Звезде светлуцају тужно, и месец је тужан: небо просипа летњу, ноћну росу — сузе лије...

И лију их мајке и сестре, љубе и кћери. Јер полетеше врани гавранн с Косова, с крвавог разбојишта, одмах, разлетеше се широм Србије, падоху на куће, на дворове српске, казнивају мајкама и сестрама, љубама и кћерима јаде грдне...

Прва ноћ после боја. Звезде светлуцају тужно, и месец је тужан: небо просипа летњу, ноћну росу — сузе лије...

Мртва лежи на Косову војска...

Авај!!...

Гледала сам ирв свету, милу, дуго, плакала сам. А зар да будеш на гробљу, над гробницом где ти је слава, слобода где ти је, па да не плачеш?

Из крви је поникло пшо цвеће много, као крв црвено, по разбојишту, што у пролеће цвати, за то га тамо зову *крваво цвеће*.

Јутрос сам рано, рано ходила по разбоју честитога кнеза, и брала то свето цвеће, што ниче из крви јуначке, српске; набрала сам много, да га носим у свој завичај, милу Србију. С гроба Христова донесе хаџије крстове, а ја ћу, ево, с гроба царства српског цвеће свето, мило, даћу га својима у своме завичају, нека га целују, љубе. И ја сам га целивала, љубила, љубила сам га и сузе лила, моје су се сузе мешале са сузама виле са Шаре Планине.

Јесте, Српкињо, сестро моја! Оно што трепери према сунцу као бисер и драго камење по трави и цвећу на Косову лепом пољу равном, што сам јутрос дуго гледала, то није роса, то су сузе виле са Шаре Планине, и сузе нашега народа, народа српског.

Вила Шар-Планинка лети широм Србије и утире јутам, густим власима својим сузе, што се проливају по царством српским од Косова, већ шесто столеће; на долети с њима на Косово, лепо поље равно, и стреса их по Косову с власи, као ласта росу са својих крилаца; урсса њима и сваку травку, и сваки цветак, проливајући и своје бисер-сузе, на се тада с одлахнутим срцем вине на горостасни Шар, што гледа Косово...

Шар високи, горостасни, српска планина мила, видео је све, што је било онда на пољу Косову, и гледа јаде невиђене већ шесто столеће.

Видео је косовског јунака, што једанпут бритком сабљом маше, пак двадесет одсиједе глава: видео је Бановић-Страхињу, и дигао поносито чело своје до неба самог.

Видео је косовског јунака, што два и два на копље набија, преко себе у Ситницу тура: видео је Срђу Злогогђеву, и дигао поносито чело своје до неба самог.

Видео је косовског јунака, на плату коњу великоме, са крсташем у руци барјаком, што сатоми Турке у бунуке, и натоми на воду Ситницу: видео је Бошка Југовића, и дигао поносито чело своје до неба самог.

Али, вај! Видео је и кад се српска причешћива војска код прекрасне Самодреже пре — спреми се за смрт: видео и грозне сузе роиио.

Видео је кнежева зеленка, пуста, Ђерају га по Косову Турци: видео и грозне сузе роиио.

Све је видео Шар високи, горостасни: кад погибе Страхињићу Баве, кад погибе Косанчић Иване, кад погибе Топлица Милане.

Видео је Бошка Југовића, кад сам оста на пољу Косову, крсташ му се по Косову вија...

Видео је краљу од јунака: та доброме коњу до стремена, до стремена и до узенђије, а јунаку до свилена паса...

Видео је мртву војску, поломљена копља...

Видео је Милош-Обилића... Авај! Видео је и Вука Бранковића...

Шар високи, горостасни, српска планина мила, видео је онда све, и гледа јаде невиђене од Косова, већ шесто столеће, па ми мучком прича тужну причу, као оно шумом и Лаб и Ситница.

И трава говори, и цвеће говори, и дрво говори, и камен говори, и земља говори: на Косову све говори. Српкињо, сестро моја, те неће ли Ситница, Лаб, Шар? Све говори овде, што је другде нема, говори мени, Српкињи, што сам дошла да целујем гроб царства српског Косово...

Ситница говори. Беласа се, тече: шумом казује јеку ранењика, тугу виле са Шаре Планине, кад је она текла мутна и крвава, проносила коње и јунаке, турске капе и бијеле чалме, красне српске бијеле хлубуке... Теку, шуме и Лаб и Ситница, и сад казују, причају тужну причу, дугу, петвековну, и причаће је док је Србина и док је Косова...

Српкињо, сестро моја! Синоћ, по заласку сунца, кад се дрвенило небо на западу, кад је ветар удесио песму, коју неша тамо јутром и вечером, а заталасано класје помагало му шуштањем својим, и нагињало се цвет к цвету да заједно слушају глас тужни, и сагибала се трава к земљи да с њом чује речи тужне; синоћ, кад је пштетала вечерњача с месецнем, ходила сам ја по прекрасне дрвце Грачанице Пришгини, и заиета душа прошлошћу слушала је јеку рањеника, што осташе на пољу Косову, и гледала је крв, а није се стигла страшне садашњости, крволочника, Арнаута, што се, с дугом пушком, с оружјем, вуцијају по земљи славних Немањића, као узваре, или као вуци, тражећи незајазну срцу плена; заборавила је на страх. Умно је око гледало крв,

душа слушала јеку раљевина, усне су се мицале, шаптале молитву Богу правде, љубави и милости: да се смилује на оне што цвиле у ропству, што стењу под јармом тешким. Усне су се мицале, шаптале Косовом пољем, светим местом српским, молитву Богу — слоге...

И онда, на онај први Видов дан, заман је било мушких срца, заман јуначких мишица, кад не бејаше слоге међу браћом, једнокрвном, једновером, међу јунацима тужнога Косова поља...

Да ли она стара, што је уранила јутрос преда ме Српкињу, сестру своју, проклиње Вука Бранковића? Не помену прошлост она с прве садашњости. Не сети се сна с грдне јаве.

Јадале ми се две Косовке, стара Вучитрнка и млада Приштевка, јутрос рано, у свитање, пре но што сам пошла на разбојиште; јадале ми се обе, шапатом, плачући, погледајући и Србији нашој милој, одакле спасење изгледају. Грлиле ме две сестре моје, молиле ме сузним погледима: да кажем, да причам њихне јаде грдне, где но се год српски збори, где год је Србина; да их испричам својима, свима нама у Србији нашој милој, одакле спасење изгледају.

Зграда Артиљеријске Школе

Вучитрнка, Приштевка говориле ми, јадале мисе. И још би дуго набрајале, ређале јад за јадом и пуну ме жалошћу; казивале би још дуго чежњу своју за нечим што не познају, што нису познавале ни њихне мајке, ни бабе, ни прабабе, чежњу за оним што је мило и животиње, а то ли човеку, чежњу за слободом. Ну жеље, за њом чежњу; њу, милу и драгу, што је само по имену знају и познају. Јадале би ми се још, али је дошао час нашега растанка.

Да ли су се кад год пратиле овако сестре што су на једном срцу лежале, како су оне са мном? Колико љубави! Колико бола! Колико суза!...

— Због ом, сестре! У здрављу да се видимо!

— Због ом, сестро! У *добру* да се свитанемо!

— Амин да Бог да!

— Поздравите ми све по Косову.

— Поздрави нам Србију.

Овако сам с њима јутрос рано, у свитање; а тебе...

Ево ти књиге моје, писане у честитој у Македонији, где су наши стари краљевали, где се пева о Милошу и Марку, где се крсно име слави; написане у славноме граду Скопљу, где нам се Душан зацарио. Ево ти књиге, Српкиње, од Српкиње, писане са срцем тужним, али и пуним поре и иде у Бога правде, љубави и милости; пуним уздања у јуначке мишице српске, у мушка срца српска, јер доста је било и плача и песме; плач одмаже, песма не помаже болеснику тешко и одавно ражену, што отвара очи кад зашушти листак, што шари зенице кад прелети тица: ослухује, жели и нагледа вилу надарицу, да му већ једном дође, да му раље вида и памети. Ево ти књиге, па је чати и сама и са својима; чати је свакому, који год хоће да је чује, коме је Косово свето место, гроб славе и слободе.

Српкиња, сестра твоја
Ј.

ЗИМСКА ИДИЛА

Магловити зимски дане, како си невесео и тужан! Твоја се густа магла по ваздуху вија, а сребрно ње пало је по пољима и по дрвећу шумском. Ветар ћути, не миче се с места. Ова је умукнуо као онај кога је душа остављала. Дрвећа су испружала своје голо грање попут неба, као што очајник пружа своје голе и мршаве руке — проседи милост! О голо дрвеће, ја ходам по твоме жутом опалом лишћу. Оно ми под ногама шушти. Чини ми се да му разумем глас; као да се јади на своју судбину. Чини ми се, као да баца своје потеже на тебе горе, као да за тобом тужи — као што туже сирочићи самохрани, без оца, без мајке! Неке напреже још крајње силе своје, ал' и оно већ — изумире!

Сива, густа магло, једва си провидна! Ти ми од шуме и поља мађајаш један нов, чаробан, тајанствен свет. Ја, као у опсени, изнирем у томе свету неке живе духове, нека страна, и опет позната бића. Срце моје боји се и стрепи, као да очекује нешто чега се страши и за чим жуди; а душа моја и очи моје желе да продру у ту маглу, и тражи да виде, да се упознају са тим страним бићима.

Ноге моје лутајући по шуми посе ме, и мени се све јасније чини — као да видим маглена тела својих рођака и пријатеља који су ме давно оставили! Близину њихову осећа душа моја!

Ја привикам у тебе, сива магло, и поколења прошлих векова: читаве народе, многе људе, краљеве, цареве — — Они пред мојим очима маглено гмижу, хоће... не боре се, не крваве се. Је ли магло, ти си — прошлост?...

Ја слутим твоју близину! И мене није жао што ћу се у тебе претворити. Сунце ће тебе опет у ваздух дићи. А моји сродници и пријатељи опет ће мене у тебе пустити и са мном се разговарати, као што се ја сада са својим пријатељима, који су ме давно оставили, видам и разговарам.

М. КРСТИЋ.

ИЗ ШИЛЕРОВА „ВИЛХЕЛМА ТЕЛА"

ДРУГА ПОЈАВА ПРВОГА ЧИНА

У Штајнеиу у Швицу. Липа пред кућом Штауфахера на другу крај места.

Вернер Штауфахер и Јфајфер из Луцерна долазе у разговору.

Јфајфер: Јест, ко што рекох, јест, господине, уз Аустрију пристат немогте, догод си како може отимат. Дрштте се храбро, кô и досада. Словоди стару век вам штити Бог! (Стиска му руку и хоће да оде.)

Штауфахер: Останите док ми жена дође бар — и ви сте мени вазда мио гост.

Јфајфер: Хвала! У Герлав ваља данас још. — Ма како тешко још вас нашло зло од обијести ваших тирана, сносити мушки! Лако може зит, да с' преврне и други доће цар. А јесте л једном аустријански, Довијека сте тако остали.

(Одлази. Штауфахер се сиути невесело на клупу под липом. Тако га затече жена му Гертруда, стане уза њ и дуго га ћутке гледа.)

Гертруда: Што си ми таки, добар човјче? Одавна већем гледам шутећи, ћи ти је бригa чело звогала. Срце ти тишти вољa потајна, бар вјерном другу своме повјери и дај да тугу с тобом дијелим. (Штауфахер пружи јој руку и шути.) Какав ти камен срце притишће? Натраг'ки терд је, цвјетй имање, спремнице пуне; стада говеда и витких коња гојна халаша са планине су срекно приспјели на зимиште у топле кошаре. — Ево ти кућe, замак господски, од добре грађе скоро стесана, под кошац вјешто, складно склопљена; окана доста, св'јетла, суветна; спикани по њој шарни грбови и мудре г'јечи, раз њих овуда застаје путник, чита, дивиђ се.

Штауфахер: Јест, стоји кућа, згодно грађена, али се њиха у темељу сва.

Гертруда: Кажи ми, драги, како мислиш то?

Штауфахер: Под овом липом сједим као сад, весело гледам довршетьи рад, ах кто из свог замка Киснахтског долаха ван са својом кобиљом. Пред овом кућом стадо зачућех. Ја скочим одма хитро, одано, пред њега појем, ко што приличи коме је ћесар дао судску власт у земљи својој. „Чија кућа ви?" Зашта злобно, јер то добро зна. На срећу ја сам хитро дослетим: „Ово је, ване, кућа царева, на ваша, — моје кмество." На то он: „Ја сам ван земљи, царев намјесник, не ћу, да сељак кући подижи на своју руку и да слободно живи, к'о да је земљи газда он; молићу, да вам ја то забраним." То рекав јетко даље одјаха, ја остах болне душе, мислећи, коју ми ријеч рече зликовац.

Гертруда: Домаћине и вољо драги мој, ви л' врсну ријеч женску послуш'о? — С новосом кћи се зовеш Иверга, племића мудрог. Вући предући, слећасмо сестре по сву драгу ноћ, кад гоћ би дошли оџу главари и пергаменте с њима читали царева старих, и претресали народно добро мудрим говором. Туде сам чућа многу мудру ријеч, шта л' мудри мисли, добри жељеуће, и на дну душе све сачувала. На чуј ме сад и памти говор мој! Што теже тишти, ја знам одавно. — Бану си мрзак, на ви вео рад нахудит теби, јер му сметаш ти, те Швајцар не ће да се покори владарском дому новом, но и сад још држи вјерно страну држави, к'о што су вући преци чинили. — Вернеру, је л' то? Реци, лажем ли?

Штауфахер: Јест, Геслер ви ме да може' укинио.

Гертруда: Завиди теби, јер си срећан ти, слободан човјек на свом огњишту, — а он га нема. Још од цара свог и царевине ти си овће кмет, а својим кмеством ти си господар, ко зрнак што је жупом држављом, јер господара не знаши нада се, осим на небу што је један Бог. — А ван је само кући мјаћи сви, и нема ништа, по племићски плашт стог срећу туђу гледа погрјешко. Одавна јаму копа под тобом. — Не нахуди ти досад. — Чекаш зар, да злотвор своје срце искали? Паметнији је вазда хитрији!

Штауфахер: Шта вих чинио?

Гертруда: Чујдер савјет мој! Ти знадеш добро, да на банов бљес у Швицу сваш се тужи под Богом, па замачно су тако и тамо у Унтервалдену и у жупи Уској сити насиља, јарма несносног, — јер к'о што л' Геслер овуде незочан, тако је пре'ко Ландеввертер ван. Како рибарски који пт'јешке чући, тако пркосви амо гласове о новој банској сили и чуди. Стог би требало, да вас некол'ко честитих људи тајно р'јешите, како би с' оков овај скинуо;

ЈА МИСЛИМ, ДА ЋЕ Бог ВАС ЧУВАТИ
И ПРАВДИ ВАШОЈ БИТИ МИЛОСТИВ. —
Из Уги каквог повру имаш ли,
коме ви срце своје отвриш?

VI класа питомаца Војне Академије

Штауфахер: Крвнилех људи тамо знадем доста',
А И ГОСПОДЕ ДОСТА УЗАЛУДНО
И МЕКИ ВРЛО ВЈЕРНИ, ОДАНИ. (Устане).
Жено, колиџу бург повратн
опасних мисли у мирну ми груд!
На видик вадим своје нутриност!
Ја што сам себи мислит вранно,
Ти, не мислећи, зворишће словодно.
— Да л' си мозгала, што ти значи
свет?
Ти дивљу борбу и оружја вике
у тиху ову вожњи долину. —
Пастири славе да се усуде
с господарем се св'јета повити,
што једна чека добар изговор,
па да напуцка чете дивљачки
војске на ову земљу сиротну,
да по њој жаре с правом позједе;
под видом веке казне праведне,
да спале наше старе повеље.

Гертруда:
Не ваше ни ви руке скрстити,
Бог прегаоцу даје махове!

Штауфахер:
Грозно је страшан бијес, жено, рат,
пастира коље, стадо сатире.

Гертруда:
Што небо шаље, ваља сносити,
а срце добро зла не подноси.

Штауфахер: И ову нову кућу, радост сву,
бијесни, дивљи рат ће спалити.

Гертруда: За трошним благом кад бих чезнула,
ја бих га својом руком ражегла.

Штауфахер: Некаква тебе нара човјечност!
У зимци луду дивцу коље рат.

Гертруда: Невиноми ће небо помоћи,
Не гледај за се, само напријед!

Штауфахер:
Ми људи знамо пасти за род свој,
ал' шта ће бити с вама женама?

Гертруда:
И слави сишли у смрт погледат,
слободу јамчи с овог моста скок.

Штауфахер (паше јој на груди):
Ко тако срце својим назвље,
тај за дом може крвцу пролити
и царске силе тај не боји се.
Смјеста ћу појти Урској жупи сад,
тамо ми живи повро Валтер Фирст,
вако, к'о и ја, мисли о том он.
Онди ће бит и дичан заставник
од Атингхауза, рода госпоцког,
ал' опет поли овај народ свој
и обичаје старе поштује.
Говорићемо нас три, кабо ви с'
отресла земља бртих злотвора. —
Зеогом, да гледај кућу пажљиво,
док писам овде ти се врнем ном;
ниђо ко цркви, ниђо калуђер
писанију кућу за свој манастир,
приложи доста и почасти их.

Нигје дом скривен Штауфахеров,
но лежи украј другма главнога —

ОТВОРЕНА СУ ВРАТА ПУТНИКУ.

(Два ова одлазе врема позадини, стоје за средњи врај позорнице В. Тел са Баумгартном.)

VIII класа питомаца Војне Академије

Тел (Баумгартну): Сад вам ја више ништа не требам.
У ову кућу халте, она је
Штауфахера, оца пажених.
Ево га главом. Амо ходите!

(Прилази к њему. Промјена.)

Л.

ДВА ХАМАМА

У Бостан-махали је кућа хаџина. Зевњи је то чојек, шута! Кућа му је добра, — прође се! Да кажујем дугачко би било. Неисе. — За ову причу доста је знати, да има неће један хаџија, Хаџи-Мухамед-ага Хаџи-Мустаф-агић, и хаџиница Паш-ханума, и хамам у кући хаџиној. Толико с хаџине стране.

С друге стране требало би знати за Салкана сарача, за његово чељаде Захиду, и његов хамам.

Куће су скоро једна уз другу, а хамами су им окренути један другоме. Вода, што би се шљевала с бањића, отјецала би једнијем јендеком, у један те исти бунарић. Тако су та два хамама у близу. Само нису једнаки. Ни налик.

Хаџин је хамам сиђан, изведен; са два пешџерића закривљена мушепцима. Олуци од бањице су ламени, обојени кавађи, изувијани уза зид и што треба и што не треба. Под кровом и испод бањице искићен је хамам нарезуцканијем тахтама, па шпаран којекаквим бојама, — има их сексен сексиз. . . А изнутра. — На моју и вјеру и душу, не знам. Споља се не види, а хаџија ми не би дао завиритн ни за живу главу.

У сарача је Салке хамам изван куће, изван крова. Само се стреха пастрјешала нада њ. С тога је више канало у хамам, но што би, да је којом нафаком на сред пола гареваčког. Начињен је тај хамам од буковe даске. На — вальда нешто, што није било доста свожда, да се људски пришље даска, а нешто, што је јапија била сирова — изребрила се једна тахта тамо, друга амо, свака за свој рачун. И види се у хамам споља боље — хамам — него у хамаму самом.... Праве бањице и нема, већ прикучано десетак дашчица у кос, па окренуто напоље, права хаџином хамаму. Олука нигако нема. Што ће! Вода умије падати, — не треба јој олука ни басамаке. — Крај бањице стоји некакав некалајисан ибрчић и зелен земљен бардак. То је све.

Кад би у мене био такав хамам, не знам, кад бих се икакако купати се, А Салко се купа свако јутро.

Ни њему се није колај купати, јер пири са свију страна, јер и киша каша, и свијет по некад није. Ама, мора се — по закону је.

Он би, дођуше, вазда, кад онебе у хамаму, корио сам себе због тог честог купања. И зарекао би се: „Неће се, валах, сјутре купати, да сви шејтани скоче!“ — На опет.... Ово, он се не би ни зарекао никад на глас, већ вазда у себи, или шапатом. Зато му и није харама, што не држи ријечи.

Још би му прије опростио, да падне, кад Салко дође кући око акшама, сустао, — крпећи по вазда хамове и папуче, и теслећи кожу зубима, — па кад му Захида изнесе вечеру, испече каћу, пријари у ћурувеу, па седне спрам њега или уз њега, па га стане разговарати и дерте му разгонити. Салко се разгрије, па је весео, па је у њему. А Захида ћутак, — вазде даламак — па му запјева:

„Ој, Ужице, мали Цариграде,
дом бијаш, веле те пазаре:
Кроз те се зроке не могаде
од коњика и од мушебака —
коњици момци, мушеници ђемџијо.“

Ово Захида није упамтила Ужица, ни онога вакта, кад су Мухаџери онамо прешли. Ну је мајка доњијела у повоју. Ту је пјесму она научила овдје од мајке, од тетака, од кона ја. А пјевала је исто онако жалостивно, ко и мајка и тетка јој, ко и комшинке. Само није знала, што се та пјесма пјева плахо меракли, што се уз сваки слог уплеће лак уздах, што се при томе глава забацала мало натраг и на страну, што се очи у пола затворе, што се њедра тресу, руке превијају и прсти грче. Она није упамтила Ужица. Она мисли, да је свака земља једнака, да стари прекорују причајући, како у Србији тече мед и млијеко, како је Србија благословена, а Босна проклета. Њојза је Босна драга, јер друге земље није узнала, а и Србија, јер се у њој родила, па вальда и због тога, што сва њезина уздања за Србијом.

Уздише и Салко. Он се још сјећа. Њему је била настала дванаеста. И он вели, да је био врло срећан тамо, а сва га несрећа стигла, како је амо прешао. Једино му је добро у овој земљи она, Захида. Она га тјеши, вели, да је свако срећан дјететом, ће му драго био, јер не зна, ни шта је срећа, ни шта је несрећа. Што су му овдје помрли и отац и мајка, за смрти су били, дошао им је сат. На, и боље је, што су умрли код њега, нег да су остављали кости далеко у туђој земљи.

— Није ово туђе! Ово је моје, и твоје и моје, знаш ли! викнуо би Салко — и било би му жао и оне земље и ове Захиде, што је дрекнуо на њу.

Захида би одговорила „знам“, и опет би запјевала онако меракли.

„Ој, Ужице, мали Цариграде!“ као да покаже Салки, како осјећа, да је то њезино. Забаци главу, а ишбета јој спану, и косе јој се, дрне ко гак. просну и расуше по плећима. Подигне руке, а њеречељи рукави јој слете низ мишице. На јој срчали халаде и синџирме белезузуке звекећу и прате пјесму. Но каткад, пукне престима, мјесто чампарета.

Салко се загледа у пуне и обле руке и у румену стручу мердана, приљету уз грло, што јршће барабар с авалом, те се изајда из њега. И опет би се разгријао, и раздрагао би се, и уљешно би.

Није чудо, што би у томе њему заборавио, да му је хамам прорешетан и непокривен, да је вода најутро хладна ко лед. — Није му то ни на ум падало!

И тако сваки дан.

Паш-ханума Хаџи-Мухамед-агиница слушала би скоро свако у Бога јутро, како шика вода, из ибрика или из бардака, у хамаму Салкана сарача. Знала је, да се то Салкан купа. Ал не би смјела ни погледати онамо, једно, што је знала, да се види у хамам Салканов, а друго, јер јој је плахо мука било. Мани је била Захида Салкановица. Много јој је мани била.

Никако није могла знати, због шта је то тако. Салкан је, истина, чојек крупан, једар, широкијех плећа и прсиј, дебела врата, туста мрка и дугачка брка. Ама, опет, не може ни довикат спрам њеног хаџије. Хаџија је бијели, па румени. Хаџија је и виши и крупнији од Салкана. Боље се рана и боље одијева. Врћа му је одаја, а и жена му је љепша од Салканове.

Паш-ханума је некако пресиња Захиди. Поједнаког су раста и струка. Ал је Паш-ханума много љепша. Она је спрва и о том мислила, па се по вазда огледала. Оштро је гледала и очи, и врат, и солуфе, и руке и снагу

— све! Завиривала је у сваки бен. Све је судила оштро, и ниђе није нашла мане на себи.

Најпослије сјарањала се са Захидом. Звала је у себе. Частила је и кахвом и шербетом. Пекла јој је над халву, кад ресиђују. Давала јој је баклаве и рахат-локума и урми. Мало по мало, мијећи је, и шалећи се, изваљала је, па је видила све, колико је лијепа Захида. Упоређивале су њих двије, шта је у које љевше — толико су се сјарањале. Захида је и сама говорила, да је хајинница много љевша од ње. И жао јој је било, ал опет, тјешила се: „Тешто! И треба: ти си хајинница. Те хајија!“

Стара зграда Војне Академије

Да није толико лијепа, пустио би што би се тужила, кад јој не може помоћи Захида. — што би се ружила! Јер то би и било ругло, кад би се чуло, да се Паш-ханума није намирила с хајијом. И хоћа је била. Није шћела, да ико зна. Најмање Захида.

Њој је хајинница била мани, а знала је, да је и Захида њојзи мани: на богатству, на љепоти, и на хајији....

Пусто! И на хајији! А хајија се у толико вакта не окупа!

Прве године, кад су учинили њихах, хајде, де. Купао се онда хајија једнов, двав ли, у хефти. Послије све ређе. Сад ће проћи и два-три мјесеца, па — ил ће се окупати, или не ће.

Оно, Паш-ханума се млада удала. Није јој нико о томе шта говорио. На она испрва није ни знала, да то може бити друкчије. Не

Нова зграда Војне Академије

А и не зна, да је хајија епнеп бир. Паш-ханума ће да јој каже. Крије, и стид је, вар. Напошљетку, би, бољим, ни сад знала, да није тога — Силкана. Његово купање, сваки дан, кидисао је. Што је бивала вре-

лија жена, све јој је теже било слушати шапутање у комшиском хамаму.

Понекад, још лежи у душеку, а зачује се шапутка. Ну, у тај мах, ко да нешто опамати. Букне јој један образ, па други. Уши јој дођу вреле, и некако надебљају, отеку, шта ли. У грлу јој се стегне, па не би могла ријечи изустити, ни аваза пустити од себе. Навуче јој се ко магла на очи. Све јој се сјена, па кроз ту сјену паја почесто свакојаке боје: љубичасту, зелену, карапефти, зељтуни, мави и жуту. Кад зажмари, не зна право, ће јој је рука десна, ће лијева; не зна, како јој стоји глава, а како ноге, у тај мах.

Док устане и подигне душему, и спреми је у мусандру, сустане ко од великог посла. И онда легне на сећију, или се запали у прочељу, на шиљте и међу јастуке, па тако лежи ни сједи по цадути дан. — Огледала је свашта, што год је кад чула, да је добро од немоћи и запалука. Потесала је у нос рућатбр сирћета, мирисала је ћулесиј и ћафурију, ама ништ јој шта мирише ништ заудара.

По некад јој дође врућина, сва се у голу воду стопи. И шљунка јој иде млого на уста, па би једнако воде пала, а гладна није никад. — Да заустави шљунку и угаси жеђ, узимала је кад како, кад јој је шта падало на ум; узимала је шећера, али јој није слатко; узимала је сирћета и лимунтова, па јој паје кисело. Опазио је и хаџија, да му жена није најбоље. Два трипут, кад је долазио из чаршије, затекао је на шиљтету. Није могла ни скочити спрам њега, а камо ли изићи на аралук барем. — Забринуо се хаџија, па је потанко испитивао. Она испрва није знала, шта би му рекла; није ни знала шта јој је. Али хаџија је хаџија. Паметан човек, па питао хоћу.

Хоћа је читао у некаквом китабу и проучио, да је хаџиница плахо хаста. — Ако је напила на сугреб, треба је облити прије сунца водом, и истрљати је новом котрети, па кострет бацити преко ње и рећи: „Клатило се, не повратило се“, и она да се не обазре на кострет. Ако је уречена, треба јој загасити и оговорити. Ако је се препала, салити јој страву. Ако је нагазила, онда јој треба записати, или, богме, скупити дахиру. Ама, галиба, то је несвеса. А ипак је, вели, од тога: укловити оно, што јој је севап, шта јој вади хујуј и зерем веже. То је бир ипак.

Хаџија је питао хаџиницу, може ли она, фекат, знати, севап чега јој тако дође.

Напошљетку казала му је она, да не мере кабулити, што се комшија с дана на дан купа.

Вела куветале! Како ћу ја бранити чојку, да се не купа?!

А ти се купај, кô и он! рекла је хаџиница.

Ама хаџија није било до купања. Баш никако. — Мислио је и мислио, како би и комшију одучио од те навике.

Док је он смишљао, хаџиници све горе.

У пошљедње вријеме, кад лежи на шиљтету и загледа се у шипке, забљешће јој очи, па јој се чини, да се шаре на шипету почињу вртити и ходати, једна тамо, друга амо, док се све не зубуне, ко далга на води. Тако јој се учини, да од једном сва далга од шара прелети изнад ње и зазнаке некуд из собе. Шипета посве нестане, а на његово мјесто дође нешто сјајно и бљештаво, ко кад се запали машала. У тој машали укаже јој се Азраил, крилат и затрен, а лијеп и млад. Слети к њој, скине крила, па је љуби и милује.

Кад се послије освијести, нема ни Азраила, ни крила његових. Шипке буде на своме мјесту, и на њему шаре све на свом мјесту.

Дуго је хаџија смишљао.

А весеса у хаџинице све гора.]

На је, удница, ријеровала у она привиђања, ајеровали је озбиље, да јој долази Азраил и да је милује.

* * *

— Бели је овај наш комшија душеван! вели Салкан Захида. Ја сам мислио, да све хаџије гори доњу с њабе, нег што оду.

Захида га гледа зачуђено. У пола занула, па не умије ни да упита, откуд му паде на ум хаџије.

Ал Салкан говори даље:

— Дође ми јутрос на дућан. Зачудих му се. Никад ми није дошао. Зовнем му макеџију, а он брани. Вели „немој се харчити“. Нејма туј каквог харча, хаџија! велим ја. „За добра доста и цигар је доста“, опе ће он. Па ме поче испитивати о послу, о пазару, о муитерији, о бару. Ја му кажем како је. „А, како би било ефендум“, пита ме, „да узмеш два три калфе, да радиш у више? Би л било више пара?“ Ја што би, драги хаџија, ама нараесу. Хоће се тоне млого. Ајлук вала казнам, па их треба дару чинити, па се хоће више халата; па филан, филан. „Да ти ја узајмим, брез пара, сто, двјести дуката, па ради с њима, док хоћеш. Комшије смо, мерхам ми је, да и ти боље прорадиш.“ — Баш је чојек! Ја му узех сто дуката, више ми не треба, и нуди ми чојек.

Захида се била заблењула, слушајући. Кад Салко престаде говорити, она се закикота, поче пљескати рукама и скакати по соби. Напошљетку прилети Салки, стиже га миловати и пљескати по образима, и тепати му: „Дај, драги, слатки, да видим дукате!“

Истресли су оно сто дуката на камару, окретали их то на једну, то на другу страну; загледали им у чарак и у двоглаве орлушине; ударали њима о под и о пиринчани чирак, да звоне; бројили су их небројено пута; колутали се с њима, најприје посве из близа, па се послије размицала све даље и даље. Толико су сљепилили да су им се дукати колутали с краја на крај собе, а они, измичући се мало по мало натрашке, сјели су најзад једно уз један, а друго уз други дувар. Истом се онда сјетише да вечерају.

Послије вечере није Захида пекла какве, није пјевала, нит ју је Салко гонио да пјева. Опет су бројили дукате, и колутали, и окретали, и скупљали их на камариће и завијали у фишеке: по пет, по десет, по двадесет, и опет су одвајали те фишеке. У томе су задријемали и заспали.

Сјутри дан се Салко није купао.

У сну је зору изишао у чаршију и отворио дућан. Није му се дало радити. Све је нешто рачунао и смишљао. Пушио је цигар за цигаром и пио кахву за кахвом.

У подне није ни у џамију изашао. Није имао кад. Тражио је кола, ишао кући и спремио се, да иде у шехер поред коње. Отишао је. И вратио се за три дана.

Сирота Захида премрла од страха за та три дана. Није никад сама ноћила, међу четири дувара. Ама морало јој се.

Смишљала је она на та три дана, како ће Салко ипак парађивати, како ће се итро одужити хаџији, како ће поправити кућу и простријети је лијепо, како ће покалдрмити авлију и оздати бунар и метнути под сантрач на њега. Како ће њојзи Салко купити раше за димије, и кумаша за јечерме и копорана, и нову ферецу, и памука шесетњака и стотињака за ткању. Купиће јој хаљале златне на ружицу, и низ бисера; ванпаће јој струку мацарија и струку шоранза, па не ће носити белезјука на рукама, ни мердана и игрмилука под вратом. — Онда ће и он слати кући шећера главом, кахве оком, масли јунгом, брашна врећом. Па ће и она пећи халву и решедају и звати хаџиницу на кахву....

* * *

— Би л ти, добар човче, стно мене [послушат нешто? питн Захида Салке.

— Ето, није, кô што би требало.

Шта то?

Захида попоћута. Кô да се мисли, би ли казати, не би ли. На кô да срећиваше мисли, не знајући, како ће. Најзад се одлучи. Заглади косу с чела, попина ковче у јечерме, поглади и затегну димије на крилу. Стисну обје шаке и пружи руке низа се до на шарену стрижулу под собом. Чланцима се уприје о под толико, да су јој рамена искочила. Врат јој се посве замакло међу плућеве, брада јој упрла у прси. Испод обрва је гледала у Салку. И онда прокину:

— Како си узео те паретине у хаџије, тај вакат проје, а ти нит имаш весела дана, ни рахат сна. Само неког белија бројиш и рачуниш. Нит си се кад насмијао на пашалио. И не једеш луцки. Ето си озајмоно, кô кад си суву сисо. Кад пођеш, кољена ти се прекланају кô багламе. Никако писи они, који си био. — Па ни сами.

Наставници у Војној Академији

Нешто?! као запитује Салко, немарно.

— Да вратиш хаџији оно дуга.

Шта велиш?! чуди се Салко, и разрогачио очи.

— Да вратиш хаџији сто дуката.

Мунасип. Не иште ми их човек, а нема ни три мјесеца, како сам их узео.

— Ама је харам. Ја знам, да је харам, зато треба да вратиш.

По чему је харам? Зар не видиш, да су нам баш батли! Рад добар, муштерије дости, пуна нам кућа снега и свашта.

— Ово, то... јест... Ах друкчије.

Како друкчије?

Откако смо оно бројили дукате, још се нисам слатко насмијала, ни бијела зуба показала, још ни једноч нисам заједевала. — А ти ме и не гониш, да пјевам. Кад легнем, ја се окрећем, кашљем, јечим, правим се хаста, а тебе свеједно. Чујем, ће си будан, ал ти није ни у шпера. Само бројиш и рачуниш. Друго ти ништа не пада на памет. У та три мјесеца окупо си се једва двапут. На и то, валах, нисе имао зашто. — — Ето, зато ја хоћу, да вратиш хаџији паре.

Спочетка је Захида говорила тихо и споро. Што даље, све јој је језик био бржи, глас јаснији и оштрији. Образи су јој се све више румењели, очи сјајеглије и водњаше, усне дрхтале. Кад је престала говорити, дрхтала је цијелим тијелом, руке јој малакселе, рамена спала

гхава се мало исправила, а пробио је ситан зној по челу, по носу и бради.

Салко је дуго ћутао. Није гледао у Захиду, већ преда се, у стрижуљу. Напошљетку ће:

Пеки, док продам робу и пустим момке.

— Пусти намах сјутре, и подај све на телала.

Не могу, зајам је.

— Због шта не мореш?

Не ће шаћи сто дуката.

Захида скочи. Прије дођаше и стаде по њему прематати, бурлати. За тили час сједе опет према Салки, пружи обоје руке преда њ, и показа нешто шакама.

— Продај и то, на надомир!

Кад уклони Захида шаке, остаде на стрижуљи струка игрмлука и срмали белезуке.

Остави то, вели јој Салко.

— Хоћеш ли? пита Захида.

Видићу.

Те ноћи није заспао ни Салко ни Захида. Она је била у недоумици, да ли ће је Салко послушати. Он је био у недоумици, да ли ће послушао Захиду.

Сјутрадан телалило се у варошји свашта. Ко и сваки дан.

Телалила се струка игрмлука и једне белезуке.

Бег, 1900. *Лазар Димитријевић.*

ЉЕШЕ Л' ЈАВА...?

Љеше л' јава из' сам само сниo
Да сам с тобом на њиову ниo?
Бијаши ти око главе смеље,
На грудима сунцано косиље;
Око красног, виђелога вгата
Сијан ђердан од сувога злата;
Ти се кркљеш, сијан ђердан звечи,
Моје срце волиле без р'јечи,
Ал, волиле и дивји и ноћи, —
Драго моје, да л' ћеш ми помоћи?

Сарајево *Јован Ђ. Зарић*

У СУТОНУ

— ДРУШТВЕНИ РЕФЛЕКСИ —

На своме рамену осетих њену главу, меку руку; погледах изнад себе и спазих њена два топла, мислена ока, где не обично посматрају. У том тренутку нестаде моје околине, ништа нисам видео, ништа нисам чуо, до само њу, ништа нисам осећао, до једино њену близину. — „*Треба бити искрен!*“ — прошапта ми она, продирући својим надљемним погледом у најтајније кутове моје душе.....

Да, треба бити искрен! Отуримо од себе и саму помисао, да нас може застрашити рукавица коју ће може бити неко хитнути пред наше ноге, осећајући сву тежину највећих наших речи на себи. Погледајмо око себе! Хајдемо у шетњу кроз овај дивни врт, што се земљом зове, прошетајмо сваком стазом, заустављмо се пред неким уочљивијим местима, метнимо прст на чело пред проблематичним стварима; а не осврнимо се на то, што пред појединим предметима или призорима наши пријатељи стављају прст пред уста, уздржавајући нас, да не запитамо или не рекнемо оно што у тај мах потпуно осећамо.

Искреност! Непријатна реч. Шта ће она на овоме свету? Колике нам она лепе часове загрча; колико пута морадосмо прећутати пред њом; колико пута опажасмо мржњу у очима својих пријатеља, хладноћу у погледу своје драгане — све због ње! Она је оно велико зло које нам не да да уживамо мир који смо огромном муком стварили; да се закитимо цветом који смо својом руком узабрали; она је гроза, јер се не обзире на наше осећање; ах, та она је ужасна, јер не обраћа пажњу на друштвене норме, скидајући нео баш са онога што би најрадије, са највећом жељом скрили!

Зар није нечовечно тврдити нам: да ми нисмо једини и најбољи на свету; да се племенитост не огледа у речима, већ у делима; да сан није живот, као што и песма о љубави није љубав; да се поштовање мора стећи, а не наследити и да сваки осмех не говори о задовољству, као што ни свака суза не говори о болу?!....

Готово осећам, да сам се на ново родио, кад збацим са себе тешко одело конвенционалности и зароним у широко море искрености. Како је ту за мене пријатно, ту на простору, где влада величина, неограниченост, слобода, где влада љубав.

Искреност је буктиња која спаљује завесу, иза које се одиграва драма живота. *Буктиња* и *завеса* — два антипода: завеса може угасити буктињу, али је већа вероватноћа, да ће буктиња запалити завесу. На једној је страни полутама, назирање, полуговорене речи, бојажљиво чување онога, што се не да очувати — *завеса*; на другој — *буктиња*, светлост.

У друштву, као и у природи, настаје по кадшто такво стање које називамо сутоном; разлика је само у томе, што се он у природи види, у друштву, пак, осећа. У друштвеном односима, за светлим, јасним часовима, за озређеним и разговетним питањима и поступцима појављује се од једном привидни застој; настаје трептаж, када нам све постаје сумњиво, непоуздано, загонетно. Рашчерена зеница не помаже, око отказује у неколико своју службу, не гледа се више, већ се назире. С времена на време запахне нас хладни дах који као да са неког другог света долази и готово се осећа, како над главом лебди нека тешка, огромна рука која нас постепено, час брже час спорије, обавија неким провидним танким велом; светило се гаси — мрак гута све. Појединац тада пута, друштво губи пут; ово тражи друм, а налази странпутице; тражи ливаду, а налази на бару; сагиње се за цветом, да би се у идућем трептају закитило бодљом; полако престаје говор; питања и дозивања су на дневном реду. Тада и најпоузданији мишкиће; хоће се чела по мало ниже спусте и нека се жбра усађује у душу; рука пипа на све стране, али нигде ослонца; већ и нога непоуздано стаје, а нигде краја путу, нигде светлости — напред се, пак, мора. И појединци, као и цела друштва, тада клоне, заустане се, виде узалудност свога напрезања и почињу се окретати назад, ну на од туда им нема по-

моћи. — Све је тихо и мирно, само не њихове душе; све се одмара, сем њихова погледа који је упрт у једну тачку, и сем њихових надања која се грозничаво врте око једног сталног стожера — изласка из тог несносног стања. Око њих и у њима самима само је ноћ — мрак!

Ну, полако промени се изглед. Прасковорје, напаљавање дана, светлости, истине; петлов крик буди успаване умове, као и клонуле знамење; опет се исправе поносно леђа која су била погрбљена; опет се смеше уста која су до мало тренутака тако немилостиво беснела, опет се поглед упија у око драгога створа која је до пре неколико тренутака готово заборављен био. Слободније се дише, весело се корача, не гледа се више забринуто преда се, већ далеко у напред, докле поглед допире; настаје кретање, слобода, живот — види се циљ.

Живот је драма, која се одиграва на светској позорници под режијом врло вештог, али непоузданог режисера — друштвених правила, праћена у антр-актима музиком која се зове холим именом: *јавно мнење*. По каквоћи мења позорница свој изглед, те тада видимо пред собом маријонете и осећамо мирис нафталина — тада се вели, да је живот узео добар правац, да се живи у срећним односима. Све је одређено, на свом месту; све се показује у најлепшој боји — али је запиткивање о којечему непријатно. Блажени сутон!

Лаж је, пак, сфинкс, која нам задаје питања на која нема одговора, или ако се чак и даће неко алехудо решење, онда оно све друго пре казује, само не оно што се од њега очекивало. Лаж је хидра која се непречила на путу живота; она ни према коме нема обзира, ни према

Одмор у Војној Академији

коме није милостива; зуби јој раздиру све што јој на дохват дође, канџама спојим досиже и до бегунца, отровни дах њен окужује сву околину, а језик јој само пљуца... Витез сте; срчано сте издржали дах њен, одбили сте јој канџе, избили зубе, и смешени се победоносно — чупате јој језик. Али где! Ни место једнога никоше јој десет! Ишчупаше и њих, али се стотина на њихово место јављу; губите свагу, чупајући их, руке су вам се испекле, а никаквог успеха! Куда од год окренете, свуда скаче око вас небројено много језика; они вам скачу у очи, заслепљују их; скачу вам у уши, загушују их: увијају вам се око ногу; стежу вам руке; ви опажате, да сте запали у чудо, из кога нема излаза, где не помаже ни срце, ни рука, ни ум. И најбољи витез, ако се у самом почетку још за времена не појави буктиња да спали

Сутон, симвох обамирања, туге, незнања, лажи — *зора,* претеча узвишеног, јачине, поуздања, истине. А између сутона и зоре находи се само један појам: човек и његов живот.

За мене је свагда било отворено, неодгонетнуто питање: каква је веза између лажи и живота, ко је коме ослоњац? Да ли се лаж ослања само на живот или се и живот у разлоју свом ослања на лаж? Проблем тајанствен, немилосрдан, вечит; тајанствен као поглед, немилосрдан као изведена реч, вечит као свет.

Помешајте светлост и мрак у истој мери, шта ћете добити? Ни светлост ни мрак, већ нешто треће, које се од обога веома разликује; помешајте живот и лаж — добићете лажан живот, коров осветљен бенгалском светлошћу.

сасечене коренє, гине тако претрпан и угушен вагренин јединцима, чије шапталє и над њим мртвим пева погребну песму.

Ни смрт није увек сарпетак свега.

Смртни ропац, последњи крик који се извије из болних груди, натамањујући крај живота, често је прва акорд неограничене симфоније која ће се као око стаглог мотива вртети око покојникова помена и чај ће наслов бити идентичан с именом његовим.

Ништа није тако дељиво као клевета, коју је пакост лансирала у свет; она се при најмањем додиру распрсне на небројене делиће од којих ће сваки моћени бити засебна целина, растући необично брзо и распадајући се, кад сазри, опет у најситније делиће. Само је потребан повољан ветар, згодно расположење друштвено, да глас све даље лети, рушећи пред собом све примедбе, све доказе, ликујући и претећи; удах му је пратилац, а злоба или досада — вођ.

Нема то нискости, којом се пакост не би послужила у своме трку; нема довољно толико блата, колико би она родо бацила на узвишено постоље, са кога се хладно и мирно смеши попреје онога на кога је она управила своје копље. Фурије античких народа са својим бичевима од гуја биле су само играчка према овим демонима које пакост шаље у свет. Ове су мучиле само човека, ови, пак, муче, гоне и убијају не само човека, већ и оно чему је сам живот његов управљен био — гоне часно име, спомен и дела његова.

Ну, често је клевета само досада повод, а сем тога има још један узрок који није тако очигледан као прва два, али је исто тако важан. Има једна врста људи која у себи самима, у својој души не налазе ништа, о чему би се њихов ум за извесно време могао бавити; они су толико слаби, да не знају себе посматрати ни дати себи рачуна о извесним променама, појавама и осећајима која се у њима појаве. Они у себи не налазе ништа, све добијају са стране; утиски, који с пола на њих дејствују, покретачи су њихова рада, њихових мисли, њихових снова; њихово уверење биће преди од туђе речи. Они верују у све што им се добаци, јер немају моћи да у то не верују; све што виде, то њихов клонули монах на свој начин обрада, провуче кроз небројене нијансе, не водећи рачуна о логици нити о могућности или немогућности. Они *замишљају* да су нешто видели — и то им је довољно; па као што не знају да коригују рад свога мозга, исто тако не знају ни да обуздају рад свога језика; све оне замишљене слике, сва она уображења делања, која витлају кроз машту њихову, покушају у извесном тренутку као бујица проћи причама њихова. Они уживају у томе, да их сматрају за обавештене, свезналице, психологе; нико не ужива толико у њиховим причањима, колико они сами; рођени су романсијери, јер у свему виде заплет, роман, драму; ни према чему, што се других тиче, нису они равнодушни, јер им је то једина, или готово једина, душевна храна. Они се толико уживе у та своја маштања, да често желе да им се уступи протекторство у њихову замишљеном роману; они страхују, пате, болују ради других; међу на теразије сваку реч, сваки поглед, сваки покрет; све има код њих неког дубљег узрока! Такви су људи опасни, јер их има много и свуда, у сваком готово друштву можете наћи по један или више таквих егземплара; њихова маштања непрекидно допиру у друштвене разговоре, развлевају се где што као грдно језеро или, пак, као горски поток силно јуре у напред, пробијући сводове, врлзоте и прскајући путем пену своју. Ваша обавештавања, ваша логика ту неће ништа помоћи, можете чак и врло лако бити осмејани; јер су често такви људи обдарени и јаким говорничким талентом.

Много се зло тако изродило, многа су лепа осећања још у зачетку свом тиме угушена, многа је суза просила сећање на извесне непристиње, многи је цвет пао у прашину, многи је светао лик потамнео и ничезнуо са позорнице једино као жртва тих дошаптавања, причања и наговештавања која на сваком кораку разноса она врста људи. Њихова су дела зла, опака, по кадшто и писка, а они сами у суштини својој обично нису ни најмање зли, нити нискога карактера; шта више, они у већини случајева и не сањају да се из њихова причања може што рђаво изљети.

Друштво, у коме се такве појаве често понављају, где злоба или необавештеност убијају најлепши дар, најмарљивији труд, поштено име и свето чело — такво друштво самим тим доказује, да нема појма о части, па ма колико се ребрило, па ма колико на сва уста трубило ту реч, градећи од себе бранилца и витеза њезина....

Част! — Ни један појам у друштвеном речнику није тако растегљив као овај. Сваки друкчије дефинише част, сваки је друкчије замишља и заступа; она је чак постала у неколико привилегијом извесних друштвених редова, међу којима бесни као какав салин, неумољиви тиранин, пагонећи их на најлуђе подвиге, на најсмешније испаде. — Та за Бога, рећи ће вам се: није сваки створен за част! — Молим вас, зар вам никада није пало на памет, колико се грдна пронаја по каткад крије иза те речи? Погледа ли, да је тај појам само с тога створен, да се види колико разних тумачења може човечанство дати за једну исту реч, колико је разних савести међу људима и колико су дубоко људи потонули.

Част једнога града створена је из са сним друге материје, но част каквог јадног радника; част газдичке кћери друкчија је, но част какве сиротице! Што подноси част једнога, не подноси част другога; што једнога убија, то другоме можда стварa само једно непријатно вечо; што један брани с оружјем у руци, то други не сме ни да помисли да брани, шта више, не сме помислити ни да га има. Нижим се редовима на једно уво труби, да буду часни и да поштују тућу част, а на друго — да немају појма о части и да чак нису у стању да коме нападну на част. Има ли силније пронаје на логику и морал од ове? То је лабудовска песма хуманости, сутон човечанства....

Људи су изгубили подобност да вредно оцене смисао части; код њих је она идентификована с предрасудама појединих друштвених редова, њу замишљају као нешто, што стоји изнад људи, изнад друштва као вечити стражар над именима, над домовима, над миром, место да је замисле као подлогу, као темељ тога истога друштва, као квинтесенцију живота друштвеног. Чују се изрази: „Моја ми част налаже", „Официрске — трговачке — чиновничке ми части!" Цепају је на делиће, сваки је себи присваја, сваки замишља, да је узео патент на њу; они бди тајним, радзвија људе и по каткад руши баш оно, што би требало да одржава. Њени ритери, газећи

је на једној страни, замишљају, да је на другој страни подижу; она је толико ослабела, да су јој потребни подупирачи, она је избледела, клонула, малаксала од силне злоупотребе, од учестаног протурања кроз иглене уши.

Осећање части требало би да буде најјачина одлика човечија, а међутим, постало му је најобичнија играчка. Она је једна, недељива, општа; код ње нема раздела, нити подраздела; она је дата свима за све. Нападнете ли на част једнога, напали сте на све; покушате ли да неправедно оборите понос и најмањег дома, залуђаћете и целину; бићете ли под ноге част ма и најбеднијег створа — раскинућете у исти мах и општу част која се као танка, једноставна нит провлачи кроз цело човечанство, додирујући свакога а не припадајући никоме понаособ.

Трпеза у Војној Академији

Част није у јачини песнице, нити у великим устима; њу не разуме најбоље онај који о њој најодушевљеније зна причати, већ онај који је и код других уме довољно да штити и пази од повреда, који зна, да повредом туђе части уништава и своју. Како је данас замишљају, није она ништа друго до медено гумно, по коме страсти по-

Част је постала шимером.

Човечанство хоће забаве, хоће радости у животу, јер му дани пуче теку досадно, једнолико; оно тражи уживања на сваком свом кораку; сваки његов рад, најзад, упућен је на то, да му да могућности, да каткад ужива, да благује на миру, да се слободно одмори од тешкога рада у младости. Ово је и оправдано и потребно. Ну, има доста јака појска људи, којима је забава једини рад, једино занимање, који из једнога пехара страсти пије у други, из једнога уживања — у друго; то су људи који замишљају да је сав свет створен њих ради, да су остали људи само за то ту, да њима угађају, да им пружају забаве, да им се клањају. Ти су људи изгубили осећај за лепо, добро и племените, а у трку за уживањима нису стигли да свој ум образе, те целога века остају умни богаљи, размењући се оним неколиким мрвицама знања, које су онако на дохват покупили, као да Бог зна шта знају; то су људи, код којих су сви живци обамрли, сем живаца симпатикуса; све је код њих некако настрано, усиљено, болесно; они су изгубљени за породицу, на срећа томе и за друштво, за човечанство. Част им је урезана на језику,

Кухиња у Војној Академији

једнаша воде своје бурно, бесно коло. Божанство части је спаљено на друштвеној гломачи, а из његова пепела подигло се чудовиште неко, које се хити истим именом,

— али тешко оном који их с повереньем прими у свој дом!

Пошто су необразовани, то не могу довољно да оцене своје поступке, а немају снаге да се одупру својим навикама. Једном речи: то су робови својих нагона. Поред и око њих налазе се други људи са здравим погледима на живот и на друштвене норме, којима живот тече једнострано, мирно и без страсти; али гледајући посведневно око себе трку тих обожавалаца уживања, будући по каднто и сами приморани да на себе приме улогу пасивног субјекта у тим моралним баханалијама — бивају и они заљубљивани и решени бујицом страсти, бивају и они занесени буром која око њих бесни.

Пријатност заслепи лако сваког, те и нехотице, ненамерно погреши и најјачи карактер, и најбољи човек. Па нека се деси, да сваки човек само један пут у своме веку погреши против части другога — већ је довољно урађено, да јој се зада смртни удар.

Модерно човечанство, како ми се чини, разумело је и на свој начин протумачило само један израз, својствен старим Римљанима у периоди њихова бесњења: *pudet si circensem!* И да би што лакше до тога дошло, жртвује оно што му се чини најнепотребнијим — жртвује своју част! Таме се могу протумачити многе опоре погрешке и многа лапања, ако се само мало дубље загледа. Част се не да ничим повратити, ничим стећи, ничим откупити — ако је једном уништена; она није ништа друго, до крила којима се човек уздиже изнад осталих животиња, изнад свега што је нижег, одвратно и ружно. Спалите та крила човеку и он ће стрмоглавце полетети на ниже у пропаст, у шљам.

Кад осећање части пропада, пада и морал трн бродолом. Морал је компас на броду хуманости. Уклоните компас, и број ће лутати кроз магле, прављући ли са исту тачку са које је пошао, док му најзад какав спруд или подморска стена не доврши лутање.

Морал се налази у много бољем положају но част, јер има много ваљаних и искрених бранилаца, има много одушевљених свештеника пред својим олтаром; њега је лакше дефинисати, лакше разумети, зато га је лакше и бранити. Ништа није узалудно што се за морал учини; морал је вечити принцип и свих друштва, полазна тачка свих религија и свих филозофија, последња инстанција у свима питањима која се тичу живота. Откините крила лептиру, остаће гусеница; уклоните морал из живота и делања једнога човека — остаће демон.

Није могуће говорити о моралу, а не сетити се моралних маскарада. У животу многих људи влада вечито месојеђе; њихов се лик никада не да добро загледати: под сталном је образином; то су људи лепог понашања и одмерених, готово машиналних покрета; ни један њихов миг, ни један њихов помицај није без узрока; њихове речи теку здружене у китњасте, често и бомбасте, фразе као бујица са усана. Они звује о свему да говоре, слугде хоће да дају своја мишљења, уздржавајући се обично од свог суда, док не чују туђа мишљења, те онда приклоне пријатнијој страни или приме маску блазираности, те похитају да се покажу оригиналима; њихова су разлагања час мирна, час страсна; они ваглашују сваку реч, скандирају сваку реченицу; према околини удешавају своја лица, своје покрете, своја понашања. Они знају у размаку од неколико тренутака да буду весели, озбиљни и уплакани; да воде разговоре суморне и расказивање и да завршују ужасотопце дела племенита, као и ниска — како то потреба захте.

То су олигене фразе, одличан крманош на броду своје будућности, глумца живота. Такви људи, док им се не здере образина, обично најбоље пролазе, њихов је свет. За њих се често не зна ни од куда су, ни од кога лоше порекло, нити од чега живе; ни у коме академијском списку не налазе се њихова имена, нигде се не види каква њихов позитиван рад — на више их сматрају за благородне, за учене, за умне, за радиике. Код њих наступа чудноватa и необјашњива појава: гегуцајући за друштвом, воде то исто друштво. Кто вам вашег морала!

Mundus vult decipi.

Једна ми слика никако не да мира: цвет у блату! — Разумете ме вальда. Ето и то је пасторче морала крајња консеквенција данашњих погледа на морал.

Пред човечанством је још огроман комад пута и ја заиста не знам, како ће га свега прећи, кад је до сада већ успут оборило све што му је до руку дошло; где ће после наћи ослонца; у чему ће после видети циљ? Племенитост и благородство душе сада су готово извештрели појмови, остаје нам једино у наслеђе њихови контрасти — дакле, видећемо!

И у сред тога вртлога, у који су страсти завитлале друштво, крене се појединац, иче се без ослонца јединки; заосиајан је без помоћи, без иде карактер. Кроз сујету, кроз себичност, кроз гомилу посебних интереса и познајних личних прохтева, кроз дим и прашину друштвену продире узвишено усавршени поглед човечији, тражећи части, јасна зрака...

У најновијој Ибзеновој историјској драми јарл Скуле пита склада: *Ко ти даје моћ да неке осудиш?* — и добија одговор: *Воља!* Неки су појмови само за то ту, да нас запахну при њихову спомену, да нам наустиле дах и следе крв, да нас подсете на најузвишеније наше уображење истинске и да нас без околишења призову стварности, не дајући маха нашој уобразиљи да цвећем окити пут којим гредемо. Они су неумитна критика животних појава, светлост што из срца разгони таму која се око мозга скупила.

Један је од тих појмова и бол, пратилац мисли, карактера, поштења; награда за све што је озбиљно и племенито; подстрекач, али и убица воље и рада; величина која обара све испитане; ситница у туђим очима, и подигнута секира над оним ком прилази; некада мост који саставља, некад, пак, провала која раставља; следбеник сваког скока — као и сваког пада...

Изгледа ми, да су доброта и племенитост, те најкрасније одлике човечјег карактера, ти ретки цветови у врту живота, само за то дати појединцима, да на себи оцене сав терет свога околиша, сав притисак живота. Опомените се само овог фарисејског, свакодневног усклика: „Та он је тако добар!“, ина кога се лукаво криће мисао: „Неће нам замерити ма колико га вукли за нос, ма колико му напакостили.“ — Велите, да није тако. Е, молим вас, будите тако добри, те скините прво за часак своју образину, па ми онда то поновите!

На свету има толико добрих и племенитих људи, који су само с тога несрећни, што су добри; они су богат рудник који околина добро оцењује, експлоатишући га. Ви сте добри — а то кад се тачно преведе са дру-

питвеног волинка, значи: створени сте ради других, ради нас, своје околине. Може бити, да ће ми неко добацити, добар човек сам ужива у плодовима своје доброте — допустите ми да се ту насмејем, — и ја знам, да он у томе ужива, али знам и докле. Он ужива у томе само дотле, док га околина не уочи.

Срећно пролази, као што већ рекох, на овоме свету само образина и стиснута песница; раширите шаку и отворите своје срце, па ћете већ видети каква вас благодет очекује. Живот ми по кадшто личи на игранку, на коју су даме дошле у сјајној тоалети и сјајном расположењу, очекујући нешто узвишено, нешто значајно, дивно, а налазе на необилазне законе који им заповедају да са сваким морају играти, да морају слушати досадне балске разговоре и да сву своју моралну и физичку моћ употребе, да крај све запаре, прашине, крај све досаде и умора ипак до краја одрже весео лик и сву духовиту тост своју која је у сновима и на јави тако дуго скупљана. Воља им је сведена на минимум, дух им се налази у опреци с телом, а срото срце њихово куца тихо, болно, преплашено, ободравано ревносним значајним погледима њихове околине и гурканьем разних тетица. А тамо, на крају сале, крај налаза пасивно се, посматрају непрекидно и очекујући паметне измену њих, пратилац који ће их кући повести, пратилац у црном оделу, али без рукавица: његова ексцеленција Господин Бог! — Све то и још много друго налазе — а дошле су да се проведу. Ух, тај пафталин — већ ме гуши!

Човечанство ми личи на рањена болесника који никако неће да узме лекове који га једино могу спасти; не помаже ту ни молба, ни претња, нити застрашавање. Сва његова околина налази се у очајању, лекар је забринут; али му од једном дозва добра мисао: маска! Помешa лек са слатким или кавом, и болесник га узима, не знајући шта узима; болесник се смеши, како уме, да се одупре свима око себе — али се и лекар смеши.

То би био један начин којим би се и човечанство могло лечити, и, како ми се чини, тај је лек нека добра генија хуманости, неки добри заштитник човека спустио с неба међу људе, заседавши га у срцима њиховим. И љубав се звала! — Ви се смеснте, али немате право, јер то није она обична, отрцана, изрешетана и злоупотребљена реч коју посведневно око себе чујемо; није то она фраза без значаја, коју шапрап шапуће застиђеном девојчету на ухо; која је основ свима романима, свима стиховима, свима мелодијама; није она само у дрхтавој руке, нити у треперењу гласа; није то она пролазна забава, играчка — та љубав није страст!

Љубав, какву су познали највећи мислиоци, највећи генији; љубав, какву нам је показао Христос и Буда, део је божанства у човеку, то је покретачка снага, којом је нека надземна сила задахнула свет, правећи од блата човека; она је божанско откровење које мислилац сам

Учионица у Војној Академији

налази у себи; она је мотор који човека креће ка човеку, који спаја оно што су животне страсти раздвојиле. Она је копча човечанства, као што би требало да је и подлога његова; она чини, те се интереси једнога губе у сјајању с интересом другога; она изједначује творца с његовим радом; руши границе између људи; истиче разлике, тешкоће, даљине. Она је апсолутна противност себичности и самољубљу; она се јавља онда, кад појединац даје себе у свима осталим људима и када сви виде своју слику у једноме; када успех једнога и код осталих изазива радост, као што и пад једнога изазива општи слом. Она је незидљива, али јој је рад и траг видљив; она је обавља као живот — вечита.

Љубав, како је ја разумем, не баца човека на колена, већ га подиже, узвишава; она га задахњује поносом, вером у будућност; она му улева наду, да ће дела његова ипак бити крунисана успехом. Она је силна, али не грми, и њена снага није у рушењу, већ у изравњању. Она треба да припада свакоме, али је нико нема

у довољној мери; она не плаче, она се не смеје — ова дела; пут њен нема краја, владавина њена нема граница.

То је љубав великога човека, великога срца; она је знак потпуног еманциповања од свега што је у човеку још животињско; она не зна за народе, за расе, за род; приближујући све, она руши у нама мах и све предрасуде, сву таштину. Она је буктиња која осветљује пут истини; она је протеча морала, месија који ће свет поучити царству истине. Љубав је врхунац морала, извор и утока истине — круна живота!

Дајте човечанству такве љубави и онда ће сама по себи морати нестати сва она отровна мијазма што трују организам данашњег друштва; дајте друштву *луде* — и хуманост ће оздравити, збацити са себе ову силну летаргију која је притискује — свануће зора истине, настаће дан!

Ах, ено светлости! Ено кажипута који ће извести хуманост, извести друштво из лавиринта, кроз који поковима већ лута. Ено истине!

Истина, појам узвишен, божанствен, непостижан — врхунац хуманости, једини идол коме се треба клањати. Када она буде задобила места на друштвеном попришту, када њена кола одрже коњију над осталим силама у друштву, нестаће много којечега што не вала; многих ће уздаха нестати, многе ће сузе усахнути, многи лажни идол потражиће своје место у пракиси; све ће се назвати својим правим именом, све ће бити награђено по заслузи или ће добити по прстима. Друштво ће бити побеђено самим собом!

Ну, да би се дотле дошло, да би се из мртвих могла подићи давно опојана и закопана истина, потребан је други један услов без ког се не може, потребна је таква сила која ће се без најмањег устезања ухватити у коштац са свим оним што не вала у друштву; која ће бити у стању да изврне све предрасуде, све лажне појмове; која ће достојанствено прелазити преко свих препрека, преко свих недаћа, крај свега подсмеха — потребна је храброст! Али то не сме бити обична храброст, већ она, која се неће премишљати, да ли да прими борбу са целим друштвом; коју неће застрашити ни легијон бораца, ни облаци наперених стрела; потребна је непоколебљива храброст снажна карактера, потребна је храброст човека који је уверен у победу своје ствари, своје мисије. Када се она буде појавила, настаће зора нове хуманости, засијаће сунце истине, појавиће се ера истинског напретка...

А дотле да спавамо, лажним химнама улуљкивани у слатке, чаробне снове о бољем, потпунијем животу, о достојнијем друштву; оставимо човечанство нека корача, претварајући под својим стопама у прах све појединце, све карактере; запушимо уши, да не чујемо његов бат по неравном путу, да не чујемо лицемерне похвалнице које се у његову славу подижу пут неба!

Ах, сан тако годи, кад је још далеко дан....

ПАВЛЕ В. МИЈАТОВИЋ.

ДА ЛИ СЕ...

Да ли се море диже, пјенушки
У страшном блеску своје ларости,
Те земља тутњи гласом пакленим?
Или су можда адски духови,
Разбијајући мрачне окове,
Ужелли луче небом мутнијем,
Те нико урла гласом страхотним?
Ил' разјарени дивљи дахови
То сад у жудњи крви кључале
Далеко гуре, блеском натпани,
Пред недогледне равни пустаре
Што се ко море вјечног свемира
Далеко пружа маглом обиго,
Док с небеских мрачних сводова
Не дрме крило блеског Самума,
Те ово море врућег мртвила
Огњени сленком тавних стубова
Што се у нико сналжно уздижу
Ко завитлани вихри чудишта,
Те дере небу мутне облаке,
Као да хоће страшну освету
На мрачне груди да му навали
И да му пјеском с равни пустаре
Заљеву, сакрију сунце огњено,
И плави олтар блеском разгрну,
Довикујућ' му ј'јечни пакленик
„Пустош и смрт!“...

Не!

— То нису гласи пјеских стихија,
Природе дивљи акорд ларости!
То очај јечи браће неверне
Што се у ламцу мокног тирана
Боре с неправдом!...

О, ти
На плавом своду сунце пламено
Што сталном зраком свијет дариваш,
Преливајући зраком божанским
Шарено цвијеће красне природе,
Ох како можеш тако сијати?!
— Не врати зраком тако охоло,
Бљеском си својим звијезде затро
— У њих је ситних више жалости!
Уклон' се с неба, бјежи, сакриј се,
Ил' сијни с поља мрачну копрену
Замотај њоме лице охоло. —
Суморним гласом тад ће звонити
Истине горке страшни жалопој.
Чућ ће звијезде с неба модрога,
Од бола ће се оне потргат';
Са јадом моћим тад ће захрктат'
На празне груди земље мрачњачке! —
Разбацујући искре живота
— Свијућ свјетлост!

Ј. Ш.

ЂОРЂЕ ПАВЛОВИЋ

државни саветник у пензији

Павловић се родио 1838. у Смедереву, где је учио основну школу. У Београду је свршио гимназију и прву годину Лицеја, а у Паризу правнички факултет, 1862., као licencié en droit.

У брзо по свршеној школи, 1864., буде постављен за професора грађанскога права на београдској Великој Школи, где је остао до марта 1871. За време своје професуре написао је: *Хипотекарно право у Кнежевини Србији* (1868.), *О облигационим и уговорима у опште* (1869.)[1] и *О јемству* (1871.).[2]

У марту 1871., под врло намесништвом, Павловић буде отпуштен из Велике Школе. У то доба у Смедереву се било отпочело радити на оснивању једне банке која је имала за задаћу да потпомогне извоз српских производа. Павловић одмах по његову отпуштању пошао у Смедерево, и ту је за кратко време са пријатељима успео да се оснује Смедеревска Кредитна Банка, која већ у августу 1871. почне функционисати. Смедеревска Банка је прва повлашћена завод у унутрашњости Србије који је основан приватним капиталом. Павловић је био њен први директор, и на том месту остао је две године. При одласку из Банке, управни одбор јавно му је исказао своју благодарност за заслуге у стварању Банке и управљању њеним пословима.[3]

[1] Друго издање своје дело имало је 1892.

[2] Друго издање је од 1879.

У горњим својим списима Павловић се, увиђајући са српским законодавством, баш и оријентише, показујући се при том врло упућена од свих, чија дела, и ако сада старија по времену, нису ипак изгубила од своје научне вредности, те се и данас могу корисно консултовати (као: Troplong, Marcadé, Lyonnaisère, Mourlon).

[2] «Видов-дан» од 12. Априла 1873.

Године 1874., а под владом Мариновићевом, Павловић се врати у грађанску службу, у којој је, као у административној тако и у судској и дипломатској струци, заузимао најважније положаје.

Као председника Апелационога Суда, „Друштво за Упоредно Законодавство" у Паризу изабере Павловића (1882.) за свог дописног члана.[4] На скоро по том избору, а на предлог истога друштва, Павловић је израдио једну кратку студију, под насловом: *Organisation politique, administrative et judiciaire du Royaume de Serbie*, која је публикована у друштвеном органу: „Bulletin de la Société de Législation comparée," (Avril 1883.).[5]

Идуће, 1884., године Павловић је израдио једну већу студију на француском: *De la condition juridique des étrangers en Serbie*, а по жељи г. Clunet-a, директора париског стручног часописа „Journal du droit international privé et de la jurisprudence comparée", у коме је часопису поменута студија и оштампана (1884., стр. 5. и 140.).

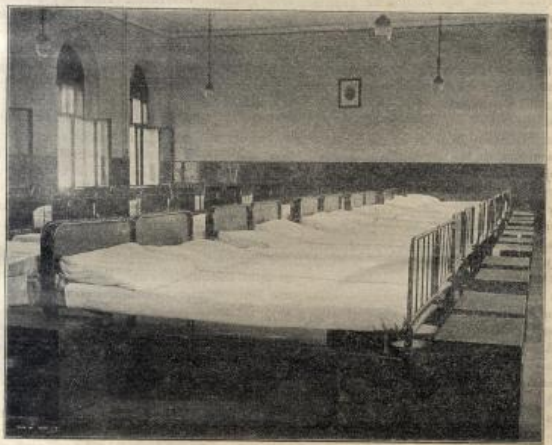

Соба за сликање у Војној Академији

Осим тих радова, Павловић, као стални сарадник и дописник Друштва за Упоредно Законодавство, сваке године редовно подноси Друштву извештај о свакој сесији Српскога Народ. Скупштине, и тај се извештај редовно штампа у друштвеном „Annuaire" у. Павловићева списи, а нарочито његова колаборација при поменутом Друштву, привукли су пажњу европских научника. Тако, у Аустрији, професор права на Универзитету и Оријенталској Академији у Бечу, Др. Мауер, писао је 1885. Павловићу једно писмо у коме се веома симпатично поражава о његовим списима, па, помињући

[4] „La Société de Législation comparée". Ово, у правничком свету чувено друштво, декретом Председника Републике од 22. новембра 1873. проглашено је за établissement d'utilité publique. У њему највећу част имају се наћи оријенталиста правници научници. Председник је друштва г. Georges Picot, члан Академије за Моралне и Политичке Науке (Institut de France). У управном су одбору г. г. Desjardins и P. Leroi-Beaulieu, обе чланови исте Академије.

њуја нарочито његов рад о правном положају странаца у Србији, додаје да he се он њим корисно послужити у својим предавањима на Оријенталској Академији. — Немачки универзитетски професор Dr. Joseph Kürschner, који уређује у Штутгарту Pierer's Conversations-Lexikon, увршћо је у издању од 1891. поменутога дела и Павловића као српског државника и писца, помињући у кратко више положаје које је Павловић у Краљевини заузимао, и његове важније радове на српском и француском језику. — У Француској, професор права на париском факултету, Г. André Weiss, који сада довршује своје велико дело: *Traité théorique et pratique de droit international privé*, у II-ој свесци тога дела, публикованој 1894., говорећи о правном положају странаца у Србији, позива се на рад Павловићев о том питању, оцењујући га као врло потпун и темељит.[5]

Велико одликовање указало је Павловићу Друштво за Упоредно Законодаство у Паризу 1891. Познато је да у Француској постоји просветна или академска декорација, коју француска влада даје заслужним радницима у науци, вештинама и лепој књижевности. Управни савет поменутога Друштва увео је иницијативу и од француске владе тражио просветну декорацију за Павловића као свог дугогодишњег дописног члана, — и савет је у предузетом пораху и успео. У седници од 21. јануара 1891. председник споменутога савета да је Павловић именован за просветног чиновника (officier de l'instruction publique), изјављујући уз то да „Г. Павловићу шаље своја срдачна честитања."[6]

У својој дугој чиновничкој каријери, Павловић је најзише провео у судској струци. Он је био председник Трговачкога Суда у Београду, председник Апелационога и председник одељења Касационога Суда.

Као судија Касационога Суда, био је 1881. делегат српске владе у Бечу, у циљу закључења са Аустро-Угарском ових уговора: конзуларне конвенције, конвенције о узајамној помоћи у судским делима, конвенције о издавању криваца и најзад конвенције о уређењу наслеђа. Вредно је да напоменемо да је се, чланом XIII. конзуларне конвенције, Аустро-Угарска одрекла капитулација у Србији које је до те конвенције имала.[7]

Као председник Апелационог Суда, Павловић је поново предавао Грађанско Право у Великој Школи, али као хоноварни професор (1883.—1885.).

У години 1884. био је Павловић министар финансија. Те године је законодавним путем замењен стари порески систем[8] новим, основан на начелу пропорционалности.[9] Ради уређења тадашњега финансиског стања у немла, Скупштина је потврдила зајам од 40 милиона динара (номиналних) који је исто године у јесен (4.—6. октобра) изнесен на европске новчане пијаце на упис. Српски зајам тада уписан 102¾ пута преко емисионе вредности, и изнео је у целини суму од 4,131,029.000 франака у злату.[10]

[5] Стр. 513.

[6] Bull. de la Société de lég. comp., février, 1891, p. 218.

[7] И ако је чл. 34. Берлинскога Уговора Србија проглашена за потпуно независну државу, опет су потписивши тога уговора задржали, и у обиху велике територије, у важности капитулације, које се њиме слагала са њеним свеједном суверене и хришћанске државе (чл. 37.). Капитулације су престале кредети у Србији после Берлинскога Уговора, во специјалним конвенцијама које је Србија од 1878. до 1883. закључила са појединим државама (Русија је со одрекла капитулација у Србији још док је она била вазал Порте, у год. 1868.).

[8] Уведен законом од 2. октобра, 1884. (Зб. XVII., стр. 278.).

[9] Зак. од 14. Јуна, 1884.

[10] О овоме се вазиме појачи у министарству финансија.

Србија је тако, у своме кредиту на страним пијацама, постигла неочекивани успех; али је и Павловић, јако замерен, и одмах за тим, морао да остави министарство финансија. У указу од 9. октобра 1884., поред уобичајене формуле којом се Павловићу као министру уважава оставка и ставља на расположење, — нарочито су додате још и ове Краљеве речи: „Уз изјаву Наше Краљевске захвалности за заслуге учињене Отаџбини, и у знак Нашега признања одликујемо га Таковским Крстом првог степена."

Павловић је служио и у дипломатској струци. На име, он је био српски посланик у Риму скоро три године. У новембру 1888. буде са тога авоја постављен за државног саветника. Тим поводом, познати римски политички лист „Diritto" донео је, у свом броју од 4. децембра 1888., ову белешку: „Досадашњи српски министар код Италијанске Владе, г. Ђорђе Павловић, бивши председник Скупштине и члан недавнашњега напредњачког кабинета, узвишен је од Краља Милана на достојанство државног саветника. Тиме је учињен крај његову дипломатском положају, у коме је дејствовао са толико мудрости и умешности овде у Риму, где је тако високо цењен, и где је ужинао топле симпатије у свима нашим политичким круговима, као и код саме Владе и т. д."

У ово последње време Павловићу је указана значајна пажња од стране Правничкога Факултета В. Школе у Београду. Г. Др. Драг. Мијушковић, као старешина Факултета, по једногласној одлуци професора тога Факултета, упутио је Павловићу 23. октобра 1898. писмо којим се он умољава да на Прав. Факултету поново, као хоноарни професор, предаје Грађанско Право.

Ја сам имао пралике да једном разговарам са Г. Павловићем о овој понуди. Он ми је тада изјавио да му је врло жао што се, из здравствених разлога, није могао примити поменуте катедре. А за тим је, узбуђено, додао да врло симпатично писмо Г. Д-ра Мијушковића сматра као једно од најдражих одликовања које је у свом животу дочекао.

Павловић је у Краљевини заузимао високе политичке положаје. Био је министар спољ. послова, финансија и правде, и у два маха председник Народне Скупштине.

У политичком свету у Србији, Павловић је, због својих одличних особина, увек уживао велики кредит и глас и ван круга својих политичких пријатеља. Да напоменем, да је нову, између 1. и 2. априла 1893., Др. Докић, састављајући радикални кабинет, понудио Павловићу, као члану напредне странке, портфељ министра правде.

Павловић је стављен у пенсију, под другим наименованием, у априлу 1892. И тиме је његова дуга каријера у јавном животу, часно и корисно испуњена, завршена.

Мислио сам да ми је дужност била да, у кратком нацрту, прикажем читаоцима „Нове Искре" једног од наших виђених претходника на Великој Школи, једног вредног радника и отменог човека.

ЖИВОЈИН М. ПЕРИЋ
в. проф. Велике Школе.

И ЈА ЋУ.....

На небу чистом јутро се јавља,
За врха плава већ тоне мрак;
И златкѣ' поља, јутрос тамнк
Сунце помаља свој први зрак.

Још једна звезда затрепта сиктно
Са оне стране куд мину ноћ, —
На и ње неста .... утрну тихо,
Оте зор светлост сунчева моћ.

И мој ће живот минути тако,
И пашћу срећан у цвету свом,
Кад сјаће златно сунце словоде
Мученом српству народу мом.

Београд. *Милутин Јовановић*

— Да ли си открио какву нову звезду са чудноватим бојама, какву маглу чудновата облика, какву комету са лудим реповима, или да то није само од несанања што долази од јаког напрезања?

— Овај је догађај још чудноватији, но што ти себи можеш представити. Ја сам опет видео Дору, своју мртву своју миљу Дору!

— Ох! твоје уображење! Какво је шале она већ с тобом терала! Ти ћеш постати играчка обмане, и ако си тако миран и тако обазрив. Не верујт ја ти већ рекох. То је опасна стрмен. Ти си по мало поета. Ја више волим математику: она је поуздања.

— Ја не спорим. Обмана, сан, како хоћеш; али ја сам још потресен оним што видех и што чух. А то не беше ни најмање лудо.

— Е, па добро, причај ми свој догађај. Не сумњам да ће бити весма интересан.

Часови забаве у Војној Академији

ЈЕДНО ДРАГО МЕЂ ЗВЕЗДАМА

од

Камила Фламариона

Шта је теби овог јутра? повиках ја, пошто угледах Андрију да ступи у мој кабинет, збуњен и жалостан, пребледела лица, укочених очију, разбарушене косе, а умарна хода ко да долази Бог те пита из које дубине. Ти нисе морао провести ноћ у посматрању звезда, ма да је небо било лепше но што га видех од дужег времена амо!

— Али напротив, ја сам ове ноћи врло дуго посматрао небо и долазим из једног изненађења, коме нема равна; ја, збиља, овог јутра не спавах ни један минут. Од тога сам и сада још много бунован. Али то, о чему ти страхујеш, беше само једно изненађење пријатно, дивно, пропраћено бескрајном тугом; изненађење тако силно, да још не могу да дођем к себи.

Мој пријан Андрија беше млађи од својих 25 година, изврсан посматрач неба, који посматраше са великом тачношћу стање планете Марса, Јупитера или Сатурна, чему су научите била посвећена његова изучавања; али природе беше сањалачке и тајанствене. Његова снаје велики несрећа која се не да заборавити, и од то доба он, још доста свеж, паде у неку непрекидну тугу. Он је љубио, он је имао своју другу, једно младо,варедно лепо девојче, сањалачко као и он што је, ватрено и страсно, а које ненадно изгуби након три месеца миловања. И од две године амо, како га је та несрећа задесила, он мишљаше само на њу, и једва би је за неколико тренутака сметао с ума за време својих научних радова који су му снагу и енергију сасвим обузели. Живот му беше без ње тужан и мрачан и често је пожељео смрти. Он се надаше да ће брзо умрети, и заиста, његова цветна младост од среће поче неправилно сла-

бити. Он верујући у дали душевни живот и једнако се питаше: где ли ба могла бити његова драга? Више пута причао ми је, да му се све чини као да је нада крај себе, и као да јој ослушкује нека унутарњи глас који говори његовој души. Покушавао сам да га одвратим од тих мисли које ми се чињаху опасне за његово душевно стање, и држах да неће више на то помишљати, докле га тог јутра не видех тако жалосног и узнемиреног од привиђења.

Он ми причаше како је јутрос, око два сата, баш кад је на телескопу испитивао један предео Кумовске Сламе, некако уклоњено својим дурбином лепу звезду Лабуда, па се заустављо на другој, два пут дивнијој звезди Албиреу, састављеној из два сунца: једног жутог као злато, а другог зеленог као сафир. У тај мах, кад је кушао једну врло јаку сочивку на плавоме сунцу, и кад се припремао да га посматра на спектроскопу, а нарочито да му проучи чудноват светлост, осети да му се очи нечим засенуше, што је с почетка приписивао јакој светлости звездиној, а у исти мах осети и мали удар електрике. Он иначе продужи посматрање и удеси спектроскоп на дурбину. Али било због заморености све ноћи у посматрању, било пак да је по себи дошла потреба одмарања, он се посади на велику столицу, у којој се по који пут, због дугих посматрања, испружимо, и заспа у један тренутак. Зраци месечеви, продавши кроз отвор кубета, градише неку лаку ваздушну прашину плавкасте светлости која је мило подсла на сраве, газбусе и мане. Он хтеде устати да изврши своје спектроскопско посматране — кад, сасвим близу себе, угледа, својим рођеним очима угледа, где стоји његова драга, месечином осветљена, и у исти мах осети да је прикован за столицу неком нашом магнетском силом. Али, ја њојем реч Андреји, и ево од речи до речи што ми он причаше.

* * *

Дора стојаше преда мном. Над њом светаше Албирео. Моја драга беше још много лепша но пређе, идеална и као сва прожета небесном светлошћу.

Мој први утисак беше страх. Нисам се бојао ничега, али ипак осетих да ме нека ледена језа пробија од петâ до главе. Ја остах испружен у својој наслоњачи као да ми тело беше од самог олова. Она не прича к мени, а и мени у почетку изгледаше, као да не желим прићи к њој.

Она ме нежно погледа својим великим плавим очима, које једнако отворене очекиваху неко ново изненађење, и са живошћу рече ми:

„Зашто не долазиш? Ја те очекујем. Ми љубав нисмо још ни познавали!"

Њен глас беше исти као и пређе, и тек што га чух, а привиђење изгуби своје необична облик и поста тако реља природно.

На овако благи прекор, на ову тугу, на ову исповест, сва часовна наше среће оживеше преда мном; и наши заноси тако страсни, и наша узбуђења тако драгоцена, и наши полуцији без краја . . . . све ове чаровите слике, што у један мах оживеше у моме мозгу, произвеше ме луњом велике радости, те се не могах уздржати да јој не одговорим:

„Како? Ми нисмо љубав познавали?"

— Збиља не, одговори она. Ми је само грубо осећасмо.

— Ох, али како занесно!

— Јест, на земљу. Али овде . . . каква разлика!

— Где *овде*?

— У систему сунца плавог Албиреа".

Она ми доста, као обитања тамо у кругу неке врсте анђелског света. И тек што је саслушах, учини ми се да и ја живим с њоме њеним новим животом. То не беше више смрт, то беше живот. Ја сам био с њоме као и пређе.

„Јест, рече она: каква разлика између љубави овде и оне коју уживасмо на земљи!"

Признајем да јо ова изјава непријатан утисак на мене учинила.

„Како ти то знаш? повикаох жацнут неким чудним и изненадним повратком љубоморне жаоке.

— Будала, једнако будала! одговори она својим божанственим осмејком: љубоморан и са мртвом!

— Али ти ниси мртва, пошто ми говориш о љубави, и пошто тврдиш да осећаш радости на земљи непознате. Не, ја нисам љубоморан. Али ја те једнако љубим.

„Е, добро, ја сам у стању да ништа не говорим. Изјасни се".

— На земљи имадосмо само пет чула. Вид, слух, мирис, пипање имају свој удео у нашем осећању, ма да права љубав обитава поглавито у привлачењу једне душе ка другој. Ми имађасмо само пет чула, па и само четири.

— Па имаш ли ти сада више?

— Седамнајест. Ја ти познајем, очекујем те. Између свих седамнајест има једно, које надмашује сва остала, које преда за све, и које се по себи може назвати чуло *љубави*.

— То је?

— То је електрично чуло. — *У* љубави игра електрика претежну улогу, па и код земаљских створења која су тако неграпна и тако тупа. Душа је човечија поглавито биће електричне природе, која да далеко баца зраке око нашег стварно видљивог тела. Ова електрика покреће невидљиве таласе који се веома разликују од таласа светлости.

— Јесте, знам, одговорих ја у математичном смислу: таласи светлости имају тридесето-хиљадите милиметра дужине, док таласи електрике имају тридесет сантиметара.

— Ја то не знадох.

— Ја инак врло добро разумем што ми кажеш да има битне разлике између множине дрхтаја која рађају дејство електрике или светлости.

— На једно од тих чула земаљскога тела не може да примети електрична таласања. Код нас, на против, то је прво чуло између свих седамнајест. Оно је много важније но и чуло вида.

— За што се воли? Зашто осећамо симпатију или антипатију? Откуда равнодушност?

— То је тајна коју ви не знате, ма да је она тако проста за нас, јер је непосредно осећамо својим нарочитим чулом. — Душа, која је електричне природе, разлива око себе таласања електрична, која ни не видите, али која ни видимо. Та можеш упоредити ова таласања са таласањем гласова који потичу са уздрхтања жице виолине, харфе, гласовира. Ако ова гласовна таласа, у своме ходу, сусретну другу неку жицу која је у стању да уздрхти хармонично са првом, онда ће ова друга жица, и недирнута, дати глас од себе. То је један опит који

можете огледати сваки дан. — Ако две душе уздрхте за спајањем, или чешће, што је још боље, ако се у хармоничном сагласју сусретну њихови међусобни таласи, па се здруже, па се пољубе; онда ето, та два бића, што једно друго себи привлаче, везана су љубављу много чвршћим но што је гвожђе. То нису само њихови погледи што су се везали, но и цело њихово биће. Ако је сагласност потпуна, онда је веза нераздвојна. Сваки покушај противљења тој вези био би узалудна мука. Она ће се по невољи и у смрти извршити. Ако има несугласја у сусретљивим дрхтаја, онда постаје антипатија и најбоља памећовања ту ништа не помажу. Овај ми је човек антипатичан; ово ми женско дражи нерве. Не покушавајте да исправите први утисак, то би била узалудна мука. И тако, на Албореу, ова дрхтања душе, ова старска таласања ми видимо тако као што ви видите с помоћу светлости; примамо их с помоћу свог електричног чула, што је вама непознато. Ова електрична дрхтања, која су

— То није немогуће. Не умеш ли електрицитет растворити капљицу воде и поново одвојити оксиген од хидрогена, кад су је својим спајањем и створили!

— Та ћеш то, као учен човек, знати објаснити. Ја сам остала жена и не умем ништа да објасним.

— Дакле, настављаш ја: иде се тако далеко, да се изгуби свесност својега бића, па се управо умре да се поново роди?

— Разумеш ли дакле сада, да наших седамнајест чула, којима управља прво међу њима, чуло електрично, дају осећаје према којима највећа уживања, што их на земљи окусисмо, нису ништа друго до тупи утисци мољуска? Па каква нас светлост обасја! Какво цвеће! Какав мирис! То је ко неко непрекидно усхићење! Ох, кад би дошао, кад би ти овде био!

— Не би ли ме могла повести? повиках и потрчах к њој.

— Ходи!

Питомачко оружје

као и сама атмосфера љубави, вама су непозната на земљи. Ви осећате љубав од прилике тако као што глува чује музику.

— Ох! рекох: како си незахвалан!

— Али не, мој обожавани, ја се свега сећам. Али помисли да је љубав чврсто спајање двеју душа. У љубави земаљској никад се потпуно не спајају. Али овде, где је електрично чуло потпуно развијено, наша су стварска тела као два електрицитета који се стапају у муњу. Спајање је тако силно да од два бића, која се загрле, остане само једно.

— Као оксиген и хидроген који спајајући се изгубе своје облике да начине капљицу воде: оно светло зрнце, које садржава у себи све небеске дуге, и обухвата васељену. Па шта онда?

— Е лепо! Онда се могу поново наћи. Ја не знам како то бива, али се васкрсне.

Ја је узех у наручје, пријубих своје усне уз њене, и видех у један мах, у сред неке плаве светлости, врло нежне и врло умилне, како ме Дора подиже на неизмерним крилима. Ја се савах око њезина тела, и изгубих се у усхићењу. Многобројна бића, која лебаху по атмосфери као и ми, имађаху виђенски облик, са шипцима, електричним зракама, ваздушним позивалима, што беў сумње представљаху нова чула, о којима ми она говораше. Ја осетих да сам у мах био пренесен на једну сунчану планету плавога Албирея. Са камених висина падаху плаве воде и отицаху ка неизмерно великој равни, постављеној џезвом брилијантске боје. Тице сјајних перја изгледаху осветљене саме собом, и својим циркулацијем испуњаваху ваздух.

„Пређимо ову светлост, рече ми: хајде на вечерњем хоризонту, и одседнимо у поћној палати".

Пошто облетесмо осветљену полукуглу, пренесемо

у полумрак. Све литице, све рашће, сва бића гораху у некој светлости плавој, зеленој или ружичној, светлећи као фосфор или као ајлур. Ово стење има без сумње особину као и фосфати и сумпор барити, који упију сунчану светлост за дана а пуштају је у ноћи. Бића што лебаху, беху таводер светла, на пријатну луциоле (мале животињице што светле). У овом крају света ноћ није нигда потпуна, пре због овог чудноватог светљења фосфора који избија из свију тела, а затим и због другог сунца Албирея, коме удаљена светлост готово никад не престаје, а исто тако и због пређена, слично оном Сатурнову, који осветљен од два сунца разне боје изгледа час плав, час жут, час опет зелен, и распростире по овој ноћи најчудноватије светлости.

Како је сиротан и мален наш земаљски свет, који ми сматрамо да је све и сва, када се сравни са овим надземаљским чудима!

Моја лепа и мила Дора са љубављу носаше ме на својим крилима, и ми сађосмо на обале једнога језера, под један веома велики хладник на сенку и прилику дрета чије се широко лишће простирало као неки зелени хладник над килимом од маховине, засејаним тисућама малих цветића.

„Ево, овде је мој стан, рече она. Одморимо се.“ У својој раздраганости, у свом усхићењу хтедох је загрлити и са њених божанских усана напљивати се њеном љубави; али тек што је ногом стала на земљу, а њен земаљски облик одмах се преобрази у други неки, или чак овим бићима каква смо сретали кроз ваздух. То не беше више моја Дора. У осталом она беше још лепша и још сјајнија и крај ње осетих да сам само земаљски црвић.

„Да ме љубиш и даље, и да ме довека љубиш, рече она, довољно је да се умре. Остани земљу. Овде ћеш бити мој.

— На вар нисам оставио земљу, одговорих јој са сним изненађен.

— Не, погле!“

Она ми полако дотаче чело крајичком пипавке и ја осетих јаки, електрични потрес. Отворих очи и обретох се сам, седећи на великој столици. Моје драге нестаде. Ја више ни најмање не сумњам, да она збиља обитава на овој Звезди Лабуда. Ова ме тамо зове и ја ћу је у скоро опет наћи. Ја је желам више но икада.

* * *

Таква беше прича Андрејина. Ово привиђење тако га је дирнуло, да од тога дана његов дух блуђаше далеко од земље. Његово једно здравље брзо опадаше; али он живљаше срећно у своме сну, — са жељом, са уображењем да га види остварена.

Ја не бејах изненађен, кад ми после неколико ме сеци од овог чудноватог догађаја о коме сад причамо, јавише да је мој друг напрасно умро. Једне лепе летње ноћи, можда посећен истим привиђењем, беше се испружио на иску столицу близу великог екваторијалног дограда, управљеног на Албирея, и сутрадан у јутру мишљаху да на њојзи спава. Али његово тело беше са свим хладно. Са његове десне стране беше пала једна флашица са киселином цијано-хидричном, од које је једна кап довољна била да раскине везе што спајају душу са телом.

са француског превео

М. Хрстић

О, КЛИЗАЈ СЕ, КЛИЗАЈ....

Дошла зима.... Хладно.... Долина ли, брежке —
Сав то нар'о човјек гдје по цијелу хода;
Вилугаве ставе претрпао снијег;
Хватила се кора свуда изнад вода.

Но у теби крв је и вулна и врела,
И док блетар шиба твоје љубав грије, —
И ти хрли тамо гдје се младеж сиђела
Весело по г'леди замрзнутој вије....

О, клизај се, клизај по површју ледном, —
Млада си и здрава па би да се крекећи; —
Ах', знај, у животу поклизнути ли једном,
То кораком чврстим више ноћи нећеш!....

Дионисије Х. Живић

БРИГА

РОМАН

НАПИСАО

ХЕРМАН СУДЕРМН (12)

(с њемачког)

XXII.

Бранилац је завршио. — Жагор прође кроз пространу поротничку дворницу, чије су галерије биле пачичасте главама.

Ако оптужена опет не поквари утисак сјајне одбране каквом несмишљеном речи, биће спасен.

Одговор државнога тужиоца нико и не саслуша.

А сада завезекнуше дорнети и дотледи. Сви се погледи упреше на бледога просто обученога човека, који је седео на истој грешничкој клупи, на којој је пре осам година седео пакосни слуга.

Председник захтева, да ли оптужени има још шта да изнесе у доказ своје невиности.

„Мир, мир!“ прође жагор кроз дворницу.

Али се Павле подиже, па рече, прво тихо и муцајући, па све поуздање и поуздање:

„Жалим од свега срца, што је узалудан труд, који је уложио господин бранилац да ме спасе. Али ја нисам тако невин у овој ствари, какве се он труди да представи.“

Судије се згледаше. „Шта то значи? — Зар ће он сам себе да тереги?“

„Рекао је да сам услед страха био готово пао себе. Да сам радио у неку руку у безумљу, које ме је у томе тренутку учинило неурачунљивим. — Али то није било тако.“

„Скрива себи врат“, зачу се из слушаонице.

„Ја сам свега свога живота живео планирано, поучено, и мислио сам, да не могу никоме у очи погледати, према којем имао шта да кријем, али ако се у овој приличи будем понашао кукавички, чини ми се да ћу у том мање уживати него ли икада, а имаћу у овој приличи доста разлога за то. — Господин бранилац представио је мој рачији живот као узор свих врлина. — Али то није тако. — Мени је недостајало достојанство и самопоштт, — ја сам се сувише грешио о људе и о себе самога. — И то ме је увијек грицало, премда с тим никада

писам могао бити на чисто. — Сувише се било свалило на ме, те писам никад могао слободно одахнути, као што је то потребно човеку, ако неће да затупи и да се запусти.

„Али ме је ово дело ослободило и дало ми је оно, што ми је толико недостајало, — оно ми је велика срећа; на зар да будем толико незахвалан, па да га одричем? — Не, то нећу. — Затворите ме колико вам је воља, а ја ћу проживети то време и почећу нов живот. — На с тога хоћу да кажем: Ја сам свесно запалио своје имање, никада нисам био присебнији него ли онда, када сам просуо канту с петролејом преко свога жита, и да ми је да данас дођем у исти положај, тако ми Бога учинио бих то опет. — — — А што и не бих? — Што сам разорио, било је дело мојих руку — створио сам га у низу година тешким радом и могао сам учинити с њим, што сам хтео. Знам ја добро, да је суд другога гледишта, и с тога ћу спокојно одседети своје време. Али ко је те претрпео штету сем мене? — Моја су браћа и моје сестре сви били у добру, а мој отац — — ту застаде за часак, а глас му задрхта, када настави: „Та зар не би било живље је тако тихим животом, а морао би свршити тако једно. С тога је боље што га смрт снађе као гром, који човека убије посред среће. То је моје мишљење, ја сам пречасто са својом савешћу и немам потребе икоме да дам рачуна, сем Богу и себи самоме. А сада нека ми се суди."

„Живео!" рађаше се по целој дворани један снажан глас са клупе за седење.

То је био Дутлас.

Седа јуначка прилика беше устала, очи му севаху под густим обрвама, а када га председник опомену на мир, седе преко себе и рече своме суседу: „С овим се могу поносити, је-л-те?"

XXIII.

Две године доцније отвориће се једнога лепога јунског јутра широко обојена врата на казаноничкоме зиду и пропустиће једнога осуђеника, који ће дуго времена у сунце, као да се учи да поново сноси његов сјај. — —

Борење сабљама у Војној Академији

боље да је мој стари отац последње године свога живота провео у миру и спокојству код једне од својих кћери, него ли онде, куда се ја сада спремам.

„Судбина није тако хтела. Капља га ударила, а моја браћа веле да сам му ја био убица. — Али моја браћа никако и немају право да суде о томе, јер ништа познају мене, ништа оца. Они су се целога свога века бринули само за себе, а мене су оставали да се сам бринем о оцу, о матери, о сестрама и о имању, а ја сам им био добар само кад им је што требало од мене. — Они ми данас окрећу леђа, али ми ни на даље не могу бити ништа туђи, него ли су ми били.

„Моје сестре" — он се окрете клупи, на којој су седеле као сведоци Грета и Катица, застрта лица и плачне, а глас му беше добио благост као од уздржаних суза, — „моје сестре такође ме се отресају — али њима радо праштам, оне су жене и нежне грађе — а иза њих су два туђа човека, којима је лако да се ужасавају мога нечувеног дела. Сви су ме сада оставали, — не, нису сви," — а преко лица му прође осмејак, „али томе није место онде. Али једно још хоћу да кажем, на ма изгледало да сам убица: Не жалим што је отац платио главом за своме послу. Већу сам љубав указао према њему, што сам га убио, него да сам му сачувао живот. Био је стар и немоћан, а што га је чекало, то је пагуба и срамота, — Мислио је завежљајем, који је носио," и погледао је немарно око себе као човек који још није на чисто о правцу свога пута, али коме је у основи све једно, ма куда залутао. —

Када прође поред забата од казаноница, спази једне колије, које му се учињаше познате, јер застаде и стаде премишљати. Затим се окрете почињашу, који се са седишта поносито сниже у својој кићанком украшеној шубари. —

„Има ли ту кога из Хеленентала?" упита он.

„Има, господар и госпођица. Долазе чу по господина Мајерхефера."

А одмах затим зачу се са степеница: „Ха, ево га већ — Јелисавета, гле, ево га већ!"

Павле полете уз степенице и оба се човека загрлише.

Тада се отворише тихо и плашљиво тешка врата и пропустише ватку, у прво обучену женску прилику, која се с болећивим осмејком наслони на зид и мирно причека, док се не пустише.

„Ево ти га, Јелисавета!" рече стари.

Руку у руку стајаху сада једно наспрам другога и гледаху се у очи, затим она наслони главу на његове груди и шапташе: „Хвала Богу, што сам опет код тебе."

„А да бисте били сасвим на само, дете“, рече стари, „одвезите се лено вас двоје кући, а ја ћу међутим понити једну боцу румењке у здравље свога наследника. Та мени је лепо, ја се давно повлачим с посла.“

„Господине Дутлаче!“ викну Павле уплашено.

„Отац је моје име, разумеш ли! А пред неке нисам по мене! Сад си ти господар у кући! У здравље!“

Рекавши то, оде низ степенице. — — — — — —

„Хајде“, рече Павле тихо, оборених очију.

Јелисавета ноће плашљива осмеха за њим, јер када су сад били на само, не одвоји се ни једно да прође другоме.

На онда се повезоше бутељки по сунчевој цветној рудини. — — — Кириафил, звоне и добричица смешане се у веома шарен њилим, а бела госпина влас дизаше своје запикане пламенове, као да су снежне пахуљице посуте по цвећу. Лишће белих врба жубораше тихо и као мрежа светлих трака вијугаху се опкони под њиховим грањицама. — Топли је ваздух тренерно, и жути лептирови лебаху по дворе тамо амо.

Павле се јако затурио у наслон и гледао је из полуотворених очију на обилне малих чудеса.

„Јеси ли срећан?“ упита Јелисавета, пагињући се к њему.

„Не знам“, одговори он, „хоће срце да ми пекочи.“

Она се насмеја, јер га је добро разумела.

„После, ено нашега завичаја!“ рече она, показујући на белу кућу, која се назираше у даљини. — Он јој стиште руку, али та глас изневери.

На висин шумској заустависте кола. — Обоје сиђоше и наставише пешке. Сада он спази, да она носи под мишком бели пеки завежљај, које дотле није опазио.

„Шта ти је то?“ упита он.

„Видећеш већ“, одговори она, и набијаше јој осмејак преласте преко лица.

„Какво изненађење?“

„Једна успомена!“

Када ступише у шуму, спази он између грмења стих дебела нешто прво, покривено бешњима.

„Шта то значи?“ упита он, пружајући руку.

„Зар ваше не познајеш своје пријатељице?“ одговори она. „Она је хтела да буде прва, која ће те поздравити.“

„Прва Суза“, кликну он, и поче трзати.

„Причекни и мене“, смејала се она дашћући, „не забораваши да смо од сад у двоје.“

Он је узе за руку, и тако ступише пред верно чудовиште, које је стражарило на путу.

„Стари створе“, рече он и помилова чабаш кавно. А када наставише, осврнуше се после свака три корака за њом, као да се не може од ње одвојити.

„Добро сам је чувала“, рече Јелисавета, „иначе стоји баш поред мојих прозора, јер смо је купили с осталим наслеђем твога оца, да је не би изгубио.“

Када се приближише оностраној висин шумској, рече он, показујући на два дрета, која беху на двадесет корака у страну: „Ето места, где сам те пазио у мрежи.“

„Јесте“, рече она, „тада сам први пут осетила да ћу њиме никада моћи бити без тебе.“

„А ево смреке“, настави он, када заваше на читаву, „где смо“ — на онда изненадно узвикну и пружи обе руке у празнину.

„Шта ти је?“ узвикну она, гледајући га плашљиво. Био је блед као крпа, а усне му штраху.

„Нема га“, промуца он.

„Кога?“

„Мога — мога — мога имања.“

Где се негда уздизаху зграде на имању, ширила се сада равница, а само је на неко дрво стрчило у ваздух пржљавим гранама.

Он се није могао привикнути на овај призор и покри лице рукама, док му цело тело обузе језа.

„Не буди жалостан“, молила је она. „Оца га није хтео опет подићи, док ти не би дао нарочита...“

„Хајдемо онамо“, рече он.

„Молим те, немој“, одговори она, „нема се тамо шта видети — сем неколико гомилица развалина — другом ћемо приликом, кад не будем толико узрујан...“

„Али где ћу да спавам?“

„У којој соби, у којој са се родио... Наредила сам да се спреми за тебе, и наместила сам именташ твоје матере. Можеш ли још рећи да си изгубио завичај?“

Он јој захвално стеже руку, али она показа на смреку, која му пре тога беше пала у очи.

„Боље је да одемо тамо“, рече она, „положи главу на крпчињак и заиђи ми што. Знаш ли још?“

„Како да не знам!“

„Колико има од тада?“

„Седамнаест година!“

„Ах, мили Боже, и толико те већ волим и постала сам међутим уседелица... И чекала сам те ни године у годину! Али ти то нисе хтео видети. Мислила сам у себи, та мораће доћи на послетку, али ти не дође... На сам онда изгубила наду и помислила сам: не можеш му се тек наметати, када те баш никако неће... Мораш пречистити са собом... И да бих учинила крај свој чежњи, дала сам пристављи рођаку, који је већ неких десет година облетао око мене. Често сам му се смејала, па сам све мислила, да ће — али доста тога“ — и она се стресе. „Хајде, лези ту — заиђи!“

Он затресе главом и показа руком нешто преко рудине, где се на видику уздизаху под небеса три усамљена бора.

„Онамо“, рече он, „немам мира, док не одем онамо.“

„Имаш право“, рече она, и држећи се за руке одоше крез расцветало рудиначе, око кога облетаху дивље пчеле, сањиво зујући.

Када уђоше у гробље, као у белој кући подне. Двадесет пута зачуше се кратки јасни удари, лаки се одјек изгуби у ваздуху, а затим опет наста тишина, само што се наставе тихо зујање и певање. —

Гроб матери био је сав обрастао бршљаном и дивљом мирном, а чело главе беше се расцветала дивљама у свом сјају. — Између застава милели су мрки мрави, а гушгер један побеже у зелену дубину.

Бутеље стојаше су обоје ту, а Павле је дрхтао. Ни једно се не усуди да нарушн ову свету тишину.

„Где су сахрањени отац?“ запита на послетку Павле.

„Твоје су сестре пренеле леш у Лоткаја“, одговори Јелисавета.

„Добро је тако“, одговори он, „она је целога свога века била усамљена, па нека буде и на овом свету. Али сутра ћемо отићи и њему на гроб.“

„Хоћеш ли сахрањати код сестара?“

Он жалосно заклима главом. — На их опет обузе бутање. Он наслони главу на обе руке и плакаше.

„Немој плакати“, рече она, „та сада сваки од вас има свој завичај.“ На затим узе свежљић, који је носила под мишком, одреши бели завој од хартије, а што изнесе беше стара једна пропишена раздеранх корица и пожутелих листова.

„Погле, ено та она шала“, рече она, „и поздравила те.“

„Откуда ти то?“ упита он уплашено, јер беше познао материн рукопис.

„Било је у старом ормару, који су спасли приликом пожара, пашао између ћиока. Изгледа да је ту било, од како је умрла.“

Затим седоше једно поред другога на гроб, наслоше књигу на колена и почеше је прочитавати. Сада се лено подсети, да је Катица онда, када ју је изненадно с њеним љубавником, говорила о некој несмрајци, која је била материна, али никада се није могао усудити да је запита за њу, јер никада није хтео изазвати ружно сећање на онај час.

Било је ту свакојаких песама, беху лепо прописане, а неке су у пола прецртане, па исписане поправке. Оне као да је чинила по себању или их је сама стварала. — Ту је било и оне о пезавчу, коју је Катица онда изговорила.

На онда је било једне, која је гласила:

Буји кући, снаго моја,
Број лудаке је жалка твоја
Да те чуча и да бдије.
Буји кући!

У пушци је мирно, ти'о;
Већ и златни јек се сарко
Што га звоно с храма шиље.
Буји кући!

Буји кући, чедо драго!
Гле, већ дуга зрачак' благо
Прича лепа бајке мале
Буји кући!

О кастеру с бујних горо,
О прашчеси царских двора,
И ита су ми душе драге.
Буји кући!

Буји кући, чедо моје!
И крај тобом стало стоје...

Неки јахач сколи ушта над стиже:
»Што ме гледаш тако?...« и прође јој ближе.
— »Љубави бих хтела!« —

Насмеја се јахач: »Хајд', лудице, ходи
У загрљај к мени, те у љубав води, —
Љубави си хтела!«

»Ја сам остављена, ја се бедна зватим...
Ох, ужас ме, драги, да те сваки тратим
Само зај ми љубав!...«

А јахач је грао и грлећ' тумачи:
»Ако ниси знала зати сва ово значи,
Сад знај: то је љубав!«

»Ах, вкоћти није залог љубави моје,
Ја ћу, драги, вечно, вечно бити твоја —
Среће ми те љубе!«

Насмеја се јахач, већ му било доста,
На одаха с песмом... А девојци оста
Да жали и љуби.

Дан за даном тек'о, и доста их прође, —
Не дочека весе, ах! — чедо јој дође
Што га даде љубав.

Ни даму ни вољу не да га од себе:
»Полукрвни, јадо, тугнике тебе
Материна љубав!...«

Вежбе пушкама у Војној Академији

А куд воде? — Ко ће знати
Буји кући!

На побу је звезда твоја,
Ја то сиђу, снаго моја;
Можда ће ти срећом сјати.
Буји кући!

Буји кући, снаго моја!
Крај лудаке је жалка звоја,
Чека да л' ће туга проћи...
Буји кући!

Време лети, чедо снаго...
Већ со зимоћ пробијаше, —
Сад ће можда отац доћи.
Буји кући!

На онда друга једна песма:

Некада сам знао девојчицу лепу,
Али ужас сетну, увек жалостиву, —
Љубави је хтела!

И даму и вољу преко прозорчић гледа,
И очима плавим залази се преда, —
Љубави је хтела!

»Господине судче, какве се не убојим!
Остављена, бедна сад пред Вама стојим, —
Љубави сам жудна!«

...У шеширом руку пред седећа судац:
»О прими ме, Творче, смилуј се ми јадо, —
Љубави сам жудна!«

Тада се мораде сетити сестара, и учини му се као да мати све беше предвидела и унапред опростила.

А одмах затим дође с великим натписним словима:

БАЈКА О БРИЗИ.

Била једном једна мати, којој милостиви Бог дарова сина, али је била тако сирота и тако усамљена, да није имала никога, који би му кумовао. А она је уздисала и мислила: „Где ли ћу му наћи куму?“ — Тада јој једне вечери у прав сумрак дође у кућу нека жена, која је имала на себи сиве хаљине, а главу беше повезала сивом марамом; она рече: „Ја ћу ти бити сину кума, и стараћу

се о томе да буде добар човек и да те не остави у невољи. Али ми мораш поклонити његову душу."

Мати задрхта, па упита: „Ко си ти?"

„Ја сам Бригa", одговори сива жена.

А мати је плакала, ну пошто је била веома гладна, даде жени душу свога сина, а она га крсти.

И син јој одрасте и радно је тешке послове, да јој набави хлеба. Али пошто није имао душе, није имао ни радости ни младости, и често би погледао матер прекорним погледом, као да хоће да је пита:

„Мати, а где ми је остала душа?"

Тада се растужи мати и пође да му потражи душу.

Она запита звезде на небу: „Хоћете ли да му поклоните душу?" Али оне рекоше: „Одвећ је пиштапан за то."

И она запита цвеће на рудини; оно рече: „Одвећ је ружан за то."

И она запита птице на дрвећу; оне рекоше: „Одвећ је жалостан за то."

И она запита високо дрвеће; оно рече: „Одвећ је скроман за то."

И она запита мудре змије; оне рекоше: „Одвећ је глуп за то."

Тада она пође својим путем плачући. А у шуми је срете млада, лепа кнегиња, опкољена великом пратњом.

И када виде матер да плаче, сиђе са свога коња и пође је на свој двор, који је био сазидан од злата и драгога камења.

Онда је запита: „Реци ми, што плачеш?"

А мати се пожали кнегињици, да не може сину наћи душе, ни радости, ни младости.

Тада рече кнегињица: „Не могу никога да гледам када плаче! Знаш ли шта? — ја ћу му поклонити своју душу."

Тада паде мати пред њом на колена и љубљаше јој руке.

„Али", рече кнегињица, „од своје воле нећу то да чиним, он ме мора за то запитати." — Тада оде мати с њоме до свога сина, али Бригa му је била ставила сиви вео око главе, те је био слеп и није могао видети кнегињицу.

А мати је молила: „Драга Бригo, ослободи га."

Али Бригa се смејала — а ко би је видео да се смеје, морао је плакати — и рече: „Он се сам мора ослободити."

„А како ће то?" упита мати.

„Мора ми све жртвовати што воли", рече Бригa. — Тада се мати јако разжали, леже и умре. — Али кнегињица и данас још чека свога просиоца. — — —

ресује има стотину; у Шилеровој *Турандоти*, на пример, интерес једнога од главних призора у томе је што гледаоци погађају заједно с личностима у комаду једну загонетку. Из овога се примера може извести колико су разноврсна средства која у том погледу стоје писцима на расположењу (упоредите и у *Мајстачком тројству* призор у коме Порцијина просиоци бирају кутије). Осим срећних епизода, стих, топлија, лирска места, могу и треба да испуне и оживе комад који би иначе био празан; и један или други од ова два начина требало је да гледаоцу накнади прогресију која комаду недостаје. Али, стих немо видети какав је, а епизоде су овде ретке и нешто изведене.

На часу Геодезије у Војној Академији

Бели Орао

К томе је дошло (оно што обично бива у овим случајевима) да је неважним стварима, које с главном радњом немају само далеке и спољашње везе, дато сувише места. Тако је, за пример, цео трећи чин употребљен на то да нам се каже на који је начин Оморичин отац Девесаљ дошао до оне капи животворне водице која ће му окамењену кћер оживити. Та нам је појединост могла бити саопштена у две три речи, узгред, у једном куту диалога; ми бисмо тако дознали све што нам је о њој потребно знати. Од какве је потребе било трошити на њу цео чин? И то трећи чин, средиште, срце комада? И то поштo су и друга два чина која с трећим чине средину, језгру његову (други и четврти) такође правна? Увек је то рђава економија трошити на излишне ствари, и у животу и у књижевности. Ми знамо, још, како су досадни они људи који се у свом причању, непештом и неприбраном, дуго задржавају на безначајним појединостима. Исти је случај и у књижевности с писцима који не умеју да бирају, или не умеју да одржавају сразмеру, између важних и неважних ствари. И заиста, ове су и последице.

Погрешка, међутим, о којој је реч, врло је честа (и зато заслужује да се нарочито истакне) код оних писаца (у које иде и Г. Нушић) код којих је критичка (не творачка) страна слаба. Они имају инвенције, умеју да измисле, да створе; али немају ону деликатну способност да, стварајући, и исто време контролишу, сумњиво и поуздано, оно што стварају. При стварању, они недовољно себи дају рачуна о утиску који ће поједина места учинити на њихове читаоце или гледаоце. Отуди се њима поткрадају погрешке на први поглед необјашњиве код људи тако одарених у другом погледу. И отуда је — у другом реду мисли — за такве писце онако користан онај савет који им вели да своја дела, пре но што их изнесу пред публику, увек читају својим пријатељима људима од укуса; пријатељима — јер само пријатељи могу имати довољно самопрегорења да се упуштају у те у сваком погледу незахвалне, анонимне сарадње.

Но још више но његова развученост смета комаду другог (и то је његова мана) онај прозаичан, одсудне непесничке, и, кад морам рећи, тако мало књижевничке стил којим је комад писан и који је пре вечера тако јако пао у очи. Стил је и иначе слаба страна Г. Нушића; али је Г. Нушић овога пута пребацио белегу. Невгодним стицајем,

стил, без којега ниједно дело није уметничко, био је нарочито потребан у овој празници; на песничку бајку је *неопходан* стил част, углађен, китњаст, росан и шарен као „нита цвећа“. Управо, не у песничком стилу, но баш *у стиху* — што тодлијем, што једрајем, што бујнијем, што сјајнијем — требало је написати ову бајку. Истина је и то да онај који је из дабрета видео како Г. Нушић пише стихове, неће Г. Нушићу моћи замерити што своју бајку није у стиху писао. Али, свакојако, стил није смео бити прозаичан. То је и Г. Нушић осетио, и покушао је, на маховс, писати стилом песничким. Резултат је био врло несрећан. Све обичне мане које се налазе у китњастом стилу писања без дара за китњасти стил, шарају текст *Јељена* и *Опорука*: напрегнутост, високопарност, претеране или апсурдне слике и перифразе, стереотипни, извештали „песнички“ изрази, овој банални материал лирских песама и романа по подзидинама новина, без мисли, без новине, без оригиналности. Све то написане са несхватљивим прозаичним местима и чудно неприкладним језиком за овакве саставе. „Моје одсуство —!“ каже на једном месту вила Зрачица, тражећи, ако се не варам, загрљај од Љиљана, *онога* пада њеховог доцијег виђења, — да и ја говорим језиком ове бајке. Ја немам рукописа пред собом, да повадим још оваквих примера; али сам на представи забележио три четири који могу послужити за остале горње рубрике. Желите ли, на пример, знати кад је пролеће лепо? Писац нам то прецизно каже у овој реченици: „Пролеће је онда лепо кад је свежим зеленилом травиште обојено“. И детињасто банално, и без смисла. Тако, даље, кад Љиљан вели Зрачици да га она сама неће више волети ако учини дело на које га она натовари, Зрачица га учитља овом тако природном и тако типичном рефлексијом: „Каква жена није мање волела после убиства Авељева!“ Тако, још, кад нам Љиљан налаже своју владалачку теорију у овој слици: „Хоћу згради на срцима да саздам, а кључеве души да предам“ — шта друго може гледаочева машта замислити но ову апсурдну слику: срца не поду као јастучићи, а Љиљан на њима подиже Дуждеву палату; но, саздавши је, труди се да кључеве од ње некако преда души, која нема руку да их прими! Ово није исказивање, но је слика доиста апсурдна; ко има осећања за ове ствари, он ће то извесно осетити (но нема, њему се слика може још учинити и лепа). Најзад, овај ускиан Љиљанов. Љиљан, хотећи да каже да ништа није славе од ропства, или, да ни вино тако не опија као ропац, каже то овако: „Зар има лепшег вина од ропства?“ (И ту је ваљда требало рећи „слађег“, а не „лепшег“). Ова се реченица не може опростити. Написати је, било је већ доста чудновато; али је написану прочитати, и на пробама је слушати, и чути је на првој представи, као управитељ позоришта, у друштву с књижевно уметничким одбором, и оставити је за даље представе, стварно је достојна дивљења. Као Љиљан говорио је само још онај жандарски наредник која је, добивши од свога командира на поклон сабљу, за неко одважно дело, узвикнуо: „Ова је сабља најлепши дан у мом животу!“ Али, то је био жандарски наредник, а после, та се реченица памти... Она је међутим истоветна с Љиљановим узвиком; дајте јој упатити облик, и видећете. „Зар (у мом животу) има лепшег дана од ове сабље?“ Она је у том облику само још смешнија...

Такав је, у своје две главне црте, овај најновији комад Г. Нушића. Ја, нероднаће ми се, с овом оценом нисам имао намеру бити Г. Нушићу непријатан (као што ће се можда неки њекоме учинити у овом појединачном ставу наших књижевничких признања, у ком се, на жалост, начелна равнодушност часом претвара у личну непријатељства). Ја одавно сувише високо мислим о дужностима критичара у погледу објективности да би за љубав икога ма чега пристао да одступим од онога што држим да је право. У осталом, из онога што сам о Г. Нушићу горе рекао, види се да ли ја за њега имам само опорих речи. Али ја сам Г. Нушићу желео показати с које ми стране прета опасност. Затим, из разлога које сам горе поменуо, овога пута је било потребно рећи ово што је овде речено. Сувише се људи ствари, баш у пословима којима се ове занимамо, и чинило и писало у последње време.

О игри глумачкој, шта би се могло рећи што не би било познато интелигентнијем посетиоцима позоришним? Ове старе мане наших представа: спорост, разваљеност; нераван, као нокидан ток радње; незнање, и нескватање, улога; рђаво изговарање; рецитовање текста као без разумевања, као да је на страном језику, с рђавим распоредом реченичних наглазака; неприродни гести, неприродна мимика, неприродни смех, неприродан плач — речју, старе знанице наше — виђели смо и овом приликом. Свему овоме је тешко помоћи. Наши су глумци претрпани послом, и с друге стране савршено без компетентних упутстава. Критика је доказала да та упутства не уме дати; а и да уме, она не бива довољна. *У кући треба да има добар саветник.* Садашња управа међутим није дорасла том свом позиву; то је моје врло искрено уверење, које, наравно, нико не мора примати. Она је састављена из одличних људи, признатих књижевника, и људи веропатно врло добре воље, али некомпетентних за овај једини, али бар најважнији посао који има ванке да се уради у позоришту, а то је: подизање нивоа глумачке вештине. Доказа, очигледна доказа о тој некомпетенцији дао је сам Г. Нушић, примајући и одобравајући, у своје властитом комаду *Тако је морало бити*, оно наказно тумачење улоге Јелине, Јелиног оца, и трговца Јанковића, које сам ја на првој представи забележењу пратио. Други доказ, са саме представе *Јељена и Опорука*, била би г-ђица Петковићева, која очито иде на више. Сва који позориште воле, треба, како која према свом положају, ми да тражимо, управа и други надлежни чиниоци на том да раде, да се у позоришту што пре доведе какав Мандровић, или, пошто су Мандровића узели Бугари, неко који би га могао заменити (то, наравно, не мора бити глумац). Дотле ћемо ми сви наше позориште памтити, као задовољства од њега у накнаду за то нећемо имати. Што се тиче *Јељена* и *Опорука*, само је право издвојити између осталих г-ђицу Мишковићеву, која је, чистотом свога говора и своје игре, и својом пријатном појавом, осигурала те вечери и публику мање пријемљиву за дене ствари.

О музици Г. Биничкога, коју нисам стигао чути више но једанпут, не могу донети поуздана суда. Колико ми се учинило по њеном слушању, она је пријатна, мелодична, колоритна и коректно, школовано компонована. О Г. Биничком имаћемо, у осталом, прилике говорити, не овако уз другога, но, као што и заслужује, одвојено, о самом њему.

БОГДАН ПОПОВИЋ

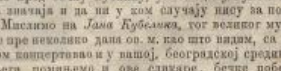

Бец.

Месеца новембра славила је чешка уметност прави тријумф у старосме и пуном укусу Бечу. Поред свега непријатељског расположења, које се често са политичког поља преноси и у уметност, морадоше немачки личности признати да су чешки уметници, који овога пута изиђоше пред бечку публику, уметници у пуном смислу, рећи ћу значаја и да ни у ком случају нису за поздрављање. Мислимо на *Јана Кубелика*, тог великог музичара који је пре неколико дана са м. као што видим, са ретким успехом концертовао и у нашој, београдској средини. Поред њега помињемо и ове сликаре, бечке победнике: *Јожеф Ушрих*, *Вјеслава Сегара* и *А. Јуљенека*. — Кубелик је приредио овде два концерта у дворишту Бечког Музичког Друштва (Musikverein). Оба пута беше сала препуна, и оба пута приређене беху истрене овације изиђом а већ прослављеном виолинисту. Нарочито му

хвале техніку којој сличности налазе у Ондричка. Младост Кубеликова, прва његова опажања корацима по уметничкој стази — јемство су његове величине, а предвиђа још лепших и славнијих дана.

Још се по Бечу у велике говорило и писало о овој словенској звезди, а дофоше и сликара да заокругле представе бечких уметничких кругова о чешкој уметности.

Први стиже *Јожеф Уприка*, моравски сликар, који изложи своје радове у уметничком атељеу фирме Митке (Dorotheagasse). То беше читава колекција, рекло бих, живих типова и призора. Други дође *Вељеслав Сохор*, који изложи у Уметничком Дому (Künstlerhaus) своју велику слику *Вој код Стрежетица* (1866. г.) Иза ових изложи *А. Худечек* у салону Писке (Parkring) своје шарене минијатуре.

У току овог месеца заказана је изложба и *Рудолфа Јиска* који је у својој ужој отаџбини већ стекао лепога гласа као сликар.

Најоригиналније од ових сликара шпиц је *Јожеф Уприка* који живи у Моравској, где проучава словачки живот и тражи у њему моменте заслужне сликарског представљања. Његова изложба представља изборни низ карактера пуних особите драже и лепоте. Из ових радова веје толико чаробности да јој се гледалац и нехотице подаје, а у исти мах поклања и своје симпатије честитим Словацима. Бечки листови (која су према свему словенској веома уздржљиви) пишу о овој изложби са пуно хвале. Тако, *Нова Слободна Преса* (Neue Freie Presse) доноси реферат из којег видимо овај уломак: „На бечким сликарским изложбама увек налазимо и нове чешке уметнике, те се чудимо, како је пуно талената у овој земљи!" — За Уприкине радове вели: „Гледалац их не може никад заборавити, макар их снега једанпут видео, јер њихов темперамент и карактеристика дубоко утичу на душу. На његовим сликама све је модерно, а притом необичног верна. Израз лица његових типова пун је карактера. Потези су му лака а пуно изразна. Не воли детаље колико спохалне утиске. *Уприка је један од најзанимљивијих и најоригиналније уметника које познајемо...*" И критичар *Новог Бечког Журнала* (Neues Wiener Journal), оцењујући Уприку, вели између осталога: „Од ових великих утисака с изложбе Пољака *Матејка* не престоемо се још ни са једним словенским уметником који би овако снажно и интуијастички начинио словенској народњачкој уметности као што то напосао у Уприке. Његов круг није огромна али је сликар у њему јединствен маестро. Чешки уметници Брожик, Хинаје и други више су међународног значаја, док је Уприка потпуно оригиналан, исто као што је и народна песма потпуно оригинална према уметничкој. Његова појава може се обележити као једна од најзанимљивијих у народњачкој словенској уметности..."

Као што смо горе споменули, Вељеслав Сохор изложио је свој рад *Вој код Стрежетица*. Ова слика представља моменат када се сукоби пруџиска војница са пражком војском. Немачка критичари веома истичу овај рад, те вело: да се овако уметничко дело скоро није видело ни у Немачкој ни у Аустрији. Слика је огромних размера, јер заузима читаву страну простране изложбене собе. — На овој слици нарочито хвале уметников успех у представљању овог историјског момента; а поред овог напредну репродукцију колених покрета у сирњају.

И *А. Худечка* пожео је успех који је пун часта за Чехе. Између разних критичара нарочито се истиче Бечки критичар Сервајес, који је оне недавне пуне осећаја и живе лепоте успоредио са произвођима великога Тургењева. Ни више части ни лепшег поређења!

Ј. Зд. Рашић.

Ђорђе Павлевић, државни саветник у пензији. — О овој слици донесено на другом месту овога броја листа. Г. Др. Ж. Перић, проф. В. Школе.

Зграда артилеријске школе. — Још године 1837. основао је Кнез Милош Велики *Војну Школу* у Пожаревцу. У њој почеше спремање за младића под управом Стевана Херкаловића. Али овакове прилике и личан ратунак брзо угушише овај почетак. — Догађаја из 1848. године који се изузетно разноснше по целој Европи, натоваше и спасе најзвање кругове да особито разносе и поради на оснивању војничког завода из којег ће излазити спремно старешине српској војсци. Стеван Книћанин, Илија Гарашанин и Франо Зах пајвише се залагаху у овом послу. — 14. јануара 1850. године увуни Илија Гарашанин, тадашњи министар председник. Државном Савету свој «Пројекат Устројења Артилеријске Школе т. ј. данашњо Војно Академије. Према овом пројекту, а по одобрењу Кнеза Милоша Великог основана је Артилеријска Школа *6. марта 1850. године*. За управитеља овој школи постављен је многозаслужни Франо Зах, који је тада био српски пуковни потпуковник, а који је тек правилно добио чин артилеријског капетана. Први курс артилеријске школе (1850—1865) свршили су и добили чин 11. октобра1853. год. сви питомци: † *Тихомир Никлић* (ђенерал и министар војни), † *Милојко Лешјанин* (ђенерал и министар војни), † *Коста С. Протић* (ђенерал, министар војни, краљевски намесник), † *Александар Николић* (инжињерски пуковник), † *Тодор Бојовић* (ђенерал-интендант потпуковник), † *Василије Јанковић* (артил. потпуковник), *Виктор Јовановић* (сад артил. пуковник у пензији), *Марко Катанић* (сад почасни ђенерал), † *Арсеније Станојевић* (арт. пуковник), † *Лазар Војводић* (инж. потпуковник). —

Школа и станови беху у врло мах у згради тополивнице која је била на овом месту где је данас велика нова зграда Војне Академије. Како је изгледала зграда артилеријске школе види се на малој слици.

VI. класа питомаца Војне Академије (1861.–1866.) — Да би се видела појна и спољашњи изглед неједнаких питомаца В. Академије довољно слику VI. класе. Да би слика била још занимљивија посторали смо се и за имена питомаца које представља. Гледајући у слику, *у горњем су реду* (с лева на десно): † Мирко Синић (инж. поручник), Михаило Миладиновић (ђенерал), † Михаило Илић (ђенерал-мајор), † Коста Укропина (ђенерал-интенд. капетан); *у средњем*: Стеван Луковић (комански ђенерал), † Светозар Лукић (инж. пуковник), Радомир Путник (ђенерал-интендант у пенз.), Томе Јовановић (ђенерал-ђенерал, пуковник), † Милан Миленић (инж. поручник), Павле Шаварац (почасни ђенерал и арх. саветник); *у доњем реду*: Коча Малоконоват (ђенерал у пенз.), † Милан Смрдић (инжињер, поручник), Јован Д. Прапортетовић (поч. ђенерал), † Милош Анђелковић (арт. капетан), Тодор Поповић (ђенерални потпуковник) и Јефрем Великановић (ађут. ђенерала).

VIII. класа питомаца Војне Академије. — *У горњем су реду* (с лева на десно): Стојан Бранковић (инж. пуковник), † Лазар Сиљевић (инж. капетан), † Вура Домић (инж. пуковник), † Тодор Весић (инж. мајор), Чедомила Младеновић (инж. пуковник); *у средњем*: Јован Дамјановић (инж. пуковник), Коста Радосављевић (инж. пуковник), † Сретен Стојановић (арт. потпоручник), Тодор Грубановић (инж. поручник потпуковника), Илкодије Стевановић (артилер. пуковник), † Стојан Грујић (ђенерални мајор, кроз. у В. Академији); *у доњем су реду*: † Михаило Стојановић (инж. капетан), † Коста Костић (артил. мајор), Коста Пантић (артил. пуковник), † Михаило Синић (коњички капетан), † Петар Јовановић (инжиљ. капетан). —

Стара зграда Војне Академије. — Још када су први питомци Артилеријске Школе ступили у живот, довршена се зграда Војне Академије, која је својом величи опрштала према јужој улици Кнеза Милоша Великог. Она је зграда и данас део зграде Војне Академије, а у њој су: управитељева канцеларија, курс Више Академије, рачин кабинети, библиотека, литографија, административне канцеларије и управитеков стан.

Нова зграда Војне Академије. — Тек крајем године довршена је и подигнута, на месту некадашње Тополивнице и Артилеријске Школе, величанствена, скоро раскошна зграда Војне Академије. Србији у њу с поносом гледа, јер она, прва најскромнијим почецима, представљала на крају недавног године редак успех неуморног рада и напредовања школског. У овој се згради уче српски академици, како нала свој род крвљу, како нала свој живот, над жељени чудне ствари, прелети на олтар Отаџбини, Краљу и Српском Уједињењу. И најмирнијем српском срцу нала и овог дана задовољства и утехе, јер оналазена, која је у вику, висока цени и разуме свој циљ.

Наставници у Војној Академији. — Доносећи слику наставничког збора Војне Академије, одступило се њиховој реду и спарашу да овај уводни завод нала буде на песми своја воспа, да Отаџбина у њеним ученицима добије спремне и зналне војничке старешине, а најсавршеније средство остварење натпеженог нала и жеља. —

Пиљарница на одмору. — Сарвон је час учења, па су се сад разишли по пространом дворишту да се одморе. Али ни ту не мирују њекоја мала срца: бацање камена, скакање преко, вежбања на гимнастичким справама, родољубна песма и одушевљени разговор о тешкоћама њиховим и срећним, — најмилији је одмор нашим питомцима.

Трпеза у Војној Академији. — Сваки пут кад представа тек поленову простране питомачке трпезе. Ред у њој за време јела, хране и посуда, — састави су део оног уређаја који свај знао умиха у српском народу.

Кухиња у Војној Академији. — Рада могућности утиснио, који се могу са сјаја дојити, донесомо и сашу академијине кухиње, у којој су уређени и прибор и чистоћа.

Учионица у Војној Академији. — Све су учионице простране и видне, а њима свака представља учионицу питомаца II године.

Соба за спаваље у Војној Академији. — Нигде академија у њој је само најпотребније, скоро као и у простих војника по касарнама: тврда постеља, њихе подграђена и тапак пуњени покривач.

Часови забаве у Војној Академији. — У заводу су, од разних игара, довољне само њих и билијар. Три простране одаје опређене су за ове игре. Часове дужег одмора проводе питомци, поред осталог, и у овим играма за које је потребно и доста размишљања и снгурне руке поред извођачког ока.

Питомачко оружје. — У дугачких ходницима, крај собица за спаваље, поређано је питомачко оружје. Врижавност у чувању и чистоћа самог оружја показују већ сама, да ће доцније војничке старешине умети поучити српског војника како се оружје чува и како се њиме рукује. Резултати питомачког гађања у најсавр мери задовољавају старешине којима је о том брига.

Борење сабљом у Војној Академији. — Сашка њиоси само један момент, те је нитета што се не може добити тачна појам о целом вежбању, у којем се лакоћа, окретност и правилно изношење разноврсних удараца њиху у виршу целину умотвене борбе.

Борење пушком у Војној Академији. — А када дође час да се у непосредној близини погледам лице у лице с непријатељем, не сећи њаонути на узмицање. Бај нестане метала, нали се дође на бој, — пушку у руке од прног родова, па напред! — Како се спремају питомци Војне Академије за тај моменат и очајничке тренутке, показује њима сашка.

На часу геодезије у Војној Академији. — Сашка се и колина њима обр да на ову научну дисциплину, доказ је *Топографијска Карта Краљевине Србије* и садашњо тријангулисано које врше српска официјри. Велике зборе досадашњих геодетских радова израђивачких питомаца дрогодом су водили за познавање њиове земље у овом погледу.

Бели Орао — Поред разноврсних традиција у Војној Академији одржала се и ова, под њиовим *Белим Орао*. Када питомци стуне у другу годину, хрижићу прве свечано од питомаца III године Белог Орла. Орао је вежрпан на картону и урамљен је. У средини, на бедем њоза, кирдеји је календар њиовог годиа. Прво пало године Орао је у учионици II године (на њиоз сашци учионице зиди се на зиду), и сваког дана родарош је дужност да избрише на календару тај дан. То тако иде до последњег дана. А када дође жеђени час да се из календара избрише и последњи дан њиовог године, поврх слају се питомци II године и свечано сашут Орла с висока носница. Велике зборе досадашњих геодетских радова израђивачких питомаца дрогодом су водили за познавање њиове земље у овом погледу.

НАУКА

Бадњак — Реч »Бадњак« ирао је њиова у обичајима српског народа. Као прост појам сам знао: значи нарочито осечено дрво, које се у очи Божића неће на ватру. Да и прави њиова значај не знако, т. ј. заборавили смо, ка с тога и постанак речи не знамо.

Пре неких година у »Нашем« неко предлагао да »Бадњак« назовемо »Јелке«! А ја тај, нити је њиов пеа је »Бадњак«, ни ита је »Јелка«; ал је жељео да и ми у свој њиов тај нежитни бадњак њиов што су Руси. Неки га зову »Christbaum«, — са сним унутио, а Руси, усвојивши га од Немаца, назвали га »Јолка«, — опет са сним унутио, јер »Јелка« је само јела (Tanne) и ништа друго. Што је ван у Немаца унсто јолка, то је код нас, ја мислим, и нема другог дрвета, јер је во житогеографији у Немачкој већ регион јеле и букве. А јола је јелина од букве, јер је зима зелена, док се у букве лисе сасуши за по овадне, и дакле није зима. Немци, који су у Русији до скора били не само »Kulturträger« него и »Machtträger«, предали су своју обичај њиовицама Руснна, ал не и њиов народ, удаљивој од културних центара.

Ну о том доста.

Да ми нам једок назовемо христ — шр то нође будљасто било?

Ово реоок тек увред, те да се нади само, каквог бесмисленца може бити у нас.

А сад о Бадњаку.

Пре свега, постанак Бадњака морао је бити онда, када су »Словени« (правије Срби) почињали Нову Годину о Божићу (што значи о христодолењи) и *значиј* бадњака није могао бити никојн други, него *да се огња — ватра* — у кући не угаси, на што се и данашњи дан у очи великих праздника њиви у задружној кући, удаљеној од »свете«. На не само у очи великих праздника, него и сваки дан на то се пазило, те се живарница запреке (да би до зоре дотрајала) да се не би морала у суседа тражите, јер — онда није било »напиее« или »пладрњаста« или »житница« или другог каквог, на у сваној кући ни просека.

Ну да би дрво, које се о вечери на ватру неће, могло горети *сву ноћ* (а тада су *најдуже ноћи*) а да не изгори, дакле да се огањ — ватра — не угаси, — жељели су дебело и дугачко дрво.

Како сваки њижнји посло народ (њожа одвах у другој генерацији) мистификира, па и житоисторије, те да га не буде напуетно, то је морао паранео бити и са тим »очувањем неугашеног огња.« Доцнија вековлеа, не знајући постанак нетеса, а желећи тумачити га, нарано сазвиљу у миту, често до кауканације матораласану.

Поводом оне погрешне у »Нашем«, једак нам од врних сплолога, одбијајући онај предлог, узео је да и етимолошки објасни реч »бадњак«.

Тумачење његово *значиј* бадњака — и као је обичан случај митологисан до несташнице жена — нама, сиљем као о *бајкај* римијски, може се без озбора прихнити; али његову етимолошком значењу *р о ч и*, бар ја не могу да се поклоним.

Узимајући, да је назнак Бадњаку, да »очува неугашен огањ«, — што у само) стакри и јесте, то он, а кожда уз њега и други ко, учина да рет *б а д њ а к* долази од корена ъъ, што ће рећи: *б д и т и*, *будан*.

Ја уз то не пристајем. На бадњи дан није да се не сиче, него сви сиљају, ка — рано устају па да одних и ватре буде тотово.

Прва овоме, као ја с тоне зиме и мислим, држим, да је корен тој речи *б а т*.

Истина, да *м о г и* не *значиј* ту реч. И ја је нисам знао.

Ну, сгуларујући географију Изворске тројеља и етногрлију српског народа, моја је загребало да знам, да ли има, и ита је значила у старословенском језику, реч *б а т* (каљава онда ват), јер ју, као корен, налазим често у топонимастини: Батомина, Ватољака, Батонаја, Ватово, Ватупа..., па и Батомир (коиши чит) доје ми ние изгледа да је словенско.

Јован Јовиковић, на кога сам се био обратно, није ми могао нала. Ток зро десетину година, нако нино, ја чујем из уста живог човека реч *б а т*, и дознам ита ја жива реч значи.

Ја сам, дакле, у праву, и моје обрадовао; ну не толико због свог тополошка, да да сам ја ври своју студију у томе терзо до недотерпеље, да знам ита које нио *значи*; — него нино због *Б а т о м и р*, јер сам се тиме као увернио, да је *словенско*. А тако је било нио оду Атнаиме...

Па, ита је *б а т*?

Ват је једна главних грана на дрвету, које на врха стабла излазе, те *варуну* почињу (Напрпаће), па се због тога каже и за свако воде које осечено дрво, и код је очишћено од грана и гранчица. Каже се: »мстиуо на ватру читав *б а т*«, ад се исто дрво, пеасечено на обичну дужину за ватру.

Исто се чини, кад се чиан, кратко сасеку овоме, да ће »бадњак« долазити од *в а т*; дакле било би »Ватњак« као terminus technicus, на се каснио у умовлеа на д.

Упоредите са »*б а т*« ове речи: батина, *б а т и ћ* (Вуков речник), *б а т р е н и* (реће бадљаки, како је у речнику), *б а т р г а т и* се, *б а т ъ а л и н а*. — Па ће видети нажну узору реча »*б а т*,« о којој сам ја мислио да је изумрла, и ова још и данас жива.

Да »бадњак« ина ниное средства са ват него са њил, седлови и реч у Црној Гори »*б а д њ е к а п л и ц а*«, ито значи нали *б а д њ а к* (нади Ревник).

Мећу тим, ако ина у старословенском ъъ, онда би то био *ј е д и н и* случај у »бадњаку«, да се у српском изнеде *ъ* на *а* него на *у* (нали на *о* ту знаку будни бити, блити, јер топонастика, као конзервативија у томе, живоса нам то ъ само ину. На пример: ни нимало на крао нисто места нисте: Вудни, Будни, Будинац, што у ње значи (поврх ни речи нашло): Страха, Страженица, Стражилово и т. д. Бден (данашња **Видна**) не знам да ли се тако писао, или са ъ; али значи што и **Будин и Будан**, — и све је то од »бдити«

Да нам реч »*в а л и ц а*« не значи ништа, што би назвали *п а њ у* или *б у д о њ у*, нево *значи* што и »*б а т и н а*« (Вуков ће рећи), то нако не може ворити. Још код се тиме на ово, да се исказа, ка је једе полазница (полазовница), каже »Ватњача« (не Ватњака, види Ревник) онда престаје сама двојница.

Упоредн и Ватић, Ватали, Ватаљача (све у Ревнику), ит: Ти не нијем плаћеиу *б а т о м* бинову (Ревник уз реч краткоиља).

Према свему овоме, ја нисам и остајем при томе: да »бадњак« не додаши од »бдити« (јер у том случају бадњак неће се звало дрво метнуто на ватру, већ *ч о в е к* који је уз њега); него од »*б а т*«, нито се замета на ватру и неће бит, нарано у једи да се огањ до зоре не угаси.

ДРАГАЦ

КЊИЖЕВНОСТ

Емилијан Јелен: Биљешке о задружним и господарственим приликама у Босни и Херцеговини. Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. XII, 1900, 2. Str. 215.—295. Sarajevo, 1900. —

Јелен је сад беленик службено потављеног у Мостар, у Гацку, на Гласинцу и у хотарима: чајничком, прњедорском и зочанском. Ов се надаре бави о задругама, на о племену и сеоској заједници. Веленик о задругама подаиио је на двоје: у прном делу говоре о тврдан задруге; о дужностима, правима и частима домаћинским; и о дужностима владикина; а у другом о целом задруге.

Задруге. — 1. Свака задружна кућа има свога домаћина, који је не само њен управитељ него и судац и свештеник, као

је обичај, да се сваки домаћин погледа скоро о свему с осталим за рад способним мушкарцима. Домаћином бива обично онај или најстарији брат, а можда и млађи брат, ако је способнији од старијих. Иначе ако не један мушкарац за управу задругину способан, домаћином тада постаје жена. — Домаћинова жена зове се *домаћица*, ако је способна да управља свима женским пословима у кући, а противном случају домаћином постаје најспособнија жена. Жена која готова јело зове се *мајка*. У мањим задругама домаћица је обично и мајка, а у већем домаћинја добија у помоћ *снаху*.

Стопанима управља сваком под куће, а племићима у племићи. Тај задатак могу примити мушкарци, ако у кући нема женскиња.

Најмлађа, скоро доведена, жена зове се *млада*. —

Домаћини има најсвећа права и части. Он заступа кућу пред судом и другим властима. Сви чланови задруге морају га слушати и поштовати. При јелу увек седи у почетку; нико пре њега не сме окусити. У јутру обично устаје пран, па обиђе стоку и све друго имање. Пред њим нико не сме пушити. Он пирељује укућанима, куда ће који ићи и шта ће радити; а сам не ради ништа, већ водиргановани надзор. Ако га стварања не слуша, најпре га саветује, а ако то не помогне, сели га мољи истерати из задруге с делом или без дела. Ако га не слуша која жена, казније то вешају мужу.

Млада је млађа од најмлађег детета, јер нема никаква права и мора свакоју слушати. У јутру устаје пре осталог чељади, наложи ватру и помете кућу; опрема све укућане при умивању, очисти им обућу. Она пере судове увек после јела. Јеже последња поито сме распрема и угаси ватру. Не сме да седне дотле, док јој то старија не каже.

Осле пола ушатнате још и ово. Кад се руча пан нечеро, једу најпре мушки, па женске и најзад деца. Иан сваки за засебном сомром. Ретко кад мушки и женске заједно, а деца увек за себе.

Посебно имају поједини породица зове се *банкалук* или у ширем смислу *крнија*; нераде су такође поједини породица, а земља пак прилаа сваки. Иу не сме старешина продати без договора с одрасли мушкарцима. —

2. Задруге се у Босни и Херцеговини деле из истих свих узрока, који изазивају тај поја у суседним сриским земљама у којима нису задруге. Деобу врше или сами задругари или изречено лице или суд. При деоби влада право *примрета* т. ј. најмлађи брат има право да први бира, шему остаје обично задружна кућа. Имање се дели по оним начелима, по којима се дели *баштина* т. ј. колико браће, толико дела, и ако се дели отац са синовима, онда и он добије раван део; 2. по родинини и 3. по челадима.

Задруге се деле обично у јесен или у пролеће, док још усеви нису жетелани. Најпре деле покретно имање, па земљу и остале непокретности. Покретно имање деле на основи једнаких делова, колико има браће, а земљу тако исто, ако је њихова својина; ако ли је чак земља, онда је деле по челадима.

Но деле се пилад сви, него по једни или два брата.

Ако се дели имеговска породица, она мора те јавити ако који дође више и плодније земље онако по има више челади. А од стаје добива највећи број онај који има највише марве. —

Племе. — Племићи се живот своје са сини изгубе о Босни и Херцеговини. Једини су можда Љубибратићи у Љубуну код Требиње, који су још сачували своју управу, верску, а делимице имовинску и економску заједницу. Има их 6 кућа са 64 чељади. Свака кућа има своја домаћина, а цело племе кнеза и водинеза, које домаћини изберу. Ако кнез тешко обавља свој посао, наслеђује га у том свању који сам, само ако је тога достојан.

Племе има своје крсно име Св. Климента, кога прослављају три дана. На дан Велике Госпође имају Љубибратићи у цркви редовну службу за све умрле из племена. Али умрле који одрасли човек, иако из племена неће јавно записати за читаву годину.

Свака кућа има свој *биљег*, а сви тога имају заједничких жупа, *шанаја* и оранице. У заједничким шумама може свака кућа дрва за своју потребу и напасати стоку. Шуму заједничку секу, да деле новац од продатих дрва и бућура.

На заједничким *шанајима* такође рад сви заједно, за дело сено. И оранице сложно обрађују за дело и слогу.

Сеоска заједница. — Много сеоа имају заједничку њиву, шанаје и дрва. Често пута држе заједно и једно место где ће сирати кукуз, *ћетен* и конопљу. То место заједно обрађују, али сваки њиа дају своје сеже и убере оно, што је посејала.

Неки се сеоа, да више сеоа имају заједничке *шанаје*; у том случају сваког дана неке у њему друга кућа, док се све не обреде.

Т. РАДИВОЈЕВИЋ.

РАЗНО

Споменик Кнезу Милошу Великом. — 17. ов. мес. прослављала је Гимназија Кнеза Милоша Великог у Крагујевцу свечаност откривања споменика своме духовном заштитнику Кнезу Милошу Великом. Споменик је у унутрашњој дворишта, а рад је Симеуна Роксандића, вајар. — Откривање споменика било је после свечане службе у цркви.

*

Општинске финансије — Као друга књига „Финансијског Библиотеке“, коју издаје предузништво „Финансијског Прегледа“, изашао је у преводу Др. Миленка Веснића наше II и Дабоа: *„Општинске Финансије“*, са овим садржајем:

Предговор (од уредника „Фин. Прегл.“ г. С. Р. Кунића). *Увод. Општинске дотације* (претходне напомене. I. Пруска; II. Француска; III. Белгија; IV. Енглеска; V. Италија; VI. Швајцарска). *Општинска надлежа* (Општинске службе. — Државна надзор на општинске службе. — Пријед. Подлежаја. — Путови. — Настава. — Потпора сиротиња. — Остале у циљу побољшања сношаја за живот у градовима. — Радови у интересу земљорадње по селима. — Теорија о општинским пословима. — Утврђивање об државе општинске службе. — Наметање сиолних и пренормрних служби. — Разлоге општинских трошкова: социјалним и помесне конјунктуре. — Описност неке расподеле за општинске потребе. *Општински приходи* (Политички приход. — Државне потпоре. — Фискални систем у Пруској, Италији, Белгији, Француској, Енглеској, Средњевим Америчким Државама. — Теорија економске системе: I. Равномерност у трп приноса по економској, њихову праведност и потребе њихове изобиловања; — II. Сигурност и потпуност предвиђања; — III. Умешај броја поједа на њихову предмет). *Поклади и приноси* (Пореза. I. Одноз између државног и општинског пореза. — II. Пореза. — III. Пореза. — IV. Непосредни порези и личин порези. — IV. Посредни порези. — V. Доходни порези. VI. Фискални систем уређене општине). *Општински зајмови и задужења* (општинских дугова. — Њихова подела између разних општина у области. — Начин и методи закључавања општинских зајмова). — *Закључак*.

Ова књига је од велике важности, који се јавили имали поседнике, њихову потребе и ми је тодо да је препоручујемо. Продаје се по 2 дин., а може се добити у дворској књижари Г. Мите Стојића.

*

Педесетогодишњица Војне Академије. — Прем дани живота државног живота после херојски извојеване слободе показали су потребу да се унутрашње уређење доказано све боље уреди и регулише и изнађе су и потребне норме. Нема сумње да је душе заиста тежка важност старешина да знају уз све изместан број људи, које је ни се нађи за одређивање реда и за њихову службу. Пуковнику војску, те исто уреди Господар Јеврем, а по њему уредо и Кнез Михаил изведе 1865 године стајаћу војску, за коју су регрутоване момци из *нижег* сонова. Али је ова војска сачињена на широј основи, да послужи земљи и Господару и за унутрашњи ред и за одбрану од и иногда спољ. —

Тиквој војсци разуме се, *нилаз* је сперкити и старешине спесаке све обиле снега задатка, зато Кнез Милош основа 1837. године у Пожаревцу *Војеву Школу*, која на жалост нисао, о престоде, све жртва унутрашњих међусобица и спасења.

Нова школа отворе се тек 1850. године, најпрвим ученицом од 6. марта, а ученик је тад број 6. септембра. Она нова школа, названа „Артилеријска Школа“, поче одмах с потребом сперкити официре на свредове војске и спремила је за тридесет година 12 класа. Да је ова школа и задовољила је бомбардовање Београда и наше ратове за ослобођење Србије. У обе ове прилике школа је врло скоро њихова ученика, који су у ратовима да и српска војна снага није имене четвртка мноштво, већ да је то снага гвр ина и спремна за редовну борбу.

Али како је број српских питомаца на овај 90 година је једва достигао 180, дакле годишње по 6, то се морало прегазити жеље у спремању подмлатка, како би он могао задовољити све старешинске потребе и учета у највише редове војске дух нових поседа о војни и њену задатку. А то је морало за о-бок потребу да се достадашње потеготишње круг специ и на школи, дакле да се опиту спрему официри, са најнадљим дугогодишњим, лицима, из стручну спрему, као да се питомци примају сваке године, а не као дотле само године у неколико. На тај редне начело. Та реформа, вршена 18. Јануара 1880. у годин, промени је нас закону и дуде му сво, које је и пр: тога сеи дуге нико у народу, нее „Војеи Академије“, тој новој школи. школовало се за сених 20 година још 10 класа са 868 питомаца тако да је ову школу свега до сада свршила 31 класа са 67 питомаца, од којих је било 59 Генералштабних, 429 пешадијских, 282 артилеријских, 85 коњичких и 105 инжењерских. Од њих је дошло у активи 861.

По нарочитој врлих педесет година свога рада, Војна Академија прославила је 9. и 10. децембра ове године ову свечаност. Изгога је дана природна помен погнушали и помрали наставницима и питомцима, и тако се одржала сенина за њихово поштовање и рекао је у слави. Крстога дана извршен је свечани обред, после кога је управитељ Војне Академије Генерал Павле Јовановић изговорио лепу беседу о значају ове школе и њеном дану. Затим је министар војни, — Генералштабни потпуковник Г. Милош М. Васић (питомац XIII класе) прочитао четири указа Његовога Величанства Краља Милана ее одликују неколико предњачних и одличних наставника, као и управитеља. Најзад је Његово Величанство Краљ Александар I наставнике двеју реч наставницима и питомцима. Наставници ће на истину свим својим да спреми у њихо некоје официре, који ће, када ће у војску спремом и умешношћу надокнадити ово, што друге држе могу обилним материјалним средствима. После ове реча и ста послужењем гостиј, увеличиње у конку умешношћу и раздвајање штампаше књиге „Споменице педесетогодишње Војне Академије“ у којој је професор Академије Г. Хекерак Лелер изнео постанак, развоја и садашње стање ове школе, наставне планове и програме, списак управитеља, наставника и питомаца за све ово време и таблариде прегледе. У овој опширној књиги наше Је читаоци ће рад да се обавести још више о Војној Академији, најразличнија обавештења. После се прешло у зону авлу, где су отварене две зоне увелике кашне пиће, једна као упознава на овај дан, друга са именима 10 основа, питомаца ове школе, које су на бојном пољу положиле свој живот за Веру, Краља и Отаџбину. На завештку је изречено дивљење ђачке питомачке трупе, које поред је Његово Величанство Краља изговорно питомцима роздаљну беседу и подарио трупи заставу, која су питомци друге године произвођени у чин наредника.

Завршетак свечаности чини ручак, на коме је пало неколико лепих беседа, весело интонирано одмах после подне и забава у вечи. Због тесноће у просторијама она је свечаност завршена само о повлачењу гостима.

Збирка женских ручних радова. — Са задовољством бележимо наредбу Министарства Просвете слања задужбинама Народних Школа о прикупљању женских ручних радова. Наредбу ће извршити учитељице, којима је стављено у дужност да сваки израде на то један рад који ће бити присилност с оригиналног народног женског рада нар. везова на конопљи, чарапама, убрусима, јастучима и т. д. —

Старинска српска јела и пића. — Г. проф. Сима Тројановић, који је пре неколико година штампао у издањима Српске Академије своју расправу горњега наслова, сада је поново разрадио нов материјал и исход штампао у XXVII. књизи нсшњског слпка Archiv für Anthropologie, сасвим са је одштампао у засебну под натписом: Altertümliche Speisen — und Getränkebereitung bei den Serben (Braunschweig, 1900. 4°, стр. 32). У књизи је неколико слика које је израдио Г. Н. Зега. —

Les assemblées politiques de la Russie ancienne. Les zemskiis sobors. Emile Haumant, par Félix de Roccas. Paris, Larose; на 8-ни, стр. 64. 2 дин.

Руски су писци утрошили за је-ауторкапија у Русије, у своме смислу, када је ма дапе подразумевано, сваракаких постапка, и да су руски народ од XV—XVII века, бели увек окружени разним непријатељима и државним сапетницима, чија је утпја често бпо пријо велика. Г. de Rocca је покушао да разнесена мишљења тих руских писаца резимује, да их критички прегледа и да их нашем у приступачнијој форми пред пашадну публику, који има врло мало појма о устројетвима старе Русије. Као слика, она се књига препоручује и свим српским читаоцима, који се интересују унутрашњим развитком сее пелаше и силне словенске државе, на чијем пространом земљишту, кажу сушпе никада не залази...

»Dom in svet« o Србима. — У овом најстаријем и књижевном листу наше браће Словенаца било је и ове године слика из српских крајева, као и репорта о српским кпалима. Слаже су: *Сремски Карловци, Нови, Нпаде, Сремска Митровица, Београд и Сарајевски трговац.* — Репорта су о овим кпалима: *Поетанак и развитак српске црквено-народне автономије* (Д. Руварца), *Крајишници* (Богдана Крајшника), *Бошко и Јубав* (М. Ј. Митровића), *Изпазак Матице Српске за год. 1899.*

Јубилеј Хектора Сјенкјевича. — В. овог месеца светковала је у Варшави 25-годишња књижевног рада своје прослављеног пољског романсијера. Тог дана предао му је у власништво народни дар: дворац Облегорека којега су унутрашњост расконно уређени богати заиовиједи његова талента. После литургије у славу тога дана и после свечаног ручка, била је у вече у Варшавском позоришту свечана представа са прологом. Представљала је Сјенкјевичева комедија „Ужу јана Zagloby.“ Слика писца Сјенкјевичева поноспе је своја Словенство, јер и ово, у низу других великих имена, напосписпа Вел Словенска. Таковом пажњу: Слава!

БИБЛИОГРАФИЈА

Ivan Kukuljević Stojanović: **Dubrovačka književnost.** Dala na vidjelo Srpska Dubrovnjska Akademska Omladina. Dubrovnik, Srpska Dubrovačka Štamparija A. Pasarić. 8°, стр. 341. Цена ?

Споменица педесетогодишњице Војне Академије. — 1850.—1900. Београд, 1900, Војна штампарија, 4°. стр. 157. Цена ?

Четрдесет и пет пагњака. — Роман Александра Дюма. Пренео с француског Јован Б. Несторовић. Београд, штампарија П. Курчића. 1900. 8°. I. св. 314 стр., II. св. 292 стр., III. св. 338 стр. — Цена 6 динара или друга.

Управа добара. — За ниже пољопривредне, основне предмете и грађанске школе. По страним писцима израдио *Александар Мијаковић*, управник Ратарске Школе у Крањеву. Београд. Електрична штампарија Павловића и Стојановића, 1900. 8° стр. 83. Цена 1·50 дин.

Бачка песмарица за декламацијама. — За ученике-ке IV разреда основне школе. По програму пропсно и уредио *Лаз. М. Стојковић*, учитељ. *Турске колоне*. Издање Крал. Срп. књижаре Мате Стајића у Београду. 1900. Штампарија Павловића и Стојановића 8°, стр. 55. Цена 20 пара дин.

Пољопривредна читанка. — За основне школе. Средио *Др. Вељко Радић*. (Са сликама). Издање Дворске књижаре Мате Стајића. Штампарија Павловића и Стојановића. 1900. 8°. стр. 94. Цена 0·80 н. д.

Земљопис Краљевине Србије. за краткпи основни слику српских школа. За ученике и ученице IV. разр. осн. школе. По програму написао *Раша Митровић*, учитељ. Четврто издање. Издање Крал. Срп. Двор ке књижаре Мате Стајића. Штампарија Павлов ћа и Стојановића, 1900. — 8°, стр. 114. Цена 70 н. дин.

Рачунска задаци. за ученике и ученице IV разреда Нар. Основ. Школе. По програму написао Раша Митровић, учитељ. Друго издање. Издање Крал. Српске Дворске књижаре Мате Стајића. Штампарија Павловића и Стојановића, 1900. — 8°, стр. 70. Цена 60 пара дин.

Познавање природе — За IV. разред осн. народне школе. По новом програму уредили *Дим. Соколовић* и *Мих. М. Стојковић*. Издање Крал. Срп. Дворске књижаре Мате Стајића. — Штампарија Павловића и Стојановића. 8°, стр. 58. Цена 50 н. дин.

Наука хришћанска. — За ученике-це I. и II. разреда основне школе. Написао *Петар С. Протић*, школски надзорник. Издање Крал. Срп. Дворске књижаре Мате Стајића. Штампарија Павловића и Стојановића, Београд, 1900. — 8°, стр. 46. Цена 20 н. дин.

Претплатницима „Нове Искре“

Не стидимо се признати да смо се решавали: хоћемо ли уређивати и надаватн *Нову Искру* и у 1901. години или ћемо се оставити тог тешког и мучног посла, али не тешког и мучног по недостатку воље и љубави наше за рад овакве врсте, већ једино због претплатничког немара какног, чини нам се, нигде нема као што је у нас Срба.

Немар тај прелази чак границе обичног немара те постаје пуко невођење рачуна о *дужностима*.

Према броју примерака, које власништвопаше и за које очекује претплату, рачуна се о могућности налажења листа. Али примати лист а не плаћати га, значи нанести власништву у несумњиви дефицит, па га тако нагонити да престане са листом због дуга који му повериоци *неће отрпети*.

На ипак ми не кријемо да је ова друга година, према дефициту који је показала, *бола од прве*. А нада, да у трећој години неће више бити никаквог дефицита, храбри нас да уведемо *Нову Искру* и у трећу годину њеиног живота.

Не волимо обећавати што не можемо испунити, али нам је угодно навести и своје и туђе уверење: да је *Нова Искра* у другој години показала несумњиве напредак према првој.

А треба ли уверавати, да ћемо уложити сву добру вољу и стараше своје, како би се исто тако судило о *Новој Искри* у трећој према њеиној другој години?

Нова Искра налазиће даклe и у 1901. години као и до сада, без икаквих промена у цени, облику или количини материјала. — Ако у рубрикама буде каких памена, оне ће само обележити напредак који нала завршити.

Претплату за *Нову Искру* и све рукописе треба слати власнику и уреднику. —

Молимо претплатну приликом до 10. јануара, када ћемо завршити јавни извештај о дужностима, који ћемо штампати у 1. броју за 1901. годину. Нека нам за овај корак нико не замери, јер он не потиче из намере да се школе напакости, већ је само жеља да сачувамо Нову Искру од **бесплатних претплатника** *у новој 1901. години.*

Власништво „Н. Искре“.

„НОВА ИСКРА“ излази сваког 10. у месецу. — Цена: на год. 10, по год. 5, четврт год. 4 дин.; као Српске год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одановићу**, власнику »Нове Искре«. Лучинска ул. бр. 8.

Власник и уредник *Р. Ј. Одановић*. Милош Велики — Штампарија Божовића и Митића (Кн. Спом. бр. 35.)